

הקדמת המחבר לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי: אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני: השיבה לי ישועה ורוח נדיבה תסמכני: עלינו לשבח לאדון הכל, אשר יצר את האדם בחכמה, ובהיותו יציר כפיו הוא והנמשכים עמנו, הם קרובים לנטות יותר אל השלימות מצד הצורה מנטות אל החסרון מצד החומר, כי גם החומר הזה ממיטב הארץ עפר מן האדמה הידועה מנפח אדמה, ולכן יגזור השכל שיהיה נענש ואשם יותר הנוטה אל צד החומר, ממה שיהיה מושפך ומשנפח הנוטה אל צד הצורה, ולהיות טוב ה' לכל הוא מיקל בטובו בעונש הנוטים אל צד החומר, שלא לחייבם מיתה בכל מה שהם ממרים את פיו כמי שימרה על פי מלה בשר ודם שחייב מיתה, ומרבה בטובו בשכר הנוטים לצד הצורה פרי המצות הידועות בעוה"ז והקרן לעוה"ב אשר אין תכלית לטובו עין לא ראתה וכו', כי תכלית היצירה היתה השגת אנוש עוה"ב במעשים הטובים הבחיריים: ולזה אינו שבח לאדם שישבח עצמו במעשיו הטובים ובלמוד התורה וקיום מצוותיה, כי הוא ית' הכין טבעו לכך ביצירתו כמו שזכר, והקדים טובותיו עמו מיום צאתו מרחם אמו בכל הצריף לו, בהיותו משולל מן הידיעה הצריכה לו עד שגדל ונתניש בשכלו והפיר כי מה היתה לו, והשתדל להשפיל ולהטיב דרכיו לעבודת בוראו, וע"ז שנינו בפרקי אבות (פרק ב') ריב"ז קבל מהלל ומשמאי הוא הנה אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לך נוצרת, הפנונה כי גם שאמרנו שאין ראוי לאדם להשתבח במעשיו הטובים ובלמודו, אפסר הנה שישבח עצמו כשילמד ועשה הרבה יותר מחבריו, לזה אומר כי לך נוצרת, כי מה שהרבית בלימוד התורה יותר מחבריו, הוא כי היתה לה הכנה טבעית מאת האל ית' ביצירתה יותר מהם ולכך נוצרת כך כדי שתראה לפי כחה ונהנתה ולכן אל תחזיק טובה לעצמך, וכמו שאמר בן עזאי (יבמות ס"ו) שהרבה ללמוד יותר מקצת חבריו, כי חשקה נפשו בתורה, כי נפשו היתה מוכנת ומשתוקקת ללימוד התורה יותר מהם, וכל איש כפי פחו ונהנתו חייב לעסוק בתורה אל יחסר המזג, כ"א יחסר מכדי יכלתו ונהנתו עתיד ליתן דין וחסבון ע"ז, גם כי למד הרבה יותר מחבריו, אם היתה הנתו יותר ממה שלמד וחבריו לא למדו כמוהו אלא שלמדו כפי פל הנתם, והנה להם יותר שכר ממנו, כי השלימו את חק הנתם והוא לא השלימו, וכמו שאמרו ז"ל (קדושין מ) כי תחילת דינו של אדם על ביטול תלמוד תורה דכתיב (משלי י"ז) פוטר מים ראשית מדון.

והיותו תחלת דינו, כי תחלת פוננת בריאתו ללימוד התורה שניתנה יום ששי לסיון דכתיב (בראשית א') ויהי ערב ויהי בקר יום הששי. ואין המקרא יוצא מידי פשוטו, פוטר מים ראשית מדון אין מים אלא תורה מי שפוטר עצמו מן התורה שגורע מחק הנתו הוא ראשית מדון, אע"פ שלמד הרבה יותר מחבריו הבלתי מוכנים לכדי מה שהוא מוכן, וכן הוא לענין קיום מצות שיגדל השכר לבלתי מוכן ועושה כדי מעוטי הנתו מן שכר המוכן ועשה יותר אלא שגרע מחק הנתו, משל למלה שצוה לשני עבדיו אחד חלש ואחד גבור שיעשה הגבור כפלים מן המלאכה שיעשה החלש, ולא גמר לעשותה והחלש גמר חלקו, כי יענש העבד הגבור על שנתעצל מלגמור מלאכה שנצטווה שיהיה בכחו לעשותה כולה, וזאת תהיה פוננת התנא שאמר אבות פ"ב) ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, שלא ידון ולא יגזור על פלוני שהוא גדול מפלוני עד שגיע למקום חק תכונת פל אחד ואחד, כי גודל השכר הוא לפי גודל המעשים על חק ההכנה.

וגם אֶפְשֶׁר שְׁזֹאת תִּהְיֶה פְּנוּנַת מֵה שְׂרָאָה בֶּן בְּנוֹ שֶׁל רִיב"ל (רוּת רַבָּה ג', פְּסָחִים נ') עֲלִיוּנִים לַמִּטָּה וְתַחְתּוּנִים לַמַּעֲלָה, כִּי אוֹתָם שְׁהֵם גְּדוּלִים בְּתוֹרָה וּבַמַּעַ"ט בַּעוּה"ז וְהִנֵּה בְּכַח וְחֹק הַכְּנָתָם לַעֲשׂוֹת יוֹתֵר וְלֹא עָשׂוּ הֵם בַּעוּה"ב לַמִּטָּה מִן מִדְרָגַת הַתַּחְתּוּנִים וּשְׂפָלִים מֵהֶם שְׁלֹא הִשְׁיִגוּ לַעֲשׂוֹת כָּל מָה שְׁעָשׂוּ הֵם וְלֹא נִמְנְעוּ אֲלָא מִפְּנֵי מִיעוּט הַכְּנָתָם וּבְזֶה יִהְיֶה נֶרְצָה גַם כֵּן מֵה שְׁשֵׁנֵינוּ (אַבוֹת פָּרָק ג') כָּל שְׁחַכְמַתוֹ מִרְנוּבָה מִמַּעֲשָׂיו לָמָּה הוּא דוֹמָה לְאֵילָן שְׁעֵנְפָּיו מִרְנוּבֵינוּ וְשָׂרְשָׁיו מוֹעֲטִין שְׁהַרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו.

דָּמָה הַחַכְמָה לַעֲנָפִים וְהַמַּעֲשָׂה כִּי הַמַּעֲשָׂה הוּא הַעֵינָקֵר, וְהֵלֵא תִלְמוּד גְּדוּל שְׁנַמְנוּ וְנִגְמְרוּ תִלְמוּד גְּדוּל שְׂמִבִּיא לִיְדֵי מַעֲשָׂה, הָרִי פְתַבּוּ הַתּוֹסָפוֹת פ"ק דְּקִידוּשִׁין עַל מָה שְׂאָמְרוּ פ"ק דְּבָבָא קַמָּא הָא לְמִיגְמַר הָא לְאִגְמוּרִי, דְּלִמְגַמְרָא לַעֲצָמוּ מַעֲשָׂה גְדוּל, וְא"כ אָמַר הַסַּנֵּא כִּי מִי שְׁחַכְמַתוֹ וְהִיא הַכְּנָת טָבְעוּ לַלְמּוּד וְלַעֲשׂוֹת, מִרְנוּבָה מִמַּעֲשָׂיו, שְׁלֹא עָשָׂה כָּל מָה שְׂבָכַח טָבְעוּ בְּחַכְמַתוֹ לַעֲשׂוֹת הוּא דוֹמָה לְאֵילָן שְׁעֵנְפָּיו מִרְנוּבִים וְשָׂרְשָׁיו מוֹעֲטִים, כִּי כִּיּוֹן שְׂאֵינוּ עוֹשֶׂה כָּל מָה שְׂבָכַחוּ לַעֲשׂוֹת, אֶפְיָלוּ מָה שְׁעָשָׂה נִרְאָה שְׁלֹא עָשָׂהוּ לִש"ש, וְקָרוּב הוּא לְיַחֲשֵׁב כִּי הוּא מִתְחַרֵּט עַל הַטּוֹבָה שְׁעָשָׂה, כִּיּוֹן שְׂאֵינוּ מְשַׁלֵּם כָּל מָה שְׂבָכַחוּ לַעֲשׂוֹת נִרְאָה שְׂאֵינוּ מְחַשְׁבֵיב מַעֲשָׂה הַטּוֹב, וְזֶה הָרוּחַ שְׁעוֹקֵר הַשָּׂרְשִׁים הַמּוֹעֲטִים, וְהַנְּמָשֵׁל שְׁהוּא כְּמִזְלִזֵל בְּרוּחוֹ וְכוֹנֵנְתוֹ לְטוֹבָה שְׁעָשָׂה וְעוֹקֵר וְהוֹפֵךְ קַעֲרָה עַל פִּיהָ, וְכַמ"ש עַל מִי שְׂלָמַד וּפְיָרֵשׁ מִתִּלְמוּדוֹ עָלָיו נֹאמַר (מְשַׁלֵּי כ"ז) בְּצַפּוֹר נּוֹדַדְתָּ מְקַנָּה, אֲבָל מִי שְׂמַעֲשָׂיו מִרְנוּבִים מְחַכְמַתוֹ דוֹמָה לְשָׂרְשִׁים מִרְנוּבִים שְׂאֵין כָּל הָרוּחוֹת יְכוּלִים לְזוּז אוֹתוֹ מִמְקוֹמוֹ, וְכַמוֹ כֵּן הַנְּמָשֵׁל וְהוּא רִיבּוּי מַעֲשָׂה הַטּוֹב, הַהַתְמַדָּה בּוֹ תוֹרָה עַל הַכְּנוּנָה שְׁהִיא לְשֵׁם שְׂמִים וּמִתְקַיְיֶמַת בּוֹ: וְמָה שְׁהִרְבִּינוּ שְׂכָר הַמּוֹעֵט עַל הַמְּרֻנוּבָה כְּפִי הַהַכְנָה כְּמוֹ שְׂכַתְּבוּנוּ לַמַּעֲלָה, יִתְכַן לֹאמַר כִּי יִצְדַק בְּאֵןפֶן זֶה, שְׁיִהְיֶה שְׂכָר לְמִי שְׁלֹא הֵיטָה בַּהַכְּנָת טָבְעוּ לַעֲשׂוֹת אֲלָא ג' מְצוֹת דְּרַךְ מְשַׁל בְּכָל יוֹם וְעַשְׂאַם, וְמִי שְׁהֵיטָה בַּהַכְּנָת טָבְעוּ לַעֲשׂוֹת שֵׁשׁ בְּכָל יוֹם וְלֹא עָשָׂה אֲלָא ג' שְׁיִהְיֶה שְׂכָר יוֹתֵר לְמִי שְׁעָשָׂה ה'ג' וּבֵם הַשְּׁלִים חֹק הַכְּנָתוֹ מִמִּי שְׁעָשָׂה ג' כִּיּוֹן שְׁלֹא הַשְּׁלִים כָּל חֻקוֹ, אֲבָל אִם יוֹסִיף יוֹתֵר גַּם כִּי לֹא הַשְּׁלִים חֻקוֹ עַד יִיָּן לֹא יִקְפַח הַשִּׁי"ת שְׂכָר רִיבּוּי הַמְצוֹת כִּי הַכָּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשָׂה, וְכֵן בְּעֵנִין הַלִּימוּד אִם לְמַד אֶחָד ו' שְׁעוֹת בַּיּוֹם וּבֵם הַשְּׁלִים חֹק כָּל הַכְּנָתוֹ, יִהְיֶה לוֹ יוֹתֵר שְׂכָר מִמִּי שְׂלָמַד ג"כ ו' שְׁעוֹת וְלֹא הַשְּׁלִים בְּהֵם כָּל חֹק הַכְּנָתוֹ, אֲבָל אִם יוֹסִיף יוֹתֵר גַּם כִּי לֹא הַשְּׁלִים חֻקוֹ עַד יִיָּן לֹא יִקְפַח הָאֵל יִתְבַּרְךָ שְׂכָרוֹ, וְהָרִי הוּא כְּמִי שְׂנַתֵּן דִּינָר לְצָדִיקָה חֻקְמָשׁ מִמָּה שְׁהֵיטָה לוֹ וְעַשִׂיר נָתַן ג"כ דִּינָר, וְאִם הֵיטָה נוֹתֵן חֻקְמָשׁ כְּמוֹ הַמְבַזֵּב הֵיטָה צָרִיף לְתַת ה' אוֹ י' אוֹ יוֹתֵר יֵשׁ שְׂכָר יוֹתֵר לְמִי שְׂנַתֵּן הַדִּינָר שְׁהֵיטָה חֻקְמָשׁ מִמִּי שְׂנַתֵּן ג"כ דִּינָר וְלֹא הִגִּיעַ לְחֻקְמָשׁ, אֲבָל אִם יִרְבֶּה עוֹד לְתַת דִּינָר אַחֵר, גַּם כִּי לֹא הַשְּׁלִים לְחֻקְמָשׁ יֵשׁ לוֹ שְׂכָר אַחֵר עַל הַדִּינָר הַשֵּׁנִי שְׂבָכַר הוֹעִיל בּוֹ לַעֲנִיִּים, כ"ש אִם הַשְּׁלִים חֻקוֹ שְׁיִהְיֶה לוֹ שְׂכָר עַל הַדִּינָר הָאֶחָד וְעַל כָּל דִּינָר וְדִינָר שְׂנַתֵּן יוֹתֵר כְּמוֹ הַשְּׂכָר שְׁיֵשׁ לוֹ לְנוֹתֵן הַדִּינָר, וְעַם כָּל זֶה אֵינוּ רְאוּי שְׂיִשְׁתַּבַּח עַל הַלִּימוּד וְעַל פְּעוּלוֹת הַטּוֹבוֹת כִּי מֵאֵת ה' הֵיטָה לוֹ שְׁהַכְּנָתוֹ וְיִסְדּוֹ עַל מִתְכַּוְּנָת הַזֶּה אֲשֶׁר הֵיטָה מוּכָן וּמְזוּמָן בְּטָבְעוֹ מִתַּחֲלַת בְּרִיאָתוֹ הַנִּמְשָׁכַת מֵאַב הֶרְאִשׁוֹן אֲשֶׁר הֵיטָה מוּכָן לְכָל טוֹב לְהֵיטָתוֹ יְצִיר כְּפִיו שֶׁל הַקַּב"ה וְנִפְּוֹחַ נְשִׁמַת חַיִּים בְּאַפְּיוֹ מִמֶּנּוּ: וּמִפְּנֵי שְׁיֵשׁ הַבְּדֵל וְהַפְּרֵשׁ בֵּין פְּרָטִי בְּנֵי אָדָם בַּהַכְּנָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת הֶרַב הִיא וְאִם מְעַט, וְאֵינָה יְדוּעָה אֶפְיָלוּ לְבַעֲלִיָּה, לְכֵן חַיִּיב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְהַשְׁחִדֵל לַעֲשׂוֹת כָּל מָה שְׁיֻכַּל בְּלִמִּידַת הַתּוֹרָה וְקִיּוּם מְצֻנְתָּהּ, וְיַחֲשׁוּב עַצְמוֹ שְׁיֵשׁ בַּהַכְּנָת טָבְעוּ לַעֲשׂוֹת יוֹתֵר מִמָּה שְׁעוֹשָׂה, וְכִשְׂיִרְגִיל עַצְמוֹ לְכַף יוֹסִיף וְיִרְבֶּה

לעשות יותר ממה שהיה בכחו והקנתו קונדם, לא לבד בהשלים נפשו אלא ג"כ בהשפיע מטובו לאחרים כל אחד כפי פחו והקנתו ורשותו ואימתו על קרוביו ושכניו ובני עירו, וגם בני עיירות אחרות הנשמעים אליו מתמת חקמתו וממשלתו פשהוא בגדר דורש או חכם או פרנס על הצבור או שלשתם ביחד, וכמו שאמרו במדרש (בראשית רבה פ' כ"ד) על זה ספר תולדות אדם מלמד שהראה הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור וחקמיו דור דור ופרנסיו.

דורש יקרא החכם היודע לדבר צחות בפני רבים דברי תורה ואגדה להורות להם הדרך הטובה והישרה ולהוכיחם תוכחת מגולה להפרישם ולהזהירם מפל מה שהזוהרו בתורה, חכם יקרא במקום זה הדיין העומד על המשפט לדון ולזכות ולחייב כפי דיני התורה, פרנס יקרא מלך או נשיא או ראש גלות, כפי הדור כי לא יחסר ולא יסור שבט מיהודה להוכיח במישור לענוי ארץ ולהקים דגל התורה ולומדיה כל אחד כפי פחו, שלא יהא נתפס כמי שיש בידו למחות ואינו מוחה, ומה שאמר דור דור לכל אחד ולא אמר דור דור דורשיו וחקמיו ופרנסיו, כי לפעמים יקרה באי זה דור שלא ימצא בו כ"א דורש ולא חכם ופרנס, או חכם ולא דורש ופרנס, או פרנס ולא דורש וחקם.

וכן נרמז במה שאמרו זה ספר תולדות אדם מלמד שהראהו וכו', שכמו שעיקר תולדותיו של אדם הם תורה ומע"ט פן עיקר זרעו ותולדותיו הם תורה ומע"ט של תולדותיו, ולזה אמרו מלמד שהראהו דור דור ודורשיו וכו', כי לא יקראו תולדות אדם הראשון עמי הארץ, כ"א הדורשים והחכמים ופרנסים וכיוצא בהם הנשמעים אליהם, ומה שאמרו דור דור ולא אמרו דור דורשיו דור דור וחקמיו וכו' לרמז כי לא יטוש ה' את עמו בכל דור ודור מבלי דורשים וחקמים ופרנסים או לפחות שנים או אחד מהם בכל דור ודור זה אחר זה, לא יחסר שום דור שלא יהיו בו רועים: ולכן בכל דור ודור חייב אדם שתורתו אומנותו להראות את עצמו כאלו הוא מספר תולדות אדם, מדורשיו וחקמיו ופרנסיו, ואין בזה משום יוקרא כי בזה יקשט עצמו בתכשיטי תלמידי חכמים להשלים עצמו בתורה ובמצות, להיותו זוכה ומזכה שילמדו ממנו אחרים ויאמרו (יומא פ"ו) אשרי פלוני שלמד תורה ראיתם כמה נאים מעשיו כמה מתקנים דרכיו וכו', ויהיה פח בידו למחות בעושי רשעה וכשם שמי שיש בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפס באותו עון (שבת נ"ד) פן המוחה יש לו זכות יותר, שמדה טובה יתירה על מדת פורענות, ועם כל זה יעשה עיקר בתלמודו כי ת"ת כנגד כולם, כי הזוכה ומזכה במעשים טובים גם פי זכות הרבים תלוי בו, וכמו ששינונו (אבות פ"ה) משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו, הלומד ומלמד זכותו יותר, וכמו ששינונו (שם פ"ד) הלומד ע"מ ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות שהם סור מרע ועשה טוב, או לשמור כנגד לומד ולעשות כנגד ללמד, על דרך מה שכתוב (ישעיה ל"ב) והיה מעשה הצדקה שלום, גדול המעשה יותר מהעושה (בבא בתרא ט'): ולא לבד שהצדיק זוכה ומזכה בחייו אלא גם לאחר פטירתו לומדים שמועותיו ושפתותיו דובבות בקבר (יבמות צ"ז) וזוכרים ג"כ מעשיו הטובים ועושים כמוהו, וזהו שאמרו צדיקים אפילו במיתתן קרויין חיים (בבבא בתרא י"ח) כי גם אחר מיתתם לומדים מתורתם וממעשיהם כמו בחייהם, כי כל מה שמחזיש כל חכם בפירוש התורה ומצותיה על שרשי התורה, הוא בכלל תורה שבעל פה וכמו שאמרו (סוף פ"ב דמגילה) כל מה ששואל תלמיד לרבו נאמר למשה בסיני, ועל זה חייב כל אדם המחזיש

טובו מתוך לקח טוב, להודיע מה שחודש בתקמתו מתקמת התנאי לתלמידיו ותיביריו, ואם יזכה האל להגדיל תורה ולהאדירה, יודיעה ג"כ בכתב לאחרים קרובים ורחוקים ממנו כדי שיהנו כלם מתקמתו, ובזה ישאיר ברכה אחריו וצדקתו תעמוד לעד שילמדו במכתבי ספריו מה שלא למדו או לא ראו בספרים אחרים: ולכן נתעוררתי והשתדלתי בכל ימי, אני הצעיר משה בר' יוסף זלה"ה מטראני להגות בתורת השם, ותיבירתי זה כמה שנים קרנית ספר על כל מצות התורה לדעת יסוד מקור כל הדינים מפתחי התורה, ותשובות שאלות כמה שנסתפקו בדור הזה בדיני התורה, עם היותי שוקד בשיבת התלמידים והספרים מקשיבים לקול ה', ונושא טורח משא וריב בין אנשים ולנהלם בנחת, כי הם בני אברהם יצחק ויעקב אבות העולם, וזהו בלימוד התורה.

ובענין מעשה הטוב בעיני אלהים ואדם, עיקרי הדת והתפלה והתשובה, נראה לי לחבר ספר זה על שלשת הענינים וקראתיו בית אלהים. ואלו השלשה הם מפתחות שער שמים לבוא לבית אלהים, שער היסודות, שער התשובה, שער התפלה, פי יסוד התשובה תפלה, פי גם שהראשונים כתבו והאריכו בדרושים אלו, עם כל זה מקום הניחו לנו להתגדר בו בענינים ודרושים מחודשים מתישבים על הלב, לחזק ולאשר דברי הראשונים וליתן פתח מן תורה נביאים כתובים לדברי חכמים, וליתר בדבריהם ביסודי הדת והתשובה והתפלה, כי הם גדר כל אשר בשם ישראל יכנה וצריכים סיוע אלהי, וכמו שהיה דוד ע"ה מתפלל על ענינים אלו (תהלים נ"א) לב טהור ברא לי אלהים רוח נכון חדש בקרבי.

לב, רומז על היסודות אשר ראוי שיהיו קבועים בלב לעולם, טהור ברא, רומז לתשובה אשר היא טהרת החטאים ובתשובה נהיה כבריאה חדשה, לי אלהים, רומז לתפלה אשר עליה נאמר ויפגע במקום ואין פגיעה אלא תפלה, ועל מקומה נאמר אין זה כי אם בית אלהים וגו', ואמר רוח נכון חדש בקרבי, לחלות עוד פני אל, כי אחר שזכה להשיג אלו הג' ענינים שיהיה רוחו נכון ונח בהם, לעולם בהם יעבוד את ה', ואמר (שם) אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני, כי הבעל תשובה והמתפלל צריך להעתיר דברים ולהתמיד בבקשה מדי יום ביום בכל שלש התפלות צהרים בקר וערב, ואצל בני אדם מי שמפציר ומעתיר במבוקש אחד פעמים שלש או יותר קצים בו, ולכן אמר גם כי אני אעתיר ואפציר בכל יום ויום על מחילת החטאים אל תקוץ בי ואל תשליכני מלפניך, כי אם בני אדם קצים בהפציר הבקשה ומשליכים המבקשים מלפניהם, הוא מפני שפבר השיבו בפעם ראשונה או שנייה הן או לאו, השגת המבוקש או הפסו, אבל הבקשה מאת ה' אין אדם יודע אם נעשתה עצתו או בקשתו וצריך להעתיר מדי יום ביום, כי באי זה צד שיהיה לא יאשם, כ"א נתקבלה תשובתו ובקשתו שנגמחלו עונותיו והוא אינו יודע, הוא מתמיד בתשובתו ותפלתו, ואם לא נתקבלה תשובתו אינו מבעט ואינו מתלונן כדרך בני אדם המבקשים אלו מאלו, אלא מעתיר ומפציר בפפלה ויהיה בטוח שתתקבל בהיות חטאתו נגדו תמיד, כי בקבלת התפלה הנראית לעין שנתקבלה כמו על הגשמים ועל הדבר ושאר מיני רעות המתרגשות לבוא בעולם, אחר שיסורו ממנו אנו יודעים ומפירים כי מאתו יתב' באה אלינו הרעה והיא בעונותינו, וכששכנו אליו קבל תפלתנו והסיר ממנו מפת המות או המאורעות הרעות ונתננו לו הודאה על חלקנו אשר רחם עלינו כרחם אב על בנים.

ואמר ורוח קדוש אל תקח ממני, כי אחר התשובה נתקדש רוחו ונשמתו אל הקדושה
תאסוף ואם יחזור לחטוא תסתלק ממנו, לכן אמר אל תקח ממנו כלומר שתסיר מלפני
כל מכשול עון שלא אבוא עוד לידי חטא ולשתקח ממני רוח קדוש, כי מן שמיא מזהב
יְהִי מִשְׁקַל לֹא שְׁקָלִי (תענית כ"ה, מדרש רות רבה פרשה ב'), ואמר השיבה לי ששון
ישעך ורוח נדיבה תסמכני, כי גם כי החוטא בתשובתו תכנף לו חטאתו, אינו נרצה
ומקובל לפני האל כבתחלה קודם שחטא, דמיון עבד מלך שעבר על דברו ומרה בו
שחיב מיתה, כי גם שרבים יחלו פני נדיבותו שימחול לו ונרצה להם ומחל לו העונש,
לא בשביל זה יתקבל ויתרצה לפני המלך, וכמו שנאמר באבשלום (ש"ב י"ד) ופני המלך
לא ראה אחר שמחל לו אביו וצנה ליואב שיביאנו ממקום שברח לו שם.

ולכן אמר על בעל התשובה השיבה לי ששון ישעך וכו', שישוב לראותו בפנים צהובות
כיון שהושיעו מחטאותיו ומחל לו, וגם כי זה אינו נהוג במלכי בשר ודם רוח נדיבותו
הטובה תסמכהו בתורת נדבה לא בחיוב: ולא נמצא בכל המקרא רמז לנפש רוח נשמה
בג' פסוקים זה אחר זה כמו אלו, וכנה שלשתם ברוח כמו שנרמז באדם הראשון נפשו
הראשונה בשם רוח, כדכתיב ויפח באפיו נשמת חיים, כי לשון הפחה באפים הוא נאמר
על הרוח כדכתיב (יחזקאל ל"ז) מד' רוחות בנאי הרוח ופחי, וכדכתיב (שמות ט"ו)
ויברוח אפה נערמו מים, ולכן אמר נשמת חיים כי בלשון חיים נרמז הרוח ג"כ כמו
שכתוב נשמת רוח חיים באפיו וכו' ונהרי הוא כאלו אמר ויפח באפיו נשמת רוח חיים,
כי שם רוח הוא כולל לשלשתן נפש רוח נשמה, מהות שלשתן הוא רוח, כמו שנאמר
במלאכים (תהלים ק"ד) עושה מלאכי רוחות, לא נאמר בהם נשמות ולא נפשות אלא
רוחות, כי מדרגת אלו הג' הוא נפש רוח נשמה, נפש היא מדרגה למטה משלשתן, הנפש
החוטאת היא תמות (יחזקאל י"ח), והרוח למעלה הימנה, כי הרוח תשוב אל האלהים
אשר נתנה (קהלת י"ב), והנשמה היא למעלה מכולן, כי היא נזכרת בפירוש ביצירת
האדם ונפישת נשמתו, והמלאכים הוא ידוע כי הם למעלה ממדרגות האדם, ועכ"ז אמרו
חז"ל (מדרש תהלים צ"א) על הצדיקים שהם גדולים ממלאכי השרת, ולכן כנה אותם
ברוחות, כי הרוח היא מדרגה אמצעית באדם בין הנפש והנשמה, כי בערך רוב האנשים
שהם בינוניים, המלאכים הם רוחות למעלה ממדרגת הבינוניים שהם בעלי נפש ורוח,
ובערך הצדיקים גמורים שהם גדולים ממלאכי השרת והם בעלי נשמות טהורות נקראו
המלאכים רוחות למטה ממדרגות הצדיקים גמורים: וא"כ נרמזו אלו השלש בבעל
התשובה על מדרגת החטאים שהם שלש, חטא עון ופשע, החטא שהוא בשוגג עושה
רושם בנפש, והעון שהוא במזיד עושה רושם ופגם ברוח ג"כ, והפשע שהוא במרד
ובמעל עושה רושם ופגם והפסד בנשמה ג"כ.

על חטא שבנפש אמר ורוח נכון חדש בקרבי, שיעביר וינשחית הפגם שנהיה בנפש על
דבר החטאים ותפון ותתחדש בו הנפש, ועל העון שברוח אמר ורוח קדוש אל תקח
ממני, כי העון הוא גורם המיתה להיותו במזיד וכיון ששבת בתשובתו לקדושת הרוח לא
יקחהו ממנו, ועל הפשע שבנשמה אמר ורוח נדיבה תסמכני, כי להפלת גודל עונש
הפשע אין לו כפרה כ"א בדרך נדבה, ואין לבעל תשובת הפשע תקנה והעמדה כ"א
בסמיכה, וסמיכתו למרק פשעו שיוכל לעמוד בלי סמיכה היא בהיותו מסבב שיחזור
בתשובה פושעים אחרים כמוהו, כדכתיב אלמדה פושעים דרכיך אשר יזכרוה ובהו ילכו

עד הגיעם לחצרות קדש, ותטאים שיהם בגדר הראשון מן החטא אליה ועדיה ישובו ויפנסו לחצרות היכל קדש לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו, כי חטאתם היא כשוגג והם קרובים אל ה' בתשובתם: ומפני שהתפלה היא פוללת לכל בני אדם הקדמתי השער שלה, ואח"כ התשובה שהוא לרוב האנשים החוטאים, ואח"כ טעם וראיות על העקרית אשר לא יובנו אלא ליחידי סגולה.

שער התפלה עשרים פרקים, שער התשובה י"ח פרקים, ושער היסודות ס"ד פרקים, פללם ק"ב, אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים, לשונה פרקו מאה ואחת וכל שפן מאה ושתיים. שיהם ק"ב ונקי: שיר הלציי על עשר ספירות אשורר לאל שוכן בציון ארומם שמה כי גאה גאית אהלל שמה מעולם האפל אעלה שמה ממטה למעלה אנשא שמה בגלוי ובמטמן אעטר שמה בעטרת מלכותה איסד שמה ביסודה הנראה אהודה שמה ב בהודה בכל שעה אנצח שמה בנצח ישראל אפאר שמה ה' בהר זית אנבר שמה נאזר בגבורה אנדל שמה בצבאותיה ברננם אאביר שמה ואם לבינה קראתי אברו שמה ולב נתיבות חכמה אלי אפתר שמה בהנה הנה וינה איסד שמה מזאת עד אין סוף אקרא לאלהים עליון ועל כל אלהים נעלית סביבו ענו וערפל מגננו מאד נעלה רפידתה זרב מרפבו ארגמן ה' אדנינו מה אדיר שמה לאל חי מתי אבוא ואראה אלהים צבאות שמעה ה' צבאות אלהי ישראל בתפארת אדם לשבת בית אלהים היית לי לעזרה רוממות אל בגרונם אלהים ה' עז ישועתי עזי וזמרת יי ויהי לי אהיה אשר אהיה פלה אסוף אאסוף על שלשה עשר עקרים אאמן שמה ואקרא אליכם אישים אשכיל מציאותה בארץ ובשמים אנובב אהדותה בפה ובלב יחד אכביר עצמותה מכל עצם השמים אאדיר קדמותה בפי ברואיה אאמיר עבודתה בבטחה אשבח נבואתה בשם הקרואים אסדר נביאה כי אין כמותו אכבד תורתה ואשבח ואנפש אשבח מצותיה לא אשנה אשבח אשמח בהשגחתה מאדם ועד שרץ אצדק גמולה בכל פעולות אאמן גאולתה בשפתי רנני אאשר תחייתי וידך המרימה אף אמונתה בקהל קדושים כי מצאי מצא חיים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כבוד אל מספרים השמים קדם ידעתי מעדותיה ועבדת את ה' אלהיה בשמחה ודברתי על הנביאים מוליה לימין משה זרוע תפארתו תורת ה' תמימה משיבת נפש כי לא לנצח תשפח עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ פעל ישלם בעל גמולות רוח אפינו משיח אדני לקדושים אשר בארץ המה: השער הראשון הוא שער התפלה ופרקיו עשרים הפרק הראשון בגדר התפלה ראוי לתת גדר לענין התפלה, שתלויים בה כמה דברים גדולים, כמו שנבאר בעז"ה.

ומצאנו גדרה נכון ושלם, והוא בקשת האדם מהאל דבר צורך שאינו ברשותו: והרצון במלת בקשת, הוא להורות שאין ראוי שישאל האדם צרכיו מהאל ית' דרך חיוב והכרח, כמו ששאל את חבירו שיפרע לו את חובו, שהוא חייב לפרוע לו, אלא דרך בקשה ותחנונים, כעני השואל למי שאינו חייב לו, כי מה הקדים האדם ליוצרו לישאל ממנו דרך חיוב, וכמ"ש הפתוב (איוב מ"א) מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא, כמו שדרשו רז"ל (ויק"ר פכ"ז עיי"ש) נתתי לו בית ואח"כ אמרתי לו ועשית מעקה לגגה, וכתבתם על מזוזות ביתה.

נתתי לו שדה, אל לא תחרוש בשור ובחמור וגו' וע"ד הפשט יאמר מי שחושב שיהוא מקדים לפני פעולות טובות, ולזה שואל ממני דרך שיקלם, ממה שהוא תחת השמים שהוא שלי, אוכל לפרוע לו, אבל מי שמפיר שאין מי שיקדימני קודם שאעשה לו טובה, אלא שואל דרך חסד ורחימה, איני פורע לו ממה שיש לי בזה העולם השפל, שהוא תחת כל השמים, והוא עולם ההנה וההפסד.

אלא מעולם העליון והוא עוה"ב עין לא ראתה אלהים זולתה יעשה למחפה לו (ישעיה ס"ד), ר"ל מה שיעשה לאותם שהם מחפים לו, כלומר שמחפים שיהיה להם שכר טוב בעמלם, אבל אינם מכוונים לזה בדרך חיוב.

אלא דרך חסד ורחמים, וכמו שאמר התנא (אבות פ ב) וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא תחנונים לפני הקב"ה, פדכתיב (יואל ב') כי חנון ורחום הוא כו' ונחם על הרעה, כי תפלת קבע הוא שחושב שראוי ומחוייב הוא שתפלתו תהיה נשמעת, ושישיג המבוקש בתפלתו, והיא קובעת שאלתו, ואין ראוי לאדם אלא שיעשה דרך תחנונים, שמודה שאינו פדאי בשביל מעשיו אלא ברחמי ה', ובזה משיג מבוקשו, כי אין מי שינצל מהרעה הבאה עליו, אלא ברחמי האל, וכמו שהביא הפתוב כי חנון ורחום כו' ונחם על הרעה, כלומר כי מצד שהוא חנון ורחום הוא שמרחם ונחם על הרעה, כ"א לא היה במדת רחמנותו אלא בדין וחיוב, לא היה שוב על הרעה, כי אין מי שיוכל לדין עמו לומר שהוא ראוי שיסלק מעליו חרון אפו, כי אם בחסד וברחמים ומדת רחמנותו כוללת לבלתי הגונים, וכמו שאמר (ברכות ז') וחנוני את אשר אחון אע"פ שאינו ראוי ורחמתי את אשר ארחם אע"פ שאינו פדאי, כי היה מספיק שיאמר וחנוני ורחמתי ואמר את אשר אחון את אשר ארחם, לומר שלא תתפשט אותה החנינה והרחמנות, אלא לאותו שיהיו וילאוהו שירחם ממש ולא לאחרים, וזה בלי ספק אינו אלא לבלתי הגונים, שאם הם צדיקים גמורים, השי"ת חונן ומרחם אותם ואת דורם בזכותם, ואינו צודק בהם את אשר אחון וארחם, אלא לכלם בזכותם כפזכר והקדים חנינה לרחמים, כי חנינה מלשון חן, והוא נותן חן לבלתי הגון, כדי שיהא ראוי אע"פ לשירחם עליו: והנה מצאנו (תענית י"ט) שהאשימו את חוני המעגל על שיצא מגדר זה בתפלתו, שאמר איני יוצא מהמעגל הזה עד שתרחם על בניי, שנראה שהיה שואל מהאל דרך חיוב והכרח, וכמו שאמרו (שם) כבן המתחטא על אביו, שהוא הבן המתגעגע על אביו, שהוא נוהג עמו שעושה לו כל רצונו, ושואל ממנו דרך ציווי והכרח, וכן עשה חוני שעג עוגה ונכנס בתוכה, לרמוז כ"א לא היה מרחם על בניו היה נראה כאילו הם בתוך העוגה, כלומר שמורה לעולם שהוא פדורי, והם תחת צבאות ומזלות השמים, וכשרחם על בניו יצא מהעוגה להורות כי אין שר ומזל שולט על ישראל כשהם צדיקים אלא שהמזל כפוף ונכנע תחתם, וכמש"נ על אברהם אבינו (בראשית ט"ו) ויוצא אותו החוצה (בר"ר פ"ר פ"ד) שהוציאו מחללו של עולם ואמר לו הבט וכו', שהמערכות הם תחתיו ולא הוא תחת המערכה, ונאמר לו (שם) פה והיה זרעה, כלומר כמו שאתה למעלה מן המזלות פה והיה זרעה, כלומר הזרע שהם מנוחסים לה צדיקים פיוצא בה: והרצון במלת האדם, הוא להורות שלא תאנות התפלה אלא לאדם, שהוא מענותד לפגעים ומקרים בזה העולם, לא למלאכים שהם למעלה מהגלגלים, ולא ישיגם חסרון ומקרה ופגע, והם מקדישים ומעריצים את קונם כפי הדרגתם והשגתם ולא לבעלי חיים שבהם העולם השפל שאין

בהם דעת לשאול צרכיהם, והוא ית' שפראם הוא מספיק צרכיהם ומכין מזונותיהם מעשבים וצמחים הגדלין מאליהם בלי טורח ועמל כמו שהם אינם צריכים לטרוח ולהשיג תכלית פריאתם, פי פוננת פריאתם הוא מציאותם לצורך האדם, אבל האדם שצריך לטרוח ולהיותו עמל בזה העולם בתורה ובמע"ט, אינו נזון מהגדל מאליו אלא ממה שצריך טורח ועמל עד הגיעו למזון האדם להורות על פוננת תכלית יצירת האדם וכמו שהראה ר"ע לקיסר (תנחומא פ' תזריע) השבלים והגלוסקאות כששאל ממנו אי זה טוב מעשה הקב"ה או מעשה בשר ודם.

והשיב לו פי מעשה ב"ו. שהבין ממנו שהיה רצונו להקשות לו על המילה, הואיל שהוא ית' פראו ערל למה אנו מבטלים צורת תבניתו, והתחכם בהראות לו השבלים והגלוסקאות, פי השבלים מעשה הקב"ה והגלוסקאות הן מעשה ב"ו, להורות פי כמו שהגלוסקאות טובות למראה ונחמדות למאכל יותר מהשבלים במעשה וטורח האדם בהם במלאכות הצריכות מחרישה עד אפייה, כמו כן תכלית האדם אינו מושג אלא ע"י טורח ועמל האדם בתורה ובמע"ט בזה העולם פי הפל בידי שמים חוץ מיראת שמים (פרכות ל"ג), וזו היא הוראת המילה ביום השמיני ללידתו, לומר שלא נברא האדם להתנהג על טבע העולם כבעלי חיים, אלא לטרוח לפעול פעולותיו מכוננות ליוצרו, ולהחלים בידי דבר המביאו לידי עבירה, והיא הערלה, וביום השמיני פול בשר ערלתו, להורות פי בזה הנה גובר על טבע העולם, שהם שבעת הימים, ששת ימי המעשה ויום השביעי שנברא למנוחה, ואם פן האדם כולל המלאכים שהם במדרגה עליונה, והבעלי חיים שהם במדרגה תחתונה ואפשר עוד לומר, פי עיקר התפלה היא לאדם שהם ישראל, כמ"ש הנביא (יחזקאל ל"ד) ואתן צאני צאן מרעיתי, שאני בעצמי רועה אתכם פרועה שיש לו צאן רבות ומוסרם לרועים שמתח ידו, והצאן היפה והטוב מהעדרים הוא בעצמו רועה אותם להשגיח בהם לטובתם, ואמר אדם אתם, פי מה שאני מכנה אתכם בכנוי צאן הוא בערכי, פי אתם צאני צאן מרעיתי, אבל בערה הצאן שאינם צאן מרעיתי, אדם אתם, ונהו שדייקו אתם קרויים אדם, וא"כ תפלת ישראל היא הנשמעת שהם נמסרים תחת פנפיו ולא תחת שום שר ומזל, וכמו שאמר מרע"ה בתפלתו (דברים ט') והם עמך ונחלתך וכו', פי מצד שהם עמו ונחלתו פדכתיב (שם ל"ב) פי חלק ה' עמו וכו' ראוי לסלות על חטאתם ולקבל תשובתם ותפלתם: ומלת מהאל, היא להורות שאין רשות לשאול ולבקש פי אם מהאל ית', ולא משגרי מעלה, שאין אנו פופים תחתם ולא גם מהמלאכים, פי אם מהאל ית' לבדו שהוא אלהינו, פי גם בזמן שבגדו ישראל ונאמר להם (שמות כ"ג) הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרה בדרך וגו', ונאמר שם השמר מפניו אל תמר בו פי ישא לפשעכם, שפראה שהמלאך הנה אמצעי בינינו לבין בוראנו, הרי ביאר וסמך הכתוב מיד ואמר, פי לא שלח המלאך אלא פשליח להביאם אל הארץ, פדכתיב (שם) פי ילך מלאכי לפניך וכו', ואמר (שם) לא תשתחוו לאלהיהם ולא תעשה פמעשיהם, וסמך מיד ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך ונסקירותי מחלה מקרבך, כלו גם פי שלחתי לפניכם מלאך ואמרתי לכם השמר מפניו אל תמר בו וכו', עם כל זה לענין התפלה שהיא עבודה שבלב, אין לכם רשות להתפלל אלא לה' שהוא אלהיכם ביחוד, והוא משגיח בכם בכל ובפרט כל איש ואיש, ולזה אמר וברך את לחמך, פי הנה ראוי שיאמר את לחמכם וכו'.

אֵלָא שְׁהִיָּה נְרָאָה פִּי דְרַבְּהּ כְּלָל יַבְרָךְ אֶת לְחַמְכֶם, וְאַפְשֵׁר שְׂאִישׁ זֶה פְּרִטִי לֹא יִגִיעַ לוֹ דְבַר מֵאוּתָהּ הַבְּרַכָּה, לְזַה אָמַר אֶת לְחַמְךָ, כ"א אַתְּמֶם בְּיַחַד תַּעֲבֹדוּ אוֹתוֹ בְּאַגְוָדָה אַחַת. בְּכוּנוֹנָה לֹא תַהֲיֶיהָ הַבְּרַכָּה דְרַבְּהּ כְּלָל, אֵלָא לְכָל אֶחָד וְאַחַד יַבְרָךְ לְחַמּוֹ וּמִימִיּוֹ, וּפְרִט וְאַמַר וְהִסִּירוּתִי מִחֵלָה מִקֶּרְבֶּךָ, פִּי רַב הַחֲלָאִים הֵם בְּאִים מְרוּעַ הַמְּאֲכָלִים, וְאַחַר שְׂיַבְרָךְ אוֹתְמֶם הוּא מְסִיר מִחֵלָה מִקֶּרְבּוֹ, כְּלוּמַר מִמַּה שְׂנֻכְנַס בְּמַעֲוִי שֶׁהוּא מִבְּרַבְּךָ, וְלֹא יִמְשֵׁךְ מִמֶּנּוּ לְנֻזְק גּוֹפוֹ כְּלָל: אוֹ יֹאמַר וְיַבְרָךְ אֶת לְחַמְךָ וְאַתְּ מִימִיָּה וְהִסִּירוּתִי מִחֵלָה מִקֶּרְבֶּךָ, כִּי לְפַעְמִים לֹא יִסְתַּפֵּק הָאָדָם בְּלַחֲמֵם וּמִים לְסַבַּת בְּרִיאוֹת גּוֹפוֹ, וְכַמ"ש רַבִּי יוֹחָנָן (חֻלִּין פ"ד ע"ב רב) שְׂאֵמַר צְרִיכִין אָנוּ לְחוּשׁ לְדַבְרֵי זְמַן, שֶׁהוּא רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, שְׂאֵמַר מִי שְׂיֵשׁ לוֹ מְנָה יִקַּח לְבֵיתוֹ לִיְטָרָא יִרְק וְלֹא בֶשֶׂר וְכו', וְאַמַר רַבִּי יוֹחָנָן אַבָּא מִמְשַׁפְּחַת בְּרִיאִים הָוָה, אַבְל כְּגוֹן אָנוּ שְׂאִין אָנוּ בְּרִיאִים, מִי שְׂיֵשׁ לוֹ פְּרוּטָה בְּתוּף פִּיסוֹ יִרְצָנָה לְחַנּוּנִי, וְלֹא יִסְגַּף עַצְמוֹ בְּעֵינָיו וְיִצְטָרֵךְ לְבְרִיּוֹת יוֹתֵר שְׂיִחֲלָה, וְרַב נַחֲמָן אָמַר כְּגוֹן אָנוּ לוֹוִין וְאוּכְלִין, אִפִּי אִין לְנוּ פְּרוּטָה, וְלִזְה אָמַר הַפְּתוּב וְיַבְרָךְ אֶת לְחַמְךָ וְאַתְּ מִימִיָּה וְהִסִּירוּתִי מִחֵלָה מִקֶּרְבֶּךָ, שְׂיִהֲיֶיהָ בְּרַכָּה בְּפֶת וּבְמִים, שְׂיִהֲיֶיהָ בְּהֵם בְּרִיאוֹת וְחוֹזְק בְּאֻפְּוֹן שְׂלֹא יִחֲלָה וְלֹא יִצְטָרֵךְ לְבֶשֶׂר וַיִּין, וְאַמַר וְהִסִּירוּתִי וְלֹא אָמַר וְהִסִּיר כְּמוֹ שְׂאֵמַר וְיַבְרָךְ אֶת לְחַמְךָ, כִּי הַשְּׂגַחַת הָאֵל יֵת' עַל בְּרוּאָיו לְהַצִּילֵם מְרַעְתָּם הִיא יוֹתֵר פְּרִטִית מִהַשְּׂגַחַתוֹ עֲלֵיהֶם לְהֵטִיב לָהֶם, כִּי הוּא מְטִיב לְכָל, כְּדַכְתִּיב (תְּהִלִּים קמ"ה) טוֹב ה' לְכָל, אַבְל בְּעֵינֵי הַהֲצִלָּה, כְּשֶׁהֵם בְּצָרָה צְרִיכִין הַשְּׂגַחָה פְּרִטִית בְּעֵין הַחֲמֵלָה יוֹתֵר, וְלִזְה אָמַר בְּבְרַכָּה וְיַבְרָךְ בְּלִשׁוֹן נְסִתָּר, וְבְעֵינֵי הַהֲצִלָּה אוֹ הַרְפוּאָה כְּשֶׁהֵם בְּחוּלֵי וּמְדִנָּה אָמַר וְהִסִּירוּתִי, כְּלוּמַר אֲנִי אֲסִיר הַמִּחֵלָה מִקֶּרְבֶּךָ בְּאֻפְּוֹן שְׂתַדְעוּ וְתִשְׁפִּילוּ מִמוּצָא הַדְּבַר וְהַחוּלֵי כִּי אֲנִי הוּא הַמְּצִיל וְהַמְּרַפָּא לְכָל חַי, בְּהַשְּׂגַחַתִּי הַפְּרִטִית עֲלֵיכֶם, כְּשֶׁתַּעֲבֹדוּ אוֹתִי בְּכָל לְבַבְכֶם: עוֹד רָמַז בְּזֶה הַפְּתוּב סַבַּת הַיּוֹת הַתְּפִלָּה לֹאֵל וְלֹא לְזוּלַת, כִּי יֵשׁ בִּידוֹ לְהַשְׁלִים צְרִכֵי כָל הַשּׂוֹאֲלִים אֵלָיו מִשָּׂא"כ בְּזוּלָתוֹ, וְלִזְה אָמַר וְעַבְדְּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם, כִּי יֵשׁ בִּידוֹ לְבָרְךָ לְחַמְךָ וּמִימִיָּה וְלְהִסִּיר מִחֵלָה מִקֶּרְבֶּךָ מִשָּׂא"כ בְּזוּלָתוֹ, כ"א תַּעֲבֹד וְתִתְפַּלֵּל לְאִישׁ שְׂיִיטִיב לָהּ לֹא יִצְיִלָּה מְרַעְתָּהּ, וְאִם יוּכַל לְהַצִּילָה מֵאִי זוֹ רַעָה, לֹא יוּכַל לְהֵטִיב לָהּ, כִּי אִפִּי מְלָאכִי מַעֲלָה כָּל אֶחָד מִמּוֹנָה עַל דְּבַר אֶחָד וְאִינוּ יְכוּל לְהַשְׁלִים רְצוֹן אִישׁ בְּמָה שְׂאִין בְּרִשׁוּתוֹ, וְאַפִּילוּ בְּמָה שֶׁהוּא בְּרִשׁוּתוֹ שֶׁהוּא מְמוֹנָה עָלָיו, אִין לוֹ רִשׁוּת לְהַשְׁלִים חֲפְצֵי אִישׁ אִם לֹא בְּרִשׁוּת ה' יֵת', וְאַמְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם דְּבְרִכּוֹת (פְּרָק הָרֹאָה) ב"ו אִם בָּאתָ לוֹ צָרָה, קוּרָא לְבֵן בֵּיתוֹ שֶׁל פְּטָרוֹן, וְאֹמַר לוֹ פְּלוֹ עַל הַפְּתַח בַּחוּץ, אַבְל הַקַּב"ה אִינוּ כֵּן, אִם בָּאתָ לוֹ צָרָה לְאָדָם, לֹא תִקְרָא לְמִיכָאֵל וְלֹא לְגַבְרִיאֵל אֵלָא צוֹנַח לְהַקַּב"ה וְהוּא עוֹנָה לָהּ, הַה"ד (יֹאֵל ג') כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם ה' יִמְלֹט, הוֹרוּ כִּי בְּקִרְיַת מִיכָאֵל אוֹ גַּבְרִיאֵל, הָיוּ צְרִיכִים רִשׁוּת ה', כְּמוֹ הַמְּשַׁל שֶׁל כְּן בֵּית שְׂאוּמַר לְפִטְרוֹן פְּלוֹנֵי עַל הַפְּתַח בַּחוּץ, וְהַפְּטָרוֹן אוֹמַר אִם יִרְצָה שְׂיַכְנַס אוֹ לֹא, וְדוֹמָה לְזֶה הוּא שְׂמֻזְהִיר שְׂלֹא תִקְרָא לְמִיכָאֵל אוֹ לְגַבְרִיאֵל, שְׂצָרִיכִים לְהַמְלִיךָ בּוֹ יֵת', אֵלָא לְשֵׁם יֵת', וּמִיד יַעֲנֶה, כְּמוֹ שְׂכַתוּב כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם ה' יִמְלֹט, כִּי בְּקִרְיַת שֵׁם ה' לְבַד עַד שְׂלֹא הַשְׁלִים שְׂאֵלָתוֹ, הוּא נִמְלֹט, כִּי בְּעַבְדוּת הָאֵל יֵת' בְּכָל לְבַב וְהִיא תְּפִלָּה בְּכוּנוֹנָה יְשַׁלְּמוּ לְאָדָם כָּל חֲפְצָיו וּמְאֻנְיָיו, הַמְּתַמִּידִים אוֹתוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם לְעַבְדוּת בּוֹרָאוֹ, הַנְּכַלְלִים בְּטוֹב וְרַע, בְּהַבָּאת הַטוֹב עָלָיו וּבְסִילּוּק הַרַעָה הַבָּאָה עָלָיו: וּמִלּוֹת דְּבַר צְוֹרָךְ, יוֹרוּ שְׂאִינוּ רְאוּי לְאָדָם לְהַתְּפַלֵּל לְאֵל עַל דְּבַר שְׂאִינוּ הַכְּרַחֵי, כִּי הוּא מְטָרִיחַ אֶת קוּנוֹ כְּבִיכוּל לְלֹא צְוֹרָךְ וְתַעֲנִית כ"ד), כִּי קַבְּלַת הַתְּפִלָּה הוּא דְבַר נְסִי חוּץ מִהִטְבַּע, כ"א יוֹרָה

המזל רעה על האדם ינצל בתפלתו (שבת קנ"ו:) וצדיק מושל יראת אלהים, והאל ית' אינו חפץ לבטל עולמו שברא וטבעו ללא צורך והכרח (שם), וכבר נענשו ישראל על שאלם דבר בלתי הכרחי, שאמרו (במדבר י"א) מי יאכילנו בשר, ונאמר למשה על זה, ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם באזני ה' לאמר וגו', כי הם לא שאלו בפירוש מה שיתן להם בשר, אלא כמדברים בינם לבין עצמם ומצטערים על העדר הבשר, ואמרו מי יאכילנו בשר, פלומר שמשה לא היה יכולת בידו להאכילם בשר, כמו שאמר מאין לי בשר, וא"כ מי יאכילם, והיתה פנונתם על ה' שהוא משיביע לכל חי רצון, ולזה אמר השי"ת למשה אספה לי שבועים איש וגו' ונשאו אתה במשא העם, שהם חושבים שאין אתה יכול להפיק רצונם וצרכם לבדך, ואל העם תאמר התקדשו למחר, פלומר מה ששתפתי שבועים איש עמה, לא להפיק רצונם במה ששאלו בשר, כי אליהם תאמר שלא היו מוכנים לאכול בשר, מצד מה שהורו שלא היו שואלים אלא ממה, כי פנונתם לא היתה אלא על שאשמע אני דבריהם, ולזה יכינו עצמם למחר לבד ויאכלו בשר, כי בכו באזני ה', פלומר כי מה שאמרו מי יאכילנו, הוא כדי שישמע ה' את קול דבריהם, ולזה נאמר ונתן ה' לכם בשר ואכלתם, פלומר לא יהיה לכם הנאה מהבשר אלא בשעת האכילה, כמו שאמרתם מי יאכילנו בשר, לא אמרו מי יתן לנו בשר אלא מי יאכילנו, שלא היו רוצים הבשר אלא ליהנות מטעמו בשעת האכילה, ולזה נגזר עליהם הבשר עודנו בין שניהם טרם יפרת ואף ה' חרה בעם וכו', פינן שלא היו רוצים הבשר אלא למלאות תאנות טעמם, טרם יהנו מטעמו אף ה' חרה בהם, וכמו כן מצינו (תענית כ"ד) במעשה דר' יוסי דמן יוקרת, שהעניש את בנו אשר הטריח את קונו, להוציא פירות התאנה בלא זמנה, ונאסף הוא בלא זמנו: ומלות שאינו ברשותו, יורו ג"כ על שאין ראוי לאדם להתפלל לאל אפילו על דבר הכרחי אם יש יכולת.

בידו וברשותו להשלים הדבר ההוא, כי אפילו שאין לו פת בסלו אלא כדי סעודה אחת ואומר מה אוכל למחר הרי הוא מקטני אמנה (יבמות ס"ג), כ"ש להתפלל לאל שיתן לו מזונות בהיות לאל ידו לאכול ממה שיש בידו, או יכול להשתפר אל צרור נקוב, וכמ"ש דוד ע"ה (תהלים ס') הבה לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם, פלומר כשאין אנו יכולין להושיע עצמנו בדרך הטבע ותשועתנו היא שוא, אז הבה לנו עזרת מצר, כי כשאנחנו יכולים להושיע עצמנו בדרך טבע, לא נבקש מה שיעשה לנו נפלאות ושיעזור לנו מהצר: וכבר יראה שיפול ספק בגדר זה.

במה שמצינו ביהושע אשר הפליג לדבר לה' אחרי תתו האמרי לפני בני ישראל, ועשותו נס גדול, בהשליך על האויבים אבנים גדולות, וכנראה מן הכתובים שפבר נצחו המלחמה, וא"כ למה הוצרך להעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון, והוא הפך הגדר שאמרנו, דבר צורך.

ואיפשר לומר שהוצרך יהושע לעשות הנס הגדול הזה לקדש ה' כדי שידעו כל העולם כי אותו הנס של השלכת האבנים היה מאתו ית', ושניה יכולת בידו לעשות נס גדול ממנו, כי אותו הנס היה בליה פדכתיב (יהושע י') ויבא אליהם יהושע פתאום כל הלילה וגו' ויהמה ה' לפני ישראל וגו' ויהי בנוסם וגו' וה' השליך אבנים גדולות וגו' וימותו, רבים אשר מתו באבני הברד מאשר הרגו בני ישראל בחרב, אז ידבר יהושע וגו', כי

אחר שראה יהושע שרבים מתו באבני הברד מאשר הרגו בני ישראל בקרב באותו הלילה בנוסם, ידע כי הם חשבו ותלו, כי לסבת היות שעת נוסם בלילה באותו מורד של בית חורון הוא שהיה יכול האל ית' להשליך עליהם האבנים הגדולות אשר מתו רבים בהם.

אבל אם היה שעת נוסם ביום חשבו כי לא היה יכול להם, כי השמש המושל הגדול ביום כמו שאמרו חכמים (בר"ר סוף פרשה נ') בענין סדום, כי לפי שהיו מהם עובדים לחמה ומהם עובדים ללבנה נתפרע מהם בשעה שחמה ולבנה עומדים בקיע, והיינו י"ו בניסן, וכתוב השמש יצא על הארץ וגו' ולזה אמר פאן פשראה פה יהושע שהיו מיחסים ליאות וקצור לשמו ית', שלא היה יכול ביום כמו בלילה, דבר יהושע לה' ביום תת האמרי לפני בני ישראל ואמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וגו', כי זה הנס היה לעיני ישראל שראו אותו, כי נס השלכת האבנים לא היה לעיניהם, שלא ראו אופן השלכתם, אלא שמתו האמוריים מצדם, אבל זה הנס של עצמדת השמש היה לעיניהם, שראו השמש בעיניהם עומד ביום תמים, וענין העצמדת השמש היה להורות להם כי השם יתברך מושל בכל ברואי, ונותן להם תוקף לעמוד על משמרתם, ולהתיצב על מישור מהלכם, ויכול לשנות נ"כ את תפקידם ולבטל אותם מעבודתם, ואפילו לשמש שהוא המושל הגדול שבעולם לעיני הברואים, ולז"א שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון, ואמר וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו, שעמד השמש בדרך וידום, עד אשר ראו נקמה הגוי שהם ישראל פדכתיב (דברים ד') כי מי גוי גדול אשר לו אלהים וכו', מאויביו, שהתמיד העצמדת השמש עד אשר השלימו לנקום מהם פדי שיתקדש ה', וידעו הגוים כי ממשלת השם ומדת דינו מתוחה לאויביו בין ביום ובין בלילה, ולכן לא זו השמש ממעמדו, עד אשר לקחו נקמתם מהם בשלימות, ואמר ולא היה פיום ההוא לפניו ואחריו שיעשה נס ללא צורך פזה, אחרי שובם מהמלחמה בנצחון, שישמע ה' בקול איש לעשות נס גדול פזה ללא הכרח, אלא לסבת שהיא ניפך ומפורסם כי ה' נלחם בישראל, ונתבאר ונתקנים גדר התפלה והוא.

בקשת האדם מהאל דבר צורך שאינו ברשותו: פרק שני ענין גדר זה, לא יכלול אלא שאלת האדם צרכיו שהוא דמיון ברכות אמצעיות של י"ח ברכות, אמנם צריך המתפלל להקדים לתפלתו שבח הבורא, וכמו שדרש רבי שמלאי (ברכות ל"ב) לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל דכתיב (דברים ב') ה' אלהים אתה החלות וגו' וכתוב בתריה אעברה נא וראה וכו'.

וענין הקדמת השבח נראה בתחלת המחשבה דבר בלתי הגון בשאלת צרכיו, כ"א אדם אחד ישבח את חברו, ואח"כ ישאל ממנו אי זה דבר נראה שסיפור שבחו היה לסבה שישלים שאלתו.

אבל בהסתכלות ועומק המחשבה, יראה השבח דבר הכרחי לקבלת התפלה, והוא כי שבח ושלמות האנשים אינו דבר שלם בתכלית ולא קיים, לסבת מאורעות האדם וגלגולי העולם, ולכן אי אפשר שישבח האדם את חברו וישאל ממנו כ"א בתוספת שבת ויתר שאת מה שאין בו והוא אומר בשפת חלקות להפקת רצונו ממנו, אמנם בענין התפלה לאל ית' צריך שיידע האדם ויפיר קודם תפלתו לאלהיו, כי אין מי שיכול לתת את שאלתו

וּלְעֲשׂוֹת אֵת בְּקִשְׁתּוֹ, אֵלֶּא הוּא ית', כִּי הוּא בָּרָא אֵת הָעוֹלָם, וְלוֹ גַּתְּכֵנו עֲלִילוֹת, וְלִזְה
צָרִיךְ לְהַקְדִּים וְלִסְדֵּר שְׂבָחוֹ שֶׁל מְקוֹם לֹמַר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ וּמַפִּיר כִּי מֵצֵד שְׂבָחוֹ וּגְדוּלָתוֹ
שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאִין הָעוֹלָם מְקוֹמוֹ, הוּא רָאוּי שְׂיִתְפַּלְלוּ אֵלָיו, כִּי הוּא מוֹרִישׁ
וּמַעֲשִׂיר מִשְׁפִּיל אֶף מְרוֹמָם, וְאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה גּוֹזֵר וּמְקַנְיִם, וְאִין מִי יֹאמֵר לוֹ מָה תַעֲשֶׂה.

וְלִכֵּן שׂוֹאֵל מִמֶּנּוּ שְׂאֵלוֹתָיו וּמִשְׁלִיךְ עָלָיו יִהְיוּ וְהוּא יְכַלְכְּלֵהוּ וְזֶהוּ שְׂאֵמֵר רַבִּי יוֹחָנָן מִשׁוּם
רַבִּי יוֹסִי בֶּן זִמְרָא בְּבִרְכוֹת (ז'): מִיּוֹם שֶׁבָּרָא הַקַּב"ה אֵת עוֹלָמוֹ לֹא הָיָה אָדָם שֶׁקָּרָא
לְהַקַּב"ה אָדוֹן עַד שֶׁבָּא א"א ע"ה וְקָרָאוֹ אָדוֹן שְׂנַאָמֵר (בְּרֵאשִׁית ט"ו) אֲדֹנָי אֱלֹהִים בְּמָה
אֲדַע כִּי אֵירֶשְׁנָה.

וַיֵּשׁ לְסַפֵּק בְּזֶה שְׂהָרִי אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ (בר"ר י', במ"ר י"ט) אָנִי ה' הוּא שְׁמִי שֶׁקָּרָא לִי
אֲדֵה"ר. כְּשֶׁאָמֵר הַקַּב"ה.

לְמִלְאָכִים תְּכַמְתּוּ מְרֻנָּה מִשְׁלַכְכֶּם וְקָרָא שְׁמוֹת לְכָל הַדְּבָרִים וְאָמֵר לוֹ וְאָנִי מָה שְׁמִי. אָמֵר
נָאָה לָךְ לְהַקְרָאוֹת אֲדֹנָי שְׂאֵמֵר אָדוֹן לְכָל.

וְלִזְה אָמֵר הַקַּב"ה אָנִי ה' הוּא שְׁמִי שֶׁקָּרָא לִי אֲדֵה"ר. וְא"כ הָרִי שֶׁאֲדֵה"ר הוּא שֶׁקָּרָאוֹ
אָדוֹן הַכָּל.

וְאֵיךְ אָמְרוּ לֹא הָיָה אָדָם שֶׁקָּרָאוֹ אָדוֹן אֵלֶּא אַבְרָהָם. וַיֵּשׁ לִישָׁב כִּי מָה שֶׁקָּרָאוֹ אֲדֵה"ר ה'
הוּא שֵׁם בֶּן ד'.

כְּדַכְתִּיב אָנִי ה' הוּא שְׁמִי. וְזֶה הַשֵּׁם הוּא מוֹרָה עַל שֶׁהוּא ית' בָּרָא הָעוֹלָם וּמְהִינָה כָּל
הַהֲנוּיּוֹת.

וְלִסְכַּת שְׂאֵןפֶן בְּרִיאָתוֹ הָעוֹלָם וְהִנִּית הַהֲנוּיּוֹת הוּא דְבָר נַעֲלָם מֵעֵינַי כָּל חַי. שְׂאֵין מִי שְׂיִשְׂיג
כִּיֵּצֵד בָּרָאוֹ שְׂאֵינוֹ דְבָר מְצֻנְיָר.

לְכַף אֵינוֹ נִקְרָא כְּכָתְבוֹ אֵלֶּא בְּכֻנוּי אֲדָנוֹת. כְּלוֹמֵר כִּי בְּסַכַּת בְּרִיאָתוֹ הָעוֹלָם רָאוּי שְׂיִהְיֶה
אָדוֹן עָלָיו כִּיֵּן שֶׁהַכָּל בְּרוּאָיו.

וְזֶה דְבָר נִגְלָה וּמְפֻרָס וּמְשֻׁשָׁג שֶׁהוּא ית' מִשְׂגִּיחַ בְּעוֹלָם וְנוֹתֵן לְאִישׁ כְּדַרְכֵּיו וְכַפְרֵי
מִעֲלָיו. וְלִזְה רָאוּי לְקִרוֹת עַל שֵׁם הַהֲנוּיָה שֵׁם אֲדָנוֹת.

כִּי מְסַכַּת הֵהָיָה הוּא אָדוֹן עַל הַכָּל. וּמָה שְׂאֵמְרוּ לֹא הָיָה אָדָם שֶׁקָּרָאוֹ אָדוֹן, הוּא שֶׁקָּרָאוֹ
אָדוֹן בְּפִירוֹשׁ בְּקִרְיָאָה, אֵלֶּא א"א שֶׁקָּרָאוֹ בְּלִשׁוֹן אֲדָנוֹת.

כִּי בְּזִמְנוֹ כְּבָר נִשְׁפַּח מִפִּי הָעוֹלָם שֶׁהוּא ית' בָּרָא אֵת הָעוֹלָם, וְלֹא הָיוּ מַפִּירִים שֶׁהָיָה אָדוֹן
עַל כָּל הָעוֹלָם מֵצֵד הַבְּרִיאָה. וְלִזְה קָרָאוֹ הוּא אָדוֹן בְּפִירוֹשׁ בְּעֵנֵן יְרוּשָׁת הָאֶרֶץ.

לֹמֵר כִּי כְּשִׁירָשׁוֹ בְּנִיו אֵת הָאֶרֶץ שְׂיַעֲשֶׂה לָהֶם הוּא יתְּבַרֵךְ גְּסִים וְנִפְלְאוֹת בִּיצִיאַת
מִצְרַיִם וּבְכֻנוּסָתָם לְאֶרֶץ יִפְרִי כָּל הָעוֹלָם כִּי הוּא יתְּבַרֵךְ אָדוֹן עַל כָּל הָעוֹלָם. וּמֵצֵד
שְׂיַפִּירוֹ שֶׁהוּא אָדוֹן הָעוֹלָם, יוֹדוּ לְמַפְרַע שֶׁהוּא בָּרָא אֵת הָעוֹלָם וְהוּא מְהִינָה הַהֲנוּיּוֹת.

וְא"כ יֵצֵא לָנוּ מִכָּאן שְׂצָרִיךְ לְהַקְדִּים לְתַפְלָתוֹ הַשְּׂבָחִים שְׁלוֹ יתְּבַרֵךְ. בְּפִרְט אוֹתָם
הַשְּׂבָחִים שְׂיֵשׁ לָהֶם יַחַס לְעֵנֵן שְׂאֵלָתוֹ.

כמו שאמר אברהם אדוני אלהים במה אדע כי אירשנה. כלומר צריך שתראה אדנותך ומדת דינך על ז' אומות.

כדי שאירש הארץ, כי עתה אינו נזכר לבני העולם. וכן דניאל אמר (דניאל ט') והארץ פנייה על מקדשך השמים למען אדוני ואמרו (ברכות ז') למענה מבעי ליה, אלא למען אברהם שקראו אדון.

כלומר כי זאת התפלה שהיתה על חורבן בית המקדש הנה צריך שיראה השי"ת אדנותו בעולם ושידין אותו: ונראה שאין ראוי להקדים ולסדר שבח למקום. אלא השבחים הראויים לאותה השאלה ששואל בתפלתו, שאם הוא מסדר ומקדים שבחים אחרים, נראה פחושב לסיים כל שבחיו ותברך, וכמו שאמרו (שם ל"ג) לה הוא דנחית קמיה ר"ע סיימתניהו לכולהו שבחי דמך, שאמר האל האדיר והחזק והיראוי, שפינו שהם שבחים שאין להם יחס עם שאלת התפלה, נראה שהיא רוצה לספר כל שבחיו, וכמו שאמרו (שם ל"ג): תלת קמייטא אי לא דאמרינהו משה רבינו ואנשי פנסת הגדולה תקנום בתפלה, לא הוינא אמרי להו כי ביציאת מצרים ובמדבר נתפרסם גדולתו וגבורתו ונוראותיו, אבל בחרבן ב"ה אמר ירמיה (יומא ס"ט) גוים מקרקרים בהיכלו איה נוראותיו ולא אמר נורא, דניאל אמר גוים משעבדים בבניו איה גבורותיו לא אמר גבור, אתו אנשי פנסת הגדולה והחזירו עטרה ליושנה, ואמרו הן הן נוראותיו הן הן גבורותיו, שכובש את כעסו ונותן ארץ אפים לרשעים, ואלמלא גבורותיו היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות, הרי שנתנו טעם לשבח על אמרם אותם השבחים בזמן החרבן. כי גם הם מתנייחסים לענגן ושאלת תפלותינו, כי אנו מתפללים לאל שנתקיים בין האומות, וכן אמרו בפירוש על חנה (ברכות ל"א): אמר רבי אלעזר מיום שברא הקב"ה את עולמו לא הנה אדם שקראו להקב"ה צבאות, עד שבאתה חנה וקראתו צבאות, אמרה רבש"ע מפל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד ביניהם, משל למלך שעשה סעודה וכו'.

הרי שחנה השבח שסדרה קודם תפלתה הנה שבח מתנייחס לשאלתה, וכן אמר דניאל (סימן ט') לאדני אלהינו הרחמים והסליחות פי מרדנו בו. כי מצד שהוא אדון על כל העולם, תאות לו רחמנות, ומצד שהוא אלהינו תאות לו הסליחה, ואמר פי מרדנו בו, כי מצד שהחטא הוא חמור, שהוא במרד ובמעל, צריך רחמים וסליחה שירחם עלינו ואחר יסלח: וכמו שצריך לסדר שבח קודם, צריך לתת הודאה בסוף אל חלקו, שהוא כעבד שקבל פרס מרבו שמשבח והולך לו, כמו שדרשו ז"ל (ברכות ל"ד).

וצריך לתת טעם למה אמרו שהוא כעבד שקבל פרס מרבו שמשבח והולך לו, שנראה שהוא מקנה שמיד תשמע תפלתו. ואפשר שהורו לנו כאן עיקר מעקרי התפלה, והוא שלא ישים אדם מגמת פניו כשמתפלל שתשמע תפלתו, וכמו שאמרו (שם דף ל"ב ע"ב) סוף בא לידי פאב לב, כדכתיב (משלי י"ג) תוחלת ממנושכה מחלה לב, ואמר רבי חמא בר חנינא (שם ל"ו) כל המתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שנא' קנה אל ה' וגו' וקנה אל ה', ואם פן מה שאמרו כעבד שקבל פרס מרבו, הוא שישבח בנפשו כאלו פבר נענה, כי לא היתה תכלית התפלה כדי שיענה, אלא להורות שאין בעולם למי שראוי להתפלל אלא לאל ית', ולהפיר שהוא חסר מפל וכל בזה העולם, ואין מי שימלא חסרונו אלא

הוא ית', ומספר לפניו חסרונותיו, להורות זה הענין, וסוף השכר לבוא, אבל לא שתהיה התפלה לתכלית השגת המבוקש, שנראה שאם היה יודע שלא יהיה נענה באותה התפלה לא היה אומר אותה: וכזה יתורץ דבר קשה בענין התפלה שנראה דבר בלתי הגון ונאה לשאול שאלה אחת כמה פעמים, כי לפני מלך בשר ודם אם ישאלו ממנו דבר א' פעמים או שלש, יחרה לו על השואל, פי אם היה רוצה המלך להשלים לו שאלתו בפעם הראשונה או השנייה היה משלים חפצו, ואם פן ההפצר הוא דבר מותר ומזיק להשאלה, ונאנחנו מתפללים לאל בכל יום ערב ובקר וצהרים תפלה א', י"ח ברכות שתקנו, וגם כי אין אנחנו נענים ברוכס, אין אנו נמנעים מלאומרם בכל יום.

אלא שפוננת התפלה היא להפיר ולהורות כי אין בעולם למי שראוי להתפלל כי אם לאל ית', שהוא אדון לכל העולם ושנאנחנו חסרים מפמה דברים המונזכרים בתפלה, ואנו זוכרים אותם לפניו, כדי שנפיר שאין מי שיכול לספק צרכינו ולהצילנו מפל צרותינו כי אם האל ית' ועליו אנו משליכים יתבנו, ונאנחנו יוצאים ידי חובותינו בהתפלל על הפונה הזאת, וה' הטוב בעיניו יעשה, אם לקבל תפלתנו אם היא הגונה אם לאו, וזהו שנאמר בסוף המזמור שנאמר דברי הימים (א' ט"ז) על יד דוד ואסף ואחיו בהציג את הארון בתוך האהל אשר נטה לו דוד אמרו, ואמרו הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך, פי באמרם ואמרו הושיענו, הורו על שיפיר האדם חסרונותיו, ויאמר אותם לפני האל ית', ואמרם אלהי ישענו, הוא לומר כי אנו מכירים שהוא אלהי ישענו, כלומר שאין מי שראוי שיתפללו אליו, אלא הוא, שהוא אלהי ישענו שיכול להושיע ולו נאה התפלה והתחנה, ואמר עוד וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך וכו', להורות כי בזמן שאנו בגלות הוא שאנו מסדרים שבחו של מקום ואנו מתפללים לאל שיושיענו מפל צרותינו, אבל פשיקבץ אותנו ויצילנו מן הגוים, אז לא תהיה תפלתנו.

אלא שבחים והודאות לאל יתברך, ולא תפלה ותחנה, כי לא יארע לנו שום נזק וצער, לשנתפלל עליו, אלא נשבח ונעריץ אותו ונודה לשמו כמו שהמלאכים עושים שמקדישים ומעריצים את האל ואינם מתפללים, כי אין להם צורך לשום דבר, כך נהיה אנחנו בזמן העתיד במהרה בימינו.

ואם פן כשאמרו פעבד שקבל פרס מרבו, הוא שיחשוב בעצמו כאילו כבר קבל הפרס, שאין עושה תפלתו על מנת לקבל פרס, אלא על הפונה הנזכרת: פרק שלישי מצות התפלה אינה כשאר המצות שנאמר בהן (ראש השנה דף כ"ח ע"ב) מצות אין צריכות פונה ויוצא ידי עשיית המצוה בעשות אותה אפילו בלא פונה פיון שעושה מעשה המצוה פהוגן וכשורה (שם ע"ש), אבל התפלה אינה מצוה מעשית, ולכן צריך לכונן בה (ברכות ל') כי עיקרה היא פוננת הלב, גם פי אינה נשלמת אלא בדבור דהרהור לאו בדבור דמי (ברכות כ:), והפתוב תלה אותה בכונה ובדבור פדכתיב (דברים י"א ולעבדו בכל לבבכם, ואמרו (תענית ב:)) אי זו היא עבודה שהיא בלב זו תפלה, ונקראת עבודה שיש בה איזה מעשה.

והוא עקימת שפתיו בתפלתו. ולזה (ברכות כ:) אין יוצא בהרהור דלאו בדבור דמי. אבל העיקר היא הפונה. וענין זאת הפונה הוא לדבק מחשבתו במה שמוציא בשפתיו.

אם הוא מסדר שבחו ית' יחשוב באותם השבחים שמוציא בשפתיו שהם נאותים לו והוא משנבח בהם ולא אחרים, וכן בענין שאלת צרכיו, שהוא יכול ומשגיח על כל פירטי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעליו, מה שאין כן בזולתו.

ובענין זאת הפנונה יהיה מושגח ומושפע מאתו יתברך בזה העולם ובבא. פי בכוננה וברצון הוא שפרא הקב"ה את עולמו.

ולא הוצרך דבור פי עשרה מאמרות נאמרו על הרצון והספץ מאתו יתברך ויתעלה. וכמו שמצינו אמירה בלב מגלת אסתר סי' ו') ויאמר המן בלבו.

וכיון שכל העולם נברא בחפץ ורצון. כמו כן שומע תפלת ברואיו כשהיא בכוננה ולא תשלם הפנונה כהוגן בלתי הדיבור.

ולכך אמרו (ברכות כ:): הרהור לאו כדיבור דמי. וגם כן יועיל הדיבור לעמי הארץ הבלתי מבינים מה שאומרים.

ואם לא היה הדיבור לא היו יוצאים ידי תפלה כלל. ואפילו המבינים א"א שיוכלו לכונן בכל עת שמתפללים.

ולכן אנו אומרים בסוף הברכות האמצעיות שמע קולנו ה' אלהינו וכו'. כי גם שלא כווננו פראוי בתפלתנו.

שישמע קול תפלתנו גם פי הקול הוא בלי כוונה. ובחתימה אנו אומרים פי אתה שומע תפלת כל פה.

כלומר אפילו התפלה שהיא מן השפה ולחוץ, שאינה בכוננה. אתה שומע אותה על ידי רחמיך הרבים.

כיון שאינם יודעים לכונן בה. כמ"ש (תהלים ס"ה) שומע תפלה עדיף כל בשר יבואו. פי מצד שהוא שומע קול התפלה גם בלי כוונה. עדין כל בשר יבואו.

אותם שהם קרובים לחומר מן הצורה והם מכונים לבשר יבאו עדין תפלתם: או ירצה פי לא לבד שומע תפלת האנשים שמתפללים על הדברים הצריכים לשלמות נפשם בזה העולם. כמו שנאמר כשיחנן להם הש"י דעה והשכל ויפתח להם שערי תשובה שהם דברים בלתי גשמיים.

אלא גם בשאלם והתפללם על צרכיהם הגופניים בזה העולם. הוא משגיח עליהם ומשלים צרכם.

וזהו שומע תפלה עדיף כל בשר יבואו. כלומר בשביל שאתה שומע תפלה יבואו עדיף צרכי כל בשר.

מה שהם צריכים מצד שהם בשר. ואתה משלים להם צרכם, וכן אמר הנביא (ירמיה ל"ב) אנכי אלהי כל בשר הממני פלא כל דבר, כי יש מהכופרים שחושבים פי מצד גדולת מעלת הש"י אינו משגיח בזה העולם השכל והגרוע.

לָזֶה אָמַר אֲנִי אֱלֹהֵי כָל בְּשָׂרַת שְׂאֵנִי מִשְׁגִּיחַ עַל כָּל בְּשָׂרַת. גַּם כִּי הֵם שְׁפָלִים מִצַּד הַחֹמֶר שְׁפָלֵהֶם, כִּי אֵין רָאוּי שִׁיפְלֵא וַיִּתְּכֶסֶה מִמֶּנִּי כָל דָּבָר.

וְלָכֵן אֲנִי מִשְׁגִּיחַ עַל פְּרִטְיָהֶם כִּינֵן שְׂאֵנִי אֱלֹהֵיהֶם. וּג"כ לִקְצַת בְּנֵי אָדָם הַטּוֹבִים וַיִּשְׁרִים בְּלַבּוֹתָם יוֹעִיל לָהֶם הַרְצוֹן וְהַפְּנוּנָה בְּלִי תְּפִלָּה בְּדַבּוּר פְּדֻכְתִּיב (תְּהִלִּים קמ"ה) רְצוֹן יִרְאוּי יַעֲשֶׂה וְאֵת שְׁנוֹעְתָם יִשְׁמַע וַיִּוָּשִׁיעֵם.

כִּי אוֹתָם שְׁהֵם יִרְאוּי ה' אֵין רָאוּי שְׁיִתְּפַלְלוּ לֵה' עַל רֹב הַטּוֹבָה בְּזֶה הָעוֹלָם. כִּי אֵין הַצַּדִּיקִים יְכוּלִים לַעֲמֹד בְּשִׁלְוָה.

אַלָּא קוֹפֵץ עֲלֵיהֶם רוּגָז: וְהִנֵּה יַעֲקֹב אֲבִינוּ עֲלִיו הַשְּׁלוֹם לֹא שָׂאל מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְּבָרַךְ רֹב עוֹשֶׂה וְכְבוֹד. אַלָּא לָחֵם לְאַכּוֹל וּבְגָד לְלַבֹּשׁ.

וְכֵן נֵאֵה לַצַּדִּיקִים לְהַסְתַּפֵּק בְּזֶה הָעוֹלָם בְּדָבָר מוֹעֵט. בְּאַגְוָדָה שֶׁל יִרְק (סְנֵהֲדְרִין צ"ד:), וְלֹא לְשֹׂאוֹל מֵה' בֵּית וְהוֹן וְעכ"ז פְּשׂוּאָה הַשֵּׁם יִתְּב' רְצוֹנָם וְחֻפְצָם בְּעוֹשֶׂה וְכְבוֹד.

בְּהִיּוֹת פְּנוּנָתָם לְשֵׁם שְׁמַיִם, לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם פְּרָאוּי. לַפְּרָגִס עַנְיִים.

וְלְהַחֲזִיק הַתּוֹרָה וּלְפִאֲרָה. גַּם כִּי אִם הֵם אֵינָם מוֹצִיאִים מַחֲשַׁבְתָּם לְפוֹעַל עַל לְשׁוֹנָם.

הַשֵּׁם יִת' עוֹשֶׂה רְצוֹנָם. וַיַּעֲקֹב אֲבִינוּ בְּאוֹתוֹ הַמְצַב אָמַר (בְּרֵאשִׁית כ"ח) וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עֹשֶׂה אַעֲשֶׂרְנוּ לָךְ.

כְּלוֹמַר אֲנִי אֵינִי שׂוֹאֵל מִמֶּךָ כִּי אִם לָחֵם וּבְגָד. אֲבָל אִם תִּתֶּן לִי יוֹתֵר.

עֹשֶׂה אַעֲשֶׂרְנוּ לָךְ. וְלָכֵן אָמַר הַמְשׁוֹרֵר בְּזֶה הַפְּתוּב.

רְצוֹן יִרְאוּי יַעֲשֶׂה. שְׂוֹאָה הַשֵּׁם יִת' וּבוֹחֵן פְּלִיּוֹת הַצַּדִּיקִים וְעוֹשֶׂה רְצוֹנָם.

גַּם כִּי אֵינָם שׂוֹאֵלִים בְּפִיָּהֶם. וְאָמַר גַּם כֵּן וְאֵת שְׁנוֹעְתָם יִשְׁמַע וַיִּוָּשִׁיעֵם.

לְהוֹרוֹת לָנוּ מַעַלְת יִרְאוּי ה'. כְּשֵׁהֶם מִשׁוּעִים וְצוֹעֲקִים לְאֵל יִתְּבָרַךְ, גַּם כִּי אֵין הַצָּרָה כָּל כָּף כְּמוֹ הַשׁוֹעָה וְהַצָּעֲקָה.

יִשְׁמַע אֵל קוֹל הַצָּעֲקָה. וַיִּוָּשִׁיעֵם כְּפִי הַצָּעֲקָה וְלֹא כְּפִי הַצָּרָה.

כִּי לְפַעְמִים הָאָדָם מֵיָצַר וְצוֹעֵק יוֹתֵר מִן הִרְאוּי לְאוֹתָהּ הַצָּרָה, לְהִיּוֹתָהּ קִטְנָה. כִּי אִם הַצָּרָה הִיא גְדוּלָה כְּמוֹ הַשׁוֹעָה, גַּם צַעֲקַת אֲחֵרִים שְׂאֵינָם יִרְאוּי ה' כָּל כָּף הוּא שׁוֹמַע וּמוֹשִׁיעַ אוֹתָם.

וְכֵמוֹ שְׂאֵמֵר הַפְּתוּב בְּיִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת ב') וַתַּעַל שְׁנוֹעְתָם אֵל הָאֱלֹהִים מִן הָעֵבְרוֹדָה. שְׂיִרְצָה לוֹמֵר כְּפִי הַפְּנוּנָה בְּזֶה הַמָּקוֹם.

שְׁעָלָה שְׁנוֹעְתָם אֵל הָאֱלֹהִים מִן הָעֵבְרוֹדָה שְׁהָיוּ מַעֲבִידִים וּמִשְׁעַבְדִּים אוֹתָם. כְּלוֹמַר שְׁהַשׁוֹעָה הִיְתָה רֵאִיָּה כְּפִי צָרַת הָעֵבְרוֹדָה שְׁהָיוּ בָּהּ, וְלֹא הָיוּ צוֹעֲקִים וּמִשׁוּעִים יוֹתֵר מִן הִרְאוּי.

וְאוֹתָם שְׂאֵינָם שׂוֹאֵלִים מֵה שְׂרָאוּי לָהֶם לְחַלֶּקֶם בְּפִיָּהֶם, הֵם בְּגִדָר עַנְוִים. וְעֲלֵיהֶם תְּבוּא בְּרַפְת טוֹב בְּלִי שְׂאֵלָה, וְכֵמוֹ שְׂפָתוּב (תְּהִלִּים יו"ד) תַּאֲנוֹת עַנְוִים שְׁמַעְתָּ ה' תְּכִין לְבָם תִּקְוֵיב אַנְוָה, כִּי הוּא יִתְּב' רוּצָה תַּאֲנוֹת לְבָם, וְשׁוֹמַע אוֹתָהּ כְּאֵילוּ שְׂאֵלוּ אוֹתָהּ בְּפִיָּהֶם.

ומכוון לכך שתהיה אותה התאנה לעבודתו יתב'. כדי שיהיה ראוי שישמע אל ויענהו, ועליהם נאמר (שם ל"ז) וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום, פלומר כי אותם שהם ענוים ואינם שואלים צרכם בפיהם, אינו צריך לומר שהוא יתברך מספיק צרכם בדברים הבלתי קנימים, אלא גם פן משלים צרכם בדברים הקנימים והעומדים, כדי שלא יצטרכו לשאול דבר פיון שהם ענוים.

ונהו הנרצה באמרו וענוים יירשו ארץ, פלומר מצד ענותנותם ישלים יתר שאת, שהם יורשים דבר קנים בארץ ואינם יגיעים לריק ולא יולדים לבקהלה, והם מתענגים על רוב שלום, כי גם שהאל יתברך משפיע להם טובו ועם כל זה הם אינם מתענגים כי אם על רוב שלום.

כשיש רוב שלום בעולם. שכל העולם עומדים בשלנה ולא שהם יעמדו בשלנה והעולם בצער (תענית כ"ד).

כי הם מצטערים עם הצבור (תנחומא סוף פרשה בשלח) ואינם מתענגים כי אם על רוב שלום בעולם. כנזכר: פרק רביעי זמני התפלה, גם כי אינם מן התורה, הם עיקר גדול בתפלה, והם מיוסדים מהאבות עליהם השלום, וכמו שאמרו (ברכות כ"ו ע"ב) אברהם אבינו תקן תפלת שחרית דכתיב (בראשית כ"ג) וישכם אברהם בבקר.

יצחק תקן תפלת מנחה דכתיב (שם כ"ד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, יעקב תקן תפלת ערבית דכתיב (שם כ"ח) ויפגע במקום. כי לא לבד תקנו התפלה אלא גם זמני התפלה.

וכוננת אלו הזמנים הוא להורות לנו, כי חיותנו וקנינו בזה העולם הם מאתו ית'. ולזה כשאנו קמים ממטנתנו שישננו בלילה, אנו חייבים להתפלל ולתת לו הודאה ולהכיר שהחזיר נשמות לפגרים שהם כמתים, שהשינה א' מששים במיתה לסבת העדר השתמשות החושים החיצונים, ובתפלתנו לאל בשחר, אנו מכירים כי הוא המעמידנו בזה העולם.

והמחיה אותנו כהיום הזה. ואחר כך אנו הולכים לעשות עסקנו להתפרנס ממעשה ידינו. ובשעת המנחה שפנה היום ונטו צללי ערב. אנו חוזרים להתפלל לאל, כדי שזכיר ונבין, כי מה שנתעסקנו במלאכת חיינו והשתדלותנו.

הוא הנותן לנו פח לעשות חיל. כי (קדושין דף פ"ב ע"ב) אין עושר ועוני מהאומנות. אלא ממי שהעושר שלו כדכתיב (חגי ב') לי הפסך ולי הזקה וגו'. ולכך יבקש רחמים ממי שהעושר בידו.

והנה נכללו כל צרכי האדם באלו השני דברים. בחיותו וקנינו.

לכך אמרו (ברכות דף כ"ז ע"ב) כי תפלת ערבית רשות. שאינה לצורך דבר הכרחי כשאר התפלות, ולכך אמרו (שם דף ה' ע"ב כפי' התוס' ד"ה אלא) שאסור לעשות מלאכה קודם שיתפלל תפלת שחרית.

כי אותה התפלה אנו מתפללים אותה על חיותנו בזה העולם. ולא הגיע עדין גבול המלאכה: וכבר נרמזו (ברכות ל"א) זמני שלש תפלות אלו בפתוב, כדכתיב (תהלים נ"ה) ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי.

הרצון כי בהיות התפלה באלו הג' זמנים או באחד מהם בכוננה. אין ספק שהאל יתב' ישמע קול תפלתו עוד נרמז בדבריו לשון יחיד, כי פשהתפלה היא באחד מזמני התפלות.

גם שתהיה ביחיד היא נשמעת כיון שהוא בזמן שהצבור מתפללים. אע"פ שהוא מתפלל ביחיד (ברכות ח'): עוד נרמז בזמני ג' תפלות אלו, שיהיו כל ימי האדם בזה העולם.

בעליית ימיו ובעמידתם ובירידתם. מכוננים לעבודת ה' ית'.

ולא ימתין עד אשר יבאו ימי הזקנה (שבת קנ"ג). וישוב יום א' לפני מיתתו, ונמצא כל ימיו בתשובה ובמעשים טובים, ולזה תקן אברהם אבינו ע"ה תפלת שחרית.

שהוא דמיון תחלת ימי האדם, שיהיו מכוננים לעבודתו, ולא ימשך אחר המדות הגופניות. ויצחק תקן תפלת המנחה.

לרמז כי מאמצע ימיו והלאה צריך לחפש בדרכיו יותר ולהוסיף אומץ בעבודתו יתברך. ויעקב תקן תפלת ערבית, לרמז כי גם שטרח בתחלת ימיו ובאמצעותם בעבודת השם ית', גם בשעת הערב השמש שהם ימי הזקנה צריך האדם לעשות מה שיוכל מעבודת ה', גם כי אינו יכול לטרונ ולעשות כל כך כמו שהיה עושה בעודו איש, בזמן בחרותו,, אפילו הכי יעשה מה שיוכל.

ובערך זה נקרא תפלת ערבית רשות. שאין הזקן יכול לעבוד עבודת ה' בשלמות מצד כבודו.

וכמאמר שלמה עליו השלום (קהלת י"ב) וזכור את בוראך בימי בחורונך וגו' והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ. וכן אמר (שם י"א) בבקר זרע ורעה ולערב אל תנח ידך.

הנה שהמשיל ימי הבחורות לבקר. ואמר כי בהם צריך לטרונ ולעמול.

וגם בערב שהם ימי זקנה שלא יוכל לטרונ כל כך. יכחיד מלעשות דבר מפל וכל, אלא יעשה מה שיוכל.

ועל זאת הפוננה איפשר שסדרם המשורר בהפך תיקונם, להישיר האדם על תכליתו. ומבחרותו ותחלת ימיו יביט וישגיח ימי זקנתו והערב שמשו, ולכן התחיל מהערב, ואמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה.

כי בהיות מחשבתו על הערב, שישים המנות מגמת פניו, בבקר ובצהרים ישיר ויהמה וישמע אל קול תפלתו. וכן אמר (תהלים ה') ה' בקר תשמע קולי בקר אענה לה ואצפה.

אחר אמרו האזינה ה' וגו' הקשיבה לקול שועי וגו' על התפלה שאדם מתפלל על צרכיו ההכרחיים אמר האזינה שיהיה קרוב אליו להטות אזן לשמוע תפלתו. ובמה שאין צורך כל כך ואינו מוציא אותה בפיו אלא במחשבת לבו והגיונו אמר בהם בינה הגיגי שיבין הגיונו ויעשה הטוב בעיניו, ואמר הקשיבה לקול שועי, כלומר גם כי לא תהיה בכוננה

שְׁלֵמָה פְּרָאוֹי, אֵלָא בְּקוּל, רָאוֹי שְׁתַּקְשִׁיב, פִּינּוֹן שְׁאַנִּי מִפִּיר שְׁאַתָּה מַלְכִי וְאַלְהִי וְאַלְיָהּ תִּפְלְתוּ, כִּי אֶפְיִלוּ מִי שְׁאַיִנוּ יוֹדַע לְכַנּוּן בְּתִפְלָתוֹ.

הוא יודע שהוא מתפלל לאל יתברך דרך כלל, ולזה אמר כי אליה אתפלל. פינן שאני מתפלל אליה, ראוי שתקשיב לקולי גם כי לא אדע לכנון בה, ואמר ה' בקר תשמע קולי בקר אַעְרָה לך וְאַצְפָּה כִּי גַם שְׁמַהֲבָקֵר שְׁהוּא זְמַן הַבְּחָרוֹת אֵינּוּ שְׁלֵם הָאָדָם כֹּל כֹּף לְשִׁיחָה רָאוֹי שְׁתִּשְׁמַע תִּפְלָתוֹ, עִם כֹּל זֶה יִשְׁמַע קוֹל הָעֲרֵכַת תִּפְלָתוֹ, וּמַהֲבָקֵר רָאוֹי שְׁיִתְנַהֵג בְּזֶה פְּדִי שְׁאַחַר כֹּף יוֹדַע לְכַנּוּן בְּהַ, וְיִצְפָּה שְׁתֵּהָא תִּפְלָתוֹ נְשַׁמְעַת, וְנִזְהוּ בְּקֵר אַעְרָה לך וְאַצְפָּה.

, כְּשִׁאֲעָרְוּךָ וְאַכִּין עֲצָמֵי מִן הַבְּקֵר לְעִבּוּדְתָהּ, אַז אֲצַפָּה שְׁתִּשְׁמַע תִּפְלָתִי. וְאִם כֵּן רָאוֹי לְאָדָם לִהְיוֹת זֶהִיר בְּזַמְנֵי הַתִּפְלּוֹת.

שְׁהֵם מוֹרִים עַל עַנְיָן עֲקָרִי, וְנִזְהוּ שְׁאַמְרוּ בְּגִמְרָא (בְּרִכּוֹת דָּף ו'): אָמַר רַב הוּנָא לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זֶהִיר בְּתִפְלַת הַמְּנַחָה, שְׁהָרִי אֲלֵיהוּ לֹא נַעֲנָה אֵלָא בְּתִפְלַת הַמְּנַחָה פְּדַכְתִּיב (מְלָכִים א' י"ח) וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמְּנַחָה וּגו'.

ורבי נתן אומר אף בתפלת ערבית דכתיב (תהלים קי"א) תפון תפלתִי וגו'. ורב נחמן אמר אף בתפלת שחרית שנא' (שם ה') ה' בקר תשמע קולי בקר אַעְרָה לך וְאַצְפָּה.

ואין הפוננה כפי הנראה מהם שיהיה האדם זהיר באותה תפלה שלא יבטלנה, שלסברות כלם צריף האדם להשתדל ולהיות זריז שלא לבטל שום תפלה מהג' תפלות, אלא ענין פוננתם הוא שיהא האדם זריז בזמן התפלה שלא יעבור זמנה, שיהרי אליהו נענה באותה השעה, ולכן ראוי שיתפלל אותה באותו הזמן ולא יאחר, ורבי נתן אמר אף תפלת ערבית, שצריף גם כן האדם להיות זהיר בזמנה שלא יעבור, ורב נחמן אמר אף תפלת שחרית צריף שיהיה זהיר בזמן התפלה כפוננר.

והנה ראית כל א' מאלו האמוראים מורה כי לסבת היות אותה התפלה בזמנה, הוא שנענה האדם בה. וכמו שהביא הראשון מתפלת אליהו שאמר הכתוב ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו וכו'.

שנראה שהמתין עד אותה שעה כדי שיענה בה, וכן בתפלת הערבית פתיב תכין תפלתִי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב, כי באמרו מנחת ערב, יורה על תפלת ערבית שהיא סמוכה למנחה.

והיא בזמנה אחר הערב השמש, וכן באמרו בקר תשמע קולי בקר אַעְרָה לך. נראה היות זמן תפלת שחרית קבוע בבקר, שהוא תחלת זמנה, ואז תשמע לפני האל יתברך: פָּרַק חֲמִישִׁי בַּהִיּוֹת הַתִּפְלָה נִמְשַׁכַּת אַחַר הַשְּׁבַח וְהַהוֹדָאָה לְאֵל יִתְבָּרַךְ.

ראוי שתאמר במקום מיוחד, והוא בית הכנסת, וכמו שאמר אבא בגימין פ"ק דברכות (דף ו') אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שנא' (מְלָכִים א' ח') לְשִׁמּוֹעַ אֵל הַרְנָה וְאֵל הַתִּפְלָה, בְּמָקוֹם רָנָה.

שם תהא תפלה, וענין רנה הוא שבח ותהלה לאל יתברך, וזה בלי ספק אין מקום אמירתו אלא בבית הכנסת, כי הוא מקדש מעט, וכמו שבמקדש הלויים היו משוררים ומשפחים

לאל בדוכנם, פן ראוי להיות שבחו יתברך נאמר בבית הכנסת, שהוא מקום קבוצ בנני אדם לשבח אותו בדבר שבקדושה שאינה בפחות מעשרה, פי רוב הדברים הצריכים י' הם בענין שבחיו ית' פאמרם (ברכות ל"א) אין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, שהם קדושה וקדיש וברכו, וכיון שאינם נאמרים בפחות מעשרה, צריך שייתקבצו העשרה במקום אחד והוא בית הכנסת.

וכיון שהשבח צריך להיות בבהכ"נ, גם התפלה צריך להיות בבהכ"נ, וז"ש במקום רנה שם תהא תפלה, פי כיון שהרנה היא השבח צריך להיות בעשרה שייתקבצו בבית הכנסת, שאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה גם התפלה הנמשכת אחר השבח ראוי להיותה ג"כ בבהכ"נ במקום הרנה, וכיון שהקובע מקום אחד להקדישו יתברך בעשרה, נעשה בית הכנסת והוא יתברך מצוי בו, וכמו שאמרו (שם ו') מנין שהקב"ה מצוי בבהכ"נ שנא' (תהלים פ"ב) אלהים נצב בעדת אל, ועדה אינה בפחות מעשרה העומדים בבית הכנסת, ואמר שהאלהים נצב בה.

וענין היותו מצוי בבהכ"נ, הוא להורות לנו מעלת תפלת הרבים שאינם חוזרים ריקם בתפלתם כשהיא בכוננה, וזהו הנרצה בבהכ"נ שהוא מקום קבוצ הרבים לתפלה, והוא יתברך מצוי לשמוע תפלתם.

ואחר שהקובע המקום לתפלה, הרי הוא מוכן ומנושפע להיות נענה כל המתפלל בו, ואפילו הוא יחיד בזכות הרבים המתפללים ונענים בו, כמו שאמרו (ברכות ו') אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבהכ"נ, שנראה שבהיותו בבהכ"נ תפלתו נשמעת גם פי הוא יחיד, ולא לבד בב"ה אלא אפילו יחיד המתפלל במקום מיוחד וקבוע, הוא קרוב להיות נענה בו יותר, וכמ"ש רב הונא (שם ע"ב) כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו, וכשמת אומרים עליו אי חסיד אי עניו תלמידו של אברהם אבינו, ואברהם אבינו מנא לן דקבע דוכתא, שנאמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, הנה שקביעות המקום הוא לו לעזר וגם להועיל בשמיעת תפלתו, ואמרם אלהי אברהם יהיה בעזרו, לומר פי כיון שהוא קבע מקום לתפלתו פאברהם אבינו, זכות אברהם אבינו שקבע ג"כ מקום לתפלתו, פדכתיב אל המקום אשר עמד שם, עומדת לו לעזרה, וכמו שנשמעה תפלת אברהם אבינו בשביל שקבע מקום לתפלתו, פן תהיה נשמעת תפלת הקובע מקום, פי כיון שהוצרך הפתוב להודיענו פי במקום אשר עמד והתפלל בו פעם אחרת הספים עתה להתפלל, נראה פי הוא דבר מועיל ועוזר לקבלת התפלה, וההולך אחריו ודורך בעקבותיו לקבוע מקום לתפלתו הוא תלמידו, והוא במקום אברהם אבינו פאותו הדור, ולכן כשמת אומרים עליו אי חסיד אי עניו תלמידו של אברהם אבינו, פלומר מי ישלים חסרונו וימלא מקומו להיות תלמידו של א"א לקבוע מקום לתפלתו: עוד מבואר בפשט מאמר זה שאומר כל הקובע מקום לתפלתו, ולא אמר לתפלה, להורות פי מי שמתפלל על דבר אחד, וחוזר להתפלל על אותו דבר עצמו, ראוי שישתדל שיהיה במקומו הראשון, והוא סבה לשמיעת תפלתו, וגם לפעמים בעמדו במקום שהתפלל בראשונה, גם פי לא יתפלל עתה, הוא נענה בהיותו עומד במקום שהתפלל בו, דמיון השואל שאלה ממלך בשר ודם והולך לו, ואח"כ לימים חוזר לאותו מקום ששאל שאלתו, כדי שיראנו המלך ויזכור למלאת חפצו, והוא אינו חוזר לדבר

עוד אל המלך, כן המתפלל לאל יתברך על דבר פרכי במקום מיוחד, פשוט לאותו המקום בכוננת התפלה שהתפלל, הקב"ה שומע תפלתו שהתפלל קודם, וזהו הקובע מקום לתפלות שהתפלל כבר, וכמו שהביאו ראיה מא"א ע"ה שצאמר בו וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, כי לא הזכיר הכתוב שהתפלל עתה, אלא שהשכים בשחר אל המקום אשר עמד והתפלל שם אל פני ה', והוא המקום אשר עמד להתפלל על סדום ועמורה, שצאמר שם בתחלת הענין ואברהם עודנו עומד לפני ה', כמו שאמר כאן את פני ה', אברהם אבינו בא אל זה המקום על כוננת התפלה שהתפלל אתמול, ולא רצה להתפלל עתה, והש"י בראותו טוב כוננתו בתפלה זכר אותו וזכותו והציל את לוט בעבורו, כמו שכתוב ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט וגו', וזה הענין היה מעין התפלה ששאל על סדום ועמורה, וא"כ הקובע מקום לתפלתו כמו שאמרנו, אמרו עליו אלהי אברהם יהיה בעזרו, פלומר כי כמו שלהיותו אלהי אברהם זכר את לוט בזכותו, כמו כן לקובע מקום לתפלתו כמוהו יהיה בעזרו: וענין היות קביעות המקום סבה לקבלת התפלה הוא דבר שפלי ומבואר בתורה כי גם שמלא כל הארץ כבודו, עכ"ז השגחתו נראית יותר במקום זולת מקום, כפי עובי וגסות המקום הוא יתברך מרחיק שכינתו ממנו, וכפי זכות וטוהר הדבר הוא ית' מתקרב אליו.

כי הנה המלאכים שהם כולם שכליים הם קרובים אליו בעולם המלאכים, ואף גם זאת אינם משיגים מקומו, כדכתיב (יחזקאל ג') ברוך כבוד ה' ממקומו, ועולם האמצעי הוא למטה מעולם המלאכים, להיות הגלגלים והפוכבים בעלי גשם, ועולם השפל הוא למטה מכולם, להיותו מארבע יסודות חמריים, משא"כ בעולם האמצעי שהם מגשם חמישי וזו וספירי.

וכמו שיש בעולם העליון והאמצעי מדרגות זו למעלה מזו במלאכים בהשגחתם והשפעתם שהם מקבלים זה מזה, והמדרגה הראשונה מהסבה הראשונה, ובגלגלים וכוכבים ג"כ שהם מושפעים קצתם מקצתם, כמו כן בזה העולם השפל, יש מקומות מוכנים קצתם מקצת, להיותם מושפעים מאתו ית', כמו גן עדן שהוא בעולם השפל, שהוא מקום מושגח ומושפע מאתו ית' לעונג הנפשות, ואח"כ ירושלים וא"י, וכפי רחוק המקומות ממנה ירחקו ממדרגתה, וכפי קרבתם אליה יתקרבו למדרגתה, כמצרים שהיא קרובה לא"י, ואין לה מעולה בכל הארצות יותר ממצרים, כדכתיב (בראשית י"ג) כגו ה' פארץ מצרים, ומעולה שבארצות מצרים צוען, שמושחין בה מלכים, כדכתיב כי היו בצוען שריו, ואין לה סלעים בכל ארץ ישראל יותר מחברון דקברי בה שכבי, ואפ"ה היתה מבונה על אחת מזו בצוען, בהשגחת השם עליה, וכמ"ש בפירוש עקב כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא פארץ מצרים היא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגו הירק, והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשטה מים, ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, הנה באלו הכתובים נרמזו קצת משבחי א"י משאר הארצות, והזכיר ארץ מצרים כי בהיות א"י מעולה מארץ מצרים כ"ש שהיא מעולה משאר הארצות כמו שכתבתי, ושבתיה הכוללים הם שנים, מעלתה בדברים השכליים, ומעלתה בדברים הגשמיים: ומעלתה בדברים השכליים הוא, כעין מה שאמרו (בבא בתרא דף קנ"ח) אורא דארעא ישראל מחפים, והוא מצד היות האדם נברא מחומר

מבחר א"י והוא ממקום המזבח, כאמרם (בר"ר פרשה י"ד) עפר מן האדמה ונאמר להלן
מזבח אדמה תעשה לי.

הוא מוכן יותר לקבל השפעת האלהי מאתו ית' המשפיע בא"י בכבודו ובעצמו בלי שום
אמצעי. כאמרם (ספרי פרשת האזינו) א"י אין שר ומזל מושל בה.

(פתובות ק"י) הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה פדכתיב לתת לכם את ארץ פנעו
להיות לכם לאלהים. פי סבת נתינת הארץ הוא להיות לנו לאלהים ביחוד, שנהיה ראויים
לקבל השפעתו.

משא"כ בשאר הארצות שאין האדם מוכן לקבל כל כף ולא הארץ ראויה לשישפיע בה
הש"ת על יושביה מה שראוי מצד היותה נמסרת לשרים ולמזלות. וזהו אמרם (שם)
דומה כמי שאין לו אלוה.

וכמו שנאמר בנוד (שמואל א' כ"ו) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לה עבד
אלהים אחרים כי מצד היות חוצה לארץ נמסרת לשרים ולמזלות הם כמחיצה בינינו
לבין בוראנו.

לשאין אנו מושפעים מאתו ית', כמו בא"י, ובזה דומה כמי שאין לו אלוה: וענין מעלתה
בענין הגשמיים. היא בענין שבח פירות א"י בגודלן וטעמם.

וינפי ובריאות האנשים הגדלים בה. וזה נמשך ממעלתה בדברים השכליים.

כי מצד השפעת האלהי אשר בה מתברכים הדברים הגדלים בה, ולז"א (דברים י"א) כי
הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם וגו', הנפיר
אשר אתה בא שמה ואשר יצאתם משם.

שהוא דבר מותר, לומר כי זאת הארץ ראוי שתבא אליה לרשתה מצד שהיא חלק ה'
ואין שר ומזל מושל בה, וארץ מצרים הנה ראוי היציאה ממנה להיותה תחת ממשלת
שרי מעלה, ושר שלה היותר גדול מכל שרי מעלה והוא מזל טלה, ואמר אשר תזרע את
זרעך והשקית בגלגל בגן הירק, לרמזו ההבדל שיש בין א"י לשאר הארצות בענין
המזונות וחי האדם, כי בא"י שאין שר ומזל מושל בה כ"א האל ית', היא מושפעת מאתו
ית' מדי יום ביום ומדי שנה בשנה בכל הדברים הצריכים למזונות האדם וחייו, אבל
שאר הארצות הם מושפעים ע"י השר והמזל השולט עליהם לזמן קצוב, כפי מה שחלקו
לו למעלה.

והוא דמיון מלך גדול מושל בד' פנות העולם, שהוא שולח למקומות הרחוקים ממנו
הדברים הצריכים אליהם לזמן רב, כדי שלא יצטרך לשלוח פמה פעמים, ובמקום מושבו
אינו מחלק להם כ"א מדי יום ביומו או מדי חדש בחדשו להיותו קרוב אליהם, ויכול
להשלים חסרונם בכל יום.

וכן בענין זה. גם פי מלא כל הארץ כבודו.

עכ"ז כבר חלק העמים והארצות לשרי מעלה. פדכתיב (דברים ד') וראית את השמש
ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים וגו' אשר חלק ה' אליהם ונתתם לכל העמים
תחת כל השמים.

ועל ישראל אָמר וְאַתְּכֶם לָקַח ה' נְיוֹצִיא אֶתְכֶם וּגּוֹ' לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נִחְלָה כַּיּוֹם הַזֶּה. לֹא אָמַר וְאַתְּכֶם חֵלֶק ה'.

אָלָא וְאַתְּכֶם לָקַח ה'. שְׁנַרְאָה שְׁגָם יִשְׂרָאֵל הָיוּ נְמָסְרִים לְשָׂרֵי מַעְלָה, אָלָא שְׁלֵקְתֶּם ה' וְהוֹצִיאֵם מִתַּחַת רְשׁוּתָם.

וּלְזוֹ"א וְאַתְּכֶם לָקַח ה' נְיוֹצִיא אֶתְכֶם מִפּוֹר הַבְּרִזָּל מִמְצָרִים, הַמְשִׁיל אֶרֶץ מְצָרִים לְבְרִזָּל, כְּמוֹ שֶׁהַבְּרִזָּל הוּא קָשָׁה מְכֹל מִיָּנִי מִתְּכוֹת. כִּי סֵלַע קָשָׁה בְּרִזָּל מִחֲתָכוּ (ב"ב פ"א) וּכְפֹטִישׁ יְפוּצִץ סֵלַע (יִרְמְיָה כ"ג), כִּן אֶרֶץ מְצָרִים שֶׁר שָׁלָה הַיּוֹתֵר תְּקִיף, וּלְזוֹ"א נְיוֹצִיא אֶתְכֶם מִפּוֹר הַבְּרִזָּל, כְּלוֹמַר מִתַּחַת הַמְּזָל הַיּוֹתֵר תְּקִיף שְׁבַמְזֻלוֹת וְרַאשׁוֹן לְכָלָם, שְׁלֹא הָיָה רְאוּי לְהוֹצִיאֶכֶם מִתַּחַת רְשׁוּתוֹ וּלְהַכְנִיסְכֶם תַּחַת שֶׁר אַחַר קָטָן מִמֶּנּוּ, אָלָא לְהַיּוֹתְכֶם תַּחַת רְשׁוּתִי, וְלִזֶּה אָמַר הוֹצִיאֵתִי אֶתְכֶם מִהַיּוֹתֵר תְּקִיף שְׁבִכָּל שָׂרֵי מַעְלָה, לְהַיּוֹתְכֶם לִי לְעַם נִחְלָה כַּיּוֹם הַזֶּה וְהוּא רוֹמְזו לַיּוֹם מַעֲמַד הַר סִינַי, כִּי בָּעֵת שֶׁקְּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה הָיוּ חֵלֶק ה' וְנִחְלְתוּ.

וְאֵם כִּן הוּא יִתְּבַרֵךְ נוֹתָן וּמְחַלֵּק לְשָׂרֵי מַעְלָה מֵה שְׂרָאוּי שִׁישְׁפִּיעוּ לְאֶרְצוֹתָם כְּפִי חֲסָרוֹנָם בְּפַעַם אַחַת, אֲמַנְם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא חֵלְקוֹ וְנִחְלְתוּ וְעֵינֵי ה' בָּהּ, א"צ לְהַשְׁפִּיעַ אֲלֵיהֶם, כִּי אֵם כְּפִי מֵה שְׂצָרִיכִים בְּכָל יוֹם, כִּי הוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם וּמִמְלֵא חֲסָרוֹנָם, וְז"ש לֹא כָּאֶרֶץ מְצָרִים הוּא וּגּוֹ' אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זֶרְעָה וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלָהּ כְּגֹן הַיָּרֵק, כְּלוֹמַר שֶׁהַדְּבָר הוּא בְּרִשׁוּתָהּ לְזִרְוֹעַ בְּכָל יוֹם שֶׁתִּרְצָה, כִּי יֵשׁ לָהּ מַיִם מוֹכְנִים לְהַשְׁקוֹת הַזֶּרַע כְּגֹן הַיָּרֵק, אָבֵל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹבְרִים שָׁמָּה הִיא אֶרֶץ הָרִים וּבִקְעוֹת, שְׂאִין אַתָּה יָכוֹל לְהַעֲלוֹת וּלְהוֹלִיף הַמַּיִם מִמְקוֹם לְמִקוֹם, מְצַד הַיָּיְתָה הָרִים וּבִקְעוֹת, כָּל שְׂכָן שְׂאִין לָהּ מַיִם, כִּי אֵם כְּאֲשֶׁר יֵרַד הַגֶּשֶׁם מִן הַשָּׁמַיִם וְהַרְנָה אֶת הָאֶרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לְזִרְוֹעַ וּלְחֶם לְאֹנְכֵל, כִּי כְּשֶׁזֶרַע הָאֵדָם וְאֵינוֹ יוֹרֵד הַגֶּשֶׁם עֲלֵי, הַיָּיְתָה פְּעוֹלָתוֹ לְבַטָּלָהּ, אָבֵל אֵם הוּא זֶרַע עַל סִמּוֹ הַמַּיִם שְׁבָצָדוֹ לְהַשְׁקוֹת הַזֶּרַע כְּאֶרֶץ מְצָרִים, אֵין פְּעוֹלָתוֹ לְבַטָּלָהּ, וְיָכוֹל לְזִרְוֹעַ כָּל זָמַן שֶׁיִּרְצָה, מִשְׁא"כ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שְׂאִין זֵרִיעָתוֹ מוֹעֲלֵת אֵם לֹא יֵרַדוּ הַגֶּשֶׁמִּים עֲלֵיהֶם, וְזֶהוּ הַנְּרָצָה בְּאֶמְרוֹ אֶרֶץ הָרִים וּבִקְעוֹת לְמַטְרַ הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מַיִם, כִּי אִפִּי הַמַּיִם הַצָּרִיכִים לְשִׁתְיָה הֵם מִהַשָּׁמַיִם, כָּל שְׂכָן הַצָּרִיכִים לְזֵרִיעָה.

וּמִפְּנֵי שְׁנַרְאָה זֶה חֲסָרוֹן בְּא"י, לִזֶּה אָמַר אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיהָ דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ תָּמִיד. הוּא דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ תָּמִיד וְרוֹאֶה מֵה שֶׁהִיא צָרִיכָה לְיוֹשְׁבֵיהָ, וּמִשְׁלִים חֲסָרוֹנָם בְּכָל יוֹם, וְסַבַּת זֶה הוּא כְּדֵי שֶׁיְהִיוּ עֵינֵיהֶם תְּלוּיֹת לְשָׁמַיִם, וְיִכְפִּירוּ כִּי אֵין מִי שֶׁיָּכוֹל לְהַשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם כִּי אֵם הוּא ית', וְאָמַר עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיהָ בָּהּ, לְהוֹרוֹת עַל מַעְלָתָהּ בְּדְבָרִים הַשְׁכְּלִיִּים, שְׁעִין הַשְּׁגָחַתוֹ וְהַשְׁפַּעַת חֲכָמָתוֹ עֲלֵיהָ מְצַד שֶׁהוּא אֱלֹהֶיהָ בְּיָחוּד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

וְאָמַר מְרַאשִׁית הַשְּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שְׁנָה. כִּי בְּעַנְיָן דְּרִישׁוֹתוֹ אוֹתָהּ תָּמִיד כָּל כֶּף בְּעֵינֵי יָפָה, הוּא מְשַׁלֵּם חֲסָרוֹנָם בְּאַחֲרִית הַשְּׁנָה כְּמוֹ בְּתַחֲלָתָהּ, לֹא כְּבַעַל הַבַּיִת שְׁבִיּוֹם רִאשׁוֹן מִתְּגַלְגַּל עִם הָאוֹרַח בְּכֶשֶׁר, וּבְשָׁנֵי בְּדָגִים, וּבְשָׁלִישֵׁי בְּיָרֵק: הִנֵּה נִתְּבָאֵר שִׁישׁ הַכְּנָה גְּדוּלָה לְשִׁפְעַ הָאֱלֹהִי בְּמִקוֹם זוֹלַת מְקוֹם, וּכְמוֹ כֵּן הַמְּקוֹם שֶׁהוּא מוֹכָן לְהַתְּפַלֵּל בוֹ, כְּבָר הוֹכֵן לְהַיּוֹת תְּפִלַּת יִשְׂרָאֵל נְשַׁמְעַת בוֹ, וְלָכֵן הַמְּתַפְּלֵל בוֹ אִפִּי יַחֲדָא וְאִפִּילוּ בְּלִי כְּנוּנָה שְׁלִימָה הוּא קְרוֹב לְהַיּוֹת תְּפִלָּתוֹ נְשַׁמְעַת וּכְמוֹ שְׁמַצִּינוּ בְּכָלֵב שֶׁהִלָּךְ לְהַשְׁתַּטַּח עַל קַבְרֵי אֲבוֹת כְּדֵי שֶׁיִּצְלִיחוּ הַשָּׁם מִעֲצַת הַמְּרַגְלִים, שֶׁהָיָה בְּטוֹחַ שִׁישְׁמַע הַשָּׁם תְּפִלָּתוֹ בְּאוֹתוֹ מְקוֹם

המקנודש מצד היות בו אבות הקדושים וגופותם בהיותם חיים היו כלים להשתמש בהם בדבר שפקדושה, גם כי הנה לו פנונה אחרת ג"כ שבזכותם ינצל מעצתם כדי שיכנסו ישראל לארץ ויתקיים היעוד שיעד להם הש"י שיתן לבניהם את ארץ פנעו: וענין היות התפלה נכח ארץ ישראל וירושלים ובית המקדש הוא דבר עיקרי לתפלה, וכמו שלמדו (ברכות ל') מפסוקי תפלת שלמה שנאמר (מלכים א' ח') והתפללו אל ה' דרוה העיר אשר בחרת והבית אשר בנית וגו' והתפללו אליה דרוה ארצם וגו', כי בהיות א"י וירושלים ובהמ"ק מוכנים לקבלת התפלה כמו שאמרתי, צריה האדם להתפלל נכחם, להכיר ולרמוז שהוא מתפלל לאל ית' השוכן במקומות המוכנים האלו, כי המתפלל בתפלתו מדבר לנכח כאלו מדבר עם השכינה, ולזה צריה להפוך פניו אל מקומה, כי מעולם לא זנה מפותל מערבי (מדרש איכה פסוק היו צריה לראש), ועיקר תפלותינו הם י"ח ברכות שאנו מתפללין ג"פ בכל יום, ותקנו אותם כאילו מדבר עם השכינה לנכח, ברוה אתה, אתה גבור, אתה קדוש, אתה חונן, השיבנו וגו', רצה, מודים אנחנו לך וגו', ולזה צריה ג"כ שיהפוך פניו אל מקום שכינתו, כמדבר איש אל חבירו שמדבר לו פנים אל פנים, בפרט בתפלת י"ח שהוא לנכח, כי במה שמתפלל האדם בשיבה כמו ק"ש וברכותיה אין צריה להיות נכח השכינה, וכן תקנו הברכות קצתם לנכח וקצתם בנסתר, ואפילו בברכה א' בא"י יוצר אור וגו' לנכח, וטובו מחדש בכל יום וגו' לנסתר, אל ברוה וגו' בנסתר, הבוחר בעמו ישראל בנסתר, אמת אלהי עולם מלכנו וגו' בנסתר, וכן בברכות ק"ש של ערבית, ולזה אין אנו מתפללין אותם בעמידה ונכח השכינה: וטעם היות תקון הברכות בלשון נכח ונסתר.

ברוה אתה ה' בנכח, אקב"ו בנסתר, כתב הרשב"א ז"ל בפירושו מאמר (ברכות מ) כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות, כי טעם היות נוסח הברכות כמדבר לנגלה ונסתר, הוא לדעת שהשי"ת מחוייב המציאות ושאין אמתו ית' מושגת כי אם לעצמו ית' לבד, והוא במציאותו נגלה, ובאמתות מהותו נסתר ונעלם מן הכל, ולזה קבעו נוסח הברכה לנכח בא"י כמדבר עם מי שהוא נמצא מפניו אצלו, עד שהוא מדבר עמו פנים אל פנים, ואמרו אקב"ו בנסתר, לקבוע בפשוטנו שאע"פ שהוא נמצא מפניו, מהות מציאותו נסתר ונעלם, שא"א לדבר בו רק בנסתר, ע"כ תוכן דבריו בזה.

ובזה מישב מה שתקנו מלכות בפתחה ולא בכתומה, כי החתימה היא בדרוה נסתר שאין אנו משיגים מהות מציאותו: ולע"ד גם כי טעם זה הוא נגלה וגדול התועלת כמו שכתב הרב ז"ל, עכ"ז אינו כולל לכל הברכות, כי הנה כל הברכות של התפלות הם כולם לנכח כמו שכתבתי, וגם באותם שמנוזר בהם קדושת ישראל, כמו ברפת המועדים אומרים וקדשתנו במצותיה, ולא קדשנו במצותיו, אשר מזה נראה היות טעם שכתבתי נכון כי בכל הברכות שהם תפלה בעמידה כתפלות של חול והזמנים הם נאמרים לנכח שהוא כמדבר עם השכינה בתפלתו, וא"כ צריה לתת טעם לברכות המצות המסודרות בלשון נכח ונסתר ולא נסדר כל נוסח הברכה בלשון נסתר, כמו שהנה ראוי בהיותו בלתי עומד בתפלה לפני השכינה, ולכן אני אומר כי מן הידוע שישאר לא היו ראויים להצטוות במצות ה', מצד היותם נכללים ונמשכים מאדה"ר שעבר על ציווי הראשון שנצטווה ונתקלל הוא ואשתו וזרעם, ואם אדה"ר שהנה יציר כפיו של הקב"ה לא השלים מצות

בוֹרְאוֹ, ק"ו לַיּוֹצְאֵי חֲלָצִיו אַחַר חֲטָאוֹ וְעַנְשׁוֹ, שְׁלֵא הִיָּה רְאוּי שְׁיִחַשְׁבּוּ לַפְּנֵי הַשִּׁי"ת לַשְּׁיִצּוֹנִים כַּמָּה צְוּיִם וְאַזְהָרוֹת, כִּי גְדוּלָּה הִיא לְעַבְדֵי שְׁיִצְטוֹנוּהָ מִפִּי רַבּוֹ, וּלְחִיבַת הָאֵל בְּזַרַע אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, רְצָה לְצוּוֹתָם שְׁיִהְיוּ לוֹ לְעַם וְהוּא.

יְהִיָּה לָהֶם לְאֱלֹהִים, וְלִכְּנֵן הִכִּין אוֹתָם בְּתַפְלָה שְׁיִהְיוּ נִקְיִים וְזָכִים מִהַחֲטָא, כְּדִי שְׁיִהְיוּ רְאוּיִים לְקַבַּל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ עַל הַר סִינַי, וְזֶה הִיָּה בְּצוּוֵי הָאֵל יְתַבָּרַךְ לַמֶּשֶׁה רַבִּינוּ בְּמַעֲמַד הַר סִינַי (שְׁמוֹת י"ט) לָךְ אֵל הָעַם וְקַדְשֵׁתָם הַיּוֹם וּמִחָר וּכְבֹסוּ שְׂמֹלֹתָם, כִּי עַנְיָן וְקַדְשֵׁתָם הַיּוֹם וּמִחָר, הוּא קִידוּשׁ הַנֶּפֶשׁ וְטַהָרְתָּהּ מִהַמְדוּת הַגּוֹפְנִיּוֹת, וְאַח"כּ יְכַבְּסוּ שְׂמֹלֹתָם שֶׁהוּא דְבַר חֵיצוֹנֵי לְגוֹף אַחַר שְׁנִטְטָהָר מֵהַשְׁבִּתוֹ הַגּוֹף, וְזֶה עַנְיָן הַתְּבוּדוּתוֹתָם בַּעֲזִיבַת הַמְדוּת אֲשֶׁר הִנְרָגְלוּ בָהֶם עַד עַתָּה, וּמִפְּנֵי שְׁזָה לֹא הִיָּה מִסְפִּיק לְזַכְּכֶם מִפְּלֵ וְכָל, מַצַּד הַתְּמַדַּת הָרָגְלָם בְּאוֹתָם הַתְּכוּנוֹת וְהַמְדוּת הָרַעוּת.

זִכָּרְךָ אוֹתָם עוֹד הָאֵל יְתַבָּרַךְ כְּשִׁיִּצְאַה נִשְׁמָתָם בְּשִׁמוּעַ קוֹל ה', וְהַחֲזִירָה לָהֶם זָכָה וּנְקִיָּה, בְּאֶנְפֵן שְׁלֵא תִדְבַק בָּהּ שְׁמִיץ מְאוֹתָם הַתְּכוּנוֹת הָרַעוּת, וּבְזָה מִתְיַשֵּׁב מֵהַ שְׂרְאוּנוּ חֲלוּק בִּכְתוּבִים שֶׁל בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו' עַד עֲשֻׁרַת הַדְּבָרוֹת,, שְׁמַקְצֵתָם מִדְּבַר מִשְׁהָ רַבִּינוּ לְיִשְׂרָאֵל לְנִכּח פְּאִילוּ הַשְּׁכִינָה מִדְּבַרְתָּ עִמָּהֶם, כְּדַכְתִּיב פֶּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְגו' אִתְּם רְאִיתֶם וְגו' וְעַתָּה אִם שְׁמוּעַ תִּשְׁמְעוּ וְגו' וְאַתְּם תִּהְיוּ לִי וְגו', וּבְאַמְרוּ פֶּה תֹאמַר הוּא שְׁיִדְבַּר אֲלֵיהֶם כְּדְבָרִים הָאֵלֶּה לְנִכּח, וְלֹא שְׁיֹאמַר אִתְּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשָׂה לְמַצְרַיִם וְגו', וְעַתָּה אִם שְׁמוּעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלוֹ וְגו' שְׁלֵא לְנִכּח, וְאַח"כּ כְּשֶׁרְצָה לְצוּוֹת לָהֶם בְּעַנְיָן הַפְּרִישָׁה וְהַקְדוּשָׁה וְכִיבּוּס הַבְּגָדִים הִיָּה כְּמִסְתִּיר פְּנִים מֵהֶם, בְּאַמְרוּ לָךְ אֵל הָעַם וְקַדְשֵׁתָם הַיּוֹם וּמִחָר וּכְבֹסוּ שְׂמֹלֹתָם וְגו', כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרַד ה' לְעִינֵי כָל הָעַם וְגו', עַד עֲשֻׁרַת הַדְּבָרוֹת הַפֶּל דְּבַר מִשְׁהָ לְיִשְׂרָאֵל דְּבַרֵי ה' שְׁלֵא לְנִכּח.

וְהַעֲנִין הוּא לְהוֹרוֹת לָנוּ כִּי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ רְאוּיִים לְשִׁיִּצְטוּוּ מִצְוֹת מִפִּי ה' לְמִיעוּט הַכְּנָתָם, וְלִכְּנֵן כְּשֶׁרְצָה לְקַדְשָׁם וְלַהֲכִינָם לְהוֹרוֹת לָהֶם שְׁבִהִיוֹתָם בְּלִתֵי רְאוּיִים לְהַצְטוּוֹת מִפִּי הִיָּה מִקְרָבָם אֲלֵיו, דְּבַר אֲלֵיהֶם עַנְיָן זֶה הַקְדוּשׁ וְהַפְּרִישָׁה מִמַּעֲשֵׂיהֶם הָרַעִים כְּמִסְתִּיר פְּנִים מֵהֶם, כְּלוֹמַר כִּי מַצַּד הַיּוֹתָם בְּלִתֵי רְאוּיִים לֹא הִיָּה רְאוּי שְׁיִצְטוּוּ מִצְוֹתָיו, אַבָּל לְהִיוֹתָם בֵּית יַעֲקֹב וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִיָּה מִקְרָב אוֹתָם וּמִפְּנִים לְזָה שְׁיִהְיוּ לוֹ סְגוּלָּה מִפְּל הָעַמִּים וּמִמְלַכַת כְּהֵנִים וְגו' קְדוּשׁ לְשִׁיִּדְבַּר אֲלֵיהֶם לְנִכּח כְּמִדְּבַר אִישׁ אֵל רַעְהוּ, וְלִזְאֵת הַכּוֹנְנָה סִדְרוֹ לְנוּ חַז"ל נוֹסַח בְּרִכּוֹת הַמִּצְוֹת בְּנִגְלָה וּנְסִתָּר, בְּרוּךְ אַתָּה לְנִכּח, אֲשֶׁר קִדְשָׁנוּ בְּנִסְתָּר, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּמַעֲמַד הַר סִינַי בְּאֵלוּ הַפְּסוּקִים שְׁאַמְרָנוּ, שְׁבַתַחֲלָה דְבַר אֲלֵיהֶם לְנִכּח, וְאַח"כּ בְּנִסְתָּר כְּמוֹ שְׁאַמְרָנוּ, לְהוֹרוֹת לָנוּ כִּי גַם שְׁאַנּוּ מְבַרְכִין לְאֵל ית' לְנִכּח כְּלוֹמַר כְּלִי אֲמָצְעֵי כִּי חֲלַק ה' עִמּוֹ וְגו', עַכ"ז רְאוּי שְׁנַדַּע וְנִפְיָר כִּי לֹא הָיִינוּ רְאוּיִים לְהַצְטוּוֹת בְּמִצְוֹתָיו כְּהִיוֹתָנוּ בְּלִתֵי רְאוּיִים, אֲלֵא שֶׁהוּא ית' חֲשַׁק בְּנוּ, וְזֶהוּ הַנְּרָצָה ה' אֲלֵהִינוּ מְלַךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קָבו"צ, כִּי גַם שֶׁהוּא מְלַךְ כָּל הָעוֹלָם, הוּא אֲלֵהִינוּ בְּיַחּוּד שְׁבַחַר בְּנוּ, וְגַם כְּהִיוֹתָנוּ בְּלִתֵי רְאוּיִים הוּא הִכִּינוּ וְקִדְשָׁנוּ לְשִׁנְהֵיהָ רְאוּיִים לְקִיָּים מִצְוֹתָיו וְצִוּוּנוּ מִצְוָה פְּלוֹגִית, וּמִפְּנֵי שְׁבִשְׁעָה שְׁקַדְשָׁנוּ לֹא הָיִינוּ רְאוּיִים שְׁיִדְבַּר אֲלֵינוּ לְנִכּח כְּנִזְכָּר, אָמַר אֲשֶׁר קִדְשָׁנוּ, וְלֹא קִדְשָׁנוּ, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּזַמַּן שְׁקַדְשׁ אוֹתָנוּ שְׁאַמַּר וְקַדְשָׁתָם הַיּוֹם וּמִחָר וְגַם הַכְּהֵנִים הַנְּגָשִׁים אֵל ה' יְתַקְדְּשׁוּ וְגו' כִּי לֹא אָמַר לָהֶם בְּפִירוּשׁ הַתְּקַדְּשׁוּ וְכַבְּסוּתְּם שְׂמֹלֹתֵיכֶם, לְהוֹרוֹת לָנוּ מִיעוּט הַכְּנָתָם לְשִׁיִּדְבַּר אֲלֵיהֶם אוֹ יִצְוּנוּ מִמִּצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, וְזֶהוּ עַנְיָן

מיוחד בעשיית המצות, ולכן היתה כל נוסח הברכות של עשיית המצות בדרך נסתר ונגלה כנזכר: פרק ששי כב נחבאר בפ"ג כי גם שעיקר התפלה הוא הפנונה עכ"ז אינה נשלמת אלא בדיבור דהרהור לאו בדיבור דמי (ברכות כ').

(אבל צריך שתהיה בלחש, וכמו שלמדו (שם ל"א) מקראי דחנה דכתיב וקולה לא ישמע מפאן למתפלל שלא ישמע קולו בתפלתו, והטעם להראות כי מלא הארץ כבודו, בפרט במקום המיוחד לתפלה כי הוא מוכן יותר, וכשהוא מרים קולו בתפלתו נראה כאילו אין הקב"ה שומע תפלתו בלחש, ושואין קדושת השכינה שופעת בבית הפנסות יותר ממקום אחר, ולא די זה אלא שפירא שואין הקב"ה שומע קולו ממעונתו גם כי היתה כבודו חונה בשמים, והוא אדם תועה מדרך השכל בזה בשני דברים.

הא' שראוי להאמין אמונה שלימה כי שכינתו שופעת יותר במקום זולת מקום כמו שפיתנו למעלה. והשנית כי גם בהיות האדם במקום שאינו מושפע כל כך מאתו ית', מצד היותו מקום טמא, עכ"ז ראוי שידע כי הוא ית' בוחן לבות וכליות בני אדם, כל שכן מה שיבטו בשפתים בלחש, וכמו שאמרו בילמדנו (ובמדרש דברים רבה פרשה ב' ובמדרש תהלים מזמור ס"ה) ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו את מוצא כשאדם מתפלל בלחש בינו לבין המקום קרוב אני להם כדכתיב אלהים קרובים אליו, וכמו שאמר דוד בכרחו מירושלם מפני אבשלום בנו (תהלים ג') קולי אל ה' אקרא ויעניי מהר קדשו סלה, כי הקול הוא הנעת השפתיים בהשמעת אזנו, ואמר קולי אל ה' אקרא, כלומר הקול שאינו שומע אותו זולתי אלא ה', אני קורא בקול זה, וגם כי אני במקום מוכן כל כך בהיותי חוץ לירושלם, הוא עונה אותי מהר קדשו סלה, בהיותי רחוק מהר קדשו, וכן אמר במקום אחר (שם ס"ו) אליו פי קראתי ורומם תחת לשוני, כלומר בקול שאינו יוצא אלא בתוך פי קראתי אליו, שהוא שומע קולי בלחש, וגם כשאני מרים קול אינו יוצא מתחת לשוני, ולכן אמרו (ברכות כ"ד).

(המגביה קולו בתפלתו הרי זה מגביאי השקר דכתיב בהו (מלכים א' י"ח) קראו בקול גדול כי אלהים הוא כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא וייקץ, הנה כלל בכאן ג' או ד' חסרונות שיש למיני הע"א והן הטלסמאות הנשפעות מאת הכוכבים והמזלות כפי שעות העשותם והם הא', כי הנשפעים מאחרים בשעה שהם מקבלים השפע אינם יכולים להשפיע על אחרים, כי אינו יכול להשפיע מה שמשפיעים עליו בזמן השפע, כי אין שופע ונשפע בבת אחת.

החסרון השני, כי אינו יכול להשפיע אלא מה שהשפיעו עליו ולא יותר. הג', כי אינו יכול להשפיע המושפע כי אם במקום השפעתו, פינן שיש גבול ידוע להשפעתו, ומקום מיוחד להשגת השפעתו.

הד' כי גם במקום השפעתו לפעמים לא יתנה מוכן להשפיע מצד זולתו, כמו שיקרה לפעמים לכוכבים בהיותם במקום שפלותם ובמקום שנאתם כמבואר בספרי בעלי מלאכת משפטי הכוכבים, ועל אלו החסרונות אמר אליהו לנביאי הבעל קראו בקול גדול כי אלהים הוא, כלומר גם כי הוא אלהים שיש לו יכולת להשפיע, כי שיח לו שמשפיעין עליו בזו השעה, ולכן אינו יכול לו להשפיע עד אשר יהיה מושפע, והמשיל ההשפעה לשיחה שהוא הדבור, כי בדבור תושלם ההשפעה לאנשי השלמים בחדקיה.

ועל החסרון הב' שאינו יכול להשפיע יותר ממה שהושפע בו, אומר וכי שיג לו, פלומר שהשיג לו לזאות וקיצור מהשפיע, מצד שאין בידו להשפיע מה שאין מושפע בו ועל החסרון הג' אומר וכי דרף לו, פלומר שאינו יכול להשפיע בכל המקומות כי אם במקום השפעתו וצריך השואל ממנו ללכת ולשום בדרף פעמיו להיות תחת גבול השפעתו כדי שישפיע ממנו, וירמזו ג"כ על הפוכב עצמו המשפיע על אותו הטלסם כשהוא חוץ מביתו המיוחד לו במזלות שאינו יכול להשפיע עד אשר ילך וישיג לביתו, ויתבאר פי דרף לו כמו כי שיח לו וכי שיג לו ועל החסרון הד' אומר אולי ישן הוא וייקץ המשיל הפוכב המשפיע על הטלסם שהוא בהיותו בבית שנתו או שפלותו שאינו יכול להשפיע כל כך, למי שהוא ישן כי אחר שתדד שנתו מעיניו ייקץ ויחזור לקדמותו, ולהיות בהם אלו החסרונות התל בהם לומר כי אם יציעקו בקול גדול אולי יענום, והם עשו כן שקראו בקול גדול, ולא הועילו להם פי דרף התול אומר להם שיקראו בקול גדול, כי לא הנה משלים הקריאה בקול גדול לאלו החסרונות, ואמר ואין קול ואין עונה ואין קשב, כי הקורא לחבירו ושואל ממנו דבר, לפעמים שומע בקולו ומשלים לו חפצו, ולפעמים אינו משלים לו חפצו אלא שעונה אותו על קריאתו ומתנצל מלהשלים חפצו, ולפעמים אינו עונה אותו אלא שמקשיב מה שמדבר ואינו חושש להשיב לו, לזה אומר על אלו עובדי הבעל כי אחר שהתגודדו כמשפטם עד הצהרים, אין קול, פלומר שלא השלימו חפצם במה ששאלו מהם, ואין עונה אפילו עניית דברים בהתנצלות שאין פח בידם להשלים חפצם, ואין קשב, כי אפילו שמיעה והקשבת האזן אין להם לשמוע ולהקשיב מה שידברו אליהם, כי הם אלילים אלמים וחרשים לא ישמעו, ולכן המתפלל בקול רם הוא פגביאי הבעל שגראה פוננתו כפוננתם, ואמרו בירושלמי (פ' ה'רואה) אומר רבי פנחס, ע"א נראית קרובה והיא רחוקה פדכתיב (ישעיה מ"ו) ישאנהו על פתח יסבלנהו וגו', אבל הקב"ה נראה רחוק והוא קרוב דאמר רבי לוי מן הארץ ועד לרקיע ת"ק שנה וגו' רבי ברכיה אומר אף מרגלי החיות עד ראשיהם וקרניהם ולמעלה מהם פסא הכבוד ורגלי פסא הכבוד כנגד כולן וכסא הכבוד כנגד כולן ולמעלה מהן מלך רם ונשא ראה פמה גבוה מעולמו ואתם נכנסים לב"ה ועומד החזן ומלחש בשפתיו והקב"ה מאזין לו וכי יש אלוה קרוב מזה הדא דתימא בכל קראנו אליו, ונתבאר מה שכתבנו: ויקשה לזה ממה שמצאנו בכמה מקומות ענין תפלה בלשון צעקה שהוא הרמת קול, כמו שמצאנו למשה שמות ח' ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים וגו' (במדבר י"ב) ויצעק משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה, ובשיראל (שמות י"ד) ויצעקו ב"י אל ה', (במדבר כ') ויצעק אל ה' וישמע קולנו, ובשופטים ד' פעמים ויצעקו בני ישראל אל ה', וכן שמואל (שמואל א' ט"ו) [ויצעק] (ויצעק) אל ה' כל הלילה, וכן בכמה מקומות בתלים, וציקתי אליה ה' ונוכל לומר בתירוץ זה כי התפלות הסדורות בכל יום שלא בעת צרה, הוא שאין ראוי לאומרם בקול, כיון שהוא יכול לכונן בלחש, אבל התפלות שמתפללים בעת הצרה אי אפשר שיתפלל אותם האדם בנחת מצד צערו, ולכן הוא צועק בקול רם, להורות שהוא מפיר ומרגיש הצער שהוא בו, ואין מי שיצילהו כי אם הוא ית', וכן היתה תפלת משה על דבר הצפרדעים, כי כשאמר לו פרעה העתירו אל ה' וגו' ואשלקה את העם וגו', מה שלא אמר עד עתה שישלחם, נראה לו היות יציאת ישראל ממצרים תלויה בהסרת הצפרדעים, ולכן צעק אל ה', וכן בהיותו מצטער על אחרותו לא היתה יכול להתאפק

ולהתפלל בנחת ובלחש כי אם בצעקה רפא נא לה, וכן כל הצעקות שצעקו בני ישראל אל ה' הנה בעת צרתם, שלא היו יכולין לכונן את דעתם כי אם בהרמת קול, וכן בתפלת עזרא ראו הצרה קרובה מיצר הרע של ע"א ובקשו רחמים שימסר בידם כמו שדדרשו ביומא (דף ס"ט:) ולכן צעקו בקול גדול, וכן כל זעקה וצעקה שבתהלים הוא בעת צרה, כי אין לב האדם פנוי לכונן בתפלה אם לא בקול רם במרירות נפשו, ונהרי הוא כמי שאינו יכול לכונן בלחש שמתפלל בקול רם בינו לבין עצמו, ולכן כתוב בד' שאריכין להודות ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם, כי גם שהם מרימין קול בצעקה, מצד שהוא בעת צרה הוא יתברך מושיעם, ואמר בצר להם וממצוקותיהם, כי פשהם צועקים אליו ית' כשהוא צר אותם, כלומר שמפירים שמאתו באה להם הצרה הזאת והם צועקים אליו, אז מן המצוקות שלהם שהם גרמו אותם באולתם, גם כן מושיע אותם, ונהו הנרצה באומרו ממצוקותיהם, ולא אמר ממצוקות יושיעם פרק שביעי ענין היות התפלה בעמידה, נראה הטעם להיותה רומז לקרבן, שפמו שקרבן מזבח קרוי עבודה כף תפלה קרויה עבודה, כדכתיב (דברים י"א) ולעבדו בכל לבבכם, ואי זו היא עבודה שבלב זו תפלה (מדרש תהלים ס"ו).

אמנם לתת טעם למה נצטוינו שתהיה העבודה של קרבן ושל תפלה בעמידה, נאמר כי גם שההבדל שבין מין האדם לב"ח הוא חי מדבר, עכ"ז ההבדל המפורסם ונראה הוא שהוא הולך בקומה זקופה וזה נמשך מצד שהוא חי מדבר, כלומר שיש לו פח נפש המשפלת, משא"כ בב"ח, והילוכו בקומה זקופה מורה שבריאותו אינה פבריאת שאר הב"ח שנפשותם היא יורדת למטה לארץ, ולכן הם הולכים על ארבע מביטים אל מקור מחצבם, אבל האדם שנפשו חצובה מתחת פסא הפכוד ופונה למעלה, היתה יצירתו רומזת לתכלית והיותו הולך בקומה ופונה למעלה, וע"כ בענין הקרבנות שהם הוראה על הבדל האדם מבעלי חיים, שיש להם שחר טוב בעמלם ועונש על עברם על מצות ה', והוא ית' זימן רפואה למפת עונם בהביאם את קרבניהם לפני ה' מב"ח נפש תחת נפש, צריך הפהו המקריב שיעשה עבודתו בעמידה, כדכתיב לעמוד לשרת וכתוב העומדים שם לפני ה' כמו שלמדו במקומו, וכן ענין התפלה הוא מורה הבדל מין האדם משאר בעלי חיים, כי מצד נפש המשפלת דורשים אל ה' והוא יענם, וכפי התקרוב אליו הוא מתקרב אליהם, לא כשאר בעלי חיים שהשי"ת ברא בטבעם שיהיו מתקרבים אל מה שיקינם גופם כמאכל ומשתה, ויתרחקו ממה שייזיק לגופם (תדב"א ח"א פ' י"ד), ומאכלם וקיומם מוכן בלי יגיעה ובלי מחשבה כשהוא יתברך מצמיח הרים חציר נוטן לבהמה לחמה וגו', אמנם האדם אין מאכלו ומשקהו מוכן עד אשר יטריח ויכין אותו, כדכתיב (בראשית ג') בזעת אפך תאכל לחם וגו', וזה הוראה לו על שאין תכליתו מושג בהיותו יושב ובטל כ"א בהיותו עמל בתורה ובמצות, ולכן בהיותו מתפלל לפני האלהים לשאול ממנו צרכיו, צריך שיהיה עומד בקומה, לרמז כי מצד שנפשו חצובה מלמעלה מתחת פסא הפכוד נתיחד לעבוד בוראו ולהתפלל אליו בכל צרכיו, וגם הוא ית' מתאנה לתפלתו אם יהיה צדיק, וכן אמר דוד ע"ה (תהלים קל"ד) הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות, כי הצדיקים והם עבדי ה' פשהם מתפללים הם עומדים, כלומר עמידתם בבית ה' הוא רמז שהם עבדי ה', שנשמתם חצובה מלמעלה מתחת פסא הפכוד, וכפי הדרש שדדרשו חז"ל (סנפך נ"א:) אלו המעלות על ט"ו מעלות היורדות

מעזרת ישראל לעזרת נשים שעליהם עומדים הלויים בשיר, נוכל לומר שלכך אמר בזאת המעלה האחרונה העומדים בבית ה', כי אין ישיבה בעזרה כ"א למלכי בית דוד בלבד, דכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה', והוא העזרה, ולכן אמר בשיר המעלות זה האחרון שהיו אומרים אותו על מעלה ט"ו אצל עזרת ישראל, הנה ברכו את ה' כל עבדי ה', כלומר עתה שאתם כבר בעזרת ישראל שהיא מחנה שכינה שהנכנס בה טמא חייב פרת, ראוי לכם לברך את ה' כל עבדי ה' שהם טהורים ונכנסים בה בקדושה, וזהו לשון הנה לשון הוראה באצבע כמו הנה אלהינו זה, כלומר עד עתה לא הייתם ממש לפני ה' בהיותכם חוץ ממחנה שכינה, עתה במעלה ט"ו שונכנסתם במחנה שכינה, הנה עבדי ה' ברכו אותו כיון שאתם עבדי ה' שאתם טהורים כמו שכתבתי, ולכך אמר העומדים בבית ה', כי עתה שונכנסתם למחנה שכינה אין לכם ישיבה בו, ואתם צריכים להיות עומדים בלי ישיבה כיון שאתם לפני ה', וכן העומד בתפלה הוא כמדבר עם השכינה ולכן ראוי שיהיה עומד: ולענין כיון הרגלים כתב הרשב"א ב' סבות, הא' כדי שהמתפלל ישלים נגד עיניו ולבו פאלו ידיו ורגליו אסורות ואין בידו פת לקרב המועיל ולהרחיק המזיק זולתי בעזרתו ית', ועוד שנית צריך המתפלל לחשוב בלבו איך היתה פונתו ית' בבריאת מין האנושי לעשותו שלם בפועל ושיפיר מעשיו ית' וידמה למלאכי השרת, כמו שאמר הנביא (מלאכי ב') כי מלאך ה' צבאות הוא, ולזה הביאו ראיה (ברכות י'): ממה שנאמר במלאכים ורגליהם רגל ישרה, ומלת רגל משותפת לשון סבה כמו ויברך ה' אותך לרגלי, רמז שיכונן כל סבותיו להשי"ת, ע"כ כלל פונתו כפי מה שמצאתי בספר עין ישראל.

וגם כי כל דבריו הם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, עכ"ז ראיתי לכונן אי זה דבר גם על כיון הרגלים, והוא כי מה שהביאו ראיה מן המלאכים שפתיב בהם ורגליהם רגל ישרה לכיון הרגלים, הוא להורות הדמיון שיש למתפלל בשעת תפלתו עם המלאך, כי המלאכים גם כן הם גוף פשוט הם משפיעים על דברים הפכים במאמרו ית', וכמו שאמר רבי בון בירושלמי דר"ה המלאך עצמו חציו אש וחציו מים, כלומר שפועל לפעמים דברים הפכיים ברצון הבורא ית', וכמו שאמרו בס"פ ערבי פסחים, בשעה שהפיל נבוכדנאצר הרשע לחנניה מישאל ועזריה לתוף כבשן האש, אמר שר הברד לפני הקב"ה רבש"ע ארד ואצנן את הכבשן ואציל את הצדיקים, א"ל גבריאל אין גבורתו של הקב"ה בכה אלא אני שר של אש ארד ואקרר מבפנים ואקדים מבחוץ לשרון את הזורקים אותם לתוף האש, כדכתיב גובריא אילך די הסיקו לשדרף מישף וגו' קטיל המו שביבא דנורא ויהיה גם בתוף גם, אמר הקב"ה רד פתח גבריאל ואמר ואמת ה' לעולם הללויה הנה הורו שיש למלאך פת על הפכים לפעמים לכבוד השי"ת, גם כי שררתו אינה אלא על האש, עכ"ז יש לו פת לצנן פרצונו ית', וזהו מה שאמר רבי בון חציו אש וחציו מים, כי לפעמים פועל כמו אם היתה שררתו על המים ג"כ, גם כי שררתו אינה אלא על האש כדי שיהיה גם בתוף גם לכבוד השי"ת שפועל ב' הפכים ברגע א', ושני הפכים הם לכוננה א' להצלת הצדיק ולהפרע מן הרשע המכתיר את הצדיק, וכמו כן האדם הצדיק גם כן הוא מורכב מד' יסודות, נשמתו חצובה מתחת פסא הכבוד, ורוב מעשיו ראוי שיהיו נמשכים לעבודתו יתברך מצד נשמתו, אבל אין כבודו ית' כל כך פשיעבוד אותו האדם הצדיק ויקיים מצותיו מצד נשמתו החצובה מתחת פסא הכבוד, אם לא בשתף עמו יצר הרע המחטיאו והוא הפך הנשמה, ועכ"ז הוא גבור וכובש יצרו תחת יצר הטוב

הנמשך מנשמתו, ובזה הוא פבודו של הקב"ה שמקיים מצותיו בדבר שהוא הפך נשמתו והוא היצר הרע, ובזה יש לו שְׂכָר גדול, ולזה צריך האדם לכונן את רגליו בשעת עמדו בתפלה, להורות כי גם שיש לו ימין ושמאל והם יצור הטוב ויצר הרע צריך להתאחד בהם בעבודתו ית', וכיון רגליו ימין ושמאל הוא רמז על זה כי שניהם מכוננים לדבר א' והיא עבודתו ית' כמלאך, כי גם שפועל לפעמים הפך מה שנתמנה עליו הוא לכבודו יתברך, וזהו שנא' עליהם ורגליהם רגל ישרה כי השני הפכים שפועל המלאך לפעמים והוא גם בתוך גס הם לכונה אחת ישרה ומכוננת לעבודתו יתברך, ובזה יתדמה האדם למלאך בכל דרכיו בפרט בשעת עמדו בתפלה, והוא במעלה גדולה ממנו כשיש לו מי שמסיתו ומדיחו מעבודתו ית', ועכ"ז הוא מכניע אותו תחת פפות רגליו לעבודתו ית', מה שאין פן במלאך כי טבע בריאתו הוא שהוא מוכן לקבל שפע אלהי, והוא עושה שליחותו כפי מה שנברא, וכמו שאמר הכתוב (תהלים ק"ד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש ליהט, שברא כל א' מעין פעולתו, כי אותו שנברא להיות שליח לדבר מה ברא אותו מן הרוח, דרך משל שהרוח הוא קל בשליחותו, ואותו שנברא לעשות אי זו פעולה ממקומו נברא גם כן מדבר שעושים בו פעולה, דרך משל האש, כי הרוח הוא קל מן האש שאנו משתמשים בו, שהרוח מוליך ומבעיר האש ואפילו הרוח המצויה, ולזה אמר במלאך שהוא לשון שליחות רוחות, ובמשרת אמר אש ליהט שהוא בתוקף פעולתו, ולהיות האדם דומה למלאך בשעת התפלה צריך שיכין עצמו לקראת אלהיו בתיקון מלבבו וגופו מהדברים החופזים אותו ומונעים אותו מלהדמות למלאכים, כיון שעיקר תפלתו היא בהכנעת יצרו הגופני כמו שכתבתי, צריך לנקות ולהכין גם כן את גופו, וכמו שאחר דהע"ה (תהלים פ"ד) נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לבי ובשרי ירננו אל אל חי, כי מאוס האדם ורצונו להתפלל אינו בא אלא מצד הנפש, והנפש היא מניעה את הגוף ומכינה אותו לעבודתו ית', ולזה אמר כשנכספה וגם כלתה נפשי לבוא להתפלל בחצרות ה', אז כמו שאני צריך להפנות את לבי מפל מחשבה ולכונן בתפלה, כמו כן אני צריך להכין גופי שיהיה מוכן ופנוי מהדברים החופזים אותו כדי שיהיה מוכן לעבודתו יתברך, וזהו הנרצה באומרו לבי ובשרי ירננו אל אל חי, כלו' לשניהם כאחד תאנות התהלה והרנון לאל חי: פרק שמיני צריכין אנו לתת טעם לכריעות והשתחנות של התפלה ולמקומם ומנינם, ואומר כי ענינם הוא הוראת הכנעת המתפלל ונחשבו שאינו ראוי להתפלל אליו ולספר גדולותיו ית' כי במה נחשב הוא, ולכן (ברכות ל"ד) שוחין באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף, ובהשקמת התפלה, להיות כי אלו השטים ברכות מיוחדות מהשאר בסיפור גדולותיו דרך כלל והתיחד אלהותו עלינו, משא"כ בשאר הברכות כי כל האמצעיות כל א' מהן היא ברכה על ענין פרטי, ואפילו שמע קולנו אינה כוללת אלא האמצעיות לבד, ואתה גבור מספר קצת מגדולותיו בפרט כמו מחיה מתים אתה רב להושיע וכו' סומך נופלים ורופא חולים וכו', ואתה קדוש אינו כולל אלא ענין קדושתו ית' ומה שמקדישים אותו בכל יום, ולא גדולותיו ונפלאותיו, וברפת רצה גם כן היא פרטית על ענין עבודת בית המקדש שתקופל ותשוב העבודה דביר ביתו, ושים שלום על ענין השלום והברכה, אבל ברפת אבות היא כוללת כל השבחים שהם מעין כל שבחיו ית' האל הגדול הגבור והנורא, כי האמין העוזז ושאר שבחים הם נכללים באלו, וכן עיקר ברכה זו להראות יחוד אלהותו עלינו ועל אבותינו

כי לזה נקראת אבות, ומה שייחד אלהותו עלינו היה מצד שניתחד כפר על אבותינו, ולזה סדרו אלהינו ואלהי אבותינו, כי גם שאין אנו ראויים שייחד שמו עלינו עכ"ז בשכפר נתיחד על אבותינו נתיחד גם עלינו, וחסר ופירש אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, לומר כי גם שאמרנו שייחד שם אלהותו עלינו מצד אבותינו והם אברהם יצחק ויעקב, עכ"ז היה נראה שלא היה ראוי כל א' מהם לשייחד שמו עליו בפרט אלא לשלשם דרך כלל, לזה חסר ואמר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, כי על פולם ביחד ועל כל אחד בפרט נתיחד להיות אלוה: ואפשר עוד לפרש אבותינו לא אבות העולם, כי אם על אבותינו ואבות אבותינו זרע אברהם יצחק ויעקב, כי גם שאין קורין אבות אלא לאברהם יצחק ויעקב, זהו אבות סתם, אבל לא כשמורה שאינו אומר עליהם, וכמו שכתוב אבותינו חטאו ואינם, ובמכילתא תניא באגדתא ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים שאינו על אבות העולם, וכן אמרו פאן ואלהי אבותינו אינו עליהם כיון שאחר כך מזכיר אותם, והוא רומז לעיקר גדול והוא שלא פסק ולא פסוק אלהותו מעלינו, כי גם כי בקצת דורות היו קצת מאבותינו רעים וחסאים לה' מאד, עכ"ז לא סלק הוא ית' שכינתו ואלהותו מעלינו, וגם בזמן גלותנו שכינה אתנו כביכול והוא אלהינו לעולם, ולכן אנו אומרים אלהינו ואלהי אבותינו כי עם היות אבותינו קצתם בלתי ראויים הוא יתברך לא סלק אלהותו מעליהם, מצד שניתחד כפר אלהותו על כל א' מהאבות אברהם יצחק ויעקב, ולזה סמך לאבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, כי בזכותם נתיחד שמו גם עלינו ולא תפסק יחוד שם אלהותו עלינו, וכמו שסדרו ומביא גואל לבני בנייהם למען שמו וגו'.

כי מצד היותם בני בנייהם יביא הגואל באהבתו אותם, שלעולם לא נפקה שלשלת האלהות כמו שכתבתי, ולזה הטעם אין קורין אבות כ"א לאברהם יצחק ויעקב שהם האבות הכוללים לאומה ישראלית, ולא כן נח ואדם הראשון כי גם שהם אבות יותר כוללים, מצד כי נפסק שלשלת הצדקות מבני בנייהם שהיו רשעים לא נקראו הם אבות, אבל אברהם יצחק ויעקב שלא נפסק מהם ידיעת ה' ואהבתו ויראתו נקראו אבות סתם, ועלה בידינו כי יסוד ברכה זו היא על יסוד אלהותו עלינו וכלל גבורותיו ונפלאותיו, וכן ברפת הודאה היא מעין זו מיוסדת על יחוד אלהותו עלינו לעולם ועד, וכל חיותנו ויינו רנו ממנו, ולכן אנו פורעים בהם תחלה וסוף להורות הכנעה ושפלות להיותנו בלתי ראויים שייחד שם אלהותו עלינו, וכן בסוף התפלה כורע להורות שפלותו מהיותו ראוי לשבח ולהלל לשמו הגדול והנורא, כדי שלא יעלה בדעתו כי הוא ית' צריך לו לשבח והלוליו, שהרי יש לו מלאכי מעלה שהם משיגים ומושפעים מאתו ומקדישים ומעריצים אותו, אלא לטובת האדם ומעלתו הוא שנוצטנה להתפלל אליו ית', ומזה הטעם אנו אומרים בסוף תפלותינו עלינו לשבח לאדון הכל וגו', להורות כי כל מה שאמרנו בתפלותינו לא נתוסף לו ית' מעלה על זה, ואינו חייב לגמול לנו על זה מצד הדין, כי אם צדקת מה תתן לו או מה מידה יקח (איוב ל"ה), אלא אדרבה אנו חייבין לגמול לו חסד על אשר נתרצה והראה שהוא מתכבד ומתעלה בתפלותינו, והוא ית' האמיר והעלה אותנו להיות לו לעם סגולה ושינתפלל אליו כמלאכי מעלה, והבדיל אותנו מכל עמי הארצות ואנו יש לנו ית' שאת ומעלה כשאנו משתחוים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולזה אנו פורעים ומשתחוים ג"כ בזאת ההודאה של עלינו לשבח וגו': ומקום

הפריעה באלו הברכות בתחלה וסוף הוא בברוך, וכמו שאמרו (ברכות י"ב) כל הפורע פורע בברוך וכל הזוקף זוקף בשם שצאמר ה' זוקף כפופים, וסבת זה הוא מהו שכתבנו כי בזמן שהאדם מהלל ומברך את שמו ית' ראוי שיעלה על לבו שפלותו להיותו בלתי ראוי לכך אלא מצד רצונו ותברך, שהוא מתכבד בכיכול ומתאנה לתפלתן של צדיקים לטובתם ברחמנותו, ולזה אנו זוקפים בשמו ית' כי מצד רחמנות שמו הוא שמתרצה בתפלותינו לעלות אותנו ולהקים מעפר דל ובשמו קמנו ונתעודד, בתחלה וסוף הזכירנו יחוד אלהותו עלינו וגדולתו וגבורותיו, לרמוז כי כמו שנתעלינו בפני כל העולם בתחלת היותנו לו לעם ונהיותו הוא לנו לאלהים, כמו כן בזמן העתיד ב"ב שהוא סוף גלותנו נתעלה לעין כל האמות, פשיכירו וידעו כי לעולם לא פסק אהבתו מעלינו ומעל אבותינו, ויתגדל ויתקדש שמו כדכתיב (יתקאל ל"ח) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה', ואם כן ענין הפריעות היא הוראה ורמז למה שאמרנו, ואמרו חז"ל (ברכות י"ב).

(שכ"ג שוחה בסוף כל ברכה וברכה, והמלה פיון שפרע בתחלת ברכה ראשונה שוב אינו זוקף ראשו עד תשלום התפלה וענין היות כ"ג ומלה מיוחדים בענין זה יותר מנביא או חכם, נראה שהוא מטעם שיש לכ"ג ולמלה ברכות מיוחדות משאר כל ישראל, כ"ג ביוה"כ שאומר ח' ברכות על העבודה (יומא ס"ח), ומלה משמטה לשמטה מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות ומברך על קריאה זו ח' ברכות כמו שפוזר בסוטה, וענין אלו הברכות הם על קיום האומה ובית המקדש והמלכות, ולכן בהיות המלה והכ"ג מתפללים אלו הברכות על פללות האומה ומה שצריך להם, צריך שיראו הכנעה יותר משאר אנשים בתפלה הנאמרת בכל יום, כי גם זאת התפלה הם מתפללים על פללות האומה הסורים יותר מהם מהדברים הצריכים להם, כי עליהם להשלים צרכם, בפרט על המלה, וכמ"ש חכמי ישראל למלה דוד (ברכות ג'): אדונינו המלה עמה ישראל צריכים פרוסה ואמר לכו ופשוטו ידכם בגדוד מיד וכו' ושואלים באורים מיד וכו', וכפי גדולת כל אחד כפי היא הראות הכנעתו לפי האל ית', כי כ"ג הוא פורע בתחלה ובסוף כל ברכה, והמלה פיון שפרע שוב אינו זוקף עד שיגמור, כי כל מה שהוא גדול ביותר צריך ליכנע ולהשפיל עצמו, וכמו שלמדו משלמה דכתיב ביה (מ"א ח') ויהי ככלות שלמה להתפלל קם מלפני מזבח ה' מפרוע על ברפיו, והתפלה זו על כל ישראל היתה, שיהיה ה' קרוב עליהם עתה ולעתיד, ומפני שהנהגת המלה היא מתמדת כל מי מלכותו בלי הפסק צריך להיות עיני השגחתו עליהם, ולהוראה זו אמר פיון שפרע שוב אינו זוקף ראשו עד תשלום התפלה, אבל כ"ג אינה מוכרחת פהונתו הגדולה כי אם מיוה"כ ליוה"כ, ולכך יש הפסק לכריעתו מתחלת ברכה לסופה: ומקום התפלה שיהיה מקום נמוך למדו אותו (ברכות י'): מדכתיב ממעמקים קראתיה ה' אדני שמעה בקולי וגו', שהפונה בו להורות על עוצם הפונה המחוייבת למתפלל בענומק מחשבת הלב, ולזה אמר שיר המעלות ממעמקים קראתיה ה', כי גם שמעלות האל ית' רבו מספר, כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם עכ"ז הוא מצוי לאותם שמתפללים אליו בענומק מחשבת הלב, ולרמוז זה צריך שתהיה התפלה במקום נמוך, ואמר אדני שמעה בקולי תהינה אזניך קשובות לקול תחנוני, שמעה בקולי למה שקראתיה ה', ואחר כך ששמעת שאני קורא אותך, תהינה אזניך קשובות למה שאני שואל ממך בלשון תחנונים: וג"כ

אפשר לפרש ממעמקים על ענמק המקום ממש בשעת התפלה, והוא כי המתפלל במקום גבוה הוא מראה פאלו מקרב עצמו למקום השכינה כדי שישמע קולו, כמו המשמיע קולו בתפלתו שבארנו למעלה פ"ו, ולזה צריך שיתפלל במקום נמוך להורות פי מלא כל הארץ כבודו, וגם שעיקר שכינתו למעלה, הוא שומע לצועקים אליו מלמטה במקום שפל, ולזה אמר שיר המעלות ממעמקים קראתיה ה', פלומר להיות עיקר מושב שכינתה למעלה מכל המעלות אני קורא אותה ממעמקים, להורות פי גם שתגביה במרום ואני יכול להתקרב אליה, פל פה אתה קרוב אלי פשאני למטה כמו אם הייתי במקום גבוה, ולכן אני מתפלל אליה וקורא אותה ממעמקים, פי גם שאתה גבוה ונשא עכ"ז אתה אדון העולם ומשגיח על כל דרכי בני אדם, וזהו שאמר אדני שמעה בקולי, פינון שאתה אדון הפל ראוי שתשמע לקולי, גם פי קולי שפל ואתה במקום גבוה, ותהינה אוניה קשנבות לקול תחנוני) פי גם שעיקר שכינתה בשמים, פבודה מלא פל הארץ, ולכן תהיו אוניה קשנבות, פינון שאתה קרוב אלי ג"כ בפועל בהיות פל הארץ מלא פבודה, פי לשון אוניה, קשנבות הוא למי שקרוב אליו, וכאילו מדבר לאוניו, פי ענין האונה הוא הטניית האזן לשמוע ממקום קרוב, וא"כ הוא ית' שכינתו בשמים, וגם הארץ מלאה מפבודו, שהוא שומע תפלת וצעקת המתפללים אליו בכל לב, ולזה אמר הנביא ע"ה (ישעיה נ"ז) כה אמר רם ונשא וגו' מרום וקדוש אשפון ואת דפא ושפל רוח, פי אני צריך לרדת למטה לשמוע צעקת המדונפאים ושפלי רוח, פי גם שמרום אשכון, אני שומע צעקתם, בהיות הארץ מלאה מפבודי, והוא ענין השגחתו ית' על פל בני אדם לתת לאיש פדרכיו וכפרי מעליו: פרק תשיעי אופן עמידת האדם בשעת התפלה הוא כמ"ש ביבמות פרק מצות חליצה (ק"ה) המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו ב' מקראות הללו, והיו עיני ולבי שם פל הימים, וכתיב נשא לבבנו אל פפים אל אל בשמים, ופירש"י ז"ל עיניו למטה פלפי הארץ משום דשכינה התם קיימא, פדכתיב והיו עיני ולבי שם פל הימים.

וצריך לישב ענין זה במה שאמרו שם למעלה רבי חייא ור"ש ברבי הווי יתבי, פתח חז מינייהו ונאמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה שנאמר והיו עיני ולבי שם פל הימים, וחד אמר המתפלל צריך שיכוין לבו למעלה שנאמר נשא לבבנו אל פפים אל אל בשמים, אדהכי אתא רבי ישמעאל ברבי יוסי לגבייהו וגו', אמר הכי אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני מקראות הללו ע"כ, וכינון ששני מקראות אלו אינם סותרים זה את זה, צריך לתת טעם למה רבי חייא ור"ש חולקים בזה הענין פפי הנראה, דחד אמר צריך ליתן עיניו למטה, וחד אמר לבו למעלה, וכל אחד הביא ראיה מן הפתוב, והנה ראוי שיודה פל א' לחבירו ששני הענינים יכולים להתקיים פבת אחת בנתינת עיניו למטה וכוננת הלב למעלה כמו שנראה משני הפתובים, וכמ"ש רבי ישמעאל משם אביו, ואם נאמר פי לא היו חולקים רבי חייא ור"ש אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, מה שאינו נראה פן מלשון הגמרא, א"כ מה חדש אח"כ רבי ישמעאל משם אביו, שהרי גם אלו מודים שצריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה לקיים שני הפתובים, אלא דמר אמר חדא ומר אמר חדא כמו שאמרנו, וגם פי הוא לא היה יודע מה שאמרו הם בענין זה, שלא השיבו לו על מה ששאל מהם במאי עסקיתו,

אלא בתפלה, ולא פירשו לו באי זה ענג תפלה, עכ"ז פיון שהוא אמר על שם אביו ב' הדברים עיניו ולבו.

והם לא אמרו כל אחד מהם אלא דבר אחד, נראה שהם חולקים בענין פי בהיות ב' הדברים בפעם אחת בעמדו בתפלה, למה אמרו כ"א דבר א' ולא ב' הדברים, ולשון פדי שיתקיימו ב' כתובים הללו מורה, כי לדעת ר"ח ור"ש ברבי לא היו מקיימים פי אם כתוב אחד מהם, וא"כ ראוי לתת טעם פיון שהם יכולים לקיים ב' הכתובים שאינם סותרין זה את זה למה לא קיימוהו, ועוד פי רבי חייא או ר"ש שאמר צריך שיתן עיניו למטה שנאמר והיו עיניו לבי שם כל הימים, הנה יכול לומר ג"כ שיתן לבו למטה שנאמר והיו עיניו ולבי שם משום דשכינה התיקיימא, ובכתוב אין הוראה לעינים יותר מללב, ועיני ולבי אשכינה קאי: ולכן אני אומר פי רבי חייא ור"ש חולקים על פנונת התפלה, כי מי שאמר צריך שיתן עיניו למטה ה"ה שצריך לכונן ג"כ לבו למטה אשכינה והזכיר עיניו פי על הסתם אין אדם מכונן אלא על מה שמביט בו בעיניו, ואחרי עיניו לבו הולך, וגם מטעם שהעינים גבוהות מהלב להסתכל למטה, וכיון שנותן עיני הגבוהים למטה כ"ש הלב שהוא יותר קרוב, וכיון שהשכינה למטה פדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים, צריך לתת עיניו וכוננת לבו למטה, ומי שאמר צריך שיכונן לבו למעלה סובר, פי אין ראוי לכונן פי אם למעלה, פי עיקר כבוד השכינה למעלה בשמים היא, וכן עיניו יתן למעלה פיון שהוא מכונן למעלה, והזכיר לבו ולא עיניו שהלב מונזכר בכתוב, פדכתיב נשא לבבנו אל פפים, וכיון שפנונת לבו למעלה, גם עיניו לנכח מעלה יביטו שהם קרובים יותר למעלה מן הלב, ולז"א רבי ישמעאל פי פדי לקיים ב' המקראות צריך שיתן עיניו.

למטה לכבוד השכינה שלמטה, וכוננת לבו למעלה, כמו שמבואר בכתוב נשא לבבנו אל פפים, ועיקר הפנונה הוא בלב לא בעין, ולכן כונן לבו למעלה לעיקר השכינה שבשמים, ולכבוד השכינה שבבית המקדש שלמטה יתן עיניו למטה, ובזה מתקיימים ב' הכתובים, אבל מי שאמר צריך ליתן עיניו למטה וה"ה פנונת לבו כמו שאמרנו, הוא סובר פי הכתוב של נשא לבבנו אל פפים אינו מדבר בזמן התפלה, פי אם לכל מעשה האדם שיהיו מכוננים לש"י, גם פי הוא בשמים הוא משגיח על כל מעשיו ועל מחשבותיו, אבל בכוננת התפלה צריך שיכונן למטה כמו שאמרנו, ומי שאמר צריך שיכונן לבו למעלה וכן עיניו, סובר פי הכתוב של והיו עיני ולבי שם כל הימים הוא לענין כבוד שכינה שלא זזה מאותו מקום המקודש, ולכן אין ראוי שגזל בקדושתו, וכמ"ש והשמותי את מקדשיכם אע"פ שהם שוממים נקראים מקדש, אבל לענין התפלה סובר שאין ראוי לכונן עיניו ולבו פי אם לעיקר שכינה שהיא למעלה וכמו שכתוב נשא לבבנו אל פפים וגו'.

ור' ישמעאל משם אביו מקיים ב' הכתובים לענין התפלה פנונת ומה שאמרו שלשם המתפלל צריך וכו', ולא אמרו חייב אדם ליתן עיניו וכו', הוא להורות פנונת הכתובים, פי אין אחד מהם יכול להכחיש הכתוב שמביא חבירו ראיה ממנו, אלא שהם מפרשים שאותו הכתוב נאמר על ענין אחר כמו שאמרנו, ולכן האומר שהכתוב נאמר על ענין

התפלה אומר המתפלל צריף וכו', כלומר לא תחשוב כי זה הכתוב נאמר לענין אחר ולא לענין תפלה, כי האמת הוא שנאמר על התפלה ולכן המתפלל צריף וכו'.

ולפי מה שנראה כי הם לא השיבו לרבי ישמעאל ענין מחלוקתם במה היה אלא שהיה בענין התפלה, צ"ל כי מה שאמר רבי ישמעאל הכי אמר אבא וגו' פדי שיתקיימו ב' פתובים הללו, הגמרא הוא דקאמר לה פדי לקיים ב' פתובים הללו שפבר הזפרנו למעלה, דאילו רבי ישמעאל לא ידע מה שאמרו.

והיה לו להזכיר הכתובים פדי לקיים והיו עיני ולבי שם וגו' נשא לכבנו אל פנים וגו': וג"כ אפשר לומר שקצר הגמרא במה שאמרו במאי עסקיתו בתפלה, ואמרו לו בפי סברת כל אחד מהם, אלא שהגמרא קצרה בזה ולכן א"ר ישמעאל עצמו פדי לקיים ב' פתובים הללו, שפבר שמע אותם מפייהם.

כל זה הוא לענין משמעות פשט המאמר כפי סוגית הגמרא, אבל בענין פוננת מחלוקתם, וכוננת ר' יוסי בשפצריף נתינת עיניו למטה וכוננת לבו למעלה, אקדים ב' הקדמות: ההקדמה הראשונה כי ענין משאה"כ וקרא זא"ז ואמר ק' ק' ק' וגו' מלא כל הארץ כבודו, שנראה מזה כי שכינתו היא למטה בתחתוני' כפשט הכתוב מלא כל הארץ כבודו, וגם משאה"כ והיו עיני ולבי שם כל פל הימים, שנראה ששכינתו שורה לעולם במקום המקדש המקודש יותר משאר המקומות, ענין זה הוא השגחתו יתברך, שהוא משגיח בכל אישי עולם השפל לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו.

ויותר מהמה בארץ ישראל שהיא חלקו ונחלתו, ובירושלים במקום המקדש השגחתו והשקפתו יותר מפורסמת ונגלית לעין כל בנסים וההגים במקום המקודש, וזהו ענין והיו עיני ולבי שם כל הימים, כי גם בזמן החרבן לא זזה שכינה מפנתל מערבי, להשגיח ולהשקיף על פרטי האומה ישראלית, ולהציל אותם מקורות העולם, כי גם שבהיותו למעלה בשמים יכול להשגיח על כל פרטי העולם ולהצילם ממקרי הזמן ולתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, עכ"ז בהיות שכינתו למטה בתחתונים היא מכינה רצון האנשים לעבדו בהיותו קרוב אליהם ומשפיע עליהם רוח דעת ויראת ה' פדי שיזפו כל העולם וינצלו מרשת זו נטמנה להם, והוא יצר לב האדם רע מנעוריו, ויותר בא"י ובבהמ"ק שהם קרובים יותר אל כבוד שכינתו ית' ומן הפעמים מאתו ית', וכאומרם אורא דארעא ישראל מחפים, ורוח הנבואיי שורה בא"י, משא"כ בשארי ארצות ובזמן שבהמ"ק קיים שעיקר שכינתו בבהמ"ק, שמניצוץ ולהב שכינתו מתנבאים המוכנים אל הנבואה והראיה כי אחר סילוק עיקר שכינתו בחרבן המקדש, נפסקה הנבואה בעונותינו, ולא נשאר למטה ניצוץ שכינה כי אם להשגחת האומה ולהצילם מרעתם, וזהו ענין והיו עיני ולבי שם כל הימים, עיני הוא מורה ענין השגחתו עליהם לטובה ולברכה להספיק צרכם, ולפי הוא להצילם מהמקרים הבאים עליהם באהבת לבו אותם, וא"כ ענין מלא כל הארץ כבודו, ועיני ולבי שם כל הימים, הוא השגחת הש"י עליהם בדברים הצריכים להם בזה העולם, להכין אותם ולסעדם שיכינו צדה לדרפם והוא עה"ב, ומפני שנראה אינה ירידה כפי יכול לשכינה להיותה בתחתונים, אה"כ וקרא זא"ז ואמר קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, כלומר גם כי מלא כל הארץ כבודו עכ"ז אין בזה שום ירידה ח"ו לקדושתו, כי המלאכים אומרים קק"ק גם כי שכינתו למטה בתחתונים: ההקדמה הב'

היא ידיעת הפרש פעולת העין מן הלב, כי העין הוא גשמי ופעולתה ג"כ הוא גשמי, כי כל החושים הם גשמיים כי אין העין ושאר החושים משיגים כי אם הדברים הגשמיים, והלב גם כן הוא גשמי משיג דברים עליונים מפח המחשבה הנטושה וקבועה בו מאתו יתברך, ולענין המצות ג"כ אותם שהם תלויות בעין הם מצות מעשיות, והתלוים בלב הם שקליות ואלהיות פהאמנת העקרים אשר בהם יוגדר האדם בשם ישראל ויכונה ביחוס יהודי, וכן לענין העבירות, וכמ"ש אחר לביבכם זה אפיקורסות ואחרי עיניכם זה זנות, ומעתה אומר כי מי שאמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה, דכתיב והיו עיני וגו'.

הוא סובר כי כיון שהשכינה היא עומדת עדין למטה כמו שראה מפשט הפתוב, ותועלתה הוא להקין בני אדם לעבודתו, כדי שיהיו ראויים שיחול עליהם ברכתו בזה העולם, ולהצילם מפגעי הזמן וקורותיו כפי ההקדמה הראשונה, א"כ ראוי שהמתפלל אליו ית' שישפיק צרכיו ושיצילהו מקורות הזמן ויטה עיניו למטה לשכינה העומדת ומשקפת ע"ז והוא עניני האדם בזה העולם, ולזה הזכיר עיניו ולא לבו, כי העין היא מיוחדת לדברים הגשמיים הצריכים בזה העולם כפי ההקדמה השניה.

ועיקרי התפלה הוא על צרכי האדם בזה העולם, וכמו שאמרו בפ"ק דשבת (דף י') על המאריך בתפלה ומקצר בזמן תלמוד תורה, מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, שיראה היות התפלה צורך חיי שעה לרפואה לשלום ולמזונות כפירש"י ז"ל.

ומי שאמר המתפלל צריך שיכוין לבו למעלה כדכתיב נשא לבבנו אל פפים וגו', סובר כי עיקר התפלה אינה לצורך האדם בזה העולם, כי אם להלל שמו יתברך ולספר גדולותיו ונפלאותיו ונוראותיו, ועיקר הפנונה היא שיכוין האדם בתשבחות האל ית' והלוליו וגדולותיו, יותר ממה שיכוין במה שיאות לעניני צרכיו בזה העולם, וכמו שאמרו (ברכות ל"ד) כי מי שאין יכול לכוין בתפלתו לפחות יכוין בברכת אבות, שהיא סיפור גדולותיו ותשבחותיו, ואם אינו יכול לכוין בה לא יתפלל, שראה שעיקר פנונת התפלה היא בתשבחות האל יתברך, ומזה נמשך היותו נענה בשאלת צרכיו וכמו שביארנו למעלה בענין לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל.

ולכן אמר המתפלל צריך שיכוין לבו למעלה, כי עיקר שבח והלול שכינת האל היא למעלה לכבוד שכינתו החונה בשמים. והזכיר לבו ולא עיניו לעומק מחשבת הלב בכוננתו לדברים העליונים אשר מהם יפיר וישיג גדולת בוראו כפי ההקדמה השניה, ובזה הוא משיג וקונה העוה"ב וזוכה להקביל פני השכינה העומדת למעלה לשלם ש"כר טוב להולכים לפניו.

ומה שכתבו חיי שעה לתפלה הוא לאותו חכם שהיה מאריך בשאלת צרכיו ורבי יוסי שאמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ויכוין לבו למעלה לקיים שני הפתובים, סובר שראוי לאדם המתפלל ליתן עיניו למטה לכבוד השכינה השורה למטה במקום המקדש כדי שישפיק רצונו בשאלת צרכיו כי לזה היא עומדת במקום ההוא המקודש, ויכוין לבו למעלה בתשבחותיו והלוליו להללו ולפארו כפי השגת דעתו בשכינתו החונה בשמים ובזה ישיג ויקבל ש"כר טוב בעוה"ב מאת כבוד שכינתו החונה בשמים ומשפעת ומנחת לאוהביו י"ש עולמות, ובזה מתקיים פנונת שני הפתובים, נשא לבבנו אל פפים אל אלהים בשמים לכוין תפלתו בתשבחות והלולים לאל בשמים להשיג חיי העוה"ב.

וכתוב והיו עיני ולבי שם על השכינה השורה בכותל מערבי להספיק צרכיו בזה העולם והם חיי שעה, וישניהם פאחד טובים ונכוחים למבין וישרים למנצאי דעת, וכן אמה"כ אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי, הורה על פוננת לבו למעלה באומרו לאלהים עליון, פלומר פבוד שכינתו העליונה, ועל נתינת עיניו למטה לכבוד השגחת שכינתו במקום המקדש אמר לאל גומר עלי, שמהשפעת השכינה למטה נמשך הפקת רצון האדם וגמר צרכיו בזה העולם, ולזה א אמר לאל גומר עלי: פך עשירי יש דברים בתפלה שמצד מעלתם אין לנו רשות לאמרם כי אם בהיות עשרה בני אדם מקנפצים במקום אחד, וכמו שאמרו (ברכות כ"א) אין דבר שבקדושה בפחות מעשרה והביאו ראיה מן הכתוב שאמר (ויקרא כ"ב) ונקדשתי בתוך בניי וילפינו תוך מתוך, דכתיב ויבאו בניי לשפוך בתוך הבאים ועשרה הוו דבנימין לא הנה תמן פדכתיב ואת בנימין אחי יוסף לא שלח וגו' וכו' ללמד ונמצא למד דעשרה נקראו עדה.

וצריך לתת טעם באי זה אופן למדו מכאן אין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, כי זה הכתוב לא נאמר במקומו כי אם אצל חלול ה' כמ"ש ולא תחללו שם קדשי ונקדשתי בתוך בניי וכמו שלמדו למחלל את השם בפני עשרה מישראל או המקדשו שנהרג על קדושת שמו ועיקר הכתוב נכתב לענגן דין זה, א"כ מהיכן לרבוינו ז"ל שגם בכלל זה יש פל דבר שבקדושה שאינה בפחות מי, וצ"ל כי גם שהאמת הוא שזה הכתוב נאמר לענגן קדוש השם בשעה שמעבירין את האדם על קדוש ה' שיהרג ויקדש שמו ברבים ואל יעבור ויחללהו, עכ"ז למדנו מכאן שיש הפרש בין היותו בפחות מעשרה מישראל או היותו בעשרה לענגן התפלה ג"כ, מדלא כתיב וקדשתם אותי בתוך בניי דומיא דרישיה דקרא דכתיב ולא תחללו את שם קדשי, וכתב ונקדשתי משמע בכל מיני הקדושות, ולכך אמרו אין דבר שבקדושה בפחות מי' פלומר גם כי ענגן הכתוב אינו אלא לענגן קדוש ה' במצות אפ"ה מדכתיב ונקדשתי משמע דאין דבר שבקדושה בקדושות אחרות ג"כ בפחות, ומעתה ראוי לתת טעם לכל אחד מהדברים הצריכין עשרה כי מן הנראה בקדיש וקדושה לבד הם שיש בהם קדושה ואינם נאמרים בפחות מעשרה אבל בכרכו וקה"ת והפטרה ונשיאות פפים וי"ג מדות וברכת מזון בשם וברכת חתנים נראה שאינם בכלל דבר של קדושה יותר משאר ענגי התפלה, ובגמרא נראה כי טעם פולם הוא שאין דבר שבקדושה בפחות מי' פדאמרינו התם על המשנה אין פורסין על שמע וכו' (מגילה כ"ג:).

ואומר כי לענגן קה"ת פכך אמרו חז"ל משה תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבתות ובמועדים בענגן המועד וסמכו על הכתוב שאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני מצנתו שיהיו קורין פל אחד בזמנו פדתנו במגילה (שם ל"א).

(, ובשני ובחמישי ג"כ פדי שלא ישוה ג' ימים פלא תורה וסמכו על פסוק שאמר וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים ואין מים אלא תורה (ב"ק ס"ב) ותיקון משה נדאי הנה שיקראו בתורה ברבים, דאילו בניחיד פתיב (יהושע י"א) והגית בו יומם ולילה, ולא הנה צריך לתמן כי אם לקרות ברבים, ואלו הרבים הם מסתמא עשרה, פיון שמצינו לענגן קדושה דאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, ולכך אמרו על פל השנויים במשנה שהטעם בהם שאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, וכו' עזרא שתיקון בשבת במנחה הנה

כְּעֵין תִּיקוּן שֶׁל מִשֶׁה וְעֵינֵי הַהִפְטָרָה כְּבָר הוּא יָדוּעַ פִּי הִיא נְאֻמַּת מְזֵמַן הַגְזֵרָה שֶׁגָּזְרוּ שְׂלֵא לְקִרְוֹת בְּתוֹרָ' וְהִיוּ קוֹרִין בְּנִבְיָאֵי' מֵעֵין הַפְּרָשָׁה וְלִכְפֹּת תִּיקוּנוֹהָ ג"כ בְּעֶשְׂרָה, וּבְנִשְׂיֵאת כַּפַּיִם ג"כ כְּתִיב (וַיִּקְרָא ט') וַיִּשָּׂא אֶהָרֵן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וּגו', וּכְתִיב (בְּמִדְבָר ו') פֶּה תִבְרַכּוּ אֶת בְּנֵי אָמֹר לָהֶם, וְכִינּוּן שֶׁהַבְּרָכָה הִיא לְרַבִּים נִרְאֶה שֶׁצָּרִיף שִׁיְהוּ עֶשְׂרָה לְפַחוֹת פִּינּוּן שֶׁדָּבָר שֶׁל קְדוּשָׁה אֵינּוּ בְּפַחוֹת מְעַשְׂרָה, אִם כּוּן הָעָם שֶׁהוֹזְכְּרוּ כָּאֵן אוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם עֶשְׂרָה דְבִקְרָא דְוּנְקֻדְשִׁי ג"כ בְּנ"י.

וְלֵעֵנֵן י"ג מִדּוֹת אָמְרוּ בְר"ה (דָּף י"ז) וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנֵי וַיִּקְרָא א"ר יוֹחָנָן אֵלְמֵלֵא מִקְרָא כְּתִיב א"א לְאָמְרוּ מְלַמֵּד שְׁנֵתְעַטֵּף הַקַּב"ה כַּש"צ וְהִרְאָה לוֹ לְמִשֶׁה וּא"ל כָּל זְמַן שִׁישְׂרָאֵל חוֹטְאִים לְפָנָי יַעֲשׂוּ לְפָנָי כְּסֹדֵר הַזֶּה וְאֲנִי אֶמְחֹל לָהֶם, וְכִינּוּן שֶׁאָמְרוּ כַּש"צ נִרְאֶה שְׂלֵא נְמַסְרוּ י"ג מִדּוֹת אֵלֶּא לְרַבִּים וְהִינּוּ עֶשְׂרָה כְּמוֹ כָּל דָּבָר שֶׁבִקְדוּשָׁה, וּבִרְכַת חֲתָנִים כְּתוּב בְּרוֹת וַיִּקַּח בְּוַעֲזוּ עֶשְׂרָה אֲנָשִׁים וּגו', וּבִבְרַכַת מְזוּן בְּשֵׁם יֵשׁ לְתַת טַעַם לְמָה צָרִיף עֶשְׂרָה לְהַזְכֵּרֵת אֱלֹהֵינוּ, שֶׁהָרִי בִתְפִלָּה מְזַכֵּיר הַיְחִיד כְּמָה פְּעָמִים אֱלֹהֵינוּ וְאֵינּוּ דָבָר מִיְחֻד לְצַבּוֹר, וּבִגְמָרָא נִתְּנוּ טַעַם בְּפֶרֶק שֶׁלְשָׁה שֶׁאֶכְלוּ לְבִרְכַת זִימּוֹן מִדְּכָתִיב גְּדָלוּ לַה' אֵתִי גְדָלוּ שְׁנִיִּים אֵתִי חַד הָרִי ג', אוּ כִי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבּוּ גוֹדֵל לְאֱלֹהֵינוּ, אֶקְרָא חַד הָבּוּ שְׁנִיִּים הָרִי ג', וְצָרִיף לְתַת טַעַם מֵאֵינּוּ לְנוּ שֶׁזֶה הַפְּסוּק לְעֵנֵן בְּרַהֲמ"ז נְאֻמֵר וְלֹא לְעֵנִינִים אַחֲרֵים, וְאִם הוּא בְּעֵנֵן בִּרְכַת הַמְּזוּן נִרְאֶה כִּי ג' יְכוּלִין לְזַמֵּן בְּשֵׁם כְּדָכְתִיב גְּדָלוּ לַה' אֵתִי, וְכּוּן כְּכִי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבּוּ גוֹדֵל לְאֱלֹהֵינוּ, נִרְאֶה בְּפִירוּשׁ שִׁזְנִפִּירוּ אֱלֹהֵינוּ בְּנִתְיַנַּת גוֹדֵל לְשֵׁם יֵת' עַל הַמְּזוּן שֶׁאֶכְלוּ, וּא"כ לְמָה הִצְרִיכּוּ עֶשְׂרָה לְהַזְכֵּיר אֱלֹהֵינוּ: וְאֶפְשֶׁר לֹאמֵר כִּי מָה שֶׁתִּקְנוּ חו"ל בִּרְכַת זִימּוֹן בְּעֵנֵן הָאֶכִּילָה מִשָּׂא"כ בְּשָׂאֵר דְבָרִים שֶׁל קְדוּשָׁה אוּ שָׂאֵר בְּרִכּוֹת כִּי כָּלֵם נְאֻמְרוֹת בְּיְחִיד, וְאִם אֵינֶם נְאֻמְרוֹת בְּיְחִיד אֵינּוּ נְאֻמְרוֹת ג"כ בְּשִׁלְשָׁה כְּמוֹ בְּדָבָרִים שֶׁל קְדוּשָׁה שֶׁצָּרִיף עֶשְׂרָה, וְלֹא מְצִינוּ חִילּוּק בֵּינּוּן יְחִיד לְשִׁלְשָׁה, כִּי אִם בְּעֵנֵן בַּהֲמ"ז, הַטַּעַם הוּא דְכָתִיב וְאֶכְלָתָ וּשְׁבַעְתָּ וּבִרְכָתָ, וְאָמְרוּ חו"ל (יְרוּשָׁלַּיִם פ"ק דְתַרּוּמוֹת וְהִבִּיאֵהוּ הָרֵא"ש ז"ל בְּהַלְכוֹת וְאֶפִּי' מְדוּמָדָם פִּינּוּ דְכָתִיב וּשְׁבַעְתָּ וְלָזֶה הַכְּרִיחוּ לֵג' שֶׁאֶכְלוּ כְּאֵחָד שֶׁחִיּוּבֵין לְזַמֵּן וְלֹא יִבְרָךְ כָּל לַעֲצֻמוֹ הוּאִיל שֶׁמְבָרָךְ וְאֶפִּי' מְדוּמָדָם, אֵלֶּא הַגְּדוֹל שְׁבִינֵיהֶם שֶׁמְסַתְמָא דַּעֲתוֹ מִיּוֹשְׁבַת עַלְיוֹ יִבְרָךְ, וְהֵם יַעֲנוּ אַחֲרָיו בְּרוּךְ שֶׁאֶכְלוּ מִשְׁלוֹ וַיִּכּוּנוּ לְבִרְכָתוֹ וַיַּעֲנוּ אָמֵן, וּבִתְחִלַּת הַבְּרָכָה הוּא עֵיקַר הַזִּימּוֹן, וְלִכְפֹּת גַּם כִּי מְזַכֵּרִים אֱלֹהֵינוּ בְּכָמָה מְקוֹמוֹת הַיְחִידִים, עַכ"ז בְּבִרְכַת הַזִּימּוֹן שֶׁהִיא נְבָרָךְ שֶׁאֶכְלוּ מִשְׁלוֹ וְהֵם עוֹנִין אַחֲרָיו לֹא יְזַכֵּירוּ אֱלֹהֵינוּ כִּי שְׂמָא גַם הַמְבָרָךְ מְדוּמָדָם, אַבְּל כִּשְׂהֵם עֶשְׂרָה שְׁחַל עַלְיהֶם דָּבָר שֶׁל קְדוּשָׁה אִז מְזַמְנִים בְּשֵׁם כִּי הַגְּדוֹל שֶׁכְּכֹלֵם הוּא הַמְבָרָךְ, וְאֶפִּילוּ הִזֵּה מְדוּמָדָם פִּינּוּ שֶׁהוּא בְּחַבּוּרַת עֶשְׂרָה בְּנֵי אָדָם יְכוּלִין לְהַזְכֵּיר אֶת ה' בְּתַחֲלַת בִּרְכַת מְזוּן שֶׁהִיא זִימּוֹן בְּשֵׁם כְּמוֹ שֶׁאָמְרָנוּ: וְעֵנֵן בְּרָכּוּ אֶת ה' הַמְבּוֹרָךְ.

הַיּוֹת נִזְכָּר בְּעֵנֵי דָבָר שֶׁל קְדוּשָׁה אֶפְשֶׁר שֶׁהַטַּעַם הוּא פִּינּוּ שֶׁהוּא מְסוּדָר בְּסוּף הַקַּדִּישׁ שֶׁהוּא דָבָר שֶׁל קְדוּשָׁה וְצָרִיכִין לְבָרָךְ בְּרִכּוֹת שֶׁל ק"ש וְלָכֵן אוֹמֵר בְּרָכּוּ אֶת ה' הַמְבּוֹרָךְ וְעוֹנִין בְּרוּךְ ה' הַמְבּוֹרָךְ לְעוֹלָם וְעַד פִּינּוּ שְׁנִתְקַן בְּצַבּוֹר וְכָל הַצַּבּוֹר יוֹצֵאִים יְדֵי חוֹבְתָם בְּקִרְיַת הַג' אוּ הַשְּׁבַעָה שְׁקוֹרָאִים, צָרִיכִין לְתַת לֵב לְבִרְכַת הַקּוֹרָא הַמְתוֹקְנַת בְּצַבּוֹר וְלַעֲנוֹת אַחֲרָיו בְּרוּךְ, כְּדֵי שִׁיַּחֲשֹׁב לָהֶם כְּאֵילוּ הֵם קְרָאוּ בְּתוֹרָה בְּכּוֹנוֹם לְבִרְכּוֹת וְלְמָה שֶׁקּוֹרִין בְּתוֹרָה: וְעֵנֵן מְנִין זֶה שֶׁל עֶשְׂרָה הַיּוֹתוֹ רָאוּי שִׁיַּחּוּל עַלְיהֶם קְדוּשַׁת הַשֵּׁם הוּא

ע"ד הפשט פי פחות מעשרה אינו מנין, והוא רומז לדברים העליונים מן המלאכים ולמעלה שאינם בפחות מעשרה.

וגם אמרו (סופה ה') לעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה ולא עלה משה למעלה מי באופן שאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, וכן מציינו בבני יעקב פשנולדו א' א' אותו שיהשלים מנין עשרה עם יעקב נזכרה השכינה עמו, והוא יששכר תשיעי לבנים ד' שילדה לאה קודם וד' השפחות וזה החמישי ללאה הם עשרה, וכתוב בו וישכב עמה בלילה הוא וא"ר יוחנן במסכת גדה פ"ג מלמד שהקב"ה סייעו באותו מעשה שנטה חמורו של יעקב ללאה והיינו דכתיב יששכר חמור גרם חמור גרם לו ליששכר, וענין הסיוע הוא מה שאמרתי שפינו שנולד הוא השלים לעשרה ונסתיימו בו שיחול עליהם דבר של קדושה שקודם היו פחות מעשרה ואין בהם דבר שבקדושה, ולזה זכו לתורה ולחכמה דכתיב (דה"א י"ב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל וגו', וכן אמרו ברכות י"ז, מגילה ל"ב) העשירי נוטל שכר פנגד פולם, לכן ישתדל האדם להיות נמנה עם העשרה הראשונים הבאים לב"ה, וכן יש רמז בזה שחיובין לשפור העשירי פשיצטרכו ממ"ש פאן פי שכר שכרתיך וגו': פרק אחד עשר מעלת תפלת הצבור היא גדולה לא לבד בדברים של קדושה הצריכים עשרה שאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה כמו שביארנו למעלה, אלא גם בתפלה הסדורה ליחיד גם פן אם מתפלל אותה בעשרה היא מרוצה יותר, וכמו שאמרו (ברכות ז') א"ל רב יצחק לרב נחמן מ"ט לא אתי מר לבי פנישתא לצלוני א"ל לא יכילנא א"ל ליפניך מר עשרה וליצלי א"ל טריחא לי מלתא ולנדעי ליה למר עידנא דמצלי צבורא א"ל מאי פולי האי א"ל דאמר רבי יוחנן בשם רשב"י מ"ד ואני תפילתי לה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללים, רבי יוסי בר חנינא אמר מהכא פה אמר ה' בעת רצון עניתיה, רבי אחא אמר מהכא הן אל כפיר לא ימאס וכתוב פדה בשלום נפשי וגו', נלמוד מכאן פי גם בתפלת היחיד בלי דבר של קדושה, יש מעלה ויתרון בהיותה נאמרת ברבים, ואפילו לא יהיו הרבים במקום ההוא, אלא בזמן שהם מתפללים במקום אחר, וכמו שלמדו מדכתיב ואני תפילתי לה' עת רצון, אע"פ שאינו עמהם במקום תפלתם, וכן נראה מן הכתוב שאמר ואני תפילתי לה' עת רצון, פלומר גם פי תפילתי ביחיד, אני משתדל שתהיה בעת רצון, פי רב נחמן היה סובר פי אמת הוא שיש מעלה למתפלל אפילו תפלת יחיד בלי דבר של קדושה שתהיה ברבים, כמו המתפלל י"ח בלחש עם הצבור ולא הספיק לעמוד עד חזרת התפלה לקדושה, אבל כשאינו עמהם במקום אחד, הרי הוא יחיד, לכה אמר לו מאי פולי האי, והשיב לו מדכתיב ואני תפילתי לה' עת רצון, פי נראה פי גם בתפלה שמתפלל היחיד בביתו, יש לה יותר מעלה אם אומרה בשעה שהצבור מתפללים, כמשמעות הכתוב ואני תפילתי לה' עת רצון, פלומר תפילתי הנאמרת ביחיד היא מצעת אליה ה', כשהיא נאמרת בעת רצון והיא שעה שהצבור מתפללים בה ונקראת עת רצון שהקב"ה מרוצה באותה העת, כמו שאמר רבי יוחנן (שם ו') דכתיב מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה, שיעור שיוכל לענות דבר של קדושה, ורבי יוסי בר חנינא אמר מהכא בעת רצון עניתיה, פי מן הכתוב של ואני תפילתי לה' עת רצון נראה לו שאין הוכחה פי אם שישתדל להתפלל בשעה שהצבור מתפללים, אבל לא שיהיה עונה לזה, אבל בעת רצון עניתיה שנראה פי מי שמתפלל בעת רצון והוא

העת שהצבור מתפללים כמו שביארנו הוא נענה מיד כדכתיב עניתך, ורבי אחא אמר מהכא דכתיב הן אל כביר לא ימאס וכתוב פדה בשלום נפשי מקרב לי פי ברבים היו עמדי, ענין הוכחתו היא משני הכתובים, מהן אל כביר לא ימאס למדנו לתפלת הרבים שאינה נמאסת, ואחר שלמדנו שהיא מקובלת, למדנו מן הכתוב של פדה בשלום נפשי מקרב לי פי ברבים היו עמדי, פי מלקמות הבאות על האדם הוא פדוי מהם כשמתפלל בשעה שהרבים מתפללים, ותניא נמי הכי מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתם של רבים שצאמר הן אל כביר לא ימאס.

וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו' אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאלו פדאני לי ולבני מבין האומות. ומה שאמרו מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים צריך לתת טעם שהיה ראוי להיותה נאהבת ולמה ימאסנה לשהוצרך הכתוב לומר לא ימאס, כ"ש במה שאמרו אחר כך כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וגו', ואפשר לומר כי מה שאמר הכתוב הן אל כביר לא ימאס ולמדנו שאין הקב"ה מואס בתפלתן, היינו כשאננם עוסקים בתורה ובגמילות חסדים, ואפילו הכי כשהם מתפללים עם הצבור אינו מואס בתפלתם למעלת תפלת הצבור, וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו' ליחיד המתפלל עם הצבור כלומר בשעה שהצבור מתפללים, כיון שעוסק בתורה ובגמילות חסדים הנכללים במלת שלום, אינו לומר שתפלתו נשמעת אפילו שלא התפלל אותה ממש עם הצבור אלא ששמעלה לו הקב"ה כאלו פדאו לו ולבניו מבין האומות, ודורש פדה בשלום נפשי על האל ית' פי כביכול שכינה עמנו בגלות, והמתפלל בזה האופן כאלו פודה אותו ואת בניו מן הגלות, שהוא הקרב והמלחמה והצער שהם בו, וכיון שמזכיר הכתוב פדיית עצמו גם לבניו הוא פודה פי עמם הוא בצרה, וכשמסתלק שב את שבותם ומרחם אותם, וגם פי אנו רואים כמה תפלות שמתפללים הצבור ואינם נענים אין תימה על זה כי אפשר קרוב לנדאי שלא התפללו אותם התפלות בכונה פראוי, אבל אם התפללו בכונה אפילו קצת הצבור בנדאי נענים, כדכתיב הן אל כביר לא ימאס, כביר כח לב, כלומר מה שאינו מואס תפלת הרבים, זהו כשיש בתוך זה הכביר שהם הצבור, כח לב שהוא פוננת הלב: ומעלת תפלת הצבור משלשה טעמים הראשונה מצד עניני הקדושה שאינם נאמרים בפחות מעשרה.

ולזה אפשר שפיון דוד באמרו (תהלים נ"ה) אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש, הפיונה פי הדברים של קדושה שאינם נאמרים בפחות מעשרה הוא לסבת מעלת סוד נעלם שיש בהם בקדושת ה', שעל זה אין ראוי להזכיר רמז הקדושה כי אם בצבור ולא ביחיד.

ולזה אמר מה שאני משתדל ללכת לבית אלהים ברגש, כלומר בקבוץ בני אדם הוא לסבת שנמתיק סוד הקדושה יחדיו פי בפחות מעשרה לא נוכל להשיג רמז מתק הענינים הים: הטעם הב' גם בתפלה שאין בה דבר של קדושה הצריכה רבים, עם כל זה יש בה מעלה בהיותה נאמרת ברבים או בשעה שרבים מתפללים כמו שביארנו (תורת כהנים פ' בחקותי) מפני שאינו דומה מועטים העושים את המצוה למרובים העושים את המצוה, פי היא מתעלית יותר הרבה מכפי הערך לכל א' בהיותה נעשית בחבורת בני אדם, פי אפילו בדברים הגשמיים עושה אדם יותר מכפי הערך בהשתתפו עם אחרים במלאכה,

וכמו שאמרו (סוטה פ' אלו נאמרים) בענין המרגלים בהבאות האשכול שהביאוהו ח' בני אדם וגמירי דכל טונא דמדלי איניש לכתפיה ואין אחר מסייעו תלתא דטועניה הוא פשטט עינו אחר ובאבני ירדן שכל א' היה מגביה על כתפו שייערו כל אחד מהן מ' סאה ומכאן נחשב לאשכול כמה היה בו ששמונה אנשים היו מסייעים זה את זה פשמרימים אותו על כתפם אם פן היה משקלו של אשכול תתק"ס סאין ק"כ לכל אחד שהיו שני שלישים יותר ממשוי אדם שאין אחד מגביה על כתפו פאבני ירדן, וא"כ כל שכן בדברים האלהים שמתעלה יותר ענין המצוה בהתאחד בה כמה בני אדם מכפי הערה לכל או"א, וכמו שפירש"י ז"ל על ענין תפלת אברהם אבינו על סדום ועמורה, שאמר אויל יש חמשים צדיקים בתוך העיר ויהיו מצילים חמשה פרקים עשרה לכל פרה, ומ"ה, יצטרף צדיקו של עולם עם כל תשעה ויהיו עשרה וינצלו פולן, וארבעים על ד' פרקים, ול' על ג' וב' על ב' ועשרה על א'.

ואע"פ שהודה לו האל ית' על חמשים שיצילו חמשה פרקים עשרה לכל פרה, הוצרך לשאול על מ' לארבע פרקים ושלשים לג' ועשרים לב' ועשרה לאחת. כי אינו דומין העשרה שהיו מצילין כל פרה וכרה בהצטרפם עם שאר העשרות המצילים על שאר הפרקים, לעשרה העומדים לבדם להציל פרה שלהם ואין אחר מתחזק עמהם על אלה כי אם הוא יתברך, גם פי דבר החטא הוא חמור וכמ"ש ויאמר ה' וצקת סדום ועמורה כי רבה חטאתם כי כבדה מאד, ר"ל כי גם שצעקת הענינים היתה רבה, החטא על מה שעשו היה כבד מאד ממה שצעקו הם, כי לפעמים האדם הוא צועק על מה שנעשה לו יותר מהראוי, ובענין סדום גם פי הצעקה היתה רבה, לא השיגה לערה החטא כי כבדה מאד מהצעקה, ואמר ארדה נא ואראה הפצעקתה הבאה אלי עשו וגו', ענין ארדה כי החוטא לה' אם עונש החטא שהוא כפי גדולת המצוה לא יהא קץ ותכלית לעונשו, אם נעריף עונשו כפי גדולת האל יתברך המצוה לו שלא יעשה פה וכף, ולזה האל יתברך להקל עונש האנשים כפיכחול פאלו מוריד ערה גדולתו בהיות שכינתו למטה בארץ וכפי אותה הירידה מעניש את האדם.

ולזה אמר גם פי חטאתם כבדה מאד לא כפי ערה המצוה אלא כפי חומר העבירה עצמה כבדה מאד, ארדה נא שלא להחשיב גדולתי במה שהיא בשמים ואראה אם פצעקתה הבאה אלי עשו, בהיות פי הצעקה היתה פחות מהחטא כמו שכתבתי.

אמר כי לא יראה פי אם עד כדי מה שצעקו אם היה בו שיעור לכלותם, גם פי לא יחשב עמהם לפי ערה גדולתו יגזור עליהם פלה ואם לא אדעה, פלומר אם לא יהיה בצעקה שיעור פליון בירידת והעלם גדולתי בהיות שכינתי בארץ אדעה אם אענישם כפי כובד מה שחטאו שהוא יותר מהצעקה, או כפי הצעקה שהיא פחותה מהחטא אלא שאענישם כפי גדולתי, פי די להם שאיטיב להם שלא להענישם כפי חטאם הכבד וכפי גדולתי שניהם פאחת אלא פאחת מהם כפי צעקתה שהוא פחות מהחטא הכבד וכפי גדולתי או כפי חטאם הכבד לא כפי גדולתי בשמים.

ואמר ויפנו משם האנשים וילכו סדומה ואברהם עודנו עומד לפני ה', כי גם שפבר אמר למעלה ויקומו משם האנשים חזר ואמר ויפנו משם האנשים, להורות על מה שדבר האל ית' הפצעקתה הבאה אלי עשו, כי לא יענישם פי אם כפי הצעקה ולא כפי החטא הכבד

וכפי הירידה לראות ולא לפי גזנותו כמו שפירשתי, לכה אמר ויפנו משם האנשים וילכו סדומה, כי מאותו המצב שהיה ענין סדום ברצון האל שלא להעניש אותם אלא בקל מן העונשים הלכו הם לסדום על תנאי פה לראות אם הכצעקתה הבאה לאל ית' עשו יכלו אותם.

ולזה אמר וילכו סדומה פלומר לחפש על פכה פי למעלה אמר ויקמו משם האנשים וישקיפו על פני סדום פי לא היתה פוננתם ליפנס לסדום פי אם להשקיף עליהם מבחוץ בכליון חרוץ בהפכת הערים.

אבל עתה שאמר האל ית' הכצעקתה הבאה אלי וגו' הלכו לתוך העיר לדעת תוכן הצעקה כמו שפירשתי להקל ענשם. ואברהם עודנו עומד לפני ה', פלומר שלא נתקרה דעתו במה שהקל עליהם בענין הצעקה, אלא גם פי יהיו חייבים מצד הצעקה ולא פפי ערוך גזנותו יתברך.

אם יהיו צדיקים בעיר יוכלו להציל אותה. ולזה עמד לפניו יתברך לראות מה יהיה בסוף וראה שהיה יכול לגשת אליו יתברך להליץ טוב בעדם כיון שהוא יתברך היה מיקל עליהם.

ולזה אמר ויגש אברהם ויאמר, האף תספה צדיק עם רשע אולי יש חמשים צדיקים וגו', ועשה שתי חלוקות בענין אם בהציל הצדיקים את נפשם או בהציל הצדיקים את כל הערים. ולכה אמר האף תספה צדיק עם רשע בערוך החלוקה הראשונה פלומר ראוי שהצדיקים המה יצילו את נפשם ולא תספם עם הרשעים, כל שכן שאם יהיו חמשים צדיקים בתוך העיר ראוי לה שתשא לכל.

המקום בעבורם, ולא לבד יספיק זכותם להציל את נפשם, פי אם לישא לכל המקום בצדקתם בהיות חמשים עשרה לכל כרוך וכו', פי אחד עשרה ואחד עשר רבוא לענין דבר של קדושה (ברכות מ"ט), כמו כן נקראים קהל עשרה כמו עשר רבוא, ולכה יוכלו עשרה צדיקים להציל המון רב מבני אדם חוטאים, וגם מועטים ואפילו צדיק אחד לענין פשהעולם גדון אחר רובו בענין הזכיות והעבירות אפטר פי כפי שקול אל דעות יכריעו זכיות צדיק א' מפל חטאת האדם וינצל העולם בזכות צדיק כזה ועליו נאמר וצדיק יסוד עולם, וחזר ואמר חלילה לה מעשנות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע וגו', פי גם שעל ב' החלוקות שאל על הצלת צדיקים עצמם או הצלת כל המקום בעבורם בהיותם חמשים, עכ"ז עיקר הגשתו לתפלה היתה על הצלת הצדיקים את נפשם פי זה מן התמימה שימות ויספה צדיק עם רשע.

ולזה חזר והאריך חלילה לה מעשנות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע, גם פי לא תמצא חמשים אין ראוי לה להמית הצדיקים גם פי יהיו מועטים, וכפל ואמר והיה בצדיק כרשע לומר פי גם שתקל במיתת הרשעים בזכות הצדיקים שתברור לכלם מיתה יפה אין ראוי שיהיה בצדיק כרשע.

פי למעלה אמר להמית צדיק עם רשע, פלומר במיתת הרשע החמורה תמית צדיק עמו וגם שתמית את הרשע מיתה קלה כמיתת הצדיק גם זה תמימה. וחזר ואמר חלילה לה השופט כל הארץ לא יעשה משפט, פי קודם אמרו חלילה לה מעשנות כדבר הזה, לפי

הַרְגֵל חֲסִדִיָּה חֲוֵלִין הוּא לָהּ שִׁתְּמִית צַדִיק עִם רָשָׁע, וְגַם בְּלִי רַחֲמִים אֲלֵא כִּפִּי קוּ הַיּוֹשֵׁר וְהַמְשַׁפֵּט גַּם בֶּן אֵין רֵאוּי לַעֲשׂוֹת כֹּה, כִּי הַשְׁנֵפֵט כֹּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מְשַׁפֵּט, כִּיֵּן שְׁעוֹשֶׂה מְשַׁפֵּט ג"כ בְּצַדִיקִים נִרְאָה שְׂאִינוּ עוֹשֶׂה מְשַׁפֵּט בְּרָשָׁעִים וְהַשִּׁיב לוֹ הָאֵל יִתְבַּרֵּךְ אִם אֲמָצָא בְּסֹדוֹם חַמְשִׁים צַדִיקִים וְגו' לְחַלּוֹקָה הַשְּׁנִית כִּי לִרְאשׁוֹנָה לֹא הוֹצֵרָה לְהַשִּׁיב כִּי וְדַאי לֹא יָמִית צַדִיק עִם רָשָׁע גַּם כִּי יִהְיוּ מוֹעֲטִים.

וּכְמוֹ שְׂרַאֲינוּ שֶׁהֲצִיל אֶת לוֹט וּבֵיתוֹ. אֲבָל לְעַנְן הַצֵּלָת הַצַּדִיקִים לְשָׂאֵר, הַשִּׁיב וְאָמַר כִּי אִם אֲמָצָא בְּסֹדוֹם חַמְשִׁים צַדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׂאִתִּי לְכֹל הַמָּקוֹם בְּעֶבֶר, הוֹרָה בְּכֹאֵן עַנְנֵן הַצֵּלָת עֲשֶׂרָה צַדִיקִים לְכֹל כְּרֵךְ וְכֵרֵךְ כִּי הוּא בְּהַצְטָרֵף שָׂאֵר הָעֲשָׂרוֹת לְשָׂאֵר הַכְּרָפִים כִּי עֲשֶׂרָה לְכָרֵךְ אֶחָד לְבַד לֹא יִסְפִּיקוּ.

וְלִזְוֹה אָמַר אִם אֲמָצָא בְּסֹדוֹם חַמְשִׁים צַדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר כְּלוֹמַר זְכוֹת חַמְשִׁים צַדִיקִים צָרִיךְ שְׂאֲמָצָא לְסֹדוֹם לְבִדָּה וְכֵן לְשָׂאֵר הַכְּרָפִים. הָעֲשֶׂרָה יִהְיוּ מִתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׁלֹוֹם הַחַמְשִׁים מִחוּצָה לָהּ וְיִחֻשְׁבוּ כְּאִילוּ כֹּלָם בְּסֹדוֹם.

וּבְשָׂאֵר הַכְּרָפִים בִּהְיוֹתָם חַמְשִׁים, כִּי יִצְטָרֵף זְכוֹת כָּל עֲשֶׂרָה וְעֲשֶׂרָה לְכָרֵךְ וּלְכֹל כְּרֵךְ וְכָרֵךְ. וּלְכֹל אָמַר וְנִשְׂאִתִּי לְכֹל הַמָּקוֹם בְּעֶבֶר, בְּעֶבֶר הַצְטָרְפוֹת זְכוֹת כָּלָם אֲשָׂא לְכֹל מְקוֹם הַחַמְשֶׁה כְּרָפִים.

הִנֵּה נִתְבַּאֵר שְׂאִינוּ דוֹמָה מוֹעֲטִים הַעוֹשִׂים אֶת הַמְצָנָה לְמַרְוִבִים הַעוֹשִׂים אֶת הַמְצָנָה כָּל שְׁכֵן בְּעַנְנֵן הַתְּפִלָּה שְׂאִינוּ רוֹאִים בְּפִירוֹשׁ שֶׁמְעַלַּת תְּפִלַּת הַרְבִּים בְּדָבָר שֶׁל קְדוּשָׁה כְּשֶׁהֵם עֲשֶׂרָה גְדוּלָה, כְּמוֹ כֵן יִהְיֶה מַעְלָה בַתְּפִלָּה בְּרָבִים גַּם בְּדָבָר שְׂאִין בוֹ קְדוּשָׁה כִּיֵּן שֶׁהֵם מְשַׁתְּפִים בְּעַנְנֵן עֲבוֹדַת הַשֵּׁם שֶׁהִיא הַתְּפִלָּה.

וּכְמ"ש ז"ל (סְנֵהֲדְרִין פ' חֵלֶק) עַל דְּוֹד הַמֶּלֶךְ שְׂעֵזְרוּ אַבִּישִׁי בַתְּפִלָּה כְּדָכְתִּיב וַיַּעֲזָר לוֹ אַבִּישִׁי בֶּן צְרוּיָה שְׂאִמַּר לוֹ אַבִּישִׁי אַפִּיקָה צְלוֹתְךָ דְּמוּטָב שִׁיכְלָה וְרַעֲךָ וְלֹא תִמָּסַר בְּיַד אוֹיֵב דְּמָה לָהּ בְּצַעַר בְּנִיךָ שְׂאֲמַרְתָּ מוּטָב שְׂאֲפֹל בְּיַד אוֹיֵב וְלֹא יְכֻלָּה וְרַעֲךָ בֶּרֶךְ קִירָא לְיִזְבוּן וְאֵת לֹא תִצְטַעַר וְא"ל דְּוֹד אִי הָכִי סִייעַ בְּהֵזֵן וְהִינֵנוּ דְכָתִיב וַיַּעֲזָר לוֹ אַבִּישִׁי בֶּן צְרוּיָה וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב מְלָמַד שְׂעֵזְרוּ בַתְּפִלָּה לְהַפְכָה כְּמוֹ שֶׁהִבִּיאוּ בְּאַרְוֶכָה פ' חֵלֶק, הִנֵּה נִרְאָה מְבוֹאֵר כִּי גַם הַתְּפִלָּה שְׂאִינָה צָרִיכָה עֲשֶׂרָה מוֹעִלָה וּמְקוֹבְלָת יוֹתֵר מְשַׁנִּים.

וּכ"ש אִם הֵם יוֹתֵר שְׁהָרִי אָמַר דְּוֹד לְאַבִּישִׁי אִם כֵּן סִייעַ בְּהֵזֵן שֶׁהוּא הִנֵּה מִתְּפַלֵּל וּקְבִישִׁי מְסִייעוֹ לְתְּפִלָּה. וְכֵן אָמְרוּ בְּתַעֲנִיּוֹת עַל אֲבָא חֵלְקִיָּה דְשִׁדְרוּ רַבְּנָן זוּגָא דְרַבְּנָן לְקַמְיָה לְמִיבְעִי רַחֲמֵי אַמְיִטְרָא וְאָמַר הוּא לֹא שְׂתוּ גִיְקוּם גִּיְסָק לֹא יְגָרָא לְמִיבְעִי רַחֲמֵי אִיפְשָׁר דְּמַרְצִי קַב"ה וְאֵתִי מְטָרָא וּבְעוּ רַחֲמֵי וְקַדִּים וְסִלִּיק עֲנָנָא מְזוּיָתָא דְדְבִיתָהּ מְתָרֵי טַעְמָא דְּמַפְרָשׁ הָתָם נִרְאָה בְּפִירוֹשׁ כִּי גַם בַּתְּפִלַּת יְחִידִים שְׂמִתְעַלָּה יוֹתֵר בִּהְיוֹתָהּ בְּבַת אַחַת.

וְגַם בַּתְּפִלַּת רַבִּים שִׁישׁ בִּינֵיהֶם דְּבָר שֶׁל קְדוּשָׁה נִרְאָה שִׁישׁ מַעְלָה יוֹתֵר בַּתְּפִלַּת מְאֵה הַמְקוֹבְצִים בְּמָקוֹם אֶחָד מְעַשְׂרָה הַמְתְּפַלְלִים בְּמָקוֹם אֶחָד, כִּי כָּל אֶחָד מֵהַמְאָה יֵשׁ מַעְלָה בַּתְּפִלָּתוֹ שְׂמַצְטָרְפֵת לְתְּפִלַּת מְאֵה שְׂאֲצֹלוּ, וְאֶחָד מִן הָעֲשָׂרָה לֹא נִצְטָרְפָה תְּפִלָּתוֹ כִּי אִם לְעֲשָׂרָה, וְגַם כִּי אֶחָד עֲשָׂרָה וְאֶחָד עֲשָׂרָה רַבּוּא הִינֵנוּ לְעַנְנֵן דְּבָר שֶׁל קְדוּשָׁה שִׁיכּוֹלִין לוֹמַר כָּל דְּבָר שֶׁל קְדוּשָׁה עֲשֶׂרָה כְּמוֹ עֲשָׂרָה רַבּוּא, אֲבָל לְעַנְנֵן קְבִלַת הַתְּפִלָּה תְּפִלַּת הַרְבִּים מְקוֹבְלָת יוֹתֵר כִּי בְּרַב עִם הַדְּרַת מְלֶךְ: הַטַּעַם הַשְּׁלִישִׁי כִּי תְּפִלַּת הַיְחִיד בִּהְיוֹתָהּ בְּלִתִּי, ,

הגונה או בלתי נאמרת בכוונה אינה מקובלת כלל, וכשאומרה ברבים לפעמים תתקבל בזכות תפלת הרבים, כי אפילו לחובה היחיד נגזר אחר הרוב, ואפילו הוא צדיק לפעמים אין תפלתו נשמעת לסבת הרבים שאינם הגונים, וכמו שאמרו על אליהו בזה הפרקמל בירושלמי דתעניות, מה יעשו גדולי הדור ואין הצבור נדון אלא אחר רובו, שפן מצינו שאלמלא לא אמרו ישראל בזה הפרקמל ה' הוא האלהים לא ירדה אש מן השמים ושרפה את הקרבנות, הנה שתפלת אליהו לא היתה מועילה כלל אם לא בזכות מה שאמרו ישראל ה' הוא האלהים, כי גם שקודם אמרה ירד האש, אם לא שהיה גלוי לפניו ית' שיהיו אומרים ה' הוא האלהים לא היתה יורד האש מלמעלה וכמ"ש אליהו ענני ה' ענני ונדעו העם הזה כי אתה ה' האלהים, כי בזכות שידעו ויכירו שה' הוא האלהים וירד האש מלמעלה, כי גם שגדולי הדור הם שלמים צריכים לשלמות הכלל, ואם פן כל שפן בזכות כי מדה טובה מרובה על מדת פורענות, שאם הרבים מעפבים תפלת היחיד, כ"ש בהיותם צדיקים וטובים שתועיל זכותם ליחיד שתקובל תפלתו בזכותם, גם כי היא לא תהיה שלימה פראוי, כי אין הצבור נדון אלא אחר רובו, וכמ"ש ו"ל (במדבר רבה פרשה י"ח על מה שאמר משה אל תפן אל מנחתם וגו' יודע אני שיש לאלו חלק במנחת התמיד אל תסתכל בחלקם תניחנו האש ולא תאכלנו, נראה כי אם לא היה משה שואל על זה, שהקב"ה היה פונה אל חלק מנחתם גם שהיו רשעים, היה נכלל חלקם בחלק הצבור שאינו נדון אלא אחר הרוב: פרק שנים עשר המתפללים על אחרים יש להם יתר שאת ומעלה בקבלת תפלתם מהמתפללים על עצמם מחמת צרכיהם וחסרונם, וכן המתפלל ומקדים התפלה לצרה היא מקובלת יותר מהמתפלל אותה בעת הצרה, וכל שפן בהתחבר שני ענינים יחד שהוא מתפלל על אחרים קודם הצרה, וכמו שמצינו באברהם אבינו ע"ה שבנה מזבח והקדים תפלתו לצרת בניו שלא יפלו בעי, פדכתיב ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה' וצלי בשמא דה', והועילה תפלתו ובנין המזבח, כי לא נפלו שם בעי גם כי היה חרם ביניהם, כי אם ל"ו איש או איש אחד שקול כל"ו איש שהוא רובה של סנהדרין, וזכות אברהם ותפלתו סייע אותם כמו שאמרו (בראשית רבה פרשה ל"ט) דכתיב על יהושע וזקני ישראל שנפלו על פניהם והעלו עפר על ראשם שהזכירו זכותו של אברהם אבינו שאמר ואנכי עפר ואפר פלוס בנה מזבח בעי אלא פדי שלא יפלו בניו בעי, פנונת הזפרת זכות אברהם בלשון עפר, כי המתפלל על אחרים נראה פמחשב עצמו גדול לפני האל להיותו ראוי להתפלל על אחרים לזה הזכירו זכותו בעפר שהיה מחשב עצמו לעפר ואפר אפי בעת התפללו על אחרים, כמ"ש בתפלתו על סדום ואנכי עפר ואפר, והזכירו בנין המזבח בעי כמ"ש הכתוב בין בית אל ובין העי ויבן שם מזבח, היה הוראה שתלכד העיר לבניו ולא יפלו בה, הנה נתבאר כי הקדמת התפלה לצרת אחרים הוא סבה לקבלת התפלה, ותועלת התפלה על אחרים גם שתהיה בעת צרה, גלמד מאברהם אבינו ואיוב כמו שהביאו במס' בבא קמא פרק החובל ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו וכתוב וה' פקד את שרה כאשר אמר, ודרשינן כאשר אמר אברהם אל אבימלך היה סיבה שילדה שרה בריוח כמו שהתפללו על אבימלך, ובאיוב נאמר וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו, שנראה שהמבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה גם שלא התפלל על עצמו: וסבת הדבר כי בזמן שהאדם מתפלל על עצמו נראה שהכניעתו

וכוננתו בתפלה הוא לתועלת המושג לו בתפלתו ואינה תפלה לשמה, אמנם כשמתפלל על אחרים פוננתו בתפלה לא להשגת תועלת המושג, כי אם שמודיע ומפיר כי אין מי שיוכל להפיק רצון איש ואיש כי אם הוא ית', ולזה הוא ית' משלים חסרון המתפלל תחלה ואחר כך למי שהתפלל עליו, פינן שהוא לא התפלל על עצמו בהיותו צריך לאותו דבר ולא פינן גם כן לעצמו, כמו שאמר הכתוב באברהם ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך כי לא היתה תפלתו כי אם על אבימלך, ובאיוב פתיב בהתפללו בעד רעהו שלא פינן לעצמו כלל כי אם לרעהו, והוא ית' שב שבותו קודם, וכשהוא גדול הדור ואינו מתפלל עליהם הוא נענש, כמו שאמרו במס' בתרא פ'ק הספינה (דף צא) על אבימלך ובניו א"ר יהושע בן קרחה ח"ו שנענשו מפני שיצאו חוצה לארץ שאפי' מצאו חרובין לא יצאו ומפני מה נענשו מפני שהיה להם לבקש רחמים על אנשי דורם ולא בקשו דכתיב (ישעיה נ"ז) בועקה יצילוך קבוציך, כלומר ע"י שתצעק לקבץ הנדחים תנצל, וכמו שאם היה יכולת בינך לפרנס את בני דורם היו נענשים אם לא היו מפרנסים אותם בשנת הרעב, כך בהיות יכולת בינך להתפלל עליהם ולא התפללו נענשו, ואמרו גם כן במס' מכות (פ'ק ב') במשנה שאמרתיהן של פהנים גדולים היו מספיקין מים ומזון לרוצחים הגולים כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו דכתיב וישב שם עד מות הפהן הגדול, ובגמרא טעמא דלא מצלו הא מצלי מייתי והכתיב כפפור לנוך פדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא ותירצו מפני שהיה להם לכהנים גדולים לבקש רחמים על בני דורם ולקח אינה קללת חנם, כי הא דהוא גברא דאכליה אריה ברחוק שלשה פרסאות מיניה דרבי יהושע בן לוי ולא אשתעי אליהו בהדיה תלתא יומי שלא חש להתפלל שלא יארע תקלה באנשי דורו, נראה שגדולי הדור הם מחנכים להתפלל על תיקון בני דורם, פינן שהצדיק יסוד עולם ראוי שבתפלתו יתקיימו בני העולם, פינן שזכו להיותם נמצאים בזה העולם בזמנו.

, וזהו מעלה גדולה לצדיקים שפן נח נקרא המבול על שמו כמו שכתוב כי מי נח זאת לי מפני שלא התפלל עליהם: וראוי לתת טעם לשבח האל ית' למה מונע טוב מבעליו שלא להשפיע טובה על בני דור אחד בשביל שהצדיקים שביניהם לא התפללו עליהם, כי כשהאדם עצמו אינו נותן לב להתפלל על עצמו בדבר הצריך לו אינו מן התימה שלא ימלא האל חסרונו פינן שאינו חושש להתפלל אליו ית', ונראה כאלו אין בידו להפיק צרכיו, אבל גדול הדור שהוא נענש על אשר לא חשש להתפלל בעד עמו, למה אין האל יתברך משלים צרכיהם פינן שלא בא להתעצלות כי אם מצד גדול הדור שלא התעורר לדבר מצוה, וכמו ששלח מרדכי לאסתר המלכה כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר וגו', כי גם שהיא לא תשתדל לתועלת עמה הש"י ירחם עליהם ויצילים, וממקום אחר ישלם שלומיו, כמו כן היה ראוי להיות בזמן שגדולי הדור הם מתרשלים בהצלת הדור הם ראויים להיות נענשים, והאל ירחם על בני הדור פינן שלא היה תלוי ענין הצלתם כי אם בתפלת הצדיקים שבדור, ונראה לומר כי ענין תפלת הצדיקים על בני דורם הוא להתפלל לאל יתברך שיזריכם וישיירם לעבודתו, וכמעט שיבואו לטהר יסייע אותם האל יתברך לשיהיו ראויים, וגם בכלל התפלה להוכיחם ולהשיבם בתשובה שיהיו ראויים לשיסלק האל ית' חרון אפו מעליהם וישפיע ברכתו וטובו עליהם, וכשהצדיק מתרשל בזה הוא נענש, על שלא הכין לב האנשים

בתפלתו ותוכחתו אליהם שישובו בתשובה, ונשארו העם יושבי בחוץ בלתי ראויים ומוכנים לסילוק חרון אף מעליהם, כי גם הם לא נתעוררו מעצמם, ובזה נענשים ונספים בחטאתם ח"ו, וכמו שמצינו במרע"ה כשיהיה מתפלל בעד העם החוטאים היה מוכיח אותם ג"כ על הרעה שעשו פדי שיטיבו מעליהם, לשתקן בל תפלתו ובקשתו, ושמואל הנביא ע"ה פשרצה להתפלל בעד ישראל אמר להם אם בכל לבבכם אתם שבים אל השם הסירו את אליה הנקר וגו' והקינו לבבכם אל ה' ועבדוהו וגו' ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם אל ה' ויקבצו המצפתה וישאבו מים וישפכו לפני ה' ויצומו וגו' ויאמרו חטאנו, ואמרו בירושלמי דתעניות וכי מים שפכו אלא ששפכו לבם פמים, אמר רבי שמואל לבש שמואל חלוקן של ישראל אמר לפניו רבון העולמים כלום אתה דן את האדם אלא על שלא היו אומרים לפניך חטאתי ואלו אומרים לפניך חטאתי.

וענין שפיכת לב פמים, היא הסרת לב האבן שבבשרם, וירפכו אותו עד שיהיה למים לעבודתו ית' ולתלמוד תורתו, והוא ענין התשובה חרטה על מה שעבר והטבת מעשיו לעתיד לבא, ולא חסרו בענין התשובה כי אם הנידוי בפה, ולכך אמר שמואל כלום אתה דן את האדם אלא על שלא היו אומרים לפניך חטאנו, והרי אלו אומרים לפניך חטאנו, ולא יצדק אמירת חטאנו בלי עזיבת החטא שגראה פטובל ושרץ בידו, ולכך אמר כלום אתה דן וכו', וצריך לפרש מה שאמרו כלום אתה דן את האדם אלא על שלא אמרו חטאתי, שאם כבר שב האדם ונתחרט וגמר בלבו שלא לשוב עוד אל החטא הרי הוא בעל תשובה, גם כי צריך האדם להתנדות בפיו, עכ"ז בהרהור תשובה בלבו הרי הוא צדיק,, וכמ"ש על המקדש אשר על מנת שהוא צדיק והוא רשע גמור שחוששין לקדושו דשפא הרהר תשובה בלבו, נראה כי גם שלא התנדת בפיו הוא בעל תשובה, ואם כן למה אמרו כלום אתה דן את האדם אלא על שלא אמרו חטאתי כי אין ראוי לדונו ביסורין פנין שגמר תשובה בלבו, ואם לא גמר בלבו לשוב, מה לי שיאמר חטאתי הרי הוא פטובל ושרץ בידו: ולכן אני אומר כי גם שהאמת הוא שמי שהרהר תשובה בלבו הני צדיק, אפילו הכי צריך להתנדות בפיו, כמו שלמדו מדכתוב והתנדת עליו וגו', אבל אין נידוי זה מעכב הכפרה גם כי הוא מן התורה, ובפרט בחטאים שבין אדם למקום שאין ראוי לפרסם חטאו (יומא פ"ו:) כדכתוב אשרי נשוי פשע, אמנם בחטאים שבין אדם לתבירו צריך לפרסמם ולהתנדות עליהם ברבים (שם) ועליהם נאמר מכסה פשעיו לא יצליח, בחטאים כאלו הנידוי הוא יותר מוכרח ממה שהוא מוכרח בשאר החטאים שבין אדם למקום, והטעם כי בחטאים שבין אדם למקום פנין שעל הרוב אינם נגלים לבני אדם אין הנידוי צריך כל כך אלא בינו לבין עצמו אבל החטאים שבין לבין חבירו שהם ידועים לכ"ע צריך לחזור בתשובה ולהתנדות ברבים שידעו ששבת בתשובה, שאם אינו עושה כן גם כי הרהר תשובה גמורה בלבו לא ייטיב לו האל ית' כבעל תשובה פנין שאין תשובתו מפורסמת, ויש בזה חלול השם שמחשיבין אותו האנשים כרשע וחושבים שהוא עול בחקו ית' להטיב לו, וכן אמר שמואל כלום אתה דן את האדם אלא על שלא אמר חטאתי, כלומר כי גם ששב האדם מרשעו בהרהור לבו אין העולם יודעים ששב, ולכן דן אותו עדין האל ית' לעיני העולם כאלו לא שב מפני כבוד שמו עד שיאמר בפני העולם חטאתי וידעו שהוא בעל תשובה, וזהו שאמרו שבלבש שמואל חלוקן של ישראל, כלו'

אחר שההרהרו תשובה בלבכם היו כבר צדיקים וקהילה חלוקה ומלבושם טהור פיון
ששפכו לכם כמים ונתחבר עמכם בתפלה ולא היו חסרים אלא לומר חטאנו וקהילה צורך
גדול באמירתם חטאנו מפני שהיה חטאם גלוי ומפורסם, ולדעת הרמב"ם ו"ל גם
בעבירות שבין אדם למקום אם הם מפורסמות ומגולות צריף גם פן לפרסם התשובה
ולהתבייש בפרבים וזהו ענין הוידי, וז"ש הפתוב לפי הפשט מכסה פשעיו לא יצליח
ומודה ועוזב ירוחם, כלומר מי שמכסה פשעיו ואינו מתודה עליהם בפרבים, גם כי כבר
שב בתשובה עליהם וגמר בלבם שלא לשוב עוד אליהם לא יצליח כמו שהוא בעל תשובה
גמורה והתודה בפני רבים כדי שלא יחשב עולה לפני ה' בפני העולם שידעו חטאתו ולא
ידעו תשובתו, אבל מי שהוא מודה ועוזב בפני רבים ירוחם ויטיב לו האל ית' פיון
שנתפרסמה תשובתו בפני העולם וכמו שארז"ל מפרסמין את החנפים מפני חלול השם,
שפשמיא הקב"ה עליהם רעה נראה לבני אדם עול אם אינם מכירים ויודעים חנופתם,
וידיעת ההפכים א' כי גם אותם שהם בחזקת רשעים שלא שבו בתשובה ולפי האמת הם
בעלי תשובה שכבר הרהרו תשובה בלבם צריף שתהיה תשובתם ידועה ומפורסמת כדי
שלא יחשב עול בחקו לעיני העולם שאינם יודעים תשובתם, וכל עוד שהם אינם
מפרסמין תשובתם כמו שהיה חטאם מפורסם לא ייטיב ה' להם כבעלי תשובה כדי שלא
יטעו העולם בהם בחשבם שהם רשעים והש"י מטיב להם, וכן אמרו על דוד פרק חלק
בקש דוד להראות שהיה עובד ע"א כדכתיב ויהי דוד בא עד הראש וגו' כדי שלא יהיה
חלול השם שהיו מחזיקים אותו ישראל בחזקת צדיק והיו רואים עתה הרעה שבא עליו
שקם עליו בנו להרגו, נראה מכל זה שצריף החוטא לפרסם חטאו ויודויו כדי שלא יהא
חלול השם למי שאינו יודע ששב אם הש"י הוא מטיב לו כפי תשובתו הנסתרת וכל עוד
שאינו מפרסם תשובתו אין האל יתברך מטיב לו טובה מפורסמת כדי שלא יחשב עול
בחקו ית', ונתבאר מעלת המתפלל על אחרים: ונשאר עלינו מה שאנו רואים בתורה
ובנביאים שפשעו ישראל נמצאים בצרה היו באים אל הנביא שיתפלל בעדם אל ה'
שיצילם מצרתם כמו שנאמר במתאוננים שבער בם אש ה' וצעק העם אל משה ויתפלל
משה אל ה' ותשקע האש, כי נראה שצעקתם היתה למשה שיתפלל בעדם והוא התפלל
ושמע האל תפלתו, וכן בשמואל ויאמרו כל העם אל שמואל התפלל בעד עבדיך אל ה'
אלהיך ואל נמות כי יספנו על כל חטאתינו רעה לשאול לנו מלה, וכן ירמיהו שלח לו
המלה צדקיהו התפלל נא בעדנו אל ה' אלהינו, וכן שרי החיילים אמרו אל ירמיהו
(ירמיה מ"ב) תפול נא תחנונו לפניך והתפלל בעדנו אל ה' אלהיך, וכן מציינו (ברכות
ל"ד) בר"ג ששלח זוגא דרבנן לר' חנינא בן דוסא שיתפלל על חולי בנו, וכן ריב"ז א"ל
(שם) חנינא בני בקש עליו רחמים ויחנה הניח ראשו בין ברפיו ובקש עליו רחמים ויחנה
אמר ריב"ז אלו הטיח בן זכאי פניו בקרקע כל היום כולו לא השגיחו עליו וכו' וכן פיוצא
בזה בשאר הדורות (תענית כ"ג).

וכפי מה שכתבנו בפרק ראשון בגדר התפלה, נראה דבר איסור לחלות פני איש יתפלל
בעד אחר אל ה', כי כשהוא מעצמו מתפלל בעד חברו או בעד הדור אין קושי בזה אבל
שיבו או אליו ויחלו פניו שיתפלל בעדם אל ה' נראה כמשום אמצעיים בינו ובין השם
והוא עון גדול, וכמו שנתראה ממה שאמר בירושלמי (פרק הרואה) אמר רבי יודן ב"ו
יש לו פטרון אם באת לו צרה אינו נכנס אצלו פתאום אלא הולך ועומד על פתח חצרו

של פטרונו וקורא לכן ביתו של פטרונו והוא אומר לו איש פלוני בחוץ אבל הקב"ה אינו כן אם באת לה צרה לא תקרא לא למיכאל ולא לגבריאל אלא צונח לו והוא עונה לה הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט.

הנה מבואר שאין רשות לאדם לקרוא למיכאל או לגבריאל אלא לה' לבדו כמו שאומר המאמר לא תקרא לא למיכאל ולא לגבריאל. פי אין היתר אלא שיתפלל לאל יתברך שישלח מלאכו ויפיק צרכו.

וא"כ באי זה אופן הותר לומר לנביא שיתפלל בעד העם ונוכל לומר כי במלאכים או שום שר משרי מעלה בלבד הוא שגאסר שלא להתפלל אליהם שיהיו אמצעים בינינו לבין בוראנו אבל בברואי עולם השפל הצדיקים והראויים שתהא תפלתם מקובלת לא גאסר משגי טעמים: הראשון כי מצד מעלת ברואי עולם האמצעי אפשר שיטעו העולם אחריהם אם יתפללו אליהם שיהיו אמצעים יבאו לחשוב שהם יכולים להטיב ולהרע ושראוי להתפלל אליהם מצד עצמם, אבל בברואי עולם השפל אי אפשר שיטעו בזה כיון שהם אנשים מורכבים בד' יסודות פחותם, וכמו שאמרו בענין המסית שיעבדוהו שאף ע"פ שקבל ממנו לעבדו אינו נסקל עד שיעבדוהו דמחכו ביה ואמרי מ"ש הוא מינו.

טעם ב' מצד כי שרי מעלה אינם נכנסים תחת מקרי העולם וחסרונותיו. ואין להם צורך להתפלל לאל ית' על שום דבר כי אם לשבת ולהלל לשמו הגדול כל אחד כפי השגתו.

ולכך אם מתפללים אליהם יטעו העולם, כי כמו שהם אינם נכנסים תחת המקרה והחסרון כמו כן יכולין להשלים הפגי איש ואיש ולהציל האנשים ממקרי הזמן וחסרונותיו. אבל האנשים גם כן יהיו צדיקים הם מוכנים להיותם גלפדים בפגעי העולם וקורותיו.

ולכן כשבאים אליהם שיתפללו בעדם, אין מקום לטעות אחריהם, כיון שהוא אפשר שיקרה להם ג"כ כמקרה הזה. ולזה אמרו העם לשמואל (שמואל א' י"ב) התפלל בעד עבדיך אל ה' אלהיך ואל נמות.

כלומר גם כן ה' הוא אלהיך והוא מציל אותך מכל פגעי העולם, עכ"ז גם אתה כאחד ממנו מורכב מהיסודות. וכן שרי החיילים אמרו לירמיהו (ירמיה מ"ב) והתפלל בעדנו אל ה' אלהיך.

אבל צדקיהו שהנה צדיק שלח לירמיהו (שם) התפלל נא בעדנו אל ה' אלהינו כלומר כולנו, שנים בעבודתו ית' ואנו תחת אלהותו ית': ומעלת קדימת התפלה לעת צרה מבואר ממה שאמרו בפ' גמרא הדין (סנהדרין מ"ב) הניצרון שועף לא בצר וכל מאמצי כח אמר רבי אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהו של ישראל פליט ושריד.

הנה מבואר שסבת קבלת התפלה היא היותה מוקדמת קודם זמן הצרה משגי טעמים. האחד מצד המתפלל עצמו כי תפלתו שלא בזמן הצרה היא חשובה לפני האל שאינה לאהבת המועיל.

כִּינּוּן שְׁעֵתָהּ הוּא בְּרִינּוּחַ וְהַצֵּלָה. אֶלָּא שְׂיֹודַע וּמְפִיר כִּי כָּל מָה שְׂיִבֵּא אֵלָיו מֵהַטּוֹב אוֹ הַכּוֹ אֶפְיָלוּ לְיָמִים רְחוּקִים הוּא מֵאֲתוֹ ית'.

אֲבָל כְּשִׁמְתַּפְּלֵל בְּעֵת הַצָּרָה נִרְאָה כִּי אִם לֹא הָיָה מִגְעַת אֵלָיו אוֹתָהּ הַצָּרָה לֹא הָיָה מִתְּפִלָּל אֵלָיו ית' וְלֹא הִפִּיר וְלֹא חָשַׁב שְׂתֵבֵא אֵלָיו צָרָה כִּי אִם בְּעֵת הַיּוֹתֵה בְּצַדּוֹ. הַטֵּעַם הֵב' מִצַּד הָאֵל יִתְּבַרְךָ מִקַּבֵּל וְשׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה, כִּי גַם שְׂהוּא יָכוֹל לְהַצִּיל בְּעֵת צָרָה וְטָרָם מִפֶּה צִיץ רְפוּאָה מִפְּרִיחַ עַכ"ז יוֹתֵר נֶקֶל הוּא לְהַצִּיל אוֹתוֹ בְּהִיוּתוֹ מִתְּפִלָּל קוֹדֵם עֵת הַצָּרָה, שְׂיִכְיִן הָאֵל ית' עַנְיָנָיו בְּאֶנְפּוֹ שְׂלֹא תַגִּיעַ הַצָּרָה, מִמָּה שְׂיִצְטָרֵךְ לְשַׁדֵּד מְעַרְכוֹת הַשָּׂמַיִם לְהַצִּילוֹ מִרְעוּתוֹ בְּעֵת שְׂכֶבֶר גֶּלֶד בְּרִשְׁתַּת הַצָּרָה וְהַצַּעַר, וְעַכ"ז הַשִּׁי"ת הִבְטִיחַ לְיִשְׂרָאֵל כִּי יִשְׁמַע גַּם בֵּן תְּפִלָּתָם גַּם כִּי תִהְיֶה בְּעֵת צָרָה, וְכַמ"ש (דְּבָרִים ד') בְּצַר לָהּ וּמִצָּאוּהָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְגו' וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיהָ וְגו' וְכִבֵּר הוֹרָה כִּי צָרֶיהָ תִּשׁוּבָה גְדוּלָה לְשִׂיקָיו וְנִצּוּלִים מִהַצָּרוֹת הַבָּאוֹת כְּבָר עָלֵיהֶם, וְכַמ"ש וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיהָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוּלוֹ וְגו', וְאָמַר כִּי אֵל רַחוּם ה' אֱלֹהֶיהָ וְגו' כִּי מִצַּד רַחֲמָנוֹתָו יֵצִיל אוֹתָם מִהַצָּרָה שְׂבָאָה כְּבָר אֱלֵיהֶם, וְאִם הָיְתָה הַתְּפִלָּה קְדוּמָה לְצָרָה לֹא הָיָה צָרֶיהָ לְתִשׁוּבָה כַּכִּי שְׂלִיקָה שְׂתַגִּיעַ לְכֶסֶף הַכְּבוֹד כָּמוֹ שְׂנֵאֲמַר וְשָׁבַת עַד ה' וְגו' (יוֹמָא פ"ו), וְכֵן אָמַר יוֹנָה (ב) קָרָאתִי בְּצָרָה לִי אֵל ה' וְיַעֲנֵנִי, בְּעֵת שְׂהַצָּרָה הִיא מִיְּנֻחֵדֵת לִי וְאָנִי בְּתוֹכָהּ, עַנְנֵי ה', וְאִין צ"ל שְׂמִצֵּיל אוֹתָם מִצָּרָתָם בְּעֵת הַצָּרָה אֶלָּא שְׂמִרְחִיב לָהֶם כָּאֵלֵו לֹא הָיָה בָּהּ כָּלֵל, כִּי אִינוֹ שָׁוָה מִי שְׂנֵצִיבֹל שְׂלֹא בָּאת עָלָיו צָרָה, עִם מִי שְׂבָאת עָלָיו וְהוֹסִרָה מִמֶּנּוּ, כִּי אוֹתוֹ שְׂכֶבֶר נִגְעָה בּוֹ הַצָּרָה, גַּם כְּשִׂנְצִיבֹל מִמֶּנּוּ נִשְׂאָר בּוֹ אִי זֶה רֶוֶשׁ מֵאוֹתָהּ הַצָּרָה שְׂבָאָה עָלָיו, וְאוֹתוֹ שְׂנֵצִיבֹל שְׂלֹא נִגְעָה בּוֹ הִרְעָה וְהַצָּרָה, הָיְתָה הַצִּלְתוֹ שְׂלִיקָה שְׂלֹא תִשְׂיִיר בּוֹ שְׂמִץ מִמֶּנּוּ, וְלִכְךָ אָמַר דְּוֹד (תְּהִלִּים קי"ח) מִן הַמַּצָּר קָרָאתִי יְהוָה עַנְנֵי בְּמִרְחָב יְהוָה, כִּי לֹא דִי שְׂעֵנִי בְּקִרְאֵי אֵלָיו בְּצָרָה אֶלָּא שְׂעֵנִי כָּאֵלֵו הָיְתִי קוֹרָא אֵלָיו בְּעֵת שְׂהִיִּיתִי בְּמִרְחָב, שְׂלֹא נִשְׂאָר בִּי דְבָר רֶוֶשׁ מֵאוֹתָהּ הַצָּרָה אֶלָּא נְסִתְלַקָּה כּוֹלָה כָּאֵלוֹ לֹא הָיְתָה.

וְנִתְבָּאָר מַעֲלַת הַמִּתְפַּלֵּל עַל אַחֲרִים, וְשְׂלֹא בְּעֵת צָרָה: פְּרִק שְׂלִשָּׁה עָשָׂר הַתְּפִלָּה בְּתַעֲנִית הִיא מוֹעִילָה הַרְבֵּה. גַּם כִּי תִהְיֶה תְּפִלָּה קוֹדֵם אֲכִילָה, כִּי כָּל תְּפִלַּת שְׂחֵרִית הִיא בְּתַעֲנִית (בְּרִכוֹת י') שְׂאָסוּר לּוֹ לְאָדָם לְאָכוֹל קוֹדֵם שְׂיִתְפַּלֵּל, עַכ"ז בְּהִיוֹת הַתַּעֲנִית מִקְּנֵבֵל מֵאֲתָמוֹל גַּם הַתְּפִלָּה קְרוּבָה לְהִיוֹת מִקְּנֵבֵלֵת, כָּמוֹ שְׂנֵאֲמַר לְדַנִּיָּאל (דַּנִּיָּאל יו"ד) תִּירָא דַּנִּיָּאל כִּי מִן הַיּוֹם הִרְאָשׁוֹן אֲשֶׁר נִתְּתָ אֶת לִבְךָ לְהַבִּיֵן וְלְהַתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֶיהָ נִשְׁמַעוּ דְּבָרֶיהָ וְאָנִי בְּאֲתִי בְּדְבָרֶיהָ.

נִרְאָה כִּי מַעַת הַכְּנָעַת לְבוֹ שְׂל אָדָם לִפְנֵי הָאֵל ית' וְקַבְּלַת תַּעֲנִיתוֹ דְּבָרֶיו נִשְׁמָעִים וְעַנְיָן נִשְׁמָעוּ דְּבָרֶיהָ מוֹרָה עַל צוֹרָה כְּוֹנָת הַלֵּב בְּתַפְּלָה. כִּי מִי שְׂמְכוּוֹן בְּדְבָרֵי הַתְּפִלָּה שְׂמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמָעַת.

וְכַמ"ש מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר נִתְּתָ אֶת לִבְךָ וְכו', כָּלוּמַר כִּינּוּן שְׂיִשׁ כְּוֹנָת הַלֵּב הַדְּבָרִים נִשְׁמָעִים. עוֹד הוֹרָה בְּמָה שְׂאָמַר נִשְׁמָעוּ דְּבָרֶיהָ וְעַדִּין לֹא דִיְבַר דְּבָרֵי הַתְּפִלָּה עַד יָמֵי הַתַּעֲנִית, כִּי לֹא לְבַד עַל תְּכִלִּית תַּעֲנִיתוֹ נִעְנָה הָאָדָם מִן הַיּוֹם שְׂנִוְתָן אֶת לְבוֹ לְהַתְעַנּוֹת, אֶלָּא גַּם בְּדְבָרִים הַפְּרָטִיִּים שְׂל אוֹתוֹ דְּבָר, מִדְּאָמַר נִשְׁמָעוּ דְּבָרֶיהָ וְלֹא אָמַר נִשְׁמָעוּ תַחֲנוּנָיָהּ.

הנה נתבאר כי מצד קבלתו על נפשו עינויו הרי הוא כמצטער מעתה, שטבע האדם הוא להצטער ולדאוג על הצער העתיד לבא טרם בואו. ולזה נענה מאותו העת, על תנאי שישלים צערו ועינויו כמו שאמר נשמעו דבריך, כלומר מה שאתה עתיד לדבר בתפלת תעניתך.

והוא ענין העינוי, וכמ"ש הנביא (ישעיה ס"ה) והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע, פי להיות בכל תפלה דברי שבח קדומים לה ואח"כ דברי תחנונים, אמר על סידור השבח הקודם שהוא כמו קריאתו לה' שקורא אליו קודם בסידור שבחיו, אמר טרם יקראו פי קודם סדרו שבחו וקוראו אליו הוא עונה פאלו אומר הנני, ואח"כ כשמתפלל ומתחנן אליו ית' ומזכיר ענין צרתו, עוד הוא מדבר בו והוא שומע ומשלים צרכיו ומציל אותו מרעתו הבאה עליו: ומעלת התפלה בתענית מכמה פנים.

הראשון שיש בו הוראה גדולה ושמורה ומודה לענין הקרבן יותר משאר התפלות, בהיות חלבו ונדמו מתמעט בתענית ההוא, מורה לקרבן שזנרק חלבו ונדמו ע"ג המזבח והוא עומד ומתפלל באופן שנוחשב יותר מהקרבן שהוא פאלו מקריב קצת עצמו לעבודת האל, ונוסף עליו תפלתו הגונה בהיותו בתענית שהגוף והלב יחד עובדים האל יתברך בגוף ונפש.

פי עינוי הגוף הוא ג"כ עינוי לנפש. וכמו שאמר הפתוב בענין הנזיר (במדבר ו') מאשר חטא על הנפש (נזיר ד' י"ט) שציער עצמו מן היין, ואופן צער הנפש בעינוי הגוף הוא, פי כמו שאין לנפש קיום והעמדה בגוף כשאינו שלם, אלא כשיקרה לגוף מקרה שישכון אותו, הנפש מסתלקת ממנו, כן בכל מה שהגוף מצטער בו, גם הנפש מצטערת, ועיקר התפלה היא בנפש.

כמו שכתוב (שמואל א' א') ואשפוך את נפשי לפני ה', ולכך אמר דוד (תהלים ל"ה) עניתי בצום ונפשי ותפילתי על חיקי תשוב, פי כיון שהעינוי הוא לנפש, התפלה תהיה מוצלחת, ותשוב פרים על חיקו להטיב לו: השני מצד התפלה שהיא נאמרה בכונה יותר ביום התענית מיום אחר, לשתי סבות, הראשונה בהיות לבו פנוי ומחשבתו נכונה מצד היות גופו ריקן ונקי מלאכול ולשתות המטרידים מחשבתו וכוננתו, השנית מצד התעוררות לבו בתשובה בהיותו מתענה וחשבו בלבו פי אין חפץ לה' בעינוי וצער גוף האדם כאומרים די לה מה שאסרה תורה, אלא עינוי הגוף הוא כדי שיתן אל לבו שחטא וישוב בתשובה שלימה לפני האל ית' בדברים שבינו לבין הבריות בענין המזון, פי על פת לחם פשע גבר, וביום התענית יאמר בלבו על מה אני חומס וגזול, כמו שאני מתענה היום כן אוכל להסתפק בארוחת ירק ברוב הימים, וכן בעבירות שבינו לבין המקום, בין אותם שהם עבירות גופניות, בין אותם שהם עבירות נפשיות.

יתן אל לבו לשוב בתשובה שלימה מהם בהתענותו והצטער גופו ונפשו שחטא בהם, וכמו שנאמר באנשי נינוה (יונה ג') וירא אלהים את מעשיהם פי שבו מדרך הרעה, ולא אמר את שקם ואת תעניתם (תענית ט"ו), נראה כי תכלית השק והעינוי אינו אלא התשובה ומעשים הטובים, ולפי שהם חטאו בינם לבינם ובנינם למקום, כמ"ש וישובו איש מדרך הרעה מה שבינם למקום, ומן החמס אשר בכפיהם מה שבינם לבינם, לפיכך אמר וירא אלהים את מעשיהם מה שבינם לבינם, פי שבו מדרך הרעה מה שבינה

למקום, והקדים מה שבינם לבינם למה שבינם למקום, הפך הכתוב למעלה איש מדרכו הרעה ומן החמס, להורות כי בתחלה חטאם היה בינם למקום שהיו בלתי מאמינים בשכר ועונש, ואחר כך נמשך מזה שהרעו איש לאחיו בגזל וחס, ומצד כי תשובת חטא החמס אפשר שתהיה מצד יראה שלא יענישו אותו ב"ד של מטה, או שלא ישוב הגזל והחמס והגזל עליו וישתלם ממנו פי שנים, לכך אמר וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה, פלומר כי מה שהטיבו וחקרו בם ממה שבינם לבינם והוא הגזל והחמס, לא היה כי אם לסבה שכבר שבו מדרכם הרעה בינם למקום, ולכן היתה תשובת החטא שבינם לבינם ליראת ה' ולא ליראת ב"ו, כיון שכבר שבו ממה שחטאו לפניו ית': חפן השלישי ממעלת התפלה ביום התענית הוא, להיות המתענה דומה ביום תעניתו למלאכים העליונים אשר תפלתם ושבתם מרוצה ונבחר לפניו יתברך, ואופן היותו דומה למלאכים ביום התענית הוא, כי הוא שנה עמהם אז, במה שחלוק מהם בשאר הימים, והוא אכילה ושתייה ופריה ורביה והוצאת רעי כבהמה כמו שהזכירו בתגיגה (ט"ז ע"א), וביום התענית אין שם אכילה ושתייה ולא פריה ורביה בתעניות החמורים כיה"כ והם העשרה תעניות של י"ג תעניות שמתענים על כל צרה שלא תבא על הצבור וט' באב, וכיון שאין אכילה ושתייה אין הוצאת רעי מאותו היום, ואלו השלשה דברים שחלוק בהם האדם מן המלאכים הם מורים על כל עניני האדם בזה העולם, כי כל מה שהאדם עמל ויגע בזה העולם הוא לצורך פרנסתו בכל הדברים הצריכים אליו, ולצורך פרנסת אנשי ביתו אשתו ובניו הסמוכים על שלחנו, לא לבד במה שמועילם בהיותו בחיים אלא ג"כ במותו שמורים להם מה שעסק וטרח בזה העולם, וכנגד זה אמר פריה ורביה, כי מצד שהוא פרה ורבה צריך להיות טורח בזה העולם לפרנס אותם ולהשאיר להם ברכה אחריו, ומפני שרוב האנשים הם עמלים ויגעים יותר מדאי בפרנסתם ופרנסת אנשי ביתם ובונים בתים לא ישבו למו, אמר ומוציאין רעי כבהמה, פלומר שרודפים אחר המותרות במה שצריך אליהם ולבניהם אחריהם שאינם מסתפקים במה שראוי להם: עוד נרמז באלו הג' חלוקים שמהאדם למלאך, ההפרש שיש בין האדם למלאך במעלות השכליות, כי המלאך קיומו והעמדתו הוא במה שמשגיג מידעת האל יתברך כפי השגתו, ואין לו קיום והעמדה כי אם במה שמשגיג בכל עת ובכל רגע, כי אם היה הפסק להשגתו לא היה לו קיום, והאדם אינו יכול להשיג כי אם בתחו ריגוח בין הדברים, כי השכל נלאה מלהשיג דברים על בורין אם לא ינוח, ואפילו משה רבינו בהיותו בשמים היה מלמדו האל ית' פרשה פרשה כדי ליתן ריגוח למשה, ודברים המטרידים את האדם בשכלו מונעים אותו ג"כ מלהשיג בתחמה עד אשר יפנה דעתו מכל המחשבות המטרידות אותו וכמ"ש (מגילה כ"ח) שמעתא בעיא צילותא כיומא דאסתנא, והמלאך אין לו שום טרדא, והמשילו ענין זה לאכילה ושתייה שהאדם אוכל ושותה מה שצריך לכמה שעות, ואחר שיתעפל המזון שבמעיו מתעוררת תאוותו לחזור ולאכול תמורת מה שניטף, כי אינו יכול לסבול לאכול מה שייספיק לו לכמה ימים, וכן הוא ענין התחמה שאינו יכול להשיג הדברים בבת אחת כי עם ע"י הפסק כמו שאמרנו, משא"כ במלאך שאין לו קיום ומציאות כי אם במה שמשגיג בכל שעה ובכל רגע, וכן ענין השכחה באדם הוא דומה לאכילה ומה שאינו מסתפק במה שאכל וחוזר ואוכל, כמו כן בתחמות צריך לחזור מה שלמד כמה פעמים כדי שלא ישכח, משא"כ במלאך שאינו משכח מה שמשגיג, וכמו שאנו אומרים כי אין

לפניו שְׂכָחָה, ואין אנו אומרים כי אין לו שְׂכָחָה כ"א להורות כי גם המלאכים המְשַׁרְתִּים לפניו אין להם שְׂכָחָה.

וענין פו"ר דומה ג"כ לענין החכמה, במה שמוציא האדם מדעתו ומבין דבר מתוך דבר, משא"כ במלאך כי אינו נשבע כי עם ע"י משפיע ומשיג כל הדברים על בורניו, וכל מה שמשיג הוא כשולחן ערוך לפניו פללים ופרטים ואינו מוציא דבר מתוך דבר, כי כל דבר שמשיג משיגו בפרטיו בפירושו, והוא יותר שלם גם בזה מן האדם בענין החכמה שמבין הדבר מתוך דבר אחר, ואפשר שיטעה בהם.

וכן רומז ענין פריה ורביה להשארות נפש האדם אחר הפרדה מן הגוף שהוא פעין הולדה, שבהיות הנפש בגוף הוא סבה לקנות האדם שלימות נפשי במעלת החכמה שקדם ובמעשים טובים שעשה, ובהפרד הנפש מן הגוף אין לה אלא מה שקנתה והשיגה בהיותה בגוף, משא"כ במלאך כי אין לו דבר שיפרד ממנו אלא הוא נצחי בהשפעת הש"י עליו וענין מוציאין רעי כבהמה הוא רומז למה שנופל בידיעת האדם מן האמת והשקר, כי אינו משיג תכלית כל הדברים על אמתתן אלא שיש בידיעתו דברים מעורבים בלתי אמתיים והם נמשלים לרעי עד אשר ינפה אותם ויקלונט את הסלת, מה שו פן במלאכים שהם משיגים הדברים ברורים על אמתתם בלי סיג ורעי ההוה ומשפתף בידיעת האדם, וכיום התענית האדם שלם יותר מאלו החסרונות משאר הימים.

וכן מצינו במשה רבינו בהיותו בקר בתענית ארבעים יום וארבעים לילה היתה ידיעתו שלימה מכל חסרון כמו שכתוב ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ויכתוב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים.

באומרו ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, הורה על התמדת תלמודו בלי הפסק תמיד עם ה' מן שפע מתורתו כל ארבעים היום, וכמ"ש (מדרש תהלים י"ט) כי ביום הנה לומד תורה שבכתב ובלילה תורה שבע"פ ומשם הנה יודע משה אימתי הוא יום ואימתי הוא לילה, וסבת לומדו ביום תורה שבכתב ובלילה תורה שבע"פ, למעלת תורה שבכתב שהיא פולה שמותיו של הקב"ה, והמלאכים עומדים לפניו ביום ומשוררים לפניו בתחלת היום ואח"כ נהנין מזיו שכינתו ובהשגת שמותיו של הקב"ה.

וכמ"ש (בר"ע ח) על שלחני כי עלה השחר, הגיע זמני לומר שירה, וכתב ג"כ (איוב ל"ח) ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים, והנה לומד משה התורה ביום בפני המלאכים שגם הם היו בקיאים בתורה שבכתב שהיא שמותיו של הקב"ה, ונתפס עמהם בלקחו התורה.

כמ"ש (שבת פ"ח) על פסוק תנה הודך על השמים. ואמר להם משה פתיב לא ינה לה אלהים אחרים בין עמים אתם וכו' לא תשא משא ומתן יש ביניכם וכו' עד שחזרו והודו לו להקב"ה כדכתיב מה אדיר שמך בכל הארץ ואלו תנה הודך על השמים לא פתיב, מיד מסרו לו כל אחד דבר דכתיב עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם, שכל אחד מהמלאכים מסר לו דבר, ואפילו מלאך המנות דכתיב ויתן את הקטרת ויכפר על העם ואי לאו דיהב ליה מנא הנה ידע, ומה שמסרו לו הנה בסודות התורה ופירושה כפי מה שהם היו משיגים, שאפילו מלאך המנות מסר לו דבר תורה.

וא"כ הָיָה לְוֹמֵד בַּיּוֹם בְּפִנְיָהֶם מֵה שֶׁהֵם הָיוּ לְוֹמְדִים וְהוּא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָּב, וּבְלִילָה שֶׁלֹּא בְּפִנְיָהֶם הָיָה לְוֹמֵד תּוֹרָה שְׁבַע"פ שֶׁהוּא פִּירוּשׁ הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָּב כְּפִי מֵה שְׂיֵאוֹת בַּעוֹה"ז בְּמִצּוֹת וְעִבְרִיּוֹת. וְא"כ נִתְבָּאֵר שֶׁקִּידַת תַּלְמוּדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה בַּיּוֹם וּבְלִילָה בְּלִי הַפֶּסֶק כְּמִלְאָכִים שְׂאִין הַפֶּסֶק לְהִשְׁגָתָם, וְכֵן בְּעֵינֵי הַבְּנֵי הַדָּבָר מֵתוֹךְ דָּבָר הַנִּמְשָׁל לְפִרְיָה וּרְבִיָּה לֹא הָיָה צְרִיף, כִּי כָּל הַדְּבָרִים הָיָה לְוֹמֵד בְּכֻלָּל וּבִפְרָט וּמֵה שֶׁתַּלְמִיד שׂוֹאֵל לְרַבּוֹ בְּסוּף הָעוֹלָם נֹאמֵר לְמֹשֶׁה בְּסִינַי וְכֵן בְּעֵינֵי אֲמֵתוֹת מֵה שֶׁלְמַד לֹא נִצְטַרְף בּוֹ דָּבָר בְּלִי אֲמֵתִי כְּדַכְתִּיב וְיִכְתּוֹב אֵת דְּבָרֵי הַבְּרִית וּגו' כֹּל מֵה שֶׁלְמַד הוּא אֲמֵתִי וּמְדַבְּרֵי הַבְּרִית עֲשֹׂרַת הַדְּבָרִים.

וְנִתְבָּאֵר כִּי בַּיּוֹם הַתַּעֲנִית הָאָדָם שָׁלֵם וְדוֹמָה יוֹתֵר לְמִלְאָכִים וְלָכֵף תִּפְלְתוּ קְרוֹבָה לְהִיּוֹת מִקְּנוּבָלָת, וְכֵן אָמַר הַמְשׁוֹרֵר (תְּהִלִּים ק"ב) תִּפְלָה לְעֵנִי כִי יַעֲטוּן וּלְפָנַי ה' יִשְׁפֹּן שִׂיחוֹ וְגו', רָמַז בְּכָאן ג' אָנְפָנִי מַעֲלוֹת הַתִּפְלָה בַּיּוֹם הַתַּעֲנִית, מִיְעוּט חֵלֶב וְדָם, וְהַתְעוֹרְרוֹת הַתְּשׁוּבָה, וְהִיּוֹתוֹ דוֹמָה לְמִלְאָכִים יוֹתֵר, וְלָכֵף אָמַר תִּפְלָה לְעֵנִי.

הַמְשִׁיל הַמִּתְעַנֶּה בַּיּוֹם תַּעֲנִיתוֹ לְעֵנִי שְׂאִין לוֹ מֵה יֵאָכַל, וְאָמַר כִּי יַעֲטוּן עַל עֵינָיו וְהַמְעַטֵּת חֵלְבּוֹ וְדָמוֹ בַּיּוֹם תַּעֲנִיתוֹ שֶׁהוּא עוֹטֵף עֲצָמוֹ וּמִתְפַּרְנֵס מֵעֲצָמוֹ כִּי אֵינוֹ אוֹכֵל תְּמוּרַת מֵה שְׂמִסִּיף, וְאָמַר וּלְפָנַי ה' עַל הִיּוֹתוֹ דוֹמָה יוֹתֵר לְמִלְאָכִים בַּיּוֹם הַתַּעֲנִית כְּמוֹ שֶׁבִּיאָרְנוּ הָרִי הוּא כְּאִילוֹ הוּא לְפָנַי ה' כְּאֶחָד מִן הַמִּלְאָכִים הַמְשָׁרְתִים לְפָנָיו, וְעַל מַעַלַּת הַתִּפְלָה בַּיּוֹם הַתַּעֲנִית מֵצַד תְּשׁוּבָתוֹ, אָמַר וּלְפָנַי ה' יִשְׁפֹּן שִׂיחוֹ וְהוּא עֵנֵן הַתְעוֹרְרוֹתוֹ בַּתִּפְלָה לְשׁוֹב בַּתְּשׁוּבָה גְּמוּרָה וְלְהַתְנַדוֹת עַל חֲטָאָיו: וּמַמַּעַלַּת הַתַּעֲנִית בִּהְיוֹת תַּעֲנִית צָבוּר, שֶׁמִּצְטַרֵּף עֵינָיו הַצַּדִּיקִים עִם עֵינָיו הַרְשָׁעִים וְתַפְלָתָם מִקְּנוּבָלָת.

וְכִמוֹ שֶׁאָמַר (פְּרִיִּתוֹת ו') אָמַר רַב חֲנַנְיָ בְּרַב בִּינְיָא אַר"ש חֲסִידָא כֹּל תַּעֲנִית שְׂאִין בָּהּ מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵינָה תַּעֲנִית שֶׁהִרִי חֻלְבָּנָה רִיחָה רַע וּמִנְאַה הַפְּתוּב עִם סַמְמָנֵי הַקְּטָרֶת, אַבְיֵי אָמַר מֵהָכָּא (עַמּוֹס ח') נֶאֱגִידְתוּ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה.

וְצְרִיף לְתַת טַעַם לָמָּה אָמְרוּ כֹּל תַּעֲנִית שְׂאִין בָּהּ מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵינָה תַּעֲנִית, וְלֹא אָמַר כֹּל תִּפְלָה שְׂאִין בָּהּ מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִרִי עֵנֵן הַתִּפְלָה מוֹרָה יוֹתֵר לְקִטְרֶת שֶׁהוּא פְּעִין קָרְבָן, מִמֵּה שְׂמוּרָה הַתַּעֲנִית לְקִטְרֶת.

עוֹד לָמָּה אָמְרוּ אֵינָה תַּעֲנִית, כִּי אִם בִּהְיוֹת הַרְשָׁע בַּחֲבִרְתָם תַּעֲנִיתָם מִקְּנוּבָל וּמִרְנוּצָה, כ"ש בִּהְיוֹתָם נְקִיִּים מִבְּלִי פּוֹשֵׁעַ וְרָשָׁע בִּינְיָהֶם, וְהִל"ל כֹּל תַּעֲנִית צָבוּר אֶפְיָלוֹ שִׂיחָהּ בִּינְיָהֶם פּוֹשֵׁעַ וְרָשָׁע הוּא מִקְּנוּבָל כְּמוֹ הַקְּטָרֶת שִׂישׁ בְּעִירוּבוֹ חֻלְבָּנָה שְׂרִיחָה רַע וְעַכ"ז מִקְּנוּבָל וּמִרְנוּצָה לְפָנַי הָאֵל יִתְבָּרַךְ.

וְלִיְשֵׁב זֶה אָנִי אוֹמֵר כִּי עִיָּקֵר הַתַּעֲנִית אֵינוֹ כִּי אִם בְּשָׁבִיל הַרְשָׁעִים וְהַפּוֹשְׁעִים כִּי הַצַּדִּיקִים אֵינָם צְרִיכִים לְתַעֲנִית, וְאֶדְרָבָה אֲסוּר שִׂיִּצְעֵרוּ גּוֹפָם וְנִפְשָׁם כִּינּוֹן שֶׁהֵם עוֹבְדִים אֵת ה' בְּכָל לֵב.

וְכַמ"ש הַפְּתוּב יִרְמְיָה כ"ב) אָבִיךָ הֲלֹא אָכַל וְשָׂתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצַדִּיקָה אַז טוֹב לוֹ, וְצִוְרָף הַתַּעֲנִית לְצַדִּיקִים הוּא לְנִכּוֹת אֵת הָעָם הַהוֹלְכִים בַּחֲשֹׁף וְלְהַשִּׁיבָם בַּתְּשׁוּבָה שֶׁלִּימָה בַּהַקְּנָעַת, לְכַם בְּדַבְּרֵי תוֹכְחוֹתֵיהֶם וּמוֹסְרֵיהֶם.

ואפילו יום אחד בשנה שנצטוינו להתענות והוא יום הכפורים אינו אלא למירוק העונות וכמ"ש הכתוב (ויקרא ט"ז) כי ביום הזה יכפר עליכם וגו', כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ולפחות משנה לשנה צריה לכפרת עון, וא"כ כל שאר התעניות עיקרם אינם אלא לצרף ולשתף הפושעים עמנו כדי שתתחבר ותשתתף תשובתם ועינויים עם הצדיקים ותחשב מיעוט התשובה כתשובה שלמה וגמורה.

ולזה אמרו כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית, כי צורך התענית אינה אלא בשבילם, שאם אין רשעים ביום התענית תענית שאינו צריכה היא, ומצער את גופו ללא צורך.

ואמר תענית ולא אמר תפלה, כי תענית הרשע והפושע במיעוט תשובתו הוא שמצטרף עם תענית הצדיק, כי כשהוא מתענה הרי הוא דבר תשובה בפועל ומצטרף עם עינוי הצדיק, אבל התפלה בפרט כשהיא בלא פנונה ותפלת הרשע אין בה שום ממשות לשתצטרף, כ"ש לשלא תהיה נחשבת תפלת הצדיק כי אם בתפלת הרשע, אבל התענית שאינו צורך לצדיק אינו נחשב כי אם בהצטרף תענית הרשעים עמם, כי תעניתם ואפילו הוא שלא בתשובה גמורה מצטרפת עם עינוי ותשובת הצדיקים וכמו שהוא בענין הקטרת, כי הפלגת ריח הטוב משאר הסמנים ממעיט ומבליע ריח הרע של החלבנה עמם ומתרבה כמות הקטרת עם החלבנה, וכן תענית הרשע מתערב עם תענית הצדיקים ונחשב כתעניתם.

וראוי להשיג על ענין צירוף זה, כי אינו אלא בהיות מצטרפים רשעים בצבור עם צדיקים ויש לפחות עשרה מהצדיקים כענין סדום. וזה יבין מענין החלבנה שלא מנאה הכתוב עם סמני הקטרת אלא בהיות הסמנים שריחם טוב עשרה, שהרי כל הסמנים הם י"א עם החלבנה, ומספיק ריח טוב של עשרה לריח רע של חלבנה, וכמו כן תענית רשע עם תענית הצדיקים: ונשאר עלינו לתת טעם לענין חילוק התעניות כי לא מצינו תענית בתורה כי אם יום ולילה ובתוספת חול על הקדש כדכתיב ביוה"כ (ויקרא כ"ג) מערב עד ערב תשבתו שבתכם, ושאר התעניות רובם אינם אלא ביום לבד ולא בלילה, ולמה לא תקנו את פולם כעין של תורה יום ולילה, ובתעניות שהוא מן התורה שפא ע"י נדר ג"כ הנה ראוי להיות יום ולילה כשנדר סתם יום אחד.

ונראה לומר כי האל ית' לא רצה להכביד על ישראל יותר מדאי אחר שפבר העמים עליהם עול תרי"ג מצות, וכמעט שלא הנה רשות ביז שום אדם להתענות יום ולילה, אלא שהש"י התיר וצנה ביום העשור שיתענו, שהוא יום סליחה וכפרה להם, ואפילו ביום זה צנה לאכול ולשתות ביום הט' כדי שיוכל להתענות בעשור.

וכמ"ש (ברכות ח') בתשעה לחדש נהלא בעשרה מתענין אלא לומר לה כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי, כלומר כאלו נצטוו להתענות ג"כ בתשיעי. ואם כן אין רשות ביז חכמים לתקן תענית לילה ויום, כי לא התירו האל ית' כ"א ביום העשור, ולכך רוב התעניות שתקנו על דברים שאירעו לישראל אינם יום תענית שלם, אלא כדי לעורר הלבבות שישובו בתשובה תקנו שיתענו ביום אבל לא בלילה שאין רשות להתענות גם בלילה אלא ביוה"כ, ובט' באב ג"כ תקנו לילה ויום, מפני הצרות שהוקפלו בו מצד העונות, והרי הוא כיוה"כ כי יום זה הוא מוכן לפורענות שאירעו בו

ה' דברים חמורים ואנו יראים בכל שנה שמא ח"ו יארע לנו ג"כ אי זו רעה בו ביום, כי הוא מוכן לפורענות מצד העונות ובמענות יכופר לנו העון ולא נמות, וכן מעניות שגזרים על כל צרה שלא תבא על הצבור גם כי הם מדברגן תקנו אותם פעין של תורה האחרונים מטעם זה, שבעת הצרה נעורר לבותינו בתשובה במענות כדי שיכופר עונותינו ולא תבא עלינו הרעה הקרוכה לבא, ואם לא ע"ד זו אין רשות לשום אדם להתענות לילה ויום, ומי שנדר להתענות יום אחד שאינו מתענה אלא יום ולא לילה, עם היותו חייב להתענות מן התורה מצד נדרו, הטעם הוא שבנדרים אנו הולכים אחר לשון בני אדם שמשמעות יום אחד הוא ביום ולא בלילה, ומפני שעל צד הדחק הוא שתקנו ימי התעניות, ומבלי סבה אין לנו רשות להתענות תענית שלם, אמר הנביא ע"ה זכריה ט' צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיו לבית יהודה לששון ולשמחה, כלומר גם כי התעניתם בהם ונצטערתם כמעט מבלי רשות התורה, תהיו מוכתחים שתשישו ותשמחו בהם להיות ימי משתה ושמחה: פרק ארבעה עשר יקרה בענין התפלה ספק, והוא בהיות התפלה על דבר צורך, כמו שהושם בגדרה, בקשה מהאל דבר צורך שאינו ברשותו, א"כ למה מונע האל יתברך מהאדם דבר הצריך לו, כינוי שבראו למה הוצרך להתפלל על צרכו, והרי ביום שיוצא האדם לאור העולם מזונותיו באים עמו אם עני ואם עשיר.

וכמ"ש בגדה (פ' המפלת ל"א) אמר רבי יצחק אמר רבי אמי בא זכר לעולם בא פכרו עמו, זכר זה פר, וכתוב (מ"ב ו') ויכרה להם כרה גדולה, נקבה נקייה באה, עד דאמרה מזוני לא יהבי לה, דכתיב (בראשית ל') נקבה שכרה עלי ואתנה, ופירש"י נקייה חסרה כמו יצא פלוני נקי מנכסיו, עד דאמרה מזוני לא יהבי לה, עד שיודעת להתפלל, נקבה פשתנקוב ותפרש כמו נקבה שכרה, ונקבה נמי הכי דרשינו לה, נראה כי האשה התלויה באיש היא הצריכה להתפלל על מזונותיה.

אבל האיש מיום לידתו באו מזונותיו בידו אם מעט ואם הרבה, וכן שאר כל צרכיו ההכרחיים, וא"כ למה הוצרך האדם להתפלל על הדברים הצריכים בהכרח למציאותו בזה העולם, כ"ש בדברים הנמשכים אחר טבעו מיום לידתו למונעם ממנו כדי שיתפלל עם היותו צדיק.

וכמ"ש (יבמות ס"ד) אמר ר' יצחק מפני מה היו אבותינו עקרים מפני שהקב"ה מתאנה לתפלתן של צדיקים. נראה שהשגיח עליהם לכתחלה ליסד טבעם בלתי נכון אל ההולדה כדי שיצטרכו להתפלל אליו: עוד צריך ליישב במאמר זה שאמרו שהקב"ה מתאנה לתפלתן של צדיקים, שהרי הצדיקים מתפללים בכל יום ערב בקר וצהרים (ברכות כ"ו) והאבות הם הם שתקנו התפלות שחרית מנחה ערבית קודם הצטרפם אליהם.

פדכתיב (בראשית כ"ג) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, וזה היה קודם לידת יצחק, והפתוב הוא כמו ספור שהתפלל באותו היום במקום שהתפלל שאר הימים, כנראה כי מיום שהפיר את בוראו היה מתפלל אליו, וכן יצחק יצא לשוח בשדה שלמדנו משם (ברכות כ"ו) שתקן תפלת מנחה, היה קודם שנצטרף להתפלל בעד אשתו על עקרותה, וכן יעקב ויפגע במקום בלכתו לחרו, וא"כ הרי שהאבות תקנו התפלות והיו מתפללים בכל יום, ולמה אמרו שהקב"ה מתאנה לתפלתן של צדיקים.

ואומר כי תפלת הצדיקים התדירה היא על אנשי דורו, לא על עצמו כי הוא מסתפק במעט, ומתפלל על הרבים שיצדיקם האל לעבודתו, ויתן להם מזונותיהם בריוח, כדי שיהיה להם מקום והכנה לרדוף אחר מצוה אחת ולא ילכו אחרי ההבל.

וכמ"ש (תענית כ"ד) על רבי חנינא בן דוסא כל העולם פלו גזון בשביל חנינא בני והוא די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש, פנראה כי כל תפלותיו לא היו אלא על דורו לא על עצמו, שאם היה מתפלל על עצמו היה נענה בתפלתו הראשונה, שהרי (שם כ"ה) כשהפצירה בו אשתו והתפלל מיד ירד לו ברכה מן השמים, וחזר להתפלל על סילוקה, וכמו שאמרו תנא גדול גס האחרון מן הראשון דמן שמיא מיהב יחבי משקל לא שקלי, וראוי לתת טעם מה היתה סבתו לנדם שהתפלל שיתנו לו ממה שהיה גנוז לו לעוה"ב, כמו שאמרה לו אשתו בעי רחמי דליתבו לך מידי מטיבותא דגנינא לצדיקי לעלמא דאתי, ואח"כ בעא רחמי דנישקליה, וכן מה שאמרו מישקל לא שקלי, למה לא שקלי ליה ויחזור למקום אשר ממנו הוצבה: ונראה לומר כי מה שאמרה לו אשתו מטיבותא דגנינא לצדיקיא לא לקרן של המצות רצתה דשכר מצות בהאי עלמא ליכא, אלא מן פרי שכר המצוה כאמרם (פאה פ"א) אלו דברים שאדם עושה אותם אוכל פירותיהם בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב, והצדיקים כמו רבי חנינא בן דוסא לא היו רוצים ליהנות מזה העולם אפילו מפרי שכר המצות, וכשנדחק עתה רבי חנינא ותאלצהו אשתו לשאול לא שאל כי אם מזה הפרי שראוי להיות נאכל בזה העולם, וכשראה כי נפקד מושבו מהיות בג' רגלים כשאר מושבות הצדיקים, אז נראה לו כי מה שנתנו לו לא היה אלא מן שכר המצות עצמו, כיון שהיה עושה כ"כ פגם במושבו, ולכך חזר להתפלל להש"י יסלקהו אליו, ומפני כי נראה להש"י שאלתו בלתי הגונה אפילו שיהיה מן הפרי שינכה לו מן הצפון לו לעה"ב, כפי הסידות שהתנהג בו רבי חנינא עד אותו היום, לזה הורה לו שמהשכר עצמו נתן לו כדי שיחזור ויתפלל אליו שיחזירנו, וגם כי יהיה מן הפרי של שכר המצות, כיון שנוצטרף כבר למעלה עם שכר המצות לא היה ראוי לו להתפלל שיאכל ממנו בזה העולם, ולכך הורה לו שהיה עושה רישם ופגם בכבודו בעה"ב ברגל השלישי של שלחן שהיא נשענת עליו ומבלעדו לא יורם, ולכך חזר להתפלל עליו, והיה גדול גס האחרון מן הראשון, שבפירות שכר המצות מיהב יחבי מישקל לא שקלי, כלו' נותנים בזה העולם ריוח הפירות, כמו ששינו אוכל פירותיהם בעה"ז, ומישקל לא שקלי שיגנוזו הפירות ההם למעלה לעה"ב, ועתה שגנוזם לרוב חסידותו, והוא שאל הנאת אותם הפירות, לא היה ראוי שתקנובל תפלתו שיחזרו ויגנוזו אותם הפירות לעה"ב אלא שנעשה לו גס גדול, ואם היתה שאלתו על קרן המצות, לא היה גס האחרון גדול מהראשון, כי הראשון היה גדול עד מאד, דשכר מצות בהאי עלמא ליכא, ומיהב לא יחבי, אבל משקל שקלי ליה להיותו גנוז בעה"ב.

וענין זה הרגל של זקב, לא היה רגל השלחן ממש של מעלה, כי הוא דבר שכלו, אלא שהוא יתב' המציא לו בביתו אותו הרגל של זקב לשעתו בדרך גס, והיה תמונת רגל להורות לו שהיה עושה למעלה בשלחנו השכלית פגם בשליש השלחן, ומה שמורה כי לא היתה שאלתו כי אם על פירות ולא השכר עצמו, הוא מה שאמרה לו אשתו בעי רחמי דליתבי לך מידי, כי לשון מידי מורה על דבר נקל, והוא הפרי בערוף אל הקרן.

ואם כן נתבאר כי הצדיקים כל תפלתם ומאניינם על בני דורם, לא על עצמם, וכמו שהיה תפלת אבותינו אברהם יצחק ויעקב על בניהם, ומה שהקב"ה מתאנה לתפלתו של צדיקים הוא שיתפללו על עצמם, כי כל תפלתם אינה אלא על אחרים, כמ"ש (חולין ס') על ר"נ בר פפא דהניא ליה ההיא גנתא שקא בה בין בני ולא צמח בעא רחמי אתא מטרא וצמח אמר היינו דרב אסי דאמר הקב"ה מתאנה לתפלתם של צדיקים, הרי שמה שאמרו הקב"ה מתאנה לתפלתו של צדיקים הוא לצורך עצמן, כי מסתמא בכל יום הוא מתפלל על אחרים: וענין זאת התאנה הוצרכו חז"ל לאומרה מפני בתפלה שיתפללו הצדיקים על עצמם והם נענים, למה מנע האל ית' ענין שאלתם קודם תפלתם עד שהוצרכו להתפלל על זה, כי באותם שאינם צדיקים התפלה צריכה ומחוייבת, כי מבלי תפלתם לא ישיגו מבוקשם למיעוט הכנתם, אבל כשיתפללו לאל ויעוררו לבם בתשובה, הש"י שוב את שבותם ושומע קול תפלתם, אמנם הצדיקים אינם כן כי אינם מוסיפים בתפלה כי אם מצנת התפלה, כי כל ימיהם הם בתשובה ומעשים טובים, ולזה נראה תפלתם על צרכם דבר מותר, והיה ראוי כי קודם תפלתם ישלח האל ית' צרכיהם, לזה אחז"ל שהקב"ה מתאנה לתפלתם של צדיקים, כלומר כי בלי תפלתם היה ראוי שישלים צרכם, אלא מפני שהוא יתב' מתאנה שיתפלל הצדיק אליו וישאל ממנו צרכו ויפיק רצונו, בשביל זה אינו משלים רצונו קודם תפלתו עד אשר ישמע קולו מתחנן אליו על צרכיו ההכרחיים, או הצלתו בעת צרתו, ובזה מוסיף שכרו, אבל אותם שאינם במדרגת הצדיקים התפלה צריכה אליהם להשלים חפצם ורצונם, כדי שיפתחו לבם לתשובה שלימה לפניו, ולסבה זו מונע האל ית' מהבלתי מוכנים לעבודתו.

מה שראוי להם ומוכן מיום צאתם לאויר העולם, כדי שיעוררו לבם בתשובה ויחזיר להם מה שראוי להם מיום לידתם, ומה שפירש"י ז"ל שם פירק המפלת פי הנקבה נקיה באה, כלו' שצריכה להתפלל ולפרש על מזונותיה מה שאין כן באיש, זהו לענין שהנקבה תלויה באיש שאין לה דבר מצד עצמה כי אם מצד הנגזר עליה, והיא פדמות הלבנה שמקבלת אורה מן השמש, ולכן היא מתפלת לאל שתפול בגורל טוב, כי הגם (סוטה ב' סנהדרין כ"ב) שארבעים יום קודם יצירת הנולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני ואפ' מעבר לים, אפ"ה התפלה מועילה להוסיף על מה שנגזר על בעלה, או לצאת מגורלו פלאה שיצאת מגורלו של עשו (ב"ר פ' ע'), והאיש גם כן כפרו בידו, כשאינו נוהג כשורה נופל פתו מפיו כדי שיחזור בו ויהרהר תשובה בלבו ויתפלל להש"י: וגם כן נרמז במה שאמרו זכר זה פר שבא פפרו עמו ענין מעלת הנפשות הנחצבות מתחת פסא הכבוד, כי הזכר בא פפרו בידו, כלומר בחירתו בזה העולם להכין צידה לדרפו, ויש סיוק בידו לקנות עוה"ב ולהשיג תכלית כוונת צאתו לאויר העולם, מה שאין כן באישה כי לא נבראת כי אם לצורך האיש לקיום המין ותיקון צרכיו, כי מתחלת בריאת חנה לא נבראת כי אם מגופו של אדם הראשון עצם מעצמיו ובשרו, מבשרו, ובהפיל אלהים תרדמה על אדם הראשון הפקיד רוחו ביד השם יתברך, והוא ית' האציל ממנו על הצלע שלקח ובאנו והביאו לאדם.

ואם כן האשה גופה תלויה בבעלה ואין לה דבר בפני עצמה, ולכך לא נצטווית האשה במצות שהזמן גרמא, מפני קדימת הזמן שקדם בריאת אדם ליצירת חנה, וזהו פפרו שבא עמו שלימותו שיוכל לקנות שלימות בזה העולם לעה"ב, אמנם האשה אין לה

שלמות פי אם מצד בעלה, וכמו שאמרו (ברכות י"ז) נשי במה זכיין דמנטרין לגבריין עד דאתו מבי מדרשא וכו', ונהו שבא נקייה מצד עצמה, פי שלימותה לקוח ומן שפע משלמות אישה, והיא משועבדת תחת מזלו, ונהו שמצינו בענין ציווי אדם הראשון שלא יגע בעץ הדעת טוב ורע שהזכר ציווי זה קודם זכירת אופן יצירת חנה, וכאלו הנהיר לאדם הראשון לבד ולא לאשתו, ואם כן ראינו שנענשה גם היא, והנחש גם כן אמר לה (בראשית ג') אף פי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן, ולא מצינו שנצטווית היא, חלה שהיתה בכלל ציווי בעלה, אחר שנוצרה גופה מאישה אדם הראשון, ולזה נענשה גם היא על שהיתה חוטאת ומחטיאה, ולא נתקללה אלא בקלות המיוחדות לה במה שהיא אישה, ובמה שנתקלל אדם נכללה גם היא, פי לא הזכיר בה מיתה פי אם במה שנאמר לאדם (שם) פי עפר אתה ואל עפר תשוב נכללה גם היא, וענין מה שחזר האל ית' להזכיר לו ענין מיתה פה באמרו ואל עפר תשוב, ולא הספיק במה שאמר לו בשעת אזהרתו פי ביום אכלה ממנו מות תמות, נראה שבא לבאר לו ענין מיתתו שהיתה בתורתו אל העפר אשר ממנו לוקח, והכביד עתה עונש מיתתו יותר ממה שהיה נראה ממה שאמר לו מות תמות, פי האדם הוא מחובר מארבע יסודות והיותר עכור ועב שבכולם הוא יסוד העפר, ולכן הורה לו עתה פי ישוב אל העפר פי עפר הוא, כלו' פי לא תהיה העמדתו וחייתו פי אם בגדר העפר אל שאר היסודות, ויחשב זרעו לנבלי חרש מעשה ידי אמן, שלא יהיו ימי שנותיו פי אם שבעים שנה ואם בגבורות שמנים שנה, ואם היתה נגזרת מיתתו בערה אל שאר היסודות, היו חיים יותר זמן ארוך כמו שמצינו בשדים שהם נבראים מאש ורוח כמו שפירש הרמב"ן בפירוש התור', והם חיים ימים ארוכים ולבסוף מתים כמ"ש ז"ל (בתגיגה ט"ז) פרים ורבים כבני אדם ומתים כבני אדם, והטעם שהכביד האל ית' עתה בעונשו יותר ממה שהורה לו בשעת אזהרתו שלא פירש עונשו אלא במיתה לבד ועתה העניש אותו יותר באמרו ארוכה האדמה בעבורך בעצבון וגו' בזעת אפיה וגו' ואל עפר תשוב וגו' שהוא קוצר החיים כמו שביארנו, כל זה היה לסבת ששמע לקול אשתו ולא לציווי האל יתברך כמו שאמר פי שמעת לקול אשתך וגו', פי אם היה אוכל מעצמו אולי שלא היה נענש יותר אלא במיתה ותהיה המיתה לימים ארוכים, אבל עתה ששמע לקול אשתו ידע שהיה פרי זה מאותו שנצטוו עליו, כמו שנראה מדברי חז"ל שאמרה לו חנה מה את סבור שאני מתה ונתנה אחרת נבראת לה אין כל חדש תחת השמש וכו', נענש יותר ממה שהורה בתחלה, וכשהיא זוכה נחשב זכותה לבעלה ג"כ, כמו שאחז"ל (במ"ר פרשה ט') בזכות נשים צדקניות יצאו ישראל ממצרים, פי צדקתן נחשבה להם: פרוק חמשה עשר התפלה היא מצנה מן התורה כמ"ש (דברים יא) ולעבדו בכל לבבכם (תענית ב') אי זו היא עבודה שהיא בלב זו תפלה, וכשאדם מתפלל בכוננה הוא מקיים מצנה מן התורה, פי סדר שבחו ית' ושאלת צרכיו בהפרתו פי אין מי שיוכל להפיקם פי אם הוא ית' ונתינת הודאה לו, וגם פי תפלתו על ענין שאלתו לא תהיה מקובלת לסבה שבכר נגזרה גזרה עליו או לסבה ידועה לפניו יתברך, עכ"ז תפלתו תחשב לו לצדקה בעוה"ב, וגם בעוה"ז יאכל פירות התפלה דמיון מה ששאל מהאל ית', כמו שמצינו במשה רבינו ע"ה פי גם שלא נתקבלה תפלתו ליכנס לארץ, השיג דמיון הפניסה שהראהו האל ית' את כל הארץ וכל מה שיארע לישראל מיום שיכנסו ועד יום שיצאו ממנה וכן מה שיארע לישראל עד סוף העולם, כמו שאמרו הפתוב עד הים

האחרון ונדרשו חז"ל עד היום האחרון, וזה היה בסבת תפלתו שהתפלל בכנונה גדולה, ומה שאמר משה רבינו ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי, פבר באר שאמר לו רב לה הרבה שמור לה הרבה צפון לה כמו שאז"ל (ספרי פנחס) פי זה נכלל היות לו שכר בעוה"ב גם על זאת התפלה, לבוד מה שזכה לראות את הארץ מבחוץ ולדעת מה שיהיה עד סוף הימים, וכן כל מי שמתפלל לפני האל תפלה בכנונה בין תפלת חובה או נדבה, הגם פי לא תתקבל תפלתו במה ששאל עתה מהאל, לא היה יגיעו לריק, ויש תקנה לאחריתו במה ששבח לאל יתברך וקיים מצות עשה נכללת בכל רמ"ח מצות עשה, וכן בתפלה שהיא מקובלת לפניו יתברך גם כי שכרו אתו ופעולתו לפניו במה שמפיק האל ית' צרכו ושאלתו, ג"כ יש לו שכר מצות תפלה שהתפלל בעוה"ב, וכמ"ש (בפרכות צ"ב) אמר רבי אליעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שאין לה גדול במעשים טובים יותר ממרע"ה ואעפ"כ לא נענה אלא בתפלה שנאמר אל תוסף דבר אלי, וסמך ליה עלה ראש הפסגה ופירש"י ז"ל בדבר תפלה זו נתרציתי לה להראותה את הארץ, וכיון שאמרו כי התפלה גדולה ממעשים טובים, נראה כי יש לה מעלת המעשים טובים, והוא השכר הצפון לו לעוה"ב, וגם קבלת התפלה, שאם אין בתפלה אלא קבלתה בהפקת רצונו בשאלתו, יותר גדולים הם המעשים הטובים ששכרם גנוז וצפון לעוה"ב, וכבר ארז"ל (פרכות ד) אמר רבי אלעזר בר אבינא כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מנובטח לו שהוא בן העוה"ב, ומסיק משום דאית ביה תרתי דאתיא באל"ף ביי"ת וכתוב ביה פותח את ידך וגו', הנה כי שכרה הוא לעוה"ב, מפני שכר התפלה, ויותר מזה כי הוא מנובטח שהוא בן העוה"ב, בהיותו נוהג כל ימיו לאומרו ג"פ, כי בתפלה שהוא מתפלל בכל יום אין לו כי אם שכר מצות תפלה שהתפלל, כל תפלה אינה נחשבת אלא מצוה אחת, וגם הפקת רצונו בשאלתו אם נתקבלה תפלתו, אבל באומרו בכל יום שלש פעמים תהלה לדוד הוא מנובטח לחיי העוה"ב מפני שני הדברים שזכרו, שהם דאתי באל"ף ביי"ת וכתוב בה פותח את ידך: וענין סידור מזמור זה באל"ף ביי"ת הוא לשני דברים, הראשון להורות על מעלת השבח וההלול הנזכר בו אשר מצד זה יחוייב האדם להתמיד אמירתו ולשקוד על דלתותיו יום יום, וכדי שיהא שגור ומורגל בפיו שלא ישפח או לא ישמיט פסוק ממנו, למעלתו סדרו אותו באל"ף ביי"ת, וזה היה ג"כ טעם כל מה שהיה סדרו באל"ף ביי"ת, כי גם קינות ירמיהו לסבה זו היו בסדר אל"ף ביי"ת, כדי שיהיו מורגלים באמירתם ויחזרו בתשובה שליקה בראותם מה שאירע להם על החטאים שחטאו.

הסבה השנית כי היות סדרם באל"ף ביי"ת הוא מורה על היותו כולל בשבח זה כלל שבחים והלולים אשר אין מספיקות רוב האותיות לכלול אותם עד אשר יתחברו כל האותיות בשבח מזמור זה, וגם שיהיה סדרן בסדר האותיות א"ב ג"ד, כי סדרן הוא א"ב ג"ד כפי מה שמצאנו בספר תהלים ומשלי וקינות, וגם איכות סדרן מורה על שראוי להקדים האל"ף לכל האותיות פקדימת ראשון לשני ושלישי עד סוף האותיות, ומצאנו בתורה כי סכום האותיות הוא על סדר א"ב ג"ד אחד שנים שלשה ארבעה חמשה כמו שאמרו על הנזיר קדוש יהיה יהיה בגימ' שלשים פי סתם נזירות שלשים יום, וכן במלאכות אלה הדברים דברים שני הדברים תשלום שלישי אל"ה בגימטריא ל"ו הם ל"ט מלאכות, נראה כי אופן סידור האותיות מן התורה הוא כפי פסדר

סכום האותיות, הקודם במספר קודם בסדר אל"ף בי"ת, פיון שלכלול שבחי המזמור הנזכרו כל האותיות וכסדרן, נראה כי שבח והלול מזמור זה הוא יתר שאות ומעלה ממזמורים אחרים, והיות כל האותיות בסדר מורה על טוב הנמשך לאומר אותו שלש פעמים בכל יום, שמתנהג העולם בסדר בריאתו בהשיג האדם תכלית מה שיצא לאויר העולם, וכל העולם לא נברא בסדרו והנהגתו אלא בשביל זה שהוא מוכתח העוה"ב, וכמו שמצינו בברכות שבת"כ שהתחילו באל"ף וסיימו בתי"ו אם בתקותי וגו' ואולף אתכם קוממיות להורות כי ההולכים בתקותי ית' משיגים תכלית פוננת בריאת העולם בסדרו והנהגתו, והבלתי שומעים אליו ית', הם סבת חרבן העולם מתחלתו לסופו, כמו שרמז בתוכחות להתחיל ולהשלים באמצע האותיות, והניח תחלת האותיות וסופן.

כי העובר על מצנת האל ית' פאלו מאבד תחלה בריאת העולם ותכלית פוננת בריאתו, ובקלות משנה תורה היו הברכות על סדר האותיות מוי"ו עד מ"ם, ובקלות הם שלא פסדר התחיל מן הוי"ו והשלים כל האותיות וחרזר לאל"ף עד ה"א, להורות כי השומעים לקול ה' הם משלימים פוננת הבריאה בהמשיכם סדר העולם בכוננת תכלית בריאתו והבלתי שומעים מהפכים תכלית פוננת בריאתו: וענין מה שכתוב במזמור זה פותח את ידך וגו' הוא מורה על כי אותם שמקיימים את התורה מאל"ף ועד תי"ו הרמוזים במזמור, הוא ית' פותח את ידיו ומשביע לכל חי רצון.

וכוננת הכתוב הוא להורות כי האל ית' אינו מדקדק עם האנשים אפילו עם החוטאים עד כפר להם, אלא נותן להם מזונותיהם, וזהו פותח את ידך בין יד ימין לטובים, בין יד שמאל לחוטאים, לכולם משביע פיון שהם בגדר חי, ואמר שם רבי יוחנן מפני מה לא נאמרה נו"ן באשרי מפני שיש בו מפלתם של שונאיהם של ישראל שנאמר (עמוס ה') נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול קום בתולת ישראל ואמר רב נחמן אפ"ה חזר דוד וסמכה ברוח הקדש, שאע"פ שהפסיק נו"ן מפני נפילה שבה ולא אבה לרמזה חזר ורמז סמך הנפילה תכף לה, כדכתיב סומך ה' לכל הנפלים, בא רבי יוחנן לתת טעם למה לא נזכרה הנו"ן בזה המזמור פיון שכל האותיות נזכרו בה בראשי הכתובים, כי האל"ף גם הוא בהתחלת הכתוב, כי תהלה לדוד היא הקדמת המזמור והתחלתו הוא ארוממה אלהי המלך וגו', ופירש טעם הנו"ן שלא נזכרה שיש בה מפלתן של שונאיהם של ישראל כדכתיב נפלה ולא תוסיף.

קום, כי העלמת הנו"ן בשבח מזמור זה הוא לרמז כי לא תעמך אותה הנפילה אלא הוא ית' יקים אותה, כי מה שאמר לא תוסיף קום היא מעצמה, אלא על יד האל. וזהו נפלה לא תוסיף קום, כלומר שנפלה מעצמה מצד חטאתיה, וכמו שנפלה מעצמה לא תוסיף לקום מעצמה, ואמר בסוף הכתוב (שם) נטשה על אדמתה אין מקימה, כי אין לה קימה מצד עצמה, וגם אין בכח ב"ו שיקים אותה והיא נטושה על אדמתה עד אשר יקימה האל ית', וקראה בתולת ישראל וכן בתולת בת יהודה ובתולת בת ציון במקומות אחרים, לתת סבה למה שלא תקום מעצמה כ"א על ידו ית', כי היא בגדר הבתולה לבעלה שלא היתה לה בעל מעולם והוא עשאה פלי, כמו כן ישראל מעולם לא היתה להם אלוה אלא האל ית', כי גם שכתוב (יהושע כ"ד) בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם

וגו' ויעבדו אלהים אחרים, משעה שהיו בני ישראל לא קבלו עליהם שום ע"א, והיו כמו הבתולה שאיש לא ידעה פשנכנסו תחת כנפיו ית'.

ולכן ראוי לו יתברך להסים אותה, ובמערכא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול קום בתולת ישראל, הוא כי לא תוסיף לנפול מעצמה כי הוא יתברך יסיר לב האבן מבשרנו באופן שלא נחטא ולא נפול, ולכן ראוי שנקום מעצמנו ונשוב בתשובה שלימה, כי אין ישראל נגאלין עד שישובו בתשובה, כמו שכתוב (ירמיה ל"א) עד מתי תתחמקין הבת השובבה, ורב נחמן בא לפרש על דברי רבי יוחנן שאמר שלא הזכירה מפני שיש בה מפלתן וכו', כי ג"כ רמז במזמור קימת אותה הנפילה על ידו יתברך והוא שאמר סומך ה' לכל הנפלים כי הוא יתברך יסמך את ידו עליהם ויחזק את לבם בתשובה: ונתבאר מכל זה כי התפלה שהיא בכונה גם כי לא תהיה מקובלת לענין שאלתו ובקשתו, עכ"ז יש לו שר טוב בעמלו במה שקיים מצות עשה להתפלל אליו יתברך, וגם כשתפלתו נשמעת יש לו שר קיום מצות התפלה כמו שביארנו וכיון שמחויב האדם להתפלל בין תושלם שאלתו או לא תושלם, אפשר שיחשוב האדם המתפלל שהאל ית' ראוי שיגמול לו חסד על התפלות, לכן אנו אומרים בסוף תפלותינו עלינו לשבח לאדון הכל, כי ראוי שנגמול לו חסד על שהאיר עינינו לדעת ולהבין כי אנו משתחוים לפני מלך מלכי המלכים וכו': פרק ששה עשר התפלה על כל צרה שלא תבא על הצבור היא מצות עשה מן התורה כמו שכתוב (במדבר י') וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות, ואמר בספרי א"ר עקיבא אין לי אלא מלחמה לבד, שדפון וירקון ואשה מקשה לילד וספינה המטרפת בים מנין, ת"ל על הצר הצורך אתכם על כל צרה שלא תבא על הצבור, ודבר זה מדרכי התשובה הוא שבזמן שתבא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם כמ"ש (ירמיה ה') עונותיכם הטו אלה, וזה יגרום להם להסיר הצרה מעליהם כמו שכתב הרב ז"ל בהלכות תענית פ"א כשהתפללו ונענו מלבד מה שהועילה להם התפלה שהצילם האל מצרתם, הועילה להם שקיימו מצות עשה, וכמו כשהאדם שב בתשובה לבד מה שנתפטר לו חטאו קיים מצות עשה, כמו כן בענין התפלה וכמו שביארנו בפרק שלפני זה.

וצריך להאריך בתפלה על כל צרה כמו שסדרו רז"ל (תענית ט"ו) כ"ד ברכות בשחרית ומנחה, וברבוי התפלה הם נזכרים לפני ה' ונושעים, כמ"ש (במדבר י') ונזפרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאויביכם, כי מצד התפלה יצאו מתחת מה שנגזר עליהם בעונם וזכרו לפני ה' באופן שיהיו נושעים, וכמ"ש בספרי ונזפרתם ונושעתם, הא כל זמן שזכרתי ישראל אינם נזכרים אלא לישועה, הפונה כי כשישראל חוטאים אין הקב"ה מעניש אותם עד שיקטרג עליהם מדת הדין, אבל כשהוא רוצה לרחם עליהם מצד ששבו אל ה', הוא בעצמו זוכר אותם בתחלה להושיעם מצרתם.

וזהו כל זמן שזכרתי אינם נזכרים אלא לישועה, כלומר כל זמן שהם נזכרים שהתחלת הזפרתם היא מהשם אינו אלא לישועה, כי בזמן שהם נענשים מלמעלה על חטאתם אינם נזכרים לפני ה' בתחלה אלא ע"י מקטרגים כנזכר: ומה שיורה מן הכתוב כי אלו הצרות הם באות מאתו ית' על עונותם, הוא מה שאומר הכתוב וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם וגו', כי הוא מן הקנשי מה שאומר וכי תבאו מלחמה

בְּנִרְאָה שֶׁהֵם הוֹלְכִים לְהִלָּחֵם, וְאָח"כּ אוֹמֵר עַל הַצַּר הַצּוֹרֵר אֶתְכֶם, שֶׁנִּרְאָה כִּי הֵם בָּאוּ עֲלֵיכֶם, וְעוֹד מָה שְׂאוֹמֵר בְּאַרְצְכֶם נִרְאָה שֶׁהָאוֹיְבִים בָּאִים עֲלֵיכֶם, כִּי הֵם אֵינֶם הוֹלְכִים לְמִלְחָמָה בְּאַרְצֵם שֶׁהָרִי אֲרָצָם הִיא, אִם לֹא כְּשִׁבְאִים עֲלֵיכֶם הַצָּרִים אָז יִתְאַסְפוּ לְהִלָּחֵם עֲלֵיכֶם, וְלָכֵן אֲנִי אוֹמֵר כִּי מָה שְׂאוֹמֵר בְּאַרְצְכֶם הוּא לְעַד וּלְאוֹת שֶׁיִּדְעוּ כִּי מֵאֵת ה' הִיְתָה נִסְבָּה שֶׁיָּבִאוּ עֲלֵיכֶם הָאוֹיְבִים מִצַּד חֻטְאֵתֶם, כִּי אֵין שׁוֹם שֶׁר שֶׁל מְלָךְ ב"ו יוּכַל לְהִלָּחֵם עַל מְקוֹם הַמִּיּוֹחַד לְמְלָךְ, אוֹ לְצַעַר בְּנֵי מְדִינָתוֹ כ"א בְּרִשׁוֹתוֹ, כָּל שֶׁפֶן מְלָךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּב"ה שֶׁאֵין שׁוֹם שֶׁר וּמִזָּל אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֵיךָ אֹתָם לְכָל הָעַמִּים שֶׁיָּבִיא לְהִלָּחֵם עַל אֲרָצוֹ, וְהִיא אֲרֶץ הַקְּדוֹשָׁה בְּהִיּוֹת שׁוֹכְנִים בָּהּ עִם ה' חָלְקוֹ וַיַּעֲקֹב שֶׁהֵם חָבְלוּ נַחֲלָתוֹ, אִם לֹא בְּרִשׁוֹת ה' שְׁנוֹתָן פֶּח וּרְשׁוֹת לְשָׂרֵי הָעַמִּים שֶׁל מַעֲלָה שֶׁיִּשְׁפִּיעוּ עַל אַנְמוֹתָם פֶּח וּמִמְשָׁלָה שֶׁיּוּכְלוּ לְהִלָּחֵם עַל יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצוֹתָם עַל חֻטְאֵתֵיכֶם.

וְלָזֶה אָמַר וְכִי תִבָּאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצַּר הַצּוֹרֵר אֶתְכֶם, כִּי הַצַּר הַצּוֹרֵר אֶתְכֶם בְּהִיּוֹתְכֶם בְּאַרְצְכֶם, שֶׁאֵין שׁוֹם שֶׁר וּמִזָּל שׁוֹלֵט בָּהּ, דְּבָר יָדוּעַ הוּא כִּי אֵינּוּ אֵלָּא בְּרִשׁוֹתֵי עַל חֻטְאֵתְכֶם, וְלָכֵן כְּשֶׁהֵם בָּאִים עֲלֵיכֶם וְאִתְּם יוֹצֵאִים לְמִלְחָמָה עֲלֵיכֶם בְּאַרְצְכֶם, רָאוּי לְכֶם שֶׁתִּרְעוּ בַּחֲצוּצוֹת שֶׁתִּזְעָקוּ וְתִרְעוּ וְתִשׁוּבוּ בְּתִשׁוּבָה שְׁלִימָה, וּבָזֶה תִּהְיוּ נִזְכָּרִים לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם, כְּלוֹ שֶׁתִּזְכְּרוּ לִפְנֵי ית' שֶׁאִתְּם לִפְנֵי, כְּלוֹמֵר שֶׁחֲזַרְתֶּם בְּתִשׁוּבָה, וּבָזֶה יִשְׁמְעוּ וַיִּדְעוּ שֶׁרֵי מַעֲלָה, וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה עִם ה' אֵלֶּה שֶׁחֲזַרוּ כְּבָר בְּתִשׁוּבָה וּבְאַרְצוֹ הֵם יוֹשְׁבִים, וְאֵינֶם מְשַׁפְּיעִים עוֹד פֶּח לְאַנְמוֹתָם, בְּאִפְסוֹ שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְהַצַּר לְכֶם וַיְהִי נוֹשָׁעִים.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאוֹיְבֵיכֶם וְלֹא אָמַר וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם, כְּלוֹ הַתְּשׁוּעָה מַעֲצָמָה תִּבָּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָּהֶם פֶּח לְעֲשׂוֹת חֵיל נְגַדְכֶם, כְּשֶׁיִּדְעוּ כִּי עִם ה' אִתְּם שֶׁחֲזַרְתֶּם בְּתִשׁוּבָה וְתִהְיוּ נוֹשָׁעִים מֵהֶם בְּנִזְכָּר: וְעַנֵּן הַצָּרוֹת שֶׁלֹּא יָבִאוּ עַל הַצָּבוֹר שֶׁהַזְּכִירוּ חו"ל מוֹרִים ג"כ שֶׁבָּאוּ מֵאִתּוֹ ית', וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ (תְּעַנִּית כ"ב) עַל חִזְיָה רְעָה אִם נִרְאָתָה בְּעִיר הָרִי זוֹ מִשְׁוֹלְחַת, וְכֵן (שָׁם) כְּשֶׁנִּרְאָתָה שְׁנֵי בְנֵי אָדָם וְלֹא בְּרַחָה מִפְּנֵיהֶם מִשְׁלוּחֵי הַמְּקוֹם הוּא, כְּדַכְתִּיב וְהִשְׁלַחְתִּי בְּכֶם אֶת חַיִּית וְכו', וְכֵן (שָׁם) שֶׁאֵר הַצָּרוֹת שֶׁלֹּא יָבִאוּ עַל הַצָּבוֹר חֲרֵב דְּבָר אֲרָבָה חֲסִיל שֶׁדָּפוֹן יִרְקוֹן מִפְּוֹלַת חוֹלָאִים מְזוֹנוֹת מְטָר, כְּלָם מֵאִתּוֹ ית' הֵם בָּאִים עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם, וְכְשֶׁשָּׁבִים בְּתִשׁוּבָה לִפְנֵי ית' בְּתַפְלָה וּבְתַחֲנוּנִים הוּא מְרַחֵם וּמְנַהֵם, אֵלָּא שֶׁנִּרְאָה שֶׁיֵּשׁ אֵי זֶה חִילוּק בְּאֵלּוֹ הַצָּרוֹת כְּשֶׁהֵן בָּאוֹת בְּעֵינָיו שֶׁהָאֻמוֹת וַיִּשְׂרָאֵל מְעוֹרְבִים בָּהֶם, שֶׁאֲפָשֶׁר שֶׁיִּחְשַׁב כִּי אֵינֶם בָּאוֹת אֵלָּא בְּעֲוֹנוֹת הָאֻמוֹת וְלֹא בְּעוֹן יִשְׂרָאֵל, וְלָכֵן מֵרַפִּין יְדֵיהֶם יִשְׂרָאֵל בְּדוֹרוֹת אֵלּוֹ מְלַהֲתַעֲנוּת וְלִזְעוּק בְּזִמְן שֶׁהִנּוֹת צָרוֹת אֵלּוֹ בְּעוֹלָם, כ"א בְּמִנִּיעַת הַמְּטָר, וְאֵינֶם מְשַׁגִּיחִים כִּי גַם שֶׁהִיְתָה הָרְעָה בָּאָה בְּעֵבוֹר הָאֻמוֹת, הִנֵּה הֵם מְעוֹרְבִים בָּהֶם וַיִּמְשֹׁף לָהֶם ח"ו חֵלֶק מֵהַצָּרָה הַהִיא, כ"ש אִם אֲפָשֶׁר שֶׁבָּאָה עַל חֻטְאֵת יִשְׂרָאֵל ג"כ, וְהָרִי אָמְרוּ חו"ל (שָׁם) וְחֲרֵב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם אִפִּי חֲרֵב שֶׁל שְׁלוֹם שֶׁהִיא בֵּינָם לְבֵינָם, עכ"ז הִיא צָרָה וְרָאוּי לְהַתְּפַלֵּל וְלִזְעוּק עֲלֵיהָ: וְעִם כָּל זֶה אֲנִי חוֹשֵׁב כִּי מָה שֶׁנַּצְטוּיְנוּ מִן הַתּוֹרָה לִזְעוּק וּלְהָרִיעַ עַל צָרָה, הוּא כְּשֶׁבָּאָה אֵי זֶה צָרָה עַל יִשְׂרָאֵל בְּכָלֵל אוֹ בְּפָרֵט וְאֵינָה אֵלָּא בְּיִשְׂרָאֵל לְבַד, שֶׁאֵז נִרְאָה וְדָאִי גְמוֹר כִּי עַל חֻטְאֵת בָּאָה לָהֶם הַצָּרָה הַזֹּאת, וְכִמוֹ שֶׁנִּרְאָה מִן הַכְּתוּב וְכִי תִבָּאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצַּר הַצּוֹרֵר אֶתְכֶם וְגו', כִּי מָה שְׂאוֹמֵר בְּאַרְצְכֶם ר"ל בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל בְּהִיּוֹתְכֶם יוֹשְׁבִים עַל אֲדַמְתְּכֶם, וְאִפִּילוֹ בַּחוּ"ל בְּהִיּוֹתְכֶם יַחַד שֶׁאֵינָה כּוֹלֶלֶת הָרְעָה כ"א אֱלֵיכֶם, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר לְעַנֵּן הַדְּבָר (שָׁם) כ"א) עִיר הַמוֹצִיָּאָה אֶלָּף וְח"ק רַגְלֵי כָּגוֹן כָּפָר עָפוּ וַיִּצְאוּ מִמֶּנָּה ט' מִתִּים בְּשִׁלְשָׁה יָמִים

זה אחר זה הרי זו דבר, הגנה שהמשילו עננו צרת הדבר בכפר המיוחד לישראל כי זה מורה על פי עליהם נגעה הרעה מצד חטאתם בהשגחת האל ית' עליהם, ולכן צריך שישוּבו בתשובה שלימה כדי שתסתלק מעליהם וזה הוא דבר נסיון לאומה ישראלית שיראה ויתפרסם בעולם השגחת האל יתברך עליהם.

כי פשהם חוטאים מביא עליהם רעה, וכשהם שבים בתשובה מיד מסתלקת מעליהם, והיה עננו זה מיוחד באומה בזמן היותם על אדמתם שהיו ניפרים שהם זרע קדש ברך ה'. וכאשר ייסר איש את בנו הקב"ה מניסרם, בהיות הדבר ניפר וגלוי כי צרתם ותשועתם היתה מאתו ית'.

אבל בזמן היותנו בגלות, גם כי כל הדברים הבאים עלינו ידענו ידיעה ודאית כי מאתו יתברך הם, עם כל זה הוא כמסתיר פנים ממנו על חטאתינו, ובאים עלינו הצרות בעונותינו באופן שהחוטאים יש להם מקום לספק ולומר אולי מקרה הוא בא עליהם, וכן בענין התשועה מאותן הצרות וכמאמר הפתוב (דברים ל"א) והסתרתי פני מהם והיה לאכול ומצאוהו צרות רבות ורעות ואמר הלא על פי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה, כלומר אם היה אלהי בקרבי לא היו באים עלי הרעות האלו, וכיון שבאו עלי לא היו מאתו כ"א מקרה הוא היה לנו, ולכן חזר ואמר ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא, כלו' עוד אסתיר פני יותר ויותר ואניחם בצרתם כיון שפנו לאלהים אחרים, כלומר שלא נתנו אל לבם לידע כי מאתו ית' באה להם הצרה הזאת, אלא שתלו אותה במקרה במערכות השמים, או בסבות אחרות אשר עליהם אמר כי פנה אל אלהים אחרים: ולכן ראוי לאדם להיותו נותן אל לבו בזמן הגלות, כי כל מה שיאירע לו בזה העולם מנקיפת אצבע עד המיתה הכל מאתו ית' הוא, ויותר הוא משגיח עלינו בזמן היותנו בגלות ממה שהיה צריך להשגיח עלינו בזמן היותנו על אדמתנו ועל מלכותנו, אלא שהוא מתנהג עמנו בהסתר פנים בחטאתינו באופן שיש למורדים וחוטאים שבינינו מקום לספק ולהרהר ושוא לא בא הענין מאתו ית', וכמו שאנו רואים בענין הדבר ח"ו ההנה בינינו בזמנים אלו שהיא חלוקה בכמה דברים ממה שהיתה בזמן היות ישראל תחת ממלכתו יתברך, כמו שראינו במגפה שהיתה על דבר פעור, וכמו הדבר שהיה בימי דוד, שהיה הענין ניפר שהיה השגחה מאתו ית' על עונם וחטאתם, וכשהיו שבים היה מרחם עליהם הש"י, וענין היות המגפה שבאותם הימים דרך פלא ונס מפורסם, הוא מה שראינו היות עננו מיתתם בפתע פתאום בלי קדימת זמן לחולי, כמו שכתוב בבעל פעור (במדבר כ"ה) ויחר אף ה' בישראל ומיד אמר קח את כל ראשי העם וגו', ותיקף אמר משה לשונפטי ישראל הרגו איש אנשיו והנה איש ישראל בא וגו' וירא פנחס וגו' ויבא אחר איש ישראל וגו' ותעצר המגפה מעל ישראל, כי נראה כי ביום שחרה אפוא בהם נעצרה המגפה על יד פנחס והיו המתים ביום ההוא כ"ד אלף, וכן על מחלוקת קרח בהתחלת הנגף בעם נתן אהרן את הקטרת כאשר דבר משה לכפר על העם ועמד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה מעל בני ישראל והיו המתים במגפה באותה שעה התכופה י"ד אלף ושבע מאות מלבד המתים על דבר קרח, וכן בדבר שהיתה בימי דוד נאמר (ש"ב ל"א) וימת ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד וימת מן העם מדן ועד באר שבע שבעים אלף איש.

ויש מי שאמר (פסיקתא רבתי) ועד עת מועד משעת שחיטת התמיד עד עת זריקתו, הנה כי במעט מן הזמן היתה הדבר באותם הימים הקדמונים דרך פלא וגם בלי חולי ומדנה, משא"כ במגפות שבזמנים אלו שהאדם נופל למשכב מחמת חולי, והוא מנפה בין ידיו או ירכיז ומאריך קצת ימים בחליו, וכן נראה שהיה הענין נוהג גם בזמן החכמים הקדמונים תנאים ואמוראים וכמו שאמרו כל עיר המוציאה אלה ות"ק רגלי כמו פפר עכו ויצאו ממנה ט' בג' ימים זה אחר זה הרי זה דבר, כי נראה שלא היו מתים בבת א' ביום א' כמו בבעל פעור וכמו ענין דוד, אלא היו מתחילים למות ג' או ד' בכל יום, והנה הדבר מתרבה מדי יום ביום כמו מה שהונה בינינו בזמנים אלו.

ואפשר כי מה שנתנו חכמים מנין זה לידעת שהוא חולי דבר, הוא כפי מה שפתוב על שלשים ועל רבעים לשנאי ועושה חסד לאלפים וכו', וארז"ל (יומא ע"ו) מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחד מחמש מאות, ואם פן בדבר שהוא ענין פורענות שיערו חכמים א' מת"ק ג' ביום א' מאלה ות"ק ובשלישה ימים הניא חזקה שהוא חולי הדבר וזועקים עליה, ומצינו ג"כ הבדל במגפות הללו באותם הפופים מחמת החולי ההנה ומתרפאים, מה שנראה שלא היה פן במגפות הקודמות שלא היה קודם להם חולי ומדנה אלא הנגזר עליהם שהיו מתים, והנשארים נצולים בלי נסים להרים כמו שהוא בזמנים אלו שהולכים נעים ונודים נסים מחמת המגפה, וכן מצינו הבדל במה שאנו רואים רוב המתים במגפות בינינו ילדים אשר אין בהם כל מום, והם תינוקות של בית רבן בנים ובנות, משא"כ באותם המגפות שלא היו מתים כ"א האנשים החטאים בני עונש בית דין של מעלה מעשרים שנה ומעלה, וכמ"ש הפתוב (במדבר כ"ו) ויהי אחר המגפה ויאמר ה' אל משה וגו' שאו את ראש וגו', כנראה כי אותם שמתו במגפה היו נכבדים במנין, וכן בדבר שהיתה בימי דוד פתוב שבעים אלה איש, ולא קטנים וקטנות: ואפשר שנתנו אלו הג' הבדלים בפתוב (שם י"ז) ויהיו המתים במגפה י"ד אלה, כי באמרו י"ד אלה הורה על פי מנין המתים היה בבת אחת סכום הנזפר, משא"כ במגפות הללו, שאמרים ביום זה או בשבוע זה מתו כל כך אנשים, ואח"כ חוזרים ומוסיפים עליהם בכל שבוע או בכל חודש, ולפעמים יש הפסק בנתיים, שנותנים סכום כך וכך לאותם שמתו במגפה, בחשבם כי כבר נעצרה, ואח"כ חוזר ומתדבק לקצת ומוסיפים על המנין, ובאותם המגפות לא היה כ"א מנין א' בבת אחת, ונהו הנרצה באמרו שהיו בבת אחת המתים במגפה כ"ד אלה, וכן במה שאמר המתים יורה כי לא היו ביניהם מופים מחמת חולי הדבר ומתרפאים, אלא אותם שהמגפה שלטה בהם כלם היו מתים, ונהו ויהיו המתים במגפה, וכן אלו הכ"ד אלה היה במנין האנשים כמו שהוכחנו, לא בנים ובנות: וראוי לתת טעם לאלו ההבדלים, ואומר כי הוא מן הידוע כי שזמן שהיתה השכינה שורה על ישראל באמצעות המשכן או המקדש וארץ ישראל וירושלים, היתה השגחת האל ית' גלויה על האומה ישראלית לעין כל, בראותם מה שעשה האל ית' מן הנסים והנפלאות בהוציאו אותם מצרים ובמדבר ובכניסתם לארץ ובעמדם בבבל, וראיהם יפירום כי הם זרע ברך ה', והיו מהנסים מתמידים באומה, כענין (שמות ל"ד) ולא יחמוד איש את ארצו, וכענין פירות הארץ הטובה בכל הדברים, וכמו (אבות פ"ה מ"ה) עצרה נסים שהיו נעשים לעולם בבית המקדש, וכדומה להם מה שלא יסופר מרוב לקיים הבטחתו אליהם והייתם לי סגולה מפל העמים וגו' ממלכת כהנים וגוי קדוש, ומהשגחת האל ית'

עליהם היתה להעניש אותם על חטאתם מיד פשיחטאו עונש ידוע וניכר שהוא מאתו ית' לשיפתנו אל לבם חטאתם וישובו בתשובה שלימה לפניו, ולכן היתה מביא עליהם דבר ח"ו בזמן חטאתם, והיה ענין הדבר ההוא מושגח מאתו ית', שיהיה לזכות לבו בקרבו העובר על דבריו מיד, ומי שלא חטא לא יאונה לו כל און, וכן שאר הצרות הבאות על הצבור היו נראות משולחות מאתו ית' על חטאתם מיד פשיחטאו, כדי שיידעו ויבינו כי מאתו היתה להם זאת על עונם, ובשובם היתה מסתלקת הצרה ההיא, אמנם בזמן שנסתלקה שכינה מעליהם בעונות, נסתלק ג"כ גלוי השגחתו עליהם ואינם מושגחים בפרסום מאתו, כ"א בהסתר פנים מהם, אם להשפירם ואם להענישם, כי הטובות והרעות ההנות הם באות באופן שיוכל המתעקש לחשוב ולהרהר כי אינם מאתו ית', כמו הדבר ההונה בזמנים האלו שהוא בא מעט מעט וקצת מהמנפים במגפה מתרפאים, ואינו בא מיד כשהם מתחייבים על חטאם, אלא שהוא ית' מקיף להם כחננוני ובזמנים מוחלפים הדבר מתרבה, כמו ששנינו אבות פ"ה) בד' פרקים הדבר מתרבה וכו', וגם שאר הצרות אינם באות משולחות בפרסום בזמנים אלו, אלא באופן שיחשב עליהן שאינם באות מאתו ית'.

והאיש המשפיל יודע ומבין כי כל מה שיקרה לנו בהיותנו בגלות הן כלל הן פרט, הכל מאתו ית' בהשגחתו עלינו, עושה נפלאות גדולות לבדו (מדרש תהלים קל"ו) שגם בעל הגס אינו מפיר בנסו, ואם ישגיח האדם ויהרהר בכל מה שקרה לישראל מזמן גלותם בכלל ופרט, יתאמת אצלו ויראה בעיניו ולבבו יבין כי הכל מאתו ית' בהשגחתו עליהם: ומפני שראיתי בענין הדבר שנתפשט בפני כל ההמון גם החכמים בפרט חכמי הטבע שענין המגפה הוא הפסד האויר במקום שהוא מסבות ידועות, ומתערב הוא עם אויר הנשאף לאדם ומזיקו, באופן שמקרבים הדבר לטבע, בראותם הבורחים מחמת המגפה שהם ניצולים, והעומדים באויר ההוא הנפסד מסתפנים, לכן ראיתי לכתוב מה שנ"ל בענין הזה, והוא כי אמת ויציב ונכון כי כל מה שיאירע לאדם בכלל ובפרט הוא מאתו ית', וביחוד ענין המנות הנגזר על הכל ביום ר"ה שהוא יום הדין, ונכתב ונחתם האיש לחיים ולמות, ואם נגזר עליו מיתה לא יועיל נוסו וברחו ביום עברתו, אבל מי שלא נגזר עליו המיתה ועמד במקום הסכנה, אפשר שילכד ויסתפן, וכשנגזר על מדינה ידועה שיהיה בה באותה השנה דבר ח"ו, וימותו בה אנשים ידועים בשמותם ומנינם, הענין נוהג כן, כי כל המתים במגפה והנלכדים בה גם שהיו בורחים פולם נחתמים ביום ר"ה למיתה, אלא שיש הפרש ביניהם, כי קצתם הם מחוייבים בדינם למיתה החלטית בין יעמדו במקום ההוא או לא יעמדו אלא יברחו וינוסו, וקצתם הם מחוייבים בדינם אם יעמדו במקום ההוא, ואם יברחו כל אחד מהם ערוקיה מסתנייה, ובאותו הצער שמצטער נחשב לו כגלות וניצול באותה שעה, והוא יתברר יודע בחירתו של זה האיש מה שיבחר אם לעמוד אם לנוס, וכשרואה יודע שבחירתו תהיה לעמוד במקום המסוכן חותמו למיתה, וכשבחירתו לנוס חותמו לחיים, ואם הוא ישר בדרכיו הוא ית' נותן בלבו ומדריך אותו מורה לו מקום לנוס שמה, וקצתם שאינם מחוייבים אז בעונש שהוא אלא שהם מסתפנים בעצמם לעמוד במקום הסכנה ואינם ראויים לשיעשה להם נס ונדבק בהם החולי ההוא במדינה, ואם טבעם מוכן להסתפן בחולי ההוא הם מסתפנים, והוא

ית' יודע בחירתם וחותמם למיתה, אם יבחרו לעמוד במקום סכנה בהיות טבעם מוכן להפסד בהתדבק בהם החולי ההוא, ואם אין טבעם מוכן לקה אינם נזוקים.

וענין הדבר בכלל הוא השגחה מאתו ית' שהוא בורא תדשה בארץ והוא הפסד האויר מוכן ועומד ללפוד ברשתו אותם שנגזר עליהם שימותו, ומיסר ביסורין קצת האנשים שלא נגזר עליהם מיתה בהיותם מוכנים ומדונפאים בחולי ההוא, והוא יתברר מקרב הענין לטבע כי אותם הבורחים ואינם ניצולים מרפה את לבם שלא להשמר בדרך טבע מהחולי ההוא המתדבק בו, ומי שאינו נגזר למיתה אלא לחיים הוא יתברר מראה לו דרך שינוס ולא ילכד אפילו בצער בחולי בלי מיתה ותהיה נוסו פפרתו, וקצתם נחתמים בנדאי לחיים כי גם שיעמדו לשם לא יאונה להם כל און, והאיש הנלכד חושש בעצמו אולי הוא מאותם שנתחייבו אם יעמדו, או מאותם שמסתפנים בעצמם אם יעמדו במקום הסכנה, ולכן באים בתדריהם, או נסים ובורחים מחמת המגפה, וכמו שראינו בדורות הראשונים, וכמו שכתב הנביא ע"ה (ישעיה כ"ו) לך עמי בא בתדריה וגו', וכתוב (ירמיה ט') כי עלה מנת בחלונינו וגו', ואמר פ' הכונס (ד' ס') רבא בעידן ריתחא הנה סכר פני דכתיב כי עלה מנת בחלונינו וגו' ואמרו (שם) דבר בעיר.

אל, יהלך אדם באמצע הדרך שמלאה הפנות מהלך באמצע הדרך דכיון דאתיהיב ליה רשותא מסגי להדיא. וענין מלאה הפנות הוא הממונה ליטול הנשמות ולהוליכם לפניו יתברר ליתן דין וחסבון, כי המלאה אינו עושה כי אם נטילת הנשמה בשעת הפרדה מהגוף, בחולי שנדבק בו בהפסד האויר שבורא האל יתברר לעתים הצריכות, וגם כי חכמי הטבע גם כן אומרים כי הניית האויר עצמו הוא בדרך טבע, עם כל זה הנה יכול האל יתברר להציל עמו ועבדיו מהכנת הפסדו, אלא שחטאי הדור גורמים שיהיה גזור עליהם שימותו בו המעונתים למיתה כפי מ"ש למעלה: וראוי לירא וחרד דבר השם לכבות גחלת המגפה בצדקה המצילה ממנות.

ותשובה ומעשים טובים, ויחשוב בעצמו כשעבר כבר חמת המגפה שאולי הוא הנה מאותם שנגזר עליהם מיתה אם לא היו בורחים מהמדינה והושם גלותו וטלטולו חלף מיתתו, ובתוך זמן המגפה יחוש שמא הוא מאותם שנגזר עליהם מיתה אף אם ינוסו או יתחבאו, וירבה בתפלה וצדקה ותחנונים לפני האל יתברר בתשובה ומעשים טובים, ואומרים בכל יום פטום הקטרת בקר וצהרים כי הוא מסוגל לענין הדבר, וכמו שמצינו (שבת פ"ט) כשעלה משה למרום שכל א' מהמלאכים מסר לו דבר שנהא עלית למרום שביית שבי לקחת מתנות באדם, ואף מלאה הפנות מסר לו דבר שנגאמר (במדבר י"ז) ויתן את הקטרת ויכפר על העם וגו' ואי לאו דיהב ליה מנא הנה ידע, וכיון שהקטרת מכפר על העם בזמן המגפה, כמו כן קריאתו יועיל, על דרך הושע י"ד) ונשלמה פרים שפתינו, ויש בו רמז בענין החלבנה המעורבת בשאר עשרת הסמנים עם היות ריחה רע ושאר הסמנים ריחם טוב, ויש בטבע נדיפת ריחם לבסם ריח הרע שפחלבנה עד שיהא ריחו טוב כמותם, וזה רמז למלאה הפנות שהוא דמיון החלבנה והוא מתערב לקהל שיש ביניהם דבר של קדושה להזיקם, וכשהם טובים וישרים בלבותם ושבים בתשובה שלימה אין מלאה הפנות יכול לשלוח בהם אלא הם שולטים בו עד שמלאה הרע בעל פרחו עונה אמן, כמו החלבנה שאין פח בטבעה להוציא ריחה הרע בהיותה מעורבת עם

שאר סממני הקטרת העשרה, ולכך ראוי להיות האדם זריז ונשכר בהתפללו ברכים כי הם מוכנים לינצל מחמת הדבר, כי מלאך המות בין עשרה מישראל צדיקים הוא דמיון החלבנה בסממני הקטרת שאין לה יכולת להבאיש ריחה כנזכר.

ולחשיבת הקטרת נזכר מעשהו בתורה בפרשה כי תשא בכלל מעשה המשכן אצל פרשת שקלים להורות כי הוא קיומו והעמדתו, כי כמו שהשקלים הם מכפרים במנין שלא יהא בהם נגף כמו כן הקטרת, ואם לא נזכרו וכא הנגף ח"ו, תעצר המגפה בעשיותו, ומה שלא הקטירו קטרת במעשה פנחס מפני שפבר פירש האל יתברך מה שיעשו על השבת חרון אפו והוא ענין הוקעת העם, וכן בדבר שהיתה בימי דוד היתה ע"פ נביא לדוד, ולא היה יכול לתקן פי אם ע"פ האל יתברך, אבל מפיון שמצינו שנעצרה המגפה בעשיות הקטרת ע"י אהרן נראה שהוא דבר נמסר למשה בשמים: ואפשר כי בזמן המקדש כשהיה הונה ענין המגפה שהיה כ"ג מקטיר קטרת לכפר על בני ישראל לבד קטרת בקר וערב ולא היתה ביאה ריקנית אלא לצורך עזת בני ישראל, וכשתקן דוד המלך ע"ה מאה ברכות בכל יום על שאמרו לו שהיו מתים בכל יום ק' אנשים והיה הענין פעין מגפה, לא תקן שיקטרו הקטרת לפי שראה שהיו מצומצמים ק' בכל יום לא פחות ולא יותר חשב כי לא נכל הענין על צד הקרי וההנדמן, ולכך נתן אל לבו לתקן ק' ברכות שמצא סמוך, מה"ת מה ה' אלהיך שואל מעמך אל תיקרי מה אלא מאה, ובבבאיאם (ש"ב כ"ג) נאום הגבר הוקם ע"ל, ובכתובים (תהלים קכ"ח) הנה כ"י כ"ו יבורך גבר אבל בלי ספק שאפ"י קריאת הקטרת מועיל בזמן המגפה כמו שנזכר.

ונוהגים ג"כ לומר פסוק ניאמר אליהם ישראל אביהם ג"פ סמוך לקטרת לרמוז שם כן ע"ב, ולמה שהנזכר בו מעט צרי והוא הראשון מסממני הקטרת, ושלשת הפסוקים המועילים בכל צרה והם ה' צבאות עמנו וגו' ה' צבאות ה' הושיעה וגו' והם סופי ג' מזמורים מיוחדים לתפלה, ובירושלמי (ברכות פ' אין עומדין) אמרו ר' חזקיה בשם רבי יוחנן אמר לעולם אל יהא פסוק זה נז מתוך פיך ה' צבאות עמנו וגו' רבי יוסי בשם רבי יוחנן וחרבי' ה' צבאות אשרי אדם בן טח בך, ומפני כי ה' הושיעה הוא סוף מזמור פמותם והוא מזמור יענה ה' ביום צרה (תהלים כ') המסוגל לכל צרה אנו אומרים אותו גם כן, גם כי לא נזכר שם בירושלמי, ויש רמז במנינם ליודעים חן: פרק שבועה עשר בהיות תפלת הצבור נשמעת תמיד, צריכין אנו לבאר ענין תפלת ביאת הגואל שאנו מתפללים אותה מזמן החורבן ערב ובקר וצהרים ברכת גואל ישראל, ומהר לגאלנו כו', תשפון בתוך ירושלים עירך, את צמח דוד עבדך כו', ואין אנחנו נענים בהיות תפלה זו נאמרת בכל יום ג"פ מפי כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם, ואי אפשר אלא שתהיה נאמרה בכוננה בקהל מן הקהלות ומפי צדיקים וישרים וכן מה שאמרו ז"ל (תענית ל') כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה, כדכתיב (ישעיה ס"ו) שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה, כמה וכמה צדיקים וחסידים התאבלו ולא זכו לראות עדין בנחמתה: ולתשובה זו אני אומר כי כבר נתבאר כי המתפלל על דבר גם כי לא נענה לא יגע לריק, אלא שיש שחר לפעולתו במה שמקיים מצות עשה, ומפיר יודע כי אין מי שיוכל להשלים חסרונותיו כי אם הוא ית', כ"ש בהתפללו על ענין גדול הערה שהוא גאולתו של ישראל, והיות פוננתו פדי שתתפרסם גדולת האל יתברך והיה ביום שהוא ה' אחד ושמו אחד, שיש לו שחר גדול בלי ספק אלא שענין קבלת תפלה זו שהיא כוללת

לכל ישראל אינה תלויה בכוננת קהל מן הקהלות בתפלה, אלא שהיה צריך פוננת רוב כל ישראל בה פינון שהיא כוללת לכלם, ואף בכוננה בה צריכים לעשות תשובה שלימה כדי שיענו, וכמש"כ (תהלים צ"ה) היום אם בקולו תשמעו, ומבלי זה אין תפלתם מקובלת גם פי תהיה בכוננה ביום מן הימים מן רוב ישראל, פי הוא כמו גזר דין שיש עמו שבועה דלא מקרע אפילו לצבור, עד אשר יבא עתה וימיה ימשכו, פדכתיב (ישעיה ס') בעתה אחישנה, (סנהדרין צ"ח) זכו אחישנה לא זכו בעתה.

ונראה פי על ענין נפלא כזה שהיא גאולתן של ישראל גאולה נצחית שאין אחריה גלות, צריך להרבות בתפלה, דורות ראשונים ואחרונים. ומועילה תפלת הראשונים לתפלת האחרונים, ויותר נקל הוא לאחרונים הקרובים יותר לזמן הגאולה, שתתקבל תפלתם מהראשונים מב' טעמים: הטעם הראשון פי הרחוקים מן זמן הגאולה הם צריכים הפצר והעטר יותר לתקובל תפלתם לדבר רחוק אלף שנים מהזמן מאותם שהם רחוקים ת"ק שנה, ואותם שאינם רחוקים מן זמן הגאולה אלא כמאה שנים הוא יותר נקל להם שתקובל תפלתם בהיות תפלתם שנה, וכן הקרוב קרוב קרובה תפלתו להיות נשמעת, דמיון העומד רחוק מן המדינה שלא תקפץ לו הדרך כל כך מהרה כמו העומד קרוב להמדינה: טעם ב' פי להיות הענין גדול הערך צריך ריבוי תפלות דור אחר דור כדי שתקובל תפלת הגאולה, ובהיות נשלמות תפלות הצריכות וידועות לו ית', אז בדור שהוא תקובל תפלתם, גם פי בזמנים הקודמים לא היתה מקובלת, ובעת שנשלם סכום התפלות הצריכות תקובל התפלה, לא בשביל תפלה זו לבד, כ"א בהצטרף אותה עם התפלות הקודמות, באופן שכל התפלות הקודמות הן מועילות גם כן, וכשתתקבל תפלה זו לדור אחרון כשתצטרף עם הקודמות, הרי הוא כאילו נתקבלה תפלת הראשונים, פינון שהיתה סעד לקבלת תפלה זו: ועוד אני אומר פי תפלת כל הדורות הראשונים נתקבלה לעצמם גם כן, גם פי לא היתה התשובה בימיהם, וביאור זה הוא פי אחר זמן הגאולה יהיה תחיית המתים ויבנה בית המקדש וינפזו כל הדורות הראשונים לראות הגאולה חלף עבודת תפלתם שהתפללו בזה העולם והיו מצפים לגאולה וזכו אליה, פי מתחלת הדינים בעוה"ב הוא (שבת ל"א) צפית לישועה, פי המצפים אליה זוכים לראות בשמחת הגאולה, ושאין מצפים לה אינם זוכים, ועל דרך זה יתישב מה שאמרו (תענית ל') כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה פדכתיב שישו אתה משוש, פי מצד התאבלו ראוי להיותו חי בזמן הגאולה ולנפות בנחמת ציון, וכן קודם התחיה אפטר פי בסוד הגלגול ימצאו בזמן הגאולה האנשים המצפים לגאולה והמתפללים עליה בכל הזמנים הקודמים, ונהרי זכו ונתקבלה תפלתם לעצמם ממש, שפינון שתפלת האחרונים קרובה להתקבל כפי מה שביארנו, יותר ראוי ומחוייב לדורות האחרונים לשוב בתשובה שלימה לפניו בתפלה ובצדקה כדי שיזכו לגאולה הקרובה אליהם: וכשהם מרפים ידיהם ח"ו נענשים, ולכך אמר הנביא עליו השלום (ישעיה נ"ה) דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, לרמז על שני הטעמים שכתבתי בדורות האחרונים, פי בהמצאו מורה על הטעם השני פי לפי ריבוי התפלות שמימי עולם ושנים קדמוניות יהיה נמצא אלינו, קראוהו בהיותו קרוב כפי טעם הראשון, שקרובה היא שתתקבל תפלת האחרונים מן הראשונים בהיות פוננתם ותשובתם שנה, ולראשונים שלא נתקבלה תפלתם לעצמם פי אם בזמן התחיה סמך דניאל הכתוב של (דניאל י"ב) ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו וגו' למה

שָׁאֵמֶר (שֵׁם) וּבִעֵת הַהִיא יִמְלֹט כָּל הַנְּמַצָּא כְּתוּב בַּסֶּפֶר, כְּלוֹמֵר הַנְּמַצָּאִים יִמְלֹטוּ מִן הַצָּרָה הַהִיא וַיִּזְכְּרוּ לְרֵאוֹת הַגְּאוּלָּה, וְאוֹתָם שָׁהֵם יִשְׁנֵי עָפָר, לֹא יֵרָאוּ בַצָּרָה חֲלָף מֵה שֶׁלֹּא זָכוּ לְרֵאוֹת הַגְּאוּלָּה קִנְדָם, וְעַתָּה יִקְיִצּוּ לַחַיֵּי עוֹלָם, וְכֵן אַחַר שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁרֵי הַמַּחֲפָה וַיִּגְיַע לַיָּמִים אֶלֶף שָׁל"ה, נֶאֱמַר לְדִנְיָאֵל וְאַתָּה לֵךְ לַקֵּץ וְתִנּוּחַ וְתַעֲמֹד לַגּוֹרְלָהּ לַקֵּץ הַיָּמִין, כִּי הוּא יִזְכֶּה לְזִמְנֵי הַיְשׁוּעָה גַם כֵּן כְּשִׁיעֲמֹד לַתְּחִיַּיִת הַמַּתִּים, וּמִלְבַּד כָּל זֶה נִשְׁמַעַת תְּפִלַּת כָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָל דּוֹר וְדוֹר בְּעִנְיַן הַגְּאוּלָּה שֶׁגּוֹאֲלֵם הוּא יִתְבַּרֵךְ, וְנוֹתֵנָם לְחֶסֶד בְּעִנְיַן כָּל שׁוֹבֵיהֶם לְמַעַלָּה וּלְכַבּוֹד, וּמִתְקַיְיִמִים בָּהֶם קִצַּת הַבְּטָחוֹת הַגְּאוּלָּה וַיִּכְמוּ שֶׁאֲמָרוּ עַל הַנּוֹאֵ בַר נֶתָן שֶׁנִּתְקַיְיִם בּוֹ (יִשְׁעִיָּה מ"ט) וְהָיוּ מְלָכִים אוֹמְנִיָּה, וְאֵין לֵךְ דּוֹר מִן הַדּוֹרוֹת שֶׁאֵין בָּא עָלָיו אֵי זֶה צָרָה וְהוּא יִתְבַּרֵךְ מוֹשִׁיעַ אוֹתָם וְגוֹאֲלֵם מִיַּד חֶזֶק מֵהֶם וְאֵף בְּלֵי צָרָה, לְהַעֲמִיד אוֹתָם וּלְקַיְיִמָם בֵּין כָּל הָאֲנָמוֹת, הוּא מַצֵּד תְּפִלָּתָם עַל הַגְּאוּלָּה, כִּי הוּא יִתְבַּרֵךְ רוֹאֵה וּמִשְׁגִּיחַ בְּעִנְיָנָם וְטָרַם יִקְרָאוּ עוֹנָה אוֹתָם, וְטָרַם מִפֶּה צִיץ רַפּוּאָה יִפְרֹחַ, וְאִם כֵּן הָרִי הוּא כְּעִין גְּאוּלָּה בְּכָל דּוֹר וְדוֹר, וַיִּכְמוּ שֶׁכְּתוּב (וַיִּקְרָא כ"ו) וְאֵף גַּם זֹאת בְּהִיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֲנִיבֵיהֶם וְגו': פָּרַק שְׁמֹנֶה עָשָׂר רְאוּי לְבָאֵר עִנְיַן הַתְּפִלוֹת שֶׁהוֹזְכְּרוּ בַּמִּקְרָא אוֹתָם שֶׁנִּתְקַבְּלוּ וְאוֹתָם שֶׁלֹּא נִתְקַבְּלוּ, אוֹתָם שֶׁבָּאוּ בְּבִיאוֹר בְּכְתוּב, וְקִצַּת מֵאוֹתָם שֶׁלֹּא בָּאוּ בְּבִיאוֹר אֶלָּא שֶׁדָּרְשׁוּם חַז"ל עַל הַכְּתוּב.

וְנִתְחַיֵּל מֵאֲדָם הָרֵאשׁוֹן, שֶׁאֲמַר הַכְּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב') כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין וְגו', מֵה טַעַם לֹא הִמְטִיר לְפִי שֶׁאָדָם אֵין לְעַבְדוֹ אֶת הָאֲדָמָה וְאֵין מִכִּיר בְּטוֹבָתָן שֶׁל גְּשָׁמִים, וְכִשְׁבָּא אָדָם וַיִּדַע שֶׁצְּוֹרָךְ הֵם לְעוֹלָם הַתְּפִלָּה עֲלֵיהֶם וַיִּרְדּוּ וַצְּחָחוּ דְשָׁאִים וְאִילָנוֹת (חֻלִּין ס'), הוֹרוּ בְּזָה עַל כִּי בְּזִמְנֵי שֶׁאֵין מִי שֶׁמִּכִּיר בְּטוֹבַת הָאֵל יִתְבַּרֵךְ לְבִרְיוֹתָיו הוּא מוֹנֵעַ וְעוֹצֵר הַגְּשָׁמִים, עַד שֶׁיִּדְעוּ וַיִּבְיִנוּ וַיִּשׁוּבוּ בְּתִשְׁבּוּחַ וַיִּתְפַּלְּלוּ אֵלָיו ית' וַיִּשְׁמַע אֵל וַיַּעֲנֵם, וְהִיְתָה תְּפִלַּת אָדָם הָרֵאשׁוֹן הוֹרָאָה כִּי כְּמוֹ שֶׁנִּשְׁמַעַת תְּפִלָּתוֹ בְּעִנְיַן הַגְּשָׁמִים בְּהִיוֹת הָעוֹלָם צָרִיף, לָהֶם, כִּי בְּזִמְנֵי שֶׁיִּצְטָרְכוּ גְשָׁמִים לְדוֹרוֹת, הַבָּאִים תְּתַקַּבֵּל תְּפִלָּתָם בְּזִכּוֹת אֲדָה"ר שֶׁנִּתְקַבְּלוּ תְּפִלָּתוֹ עַל זֶה, וְכֵן דָּרְשׁוּ בִּירוּשָׁלַיִם דְּתַעֲנִיּוֹת (פָּרַק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת) וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ אֲמַר ר"ל עֲלֶה שֶׁכָּר מִלְמַטָּה הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין, הִנֵּה שֶׁהוֹרָאָה כְּתוּב זֶה לְעַתִּיד כִּי בְּזִמְנֵי שֶׁיִּשׁוּבוּ בְּתִשְׁבּוּחַ שְׁלֵימָה יִרְדּוּ לָהֶם גְּשָׁמִים כְּמוֹ שֶׁיִּרְדּוּ לֵאדָה"ר: בְּנֵחַ נֶאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ח') וַיִּזְכְּרוּ אֱלֹהִים אֶת נֵחַ וְאֶת כָּל הַסִּיָּה וְגו' וְזֶה הַשֵּׁם הוּא מִדַּת הַדִּין וְנִהְיֶה לְרַחֲמִים ע"י תְּפִלָּתוֹ שֶׁל צְדִיקִים (ב"ר ל"ג) וְרִשְׁעָתוֹ שֶׁל רִשְׁעִים הוֹפְכַת מִדַּת רַחֲמִים לְדִין כְּדִכְתִּיב (בְּרֵאשִׁית ז) וַיִּרָא ה' כִּי רַבָּה רַעַת הָאָדָם בְּאֶרֶץ (שֵׁם), וְגַם זֶה הוֹנָה כֵּן לְעַתִּיד, כִּי כְּמוֹ שֶׁתְּפִלַּת נֵחַ שְׁהִיָּה צְדִיק הַפְּכָה מִדַּת הַדִּין לְרַחֲמִים כִּי לְדוֹרוֹת הַבָּאִים הַצְּדִיקִים יִהְפְּכוּ מִדַּת הַדִּין לְרַחֲמִים בְּזִכּוֹתוֹ: תְּפִלוֹת אַבְרָהָם אַבְיָנוּ בְּהִיוֹתוֹ הָאֵב הָרֵאשׁוֹן לְאֲנָמָה יִשְׂרָאֵלִית כִּי בִּיצְחָק נִקְרָא לוֹ זָרַע וְלֹא כָּל יִצְחָק, כָּל תְּפִלוֹתָיו הָיוּ מְכֻנּוֹנוֹת לְתִיקוֹן בְּנֵי בְּעַת צָרָתָם, וְלָזֶה עָבַר בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שֶׁכָּם לְהַתְּפַלֵּל עַל בְּנֵי יַעֲקֹב כְּשִׁיבָאוּ לְהִלָּחֵם עִם שָׁכָם, וְנִתְקַבְּלוּ תְּפִלָּתוֹ, כְּדִכְתִּיב (בְּרֵאשִׁית ל"ה) וַיְהִי חֶמֶת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְגו', וְכֵן בְּנֵה מְזַבֵּחַ בְּמְקוֹם שֶׁנָּטָה אֶהְלוֹ בֵּית אֵל מִיַּם וְהָעִי מִקְדָּם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה', נִתְנַבֵּא שֶׁעַתִּידִין בְּנֵי לְהַפְּשֵׁל שֵׁם עַל עֶזְרָה וְהַתְּפַלֵּל עֲלֵיהֶם (ב"ר ל"ט) וְזֶהוּ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה', וְנִתְקַבְּלוּ תְּפִלָּתוֹ שֶׁלֹּא נָפְלוּ בְּעֵי כִּי אִם ל"ו אִישׁ וַיִּכְמוּ שֶׁכְּתוּב פָּרַק שְׁנַיִם עָשָׂר, וְכֵן כְּשֶׁרָדַף אַחֲרֵי הַמְּלָכִים הוּא וְאַלְעִזָּר עָבְדוּ נֶאֱמַר שֵׁם וַיִּחַלַּק עֲלֵיהֶם לִילָה (שֵׁם פ' מ"ג), הוּא הַלִּילָה שֶׁיִּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְנִחַלְקָהּ, בַּחֲצוֹת הָרֵאשׁוֹן נַעֲשֶׂה לוֹ נֵס

ונחצות השני נשמר ובא לחצות לילה של מצרים הורו כי הוא היה הולך וגבר ועוד ידו
נטויה ורצה להמשיך ידו מהם, פדי שיהיה נשמר לישראל שינצחו את מצריים באותה
הלילה, (פרקי דר"א פרק כ"ז) והשיב את כל הרכוש והיה מתפלל ואומר לא בכת ידי
עשיתי אלא בכת ימינה שאמה מגן לי בעוה"ב ובעוה"ז וענו העליונים ואמרו בא"י מגן
אברהם, הורה לנו עגנו הצלחתנו בזה העולם שהיא מאתו יתברך ובזכותו תהיה לנו
הצלה והצלחה, ואמר (בראשית י"ד) למלך סדום אם מחוט ועד שרוף נעל ואם אקח
מפל אשר לך, לא רצה ליהנות מזה הרכוש פדי שיהיה שמור שבזכותו יבזוז בניו בלילה
הזה מרכוש מצרים שכתוב בו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, בזכות הרכוש שהחזיר הוא,
ולכן סמו מעמד בין הבתרים שנתבשר על הזרע ועל הארץ וגלות ישראל וגאולתן
ברכוש גדול לעגנו זה, ומה שלא התפלל אברהם על הבנים אחר שפבר הנבטח מהאל
יתברך בצאתו מחרן (שם) ואברכה ואגדלה שמה וגו', וכשאמר והנה בן ביתי יורש
אותי, נאמר לו אשר יצא ממעיך הוא יירש, ולזה לא התפלל שרה על עקרותה כמו
שהתפללו שאר האמהות, כי קודם בואם לארץ לא היו ראויים לבנים והנבטחו לבנים
לכשיפנסו לארץ, ובהגר נאמר (שם ט"ז) הנה הרה וילדת בן וגו' כי שמע ה' אל ענייה,
ונה העוני אינו מן הנראה שיהיה העוני שענתה שרה כמו שפתיב (שם) ותענה שרה
ותברח מפניה, כי אם היקלה גברתה בעיניה ובזתה אותה היה הענוי בדין, אלא נראה
שחזר למה שנאמר לה המלאך שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה ובשכר שתתעני
תחת ידיה ישמע ה' וילדת בן, ואמר כי שמע ה' אל ענייה, כי פשתקראי לו השם הזה
פבר שמע ה' אל ענייה שהתענית תחת ידיה, ולזה נקרא ישמעאל בלשון עתיד, ולא
שמעאל כפי העת הזאת, שעדין לא נתענית תחת ידי גברתה ברצונה, אמר שיקרא
ישמעאל על שם שישמע האל עניה, וגם אפשר לומר כי נרמז גם כן בזה כי שמע ה' קול
הנער גם כן כמו שפתיב בפרישה האחרת (שם כ"א) כי שמע ה' את קול הנער וכו'.

עוד תפלת אברהם (שם י"ז) לו ישמעאל יחיה לפניך, ביראתך, כמו התהלה לפני, פלח
קדמי, וכתוב ולישמעאל שמעתיה הנה ברכתי אותו וגו', וכיון שאני מברך ומפריה אותו
יש לו הקנה להיות הולך לפני ביראתי.

עוד רמז במה שאמר שמעתיה כי שמע תפלתו שיהיה ישמעאל נמשך ליראת ה' בזמן
שיהיה אברהם חי וכמו שנאמר ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו (ב"ר פ' ס"ב) מלמד
שעשה ישמעאל תשובה והולך את יצחק לפניו וזו הוא שיבה טובה, וזהו שמעתיה,
כלומר במה שנעשה לה בשעת מיתתה: תפלת אברהם אבינו על סדום (בראשית י"ח)
האף תספה צדיק עם רשע, לא נתקבלה על הצלת סדום, ונתקבלה על הצלת לוט ובנותיו,
פדכתיב (שם י"ט) ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט וגו', וכן (שם) וישכם
אברהם בפקר אל המקום וגו' מפאן למדו חז"ל (ברכות כ"ו) שתקן תפלת שחרית
והעילה ג"כ תפלתו זאת לתקון הצלת לוט בהמלטו לצנוע: עוד לו תפלה על אבימלך
(בראשית כ') ויתפלל אברהם אל האלהים, ונתקבלה תפלתו כמו שפתיב (שם) וירפא
אלהים את אבימלך וגו', כמו שהבטיחו האל יתברך ויתפלל בעדה וסיה, וזה הסיוע הוא
רפואתם מן העיצור, כי בהחזיר לו את שרה אשתו פבר היה פטור מן המיתה, כמו
שפתיב ואם אינה משיב דע כי מות וכו' נראה שאם יחזיר אותה לא ימות, וגם שלא ימות
צריף לרפאות העיצור, ולזה אמר לו ויתפלל בעדה וסיה, וכמו שרמז לו אבימלך

בתלונתו כי הבאת עלי ועל ממלכתי וגו', על מה שעצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך ומה שהוצרך אברהם להתפלל בעדו הוא מפני שהכשיל אותם במה שאמר אחותי היא: תפלת ישמעאל כמו שאמר כי שמע אלהים וגו' אחז"ל (ילקוט פ' וירא) שהתפלל ואמר אלהי אברהם אבי יש לפניה תוצאות מנות קח את נפשי ולא אמות בצמא.

ונעתר לו שנאמר וישמע אלהים את קול הנער וגו' ופלי הכתוב במה שמע תפלתו באשר הוא שם, כלו' במה שהיה עומד בצער הצמא הוא ששמע תפלתו שנפתח לו הבאר אבל לא במה שאמר קח את נפשי: תפלת אברהם ה' יראה אשר יאמר וגו' על סליחת העון לדורות, אמר (ב"ר פ' נ"ו) יהי רצון מלפניה בפעוה שיהיו בניו של יצחק באים לידי עבירות תהיה נזכר להם העבודה הזאת ותתמלא עליהם רחמים, וזהו ה' יראה אשר יאמר היום, כלומר יראה ויזכור לעתיד אשר יאמר היום, שהייתי יכול לומר אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לה זרע, ועכשיו אתה אומר קח נא את בנה וגו', ולא עשיתי כן אלא כבשתי רחמי, כן תכבוש רחמי ותקניי מה שהייתי יכול לומר כי ביצחק יקרא לה זרע ולא תצער אותם דמיון מה שאמרת לי קח נא את בנה את יחידך: עוד לו תפלה הוא ישלח מלאכו לפניה ואמרו ז"ל (ב"ר פ' נ"ט) מלאכו הרי מלאך מסויים זימן לו הקב"ה שני מלאכים אחד להוציא את רבקה ואחד ללוות את אליעזר, רצה בזה פי הנה צריך לומר הוא ישלח מלאך לפניה וכיון שאמר מלאכו נראה מלאכו המיוחד והמסויים, וזה המלאך המסויים הוא להוציא את רבקה, כמו שכתוב ולקחת אשה לבני יצחק, נראה שמלאך אחר הנה בא ללוות את אליעזר, כי הנה מספיק פשיאמר הכתוב הוא ישלח מלאכו ולקחת, וכיון שאמר לפניה ולקחת, נראה כי מלאך אחד הנה ללוותו וללכת לפניו, ומלאך אחר מסויים ומיוחד להוציא את רבקה כמו שאמרו אחד להוציא את רבקה ואחד ללוות..

נראה שהמלאך העיקרי והמיוחד הנה להוציא רבקה, וגם פשט הכתוב מורה כך שאמר ישלח מלאכו לפניה ולקחת וגו', כי עיקר ההליכה הנה לקחת את רבקה, וכדי ללוותו בדרך בא המלאך השני, כי המלאך שהנה הולך להוציא את רבקה הנה צריך להקדים קודם שיגיע אליעזר לשם כדי להוציא את רבקה לענין שתתקיים נחש אליעזר, ולהכין כל הדברים הצריכים לביאתה, כמו שאמרו ז"ל (שם פ' ס') שמת בתואל שהיה מעבד בדרך, ולכן הוצרך מלאך אחר ללוותו כי מצד שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות נראה שלא הנה צריך פי אם מלאך אחד שהפיל שליחות אחת היתה אלא כמ"ש: תפלת אליעזר עבדו הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדוני, גם פי הנה בטוח בתפלת אברהם שאמר הוא ישלח מלאכו לפניה ולקחת הוצרך להתפלל גם הוא על מהירות קבלת תפלת אברהם שתתקבל היום תפלתו, ולזה אמר ועשה חסד עם אדוני אברהם, פי קבלת התפלה הנה מן הדין וכמו שאמר אשר דבר לי ואשר נשבע לי וגו', ומהירות קבלתה באותו היום הנה דרך חסד, ואמר הקרה נא לפני כלומר שהמקרים שיארעו היום יהיו מכוננים לפני בשליחותי, והוא ענין מה שאמר הנה אנכי נצב עין המים וגו' ונתקיימה כל מה שיעד הוא עוד אפשר לומר כי מה שאמר הקרה, הוא להורות לפני האל כי לא הנה הוא ראוי לאל יתברך לשתתקבל תפלתו, פי אם פעם אחת בדרך מקרה ובזכות אברהם, כמו שאמר ועשה חסד עם אדוני אברהם פי מצד שהוא אדוני תקובל תפלתי דרך חסד עמו: תפלת יצחק ניצא יצחק לשוח בשדה וגו', אין שיחה אלא תפלה פדכתבי

ולפני ה' ישפוך שיחו, בהיותו בטוח שתקובל תפלת אביו יצא לעת ערב לקראת העבד ורבקה כמו שאמרה מי האיש ההולך בשדה לקראתנו וגו', איפשר שפיון בתפלתו זאת בשדה לקראת אשתו שיהיה זרעו ממנה מוכן לעבודת האל ית'.

שצפה שעתידי עשו לצאת ממנו והוא איש ציד איש שדה, ולזה אמר לשוח בשדה לעת ערב, והוא רומז כי לעת ערב יהיה צריך לצידת עשו, כמו שכתוב (בראשית כ"ז) הנה נא זקנתי וגו' ועתה שא נא כליך וגו' וצא השדה וצודה לי ציד וגו', ובשביל תפלתו זאת זכה עשו להיות באחזה שנה עם יעקב בזמן הערב שמשו של יצחק כמו שכתוב (שם ל"ה) ויקברו אותו עשו ויעקב בניו, וזהו רמזו גם כן במ"ש לשוח בשדה לעת ערב, על ענין איש שדה בהערב שמשו, והיא גם היא רמזה ואמרה, מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו, כלומר מי הוא זה שהולך בשדה, שיוצא ממנו זרע שיאמר עליו איש שדה, והוא לקראתנו נגד רצונה, שהיא היתה אוהבת את יעקב, והעבד השיב הוא אדוני כלומר הוא אדוני ויצא ממנו זרע פשר הוא יעקב אבינו, ואף גם זה יחזור בסוף ימיו להיותו נמשך לאדוני: תפלה ליצחק ולרבקה (שם כ"ה) ו"צחק יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא (סוף י"ד) תפלת הצדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות כעתר שהיא מהפך את התבואה, לנכח אשתו (ב"ר פ"ר ש"ג) מלמד שהיה יצחק שטוח כאן והיא שטוחה כאן ואמר לפני הקב"ה יהי רצון שכל בניו שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדקת הזאת אף היא אמרה כן, לסבת היותם עקורים המשיל תפלתם לעתר שנתהפך טבעם, והוא הבטחה לצדיקים העתידים שבתפלתם מהפכים דעתו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות, אבל ביצחק ורבקה חדל הרגז, ולא נאמר בהם לשון עתר אלא שנתהפך טבעם בתפלתם שנתאנה לה הקב"ה.

כמו שאמרו שהיא מתאנה לתפלתו של צדיקים, וממה שאמר הכתוב לנכח אשתו נראה שגם היא התפללה, וגם שהתפללה היתה של יצחק נכח אשתו ושל אשתו נכח בעלה, שאל"כ היה לו לומר ויעתר יצחק ואשתו, וכיון שכתוב לנכח נראה שהיא התפללה שכל הבנים שימתן לו יהיו ממנה וכן היא, וענין תפלתם זאת היא כי לא יתהפך הטבע מפל וכל אלא שלא יהיו עקורים זה עם זה, אבל יצחק עם אשה אחרת, ורבקה עם איש אחר נשארו בעקרויותם, וזהו שאמר ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא, כלו' שהתפללה עליה בערה מה שהיא אשתו, שמהר ותלד גם כי תהיה עקרה בטבעה בערה אנשים אחרים, ואמר ויעתר לו ה' ומהר רבקה אשתו, שנתרצה בשבילו האל ית' ומהר מצד מה שהיתה אשתו: תפלת יעקב (בראשית כ"ח) ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש, (ברכות כ"ו) ואין פגיעה אלא תפלה כדכתיב ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי מכאן למדו שתקן יעקב תפלת ערבית כי תפלות אבות תקנום, ואם התפלות כנגד תמידן תקנום..

נמצא שתפלת ערבית רשות שאינה אלא כנגד איברים ופדרים שהולכים ומתאכלים כל הלילה ואפילו למי שאומר שתפלות אבות תקנום אפשר שתפלת ערבית רשות, כיון שלא היתה כוונתו להתפלל, אלא אח"כ נתן אל לבו ואמר (חולין צ"א) אפשר עברתי על מקום שהפלו בו אבותי ואני לא התפללתי חזר שם והתפלל ולכך אמרו שהיא רשות, וענין כוונת תפלת יעקב אבינו בזה המקום הוא תפלה על גלותנו זה האחרון, כי

גלות מצרים וגאולתן היתה מצד אברהם אבינו, וגלות בבל וגאולתן מיצחק, וגלות זה וגאולתנו מצד יעקב, וכמו שכתבתי באגרת גאולת עולם שחברתי בענין הקץ החתום, וז"ש יעקב אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי, והמקום הזה הוא בית אל והוא ירושלים, וכמו שהם התפללו על בנין ירושלים ובית המקדש ונתקבלה תפלתם בבית ראשון ובבית שני, רצה הוא להתפלל על בנין ירושלים וביהמ"ק העתיד, ולזה היתה תפלתו זאת קרובה לביאת השמש שהיא רמז לגלות הארץ הנה, ולכך אמרו תפלת ערבית רשות, כי זאת הגאולה שאנו מקוים היא רשות בידינו בכל יום אם בקולו תשמעו, מה שלא היה כן בגאולת מצרים שנה, ונאמר להם בנו פתים ישבו ונטעו פרמים ואכלו פרים, כלו' כי אין לכם תקנה לצאת מן הגלות עד תשלום השבעים שנה, אבל גלותנו היא ארץ מצד וקצר מצד, הקיצור הוא שכל זמן שנחזור בתשובה לפניו ונשמע בקולו יגאל אותנו, כי מזמן החרבן היו מצפים לגאולה מפני שהיתה בידם במה שישובו בתשובה, ולכך נסתם הקץ לדניאל ולא נתפרש, כי לא היה אלא כשלא ישובו מעצמם, אבל אם ישובו מעצמם בכל יום יהיו מוכתחים שיבא הגואל, כמו שאמר אליהו (פרק חלק) היום אם בקולו תשמעו, ובהגיע זמן הקץ (שם) אם לא יחזרו בתשובה מעצמם יעמיד עליהם מלך עז וקשה שיגזור גזירות עד שיחזרו בתשובה שלמה: תפלת רחל (בראשית ל') ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה, (ב"ר פ' ע"ג) מה זכירה נזכר ושתיקה לאחותה בשעה שהיו נותנין אותה ליעקב הנקשה להם כפל הכתוב שאמר שזכר אותה ושמע תפלתה לזה אמרו כי הזכירה שזכר לה הוא ענין שתיקתה לאחותה, ובסבת זה שמע תפלתה ועלה זכרון שתיקתה לפניו, אחר שעשתה פרי שתיקתה שילדה לאה כל מה שהיתה ראויה לילד, ושמע תפלתה שתלד גם היא כמו שילדה אחותה בסבת שתיקתה: תפלת יעקב (בראשית ל"ב) הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבא והפני אם על בני, (ב"ר פ' ע"ו) ואתה אמרת לא תקח האם על הבנים ענין יראת יעקב מעשו היתה מצד שלא היה בגורלו של עשו, כמו שאז"ל (ב"ר פ' ע') על פסוק ועיני לאה רפות שלא תפול בגורלו, ועתה נתקרא שמה יגרום החטא שהיה לו נצחון להכות אם על בני, היא לאה המרובה בבנים שהיתה בחלקו עשו, ולזה אמרו שאמר יעקב בתפלתו אתה אמרת לא תקח האם על הבנים, כלו' כי גם שיקרא קן צפור בשדהו של אדם אינו מותר לו ליקח אם על בני, וכמוהו אמר יעקב גם שלא היה בגורלו של עשו ונחשבת לו כשדהו או כביתו, לא יגרום החטא ח"ו שהיה לו נצחון עליה ועל בניה: תפלת יעקב (בראשית מ"ג) ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין וגו', אז"ל (ב"ר פרשה צ"ב) אחיכם זה שמעון אחר זה יוסף ואת בנימין, שהיה מספיק שיאמר הכתוב ושלח לכם את אחיכם, ומן הידוע הוא שהיה שמעון שיהיה ביד האיש וא"כ אחר רמז ליוסף, ולכך הקדים ג' דברים לשלשה הבנים, המנחה לאיש על דבר שמעון, וכסף המושב בשביל יוסף שלא נודע מקומו איו, כמו שהיה הפסוק מוצנע באמתחות ולא נודע עד שפתחום, וכמו שנמצא הפסוק כן רמז שימצא יוסף.

ואמרו אולי משגה הוא אינו חוזר להפסוק המושב שאולי במשגה הושב, שהרי אומר בפירוש הפסוק המושב כי נראה שבכוננה הושב, ועוד באמרו אולי משגה הוא, נראה

שָׂאם לֹא הָיָה מְחַשְׁבּוֹ בְּמִשְׁגָּה לֹא הָיָה מְחַזְרֵר, וְאֶדְרָבָה הָיָה רְאוּי יוֹתֵר לְהַחְזִירוֹ אִם לֹא הִשְׁבִּיחַוּהוּ בְּמִשְׁנֵה אֶלָּא בְּכֻוֹנָה לְנִסּוֹתֵם הַיְשִׁיבּוֹ אוֹתוֹ אִם לֹא, וּלְכַף צ"ל שְׁהִזְהִיר אוֹתָם שְׁהַפְסֹף הַמּוֹשֵׁב שְׁלֹא יַחְזִירוֹ אוֹתוֹ בְּאִמְתָּחוֹת אֶלָּא בִּיַדֵיהֶם, שָׂאם יַחְזִירוֹ אוֹתוֹ תוֹךְ הָאִמְתָּחוֹת יַחְשְׁבוּ לָהֶם כִּי בְּמִשְׁגָּה הִחְזִירוֹ אוֹתוֹ, שְׁלֹא רְאוּ אוֹתוֹ בְּאִמְתָּחוֹת וּלְכַף אָמַר קָחוּ בְּיַדְכֶם, שֶׁאֵל"כ יַחְשֹׁב כִּי אוֹלֵי מִשְׁגָּה הוּא, וְאַחַר שֶׁהִכִּין הַשְּׁלִישָׁה דְּבָרִים עִם שְׁלוֹחַ בְּנִימִין לֹא חָסַר אֶלָּא תְּפִלָּתוֹ, וְלִזָּה אָמַר וְאַל שְׂדֵי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לְפָנַי הָאִישׁ, כִּי עַל יַד הָאִישׁ יָבֹאוּ שְׁלִשְׁתָּם: תְּפִלַּת יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם (שְׁמוֹת ב') וַיִּאֲנַחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעַקוּ וַתַּעַל שְׁוַעֲתָם וְגו', לֹא הִתְפַּלְלוּ יִשְׂרָאֵל כִּי הִלְכוּ אֶלָּא מִצַּד שֶׁהָיוּ מְשׁוֹעָבְדִין בְּעֲבֹדָה לֹא יָכְלוּ לְסַבֵּל, וְהָיוּ צוֹעֲקִים מִפְּנֵי הָעֲבֹדָה, וַתַּעַל שְׁוַעֲתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִצַּד הָעֲבֹדָה, וְלֹא הָיְתָה רְאוּיָה לְהִתְקַבֵּל צְעָקָה זוֹ עַד שֶׁשָּׁמַע אֱלֹהִים נִאֲקָתָם פְּשׁוּטָה בְּלִי סִבַּת הָעֲבֹדָה, וְזָכַר בְּרִית הָאֲבוֹת וְרִיחָם עָלֵיהֶם: תְּפִלַּת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עַל הַמַּכּוֹת בְּצַפְרָדְעִים (שְׁמוֹת ח') וַיִּקְרָא פְּרָעָה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ הַעֲתִירוּ אֵל ה' וְגו' וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הַתְּפָאֵר עָלַי לְמַתִּי אַעֲתִיר לָךְ וְגו' וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֵל ה' עַל דְּבַר הַצַּפְרָדְעִים וְגו' וַיַּעַשׂ ה' כְּדַבַּר מֹשֶׁה וְגו'.

בְּעָרוֹב נֹאמַר (שָׁם) הַעֲתִירוּ וְגו' וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנִכִּי יוֹצֵא מֵעַמִּי וְהַעֲתַרְתִּי וְגו' וַיַּעֲתַר אֵל ה' וְגו' וַיַּעַשׂ ה' כְּדַבַּר מֹשֶׁה בְּכַרְדָּ נֹאמַר (שָׁם ט') הַעֲתִירוּ אֵל ה' וְגו' כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרוֹשׁ אֶת כַּפֵּי וְגו', בְּאַרְבֵּה נֹאמַר (שָׁם י') וַעֲתָה שָׂא נָא חַטָּאתִי אֶךְ הַפַּעַם וְהַעֲתִירוּ וְגו' וַיִּצֵּא מֵעַם פְּרָעָה וַיַּעֲתַר אֵל ה' וַיִּהְיֶה ה' רִוַח יָם וְגו'.

בְּאֵלוֹ הַד' מַכּוֹת צַפְרָדַע עָרוֹב בְּרַד אַרְבֵּה וַעֲשֵׂה הַתְּרָאָה לְפְרָעָה שֶׁיִּשְׁלַח אֶת הָעַם, וְאִם לֹא יָבִיא עָלֵיהֶם הַמַּכָּה וְגַם הֵם מַכּוֹת קְבוּעוֹת, וּלְכַף הַנֶּצֶרֶף פְּרָעָה לּוֹמַר לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן שֶׁיַּעֲתִירוּ אֵל ה' שֶׁיִּסְרֵר הַמַּכָּה, כִּי מִמַּכַּת הַדָּם כָּבֵד מִתְּהַדְּגָה שֶׁבִּפְּאֹר וְנִבְאָשׁוּ הַמַּיִם, וּכְמוֹ שֶׁכְּתוּב (שָׁם ז') וְלֹא יָכְלוּ לְשַׁתֵּן מִמֵּי הַיָּאֹר, כִּי אִפִּי שֶׁהָיוּ מֵיִם וְלֹא דָם כָּבֵד הָיוּ נִבְאָשִׁים שְׁלֹא הָיָה אִדָּם יָכוֹל לְשַׁתֵּן מֵהֶם, וְהִסְרַת הַמַּכָּה הָיָה שֶׁיִּנְבְּעוּ מֵיִם חֲדָשִׁים טוֹבִים עַד שֶׁיִּתְבַטַּל בְּאוֹשׁ מֵיִם הַסְּרוּחִים, אֲבָל בְּצַפְרָדְעִים נֹאמַר וַיִּסַּר הַצַּפְרָדְעִים וְגו' כִּי לֹא הָיָה שׁוֹם דְּבַר שֶׁיִּדְחָה הַצַּפְרָדְעִים מִלְּהַזִּיק כִּי אִם בְּתְּפִלָּה שֶׁיִּמּוּתוּ.

וּבְמַכַּת כְּנִים לֹא שָׂאָל שֶׁיִּתְפַּלְלוּ, כִּי הַכְּנִים נִבְרְאוּ מִן הָעָפָר וְהִיא בְּרִיָּה פְּחוּתָה מִכְּעֻדָּה וְתַמּוּת מְהֵרָה, כִּי לֹא יַחְזֹר לְהַכּוֹת עוֹד אֶת הָעָפָר שֶׁיַּעֲשֵׂה כְּנִים. מַכּוֹת עָרוֹב הָיְתָה מַכָּה קְבוּעָה וְהָיְתָה הָאָרֶץ נִשְׁחַתָּת מִפְּנֵיהָ אִם תַּעֲמֹד יָמִים רַבִּים בְּעִיר, וּלְכַף אָמַר הַעֲתִירוּ בְּעַדֵּי.

מַכַּת דְּבַר בְּיוֹם אֶחָד מֵת כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם לֹא הִנְצַרֵף לּוֹמַר שֶׁיִּתְפַּלְלוּ. וְכֵן הַשְּׁחִין הָיָה אֲבַעְבּוּעוֹת פּוֹרַח בְּאִדָּם וּבִבְהֵמָה בְּפִתְעַתְּא פְּתֹאוֹם בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, וְלֹא הָיוּ יָכוֹלִין לְהִיּוֹת נִזְזוּקִין יוֹתֵר, כִּי כָּבֵד הָיוּ כָּלֵם מִן־פִּי שְׁחִין וּמֵעַצְמָם יִתְרַפְּאוּ, כִּי לֹא הָיָה מֹשֶׁה מִתְּפַלֵּל עַל הַמַּכָּה כ"א שְׁלֹא תַזִּיק מִכָּאן וְאֵילָף וּלְהַבֵּא, לֹא שֶׁתִּסּוֹר מִמִּי שֶׁהִנְכָּה כָּבֵד בָּהּ.

בְּמַכַּת הַבְּרַד הִנְצַרֵף תְּפִלָּה עַל הַנְּשָׂאָר מִן הַבְּרַד, כ"א לֹא הָיָה מִתְּפַלֵּל מֹשֶׁה לֹא הָיָה נִשְׂאָר כָּלֵל אִפִּי מִן הַחֲטָה וְהַפְּסָמַת שֶׁהָיוּ אֶפִּילוֹת, וּלְכַף אָמַר הַעֲתִירוּ אֵל ה'. מַכַּת אַרְבֵּה ג"כ הָיְתָה קְבוּעָה, וְגַם כִּי לֹא נוֹתֵר כָּל יָרֵק בְּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה, עכ"ז נִרְאָה שֶׁהָיוּ נִזְזוּקִין ג"כ מֵהֶם, וּלְכַף נֹאמַר בָּהֶם הַעֲתִירוּ.

מפת חֲשֵׁף לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְלֹא הָיָה סָפוּק בְּיַד פְּרֻעָה לְבַקֵּשׁ מִשֶּׁה וְאֶהְרֹן שִׁיעֲתִירוּ אֵל ה' . מִפֶּת בְּכוֹרוֹת ג"כ בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה מִתּוֹ פְּנֹלֶם, לֹא נִשְׁאַר אֲלָא אֶחָד הוּא פְּרֻעָה שִׁאֲמַר וּבִרְכָתָם גַּם אוֹתִי (תְּנַחוּמָא בָּא) וְלִזְה בְּאֵלוֹ הַמְּכּוֹת שֶׁהָיוּ נִמְשָׁכוֹת לֹא רָצָה הָאֵל לְסַלְקָם כ"א ע"י מִשֶּׁה, שִׁיעֲדֵעוּ וְנִפְּירוּ כִּי מֵאֵת ה' הֵיטָה הַדְּבָר וְלֹא מִקֶּרֶה הָיָה לָהֶם, וּפְרֻעָה אָמַר הַעֲתִירוּ שִׁיתְּפַלְלוּ שְׁנֵיהֶם שְׁלֹא הָיָה בְּטוּחַ שֶׁתְּסַתְּלַק הַמִּפָּה כ"א בְּתַפְלַת שְׁנֵיהֶם, וּמִשֶּׁה אָמַר הַתְּפָאָר עָלֵי לְמַתִּי אַעֲתִיר לָךְ, כְּלוּמַר כִּי אֲנִי לְבָדִי אוּכַל לְהַתְּפַלֵּל וּתְקַוֵּבֵל תְּפַלְתִּי: תְּפַלַּת יִשְׂרָאֵל עַל הַיָּם (שְׁמוֹת י"ד) וְיִירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵל ה', אַחֲזוּ"ל תְּפָשׂוּ אֲנוּמְנוֹת אַבוֹתָם, כִּי לֹא הַתְּפַלְלוּ עַל דְּרָךְ נְכוּנָה כ"א כְּצוּעַק וּמִתְרַעַם בְּצַרְתּוֹ, וְכַמ"ש לְמִשֶּׁה הַמְּבַלִּי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בַּמִּדְבָּר וְגו', וּמִפְּנֵי שֶׁרָאָה מִשֶּׁה צַרְתָּם וְאֵין אָדָם נִתְפָּס עַל צַעֲרוֹ, הַשִּׁיב לָהֶם אֵל תִּירָאוּ הַתִּיַצְבוּ וִירָאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה', כְּלוּמַר טוֹב לָכֶם שֶׁתִּתִּיצְבוּ וְלֹא תִזְעַקוּ אֵלָיו בְּאִנּוֹן זֶה.

וּבְהַתִּיצְבוֹת בְּלִי תְּפַלָּה תִּירָאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה', וְאָמַר ה' יִלְחַם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן, כְּלוּ" כִּי מִצַּד שְׁלֹא הָיוּ אֲזִי יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים, כְּכִיכּוֹל כְּאֵילוֹ הָיָה צָרִיף הוּא יִתְּבַרַף לְהִלָּחֵם בְּמִצְרַיִם, כְּדִי שִׁיּוּכַל לְכַלּוֹתָם, וְעַל תְּנַאֲי שְׁלֹא יִתְרַעְמוּ, וְלִזְה אָמַר ה' יִהְיֶה צָרִיף לְהִלָּחֵם עִמָּהֶם בְּשִׁבְלֵיכֶם, עַל תְּנַאֲי שֶׁאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן, וְא"ל הָאֵל יֵת' לְמִשֶּׁה מַה תִּצְעַק אֵלַי דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְעוּ, כְּלוּמַר גַּם בְּכֶם תְּלוּי הַעֲנִיָּן שִׁיִּסְעוּ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטְּהָ וְגו': תְּפַלַּת מִשֶּׁה בְּרַפִּידִים (שְׁמוֹת י"ז) וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם וַיִּצְעַק מִשֶּׁה אֵל ה', (סְפָרִי) לְהוֹדִיעַ שְׁבַחוֹ שֶׁל מִשֶּׁה שְׁלֹא אָמַר הוֹאִיל וְהֵם מְדִיִּינִים עָמִי אֵינִי מִבְּקִשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, אֲלָא וַיִּצְעַק מִשֶּׁה אֵל ה', (תְּנַחוּמָא בְּשַׁלַּח) אָמַר לְפָנַי הַמְּקוֹם רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם בֵּינָךְ וּבֵינֵם אֲנִי הָרוּג, שִׁאֲמַרְתָּ אֵל תְּקַפִּיד כְּנִגְדָן כְּשִׁאֲמַרְתִּי כִּי תֵאמַר אֵלַי שֶׁאֵהוּ בַחֲקִיף, וּז"ש מָה אַעֲשֶׂה לְעַם הַזֶּה אֵינִי יְכוֹל לְהַקְפִיד כְּנִגְדָן וְעוֹד מְעַט וּסְקִלוֹנִי, וְהַתְּפַלָּה לֹא הוֹנְפָרָה בְּפִתּוּב, אֲלָא שִׁצְעַק וְהַתְּפַלֵּל שְׁלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה לַעֲשׂוֹת, כִּי הָיָה רוֹאָה שֶׁהָיוּ צְמָאִים לְמַיִם וְהָיָה רְאוּי שִׁיִּצְטַעְרוּ וְלֹא יִתְרַעְמוּ עָלָיו, וּמִפְּנֵי שֶׁסָּבַל מִשֶּׁה תְּלוּוֹנוֹתָם, אָמַר לוֹ הָאֵל יִתְּבַרַף עֲבוּר לְפָנַי הָעָם, כְּלוּמַר רְאוּי אַתָּה לְהִיּוֹת רֹאֵשׁ וְקָצִין עֲלֵיהֶם לְעַבוּר לְפָנֶיהֶם: תְּפַלַּת מִשֶּׁה עַל עֲמַלְק (שְׁמוֹת י"ז) וְהָיָה כְּאֲשֶׁר יָרִים מִשֶּׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְגו', בְּמַכִּילְתָּא וְכִי יָדְיוֹ שֶׁל מִשֶּׁה מְגַבְרוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל אוֹ יָדְיוֹ שׁוּבְרוֹת אֶת עֲמַלְק, אֲלָא כ"ז שֶׁהָיָה מִשֶּׁה מְגַבִּיָּה אֶת יָדְיוֹ לְמַעֲלָה הָיוּ יִשְׂרָאֵל מְסַתְּפְלִין בּוֹ וּמֵאֲמִינִים בְּמִי שֶׁפָּקַד אֶת מִשֶּׁה לַעֲשׂוֹת כֵּן וְהַמְּקוֹם עוֹשֶׂה לָהֶם גְּסִים וּגְבוּרוֹת.

בְּהִיּוֹת נְכַלְל בְּכַרְפַּת עֲשׂוֹ וְהָיָה כְּאֲשֶׁר תִּרִיד וּפְרַקְתָּ עוֹלוֹ מֵעַל צְנֹאָרְךָ, הַמְּתִין וְהַשְׁגִּיחַ עֲמַלְק בְּעַת שִׁירְפוֹ יָדֵיהֶם מִן הַתּוֹרָה וְאֲזִי נִלְחַם עִמָּם, וּלְכָף הַנְּצָרָף מִשֶּׁה לּוֹמַר לִיהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים גְּבוּרִים יִרְאִי חֲטָא לְהִלָּחֵם עִם עֲמַלְק, כ"א לֹא יִלְחָמוּ עִמּוֹ בְּכַח גְּדוֹל וּבְיַד חֲזָקָה, לֹא יוֹכְלוּ לוֹ בְּתַפְלָה מִצַּד שֶׁרְפוּ יָדֵיהֶם מִן הַתּוֹרָה, (ב"ר פ' ס"ה) וּבִזְמַן שֶׁהַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב אֲזִי הַיָּדִים יָדֵי עֲשׂוֹ, וְנִזְדָּרַז מִשֶּׁה רְבִינוּ בְּשָׁנֵי הַדְּבָרִים בְּתַפְלָה וּבְגְבוּרַת מְלַחְמָה, וְהֵיטָה תְּפַלְתּוֹ מוֹכִיחָה שִׁיִּנְצְחוּ בְּעֲשׂוֹתָם מְלַחְמָ' לֹא שֶׁתְּסַפִּיק הַתְּפַלָּה לְמַחֲוֹת זָרַע עֲמַלְק בְּלִי מְלַחְמָה, וְלִזְה הַנְּצָרָף לְהָרִים יָדְיוֹ כְּדִי שִׁיִּגְבְּרוּ יִשְׂרָאֵל, דְּרָף רָמַז שִׁיִּהְיוּ יָדֵיהֶם רְמוֹת עַל עֲמַלְק בְּנִצְחוֹן הַמְּלַחְמָה, וְכִשְׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְכוֹוְנִים לָבֶם לְשָׁמַיִם בְּהִרְמַת יָדֵי מִשֶּׁה הָיָה הָאֵל יִתְּבַרַף עוֹשֶׂה לָהֶם גַּס, גַּם כִּי רְפוּ יָדֵיהֶם מִן הַתּוֹרָה בְּרַפִּידִים שִׁיִּנְצְחוּ, וְכִשְׁהָיָה מְנִיחַ יָדְיוֹ וְגָבַר עֲמַלְק, וְיָדֵי מִשֶּׁה כְּבָדִים, כְּלוּמַר מִצַּד חֲטָאת יִשְׂרָאֵל שֶׁרְפוּ יָדֵיהֶם מִן הַתּוֹרָה,

וגם כי ברפת עשו היתה ועל חרבה תחיה, היו ידיו כבדות לנצח מלחמת עמלק בחרב ובמלחמה, עד שלקחו אבן וישמו תחתיו וישב עליה בתמיכתם, והיו ידיו אמונה עד בא השמש, וחולשתו של משה גרם חולשה לנצחון המלחמה שלא נכרת זרעו של עמלק אלא שהחליש אותם והושע תפלה למשה על ענני העגל, (שמות ל"ב) ויחל משה את פני ה' אלהיו, (ברכות ל"ב) רבנו אמרי מלמד שאמר משה לפני הקב"ה רבש"ע חולין הוא לה לעשות כדבר הזה.

רמזו פאן מה שהשיב משה לזכות את ישראל, שאמר (שמ"ר פרשה י"ג) רבש"ע אני נצטויתי שפא עברתי על הציווי הם לא נצטוו מה אמרת בסיני אני ה' אלהיך לא אני ה' אלהיכם מה אמרת לא יהיה לה אלהים אחרים וגו' ולא אמרת לא יהיה לכם, פוננתו לנצל את ישראל, כי פיון שלא נתיחד הדיבור עמהם אלא שאמר למשה אני ה' אלהיך ליחד שמו עליו, וכל ישראל היו נכללים עמו, וכמו שאמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, כי לישראל הוציא לא למשה, ועכ"ז היה מקום למשה לזכותם, כי לא נתיחד שמו עליהם עדיין ולא יוכל להענישם, וז"ש פאן ויחל משה את פני ה' אלהיו, כלו' אלהיו היה שייחד שמו ואלהותו עליו ולא על ישראל שלא אמר אני ה' אלהיכם, וז"ש רבש"ע חולין הוא לה לעשות כדבר הזה, פלומר עדיין, לא נתקדשו ישראל ביחוד שמה עליהם, וחולין הם אצלה ואין ראוי שתענישם, ולכה פשחור לרמז עשרת הדברות בפ' קדושים אמר אני ה' אלהיכם ויחד שם אלהותו עליהם, ומפני כי כל זה היה ריצוי לפני האל ית', והאמת היה שעם כל אחד מישראל דבר, שאמר אני ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו', לכה פשנתאספו אליו בני לוי אמר להם שמות ל"ב) פה אמר ה' אלהי ישראל שימו איש חרבו על ירכו, כי אלהי ישראל הוא שנתיחד שמו על כל אחד מהם וראויים הם לעונש, ולכה אמר להם אתם חטאתם חטאה גדולה: עוד אפשר לומר כי מה שאמר משה הם לא נצטוו דכתיב אני ה' אלהיך ולא אני ה' אלהיכם, היה על ענני הלוחות שקבל משה, והיה פתוב בהן אני ה' אלהיך לא יהיה לה אלהים אחרים וגו', וכיון שראה משה שפרחו לא רצה לתתם לישראל שלא לחייבם מיתה כמ"ש ז"ל (שמ"ר י"ג) ולכה הם לא נצטוו בם עדיין כי עדיין לא קבלו הלוחות, ולזה עדיין הם כחולין אצלה שלא נתקדשו, פיון שלא זכו עדיין לקבל הלוחות שפתוב בהם אני ולא יהיה לה: תפלה למשה במתאוננים (במדבר י"א) ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש, ענין חטאתם אז"ל (ילקוט ביהעלותה) שהיו עובדים ע"א כמ"ש רע בעיני ה', וכתיב ה'תם כי תעשו את הרע בעיני ה' להכעיסו מלמד שהיו מכוננים להשמיע את המקום, והיה עונשם שבערה בם אש ה', על אשר חטאו בע"א, פמו שפתוב ועשיתם פסל תמונת כל וגו' כי ה' אלהיך אש אנולה הוא אל קנא, וכשהתפלל משה שקעה האש בארץ ולא עלתה למעלה, וענין שקיעתה בארץ הוא להחליש פחה, שלא תבער כל כף אם יחזרו ויחטאו ישראל בענין ע"א: תפלה למשה על אחותו (במדבר י"ב) ויצעק משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה, מה ת"ל לאמר (במד"ר פ' ו') אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו, עד שהשיבו הקב"ה ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה וגו', פבר ביארו רז"ל (וי"ר פ ט"ז) עונש הנגעים שהם על לשון הרע וכמ"ש זאת תורת המצורע המוציא שם רע, כי נמשך לו היותו מורגל להוציא שם רע מצד תכונת רוע יצירתו ברחם אמו שנוצר מדם נדותה, וכמ"ש ז"ל הבעל נדה ביום ראשון תעשה מצורע לעשר שנים ביום

ב' לעשרים וכן עד שבועת ימים, א"כ מצד מותר דם הנדות שנוצר בה הנה דבורה מותר בהוצאת שם רע, ולפי שחטא אהרן ומרים הנה על לשון הרע שדברו במלשה לקו בצרעת, וכמ"ש ו"ל (שבת דף צ"ז) שאהרן ג"כ לקה בצרעת פדכתיב ויחר אף ה' בם בשניהם, וכיון שהלך פדכתיב וילך מיד נתרפא אהרן אבל מרים שהתחילה בדיבור לשון הרע פדכתיב ותדבר מרים ואהרן וגו' לא נתרפאת מיד, וכשראה אהרן כי הוא נתרפא פנה אל אחותו וראה אותה עומדת בצרעת, ואמר אל משה בי אדוני, פלומר יודע אני בנדאי ש שנה עמנו בנבואה, אלא למעלה ממנו ולכך הוכרחת לפרוש מן האשה, וז"ש בי אדוני, פלומר אתה אדון לנו בנבואה, וכיון שידיענו זה אין ראוי שתשת עלינו עוד חטאת, ואמר על מרים אל נא תהי פמת אשר בצאתו מרחם אמו וגו', פלומר כי עתה נודע ונתפרסם כי מה שנגטרענו על אשר דברנו בה, אבל פשנתרפאתי אני ומרים לא נתרפאת, נראה כי דבקה בה הצרעת מצד אי זו תכונה רעה שהיה לה מתחלת יצירתה מרחם אמה בתכונה רעה מצד הנדות, ואם הוא כך לא תתרפא עוד ותהיה פמת, ולכך אמר אל נא תהי פמת וגו', פלומר פאותו שנגטרע והוא פמת מצד היות תולדת יצירתו ברחם אמו בתכונה רעה מצד הנדות, ועל זה תאכל חצי בשרו כמו שהוא דרך המצורעים מצד תכונתם הרעה שמתאפלת ונמסת בשרם, וכששמע משה כך צעק אל ה' בשביל פבוד אביו, ואמר אל נא רפא נא לה, בבקשה ממך כי עתה תרפא אותה, פדי שיהיה נודע לכל העולם כי לא על תכונה רעה באה אליה הרעה הזאת, ואמר לאמר השיבני אם תרפא אותה אם לאו, כי גם שאני מתפלל שתרפא אותה מיד, עכ"ז אם תשקא אינה זמן הודיעני מעתה אם תרפא אותה.

, ואז נאמר לו ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבועת ימים וגו', פיון שאמה חס על פבוד אביה ראוי ג"כ שתחוס על פבודי, פיון שזנפתי בה תסגר שבועת ימים ואחר תאסף, ותסגר מרים והעם לא נסע עד האסף מרים, כי בזכות מרים הנה הולך הבאר עם ישראל, ועמה שהיא היתה נזופה, לא הנה נעשה הנס הגדול שילך הבאר עמהם, ולכך לא נסע העם עד האסף מרים שיבא הבאר בזכותה: תפלה למשה במרגלים (במדבר י"ד) ועתה יגדל נא פח אדוני וגו' (ילקוט שלח) אמר משה להקב"ה פשאמה מודד לפניה מדת הדין מודד להם במדה קטנה מן הפל וכשאמה מודד מדת רחמים מודד במדה גדולה שפאמר ועתה יגדל נא פח ה' פאשר דברת לאמר, ענין מדה קטנה בדין וגדולה ברחמים, אינה מדה טובה שנה עם מדת פורענות, שהרי מדה טובה תירה על מדת פורענות ת"ק פעמי' שהוא יותר מן ההפרש שיש בין מדה קטנה לגדולה, אלא מדה טובה היא כשהקב"ה משלם שכר טוב להולכים לפניו בפאמת, ומדת פורענות היא פשהוא נפרע מעוברי רצונו, ופאשר שהוא רמז על הטובה הפאה מלמעלה על נפש האדם על פעולותיו הטובות בעוה"ז, והרעה הפאה עליו מן העוה"ז על פעולותיו הרעות, כי אין דבר רע יורד מן השמים, וא"כ תשלום הפעולות הטובות הוא מן העולם העליון שהוא למעלה מת"ק שנה מן הארץ, ותשלום הפעולות הרעות הוא מלמטה לארץ, כי גיהנם הוא בעולם התחתון, וגם כי ג"ע הוא ג"כ בעולם התחתון יש ג"ע למעלה והוא מתיבתא דרקיעא, ועיקר שכר הנפשות הוא מלמעלה בעולם העליון אשר לו יתרון, דרך דמיון ת"ק כמן השמים לארץ פנפך, ומדת הדין ומדת רחמים הוא, פשישראל אינם עושים רצונו ומתנהג עמהם במדת הדין והיא המדה קטנה שהיא א' מת"ק בתשלום השכר, אבל מדת רחמים אינה בתשלום

השָׁכָר, כִּי אִם בְּמִנִּיעַת הָעוֹנֵשׁ שֶׁל מִדַּת הַדִּין בְּעוֹנֵם כְּשֶׁהֵם שָׁבִים אֵלָיו מִרְחֻמָּם וּמִנְהִגָּם וְאֵינוֹ מַעֲנִישָׁם, וּמִדַּת רַחֲמִים זֶה הֵיא בְּמִדָּה גְּדוּלָּה, כְּלוּמַר כִּי לֹא לְבַד הוּא שְׂמַצִּיל אוֹתָם מִרְעֻתָם, אֲלָא שְׁהֵצְלָה הִיא בְּהִרְחָבָה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהִיא קוֹדֵם שְׂבָאָה אֲלֵיהֶם הַצָּרָה הַזֹּאת, בְּאִנְפֵּן שְׂבָאָה אֲלֵיהֶם הַצָּרָה לְטוֹבָה שְׁנִתּוּסָף אֲלֵיהֶם טוֹבָה אַחֲרַת אַחַר שֶׁשָׁבוּ וְרַחֵם עֲלֵיהֶם הוּא יִתְבָּרַךְ, וְזֶה שְׂאָמַר וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כַּח אֲדוֹנֵי וּגו': תְּפִלַּת מֹשֶׁה עַל הַנְּחָשִׁים (בְּמִדְבָר כ"א) הַתְּפִלָּל אֵל ה' וַיִּסַּר מִעֲלֵינוּ אֶת הַנְּחָשׁ וַיִּתְּפִלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם, וּבַמִּד"ר (פְּרָשָׁה י"ט) לַהֲדוּיַע עֲנוּתָנוֹתָיו שֶׁל מֹשֶׁה שְׂלֹא נִשְׁתַּהֲא לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, וְלַהֲדוּיַעַף כַּח הַתְּשׁוּבָה שְׂפִינֵן שְׂאָמְרוּ חֲטָאנוּ כִּי דַבְּרָנוּ בַּה' וְכִּי מִיָּד נִתְרַצָּה לָהֶם שְׂאִין הַמוֹחֵל נַעֲשֶׂה אַכְזָרִי.

עַנְנֵן תְּלוּוֹנָתָם זֹאת כִּי אֵין לָחֵם וְאֵין מַיִם וְנִפְשָׁנוּ קִצָּה בְּלִחָם הַקְּלוֹקֵל, הִיָּתָה עַל אֲשֶׁר רָאוּ כְּשִׁמַּת אַהֲרֹן שֶׁנִּסְתַּלְקוּ עֲנַנֵי כְבוֹד, וְכִשְׂמַתָּה מְרִים קוֹדֵם גִּסְתַּלַּק הַבָּאָר, חֲשָׁבוּ כְּשִׁמּוֹת מֹשֶׁה יִסְתַּלַּק הַמֶּן שִׁיּוֹרֵד בְּזִכּוֹתוֹ, וּז"ש לְמָה הַעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם כִּי אֵין לָחֵם וְאֵין מַיִם וּגו', רוּמְזוּ לְהִיּוֹתָם לְחֻרְבַּ בַּיּוֹם וְלִקְרַח בְּלִילָה בְּלֵי עֲנַנֵי כְבוֹד כְּשִׁמַּת אַהֲרֹן, כַּמ"ש הַפְּתוּב לַמַּעֲלָה וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלֶּךְ עֶרְד וּגו' (ר"ה ג') שְׁמַע שְׁמַת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְקוּ עֲנַנֵי כְבוֹד, וְכִינֵן שְׂרָאוּ כִּי בְּעֲנַנִּים וּבְמַיִם אָמְרוּ כִּי יִקְרָה לָנוּ ג"כ בְּמִיתַת מֹשֶׁה, וּז"ש כִּי אֵין לָחֵם וְאֵין מַיִם, וְע"ז הוּא שֶׁדַּבְּרוּ בְּמֹשֶׁה ג"כ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב וַיִּדְבְּרוּ הָעָם בְּאַלְהֵים וּבְמֹשֶׁה, כִּי עֲנַנֵי כְבוֹד וּבָאָרָה שֶׁל מְרִים גַּם כִּי חֲזְרוּ בְּזִכּוֹת מֹשֶׁה, עַכ"ז כְּשִׁיִּסְתַּלַּק מֹשֶׁה יִסְתַּלְקוּ שְׂלִשְׁתָּן, וְכִמוֹ שֶׁדְּרָשׁוּ (תַּעֲנִית ט') עַל פֶּסוּק וְאִכְחִיד אֶת שְׂלִשְׁתַּת הָרוּעִים בְּיַרְח אֶחָד וְכו', וְע"כ לְקוּ בְּנִחְשִׁים הַנּוֹשְׁכִים אוֹתָם, עַל אֲשֶׁר חֲטָאוּ בְּקִטְנוֹת אֲמִנָּה אֲמִנָּה כְּמִי שִׁישׁ לוֹ פֶּת בְּסִלּוֹ וְאוֹמַר מָה אוֹכֵל לְמַחַר, וְנִרְמָז לָהֶם עֲנַנֵּן זֶה בְּנִחְשִׁים שֶׁפְּתָם בְּסִלָּם לְעוֹלָם כִּי נִחַשׁ עֶפֶר לְחֻמוֹ, וְגַם כִּי מִצַּד חֲטָאָתָם הָיָה רָאוּי לְגַמּוֹל עֲלֵיהֶם וְלְמַדּוּד לָהֶם מִדָּה כְּגַדְד מִדָּה, הֵם נִתְרַעְמוּ קוֹדֵם זְמַן וְהָיוּ קִטְנֵי אֲמִנָּה, גַּם מֹשֶׁה הָיָה רָאוּי לְעַכֵּב אוֹתָם בְּפוֹרְעַנוֹת וְלִשְׁהוֹת זְמַן לְתַפְּלָה מַה שְׂלֹא שֶׁהוּא לְתַלוּוֹנָתָם, וְלִכְּפֹ הוֹדִיעוּנוּ עֲנוּתָנוֹתָיו שֶׁל מֹשֶׁה שְׂלֹא נִשְׁתַּהֲא אַע"פ שֶׁהָיָה מִן הָרָאוּי כְּמוֹ שְׂאָמְרָנוּ, וְכִינֵן שְׂאָמְרוּ חֲטָאנוּ נִתְרַצָּה לָהֶם: תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה עַל כְּנִיסָתוֹ לְאֶרֶץ, (דְּבָרִים ג') ה' אֱלֹהִים אַתָּה הַחֲלוֹת לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלָּתְךָ וּגו' אַעֲבֹרָה נָא וְאָרְאָה וּגו' (דְּב"ר פְּרָשָׁה ב') אָמַר לְפָנָיו רַבש"ע אִם מִתְבַּקֵּשׁ לִי בְּדִין שְׂאָפְנִס לְאֶרֶץ אֲפָנִס וְאִם לֹא בְּרַחֲמִים אֲפָנִס א"ל אֵל תִּתְּהַדָּר לְפָנָי מִלֶּךְ כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה.

עַנְנֵן הָיָה עוֹנֵשׁ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עַל חֲטָאוֹ שְׂלֹא יִפְנֵס לְאֶרֶץ הוּא דְּבָר צָרִיף לְהַתְּבָאָר, וְאַקְדִּים כִּי הוּא דְּבָר יְדוּעַ מַה שְׂאִירַע לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ עִם הַמִּלְאָכִים שְׂבָאוּ אֵלָיו בְּצוּרַת אֲנָשִׁים שְׂאָמַר (בְּרָאשִׁית י"ח) יִנְקַח נָא מֵעַט מַיִם וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ וְאִקְחָה כַּח וְסַעַדוּ לְבָכֶם וּגו', כִּי בְּחֻשְׁבוֹ שֶׁהָיוּ אֲנָשִׁים פְּרָנְס אוֹתָם בְּלִחָם וּמַיִם וְצַל הָעֵץ לְעִמּוֹד תַּחֲתָיו (ב"ר פְּרָשָׁה מ"ח), וְכִמוֹ כֵּן שְׂלַח לוֹ הָאֵל יִתְבָּרַךְ שֶׁכָּרוּ כְּשֶׁפְּרָנְס אֶת בְּנָיו בְּמִדְבָר בְּלִחָם וּמַיִם וְעֲנַנֵי כְבוֹד מְלַמְעָלָה עַל יַד ג' רוּעִים מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמְרִים הַבָּאִים מִשְׁבֵּט לִוי שֶׁהָיָה חֵלֶק ה' וְנִחְלָתוֹ הַעֲשִׂירִי הָיָה קוֹדֵשׁ לְמַעֲלָה כְּמוֹ שֶׁדְּרָשׁוּ ז"ל (שָׁם פְּרָשָׁה ע') וְהוּא הוֹרִיד מְלַמְעָלָה ג' מַתָּנוֹת טוֹבוֹת אֵל שְׂיִנְתָנוּ ע"י בְּנָיו, הַבָּאָר בְּזִכּוֹת מְרִים, וְעֲנַנֵי כְבוֹד בְּזִכּוֹת אַהֲרֹן, וְהַמֶּן בְּזִכּוֹת מֹשֶׁה, כְּמוֹ שְׂרָאִינוּ כִּי כְּשִׁמַּתָּה מְרִים גִּסְתַּלַּק הַבָּאָר, כְּדַכְּתִיב וְלֹא הָיָה מַיִם לְעַם לִשְׁתוֹת וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן, וְכִשְׂמַת אַהֲרֹן כְּתִיב וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלֶּךְ

עָרַד וגו' שָׁמַע שָׁמַת אֶהָרִן וְנִסְתַּלְקוּ עֲנֵנֵי כְבוֹד, וּכְשָׁמַת מִשָּׁה נִסְתַּלַּק הַמָּן כְּדַכְתִּיב וַיִּשְׁפֹּת הַמָּן מִמִּחְרַת בְּאֶכְלָם מֵעֵבוֹר הָאָרֶץ וגו' וְהָיוּ מִסְתַּפְקִים מִמֶּן שְׂבָכִלִים עַד ט"ז בְּנִיסָן, וְנִתְיַחַד זְכוּת הַבָּאָר לְמֵרִים בְּשָׂבִיל מַה שֶּׁהִשְׁתַּדְּלָה בְּהַצְלַת הַיְלָדִים וְהַסְפִיקָה לָהֶם מִיָּם וּמִזֶּן הָיָא וְאִמָּה וְהִיָּתָה מִחֻבָּאת אוֹתָם שְׁלֵא יִשְׁלִיכוּם לַיָּאוֹר וְנִתְיַצְבָּה מִרְחוֹק כְּשֶׁהוֹשִׁילָךְ מִשָּׁה לַיָּאוֹר לְדַעָה מַה יַעֲשֶׂה לוֹ, בְּמֵיִם זָכָתָה וּבָאוּ מִיָּם בְּזִכּוּתָהּ, (אָבוֹת פ"א) וְאֶהָרִן הָיָה אוֹהֵב שְׁלוֹם וְרוֹדֵף שְׁלוֹם אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקַרְבֵּן לַתּוֹרָה וּלְמִצְוֹת, כִּי לֹא אָמַר מְלַמְּדֵן תּוֹרָה אֲלֵא מְקַרְבֵּן לְלִמּוּדָה וּלְקִיָּיִם מִצְוֹתֶיהָ, וּפְרִי שְׂכָר הַמִּצְוֹת הוּא לְמַחְסָה וּלְמִסְתוֹר בַּעוֹה"ז לְעוֹשֵׂיהֶן, וּלְכַף גִּתִּיחָדוֹ לְאֶהָרִן עֲנֵנֵי כְבוֹד הַמְקִיפִין אֶת יִשְׂרָאֵל מְכַל צַד שְׁלֵא יִנָּקוּ, וְכִמוֹ שְׂרָאִינוּ כְּשֶׁחֻטְאוֹ יִשְׂרָאֵל בְּבַעַל פְּעוֹר כְּתוּב (בַּמְדָּבָר כ"ה) וְהוֹקַע אוֹתָם לֵה' נֶגֶד הַשָּׁמַיִם (בַּמְדָּבָר פְּרָשָׁה כ') שְׂנַבְקַע הָעֲנָן נֶגֶד הַחוּטָא, לְהוֹרוֹת כִּי בְהִיּוֹתָם מְקִיָּיִמִים מִצְוֹת ה' הָעֲנָן מִגִּין עֲלֵיהֶם, וּכְשֶׁהֵם עוֹבְרִים עוֹבְרַת מֵעֲלֵיהֶם, וּמִשָּׁה קָבַל תּוֹרָה מִסִּינֵי וּלְמַדָּה לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיא מְשׁוּלָּה לְלַחֵם כְּדַכְתִּיב (מִשְׁלֵי ט') לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמֵי וגו', וּלְכַף גִּתִּיחָד זְכוּת הַמָּן בְּעֵבוֹרוֹ, וְגַם כִּי נִמְשְׁלָה ג"כ הַתּוֹרָה לְמֵיִם וּשְׂאָר דְּבָרִים, עַכ"ז עֵינָר מַה שֶּׁנִּמְשְׁלָה אֵלָיו הוּא הַלָּחֵם שֶׁהוּא עֵינָר הַמְזוֹן, כְּמוֹ כֵּן הַתּוֹרָה שְׁלִימָד מִשָּׁה לְיִשְׂרָאֵל הָיָה לָהֶם מְזוֹן לַעוֹה"ב, וּמַה שֶּׁנִּמְשְׁלָה לְמֵיִם וּשְׂאָר דְּבָרִים, הוּא לְהוֹרוֹת כִּי לֹא יִחְסַר כָּל בָּהּ, וְאִם כְּבָר שָׁבַע מִמֶּנָּה כְּמִי שֶׁשָּׁבַע מִן הַלָּחֵם וְרוֹצֵה לְשִׁתּוֹת יַחְזוֹר וְיִלְמּוֹד בָּהּ וְיִמְצָא בָּהּ טַעַם מֵיִם, וְכֵן שְׂאָר הַדְּבָרִים הַנִּמְשְׁלָה לָהֶם, וְהַפְּנוּנָה שְׁלֵא יִנִּיחַ לְיִמּוּד הַתּוֹרָה בְּשָׂבִיל לְיִמּוּד חֻמּוֹת חִיצוֹנִיּוֹת, כִּי כָּל הַשְּׁלִימּוֹת נִכְלְלוּ בָּהּ וְכִמוֹ שְׂאָמַר הַתַּנָּא (אָבוֹת פָּרָק ה') נִהְפְּוּ בָּהּ דְּכֹלְא בָּהּ.

וְאַחַר זֹאת הִתְקַדְּמָה אוֹמַר מַה שֶּׁנִּגְזַר עַל מִשָּׁה וְעַל אֶהָרִן שְׁלֵא יִכְּסוּ לְאָרֶץ בְּשָׂבִיל חֻטָּא מִי מְרִיבָה הָיָה, לְהִיּוֹת הַבָּאָר עוֹלָה בְּזִכּוּת מְרִים וְעַכְשָׁיו שְׁמַתָּה נִסְתַּלַּק וּבָאוּ יִשְׂרָאֵל לְהַתְרַעַם עַל מִשָּׁה וְעַל אֶהָרִן כְּמוֹ שְׂכַתוּב (בַּמְדָּבָר כ') וַיִּקְהָלוּ עַל מִשָּׁה וְעַל אֶהָרִן, כְּלוּמַר כִּינֵן שְׂבָאָר זֶה בְּזִכּוּת אַחֻתְכֶם הָיָה, עֲלֵיכֶם מוּטַל הַדְּבָר לְהַחְזִירוֹ, וּלְכַף חֲזוֹר בְּזִכּוּת שְׁנֵיהֶם, אֲבָל מִצַּד שְׁנִירָאָה לָהֶם הִיּוֹת הַבָּאָר בָּא בְּזִכּוּתָם כְּמוֹ שֶׁהָיָה בָּא בְּזִכּוּת מְרִים, נִרְאָה לָהֶם הַדְּבָר מְסוּר בְּיָדָם, וּכְאֵילוֹ הָיָה מְחַנּוּב הַסְּלַע לְהוֹצִיא מִיָּמִיו בְּזִכּוּתָם, כִּינֵן שֶׁהָיָה עוֹלָה בְּזִכּוּת מְרִים אַחֻתָם וְהֵם הָיוּ יוֹרְשֵׁיהָ, וּלְכַף הַכָּה מִשָּׁה אֶת הַסְּלַע בְּמַטְהוּ פְּעָמִים, כְּאֵילוֹ הָיָה קְנוֹי וּמְשׁוּעָבֵד לָהֶם הַסְּלַע לְהוֹצִיא מִיָּם בְּזִכּוּתָם, וּבְזֶה הָיָה חִילוּל כְּבוֹד לְשְׂכִינָה כִּי לֹא הָיָה דְּבָר נִרְאָה לָעַם כִּי מֵאֵת ה' הִיָּתָה לָהֶם, וְכִינֵן שֶׁהֵם חֻטְאוּ בְּחֻשְׁבָּם כִּי בְּזִכּוּתָם יָבֵא מַה שְׁלֵא הָיָה בְּיָדָם, אֲפִי מַה שֶּׁבְּיָדָם נִיטַל מֵהֶם שְׁמַתוֹ קוֹדֵם כְּנִיסָתָם לְאָרֶץ וּנְפִסְקוּ עֲנֵנֵי כְבוֹד וְהַמָּן, שְׂאִם לֹא הָיָה זֶה הַחֻטָּא הָיוּ נִכְנָסִים לְאָרֶץ וְלֹא הָיוּ נִפְסְקִים וּבְטָלִים מֵעֲשֶׂה יְדֵיהֶם בְּחֵייהֶם, אֲלֵא כָּל זְמַן שֶׁהֵם הָיוּ חֵיִים בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ נוֹהֲגִים וְהוֹלְכִים הַמָּן וְעֲנֵנֵי כְבוֹד וְהַבָּאָר וְאוֹלֵי גַם אַחַר פְּטִירָתָם, אֲבָל אַחַר שְׁחֻטְאוֹ בְּזֶה הָיָה מַדָּה כְּנֶגֶד מַדָּה שֶׁתַּפְסֵק גַּם מֵעֲשֶׂה יְדֵיהֶם חוֹצֵה לְאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנִּפְסַק הַבָּאָר בְּמִיתַת מְרִים, שְׂאִם הָיוּ נִכְנָסִים לֹא"י לֹא הָיָה רְאוּי שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ, גַּם כִּי לֹא הָיָה צְנֻרָף לָהֶם כ"כ עֵתָה כְּמוֹ בַּמְדָּבָר: תְּפִלָּה לְמִשָּׁה עַל אֶהָרִן, כְּדַכְתִּיב (דְּבָרִים ט') וּבְאֶהָרִן הַתַּאֲנָף ה' מֵאֵד לְהַשְׁמִידוֹ וְאַתְּפַלֵּל גַּם בְּעַד אֶהָרִן בְּעַת הַהִיא, רְאוּי לְתַת טַעַם לְמָה שְׁלֵא הִנּוּכַר בְּכ' הָעֵגֶל שֶׁהַתַּאֲנָף הַקַּב"ה עַל אֶהָרִן, אֲדַרְבָּה אֶמְרוּ עַל אֶהָרִן (תְּהִלִּים מ"ה) אֶהֱבֵת צֶדֶק וּתְשַׁנָּא רָשָׁע, שְׂאֵהֵב אֶהָרִן לְצַדֵּק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁנָא לְחַיִּיבָן, וְע"כ מְשַׁחוּ אֱלֹהִים וְנָתַן לוֹ כ"ד מִתְּבוֹת כְּהוֹנָה,

וגם למה הִיָּה עֲוֹנָשׁוֹ בְּכַלִּיַּת בָּנִים וְלֹא עֲוֹנָשׁ אַחֵר, וְאוֹמֵר כִּי הוּא מִבְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁ
ה' לֹא חָטָא לֹא בְּמַחְשְׁבָהּ וְלֹא בְּמַעֲשֶׂיהָ, אִם בְּמַחְשְׁבָהּ הוּא יָדוּעַ וּמְבֹנָאָר, וְאִם בְּמַעֲשֶׂיהָ גַם
כִּי עַל יְדוֹ נַעֲשֶׂה, כִּבְרַת הִיָּה נִזְכָּר מִבֵּין רִיִּסֵי עֵינָיו (אֲלֵיהוּ זֹטָא פ"ד) שְׁהִיָּה מִתְרַשֵּׁל
בְּעַשְׂוֹתוֹ כְּדִי שְׁלֹא יִמְהַרּוּ הֵם בְּעַשְׂוֹתוֹ, וְלֹא חָשַׁשׁ עַל נַפְשׁוֹ אִם יִמִּיתוּ אוֹתוֹ אִם יַעֲפֹב
אוֹתָם, אֲלֵא כְּדִי שְׁלֹא יַעֲנִשׁוּ הֵם עַל הַרְגָם כַּהֵן וְנָבִיא, וְאַף גַם הֵם הִפְרִירוּ הַתְּעַצְלוּתוֹ
בְּעַשְׂוֹת הַעֲגָל בְּאוֹמְרוֹ פְּרָקוּ נְזָמֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בְּאֲזָנַי נְשִׂיכָם בְּנִיכָם וּבְנֹתֵיכֶם וְכו', וְהֵם
פְּרָקוּ נְזָמֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בְּאֲזָנֵיהֶם, וְאִם לֹא שְׁהִפְרִירוּ בּוֹ שְׁכַוְנָתוֹ הִיָּה לַעֲפֹבָה, לֹא לַעֲנִן
צִוְרָף עַשְׂוֹת הַעֲגָל מִנְזָמֵי הַנָּשִׁים, לֹא הָיוּ מְבִיאִים מִנְזָמֵיהֶם, כִּי אוֹלֵי לֹא הִיָּה מוֹעִיל
לְעַשְׂוֹת הַעֲגָל כִּי אִם נְזָמֵי נָשִׁים וּקְטָנִים, אֲבָל כְּשֶׁרָאוּ שְׁלֹא הִיָּתָה הַפְּוֹנָה אֲלֵא לְאַרְיִכוֹת
הַזָּמָן, וְהַזֶּהָב הִיָּה מוֹעִיל מְאִיזָה דְבָר שְׁיִהְיֶה, הִבִּיאוּ מִן הַמְּזֻמָּן וְהִבְּאִ בְּיָדָם וְהוּא הַנְּזָמִים
אֲשֶׁר בְּאֲזָנֵיהֶם, וְזֶהוּ שְׁאָמַר אֱהָרֹן לְמֹשֶׁה וְאוֹמֵר לָהֶם לְמִי זֶהָב הַתְּפָרָקוּ וַיִּתְּנוּ לִי, כִּי הוּא
שְׂאֵל מִמִּי שְׁרָגִילוֹת לֵהִיּוֹת לָהֶם זֶהָב בְּאֲזָנֵיהֶם נָשִׁים וּקְטָנִים, וְהֵם נָתְנוּ מִיָּד וְלֹא הִמְתִּינוּ
לְפָרוֹק מֵעַל נְשִׂיהֶם וּבְנֵיהֶם, וְזֶהוּ הַנְּרָצָה בְּאוֹמְרוֹ וַיִּתְּנוּ לִי, וּלְכַף לֹא הִזְכִּיר פֶּה שְׁהִתְאַנֵּף
הַש"י עַל אֱהָרֹן אֲלֵא שְׁאָמַר לוֹ מֹשֶׁה מָה עָשָׂה לָךְ הָעָם הַזֶּה כִּי הִבְּאֵת עֲלָיו חֲטָאָה גְדוֹלָה,
וְהִיָּתָה תְּשׁוּבָתוֹ אֵלָיו אֵל יִחַר אַף אֲדוֹנָי אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת הָעָם כִּי בָרַע הוּא, מִפְּנֵי שְׁהִיָּה
רְצוֹנוֹ לְדַבֵּר תּוֹעָה עֲלֵיהֶם וַיַּדַּע כִּי לֹא הִיָּה רְצוֹן מֹשֶׁה לְשִׁמּוֹעַ דְבָר רַע עַל יִשְׂרָאֵל, אָמַר
לוֹ אֵל יִחַר אַף אֲדוֹנָי כִּי גַם אַתָּה יָדַעְתָּ אוֹתָם כִּי בָרַע הוּא, כֹּל מֵרַע פְּוֹנָתָם לְרַעָה שְׁאָמְרוּ
לִי עָשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים וְגו', לֹא שְׁהָיוּ חֹסְרִים שׁוֹם הַנְּהִיגָה בְּהִיּוֹתָהּ בְּשָׂמִים אֲלֵא פְוֹנָתָם לְרַע,
וְעַכ"ז אָמַר שְׁלֹא שְׂאֵלוֹ מִמֶּנּוּ כִּי אִם מִנְהִיג וּמוֹרָה לָהֶם הַדְרָף כִּי אֵין רְאוּי לַעֲם גְּדוֹל כְּזֶה
שְׁיִלְכוּ אֶפְּלוֹ יוֹם אֶחָד בְּלֵי מְנַהֵג, וְזֶהוּ שְׁאָמַר כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הִעֲלָנוּ וְגו', אָמְרוּ
זֶה כְּאֵילוֹ הוֹרוּ בְּאֶצְבָּע, כֹּלוֹ כִּי מֹשֶׁה הָאִישׁ שְׁהָיוּ רְאוּי לֵהִיּוֹתוֹ מְצוּי לַעוֹלָם בְּתוֹךְ הָעָם
וְכָל הָעָם רוֹאֵה אוֹתוֹ וּמְרָאֵהוּ בְּאֶצְבָּע כְּדִי שְׁיִנְהִיגוּ עַל פִּיו, עֲתָה לֹא יַדְעֵנוּ מָה הִיָּה לוֹ,
וּבְזָה לֹא הִיָּה מְקוֹם לְהַזְכִּיר שׁוֹם חֵרוֹן אַף, כִּי הוּא הַתְּרַשֵּׁל מְלַעֲשׂוֹת לָהֶם אֶפְּלוֹ מְנַהֵג
כֹּל שְׁכַוְנָה מִמִּית עֲצָמוֹ קוֹנֵד שְׁיַעֲשֶׂה לָהֶם אֱלֹהֵי זֶהָב, אֲבָל אַחֵר שְׁנִמְשָׁף מֵהַפּוֹעַל
הַהוּא הִרַע שְׁהִשְׁתַּחֲוּוּ לוֹ וְאָמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִעֲלוּךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, נַעֲנִשׁוּ
בְּשִׁלְשָׁה עֲוֹנָשִׁים בְּהִשְׁקָאָה וְחֵרֶב וּמַגֵּפָה, וְעֲתָה כְּשֶׁבָּא לְהוֹכִיחַ אוֹתָם עַל חֲטָאֵיהֶם, הוֹדִיעַ
לָהֶם כִּי גַם כִּי אֱהָרֹן קְדוֹשׁ ה' לֹא חָטָא בְּמַעֲשֶׂה הַעֲגָל, אֲדַרְבָּא זָכָה לַכ"ד מִתְּנוֹת כְּהֻנָּה
עַל אֲשֶׁר זָכָה וַצִּדֵק אֵת יִשְׂרָאֵל, וּכְדִי שְׁיִהְיֶה זְכוּתוֹ שְׁלֵם, הַתְּאַנֵּף ה' בְּעַבּוֹר מָה שְׁאַיְרַע
לְיִשְׂרָאֵל עַל יְדוֹ לֹא יִנְקָה גַם הוּא מֵעֲוֹנָשׁ קִצָּת אִם כִּי הוּא הַקָּל וּמִיַּעַט חֲטָאָתָם, וְהוֹעִילָהּ
לוֹ תִּפְלַת מֹשֶׁה שְׁלֹא נַעֲנִשׁ אֱהָרֹן בְּגוֹפּוֹ כְּמוֹ שְׁהִיָּה רְאוּי כְּפִי מָה שְׁהִתְאַנֵּף הָאֵל ית' לְזִכּוֹתוֹ
עַל מַעַט מָה שְׁהִיָּה לְפָנָיו שְׁאָמְרוּ אֲשֶׁר יִלְכוּ לְפָנָיו, וַיִּפְרֹץ בָּעָם אַחֵר שְׁאָמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל וְגו', וְגַם בְּבָנָיו לֹא הִיָּה נַעֲנִשׁ אִם לֹא שְׁהֵם חֲטָאוּ חֲטָא בְּפָנָיו עֲצָמָם, וְאוֹלֵי כִּי
לְכַבּוֹד אֱהָרֹן הִיָּה הָאֵל ית' עוֹבֵר עַל חֲטָאָתָם אֲלֵא שְׁמַצָּא מְקוֹם לְגַבּוֹת אֵת חוֹבּוֹ אַחֵר כְּמָה
יָמִים מִי"ז בְּתַמּוּז שְׁנַעֲשֶׂה הַעֲגָל עַד ר"ח נִסָּן שְׁהוּקַם הַמְּשַׁפֵּן כִּי אַז מִתּוֹ נָדָב וְאַבִּיהוּא,
וְזֶהוּ שְׁאָמַר מֹשֶׁה וְאֵתְּפַלֵּל גַם בְּעַד אֱהָרֹן בְּעַת הַהִיא, כְּלוֹמַר הַתְּפַלְלָתִי עֲלָיו כִּי לֹא תַגַּע
בּוֹ הַרְעָה בְּעַת הַהִיא, בְּאוֹתָם הַיָּמִים עַד שְׁבָא פְּקוּדַת בְּנָיו כְּמוֹ שְׁכַתְּבֵתִי, אֲבָל יִשְׂרָאֵל
נַעֲנִשׁוּ בְּשִׁלְשָׁה עֲוֹנָשִׁים: וְכִבְרַת חֲלָקוֹ בַּפ' שְׁנֵי שְׁעִירִים (יוֹמָא ס"ז) רַב וְלוֹי, חַד אָמַר זַבַּח

וקטר בסייף, גיפף ונשק במית' שמח בלבו בהדרוקן וחד אמר עדי' והתראה בסייף, עדים בלא התראה במגפה, לא עדים ולא התראה בהדרוקן.

עגנו מחלקותם על נתינת טעם למה נענשו פלם בעונש אחד, והפל מודים פי אותם שהחטא שלהם נסתר אין ראוי שיענשו עד אשר יגלה חרפתם וחסאם בקהל, כמו שהיה העגנו נוהג באשת איש שנסתרה שהיו משקים אותה מי המרים ובאים בה וצבים בטנה ומפילים ירכה עד שתגלה רעתה בקהל, ולכך אמר אחד מאלו האמוראים פי אותם ששמחו בלבם נדונו בהדרוקן, פי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב פי כל לכבות דורש, וחד אמר לא עדים ולא התראה בהדרוקן, פי גם זה חטאו נסתר מבני אדם וצריך שיבאו בו המים לגלות עונו, פי כיון שאין עליו עדים והתראה קרוב הדבר לומר שלא חטא פי אם בלבו ששמח, ואותם שהיה עליהם עדים ולא התראה לא היה ראוי להענישם בידי אדם פי התראה באה להבחין בין שוגג למזיד ולכך נגפו, ואותם שהיה עליהם עדים והתראה נדונו בסייף בידי אדם, והאחר אמר פי אותם שזבחו וקטרו נדונו בסייף, ואותם שגפפו ונשקו במיתה, וקרובים דבריהם פי אותו שזבח וקטר מסתמא היו עליו עדים והתרו בו ולכך ראוי שהיה נדון בסייף, ואותו שגפף ונשק עדים היו בו אבל לא התראה פי קודם שיעשו לו התראה גפף ונשק, משא"כ במזבח ומקטיר שצריך שהות זמן מה ויכולים להתרות בו, ולכך הקדים משה מיד כשירד מן ההר טחן את העגל והשקה את בני ישראל כדי להבחין ולידע אותם שחטאו בסתר, פי לא היו המים בודקים, אלא את אלו, ולא אותם שחטאו בגלוי, דמיון האשה שזנתה בעדים שלא היו המים בודקין אותה ומשה חשב פי רוב הטועים בעגל היו בסתר בלא עדים והתראה, וכשראה כשהשקה אותם שמיעוט שבהם נבדקו במים, הלך מיד לאהרן וא"ל מה עשה לך העם הזה פי הבאת עליו חטאה גדולה, פלומר היות החטא גדול בעדים והתראה פי לכך לא בדקו אותם המים, ואחר שסיפר לו המאורע, הלך מיד ועמד בשער המחנה ואמר מי לה' אלי, פלומר פי חטאתם לא היתה בששאלו מנהיג במקומי פי אם במה שהמירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב ואמרו אלה אלהיך ישראל, וזהו הנרצה באמרו מי לה' אלי, מי הוא שיתאמץ לנקום נקמת ה' במה שחללו את שמו באמרם פי לא היו רוצים אלא מנהיג במקומי וזהו מה שאמר אלי, ואמר הכתוב ויעשו בני לוי כדבר משה לכבוד השם ולא לשום סבה אחרת, והנה עשה משה מה שעלה בידי אניש החוטאים בפרסום, פי מקודם כשא"ל האל יתברך לך רד פי שחת עמך חשב פי לא חטאו אלא חטא שהיה גלוי אצלו ית' ולא אצל כל ישראל ולכן השקה אותם, וכשראה פי מיעוטם נבדקו אז הלך לאהרן כמו שפכתתי עד שעמד בשער המחנה ואמר מי לה' אלי, והנשארים שלא נידונו במים שהיה חטאם גלוי בעדים, ולא נידונו בסייף שלא היה בהם התראה, נגף ה' אותם שנאמר ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן, פלומר פי מה שהם עשו את העגל וחסאו בו כיון שלא התרו היה ממין מה שעשה אהרן, פלומר שלא היו נענשים בחטאם בידי אדם אלא בידי שמי' כמו מה שאירע לבני אהרן מיתה בידי שמים, וא"ל האל ית' למשה לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים, פלומר אותם שנשארו שהם נקיים מעון העגל ויודעים פי אתה העליתם על ידי מארץ מצרים, לא פאותרם שאמרו פי זה משה האיש אשר העלנו מא"מ לא ידענו מה היה לו, שהיו מכחישים פכר שאתה העליתם באומרם לא ידענו עתה מה היה לו, פי נראה שלא העלנו הוא כיון

שְׁנֵת־עֲלָם מִמֶּנּוּ עֵתָהּ: תִּפְּלַת מֹשֶׁה עַל יְהוּדָה (דְּבָרִים ל"ג) וְזֹאת לַיהוּדָה וַיֹּאמֶר שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה וְגו' מְלַמֵּד שֶׁהַתְּפִלָּה מֹשֶׁה עַל שְׁבִטוֹ שֶׁל יְהוּדָה אָמַר לְפָנָיו רַב־שׁ"ע כֹּל זְמַן שֶׁשְׁבִטוֹ שֶׁל יְהוּדָה שָׁרוּי בְּצַעַר וּמִתְּפַלֵּל לְפָנָיו אֵתָהּ מַעֲלָה אוֹתוֹ מִתּוֹכָהּ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר וְזֹאת לַיהוּדָה וַיֹּאמֶר שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה, כְּשִׁי־אַרְעֵה לַיהוּדָה כְּזֹאת שֶׁאֵי־רַע לוֹ שֶׁנֶּצֶטְעַר בְּחַיֵּי אָבִיו, שְׁמַע קוֹלוֹ כְּשִׁי־תִפְּלַל אֵלָיו, וּמ"ש הַפְּתוּב וְזֹאת לַיהוּדָה וַיֹּאמֶר, וְכֵן בְּכָל שָׁאֵר הַשְּׁבִטִים אָמַר וּלְלוֹי אָמַר לְבְנֵי־מִין אָמַר וּלְיוֹסֵף אָמַר כו', אֵיפְשָׁר שֶׁהוּא רוֹמֵז לְמָה שֶׁאֵזוּ"ל (רַש"י בְּשֵׁם ר' מֹשֶׁה הַדְּרָשׁוֹן) כִּי אֶחָד עָשָׂר אַרְוּרִים שֶׁבְּפָרְשֵׁת כִּי תָבוֹא הֵם כְּנֶגֶד י"א שְׁבִטִים וְלֹא רָצָה מֹשֶׁה לוֹמַר אַרְוּר כְּנֶגֶד שְׁמַעוֹן מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בְּלִבּוֹ לְבָרְכוֹ לְפָנָיו מוֹתוֹ, וּא"כ אֵלּוּ הַבְּרָכוֹת הֵם כְּנֶגֶד אוֹתָם הָאֲרוּרִים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם וְעָנּוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֵל כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם אַרְוּר הָאִישׁ וְגו' וּבְכָל אֶחָד מִן הָאֲרוּרִים נֶאֱמַר וְאָמַר כֹּל הָעָם אָמֵן, וּלְכַף יִיחָד לְשׁוֹן אֲמִירָה פֶּה לְכָל א' כְּנֶגֶד מָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם לְשׁוֹן אֲמִירָה בְּאוֹתָם הָאֲרוּרִים, כִּי בְּלִבּוֹ וּבִשְׁפָתָיו כְּפִאֲמִירָתוֹ לְגַבּוּהַ בְּרַף אוֹתָם מֹשֶׁה כְּדִי שִׁי־תִקְרְיֵמוּ בָּהֶם בְּרָכוֹתָיו: פָּרַק תִּשְׁעָה עָשָׂר כֹּל הַבְּרָכוֹת הֵם נִחְלָקוֹת לְשִׁלְשָׁה מִיָּנַיִם, בְּרָכוֹת הַהֲנִיָּיָה, וּבְרָכוֹת הַמַּצּוֹת, וּבְרָכוֹת הַהוֹדָאָה וּבִקְשָׁה מֵאֵתוֹ ית', וְכֹלֶם מְדַרְבְּנֵן, חוּץ מִבְּרַכַּת הַמְּזוֹן לְאַחֲרָיו כְּדַכְתִּיב (דְּבָרִים ח') וְאֶכְלֶתְ וּשְׁבַעְתָּ וּבִרְכָתְ וְגו' וּבְרַכַּת הַתּוֹרָה, וַיֵּשׁ מִי שֶׁמוֹנֶה אוֹתָם בְּכָל הַמַּצּוֹת דַּכְתִּיב כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הֵבו גִּזְדֵּל לְאַלְהֵינוּ וכו', וְהִנֵּה שְׁלִשָּׁה מִיָּנַיִם בְּרָכוֹת אֵלּוּ מוֹרוֹת וְרוֹמְזוֹת אֵל שְׁלֹשׁ הַנְּפִשׁוֹת צוֹמַחַת וְחַיּוֹנִית וּמִשְׁכָּלַת, לְהוֹרוֹת מַעֲלַת הַנְּפִשׁוֹת הָאֵלּוּ בְּאֶדָם, כִּי גַם כִּי נֶפֶשׁ הַצּוֹמַחַת וְהַחַיּוֹנִית הֵן הֵנָּה הַמַּעֲמִידוֹת וּמִקְרִימוֹת אֵת בְּעֲלִיָּה חַיִּים בְּלַתִּי מְדַבְּרִים, עַכ"ז אֵינָם שׁוֹוֹת נֶפֶשׁ הַצּוֹמַחַת וְהַחַיּוֹנִית שֶׁב־ח עִם נֶפֶשׁ הַצּוֹמַחַת וְהַחַיּוֹנִית שֶׁב־אֶדָם, כִּי יֵשׁ לְנִפְשׁוֹת אֵלּוּ שֶׁב־אֶדָם יֵתֵר שְׂאֵת וּמַעֲלָה לְהִיוֹתוֹן שְׁכֵנוֹת לְנֶפֶשׁ הַמִּשְׁכָּלַת שֶׁב־אֶדָם, וּכְמוֹ שֶׁבִּיֵּאֵר הַרְמַב"ם ז"ל בְּפָרְקִיו שֶׁבִּהְקַדְמוֹת מַס' אַבוֹת, וּלְכַף יִחָדוּ בְּרָכוֹת לְכָל אַחַת מֵהֶן, בְּרָכוֹת הַהֲנִיָּיָה כְּנֶגֶד נֶפֶשׁ הַצּוֹמַחַת שֶׁהִיא נִהְיָה מִמֵּאֶכֶל וּמִשְׁתָּהּ וּבָהֶם הוֹנָה וְצוֹמַחַת בְּאֹרְךָ וְרוֹחֵב גּוֹף הָאֶדָם, וּבְרָכוֹת הַהוֹדָאָה וּבִקְשָׁה כְּנֶגֶד נֶפֶשׁ הַחַיּוֹנִית אֲשֶׁר בְּכַחֶה הִיא מְרַגֶּשֶׁת בְּחוֹשִׁים לְהַשִּׁיג הַדְּבָרִים שֶׁעֲלִיָּהֶם אוֹמֵר אוֹתָם הַבְּרָכוֹת, וּבְרָכוֹת הַבִּקְשׁוֹת וּתְפִלוֹת ג"כ הֵם מַעֲיֵן זֶה שִׁי־תְמִיד וְיִתְקַיֵּם חַיִּת גּוֹפוֹ בְּבְרִיאוֹת וְסִפּוּק צָרְכָיו לְעַבּוֹדָתוֹ ית', וּבְרַכַּת הַמַּצּוֹת כְּנֶגֶד נֶפֶשׁ הַמִּשְׁכָּלַת כִּי מַצֵּד הֵיוֹת בֵּינָן הָאֶדָם דַּעַת וְהַשְּׁכָל נֶצֶטְוֶה בְּמַצּוֹת, (ר"ה כ"ח) וּמַצּוֹת לֹא לִיְהִנּוֹת בַּעוֹה"ז נִתְּנּוּ, אֶלֶּא בַּעוֹה"ב תִּתְּעַדָּן הַנְּפִשׁ הַזֶּה הַמִּשְׁכָּלַת, בְּשִׁכַר הַמַּצּוֹת שֶׁעֲשִׂתָּהּ בְּזֶה הָעוֹלָם, וּלְכַף אָנּוּ מְבָרְכִין עַל עֲשִׂיָּתוֹן לְהוֹרוֹת כִּי אֵין הָעַבּוֹדָה לֹאֵל ית' כְּעַבּוֹדַת הָעַבְדִּים לְאֲדוֹנֵיהֶם, כִּי עַבּוֹדַת הָעַבֵּד לְאֲדוֹן רָאוּי לְגַמּוֹל חֶסֶד לְעַבֵּד עַל אֲשֶׁר עוֹבֵד אוֹתוֹ בְּכָל לִבּוֹ, וְלֹא כֵן הִיא עַבּוֹדָתוֹ לֹאֵל ית', כִּי צָרִיכִים אָנּוּ לְתַת אֵל לְבַנּוֹ שֶׁאָנּוּ עוֹלִים בְּמַעֲלָה כְּשֶׁנֶּהְיָה מְצוּנִים לְעַבּוֹד עַבּוֹדָתוֹ ית', וְרָאוּיִים אָנּוּ לְגַמּוֹל לוֹ חֶסֶד עַל זֶה וּלְבָרַךְ בְּשִׁמוֹ, וּלְזֶה אָנּוּ אוֹמְרִים אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמַצּוֹתָיו, כְּלוֹ כִּי קִדְּשָׁה וּפְרִישׁוֹת וּמַעֲלָה הָיָה לָנוּ לְהִיוֹתָנוּ מְצוּנִים בְּמַצּוֹתָיו, וּמִפְּנֵי כִּי הַבְּרָכָה הִיא עַל הַמַּצּוֹנָה כִּי הִיא הָעֵיקָר שֶׁעוֹשָׂה מַצּוֹת בּוֹרְאוֹ, אָמְרוּ (רִישׁלְמִי מוּבָא בְּתוֹס' בְּרָכוֹת י"ג) כִּי הַבְּרָכוֹת אֵינָן מַעֲכָבוֹת וְעֲשִׂיָּית הַמַּצּוֹנָה הִיא הָעֵיקָר וַיֵּצֵא יְדֵי חוֹבְתָהּ, אֲבָל בְּבְרָכוֹת הַהֲנִיָּיָה שֶׁאֵינָן עַל דְּבַר מַצּוֹנָה אָמְרוּ (בְּרָכוֹת ל"ה) כֹּל הַנֶּהְיָה מִן הַעוֹה"ז בְּלֹא בְּרָכָה מַעֲל, וּכְאִילוֹ נִהְיָה מְקַדְּשֵׁי הַשָּׁמַיִם, וְכֵן בְּבְרַכַּת הַהוֹדָאָה וְהַבִּקְשָׁה לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ אִם לֹא אָמְרוּ, וּמַעֲלָה אֵין בָּהֶם, מַצֵּד שֶׁאֵין בָּהֶם הַנִּיָּית הַגּוֹף לְפִי שְׁעָה, וְלִהְיוֹת בְּרָכוֹת הַהוֹדָאָה

ובקִּשָׁה פִּנְגָד נִפְשׁ הַחַיּוּנִית, אָמְרוּ (שִׁבְתַּי) מְנִיחִים חַיֵּי עוֹלָם שֶׁהוּא תַלְמוּד תּוֹרָה וְעֵשִׂיית
הַמְצוֹת שֶׁהֵם פִּנְגָד נִפְשׁ הַמְשַׁכֵּלֶת וְהַנְשַׁאֲרֶת לְעוֹלָם, וְאָמְרוּ עוֹסְקִים בְּחַיֵּי שְׁעָה בְּשִׁבִיל
הַתְּפִלָּה שְׂאִינָה אֶלָּא לְצָרְכֵי הָאָדָם בַּעוּה"ז וְהִיא פִּנְגָד נִפְשׁ הַחַיּוּנִית כַּנֶּזְכָּר: וְאָפְשָׁר לְפִי
הַפְּשִׁט שְׂיִרְמָזוּ הַנִּי חַמְשָׁה בְּרַכֵּי נִפְשֵׁי שְׁבַשְׁנֵי הַמְזֻמְרִים לְאֵלֹהֵי ג' מִיַּנִּי בְּרַכּוֹת, פִּנְגָד בְּרַפֵּת
הַנְּהַגְנִין אָמַר (תְּהִלִּים ק"ג) לְדוֹד בְּרַכֵּי נִפְשֵׁי אֶת ה' וְכֹל קְרִבֵי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ, שְׂרַאֲוִי
שְׁתַּבְּרָה הַנִּפְשׁ לְאֵל ית' עַל מַה שְׁנִהְגִּית בְּזַה הָעוֹלָם פְּדִי שְׁלֵא תִבֵּא לִיִּדִי מְעִילָה, כִּי עַל
מַה שֶׁהוּא רוֹצֵה לְאֶכּוֹל אָמַר בְּרַכֵּי נִפְשֵׁי אֶת ה' כִּי הוּא אָדוֹן הָעוֹלָם וְלֹא יָאוֹת לִקְהוֹת מִן
עוֹלָמוֹ בְּלַתֵּי בְּרַכּוֹתוֹ, וְאַחַר שֶׁבָּרַךְ אֶכֶל וְהַמְזוֹן בְּמַעְיֹו קוֹדֵם שְׂיִתְעַפֵּל אָמַר וְכֹל קְרִבֵי אֶת
שֵׁם קָדְשׁוֹ, בְּעוֹד הַמְאָכֵל בְּמַעֲיָם וּבְקִרְבֵּי צָרִיף לְבָרַךְ עָלָיו אַח"כ אָמַר בְּרַכֵּי נִפְשֵׁי אֶת
ה' וְאֵל תִּשְׁפָּחֵי כָּל גְּמוּלָיו, רוֹמָז אֵל בְּרַכּוֹת הַהוֹדָאָה וְהַבְּקִשָּׁה אֲשֶׁר הֵן פִּנְגָד נִפְשׁ הַחַיּוּנִית,
וּלְכָף אָמַר שְׁתַּבְּרָה לְאֵל ית' וְלֹא תִשְׁפַּח מַה שְׁגוּמַל לוֹ הָאֵל בְּשִׁכַר בְּרַכּוֹתָיו בְּהַסְפָּקַת
מְזוּנוֹתָיו וְהַפְּקַת רְצוֹנוֹ בְּכֹל מַה שְׁצָרִיף לוֹ בְּזַה הָעוֹלָם לְהַתְמַדְתּוֹ וְקִיּוּמוֹ לְעַבּוֹדַת ה',
וְכַמ"ש הַסּוֹלַח לְכֹל עֲוֹנוֹתֵי הָרוּפָא לְכֹל תַּחֲלָאֲכֵי וְכו', אַח"כ בְּסוּף הַמְזֻמּוֹר אָמַר בְּרַכּוֹ
ה' מְלֹאכֵי גַבּוּרֵי כַח עוֹשֵׂי דְבָרוֹ לְשִׁמּוֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ, וְהֵם מְלֹאכֵי עֲלִיּוֹן הַמְשַׁרְתִּים אֶת
פָּנָיו וְעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ וְאֵין כַּנּוֹנְתָם לְשׁוֹם שְׁכָר בְּעוֹלָם כִּי אִם לְשִׁמּוֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ, וְזֶהוּ
הַנְּרָצָה בְּאָמְרוֹ עוֹשֵׂי דְבָרוֹ לְשִׁמּוֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ, וְעַל עוֹלָם הָאֲמָצְעֵי אָמַר בְּרַכּוֹ ה' כֹּל
צָבָאֵי מְשַׁרְתֵּי עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ, וּמַפְנֵי שְׁהַגְלָגְלִים וְהַכּוֹכְבִּים אֵין הַשְּׁגָתָם כִּהְשָׁגַת הַמְּלֹאכֵים
הָעֲלִיּוֹנִים הַמְשַׁרְתִּים אֶת פָּנָיו, אָמַר בְּהֵם מְשַׁרְתֵּי עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ, שֶׁהֵם מְשַׁרְתִּים אוֹתוֹ
וְעוֹשִׂים עַבּוֹדָתוֹ שְׁלֵא בְּפָנָיו, כְּעֶבֶד הַמֶּלֶךְ הַמְשַׁרֵּת אֶת הַמֶּלֶךְ מִבְּחוּץ, וְאֵינוֹ מְרוֹאֵי פָּנָיו
הַמֶּלֶךְ וְעַכ"ז עוֹשֵׂה רְצוֹנוֹ, וְלֹא יִיחַד לְאֵלֹהֵי לְשׁוֹן עוֹשֵׂי דְבָרוֹ, כִּי בְּמִלֻּאכֵים הַמְשִׁיגִים רְצוֹן
קוֹנֵיהֶם וְשׁוֹמְעִים אֶת קוֹלוֹ אָמַר עוֹשֵׂי דְבָרוֹ, וּבְגַלְגָּלִים שְׂאִינָם מְשִׁיגִים לְגַדֵּר זֶה אָמַר
עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ, כִּי גַם שְׂאִינָם שׁוֹמְעִים אֶת דְּבָרוֹ וְאֵת קוֹלוֹ, הֵם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ מְאֻלֵּהֶן בְּלֵי
אֲמִירָה, וְעַל הָעוֹלָם הַשֶּׁפֵּל אָמַר בְּרַכּוֹ ה' כֹּל מַעְשָׂיו בְּכֹל מְקוֹמוֹת מְשַׁלְתּוֹ, כִּי בְּנוֹצָרִים
מְחוּמָר וְצוּרָה מְאַרְבַּע יְסוּדוֹת, תַּפּוֹל בְּהֵם לְשׁוֹן עֲשִׂיָּה וְהֵם נִקְרְאִים מַעְשָׂיו, וּמַפְנֵי שֶׁהֵם
רְחוּקִים מֵעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן אָמַר בְּכֹל מְקוֹמוֹת מְשַׁלְתּוֹ, כִּי גַם שֶׁהֵם בְּעוֹלָם הַשֶּׁפֵּל עַכ"ז הֵם
תַּחַת מְשַׁלְתּוֹ, וְלִהְיוֹתָם תַּחַת מְשַׁלְתּוֹ נִתְיַחַדוּ לְהִיּוֹתָם מְצוּנִים מֵאֵתוֹ ית' בְּמְצוֹתָיו אֲשֶׁר
צוּנָה בְּהַר סִינַי, וּלְכָף רֵאֲוִי וְחַיִּב עָלֵינוּ לְבָרְכּוֹ בְּזִמְנֵי עֵשִׂיית מְצוֹתָיו, וְלִזָּה אָמַר בְּרַכֵּי
נִפְשֵׁי אֶת ה', וּכְדִי שְׁלֵא יָבֵא הָאָדָם לְעַשׂוֹת הַמְצוֹת ע"מ לְקַבֵּל שְׁכָר, וּבְפִרְט בְּחֻשְׁבוֹ שֶׁהוּא
ית' מַגִּיעַ לוֹ כְּבוֹד וּמַעֲלָה כְּשִׁיִּקְיָם הָאָדָם מְצוֹתָיו, לִז"א בְּרַכֵּי נִפְשֵׁי אֶת ה' ה' אֱלֹהֵי גְדֻלַּת
מָאֵד, כְּלוֹ שֶׁתְּהִיָּה בְּרַפֵּת נִפְשָׁה לְאֵל כְּשֶׁתַּדַּע וְתִשְׁפִּיל גְּדֻלוֹ וְרוֹמְמוֹתוֹ שֶׁהִיא בְּמָאֵד מָאֵד
וְאֵינוֹ צָרִיף הוּא לְקִיּוֹם הַמְצוֹת לְצָרְכּוֹ, כִּי אִם לְזִכּוֹת אֶת הָאָדָם וְלִזָּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי גְדֻלַּת
מָאֵד כְּלוֹמַר כִּי גַם שְׂאֵתָה מִיִּחְס עֲצָמָה כְּשֶׁאֵתָה אֱלֹהֵי, עַכ"ז גְּדֻלַּת בְּמָאֵד מָאֵד בְּהִיּוֹתָהּ
אֱלֹהֵי, אֶלָּא שְׁחַפְצָתָ לְזַכּוֹתָנוּ וְלִקְרוֹא שְׁמָהּ עָלֵינוּ, וְאַחַר שֶׁהָאָדָם מְבָרַךְ אֶת בּוֹרְאוֹ וְעוֹשֵׂה
מְצוֹתָיו עַל דְּרָף זוֹ, הוּא זוֹכֵה לְרֵאוֹת אֶת פָּנָיו וּלְבָרַךְ בְּשִׁמּוֹ בְּזִמְנֵי הַעֲתִיד בְּמַהֲרָה בְּיַמֵּינוּ
וְלִזָּה אָמַר יִתְמוֹ חֲטָאִים מִן הָאֲרֶץ וּגו' בְּרַכֵּי נִפְשֵׁי אֶת ה', כִּי אַחַר שֶׁיִּתְמוֹ חֲטָאִים, אַז
תַּבְּרָה הַנִּפְשׁ אֶת ה' וְתִהְלֵל אוֹתוֹ בְּלֵי פִּסַּד וְאִימָה: פִּרְקַ עֲשָׂרִים הִנֵּה עֲנִן הַבְּרַכּוֹת שְׂאֵנוּ
מְבָרְכִים לְאֵל ית' הוּא דְבַר צָרִיף שְׂיִתְבָּאָר, בְּאֵי זֶה אֲנִפֵּן יִתְכֵן עֲנִן בְּרַכְתָּנוּ אֱלֹהֵינוּ, בְּהִיּוֹת
עֲנִן הַבְּרַכָּה שְׁפַע וְרִיבּוּי לְמַתְבָּרַךְ כְּשֶׁתַּחוּל עָלָיו בְּרַפֵּת הַמְבָרַךְ, כִּי זֶה הוּא עֲנִן כֹּל

הברכות שמתברכים מפני המברכים, בפרט הברכות שמברך אותנו האל יתברך שמשפיע מטובו אלינו, וזה דבר בלתי נכון ומתנייב בברכותינו לאל, כי אנו מתברכים בברכנו אותו, ולא גיע לו שפע ח"ו מצד ברכותינו, וא"כ לא נכון להיות תפלותינו אליו בלשון ברכה, וכבר דברו בזה הענין קצת מן התכמים האחרונים, ועכ"ז לא אחשוף פי מלחכות דעי גם אני: ואומר כי שפע הברכה על המתברך תמשך מצד הנפש בהיותה אצולה ונחצבת מתחת פסא הכבוד ותכונן בשעה שתהיה קרובה לחזור אל המקום אשר ממנו חוצבה, וכמ"ש הפתוב ביצחק (בראשית כ"ז) ואברכה לפני ה' לפני מותי, פלומר בהיותי לפני מותי וקרוב לחזור אל תחת פסא הכבוד הרי אני לפני, וכן על משה נאמר (דברים ל"ג) איש האלהים פשברך את בני ישראל לפני מותו, פי בהיותו לפני מותו וסמוך אל מיתתו היה איש האלהים וקרוב יותר אליו, ואז תהיה הנפש פאילו נדבקה בשכינה, ותאציל מאת השכינה שפע למטה בדבורה למתברך, וגם קודם למיתה מתקיימת ברפת הצדיקי בהתקרבתם אל ה' בתפלתם וכוונתם במעשיהם הטובים ובחכמתם להתדבק אל השכינה, להאציל ממנה שפע אלהי לשיחול ברכה על המתברך, וכענין זה הוא הברכות שאנו מברכין לאל יתברך, שעל ידי ברכותינו יהיה נאצל ונשפע שפע משכינה של מעלה לשכינה של מטה כדי שנהיה מכוונים לעבודתו יתברך, וזה פי הוא מבואר פי מזמן שירדה שכינה למטה לא וכאומרם ז"ל מעולם לא נזה שכינה מפותל מערבי, וזאת היא השכינה שהיא הולכת אתנו בגלות כביכול, והוא רומז שהוא יתברך אתנו בגלות לשמור אותנו בגלותנו שלא נהיה נבלעים באומות, והוא ית' מציל אותנו ועושה לנו נסים נסתרים להציל אותנו, וגם הוא מכין אותנו לשנהיה מוכנים לעבודתו יתב' ולא נפנה אל רהבים ושטי כזב, וא"כ בברכותינו אליו הוא שישפיע משפע שכינתו של מעלה למטה, כדי שתהיה השגחתו עלינו בגלותנו יותר גלויה ומפורסמת עד אשר תגאל עצמה ותמשיך אותנו אחריה בהיותנו שבים בתשובה שלימה לפניו.

ואנו מאצילים ברכה ממנו אליו, משכינתו של מעלה לשכינתו של מטה, שהוא ניצוץ ושפע מלמעלה, וזהו שאמר המשורר ארוממה אלהי המלך וגו', פי במה שאני מברך אותך לעולם, אני מרומם שכינתך של מטה, פי ע"י הברכה מלמעלה תתרבה ותתרומם שמו למטה והיא השכינה, ועל זה אנו אומרים יתגדל ויתקדש שמה רבא, וכמו שמפרשים שם זה רבא, פלומר שיתרבה ויתגדל שמו ויהיה שלם בן ד' אותיות, וזהו על יד השפע שיהיה נשפע ונאצל מלמעלה למטה, באופן שיתפרסם קדושת שמו בכל העולם ויתקדש שמו על ידו, וכמו שאמר הנביא (יחזקאל ל"ח) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים וגו', שתושג לכל השגחתו יתברך: ובזה נוכל לתת טעם אחר למה שהיה נוסח הברכות בלשון נכח ונסתר, ברוך אתה ה' לנכח, אקב"ו ונסתר, לבד מה שנכתב בפ"ה, פי אנו מברכין לשם יתברך במה שהוא קרוב ונגלה אלינו, ובמה שהוא רחוק ונסתר ממנו, ולזה אנו אומרים בא"י ואנו רומזים לשכינה שהיא שוכנת אתנו ונגלית אלינו מצד פעולותיה, וכאילו אנו רואים ומשיגים אותה, ואנו מדברים אליה לנכח כאשר ידבר איש אל רעהו, ומצד עיקר שכינתו שהיא למעלה ונסתרת ממנו ואין אנו יכולין להשיג ממנה דבר, אנו רומזים אליה בלשון נסתר אקב"ו, פי גם שאין אנו משיגים מהותה, אנו משיגים מציאותה והשגחתה עלינו בעוה"ז לנכותנו לחיי העוה"ב, כדי שתתעזב בדשן נפשנו בהשגת השפעותה בעוה"ב, וכן אמר דוד (תהלים קמ"ז) שבחי

ירושלים את ה' הללי אלהיך ציון, כי באומרו את ה' רומז לשכינה של מעלה שהיא נסתרת, ובאומרו הללי אלהיך ציון רומז לשכינתו השורה בציון, וזה אלהיך ציון, בכנני לנכח, מורה לשכינה שהיא עומדת אתנו, ושופעת עלינו טובה והצלחה: גשלים השער הראשון השער השני הוא שער התשובה, ופרקיו שמנה עשר.

הפרק הראשון, בגדר התשובה חקרנו על גדר התשובה ומצאנוהו נכון ושלם והיא, קריבה להשם, מרחיק החטא: והרצון במלת קריבה הוא היות פוננת השב בתשובה להתקרב אל בוראו שנתרחק ממנו בעברו על דבריו, ולא להנצל מן העונש על מה שעבר.

כי אם הפוננה הנה לכך אינו מתקרב לה', כי החוטא שמים רעות עשה, רעה לעצמו שיענישוהו האל יתברך, ורעה גדולה מזו שהכעיס את בוראו במה שעבר על צויו, כי מלה ב"ו פועס ומצטער על מי שעובר על דבריו, גם כי לא יעניש אותו בהיותו בנו או אהובו, וא"כ השב בתשובה צריך לתקן את אשר עוות בשמים הרעות, ויותר מהמה במה שהכעיס את בוראו שינצח אותו ויתקרב אליו בתשובה, וכל עוד שלא היתה פוננתו לרצותו על מה שהכעיסו אינה נקראת תשובה, פיון שלא שב למה שהיה קודם החטא, שלא הנה פועס עליו האל ית', ואינו קרוב אליו, כי כמו שהקרין מכפר על העבירות הידועות ובו מתקרב אליו, כמו כן התשובה שהיא מכפרת על העונות צריך שתהיה תשובה שלמה שיתקרב אליו כמו בקרבן.

וענין ההקרבה הוא שישים אל לבו כי גם שלא הנה מענישו האל יתברך על חטאו, לא הנה רוצה לחטוא שלא לעבור על מצות בורא עולם, וישאל ממנו מחילה, וירצה אותו בדברים, כמו שנאמר (הושע י"ד) קחו עמכם דברים ושובו אל ה', פלומר תשובתכם תהיה מכוננת לרצות את ה', לא על שלא יענישכם על חטאתכם, אלא להתקרב אליו כנזכר, כי החוטא נקרא רחוק ובשובו נעשה קרוב, כדכתיב (ישעיה נ"ז) שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו, הורה בכאן על ההתעוררות ועל הסיוע שמסייע האל יתברך לשב בתשובה כאמרם ז"ל (יומא ל"ח) בא ליטהר מסייעין אותו, כי מי שבא לטהר עצמו נראה שהנה טמא, ובא לטהר עצמו מחטאותיו, והאל יתברך מסייעו לשוב, וענין הסיוע הוא להכין לבו ודרך פעמיו לשיתחרט על מה שעשה, וישוב בתשובה שלמה לפניו, במה שהוא מתעורר מהאל ית' בפרוש עליו סוכת שלומו בהכין לבו וצעדיו לשוב כנזכר, ואחר ששב חוזר האל יתב' ונותן לו שלום במה שנתקרב אליו כחטאותיו, ובמעשיו הטובים, וזהו שאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב, מעיקרא לרחוק וזהו לקרוב, בתחלת תשובתו ואחריה כנזכר, כי מתחלת תשובת האדם בהרהור לבו, האל ית' פורש עליו סוכת שלומו, והוא ההתעוררות על התשובה, והגנתי עליו מן היסורין או המקרים הרעים המעונתים לבא עליו מצד חטאותיו, ואחר שהתנדדה בפיו ובשפתיו, והטיב צעדיו ודרךיו ושלמות טהרתו וכפרתו, ולא יאונה לו כל און, וזהו ענין השלום שישב בהשקט ובשלנה בלי אימה נפחד מעונש החטאים פיון שפבר נתפפרו, ואם פן פוננת השב בתשובה צריכה שתהא להתקרב לה' ולרצותו על מה שעבר דברו, ולא על העונש המעונת לבא עליו, כי בשובו בלב נשבר ונדכה לפניו, סוף העונש להסתלק, ולא יענש אחרי שובו, וכמו שאמר הנביא ע"ה (הושע ו') לכו ונשובה אל ה'

כי הוא טָרַף וַיִּרְפָּאנוּ יָד וַיִּחַבְשֵׁנוּ, יִרְצָה שְׂיִהְיֶה תַּחֲלַת הַהִתְעוֹרְרוֹת בְּתִשׁוּבָה מְכוֹנֶנֶת לְאֵל ית' לְרִצּוֹתוֹ עַל מַה שְׁעֵבֵר עַל דְּבָרוֹ, וְזֶהוּ הַנִּרְמָז בְּאִמְרוֹ לְכוּ וּנְשׁוּבָה אֵל ה', כִּי מִצַּד הָעוֹנֵשׁ אֵין רְאוּי שְׂתִהְיֶה גֵרָא, וְשְׂתִהְיֶה תִּשׁוּבַתְךָ לְשְׂתִהְיֶה נְצוּל מִהֶעוֹנֵשׁ, כִּי כִּיּוֹן שְׂאִתָּה תִּשׁוּב מִצַּד מַה שְׂהִכְעִסְתָּ אוֹתוֹ בְּמַה שְׁעֵבֵרְתָּ עַל דְּבָרוֹ וְנִתְקַרְבַּת אֵלָיו בְּדִבְרַיִם כְּנֹזֵכֵר הוּא יִרְפָּא וַיִּחַבְשׁ מִכּוֹתִיךָ, וְאֵין צָרִיךָ שְׂתִהְיֶה כְּנֹנֶתְךָ לָזֶה, וְרִמְזוּ בְּאִמְרוֹ כִּי הוּא טָרַף מַה שְׂמִסְתַּתֵּר הַש"י מִהֶאָדָם הַחוּטָא בְּעוֹדוֹ חוּטָא, וְלִז"א לְכוּ וּנְשׁוּבָה אֵל ה'.

כִּי גַם שְׂטָרְף וְהִפָּה אוֹתְךָ בִּהְיוֹתְךָ נֹסֵתֵר מִמֶּנּוּ כְּשִׁהְיִית חוּטָא, עִתָּה שְׂשִׁבַת אֵלָיו וְהִנֵּךְ לְפָנָיו יִרְפָּא וַיִּחַבְשׁ מִכּוֹתִיךָ שְׂהִפָּה לָךְ בִּהְיוֹתְךָ נֹסֵתֵר מִמֶּנּוּ וְזֶהוּ הַנִּרְצָה בְּמִלַּת הוּא שְׂהוּא כְּנֹוֵי עַל הַנִּסְתָּר: וּמִלַּת לְהִשָּׁם מוֹרָה עַל כִּי הָאֵל יתב', בְּחִסָּד וּבְרַחֲמִים הוּא מְקַבֵּל תִּשׁוּבַת הַשְּׂבִיבִים בְּשִׁמוֹ הַגְּדוּל שְׂהוּא מִדַּת רַחֲמִים, כִּי בְּמִדַּת הַדִּין לֹא הָיָה מְקַבֵּל לְשְׂבִיבִים, כִּי הַשְּׂכָל יִשְׁפּוֹט כִּי מִי שְׂיִעֲבֹר עַל צוּוֵי הָאֵל ית', לֹא יוֹעִיל לוֹ הַתִּשׁוּבָה אֲלֵא שְׂיָמוּת עַל חֻטָּאֵי, קַל וְחֹמֵר מִמֶּלֶךְ בְּשָׂר וְדָם שְׂכָתוֹב בּוֹ כָּל אֲשֶׁר יִמְרָה אֵת פִּיךָ וְגו' יוֹמַת, הַרְצוֹן בּוֹ כָּל אֲשֶׁר יִמְרָה אֵת פִּיךָ מִתַּחֲלַת צֵאת הַדִּיבּוֹר מִפִּיךָ הוּא מְמָרָה עָלָיו וְאֵינוֹ רוֹצֵה לְעִשׂוֹתוֹ, כְּמוֹ זְקֵן הַמְּמָרָה ע"פ ב"ד מִתַּחֲלַת הוֹרָאָתְם, וְאָמַר לְכָל אֲשֶׁר תִּצְוֶנּוּ, לוֹמַר כִּי גַם מִי שְׂיִעֲבֹר עַל מַה שְׂצִוְהוּ הַמֶּלֶךְ חֲיִיב, כִּי מְקוֹדָם הוֹדָם בְּצוּוֵי וְאִם"פ עֵבֵר עַל דְּבָרָיו, אִפ"ה כִּיּוֹן שְׂעֵבֵר עַל דְּבָרֵי הַמֶּלֶךְ יוֹמַת, כ"ש מִי שְׂיִעֲבֹר עַל דְּבָרֵי הַקַּב"ה שְׂהוּא מְלָךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקַּב"ה שְׂחֲיִיב מִיָּתָה כְּפִי מַה שְׂגוֹזֵר הַשְּׂכָל, אֲלֵא שְׂהָאֵל יתְּבַרְךָ בְּשִׁמוֹ הַגְּדוּל וְהַנּוֹרָא יַעֲד לְקַבֵּל הַשְּׂבִיבִים בְּתִשׁוּבָה לְפָנָיו, כְּדָכְתִּיב וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעַתָּ בְּקוֹלוֹ וְגו' כִּי אֵל רַחוּם ה' אֱלֹהֶיךָ לֹא יִרְפָּךָ וְלֹא יִשְׁחִיתֶךָ וְגו', מִצַּד רַחֲמֵנוֹתוֹ לֹא יִרְפָּה אוֹתְךָ וְלֹא יִשְׁחִיתֶךָ כְּפִי מַה שְׂהָיָה גוֹזֵר הַשְּׂכָל, כִּי הָאֲזִהְרוֹת רַבּוֹת בַּתּוֹרָה, וְאֵי אֵיפְשֶׁר לְאָדָם מְבָלִי חֻטָּא, כְּדָכְתִּיב (קַהֲלַת ז) אֵין צָדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחַטָּא, וְאִם הָיָה הַחוּטָא נֶעֱנֵשׁ מִיָּתָה אֵין מִי שְׂיִמְלֵט מִמֶּנּוּ, וְהִנֵּה כְּנִי נָח כִּי אֲזִהְרוֹתֶיךָ מוֹעֲטוֹת שְׂהֵם ז' מִצְוֹת כְּנִי נָח, נֶעֱנָשׁוּ עַל הַקְּלָה שְׂבָהֶם עוֹנֵשׁ מִיָּתָה, וְכֹאמְרָם ז"ל בֶּן נָח נִהְרַג עַל פְּחוֹת מִשְׁנֵה פְּרוּטָה, מִפְּנֵי שְׂיִכּוֹלִין לְהַמְלֵט שְׂלֹא לְעֵבֹר עַל אֲזִהְרוֹת מוֹעֲטוֹת, אֲבָל יִשְׂרָאֵל שְׂיֵשׁ לָהֶם שְׂס"ה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וְהַנִּמְשָׁךְ מֵהֶם לֹא יוּכְלוּ לְהִיּוֹת נִשְׁמָרִים מְבָלִי שְׂיִעֲבֹרוּ עַל קְצָתְם, וְלָכֵן הַקִּדִּים לָהֶם הָאֵל יתְּבַרְךָ רַפּוּאָה לְמַכְתָּם וְהִיא הַתִּשׁוּבָה, וְיִמְזָה הַצַּד תִּשׁוּבַת יִשְׂרָאֵל הִיא קְרוּבָה לְהַתְּקַבֵּל, וּמִכְּפָה פָּנִים כְּמוֹ שְׂיִתְבָּאֵר בְּפָרְקִים הַבָּאִים בְּעוֹז"ה: וּבִהְיוֹת קַבְּלַת הַתִּשׁוּבָה מִיּוֹתֶסֶת לַה' שְׂהוּא מִדַּת רַחֲמִים, מִצָּאנוּ בַּתּוֹרָה שֵׁם ה' בְּעוֹנֵן הַתִּשׁוּבָה, כְּדָכְתִּיב (דְּבָרִים ל') וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו', כִּי אֵל רַחוּם ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו', כִּי תִשׁוּב אֵל ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו', שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד, ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו' קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֵל ה', וְאָמְרוּ אֱלֹהֶיךָ בְּרֹוב הַמְּקוֹמוֹת רוּמְזוּ, כִּי מִצַּד שְׂהוּא אֱלֹהֶיךָ וּמַעֲמִים עָלֶיךָ כְּמַה אֲזִהְרוֹת שְׂלֹא תוּכַל לְעַמּוֹד מְבָלִי שְׂתִכְפֹּשׁל בְּקִצְתוֹ, לָכֵךְ יַעֲד שְׂיִקַּבֵּל תִּשׁוּבַתְךָ בְּשִׁמוֹ הַגְּדוּל שְׂהוּא מִדַּת רַחֲמִים, וְזֶהוּ מַה שְׂרוּמְזוּ וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעַתָּ בְּקוֹלוֹ, כְּלו' גַם כִּי מִצַּד רֹב הָאֲזִהְרוֹת הוּא מְקַבֵּל תִּשׁוּבַתְךָ עַכ"ז לֹא תַחֲזִיק בְּעִצְמָךְ לֹאמַר אֲחַטָּא וְאֲשׁוּב כִּי אֵין מִסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לְעִשׂוֹת תִּשׁוּבָה (יּוֹמָא פ"ה), וְלָזֶה אָמַר וְשָׁמַעַתָּ בְּקוֹלוֹ כָּל אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוָךְ הַיּוֹם.

אֲחַר שְׂתִשׁוּב וְתִשְׁמַע בְּקוֹלוֹ וְלֹא תַחֲזֹר לַחֲטוֹא: וְכֵן בִּי"ג מִדּוֹת הֶרָאשׁוֹנוֹת ה' ה', וְדָרְשׁוּ ז"ל (ר"ה י"ז) אֲנִי הוּא קוֹדָם שְׂיִחַטָּא אָדָם וְאֲנִי הוּא לֹאֲחַר שְׂיִחַטָּא וְיִשׁוּב, וּמַה שְׂצָרִיךְ רַחֲמִים קוֹדָם שְׂיִחַטָּא הוּא מְשַׁעָה שְׂהַרְהַר וְגַמַּר בְּלָבוֹ לְעִשׂוֹת הָעֵבִירָה וּמִשׁוּם לְדָרְךָ

פְּעַמָּיו וּמִכֵּין עֲצָמוֹ בְּפוּעַל לַעֲשׂוֹתָם, וְהוּא ית' יוֹדַע מִצְפוּנָיו וְאִינוֹ מַעֲנִישׁוֹ בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, אִם יִקְרָה לוֹ אֵיזָה מִקְרָה רַע מִרַחֵם עָלָיו כְּאִלוֹ לֹא חָשַׁב לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ הַעֲבִירָה, גַּם כִּי גְלוּי לִפְנֵי שְׂיַעֲשֶׂה אוֹתָהּ הַעֲבִירָה שְׁחוֹשֵׁב לַעֲשׂוֹתָהּ, כִּי מִחֲשָׁבָה רָעָה אֵין הַקַּב"ה מְצַרְפָּה לַמַּעֲשֶׂה, וְכָל עוֹד שְׁלֹא חָטָא אִינוֹ מַעֲנִישׁוֹ, וְאִם כֵּן גַּם זֶה מִדַּת רַחֲמִים קוֹדֵם שְׂיַחַטָּא: וְאֶפְשָׁר עוֹד לְפָרֵשׁ אֲנִי הוּא קוֹדֵם שְׂיַחַטָּא אָדָם כִּי מִקוֹדֵם שְׂיַחַטָּא אָדָם מְסַכִּים הָאֵל יִתְבַּרֵּךְ לְהַעֲבִיר חַטָּאוֹתָיו כְּשִׂישׁוּב, עַל דְּרָךְ מִשְׁאֵז"ל (ב"ר פ' א') כִּי תִשׁוּבָה קִדְמָה לְעוֹלָם, כִּי מִקוֹדֵם בְּרִיאַת עוֹלָם הִסְכִּים הָאֵל יתב' לְעַבְרָה עַל הַחַטָּאִים שְׂשָׁבוּ עֲלֵיהֶם, כְּדַכְתִּיב (תְּהִלִּים צ') בְּטֶרֶם הָרִים יִגְלְדוּ וְתַחֲוֹלֵל אֶרֶץ וְתַבֵּל וְגו' תִּשָּׁב אָנוּשׁ עַד דְּכָא, שְׁאִם לֹא הָיָה מְסַכִּים מִקוֹדֵם לְקַבֵּל תְּשׁוּבַת הַחַטָּאִים, הָיָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם לְבַטְלָה, כִּי לֹא יִמְלֹט אַחַד מִן הַבְּרוּאִים לְחַטָּא, וְלָזָה אָמְרוּ אֲנִי הוּא קוֹדֵם שְׂיַחַטָּא, כִּי כְמוֹ שְׂבְּרִיאַת הָעוֹלָם הָיְתָה עַל קַבְּלַת הַתְּשׁוּבָה מִהַשְּׁבִים מְאִיזָה אֲנִימָה שְׂתִּהְיָה כְּמוֹ כֵּן עַתָּה נִתְרַצָּה לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל ע"י מַרְע"ה שְׂתִּהְיָה תְּשׁוּבַתְּם מְקוֹנְבְּלַת עַל כָּל חַטָּאוֹתֵם שְׂיַחַטָּאוּ: עוֹד אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ אֲנִי הוּא קוֹדֵם שְׂיַחַטָּא הָאָדָם וְאֲנִי הוּא לְאַחַר שְׂיַחַטָּא וְיִשׁוּב, כִּי מִי שְׂשָׁב בַּתְּשׁוּבָה עַל חַטָּאוֹתָיו הַש"י מַעֲבִיר עֲלֵיהֶם וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ, וּמִתְרַצָּה אֵלָיו כְּאִלוֹ לֹא חָטָא מְעוֹלָם, כִּי הָיָה מְסַפִּיק כְּשִׂיעֲבֹר עַל חַטָּאוֹתָיו וְלֹא יַעֲנִישֶׁהוּ עֲלֵיהֶם בְּמִדַּת רַחֲמִים שְׁלוֹ, אֲבָל לֹא יִהְיֶה מְהַעוֹמְדִים לִפְנֵי וּמְרַנְצִים אֲצֵלוֹ כְּבַתְּחִלָּה, לָזָה אָמַר אֲנִי הוּא קוֹדֵם שְׂיַחַטָּא הָאָדָם וְאֲנִי הוּא לְאַחַר שְׂיַחַטָּא וְיִשׁוּב, כִּי כְמוֹ שְׂקוֹדֵם שְׂחַטָּא הָאָדָם הוּא מְרַנְצָה אֲצֵלִי וְעוֹמֵד לִפְנֵי, כְּמוֹ כֵּן אַחַר שְׂיַחַטָּא כִּינּוּן שְׂעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה הוּא לִפְנֵי כְּבְרָא שׁוֹנָה, וְכְמוֹ שְׂאָמַר הַכְּתוּב אֶרְפָּא מְשׁוּבְתָם אֹהֲבֵם גְּדָבָה, כִּי לֹא לְבַד הִסְתַּלְקוֹת הָעוֹנֵשׁ הוּא שְׂנֵהֲגִים בַּתְּשׁוּבָה אֲלֵא גַם שְׂיָהִיו מְרַנְצִים לִפְנֵי כְּבַתְּחִלָּה.

וְמָה שְׂאָמַר לְשׁוֹן גְּדָבָה בְּעַנְיָן הַרְצוּי וְהֶאֱהָבָה, לְהוֹרוֹת כִּי גַם שְׂבְּעַנְיָן הַתְּשׁוּבָה שָׁב הָאֵל מִחֲרוֹן אַפּוֹ, וְאִינוֹ מַעֲנִישׁ עַל הַחַטָּאִים הַקוֹדְמִים, כִּי עַל תְּנַאי כְּךָ בְּרָא הָעוֹלָם בְּמִדַּת רַחֲמִים כְּמוֹ שְׂבִיאוֹרְנוֹ, לְעַנְיָן הַרְצוּי אִינוֹ כְּךָ, כִּי לְפַעְמִים לְפִי חוֹמֵר הַחַטָּא גַּם כִּי מוֹחַל וּמַעֲבִיר הַחַטָּא אִינוֹ מְרַנְצָה לִפְנֵי הַחוֹטָא, כִּי דִי מָה שְׂהַעֲבִיר עַל חַטָּאוֹתָיו, וְכֹאמְרָם ו"ל (סוֹטָה י"ב) ד' כַּתּוּת אֵינָן מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׂכִינָה, כִּי גַם אַחַר הַתְּשׁוּבָה אֵינָן מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׂכִינָה, וְיֵשׁ לָהֶם תַּעֲנוּג בַּעוֹה"ב אֲבָל לֹא שְׂיִזְכּוּ לְהַקְבִּיל פְּנֵי שְׂכִינָה, וְכְמוֹ שְׂאָמְרוּ רז"ל (סְנֵהֲדָרִין ק"ב) עַל מָה שְׂכַתּוּב (מ"א כ') וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי ה' וְגו' וַיֹּאמֶר אֲצַא וְהִיִּיתִי רוּחַ שְׂקָר בְּפִי כָּל גְּבִיאָיו וַיֹּאמֶר תִּפְתָּה וְגַם תּוּכַל צָא וַעֲשֶׂה כֵּן, וְאָמְרוּ (בְּשַׁבַּת קמ"ט) מֵאֵי רוּחַ, זֶה רוּחַ גְּבוּת, וּמֵאֵי צָא, אָמַר רַב צָא מִמְּחִיצַתִי מִשׁוּם דְּכַתִּיב דְּוִבְרֵי שְׂקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנַגֵּד עֵינַי, וְא"כ ד' כַּתּוּת שְׂאֵינָן מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׂכִינָה נִרְאָה אִפִּי אַחַר הַתְּשׁוּבָה, כִּי דִי לָהֶם כְּפִי חוֹמֵר חַטָּאוֹתָם שְׂלֹא יַעֲנִישׁוּ עֲלֵיהֶם אַחַר הַתְּשׁוּבָה, אֲבָל לֹא שְׂיָהִיו מְרַנְצִים וּמְקַבְּלִים פְּנֵי שְׂכִינָה וְלָזָה אָמַר אוֹהֲבֵם גְּדָבָה.

כִּי זֹאת הֶאֱהָבָה וְהַרְצוּי לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה אֵינָה פּוֹלְלַת לְכוֹלָם, וְזוֹ הִיא כְּמוֹ גְּדָבָה לְמִי שְׂמִתְנַדֵּב הָאֵל ית' מְרַצָּה, וְלְמִי שְׂאִינוֹ מִתְנַדֵּב אִינוֹ מְרַצָּה, כִּי לֹא הַבְּטִיחַ אוֹתָנוּ וְהוּא חוֹבָה עָלָיו כְּבִיכּוֹל, כִּי אִם בְּעַנְיָן קַבְּלַת הַתְּשׁוּבָה שְׂלֹא יַעֲנִישׁ הַחוֹטָא אַחַר שְׂשָׁב, אֲבָל בְּעַנְיָן הַרְצוּי הוּא דְּרָךְ גְּדָבָה לְמִי שְׂיִרְאָה בְּעֵינָיו כְּפִי מְדַרְגַּת תּוֹעֵלַת תְּשׁוּבָתוֹ: וּמִלַּת מְרִיחוֹק מוֹרָה עַל הָיִוֹת הַחוֹטָא מְרוֹחֵק מִהָאֵל יִתְבַּרֵּךְ כָּל זְמַן שְׂלֹא שָׁב בַּתְּשׁוּבָה, כִּי מִי שְׂעוֹמֵד לִפְנֵי מִלֵּךְ ב"ו אִינוֹ עוֹבֵר עַל דְּבָרָיו בְּעַמְדוֹ לִפְנֵי אֲלֵא אַחַר שְׂהוֹלָךְ מִלִּפְנֵי, וְהָאֵל ית'

מלא כל הארץ כבודו, ומצד שאין אנו משיגים את כבודו אנו חוטאים כאילו לא הייתה השכינה בארץ, והוא כאילו אנו מתרחקים מכבוד שכינתו, שאין אנו משגיחים בשעת החטא היות שכינתו והשגחתו בינינו בעורון השכל בשעת החטא, וכאמרם ז"ל (במד"ר פ' ט') אין אדם חוטא אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות, וכשהוא שוב וניחם על מה שעשה, נותן אל לבו כי הוא לפני האל ית' בהיות כל הארץ מלאה מכבודו, ויבוש ממה שחטא, ובה נתקרב אליו במחשבתו, שיידע שהאל קרוב אליו ושב ממה שעשה ועושה רצונו בהשיגו כי הוא עומד לפניו ויודע מצפוניו, וע"ד זה נקראו רחוק וקרוב החוטא והבעל תשובה, ולכך נאמר בענין התשובה לשון עד, ושבת עד ה' אלהיך, שובה ישראל עד ה' אלהיך, כלומר שוב ממקום שנתרחקת והיה קרוב אליו, כי בכח התשובה מתקרב האדם לאל ית' מעט מעט עד שמגיע להשיג להיותו לפני פסא כבודו, וכמו שאמרו (יומא פ"ו) גדולה תשובה שמנעת עד פסא הכבוד דכתיב שובה ישראל עד ה' אלהיך: ומלת החטא הוא מורה על פי גם בחטא שהוא בשוגג צריך החוטא תשובה ומדת רחמים לשייתפך, כ"א היה זהיר בעבודת האל והיה ירא מלעבור על דבריו לא היה נכשל בחטא, אבל פיון שהסיח מדעתו מצות האל נכשל בעבירה בלי מתכוון, ולכך צריך חרטה ממה שהסיח דעתו בעבודת בוראו, ובה יחזור ויתקרב לעבודתו ויקבל האל ית' תשובתו במדת רחמים, כי מצד הדין היה ראוי שיענש על אשר לא היה זהיר וירא שלא נכשל בחטא, כי זו היא מעלת הירא חטא שהוא נזהר שלא יבא לידי חטא בשוגג מיראת החטא, כ"א הוא ירא חטא שירא מלעשות חטא אחד, אינו מעלה לא מאותם התלמידים של רבן יוחנן בן זכאי שיהיה ירא מלעשות חטא, אלא הפנונה היא כי הוא ירא מן החטא, ולכך בדבר שיש בו חשש שמא יהא בו חטא אינו נוגע בו עד שיתברר שהוא היתר גמור, כי האל יתב' צונו בתורה מצנת עשה ומצנת לא תעשה לצוותנו על מה שנעשה ולהזהירנו ממה שנבדל ממנו, ומה שאינו מהמצות ומהעבירות הוא רשות, אם נרצה לעשותו הרשות בדינו, אלא שצריך שיהיה ברור וידוע שאינו מן העבירות, כי כמו שהמצנה והעבירות הן ידועות, כך מה שהוא רשות לעשותו צריך שיהיה ברור שהוא מחלק שהוא רשות, שאם אינו ברור אפשר שהוא מהעבירות, ואין לו רשות לעשות שום פועל עד שיידע בודאי שהוא רשות לעשותו, שאינו מהדברים האסורים מן התורה, וכמו שהתנצל אבימלך באמרו (בראשית כ') הלא הוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא בתם לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת, כלומר היה ברור אצלי מדבריהם שהיה דבר היתר ולא דבר איסור, ומזה הצד החוטא בשוגג הוא ראוי לעונש, כי היה ראוי שיידע קודם שיעשה מה שעשה, שהיה פועל רשות, ולא היה בו שמץ איסור, ולכך אם לא היה מצד מדת הרחמים היה ראוי להיותו נענש על מה שחטא בשוגג, כי הוא קרוב למזיד, בהיות עולה בידו ללמוד ולדעת את האסור ואת המותר, וכמו שאמר רבי יהודה במס' אבות (פ"ג) הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון, הפנונה כי יש שני מיני שגגות, במשל במלאכות שבת יש שגגת מלאכה וזדון שבת, ויש זדון מלאכה ושגגת שבת, ואמר התנא כי שגגת המלאכה והוא שגגת הלמוד הוא שעולה כמו זדון, ולכך צריך שיהיה זהיר בתלמודו שלא ישכחנו, אבל שגגת השבת אינו שגגת תלמוד, כי כבר יודע הוא כל המלאכות האסורות בשבת, אלא ששכח שהיום שבת, והשכחה מצויה ולא היה בזדון, אבל מי שהוא שוגג במלאכה שלא למדה, או למדה ושכחה על ידי הסח דעת בלי מתכוון

זהו קרוב לזדון: פֶּרֶק שְׁנֵי מֵהוּת הַתְּשׁוּבָה הוּא הַחֲרָטָה עַל מַה שְּׁעָבַר, וְעִזְיַבַת הַחֲטָא לְעֵתִיד, וְלֹא תוֹשָׁלֵם הַתְּשׁוּבָה כ"א בְּשִׁפְתֵיהֶן, שְׁאֵם יִתְחַרֵּט וְלֹא יַעֲזוּב הַחֲטָא לְעֵתִיד, נִרְאָה שְׁלֹא נִתְחַרֵּט, וְאֵם יַעֲזוּב הַחֲטָא וְלֹא נִתְחַרֵּט עַל מַה שְּׁעָבַר, נִרְאָה כִּי מַה שְּׁעָזַב הַחֲטָא לֹא הָיָה לְסִבַּת הַיּוֹתוֹ מְוֹנָהּ מִמֶּנּוּ, כ"א לְסִבַּת בְּלִתֵּי הַיּוֹתוֹ מִתְאַוָּה לַעֲשׂוֹת מַה שְּׁהָיָה עוֹשֶׂה, כ"א הָיָה לְסִבַּת הַיּוֹתוֹ מְוֹנָהּ מֵאֵתוֹ יִהְיֶה מִתְחַרֵּט ג"כ עַל מַה שְּׁעָשָׂה.

וּגַם כִּי יֵשׁ לַתְּשׁוּבָה עֲקָרִים רַבִּים וְכִמוֹ שְׁמֵנָה הֶרֶב רַבִּי יוֹנָה ז"ל עֲשָׂרִים עֲקָרִים לַתְּשׁוּבָה, עַכ"ז בְּאֵלוֹ שְׁנֵי הָעֲקָרִים נִתְפָּרוּ חֲטָאֵיו, וְשֹׁאֵר הָעֲקָרִים הֵם לְהַשְׁלִים וּלְקַיֵּם בְּיָדוֹ סֵדֶר הַתְּשׁוּבָה: וּמֵלֶת תְּשׁוּבָה מוֹרָה עַל עִזְיַבַת הַחֲטָא שֶׁהוּא הָעֵיקָר שֶׁשָּׁב מִמָּה שְּׁהָיָה עוֹשֶׂה עַד עֵתָה וְעוֹזֵב דְּרָכָיו הָרָעִים, וְגַם עַל הַחֲרָטָה שֶׁשָּׁב בְּדַעְתּוֹ וּבְמַחְשָׁבְתּוֹ מִמָּה שְּׁהָיָה חוֹשֵׁב קוֹדֵם בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים וְהוּא מִתְחַרֵּט עֲלֵיהֶם, אָבָל שֹׁאֵר עֵיקָרֵי הַתְּשׁוּבָה אֵינָם נִכְלָלִים בְּשֵׁם הַתְּשׁוּבָה לְהַיּוֹתֵם בְּלִתֵּי הַכְּרַחֲטִים לְמֵהוּת הַתְּשׁוּבָה כְּעִזְיַבַת הַחֲטָא וְהַחֲרָטָה, וְלֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה כ"א מֵלֶת הַתְּשׁוּבָה, וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֶלְהֵיךָ, כִּי תָשׁוּב עַד ה' אֶלְהֵיךָ, כִּי בְּכָל־לַיִל לְשׁוֹן הַתְּשׁוּבָה נִרְמְזוּ שְׁנֵי הָעֵיקָרִים הַהֲכַרְחִים לְעַנְּנֵן הַתְּשׁוּבָה, וְנִתְפָּרְשׁוּ בְּפִירוּשׁ בְּנְבִיאִים אֵלּוֹ הָעֵיקָרִים כְּמוֹ שְׁפָתוֹב (יִשְׁעִיָּה נ"ה) יַעֲזוּב רִשְׁעֵי דְרָכּוֹ וְאִישׁ אֶן מַחְשַׁבּוֹתָיו וְיָשׁוּב אֶל ה' וְגו', וְכַתִּיב (יִרְמְיָה ל"א) כִּי אַחֲרֵי שׁוֹבֵי נַחְמָתִי, הִנֵּה כִּי בְּעִזְיַבַת הַחֲטָא וּבְחֲרָטָה הַנּוֹזֵכַר לְשׁוֹן תְּשׁוּבָה, אֶלְא שְׁבַעֲזִיבַת הַחֲטָא הַזִּכִּיר הַתְּשׁוּבָה אַחֲרֵי עִזְיַבַת הַחֲטָא, וּבְחֲרָטָה הַזִּכִּירָה קוֹדֵם, וְהוּא מוֹרָה דְרָף כָּל־כִּי עִזְיַבַת הַחֲטָא הוּא לְעֵתִיד, וְלָכֵן מִזְכִּיר הַתְּשׁוּבָה אַח"כ, וְהַחֲרָטָה הִיא עַל מַה שְּׁקִדֵם, וְלָכֵן מִזְכִּיר הַתְּשׁוּבָה קוֹדֵם, וְכֵן עַנְּנֵן עִזְיַבַת הַחֲטָא אֵינּוּ נִיָּכָר שֶׁהוּא מִצַּד תְּשׁוּבָה עַד שְׁיָבֵא לִידּוֹ פְּעָמִים וְשֶׁלֶשׁ דְּבַר הָעֵבְרָה וּפּוֹרֵשׁ הַיְמָנָה, וְלִכְפֹּךְ אָמַר יַעֲזוּב רִשְׁעֵי דְרָכּוֹ וְגו' וְיָשׁוּב אֶל ה' וְגו', כִּי אַחֲרַי שְׁעָזַב דְּרָכּוֹ הָרָעָה כְּמָה פְּעָמִים שְׁבָאֵת לִידּוֹ וּפִירֵשׁ, נִיָּכָר וּבְרוּר שֶׁשָּׁב בַּתְּשׁוּבָה, אָבָל תְּשׁוּבַת הַחֲרָטָה הִיא מִתְחַלָּה קוֹדֵם עִזְיַבַת הַחֲטָא בְּפוֹעֵל, וְז"ש כִּי אַחֲרֵי שׁוֹבֵי נַחְמָתִי אַחֲרֵי שְׁשִׁבְתִּי מִלַּעֲשׂוֹת עוֹד מַה שְּׁעָשִׂיתִי עַד עֵתָה בַּתְּחִלַּת עִזְיַבַת הַחֲטָא מִיָּד נַחְמָתִי: וְסִבַּת הַיּוֹתוֹ הַחֲרָטָה וְעִזְיַבַת הַחֲטָא עֵיקָרֵי הַתְּשׁוּבָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵם דְּמִיּוֹן מַה שְּׁחֲטָא, כִּי אֵין הַחֲטָא נִגְמָר כ"א בְּמַחְשָׁבָה וּבְמַעֲשֶׂה, וְלָכֵן כְּשֶׁהוּא מִתְחַרֵּט בְּמַחְשָׁבְתּוֹ וּכְשֶׁתָּבֵא לִידּוֹ דְּבַר עֵבְרָה פּוֹרֵשׁ מִמֶּנָּה הָרִי עֲשֶׂה הַיָּפֵף הַחֲטָא, בְּמַחְשָׁבָה וּבְמַעֲשֶׂה חֲטָא, בְּמַחְשָׁבָה וּבְמַעֲשֶׂה שָׁבִי, וְכֵן אָמַר שְׁאוּל לְדָוִד (שְׁמוּאֵל א' כ"ו) לֹא אָרַע לָךְ עוֹד וְגו' הַסְּפֵלְתִי וְאִשְׁגָּה הַרְבֵּה מְאֹד, הִנֵּה שְׁהִיְתָה תְּשׁוּבָתוֹ שְׁלִימָה, בְּעִזְיַבַת הַחֲטָא אָמַר לֹא אָרַע לָךְ עוֹד, וּבְחֲרָטָה אָמַר הַסְּפֵלְתִי וְאִשְׁגָּה הַרְבֵּה מְאֹד, הִנֵּה שְׁהִיְתָה תְּשׁוּבָתוֹ שְׁלִימָה כִּי מִצַּד שְׁהִסְפֵּלְתִי בְּמָה שְּׁחֲשַׁבְתִּי לַעֲשׂוֹת לָךְ רָעָה, בְּאֵתִי לִיְדֵי שְׁגָגָה בְּפוֹעֵל, וְכִיּוֹן שְׁאֵנִי מִכִּיר שְׁהִסְפֵּלְתִי אֲנִי מִתְחַרֵּט לַעֲבַר, וְלֹא אָרַע לָךְ עוֹד לְעֵתִיד: וְהִנֵּה תְּחִלַּת בְּרִיאַת הָאָדָם הִיא בְּגוֹף וְנֶפֶשׁ, וְהוּא חוֹטָא בְּשִׁנְיָהֶם, בְּמַחְשָׁבָה וּבְמַעֲשֶׂה, וְכֵן הַתְּשׁוּבָה צְרִיכָה שְׁתֵּהֵא בְּשִׁנְיָהֶם, בְּגוֹף וְנֶפֶשׁ שְׁהֵם הַמַּעֲשֶׂה וְהַמַּחְשָׁבָה, כְּדִי שְׁתַּתְקִיֵם בְּרִיאַת הָאָדָם, וְכֵן אָמַר קִיָּן (בְּרֵאשִׁית ד') גְּדוֹל עֲוֹנֵי מִנְשׂוֹא, (ב"ר פ' כ"ב) לְעֵלְיוֹנִים וְלַתְּחִתּוֹנִים אֵתָה סוֹבֵל וְלִי אֵין אֵתָה סוֹבֵל, הוֹרָה כִּי גַם שְׁחֲטָא הוּא בְּנִשְׁמָה שְׁהִיא מִן הָעֲלְיוֹנִים, וּבְגוֹף שְׁהוּא מִן הַתְּחִתּוֹנִים, כִּיּוֹן שְׁהוּא סוֹבֵל עֲלְיוֹנִים וְתְּחִתּוֹנִים שְׁנִבְרָאוּ בְּשִׁבִיל הָאָדָם, רְאוּי שְׁיִסְבּוּל חֲטָאוֹ כִּיּוֹן שְׁנִתְחַרֵּט עַל מַה שְּׁעָשָׂה וְעָזַב הַחֲטָא, וְסִבַּת הַחֲטָא הָיָה הַיּוֹתוֹ נִבְרָא וְקוֹרֵץ מִחוּמָר שֶׁל מִטָּה, וְלִכְפֹּךְ אָמַר כִּיּוֹן שְׁהִאָדָם כְּמַעַט מְוֹכָרָח לְחֲטוֹא, כִּי אֵין צְדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחֲטָא, מִצַּד הַיּוֹתוֹ מִצַּד גּוֹפוֹ

מחומר עכור, א"כ הכרח הוא שתקבל תשובת השב מחטאו כיון שאתה סובל כל העולם, ואם לא פך בריאת עולם היא לבטלה, כי א"א מבלי שיתחטאו האנשים אחד המרבה ואחד הממעט, והוא תברך אינו חפץ בהשחתת עולם ולכך ראוי שימחול: ואחר שנתבאר ביאור שלם כי לא תושלם התשובה כ"א בתרטה לעבר ועזיבת החטא להבא, ראוי לבאר כי עיקר עזיבת החטא הוא במהשבה ג"כ כמו התרטה, ועם כל זה יצדק מה שאמרנו כי עזיבת החטא הוא להשלים התשובה, כפי מה שחטא במחשבה שחשב לעשות מה שעשה, ושהוציא אותו לפועל, וכן התשובה במחשבה והיא התרטה, ובמעשה והוא עזיבת החטא, כי גם שבעזיבת החטא אין שום פועל, כיון שהוא פורש כשבא לידו דבר עבירה שעבר עליה, הרי הוציא מחשבתו הטובה לפועל, וגם בחטאים שחטא האדם שבא לידו דבר מצוה לעשותה ולא רצה לעשותה או נתעצל בה.

התשובה היא שמתחרט על מה שלא עשה אותה המצוה כשבאת לידו, וגומר בלבו לעשות אותה כשבא עוד לידו, וזהו עזיבת החטא בפועל שעשה המצוה שחטא בה ולא רצה לעשותה פעם אחרת, וא"כ יש בתשובת מחשבה מעשה כמו שבארתי, אבל עיקרה היא במחשבה שיתחרט במחשבתו, ויסיים ג"כ במחשבתו שלא ישוב לעשות עוד מה שעשה, וגם כי לא נזדמן לו אח"כ דבר עבירה שיפרוש הימנה נקרא בעל תשובה, וכמו שאמרו ז"ל (קדושין מ"ט) על מי שקדש אשה ע"מ שהוא צדיק גמור צריכה גט ואפילו הוא רשע גמור, כי שמא הרהר תשובה בלבו, ואם לא תושלם התשובה עד שיבא לידו דבר עבירה ויפרוש ממנה אינו צדיק, שהרי אנו רואים עתה שהוא רשע גמור, ואין החשב אלא שמא הרהר עתה תשובה בלבו, ולכן עיקר התשובה היא במחשבה על ב' הדברים, שהוא מתחרט במחשבתו ומסיים במחשבתו שלא לחזור עוד אל מה שחטא והוא עזיבת החטא, ועל ב' הדברים אמרנו שמא הרהר תשובה בלבו: וכן מה שאמר הפתוב תשב אנוש עד דכא ואז"ל ב"ר פ"ו) עד דכדוכה של נפש, הוא שמתחרט על מה שעשה ושב לעתיד, שמסכים בלבו כי גם שיקום ממטתו ויהיה בריא, לא ישוב עוד לעשות מה שעשה, ובנה לא יזכרו לו חטאותיו.

ולכן אמר הפתוב תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם, פלומר כי גם שהקב"ה מקבל תשובת השב אע"פ שהיא תשובה רעועה, שאין בידו כפר לעשות מה שהיה עושה, עכ"ז ראוי לכן אדם בהיותו בן אדם בבחירתו שישוב עד לא יבאו ימי הרעה ויגיעו שנים אשר יאמר אין לי בהם חפץ, וז"ש ותאמר שובו בני אדם, ע"ד מ"ש ז"ל (ע"ז י"ט) על פסוק אשרי איש ירא את ה' בעודו איש, שלא יתעצל עד ימי הזקנה, כ"ש במה שחטא האדם בין איש לחבירו שגזל או עשק, או באונאת דברים שאינו נמחל לו בתשובה עד אשר יחזור ויפייס את חבירו, וכמו שאמר במשנה שלהי יומא (פ"ה) עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר, כמו שדרש ר' אלעזר בן עזריה מפל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, החטאים שהם לפני ה' ולא מה שבין אדם לחבירו, כ"ש התשובה שאינה מכפרת מה שבין אדם לחבירו אם לא פייסו, כי התשובה סתם אינה מכפרת אלא על מצות עשה, ויוה"כ עמה מכפר על מצות ל"ת, ואמרו ג"כ שם בגמ' (יומא פ"ז) אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים, פלול זה לשון פיוס אם יחטא איש לאיש ופללו שפייסו אז אלהים ימחול לו, ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו, תשובה ומעשים טובים, ולכן היה עלי מוכיח את בניו שישובו מרעתם.

ועכ"ז אני אומר שמהפך תלוי בתשובת המחשבה שניחם על מה שעשה, ומסכים שלא לשוב בדרך הזה עוד, ואם לא השיב הגזלה לבעליה ג"כ נקרא בע"ת, אם גמר בלבו לפני האל שיחזירנה, אע"פ שלא הספיק להחזירה, שאל"כ איך אמרנו כי שפא הרהר תשובה בלבו, הרי הוא צריך להשיב את הגזלה אשר גזל או העושה אשר עשה.

אלא שצריך לומר שאם גמר בדעתו והסכים להחזיר ולפייס את חברו, שהוא צדיק, ואח"כ יגמור התשובה בפועל, וכן אמר בפרק איזהו נשך אם הניח להם אביהם דבר מסויים של גזל או רבית שחייבים להחזיר מפני כבוד אביהם שעשה תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת, נראה שנקרא בעל תשובה פיון שגמר בלבו להחזיר: ואחר שנתבאר כי עיקר התשובה היא במחשבה ובהרהור הלב להתחרט על מה שחטא ולשוב לעתיד.

צריך שנתבאר ענין ד' חלוקי פפיה שיהם חלוקים בכפרתם זה בכף וזה בכף, שיש עבירה שיהיא צריכה לזה ואינה צריכה לזה, אבל תשובה אינה מן החלוקין שיהיא צריכה לכלן, ואם בתשובה הגמורה בלב נתפפר העון כמו שביארנו, למה צריך יוה"כ ויסורין ומיתה, וכן בזמן שבית המקדש היה קיים שהיה חייב האדם החוטא להביא קרבנות חטאות ואשמות על עבירות ידועות והיה צריך להתנדות על חטאו, אם בתשובת שגמר בלבו נתפפר, למה צריך לקרבנות, ואם התשובה בהרהור הלב היא מספקת, למה צריך לוידוי שהוא מצות עשה להתנדות לפני ה': ואומר כי הוא אמת כי בהרהר תשובה בלב הרי הוא בעל תשובה, ועכ"ז לפי חוקר העונות צריך לברר וללבן עצמו ביוה"כ וביסורין עם התשובה, ובהרהר וגמר בלבו על התשובה הוא בעל תשובה, כי מי שהוא חוטא ואינו שוב לפני האל ית', הרי הוא כמי שאינו רוצה לקבל עונש החטאים שחטא, כי גם שיענש על חטאותיו אם אינו שוב בתשובה ואינו מקבל העונש חלף עבודתו הנכריה, אין העונש מנפה לו החטאים, והוא לוקה ומשלם אח"כ עונש חטאותיו, וכמו שאז"ל (סנהדרין מ"ג) כי כל הנדונים בב"ד צריכין להתנדות פדי שתהא מיתתן פפיה על העון, ואז יכופר להם העון שהמיתוהו עליו ויהיה לו חלק לעוה"ב, כמו שלמדנו מעכ"כ דכתיב ביה (יהושע ז) שים נא כבוד לאלהי ישראל ותן לו תודה וגו' יעפרה ה' היום הזה, היום הזה אתה עכור ואין אתה עכור לעוה"ב, ואפילו מי שלוקה צריך להתנדות קודם בתשובה, ואם אינו מתנדוה בתשובה אינו מכפר במלקות, וכן בכל חייבי חטאות ואשמות אמרו שהוידוי מעכב פפיה כמו שפתיב (ויקרא ה') והתנדוה אשר חטא עליה, א"כ נראה כי אף בזמן שיענש האדם על חטאתו אם אינו שוב בתשובה אין העונש מנפה לו העון, וא"כ עיקר פפיה העון תלוי בתשובה שהוא הרהור הלב ווידוי שפתיים, וכשהאדם מהרהר תשובה בלבו, הרי הוא כאלו מצדיק דינו לפני האל ית', ואומר לו אני מתנחם על העבר ושוב לעתיד, וכל מה שתביא עלי מן העונש אני מקבל אותו בסבר פנים יפות פדי שאהיה מנוקה מן העון, ועל זה הדרך נמצא כי מעת שהרהר החוטא תשובה בלבו נקרא צדיק שהוא מקבל עונשי האל יתברך על חטאותיו בסבר פנים יפות, וכמ"ש במגילה (י"ז) על סדר י"ח ברכות כי סדרו תשובה ואח"כ סליחה ואח"כ רפואה וכמו שפתיב וישוב אל ה' וירחמהו וגו' כי ירבה לסלוח, וכתיב הסולח לכל עוונותי הרופא לכל תחלואיכי, נראה כי אחר שעשה תשובה עדין צריך סליחה שישלח לו האל ית' במעט היסורין ואח"כ רפא מכאוביו מפל וכל, ולכן אמר בחטאים החמורים יותר ממצות עשה, כי תשובה תולה ויוה"כ מכפר (יומא פ"ו), כי תליית התשובה הוא להגן עליו מן היסורין שהיו

באים עליו על סטאומיו, ולא מנפין דבר מן העון בהיותו בלתי שב בתשובה, ועתה שהוא שב אינם באים עליו, ויוה"כ הוא חלף היסורין, (שם) ובעונות שהם חמורים יותר התשובה ויוה"כ תולין להגין עליו שלא ימות מיתה עצמית, והיסורין ממרקין, ואם לא היה שב בתשובה היה מת בעונות החמורים של פרת ועתה שהוא שב אינו מת אלא שבאים עליו היסורין לנכות עונו החמור, ומשעה ששב בתשובה אפילו על עונות החמורים נקרא צדיק שהוא רוצה לקבל דינו ולנכות עונו: וכן בחלול השם שאין הפירה נגמרת עד יום המיתה כמו שכתוב (ישעיה כ"ב) אם יכפר העון הזה לכם וגו', הוא על זה האופן כי משעה שהרהר תשובה בלבו אפילו בעון חלול השם נקרא צדיק שמצדיק עליו את הדין ורוצה לקבל עונשו בעוה"ז על העון הגדול שעשה, והתשובה מועילה לו שלא ימות מיתה משונה ולא תהיה מיתתו פירה על עונו העצום, כי אם לא היה שב היה נענש במיתה משונה ולא היתה מיתתו פירה על עונו, ועתה ששב ניצול משינוי המיתה והיא פירה על העון העצום בהיותה מיתת פרת קודם זמנו, ונתבאר פי.

התשובה בהרהור הלב היא עיקר הפירה וזולתה לא יכפר העון ואפילו על העונות החמורים, ואפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה אין מזכירין לו שום דבר מהעונות החמורים כיון שנטה שכמו לסבול עונש הסטאים ורחמנא לבא בעי, ונהרי הוא דרו מ'של כעבד שעבר על מצות אדוניו וברח מפניו, ואח"כ נתן אל לבו שחטא לו ורוצה לחזור תחת עבודת אדוניו וילקבל עליו עונש מה שהענה נגד כבוד רבו, ובא לרשות האדון להיותו מופה בין ידיו תחת עונו ולשעבד עצמו לכל עבודת האדון.

והנה העבד הזה בשעה שהיה נסתר ובורח מן האדון לא היה עבדו, שלא היה רוצה להשתעבד תחתיו, ועתה שבא ונכנס תחת פנקיו ונשתעבד אליו הרי הוא נקרא עבד שרוצה לקבל גזרות אדוניו, ובין שימחול לו רבו מיד, או יעמיס עליו עבודות קשות כדי שלא יחזור לחטוא, הרי הוא עבדו נאמן משעה שבא עליו על תנאי כף בין יעמיס עליו או לא, וכן הוא ענין החוטא שהוא מורד במאמר האל ית' בעודו עומד בחטאו, וכשהוא מהרהר תשובה בלבו הוא גומר בלבו להיותו משועבד למאמר האל ית' וילקבל העונש על מה שעשה, ולכן משעה זו נקרא צדיק גמור שרצה וגמר בדעתו לקבל עונש האל ית' בסבר פנים יפות, וכשהוא מקבל דינו ביסורין או במיתה אז נקה האיש הזה מהעון החמור מפל וכל, כי בשעת הרהור התשובה נקרא צדיק לפני האל ית' בערוך מה שמשמעבד לעבודת בוראו וחסדו בה, אבל לא נקה עדיין מן העון בהיותו מן העונות החמורים עד שיקבל דינו כפי רצון האל ית', אבל בשביל שלא קבל עדיין העונש לא יקרא חוטא, כי כיון שגמר בלבו לקבל לפני האל נקרא צדיק, והוא כמי שהיה מסרב לפרוע לחבירו הנזושה בו ואינו רוצה לבא לב"ד, שמיד פותבין אדרכתא על נכסיו, אבל אם אמר הרניני משלם לי זמן כדי שאלנה או אמשפן או אמפור קובעין לו זמן ונקרא ציית דינא, וכן מי ששב בתשובה כיון שניחם על מה שעשה וחזר לעתיד ומקבל עליו מה שיגיע לו מן העונש על מה שחטא הרי הוא בעל תשובה מעתה ונקרא צדיק גם בעונות החמורים, אף שלא קבל עדיין העונש המחוייב על מה שחטא כמו שבארנו, ולכן היתה התשובה פוללת לכל העונות קלים וחמורים, כי היא הגורמת לאדם שיקרא צדיק ואחריה מקבל העונש בעונות החמורים, ולזה אינה מספקת התשובה לסלק מעליו עונש ב"ד מלקות או מיתת ב"ד, כי גם שחזר בתשובה בוידי ונחשב צדיק הוא לקבל

עֲוֹנוֹנוֹ, וְגַם מֵצַד כִּי אֵין ב"ד יְכוּלִין לְחַקֵּר אֶת לְבוֹ אִם גָּמַר תְּשׁוּבָה בְּלִבּוֹ אִם לֹא, וְאֵין דְּבַר שְׂכִיפֵר הָעֲוֹנוֹת בְּלִי תְּשׁוּבָה כִּי אִם שְׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח בִּיּוֹה"כ, שְׂמִכְפֵּר עַל עֲבִירוֹת קְלוֹת גַּם כִּי לֹא שָׁב בְּתְּשׁוּבָה מִהֵן כְּמוֹ שְׂמִבְּנֵאֵר בְּמִקּוּמוֹ: וְהִנֵּה הֵיּוֹת הַתְּשׁוּבָה מְסַפְּקַת לְמִי שְׂעֵבֵר עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְלֹא תִסְפִּיק לְכַפֵּר עַל מִי שְׂעֵבֵר עַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה עַד שְׂיִקְבַּל עֲוֹנוֹנוֹ כְּמוֹ שְׂנִתְבְּאָר לְמַעֲלָה, הוּא כִּי הָעֲוֹבֵר עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה שְׂלֹא עֲשָׂאָה כְּשִׁבְאַת לְיָדוֹ חֲטָא בְּמָה שְׂלֹא עֲשֵׂה וְנִתְבַּטַּל, וְאֵין הַחֲטָא בְּפוּעַל, אֲבָל מִי שְׂעֵבֵר עַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שְׂעֵשֶׂה חֲטָא בְּמָה שְׂעֵשֶׂה הָעֲבִירָה וְהָרִי הַחֲטָא הוּא בְּפוּעַל, וְלִכְפֹּד הַתְּשׁוּבָה מְסַפְּקַת לְמָה שְׂעֵבֵר עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה שְׂלֹא עֲשֵׂה עֲוֹן בְּכּוֹעַל, וְכֵן הַתְּשׁוּבָה בְּהִרְהוּר הַלֵּב גַּם כִּי לֹא יַעֲשֶׂה דְבַר בְּפוּעַל נִרְצָה לֹא יֵת', אֲבָל מִי שְׂעֵשֶׂה עֲוֹנוֹת שֶׂהוּא מְוַזְהֵר מְלַעֲשׂוֹתָם וְעֲשָׂאָם בְּפוּעַל גַּם כִּי הַתְּשׁוּבָה מוֹעִילָה לְהִיוֹתוֹ צָדִיק בְּהִרְהוּר תְּשׁוּבָה בְּלִבּוֹ כְּמִבְּנֵאֵר לְמַעֲלָה, עכ"ז צָרִיף פּוֹעַל לְכַפֵּר הָעֲוֹן שְׂעֵשֶׂה בְּפוּעַל, וְהוּא עֵינּוּי יוֹה"כ שְׂעֵצוּמוֹ שֶׁל יוֹם מְכַפֵּר לְשָׁבִים וְלֹא לְשִׁאִינֵן שָׁבִים, כְּמוֹ שְׂפָתוֹב אִף בְּעֲשׂוֹר לְחַדֵּשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכַּפָּרוֹת הוּא וְגו', עֲצוּמוֹ שֶׁל יוֹם מְכַפֵּר לְשָׁבִים וְלֹא לְשִׁאִינֵן שָׁבִים, דָּאִף כְּתוֹב שֶׂהוּא מְמַעַט אוֹתָם שְׂלֹא שָׁבוּ, וּבְעֲוֹנוֹת הַחֲמוּרִים שְׂיֵשׁ בָּהֶם כְּפֶת צָרִיף פּוֹעַל יוֹתֵר שְׂיִקְבַּל עָלָיו הַיִּסּוּרִין הַבָּאִים עָלָיו בְּפוּעַל, וּבְחִלּוֹל הַשֵּׁם הַמֵּיטָה שְׂתִמְרַק עַל עוֹנָם חֲטָאוֹת: וְעַנְיֵן הַקְּרִבּוֹת שְׂיִהְיֶה הַחוּטָא מְעוֹנָב כְּפָרָה עַד אֲשֶׁר יִקְרִיב חֲטָאוֹ אוֹ אֲשֶׁמוֹ גַּם שְׂחֹזֵר בְּתְּשׁוּבָה לְפָנֵי הָאֵל יִתְבַּרַךְ, הוּא דְבַר צָרִיף בְּיָאוּר, כִּי כִּינֵן שֶׂהַתְּשׁוּבָה מְכַפֵּר עַל הַחֲטָאִים וְנִקְרָא צָדִיק בְּהִרְהוּר תְּשׁוּבָה בְּלִבּוֹ מָה לִי בְּזִמְנֵן שְׂבִית הַמְּקַדָּשׁ קִיָּים מָה לִי בְּזִמְנֵן שְׂאִין בֵּית הַמְּקַדָּשׁ קִיָּים, וְאִם הוּא צָרִיף לְקָרְבֵן וְהוּא מְעוֹנָב כְּפָרָה בְּזִמְנֵן הַבֵּית, א"כ בְּזִמְנֵן שְׂאִין בֵּית הַמְּקַדָּשׁ קִיָּים לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּפָרָה בְּתְּשׁוּבָה עַד אֲשֶׁר יִבְנֶה בֵּית הַמְּקַדָּשׁ, וְהַדְּבַר יְדוּעַ כִּי הַתְּשׁוּבָה מְכַפֵּר בְּכָל זְמַן: וְלִכֵּן אֲנִי אוֹמֵר כִּי הַתְּשׁוּבָה לְעוֹלָם הִיא מְקוֹנְבֶּלֶת אִם גָּמַר בְּלִבּוֹ שְׂלֹא לְשׁוּב עוֹד וְנִיחַם עַל מָה שְׂעֵשֶׂה, כִּי הִיא מִצְוֹת הַגּוֹף וְאִינָה תְּלוּיָה בְּאֶרֶץ וְלֹא בְּזִמְנֵן בֵּית הַמְּקַדָּשׁ, כִּי הִיא מִהַדְּבָרִים שְׂקַדְמוֹ לְעוֹלָם וְלֹא הִנֵּה קִיּוֹם לְעוֹלָם זוֹלְתָה, אֲלֵא שְׂיֵשׁ הַכְּרֵשׁ מָה בְּקַבְּלַת הַתְּשׁוּבָה בֵּין שְׁנֵי הַזְּמַנִּים, וְהוּא, כִּי בְּזִמְנֵן שְׂאִין בֵּית הַמְּקַדָּשׁ קִיָּים הַתְּשׁוּבָה מְתַקְבְּלַת עַל כָּל עֲוֹנוֹת קְלִים וְחֲמוּרִים עִם קַבְּלַת הָעֲוֹנוֹת כְּמוֹ שְׂנִתְבְּאָר לְמַעֲלָה, בֵּין שְׂחֲטָא בְּמִזִּיד בֵּין שְׂחֲטָא בְּשׁוּגָג, כִּי כִּינֵן שֶׂהִיא מְכַפֵּר עַל הַמִּזִּיד כָּל שְׂפֵן עַל הַשׁוּגָג, וְאִפְּן הַתְּשׁוּבָה עַל הַשׁוּגָג הוּא בְּשִׁתְּן אֵל לְבוֹ שְׂאִם הִנֵּה יָרָא וְחָרַד מְעַבּוֹר עַל דְּבַרֵי הָאֵל יִתְבַּרַךְ לֹא הִנֵּה חֲטָא בָּא עַל יָדוֹ, וְהִנֵּה רְאוּי שְׂיַדַע בְּאֲמַת בְּכָל פּוֹעַל שְׂרוּצָה לְעֲשׂוֹתוֹ קוֹנְדֵם שְׂיַעֲשֶׂנוֹ שֶׂהוּא פּוֹעַל הִיֵּתֵר וְאִינוֹ מְכַעֵס בּוֹ אֶת יוֹצְרוֹ, וְלִכֵּן יְנַחֵם עַל מָה שְׂעֵשֶׂה בְּשׁוּגָג וְיִשׁוּב לְעֲתִיד שְׂיִהְיֶה זֶהִיר וְזָרִיז בְּמַעֲשָׂיו שְׂלֹא יֵאֻנָּה לוֹ כָּל אֲנֹן, כִּי הַצְּדִיקִים אֵין הַקַּב"ה מְבִיא תְּקִלָּה עַל יָדָם, וּבְזִמְנֵן שְׂבִית הַמְּקַדָּשׁ הִנֵּה קִיָּים אֵין תְּשׁוּבָה זֹו מְסַפְּקַת עַל הַשׁוּגָג עַד שְׂיָבִיא אֶת קְרִבּוֹ, וְגַם עַל קִצַּת עֲוֹנוֹת שְׂאֶמְרוּ חֲכָמִים שְׂמְבִיאִין קְרִבֵן עָלֵיהֶם עַל הַמִּזִּיד כְּשׁוּגָג: וְטַעַם זֶה כִּי בְּזִמְנֵן שְׂבִית הַמְּקַדָּשׁ וְשְׂכִינָה שְׂרוּיָה לְמַטָּה בְּמִקּוּם הַמִּיּוּחָד הִיא מְכִינָה אֶת הָאֲנָשִׁים לְחֲכָמָה וְיִרְאַת חֲטָא יוֹתֵר מְזִמְנֵן שְׂאִין מְקוּם מִיּוּחָד לְשְׂכִינָה אֲלֵא שְׂהוֹלְכַת אֶתְנֹו בְּעוֹנוֹתֵינוֹ וְאִינָה נִרְאִית אֲלֵא הִיא נִסְתַּרְתַּת בֵּינֵינוֹ וְכַאֲמָרוֹ (דְּבָרִים ל"א) וְאֲנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא וְגו', כִּי לֹא יִקְרָא הָעַנְיֵן נִסְתַּר כִּי אִם בְּהִיוֹתוֹ בְּמִצִּיאוֹת בְּמִקּוּם יְדוּעַ אֲלֵא שְׂאִינוֹ נִרְאָה וְנִגְלָה, וְכֵן הוּא הַסְתַּרְתַּת הַשְּׂכִינָה שֶׂהִיא אֶתְנֹו אֲלֵא שֶׂהִיא מְסוּתַרְתַּת בְּעוֹנוֹתֵינוֹ, וְלִכֵּן בְּזִמְנֵן שֶׂהִיא נִגְלִית הִיא מוֹעִילָה לְאֲנָשִׁים לְהַשְׁפִּיעַ

עליהם רוח דעת ויראת ה', וכמו שראינו כי מיום שנסתרה השכינה פסקה הנבואה, כי אפילו בבית שני חסרו חמשה דברים (יומא כ"א), וכמו שאמר הפתוב (תגי ב') וארצה בו ואכבד חסר ה': וכשהאדם חוטא בזמן שבית המקדש קנים עונו חמור וגדול יותר משני פנים, האחד מצד היותו מושפע מהשכינה לקדש עצמו ולהיותו מוכן לעבודתו עבודת הקונדש, והוא בבחירתו הרעה ויצרו הרע מקשה עצמו לדעת ללכת אחרי יצרו הרע.

השני מצד היותו פמעיז פנים נגד השכינה בהיותה גלויה ומפורסמת במקום המיוחד והוא עובר על מצות התורה ואינו חושש ואינו מתבייש ממנה, דמיון העבד העובר על דברי האדון בפניו כי אין ספק שענשו גדול, מה שאין כן פשהוא עובר שלא בפניו, או בהיותו במסתר פנים ממנו, והוא בזמן הגלות שאין האדם מוכן כל כך לעבודת השם ויראתו מצד הסתר השכינה, וגם נקל בעיניו לחטוא להיות השכינה נסתרת ממנו, ועל זה חייבה תורה מלקות ומיתת בית דין פפי החטאים לעוברים שהעיוז פניהם בעדים והתראה בזמן הבית והיות השכינה גלויה, או בהיות בית דין הגדול עומד ליסר הפושעים והחטאים ולהמיתם פפי עונם ולא חשש ולא נתבייש מהם בהיות השכינה נצבת עליהם, כמו שכתוב (תהלים פ"ג) אלהים נצב בעדת אל: ולכן בזמן שאין בית המקדש, קנים ואין ב"ד וסנהדרין, היסורין הבאים על החוטא מספיקים למרק את עונו כמו המיתה בזמן הבית, מצד שאין העון נחשב כל כך חמור בזמן הנה משני הפנים הנזכרים למעלה, כי יש מהיסורין הנחשבים ומצערין את האדם כמו המיתה וכאמרם ז"ל (נדרים ס"ד) ד' חשוכים פמתים וכו', וכן החטאים שהם בשוגג אינם נחשבים כל כך חמורים כמו בזמן הבית, ולכך בזמן הבית הנה צריך להביא קרבן פפרה על עונו, ובזמן הנה עם התשובה וקצת יסורין שבאים עליו אם החטא הוא חמור יתפפר עונו, כי אפילו בזמן הבית היו באים יסורין על מי שחטא בשוגג אם הנה משהה פפרתו, וכמו שמצינו פשנסתפק לו אם חטא בשוגג אי לא חטא שמביא אשם תלוי כדי להגין עליו מן היסורין, וכמו שאמרו (בכתובות ל') מיום שחרב בית המקדש אע"פ שפטרלו ד' מיתות ב"ד דין ד' מיתות לא פטרלו מי שננתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו וכו', וזהו פשלא עשה תשובה, שאם עשה תשובה היסורין יעבירו מיתתו וכמו שכתבתי והתוס' הקשו על זה הפאמר דחזינו פמה פושעים ועובדי עבודת אלילים שמתים על מטתם, ותירצו דע"י תשובה הקב"ה מיקל ולפעמים מוחל לגמרי או זכות תולה לו ואינו נפרע ממנו בחייו ע"כ.

נראה כי מה שאמר שנופל מן הגג וכו' פשלא עשה תשובה הוא, שאם עשה תשובה הוא מיקל וקולא זו הוא ע"י יסורין חילוף המיתה וכמו שכתבתי. ונתבאר כי מי ששב בתשובה גמורה לפני האל יתברך שניחם על העבר ושב לעתיד נקרא צדיק בכל זמן בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, והוא מהות התשובה, אלא שהוא עתיד לקבל ענשו אם חטא בעונות חמורים על ידי ב"ד וסנהדרין וקרבנות בזמן הבית, ועל ידי יסורין ומיתה בזמן הנה, וכן בעונות שהם במזיד ואפילו בזמן הבית ואין מביאין קרבן עליהם, פשישוב יתפפר לו על ידי יסורין ומיתה אם הם מהחמורים, ולפעמים אינה מספקת המיתה למרק החטא והוא ית' פוקד על הבנים פשאוחזים מעשה אבותם, וכמו שנאמר בענין העגל (שמות ל"ג) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם, וזהו שאמר הנביא ע"ה (הושע י"ד) ארפא משובתם אנהבם נדבה כי שב אפי ממנו, אחר אמרו שובה ישראל עד ה' אלהיך

וגו' קחו עמכם דברים ושובו אל ה', כלומר אחר התשובה שישוּבו אל ה' נהרי הם צדיקים ארפא משובתם, והם היסורין על העונות החמורים כי הם רפואת הנפש החוטאת בחמלת ה' עליה שלא תמות.

ואמר אהבם נדבה, כי לא יספיק שאמחול להם ולא אשנא אותם, אלא גם דרף נדבה אהבם: פרק שלישי ואחר שנתבאר פי עיקרי התשובה הם החרטה ועזיבת החטא, נבאר פי יש עיקרים אחרים לתשובה וכלם הם לקיום ב' עיקרים אלו: והנה הוידי הפתוב בתורה הוא לקיום עיקרים אלו, כי בהתודות האדם ובהיותו מבטא בשפתיו לפני האל חטאותיו אשר חטא בהם והוא מתנחם עליהם, וגומר בלבו שלא לשוב עוד אליהם ואומר דברים אלו בפיו ובשפתיו אז יבוש ויכלם מלשוב עוד למה שחטא, וכן הפניעה והשפלות ושאר עיקרי התשובה שמנו החכמים החסידים ז"ל, כלם הם, לקיום והעמדת שני העיקרים ההכרחיים הראשונים אשר בהם יקרא השב בעל תשובה, ולכן לא הונפרו בתורה פי אם ב' העיקרים הנכללים במלת תשובה כמו שפכתתי למעלה, וגם הוידי שיהא סיפור החטא וסיפור מה שמתנחם על מה שחטא ושעזב החטא לעתיד, ושאר העיקרים לא נרמזו כ"א בדברי הנביאים שהזהירו את החוטאים בהם כדי שתתקיים התשובה בידם, וראוי לכל בעל תשובה או כל מי שחטא לפעמים כשישוב ממה שחטא בו, שיהיה זהיר בכל אותם העיקרים כדי שתתקיים התשובה בידו ולא יחזור אל מה שחטא בו ואז יש לו שקר טוב בעמלו, ואותם העונות שעשה גרמו לו בתשובתו הגמורה שיזכר עצמו יותר ממה שהיה קודם חטאו, ונחשבות אלו העונות עתה פזיות.

וכמו שאמר ר"ל (יומא פ"ו) גדולה תשובה שזדונות נעשו לו פזיות פזיות (יחזקאל ל"ג) ובשוב רשע מרשעתו וגו' עליהם הוא יחיה, על כל מה שעשה ואף על העונות, כי פיון שניחם על כל מה שעשה ועזבם מפל וכל, והוסיף בשאר העיקרים לקיים בידו עיקרים הקודמים כמ"ש ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה, פי עשיית המשפט והצדקה הוא דבר הנכלל בתשובה, והוא היפך החטא אם חטא בגזל ועונשק כמ"ש בפזים הקודמים, וא"כ כשהוא מטיב את דרכיו בתשובתו היפך הפעולות שעשה בחטאותיו אז הוא כאילו הזדונות נעשו לו פזיות, כי מצד הזדונות ששב מהם תשובה גמורה עשה הזכיות, ונהרי הוא כאילו הזדונות ממש נעשו פזיות, והפליג לומר כי הזדונות נעשו זכיות, כי מצד היות העון בזדון כשהוא שב בתשובה הוא מטיב דרכיו בדבר אשר זדה עליו להיות העון הנעשה בזדון חמור יותר ממה שמטיב דרכיו כשהוא שב בתשובה על מה שחטא בשוגג, וכשהשיג למדרגה זו שהגיע עד סוף כל עיקרי התשובה אז נקרא בעל תשובה כאילו מדת התשובה היא נכנעת ומשועבדת לו והוא אדון התשובה, שנתנסד ונתחלק בה ובכל עיקריה: וזהו שאמרו ביומא (דף פ"ו) ה"ד בעל תשובה כגון שפא לידו דבר עבירה ופירש ממנה, מחוי רב יהודה באותו מקום ובאותה אשה ובאותו פרק, שמתוך שדומה הכל לזמן שנכשל בה יצרו מתגבר עליו ואומר לו ראה פלוגייתא קום עשה, ויש לשאול במה שאמרו ה"ד בעל תשובה, כי ידוע הוא מי הוא בעל תשובה השב ומהרהר תשובה בלבו שניחם על מה שעשה ועזב החטא לעתיד, אלא נראה כי לא שאל אלא על בעל תשובה, כמו שאמר ה"ד בעל תשובה, כלומר מי הוא אותו שהוא מוחזק כבר בתשובה שלא לשוב עוד למה שחטא כאילו קיים כל עיקרי התשובה, והשיבו כגון שפא לידו דבר עבירה באותו מקום באותה אשה באותו פרק

ופירש הימנה, פיון שנוצמנה לו כבתחלה ולא שב אליה, נראה כי תשובתו היתה גמורה ושלמה שקיים בפועל מה שחשב במחשבתו שיעזוב החטא פשיבא לידו, ובזה נקרא בעל תשובה, שאותו העון שעשה מקודם נהפך לו עתה לזכות, כי הוא מן הידוע כי לפי תאנת יצרו של אדם לעבירה והוא פובש אותה פשתבא העבירה לידו יש לו שחר הרבה בעמלו, כי ענין השחר שמקבל האדם על מצנת לא תעשה פשתבא לידו העבירה לעשותה כמו בשבתות ויו"ט שיש ספוק בידו לעשות מלאכה ואינו עושה אותה יש לו שחר על מצנת ל"ת התלויות בזמנים אלו שלא חטא בהן, וכן מצנת ל"ת שאין הזמן גרמא פשיבא לידו מקום לעשותה ולא עשאה אז יש לו שחר פעושה מצנה, וכמו שאמרו בפ"ק דקידושין ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שחר פעושה מצנה, כגון שפא לידו דבר עבירה וניצל ממנה, אבל אם לא באת לידו אינו פעושה מצנה, דרף משל אדם שהוא במקום שאין מצוי שם בשר כלל אין לו שחר פעושה מצנה על שאינו אוכל בשר נבלה או חלב ודם, אבל מי שיש בידו בשר שנתנבלה או נטרפה בהמתו ואינו אוכל ממנה אז יש לו שחר פעושה מצנה שפאת לידו העבירה ופירש ממנה ליראת השי"ת, וגם פשפאת לידו דבר העבירה ופירש אינו שנה מי שתאנת יצרו מתגברת עליו למי שאין תאנת יצרו מתגברת עליו, כי מי שתאנת יצרו מתגברת עליו ופורש וכובש יצרו הרע, יש לו שחר גדול שמכניע את יצרו הרע תחת פפות רגליו, ומכבד את ה' פשהוא זובח יצרו הרע, פדכתיב (תהלים נ') זובח תודה יכבדני וגו', וכן אמרו ז"ל (ת"כ קדושים) אל יאמר אדם אי איפשי ללבןש פלאים אי איפשי לאכול בשר חזיר אלא איפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי, הנה ביארו כי באמרו אי איפשי נראה פאילו אין לו שחר על מה שפורש עצמו מלעשות העבירה, וכשהוא אומר איפשי הוא שיש בידו לעשותה והיה יכול לעשות אותה כי יצרו הרע תאב לה, אלא שפורש ממנה ליראת ה' אביו שבשמים שגזר עליו, וא"כ מבואר מזה כי מי שנוכשל כבר בעבירה שנתאנה לעשותה, ואח"כ באה לידו פעם אחרת הוא ידוע שיצרו מתאנה לה יותר עתה ממה שהיה מתאנה לה בזמן הראשון שעשאה, שעדיין לא טעם אז טעם אותו החטא בפרט בעון המשגל, פאמרם ז"ל (סופה נ"ב, סנהדרין ק"ז) אבר קטן יש באדם מרעיבו שבע משביעו רעב, ולכך פשפבר עשה העבירה כמה פעמים וחזר בתשובה, ובאת לידו אותה העבירה מפש עם היותה דומה בכל לזמן שעשאה בתחלה והוא פורש ממנה, אז יצדק עליו שם בעל תשובה, שתשובתו שההרר בלבו קיימה בפועל וכבש את יצרו הרע שהורגל מקודם להיותו נכנע תחתיו, ועכשיו ניצול ממנו וכבשו הוא תחת פפות רגליו, וע"ז שפרו גדול וכן הצדיקים הגמורים פשהיה חטא בא לידם והיו ניצולים ממנו היו משתדלים שתהיה בידם פדי לקבל שחר על הפרישה, וכמ"ש על פלטי בן ליש פשלקחו את מיכל מאצלו אמר הכתוב (שמואל ב' ג') נילך אחריה אישה וגו' הלוף ובכה, על אשר נלקחה מאצלו (סנהדרין י"ט), והיה סבה לשלא יהיו לו מעתה שחר פרישה וכבישת היצר כמו שהיה לו מקודם, ונתבאר מעלת בעל תשובה גמורה: פרק רביעי ראוי לבאר ולהודיע מי הוא היותר שלם ומרוצה לפני האל בתפלה, מי שהיה חסיד וצדיק מעיקרו ולא חטא מעולם, כ"א מה שאי אפשר זולתו באיזה חטא קל, וכמ"ש (קהלת ז) אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, שהוא חטא קל ובשוגג, או מי שחטא וחזר בתשובה גמורה לפניו, וראינו רבותינו ע"ה חולקים בזה הענין פפי הנראה, וראוי לבאר ענין סברתם ומחלקותם במה היא:

אָמְרוּ בְּבִרְכּוֹת (נ"ט וּבְסִנְהֶדְרִין ל"ד) א"ר תִּיָּא בַר אָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כֹּל הַנְּבִיאִים לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְבַעְלֵי תְּשׁוּבָה אֲבָל צְדִיקִים גְּמוּרִים עַיִן לֹא רֵאֲתָה אֱלֹהִים זוּלְתָּהּ וּגו', וּפְלִיגָא דְרַבִּי אֲבָהוּ דְאָמַר בְּמָקוֹם שְׂבַעְלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים אֵין צְדִיקִים גְּמוּרִים יְכוּלִין לַעֲמֹד שְׁנַאֲמַר שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרַחוּק וְלַקְרוֹב לְרַחוּק וְנִדְרַר לְקְרוֹב, וְאֵידָהּ מֵאֵי רַחוּק רַחוּק מְעַבְרָה מְעַיְקְרָא, קְרוֹב קְרוֹב לַעֲבִירָה מְעַיְקְרָא וְנִתְרַחַק מְמַנְהָ הַשְׁתָּא.

הִנֵּה עַנְיָן הַפְּתוּב שֶׁהֵבִיא כֹּל אֶחָד לְסִבְרָתוֹ צָרִיף בִּיאוּר אֵיף מוֹכִיחַ עַנְיָנוּ כִּי מַה שֶּׁאָמַר הַפְּתוּב עַיִן לֹא רֵאֲתָה אֱלֹהִים זוּלְתָּהּ יְכוּל ג"כ לְהִתְבָּאָר עַל בַּעְלֵי תְּשׁוּבָה וְנֹאֲמַר כֹּל הַנְּבִיאִים לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְצְדִיקִים, אֲבָל בַּעְלֵי תְּשׁוּבָה עַיִן לֹא רֵאֲתָה אֱלֹהִים זוּלְתָּהּ וּגו', וְכֵן הַפְּתוּב שֶׁהֵבִיא ר' אֲבָהוּ אֵינוֹ מוֹכִיחַ וּמְכַרִּיחַ עַנְיָן סִבְרָתוֹ בְּהַקְדִּים רַחוּק לְקְרוֹב, כִּי לְפַעְמִים אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חֲבִיב, וְגַם שִׁיְהִיָּה הַרְחוּק קוֹדֵם לְפְרוּשׁ עַלְיוֹ סוֹפֵת שְׁלוֹם לֹא מְפַנֵּי זֶה יְחַיֵּיב שִׁיְהִיָּה שְׁלוֹמוֹ וְכְבוֹדוֹ גְּדוֹל מְפָבוֹד הַקְרוֹב וְהוּא הַצְּדִיק מְעַיְקְרוֹ, כִּי אֶפְשָׁר שְׂמַקְדִּים הָאֵל לְתַת הַשְּׁכָר לְבַעְלֵי תְּשׁוּבָה מְפַנֵּי שְׂשִׁכְרָם אֵינוֹ בְּגֵדֵר הַצְּדִיקִים הַגְּמוּרִים, וְאַח"כּ נֹתֵן לְצְדִיקִים הַגְּמוּרִים שְׂכָרָם הָרַב וְהַגְּדוֹל מִהַקְוֹדִמִים עֲלֵיהֶם: וְלִישֵׁב זֶה אוֹמַר כִּי רַבִּי יוֹחָנָן הוֹכִיחַ כִּי הַפְּתוּב שֶׁאָמַר עַיִן לֹא רֵאֲתָה נֹאֲמַר עַל הַצְּדִיקִים הַגְּמוּרִים, שְׂעַל בַּעְלֵי תְּשׁוּבָה כְּכָר נֹאֲמַר שְׂכָרָם בְּבִיאוּר ע"י הַנְּבִיאִים, וְז"ש כֹּל הַנְּבִיאִים לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְבַעְלֵי תְּשׁוּבָה, כ"א לֹא הָיוּ חוֹטְאִים יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה צָרִיף שְׂיַבְאוּ הַנְּבִיאִים לְהַזְהִיר אוֹתָם וְלִיעֲדָם עַל הֵרַע אִם לֹא יִשׁוּבוּ וְעַל הַטּוֹבָה אִם יִשׁוּבוּ, וְכַאֲמָרָם ז"ל (נְדָרִים כ"א) עַל הַפְּתוּב שֶׁאָמַר כִּי בְרוּב חֲכָמָה רַוֵּב כְּעַס אֶלְמָלָא לֹא חֲטָאוּ יִשְׂרָאֵל לֹא נִיתֵן לְהֵם כ"א ה' חוֹמְשֵׁי תוֹרָה וְכֵן יְהוֹשִׁעַ שְׂעַרְפָּה שֶׁל א"י כְּתוּב בּוּ, אֲבָל שְׂאָר סְפָרֵי הַנְּבִיאִים וְכַתְבֵּי הַקְּדִשׁ לֹא בָּאוּ אֶלָּא מִצַּד מַה שְׂחֲטָאוּ שְׂפָאוּ לִיעֵד אוֹתָם עַל הַטּוֹב וְעַל הֵרַע אִם לֹא יִשׁוּבוּ, וְא"כ נִרְאָה כִּי כֹּל מַה שֶּׁדְּבָרוֹ הַנְּבִיאִים הָיָה כְּנֹגֵד בַּעְלֵי תְּשׁוּבָה שֶׁנִּתְנַבְּאוּ בְּגִלְגָּלָה וְהַשִּׁיגוּ שְׂכָרָם, וְלִכְפֹּה הַפְּתוּב שֶׁאָמַר עַיִן לֹא רֵאֲתָה אֱלֹהִים זוּלְתָּהּ עַל כְּרַחֲמֵינוּ לוֹמַר כִּי הוּא נֹאֲמַר עַל הַצְּדִיקִים הַגְּמוּרִים, כִּי עַל בַּעְלֵי הַתְּשׁוּבָה הָרִי הַנְּבִיאִים הַשִּׁיגוּ וְרֵאֲתָה עַיִנָּם טוֹבָם וּשְׂכָרָם, וְרַבִּי אֲבָהוּ הוֹכִיחַ כִּי בְּמָקוֹם שְׂבַעְלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים אֵין צְדִיקִים גְּמוּרִים יְכוּלִין לַעֲמֹד מִן הַפְּתוּב שֶׁאָמַר שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרַחוּק וְלַקְרוֹב שֶׁהוּא נֹאֲמַר עַל בַּעְלֵי תְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שְׂכָתוּב לְמַעְלָה (יְשַׁעְיָה נ"ז) דְּרַכִּיו רֵאִיתִי וְאֶרְפָּאָהּ וּגו', וְכִינֵן שֶׁהוּא מְסַפֵּר שְׂכָר הַשְּׂבַב בְּתְּשׁוּבָה שֶׁהוּא ית' יְשָׁלֵם לוֹ נְחוּתִים, וּמִיָּד אָמַר שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרַחוּק וְלַקְרוֹב, נִרְאָה כִּי גַם בְּזֶה הוּא מְסַפֵּר שְׂכָרוֹ שֶׁהוּא גְּדוֹל מִן הַצְּדִיק הַגְּמוּר, כִּינֵן שֶׁהוּא מְקַדֵּם הַרְחוּק שֶׁהוּא בַּעַל הַתְּשׁוּבָה לְקְרוֹב שֶׁהוּא הַצְּדִיק מְעַיְקְרוֹ: וְאַחַר שֶׁנִּתְבָּאָרוּ פְּסוּקֵי הַמֵּאֲמָרִים, אוֹמַר כִּי לְדַבְרֵי הַפֶּל אֵין סֶפֶק כִּי הַצְּדִיקִים הַגְּמוּרִים אֲשֶׁר מְעוֹלָם לֹא חֲטָאוּ חֲטָא חֲמוּר וְלֹא קַל כ"א לְפַעְמִים מַה שְׂאֵי אֵיפְשָׁר לְהַמְלִיט מִטְּבַע הַבְּרִיאָה, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב (בְּרַאשִׁית ח') כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעוּרָיו, וְכַתִּיב (שָׁם ד) לְפַתַּח חַטָּאת רוּבְּחֵי, וְעַם הָיִיתֶם צְדִיקִים וְגְדוֹלִים (סוֹפָה נ"ב): כֹּל הַגְּדוֹל מְחַבְּרֵוֹ יֵצֵרוֹ גְּדוֹל מְמַנּוֹ, (שָׁם) וְיֵצֵרֶם עוֹמֵד עַל יְמִינָם בְּכָל יוֹם וְיוֹם לְהַשְׁטִין עֲלֵיהֶם וְעכ"ז עֲמָדוֹ בְּמַלְחָמָתוֹ וְנִמְלָטוּ מִשְׁחִיתוֹתָיו, דְּכָר יְדוּעַ הוּא כִּי אֵין מַעְלָה וְשְׂכָר לְמַעְלָה מִמַּעְלָתָם וּשְׂכָרָם, לְסַפֵּת הָיִיתֶם עוֹמְדִים עַל נִפְשָׁם בְּכָל יוֹם וְיוֹם, שְׂלֹא לְהַלְכֵד בְּרִשְׁתָּהּ זוֹ טָמֵן הִיצֵה"ר, (שָׁם) וּמַחְשָׁבוֹת הַיֵּצֵר עַל הָאִישׁ הַצְּדִיק רַק רַע כֹּל הַיּוֹם, (שָׁם) וְלֹא יֵאֻנָּה לְצְדִיק כֹּל אָנוּן, וְלֹאֲהַבֵּת ה' וְיִרְאָתוֹ פּוֹרֵשׁ מְעַלְיוֹ הַנְּאֻוֹת הַיֵּצֵר וּמַחְשִׁיבָם לֵאֵין וְלֹאֲפֵס נִגְדַּ עֲבוּדַת בּוֹרְאוֹ, וְלֹא נַחֲלָקוּ אֵלוֹ הָאֲמוּנָרָאִים כ"א בְּצְדִיקִים

הגמורים אשר מטבעם ומזגם אינם מנסים לחטוא והם הולכים בדרכיהם הטובים וישרים בלבותם.

ואין בין אלו הצדיקים הגמורים ובין הצדיקים הגמורים האמורים למעלה, כי אם שאלו אינם צריכים סעד וחונק לתומם כי טבעם נוטה אל דרכי התמימות והישר, והצדיקים הגמורים האמורים למעלה צריכים סעד וחונק מעצמם לתמימותם, כי טבעם ומזגם נוטה יותר אל דרכי החטא אבל בענין המעשים טובים שניהם שווים.

ועם היותם שנים בחדמה ובמנין מצותיהם וזכויותיהם, יש הפרש במדרגת קיבול שכרם, כי הצדיקים המוכנים לחטוא ונמלטים מעצת יצר הרע ראויים לשכר יותר גדול מהצדיקים הבלתי נוטה טבעם לחטוא, ואף אלו מעלתם גדולה ממעלת מי שחטא ושכב בתשובה לדעת רבי יוחנן שאמר כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתה יעשה למחפה לו, כלומר מי שטבעו ומזגו הוא לעבוד את השם ומחפה מתי תבא לידו דבר מצוה שיעשנה לנזעם מדותיו, כ"ש המוכן לחטוא מטבעו והוא מתחזק ומתאמץ כנגדו ומחלה פני האל ומחפה לו שיייע אותו על דבר אמת וענוה צדק לימלט ממנו, ופליגא דרבי אבהו כי הוא משים הפרש בין אלו שני מיני צדיקים גמורים, ואומר כי הצדיקים הגמורים הלוחמים בייצרם בכל יום ונמלטים ממנו, אין מדרגה ומעלה למעלה ממעלתם ומדרגתם, ועליהם נאמר עין לא ראתה אלהים זולתה וגו', אבל על הצדיקים שנוטה טבעם לדרך הטוב והישר והולכים בו ורודפים בנתיבו, אמר כי גם שמעלתם ושכרם גדול, אינם יכולים לעמוד במחיצת בעלי תשובה, כי שכר בעלי התשובה גדול משכרם, כי כמו שבשני מיני הצדיקים אמרנו כי במנין זכויותיהם ומיעוט עוונותיהם הם שווים, ועכ"ז יש הפרש בקיבול שכרם כמו כן אלו הבעלי תשובה שנאמר עליהם כי הצדיקים הגמורים והם אותם שטבעם נוטה אל הצדק ואל הישר אינם יכולים לעמוד במקומם, הוא פשהם שווים לצדיקים הגמורים הנזכרים, וענין השוויותם הוא שאחר ששבו הטיבו דרכיהם ומעלליהם במדרגת הצדיקים הגמורים, ובאו לידם כל אותם העבירות שנקשלו בהם באותו פרק ובאותה אשה או העון שהיה ובאותו מקום, ועם היותם שווים במעשיהם כמו שכתבתי, אמר רבי אבהו כי יש לבעלי תשובה אלו שכר למעלה ממדרגת השכר שיש לצדיקים הגמורים, כי גם הם צדיקים גמורים ששבו והיה טבעם ומזגם נוטה למה שעשו, ועכ"ז לאהבת האל ית' וליראתו סרו מדרכיהם הרעים, ומצטערים שלא להתנהג כמו שהתנהגו עתה, ודרשו פן מן הפתוב שלום שלום לרחוק ולקרוב, מעיקרא לרחוק שנתקרב והדר למי שהיה קרוב מעיקרא מתחלת יצירתו, אבל רבי יוחנן סובר כי גם אלו הצדיקים מעלתם גדולה ממעלת הבעלי תשובה, שפבר יצא מתחת ידם דבר שאינו מתקון, ואף כי תקנו את אשר עונו אין מדרגתם במדרגת הצדיקים הגמורים, ואמר מאי רחוק רחוק מעבירה מעיקרא, כלומר מטבעו ומזגו ועיקר יצירתו היה צדיק בדרכיו ולא יאונה לו כל און, והדר לקרוב והוא קרוב מעיקרא לעבירה, ונתרחק ממנה השתא, כי פנין שהיה קרוב קודם וקלקל, גם כי תיקן עתה את אשר קלקל אינו מגיע למדרגת מי שלא חטא מעולם, גם כי היה טבעו נוטה אל דרך האמת והישר, וא"צ להטריח עצמו ולהצטער להלחם עם יצרו: ומה שכתבתי בצדיק הגמור המוכן לחטוא, כי שפרו גדול מהבלתי מוכן לחטוא עם היות דרכיהם ומעשיהם שווים, זהו כפי מה שפירש הרמב"ם ז"ל בשמונת פרקיו

אשר הקדים למסכת אבות, פי בעבירות שגזר עליהן השכל אילו לא נכתבו כמו גזל ועריות, טוב הוא העדר תאנתו בהן מהיותו מתאנה להן וכפוש יצרו, פי הן באות מתכונת הנפש הרעה, וכמו שאמר הפתוב (משלי כ"א) נפש רשע אנתה רע, פי בתאנה בלבד נקראת נפש רשע, אבל בשאר העבירות שאין השכל גזר עליהם, כפירה וכלאים ודומיהן, טוב הוא המתאנה וכובש יצרו ליראת האל מהבלתי מתאנה, פי אין תאנותו נמשך מרוע הנפש, ולכן המתאנה לעבור עליהן וכובש יצרו שגזר גדול מהבלתי מתאנה כנזכר, פי לפום צערא אגרא, ואיפשר לומר על מה שאמרו (תענית כ"ה) על רבי רבי אליעזר ורבי עקיבא שאמר רבי אליעזר כ"ד רגנות ולא נענה, וירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלפנו אבינו אתה וכו' מיד נענה, כסבורין העם לומר שזה גדול מזה, יצאת בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו, שתהיה הפוננה פי ר"ע היה מעביר על מדותיו, שיהיה טבעו מוכן לחטוא בחטאים שאין השכל מרחיקם ועכ"ז לאהבת השם היה מכניע יצרו ומעביר על מדותיו אלו, ורבי אליעזר היה בטבעו מוכן לעבודת בוראו, ולא היה צריך להעביר על מדותיו, פי כלם היו מכוננים לעבודת בוראו, עם היות מעשי שניהם ופעולותיהם שוות: פרק חמישי ואחר שנתבאר ההפך שבין צדיק מעיקרו, ומי שחטא וחזר בתשובה, וגם פי מה שאמרו במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד, הוא בהיות מעשה שניהם שוין, פי אחר שחזר בתשובה הבעל תשובה הטיב מעלליו ופעולותיו כצדיק הגמור.

צריך לבאר מי שלא נפקחו עיני שכלו עד שעת מיתתו, ובשעת דכדוכה של מות בתשובה שלימה, כמה יזכה לחיי העוה"ב בהיותו רשע כל ימיו, פי גם שהספיקה לו תשובתו בהיותה שלימה במחשבתו בחרטה ועזיבת החטא להיות עונותיו נמחקים, עכ"ז לא אמר תשובתו להיותו נקרא בעל תשובה, פיון שלא בא לידו אט"כ החטא בפועל שיעזוב אותו, ונמצא בשעת מיתתו בלי עון וכלי מצנה, והיה ראוי שלא יהיה נענש ולא נשפך, והנה ידענו נאמנה פי יש לו שכר טוב ושהוא קונה עולמו בשעה אחת כפי מה שהשרישונו רבותינו ע"ה (ע"ז י"ז) וכמו שראינו כמה אנשים פלו בהבל ימיהם ושנותם בפהלה ואט"כ בשעה אחת קנו עולמם.

ובתירוץ זה אפשר לומר פי גם הרשעים הגמורים אי אפשר מבלתי שיעשו איזה דבר טוב או איזה זכות, לשיזפו בו אחר התשובה מהחטאים הגדולים, ועל אותו הזכות הקודם קונה עולמו גם פי מת בשעת תשובתו, ויש לו חלק לעוה"ב כפי מדרגת מיעוט הזכיות שהיו לו, וגם שהיו חטאיו מהחטאים הגדולים באמונות נפסדות, איפשר שיעמוד לו איזה זכות, פי גם שהפסד אין מצותיו חשובות לכולם, פי המודה בע"א הוא ככופר בכל התורה כלה (ספרי שלח), עכ"ז באיזה זכות פמצנות הצדקה שנמשך ממנה תועלת למקבל, גם שלא תהיה לכוננה טובה יעמוד לו איזה זכות בעוה"ז או בבא, וכן מצות התשובה שהיא מקלל מצות עשה תחשב לו פעושה מצנה מחדש, לבד מה שהועילה לו לכפר על כל חטאתיו ועונותיו כנזכר: אבל בידעת ענשי הנפשות מצד החטאים אחר הפרדן מן הנפש תתחזק קושיא זו, פי איך אפשר לנפש החוטאת שנטמאה בכלל העבירות המנוהרות מאתו יתברך, שתזכר עצמה כמעט רגע במחשבת חרטה ועזיבת החטא.

והנה הרמב"ן ו"ל פתב בשער הגמול כי עונש גיהנם לנפש החוטאת הוא, ששתיה חוזרת ליסוד האש ונמשכת בדעתה להתעלות ולהתדבק בעליונים, ועובי העונות וגסות החטאים שהבדילו בינם לבין בוראם מונעים אותה ונמשכת ונצמדת באש של גיהנם, ומחשבה זו הנמנעת ממנה הוא יסורין וצער גדול, מלבד צערי גיהנם, וזה מענין הפרת הוא, וכן מצינו בתורה שהזכיר בענין העבירות הגופניות טומאת הנפש, כמו שכתוב ולא תטמאו את נפשתיכם וגו' אל תשקצו את נפשתיכם וגו' ונטמתם בם (ויקרא י"א). עבירה מטממת לבו של אדם, כנראה כי העונות והחטאים הגשמיים מעבים ומגשמים נפשו של חוטא להיותה נגבלת ונגררת במקום העונש עם היותה עצם דק חציבה מתחת פסא הפבוד, ואם פן באיזה צד תזדכף זאת הנפש במחשבה קלה חרטה ועזיבת החטא, לשתתברר ותתלבן מאודם החטאים שלא תהיה נתפסת עוד באשו של גיהנם בתשובה שעשה בשעת מיתתו ובמה תתייפה מהסיג והחלודה הנדבקים בה מעובי וגסות החטאים והעונות.

ובמי שנקרא בעל תשובה אינו מן הקנשי פיון שהתמיד בעזיבת החטא בפועל כשפא לידו, הרי העביר מעליה את דופי עוונה, פיון שפאת לידו דבר העבירה וניצל ממנה, בצער שנוצטערה הנפש בצער הגוף במה שלא מילא תאנתו עתה כמו שהיה רגיל, נזדככה ונצרפה מעובי אותו העון, וכן בכל מה שפא לידו לחטוא וניצול ממנו והתמיד בתשובה זו נזדככה הנפש וחזרה לאיתנה הראשון בספירותי בהיותה נחצבת מתחת פסא הפבוד, אבל מי ששב ביום האחרון ובדכדוכה של מנת בהיות נפשו מטומאה בעונות וחטאים שנתלכלכה בהם מיום היותה, איך תזכה נפשו לראות באור החיים במעט הזמן שחשב והרהר תשובה בלבו ומת מיד: ולכן אני אומר כי גם שמי שמהרהר וגמר בלבו לשוב בתשובה לפניו בחרטה ועזיבת החטא נקרא צדיק, עכ"ז צריך לקבל עונש מה שחטא כפי חומר החטאים, וזה שחטא כל ימיו ובסוף ימיו חזר בו, האל ית' ממהר מיתתו קודם זמן הקצוב לו כדי שיהיה מיתתו קודם זמנו אם מעט ואם הרבה כפירה על כל מה שחטא.

וכמו שהבעל תשובה העומד בתשובה כמה שנים, מזכך ומלבן נפשו מערבוב החטאים בצער שמצטערת במה שפאת לידו מה שהיתה נהוגה בו ופורשה מהן לאהבת ה', פן במיתת זה שהיה רשע כל ימיו שמת קודם הזמן הקצוב לו נזדככה נפשו ונתבררה במרירות וצער שקבלה בצאתם מן הגוף שלא בטבעה, באופן שפזאת המיתה הוכנה להקביל פני בוראה.

ומצינו לרבותינו ע"ה שאמרו במסכת ע"א (די"ז ע"א) דכל דפריש מאפיקורסות מיית דכתיב כל באיה לא ישובו, כל הפושעים אחר שנאבקו באפיקורסות אינם שבים, ואם שבים ממהרין למות מתוך צרה וכפיית יצרם, או גזירת מלך עליהם למות, ובעבירה גמי היכא דאביק בה טובא כאלעזר בן יורדאי האפיקורוס דמי ומיית כדאייתא התם (שם), נראה כי מי שהיה רשע גמור כל ימיו ושבת בתשובה עם היות נפשו מטומאה ומלונלכת בחטאים תשובתו מתקבלת, ומת קודם זמנו, באותה מיתה מזדככת נפשו מתוך הצער שמקבלת וסובלת על היותה נעתקת מן הגוף קודם הזמן הנגזרת עליה, ומ"מ מי ששב בתשובה גמורה בחרטה ועזיבת החטא לפני האל ית' אפי' בשעת מיתה אין לו שום עונש אחר המיתה, כי עונשי החוטא אחר ששב אינו אלא בזה העולם בייסורין

או במיתה קודם הזמן הקצוב לו, אבל אין לו שום עונש בעוה"ב אחר מיתתו כיון ששם קודם מיתתו, אע"פ שלא היתה תשובתו בפועל אלא בכח לפני האל ית', וזה יתבאר ממה שאמרו ארבעה חלוקי פפורה שהם שלשה ותשובה עם כל אחד מהם, יום כפור ויסורין ומיתה כולם בזה העולם, ולא הזכירו שום עונש לפני מי שישב בתשובה קודם מותו, כי רצה האל ית' להקל על החוטא שלא יהא גדון ב'יסורי העוה"ב התמידיים, אלא ב'יסורי העוה"ז העוברים וחולפים, כי התעוררות התשובה אינו בא אלא מצד הנפש, והחטאים הם מצד הגוף, ולכן ראוי שיענש בגוף בזה העולם, ולא בנפש אחר מותו, כיון שהיא היתה סבת התשובה שהרהר התשובה בלבו ובנפשו, וכשלא ישב בתשובה מצד שלא נתעוררה נפשו להרהר בתשובה היא נענשת בעולם הנפשות: פרק ששי ראוי לבאר ענין התשובה שישב האדם בכל שנה ושנה, וחזור אחר כך למה שחטא, אם תועיל התשובה שעשה על העונות הקודמים גם כי חזר אח"כ לחטוא אותם החטאים, או אם נאמר שכיון שחזר למה שחטא יראה שלא היתה תשובתו נכונה ושלמה ולא גמר בלבו לעזוב החטאים והעונות הואיל וחזר אליהן אחר כך ואומר כי נראה מדברי רבותינו ע"ה כי כיון שחזר האדם בתשובה מן החטאים שעשה וגמר בלבו שלא לעשותם עוד, השם יתברך מעביר חטאתו בתשובה זאת, ואם אח"כ חזר לחטוא, יצה"ר הוא שפחה אותו מחדש לחזור למה שחטא, ולא יהיו החטאים הראשונים חוזרים ונעוברים אחר שנתבטלו בתשובה הקודמת.

וקשה על זה מה שאמרו (ב'יומא פ"ו) תנו רבנן עבירות שהתנדה עליהן ביה"כ זה לא יחזור ויתנדה עליהן ביה"כ אחר, ואם שנה בהם צריך שיתנדה עליהם ביה"כ אחר, שנה בהם אחר שישב ויתנדה ביה"כ, שצריך לחזור ולהתנדות על אותם שהתנדה קודם, ומה שאמר ואם לא שנה בהם ויתנדה עליהם עליו הפתוב אומר ככלל שיש על קיאו וגו', נראה כי מה שאמר קודם ואם שנה בהם צריך להתנדות עליהן, על העבירות הקודמות אמר שצריך לחזור ולהתנדות עליהן הואיל ושנה בהן, יצא מפאן כי התשובה והיודוי שהתנדה קודם לא הועילו לו, כיון שחזר ושנה באותם העבירות.

ועכ"ז אינו מן הקנשי, כי ממה שאמר צריך להתנדות עליהן לא יובן כי אם לא התנדה על הקודמות שחזרו לאיתנו ואין התשובה והיודוי הראשון מועיל כלל, אלא שצריך לחזור ולהתנדות עליהם עתה בכלל מה שצריך להתנדות על מה שחזר אליהן עתה, כדי שיזכור שחטא כבר פעם ופעמים ולא ישוב עוד למה שחטא, אבל אם לא היה מתנדה עתה אלא על מה שעשה עתה, גם מה שחטא קודם היה נסלח לו בתשובה הראשונה, אלא שלסבת קיום התשובה והיודוי השני הוא שצריך לזכור מה שחטא קודם כנזכר: עוד אפשר לומר כי לא הזכיר כאן כי אם היודוי ולא התשובה, כי אינו צריך לחזור ולשוב על מה שחטא קודם, כיון שישב קודם, אבל להעלותו על שפתי ב'יודוי הוא צריך להיותו נזכר שלא ישוב עוד כנזכר, שהרי רבי אלעזר חולק על תנא קמא ואומר כי גם שלא שנה בהם שהוא משוכח לחזור ולהתנדות עליהם כמו שכתוב כי פשעי אני אדע, כ"ש כששנה בהם שראוי להעלות על שפתי מה שחטא קודם, אבל בענין התשובה הואיל וגמר בלבו קודם שלא לחזור עוד אליה, ואח"כ השיאו הנחש הוא יצה"ר, נמלך הוא באותה שעה למה שחטא אז, ותשובתו הראשונה במקומה עומדת למה שחטא קודם, ונראה ראיה לזה מה שאמרו במסכת תענית (ט"ז) א"ר אדא בר אבהו אדם שיש בו

עבירה ומתודה ואינו חוזר בה למה הוא דומה לאדם שתופס בידו שרץ שאפילו, טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה זרקו מידו מיד עלתה לו טבילה שנאמר ומודה ועוזב ירוחם וגו' ואומר נשא לבבנו אל פנים וגו' ופי' רש"י שיש בידו עבירה וגזל ואינו חוזר לשלם, נראה כי בשאר עבירות שאינן בידו, מיד שגמר בלבו שלא לעשותן עוד, נמחלו לו כמו מי שזרק השרץ מידו שעלתה לו טבילה מיד, וגם שיחזור אחר הטבילה פעם אחרת ונגע בשרץ, אם יחזור ויטבול נטהר מטומאת השרץ שבידו, כי מטומאת השרץ הראשונה כבר עלתה לו טבילה קודם, ולא יחזור ויטמא למפרע הטהרות שנגע בין טבילה לטומאה, וכמו כן מי שחטא ושב בתשובה ויחזור לחטוא אינו צריך טבילה ותשובה למה שחטא קודם, כי אם וידוי להעלות את חטאיו על שפתיו ראשונים ואחרונים כדי שתהיה תשובתו נכונה וקיימת, ועכ"ז צריך האדם להיות זריז ומהיר בכל שנה לזפור כל חטאיו ולשוב מהם כדי שתהיה תשובתו נכונה ושלמה, ולא יהיה כמי שאומר אהטא ואשוב שאין מספיקין בידו לעשות תשובה (יומא פ"ה).

ונראה כי אם זכה והספיקו בידו לעשותה שהיא תשובה, אע"פ שחזר אחר כך לחטוא כמו שאומר אהטא ואשוב אהטא ואשוב, ולכך אמר דוד ע"ה (תהלים נ"א) הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי הן אמת חפצת בטוחות וגו', כלו' הן נדאי הוא כי בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי, ולכך אני חוטא וחוזר וחוטא פעם אחר פעם כפי הכנת טבע הבריאה, אבל מפני זה אינך נועל דרכי התשובה למי שישב אע"פ שחוזר וחוטא באותו עון עצמו, אם הוא גומר בלבו בכל פעם שישב שלא יחזור לאותו החטא, ואע"פ יצרו תקפו וחוזר אליו, וזהו אומרו הן אמת חפצת בטוחות וגו', כלומר מה שאמת חפצת בתשובה הוא שתהיה אמתית בגמר לב שלא לחזור לחטא, ואם אע"פ יחזור, נמלך הוא, פינן שאמת הכרת מחשבת תשובתו קודם שהיתה אמתית, ויחסם העוון למה שחולל, והחטא למה שישחמתהו אמו, כי העוון שהוא במזיד ובידיעה הוא מיוחס אל הנפש המשפלת שיודע ומפיר בשכלו שהוא חוטא ואינו נמנע מלחטוא, מה שאינו כן בחטא שהוא בשוגג שהוא חוטא מצד נפש הבהמית והוא יצר הרע, והוא חוטא בלי ידיעה כבהמה, ולכך אמר בעוון חוללתי שהוא יצירת נשמתו מתחת כסא הכבוד, וכמו שאמר שלמה על התורה הגנוזה אלפים דור קודם שנברא העולם אמר (משלי ח') באין תהומות חללתי, כי הוא מורה על ענין בריאת דבר אלהי, כמו כן בנשמה שנבראה מתחת כסא הכבוד אמר בה חללתי, כי בידיעתה נעשה העוון כשהוא במזיד ובידיעה.

ולכן נאמר על הנשמה הזאת הכרת תפירת הנפש ההיא עונה בה, כלו' העוון אשר הוא במזיד הוא ממנה ונדבק בה ולכן תפירת כשעונה בה, כמו שדרשו חז"ל בזמן שעונה בה שלא ישב בתשובה.

ובחטא אמר יחמתני אמי כי החטא שהוא בשגגה נמשך מתחלת יצירתו בבטן אמו שהוא יצירת אמו, אשר ממנו נמשך היצה"ר שדבק בו בשעת יציאתו מבטן אמו, כמו שכתוב לפתח חטאת רובץ והוא היצה"ר הנמשך מן החומר, אשר ממנו נמשכים החטאים שהם בשוגג, כי לזה אמר חטאת רובץ, ולא אמר עון רובץ, כי גם שהעונות הם ג"כ מצד היצה"ר, אינם מיוחסים כל כך אליו, פינן שהוא בידיעה והכרת הנפש המשפלת שיודעת שהוא חטא, ואינה גוברת על יצר הרע ואינה מוחה בו, ולכן העוון מיוחס אליה כמו

שְׁפִתְבָּתִי: פָּרַק שְׁבִיעִי גַם כִּי הִחְרַטָּה עַל מַה שֶׁעָבַר וְהִטְבַּת הַמַּעֲשֵׂה לְעֵתִיד הִיא תְּשׁוּבָה כּוֹלֶלֶת לְכָל מִינֵי הָעֲוֹנוֹת בֵּין בְּמִזִּיד בֵּין בְּמֶרֶד בֵּין בְּשׁוֹגֵג, עַכ"ל יֵשׁ אִיזָה חֲלוּקִים בְּתְּשׁוּבַת הָעֲוֹנוֹת מֵהַמְּרָדִים וְהַחֲטָאִים וְכֵן בְּכָל א' מִחֲבִירוֹ, וּבִיאֹר זֶה כִּי מַה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים (יֹמָא פ"ו) עָבַר אָדָם עַל מְצוֹת עֲשֵׂה וְעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה אֵינוֹ זֶה מִשֵּׁם עַד שְׁמוֹחֲלִין לוֹ, דְּכַתִּיב (יִרְמְיָה ג' שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹכְבִים וְגו'), אֵינוֹ שָׁוָה מִי שֶׁעָבַר עַל מְצוֹת עֲשֵׂה בְּשׁוֹגֵג שֶׁלֹּא יָדַע בְּמִשְׁלֵי שִׁיּוֹם פְּלוּגֵי הוּא ר"ה וְלֹא הִשְׁתַּדֵּל לְהַמְצִיא בְּמָקוֹם שִׁישְׁמַע תְּקִיעַת שׁוֹפָר, עִם מִי שִׁידַע שֶׁר"ה הוּא יוֹם פְּלוּגֵי וְהָיָה יָכוֹל לָבֹא וּלְהַמְצִיא בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם שִׁישׁ מִי שִׁיתְקַע שׁוֹפָר וְלֹא רָצָה, אוֹ שֶׁהָיָה בְּמָקוֹם שֶׁהָיָה יָכוֹל לְשַׁמְּוֶע וְעָמַד בְּבֵיתוֹ וְלֹא רָצָה לְהִשְׁתַּדֵּל לְשַׁמְּוֶע קוֹל הַשׁוֹפָר, וְכֵן זֶה שֶׁלֹּא רָצָה לַעֲשׂוֹת הַמְצָנָה מִצַּד שֶׁלֹּא רָצָה לְטָרוֹחַ מְעַט הַטָּוִיחַ אוֹ לְהִשְׁתַּדֵּל מְעַט לְהַמְצִיא בְּמָקוֹם שִׁישׁוּכֵל לַעֲשׂוֹת הַמְצָנָה וְיַעֲשֶׂנָה, אֵינוֹ שָׁוָה עִם מִי שֶׁהָיָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת הַמְצָנָה בְּלִי טָוִיחַ וּבְלִי עֲמָל אֲלָא שֶׁאֵינוֹ רוֹצֵה לַעֲשׂוֹתָהּ כְּדִי שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתָהּ, מְצוֹת הָאֵל ית', וְהוּא יוֹדַע רְבוּנוֹ שֶׁצְּוָהוּ לַעֲשׂוֹת הַמְצָנָה וּמְכַוֵּן לְמַרְוֹד בּוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתָהּ, וְכֵן יֹמָא פ"ו) כְּשֶׁעָבַר עַל מְצוֹת לֹא תַעֲשֵׂה שֶׁאָמְרוּ שְׁתְּשׁוּבָה תוֹלָה וִיה"כ מְכַפֵּר, אֵינוֹ שָׁוָה הָעוֹבֵר עַל מְצוֹת ל"ת בְּשׁוֹגֵג לְמִי שֶׁעָבַר עָלֶיהָ בְּמִזִּיד אוֹ בְּפֶשַׁע, וְכֵן (שָׁם) בְּכַרְיָתוֹת וּמִיתוֹת ב"ד שְׁתְּשׁוּבָה וִיה"כ תוֹלִין וְיִסוּרִין מְמַרְקִין, וְכֵן בְּחִלּוֹל ה' שְׁמִיתָה מְמַרְקָת, בְּכּוֹלָם אֵינוֹ שָׁוָה שׁוֹגֵג לְמִזִּיד וּלְפּוֹשַׁע כְּמוֹ שֶׁאָמְרֵנוּ, וְכִיּוֹן שֶׁאֵין אֲנֹפֶן עֲשִׂיתָ הַחֲטָא שָׁוָה, גַּם הַתְּשׁוּבָה לֹא תִהְיֶה שָׁוָה לְשׁוֹגֵג וּמִזִּיד וּפּוֹשַׁע, עִם הֵיּוֹת חוֹמֵר הַחֲטָא בְּמַהוּתוֹ שָׁוָה בְּכָלָם, כִּי מִי שֶׁעָבַר עַל מְצוֹת עֲשֵׂה בְּשׁוֹגֵג צָרִיף שִׁיתְנַחֵם עַל מַה שֶׁלֹּא שָׁת לְבוֹ אֶל דְּבַר ה' לִידַע זְמַן עֲשִׂיתָ הַמְצָנָה וְאֲנֹפֶן עֲשִׂיתָהּ, וְיִשִּׁים עַל לְבוֹ לְהַתְעוֹרֵר מִכָּאן וְהִלָּאָה וְלִידַע זְמַן עֲשִׂיתָ הַמְצוֹת וְאֲנֹפֶן עֲשִׂיתָם וְיִכִּין עֲצָמוֹ לַעֲשׂוֹתָם וּבְהִיּוֹתוֹ גּוֹמֵר בְּלְבוֹ כֵּל זֶה נִמְחַל לוֹ מַה שֶׁחֲטָא שֶׁלֹּא שָׁת לְבוֹ לַעֲשׂוֹת הַמְצָנָה, אֲבָל מִי שֶׁלֹּא רָצָה לַעֲשׂוֹתָהּ בְּשִׁבִיל מְעַט הַהִשְׁתַּדְּלוּת בִּידְעוֹ זְמַן וְאֲנֹפֶן עֲשִׂיתָהּ, צָרִיף לְהִתְנַחֵם עַל מַה שֶׁלֹּא רָצָה לַעֲשׂוֹת הַמְצָנָה, וְיִגְמֹר בְּלְבוֹ לְטָרוֹחַ וּלְהִשְׁתַּדֵּל בְּעֲשִׂיתָ הַמְצוֹת מִכָּאן וְהִלָּאָה גַּם כִּי תַצְטָרֵף טָוִיחַ וְעָמַל גָּדוֹל, וּמִי שֶׁפֶשַׁע וְלֹא רָצָה לַעֲשׂוֹת הַמְצָנָה בְּהִיּוֹתָהּ מוֹכְנֵת לְפָנָיו בְּלִי טָוִיחַ וְעָמַל שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְצַנַת בּוֹרְאוֹ, כְּשִׁישׁוּב צָרִיף לְהִתְנַחֵם עַל מַה שֶׁהִמְרָה וּפֶשַׁע בְּמְצוֹת בּוֹרְאוֹ וְהַעֲזוֹ פָּנָיו בְּפָנֵי הָאֵל יתב' כִּי מֵלֹא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מַה שֶׁצְּוָהוּ, וְיִגְמֹר בְּלְבוֹ מִכָּאן וְהִלָּאָה לְהִיּוֹתוֹ נִכְנָע וְצָנוּעַ לְפָנֵי הָאֵל יתב' לַעֲשׂוֹת מְצוֹתָיו בְּלִבְ שָׁלֵם וּבְנִפְשׁ חֲפָצָה, כִּי מִלַּת תְּשׁוּבָה מוֹרָה כְּפִי מַה שֶׁכְּתַבְנוּ לְמַעְלָה עַל הֵיּוֹתוֹ שֶׁב מִמָּה שֶׁעֲשֵׂה, וְאִם לֹא יַעֲשֵׂה הַיִּפּוֹ מִמָּה שֶׁעֲשֵׂה קוֹדֵם בְּזְמַן הַחֲטָא לֹא תִקְרָא תְּשׁוּבָה: וְאִפְשָׁר כִּי עַל שֶׁלֹּא אֲנֹפֶן עֲשִׂיתָ הַחֲטָא אִיזָה חֲטָא שִׁיהִיָּה, אָמַר הַפְּתוּב שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹכְבִים אֲרָפָא מְשׁוּבוֹתִיכֶם, אָמַר שׁוּבוּ בָּנִים עַל מִי שֶׁחֲטָא בְּשִׁגְגָה שֶׁלֹּא עֲשֵׂה הַמְצָנָה לְסַבַּת הֵיּוֹתוֹ בְּלִתִּי מְצוּי בְּמָקוֹם עֲשִׂיתָ הַמְצָנָה בְּזְמַן עֲשִׂיתָהּ וְלֹא יָדַע זְמַנָּהּ, וְכִיּוֹן שֶׁלֹּא חֲטָא אֲלָא בְּשׁוֹגֵג עַדִּין נִקְרָא בֶן לֹאֱלֹהֵיו שְׁבַשְׁמִים, שֶׁאֵילוֹ לֹא שָׁגַג עֲשֵׂה הַמְצָנָה, וְעַל מִי שִׁידַע זְמַנָּהּ וְהָיָה סֶפֶק בִּידוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ וְלֹא רָצָה לְטָרוֹחַ מְעַט הַטָּוִיחַ, אָמַר שׁוֹכְבִים, שֶׁהִלֵּךְ שׁוֹכֵב בְּדָרָף לְבוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְצַנַת בּוֹרְאוֹ כְּרָצוֹנוֹ עִם הֵיּוֹתוֹ יוֹדַע זְמַן וְאֲנֹפֶן עֲשִׂיתָהּ, וְעִם כֵּל זֶה יִקְבַּל הָאֵל יתב' תְּשׁוּבָתוֹ עִם הֵיּוֹתוֹ שׁוֹכֵב וְעַל מִי שֶׁלֹּא רָצָה לַעֲשׂוֹת הַמְצָנָה עִם הֵיּוֹתָהּ מוֹכְנֵת לְפָנָיו שֶׁלֹּא לְקַנִּים מְצוֹת הַבּוֹרָא שֶׁצְּוָה עָלֶיהָ, אָמַר אֲרָפָא מְשׁוּבוֹתִיכֶם, כִּי מְשׁוּבָה הִיא יוֹתֵר מְשׁוּבָב כִּי מְשׁוּבָה מוֹרָה עַל הַפְּעוּלָה עֲצָמָה וְשׁוֹכֵב מוֹרָה עַל הָאִישׁ שֶׁהָיָה שׁוֹכֵב בְּעַת

ההיא, וגם כי חטאו חמור אמר האל ית' שיִרפא מְשׁוּבְתוֹ שִׁידַע רבוֹנוּ וְכוּן לְמָרוֹד בּוֹ, כְּשִׁישׁוּב וְנָחַם עַל רָעָתוֹ יִרְפָּא וְיִמְחֶץ מִפְתּוֹ, וְלִחְנוֹמֵר חֲטָאוֹ הַנְּצָרָה לְהִזְכִּיר בּוֹ רְפוּאָה מֵהַ שְׁלֵא הַזְכִּיר בְּחֲטָא וְעוֹן, וְכֵן אִם עוֹבֵר אָדָם עַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה בְּשׁוּגְגָא אוֹ בְּמִזִּיד אוֹ בְּפִשְׁעָא צָרִיף לְכוּן בְּתִשׁוּבְתוֹ הִיפָּהּ אֲפֹן עֲשִׂיית הַעֲבִירָה, וּבְתִשׁוּבְתוֹ זֹאת יִקְרָא בַעַל תְּשׁוּבָה לְתִלּוֹת וִיהִי כְּמֹכַפֵּר כְּמוֹ שְׁכָתוּב (וַיִּקְרָא ט"ז) כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ, כִּלְל בְּכָאן ג"כ שְׁלֵשָׁה אֲפֹנֵי עֲשִׂיית הַחֲטָא, כִּי בְּמָה שְׂאֵמֵר יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם כִּלְל כָּל מָה שֶׁהוּא בִּידִיעָה שֶׁהוּא מִזִּיד וּפִשְׁעָא שֶׁהוּא עוֹן שְׁחֹטָא בְּגוּפוֹ וְצָרִיף כְּפָרָה וְטְהָרָה מֵאֵתוֹ ית'.

וְלִזָּה אָמֵר יִכַּפֵּר הָעוֹן וְהַפִּשְׁעָא שֶׁהוּא עֲלֵיכֶם, וְיִטְהַר אוֹתוֹ בְּרַחֲמָיו וְחֲסָדָיו, כִּי מִצַּד הַשְּׂכָל אֵין כְּפָרָה וְטְהָרָה לְמִי שְׁחֲטָא בְּמִזִּיד, וְעַל שְׁחֲטָא הָאָדָם בְּשׁוּגְגָא אָמֵר מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה', כְּלוּמֵר הַחֲטָאִים שֶׁהָיוּ בְּשׁוּגְגָא שְׁלֵא יִדְעַתֶּם שֶׁהֵייתֶם חוֹטְאִים אֲלָא לִפְנֵי ה' לְבַד הוּא שִׁהִיָּה גְלוּי, תְּהִיּוּ נְטֻהָרִים מֵהֶם מַעֲצָמֵיכֶם.

וְלִזָּה אָמֵר תִּטְהָרוּ וְלֹא אָמֵר אֶטְהַר אֶתְכֶם: וְכֵן כְּשֶׁעֹבֵר אָדָם עַל פְּרִיטוֹת וּמִיתוֹת ב"ד בְּשׁוּגְגָא אוֹ בְּמִזִּיד אוֹ בְּפִשְׁעָא צָרִיף לְכוּן בְּתִשׁוּבְתוֹ הִיפָּהּ אֲפֹן עֲשִׂיית הַעֲבִירָה, וּתִשׁוּבְתוֹ זֹאת וִיהִי כִּי יִתְלוּ וְיִסּוּרִין יִמְרְקוּ וְיִגְמְרוּ כְּפִרְתָּ עוֹנוֹ, וְכִמוֹ שְׁכָתוּב (תְּהִלִּים פ"ט) וּפְקַדְתִּי בְּשִׁבְטֵי פִשְׁעֵם וּבִנְגָעִים עוֹנָם, וְיִיחַם הַשְּׂבָט לְפִשְׁעָא כִּי שִׁבְטֵי הַמּוֹסֵר הוּא מְתַנַּקֵם מִמֵּי שֶׁהוּא פּוֹשֵׁעַ בְּמָרְד וּבִמְעַל, מָה שְׂאֵין כֵּן בְּנִגְעָא שֶׁהוּא מְעַצְמָה מְצַעֲרַת וְאֵינָה נְוִקֶמֶת כָּל כָּף כְּמוֹ בְּשִׁבְטֵי הַמִּפְּהָה בְּכָל עַת, וְלֹא רִמַּז הַכָּתוּב הַזֶּה שֶׁהוּא עַל כְּרַת, עוֹן הַחֲטָא שֶׁהוּא בְּשׁוּגְגָא, כִּי עַל הַשׁוּגְגָא שֶׁל עוֹן שִׁישׁ בּוֹ כְּרַת חִיב לְהַבִּיא קָרְבָן בְּזִמְן הַמְקַדָּשׁ וְאֵין צָרִיף יִסּוּרִין לְמָרְק עוֹנוֹ וְכֵן כְּשֶׁחִלְלַת ה' בְּשׁוּגְגָא אוֹ בְּמִזִּיד אוֹ בְּפִשְׁעָא הוּא צָרִיף לְכוּן בְּתִשׁוּבְתוֹ הִיפָּהּ אֲפֹן חֲטָאתוֹ, וּבְתִשׁוּבְתוֹ זֹאת יִהִי כִּי יִסּוּרִין תּוֹלִין וּמִיתָה מְמַרְקַת, כִּמ"ש (יִשְׁעִיָּה כ"ב) אִם יִכּוּפֵר הָעוֹן הַזֶּה לְכֶם עַד תִּמְנוּתוֹן, כִּי אֲפִילוּ עַל הַמִּזִּיד שְׂאֵינוֹ פּוֹשֵׁעַ לֹא יִכּוּפֵר לוֹ הָעוֹן עַד הַמִּיתָה, אֲבָל בְּשׁוּגְגָא אִם הוּא חִלּוּל ה' בְּדָבָר שִׁישׁ בּוֹ כְּרַת יִתְכַפֵּר בְּקָרְבָן, וְאִם לֹא אֲפִשֵׁר שְׁלֵא יַעֲנֹשׁ בְּמִיתָה עַל חִלּוּל ה', כִּיּוֹן שְׁלֵא הָיָה כ"א בְּשׁוּגְגָא, וְלָכֵן לֹא הַזְכִּיר אֲלָא עוֹן כְּמוֹ שְׁכָתוּבִי: וְכִמוֹ שִׁישׁ הַפָּרֵשׁ בְּשִׁלְשֵׁת אֲפֹנֵי עֲשִׂיית הַחֲטָא בְּכוּנוֹת הַתְּשׁוּבָה, כְּמוֹ כֵּן בְּמַעֲשֵׂה הַתְּשׁוּבָה, כִּי גַם שְׁבִהַר הוֹר הַתְּשׁוּבָה בְּלָבוֹ נִקְרָא צְדִיק כְּמוֹ שְׁכָתוּבֵנוּ לְמַעֲלָה, עִם כָּל זֶה אֵינוֹ מְכַנְפֵר חֲטָאתוֹ עַד יִינֵן עַד אֲשֶׁר יִיטִיב מַעֲשָׂיו בְּפוֹעַל וַיִּקְבַּל יִסּוּרִין כְּפִי חֲנוּמֵר הַחֲטָא, וְגַם זֶה אֵינוֹ שָׁנָה בְּשִׁלְשֵׁת אֲפֹנֵי עֲשִׂיית הַחֲטָא, כִּי כְּשֶׁחֹטָא בְּמִזִּיד יִכְבְּדוּ עֲלָיו הַיִּסּוּרִים, וְיִוָּתֵר מֵהֶפְהָה כְּשִׁהִיָּה הַחֲטָא בְּמָרְד וּבִמְעַל, לְמָרְק עוֹנָם מְרַדּוּ וּפִשְׁעוֹ, וְכֵן אָמֵר דָּוִד ע"ה (תְּהִלִּים נ"א) חַנּוּנֵי אֱלֹהִים כַּחֲסָדָהּ, כִּי דְמִיּוֹן חֲסָדֵי הָאֵל ית' יִסְפִּיקוּ לְחוֹן וְלְחוּס עַל כָּל מִי שֶׁצָּרִיף רַחֲמִים וְחַנּוּנִיָּה, וְאָמֵר (שָׁם) כָּרוֹב רַחֲמֵיךָ מְחַה פִּשְׁעֵי הָרַב כְּבִסְנֵי מַעֲוֹנֵי, כִּי כְּפִי עוֹנָם עוֹנֵשׁ הַפּוֹשֵׁעַ וּמוֹרַד בַּהֲשִׁי"ת, צָרִיף רֹב רַחֲמָיו לְחַמּוֹל עֲלָיו וּלְכַפֵּר חֲטָאתוֹ, וְאִם לֹא כָרוֹב רַחֲמָיו כְּכִיכּוֹל לֹא הָיָה מְרַחֵם וּמְכַפֵּר.

וְאָמֵר בְּפִשְׁעִים מְחַה, כִּי גִוְדַל הָעוֹן בַּהִיּוֹתוֹ בְּמָרְד וּבְפִשְׁעָא הוּא כְּאִילוּ מְעַבְהַ הַנֶּפֶשׁ מְעוֹנָהּ הָעוֹן עַד שֶׁצָּרִיף לְהַעֲבִיר אוֹתוֹ לְמַחֹת אוֹתוֹ, כְּאִילוּ הוּא נִרְאָה וַיֵּשׁ בּוֹ מִמְשׁוֹת שְׁצָרִיף לְגַרְרוֹ וּלְמַחֹתוֹ, דְמִיּוֹן הַטִּיבּוֹף הַמְדוּבָק בְּשׁוּלֵי הַמַּעֲיִל שְׁצָרִיף גְרִירָה וּמְחַנֵּה בְּמִים לְהַעֲבִיר אוֹתוֹ.

ובצעון אמר הרב פבסני מעוני, פי אינו כ"כ כמו הפשע ועם כל זה צריך פיבוס הרבה, דמיון המעיל המטונף ואין טינופו בעין בפניו אלא מעורב וצריך פיבוס הרבה להעבירו ובחטא אמר טהרני שהוא כמו אבק הנדבק במעיל, פי בגיעורו או בהעביר אותו במים לבד בלי פיבוס יהיה טהור ומלונן, פי אינו שנה החוטא בשוגג לחוטא במזיד, וכן אמר גם דוד ע"ה (שם ל"ח) פי עוני אגיד אדאג מחטאתי, הורה פי העון שהוא במזיד צריך האדם לדאוג ולהצטער עליו במחשבה ובדבור, ובחטא גם פי לא יוציא אותו בדבור אלא שיצטער וידאג במחשבתו מספיק לכפרתו והוא ית' מיקל עוד על החוטא לפעמים שלא יצטרף להצטער על העון שהוא במזיד יותר ממה שהיה בשוגג, וכמו שאמר משה ע"ה (שמות ל"ד) נושא עון ופשע וחסאָה ואמרו חכמים ע"ה (יומא ל"ו) שבקש משה שפשיטתאו ישראל ויחזרו בתשובה שיעשה להם זדונות פשגות, ולזה הקדים עון ופשע לחטא, גם פי סדר הוידוי הוא חטא עון ופשע.

וכוננת הענין פי השכל גוזר שיכופר עון המזיד ופושע בדברי האל ית', אלא שצריך להחשיב אותם כאילו הם שוגג והשוגג יש לו כפרה דרו סברא פיון שלא פיון לחטוא, ולהיות מן הנמנע פפי מה שגוזר השכל שיכופר העון שהוא במזיד אמר נושא ומעביר כאילו נושא ומעביר אותם מלפניו כאילו לא היו ולא עשאם, שאם היה מחשיב אותם מצויים ושעשה אותם, לא היה פדאי להתכפר מצד היותם במזיד כמו שכתבתי פרק שמיני היסורין הבאים על האדם מצד עונותיו, לפעמים בגופו, לפעמים בבני ביתו, לפעמים בממונו, פי האדם ידאג ויצטער עד מאד בחסרון שיגיע לו בבניו ובממונו, ונמצא שהיסורין לעולם בגופו, אלא שאינם שנים אלא פפי מה שראוי לו על מה שחטא, והנה פרעה שהיה בזמן אברהם אבינו ואבימלך ופרעה ומצרים כלם לקו בגופם ובבני ביתם ובממונם, כמו שכתוב (בראשית י"ב) וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם, ולאברם היטיב בעבורה, ובאבימלך כתיב (שם כ') וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהתיו, וכתיב ויקח אבימלך צאן ובקר ויתן לאברהם, ופרעה ומצרים לקו בגופם במכות שפאו עליהם ובכללם מכות בכורות לבניהם, ואח"כ בממונם, כמו שכתוב (שמות י"ב) וינצלו את מצרים, וגם בצדיקים הקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה ומנכה מיעוט עונם ביסורין, מי לנו גדולים משלשת הרועים משה אהרן ומרים, משה לקה מעט מן הזמן בצרעת ידו על שאמר (שם ד') והן לא יאמינו לי, אהרן קדוש ה' לקה בבניו נדב ואביהוא, כמ"ש (דברים ט') להשמידו וכתיב (עמוס ב') ואשמיד פרו ממעל, ומרים לקתה שבעת ימים בצרעת על אשר דברה במשה כמו שכתוב (במדבר י"ב) ותדבר מרים וגו' וכתיב תסגר שבעת ימים, ובנביאים מצינו (יהושע ז) עכן שלקה בשלשתו, וישראל פשחטאו בזמן השופטים, (מ"א ט"ז) וחיאל מבית האלי לקה בבניו, ותרבה פיוצא בהם לקו בגופם ובבניהם ובממונם, כמו שקרה לאיוב (איוב א'), פי הצער המגיע להם מהם הוא פפרת העון פפי ערו העון, פי אין לאדם בדברים הגופניים בזה העולם תועלת והנאה, כ"א בבריאות גופו ובבני ביתו בממונו, וכשיקרה בהם איזה חסרון, אין ספק שהוא מצטער ומגיע לו מן הצער שיעור מה שנהנה בדבר העבירה, פי לא פלטו עונותיו מחלוקה, או הם התלויים בגופו לבד כמו רוב המצות אם הוא נמנע מעשותם, אז רוב העבירות שהם תלויות בגופו במחשבה או במעשה, וקצתם תלויים בבני ביתו ואשתו ובניו, ואם הוא מן האנשים החשובים ובעלי מעלה ושם נקראים

בני ביתו ג"כ המונהגים על פיו וכמאמרם (שבת נ"ד) כי הוא נתפס בעונם כיון שיש בידו למחות ואינו מוחה, וקצתם תלויים בממונו ובקיומו, בהפסד ממונו על היותו עומד על משמרתו שלא לעבור על אחת ממצוות ל"ת ובעזיבת החטא במה שאין לו רשות לעשותו: והנה ענשי התורה לאנשים העוברים על מצוות השם הם על דרך זה בגופו ובממונו, העבירות שעושה אותם בגופו אם הם מהחמורות חייב אחת מד' מיתות ב"ד, ובחייבי לאוין הוא נענש מלקות בגופו, ואותם שאין בהם מעשה פטור מן המלקות להעדר המעשה בהם, וחותרם שהם בממונו פגולות ונחלות ודיני קנסות נענש ג"כ בממונו, וקנס אונס ומפתה גם כי הוא בא על מעשה גופו ולא בממונו נענש בממונו לסבת מה שחסר ממון ופגם בת ישראל, וכיון שצריף לשלם הפסד הממון הוא פטור מעונש הגוף, על העיקר שאין אדם לוקה ומשלים, וכן בתכלות וכיוצא בהם משלם ממון שהפסיד לנחבל בתכלו בו, ולא מצינו בתורה לב"ד שיענישו לאדם שום עונש בביתו או בבניו, וכמו שאמר פשט הכתוב לא יומתו אבות על בנים, פי אולי יפגע האדם בבניו ובבנותיו להענישם על ידי ב"ד ואין ב"ד מפירים את לבבו, אבל בדיני שמים נענש האדם בבניו וכמו שאמר הכתוב ערירים ימותו, ואמרו בעון נדרים בנים מתים, פי האל ית' שהוא בוחן לבות וכליות הוא יודע מצפוניו ומענישו את האדם במה שיכאיב ויצער אותו כפי עוצם חטאתו, וכשהאדם חוטא בשוגג גם כי יהיה החטא מן החמורים, מיקל עליו האל ית' להענישו בממונו והוא הקרבן שמביא על חטאתו ונסלח לו, וכשהחטא הוא מאותם שאינם חייבים עליהם פרת אינו נענש אפילו בממונו, הכלל כי כפי מה שחוטא האדם נפרע האל ית' ממנו אם בגופו אם בבניו אם בממונו, ואם הוא צדיק יהיה שלם בגופו שלם בבניו שלם בממונו.

ולזה אמר הכתוב (דברים ו') ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, הורה פי בהגיע האדם למעלת אוהב האל יתב' יהיה שלם בכל כמו שאמר בכל לבבך, והם הבנים שחקוקה אהבתם בכלבבות, ובכל נפשך והיא בריאות הגוף, פי היסורין מצערין את הנפש, ובכל מאדך והוא הממון כלו' כשתאהב הש"י תהיה שלם בכל בניך ובכל בריאות גופך ובכל ממונך ולא תחסר כל באהבתו, ולכן אם תהיה בסכנת מות או חסרון בנים וממון על קדושת שמו ראוי שתשליך כולם אחרי גוף, ותשליך יתב' על ה' לבדו כי הוא ישלם שכרך משלם בעוה"ז ובעוה"ב באהבתך אותו, פי מי שסובל היסורין בעה"ז טוב לו לעה"ב: וענין היות היסורין מכפרים עון הוא לסבת מה שהתענג בעשיית העבירה בגופו, ובסבלו היסורין תחלש כח תאנתו ולא תגבר עליו עוד להחטיאו, ועונו הקודם יתכפר, ואם לא סבל היסורין בגופו תהי עונו על עצמו, עד אשר ישוב ויתכפר לו, פי מי שבועט ביסורין אין היסורין לו לכפרה, וכן אמר ירמיה ע"ה (ירמיה י') יסרני ה' אף במשפט אל באפך פן תמעטני, רצה כפי זאת הכוונה כי אם יבאו עליו יסורין שיהיו לכפרת עון במשפט, ושל לא יפגנו יצרו להקשות את לבו לבעוט בהם, באופן שתהיה מכתו אנושה ובלתי מכפרת עון, ולכן אמר יסרני ה' אף במשפט, כלומר שיהיו היסורין לנכות עוני במשפט היסורין, ולא להתנגם ממני אם אקשה ערפי ולא אסבלם, ולכן אמר אל באפך פן תמעטני, פי היסורין שהם לכפרת עון הם מגדילים את האדם שישאיר נקי מעין אחר שסבל היסורין, ואם אינם כפרת עון, ממעיטים ומקטינים אותו בלי תועלת והוא נזוק בגופו ועונו לא נתכפר: פרוק תשיעי כשנחפש על כלל היסורין

נמצא אותם נחלקים לשני מינים, יסורין שהם באים על האדם החייב על העבר, או הבאים על האדם הצדיק על העתיד, ואותם שהם באים על העבר הם ב' חלקים, היסורין שהם לכפרת עון, ואותם שאינם לכפרת עון אלא בסבה פנופך למעלה, ואותם שבאים על העתיד כמו ב' חלקים אותם שהם לאהבה להיטיב לאיש הסובל אותם בעוה"ז ובעוה"ב, ואותם שהם לתמורת הרעה שהיתה מעותדת לבא עליו ומעט היסורין היו סבה שלא באה ולא נגעה בו הרעה: אמנם היסורין הבאים על האדם לכפרת עון הם כשיודע ומכיר היותו ראוי שיבאו עליו היסורין מצד עונותיו, ואם בתחלת בואם לא ידע יפשפש היטב במעשיו ויתלה בהם, כמו שאז"ל (ברכות ה') ראה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו שנאמר (איכה ג') נחפשה דרכינו ונחקורה פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה שנאמר תהלים צ"ד) אשרי הגבר אשר תיסרנו ייה, ופירש רש"י ז"ל פשפש ולא מצא עבירה בידו שבשבילה יסורין הללו ראויין לבא, נראה כי מה שאמר למעלה יפשפש במעשיו הוא שיחפש על אי זו עבירה באו לו יסורין הללו ואחר פשפש ומצא יעשה תשובה, ולא אמרו ראה אדם שיסורין באין עליו יעשה תשובה, שנראה שצריך לידע ולהכיר שאותם היסורין באו עליו כדין וכשורה על מה שעבר שיש לו אי זו התניחות עם אנפן אותם היסורין, ועל פן הוכיחו מן הכתוב שאמר (איכה ג') מה יתאונו אדם חי גבר על חטאיו, נחפשה דרכנו ונחקורה ונשובה עד ה', כי מה שאמר הכתוב (שם) נחפשה דרכנו חוזר על מה יתאונו אדם חי, כי כשבאות קורות ומאנרעות מיסורין על האדם הוא מתרעם על מה באה אליו הצרה ההיא, ואינו נותן אל לבו מה שיש בידו מן החטאים די סיפוק היסורין הבאים עליו והותר, וזהו שאמר מה יתאונו ויתרעם אדם כיון שהוא חי ולא נגעה חרב עד הנפש, וכי יהיה הוא גבר גובר על חטאיו לשלא יבאו עליו יסורין, וכמו שדרשו בקידושין פרק עשרה יוחסין (דף פ') ולכן ראוי לחפש הדרכים ולחקור על איזה חטא הוא שבאה אליו הצרה ההיא, שאם הוא לידע דרך כלל אם יש לו חטאים, זה דבר שלא ימלט כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וא"צ חיפוש על זה, וכיון שאמר הכתוב נחפשה ונחקורה נראה שהחקירה היא על ידיעת החטא המסוים שעליו באו אליו היסורין כמו שכתבתי, ולכן אמרו פשפש ומצא יעשה תשובה שנאמר ונשובה עד ה', כי כשידע על ידי הפשפוש והחקירה החטא שבסבתו באה אליו הצרה ההיא ישוב כפי מה שצריך מהתשובה על אותו החטא, כי אין התשובה שנה בכל החטאים כמבואר שלמעלה, ובידעו במה חטא תהיה תשובתו שלימה וגמורה שתיגיע עד פסא הכבוד, ואם פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה כמו שכתוב אשרי הגבר אשר תיסרנו ייה וגו', כי כיון שלא מצא עון מיוחס ליסורין שבאו עליו יתלה בבטול תורה, כי התורה כוללת כל מיני העונות הכתובים בה, כשהאדם קורא ולומד בתורה הרי הוא כמקיים המצות ונזהר מן העבירות הכתובות בה, וכמ"ש (מנחות ק"י) זאת התורה לעולה כל הקורא בפרשת עולה כאילו הקריב עולה וכו', וכשהוא מתבטל מלימודה הרי הוא כאילו אינו מקיים המצות ואינו נזהר מן העבירות, ואם פן בנטול התורה כוללת כל מיני העבירות, ולכן מי שלא מצא בעצמו עון בפועל מיוחס ליסורין הבאין עליו, יתלה בעון בנטול לימוד התורה שהוא כולל כל העונות, ובכלל ימצא העון שהוא מיוחס ליסורין שבאו עליו, כדכתיב אשרי הגבר אשר תיסרנו ייה ומתורתך

תלמדנו, למדנו שבשביל יסורין צריך אדם לבא לידי תלמוד תורה כמו שפירש רש"י ז"ל, וכשהוא לומד נראה שאין מקום ליסורין שיבאו עליו, שהרי הוא כאילו מקיים כל.

המצות פי (פאה פ"א מ"א) תלמוד תורה פנגד פולם, וכמו שלמדו גם פן שם בברכות (ה') שכל העוסק בתורה יסורין בדילין ממנו, ואמרו תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הו שגאמר משלי י"ג) פי את אשר יאהב ה' יוכיח וגו', פי פיון שגזרה בעסק התורה אין ספק שיסורין אלו של אהבה הו להוסיף שכוונו לעולם הבא יותר מפדי זכויותו כמו שפירש רש"י ז"ל, למדנו מפאן פי היסורין שהם באים לכפרת עון צריך שיכיר האיש המופה על איזה חטא באו אליו יסורין הלו וידע השגחת האל ית' עליו שמעניש אותו מדה פנגד מדה, ומביא עליו יסורין דומים לחטא שחטא, ובזה יוכר לאדם היסורין שהם באים לכפרת עון ולא מקרה הנה לו, וכמו שאמור בתוכחות (ניקרא כ"ו) ואם בחקונו תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם וגו' והפקדתי עליכם בהלה וגו' מכלות עינים ומדיבות נפש וזרעם לריק ורעם, פנגד מה שאמר ואם בחקונו תמאסו אמר מכלות עינים, פי ענין המיאוס הוא דבר שאין העין יכולה לראותו, ולכן יוכיחם בכליון עינים פפי מה שחטאו בנפשם בגיעול הנפש, וכנגד מה שאמר בהפרכם את בריתי, והוא ענין ביטול ברית התורה כאלו לא היה, אמר וזרעם לריק ורעם וכו' שהוא ענין היות גיעם לריק וכאילו לא זרעו, וכמו שדרשו בשבת פ' במה מדליקין (ל"ב) פסוקי התוכחות מיוחסים אל העונות מדה פנגד מדה: ולפעמים באים לאדם יסורין בסבת רוע הנהגתו וסבלותו, ואינם פיסורין שהם לכפרת עון, מצד פי ברוע בחירתו הביאם עליו, פמי שלא גזר במאכלו ומשקו ומלבושו ובא לידי חולי, וכן מי שלא גזר בלשונו ובמעשיו והנה סבה שהכו אותו בני אדם ויסרו אותו, וכיוצא באלו היסורין הבאים על האדם ברוע הנהגתו הוא חושב שבאים אליו מהאל יתברך על עונותיו ומחפש לפי דעתו ואינו רואה עון שיבאו לו בסבתו יסורין אלו, ונתרעם על האל ית', וכמ"ש הפתוב (משלי י"ט) אגלת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו, וכמו שכתב הר"מ ז"ל בשמונה פרקים אשר הקדים למסכת אבות, וכן אמר הפתוב (משלי כ"ב) צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ותניא (ב"ב קמ"ד) הפל בידי שמים חוץ מצנינים פחים דצנה וקרה פח ומוקש בדרך עקש, פי בידו הדבר תלוי להשמר מן הצנה כמו שפירש רשב"ם בפ' מי שמת (שם), נראה פי הרעות הבאות על האדם לרוע בחירתו ולסבתו בעקשותו אינו נחשבות לו לכפרת עון, פיון שהוא ראוי שירחק מאותן הסבות, וכמו שאמר הפתוב שומר נפשו ירחק מהם: ועם כל זה פשמכונן האדם לסבב שיבאו עליו הרעות לכפרת עונות הם מכפרים עון, וזהו ענין התשובה, וכמו שאמר הנביא ע"ה (יואל ב') שיבו עדי וגו' בצום ובכי ומספד, שהם דברים המצערים את הגוף, וכמו שראינו החכמים הקדמונים שהיו מצערים את גופם ומביאים יסורין עליהם לכפרת העון, פמבואר בגמרא (תענית כ') כמו מה שאירע לנחום איש גם זו, ובאמרם כל ימיו של אותו צדיק הנה מצטער על דבר זה, וגם בדברי היסורין הבאים על האדם ברוע הנהגתו במאכלו ודבורו ומעשיו עם הבריות אחר שכבר באו עליו היסורין הוא מצדיק הדין עליו, ויודע ומכיר שלסבתו באו אליו היסורין והם ומקבל אותם בסבר פנים יפות, ויודע ומכיר פי הוא חייב בחטאיו יותר מהיסורין שבאו עליו וסובל אותם לכפרה, גם הם מכפרים ממנו קצת

חטאתיו פנין שאינו מתרעם עליהם, כי לא נחשב לו לסכלות והוללות מה שהיה סבה להביא עליו הרעות, אלא כשהוא מתרעם על האל יתברך וכמו שאמר הפתוב (משלי י"ט) אגלת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו, אבל כשאינו זועף על ה' אלא הוא יודע כי הוא אשם ועל פן באה אליו הצרה הזאת אז יכפר לו, וכמו שקרה לאחי יוסף שעל מה שעשו ליוסף נלכדו במאסר, והצדיקו עליהם את הדין במה שאמרו על פן באה אלינו הצרה הזאת, ונתבאר ענין היסורין הבאים על האדם על העבר והם לכפרת העון: והיסורין הבאים על האדם על העתיד הם לצדיקים והם הנקראים יסורים של אהבה.

וגם פן היסורין שמביא על הצדיק כדי שימנע מעשות דבר שהיא רעה לו, וכמו שהמשילו על מה שפתוב (תהלים מ"א) ביום רעה ימלטהו ה', למי שהיה רוצה לעלות בספינה ונכנס קוץ ברגלו ולא נכנס בה ואח"כ נודע שטבעה הספינה וניצל במעט הצער שהביא עליו האל יתברך באהבתו אותו.

ובענין יסורין של אהבה כתב רש"י ז"ל (ברכות ה') שהקב"ה מייסר את הצדיק בעוה"ז בלי שום עון כדי להרבות שכרו בעוה"ב יותר מקדי זכיותיו ע"כ, וכמו שהזכירו מן הפתוב שאמר (משלי ג') כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה, הנה פשט הפתוב מורה כי התוכחה היא בלי עון, כי אין החוטא נקרא אהוב ה', אדרבא הוא מרוחק ממנו, וכיון שאמר את אשר יאהב ה' יוכיח, נראה כי למי שהוא אהובו יוכיח וא"כ הם יסורין של אהבה להרבות שכרו בלי עון.

וענין אלו היסורין של אהבה צריך להתבאר באיזה אופן יתכן שיצער האל ית' את האדם בלי עון ויהיו היסורין לאהבתו אותו, כי יותר טוב היה להטיב לו פנין שהוא אהובו והוא צדיק תמים: ואומר כי מן הידוע כי תכלית בריאת האדם בנה העולם הוא להשלים עצמו בעשותו רצון האל ית', ובקיימו לימוד התורה ומצותיה, ובכל זה ישיג חיי העוה"ב בבחירתו הטובה, וזאת היתה פנונת נתינת התורה לישראל שישלמו עצמם בלימודה וקיומה, ויש מן האנשים הצדיקים שיש בכח השתדלותם ורצונם לעשות רצון האל ית' יותר ממה שנוצטוו, כי לימוד התורה וקיום מצותיה נקל בעיניהם נגד אהבתם לאל יתברך ותשוקתם למלאות רצונו לאסר שהרגילו עצמם בזה אינו נחשב להם טורח ועמל עסק התורה וקיום מצותיה, כי יש את לבבם לעשות לאהבת האל ית' יותר ויותר גם כי גייע להם מהטורח והעמל בעבודתו ית', וכשרואה האל יתברך גודל אהבתם אותו וחשקם באהבתו, ושאינם יכולים להשלים כל תשוקתם בעבודת האל יתברך, מצד כי רוב המצות אינם באות לידם בכל יום לעשותם, כי יש מצות הבאות מזמן לזמן ולפעמים זמן רחוק, ויש מהן שצריכות הכנות שאינם מושגות להם, באופן שאינם באים לכלל חיוב אותם המצות שהיו יכולים להשלים עצמם ונפשם לקנות מדרגה גדולה מחיי עוה"ב, ולסיבת בלתי הגיעם להכנת עשיית אותן המצות אינם משיגים מה שהיה ראוי שישגיגו על ידם בהיות רצונם וחספצם לעשותם, והאל יתברך לא ממנע טוב מבצעליו, וכיון שהוא רואה שיש בכחם לעשות יותר ממה שיכולים להוציא בפועל ורצונם להצטער בעבודתו יתברך, כי קיום המצות ולימוד התורה עונג הוא להם, ונמצא שאינם משיגים כל מה שבכחם להשיג, אז מביא האל יתברך עליהם יסורין שיודעים שהם מאתו יתברך, כדי שישקלו צער בגופם בעבודת האל יתברך, ויוציאו לפועל טוב הכנתם וחספצם להצטער

בעבודת האל, ונמצא שהשלימו עצמם בזה העולם בכל מה שבכחם להשלים, ובזה יזכו למדרגה גדולה משיי העוה"ב מה שלא היו משיגים אם לא היה מביא עליהם האל יתברך אותם היסורים, שלא היו עושים כל מה שבכחם לעשות, והוא חסרון בחק הצדיק השלם שלא יעשה מה שבכחו לעשות, גם כי לא יהיה מצד השתדלותו אלא מצד שאין בא לכל חיוב כמו שאמרנו, ולכן הוא מושגח מאתו ית' באהבתו אותו להכין דרך לפניו במה שיצטער ויוציא לפועל מה שבכחו לעשות בעבודת האל ית' ודומה זה לענין נסיון הצדיק, כי גם שיודע האל ית' שיעמוד בנסיון מנסה אותו לתועלתו שיוציא לפועל מחשבתו הטובה ובזה יגדל שכוונו, כמו שבארו המפרשים ז"ל בענין הנסיון שהוא לתועלת המנוסה: וזהו שאמרו בענין היסורין אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו וישפוש ומצא יעשה תשובה, לא מצא יתלה בביתול תורה, תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הו הפנונה כי כל עוד שהאדם מקצר בעבודת האל ואינו עושה כל מה שחייב לעשותו אין מקום שיבואו עליו יסורין של אהבה, כי הם אינם באים אלא למי שהשלים חקו ויש בכחו לעשות יותר ממה שהוא מחוייב לעשותו, וכיון שזה קצרה ידו במה שהוא מחוייב כ"ש במה שאינו מחוייב, ואם פו יסורין אלו הם על מה שלא השלים מה שבכחו להשלים, ואם מצא עצמו שלם בעבודת האל ולא קצרה ידו במצות, יתלה בביתול תורה שאמר הפתוב (יהושע א') והגית בו יומם ולילה, ואולי וקרוב לנדאי שלא קיים בכל יום מצות תורה ביום ובלילה ובטל מקצתם, ויש לו חטא בזה, ומפני שהוא ענין תמידי כי אפילו הצדיק הגמור אינו יכול לעמוד עליו לעולם, לזה אמר יתלה בביתול תורה.

כי הוא קרוב שהוא מבטל איזו שעה ביום ולכן באו עליו היסורין, ואם גם בזה נזהר שלא בטל תלמוד תורה אפילו שעה אחת בידוע שהן יסורין של אהבה, כי כיון שלא קצרה ידו בכל מה שצטונה בלימוד התורה וקיום מצותיה, נראה שיש בכחו להוציא לפועל בעבודת האל יותר ממה שהוא מחוייב ומצווה, ולזה מביא עליו האל ית' יסורין כדי שיזכה בזה למדרגה גדולה וישלים כל מה שבכחו להשלים, ולזה אמרו כל יסורין שיש בהן ביתול תורה או תפלה אינם יסורין של אהבה, כי כיון שאינו יכול להשלים מה שחייב איהו יבואו עליו יסורין להרבות שכוונו, ואפילו למי שסובר שאלו יסורין של אהבה, כיון שאינו מתבטל מלימוד תורה ומן התפלה אלא בסבתו הרי אינו מקצר במה שבכחו לעשות, וכיון שבכחו וברצונו לעשותם, מחשבה טובה מחשיבה האל ית' למעשה, כמו שפבר עשה בפועל, ומביא עליו יסורין שמכבידין ומטריחין אותו יותר מלימוד התורה ותפלה, כדי שתתעלה מעלתו בזה.

ועל כל פנים צריך שיקבל אותם מאהבה, שאם אינו מקבל אותם מאהבה אינם יסורין של אהבה, כפי מה שגדרנו בהם שהם באים להוציא לפועל מה שבכחו להוסיף בעבודת האל, כי לזה נקראו יסורין של אהבה שיודע ומכיר כי האל ית' באהבתו אותו הביאם עליו, ולזה היו אומרים לבעלי היסורין (ברכות ה') חביבין עליה יסורין, וכשהיו אומרים לא הן ולא שכוונו היו מסירים אותם מעליהם, וכמו שאמרו ית' ודעה ואוקמיה, ואין ספק כי יסורין אלו היו מאהבה שהיה רצונם וחסקם שיעמיס האל ית' עליהם יותר בחשבם שיהיו יכולים לעמוד עליהן, וכשראו שלא היו יכולים לעמוד על פונד היסורין אמרו לא הן ולא שכוונו, ולא היו תוהין על הראשונות כי כל מה שיכלו לסבול בסבר פנים יפות סבלו, ומה שלא יכלו לסבול אמרו לא הן ולא שכוונו, כיון שלא היו יכולים

לקבלם בסדר פנים יפות מצד הצער טוב הנה שיוסרו מהם, וזהו שאמרו לא הן ולא שכרו, שהוא כמו תפלה שהיו מתפללין ית' שלא יתמיד בהם היסורין גם כי לא יהיה להם אותו השכר הגדול, כיון שלא היו יכולין לסבלם כראוי כמו שכתבתי.

וכן באים יסורין בלי חטא על הצדיק גמור לכפרת הדור ולהטיב לדור בעבורו, וכמו שאמרו (ב"מ פ"ה) כולהו שני דיסורי דר' אלעזר וכו' וכולהו שני דיסורי דרבי וכו', וכן שכיבת יחזקאל על צדיו כמבואר בפתוב (ד') למרק עון בית ישראל: והיסורין הבאים על הצדיק תמורת רע קשה מהם שהיה מעותד לבא עליו בבחירתו כמשל הספינה שהזפירו חז"ל, נקראים גם כן יסורין של אהבה, כי אינם באים מצד עון אלא לאהבת האל ית' אותו כדי שלא ילכד בדבר יותר קשה מאותן היסורין שמביא עליו, ואם לא היה אהוב לאלהיו לא היה משגיח האל יתברך עליו להצילו מהרעה הבאה עליו בבחירתו, והיה נלכד ברשת זו טמן לו: וגם שאמרנו כי היסורין שהם נקראים יסורים של אהבה הם לעתיד להטיב לסובל אותם בעוה"ז ובעוה"ב, עם כל זה נראה בקצת היסורין שנקראו של אהבה, שיש בהם איזה שמץ מן העון הקודם, כמו שאמרו (ב"מ פ"ג) על רבי אלעזר בר' שמעון דלא מיתבא דעתיה במה שאמרו לו על אותו שתלה שהוא ובנו באו על נערה מאורסה ביוה"כ ואמר על זה שישו בני מעי שישו ומה ספקות שלכם כן ודאות על אחת כו"כ וכו' כמו שאמרו פ' השוכר את הפועלים (שם), ואפ"ה לא סמך אדעתיה וקבל עליו יסורין לבקש רחמים ומחילה שמה חטא באחד מן הצדיקים כמו שפירש רש"י ז"ל שם, ואם כן נראה שהיו יסורים אלו לכפרת עון, גם כי נקראו יסורים של אהבה, וכמו שאמרו (שם פ"ה) דיסורי דר' אלעזר עדיפי מדרבי דאלו יסורין דר' אלעזר מאהבה באו ומאהבה הלכו, ודרבי ע"י מעשה דההוא עגלא באו ועל ידי מעשה דבני כרכושמא הלכו כדאיתא התם, ויסורי דרבי ודאי שהיו ג"כ מאהבה, גם כי באו ע"י מעשה, כי מפני ראותו תועלת יסורי ר' אלעזר שלא שלטה בו רמה אמר חביבין יסורין וקביל עליה תליסר שני שית בצמירתא וז' בצפרינא ואמרי לה איפכא, ואמרו כולהו שני יסורי דר' אלעזר לח שכיב איניש בלא זמניה, וכולהו שני יסורי דרבי לא איצטריף עלמא למטרא, נראה שכולם היו יסורין של אהבה להרבות שכרם בעוה"ז להועיל לבני דורם, גם כי הם היו מקבלים וסובלים אותם ג"כ לתשלום כפרה איזה ספק עון שלא היה ידוע להם, והאל ית' שהפל גלוי לפניו ראה וידע שלא היה בהם שמץ פסול עון והביא עליהם היסורין מאהבה להרבות שכרם לתועלת הדור כנזכר, ותועלתם בעוה"ב, ולכך הראה האל ית' השקפתו והשגחתו על הצדיקים שבזכותם העולם נגזון, ומפני כי רבי אלעזר חשב עצמו שאולי נכשל בנפש איזה צדיק, היו היסורים שבאו עליו בדם שהיה זב מגופו כמו שאמר נגדי מתותיה כל יומא שתין ספלי דמא, והאל ית' הראה שלא חטא כלל במה שחשד וספק בעצמו, ולכך היה שכר אותם היסורים שלא מת איש בלא עתו בזכות יסורי רבי אלעזר, להורות שלא המית שום אדם צדיק, כי אם הרשעים אשר הם חייבים ובחייהם קרויים מתים, ושכר יסורי דרבי היה דלא איצטריף עלמא למטרא דומה ליסורין שקבל עליו, שהם בפה ואכן שבמקום קטלים, כי הוא נצטער במאכלו ובמשקיו, ולכך נתברכו בזכותי המאכלים והמשקים בלי מטר, דיומא דמטרא כיומא דדינא כמו שאמרו שם, ואפילו הכי אמרו דעדיפי יסורי דרבי אלעזר מדרבי, דאילו רבי אלעזר מאהבה באו ומאהבה הלכו, דרבי על ידי מעשה באו, הוראתם בזה כי

גם שיסורי רבי היו גם פן של אהבה לא היו שלמים באהבתם פיסורי ר' אלעזר שמיד
ששאל קבלת היסורין באו עליו, וכשרצה שיסתלקו מעליו נסתלקו, אבל יסורי רבי לא
באו עליו מיד כשקבלם, עד אשר בא אותו מעשה לידו שלא ריחם על העגל שנחבא
תחת פנפיו שלא ישחטוהו ואמר זיל דלכה נוצרת, אמרו הואיל ולא ריחם ליתו עליה
יסורין, ונחשב בידו דבור הקל לחטא עד שבאו עליו היסורין על החטא שהוא, ואולי כי
בשעה אחת שהתמידו בו אותם היסורין נתפפר לו החטא הקל, אלא פיון שבאו עליו
כבר ע"י המעשה לא נסתלקו מעליו, לתת את שאלתו ולעשות את בקשתו בכל הזמן
שקבלם מאהבה, ובזמן הסתלקותם גם כן הוצרך שיבא לידו דבר זכות ורחמים, שאמר
על בני פרפושטא דקא פנשא להו אמתיה שבקינהו דכתיב (תהלים קמ"ד) ורחמיו על
כל מעשיו, ואז רחמו עליו ונסתלקו היסורין: והנה פיסורין אלו ודומיהם שבאים ע"י
שאלת מקבלה לא יפול בהם חסרון באהבת הש"י אותם שמצער אותם בהיותם צדיקים
גמורים, פיון שבאים מרצונם ותאותם מביא להם, אבל בשאר היסורין של אהבה שאינם
באים על ידי שאלה, כאמרם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם, הנה נראה
עול בחקו ית' להביאם עליהם שלא מדעתם, ועכ"ז כבר כתבנו למעלה כי בראות האל
יתברך פנונתם הטובה והישרה להצטער בעבודתו ית', מביא עליהם היסורים לזכות
אותם ואת בני דורם: פרק עשירי יקרה ספק בענין היסורין והוא היותם נמשכים מחטא
האב לבן וכמו שאמר הכתוב (שמות כ') פוקד עון אבות על בנים כשאוהבים מעשה
אבותם בידם כמו שדרשו ז"ל (סנהדרין כ"ז), והנה די ומספיק להם מה שסובלים על
מעשיהם הרעים, ולא הנה ראוי שיסבלו גם כן עונש עון אבותם, כל שכן לפי מה שגזרו
חכמים ז"ל ארבעה חלוקי פפרה שהם ג' ותשובה עם כל אחד מהם והם יוה"כ ויסורין
ומיתה, כי פיון שמת האדם בתשובה ובאו עליו יסורין בעונותיו החמורים נתפפר עונו,
וגם בעון חלול ה' שנאמר (ישעיה כ"ב) עד תמותו, פיון שמת קודם זמנו היתה מיתתו
פפרה על עונותיו החמורים וכמו שנתבאר פרק ב', ואם כן באיזה עון הוא שבאים
ונמשכים היסורין לבן על עון האב, עם היות הבן אוהב מעשה אבותיו בידו, כי אדרבה
במה שחטא הוא בעצמו יש לו איזה התנצלות שלא ליענש כל כך, אם בהיותו מלמד
מאבותיו שאחז בידו במעשיהם בהיותו מצוי אצלם ולא מיחו בו ולא הוכיחוהו, ואם
בהיות הבן ירד האב החוטא ומחנך הרע קורץ גם הוא, והנה טבעו מוכן ונוטה יותר
אל הרע ולא אל הטוב כטבע האב ומנהגו הרע, ובזה הנה מן הראוי שיסבול האב ויענש
גם הוא על עון בנו, ולא הבן על עון אביו כנזכר: ולתשובת זה אקדים ואומר כי להיות
בריאת האדם בעוה"ז לעבוד ה' ולהשלים נפשו, בהיותה מושלת על יצר הרע בהכין
צדה לזרפו, ובכחו ועוצם ידו יזכה לעולם הבא, מן הראוי לו לגמול חסד להש"י שיצרו
נהביאו לעוה"ז, ולהוריו שהיו שותפין לו ביצירתו, וכאמרם ז"ל שלשה שותפין באדם
הקב"ה ואביו ואמו, ומזה הצד הזהיר וצוה האל יתברך על פיבוד אב ואם שהיו סבת
פואו לעוה"ז פדי שיזכה לעוה"ב, והקיש פבודם לכבודו, ובצד מה יותר, כאמרם
(בירושלמי דפאה) בהקב"ה כתיב (משלי כ"ב) פבד ה' מהונף אם יש לה, ובכבוד אב
ואם כתיב (שמות כ') פבד את אביה ואת אמה בין יש לה ובין אין לה, כי מה שנשתתף
האל ית' ביצירתו הוא בדברים רוחניים, ולכן אינו מסוייבו להטריח גופו במה שאין בידו,
אבל אביו ואמו היו שותפין ביצירתו בדברים חומרים שהם כלל הגוף ואיבריו, ולכן

חייבו האל ית' שגם שלא יהיה לו ממון, יטרח בגופו לכבד אותם במה שצריך להם במזונותם ופרנסתם, מצורף לזה על מה שנטפלו אביו ואמו מן יום צאתו לאויר העולם ביניקתו ומאכלו ומשקיו וכסותו הצריכים לו עד זמן גידולו, ועל זה זכתה התורה לאב כמה דברים בבניו הקטנים הסומכים על שולחנו כמציאה וזולתה, ולסבת הסתלקות קצת מפניבד אב ואם לבת פשתנשא להיותה תחת רשות בעלה, זכה לו האל ית' בקטנותה ונערוותה יותר מן הזכר, והוא ענין מכירתה כמ"ש (שמות כ"א) וכי ימכור איש את בתו לאמה וכו', ועל דרך זה הבנים הקטנים הם פנקסי האב וקניניו והם נענשים ומתים בעון אבותם, וכמו שאמרו ז"ל בשבת (ל"ב) בעון נדרים או בעון ביטול תורה או מזוזה בנים מתים פשהם קטנים, וכשהם גדולים אינם נתפשים בעון אבותם, כמו שפתיב (דברים כ"ד) איש בחטאו יומתו, פשהוא איש לא יומת אלא בחטאו, וכמו שאמרו בסנהדרין (כ"ז) פשהוא אומר איש בחטאו יומתו פשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, כי אפי' שאוחז מעשה אבותיו אינו מת אלא בחטאו, אבל יסורין יסבול בעון אבותיו פשאוחז מעשיהם, כי המיתה על חטאם הוא ששלל מהם לא היסורין, כמו שאמר איש בחטאו יומתו, שיש לו חטא ולאביו חטא ואינו מת אלא על חטאו, אפילו שנמשך לו מחטא אביו שאחז מעשיו, ולכך אמר הכתוב פנקד עון אבות על בנים פשאוחזים מעשה אבותם פיגם ג"כ, והם נענשים על חטאם, אלא שאינה מגעת הפקידה עד המות אלא ביסורים, כי פינו שפקטנותם היו נענשים במיתה בענין אבותם, די להם פשיגדלו שלא יענשו במיתה כי אם ביסורין בעון אבותם ועונם שאחזו בהם, אבל לא תמשך עונש לבנים בעון אבותם ואפילו אוחזים מעשיהם כי אם עד שלשים ועד רבעים כמ"ש הכתוב, כי אין האדם משיג לראות בני בנים כי אם עד דור רביעי, וכמ"ש הכתוב (בראשית נ') וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר וגו', וכיון שאינם נענשים על עון אבותם כי אם פשאוחזים מעשיהם, אכ אי אפשר שימשך פקידת העון על יותר מרבעים, כי הבאים אחריהם לא ישיגו לראות האב הזקן חמישי להם פדי שיאחזו מעשיו ויענשו ג"כ על עונו ומה שאמר הכתוב על בנים על שלשים ועל רבעים, והיה מספיק בשיאמר פנקד עון אבות על בנים רבעים, הוא להורות כי פקידה זאת של יסורין קודמין אליהם הבנים לשלשים והשלשים לרבעים, שאם אין בעון האב פדי שיבואו יסורין אלא לאחד מהנמשכים ממנו לא יבאו כי אם לקרוב לו קודם, ואם לא נשלם בו העון ממש לשלישי וכן לרביעי, ואם ניצול הבן הראשון ולא אחז מעשה אביו, אפשר שלא ממש העונש לבנו גם כי יאחז מעשה אבי אביו, כי פינו שנפסק שלשלת העון בבן לא ימשך יותר, וכן אם בן הבן לא אחז מעשה אבותיו, לא ימשך לבנו עונש אב אביו, גם פי יהיה הוא אחז מעשה אבותיו, וכמו שהמשילו במדרש לארבע דיוטות זו למעלה מזו בזו יין ובזו שמן ובזו דבש ובזו מים נפלה דליקה באחת מהן מכבות זו את זו אבל אם היו פולן של שמן פולן גשרפות, כך בזמן שתופסין מעשה אבותיהם בידיהם דור אחר דור הם גדונים על ידו, אבל אם הם מסורגין דור אחד צדיק ודור אחד רשע לא יומתו אבות על בנים: ומה שראינו בענין עון העגל שאמר הכתוב (שמות ל"ב) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם, ונדרשו חז"ל בסנהדרין (פרק חלק) דלאחר כ"ד דורות נגבה פסוק זה, דכתיב הכא בעגל וביום פקדי וכתיב בצדקיהו פשחרב בהמ"ק (יחזקאל ט') קרבו פקודות העיר, קרבו אותו מעשה שנאמר וביום פקדי, וממעשה העגל עד צדקיהו ארבעה

וְעֹשֵׂרִים דוֹרוֹת, מִנְחָשׁוֹן שְׁנַעֲשָׂה הָעֵגֶל בְּיָמָיו עַד צְדָקָהּ, שְׁנִרְאָה שְׁהָעוֹן נִפְקֵד וְנִמְשָׁךְ עַד כַּמָּה דוֹרוֹת, וְגַם שְׁנִפְסַק הָעוֹן לְאִיזָה דוֹר שְׁלֹא אֶחָזוּ מַעֲשֵׂה אַבוֹתֵיהֶם, וְכֵן אָמְרוּ שָׁם עַד יִרְבְּעֵם הָיוּ יוֹנְקִים יִשְׂרָאֵל מֵעֵגֶל א' שְׁעָשׂוּ בַּמִּדְבָּר מִכָּאֵן וְאֵילָף יוֹנְקִים מִשְׁלֹשָׁה, שְׁנִיִּם מִיִּרְבָּעִם וְא' שְׁעָשׂוּ בַּמִּדְבָּר, נִרְאָה שְׁנִמְשָׁךְ פְּקִידַת הָעוֹן יוֹתֵר מִכ"ד דוֹרוֹת אִפְּי' לְמִי שְׁאִינוּ אוֹחִזוּ מַעֲשֵׂה אַבוֹתָיו: וְלִתְשׁוּבַת זֶה אָנִי אוֹמֵר כִּי צְרִיכִים אָנוּ לוֹמֵר כִּי יֵשׁ הַפְּרָשׁ גַּם בְּזֶה בֵּין הַחוּטָא בְּעִנְיָן ע"א לְמִי שְׁחוּטָא בְּשִׂאָר הָעֵבְרִירוֹת, כִּי הַמוֹדָה בַּע"א כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כְּפֹלָה, וְהוּא וְזֵרְעוֹ נִעְנְשִׁים עַד כַּמָּה דוֹרוֹת, כִּי הַתּוֹרָה הִיא מְוַרְשָׁה קֹהֶלֶת יַעֲקֹב, וְכַתוּב גַּם כֵּן (דְּבָרִים ל"ב) שְׁאֵל אֲבִיךָ וַיְגַדֶּךָ וְגו', וּמִזֶּה הֵצֵד חַיִּיב הָאֵב לְלַמֵּד תּוֹרָה לְבֵן כַּמ"ש (שָׁם י"א) וְלִמְדַתְּם אֶתְּם אֶת בְּנֵיכֶם, לְהוֹרוֹת כִּי יִרְוֹשָׁה מֵאַבוֹת לְבָנִים, וְכָל עוֹד שְׁיִרְוֹשָׁה זֹאת מִשְׁתַּלְשֵׁלֶת מֵאַבוֹת לְבָנִים, אִין הַבָּנִים נִעְנְשִׁים בְּשִׂאָר עוֹנוֹת שְׁנִכְשָׁלִים בָּהֶם אַבוֹתֵיהֶם אֲלֵא עַד אֲרַבְעָה דוֹרוֹת מִן הַטַּעַם הַנֶּאֱמָר לְמַעַלָּה, וְאִם נִכְשָׁלִים בְּעוֹן ע"א הָרִי הוּא כְּאֵילוֹ נִפְסָקָה שְׁלֹשֶׁלֶת הַיִּרְוֹשָׁה, וְכֵאֵילוֹ אִין הַתּוֹרָה יִרְוֹשָׁה לוֹ מֵאַבוֹתָיו וּבְזֶה מִתְמַעֲטִין זְכוּיָתוֹ לְשִׁיעֲנֹשׁ עַל עוֹן אַבוֹתָיו אִפְּי' לְאַחַר כַּמָּה דוֹרוֹת, וְהָרִי הוּא כְּגַר שְׁאִין לוֹ זְכוּת אַבוֹת, וְהוּא מְעוֹנָה בְּיִסוּרֵין בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְכִמוֹ שְׁאָמְרוּ בִּיבְמוֹת (מ"ח) מִפְּנֵי מַה גָּרִים מְעוֹנִים וְיִסוּרִים בָּאִים עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי שְׁעָשׂוּ עֲצָמָם לִיְכַנֵּס תַּחַת כַּנְּפֵי הַשְּׂכִינָה, שְׁאִין לָהֶם זְכוּת אַבוֹתָם שְׁלֹא עֲמָדוֹ רְגְלֵיהֶם בְּהַר סִינִי, אֲבָל מִי שְׁיֵשׁ לוֹ זְכוּת אַבוֹת וְלֹא נִפְסַק שְׁלֹשֶׁלֶת יִרְוֹשַׁת הַתּוֹרָה מִמֶּנּוּ הָרִי הוּא כְּאֵילוֹ קִבֵּל הַתּוֹרָה מִהַר סִינִי, וְכִמוֹ שְׁהוֹכִיחוּ בְּקִידוּשֵׁין (ל') כָּל הַמְּלַמֵּד אֶת בֶּן בְּנוֹ תּוֹרָה כְּאֵילוֹ קִבֵּלָהּ מִהַר סִינִי כְּדִכְתִּיב (דְּבָרִים ד') וְהוֹדַעְתֶּם לְבְּנֵיךָ וְלְבְּנֵי בְּנֵיךָ וְסִמַּיְךָ לֵימָּה יוֹם אֲשֶׁר עֲמַדְתָּ לְפָנָי ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו', וְגַם כִּי הַכְּתוּב שְׁאָמַר (שְׁמוֹת כ') פִּןקֵד עוֹן אַבוֹת עַל בָּנִים וְעַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים כְּתוּב בְּעִנְיָן אִיסוּר ע"א כְּמוֹ שְׁכַתוּב לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם, כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קִנָּא פִןקֵד עוֹן אַבוֹת עַל בָּנִים וְגו', יֵשׁ לְפָרֵשׁ הַכְּתוּב בְּשִׂאָר עֵבְרִירוֹת, וְכִמוֹ שְׁמַצִּינוּ שְׁנִרְאָה עִנְיָן זֹאת הַפְּקִידָה בְּפָרֵשׁת כִּי תִשָּׂא וּבִפ' שְׁלַח לָךְ בְּעִנְיָן הַמְּרַגְלִים, וּפְרִוֹשׁ הַכְּתוּב יִהְיֶה כֹּה, כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קִנָּא פִןקֵד עוֹן אַבוֹת עַל בָּנִים וְגו', כְּלוֹמֵר עוֹנֵשׁ ע"א הוּא גְדוֹל עַד מְאֹד וְנִמְשָׁךְ לְדוֹרוֹת כְּאוֹמְרוֹ וּבִיּוֹם פְּקִדֵי וּפְקִדְתֵי וְגו', אֲבָל גַּם בְּשִׂאָר עֵבְרִירוֹת שְׁאִין אִתָּה פּוֹרֵק עוֹל אֱלֹהוֹתֵי מַעֲלֵיךָ, אָנִי ג"כ פּוֹקֵד עַד ד' דוֹרוֹת, וְזֶה רּוֹצֵה בְּאוֹמְרוֹ כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קִנָּא פִןקֵד, כִּי גַם כְּשֶׁאֲנִי אֱלֹהֶיךָ שְׁאִין אִתָּה חוּטָא בְּעִנְיָן ע"א אֲלֵא בְּשִׂאָר עֵבְרִירוֹת, אָנִי פּוֹקֵד, כְּמוֹ שְׁפִירְשֵׁתִי: וְעוֹד אֲפָשֵׁר לוֹמֵר כִּי גַם בַּע"א אִין הַקַּב"ה פּוֹקֵד עוֹן אַבוֹת עַל בָּנִים אֲלֵא עַד ד' דוֹרוֹת כְּפִשְׁט הַכְּתוּב שְׁאָמַר בְּעִשְׂרַת הַדְּבָרוֹת בְּעִנְיָן ע"א כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קִנָּא פִןקֵד עוֹן אַבוֹת עַל בָּנִים וְגו', וְזֶה אִינוֹ אֲלֵא בְּעוֹן יַחִיד כִּי כָּל הַדְּבָרוֹת לֹא נִאָּמְרוּ אֲלֵא בְּלִשׁוֹן יַחִיד, אֲבָל כְּשֶׁרַבִּים חוּטָאִים בְּעִנְיָן ע"א פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עַד כַּמָּה דוֹרוֹת כְּאוֹמְרוֹ וּבִיּוֹם פְּקִדֵי וּפְקִדְתֵי עֲלֵיהֶם וְגו', מִצַּד כִּי הַמוֹדָה בַּע"א כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כְּפֹלָה, וְכִשְׁהַדּוֹרוֹת הַבָּאִים אַחַר הַדּוֹר שְׁעַבַד ע"א הֵם חוּטָאִים בְּאִיזָה עוֹן שְׁיִהְיֶה הוּא נִחְשָׁב כְּאֵילוֹ חֲטָאוּ בְּעוֹן שְׁחֲטָאוּ אַבוֹתָם שְׁהִיָּה בְּעִנְיָן ע"א שְׁהַמוֹדָה בָּהּ כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כְּפֹלָה, וּמִפְּנֵי זֶה כְּשֶׁפּוֹקֵד הָאֵל ית' עֲלֵיהֶם חֲטָאתָם פּוֹקֵד ג"כ עֲלֵיהֶם חֲטָא אַבוֹתָם שְׁהוּא מִיּוֹחֵס אֵל חֲטָאתָם, כִּיּוֹן שְׁכוֹלֵל כָּל מִינֵי הַחֲטָאִים כְּמוֹ שְׁאָמְרָנוּ, כ"א הָיוּ חוּטָאִים הָאֲבוֹת הִהָמָה בְּעוֹן גָּזֵל וְהַדּוֹרוֹת הַבָּאִים בְּעוֹן עֲרִיוֹת לֹא הִיָּה נִפְקֵד עֲלֵיהֶם עוֹן אַבוֹתָם, שְׁאִין יַחַס לְעוֹן גָּזֵל עִם עוֹן עֲרִיוֹת, אֲבָל עוֹן ע"א יֵשׁ לוֹ יַחַס עִם כָּל הָעוֹנוֹת כְּמוֹ שְׁאָמְרָנוּ,

ולזה נפקד עליהם ביום פקדי עונם, וז"ש הפתוב וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם כלו' מה שהוא מענין חטאתם: ואשוב לעיקר מה שנתקשה לנו בתחלת הפרק, כ"א האבות החוטאים חזרו בתשובה וסבלו עונש עונם החמור, מה ישאר לבן להיות נענש אחריו ולהיותו נפקד ביום פקדתו על עונות אבותיו, פינן שהם חזרו בתשובה אפילו שחטאו בעון החמור בעון ע"א הרי נתכפר עונם בתשובה ויסורין ומיתה שפרקה העון ואפי' חלול השם: ואם נאמר כי מה שנענש הבן בעון האב בשאחז מעשיו הוא בשלא שב האב בתשובה מהעון אשר הענה, הנה בעון העגל שנאמר בו וביום פקדי ופקדתי עליה' חטאתם נראה ששבו בתשובה, וכמו שכתוב וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שמו איש עדיו עליו אחר שנענשו פבר במגפה ובחרב ובהשקאה פסוטות, וא"כ איך נענשו בניהם אחריהם עד כ"ד דורות, פינן שאבותם נענשו על חטאתם ושבו בתשובה, וכמו שאמרו גם כן במדרש (אליהו זוטא רפ"ד ח"ב) ארבעים יום שעלה משה למרום להביא תורה לישראל היו ישראל נוהגים כל אותם הימים צום ומענית.

ביום אחרון שבכולם לנו בתענית והשפיעו ועלו לפני הר סיני והיו בוכים לקראת משה והוא לקראתם עד שעלתה בכייתם לפני המקום ונתגלגלו רחמיו וקבלם בתשובה ובשר אותם הקב"ה ונשבע שתהא לכם בכייה זו בכית שמחה שיהא יום זה סליחה וכפרה להם ולבניהם עד סוף כל הדורות ע"כ, וא"כ איך נענשו בניהם אחריהם אחר התשובה והעונש שבא עליהם: ולזה אני אומר כי גם זה מעונש עון ע"א שהמודה בה פכופר בכל התורה כולה, ולכך נענשים הבאים אחריהם מזרעם, גם כי הם חזרו בתשובה במעשה העגל, כי היסורים הראויים לבא לכפרת עון ע"א אחר התשובה הם פבדים מאד, והאל ית' חס על החוטא פינן ששב בתשובה שלימה שלא יביא עליו כל היסורים הראויים לעונש עון ע"א, ובורר מנה יפה לבאים אחריו מזרעו שיסבלו בעון אבותם ביום פקודת עונם, פינן שהם עצם מעצמיו ובשר מבשרו והיו בקטנותם, כנכסי אבותם למות בעונם, ואחר שגדלו נשארו עדיין במקומו לסבול יסורי העונות פינן שהם אויזים בהם גם כן, כי באיזה עון שיתפשו בו אויזים מעשה אבותם, כמו שעון אבותם הם בענין ע"א הכולל כל עונות שבתורה כמו שאמרנו.

ובשאר העונות שאינו פוקד לבנים כ"א עד דור רביעי כפי התשובה הראשונה, ג"כ הם מהעונות החמורים, וגם כי שב החוטא, האל יתברך חס עליו פינן ששב בתשובה שלימה שלא להעמיס עליו בלבד כל היסורים הראויים לבא על חומר חטאו, ומניח חלק לבניו אחריו כנזכר, ובענין ע"א החמורה נמשך מה שנשאר שלא היה יכול החוטא לסבלו עד כמה דורות, פדי שיוכלו לסבול כל דור ודור מה שיבא אליהם חלק מהעון הקודם שנכשלו בו אבותם, וכאמרו וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם אחר שנענשו ושבו, לומר כי פינן שפבר נענשו קצתם בג' מיני עונשים והנשארם גם כן ימקו בעונם ביסורים שיבאו עליהם, רצה האל ית' לחוס עליהם שלא להביא על הנשארם כל העונש הראוי להם, אלא שישאר קצתו שמור לפקוד אותו לדור דור כנזכר, כי גם אותם שמתו בשלשת מיני המיתה, לא קדמו להם יסורים קודם המיתה, כסדר ד' חלוקי פפרה שבעונות החמורים ויש בהם חלול ה' יסורים תולים ומיתה מכפרת, ומפני כי לא קדמו להם יסורין לא נשלמה הפפרה, ונשארו היסורין לבניהם אחריהם לדורי דורות כמו שאמרנו: פרק

אחד עֶשֶׂר רָאוּי לְחַקֵּר עַל הַחוּטָא וְשׁוּנָה בְּחֻטָא אִם רָאוּי שְׂיַעֲנֵשׁ יוֹתֵר עַל עֲשׂוֹתוֹ חֻטָא אֶחָד מִיִּנְחָד פְּעַמִּים וְשִׁלְשׁ, אוֹ אִם יַעֲנֵשׁ יוֹתֵר בְּעֲשׂוֹתוֹ ג' חֻטָאִים מְחֻלָּפִים, עִם הַיּוֹתֵם שְׁנַיִם הַשִּׁלְשׁ חֻטָאִים לְחֻטָא הַמִּיִּנְחָד.

וּמִצָּאֵנוּ חֲזו"ל שְׂאוּמְרִים מִי שְׁעָבַר עֲבִירָה פַּעַם רֵאשׁוֹנָה וְשִׁנְיָה וְשְׁלִישִׁית הַתְּרֵיחַ לוֹ, הַתְּרֵיחַ לוֹ ס"ד אֲלָא אֵימָא נַעֲשִׂית לוֹ כְּהִיתֵר, שְׁנַרְאָה שְׂרָאוּי לְהַחְמִיר בְּעוֹנֵשׁ הַחוּטָא וְשׁוּנָה וּמִשְׁלֵשׁ בְּעִבְרָה אַחַת מִצַּד שְׁנַעֲשִׂית לוֹ כְּהִיתֵר וּכְמוֹ שְׁנַעֲקָרָה לְגַמְרֵי מִן הַתְּרֵיחַ, יוֹתֵר מִמֵּי שְׁעָבַר ג' עֲבִירוֹת מְחֻלָּפוֹת שְׁלָא נַעֲשׂוּ לוֹ כְּהִיתֵר, וּכְמ"ש ג"כ עָבַר אָדָם עֲבִירָה אַחַת מוֹחְלִין לוֹ שְׁנַיִה מוֹחְלִין לוֹ ג' מוֹחְלִין לוֹ ד' אֵין מוֹחְלִין, וּבְעֵנִי הַעוֹשֶׂה עֲבִירָה פְּעַמִּים וְשִׁלְשׁ בְּשׁוּגָג, מְצִינוּ בְּהִיפָּךְ שְׁהַעוֹשֶׂה ג' עֲבִירוֹת מְחֻלָּפוֹת בְּהַעֲלָם א' חֲזִיב ג' חֻטָאוֹת, וְאִם עוֹשֶׂה עֲבִירָה אַחַת ג"פ בְּהַעֲלָם א' אֵינוּ חֲזִיב אֲלָא חֻטָאֵת אַחַת, וְא"כ נִרְאָה כִּי הַעוֹשֶׂה בְּמִזִּיד ג' עֲבִירוֹת מְחֻלָּפוֹת חֲמוֹר מְהַעוֹשֶׂה עֲבִירָה א' ג"פ: וְאוֹמֵר כִּי הַשִּׁכָּל מְחִיב כִּי גְדוֹל עוֹנֵשׁ הַעוֹשֶׂה ג' עֲבִירוֹת מְחֻלָּפוֹת בְּמִזִּיד, מְהַעוֹשֶׂה אַחַת ג"פ בְּמִזִּיד, וְזֶה כִּי הַחוּטָא רָאוּי שְׂיַעֲנֵשׁ מְשַׁנֵּי פְּנִים, אִם מִצַּד מַה שְׁעָבַר עַל מְאָמְרֵי הָאֵל ית', וְאִם מִצַּד מַה שְׁהִטִּיל פָּגָם בַּתְּרֵיחַ הַתְּמִימָה וּפְרִיץ גְּדֵרָה, וּכְאָמְרֵם חֲזו"ל (שְׂמ"ר פְּרָשָׁה ו') י' שֶׁל לֹא יִרְבֶּה לוֹ בְּנִשִּׁים וְסוֹסִים הֵיטָה צוּעֵקֵת עַל שְׁלֵמָה ע"ה שְׁאָמַר אֲנִי אֲרַבָּה וְכו', וְלִזֶּה הוּא מְבֹאָר שְׂמִצַּד זֶה הוּא חֲמוֹר הַעוֹשֶׂה ג' עֲבִירוֹת מְהַעוֹשֶׂה עֲבִירָה אַחַת ג"פ, כִּי זֶה שְׁעָשֶׂה ג' עֲבִירוֹת הוּא כְּמוֹ שְׁעָקַר ג' לְאוֹנֵן מִן הַתְּרֵיחַ וְשִׁלְשָׁתָם צוּעֵקִים עָלָיו מִשָּׂא"כ בְּמִי שְׁעָבַר עַל לֹא ג"פ, וְגַם מִצַּד מַה שְׁעָבַר עַל מְאָמְרֵי הַשִּׁי"ת הוּא חֲמוֹר יוֹתֵר הָעוֹנֵב ג' עֲבִירוֹת מְהַעוֹנֵב אַחַת ג"פ, כִּי הָעוֹנֵב ג' עֲבִירוֹת מְחֻלָּפוֹת נִרְאָה כְּאִילוֹ אֵינוּ מְחַשְׁבִּים מִצּוֹת הָאֵל ית' וּמִשִּׁים לֹאֵל מְלִתוֹ בְּעָבְרוֹ עַל רְצוֹנוֹ בְּג' דְּבָרִים מְחֻלָּפִים, מִשָּׂא"כ בְּעוֹבֵר עֲבִירָה אַחַת ג"פ כִּי לֹא עָבַר אֲלָא עַל דִּיבּוּר אֶחָד, וְאֶפְשָׁר שְׁכַבְּשׁוּ יִצְרוּ לְאוֹתוֹ דְּבָר, וְלֹא כְּמִי שְׂאֵינוּ מְחַשְׁבִּים דְּבַר הַשִּׁי"ת* (נְפִלְאֵתֵי כִּי דְבָרֵי הַרְבַּ אֵלֶּה הֵמָּה לְכַאוּרָה נִגְדַּ מְסַקְנַת הַגְּמָרָא (סְנֵהֲדָרִין פ"א:)) מִי שִׁלְקָה וְשָׁנָה ב"ד מְכַנְיִסִין אוֹתוֹ לְכִיפָּה כו', וּבְגָמְרָא תָא אֶסְבְּרָא לָךְ בְּמִלְקִיּוֹת שֶׁל פֶּרֶת אַחַת אֲבָל שֶׁל ג' פְּרִיתוֹת אִיסוּרָא דְקָא טְעִים כו', הֲרִי דַחְמִיר הָעוֹנֵב עֲבִירָה אַחַת ג"פ מְעוֹבֵר ג' עֲבִירוֹת כָּל אַחַת פַּעַם אַחַת.

וְאֶפְשָׁר יֵשׁ לְחַלֵּק בֵּין דִּינֵי שָׁמַיִם לְדִינֵי אָדָם, כִּי בְּגָמְרָא שָׁם הוּא בְּדִינֵי אָדָם, וְהַרְבַּ הַמְּחַבֵּר יְדַבֵּר פַּה מְדִינֵי שָׁמַיִם, וְצ"ע. הַמְּדַפֵּס יג"ם.

הַעֲרָה*) וְהֲרִי הוּא כְּמוֹ שְׁפוּרֵץ פְּרָצָה אַחַת בְּכַרְם, שְׂאֵינוּ שׁוּהָ לְמִי שְׁפוּרֵץ בְּהַ שִׁלְשׁ פְּרָצוֹת שְׁנַתְּנָה לְמַרְמָס וּלְבַעַר מְכַל רוּחוֹתֶיהָ, וּכְמ"ש הַפְּתוּב (יְשַׁעְיָה ה') הִסֵּר מְשׁוֹכְתוֹ וְהִיָּה לְבַעַר פָּרִץ גְּדוֹר וְהִיָּה לְמַרְמָס, כִּי לְשׁוֹן פְּרוּץ מוֹרָה עַל פְּרָצוֹת הַרְבֵּה וְלִכֵּן הִיָּה לְמַרְמָס, וּמַה שְׁאָמַר מִי שְׁעָבַר עֲבִירָה פַּעַם א' ב' וְג' נַעֲשֶׂה לוֹ כְּהִיתֵר, שְׁנַרְאָה הֵיטוֹ רָאוּי לְעוֹנֵשׁ גְּדוֹל זֶהוּ כְּשִׁמְחִזִּיק וְעוֹמֵד בְּחֻטָאוֹ אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה לוֹ כְּהִיתֵר, אֲבָל אִם נוֹתֵן אֵל לְבוֹ שְׁלָא יֵשׁוּב עוֹד לְכַסְלוֹ אֵינוּ נַעֲנֵשׁ עַל הַג' פְּעַמִּים שְׁעָבַר אוֹתָהּ עֲבִירָה כְּמִי שְׁעָבַר ג' עֲבִירוֹת חֲלוּקוֹת כְּפִנְזָר, וּמַה שְׁאָמְרוּ עָבַר עֲבִירָה אַחַת מוֹחְלִין לוֹ וְכו' וְזֶהוּ בְּחֻטָא הַרְאִישׁוֹן שְׁעָשֶׂה מִיָּמִיו שְׁהַשִּׁי"ת מוֹחֵל לוֹ עַד הַד' וְכו' אִם הוּא עוֹשֶׂה עֲבִירָה אַחַת פַּעַם אַחַת וּב' וְג' כְּשִׁלְשׁ חֻטָא עֲדִינֵן מִיָּמִיו שְׁמוֹחְלִין לוֹ ג"כ, אֲבָל אַחַר שְׁמוֹנֵין הָעוֹנוֹת מִג' וְאֵילָךְ נַעֲנֵשׁ יוֹתֵר עַל ג' חֻטָאִים מְחֻלָּפִים מְעַל חֻטָא אֶחָד ג"פ כְּפִנְזָר, וְזֶהוּ שְׁהַפְּלִיג הַפְּתוּב בְּדוֹר הַמְּבּוּל

שעברו על כמה עבירות הנכללות במלת השחתה, וכמ"ש הכתוב ותשחת הארץ לפני האלהים וגו', כי גם שכל עבירה ועבירה החזיקו והיו עושים אותה כמה פעמים, נראה שלא היה נחתם גזר דינם אלא בהיות עבירות חלוקות ותמורות כמה שבינם להש"י ובמה שבינם לבנים, וכמו שאמר ותשחת הארץ לפני האלהים כמה שבינם לבין האלהים, ותמלא הארץ חמס כמה שבינם ונאפשר עוד לומר כי מה שאמר ותשחת הארץ לפני האלהים הוא כי היו עושים עבירות אלו החמורות בהחבא והסתר כמעט שלא היה גלוי כ"א לפני האלהים, אבל חטא הגזל והחמס אי אפשר מבילתי שיהיה מפורסם ולזה אמר ותמלא הארץ חמס, כלומר שמלאה הארץ מהחמס בפרסום לעיני כל חי, ומפני שהש"י רוצה להצדיק דינו כשמביא פורענות לעולם שלא יראה שעושה שלא פדין ואם העונות החמורים לא היו גלויים לכל היה נראה שלא פדין הפורענות שהיה מביא עליהם, לכן אמר הכתוב (בראשית ו') ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם וגו', כלו' גם כי לא היו חוטאים החטאים גדולים הגלויים לפני, יש די וספוק בחמס הידוע ומפורסם להם כדי שיהיו ראויים להשחתה, וזהו שאמר קץ כל בשר וגו' כי מלאה הארץ חמס מפניהם, כלו' בסבת החמס שמלאה הארץ בפרסום ראויים שיבא עתם וקצם, וימיהם לא משכו: ונחזור לענינו, כי העושה שלש עבירות חלוקות ענשו חמור מהעושה עבירה אחת ג"פ, אם מצד מה שעובר על מאמר הש"י, ואם מצד מה שהטיל פגם בתורה בפרוץ גדרה בכמה צדדים: וכדי שיתבאר זה ביאור שלם אומר, כי מן הידוע כי האדם בזה העולם הוא צריך לכמה דברים לצורך מחייתו וקיומו, וצריך ג"כ להיות נשמר מפניהם דברים ההונים על האדם ממקרים ופגעים המטרדיים ומונעים אותו ממחייתו וקיומו בזה העולם, ואין בידו לקרב תועלתו ולרחק נזקיו כ"א בחמלת ה' עליו, וכמו שאמר דעה"ה (תהלים מ) רצה ה' להצילני ה' לעזרתי חושה.

על הנזקים ההונים אומר רצה ה' להצילני, כי גם שהוא מעותד למקרים ולפגעים בנצחון האל ית' יהיה ניצול מהם, ועל התועליות המוכרחות אליו לצורך מחייתו וקיומו, אומר ה' לעזרתי חושה, כי אין בידו לקרב כל התועליות הצריכים אליו והם לעזרתי מדי יום ביום, כ"א ביכלתו ית', ומפני שהם צריכים אליו תדיר אומר חושה, כי יש מהם שאי אפשר להתקיים בלתם אפילו שעה אחת: והנה מאהבת השי"ת לישאל, לא רצה שיהיה להם תועלת ממנו שיהיו עיניהם תלויות אליו בכל יום שישפיקם כמה שצריך להם, ושיצילם ויגן עליהם מהמקרים ההונים מדי יום ביום, אלא נתן להם התורה מצות ואזהרות, כי מלבד מה שיש בהן סודות נעלמים וטעמים נפלאים מה שאי אפשר לאדם להשיגם בהיותו מורכב מד' היסודות, ולכן אין לקוות שכרם בזה העולם, וכמו שאמרו שכת מצות בהאי עלמא ליכא, הנה יש בהן בסגולה שיקרבו תועלת הצריך להזהיר במצנות עשה, וירחקו היזק ההונה על הנזהר במצנות לא תעשה, כאילו תאמר הנהיר במצנות ציצית זוכה לכבוד ומעלה לבד מה שצפון לעוה"ב או א' משאר מיני ההצלחות, והנהיר בתפילין כמו כן זוכה להצלחה פרטית מהצלחות העוה"ז, וכן בשאר המצוות, וכמו כן באזהרות הנזהר מעבירה פלונית נצול ממקרה פלוני, והנהיר בעבירה פלונית ניצול ממקרה אחר מניחם למה שנהיר בו כפי התנחסות יודע תעלומות אשר גלה קצת מחכמתו זו ליראיו ונתן בכח התורה שהיא כולה שמוטו ית', ובכח כל מצוה ומצוה

להצליח ולהגין על המקנים אותה וקורא בה, והאותיות המסודרות בכל מצנה ומצנה הן שמוותיו של הקב"ה המנוחדים ומסוגלים להצליח לאדם המקנים המצנה ההיא במין ההצלחה המנוחדת למצנה ההיא, וכאילו אותן האותיות הפתובות בתורה באותה מצנה שהוא זהיר בה שהן שמוותיו של הקב"ה הן מאירות לפניו לעולם, כאילו מזפירם ופועל בהם פעולה נפלאה להייתו מןצלח במין ההצלחה ההיא המנוחדת ומסוגלת באותה המצנה, וכן הנזק ממשות העבירה המזדמנת לידו לעשותה, האותיות הפתובות בתורה באזקהרה ההיא שהן שמוותיו של הקב"ה הן מאירות לפניו ומגינות עליו כאילו מזפירם להנצל מהמקרה והפגע שהיה מעותד לבא עליו, וכשאינו זהיר אלא שנוכשל בה יפול בשחת יפעל ואין לו עוזר ותומך, וכמו שמצנות עשה הן בפועל להצליח האדם ולהטיב לו בכל מיני ההטבות שהן הנכללות ברמ"ח מצנות עשה, והעבירות שקיומן הוא בשב ואל תעשה ואין בהן שום פועל רק היותו נזקר מעשות העבירה בשעה שהיא מזדמנת אליו, בין בסגולות המנוחדות בהן, הן ההעדר וההמנע מבוא עליו המקרים והפגעים שהיה מעותד שיבואו עליו, וכן כל מיני הפגעים שבעולם שהצלת כולם נכלל בשם"ה המצות ל"ת פנוצר, ולזה הוא מבואר כי העובר על ג' עבירות מחולפות ג' מיני פגעים רעים עומדים על ימינו לשטנו והשמות הרמוזים באותיות הפתובות באותן האזקהרות בתורה הם הם נצבים לעומתו להכריעו לכף חובה, ולדחותה במקום אשר לא יוכל קום, משא"כ העובר על עבירה אחת ג"פ.

ועל ענין זה אמר הכתוב וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, ואמרו ז"ל (תענית ז') זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם המנות, כי סם חיים הוא כולל הקרבת תועלותיו והרחקת נזקיו, וסם המנות בהיפך, והרי התורה היא מגינה לפני בני"י להרחיק נזקיהם, וגם היא מכינה לפניהם דברים הצריכים להם, ולכן סמוך פסוק זה להבדלת הערים לנוס שמה הרוצח, ואמר מיד וזאת התורה וגו', פלומר התורה היא מגינה לכל החוסים בשם יתברך שלא יארע להם שום נזק מרציחה ולא משום דבר אחר, ונתבאר המכוון להתבאר בפרק זה: פרק שנים עשר ואחר שנתבאר ענין התשובה כי היא החרטה ועזיבת החטא, נאמר כי אינם פשאר המצות שהעושה חלק המצנה אין לו חלק שכר המצנה, כמו שתאמר מצות ציצית הוא בד' הפנפות והעושה ציצית בג' פנפות לבד, אינו מקנים ג' חלקי המצנה שהרי ד' ציציות מעכבין זה את זה והרי הוא כאילו לא עשה שום דבר, ואולם התשובה גם כן אינה שלימה עד שתהיה בחרטה לשעבר ועזיבת החטא לעתיד, עם כל זה החרטה לבד בלי עזיבת החטא מועיל קצת, וכן עזיבת החטא.

בלי חרטה, וכמו שמצינו באחאב שנכנע מלפני ה' במה שקרע בגדיו וצם ושכב בשק, שנראה כמתחרט על מה שעשה, ולא עזב כל חטאיו, ועם כל זה הועיל לו, כדכתיב (מלכים א' כ"א) יען כי נכנע מפני לא אבוא הרעה בימיו וגו', וכן מצינו באנשי גינה ששבו לעתיד שעזבו החטא, ולא נתחרטו על העבר, כי אפילו באזהרת המלך לעם אמר (יונה ג') וישובו איש מדרך הרעה ומן החמס אשר בכפיהם, אשר כפי הנראה כי החמס אשר עודנו בכפם לא בלעוהו הוא שהיו מחזירים ולא הגזל הנאכל שקשה להשיבו, ויותר מזה א"ר יוחנן (בירושלמי תענית פ"ב) מה שהיה בכך ידיהם החזירו בשידה טיבה ומגדל לא החזירו.

וְלִזָּה אָמַר הַפְּתוּב וַיֵּרָא אֱלֹהִים וּגּו' כִּי שָׁבוּ מִדְּרָכָם הִרְעָה שֶׁהוּא עֲזִיבַת הַחֲטָא לְעֵתִיד לְבַד, וְעַם כָּל זֶה הוֹעִיל לָהֶם שְׁנַחֵם הָאֱלֹהִים עַל הִרְעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת וְלֹא עָשָׂה, וּמִפְּנֵי כִּי תִשׁוּבְתֶם זֶה לֹא הִיָּתָה שְׁלִימָה כַּנֶּזְכֵּר, אָמַר הַפְּתוּב עַל הִרְעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה, כְּלוּמַר עַל מַה שֶׁדָּבַר עוֹד מ' יוֹם וַיִּנְיֹנָה נְהַפְכֶת הוּא שְׁנַחֵם וְלֹא עָשָׂה בְּסוּף הָאֲרָבָעִים, אֲלֵא הָאֲרִיף לָהֶם עַד שֶׁתְּהִיָּה תִשׁוּבְתֶם שְׁלִימָה, וְאִפְּלוּ בְּהִשְׁבָּתוֹ אֶל לְבוֹ לְשׁוּב בְּלִי קִיּוּם שׁוּם חֶלֶק מִב' חֶלְקֵי הַתִּשְׁבָּה הַהִכְרָחִיִּים מִיִּקַּל הָאָדָם מֵעוֹנֵשׁ, וְכִמּוֹ שֶׁלְּמַד הַר"ן ז"ל דְּבַר זֶה בְּסוּף דְּרִישׁ וְעֵתָה יִשְׂרָאֵל מִפְּסוּק וְהִשְׁבִּינֵהוּ אֶל לְבָבָהּ בְּכָל הַגּוֹיִם, שֶׁהוּא הַהִשְׁבָּה לְלֵב לְשׁוּב, וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ הִיא הַתִּשְׁבָּה בְּפִנְעַל, וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתָהּ הוּא שִׁכַר הַהִשְׁבָּה לְלֵב שִׁתְּנֶהָ לְרַחֲמִים לִפְנֵי שׁוֹבֶיךָ, וַיְהִיָּה וְשָׁב מִלְּשׁוֹן בְּשׁוּבָה וְנַחַת, וְאָמַר וְשָׁב וּמִכָּפָר מְכַל הָעַמִּים שִׁישְׁלִים הַגְּאוּלָּה מִפֶּל וְכָל חֶלֶף עֲבוּדְתוֹ שֶׁהַשְּׁלִים חֶק הַתִּשְׁבָּה וְכִמּוֹ שֶׁבִּיָּאָר שָׁם: פָּרַק שֶׁלְּשָׁה עֶשֶׂר גַּם כִּי הַתִּשְׁבָּה הִיא מוֹעִילָה לְכָל בְּאֵי עוֹלָם עַם כָּל זֶה יֵשׁ הַפָּרֶשׁ בֵּין תִּשְׁבִּיב יִשְׂרָאֵל לַתִּשְׁבִּיב שֶׁאֵר הָאֲנָמוֹת ע"א שֶׁהִיוּ בְּשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת (ב"ר פ' א') כִּי הָעוֹלָם לֹא נִבְרָא אֲלֵא בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל שִׁיִּקְבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה וְאִם לֹא יִקְבְּלוּהָ אֵין קִיּוּם לְעוֹלָם, (מְדֻרָשׁ תְּהִלִּים ל"ו) כִּי כ"ו דוֹרוֹת נִתְקַיְּיִם בְּחֶסֶד הָאֵל ית' כְּנֻגַד הַגִּי כ"ו כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד, וְכֵן הַתִּשְׁבָּה אֶלְמָלָא לֹא נִתְקַבְּלָה לֹא הִיָּה קִיּוּם לְעוֹלָם.

וְזֵהוּ (ב"ר פ' א') שֶׁקְדָּמָה בְּמַחְשָׁבָה לְבְרִיאַת הָעוֹלָם בְּכָלֵל הַשְּׁבָעָה דְּבָרִים שֶׁקְדָּמוּ לְעוֹלָם, וַיִּשְׂרָאֵל שִׁישׁ עָלֵיהֶם עוֹל רַמ"ח מִצְוֹת עָשָׂה וּשְׁס"ה מִצְוֹת ל"ת וְאֵי אֶפְשָׁר לְעַמּוֹד בְּכָלֵלֵם מִבְּלִי שְׁלֹא יִקְיִימוּ אֵיזָה מִצְוָה אוֹ יַעֲבְרוּ עַל אֵיזוֹ עֲבִירָה, הֵם הַצָּרִיכִים לַתִּשְׁבָּה בְּכָל יוֹם, וּבִשְׁבִילֵם נִבְרָאת, וְכִמּוֹ שִׁיִּחַס הַנְּבִיא ע"ה הַתִּשְׁבָּה לְיִשְׂרָאֵל שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וּגּו', וְכִמּוֹ שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמִים (יוֹמָא פ"ו) גְּדוּלָּה תִּשְׁבָּה שְׁמַגַּעַת עַד כֶּסֶף הַכְּבוֹד, וַיְדוּעַ כִּי נִפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל חֲצוּבוֹת מִתַּחַת כֶּסֶף הַכְּבוֹד מֵהָאוֹצָר שֶׁשָּׂמוּ גוּף, מִשָּׂא"כ בְּנִפְשׁוֹת שֶׁל אֲנָמוֹת ע"א הַנֶּזְכָּרִים, וְאָמַר ג"כ אֶהְיָה כְּטַל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כְּשׁוֹשְׁנָה (וי"ר פ' כ"ז) אָמַר הַקַּב"ה כְּשׁוֹשְׁנָה זֶה מְפֹרַחַת וְלִבָּה לְמַעְלָה כִּי אֲתֵם כְּשֶׁתַּעֲשׂוּ תִשְׁבָּה יְהִי לְבַכְּם לְמַעְלָה, וּכְתִיב לְיִשְׂרָאֵל, וְכֵן אָמַר הַפְּתוּב (דְּבָרִים ט"ז) וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְעַתָּ בְּקוֹלוֹ וּגּו' כִּי אֵל רַחוּם ה' אֱלֹהֶיךָ לֹא יִרְפֶּךָ וּגּו' וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבוֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם, נִרְאֶה כִּי הַתִּשְׁבָּה מְיֻחָדָת לְיִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב ה' אֱלֹהֶיךָ וּגּו' וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבוֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם, כִּי קִבְּלַת הַתִּשְׁבָּה צָרִיכָה ג"כ זְכוּת אֲבוֹת יִשְׂרָאֵל: וְכֵן מְצִינּוּ כָּל הַנְּבִיאִים מְזַכְּרִים אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּשְׁוּבוּ בַּתִּשְׁבָּה עַל כָּל חֲטָאתָם וּמְזַכְּרִים עוֹנְשֵׁי אוֹמוֹת ע"א הַנֶּזְכָּרִים וְאִינָם מְזַכְּרִים אוֹתָם שֶׁיִּשְׁוּבוּ בַּתִּשְׁבָּה כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב בְּיִרְמְיָהוּ (יִרְמְיָה מ"ו) אֲשֶׁר הִיָּה דְבַר ה' אֵל יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא עַל כָּל הַגּוֹיִם לְמַצְרַיִם וּגּו' לְפַלְשֵׁתִים לְמוֹאָב לְבָנֵי עַמּוֹן לְאֲדוֹם לְדַמְשֶׁק לְקַדְר לְעִילָם לְבָבֵל, וּבְתוֹךְ עוֹנְשֵׁי בְּכָל תִּשְׁבִּיב יִשְׂרָאֵל וְתַנְחוּמִיָּהֶם (שָׁם נ') בְּיָמִים הַהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא נָאֵם ה' יְבוֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּגּו' צִיּוֹן יִשְׁאָלוּ דְרָף וּגּו', גַּם כִּי לֹא כָּלֵם חֲטָאוּ כִּי צִאֵן אוֹבְדוֹת יְהִיוּ רוֹעִיעֵהֶם הַתְּעוּם וּגּו' שֶׁהַ פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל אֲרִיּוֹת הַדִּיחוּ, וְכִמּוֹ שֶׁאֲמָרוּ ז"ל (וי"ר פ' ד') מַה דְּרָכּוֹ שֶׁל שֶׁהַ לּוֹקָה בְּאֶחָד מֵאִיבָרָיו וְכָלֵם מִרְגִּישִׁים אֵף יִשְׂרָאֵל כֵּן אֶחָד חוֹטָא וְכָלֵם נִעְנָשִׁים, (שָׁם) כְּמִשַׁל הַקּוֹדֶחַ תַּחְתּוֹ בְּסִפְיָנָה.

וְלָכֵן וְשׁוּבְבִתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל אֶל נְוֵהוּ וּגּו' בְּיָמִים הַהֵם וּבָעֵת הַהִיא נָאֵם ה' יְבוֹנֶשׁ אֶת עוֹן יִשְׂרָאֵל וְאִינָנוּ וּגּו', וְהַשְּׁלִים בְּעוֹנְשֵׁי בְּכָל עַל מַה שֶׁעָשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל, עַד הִנֵּה דְבָרֵי יִרְמְיָהוּ, לְהוֹרוֹת כִּי אֵין תְּקוּמָה לְמַפְלַת הָאֲנָמוֹת הַנֶּזְכָּרִים, וְלֹא כְּאֵלָה חֶלֶק יַעֲקֹב כִּי זְכוּת אֲבוֹתָם

מסייעתם לשוב בתשובה שלימה, וכן עמוס אמר (עמוס א') על ג' פשעי דמשק וגו' ועזה וצור ואדום ועמון ומואב ויהודה ועל ישראל, האריה בטובה שעשה להם, ואנכי השמדתי את האמורי וגו' ואנכי העליתי אתכם וגו' ואקים מבניכם וגו' ואמר שמעו את הדבר הזה וגו' על כל המשפחות אשר העליתי מארץ מצרים וגו' לכלול את יהודה עם ישראל מפני שהשנה אותו לשאר האומות שחתם בו ג"כ ושלחתי אש ביהודה ואכלה ארמנות ירושלים, ואמר על יהודה וישראל (שם ג') רק אתכם ידעתי מפל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם, וכמו שאמרו ז"ל (ע"ז ד') משל לנושה בשני בני אדם אוהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת, כי לשון פקידה הוא מזמן לזמן, ואפילו יונה הנביא שהיה עיקר נבואתו לנינה לא אמר להם בפירוש שישבו בתשובה אלא שיעד הרעה הבאה עליהם וכמו שכתוב (יונה א') קום לה אל נינה העיר הגדולה וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני, ואמר לו שנית קום לה וגו' וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליה ויקם יונה וילך אל נינה וגו' ויקרא ויאמר עוד ארבעים יום ונינה נהפכת, וכבר אמרו ז"ל (תנחומא פ' ויקרא) שהיה נשמת יונה שלא לחייב את ישראל מפני שהגוים קרובים לתשובה, ולכן פשאר לו וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני ברח, כי ראה כי גם שרעתם היתה רבה שעלתה מאליה לפני האל ית', ולא הוצרך שישיגית האל ית' במעשיהם, לראות אם עשו רעה אם לאו, אלא שהרעה עצמה עלתה בצעקת המעונים, וכמו שאמר (ב"ר ל"א) על החמס קם למטה רשע, מלמד שזקף עצמו כמקל לפני הקב"ה, ועם כל זה פינון שהוא חנון ורחום ארך אפים וגו' ינחם על הרעה שישבו, בראותם שהיתה הרעה קרובה לבא עליהם פינון שעלתה רעתם לפני ית' וית', ולכן פשחר אח"כ האל ית' לשלחו שנית אמר לו וקרא אליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליה, לא רצה לגלות לו מיד אופן הקריאה וגם שנה בה ג"כ שלא יקרא כי עלתה רעתם שישבו מיד אלא עוד ארבעים יום ונינה נהפכת, כי אוילי לא ישבו כל כך מהרה בהיות להם שהות ארבעים יום ויתרצה יונה לקרוא זאת הקריאה, ועם כל זה שבו בתשובה שלימה, וגם כי היה הרעה לימים האמינו באלהים כמו שכתוב ויאמינו אנשי נינה וגו', ומפני כי עיקר התשובה לישראל, אמרו בתשובתם מי יודע ישוב ונחם האלהים ושב מחרון אפו, כי אחר שעשו התשובה הנזכרת נדאי שישבו מחרון אפו, אלא להיותם משאר האומות אמרו אחר שהרבו בתשובה כפי יכולתם מי יודע אם ישוב מחרון אפו גם לנו כמו לישראל: פרק ארבעה עשר ואחר שנתבאר דרך כלל כי עיקר התשובה לישראל, אומר דרך פרט כמה הבדלים שיש בין תשובת ישראל לתשובת האומות ע"א שהיו בשנים קדמוניות, ההבדל הראשון והעיקרי כי תשובת ישראל מועילה להם בעולם הזה ובעוה"ב ותשובת האומות הנזכר פשאין שבים עד ה' בכל נפשם ובכל מאדם אינה מועילה להם כ"א בזה העולם שלא יענשו על מה שחטאו, לא בעוה"ב, ומבואר הוא כי לישראל מועילה התשובה בעוה"ז להצילם מרעת החטא וכמו שנאמר בפסוקי התשובה (דברים ל') ושבתי עד ה' אלהיך ושמעת בקולו וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקפצך מפל העמים וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך וגו' ומל ה' את לבבך וגו' ונתן ה' אלהיך וגו'.

כל יעודי פסוקים אלו בגלל התשובה הם בעולם הזה, ומזה הכתוב נלמוד ג"כ תועלתה לחיי העוה"ב דכתיב ושבתי עד ה' אלהיך כמו שכתוב שובה ישראל עד ה' אלהיך, ודרשו

חֲכָמִים (יוֹמָא פ"ו) שְׁמַגְעַת עַד כֶּסֶא הַכְּבוֹד, פְּלוֹמֵר שְׁחוֹזְרַת הַנְּשֻׁמָּה לְכֶסֶא הַכְּבוֹד בְּמִקּוֹם
אֲשֶׁר מְמַנּוּ חוֹצְבָה גַם כִּי חֲטָאָה כִּינּוֹן שְׁשֻׁבָה בְּתִשְׁבָּה, וְכֵן נֹאֲמַר בְּעוֹן הַחֲמוּר בַּע"א
(בְּמִדְבָּר ט"ו) הַפֶּרֶת תִּפְרַת הַנְּפֶשׁ הִיא עוֹנָה בָּהּ, וְדָרְשׁוּ בְּסִפְרֵי יְכוּל אֶפְיֵלוּ עֲשֵׂה תִשְׁוֵבָה
תִּלְמוּד לֹמֵר עוֹנָה בָּהּ בְּזִמְנָן שְׁעוֹנָה בָּהּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר שִׁחַת לוֹ לֹא בְּנִי מוֹמֵם כְּשִׁמוּמֵם
בְּם אֵינָם בְּנִי הֵא כְּשִׁאִין מוֹמֵם בָּהּ בְּנִי הֵם, וְכֵן אָמַר הַמְּשׁוֹרֵר ע"ה תִּשְׁבּ אֲנוּשׁ עַד דְּפִא
וְתִאֲמַר שׁוּבוּ בְּנֵי אָדָם וְגו' עַד דְּפִא עַד דְּכֹדוּכָה שְׁל מְנוֹת, וְתִשְׁוֵבָה זֹו אֵינָה מוֹעִילָה לוֹ
אֲלֵא לַעוֹה"ב כִּי כָּבֵר עֵבֵר וּבְטֵל מִן הַעוֹה"ז בְּהִיּוֹתוֹ בְּדְכֹדוּכָה שְׁל מְנוֹת, וְכֵן (סְנֵהֲדָרִין
מ"ג) כָּל הַמוֹמְתִים בְּב"ד מִתְּנֻדִים וּמִיתְתָם וְתִשְׁוֵבְתָם בְּוִדוּיִים כְּפָרָה לָהֶם לַעוֹה"ב, וְכִמוּ
שְׁאָמַר (שָׁם) עַל עֵכּוֹן הַיּוֹם הַזֶּה אֲתָה עֹכּוֹר וְלֹא לַעוֹה"ב, וְכִמוּ שְׁאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה זֹוּבַח
תּוֹדָה יְכַבְּדֵנִי זֶה עֵכּוֹן שְׁזַבַּח אֶת יִצְרָו בְּתוֹדָה וְשָׁם דְּרָף שְׁהֲרָאָה דְּרָף לְשָׁבִים זֶהוּ לְיִשְׂרָאֵל:
אֲמַנְם לְאַנְמוֹת ע"א הַנְּזַכְרִים כְּשִׁאִינָם שָׁבִים לֵה' כְּנִזְכָּר אֵינָה מוֹעִילָה הַתִּשְׁוֵבָה אֲלֵא בְּזֶה
הָעוֹלָם, וְלֹא לַעוֹה"ב, כִּי אֲנָשִׁי נִינְוָה כְּשִׁשְׁבוּ מִדְּרָכָם הֲרַעָה אַחֲרֵי כִי לֹא שָׁבוּ אֶל ה' בְּכָל
לְבָבָם לְדַעַת אוֹתוֹ, אֲלֵא מִצַּד הַיִּרְאָה מִדְּבָרֵי יוֹנָה הַנְּבִיא, תִּשְׁוֵבְתָם לֹא הוֹעִילָה לָהֶם כִּי
אִם שְׁלֹא תָבֵא עֲלֵיהֶם הֲרַעָה אֲשֶׁר יַעַד הַנְּבִיא, וְכִמ"ש הַפְּתוּב וַיִּנְחָם הָאֱלֹהִים עַל הֲרַעָה
אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עֲשָׂה, כִּי נִרְאָה שְׁלֹא הוֹעִילָה תִּשְׁוֵבְתָם כ"א שְׁלֹא תִהְיֶה הָעִיר
עֲלֵיהֶם לֹא שְׁנֹאֲמַר שְׁאָם מֵת אֶחָד מֵהֶם אַח"כ שִׁיְהִיָּה לוֹ חֶלֶק לַעוֹה"ב, כִּינּוֹן שְׁשָׁב, כְּחִסְדֵי
אוֹמוֹת הָעוֹלָם שְׁלֹא חֲטָאוּ אֲלֵא שְׁנִזְהָרוּ בְּשִׁבְעַת מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ שְׁיֵשׁ לָהֶם חֶלֶק לַעוֹה"ב,
שְׁאִינוּ כָּף כִּי דִי לָהֶם שְׁתוֹעִילִם הַתִּשְׁוֵבָה בַּעוֹה"ז, שִׁשְׁרָאֵל שְׁהַעֲמִיסָם הָאֵל יִתְבָּרַךְ
בְּמִצְוֹת וְאִנְהָרוֹת וְאִין אִישׁ בְּאַרְצָן אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחַטָּא הֵם הַצְּרִיכִים לְמַדַּת
הַתִּשְׁוֵבָה, אֲבָל הָאֲנוּמוֹת שְׁאִין לָהֶם עוֹל עַל צְנוּאֲרָם כֹּא שְׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ לְבַד, שְׁאִין
בְּקִיּוּמָם קוֹשֵׁי צְרִיכִים לִהְיוֹת זֶהִירִים בְּם וְאִם יַעֲבְרוּ לֹא תוֹעִיל תִּשְׁוֵבְתָם אֲלֵא שְׁלֹא יַעֲנִשׁוּ
בְּזֶה הָעוֹלָם כְּנִזְכָּר, כִּי הַתִּשְׁוֵבָה הִיא מִצְוָה נְמִנִית בְּכָלֵל רַמ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה שְׁהִיא לְיִשְׂרָאֵל
לְבַד שְׁהֵם נְצֻטּוּ לְשׁוּב בְּתִשְׁוֵבָה וּלְהַתְּנֻדוֹת לְפָנֵי הָאֵל ית', וְגִדּוּל הַמִּצְוֹנָה וְעוֹשָׂה כִּי
לְיִשְׂרָאֵל הַמִּצְוֹנִים בָּהּ מוֹעִילָה תוֹעִילַת נִפְלָא בַּעוֹה"ז וּבְעוֹלָם הַבָּא, וְלֹאֹמוֹת הָעוֹלָם שְׁלֹא
נְצֻטּוּ בָּהּ אֵינָה מוֹעִילָה אֲלֵא בְּזֶה הָעוֹלָם, וְאִין זֶה עוֹל בְּחֻקוֹ ית', כִּינּוֹן שְׁהֵם לֹא קִבְּלוּ
הַתּוֹרָה אֵינָם נְכַשְׁלִים כָּל כָּף בְּחֻטָּא כִּי הַפֶּל הֵימֵר לָהֶם, לְבַד שְׁבַע מִצְוֹת שְׁנִצְטּוּ, מֵה
שְׁאִין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל שְׁהֵם אֲסוּרִים בְּכַבְּלֵי בְּרִזָּל וְהֵם תְּרִי"ג מִצְוֹת וְאִנְהָרוֹת, וְאֵינָם יְכוּלִים
לְפִסּוֹעַ ב' פְּסִיעוֹת מְבִלֵי שִׁיְהִיו זֶהִירִים שְׁלֹא יֵאָרַע חֲטָא עַל יָדָם מִהַכְּשֵׁל בַּעֲבִירָה אוֹ
מִהַשְׁתַּדֵּל מַעֲשׂוֹת הַמִּצְוֹת, וְלִזְאֵת הַכְּנוּנָה יֹאמֵר הַפְּתוּב שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֲלֵהֶיךָ כִּי
כְּשִׁלְתָּ בַּעוֹנָה, רְאוּי לָךְ שְׁתִּשְׁוֹב בִּי וְתִשְׁוֵבְתָךְ תִּגִּיעַ עַד ה', פְּלוֹמֵר לַעוֹה"ב, מִפְּנֵי שְׁאֲתָה
נְכַשְׁלָה בְּכָל עַת בַּעוֹנוֹת הַמִּיּוֹחֲדִין לָךְ, וְאִי אֲתָה יְכוּל לְהַשְׁמֵר בְּכּוֹלָם מִלְּחַטָּא בְּהֵם שְׁהֵם
מִצְוִיִים וְעַקוּבִים בְּרַגְלֵיךָ וְאֲתָה נְכַשְׁלָה בְּהֵם, וְכִמוּ שְׁכָתוּב (תְּהִלִּים מ"ט) עוֹן עַקְבֵי יְסוּבְנֵי,
מִשָּׂא"כ בְּאֲנוּמוֹת הַנְּזַכְרִים, כִּי ע"א גְּלוּי עֲרִיּוֹת שְׁלָהֶם שְׁפִיכוֹת דְּמִים אֲבָר מִן הַחֵי בְּרַפְתָּ
ה' גִּזְל דִּינִין, יְכוּלִים לְהִזְהֵר בְּהֵם שְׁלֹא יִפְשְׁלוּ, וְאִם לֹא יִהְיוּ נִזְהָרִים תִּהְיֶה עוֹנוֹתָם עַל
עֲצָמוֹתָם לְהִיּוֹתָם נִידוּנִים אַחַר מוֹתָם, כִּי מְלַבֵּד זֶה, הַתִּשְׁוֵבָה הִיא חֲסֵד אֱלֹהֵי כִי אֵין הַשְׁכָּל
מְחִיב שְׁיִחַטָּא אִישׁ וַיַּעֲבֹר דְּבַר ה' וְאַח"כ יְכַפֵּר בְּמִבְטָא שְׁפָתָיו, וְהַפְּלִיא חֲסֵדוֹ זֹו
לְיִשְׂרָאֵל בְּנֵי בְּחוּנֵי אֲבָרָהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב שְׁקִבְלוּ תוֹרָתוֹ וְהִמּוֹן מִצְוֹתָיו בְּסִינֵי כְּנִזְכָּר,
וְאָמְרוּ ז"ל (אַלְיָהוּ רַבָּא פָּרַק י"ח) כִּי הַתִּשְׁוֵבָה נִמְשְׁלָה לְמִים כְּדָכְתִּיב (אַיְכָה ב') שְׁכִי

כמים לבד וגו', כמו התורה שנמשלה למים כדכתיב (ישעיה נ"ה) הוי כל צמא לכו למים וגו', לומר שלא ניתנה התשובה אלא לשומרי התורה שהם ישראל: עוד יש הבדל בין תשובת ישראל לאומות הנזכרים גם בעוה"ז והוא מה שאמרו ז"ל (יומא פ"ו) גדולה תשובה שזדונות נעשות לו פזיות כדכתיב (יחזקאל ל"ג) ובשוב רשע מרשעתו וגו' עליהם הוא יחיה, פי לישראל לבד הוא שנעשות זכיות מצד פי קיים מצות עשה של תשובה בכל אחד מהעונות ששב ממנו, אבל האומות הנזכרים שאינם מצוים בתשובה די להם שלא יעשו על העון בשובם ממנו, ולא שיחשבו להם פזיות, ולכך באלו הפתובים ביחזקאל הזכיר כמה פעמים בית ישראל, לומר פי לישראל לבד הוא שחשבות לו העונות פזיות אחרי שובם מהם: עוד נבדלה תשובת ישראל מתשובת האומות הנזכרים, פי תשובת הרבים מישראל מועלת לפרטים מהם שאינם שבים, וזכות הרבים תעמוד להם שלא יספו בעונם בעוה"ז עד אשר יתנו אל לבם לחזור כדי שלא יעשו בעוה"ב, מה שאין כן באומות הנזכר פי אין התשובה מועילה פי אם לשבים, והלואי תועיל להם, ולא שנאמר שתועיל לפרטים שביניהם שאינם שבים, וכמו שאמרו ז"ל (פסיקתא אמור) על ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' שהוא ראשון לחשבון עונות אחר התשובה והכפרה של יום הכפורים, והד' מינים כנגד ארבע פתות שבישראל, תורה ומצות, תורה בלא מצות, מצוה בלא תורה, לא זו ולא זו, אמר הקב"ה יקחו ארבעה מינים אלו כנגד כלם ויעשו כלם אגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו, וכן שבחו התפלה שיש בה מפושעי ישראל כחלבנה שהיתה נכללת עם סממני הקטרת עם היות ריחה רע, וזהו לישראל שנצטוו בכל זה, ולא לאומות הנזכרים, וכן מצינו באנשי גינה שכתוב בהם (יונה ג') וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם, פי לא הספיקה תשובת הרוב ולא תשובת הגדולים, אלא גם הקטנים ננצטערו אף בהמות, כדכתיב (שם הבקר והצאן אל יטעמו וגו'): פרק חמשה עשר התשובה מועילה לעולם, אבל מר"ה ליום הכפורים מועילה יותר ומקובלת, גם פי לא תהיה כ"כ תשובה גמורה, וכמו שאמרו ז"ל (ר"ה י"ח) דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב אלו י' ימים שביין ר"ה ליום הכפורים שאז נמצא וקרוב לכל קוראיו, ואפילו היחיד.

וראוי לתת טעם בזה כי כפי הנראה אינם ראויים אלו הימים לשתהיה התשובה מקובלת בהם יותר מבשאר ימות השנה, וזה פי ביום ר"ה הוא ית' יושב על כסא דין לפקוד על כל העולם פרי מעלליהם ומחשבותיהם אם לטוב אם לרע במשפט צדק, וא"כ לא יאות לקבל תשובה באותן הימים שהם ימי דין ומשפט פי כשהמלה יושב על כסא דין אינו עובר על פשע עד שיעמוד מכסא דין וישב על כסא רחמים: ולזה אני אומר פי נתיחדו אלו הימים לשתהיה התשובה מקובלת יותר בהם, להיותם בזמן בריאת העולם, וזה פי בזמן בריאת העולם רצה האל ית' והספיק לקבל תשובת השב בתשובה, להיות בריאתו עפר מן האדמה ויצר לב האדם רע מנעוריו, ואי אפשר לו מבלי שיחטא, ואם לא היתה מקבל התשובה היתה בריאת העולם לריק, שאי אפשר שלא תהיה רפה רעת האדם בארץ וישחית האל ית' את העולם, וזה שאמרו (פסחים נ"ד) ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם ואחד מהם התשובה, פי קודם שנברא העולם הספיק לקבל תשובת השב מחטאתו, שאם לא פן לא היתה בורא העולם שלא היתה יכול לעמוד כנזכר, ולכך בזמן שנברא העולם זוכר האל ית' שעל מנת כך בראו שיקבל התשובה, וגם שעומד בכסא

דין בפלס ומאזני משפט ביום שפרא העולם במזל מאזנים, וגוזר על כל באי עולם מה שראוי לבא עליהם בדין ומשפט, עם כל זה בזכרו תנאי שהתנה עם מעשה בראשית בקבלת התשובה פנזפר, עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים לקבל תשובתם שלא להעניש אותם כפי חטאתם, ולפי שלא יאות ביום הדין ממש לעבור על פשע, האריף אלו הימים עד יום הפפורים לתת שהות וזמן לחוטא שישוב ויטיב פעליו, ואז ירחם עליו ביום הפפורים בישובו על כסא רחמים קרוב לימים שנוברא בהם העולם על תנאי שיקבל התשובה של החוטא, וזשה"כ (ישעיה נ"ה) דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, דרשו והתפללו ושובו אליו בזמן המצאו, והם ימי הבריאה שהורה ופרסם בהם מציאותו ותברך בבריאת העולם על תנאי שיקבל התשובה פנזפר, וקראו אותו בהיותו קרוב והוא הזמן הנזכר שהיה קרוב לעולם כשעלה במחשבה לקרבה אל המלאכה לעשות אותה, וגם ביום הדין שהוא יושב על כסא דין אינו מפשפש וחוקר על העונות כל כף, כמו שמשפיש וחוקר על הטובות שעושה האדם כדי לתת לו שכר הרבה על עשיית המצות, וכמו שאמרו על מי שיש בידו עשר מצות ועשר עבירות, והוא אומר יצאו אלו באלו אמרו רבותינו אין הקב"ה עושה פן אלא שכר מצות נותן לו משלם ועבירותיו אינו מדקדק עמו, מנין (עזרא ט') כי אתה אלהי חשכת למטה מעונינו.

וכמו שאמרו על פסוק וליה ה' חסד וגו', וכמו שאה"כ ג"כ (ישעיה ה') ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה, ירצה כי בענין המשפט והוא כשרוצה האל לתברך לעשות משפט בחוטאים, הוא מגביה עצמו כביכול שלא להביט ולא לפשפש בענין החטאים כל כף אלא בחטא דרף כלל, ולא בפרטי הדברים שבשעת עשיית החטא אשר עליהם נחשב החטא יותר חמור ובענין שכר המצות אינו פן אלא שחוקר על הדברים הפרטים שבענין המצות שעליהן תגדל השכר להרבות שכר הצדיקים, וזהו אמרו והאל הקדוש נקדש בצדקה, כי לשון קדושה הוא פרישה ושלמות, שהאל ותברך עם רוב גדולתו ורוממותו משפיל עצמו כביכול, לחקור ולתור על הענינים שנעשו על ידם המצות, שעל ידם תתברך שכר המצוה כדי להגדיל שכרם, וז"א והאל הקדוש נקדש בענין הצדקה פנזפר, וכמו שאמר הכתוב שלפניו וישח אדם וישפיל איש ועיני גבוהים תשפלה, ירצה כשישח אדם לקבל עליו עול מלכות שמים במצות השכליות במה שהוא אדם, וישפיל עצמו לקבל עליו מצות המעשיות, אז עיני גבוהים תשפלה, לדקדק במצותיו ולהשקיף ולהשגיח עליו להצילו מכל רע ולהצליחו במעשה ידיו כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם: פרק ששה עשר מצאנו הבדל בין מצות התשובה לשאר המצות, כי כל המצות יוכל האדם לעשותם כשיזדמנו לו, כי אין שום דבר מעכב אותו ברצונו לעשותה, וגם מלמעלה מסייעין אותו על כף פאמרם (יומא ל"ז) בא ליטהר מסייעין אותו, ואילו במצות התשובה יש פמה דברים מעכבים אותה, וכמו שפנה הרב ז"ל פ"ד מהלכות תשובה כ"ד דברים המעכבים את התשובה ומהם שנוצלים דרכי התשובה ושאין הקב"ה מספיק בידו לעשותה, וא"כ צריך לתת טעם פמה דברים יש בתשובה המעכבים אותה: ונרחיב יותר בשאלה הזו, והוא מה שמחזק האל ית' לב הרשעים הגמורים ואינו מניחם לעשות תשובה, וכמו שאמר לישעיהו (ו') השמן לב העם הזה וגו', וכתוב (דה"ב ל"ו) ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים וגו' עד פלות חמת ה' בהם עד לאין מרפא, והיא רפואת התשובה, וכן בפרעה פתיב (שמות ד') ואני אחזק את

לבו וגו', ובסיחון (דברים ב') כי הקשה ה' אלהיך את ריחו ואמץ את לבבו וגו', ובכנענים (יהושע י"א) כי מאת ה' היתה לחזק את לבם וגו', ובשׂראל בימי אליהו (מ"א י"ח) ואתה הספנת את לבם אחורנית, כלומר שמונע מהם דרכי התשובה, וכמו שהביא הרב ז"ל פ"ו מהלכות תשובה.

ומה שהשיב הוא ז"ל שם שאפשר שיחטא האדם חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני הדיין האמת שיהיה הפירעון מזה החוטא על החטאים אלו שעשה מרצונו ומדעתו שמונעים ממנו דרכי התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב כדי שימות ויאבד בחטאו אשר עשה, אינו נראה מספיק לתשובת שאלה זו, כי ענשי החטאים נתפרשו בתורה, מהם לאונן לבד, מהן במלקות מהן מיתה בידי שמים מהן פרת מהן ארבע מיתות בית דין סקילה שרפה הרג וחקק וכמו שפירש הרב ז"ל עצמו במסכת אבות על משנת והוי מחשב הפסד מצנה פנגד שכרה ושכר עבירה פנגד הפסדה, ואם פן איך נאמר שיהיה עונש איזה חטא שימנעו ממנו דרכי התשובה ויאבד בחטאו, ואם נאמר שהוא כשלא קבל שום עונש מהעונש הראוי לאותו חטא שלא ידעו בית דין, או לא עלה בידם להענישו, הרי כל ד' מיתות בית דין יש בהן פרת ויכרתהו האל יתברך כשלא קבל עונשו בידי אדם וגם לא שב בתשובה, ולמה ימנע ממנו דרכי תשובה, וכן בעונות שאין בהם אלא פרת או מיתה בידי שמים הפל בידי שמים וגלוי לפניו, והוא יתברך יענישהו בעונשו המיוחד, ואם בחטאים שאין בהם אלא מלקות ולא לקה עליהו, יענש על איזה מהם לימנע ממנו דרכי תשובה, הלא עונשם קל במלקות, ויכול האל ית' להענישו ביסורין שייענו גופו בעינוי המלקות, ולא למנוע ממנו דרכי התשובה, ואם יהיה על איזה חטא של מצות עשה שבטלה ולא רצה לעשותה כשפאת לידו, ולזה ימנע ממנו דרכי תשובה, הרי ענשי ביטול מצות עשה נראה שהם קלים יותר מענשי מצות לא תעשה, וכמו (מנחות מ"א) שא"ר קטינא למלאך ענשיתו אעשה והשיב לו בעידן ריתחא ענשינו אעשה, שאינו שנה מי שחוטא בשב ואל תעשה שלא עשה המצוה המוטלת עליו לעשותה, למי שחוטא בקום עשה ועושה בפועל הדבר המנוהר מעשותו, ולכן תשובת הענין קלה מתשובת האזהרות, שאם עבר אדם על מצות עשה ועשה תשובה אינו זו משם עד שמוחלין לו פדכתיב שובו בנים שובכם וגו', ואם עבר על מצות ל"ת אפילו אין בהן פרת תשובה ויוה"כ מכפר, פדכתיב כי ביום הזה יכפר וגו' וכמו שנתבאר בענין חלוקי פפרה, וכן הוא מבואר כי לכל העונות יש תקנה בתשובה, אפילו ליותר חמורים שבתורה ע"א וגלוי עריות ושפיכת דמים וכמו שכתוב (דברים ל') והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה וגו' ושבת עד ה' אלהיך וגו', ובע"א עצמה עונה בה ודרשו חכמים ז"ל (בספרי) בזמן שעונה בה שלא שב בתשובה, ואם תאמר כי בהפכל החטאים החמורים ולא קבל שום עונש עליהם ימנעו ממנו דרכי התשובה, והלא האפיקרוסים ותשלום כ"ד רשעים שמנה הרב ז"ל פ"ג מהלכות תשובה כלם יש להם חלק לעוה"ב אם מתו בתשובה כמו שכתב הוא ז"ל, וא"כ איך יתכן לומר שעל חטא גדול או חטאים רבים יהיה העונש שימנעו ממנו דרכי התשובה: ונחזור לתחלת השאלה בדברים המעכבים את התשובה אע"פ שאין מונעין אותה ונאמר כי כבר נתבאר למעלה בפרקים הקודמים שמלת תשובה מורה על התרטה ועזיבת החטא עד אשר ישוב למדרגה שהיה בה קודם שחטא, וכפי גודל החטא וקטנו או רוב החטאים ומיעוטם: צטרף האדם לטרות

לשוב בתשובה עד ישוב למדרגה שהיה בה כנזכר: ונמשל ענין זה למי שתעה מדרגה הישר וסלף ארחות דרכו ונתרחק הרבה ועבר דרגה בורות ושיחין וקוצים וברקנים, כי כשידע שהוא תועה בדרגה וירצה לחזור לדרגה הישר, יצטרף לחזור כל הדרגה הארוכה אשר דרגה בה, וגם לטרות לנצל עצמו ממקושי הדרגה עד אשר יחזור למקומו והוא הדרגה הישר, יגע ורפה ידים, ואינו שנה למי שתעה מדרגה הישר אע"פ שנתרחק והיה הדרגה פנוי ממקשלות, או שהיו מקשולות בדרגה ולא נתרחק, או שהיה הדרגה פנוי וקרוב, כי כפי קרבת המקום ורחקו וכפי איכות הדרגה יהיה הקלות או הקושי לשוב אל הדרגה הישר, כן הוא ענין התשובה כ"א לא חטא אלא חטא קל פעם אחת מחזר מיד אין שום טורח כלל בתשובה, כדמיון הדרגה הפנוי וקרוב,, ואם לא חזר מיד אע"פ שלא שנה בו יש בו איזה קושי יותר כמי שהאריך בדרגה, ואם שנה ושלש בו או יותר, או שהיה מהעונות החמורים, או שחטא במיני עונות חמורים וכפל בהם והאריך במרדו, יהיה לו קושי בתכלית לשוב למדרגה הראשונה שהיה בה קודם שחטא, וזהו ענין עיכובי התשובה ונעילת דרכיה, ומלבד עיכובים אלו יש בו מן הקלות והקושי, כי כשהחטא הוא קל ולא כפל בו ולא האריך בו הוא מפת הצדיקים אשר לא יאונה להם כל און, ונכשלים לפעמים במה שאי אפשר לימלט כפי טבע היצירה כדכתיב (קהלת ז) אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וצדקתם ותומת ישרם תנחם להעלות אל לבכם מיד מה שנטו מן הדרגה הישר, ושבים לאל ית' מיד בלי שום טורח ועמל כלל, בהיות חשקם ורצונם לשוב מיד, מה שאין כן ברשעים הגמורים שהאריכו בעונות החמורים שאין להם חשק וחפץ כלל לשוב, בהיותם מוטבעים ונשקעים ביון מצולת החטאים, וכשיעלה על לבם יום אחר יום שחטאו והעוון, ויצטערו על זה, עד אשר יערה עליהם רוח ממרום ג"כ שיתדבק במחשבתם איזה חשק ורצון לשוב, אז יוסיפו אומץ בחשק עד אשר יגדל ויתרבה כפי הצורך לשוב ולטרות מה שצריך לטרות בענין התשובה, עד אשר ישוב למדרגה שהיה בה קודם שחטא, וכן יתחלפו בזה החשק והטורח כפי רוב העונות ומיעוטם, או וחקומם, כי להגיע למדרגות התשובה והוא למה שהיה בו קודם חטאו, צריך חשק ורצון וצריך לעשות בפועל מה שברצונו וחשקו, והוא ענין תשובתו קלה או כבדה, ומי שנער כפיו מתמוה בחטאים גם כי היה בו איזה חטא הוא נקל לשוב בשני הענינים בחשק הפוחלט לשוב ובקלות התשובה, ומי שנשתקע ונטבע בעבירות הוא קשה לשוב בשני הענינים, במיעוט החשק ורוב טורח הדרגה ויגיעת שובו אל הדרגה הישר אשר נטה ממנה כנזכר, ומיני הטורח והעמל הוא מה שהחטיא את אחרים או היה בידו למחות ולא מיחה, כי אין בידו להשיב את אחרים גם כי הוא ישוב אחר העמל והטורח, והם הד' דברים מן הכ"ד שכתב הרב ז"ל בתחלה בפרק הד', וכן מי שאינו יודע באיזה אופן ואיזה דרגה ישוב בד' הדברים השננים שמנה הרב ז"ל, וכן מי שאינו יודע למי חטא בחמשה דברים האחרים שמנה הרב ז"ל, וכן ה' דברים אחרים שהשלים בהם הכ"ד דברים שהם קשים מצד עצמם לפרוש מהם, ועל הענינים האלה הצריכים עזר אלהי אמר דוד ע"ה על מי שרבו פשעיו ונותן אל לבו לשוב ואין לו החשק הצריך וגם קשה עליו לטרות מה שצריך לשוב בתשובה שלימה, אמר (תהלים נ"א) לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש, בקרבי, כנגד החשק והרצון הנמשך מהלב, אמר לב טהור ברא לי אלהים, וכנגד הטורח אמר ורוח נכון חדש בקרבי, כי הרוח הנכון הוא לסבול הטורח

והעמל הצריך לתשובה שיהיה נכון רוחו ולא תמוטט מלהגיע אל מחוז חפצו, והוא המקום אשר היה בו בתחלה קודם חטאו: ואומר פדי להשלים תשובת השאלה, כי לפעמים, כשהרשע הרבה לחטוא במיני חטאים חמורים, ויש לפניו חטא נכון ומזומן שהיה רוצה בו והיה ממחר לעשותו, אלא שירא לנפשו מהרעה המזומנת ומעונדת לבא עליו על זה כפי מה שהגיע אליו מהנשמע, ומעכב עצמו ושב מעשות החטא ההוא, לא מתרסט החטאים העוברים ולא מהיותו גומר בלבו שלא לשוב עוד עליהם, אלא כפי העת לא רצה לעשות החטא המוכן לפניו מצד מה שירא שיגיע לו איזו רעה עליו, והיה אפטר שאח"כ ישוב מצד החטא עצמו ויתחרט על כל מה שעשה, אז האל יתב' מחזק לבו לעשותו כדי שיגיעהו עונש מןפלא על כל מה שחטא, פיון שאין לו עדיין פנונה להתחרט על העבר ולשוב לעתיד, וזה היה ענין פרעה בפעמים שחזק האל ית' את לבו, בפעם הראשונה היה בענין השחין כשראה השחין בחרטומים ובכל מצרים ושללא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה אז אם לא היה מחזיק האל ית' את לבו היה שולח האנשים לעבוד את ה' ולא טפם, כמו שאמר אחר כך מי ומי ההולכים, ולא מצד שהיה מתחרט על מה שלא שלחם, ולא ג"כ שהיה גומר בלבו שלא לחזק עוד לבו שלא לשלחם, אלא מיראתו פעת מאותה המכה היה בדעתו לשלחם חצי שילוח פנופר, אלא שהאל ית' חזק לבו פיון שלא היה לו חרטה ולא פנונה לשוב תשובה שלימה פנופר, וכן במכת הארבה שפסה את עין כל הארץ ותחשוף הארץ, מהר פרעה לקרוא למשה ואהרן ואמר חטאתי לה' אלהיכם ולכם ועתה שא נא חטאתי וגו' והעתירו וגו' ויסר מעלי רק את המות הזה, לא רצה לשלחם רק מצד יראת המות המוכנת ומזומנת לפניו, וכן במכת החשוף אמר להם לכו עבדו את ה' רק צאנכם ובקרכם יוצג וגו', ואמר לו משה גם אתה תתן בידינו וגו' וגם מקננו ילך עמנו וגו' ויחזק ה' את לב פרעה ולא אבה לשלחם, כ"א לא היה האל יתב' מחזק לבו היה משלחם בלא צאנם ובקרם, וכשראה האל ית' שלא היה רוצה לשלח אותם ואת כל אשר להם חזק לבו שלא ישלח אפי' אותם לבד כמו שפכתוב וצא אבה לשלחם, וכן כשרדף אחר בני חזק האל יתברך את לבו פדכתיב וחזקתי את לב פרעה ורדף וגו' ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים וירדוף אחרי בני ישראל וגו', כ"א הוא לא היה יוצא אליהם כלל, לא היה האל ית' מחזק לבו לרדוף אחריהם, אלא שהוא כששלחם לא שלחם אלא ע"מ שיחזרו אחר שיעבדו את ה', וכשהוגד לו שפרח העם נתהפך לבו פדכתיב ויגד למלך מצרים פי ברח העם ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם וגו' ויאסור את רכבו וגו' ויקח שש מאות רכב וגו', ועכ"ז כשראה אותם יוצאים ביד רמה היה חוזר לו, אלא שהאל ית' חזק לבו פדכתיב ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים וירדוף אחרי בני ישראל ובני ישראל יוצאים ביד רמה, פי מה שחזק לבו היה לרדוף אחריהם עם היותם יוצאים ביד רמה, אבל היציאה אחריהם היתה בלי שיחזק האל לבו פמבואר בפתובים: וכן בסיחון דכתיב פי הקשה ה' אלהיה את רוחו ואמץ את לבבו וגו', נראה פי לא הקשה האל יתברך לבו שלא יעבירם בארצו, פי הוא מעצמו להיותו מגין על מלכי פנעו לא רצה להעביר ישראל כדי שלא ילכו על מלכי פנעו, וכמ"ש ולא אבה סיחון מלך חשבון העבירנו בו, וכתיב בפ' חקת ולא נתן סיחון את ישראל עבדו בגבולו וגו', אלא שפני רוע לבו שלא רצה להעבירם כדי שלא יירשו ארץ פנעו, הקשה עוד האל ית' את רוחו ואמץ את לבבו שיצא אליהם להלחם בהם, כמ"ש שם ויאסוף סיחון את כל עמו

וגו', וז"ש פֶּאן לַמַּעַן תִּתּוּ בְיַדְךָ פְּיוֹם הַזֶּה, כְּלוּ חִזּוּק הַיָּד לְשִׂיצָא לְהִלָּחֵם לַמַּעַן תִּתּוּ בְיַדְךָ, וְהָיָה זֶה עֲוֹנָשׁוֹ עַל שְׂלֵא הַעֲבִירִים דְּרַךְ אַרְצוֹ בְּלִי שְׂיִזְיָקוֹ לֹו כָּלֵל, כַּמ"ש בְּדֶרֶךְ הַמְּלָךְ גִּלְדָּה לֹא נִסּוּר יָמִין וְשִׁמְאַל וְגו', וְכֵן בְּכַנְעֻנִים הָיָה מֵאֵת ה' לַחֲזֹק לָבָם לַקְרֵאת הַמְּלָחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל, כִּי אִם לֹא הָיָה הָאֵל ית' מְחֻזָּק לָבָם הָיוּ עוֹמְדִים בְּעָרֵיהֶם עַד אֲשֶׁר יָבוֹאוּ יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם וַיִּצְאוּ עֲלֵיהֶם, וְרָאָה הָאֵל יתב' רֹוַע לָבָם וְחֻזְקָם לָבָם שְׂיִצְאוּ לַקְרֵאתָם וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם תְּחֻנָּה לַמַּעַן הַחֲרִימָם וְגו', כִּי כָּבֵד גִּתְּמִלְאָה סֵאתָם בְּתוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּאַרְצָם, וְכַמוֹ שֶׁכְּתוּב (וַיִּקְרָא י"ח) כְּמַעֲשֵׂה אַרְצָם מִצְרַיִם וְגו' וְכַמַּעֲשֵׂה אַרְצָם כְּנַעַן וְגו' וּבְחַקְתֵּיהֶם לֹא תִלְכוּ וְגו': וְעוֹד אֲנִי אוֹמֵר כִּי בְּאוֹמוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים בְּשָׁנִים קַדְמוֹנוֹיוֹת, אִין קוֹנְשֵׁי שְׂיַחְזֹק הָאֵל ית' לֵב מִי שֶׁהִרְבֵּה לְפִשׁוּעַ, כִּי דִי לָהֶם שְׂיַקְבֵּל תְּשׁוּבָתָם דְּרַךְ כָּלֵל, כִּי יֵשׁ הַבְּדֵל בֵּין תְּשׁוּבַת יִשְׂרָאֵל לְתְּשׁוּבַת הָאֲנָמוֹת הַנִּזְכָּרִים כַּמ"ש בְּפָרָק קוֹדֵם לְזֶה, וְלִזֶּה אֲפֹשֶׁר שְׂיַחְטָא אֶחָד מֵהֶם חֲטָא גְדוֹל אוֹ חֲטָאִים רַבִּים עַד שְׂיִהְיֶה הַפְּרָעוֹן שְׂיִמְנַע הָאֵל ית' מִמָּוֶה דְּרַכֵּי הַתְּשׁוּבָה וְכַמוֹ שֶׁכְּתוּב הִרְבֵּה ז"ל, אֲבָל לְיִשְׂרָאֵל אִי אֲפֹשֶׁר שְׂנִאָמַר זֶה כְּמוֹ שֶׁכְּתוּבִי לַמַּעֲלָה, וְכֵן לֹא מְצִינוּ בְּיִשְׂרָאֵל לֹא כָּלֵל וְלֹא פָּרַט בְּפִירוּשׁ שְׂחֻזְקָה הָאֵל ית' לֵב אִישׁ שְׂלֵא יוֹכֵל לְחַזֵּר בְּתְּשׁוּבָה כְּמוֹ שֶׁנִּמְצָא זֶה בְּאוֹמוֹת הַנִּזְכָּרִים, וְאִם יִרְצֶה אִיזָה חִזּוּק לֵב בְּיִשְׂרָאֵל יִהְיֶה עַל דְּרַךְ הַפְּתוּב לַמַּעֲלָה, כִּי גַם בְּלִי חִזּוּק הָאֵל ית' לֹא הָיָה שָׁב בְּתְּשׁוּבָה גְּמוּרָה כ"א כְּעַת מְצַד הִירְאָה כְּנִזְכָּר: וְמֵה שֶׁכְּתוּב הַשְּׁמֵן לֵב הָעַם הַזֶּה וְגו', הֲרִי אָמְרוּ ז"ל (תְּנָא דְּבִי אֵלֵיהֶו) וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתָּךְ שְׂאִין הַקַּב"ה חֲפִץ בְּתְּשׁוּבָתְךָ שֶׁל יִשְׂרָאֵל ח"ו, אֲלֵא לַמְּצוּא מֵהֶם קוֹרֵת רוּחַ, מְשַׁל לְמִלְכָּה שְׂהֵיָה לֹו בֶן יָחִיד בְּמַדִּינָה שְׂגַר לֹו שְׁלִיחַ בְּנֵי שְׁחוּט שְׁנוּרִים וְצִאן נֶאֱכֹל וְשִׁתָּה יֵין הִרְבֵּה וְתַתְּעַצֵּל בְּמִלְאָכָה, כְּדִי שְׂיִמְצָא אָבִיו הִימְנוּ קוֹרֵת רוּחַ, וְכֵן מֵה שֶׁכְּתוּב וְאַתָּה הַסַּבּוֹת אֶת לָבָם אַחֲרֹנִית, הָיָה בְּמֵה שְׂלֵא פִתַח לָבָם עַד עַתָּה שְׂיִדְעוּ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים, כְּמוֹ שְׂיִדְעוּ עַתָּה עַל יַד אֵלֵיהֶו בְּמֵה שְׂעָשָׂה וְהַתְּפִלָּה עֲנִי ה' עֲנִי וַיִּדְעוּ הָעַם הַזֶּה וְגו': פָּרַק שְׁבַעַה עֲשָׂר הַתְּשׁוּבָה הִיא מְצוּה פוֹלְגַת כָּל הַמְּצוּת וְסוֹכְבַת עֲלֵיהֶו, כ"א יַחְטָא הָאָדָם בֵּין בְּאַחַד מִכָּל מְצוּת עָשָׂה שְׂלֵא רָצָה לַעֲשׂוֹתָהּ, בֵּין שְׂעָשָׂה אִיזָה דְּבַר מִהַמְּוִזְהָר לַעֲשׂוֹת, הַתְּשׁוּבָה הִיא רְפוּאָת תַּעֲלָה לְהֵן וַיִּשׁוּב אֵל ה' וַיִּרְחַמְהוּ, כְּמוֹ ע"א וְת"ת שְׁסוֹכְבוֹת כָּל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה, כִּי הַמּוֹדָה בַּע"א כְּכּוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה, וְהַכּוֹפֵר בָּהּ כְּמוֹדָה בְּכָל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה, וְכֵן תְּלַמּוּד תּוֹרָה סוֹכֵב עַל כָּל הַמְּצוּת, וְכַמוֹ שֶׁכְּתוּב (דְּבָרִים ה') וְלִמְדַתְּם אֹתָם וְשִׁמְרַתְּם לַעֲשׂוֹתָם, כִּי לֹא יוֹכֵל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת כָּל זֶה אִם לֹא לְמַדָּה אוֹ שְׂמַעָה מִפִּי שְׂלִמְדָה, וְאִין בְּכָל הַמְּצוּת מְצוּה אַחַת שֶׁהִיא סוֹכְבַת כָּל הַמְּצוּת כְּאֵלּוּ, כִּי מְצוּת שְׁבַת וּמִילָה וְצִדְקָה וְשִׁאָר מְצוּת גְּדוֹלוֹת שְׁבַמְצוּת, אִינֶן סוֹכְבוֹת וְלֹא כוֹלְלוֹת כָּל הַמְּצוּת כְּאֵלּוּ: וּמִזָּה הַצַּד יֵשׁ מַעֲלָה בְּמְצוּת הַתְּשׁוּבָה בְּמֵה שֶׁאָמַר (יוֹמָא פ"ו) גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שְׂזוֹדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לֹו כְּזִכּוּיֹת כְּדַכְתִּי וּבְשׁוּב רִשְׁעִי מְרַשְׁעִתוֹ וְעָשָׂה מְשַׁפֵּט וְצִדְקָה עֲלֵיהֶן הוּא יַחֲיֶה, וְכַתִּיב (תְּהִלִּים מ"ה) מִן נֹוֹר וְאַהֲלוֹת קַצִּיעוֹת כָּל בְּגִדוֹתֶיךָ אֵל תִּקְרִי בְּגִדוֹתֶיךָ אֲלֵא בְּגִדוֹתֶיךָ, בְּהִיּוֹת כִּי הַתְּשׁוּבָה הִיא סוֹכְבַת עַל כָּל הַמְּצוּת כְּנִזְכָּר, כְּשֶׁעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה עַל חֲטָא אֶחָד שֶׁחֲטָא הַחֲטָא הָיָה פְּרָטִי, וְהַתְּשׁוּבָה נִחְשָׁבַת כוֹלְגַת כָּל הַמְּצוּת וְכַאֲלוֹ עָשָׂה דְּמִיּוֹן כָּל הַמְּצוּת, כַּע"א שֶׁהַכּוֹפֵר בָּהּ כְּמוֹדָה בְּכָל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה, כֵּן הַכּוֹפֵר בְּחֲטָא שְׂעָשָׂה בְּמֵה שֶׁשָּׁב בְּתְּשׁוּבָה הֲרִי הוּא כְּמוֹדָה בְּכָל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה, וְתַחֲשֵׁב לֹו לְצִדְקָה וְלִזְכוּת, וּבְקִיּוּמוֹ מְצוּת הַתְּשׁוּבָה הַכוֹלְלוֹת עַל חֲטָא הַפְּרָטִי, נִרְאָה הִיּוֹתוֹ חֲפִץ בְּקִיּוּם כָּל הַמְּצוּת כִּיּוֹן שֶׁשָּׁב תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה בְּחֲטָא הַפְּרָטִי, וְכַמ"ש בְּמְצוּת הַתְּשׁוּבָה (דְּבָרִים ל')

ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו וגו' כי בקיימו מצות התשובה ישמע בקול האל ית' בכל מה שיצונו, כיון שניחם ושב מחטא פרטי שעשה: והנה מצאנו מצות התשובה פתובה בסוף כל המצוות, להורות על ענין זה כי היא פוללת את כולן וסוכבת אותן כנזכר, ואין שום מצוה פתובה אח"כ, כ"א מצות הקהל שהיא מענין תלמוד תורה, ומצות פתיבת ס"ת ג"כ דכתיב (דברים ל"א) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל וגו', כי הנה צריף לקותבה בסוף התורה לומר שיקתבו כל התורה בספר מראשה ועד סופה, וקור וקופל עונש אזהרת ע"א ג"כ כאן בסוף התורה אחר התשובה (שם ל') ואם יפנה לבכה ולא תשמע ונדחת וגו' הגדתי לכם היום וגו', וכן מצות ת"ת פתיב קודם פסוקים אלו (שם) כי המצוה אשר אנכי מצוה היום לא נפלאה היא וגו', ואחריהם במצוות הקהל ובמצוות פתיבת ס"ת דכתיב ולמדה את בני ישראל, להורות כי אלו הג' מצוות, תשובה ת"ת ואזהרת ע"א, הן סוכבות כל המצוות שנקתבו כבר בתורה ושקולות לכלן מן הצד הנזכר: ואפשר שעל אלו השלש מצוות מורים האברים הראשיים שבאדם, והם הלב והמוח והפלויות, הלב הוא כנגד ת"ת שכתוב בה והיו הדברים אלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך, והמוח הוא כנגד אזהרת ע"א, שצריף להאמין בשכל החונה במוח מצות יחוד האל יתב' ושאין זולתו בשמים ובארץ, והפלויות היוצאות לאדם הטוב והרע כנגד מצוות התשובה, צריף שיתיעץ בנפשו מיצר הטוב עם הלב עצת פלויותיו לשוב בתשובה שלימה על החטאים שעשה כדי שימלט מרעת יצר הרע, ודוד המלך ע"ה הנה מתפלל לאל ית' שיהיה לבו נכון ובטוח באלו הג' מצוות הכוללות כנזכר, ואמר (תהלים כ"ו) בחנני ה' ונסני צרפה כליומי ולבי כי חסדך לנגד עיני וגו' הזכיר האיברים הראשיים המורים עליהם, ורמז המוח באמרו לנגד עיני והוא המוח שהוא נגד העינים, ומפני כי היסורין באים על האדם לפעמים מטרידים אותם באופן שאינו יכול לשוב בתשובה מחטאתיו, וגם כי לפעמים מטיל בהם מום מחשבת יצר הרע לומר שלא באו לכפרת עון אלא מקרה הוא הנה לו, וכן מבטלים אותו מהלימוד לכן אמר בחנני ה' וגו', כלו' כשתבחון אותי ותיסרני על חטאתי יהיה באופן שאוכל לשוב בתשובה, ושאמין שבאו מאתך לכפרת עון, וגם שלא יבטל אותי מלימודי, כאמרו (תהלים צ"ד) אשרי הגבר אשר תיסרני יה וגו', וזהו הנרצה באמרו (שם כ"ו) כ"ו צרפה פלויתי ולבי, כלו' יהיה בנסיון באופן שישארו פלויתי צרופה וחקוקים בפועל התשובה ולבי שלם בתלמוד תורה, ועל מה שתלוי במוח והיא הפפירה בע"א, איני צריף להתפלל שתצרפני, כי ידעתי כי חסדך נגד עיני לעולם, באופן שאין מקום ליצר הרע שינגדני בזה, כי לעולם התהלכתי באמיתות שמך כי אתה אמת ותורתך אמת: פרק שמנה עשר בהיות התשובה מן המצוות הגדולות כמו שקדם, היא סבה לגאולה, וכמו שאמר ר' יוסי הגלילי (יומא פ"ו) גדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם שנא' ובא לציון גואל וישבי פשע בייעקב נאם ה', ר"ל כי בסבת ציון התרבה ושוממה ועומדת ביד בלי השכינה ובסבת שבי פשע יבא הגואל, ומה שאמר גדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם, שנתראה שבשביל התשובה לבד הגאולה באה הוא שבביל שנא' בכתוב ובא לציון גואל שנתראה שלציון כלו' יבא הגואל, לזה אמר וישבי פשע בייעקב, כלו' שבשביל ציון יבא הגואל לציון להחזיר עטרת השכינה לינושנה, ובשביל שבי פשע יבוא לכל העולם שהם בני יעקב, לזה אמר שמביאה גאולה לעולם מצד התשובה, ואמר וישבי פשע, להורות על מעלת

התשובה כי גם שלא ישובו כ"א מהפשיעים ולא מהשגגות יבא הגואל: עוד אפשר לומר שרמז בפשע זה שלא אמר פשיעים על חטא מיוחד הכולל את כל בית יעקב, והוא עון ע"א שנמשכה מהעגלים אשר עשה ירבעם ונזה אמר ולשבי פשע בייעקב נאם ה', כלו' יבא הגואל פשיעו מהפשע המיוחד הכולל את כל בית יעקב, והוא נאמר מפי הגבורה, כי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, וזה הנרצה באמרו נאם ה' כנזכר: ויש התייחסות לתשובה עם הגאולה לשתבא בגללה, כי הגאולה היא תשועת שעבוד הגוף, והתשובה היא תשועת שעבוד הנפש, כי אין שעבוד מלכיות גדול משעבוד המלך הזקן וכסיל והוא היצר הרע, וכמו שהגאולה היא היפך השעבוד פן התשובה היא היפך העונות, ובעוד שהנפש היא משונעדת ליצר הרע, ראוי גם פן שהגוף יהיה משונעבד למלכיות, אבל כשהנפש שחררה עצמה משעבוד היצר במה ששבה בתשובה גמורה ראוי ג"כ שיהיה הגוף משונחרר משעבוד המלכיות, וזהו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים ס"ט) קרבה אל נפשי גאולה למען אויבי פדני, רוצה לומר שתקרב אל נפשי בתשובתי כדי שתגאל אותה מן היצר הרע, למען שיהיה סבה שתפדה גופי מיד אויבי: נשלם השער השני השער השלישי הוא שער היסודות (העקרם), ופרקיו ששים וארבעה.

הפרק הראשון, בגדר היסודות כל עיקרי תורתנו התמימה ואמונותיה נרשמים ונרמזים בתורה ובנביאים ובכתובים ובדברי רז"ל מפי הקבלה, וביחוד שלשת העיקרים הכוללים את פולם הם נרמזים בתחלת הבריאה, מציאות ה', שברא השמים והארץ וכל צבאם, ותורה מן השמים, ממה שכתוב יום הששי (שבת פ"ח) ו' בסיון המוכן למתן תורה, והשגחה להשפיר ולהעניש, ממה שאירע לאדם וחוה, ועם כל זה ראוי לחקור אם יספיק לנו בכמו אלו העיקרים והאמונות להאמינם ולהיותם חקוקים בלבנו מצד הקבלה והוראת הפתובים והמדרשים, או אם יהיה ענינו חיוב לחקור על כל אחד מהם מדרך השכל והסברה, או אם יש צד איסור בחקירה על אלו הענינים אחר שנתמזו בפתובים ובמדרשים, כי יש לכל צד מאלו פנים מההוראות: אם מצד הראשון שייספיק לנו האמונה בהם מצד הקבלה, יש לו פנים מההוראות, ממה שאנו רואים רוב דיני התורה ומשפטיה מפורשים מפי הקבלה ומפי השמועה כפי מה שקבל משה רבינו מפי הגבורה וקצתם הלכה למשה מסיני בלי שום אסמכתא בפתובים, ואנחנו דנים על פיהם ומקיימי מצוות עשה ול"ת כפי פירוש המקובל מפי מרע"ה מפי הגבורה, וכן כל סיפורי התורה ממה שאירע לאבות ולדורות הראשונים עד מתן תורה ומה שכתוב בנביאים ובכתובים, אנו מאמינים הפל בדרך קבלה ואין אנו חוקרים עוד על אמתתם: ואם מצד השני שיהיה חיוב לחקור על אלו האמונות בדרך השכל, יש לו ג"כ פנים מההוראות וזה שאין ראוי לאדם במה שהוא אדם להתרשל מלחקור על כל דבר כל מה שישגי יד שכלו, דרך משל אם יסופר לו לאדם דבר מחודש ויאמין כי יסופר לו מפי איש הגון ונאמן, יחשב לו לעצלה והתרשלות אם יוכל הוא בעצמו לראות ולידע הדבר שהוא ולא ישפדל על זה, וכמו ששינונו אבות פ"ב) ודע מה שתשיב לאפיקורוס, וכן נראה ממה שאמר הפתוב (דה"א כ"ח) דע את אלהי אביך ועבדהו, (תהלים צ"א) אשגבהו כי ידע שמי, נראה שצריך האדם לידע ולהשיג כפי יכולתו ידיעת ה' ואמונתו ושהשם ית' יעלה אותו וישגבהו על זה: ואם מצד השלישי שיש צד איסור לחקור על אלו הענינים אחר שנתמזו בפתוב יש לו ג"כ פנים מההוראות, כנראה שאינו מאמין אותם אם לא שיורה עליהם

השכל, נחשב לו למיעוט אמנה, וכמו (סנהדרין ק', ב"ב ע"ה) שאירע לאותו תלמיד שלגלג על מה שדרש רבי יוחנן ושמתי כדכוד שמשותף עתיד הקב"ה וכו' ואח"כ ראה בעיניו מה שבאזניו שמע ונענש על זה, וכן נענשו דור המדבר בענין המרגלים שלא האמינו מה שאמר להם השי"ת שהיתה ארץ זבת חלב ודבש, וכן ממה שאמרו (חגיגה י"ג) במןפלא ממה אל תדרוש במקושה ממה אל תחקור וכו', נראה שאין לאדם לחקור בכמו אלו הענינים שהם עמוקים ומכוסים, וכמו שאמרו במשנה (שם י"א) אין דורשין וכו' כל המסתפל בד' דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה וכו' וכל שלא חס על כבוד קונו וכו': וכשחקרנו על אמתת צד אחד מהם מצאנו את כלם פנים ואמתיים בקצת קצת מהעיקרים והאמונות: אם הצד האחד שיספיק לנו האמונה בהם מצד הקבלה, נמצא אותו אמיתי בקצת מן העיקרים ואמונות שאי אפשר לנו לעמוד על החקירה בהם אם היו אם לא, אם עתידים להיות או לא, כמו תורה מן השמים, וביאת משיח, ותחיית המתים, וכיוצא באמונות מן המקובל בדברים העוברים והעתידיים, כמו שאנו מאמינים בפירוש התורה שבכתב שהיא תורה שבעל פה ואנו סומכים על הקבלה לעשות מעשה המצוות ומשפטי התורה, כפי אנו חייבים להאמין עיקרים ואמונות אלה מצד הקבלה ושהם נרמזות בפתובים ובמדרשי חז"ל: ואם הצד השני ג"כ שנהנה מחייבים לחקור עליהם, נמצא אותו אמיתי ג"כ בקצת מן האמונות והעיקרים, אותם שאפשר לעמוד על החקירה בהם, כמצייאות השי"ת ואחדותו והדומה להם, כי אחר שיהנה לבו שלם באמונה ובעיקר שהוא כפי מה שהוא מקובל או פתוב, יתחייב להשתפל ולחקור עליו ג"כ בשכלו על מה שישגי בעיקר שהוא עד שיאמת לו בחקירה מה שנתאמת לו במקובל, ואם לא תשיג יד שכלו לאמתת העיקר שהוא, או שיראה לו כפי שכלו היפה מן העיקר שהוא, יתלה ליאות וחסרון בשכלו, ויתחזק באמונתו על פי הקבלה, ועל זה הזכירו דע מה שתשיב לאפיקורוס, ואמר דוד לשלמה בנו דע את אלהי אביה ועבדהו, פלומר שתהנה פונת השתדלותה בידעתו לעבוד אותו, ואם לא תשיג ידיעתה, עבדהו והאמן בו ע"פ הקבלה והאמונה, ועל זה אמר אשגבהו כי ידע שמי, כי בהיות פונת המשתדל לידע אותו לעבדו, ושתספם השכלתו לקבלתו, ישגבהו האל יתברך ויחזק יד שכלו, לדעת שמו ולהשיג המבוקש: ואם הצד השלישי, ג"כ נמצא אותו אמיתי בקצת מן האמונות שא"א לשכל האנושי לעמוד על אמתתם ולהשיגם, כמהות ה', וידעתו, באיזה צד היא שלא תכריח את האדם במה שיעשה, ויבחר אם טוב ואם רע, ותארי שלמיותו ע"ד חיוב, וכיוצא באלו האמונות שאי אפשר לשכל האנושי להשיגם עד תכונתם, אסור לו לחקור עליהם פנין שלא ישיג אמתתם, ואפשר שיטעה ויבוא להכחיש המקובל בעיקר שהוא, כל שכן לדעת קצת מן הקדמונים שאומרים שא"א לאדם שישגי וידע דבר על אמתתו כמ"ש הר"י אלבו ז"ל (פט"ז מהמאמר הראשון), ועוד שהוא כמו חסרון או פחיתות ח"ו בחקו ית', שיתגאה ילוד אשה לדעת מהותו יתברך, או פונת פעולותיו וסודותיו, וכאמרם (ברכות י') בהדי פבשי דרחמנא למה לה, שפינוי לה מורה פי בהיותה בעל חומר לא תשיג סודותיו, וכן אמרו (חגיגה י"ג) במןפלא ממה וכו' ושינו (שם י"א) כל המסתפל בד' דברים רתוי לו כאילו לא בא לעולם, מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור וכל שלא חס על כבוד קונו רתוי לו שלא בא לעולם, רצה לפי פוננתו פה, כי מהותו ית', וידעתו מעשה בני אדם בלי שיכריחם, אינו מושג לשכל האנושי באיזה

אופן הוא, וזהו אין ראוי לעיין ולהסתפל בכמו אלו, אלא להאמין אמונה שלימה כי מהותו הוא היותר שלם שאפשר, ודיעתו היא שלימה ואינה מכרחת פי ידיעתו ומהותו אחד, וזהו הנרצה בזה שאמרו מה למעלה מה למטה, ר"ל השגת מהותו ית' שהוא למעלה, והשגת ידיעתו מעשה בני אדם שהם למטה, ולא פכריחם ידיעתו, וכן הוא עיקר ושורש משרשי התורה שהאל ית' הוא פועל בבחירה ורצון, כי האל ית' ראוי שימצאו בו כל השלמיות, ושיהיה מסולק מכל התסרונות ולפי המושפל יקשה פי כל בעל רצון משתנה מלא רוצה אל רוצה, ויהיה א"כ מתפעל ומקבל שנוי וכן כל רוצה הנה הוא חסר דבר הנרצה, והאל ית' לא יחסר לו דבר שירצה, וכן הבוחר יהיה חסר הדבר הנבחר קודם שיבחרהו, והאל ית' לא יחסר לו דבר, ואם פן בבריאת העולם פשרצה אז לברוא אותו למה לא רצה קודם או לא אח"כ, ואין היתר לספק זה כמו שכתב בעל העיקרים פ"ב ממאמר ב', אלא כשנאמר פי מה שניחס אליו ית' הרצון, הוא פדי שגבין ממנו סילוק היותו פועל על צד החיוב בפועלים החסרים, אבל לא נדע עצמות רצונו היאך הוא, כמו שעצמותו נעלם תכלית ההעלם פן רצונו נעלם תכלית ההעלם, וא"כ רצונו השי"ת הוא כולל מבריאת העולם ועד סוף העולם, שברא העולם פרצונו בזמן שבראו, ולא קודם ולא אחר פה לסבה ידועה אליו, וכן הוא פועל בכל דור עם הצדיקים פפי רצונו בשנות עליהם טבע הבריאה, ובזמן שיהיה רצונו שיהיה העולם חרב יהיה, כמו שאמרו (כפ' חלק) שתא אלפי שני הני עלמא וחד חריב, ואין לנו ידיעה והשגה למה ירצה בכה ולא ירצה בכה, ולמה ירצה בזה שירצה בזמן שירצהו ולא קודם לו או לאחריו, ואם נסתפל ונרצה לעיין בזה יחשב לנו לחטא פינן שאין ידיעתנו יכולה להשיגו כמו שנאמר למעלה, וזה שאמרו מה לפנים מה לאחור, מה היה לפנים בשעת הבריאה שברא העולם אז ולא קודם, או אחר פה, מה היה אחר פה בפעולותיו שפועל בעולמו בבחירה ורצון ובזמן, פליון וחרבן העולם, למה לא פעל או לא עשה מה שעשה קודם או אחר פה, וזהו הנרצה בזה לאחור, או ירצה הענין עצמו, פרצונו בכל הדברים שרצה ושירצה דרך פלל, מה היה שלא רצה פה לפנים מזמן הבריאה או הפעולה או החורבן.

או שלא רצה פה לאחור, פלומר לאחר זמן הבריאה והפעולה, פי העיון וההסתפלות בזה זיק לו ולא יועיל ואמנם אמרו רתוי לו פאילו לא בא לעולם, הרצון בו פי השלימות הנקנה לאדם בדות הוא פשישיג הדבר האמיתי אבל פשלא יוכל להשיגו תהיה גייעתו לריק ולבטלה ורתוי לו פאילו לא בא לעולם בערה דבר זה שלא השיג אמתו, פי ביאתו לעולם הוא להשלים עצמו במעשיו הטובים ובדעותיו ואמונותיו האמיתיות, וחסר ואמר וכל שלא חס על כבוד קונו רתוי לו וכו', לכלול דברים פיוצא באלו שאין האדם יכול להשיגם, וכשנחקור עליהם יהיה פועל בטל פי לא יעלה בידו מה שרצה, פינן שאין בכחו להשיגו גם מה שפכחו יפסיד, כמו שכתב הרב המורה ז"ל פרק ל"ב מח"א: פרק שני וראוי שגבאר באיזה צד תבא החקירה על האמונות שיהיה חיוב עלינו לדעת אותם מדרך השכל לבד הקבלה, וזה פי גם שהתכמות דרך פלל מפנאות ומשונבחות, והבא עד תכונתו והוא מתנאר בהן, חקמתו תאיר פניו בעוה"ז ומשאיר נפשו לחיי העוה"ב, עכ"ז אנו רואים שאין התכמות העיוניות מספיות בכל דבריהם על ענין אחד בהתחליותיהם והקדמותיהם, פי בעלי חכמה אחת יכחישו התחלות והקדמות בעלי חכמה אחרת, וניחו הקדמות והתחלות לתכמתן היפה מה שהניחו בעלי החכמה האחרת,

וניחשבו פל אחד מהם כי הקדמותיהם אמיתיות וחילופיהן שקר וסכלות, כמו שיקרה לבעל התכונה עם הטבעי שיכחיש הקדמותיו אשר עליהם יבנה כל מופתי תכונתו, והם גלגל יוצא מרכז וגלגל ההקפה, וכן התוכני כחיש הקדמות הטבעי שמניח שהתנועות הן שלשה לבד, מן האמצע, ואל האמצע, וסביב האמצע, וניח תנועות אחרות לסבת הנחתו גלגל יוצא והקפה, וכן בעלי חכמת משפטי הכוכבים ניח ידיעת ה' אמתית, ויכחיש טבע האפשר, היפה בעל חכמה האלהית, והוא הפילוסוף שהוא ניח טבע האפשר קיים, ויכחיש ידיעת ה', ובעל חכמת התורה ניח ידיעת ה' אמתית, וטבע האפשר קיים, ויביא ראיה לדבריו מן השכל שאין ראוי ליחס להשי"ת חסרון הסכלות, ושלא תהיה ידיעתו מקפת בכל הנעשה בעולם, ולטבע האפשר שידיעתו מספמת לה, יביא ראיה מן החוש בירידת המטר מן השגחה האלהית בהעדר הכנת המטר, על ידי תפלת הצדיקים והחסידים.

וכמו שהאריך בכל זה בעל העיקרים בתחלת מאמר רביעי: גם בעלי חכמה אחת חלקו זה על זה במה שהוכיח כל אחד מהם במופת שהיא הגדולה שבראיות. מופת ראיה מהמאחר אל הקודם.

ומופת סבה מהקודם אל המאחר, שאין אחד מהם נותן האמת בהחלט, להיות הספק והשבוש נופל בהם, כמו המחלוקת שנפל בין הפילוסופים, אם הצורה היא בחומר, או נעשית מחוץ, ובמהות הצורה הגשמית, ובצורות היסודות, ובענין המקום, ואם הגלגל במקום אם לא, ובענין הריקות אם הוא נמצא, וכן בהרבה דברים פירא באלו, ויותר מהמה כמו במהות הנפש וגדרה, מכזבים קצתם לקצתם, וחקירתם אינה שלימה בחכמות מצד הבטולים הנפלים בדרכיה, ועדיין לא השיגו הפילוסופים איך תמשוך המגניט"ס את הברזל וימצא מתנועע מבלי מניע, ונתבאר כי העיון המושג מצד החקירה לא תתן האמת בהחלט, ולזה לא תספיק להשלים הנפש האנושית ולהקנות להשארות רק חכמת התורה לבד: כל שפן בחקירת האמונות והעיקרים שהשגיאה בהן מביאה אל כפירה והריסה, שאין ראוי לסמוך על עיון השכל, כי כפי מעלת הנושא תהיה שלימות הידיעה וההשכל, ואם בדברים הטבעיים שהם למטה מגלגל היסוד, אין חקירת השכל משיג לדעת בהחלט כל הדברים על אמיתתם כמו שכתבנו, איך תתעלה לדעת ולהשיג דברים אלהיים התלויים באמונות התורה האלהית, והרב ז"ל בספרו הנקבד ח"א פ' ל"ד כתב ג"כ, כי נפל הבלבול הרבה מאד בענינים האלהיים, ומעט בענינים הטבעיים, ונעדרים בענינים הלימודיים: ונאמר כי דרך החקירה באמונות שיש מבווא לשכל להשגת אמתתם ינה על דרך זה, שיכוין האדם המשפיל לעיין ולבקש מופת או ראיה על מה שהוא מקובל בידו מן האמונות, שיסכים העיון לאמונה המקובלת, ואם לא תשיג יד עיונו להשיג מעצמו, יסמוך על חכמי תורתנו אשר השפילו ואמתו במופת האמונה ההיא, וילמד ויקבל ראיותיהם ויצרפם עם קבלתו האמתית באמונה ההיא כדי שיתחזק באמונתו, והתועלות המגיעות לאדם להטריח עצמו להשיג בחקירה מה שהוא מושג אצלו באמונה אמתית מקבלת התורה מבלי שום ספק, הוא, א' כי האמונה בדברים המושגים בשכל היא יותר שלימה עם קבלתו, מן האמונה בדברים מצד הקבלה לבד, לפי שהדבר המושג בטעמו ינה חקוק בנפש יותר, ואפילו דבר המושג במופת וראיה, יש יותר אמות ואמונה בלב מה שנתאמת בשני מופתים ממה שנתאמת במופת אחד וכמו

שכתבו החכמים, ועז"א דוד ע"ה (תהלים קי"ט) טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך
האמנתי, רצה שישגי טעם ודעת במה שהאמין בו פדי שיתחזק באמונתו, בהסכים המופת
והראיה לאמונה המקובלת.

תועלת שני לדעת ולהשיב למי שיחלוק עליו באמונה המקובלת, ולהכריז אמתתה בדרך
השכל, ולא יסוג אחר מאמונתו מפני מה שיחלקו ויקשו עליו, כשידע להשיב ולקרב
לשכל אמונתו, וכמו שאמר ודע מה שתשיב לאפיקורוס.

תועלת שלישי כי בהביא ראיה ומופת באמונות שאפשר להביא ראיה ומופת עליהן מצד
עמקו, כיון שפולחם נתנו מרועה אחד, ומצאנו בקצתן או רובן אמתיות ונכונות בתקירת
השכל, נשפוט כי החרות ג"כ אמתיות, אלא שלא נשיג בשכל אמתתן לעומק עמקו, כמו
שיבחן המומחה בדרך אחד בג"פ, וכמו שאמרו (שבת ס א) איתמחי גברא או איתמחאי
קמיצא, ובה תתחזק האמונה המקובלת גם כי לא ישיג יד השכל להביא מופת עליה,
וכמו שאמר חבוקק הנביא (ב) הנה עפלה לא ישרה נפשו בו וצדיק באמונתו יחיה, כי
האמונה אשר היא נשגבה למעלה מן השכל אשר כל המופתים לא יוכלו לאמתה ולא
תתישר נפש המעיין במה שיאמת בה הדרך המופת והחקירה, הנה מי שהיה צדיק
באמונתו מצד הקבלה לבד יחיה את נפשו: ואם נטיב העיון בכל האמונות והעיקרים
נמצאם נכונים וישרים מדרך השכל, כי העיון השכלי ישיג המופת בדברים שטבעם
לבוא עליהם המופת, ואם אין בטבעם לדעתם במופת, יושגו ויתאמתו מצד העיון
המשופח והחקירה הנכבדת, בין אותם שהם מן הצד הראשון, בין אותם שהם מן הצד
השלישי שפפרק ראשון, כי גם שאמרנו שיש איסור בחקירה עליהם יובן מדרך המופת
כמו שראה מלשון מה למעלה מה למטה כו' שרועה לידע דרך מופת מה שאין בחק
השכל לדעתו, אבל דרך עיון משופח בהביא ראיה קרובה לשכל שיסתכן אמתת האמונה
בדרך שהוא המקובל לא נאמר על זה רתוי כאילו וכו', וכבר נשתמש בדרך ראיה זו גדול
הפילוסופים (אריסטו) בחקירה הגדולה שבחקירות והיא חדוש העולם, שהביא ראיה
להכחיש שרש זה ולהכריח הקדמות, ואין אצלו מופת על זה אלא ראיות שתטה נפשו
אליהן לפי דעתו, וכמו שכתב הרב ז"ל פרק ט"ו מחלק שני, כ"ש אנו עדת המאמינים
שנסתפק בראיות קרוב לשכל, אשר תטה הנפש לאמת העיקר או האמונה המקובלת,
בהיות הקבלה אמתית מקובלת מחכמים לחכמים, ובכל מה שהאמין אברהם ראש האבות
שכתוב בו והאמין בה', האמין בו משה רבינו, ובכל התורה ועקריה ושרשיה שהאמינו
משה רבינו ודור שכלו דעת, האמינו כל הזקנים והנביאים והחכמים הבאים אחריו,
ושלמה המלך גדול החכמים כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין פמוהו בחכמה
אפילו לפי דעתם, בחן וצדק תורת משה ולא נטה ממנה לא משרשיה ועקריה כי אם
במעט, שנקתב עליו (מלכים א' י"א) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו וגו',
(שבת נ"ו) וכל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה, וחתם כל מאמרו לעת זקנתו במה
שאמר (קהלת י"ב) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל
האדם.

אשר כל זה יורה שחקר ועיין בהפלגת חכמתו הגדולה בתורה ובעקריה, ומצאה אמתית
במופתים נשגבים, אשר ילאה שכל החכמים הגדולים שבפילוסופים להשיגם, ומה

הָאָדָם שִׁיבָא אַחַר הַמֶּלֶךְ לַחֲקוֹר וּלְהַשִּׁיג עַל אֲשֶׁר כָּבַר עֲשָׂהוּ, וְאַחֲרָיו כָּל אָדָם יִמְשֹׁף לַהֲחִזִּיק בְּתוֹרַת מֹשֶׁה וְעֵינֵיהֶם וְשָׂרְשֵׁיהֶם, וְכִמוֹ שֶׁרְאִינוּ כָּל הַגְּבִיָּאִים וְהַחֲכָמִים הַבָּאִים אַחֲרָיו, כְּנֹלֵם חֲזָקוֹ וְאַמְתּוֹ תוֹרַת מֹשֶׁה וְשָׂרְשֵׁיהֶם, מְלֹאכֵי חוֹתָם הַגְּבִיָּאִים צְנִה עֲלֵיהֶם וְאָמַר (מְלֹאכֵי ג') זָכְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדֵי וְגו', וְכָל אֲנָשֵׁי כְּנֹסֵת הַגְּדוּלָה עָשׂוּ גְדָר וּסְיִיג לַתּוֹרַת מֹשֶׁה ע"ה, וְכֵן כָּל הַחֲכָמִים הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם ע"ה דוֹר אַחַר דוֹר חֲכָמִים רַבִּים קִבְּלוּ מִחֲכָמִים רַבִּים, וְכִמוֹ שֶׁפְּתוּב בְּסִפְרֵים שֶׁחֻבְּרוּ עַל זֶה לְדַעַת סֵדֵר הַקְּבֵלָה מִמֹּשֶׁה רַבִּינוּ עַד דוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה הָאֲחֻרּוֹנִים, וְכֹלֵם עָשׂוּ גְדָרִים וּסְיִיגִים וְהֶאֱמִינוּ בְּכָל תּוֹרַת מֹשֶׁה עֲקָרִיה וְשָׂרְשֵׁיהֶם, וְעַל מָה אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבֵים לַחֲקוֹר עַל עֵינֵי הַתּוֹרָה, וְאֲנַחְנוּ מוֹלִידִים רַפְיוֹן בְּלֵב כָּלֵל הָאֲנָשִׁים הַמְּאֲמִינִים בְּדָרְךָ קְבֵלָה אֲמִתִּית, כִּי בְּחֻקְרָנוּ עֲלֵיהֶם נִרְאָה שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ מְחֻזְקִים אֲמוּנָתָם אֲלָא אִם יִסְכִּים הַמוֹפֵת וְהִרְאָה בָּהֶם.

הָאֲמַת כִּי חֲרָפָה הוּא לְנוּ, וְאֵין אָנוּ מִתִּירִים עֲצָמְנוּ לְכַף, כִּי אִם לְדַעַת מָה שֶׁנִּשְׁפֵּיב לְאִפְיֻקוּרְסִים וּלְחוֹלְקִים עַל שָׂרְשֵׁי תּוֹרַתֵנוּ בְּכָל דוֹר וְדוֹר, שֶׁיִּדְעוּ ג"כ כִּי עִם חֲכָם וְנִבּוֹן הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה שֶׁקִּבְּלוּ תוֹרַת מֹשֶׁה רַבִּינוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה בְּהַר סִינַי, כִּי בְּזֶה יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ בְּפִי כָּל הָעוֹלָם, כְּדַכְתִּיב (יְחִזְקֵאל ל"ח) וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנִוְדַעְתִּי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וְיִדְעוּ כִּי אֲנִי ה', כִּי זֶה הַפְּתוּב נִרְאָה שְׂרוּמֵז עַל הָעֵינֵיקָרִים, בְּפָרֵט הָעֵינֵיקָרִים הַכּוֹלְלִים שֵׁהֶם, מְצִיאוֹת הַשֵּׁם, תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁכָּר וְעוֹנָשׁ, כִּי לְשׁוֹן וְהִתְגַּדַּלְתִּי רוּמֵז לְגִדּוּלַת מְצִיאוֹתָיו ית' אֲשֶׁר אֵין לָהּ דְּמִיוֹן בְּכָל הַדְּבָרִים הַנִּמְצָאִים שֶׁבְּרָא בְּעוֹלָמוֹ, וּלְשׁוֹן וְהִתְקַדַּשְׁתִּי רוּמֵז לְקִדּוּשַׁת תּוֹרַתֵנוּ שֶׁהִיא נִגְדַּרְת בְּקִדּוּשָׁה וְנִכְתְּבָה בל' קְדוּשָׁה, וּלְשׁוֹן וְנִוְדַעְתִּי רוּמֵז לְשֶׁכָּר וְעוֹנָשׁ וְהַשְׁגָּחָה כְּדַכְתִּיב (תְּהִלִּים ט') נוֹדַע ה' מִשְׁפָּט עֲשָׂה וְגו', וּבְעֵינֵיקָרִים הָאֵלוּ יִדְעוּ כָּל הָעוֹלָם כִּי הוּא מְהִיָּה כָּל הַהֲנִיּוֹת וְלִזָּה כָּתֹב וְיִדְעוּ כִּי אֲנִי ה': פָּרַק שְׁלִישֵׁי הַר"מ ז"ל הֵבִיא בַּמּוֹרָה תְּחִלַּת ח"ב כ"ה הַקְּדָמוֹת אֲשֶׁר צָרִיף אֲלֵיהֶן בְּקִיּוּם מְצִיאוֹת הָאֵל ית', וּבְמוֹפְתִים עַל הַיּוֹתוֹ לֹא גוּף וְלֹא כַח בְּגוּף, וְשֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ אֶחָד, וְהוֹלִיד מִהֵן אַרְבַּע עֵינּוּנִים הָרֵאשׁוֹן הוּא בְּנוֹי עַל תְּנוּעָה נְצַחִית תְּדִירָה, וְהַשֵּׁנִי עַל דְּבָר מְוַרְכָּב מִשְׁנֵי דְבָרִים וְיִמְצָא הָאֶחָד מֵהֶם בְּפָנָי עֲצָמוֹ, שֶׁהוּא מְחַיֵּיב שֶׁיִּמְצָא הַדְּבָר הַשֵּׁנִי ג"כ בְּפָנָי עֲצָמוֹ, וְהַשְּׁלִישִׁי כִּי הַנִּמְצָאוֹת לֹא יִמְנְעוּ מִחֻלּוּקָם, אִם שִׁיְהִיו כְּנֹלֵן הַיּוֹת נְפִסּוֹת, אוֹ בְּהִיפּוּף, אוֹ סוּוֹת נְפִסּוֹת, וְקִצְתָן הִיפּוּף, וְסִמָּה עַל מוֹפֵת זֶה וְאָמַר שֶׁאֵין בּוֹ דְּחִיָּה וְלֹא מְחֻלּוּקָת, וְגַם מְזָה יִתְחַיֵּיב שֶׁהוּא ית' אֵינוֹ גוּף וְלֹא כַח בְּגוּף.

וְגַם שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא אֶחָד, וְאֵינוֹ נוֹפֵל תַּחַת הַזְּמַן וְשִׁיֵּאמַר בּוֹ שִׁיְנּוּי, וְהַרְבִּיעִי מְצִיאוֹת הַדְּבָרִים מִן הַכַּח אֵל הַפּוֹעֵל, וְכִמוֹ שֶׁהָאֲרִיף שֵׁם בְּבִיאוּרָם וּבִינָם הַמְבִין בְּדַרְכֵי הַמוֹפֵת: אֲמַנָּם מָה שֶׁאָבִיא אֲנִי בְּאֵלוֹ הָעֵינֵיקָרִים וְהַשָּׂרְשִׁים הוּא רְאִיוֹת מְדַרְךָ הַסְּבָרָה הַנְּכֻנָּה מִן הַשְּׂכָל מְבִלִי מוֹפֵת חוֹתָם, וּמִן הַמוֹחַשׁ וּמִן הַקְּבֵלָה מְסַפֵּר הַתּוֹרָה וּגְבִיָּאִים וּכְתוּבִים וּמְאֲמָרֵי חַז"ל הַבְּנוּיִים עַל הַחֲכָמָה וְעַל קְבֵלַת הַדָּת: וְאָמַר כִּי הִרְאָה מְדַרְךָ הַסְּבָרָה הַנְּכֻנָּה תְּהִיָּה פְּרֻטִית לְכָל הָעוֹלָם, וְזֶה כִּי כָּל דְּבָר הַמְּתַחַדֵּשׁ בְּזֶה הָעוֹלָם מְדוּמָם וְצוּמָם וּב"ח כְּלָם יִתְחַדְּשׁוּ וְיִתְהוּוּ וְיִצְאוּ לְפּוֹעֵל ע"י סְבוֹת קְרוּבוֹת אוֹ רְחוּקוֹת, וְלֹא יִמְלֹט מִחֻלּוּקָה, אוֹ תְּהִיָּה הַסְּפָה ע"י הַטְּבַע לְבַד, אוֹ ע"י הָאִישׁ הַפּוֹעֵל, אוֹ ע"י שְׁנִיָּהֶם בְּיַחַד, אִם ע"י הַטְּבַע לְבַד כְּהַתְּהוּוֹת הַמְּחַצְבִים וְהַמְּתַכּוֹת וְהַצּוּמָחִים הַבְּלִתִּי גְזָרְעִים וְהָאֲדִים כְּפִי הַכְּנַת מְקוּמוֹתֵיהֶם, וְכֵן הַב"ח הַנִּהְיָוִים מְעַצְמָם בְּהַכְּנוֹת הַמְּקוּמוֹת וְאִם ע"י הָאִישׁ הַפּוֹעֵל כְּמוֹ הַבְּנִינִים וּמִיָּנִי כָּל הַפְּלִים הַנִּצְעָשִׁים ע"י בְּנֵי אָדָם, וְאִם ע"י שְׁנִיָּהֶם בְּיַחַד, כְּמוֹ הַצּוּמָחִים

שָׁהֵם מִתְחַדְּשִׁים מִפְּעוּלוֹת הָאָדָם בְּהִכָּנַת הַמָּקוֹם וּבְזָרִיעֵתָם אוֹ נְטִיעֵתָם, וּבְגִמְרַת הַתְּהוּוֹתָם וְהַתְּחַדְּשָׁם ע"י הַטְּבַע, וְכִמוֹ יִצְיָאת מִיַּי הַב"ח לְפוּעֵל ע"י הַמּוֹלִיד וְהַטְּבַע הַגּוֹמֵר צוּרְתָם וְהוֹיָתָם, וְכָלֵל שְׁלֹשׁ הַחֲלוּקוֹת הוּא שֶׁהוּן נְהוּיִן וְנַעֲשִׂים ע"י סִבָּה פּוֹעֵלַת אוֹתָם וְלֹא מֵעֲצָמָם וּמֵהֶם שָׁהֵם פְּרִטֵי הָעוֹלָם יִלְקַח רְאֵיָה לְכָל הָעוֹלָם שְׁלֹא נִבְרָא מֵעֲצָמוֹ, כִּי אִם ע"י בּוֹרֵא שֶׁהִמְצִיאָו וְהִכִּין לוֹ טְבַע שִׁיתְחַדְּשׁוּ הַדְּבָרִים הַמִּתְחַדְּשִׁים עַל יָדוֹ, מִהָאֲרֻבָּעָה יְסוּדוֹת וּמִהַדְּבָרִים הַמִּתְחַדְּשִׁים מֵהֶם ע"י סְבוֹת מְשִׁתְּלִשְׁלוֹת פְּנוּלָן מִן הַסִּבָּה הָרֵאשׁוֹנָה הוּא הַבּוֹרֵא ית' וית', לְבַד מֵה שֶׁבְּרָא עוֹלָם הַגִּלְגָּלִים בְּחֻקְמָתוֹ יְתַבְּרָה וְעוֹלָם הַמַּלְאָכִים שֶׁהוּא עוֹלָם הַעֲלִיּוֹן, וְע"ז אָמַר דָּוִד ע"ה כִּפִּי הַכְּנוּנָה בְּמָקוֹם הַזֶּה (תְּהִלִּים ק"ד) מָה רַבּוֹ מַעֲשֵׂיֶיךָ ה' כִּלְמָה בְּחֻקְמָה עֲשִׂיתָ מְלֵאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶיךָ, רָמַז בְּאָמְרוֹ מַעֲשֵׂיֶיךָ ה' עַל עוֹלָם הַמַּלְאָכִים שֶׁאָמַר עֲלֵיהֶם לְמַעַלָּה עוֹשֶׂה מְלֵאכָיו רִחוּת וְגו', וְיִיחַד שָׁמוֹ יְתַבְּרָה עֲלֵיהֶם לְהוֹיָתָם קְרוֹבִים אֵלָיו שָׁהֵם שְׁכָל פְּשוֹט בְּלִי חוּמָר, וְאָמַר עַל עוֹלָם הַגִּלְגָּלִים כִּלְמָה בְּחֻקְמָה עֲשִׂיתָ כִּמוֹ שֶׁפְּתוּב עֲלֵיהֶם (ש"ם י"ט) הַשְּׁמַיִם מְסֻפְּרִים כְּבוֹד אֵל וְגו', וְאָמַר עַל עוֹלָם הַשְּׁפֵל מְלֵאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶיךָ, כִּמוֹ שֶׁהִתְחִיל לְמַעַלָּה בְּמֵה שֶׁבְּרָא בְּעוֹלָם הַשְּׁפֵל יְסוּד אָרֶץ עַל מְכוּנֵיָהּ וְגו' תְּהוּם כְּלָבוּשׁ וְגו' וְשָׂאָר הַפְּסוּקִים, וְעַל כָּלֵל כִּלְמָה אָמַר מָה רַבּוֹ, כִּי כָּל הַנַּעֲשֶׂה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת בְּלִי קֶץ וְתַכְלָה הַכָּל נַעֲשֶׂה עַל יָדוֹ וּבְסֻבָּתוֹ וּבְהַשְׁתְּלִשְׁלוֹת מְמַנּוֹ, וְגַם מְפִנֵי שֶׁלְמַעַלָּה פְּרִט כִּמֵּה דְבָרִים שֶׁעֲשֶׂה הָאֵל ית' כִּמוֹ שֶׁאָמַר יְסוּד אָרֶץ וְגו' עַד תִּזְרַח הַשְּׁמַשׁ יֵאֲסֹפּוֹן וְגו' יֵצֵא אָדָם וְגו', שֶׁכִּלְמָה פְּעוּלוֹת הָאֵל ית', אָמַר מָה רַבּוֹ כְּלוֹ גַם כִּי סִפְרָתִי שֶׁעֲשֶׂה כָּל אֵלוֹ לֹא הִשְׁלַמְתִּי אֶת פְּנוּלָן כִּי אֵין לָהֶן סוּף כִּי רַבּוֹ כִּמוֹ רַבּוֹ, וְג"כ יְפִנֹּשׁ פְּסוּק זֶה כְּלוֹ עַל עוֹלָם הַשְּׁפֵל לְבַד, אָמַר מָה רַבּוֹ מַעֲשֵׂיֶיךָ וְגו', לְפִי שֶׁכִּפִּי הַנִּרְאָה כָּל מֵה שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּעוֹלָם הַשְּׁפֵל הוּא ע"י הַטְּבַע וְהָאִישׁ הַפוּעֵל כְּפִנּוֹכָר לְמַעַלָּה, וְאֵינָם מִנְחָסִים גִּמְרַת הַפְּעוּלוֹת וְצִאָתָן לְפוּעֵל לְסִבָּה הָרֵאשׁוֹנָה יְתַבְּרָה שָׁמוֹ, אָמַר מָה רַבּוֹ מַעֲשֵׂיֶיךָ ה' שֶׁבְּרָאתָ הָאֲרֻבָּע יְסוּדוֹת וְטְבַעֵם וְטְבַע כָּל הַדְּבָרִים וְכִלְמָה עֲשִׂיתָם בְּחֻקְמָה שִׁיתְחַדְּשׁוּ כָּל הַדְּבָרִים מֵהֶם כָּל מֵה שֶׁנַּעֲשֶׂה מֵהֶם הוּא מְסֻבָּתָהּ וּמִהַשְׁתְּלִשְׁלוּתָהּ עַד שֶׁמְלֵאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶיךָ, שֶׁכִּלְמָה מִתְחַדְּשִׁים עַל יָדָהּ וּבְסֻבָּתָהּ בְּאֲמָצְעוֹת הַטְּבַע שֶׁבְּרָאתָ אוֹתוֹ בְּחֻקְמָה לְשִׁיתְחַדְּשׁוּ הַדְּבָרִים כְּפִנּוֹכָר: וְהָרְאֵיָה הַלְקוּחָה מִן הַמוּחָשׁ הוּא מְשִׁלְשָׁה פָּנִים, אִם מְסוּדָר הָעוֹלָם וּשְׁלִימוֹת תְּכוּנָתוֹ וְאִם מִן הַנְּסִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּעוֹלָם, וְאִם מִן הַיְעוּדִים שֶׁנִּתְיַעְדוּ ע"י הַנְּבִיאִים וְנִתְקַיְּמוּ כְּנִלְמָה: אִם מְסוּדָר הָעוֹלָם וּשְׁלִימוֹת תְּכוּנָתוֹ, יְתַבְּאָר, כִּי לֹא נָפַל בְּמִקְרָהּ וּבְהַזְנָדָמָן כִּי אִם עַל יָד מְמַצִּיאָו וּבּוֹרֵאָו ית' שָׁמוֹ, וְזֶה כִּי אָנּוּ רוֹאִים כִּי מֵה שֶׁנַּעֲשֶׂה מֵעֲצָמוֹ בְּטְבַעוֹ שְׁלֹא ע"י סִיוַע אָדָם אֵינּוֹ שְׁלֵם כִּמוֹ הַנַּעֲשֶׂה ע"י סִיוַע אָדָם, כִּמוֹ הַצְּמָחִים וְהַפְּרִוֹת הַגִּדְלִים בְּהָרִים וּבִיעָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שְׁלִימוֹת בְּמִרְאֵיתָם וְטַעֲמָם, כְּמִינֵי אוֹתָם הַצְּמָחִים וְהַפְּרִוֹת שֶׁגִּדְלִים בְּמִקְוֹמוֹת הַיָּשׁוּב ע"י תִּיקוֹן הַקְּרָקַע בְּחִרְיָשָׁה וּבְזָרִיעָה, וְכֵן הַפְּרָם וְכִינְצָא בְּאֵלוֹ הֵם שְׁלֵמִים כְּשִׁיגְמְרוּ ע"י אִישׁ פּוֹעֵל בְּרָצוֹן וּמִקְרָב הַדְּבָר שִׁיתְחַדְּשׁ בְּשְׁלִימוֹתוֹ, וְכִשְׁנַשְׁגִּיחַ בְּכָל מֵה שֶׁיֵּשׁ בְּזֶה הָעוֹלָם נִמְצָא הַכָּל בְּשְׁלִימוֹת וּבְסוּדָר נְכוּן, הַד' יְסוּדוֹת הֵם שׁוּמְרִים אֶת תְּפִקִּדָם בְּגִבּוּלָם לְתוֹעֵלַת מֵה שִׁישְׁתְּלִשְׁלָה מֵהֶם מִן הַהֲנוּיּוֹת שֶׁבְּזֶה הָעוֹלָם בְּסוּדָר וּבְשְׁלִימוֹת, וְכֵן הַמְחַצְבִּים וְהַמְתַּכּוֹת הֵם נִמְצָאִים כִּפִּי הַכָּנַת הַמְקוֹמוֹת לְתוֹעֵלַת יָשׁוּב הָעוֹלָם וְקִיוָמוֹ, וְהַב"ח נוֹצְרִים בְּשְׁלִימוֹתָם, וְכָל אֵיבְרֵיהֶם לְתוֹעֵלַת קִיוֵם מִינָם, וְהוֹכֵן לְכָל מִיִן וּמִיִן מְזוֹנּוֹ כִּפִּי טְבַעוֹ שִׁישְׁמֵשׁ מֵעֲצָמוֹ אֵלָיו, וְכִמוֹ שֶׁפְּתָבוּ חֻקְמֵי הַטְּבַע חֻקְמַת בְּרִיאַת כָּל מִיִן וּמִיִן בְּשְׁלִימוֹתוֹ וְתוֹעֵלָתוֹ לְכָל מֵה שִׁישְׁטְרָה לְקִיוֵם הַמִּיִן, וְכִנְלָם הוֹכְנּוּ לְצוּרָה וְתוֹעֵלַת מִן

הָאָנוּשִׁי אֲשֶׁר הוּא פְּנוּנַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם, וְהוּא שְׁלֵם בְּבְרִיאָתוֹ בְּכֹל מֵה שֶׁהוּא צָרִיךְ בְּכֹפֶל חוּשָׁיו וְאֵיבָרָיו הַיּוֹתֵר צָרִיכִים לוֹ, וּבְתוֹכָן גּוּפוֹ בְּשִׁלְיָמוֹת לְכֹל מֵה שֶׁיִּצְטָרֵף לְקִיּוּם גּוּפוֹ וְתִקּוּן נַפְשׁוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא יְדוּעַ בְּחֻקְמַת הַטֵּבַע, הַפְּלֵל כִּי כָּל דְּבַר שֶׁנִּתְהַנֶּה בְּזֶה הָעוֹלָם אָנוּ רוֹאִים כִּי הוּא בְּשִׁלְמוֹת גְּדוּלָה, וְזֶה יוֹרָה כִּי נַעֲשֶׂה בְּכַוְנַת פּוֹעֵל יִצְרוּ וּבְרָאוּ בְּשִׁלְיָמוֹת וְהוּא הָאֵל יִתְבָּרַךְ, כִּי אִם הָיָה נִבְרָא מֵעֲצָמוֹ לֹא הָיָה בּוֹ הַשְּׁלִימוֹת הַהוּא כְּמוֹ שֶׁפְתַבְתִּי, וְכִמוֹ שֶׁדָּרָשׁוּ חַז"ל (חַוְלִין ס') כֹּל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית בְּקוֹמְתָן נִבְרָאוּ בְּצַבִּינָם נִבְרָאוּ שֶׁהוּא לְשׁוֹן יוֹפִי, וְהַפְּנוּנָה כִּי הִרְאָהָ שֶׁהֵן מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וְשֶׁנִּבְרָאוּ בְּמֵאֲמָרוֹ ית', הוּא הַיּוֹתֵם נִבְרָאִים בִּיפְיִים וְתוֹעֲלֵתֵם כַּנֶּזְכָּר: וְאִם מִן הַנְּסִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּעוֹלָם יִתְבָּאֵר גַּם כֵּן מְצִיאוֹת ה' וְגִדְוּלוֹתוֹ, כִּי הָאֲפִיקוֹרְסִים הָאוֹמְרִים שֶׁאֵין אֱלֹהִים וְאֵין לְעוֹלָם מְנַהֵג, הֵם אוֹמְרִים כִּי לֹא יִשְׁתַּנֶּה שׁוּם דְּבַר מֵטֵבְעוֹ וּבְרִיאָתוֹ וְכִינֵן שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁיְנוּי הַטֵּבַע אוֹ הַתְּהַפְּכוּ בְּהַתְּחַדְּשׁ הַנֶּס, הוּא הוֹרָאָה עַל מְצִיאוֹת אֱלֹהִים בּוֹרָא הַטֵּבַע וְיָכוֹל לְהַכְנִיעוֹ בְּעַת שֶׁיִּרְאָה לוֹ לְצַוְרָה עֲבָדָיו הַצְּדִיקִים, וְאֵין מִי שֶׁיּוֹכֵל לְהַכְחִישׁ הַנְּסִים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כְּמוֹ שֶׁהֵם כְּתוּבִים בַּתּוֹרָה, וְהַנְּסִים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָהֶם גַּם כֵּן בַּמִּדְבָּר וּבְכַנְיַסַת הָאָרֶץ, וְכָל הַעֲמִים יָדְעוּ בַּעֲשִׂיַת רַב הַנְּסִים אֵלֵינוּ כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (שְׁמוֹת ט"ו) שֶׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן וְגו' תְּפִיל עֲלֵיהֶם אֵימְתָה וְפַחַד וְגו' וְאִף הֵם יֵשׁ לָהֶם קִבְלָה מֵאֲבוֹתֵיהֶם עַל קִצַּת נְסִים הַמְּפֹרְסָמִים שֶׁהֵם אֲמַתִּיִּים, בְּפֶרֶט בְּנִתְיַנַת הַתּוֹרָה וְהַנְּסִים שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּנִתְיַנַתָּה, וְאִנְחָנוּ עֲדַת מִקְבְּלֵי הַתּוֹרָה יוֹדְעִים כֹּל הַנְּסִים שֶׁנַּעֲשׂוּ, מְפֹרְסָמִים וְנִסְתָּרִים, מֵאֲבוֹתֵינוּ אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וּבְנֵיהֶם בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, וְאַחַר כֵּן בַּמִּדְבָּר וּבְזִמְנֵי הַיּוֹתֵם בְּגִלוֹת כְּמוֹ שֶׁרְמוֹז בַּתּוֹרָה וּבְנִבְיָאִים וּכְתוּבִים וְדָבָרֵי רַז"ל, אֲשֶׁר כָּל זֶה מוֹרָה עַל מְצִיאוֹת אֱלֹהִים בּוֹרָא יָכוֹל לְשַׁנּוֹת הַטֵּבַע שֶׁפָּרָא, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר הַנְּבִיא (יִשְׁעִיָה מ"ג י"א) אֲנֹכִי אֲנֹכִי ה' וְאֵין מִבְּלַעֲדֵי מוֹשִׁיעַ, ר"ל אֲנֹכִי הַמְּצִוֵי שֶׁפָּרָאֲתִי הָעוֹלָם וְאֲנֹכִי שֶׁשְׁנִיִּיתִי הַטֵּבַע שֶׁפָּרָאֲתִי לְצַוְרָה עֲבָדֵי, וְלִזְהָ אָמַר וְאֵין מִבְּלַעֲדֵי מוֹשִׁיעַ, כְּלוֹמַר אִם יִצְטָיִיר ח"ו שֶׁאֵנִי לֹא הֵייתִי מְצִוֵי, לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לְהֵיוֹת שׁוּם מוֹשִׁיעַ בְּשִׁנּוּי הַטֵּבַע, כִּי הַטֵּבַע לֹא יִשְׁתַּנֶּה מֵעֲצָמוֹ: וְאִם מִן הַיְעוּדִין שֶׁנִּתְעַדְדוּ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים וְנִתְקַיְּמוּ כְּוָלָם, יִתְבָּאֵר גַּם כֵּן מְצִיאוֹתוֹ ית', כִּי אֵין הָאָדָם וְאֶפְיָלוֹ יִהְיֶה חֻקְםָּ כְּשֶׁלְמָה יָכוֹל לְיַדַע מֵה שֶׁעָתִיד לְהֵיוֹת, כִּי מֵה שֶׁאָמְרוּ (אֲבוֹת ד') אֵיזָה הוּא כּו' הַרוֹאָה אֶת הַנּוֹלָד, זֶהוּ בְּדָבָרִים הַמְּשֻׁמָּשִׁים וּבָאִים, אוֹ בְּדָבָרִים הַמְּצִוּוִים לְהֵיוֹת, אֲבָל הַיְעוּד לְיָמִים רְחוּקִים לֹא יִהְיֶה אֶלָּא מִפִּי הַנְּבִיא מֵהָאֵל יִתְבָּרַךְ, וְזֶהוּ הוֹרָאָה עַל אֲמַתַּת נְבוּאָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּשִׁמוּאֵל (ש"א נ') וַיַּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בָּאֵר שָׁבַע כִּי נֶאֱמַן שִׁמוּאֵל לְנִבְיָא לֵה', וְכַתִּיב לְעֵיל מִיָּנִיָה וְלֹא הִפִּיל מִכָּל דְּבָרָיו אֶרְצָה, וְזֶהוּ הוֹרָאָה עַל מְצִיאוֹת הָאֵל הַמְּנַבֵּא בְּנֵי אָדָם הַמוֹכְנִים לְנְבוּאָה.

וְהִנֵּה רָאִינוּ הַיְעוּד שֶׁאָמַר הָאֵל ית' לְאַבְרָהָם (בְּרֵאשִׁית ט"ו) יְדוּעַ תִּדַע וְגו' וְאַחֲרָי כֵּן יִצְאֵוּ בְּרִכּוּשׁ גְּדוּלָה וְגַם אֶת הַגּוֹי וְגו', וְנִתְקַיְּמוּ, וְכֵן לְמֹשֶׁה (שְׁמוֹת ג') וְאֵנִי יִדְעַתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מִלֶּךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְגו', וְנִתְקַיְּמוּ, (שָׁם ד') וְאֵנִי אֲחַזֵּק אֶת לֵב פְּרַעֲזָה וְגו', וְנִתְקַיְּמוּ, (שָׁם י"ד) וְחַזַּקְתִּי אֶת לֵב פְּרַעֲזָה וְגו', וְנִתְקַיְּמוּ, וְכֵן לְעֵתִים רְחוּקוֹת (דְּבָרִים ל"א) הִנֵּה שׁוֹכֵב עִם אֲבוֹתַי וְקָם הָעָם הַזֶּה וְגו' וְנִתְקַיְּמוּ, (דְּבָרִים ד') וְנוֹשַׁנְתֶּם בְּאֶרֶץ כְּמִנְיֵן וְנוֹשַׁנְתֶּם וְנִתְקַיְּמוּ, וְכֵן (מְלָכִים א' י"ג) אֵישׁ הָאֱלֹהִים בָּא מִיְהוּדָה בְּדָבָר ה' אֵל בֵּית אֵל וְגו' וַיִּקְרָא עַל הַמְּזַבֵּחַ וְגו' הִנֵּה בֵּן נוֹלָד לְבֵית דָּוִד יֵאֲשִׁיְהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עֲלֵיהֶם וְגו', וְנִתְקַיְּמוּ

על ידי יאשיהו כמו שכתוב שם בסוף (מלכים ב' כ"ג) גם את המזבח שהוא ואת הבמה נתן, וכן הרבה יעודים כפיצא באלו שנתיעדו לעתיד ונתקיימו.

, הוא הוראה על מציאות האל יתברך שמנבא את בני אדם המוכנים לכה לצורך ישראל, ויעודים אלו הם מפורסמים לישראל שאין מי שיכחישם, ולכן אין מי שיוכל להכחיש מציאות האל יתברך, וכמו שאמר הנביא (ישעיה מ"ו) זכרו ראשונות וגו' כי אנכי אל ואין עוד אלהים ואפס כמוני מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו וגו', כי הראיה למכחישים מציאותו היא בהיותו מגיד מראשית אחרית והם היעודים, ומפני שקצת האמות יכחישו יעודים אלו, אמר הנביא ע"ה אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר ואתם עדי נאם ה' נאני אל, אמר הגדתי בשעת היעוד, והושעתי בשעת קיומו, וזה ביעודים שלא נתפרסמו אלא לנביא שנאמרו לו, כמו בידוע תדע וגו' ואני אחזק וגו', אבל היעודים שנכתבו בתורה אחר נתינתה, כמו וקם העם הזה וגו' וכמו בנביאים ויקרא על המזבח וגו', שהיו יעודים שנתפרסמו בזמן היעוד ובזמן קיומו, אמר עליהם והשמעתי שהשמיע אותם בפרסום בזמן היעוד ובזמן קיומו כנזכר.

ואפשר שפיון באלו הג' מלות על יעוד ידוע תדע וגו' ואחרי כן יצאו ברכוש וגו', והושעתי על היעודים של זמן ישועת ישראל ביצ"מ, והשמעתי על הנסים שנעשו בנתינת התורה שנשמע בכל העולם כמו שדרשו חז"ל.

בין כה ובין כה אמר על יעודים אלו אנכי הגדתי וגו' ואין בכם זר, כי גם שקצת האמות יכחישו איזה מהם אתם אינכם יכולים להכחיש, ולזה אמר ואין בכם זר שיכחיש שום דבר מזה, כי אתם עדי שאני אל, וכן אמר האותיות שאלוני וגו' מי השמיע זאת מקדם מאז הלא אני ה' ואין עוד אלהים וגו', כי הדברים העתידיים לא יושגו כי אם לאל יתברך והם ראיה על מציאותו יתברך כנזכר: פרק רביעי והראיה מן הקבלה למציאות השי"ת היא כל התורה והנביאים והכתובים ודברי חז"ל, כי לא תצוייר אמתותם בלתי מציאותו יתברך וית', כי כל מה שכתוב בהם הוא דברי אלהים חיים ומלאך עולם ית' שמו, כדכתיב אנכי ה' אלהיך, אתם ראיתם כי מן השמים וגו' וכל התורה כולה.

ונשאר הביאור על שלמות מציאותו ית' שהוא היה ונהיה ויהיה, היה קודם בריאת עולם, הנה כל זמן קיום העולם, יהיה אחר העדרו, לא היה חסר דבר בשלמות מציאותו קודם הבריאה ולא נשלם בשלמות מציאותו דבר בבריאתו, ולא יחסר דבר משלמות מציאותו בהעדר העולם ואפיסתו, וכן אמר הנביא ישעיה עליו השלום (מ"ח) שמע אלי יעקב וישראל מקוראי אני הוא אני ראשון ואף אני אחרון, כי עיקר בריאת העולם היה לשקבלו ישראל את התורה ויהיו מקוראים בשם ה' וכו', ועכ"ז לא יוסיף ולא יגרע בשלמותו ית' וית', ולז"א אני הוא אני ראשון, השלמות שיש לי עתה היה לי קודם הבריאה, כי אני הראשון בזמן הבריאה כמו שאני עתה ואף אני אחרון לאחר העדר העולם ואפיסתו כמו שאני עתה, ואמר שמע אלי יעקב וישראל כמו שאמר בזמן נתינת התורה כה תאמר לבית יעקב ומגיד לבני ישראל, להורות כי בין בזמן שאמה בגלות תסת עקב הגוים, בין בזמן שאמה בשכרה, ואתה מקוראי אני הוא ולכן שמע אלי: ועל זה מצאנו בבריאת העולם שהזכרו ב' השמות המיוחדים לו ית' שהם אלהים וה', בראשית א' בראשית ברא אלהים וגו' (שם ב') אלה תולדות וגו' ביום ברא ה' אלהים,

כי באלו השמות נקרא האל יתברך בתורה ובנביאים ובכתובים ברוב המקומות שהוא מוזכר בהם, כי מצאנו שם ההוי"ה ושם אלהים כתוב בהם יותר מאלפים פעמים ושם אדני יותר מן זכר אחריהם לא הוזכר כ"א קכ"ד פעמים, וזה להורות כי אלו השמות המיוחדים לו ית' אחר הבריאה, היו שמותיו קודם הבריאה, כמו שאמר בראשית ברא אלהים ביום עשות ה' אלהים, כי פשברא ועשה היו שמותיו פן ולא נתחדשו לו בשביל שברא העולם, וכן אמר הנביא ישעיהו ע"ה (מ"ה) כי כה אמר ה' בורא השמים הוא אלהים יוצר הארץ ועשה הוא כוננה וגו' אני ה' ואין עוד, מפני שאמר בתחלת הבריאה בראשית ברא אלהים ואת"כ אמר בהבראם ביום עשות ה' אלהים שברא שמונה על אחר, או שנתחדש לו שם אחר מאלהים שאמר בתחלה, לזה אמר ישעיהו ע"ה כי כה אמר ה' בורא השמים, שאמר בהבראם, הוא האלהים שהזכיר למעלה בראשית ברא אלהים, אני ה' ואין עוד תוספת שלמות על שמי שבתחלה, והשמות האחרים הם מורים על מה שהוא יתברך פועל בזה העולם, שם אדנות לא היה מי שקראו קודם אלא אברהם כדכתיב (בראשית ט"ו) ויאמר אדני אלהים במה אדע, וכמו שאמרו חז"ל (בברכות ז') ופי' הרשב"א ז"ל ש"ז קראו אדון שאמר לו האל יתברך צא מאיצטגנינות שלך אברם אינו מוליד אברהם מוליד, וידע בזה כי יש אדון על הפוכבים והמזלות להקניעם ולהתגבר עליהם לצורך הצדיקים, וכשצוה לו על המילה הזכיר לו האל יתברך שם שדי, כדכתיב אני אל שדי התהלך לפני נהיה תמים.

ונרשו ז"ל (ב"ר פרשה מ"ו) למה לא ניתנה מילה לאדם הראשון הואיל ונחביבה היא אל"ל הקב"ה דייקא אני ואתה בעולם, ואם אין אתה מקבל דיו לעולמי ע"כ ודיה לערלה ע"כ וכו', עד אני הוא שאמרתי לעולמי די שאלמלא שאמרתי לשמים וארץ די עד עכשיו היו מותחין והולכים אני הוא שאין העולם ומלואו פדאי לאלהותי.

כי יש מן הקושי בענין המילה כיון שחביבה היא המילה ומאוסה הערלה למה לא נברא אדם הראשון בלי ערלה כי אף ע"פ שאחז"ל שברא מהול כדכתיב בצלמו, לא היה טבעו כף אלא דרך נס, כיון שראינו תולדותיו שנולדו ערלים בטבע, ואם היה הוא נברא מהול בטבע היו תולדותיו ג"כ בטבע נולדים פיוצא בו, ולא היו צריכים למול, וזהו שאמרו למה לא ניתנה לאדם, פלומר שיהיו תולדותיו פן, וזו היא השאלה ששאלו לר' עקיבא (תנחומא סדר תנריע) והשיב לשואלו לא נתן הקב"ה המצות לישראל אלא לצרפן בהם שנאמר כל אמת אלוה צרופה, ואל"ל הקב"ה לאברהם דייקא אני ואתה בעולם, רצה כי בערך אברהם שהיה צדיק, לא היה צריך לתת לו מצות מילה לצרפו, אלא בשביל הדורות הבאים, וכמו שאמר ואם אין אתה מקבל דיו לעולמי ע"כ, כי לא יאה להם במה יזכו ולא יתקיים העולם.

אבל לענין מה שיש מן הקושי למה לא ניתנה לאדם הראשון, התשובה היא כי גם שאדה"ר היה יציר כפיו של הקב"ה ונפח באפיו נשמת חיים, עכ"ז נוצר עפר מן האדמה והוא מוכן לחטוא, ובחיוד ביצר הרע שנטבע בו כדי שיתקיים העולם, וכמו שאמר (ב"ר פ' ט') והנה טוב מאד זה יצר הרע שאילולא היצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד בן ולא נשא ונתן, כל מה שהיה צריך בתחלת הבריאה לצורך בנין העולם וקיומו, ולכן היה לו זה המותר מן הערלה כדי שיהיה לו כח בטבע להוליד ולהתעסק

בְּצִרְכֵי הָעוֹלָם, וְאַחַר שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּעֶרְלָתוֹ הִרְבֵּה הוּא וְנִרְעוּ, וְכִמּוֹ שֶׁאָמְרוּ חַז"ל מוֹשֵׁף בְּעֶרְלָתוֹ הִיָּה, שֶׁקִּלְקְלוּ מַעֲשֵׂיהֶם וְנִמְשְׁכוּ אַחַר הַיָּצָר הָרַע יוֹתֵר מִדְּאִי שֶׁלֹּא בְּסִדְרָא נְכוּן לְהִזְקֵק לְשֵׁאִינָם מִינָם בְּזִמְן הַמַּבּוּל, וְלִשְׂאֵת וְלִתַּת שֶׁלֹּא בְּאִמּוּנָה אֶלָּא בְּגִזְל, הִיָּה סִבַּת חֲרַפְּוֹ הָעוֹלָם בְּמַבּוּל, וְכֵן דוֹר הַפְּלָגָה.

וְלִזְה רְאָה הָאֵל ית' לְקוּץ בְּהֵרַת מְשִׁיכַת עֶרְלָה זֹו פְּדֵי שְׂיֹוכְנוּ לְעַבּוּדָתוֹ יִתְבַּרֵּךְ, וְכִמּוֹ שֶׁבְּעֵנֵן הָעֶרְלָה אָמַר הַשֵּׁי"ת שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֶרְלִים לֹא יֵאָכֵל, כִּי גַם בְּצִמְחַת הָאֵילָנוֹת מִן הָאֲדָמָה יֵשׁ בְּתַחֲלַת פִּירוּמֵיהֶן מִן הַחֹמֶר וְהַעֲכִירוֹת מִצַּד הוֹיֵיתֶם מִן הָאֲדָמָה מֵה שֶׁלֹּא יֵעָלֶם, וְיִהְיֶה סִבָּה לְהַכִּיֵן אֶןְכְּלֵיהֶם לְקַלְקֵל מַעֲשֵׂיהֶם וְלַכֹּף אֶסְרָם, כִּמּוֹ כֵן בְּמִין הָאֲדָם נִמְשָׁכָה הָעֶרְלָה ג"פ.

מֵאֲדָם הָרֵאשׁוֹן עַד נַח שֶׁקִּלְקְלוּ, וְגַם מִנַּח עַד אַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם שֶׁהוּא הַג' גַּם הוּא הוֹלִיד כְּדוּמָה לְעֶרְלָתוֹ אֵת יִשְׁמַעֲאֵל בְּנוֹ, וְרָצָה הָאֵל יִתְבַּרֵּךְ עִתָּה פְּדֵי שֶׁיֵּצֵא יִצְחָק צְרוּר וְיִמְנַוֵּק פְּרִי קְדוֹשׁ שֶׁיִּתְהַלְלוּ בּוֹ גוֹיִם, שֶׁיִּמּוּל בְּשֵׁר עֶרְלָתוֹ וְיִהְיֶה הַרְבִּיעִי קְדֵשׁ הַלְלוֹלִים לֵה'.

וְנִהוּ שֶׁאָמַר לוֹ הָאֵל יִתְבַּרֵּךְ אֲנִי הוּא שֶׁאֲמַרְתִּי לְעוֹלָמִי דִּי, שֶׁאֲלַמְּלָא כֶּף עַד עַכְשָׁיו הִיוּ מוֹתַחֲזִין וְהוֹלְכִין, רָצָה כִּי כִּמּוֹ שֶׁבְּבְרִיאַת הָעוֹלָם בְּרָא אוֹתוֹ בְּסִדְרָא וְשֵׁם לוֹ גְבוּל וְשִׁיעוֹר שֶׁלֹּא יִמְתַּח יוֹתֵר מִמָּה שֶׁנִּמְשָׁךְ, כֵּן בְּעֵנֵן הָעֶרְלָה רָצָה לְבָרְאוֹ הָאֲדָם עָרֵל וְשִׁימְשָׁף זֶה עַד זְמַן אַבְרָהָם כִּמּוֹ שֶׁהַזְּכָרָנוּ.

וְיִהְיֶה דִּי לְעֶרְלָה מַעֲתָה שֶׁיִּמּוּל כָּל אֶחָד אֵת בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנֶה יָמִים, שֶׁיַּעֲבִרוּ עָלָיו שְׁבַעַת יָמֵי בְּרֵאשִׁית אֲשֶׁר יֵשׁ בְּכָל אֶחָד מִזֵּל וְכוּכָב מִשָּׁא"כ בְּחִבְרִי וְיִהְיֶה לוֹ חַיּוֹת וְקִיּוּם בָּהֶם, וְיִוָּכַל לְמוּל אַח"כ בְּיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְלֹא יִסְתַּכֵּן: וְשֵׁם צְבָאוֹת לֹא הוֹנִכָר עַד חֲנָה.

וְכִמּוֹ שֶׁאָמְרוּ חַז"ל (בְּבִרְכוֹת ל"א) מִיּוֹם שֶׁבְּרָא הַקַּב"ה אֵת עוֹלָמוֹ לֹא הִיָּה אָדָם שֶׁקָּרָא לְהַקַּב"ה צְבָאוֹת עַד שֶׁבָּאָת חֲנָה וְאָמְרָה רַבש"ע מְכַל צְבָאֵי צְבָאוֹת שֶׁבָּרָאָת בְּעוֹלָמָךְ קִשָּׁה בְּעֵינֶיךָ לִיטָן לִי בֵּן. כִּי הִיא יָדְעָה שֶׁלֹּא הִיָּתָה עֲקָרָה בְּטַבְּעָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ש"א א') וְלַחֲנָה אֵין יָלְדִים, וְלֹא אָמַר שֶׁהִיָּתָה עֲקָרָה, אֶלָּא שֶׁה' סָגַר רַחֲמָהּ, כִּמּוֹ שֶׁכָּתוּב וְה' סָגַר רַחֲמָהּ מִפְּנֵי שֶׁהִיָּה בְּעֵלָה אוֹהֶבָהּ, כִּמּוֹ שֶׁכָּתוּב כִּי אֵת חֲנָה אָהֵב וְהִיָּה לָהּ גַּעְגּוּעִין עָלָיו, מִתּוֹךְ כֶּף לֹא יֵצֵא הַנֶּלֶד שֶׁלֶם וּמוֹכֵן לְנִבּוּאָה שֶׁהִיָּה מְעוֹתֵד לָהּ שֶׁהִיָּה שֶׁקוּל כְּמִשָּׁה וְאִהְרֹן.

כִּמּוֹ שֶׁהַכָּתוּב מִשָּׁה וְאִהְרֹן בְּכִהְנִיּוֹ וְשִׁמּוּאֵל בְּקוֹרְאֵי שְׁמוֹ וְנִהוּ שֶׁאָמַר ר' לוי (בְּפָרָק הַשְּׁוֹתֵפִין ט"ז) פְּנִינָה לְשֵׁם שְׁמִים נִתְּפוּנָה פְּדֵי שֶׁתִּתְּפַלֵּל עַל שֶׁלֹּא הִיוּ לָהּ בָּנִים כִּיּוֹן שֶׁלֹּא הִיָּתָה עֲקָרָה בְּטַבְּעָה כִּמּוֹ שֶׁאָמְרָנוּ.

וְנִהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ש"א א') וְכַעֲסָתָה צָרְתָה גַם כַּעַס בְּעַבּוֹר הִרְעִימָה כִּי ה' סָגַר רַחֲמָהּ, כִּי בְּשִׁבִיל שֶׁהִיָּה נוֹדַע שֶׁלֹּא הִיָּתָה עֲקָרָה בְּטַבְּעָה הִיָּתָה מְכַעֲסָה פְּדֵי שֶׁתִּתְּפַלֵּל, וְאַחַר שֶׁתִּתְּפַלֵּל וְהִרְבֵּתָה לְהִתְפַּלֵּל וְגַם עָלֵי בְּקַשׁ עָלֶיהָ וְאָמַר וְאֵלֵהִי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֵת שֶׁאֲלַמְּדָךְ וְגו', אָמַר הַכָּתוּב וַיִּזְכְּרָהּ, וְלֹא אָמַר וַיִּפְתַּח אֵת רַחֲמָהּ, כִּי לֹא הִיָּתָה עֲקָרָה בְּטַבְּעָה כִּיּוֹכָר, אֶלָּא כִּיּוֹן שֶׁהוֹכְנָה אַחַר הַבְּקִשָּׁה וְהִתְפַּלָּה לְלֵדַת הַמּוֹכֵן לְנִבּוּאָה כִּיּוֹכָר, אֵז זָכְרָה ה' לְתַת לָהּ מֵה שֶׁהִיָּה רְאוּי לְטַבְּעָה.

וזהו לשון זכירה שיחזור הדבר למה שהיה בתחלה, שאם הייתה עקרה עתה מחדש הנה פוקד אותה והנה צריף לומר ויפקדה ה', ומה שאמרה עד עקרה ילדה שבעה דרשו אותו על לאה.

ולזה אמרה ה' צבאות מכל צבאי צבאות שבראת קשה בעיניך לתת לי בן, פיון שאני ראוייה ללדת בטבעי שאיני עקרה שהריני בכלל צבאותיך שבראת ולא יקשה בעיניך לתת לי חלקי הראוי לי בכלל הצבאות שבראת.

ונתבאר כי שם זה ג"כ הוא מורה על מה שפועל בזה העולם כמו שם אדנות ושדי. ושם אל או אלוה מן השבעה שמות שאינם נחקקים הוא נגזר מאלהים.

יצא לנו מקלל זה כי שמותיו יתברך המיוחדים ונזפרים על הרוב במקרא, הם שם ההוי"ה ושם אלהים. ולכן הוזכרו בבריאת העולם, לומר כי שמותיו היו מקודם ולא נתוסף בהם שלימות אחר הבריאה כמו שזכרנו: ושם אהיה ג"כ הוא שם שהורה בו האל יתברך למשה שיהיה עמהם בשעבוד מלכיות וכמו שאמרו (ברכות ט') אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות, אמר לפניו רבש"ע דיה לצרה בשעתה א"ל לך אמור להם אהיה שלחני אליכם, כי בהיות פוננת בריאת העולם בשביל ישראל שנקראו ראשית, שיקבלו את התורה שנקראת ראשית, בהיות שישאל הם בשעבוד נראה שבריאת העולם היא לבטלה ואינו ניכר בעולם גודל שמו שהוא מהנה הנייות, וכמו שאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו וגו', כפיכחל פאילו הוא עמנו בגלות ואינו מחראה, וכשהוא יתברך מושיע את ישראל וגואל הרי הוא כפיכחל גואל את עצמו ג"כ, ומגלה ומודיע לעולם גודל שמו.

ולזה אמר אהיה כלו' אתראה ואתנדע בשמי הגדול המהנה ההנייות והוא שם המפורש, ואהיה בשעבוד מלכיות גם כן שיהיה שם הנו"ה שלי נודע גם כן בזמן הגאולה של שעבוד מלכיות, כי לא נעשו ביחד נסים רבים וגדולים בעולם בשום זמן כמו שנעשו ביציאת מצרים, וכמו שיעשו יותר בזמן גאולת שעבוד מלכיות, ועליהם אמר אהיה אשר אהיה לשון הנה, ואמר לו משה רבינו ע"ה דיה לצרה בשעתה, כי אין ראוי שיהיה מיניע האל יתברך עונש על שום דבר אלא אחר שקדם החטא, וזהו דיה לצרה בשעתה, צרת השעבוד אחר החטא שגרם שישמעבדו במצרים, אבל שעבוד מלכיות שעדיין לא חטאו לשיחתייבו שעבוד, אע"פ שהוא גלוי לפניו לא הנה ראוי ליניע עליהם מעתה, ואין מדרכו ית' ליניע על העונש קודם עשיית העון אשר עליו יבוא העונש, ולכן השיב לו האל ית' לך אמור להם, אהיה שלחני אליכם ולא תבשרם על שעבוד מלכיות: נמצא כי שמותיו ית' על ב' מינים, א' המורה על מהותו ויכלתו ויגדולתו ית' והיא שם ההוי"ה ית' ואהיה ושדי צבאות, מין ב' השם המורה על האלהות והשגרה, והוא אלהים ואל אלוה אדני, שם ההוי"ה הוא עיקר השמות המורים על מהותו ויכלתו ית', ושם אלהים הוא עיקר השמות המורים על האלהות והשגרה, ולכך נזכרו שניהם בבריאת עולם, כל אחד לבדו ושניהם ביחד, ופן לא נזכר בתורה שום שם משמותיו הקדושים כל כך פעמים כמו שזכרו ב' שמות אלו, והוא דרך משל למלה אחד שמו פלוני המלה, שם פלוני הוא המורה על מהותו מי הוא, ומלה הוא תואר מורה שיש לו ממשלה ומלכות, וכשאומרים פלוני המלה, משם פלוני יהיה נודע אם הוא ראוי למלכות.

וממלכה יהיה נודע שהוא מלך, כי יש מי שהוא מלך ואינו ראוי למלכות ויש ראוי למלכות ואינו מלך, וכשהוא ראוי למלכות והוא מלך, משם עצמותו נודע שראוי למלכות ומתאר מלך נודע שהוא מלך, ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקייעא, שם הנז"ה הוא מורה על מהותו ויכלתו ית', ואלהים הוא מורה על שהוא מלך על כל העולמו', וכשנקרא השם אלהים הוא כביכול כמו פלוני המלך, כלומר שהוא ראוי למלכות והוא מלך, וכמו שיש מלך שאינו ראוי למלכות מפני סכלותו, ועם כל זה נקרא מלך מפני שיש לו שררת המלכות, כן נקראו הדברים שהיו עובדים אותם הע"א בימים קדמונים, אלהים, מפני שיש להם שררה, שהעו"א הים היו ממליכים אותם עליהם, גם כי הם בעצמם אין בהם ממשות, כי לזה נקראו אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם, כמ"ש במדרש פדכתיב (ישעיה מ"ו) אף יצעק אליו ולא יענהו וגו', ואין בהם פח לעשות דבר, כי אין להם אלא השם בלבד.

ומפני כי המלך סבת היותו מלך הוא היותו ראוי והגון להנהגת העם ולמלך עליהם, לכן אומר פלוני המלך, כלומר פלוני שמצד עצמו ראוי והגון למלכות, וכן כביכול האל יתברך נקרא ה' אלהים, מצד מהות שמו הוא ראוי להיות אלהים ומלך עולם.

ולז"א המשורר ע"ה (תהלים ט"ז) אמרתי לה' אלהי אתה, כי מצד מהות שמו הוא מחייב שאמה אלהי, ואמר הכתוב ה' אלהיכם, ה' אלהיך, ה' אלהי, וכן מהות עצמותו ויכלתו וגדולתו מחייב היותו אלהים ואדון על כל העולם.

ולכן אנו קוראים שמו בשם אדנות, ולפעמים בשם אלהים כפי הנקודה, כי אין אנו יכולים לקרות אותו ככתבו, כיון שאין אנו יכולים להשיג מהות שמו ית' וית' שמו: פרק חמישי בהיות שם אלהים מורה על ממשלה ושררה, הנוצר בתחלת הבריאה ואמר בראשית ברא אלהים ולא אמר ה', להורות כי על מנת כן ברא את העולם להיות אלהים על כל ברואיו וכמו שאמר הכתוב בורא השמים הוא האלהים, כי מצד שברא השמים ויצר הארץ ראוי להיותו אלהים, ומפני זה יתחייב שיתנהג בדין ישר עם ברואיו הן להשפיר הן להעניש, וראה שאין העולם יכול להתקיים בזה, כי מצד האלהות ידון במדת הדין, ולכן מיד צרף מדת רחמים שהוא שמו המיוחד ית', כי מצד היותו הוא בעל הרחמים כפי שיתקיים העולם.

ולכן אמר ביום עשות ה' אלהים וגו', והקדים פה ארץ לשמים כי לא הוצרכה מדת הרחמים כ"א לארץ שהוא עולם השפל ולא לעולם העליון. ולזה אמר ה' אלהים ה' הקודם לאלהים כנגד הארץ הקודמת לשמים שהוצרכה למדת רחמים שתצטרף כנזכר, ואלהים כנגד שמים שאינם צריכים לרחמים, ובתחלת הבריאה אמר בראשית ברא אלהים את השמים, כי כיון שמצד השמים לא היה צריך רחמים, כן מצד הארץ, וכן הקדים שם ההנהגה לאלהים, כי שם ההנהגה הוא שמו המיוחד מצד מהותו ויכלתו ית' וית', ושם אלהים הוא מצד שברא העולם כנזכר: וגם כי תחשב גדולה ורוממות לאל יתברך בהיותו אלהים על כל העולם, אין זה תוספת גדולה ומעלה במהותו ויכלתו, וגם אינה גדולה ומעלה לו מזולתו, כי כלם ברואיו ונמשכים מרצונו ית' כי גדולת מלך גדול הוא ברבוי ארצותיו ואוצרותיו ואנשיו אשר ירש או כבש ויעשה עמקה מה שיעלה בידו, וגדולת ממה"מ הקב"ה היא בעצמותו ומהותו שיכול לעשות מה שירצה ואין מי יאמר

לו מה תעשה, וגדולתו בריבוי ארצותיו ואנשיו וכל מה שבתוך העולם, לא ירשם ולא כבשם, אלא שיצדם ובראם כרצונו ונמשכו ממנו, וכולם תלויים בו ואינם מוסיפים בגדולתו דבר, כי תוספת הגדולה מצדם הוא נמשך מצדו ית' כי כלם יצוריו וברואיו כנזכר וגם הגדולה הבאה מצדם אינה אלא להם שיפירו שהאל ית' מתגדל ומתקדש לפניהם, לא שיהיה הגדולה תוספת בעצמותו ית', וכמש"ה (יחזקאל ל"ח) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה' וגו', כי הגדולה והקדושה שהוא מתגדל ומתקדש אינה מצד מהותו כ"א מצדם, כמו שאמר ונודעתי לעיני גוים רבים שידעו בזה כי הוא ה', ועל זה נמצא שיתואר האל ית' ג"כ כמלה, כי גם שהמלה אינו נקרא בשם זה אלא מצד מלכו על מדינות רבות והיות לו אוצרות מלכים ואנשים הרבה, גם האל יתברך עם רוממותו נקרא כן, כיון שהם נמשכים ממנו ותלויים בו, גם כי מצדם נקרא מלה, אין זה שום גרעון בחקו ית' כיון שהם ברואיו כנזכר: ואל יעלה במחשבת אנוש לומר כי שם אלהים ומלה נתחדשו לו אחר בריאת העולם ח"ו, שהרי כתוב בראשית ברא אלהים, שבראה כי קודם שברא היה שמו אלהים, וכתוב בורא השמים הוא האלהים, וכמה כתובים כמו אלו, וכן בתאר מלה כתיב ה' מלה עולם ועד וגם שלימות מהותו מחייב שלא יהיה בו תוספת חידוש אפילו בשם, ולא גרעון, וא"כ מה שאמרנו כי תחשב גדולה לאל ית' בהיותו אלהים ומלה על כל העולם, אינו מחייב שיתחדשו השמות בבריאת העולם, כיון שמפח מהותו ית' וית' נברא העולם ולא היה תלוי בריאתו כ"א כרצונו לבד, הרי הוא נקרא אלהים ומלה עולם אפילו קודם הבריאה, כי כל מה שברא היה בכחו וברצונו לבראו קודם, ואחר שבראו הכל תלוי בו, והוא אלוה ומלה על מה שברא ברצונו ולא שברא ע"י אחר, כי אין דבר שימשך אלא ממנו ית' וית' וכמו שנזכר, ולכך אין חסרון בחקו ית' שיקרא אלהים ומלה על העולם שברא ושימליכוהו עליהם.

וכמו שאמרנו (ראש השנה ל"ד) מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, וכתובים מלאים רוממו ה' אלהינו, גדלו לה' אתי, וכיוצא באלו שבראה שהאל ית' מתגדל ומתרום ע"י ברואיו, וכן המלאכים מעריצים וממליכים את שם האל המלה הגדול הגבור וכו', ואינו תוספת גדולה לו, כיון שהכל נברא בכחו כנזכר, ואין שום דבר נמצא זולתו: וההפך שפין אלהים ומלה מצד שהוא מלה, הוא כי אלהים יובן מה שעושה האדם בסתר ובמטמוניות ומעניש ומשפיר על זה ואינו נראה, משא"כ במלה, וכן יודע ובוטחן הלקבוח אם הם מכוננים לעבודתו אם לאו, משא"כ במלה, וא"כ למה יתואר האל יתברך במלה.

הענין הוא לפי שמין האנושי בטבע בריאתו אינו מתירא כ"כ אלא ממי שרואה אותו, ויש יכולת בידו להרע לו או להטיב מידי פשיעבור על דבורו, אבל מהאלהים שאינו רואה שרואה אותו, אע"פ שידע בודאי שרואה מעשיו ומסתרי ומחשבותיו ויענישהו, אין היצר נכנע כ"כ כיון שאינו רואה אותו, ושעל הרוב אינו נענש מידי, והמלה הישר יודעים אנשיו שיריע להם מידי פשיעבורו ויעברו דבריו, ושייטיב להם מידי פשיעבורו שקיימו אותם ויראים אותו ולזה אמר הרב לתלמידיו (ברכות כ"ח) יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא ב"ו, ועל זה יתואר האל ית' במלה, לומר שיהיה מוראו על העולם כמלה כפי ערך זה.

וְלִזְהָ אָמַר הַכְּתוּב (תְּהִלִּים י') ה' מֶלֶךְ עוֹלָם וְעַד אָבְדוּ גוֹיִם וּגּוֹי (שֵׁם צ"ט) ה' מֶלֶךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים וּגּוֹי: וְכֵן שָׁאָר הַשְּׁמוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בַתּוֹרָה אַחַר הַבְּרִיאָה, וּבְנִבְיָאִים וּבְכְתוּבִים לֹא נִתְחַדְּשׁוּ לוֹ אַח"כּ, אֲלָא שֶׁנִּתְגַּלְהָ כִּי הֵם שְׁמוֹתַי ית' וית' ג"כ, נִתְגַּלְהָ שֵׁם אֲדֻנּוֹת עַל יַד אַבְרָהָם אָבִינוּ שָׁאָמַר ה' אֱלֹהִים, וּבְמִצּוֹת הַמִּילָה גָּלָה הָאֵל ית' שֵׁם אֵל וְשָׁדִי, שָׁאָמַר לְעוֹלָמוֹ דִּי, וּכְמוֹ שָׁאָמַר אֲנִי אֵל וְשָׁדִי, אֵל שֶׁבְּכַחַי לְבְרָאת הָעוֹלָם יוֹתֵר גְּדוֹל, אֲלָא שָׁאָמַרְתִּי לְעוֹלָמֵי דִי, וְשֵׁם צְבָאוֹת נִתְגַּלְהָ ע"י חֲנָה שָׁאָמְרָה מְכַל צְבָאֵי צְבָאוֹת וכו': וְשֵׁם אֶהְיָה גָּלָהוּ הָאֵל ית' לְמֹשֶׁה רַבִּינוּ בִּיציאת מִצְרַיִם כְּשָׁאָמַר לוֹ מֵרַע"ה (שְׁמוֹת ג') הִנֵּה אֲנִי בָּא לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּגּוֹי' וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ וּגּוֹי' אֶהְיָה אֲשֶׁר אֶהְיָה וּגּוֹי', וְיִתֵּר שְׁאֵת וּמַעֲלָה בְּשֵׁם זֶה מִשָּׁאָר הַשְּׁמוֹת שֶׁנִּתְגַּלְּוּ אַחַר הַבְּרִיאָה, לְהִיּוֹתוֹ נֹאמַר מִפִּי ה' עַל שְׁאֵלַת מַה שְּׁמוֹ, וְהַשִּׁיב אֶהְיָה וּגּוֹי'.

מִשָּׂא"כ בְּשָׁאָר הַשְּׁמוֹת שֶׁנִּתְגַּלְּוּ ע"פ נְבִיאֵי כְּנֻזָּר, כִּי גַם שֵׁם אֵל וְשָׁדִי שֶׁנֹּאמַר עַל פִּי אֲנִי אֵל וְשָׁדִי, לֹא הִזְכִּיר בָּהֶם שְׁמֵי אֵל וְשָׁדִי, כְּמוֹ בְּכַאֵן שָׁאָמַר אֶהְיָה עַל שְׁאֵלַת מַה שְּׁמוֹ. וּבְזֶה יֵשׁ סִמְךָ לְבַעֲלֵי הַקְּבָלָה שֶׁמַּעֲלִים זֶה הַשֵּׁם לְמַעַל מִשֵּׁם הַהוּי"ה, שְׁלֹא הֵןזְכִּיר בְּפִירוּשׁ שְׁהִיָּה שְׁמוֹ בַתְּחִלַּת זְכִירָתוֹ, בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וּגּוֹי' אֲלָא שָׁאָמַר שֶׁהִזְכִּיר אֶהְיָה עַל שְׁאֵלַת שְׁמוֹ, אָמַר עַל שֵׁם הַהוּיָה ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם וּגּוֹי' זֶה שְׁמֵי לְעוֹלָם וּגּוֹי', כִּי שֵׁם אֶהְיָה לֹא נִזְכֵּר עוֹד בְּכָל סְפָרֵי הַקְּדוּשׁ בְּלִשׁוֹן קְדוֹשׁ, וְזֶה הַשֵּׁם שֶׁל הַהוּי"ה הוּא שֶׁנִּכְתָּב בְּכָל הַתּוֹרָה וּבְנִבְיָאִים וּבְכְתוּבִים עַל הָרֹב כְּמוֹ שָׁאָמַרְנוּ לְמַעַלָּה.

וְלִזְהָ אָמַר זֶה שְׁמֵי לְעוֹלָם בַּתּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים וְזֶה זְכָרֵי לְדַר דָּר, כִּי אַחַר חֲתִימַת הַסְּפָרִים הַקְּדוּשִׁים לֹא יִזְכֵּר אֲלָא שֵׁם זֶה בְּכָל מַה שִׁיִּצְטָרֵף לְהַזְכִּירוֹ בְּהַקְּדוּשׁוֹת וּבְשִׁבּוּעוֹת וְהַבְּרָכוֹת וְלֹא שֵׁם אַחַר, וְכֵן אָמַר הַמְּשׁוֹרֵר (תְּהִלִּים קל"ה) ה' שְׁמָךְ לְעוֹלָם ה' זְכָרְךָ לְדַר דָּר, גַּם כִּי כָּל שָׁאָר שְׁמוֹתַי ית' הֵם קְדוּמִים ג"כ: וְלֹא רְצִיתִי לְהַתִּיר לְעַצְמִי מַה שֶׁכְּתַב הָרַב ז"ל בְּסִפְרוֹ הַנִּכְבָּד מ"ג חֶלֶק רֵאשׁוֹן פ' ס"א שֶׁאֵלּוּ הַשְּׁמוֹת זוֹלַת שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ הֵם נִגְזְרִים וְשֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ אַחַר חִידוּשׁ הָעוֹלָם שֶׁהִבִּיא מִפְּרֻקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר עַד שְׁלֹא נִבְרָא הָעוֹלָם הִיָּה הַקַּב"ה וְשְׁמוֹ בְּלִבָּד, וְכֵן כָּתַב ג"כ ה"ר יוֹסֵף גִּיקַטְלִי"א ז"ל בְּסִפְרָא גִּנַּת אֲגוּז אֲשֶׁר לוֹ, וְעַם כָּל זֶה אֲנִי אוֹמֵר כִּי בִּינּוֹן שֶׁבְּכַח שְׁמוֹ הַמִּיּוֹחָד נִתְיַסְדּוּ כָּל הַשְּׁמוֹת הַאֲחֵרִים אֵינָם נִקְרָאִים מְחֻדְּשִׁים וּכְמוֹ שֶׁכְּתַבְתִּי לְמַעַלָּה, כִּי בְּרִיאַת הָעוֹלָם הִיָּתָה תְּלוּיָה בְּרִצּוֹנוֹ, וּבְלִי עֶמֶל וַיִּגְעָה בְּרֵאוֹ.

וְלִכֵּן חִידוּשׁ בְּרִיאַת הָעוֹלָם בְּפוֹעַל אֵינּוּ מוֹסִיף שׁוּם דְּבָר בְּגִזְוֹלָתוֹ, אַע"פ שֶׁהוּא מוֹלָךְ עֲלֵיהֶם אַחַר בְּרִיאַתָם כָּל שֶׁכֵּן הַשְּׁמוֹת שֶׁהוּא נִקְרָא בָּהֶם מִצַּד בְּרִיאַת הָעוֹלָם שְׁלֹא יִקְרָאוּ מְחֻדְּשִׁים, בִּינּוֹן שֶׁהֵם בְּכַח שְׁמוֹ הַגְּדוֹל ית' כְּנֻזָּר: פֶּרֶק שִׁישִׁי שֵׁם אֵל הוּא ל' חוֹנֵן וְחוֹנֵן כְּמוֹ (יְחֻזְקָא ל"ז) וְאֵת אֵילֵי הָאֶרֶץ לְקַח, וּמִי כְּמוֹךָ בְּאֵלִים שְׁאֵין בְּמִצִּיאוֹת שׁוּם חֻזֵּק וְתִקְיָה כְּמוֹהוֹ, וְשֵׁם זֶה הוּא שְׁרָשׁ וְעִיקָר כָּל שֵׁם אֱלֹהוֹת, וּמִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּמְרָף שֵׁם זֶה לְמִי שֶׁמְחַזְּקִים אוֹתוֹ שֶׁהוּא תִקְיָה וְהוּא אֵל וְאֵינּוּ, כְּמוֹ שֶׁנֹּאמַר כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחַר, נִתּוֹסֵף עַל שֵׁם זֶה ב' אוֹתִיּוֹת אַחֲרוֹנוֹת עַל שֵׁם הַהוּי"ה וְנִקְרָא אֱלֹהֵי, כִּי מַה שֶׁאֲנִי קוֹרֵין אוֹתוֹ אֵל וּמְחַזְּקִים אוֹתוֹ בְּאֱלֹהוֹת הוּא לְפִי הַאֲמַת שְׁאֵין וְחֻזֵּק כְּמוֹהוֹ כְּמוֹ שְׁמוֹרִים קִצַּת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם הַהוּי"ה שֶׁהוּא שֵׁם מֵהוֹתוֹ ית' שֶׁהוּא מְהִנֵּה הַהֲנִיּוֹת וְקִץ לִיכְלָתוֹ, וְכֵן נִתּוֹסֵף עַל שֵׁם אֵל ב' אוֹתִיּוֹת רֵאשׁוֹנוֹת שֶׁל שֵׁם וְנִקְרָא שֵׁם אֱלֹהִים לְהוֹרוֹת עַל שֶׁהוּא

בְּאֵמֶת תִּקְרָא וְחִזַּק מֵאִין כְּמָהוּ, וְכַמ"ש פְּלִשְׁתִּים (שְׂמוּאֵל א' ד') מִי יִצְיִלְנִי מִיַּד הָאֱלֹהִים
הַדְּדִירִים הָאֵלֶּה וְגו', וְכֵן גִּיתְנִסְפָּה עָלֵינוּ אוֹת מ"ם, לְהוֹרוֹת פִּי הָאֵל בְּכַח ב' אוֹתִיּוֹת
רֵאשׁוֹנוֹת עַל שֵׁם הַהוֹי"ה בְּרֵא הָעוֹלָם, אֲשֶׁר תִּכְלִית וְכֹנֶנֶת בְּרִיאָתוֹ הוּא בְּשִׁבִיל הָאָדָם
שֶׁהוּא נוֹצֵר לַמ' יוֹם, וּבְשִׁבִיל הַתּוֹרָה שְׁנִתְּנָה לַמ' יוֹם.

וְזֶהוּ שְׁפָתָיו כִּי בִּיהַ ה' צוֹר עוֹלָמִים, וְדָרְשׁוּ ז"ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פ' י"ב) כִּי בְּשִׁנֵּי אוֹתִיּוֹת
אֵלוּ בְּרֵא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהַעוֹה"ב כְּדִכְתִּיב עוֹלָמִים, וְהַקְּדִים הָא' שְׁנִבְרָא בּוֹ הַעוֹה"ז לִיּוֹ"ד
שְׁנִבְרָא בּוֹ הַעוֹה"ב, וְזֶהוּ שֶׁהוֹרָה שֵׁם אֱלֹהִים בְּתַחֲלַת הַבְּרִיאָה, כִּי הָאֵל בְּשִׁנֵּי אוֹתִיּוֹת
אֵלוּ בְּרֵא הָעוֹלָם לְתַכְלִית הָאָדָם וְהַתּוֹרָה כְּנִזְכָּר, וְאַף גַּם זֹאת לֹא נִמְנָעוּ עוֹבְדֵי אֱלִילִים
מִלְיַחֵס שְׂרָרָה וְאֵלֹהִים בְּכָל תְּוֹקֵף לְאֱלֹהֵיהֶם לְפִי דַעְתָּם, וְלִזְוָה נִקְרָאוּ בְּפִתּוּב אֱלֹהִים, וְכֵן
אֶפְשָׁר לֵאמֹר כִּי מִפְּנֵי שֵׁשׁ זֶה כְּלוּלִים בּוֹ שְׁנֵי שְׁמוֹת שֵׁם אֵל וְשֵׁם יְהוָה שְׁמוֹת בְּפִנֵּי
עַצְמָם, כְּדִכְתִּיב עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה, וְלִכֵּן גִּיתְנִסְפָּה בּוֹ מ"ם לְשׁוֹן רַבִּים שְׁמוֹרָה עַל ב' הַשְּׁמוֹת
כְּנִזְכָּר וּכְשִׁסְמָה תִּשְׁמַט הַמ"ם כְּמוֹ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְגו', וְכֵן בְּכִינוּי אֱלֹהֵיכֶם
אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵיו, תִּשְׁמַט הַמ"ם שֶׁהוּא כְּמוֹ אֱלֹהִים שְׁלֵכֶם, אֱלֹהִים שְׁלֵנוּ, אֱלֹהִים שְׁלוֹ, כְּמוֹ
אַחֵרִים אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵינוּ אַחֲרֵי, וְלִהְיוֹת זֶה הַשֵּׁם מְחֻבָּר מִב' שְׁמוֹת הַנִּזְכָּר בְּמִכְתָּב אֶלֶף
וְקָרוֹב לַק' פְּעָמִים, מִשָּׂא"כ בְּשָׂר הַשְּׁמוֹת, זוּלַת שֵׁם הַהוֹיָה שֶׁהוֹנֵחַ הַרַבָּה פְּעָמִים, וְגַם
כִּי בְּשֵׁם אֱלֹהִים הַנִּזְכָּר בְּתַחֲלַת הַבְּרִיאָה נִכְלָל קִצַּת שֵׁם הַהוֹי"ה כְּנִזְכָּר, הַנִּזְכָּר לְשִׁתֵּף
עִמּוֹ כֹּל הַשֵּׁם שֶׁהוּא מִדַּת רַחֲמִים, וְאִמֵּר בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים וְגו', כִּי עֵינֵינוּ מִדַּת רַחֲמִים
שְׁבִשֵׁם הַהוֹי"ה הוּא בְּכָל אַרְבַּע אוֹתִיּוֹתֵינוּ בְּיַחַד, וְגַם יְהוָה הוּא מִדַּת צְדָק וּמִשְׁפָּט דְּכִתִּיב אִם
עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָרוּ יְהוָה, וְכִפִּי מֵהַ שְׁפָתָי בַּעַל סֵפֶר גִּנְתֵּי אַגוּז בְּחֻלְקֵי הָא', וְלִכֵּן הַנִּזְכָּר לְצַרֵּף עִמּוֹ
מִדַּת רַחֲמִים, וּמִפְּנֵי כִּי בְּזֶה הַשֵּׁם שֶׁהוּא שֵׁם אֱלֹהִים נִבְרָא הָעוֹלָם כְּנִזְכָּר לְשִׁיבִיל
אֱלֹהוֹתוֹ, נִזְכָּר בְּכָל מְקוֹם שְׁמִיחָס אֱלֹהוֹתוֹ עַל הָעוֹלָם אוֹ עַל קִצָּתוֹ, כְּמוֹ אֱלֹהֵי עוֹלָם ה',
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְגו', אֱלֹהֵיכֶם אֱלֹהֵינוּ.

אֱלֹהֵי אֵתָהּ, כִּי כָּלֵם נִגְזָרִים מֵאֱלֹהִים, וְלֹא מֵאֱלֹהִים, כִּינֵן שֶׁהוּא פְּתוּב בִּיּוֹ"ד וְלֹא בְּנֹא"ו,
וְלֹא מֵאֵל, שֶׁהִיָּה לוֹ לְכַתּוּב אֶלְכֶם, וְלֹא נִמְצָא שׁוֹם כִּינוּי בְּאֵל, אֶלֶּא בְּמִדְבָר עַל עַצְמוֹ אֵלִי
נִצּוֹר יִשׁוּעָתִי כִּי אֵלוּ הַשְּׁמוֹת מוֹרִים עַל גְּדוּלַת ה' יוֹתֵר מֵאֱלֹהִים, וְכַמ"ש (אִיּוֹב כ"ב) הֲלֹא
אֵלֹהִים גְּבוּהָ שְׁמַיִם וְגו' וְאִמְרַתָּ מֵהַ יָדַע אֵל וְגו', כִּי מִצַּד גְּדוּלַת שְׁמוֹתָיו אֵלוּ, הִיָּה חוֹשֵׁב
אִיּוֹב שֶׁלֹּא הִיָּה מִשְׁגִּיחַ בְּזֶה הָעוֹלָם הַשְּׁפָל, וְלִכְּךָ הַנִּזְכָּרוֹ אֵלוּ הַב' שְׁמוֹת עַל הָרֹב בְּסִפְרָ
זֶה, וְלֹא נִמְצָאָם כִּינוּי עַל אֱלֹהוֹת כְּנִזְכָּר כִּי כִינוּי הָאֱלֹהוֹת מוֹרָה עַל הַשְּׁגָחָה שְׁמִשְׁגִּיחַ
עַל מִי שֶׁהוּא אֵלֹהִים עֲלֵיהֶם, וְכֵן שֵׁם אֱלֹהִים שָׁבוּ נִבְרָא הָעוֹלָם, כְּדִכְתִּיב בְּרֵאשִׁית בְּרֵא
אֱלֹהִים, מוֹרָה עַל הַשְּׁגָחָתוֹ עַל בְּרוּאָיו שְׁפָרָא, וְלִכֵּן יִתְיַחֵס אֵלֵיהֶם בְּשֵׁם אֱלֹהוֹת, וְנִמְצָא
בְּפִתּוּב אֱלֹהֵי אֱלֹהֵיכֶם אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי קָרוֹב לְאֶלְפִים פְּעָמִים, זוּלַת מֵהַ שְׁנִזְכָּר בְּשֵׁם
אֱלֹהִים לְבַד: פָּרַק שְׁבִיעֵי אַחַר שְׁנִתְּבָרַר וְהוּא מְפֹרָסֵם מְצִיאֹתוֹ ית', וְהַשֵּׁם הַמְּיֻחָד לוֹ
הַמוֹרָה עַל עַצְמוֹתוֹ ית' וְשָׂר הַשְּׁמוֹת הַמוֹרִים עַל אֵמֶת פְּעוּלוֹתָיו, רֵאוי לְקָרֵב אֶל הַשְּׁכָל
מְצִיאֹתוֹ יתְבָרַךְ כִּי צַד הוּא נִמְצָא בְּכָל הָעוֹלָמוֹת הַג', וְנִמְשָׁל קוֹנֵדֵם, מְשָׁל לְמִלְךָ שְׁבָנָה
פְּלִטְרִין, בֵּית וְחֵדֶר לְפָנִים מְמַנָּה, וְחֵצֵר חוּצָה לָהּ, מְקוֹם מוֹשְׁבּוֹ וּמְכוֹנוֹ הוּא הַחֵדֶר, וְהַנְּהַגַת
מְלָכוּתוֹ עִם יוֹעֲצָיו וְשָׂרֵיו הוּא בְּבֵית, וְלִפְעָמִים יוֹצֵא לְחֵצֵר לְהַקְבִּיל אוֹ לְלוֹוֹת שָׂרֵיו
וְיוֹעֲצָיו, אוֹ לְטִיִּיל בְּחֵצֵר, וְתוֹכֵן בְּגִן הַחֵדֶר נָאָה וּמְהַדָּר מִן הַבֵּית, וְכֵן הַבֵּית מִן הַחֵצֵר
וּמְלָכוּתָא דְאַרְעָא כְּעִין מְלָכוּתָא דְרַקִּיעָא, שְׁפָרָא הָאֵל ית' עוֹלָם הָעֲלִיוֹן וְכַסָּא כְּבוֹדוֹ מְכוֹן

לשבתו, וברא עולם האמצעי להנהגת מלכותו בהשקפתו והשגחתו עליהם משם, פדכתיב (תהלים י"ד), ה' משמים השקיף וגו' (שם ע"ו) משמים השמעת דין וגו', וכינצא בפסוקים אלו, ולפעמים לסבת זכות וצדקת עבדיו ואוהביו שבעולם התחתון מתראה להם ושוכן בתוכם, פינן שהם אינם יכולים לבוא אליו ולסור אל ביתו בהיותם בחיים, כ"א הנה אפשר הם היו הולכים אליו, והוא לא הנה בא אליהם, כמרע"ה פשהוכן לכה עלה שמים וירד, וכן אליהו פשנתעלה, וכמו שחדר המלה אין מי שיראנה ושידע מה שבתוכה, פן עולם העליון מכונן לשבתו אין מי שיידע וישיג תכונתו, ולכן לא הונפר בפירוש בריאת עולם העליון פינן שאינו נראה ומושג לאדם כמו שמושג טבע העולם התחתון ותכונת הגלגלים השמימיים הנראים לעין, ואין המשל דומה לנמשל אלא במה שנעשה לכבוד המלה שהוא הפלטרין לא בעצמות המלה, כי אין נמשל לו ית', והבו מה שאמרו (ברכות נ"ח) מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, ולא אמרו מלכא דארעא כעין וכו', וכל הנעשה בגללו יש צד דומה או נמשל אליו, כי אפילו פסא הכבוד שהנה תכלית מעלת עולם העליון הוא נברא, גם פי הנה קודם שנברא העולם, פדכתיב נכון פסאף מאז, ולכן יש דמיון ומשל מנברא לנברא, ולא מנברא לבורא בענין העצמות: ואחר שכן, צריף לתת טוב טעם ודעת היאף הוא נמצא בשלשה עולמות, בהיותו הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו, ומה רושם יש לשכינתו בעולם העליון יותר משאר העולמות, ובביאור זה נאמר פי האל ית' הוא נמצא בכל העולמות פפושט הפתוב מלא כל הארץ פבודו, ומבואר יותר מזה הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, וכאמרם ז"ל פאילו דוחק רגלי שכינה, אלא שאין מציאותו שנה בכל העולמות, פי אם כל אחד פפי ערף הכנתו, ודבריו פלשון בני אדם פאילו ראשו בעולם העליון ואמצעו באמצעי ורגליו בתחתון, וכמו שפתוב (ישעיה ס"ו) השמים פסאי והארץ הדום רגלי, פי בהיות כל השמים פסאו אשר הוא יושב בה הרי ראשו בעולם העליון, ורגליו בתחתון פאמרו והארץ הדום רגלי, והרמוז בזה פי שכל האנושי שבעולם התחתון אינו יכול להשיג ממנו אלא פעולותיו וסבותיו הנמשלים לרגליו, והגלגלים משיגים יותר, והשכלים הנפרדים יותר במדרגת הראש, אלא שאין יכולין להשיג תכלית אמתתו, וכמ"ש (יחזקאל ג') ברוף פבוד ה' ממקומו שאינם משיגים תכלית עצמותו, וכמו שנמצא האדם למה שפתת רגליו, פן נמצא האל ית' לעולם התחתון, רואה ומביט ומשקיף בהם, וכמו שהישוב פכסא פשוצה להביט ולהתקרב למה שפתתיו מניע ראשו לצד מטה, ולפעמים מניע הפסא ומטה אותה לצד מטה בהיותו יושב עליה להתקרב אל שלמטה ממנו לסבת מה, פן האל יתב' פשישראל עושים רצונו ורוצה לשפן שכינתו בתוכם הוא מניע ומטה הפסא שהם השמים לצד מטה, וכמו שאמר הפתוב (תהלים י"ח) ויט שמים וירד וגו', שהטה הפסא לצד מטה, וזו היא הפיריכה שהונכרה במתן תורה, וירד ה' על הר סיני וגו', וזהו גילוי שכינה בתחתונים, וזהו מה שאמרו (סנפה ה') מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה, וכשאינם עושים רצונו הוא זוקף ראשו ומסתיר פניו ואינו מביט בהם, פדכתיב (דברים ל"א) ואנכי הסתר אסתיר פני וגו' ולפעמים מצד רוע מעלליהם מסלק רגליו ג"כ אל הפסא, וזו היא דחיקת רגלי השכינה: פרק שמיני ענין יחודו ית' הביא הרב ז"ל בס' המורה בפ' ע"א מחלק א' דעת המדברים בחמשה דרכים, ובעל חובת הלבבות בפער היחוד הביא שבעה פנים.

ונאני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה שהתחלתי להביא מן השכל ומן המוחש ומן הקבלה ממה שיראה לי, כי מה שפתוב בספרי החכמים הקודמים שהם ראיות במופתים נכונים הרי הוא פתוב בספריהם, ולא אאריף בהעסקתם אלא במה שלא ראיתי פתוב ונתחדש אצלי: והנה הראיה מן השכל לא תצטרף לשהוא אחד ולא שנים, אלא ליחוד הגמור.

לא בשום יחוד שגראה יחוד פשוט פקו ונגנדה ושם אחד המספרי, , כי גם אלו אינם אחדות גמורה, כי הקו יחלק אל קוים, והנגנדה היא בעלת מצב וישפתפו עמה במצב נמצאים אחרים, והאחד המספרי אין מציאות אחדותו אמיתית אלא במחשבה וכבר תשיג המחשבה קבוצ רב מאלה האחדים המספרים, ולזה האחדות הגמורה היא אשר נותנת יחוד והבדל מה בפועל מכל מה שזולתו, ואין זה אלא באלוה יתברך שהוא לבדו מחוייב המציאות וכל הנמצאים זולתו אפשרי המציאות וישפתפו זה לזה באפשרות, ואין מי שישפתפו לו בחיוב המציאות ולא בשום דבר, וכמו שכתב בעל העיקרים ז"ל מאמר ב' פ' עשירי, ועל אחדות זה אנו מביאים ראיה אשר נאמר כי הוא זה אחדות ית', כי אחר שידענו ידיעה אמיתית כי יכלתו ית' בבלתי תכלית ולא יבצר מידו מזמה ידענו כי הוא אחד פשוט בתכלית הפשיטות, ואפשר כי הוא דבר ידוע שהדברים המורכבים אינם יכולים לשום בפועל כל אשר יזמו לעשות מצד הרפכותם כי מה שיאות לזה לא יאות לזה, ואם הדברים הפשוטים כמו היסודות וכיוצא בהם אין פח באחד מהם לבדו לפעול כי אם באיכותו אם חום אם קור ובהתערבם והתמזגם יתהוו מהם כל הדברים, וכיון שהוא ית' פועל וממציא כל הדברים הפשוטים והמורכבים ויכלתו בבלתי תכלית, ידענו שאין בו שום צד ריבוי שיעכבהו מלפעול מה שירצה, ושאחדותו היא אחדות גמורה ולא באיכות כלל, ולא השגנו באיזה צד היא אחדותו לשיכלתו בבלתי בעל תכלית כמו שלא השגנו מהותו ית', ועל זה אמר הפתוב (איוב י"ד) מי יתן טהור מטמא לא אחד, כי אי אפשר בטבע שיתנהו דבר מהפכו, כי אם הדבר שהוא נהנה ממנו שהוא הסבה הוא פשוט א"א להתהוות דבר אחר אלא באיכותו הפשוט אם חום אם קול או זולתו ולא הפכו, ואם הוא מורכב לא יוכל להתהוות ממנו דבר פשוט, לכן אין לשום נברא יכולת על זה כי אם לאל ית' שהוא אחד ואין בו הרפכה לשיעכב על ידו, ולא שום איכות ביחודו לשלא יוכל לברוא אלא באותו האיכות, אלא הוא אחד גמור ויכול לברוא דברים פשוטים ומורכבים ולא נוכל להשיג כיצד כמו שלא נשיג מהותו ית': והראיה מן המוחש הוא כי אנו רואים שהוא ית' ברא העולם וכל צרכו לקיום מין האדם שברא בו, ומאז הברואה ועד עתה לא שנתה את תפקידה ומראה, מוציאה צמחים ואילנות לצורך הבריות, והשמש והירח והכוכבים מאירים לצורך העולם ומשפיעים למטה מן הפח הנשפע עליהם מלמעלה ואין זה אלא מפת האחד השלם שאינו צריך עזר ולא עצה מזולתו, כי אם הנה בו שום הרפכה ביחודו לא היו פעולותיו שלמות וקיימות, כי ההרפכה גורמת שינוי, וכיון שאין בו שינוי כמו שאנו רואים בכל דברים הטבעיים התמידיים, אין בו הרפכה אלא אחדות גמורה ושלמות גמור לברוא מה שירצה ולקיים אותו לעולם כי אם הנה בו שינוי לא היו דבריו קיימים, ומפעולות השלם הוא שיהיו עניניו קיימים ומתמידים כי הנמשך מן השלם הוא טוב ולא יפסק, ולזה ראינו בכל מה שברא במעשה בראשית שאמר הפתוב וירא אלהים כי טוב, כי כל מה שברא הנה בשלמות בריאתו ולא יפסק טובו כי אם הנה נפסק נראה שלא הנה טוב ולכך נפסק.

ועל זה אמר ויבא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב, מצד שראה האלהים שהוא האחד האמיתי שיעשה מה שעשה, הנה טוב פיו שנהיה ע"י האחד השלם שפעולותיו שלימות ואינו נופל שינוי וחסרון בחקו ית', ואמר הכתוב (בראשית ח') עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וגו' ויום ולילה לא ישפנתו, פי באחדותו הגמורה והשלמה יוכל ליעד על שלא ישפנתו יום ולילה פי אין מוחה בידו ומי יאמר לו מה תעשה: והראיה מן הקבלה מה שידענו שהוא ברא שמים וארץ וכל צבאם, כמו שכתוב בתורה בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ביום ברא ה' אלהים ארץ ושמים, וכשהרעו דור המבול אמר (שם ו') אמחה את האדם אשר בראתי, מי שבראם רצה למחותם והציל את נח וחיידש העולם על ידו כמו שהיה קודם המבול, ובחר באברהם ונתרצה ביצחק והתפאר ביצחק, והשפיע במשה שפע תורתו, ואמר (שמות כ') אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך ונו', מפני שראוהו על הים פאיש מלחמה ועכשו כש"צ מענטשן אמר אנכי הוא שהוצאתיך ממצרים וראית אותי על הים פי אין בי שינוי, והביאם לארץ והעמידם בה ושירתה שכינתו בבית המקדש כל זמן היותם תחת עבודתו יתברך, וכשפרקו עול והפרו ברית סלק שכינתו מעליהם ונחרב הבית, ועכ"ז בכל צרתם לו צר ושכינה כביכול עמנו בגלות, כל זה ראיה גדולה לאחדותו ית' שמעולם היה על פנונה אחת ותכלית אחת, ואם לא היה אחד פשוט לא היה עומד על פנונה אחת היה משתנה מזמן לזמן או מפעולה לפעולה.

ועל זה אמר הכתוב בפירוש אחדותו (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, פי מצד מה שאנחנו בני ישראל לבד נוכל לשמוע ולהבין פי ה' הוא אחד ממה שראינו שבחר בנו והיה אלהינו מימי אבותינו ע"ה, ולא השליכנו מעל פניו כשחטאנו לו אלא פסחנו במשפט, א"כ נגזור פי הוא אחד ואין בו הרפכה ולא שינוי כלל, פיון שעמד על פנונה אחת ועל תכלית אחת עם ישראל מן היום שבחר באבותם כנזכר.

ולזה אמר ה' אלהינו ולא אמר ה' אלהים, פי מצד שהיה אלהינו לעולם ידענו פי הוא אחד: ויש לנו להבין ולדעת פי אחדותו ית' לא נזכרה אלא בסוף התורה, והיתה הפנונה פי לא נתברר אחדותו עד אחר שבחר בישראל על הדרך שאמרנו שעמד על פנונה אחת, פי בעשרים דורות שמאדם ועד אברהם לא בחר האל יתב' בשום אומה יותר מאומה אחרת אלא פולם לפניו שנים, וכשהרעו מעשיהם הציף עליהם מי אוקיגוס בדור אנוש ואח"כ הביא עליהם את מי המבול, ובדור הפלגה הפיצם על פני כל הארץ, ונשתנו כמה דברים מסדרי בראשית, בדור אנוש החרים נעשו טרשים, המת מרחיש, נעשו פניהם כקופין וכו' כמו שאמרו במדרש, וכן בדור המבול נשתנו כמה דברים מטבעו של עולם שהיה קודם, שהיו זורעים ולא קוצרים יולדים ולא קוברים ומהלכין מסוף העולם ועד סופו לשעה קלה ומתלשין ארזי לבנון בהליכתו וכו' כדאיתא במדרש, ולא היה להם מיחוש ראש, ומי גרם להם כל אלו שמרדו בו ית'.

וא"כ מצד אלו השינוין שהיו בטבעו של עולם היה נראה ח"ו שינוי בחקו ית' ולא היתה אחדותו שלימה לעין כל, מצד פנונות הדורות היותן חלוקות והפניות מן הפנונה אלהית שברא העולם להיות הנבראים נמשכים בצדק ובמשפט, ולכן בדור הפלגה כשראה האל ית' פי לא היה בהם תקנה בלבד לשונם לע' לשונות וקרא לע' מלאכים והפיל גורלות (שם ל"ב) בהנחל עליון גוים וגו' יצב גבולות עמים וגו' ונפל גורלו של הקב"ה על

אברהם ועל זרעו המיוחד, פי חלק ה' עמו יעקב וגו', וברר וצָרַף את זרעם פסולת
ישמעאל ועשו עד שהגיע ליעקב שהיתה מטתו שלימה בלי שום פסולת וייחד שמו עליו,
ועל זה אמרו חז"ל (פסחים נ"ו) מהיכן זכו ישראל לק"ש מאבינו יעקב שנאמר הקבצו
ושמעו בני יעקב שמה וכו' אמרו שמע ישראל כשם שאין בלבד אלא אחד וכו',
והוא אמר ברוך שם כמל"ו.

ועל זה אמר הכתוב (מלאכי א') הלא אב אחד לכלנו אל אחד בראנו, כי אב אחד הוא
יעקב אבינו כי אברהם ויצחק יצאו מהם עשו וישמעאל ואינם אב אחד לכלנו, לבד בני
ישראל. ומפני זה אמר אל אחד בראנו כי אל אחד ייחד שמו על אב אחד ועל זרעו שהם
כלם אחדים לעבודתו בלי שום פסולת.

ועל זה נאמרה כל פרשת שמע בלשון יחיד ואהבת את ה' וגו' ושמנתם לבניך וגו' להורות
על היותנו אחדים באחדותו ית' השם אחד (ש"ב ז) ומי כעמך פישראל גוי אחד בארץ
וגו': ועם כל זה אינו נקרא האל ית' אל אחד אלא לנו בני אב אחד כמו שאמר הלא אב
אחד לכלנו אל אחד בראנו, אבל הכותיים שהם משתחיים לאל אחר אינו נגלה ומפורסם
ביניהם שהוא אחד, וכשיבוא היום הנועד אז יהיה ה' אחד ושמו אחד בפני כל העולם,
וכמו שאמר הכתוב (עובדיה א') והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד
ושמו אחד, פי עתה שאינו למלך על כל הארץ כי הם ממליכים עליהם שרי מעלה
ומשתחיים אל אל לא יושיע אין אחדותו ולא אחדות שמו נראית בעולם, מפני כי הוא
ית' צריך להתנהג עם שאר שמוותיו ותברך ג"כ אבל בזמן שיהיה למלך על כל הארץ
שהוא כל העולם ויתבטלו כל שרי מעלה, אז יהיה ה' אחד, שלא יעבדו שום אומה לשום
שר ומזל כ"א לו ית', והוא ית' יפקוד על צבא המרום במרום להשפילם ולסלקם
מהממשלה שנתן להם כשחלק אותם לכל העמים אשר תחת כל השמים.

ואז לא יצטרך להתנהג עם שאר שמוותיו ית', כמו שתאמר שם אדנות מורה שהוא אדון
על כל העולם ועל הכוכבים ועל המזלות להתגבר עליהם לצורך הצדיקים, כמו שעשה
לאברהם אבינו שקראו אדון שאמר לו (שבת קנ"ו) צא מאיצטגנינות שלך אברם אינו
מוליד אברהם מוליד וכו', וכן שדי לשדד מערכות לא יצטרף אז לשדד, וכן אלהים
מדת הדין לא יהיה אז מדת הדין, וכן שאר כל השמות לא יצטרף להתנהג בהם, כי אז
יהפוך אל כל העמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד (צפניה ג)
ולכן יהיה אז שמו המיוחד אחד.

ולזה אמר יהיה ה' אחד בערף מה שישתלקו שרי כל האומות ולא יעבדום שום אומה
בלתי לה' לבדו, ואמר ושמו אחד בערף מה שלא יצטרף האל ית' להתנהג בשאר השמות
אז כנזכר אלא השם המיוחד, ויהיה שמו ג"כ אחד ואז כל ברואי מעלה ומטה יעידון
ויגידון כולם כאחד ה' אחד ושמו אחד: ומפני כי אחדותו ית' מיוחדת עמנו יותר כמו
שביארנו.

נצטוינו ליחדו בפנינו פעמים בכל יום, ביציאת השמש ובהערבו, כי הם תחלת עסקינו
וסופן, מה שלא נצטוינו בשאר עיקרי התורה ושרשיה לבטא אותם בפה, והיתה הכונה
להראות את עצמנו מחוייבים ומשועבדים לעבודתו ותברך למסור נפשנו ומאודנו
לאהבתו פיון שהוא ייחד שמו עלינו.

וְלִזְהוּ סִמְךָ וְאַהֲבַתְּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּגו' לְשִׁמְעַי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, מֵה שְׂאִין כֵּן בְּשִׂאֵר הַעֲקָרִים שְׂאִינָם סִיבָה מִיְּחֻדָּת לְדַבְרִים אֱלוֹ, וְצִוְנוּ לְהַכְנִיעַ לִבְבָנוּ וְיִצְרָנוּ וְלִמְסֹר נַפְשָנוּ וְגוֹפָנוּ וּמְמוֹנָנוּ לְאַהֲבָתוֹ כְּמוֹ שְׂכָתוֹב וְאַהֲבַתְּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ.

וּלְפִי שְׂפָל אֶחָד מֵאֱלוֹ הַשְּׁלֵשָׁה דְבָרִים קָשָׁה עַל הָאָדָם הַיִּשְׂרָאֵלִי יֵת' בְּהֵם פְּסֻדָּה בְּפָרְשָׁה כְּדֵי שְׂנוּכֵל לַעֲמֹד עֲלֵיהֶם לְאַהֲבָתוֹ יֵת', וְאָמַר וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם עַל לִבְבְּךָ וְשִׁנְתָם לִבְנִיָּה וְדַבְרַתְּ בָם וּגו', כִּי בְּזֶה יִתְיַשֵּׁב לִבְבְּ הָאָדָם וְיִצְרוּ לְהִיּוֹת נִכְנָע לַעֲבוּדָתוֹ יֵת' בְּהִיּוֹתוֹ לֹמֵד וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כְּאֶמְרָם (סוֹפָה נ"ב) מְשַׁכְּהוּ לְבֵית הַמְדַרְשׁ, וְעַל הַיּוֹתוֹ מְשֻׁנְעָבָד לְמִסְוֶר נַפְשׁוֹ וְגוֹפוֹ לַעֲבוּדָתוֹ יֵת' אָמַר וּקְשָׁרְתָם לְאוֹת עַל יָדָה וְהָיוּ לְטֻטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ, כִּי רְאוּי הוּא שְׂתַמְסוֹר נַפְשְׁךָ וְגוֹפְךָ לְאַהֲבָתוֹ כִּינֵן שֶׁהוּא שׁוֹמֵר אֶת גּוֹפְךָ בְּקִשְׁרָה תְּפִלִּין עַל יָדָה כְּנֶגֶד כָּל הַגּוֹף, וְהוּא שׁוֹמֵר אֶת נַפְשְׁךָ בְּהִיּוֹתְךָ לְטֻטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ כְּנֶגֶד הַמּוֹחַ וּכְמ"ש (מְנַחֲוֹת מ"ד) מְאַרְיָה יָמִים דְּכִתִּיב (יִשְׁעִיָּה ל"ח) ה' עֲלֵיהֶם יָחִיו, וְעַל הַיּוֹתוֹ מְחֻנְיָב שְׂלֵא לְחֹשׁ לְהַפְסֵד מְמוֹנָנוּ לְאַהֲבָתוֹ הָאֵל יִתְבָּרַךְ וּמְצֻוֹתָיו אָמַר וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ, כִּי בְּכַתִּיבְתָהּ וּקְבִיעֶתָהּ הַמְזוֹזָה עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ הוּא יִתְבָּרַךְ כְּבִיכּוֹל עוֹמֵד וְשׁוֹמֵר אֶת מְמוֹנָהּ וְהוֹנָה אֲצֻר וּמְכַוֵּן בְּבֵיתְךָ, וְכְמוֹ שְׂאֶמְרוּ מְלָךְ בְּשׁוֹר וְדָם עֲבָדָיו שׁוֹמְרִים אוֹתוֹ מִבְּחֻץ אֶבֶל הַקֶּב"ה וְכו', וְאִם כֵּן רְאוּי הוּא כְּשִׁיֵּאָרַע לָהּ לַפְעָמִים הַפְסֵד מְמוֹן בְּדַבַּר מְצַוָּה שְׂלֵא תְּחֹשׁ לוֹ לְאַהֲבָתוֹ יֵת' שְׂשׁוֹמֵר אוֹתָהּ וְאֵת מְמוֹנָהּ לְעוֹלָם: וְכֶנֶד ג' דְּבָרִים אֱלוֹ שְׂצָרֶיךָ הָאָדָם לְהִיּוֹתוֹ זֶהִיר שְׂאֵל יִלְיוֹ מְנֶגֶד עֵינָיו לְאַהֲוֵב הָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּכָל לִבְבוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ, נְתִיחְדוּ ג' מְצֻוֹת גְּדוּלוֹת בַּתּוֹרָה מִלָּה תְּפִלִּין צִיצִית שֶׁהֵן מִיְּחֻדוֹת מִבֵּין שְׂאֵר הַמְצֻוֹת שְׂקִיוֹמָם תְּלוּי בְּגוֹף הָאָדָם, הַמִּלָּה בְּגוֹפוֹ מִמַּשׁ וְתְּפִלִּין עַל גּוֹפוֹ וְצִיצִית בְּמַלְבוּשׁוֹ מִשֵּׂא"כ בְּכָל שְׂאֵר מְצֻוֹת הַתּוֹרָה, וְהֵן מְכַוֵּנוֹת לְאֱלוֹ ג' דְּבָרִים, מִלָּה שְׂיִכְפּוֹשׁ אֶת יִצְרוֹ מִכָּל דְּבַר עֲרוּהָ וּמִכָּל עֲבִירָה וְיִאָּהֵב הָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּיִצְרָר טוֹב וּבְיִצְרָר הָרַע כְּמוֹ שְׂכָתוֹב בְּכָל לִבְבְּךָ, תְּפִלִּין שְׂמִסְוֶר גּוֹפוֹ וּנַפְשׁוֹ שֶׁהֵם נְשִׁמְרִים בְּתְּפִלִּין שְׂעַל זְרוּעַ וּבֵין עֵינָיו כְּמוֹ שְׂאֶמְרָנוּ עַל אַהֲבַת הַשֵּׁ"ת.

וְזֶהוּ שְׂאֶמַר בְּכָל נַפְשְׁךָ, צִיצִית שְׂעַל גּוֹפוֹ שְׂלֵא יְחֹשׁ לְהַפְסֵד מְמוֹנָנוּ לְאַהֲבַת הָאֵל יֵת' וְהַצִּיצִית הוּא הַמּוֹרָה עַל מְמוֹנָנוּ כִּי אֵין הָאָדָם צָרִיךְ מְמוֹן אֶלָּא לְאֶכּוֹל וְלִלְבּוֹשׁ כְּדַכְתִּיב (בְּרֵאשִׁית כ"ח) וְנָתַן לִי לֶחֶם לְאֶכּוֹל וּבְגָד לְלַבּוֹשׁ וְאֶמְרוּ חז"ל (חֻלִּין פ"ד) יֵאֱכַל פָּחוֹת מִמָּה שְׂיִשׁ לוֹ וְיִלְבַּשׁ וְיִתְּפֹסֶה בְּמָה שְׂיִשׁ לוֹ, וְהַפֶּל יִהְיֶה נֶחֱשֵׁב לְמֵאוּמָה בְּעֵינָיו נֶגֶד אַהֲבָתוֹ יִתְבָּרַךְ: וְהִנֵּה ג' אוֹתִיּוֹת שְׂבְּמֵלֶת אֶחָד מוֹרוֹת עַל ג' מְצֻוֹת אֱלוֹ, וְהֵן מוֹרוֹת עַל ג' הַעוֹלָמוֹת, עוֹלָם הַעֲלִיּוֹן שְׂכָלוֹ רוּחָנִי בְּלִי גּוֹף וּבְאַחֲדוֹת גְּמוּרָה, וְזֶהוּ הוֹרָאת הַאֵל"ף.

וְעוֹלָם הָאֲמֻצְעִי שְׂיִשׁ בוֹ ח' גְּלַגְלִים שְׂבָהֶם הַכּוֹכָבִים הַמּוֹרִים עַל כָּל הַנִּגְזָר וְכָל הַזֶּה וְנֶפֶסֶד בְּעוֹלָם הַתְּחֻתּוֹן הוּא בְּסִבַת הַקָּרָף הַגְּלַגְלִים כְּפִי מָה שְׂבָרָאָם הָאֵל יֵת'. וְזֶהוּ הוֹרָאת הַחֵי"ת ח' רְקִיעִים וְעוֹלָם הַשְּׂפָל שְׂיִשׁ בוֹ יִיָּשׁוּב לְאַרְכוֹ מְמֻזָּרָח לְמַעְרָב, וְיִשׁוּב ג' כ' בְּרַחְבוֹ מְצַפּוֹן לְדָרוֹם ס"ו מַעְלוֹת וְהֵם ד' רוּחוֹת הַעוֹלָם הַמְּשֻׁנְעָחִים וּמְשֻׁנְעָעִים מֵאֵתוֹ יֵת', וְהַדָּל"ת הִיא הוֹרָאת ד' רוּחוֹתָיו כִּי כָּל הַעוֹלָמוֹת הוּא בְּרָאָם כְּלָם כְּאֶחָד וְאַחֲדוֹתוֹ מְפֻרְסָמַת בְּג' הַעוֹלָמוֹת וְזֶהוּ ה' אֶחָד וְכֵן אֱלוֹ הַג' מְצֻוֹת מוֹרוֹת עַל שְׂלֵשָׁה הַעוֹלָמוֹת, תְּפִלִּין כְּנֶגֶד עוֹלָם הַעֲלִיּוֹן שְׂבְּפָרְשִׁוֹתֶיהָ רְמוֹז אֶמְתַּת הַשֵּׁ"י וְאַחֲדוֹתוֹ, וּמִלָּה שְׂהִיא לְשִׁמְנֵי כְּנֶגֶד ח' גְּלַגְלִי

הפוכים שבעולם האמצעי, וציצית שיש בו ד' פנפות כנגד עולם השפל שיש בו ארבע פנפות והם ארבע רוחות, ובהיות אלו המצות קרובות אלו בכל עת לא יסור לבו ולא ישפח פי האל יתברך ברא כל העולמות ושראוי לעבדו בכל לב ונפש ומאד: פָּרַק תְּשִׁיעֵי בְּהִרְחַקַת הַגְּשָׁמוֹת, הביא הרב ז"ל במונה חלק ראשון דעת המדברים בשלשה דרכים, וכן בפרק שני מחלק שני הביא ד' עיונים שהוליד מההקדמות על מציאות השי"ת, ומקצתם פתב שיתחייב שהוא יתברך אינו גוף ולא פח בגוף.

והנה לפי דרכנו אנחנו נביא מן הסברא שהוא יתברך אינו גוף ולא פח בגוף, וזה כי הגופים הפשוטים, חמשה, ארבע יסודות, והגשם החמישי הוא גשם כל הגלגלים, והגשם היותר עב ועכור גשם הארץ, והשני לו והוא עליו הוא גשם המים כי גם שהם גוף נתפס בכלים ובגדים הוא זך וצלול, והשלישי הוא גשם הרוח והוא סובב על המים ודק מהם כי אינו נתפס בכלי וביד אלא בנוד קשור וסתום מכל צדדיו, והרביעי גשם האש הסובב על הרוח תחת גלגל הירח, והוא דק וקל יותר מן הרוח כי עיקר יסוד האש והוא השלהבת אינה נתפסת היא לבדה בשום מקום אלא עולה על יסודה העליון פשלהבת הקשורה בגחלת כי בעודה נתפסת בגחלת היא נראית ואין בה ממשות וקשפתרד מן הגחלת אינה נראית ואינה נתפסת ונגדרת בשום מקום כ"א ביסודה, ואלו הד' יסודות יקרה להם הפסד וכליון בשני פנים, האחד מצד עצמן שהן גוף וברוב הימים והשנים יפסדו וישתנו ויתנהה מהם דבר אחר לפי תנועת הגלגלים.

והב' מצד זולתן שיפסדו וישתנו על יד אחרים שיפסדו וישתנו אותם לצרכם ולעשות מהם דבר אחר, וכן כל מה שנעשה מהם יקרה בו ב' מיני הפסד והכליון, מצד עצמו לפי רוב השנים, ומצד אחרים שיפסדו אותם בגדים פשבירת פלים בגדים בגדים והתכתן וקריעת בגדים והשחתתם וסתירת בגדים ופוצצות סלעים בפטישים, והגשם החמישי הוא דק ובהיר מכלם ולא ישיגהו מקרה ההפסד לא מצד עצמו ולא מצד זולתו כי אם ברצונו יתברך שבראו ויכול לכלותו, כי אפילו המלאכים שהם למעלה מן הגלגלים הם נשרפים ברצונו יתברך, ושני מיני ההפסד הנזכרים מצד עצמן או זולתן מפסידים הגשם לבד או קצתו, ולפעמים מפסידים ג"כ צורתו כמו שתאמר בבבלי החיים יקרה להם מצד עצמן המיתה ויפסד גופן, או ע"י אחרים שיכנו אותם באבר ראשי שהנפש תלוי בו וימות ויפסד הגוף, והגשם החמישי לא יקרה אחד מהם כי פלו גשם אחד זך ובהיר מתדמה החלקים אין בקצתו דבר שיהיה צורתו תלוייה בו יותר מקצתו ולא יקרה בו הפסד ושינוי כ"א ברצונו יתב': ויצא לנו מפל זה כי האל ית' הוא נצחי וקיים אינו גוף ולא פח בגוף, ואינו נכלל בכלל שם שישגהו הפסד או שינוי ח"ו לא מצד עצמו ולא מצד זולתו כי הוא נצחי חי וקיים: והנה דור הפלגה טעו בזה שחשבו להלחם בו, כמו שאמר במדרש פת אחת אומרת נעשה מלחמה עמו כו' נעשה מגדל ונעלה לרקיע ונכהו בקרדומות כדי שיזובו מימיו, פוונתם כי גשם הגלגל הזה לו איזה אבר ראשי שיכנו בו ויפסד צורתו וזהו זיבת מימיו, וכן עשית מלחמה עם האל ית' היתה לפי סכלותם שהיה בו גוף או פח בגוף, ולזה אמר הכתוב (בראשית י"א ויגד ה' לראות את העיר ואת המגדל וגו', כי הם חשבו כי בהפלגת הגובה שהגביהו המגדל עד שמים שהוא עולה על ראשו רואה דקלים לפניו פאלין חגיביא יהיו משיגים לרקיע ויהיו קרובים להלחם עם האל ית'.

לזה אָמר הַפְּתוּב וַיְרַד ה' לְרֵאוֹת וּגּוֹ', כִּי עַם הַפְּלִגְת הַגְּבוּהַ הַנִּזְכָּר הָיָה כ"כ שְׁפֵל וְעַמּוּק מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁהוֹצֵרָה לְכַתּוּב בּוֹ כְּבִיכּוֹל יְרִידָה לְפָנָי הָאֵל יִתְבָּרַךְ: וְהָרְאָיָה מִן הַמַּיּוֹחֵשׁ כִּי כָּל דָּבָר שֶׁהוּא גּוּף אֵין צוּרַת גּוּפוֹ וְתַכּוּנָתוֹ מְשַׁתְּנָה כָּל זְמַן קִיּוּמוֹ וְצוּרָתוֹ וְתַכּוּנָתוֹ מְשַׁתְּנָה, וְרֵאִינוּ כִּי כָּל מִי שֶׁהִשְׁיֵג נְבוּאָה וְהַקְּבֵלַת פְּנֵי הַשְּׂכִינָה לֹא הִשְׁיֵגוּ כ"א הַשְּׂגַת אֹרֶז וְזוֹהַר הַגְּדוּל, וְאוֹתָם שֶׁנִּצְטַטְּיָיְרָה בְּרֵאִיְתָם שׁוּם צוּרָה לֹא עֲמְדָה עַל אַפְּנֵי אֶחָד וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ ו"ל (ש"ר פ' כ"ב) ה' אִישׁ מִלְחָמָה לְכִי כְּשֶׁנִּגְלָה עַל הַיָּם כְּגַבּוֹר אִישׁ מִלְחָמָה נִגְלָה בְּסִינַי כְּזָקֵן מְלֵא רַחֲמִים שֶׁנֶּאֱמַר וַיֵּרָאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וּגּוֹ' וְכִשְׁנִגְאָלוּ מֵהוּ אֹמֵר וְכַעֲצָם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר וְאוֹמֵר (דְּנִיָּאֵל ז) תְּזִי הַגּוֹיִת עַד דְּכָרְסוֹן רַמְיָו וְעַתִּיק יוֹמִין יִתְיַב שְׁלֵא לִיתָן פְּתַחוֹן פֶּה לְאֶפִּיקוֹרְסִים לֹמֵר ב' רְשׁוּיּוֹת הֵן אֵלָּא ה' אִישׁ מִלְחָמָה ה' שָׁמוּ הוּא בְּמַצְרַיִם הוּא עַל הַיָּם הוּא לְשַׁעֲבֵר הוּא לְעַתִּיד לְבֹא הוּא בַּעוּה"ז וְהוּא בַּעוּה"ב שֶׁנֶּאֱמַר רָאוּ עֵתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדֵי וּגּוֹ' ע"כ.

וְאִם כְּפֶשֶׁט הַמֶּאֱמָר אֲדַרְבֵּה בְּזֶה יֵשׁ פְּתַחוֹן פֶּה לְאֶפִּיקוֹרְסִים שִׁיאָמְרוּ אֵין זֶה אוֹתוֹ שֶׁנִּגְלָה קוֹדֵם כִּינּוּן שֶׁעֵתָה נִתְגַּלָּה בְּאֶפְנֵי אַחַר, אֵלָּא עֲנִין הַשְּׁתֵי רְשׁוּיּוֹת הוּא שְׁלֵא לִיתָן פְּתַחוֹן פֶּה לְאֶפִּיקוֹרְסִים לֹמֵר שֶׁהוּא גּוּף אוֹ כַּחַ בַּגּוּף, כִּי הַגּוּף הוּא מְוַרְכָּב עַל כָּל פְּנִיִּים וְהָרִי הֵם ב' רְשׁוּיּוֹת, וְאִם הָיָה נִגְלָה לְעוֹלָם עַל מַתְּכֹנֶת אַחַת הָיוּ חוֹשְׁבִים שֶׁהָיָה גּוּף.

לְזֶה נִרְאָה פַּעַם כָּף וּפַעַם כָּף לְהוֹרוֹת כִּי אֵינוּ גּוּף וְלֹא כַּחַ בַּגּוּף וְאֵינוּ מְשַׁגֵּג כָּלָל, וְלִכְּפִי הַשְּׁתַּנּוּת הַשְּׂגַת הַנְּבִיא מְשַׁתְּנֵית הַשְּׂגָתוֹ. וְזֶהוּ רְאָיָה שֶׁאֵינוּ גּוּף וְלֹא כַּחַ בַּגּוּף כִּי מֵה שֶׁנִּרְאָה עַל הַיָּם כְּגַבּוֹר בַּחוּר אִישׁ מִלְחָמָה הָיָה לְהוֹרוֹת עַל מֵה שֶׁנִּגְלָחַם וְעָשָׂה נִקְמָה בְּמַצְרַיִם, וְלַחֲמִשִּׁים יוֹם שֶׁנִּתְנָה הַתּוֹרָה לֹא נַעֲשָׂה זָקֵן אֵלָּא שֶׁנִּרְאָה כְּזָקֵן מְלֵא רַחֲמִים, לְהוֹרוֹת כִּי נִתְּנִית הַתּוֹרָה הוּא רַחֲמִים לְיִשְׂרָאֵל וְהַזָּקֵן הוּא מִתְּמַלֵּא רַחֲמִים יוֹתֵר מִהַבְּחוּר וְלִכְּפֵי נִדְמָה לָהֶם כָּף: וְהָרְאָיָה מִן הַקְּבֵלָה מֵמֵה שֶׁכַּתּוּב בַּתּוֹרָה (דְּבָרִים ד') וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם כִּי לֹא רֵאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה בְּיוֹם דְּבָר ה' עִמָּכֶם בַּחוּרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, הַנּוֹצֵרָה לְהַזְהִירָם עַל כִּי בְּיוֹם מַתָּן תּוֹרָה שֶׁשָּׁמְעוּ כָּלֶם מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲנִכִּי וְלֹא יִהְיֶה לָּךְ בְּסִינַי שְׁלֵא רָאוּ כָּל תְּמוּנָה כִּי לֹא הָיָה כִּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְלֹא חָרְיוֹ לְשִׁמּוֹעַ כְּלָלוֹת אֲנִי מֵשִׁיִּים רַבּוֹא וְנִשְׁיָיָהם וְכִנְיָהם וְטַפָּם אֵת קוֹל ה', וְעַכ"ז לֹא הִשְׁיֵג שׁוּם אֶחָד מֵהֶם וְלֹא רָאָה שׁוּם תְּמוּנָה וְאִם הָיְתָה בּוֹ תְּמוּנָה הָיָה אֵז מְשִׁיגִים אוֹתָהּ, וּמִפְּנֵי כָּף הַנּוֹצֵרָה לְהַזְהִיר בְּשַׁעַת מַתָּן תּוֹרָה מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁיֵגוּ כְּלָלוֹת הָאֲנִי קוֹל ה' כְּמוֹ שֶׁכַּתּוּב.

וּמִפְּנֵי שֶׁנִּדְמָה לָהֶם אֵז בְּסִינַי כְּזָקֵן מְלֵא רַחֲמִים שְׁלֵא יִחְשְׁבוּ שֶׁרָאוּ בְּזֶה שׁוּם תְּמוּנָה כִּי לֹא אָמְרוּ שֶׁרָאוּ אוֹתוֹ כְּזָקֵן אֵלָּא שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם כְּזָקֵן, כְּלוֹמֵר שֶׁנִּדְמָה לָהֶם דְּבָרֵיו כְּאִילוֹ הָיוּ דְּבָרֵי זָקֵן מְלֵא רַחֲמִים, וְעַל הַיָּם רָאוּ הַנִּקְמָה שֶׁעָשָׂה בְּמַצְרַיִם וְנִדְמָה לָהֶם מֵה שֶׁעָשָׂה בְּמַצְרַיִם כְּאִילוֹ הָיָה גַּבּוֹר אִישׁ מִלְחָמָה לֹא שֶׁרָאוּ שׁוּם תְּמוּנָה ח"ו, וּמִפְּנֵי זֶה אֲנִי אוֹמְרִים בְּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל כִּי הַקַּב"ה מְקוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין הָעוֹלָם מְקוּמוֹ, כִּי כְּשֶׁנִּגְלָה בְּסִינַי אֵז הָיָה מוֹרָה שֶׁהָיָה צָרִיף לְמָקוֹם וְשֶׁהָיָה בּוֹ תְּמוּנַת גּוּף.

וְלְזֶה אָמְרוּ בְּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, כִּי אֶפְּלוּ בְּזְמַן שֶׁנָּתַן תּוֹרָה בְּסִינַי וְהָיָה מְקוֹם לְטַעוֹת שֶׁהָיָה שׁוֹכֵן בְּמָקוֹם אֵינוּ כָּף אֵלָּא שֶׁהוּא מְקוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם: וְאֶפְשָׁר ג"כ שֶׁהַזָּכִיר הַמָּקוֹם בְּנִתְּנֵית הַתּוֹרָה לֹמֵר הוּא מְקוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין הָעוֹלָם מְקוּמוֹ, כִּי עַד נִתְּנִית הַתּוֹרָה הָיָה הָעוֹלָם מְתַמוּטָט כִּי לֹא הָיָה לוֹ יְסוּד שִׁיתְקוּמָם בּוֹ כ"א בְּחִסְדּוֹ יִתְבָּרַךְ.

וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ הֵינּוּ כ"ו פִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ כְּנֶגֶד כ"ו דּוֹרוֹת שֶׁמִּבְּרִיאַת עוֹלָם עַד נְתִינַת הַתּוֹרָה וְעַכְשָׁיו שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה הִיָּה לְעוֹלָם יְסוּד אֲשֶׁר בּוֹ יַעֲמוּד. לְכֵן אָמַר בְּזִמְנֵי נְתִינַתָּה בְּרוּךְ הַמָּקוֹם, שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ נָתַן עִתָּה לְעוֹלָם שִׁיתְקַיֵּים בּוֹ, וְקִרְאוּ מְקוֹם לְהוֹרוֹת כִּי הוּא יֵת' קַיֵּים הַמָּקוֹם וְהוּא הָעוֹלָם וְאִין הָעוֹלָם מְקוֹמוֹ בְּטַבְעוֹ שִׁיּוּכַל לְהִתְקַיֵּים בּוֹ כ"א בְּנִתְיַנַּת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁפִּתְבַּתִּי: וְנִחְזוֹר לְמָה שֶׁהֵינּוּ בּוֹ, כִּי בְּזִמְנֵי מִתֵּן תּוֹרָה הִיָּה אֶפְשָׁר לְטַעוֹת וְלִכֵּן פָּתַח לְמַעַלָּה שָׁם) וַיְדַבֵּר ה' אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אֲתֶם שׁוֹמְעִים וְתִמּוּנָה אֵינְכֶם רוֹאִים זוֹלָתִי קוֹל, כ"א לֹא רָאוּ תִּמּוּנַת מִי שִׁיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם א"כ יִחְשְׁבוּ כִּי מִשָּׁה יְדַבֵּר.

לְזֶה הַקִּדְּוִים וַיְדַבֵּר ה' אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אֲתֶם שׁוֹמְעִים כִּי פָּכַר רְאִיתֶם כִּי מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הִיָּה יוֹצֵא הַקּוֹל שֶׁהֵייתֶם שׁוֹמְעִים וְלֹא רְאִיתֶם שׁוֹם תִּמּוּנָה, וְחָזַר וְאָמַר זוֹלָתִי קוֹל כִּי לֹא רָאוּ תִּמּוּנָה כ"א בְּקוֹל רָאוּ תִּמּוּנַת הַדְּבָרִים הַיּוֹצֵאִים, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל וְכָל הַעַם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת רָאוּ אֶת הַקּוֹל יוֹצֵא מִפִּי הַגְּבוּרָה כְּבָרְקִים וּרְעָמִים.

וְלִזְהָ אָמַר וְתִמּוּנָה אֵינְכֶם רוֹאִים זוֹלָת הַקּוֹל הוּא שֶׁרְאִיתֶם וְאִם הִיָּה שָׁם שׁוֹם תִּמּוּנָה הֵייתֶם רוֹאִים אוֹתָהּ ג"כ: וּמָה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב בְּמִשָּׁה רַבֵּינוּ (בַּמִּדְבָּר י"ב) וְתִמּוּנַת ה' יְבִיט. רוֹצֵה לֹאמַר יְבִיט וַיַּעֲיִין אִם יִרְאֶה תִּמּוּנָה וְלֹא יִרְאֶנָּה: וְעַל קִיּוּם הָעֵינַקְר הִיָּה שֶׁאֵינּוּ גוֹף וְלֹא פֶחַ בְּגוּף, הַזֶּה הִיָּרְנוּ הָאֵל יִתְבָּרַךְ מִיָּד כְּשֶׁאָמַר אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ וְגו' אָמַר לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אַחֵרִים וְגו' לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כֹּל תִּמּוּנָה אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְגו', כִּי הַמַּגְשִׁימִים מְדַמִּים לוֹ תִּמּוּנַת אָדָם אוֹ שׁוֹם ב"ח מֵאֲשֶׁר בָּרָא בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וְזוֹ הִיא עֲבוּדַת הַצּוּרוֹת לְכַוֵּן אֶל דְּמוּת הַצּוּרָה הַהִיא מִלְמַעְלָה, כִּי כֹּף הֵייתָה עֲבוּדַתְּם מִקִּדְּוִים לְדַמְיוֹן הָאֵל יִתְבָּרַךְ, אֲלֹא שֶׁטָּעוּ אַח"כ וְחָשְׁבוּ שֶׁהִיָּה בְּהֵן מִמְּשׁוֹת, וְא"כ לְזֶה הַזֶּה הִיָּרְנוּ וְהִרְחִיקְנוּ מֵהֶם כְּדִי שֶׁלֹּא נִבְּא לְטַעוֹת בְּהֵן, וְגַם כְּדִי שֶׁלֹּא נַחֲשׁוּב שִׁישׁ דְּמוּת הַצּוּרוֹת לְמַעַלָּה כְּמוֹ שֶׁהֵם מְדַמִּים, וְלִזְהָ סִמְךָ הַפְּתוּב אַחַר שֶׁאָמַר (דְּבָרִים ד') כִּי לֹא רְאִיתֶם כֹּל תִּמּוּנָה, פֶּן תִּשְׁחִיתוּן וַעֲשִׂיתֶם לְכֶם תִּמּוּנַת כֹּל סִמְלָת בְּנִית זָכַר אוֹ נִקְבָּה וְגו', כְּלוֹמַר לְזֶה אֲנִי מְזַכֵּיר לְכֶם שֶׁלֹּא רְאִיתֶם כֹּל תִּמּוּנָה פֶּן תִּשְׁחִיתוּן וַעֲשִׂיתֶם לְכֶם תִּמּוּנָה כִּי אִם הֵייתֶם חוֹשְׁבִים שֶׁרְאִיתֶם שׁוֹם תִּמּוּנָה לֹא הֵייתֶם חוֹשְׁשִׁים לַעֲשׂוֹת דְּמוּת וְתִבְנִית הַתִּמּוּנָה אֲשֶׁר חֲשַׁבְתֶּם שֶׁרְאִיתֶם: וּמָה שֶׁרְאִינוּ בְּפִתּוּבִים מִיִּחְסִים אַבְרָהָם לְאֵל יִתְבָּרַךְ, עֵינֵי ה', יָד ה', אֶזֶן ה', כִּי הִטָּה אֶזְנוֹ לִי, וְכִיּוֹצֵא בְּאֵלוֹ, כְּכָר אוֹ"ל דְּבָרָה תּוֹרָה כְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, כִּי בְהִיּוֹת כֹּל הַפְּעוּלוֹת הַמִּתְהוֹת בְּעוֹלָם מִן־שְׁגָחוֹת מֵאֲתוֹ יֵת' וּמִן־שִׁפְעוֹת עַל יְדוֹ, אֵינּוּ דְרָךְ לְהוֹרָאתָ זֶה הָעֲנָן כִּי אִם בְּמָה שִׁיּוֹרָה הַתְּחַדְּשׁוֹת הַפְּעוּלוֹת עַל יְדִינוּ: פָּרַק עֲשִׂירֵי עֲנָן הָאֲמוּנָה בְּקִדְּמוֹתוֹ יֵת', הוּא שֶׁקִּדְּוִים לְעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא וְלִזְמַן שֶׁהִיָּה קוֹדֶם הַבְּרִיאָה בְּלִתִּי מְשׁוֹעֵר הַמְדוּנָה בְּמַחְשַׁבְתֶּם וְהוּא שִׁיעוֹר זְמַן אוֹ דְּמוּת זְמַן, כְּמוֹ שֶׁפִּתַּח הָרַב הַמּוֹרָה ז"ל פָּרַק י"ג חֲלָק ב', וְעֲנָן הַקִּדְּמוֹת הַנֶּאֱמָר עָלָיו יֵת' הוּא שׁוֹלֵל שֶׁלֹּא קִדְּוִים לוֹ דְּבָר וְלֹא הָעֵדָר אֲבָל גִּמְצָא תְּמִיד קַיֵּים מְבִלִּי שִׁינוּי, וְכֵן הוּא נִצְחִי שֶׁלֹּא יִתְאַחַר אֲלָיו דְּבָר, וְא"כ יִהְיֶה עֲנָן הַקִּדְּמוֹת וְהַנְּלִחִיּוֹת הַנֶּאֱמָר עָלָיו יֵת' שֶׁלִּילַת הָעֵדָר מִצַּד הַהִתְחַלָּה וּמִצַּד הַתְּכַלִּית, כְּמוֹ שֶׁפִּתַּח בְּעַל הָעֵינַקְרִים ז"ל פ"ח מִמֶּאֱמָר ב', וְלִזְהָ יִתְחַיֵּיב שִׁיְהִיָּה פָחוֹ בְּלִתִּי בַע"ת וְכֵן יְקַלְתוּ וְשִׁלְּמוֹתוֹ וְלֹא יִפְּוֹל בּוֹ הַשּׁוּוִי וְהַדְּמִיּוֹן לְשׁוֹם דְּבָר מִן הַנְּמַצָּאוֹת שֶׁכֶּחֶם וּיְכַלְתֶּם וְשִׁלְּמוֹתֶם בְּעַלִּי תְּכַלִּית, וְכְמוֹ שֶׁפִּתַּח ג"כ פָּרַק ז' מִמֶּאֱמָר הַנִּזְכָּר, וְא"כ הָרְאִיָּה מִן הַסְּבָרָא הִיא כִּי אַחַר שֶׁהוּא מְבִנְיָר בְּמוֹפֵת שֶׁהָעוֹלָם מְחוֹדֵשׁ יִתְחַיֵּיב הוּא יֵת' לְעוֹלָם וְחֹדֵשׁ בְּכּוֹנְנָה וְרִצּוֹן וּבְחִירָה, כְּמוֹ שֶׁפִּתַּח הָרַב ז"ל ס"פ ע"ד מִהַחֲלָק הָא', וְכִיּוֹן שֶׁקִּדְּוִים דְּמוּת זְמַן מָה

ולא נודע כמה, נאמר שלעולם היה, כי לא נוכל לומר שקדם במשל דמות זמן שנה או אלף שנה או יותר וקדם לו ההעדר, שא"כ מה סבה היתה שקדם שנה או אלף או עשרת אלפים או יותר ולא קודם או אחר כה, אלא נדאי פיון שנודע באמת שקדם לעולם מפני שהוא בראו כרצונו ולא נודע שיעור דמות זמן קדימתו ולא סיבתו לשיהיה נודע שיעור דמות הזמן, נשפוט כי לעולם יהיה נמצא תמיד בלי שינוי ולא קדם לו שום העדר ולא תאחר לו: וכן נביא ראיה בדרך זה מן המוחש על קדמותו ותברר ממה שאנו רואים כי פחו בלתי בעל תכלית הניע הגלגלים תנועה תמידית בלי שום הפסק ולא סרו ולא יסורו מלעשות רצון קוניהם, הוא ראיה לקדמותו ית' כי מן קדמותו ית' יתייב שיהיה פחו בלתי בעל תכלית כמו שפתבנו, וכן יכלתו בלתי בעל תכלית בנסים המפורסמים בעולם נגד הטבע בהבאת מי המבול על הדור החוטא ונפוץ דור הפלגה וחלק אותם לשבעים לשון על פני כל הארץ וקריעת ים סוף, ועמידת השמש ליהושע, והכות מלאך ה' מאה וחמשה ושמנים אלף בלילה אחד בזמן חזקיהו, וכיצא באלו הנסים המפורסמים ונגלים לעין כל במינים שונים הם ראיה על היות יכלתו ית' בלתי בעל תכלית, ומזה נמשך היותו קדמון, מן המאוחר אל הקודם כמו שיתחייב מהיותו קדמון שיהיה פחו בלתי בעל תכלית כמו שנתבאר, ועל זה אמר הכתוב (ישעיה מ"ד) אני ראשון ואני אחרון כי לא קדם לו ההעדר ולא יתאחר לו כי הוא קדמון ונצחי, והראיה הוא היותו בלתי בעל תכלית, וזהו מבלעדי אין אלהים כי פלם בעלי תכלית זולתי, וכן יש בכחי להכניע הטבע בזמן הצריך כי אין להם פח זולתי, וזהו הנרצה ג"כ כמה שכתוב ומבלעדי אין אלהים, אין מי שיהיה לו פח לעמוד על עמדו וקיומו זולתי: והראיה מן הקבלה מן הכתוב שהביא הרב ז"ל (דברים ל"ג) מענה אלהי קדם, כי אחר שאמר רוכב שמים בעזרה ובגאותו שחקים אמר מענה אלהי קדם, כי גם שהוא רוכב שמים והשחקים הם מעונו הוא אלהי קדם שקדם דמות זמן בלתי בעל תכלית לבריאת השמים והשחקים שהם מעונו, כי לשון קדם הוא קדימה בלתי נערכת אל דבר אחר כמו שתאמר בגין בית ראשון קדם זמן לבגין בית שני אין קדימתו ית' לעולם כה אלא הוא אלהי קדם ר"ל בלתי בעל תכלית הוא בכחו ומציאותו: וכן ממה שנודע ג"כ מן החוש ומן הקבלה חידוש העולם לבד המופת שהביאו עליו, יתבאר גם כן קדמותו על הדרך הנזכר, כי המכחישים חידוש העולם חושבים שנה הנמצא יכול על מה שהוא עליו לא סר ולא יסור היותו כן, וכמו שהביא הרב ז"ל פרק י"ג מחלק ב' בבבאור זה הדעת, והנה אבותינו ספרו לנו מה שראו בעיניהם פל מה שכתוב בתורה מבריאת העולם ובריאת אדם הראשון, כי פשנברא אדם הראשון מצד עצמו שלם בבריאתו ביום שנברא ולא ראה את עצמו קטן ושיהיה הולך וגדל בדרך כל העולם בדרך שיהיה העולם אח"כ אלא בבת אחת בזמן אחד מצא את עצמו נוצר מבלי אב ואם שיקדמו לו, וידע והפיר כי לא נברא מעצמו כי האל ית' בראו ויצרו עפר מן האדמה ונפח באפיו נשמת חיים, וכשראה עצמו יחיד נסתכל בשאר הנבראים והם הבעלי חיים וראה אותם יותר שלמים ממנו כל מין ומין זכר ונקבה ואז קרא להם שמות כי אין ראוי לקרוא שם כי אם למי שהוא שלם בבריאתו, ולזה סמך (בראשית ב') ולאדם לא מצא עזר כנגדו שהיה חסר הבריאה משאר ב"ח ולא קרא לעצמו שם עד שהביא לו האל יתברך ונה נאז אמר (שם) זאת הפעם וגו' לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת, כי עתה הוא שלם פיון שיש לו בת זוג וראוי שיהיה לו שם איש, וכן היא שלימה שיש לה

בן זוג נראוי שתקרא אשה, והדמיון שיש בשמות איש ואשה מורה על היחוד שיש בין איש לאשתו יותר משאר זכר ונקבה של שאר ב"ח שאין זיווגם פי אם לקיום המין ואח"כ כל אחד פונה לדרכו ולצרכו, מה שאין פן בזיווג האיש עם אשתו שהוא לקיום המין ולקיומה באיש במה שיש תועלת בזיווגם הישר למה.

שצריך להם בהנהגתם בעוה"ז להיותם זוכים לחיי העוה"ב, ראה אדם עצמו מבלי אשה ואחר שישן הביא לו האל יתברך את האשה ונדע כי היתה עצם מעצמיו ובשר מבשרו, ועלו למטה שנים וירדו ארבעה כמשאז"ל (מדרש) ג' פלאים נעשו באותו יום בו ביום נבראו בו ביום שמשו בו ביום הוציאו תולדות וכו', וראו קין והבל עצמם ובראים שלמים ולא היה בעולם זולתו כי אם אדם וחוה ולא עמד הבל בעולם יותר מנ' יום וקין ונרעו האריכו עד המבול, ולסוף ק"ל שנה לבריאת אדם וחוה נולד שת כי ממנו הושפת העולם, כי זרע קין נמחה במבול ומזרע שת נשתפירו נח ובניו, והגיד אדם הראשון לשת בנו כי היה יציר כפיו של הקב"ה, וכן לאנוש קינן מהללאל ירד חנוף מתושלח למה, כי מתושלח שמש את אדם הראשון רמ"ג שנה וכן קפ"ז שנה הוליד את למה, נמצא שמש את אדה"ר מקפ"ז עד רמ"ג נ"ו שנה, ונח קבל מאביו למה וזקנו מתושלח שראו את אדם הראשון ואמר להם כי הוא היה יציר כפיו של הקב"ה והגיד לו, ונח היה במבול בן ת"ר שנה ומבריאת העולם עד המבול אלף תרנ"ו, אדם הראשון חיה תתק"ל שנה נמצא שנולד נח אחר שמת אדם הראשון ככ"ו שנה נ"ו שנה אחר האלף האחד, תתק"ל וקכ"ו ות"ר הם אלף תרנ"ו, והשיג את אנוש כ"ד שנה כי אנוש חי תתק"ה על ק"ה שחיה שת אביו קודם שנולד הוא וק"ל שחיה אדם הראשון קודם שנולד שת הם אלף וק"מ, ונח נולד אחר אלף נ"ו, וכן השיג את קינן מהללאל ירד כמה שנים כמו שמבואר משנותיהם לבד את חנוף שהתהלך את האלהים בן שס"ה שנה כמנין ימות החמה, נמצא שקבל נח מאבותיו שבעה שקבלו מאדם הראשון שהיה יציר כפיו של הקב"ה וכן מקינן ותולדותיו שהאריכו עד המבול, ושם קבל מאביו ומלמה וממתושלח, ואברהם אבינו קבל מנח ומשם ועבר, ויצחק מאברהם ומשם ועבר, ויעקב מאברהם וישם ועבר, וכל אבות עבר ארפכשד ושלח ובניו פלג ורעו ושורג ונחור ותרז ובניהם שהולידו לבד אותם שנזכרו בתורה בשמות, לא הכחיש שום אחד מהם יצירת אדם הראשון מפפיו של הקב"ה, והשכטים בני יעקב קבלו ממנו ומיצחק כשפאו מפדן ארם לארץ כנען, ובניהם תשלום שבעים נפש שיירדו למצרים קבלו כלם מיעקב אביהם וכן הנולדים להם תוך י"ז שנה שחיה יעקב בארץ מצרים קבלו מיעקב ובניו, ועמרים בן קהת בן לוי היה מהם הוא משבעה שקבלו את העולם אדם מתושלח שם יעקב עמרים אחיה השילוני ואליהו שהוא קיים עדיין, ומשה רבינו קבל מעמרים אביו ומקהת, וכן אהרן ומרים וכל יוצאי מצרים שקבלו מאבותם ואבות אבותם לא נמצא בפי שום אחד מהם הכחשה בדבר זה, וכינן שכלם עדים ועדים מפי עדים על אדם הראשון שהוא יציר כפיו של הקב"ה אם פן אז נברא גם פן כל העולם, כי אדם הראשון מצא כל הנבראים מבעלי חיים בקומתם ובצביונם, ואח"כ ראה שנולדו עגלים וטלאים וגדלים ונולדות שאר המינים, ובצמחים ואילנות שנבראו ביום ג' עמדו על פתח קרקע עד שהתפלל עליהן אדם הראשון ביום ששי וירדו גשמים וצמחו לצורך הב"ח שנבראו ביום חמישי ולא אכלו עד יום ששי שראה אדם הראשון צרכם והתפלל כנזכר, וכל זה העיד אדם הראשון לבניו ובניו

לכניהם ובניהם לדור אחר, וכיון שהבע"ח והצמחים נבראו אז גם כן העולם כולו נברא אז, כי אם נאמר שנברא קודם זמן רב היתה בריאתו פועל בטל אם לא היתה האדמה עושה פריו לא היו גדלים בה בע"ח, וכן השמים והשמש והירח והפוככים נבראו אז שאם היו קודם היתה ג"כ בריאתם פועל בטל כיון שלא היתה עולם תחתון שהשפיעו עליו אורם, וכל המתנה מתנועת הגלגלים והפוככים ממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים היה בטל, וכיון שקבלת הדת וקבלת אבותינו איש מפי איש עד אדם מעידם על חידוש העולם, אם כן נתבאר שהיא יתברך קדם לעולם וקדימתו בלתי בעלת תכלית כמו שכתבנו למעלה: פרק אחד עשר מן השרשים הנזכרים הנחלים באל ית' והם מציאותו, ואחדותו, ושאינו כח בגוף, ושהוא קדמון, יתחייבו וישתרגו כל הענינים התלויים בו ית' והמתחסים אליו, והם דרך כלל סילוק התארים שהם מחייבים ריבוי ומסלקים האחדות, וסילוק ההתפעלות הגשמיים כעצב ושמה ודומיהם, שהם נמשכים מגוף או מפח בגוף, ושיהיה כחו ושלמותו בכלתי תכלית ולא ישמנה ולא יתדמה לשום דבר מן הנמצאות בהיותו קדמון והוא המציא כל הדברים וחדשם: ואמנם מה שיתואר השם ית' בתארים מתחלפים בתורה ובנביאים אינם מחייבים בו ריבוי כי הם מצד הפעולות המתחלפות מצד המקבלים, כמו שהאש הפועל בטבע כח אחד שבו והוא החום דברים מתחלפים כהתכה והקפאה ושחרות ולכן פעולות רבות מתחלפות מצד חילוף המקבלים, והפח המדבר שבאדם הפועל ברצון עם היותו אחד פועל פעולות מתחלפות קניית החכמה ועשיית המלאכות והנהגת המדינות, וכן מן הנפש ימשכו פעולות מתחלפות טבעיות כהננה וצמיחה והרגש, ופעולות רצוניות ככח המתעורר, וכח המדבר עם היותה בלתי מורכבת, ואם נמצא זה בפועלים המוחשים החלושים אשר אצלנו כל שכן שימצא זה בחק האל יתברך הפועל אשר הוא סבת כל הפעולות טבעיות ורצוניות, ולזה יתואר הוא ית' בתארים מתחלפים מצד הפעולות המתחלפות מצד המקבלים הראויים ובלתי ראויים, וכן יתואר בתארים מתחלפים מצד הפעולות המתחלפות בעצמם, כמו שנתאר אותו שהוא חי בבחינה שנמשך החיות ממנו, ושהוא חכם בבחינת הפעולות הנמשכות ממנו בחכמה נפלאה וסידור גדול, וכן מצד יחסים וצירופים שיצטרף אליהם יתואר בקרוב ורחוק כי החוטא יש לו יחס אחד אל ה' שהוא רחוק ממנו והזכאי שהוא קרוב אליו, וכן יתואר בבחינות מתחלפות שלא יחייבו בו ריבוי פיכול ורוצה ויודע, וכמו שהאריך בכל זה בעל העיקרים ז"ל פ"ח ממאמר ב' והוא מדברי הר"מ ז"ל: וכן בסילוק ההתפעלות הגשמיים כתב פ"ד כי מה שנמצא בדברי הנביאים קנא ובעל חכמה וגאה וזולתם, הוא פשיעשה דין בעוברי רצונו הוא פועל פועל הנקימה, לא שיתפעל ח"ו, וכן כשיתואר בגאונה להשפיל המתגאים, כי אין ראוי לאדם שיתגאה במה שאינו שע וכן מהיותו ית' קדמון יתבאר שכל תאר שיתואר בו יהיה חיובי או שולליי ראוי שיהיה קדמון ונצחי כמוהו וכמו שבאר פ"ט, ובענין היותו ית' מסולק מן החסרונות באר בפרק כ"א שיתואר השם יתברך בתארים רבים ולא מצד פעולותיו בלבד ומן הצדדין שהזכיר בפ"ח כ"א מן הצד אשר הם שלמות כשמיעה והראות שהם שלמות בנו ואע"פ שלא יושגו לנו כ"א בכלים גשמיים ניתסם אליו מצד השלמות שבהם לא מצד החסרון שהם ע"י כלים, וע"ד זה ייחסו עליו ית' תארים חיוביים שאין המלט מליחסם אליו כמו חי וחסם ורוצה ויכול ודומיהם וכמו שהאריך

שם, ובפ' כ"ב כתב שאי אפשר שיצדק עליו שום תואר חיובי כי אם מצד פעולותיו לדעת הרמב"ם ז"ל, וכן ביאר פי"א אופן המצא הריבוי ממנו בנבראים עם היותו הוא ית' אחד בתכלית הפשיטות כי מהאחד לא ימצא ממנו אלא דבר אחד, שאחר שנמצא מיני גשמים עשרה ט' שמימיים והעשירי הוא החומר אשר בתוך מקווער גלגל הירח, וזה הרבוי ולא ימצא מהאחד הפשוט, נאמר כי ההתחלה האחת השפיעה ממציאיותה הפשוט שכל אחד והוא התחלת הריבוי בהשכיל את עצמו ואת התחלתו וישפיעו ממנו שכל אחד ונפש הגלגל והגלגל המניע תנועה יומית, ומן השכל הב' שכל ג' ונפש גלגל הכוכבים והגלגל בעצמו וכן עד שכל ט' שישפיע ממנו שכל עשירי שישפיע ממנו כל מה שתחת גלגל הירח וכל הנפשות אשר שם, ויקראו לשכל זה העשירי שכל הפועל והוא הפועל בחומר כל מה שתחת גלגל הירח ובו עמד השתלשלות מעלה לעלול, וכמו שהאריך שם, וכן בפי"ג ביאר דעת אחרת כי עם היות האל ית' אחד פשוט ומהאחד לא יסודר אלא אחד ימשך ממנו הריבוי ולא יחייב זה ריבוי בעצמותו ית' בהיותו הוא ית' הפועל הפולל עד ששם הפועל נאמר עליו ועל זולתו בשיתוף השם שהוא יפעל הפעולות הפרטיות המתחלפות בעבור האחדות הגמורה כדי שיקשרו כל חלקי המציאות קצתם בקצתם ויהיה הכל אחד וימצאו כל הנמצאות הכנות לתכלית אחד בלבד והוא קיום המציאות, ועד"ז לא יסודר ממנו ית' כ"א פועל אחד שהוא הסידור הפולל וימצאו בו ריבוי עניינים כדי לקשר כל חלקי המציאות זה בזה: והרב ז"ל פ' נ"ב מחלק האחד כתב וביאר ה' חלקים בכל מתואר שישחייב לו תאר, והם מה שיוזרה על מהות, או על חלק מהות, או על איכות שסוגיו ד', או בתאר הדבר לזולתו לזמן או למקום או לאיש אחר, או בתאר הדבר בפעולתו אשר פעל, וביאר בסוף פ' ג' כי אנוחנו קהל המיחדים באמת נאמר כי עצמו ית' אחד פשוט ואין ענין נוסף עליו בשום פנים, העצם שהוא ברא כל מה שברא וידע לא בענין נוסף כלל, ושאלו התארים המתחלפים אין הפרש בין שיהיו כפי הפעולות או כפי יחסים מתחלפים בינו ובין הפעולים וגו', ושם כפי מחשבת בני אדם.

זהו אשר צריך שיאמין בתארים הנזכר בספרי הנביאים שיאמי בקצתם שהם תארים יורו בהם על שלימות ע"צ הדמיון בשלימותינו המובנות אצלנו, וכמו שבאר בשאר הפרקים עד פרק ששים: ומה שאומר אני בענין התארים אינו אלא בירור שלא יהיה קשה עלינו התארים הנזכר בתורה נביאים וכתובים שהם לפי מחשבת בני אדם ושקצתם יורו על שלימות ע"צ הדמיון בשלימות המובנות אצלנו כמו שכתב הרב ז"ל: ואמשיל משל שאינו דומה לנמשל אלא ע"צ הדמיון לקרב לשכל ענין התארים עם היותו הוא ית' אחד פשוט ושאינו גוף ולא פח בגוף, והוא אדם אחד במדבר תהו אין לו בית ולא אשה ובנים, אינו בונה אינו סותר אינו עושה שום פעולה, אינו חומל שאין לו על מי יחמול, אינו אכזר אינו מתפעל משום דבר, וכשראה שאין הבדידות טוב בא ליישוב בנה סתר קנה מכר עשה כל הפעולות הצריכות, חמל על אשתו ובניו, וכשלקח אשה והולידה לו היה אכזרי על אויביו ואויבי ביתו, התפעל מכל הראוי להתפעל.

והמכונן בזה הוא הנמשל שאנו יודעים ודאי שהש"ת אחד פשוט ואינו גוף ולא פח בגוף והוא קדמון, ולא יתאר מציאות ית' בשום תאר קודם שברא העולם בהיותו אחד פשוט בלא גוף והיותו קדמון, ואחר שברא העולם נרצה בקיומו וישובו והשגיח בו להשפיר ולהעניש כפי הישר והצדק הידוע לו ית' תארנו לו תארים כפי מה שפועל בעולם בעת

הפועל, וכפי מה שמתחסס אלינו בעת ההתייחסות לפי מחשבותינו ונתאר אותו כמו שנתאר עצמנו בעת שנתפעל, גם כי אין בו שום התפעלות אלא להורות כי בעת ההיא עשה פועל שאנחנו מתפעלים בעשותנו הפועל שהוא לא שהוא יתפעל ח"ו בעשותו אותו כי אנחנו מתוארים בתארים המורים על מהותנו או על חלק מהותנו או המורים על איכותנו או על היחסים שבינינו לבינינו או על מיני הפעולות הנקנות לנו כפי הכנת טבענו, אבל השי"ת אינו מתואר אלא כפי הפועל והיחס לפי המחשבה אחר שברא העולם, לא שהפעולות יהיו מורות על מהות או חלק מהות או יחס לזמן ולמקום שהם מקרים, או שיהיו הפעולות נקנות כפי הטבע שהרי קדם לעולם דמות זמן בלתי משוער, ולא יתואר אז בשום דבר מהדברים וגם אחר הבריאה לא נתאר אותו שום תאר מהתארים אליו על צד הדמיון אלא בעת שפועל הפועל שהוא וגם זה לפי המחשבה ובתארים המורים שלמות על צד הדמיון בשלמיותנו המונות אצלנו: וא"כ כל התארים הם כפי מה שמשיגים ופועל בעולם ואינם דבקים בעצמותו יתברך לא תוספת לו, וכל זה נכלל בכלל מה שאמרו חז"ל דברה תורה כלשון בני אדם, כולל שאין התארים דבקים בו ואין בו דמות תאר איברי בני אדם הנזכרים בו אלא מצד הברואים שברא והוא רוצה לפעול בהם על דרך הינשר, ואין לנו דרך להודיע פעולותיו אלה אלא במה שישירו עלינו אותן הפעולות, וזהו הנרצה במה שאמר דברה תורה כלשון בני אדם, וראיה לכל זה כי כל מה שהוא מתקרב אלינו יותר ועושה לנו טובות, אנו מתארים אותו יותר בתארים הנזכרים על צד הדמיון ולפי מחשבותינו, ולכך ראינו שהוצרך משה רבינו ע"ה בפ' ואתחננו כשרצה לשנות עשרת הדברות להזהיר את ישראל (דברים ד') ונשמרתם מאד לנפשונתיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' עמכם וגו', אחר ששנה עשרת הדברות אמר (שם) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, כי כשקרבו לעבודתו לפני הר סיני פתיב וירד ה' וגו' ואמר אנכי ולא יהיה לך וגו' כי אל קנא וגו' והיה מורה גשמות והתפעלות ולכך הזהירם כי הוא אחד ואין בו גוף ולא התפעלות, ויחשבו כי התארים הנזכרים עליו הם על הדרך שהזכרנו: ובענין המצא הריבוי מהאחדות הפשוט, אמרו כי הנשפע שכל פשוט מהסבה הראשונה וממנו שכל אחר ונפש הגלגל היומי וכן עד השכל העשירי שקוראין אותו שכל הפועל, כל זה אמרו דרך סברה לא במופת כי אם במה שבו מעט הספקות לפי דעתם, והבאים אחריהם קבלו זה מבלי מופת לבד שנתחסס אל קדומי הפילוסופים, ומהם שהקשו עליהם בכמה פנים מאין לו שמי שישפיל עצמו יתחייב ממנו גלגל, ומי שהשפיל הראשון יתחייב ממנו מלאך, וכמ"ש החבר לכונן מאמר ד' כי אין אחד מהם מסכים עם חבירו ואין להפלא מחכמיהם כי לא היה להם ממי לקבל כ"א מהפילוסופים הקדומים, בפרט הפילוסוף המפורסם בעיניהם, כי אין להם דת אחרת, אבל יש להפלא מקצת חכמי הדורות האחרונים התורניים הנמשכים אחר קבלתם בזה וכיוצא בו שאין בו מופת והם מביאים אותו בספריהם דרך אמונה, הלא טוב לנו קבלת אבותינו אברהם יצחק ויעקב ובניו ומשה ואהרן וכל דור דעה שהם יוצאי מצרים, שנודע ונתפרסם בכל האומות גודל חכמתם ויושר מדותם ושלם ימצא בפייהם לשון תרמית, והם הישירונו כאב את בן ירצה להישירו וללמדו דעת אמתי מה שקבלו מנח ושמ ועבר והם ממשותלח ואבותיו עד אדם הראשון, שהאל ית' ברא את העולם באמירה ובחפץ לבד באמרו ויאמר אלהים יהי אור וגו', עד תשלום עשרה מאמרות

בְּשֵׁשׁ הַיָּמִים הַכֹּל בְּבְרִיאת כָּל הַגְּלִגְלִים וְעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן, כִּי עוֹלָם הָעֲלִיוֹן לֹא הֵנְפֵר בְּפִירוּשׁ, וְכִמוּ שְׁאָמַר בְּבְרִיאת הָאֹר וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אֹר וַיְהִי אֹר כִּן אָמַר וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרְצוּ הַמַּיִם וְגו' תוֹצֵא הָאָרֶץ וְגו' נַעֲשֶׂה אָדָם וְגו' וַיִּצְרָה ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וְגו', עַד שֶׁנִּשְׁתַּכְּלָלוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ עַל צְבִיּוֹנָם וְתִקְוֹנָם, וְלִקְבַלַת הַפִּילוֹסוֹפִים לֹא נִשְׁתַּתַּף הַשִּׁי"ת בְּשׁוֹם בְּרִיָּה כ"א בְּשֹׁכֵל הָאֶחָד שֶׁהוֹשֵׁפֵעַ מִמֶּנּוּ וְהַשֹּׁכֵל הַשֹּׁפֵיעַ שֶׁכָּל ב' וְגִלְגָּל א', וְכִן שֶׁכָּל הַב' לְשִׁלְיָשִׁי וְלִגְלָגֵל שֶׁבְתַּאֲי וְכִן עַד הַשֹּׁכֵל הָעֲשִׂירִי שֶׁתֹּארוּ אוֹתוֹ בְּשֹׁכֵל הַפּוֹעֵל שֶׁהוּא הַפּוֹעֵל בְּחֹנְמָר כָּל מַה שֶׁתַּחַת גִּלְגָּל הַיָּרֵחַ, וְהַפְּתוּב אָמַר בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ דְּרָף כָּלָל וְאֶחָד"כ פֶּרֶט כָּל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וְהֵם מְיַחֲסִים כָּל בְּרִיאת הַשָּׁמַיִם לְשֹׁכְלִים הָעֲלוּלִים וּבְרִיאת הָאָרֶץ לְשֹׁכֵל הַפּוֹעֵל הַנּוֹפֵר, לֹא תִסְפִּיק תְּשׁוּבָתָם שִׁיאָמְרוּ כִּי הַכֹּל מִצְדוֹ ית' שֶׁמִּמֶּנּוּ הוֹשֵׁפֵעַ הַשֹּׁכֵל הָאֶחָד וּמִן הָאֶחָד הַשֵּׁנִי וְכִן עַד הָעֲשִׂירִי אַחַר שֶׁהֵם אוֹמְרִים שֶׁלֹּא הִנֵּה אֶפְשָׁר לַהֲשִׁי"ת לְבְרֹא הַגְּלִגְלִים וְהָאָרֶץ מִצְד הַיּוֹתוֹ אֶחָד פְּשׁוּט וּמִן הָאֶחָד לֹא יִמְשָׁף אֶלָּא אֶחָד, וְהַפְּתוּבִים שׁוֹנִים וּמְשַׁלְשִׁים וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְשַׁלֵּן לְפָנֵיכֶם, וְאָמְרוּ חֲכָמִים ז"ל בְּעֲלֵי הַקְּבֵלָה הָאֲמִתִּית הַכֹּל מוֹדִים שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ הַמְּלָאכִים בַּיּוֹם רֵאשׁוֹן שֶׁלֹּא תֹאמַר מִיכָאֵל מוֹתֵחַ בְּדְרוֹמוֹ שֶׁל רִקִיעַ וּגְבְרִיאֵל בְּצָפוֹנוֹ וְהַקַּב"ה מְמַדֵּד בְּאֲמָצְעֵיתוֹ אֶלָּא אֲנִי ה' עוֹשֶׂה כָּל נֹטָה שָׁמַיִם לְבַדִּי רוֹקַע הָאָרֶץ מֵאֲתִי מִי אֲתִי כְּתִיב מִי הִנֵּה אֲתִי שְׁוֹתֵף בְּבְרִיאתוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמֵאִין לָנוּ מְלָאכִים אוֹ שְׁפָלִים עֲלוּלִים גְּדוּלִים מְמִיכָאֵל וּגְבְרִיאֵל וְהֵם לֹא הָיוּ עֲדִינִין וְלֹא נִבְרְאוּ בְּמַתִּיחַ הַרְקִיעַ וְכַדִּי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁהֵם סִייעוּ בְּבְרִיאָה, וְכַת הַמְּקַבְלִים מֵהַפִּילוֹסוֹפִים אוֹמְרִים שֶׁהֵם לְבָדָם הֵם הַמְּהוּיִם כָּל הַגְּלִגְלִים, וְהָעֲשִׂירִי כָּל מַה שֶׁתַּחַת גִּלְגָּל הַיָּרֵחַ, וְלֵהֵם לְבָדָם נִתְּנָה בְּרִיאת שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְלֹא עִבַר רִז הָאֵל בְּתוֹכָם, אִין זֶה כ"א הַכְּחַשְׁת הַפְּתוּבִים שֶׁל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית וְקְבַלַת הָאֲבוֹת וְהַנְּבִיאִים הַמְּעִידִים עַל כִּי הוּא ית' בְּחֻכְמָתוֹ בְּרָא הָעוֹלָם כְּלוּ מַעֲלָה וּמַטָּה, כְּמוֹ שְׁאָמַר הַנְּבִיא (יְשַׁעְיָה מ"ד) נֹטָה שָׁמַיִם לְבַדִּי רוֹקַע הָאָרֶץ וְגו' וְהַמְּדַבֵּר בְּרוּה"ק אָמַר (תְּהִלִּים ל"ג) בְּדַבַּר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וְגו', כִּי גַם שֶׁהַרְב ז"ל כָּתַב בְּפָרֶק אַחֲרוֹן מִחֻלָּק הַשֵּׁנִי עַל לְשׁוֹנוֹת כִּינָצָא בְּאֵלוֹ בְּנְבִיאִים וּכְתוּבִים שֶׁמִּיַּחֲסִים הַדְּבָרִים לְאֵל ית', שֶׁהוּא ע"י אֲמָצְעִיִּים וְסִבּוֹת כְּמוֹ שֶׁהַמְּשִׁיל שָׁם וְהַזְּהִיר עַל הַתְּבוּנּוֹת בְּאוֹתוֹ הַפָּרֶק, עכ"ז בְּלִשׁוֹנוֹ שֶׁבָּאוּ בְּבְרִיאת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא יֵאֱמִין הוּא שִׁיּוּבְנו ע"י אֲמָצְעִיִּים וְשִׁנְסִתְלָקָה הַבְּרִיאָה מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁבְרָא וְהַשֹּׁפֵיעַ הַשֹּׁכֵל הַרֵאשׁוֹן, שְׁאִין זֶה דְּרָף תּוֹרַתְנוּ וְקְבַלַת אֲבוֹתֵינוּ שִׁימְשָׁף מִזֶּה הַכְּחַשְׁת הַהִשְׁגָּחָה וְשִׁכָּר וְעוֹנָשׁ, וְאֵם יִקְשֶׁה עֲלֵיהֶם אִיךְ אֶפְשָׁר הַרְיָבוֹי מִן הַסִּפָּה הַרֵאשׁוֹנָה, יְקַבְּלוּ הָאֲמֵת שֶׁהוּא בְּרָא הָעוֹלָם כְּפֶשֶׁט הַפְּתוּבִים וַיִּתְּרוּ לְתַת טוֹב טַעַם וְדַעַת אִיךְ יִמְשָׁף הַרְיָבוֹי מִן הָאֲחֻדוֹת, וְאֵם לֹא יִשְׁיִגוּ יִתְּלוּ לִיאֹת וְקִיצוֹר לְשִׁכְלָם, כִּי גַם עַל מַה שֶׁמְקַבְּלִים מִן הַפִּילוֹסוֹפִים יֵשׁ קוֹשֵׁי וְתִימָה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעֲלָה וְכִמוֹ שֶׁנִּכְתַּב: וְכַדִּי לְבַרֵּר עֲנִין זֶה דְּרָף סְבָרָא וְכַפִּי דְּרָף [תּוֹרַתְנוּ הַתְּמִימָה וְקְבַלַת אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוּשִׁים וְקְבַלַת הַנְּבִיאִים ע"ה, אוֹמֵר כִּי מַה שְׁאָמְרוּ כִּי מִן הָאֶחָד הַפְּשׁוּט לֹא יִמְשָׁף שׁוֹם רִיבוֹי, הוּא אֲמֵת בְּדַבַּר טְבַעִי אוֹ בְּבְרִיאת הָעוֹלָם אֵם הִנֵּה נִבְרָא דְּרָף טְבַע אוֹ דְּרָף חִיּוּב לֹא בְּרִצּוֹן מְוַחֲלָט, וְכִמוֹ שֶׁדְּבָרוֹ הַפִּילוֹסוֹפִים סָרָה גְּדוּלָה עַל הַשִּׁי"ת שְׁאָמְרוּ שְׂאֵי אֶפְשָׁר שֶׁתְּהִיָּה פְּעוּלָתוֹ בְּרִצּוֹן, אֲבָל אֲנַחְנוּ עֲדַת בְּנֵי אֲבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב שֶׁקְּבַלְנוּ מֵהֶם וְקַבְּלְנוּ הַתּוֹרָה ע"י הַנְּבִיאִים שֶׁלֹּא קָם כְּמוֹהוּ לֹא יִקְשֶׁה עָלֵינוּ זֶה, כִּי לֹא בְּטַבַּע וּבְחִיּוּב נִבְרָא הָעוֹלָם כִּי אֵם בְּרִצּוֹן מְוַחֲלָט וְחַפְזָן גְּמוּר שֶׁרָצָה הָאֵל יִתְּבַרֵּף לְחַדֵּשׁ עוֹלָם כְּדִי לְזַכּוֹת

את ישראל, וברא בקממתו כל הדברים הרבים הצריכים לעולם למיניהם כמ"ש בפרשת בראשית, ואם מהאחד הפשוט לא ימשך שום ריבוי זהו לפי הסדר הטבעי, אבל בבריאת העולם הוא רצה לברוא ריבוי דברים למיניהם והוא צוה ונבראו ויצמידם לעד לעולם, ואין בזה שום קנשי ותימה בהיות כל הנבראים על צד רצון האלוה ית' וית', והתימה והקנשי היא על סברתם אפילו לפי דרפם, כי איך יתחייב שנאמין פי מן השכל הפשוט המושפע מהראשון יושפע בהכרח שכל שני במה שהשפיל מן הראשון, ובמה שהשפיל מעצמותו יתחייב ממנו גלגל, וכן בשאר השכלים העלולים עד העשירי, ולמה יגרע שכל העשירי שלא יושפע ממנו שכל אחר וכן אל לא תכלית, וכמו שעמד ההשתלשלות בשכל העשירי איך לא עמד בתמישי או בששי, ולא יהיו אלה החמשה או הששה גלגלים שלימי היצירה פוללים כל מה שנגלל בתשעה או למה לא השתלשלו עד עשרים או חמשים, ויהיו כל כך גלגלים, וכן יש לחקור עליהם בכמה מן הזמן הנה זה ההשתלשלות, אם בבת אחת מיד שהושפע האחד השפיע השני וכן הג' עד העשירי, והעשירי כל מה שתחת גלגל הירח, א"כ ברגע אחד נברא העולם פלו העליון והתחתון.

ואנו רואים סדר הבריאה הטבעית שיש לה גבול וזמן כפי טבע כל דבר ודבר ואין דבר מוגבל נולד מדבר שאינו מוגבל כפי חקמתם, ואם עבר שיעור מהזמן בין השפעת שכל אחד לשני ובין השני לג' וכן עד העשירי, לא ימנע מחלוקה, או מיד פשע השכל האחד מהסבה הראשונה הנה בכחו להשפיע השכל הב' והגלגל, או לא הנה בכחו אז עד הזמן שהשפיעו, ואם הנה בכחו להשפיע למה ימצע ויתאחר מלהשפיעו מיד, פי מהשלימות הוא להשפיע ולהטיב בעת שיוכל ויהנה בכחו, ואם לא הנה בכחו אז עד הזמן שהשפיעו, מאין או מאי זה סבה ניתוסף בו פח ויכולת אח"כ להשפיע ממה שלא הנה יכול להשפיע קודם, כי אם הוא מהסבה הראשונה למה לא השפיע לו כל הפח בשעה אחת והוצרך להשפיע בשתי פעמים, ומעצמו אי אפשר שיתוסף בו מה שלא הושפע בו, ואם פן דברים אלו לא יסבלם השכל והסברא הנכונה, ומלבד זה שהם הולכים על דרך החיוב והקדמות ושוללים הרצון האלהי מהבריאה, ובאמונתנו אנחנו לא יקשה שום דבר מזה, כי הוא ית' ברא המלאכים והגלגלים ועולם התחתון בעת שרצה, וכמו שרצה בעשרה מאמרות ובששת ימי בראשית וברצונו המוחלט ברא דברים רבים מתחלפים למיניהם עם היותו הוא ית' וית' אחד פשוט ולא תאמר כי זה מן הנמנעות, כי כמו שלא יתואר השם ית' ביכולת על שיהנה החלק שנה אל הפל או שיהנה קוטר המרובע שנה לצלעו וכיוצא בזה, ולא יתואר שבהיותו הוא ית' אחד פשוט שישמש ממנו ריבוי, כי לא נאמר זה אלא בנמנעות שא"א לשכל לצייר מציאותם אלא בהקדמה זו שמהאחד הפשוט לא ימשך ריבוי, שהרי אף לאב"ן סינ"א נמשך ריבוי על ידי השתלשלות, והפילוסוף מהחשובים שבהם שהקשה וסתר סברתם זו בענין השתלשלות, ואמר כי גם שההקדמה הנזכר הוא נצוחית תצדק בפועל הפרטי המעוניין לא בשי"ת שהוא הפועל הפולל וכו' וכמו שהביא הרב בעל העיקרים ז"ל פ' י"ג ממאמר שני, ואם הנה דבר זה בכלל הנמנעות גם הש"י לא הנה מתואר על זה עם היותו פועל פולל, וסברת זה הפילוסוף קרובה למה שכתבנו כפי מה שהביאו בעל העיקרים ז"ל, ולא הנה רע בעיני שהביא סברא זו אלא ששתפה לסברא האחרת מהשתלשלות השכלים והגלגלים, שכתב והעולה בדינו לפי דעת אחד ולפי דעת וכו' פי ריבויי הדברים שנמצאו בעולם הם מצד האמצעיים וכו', ולמעלה פ"א

בְּעֵינֵינוּ הַשְׁתַּלְשְׁלוֹת הַשְּׁכָלִים הַנִּזְכָּר כָּתוּב זֶהוּ דַעֲתִי בְּהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת הַדְּבָרִים מִן הַסִּפָּה הִרְאִישׁוֹנָה כְּפִי דַעַת וְכוּ', שֶׁנִּרְאָה מְדַבְּרֵי שְׂאִין מִבְּדִיל בֵּין סִבְרָא זֶה לְזֶה בְּעֵינֵינוּ אֲמוּנַת תּוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה, גַּם כִּי בְּכָלֵל דְּבָרָיו שְׂכַח סִבְרָא זֶה הָאֲחֵרוֹנָה וְכָתוּב שֶׁטַבַּע הָאֲמַת הִכְרִיחוּ לְפִילוֹסוֹף לְהוֹדוֹת עַל הַחִידוּשׁ, אֲלָא שְׂיִיחַס הַסִּבְרָא הִרְאִישׁוֹנָה לְהַרְמַב"ם ז"ל בְּחִבּוּרַת הַרֹפֵא הַמְּפֹרָס וְעַל זֶה לֹא הִבְדִּיל בֵּין ב' הַסִּבְרוֹת, וְאֲנִי אֵינִי יוֹדֵעַ וְלֹא מְצֵאתִי בְּאִינְזָה מְקוֹם יֹאמֵר זֶה הָרַב ז"ל אֲפִילוּ בְּרִמּוֹז כִּי בְּפֶרֶק כ"ב מִהַחֲלֵק הַשְּׁנֵי הִבִּיא סִבְרָא זֶה וְזֶה גְזֵרוֹת שְׁהִסְפִים עֲלֵיהֶם הַפִּילוֹסוֹף וְכָתוּב אַח"כ ז"ל, וְאַחַר אֵלּוּ הַהִקְדָּמוֹת אָמַר שְׁזָה אֲשֶׁר יִזְכָּרוּהוּ כִּי הַשְּׁכָל הָאֶחָד סִבָּה לְשְׁנֵי וְכוּ' הַשְּׁכָל הָאֲחֵרוֹן מֵהֶם פְּשוּט הוּא בְּלֹא סִפְק וּמֵאִין נִמְצְאָת הַרְכָּבַת הַנְּמַצָּאוֹת בְּאֵלּוּ הַנְּמַצָּאוֹת עַל צַד הַחַיּוּב כְּאֲשֶׁר יִחְשׁוּב הַפִּילוֹסוֹף ע"כ, הֵרִי שְׁהִקְשָׁה עָלָיו כִּי לֹא יַעֲלֶה בְּיָדוֹ לְמַצּוֹא הַרְכָּבָה נְרִיבִי בְּרִיבִי הַשְּׁכָלִים הַעֲלוּלִים: עוֹד כָּתוּב וְעַם הוֹדָאֲתָנוּ לֹא בְּזֵאת הַמַּחְשָׁבָה וְהַסִּבְרָא אֵיךְ הָיוּ הַשְּׁכָלִים סִבָּה לְחַיּוּב הַגְּלָגְלִים מֵהֶם וְאִינְזָה עֲרַף בֵּין הַחֹמֶר וְהַנְּבָדֵל אֲשֶׁר אֵין לוֹ חוֹמֶר כָּלֵל וְכוּ', עוֹד כָּתוּב יִשְׂאֵל וַיֹּאמֶר לוֹ הַעֲנֵנוּ הָאֶחָד הַפְּשוּט הַהוּא אֲשֶׁר יִתְחַיֵּיב מִמֶּנּוּ הַגְּלָגֵל וְהַגְּלָגֵל מִן־רְכָב מִב' חֲמִירִים וּב' צוּרוֹת וְכוּ', כָּתוּב עוֹד הִנֵּה כָּבֵד הַתְּבַאֵר לָךְ שְׁלֹא יִמְשְׁכוּ אֵלָיו הַעֲנִינִים עַל צַד הַחַיּוּב אֲשֶׁר יִזְכָּרוּהוּ, וְכֵן עוֹד חִילּוֹף תְּנוּעוֹת הַגְּלָגְלִים לֹא יִשְׁמֹר עֲרַף קִצְתָם סִדָּר קִצְתָם תַּחַת קִצְתָם עַד שְׂיֹאמֵר בְּזָה צַד הַחַיּוּב וְכוּ', וְהִנֵּה ג"כ עֲנֵנוּ סוֹתֵר לְכָל מֵה שְׁהִנְחָה בְּעֵינֵינוּ הַטְּבַעִיִּים כְּשִׁיבְחָן עֲנֵנוּ הַגְּלָגֵל, וְזֶה שְׂאֵם הִנֵּה חוֹמֶר הַגְּלָגֵל וְכוּ', וְזֶה סְתִירַת הַשְּׂרָשִׁים כָּלָם וְעוֹד הַכּוֹכָבִים וְכוּ', עַד מ"ש אֲבָל כְּשֶׁנֶּאֱמִין שְׁזָה כְּלוֹל בְּכּוֹנֵת מְכוּוֹן פְּעֻלוֹ וַיִּחְדוּ בְּמֵה שְׁגִזְרוּ חֲקֻמָּתוֹ אֲשֶׁר לֹא תוֹשֵׁג לֹא יִתְחַיֵּיב לָנוּ דְבַר מֵאֵלּוּ הַשְּׂאֵלוֹת כָּלָם אֲבָל יִתְחַיֵּיבוּ לְמִי שְׂיֹאמֵר שְׁזָה כְּלוֹל עַל צַד הַחַיּוּב לֹא בְּרִצּוֹן רּוֹצֵה וְכוּ' וַיִּמְשְׁכוּ אַחֲרָיו הַרְחֻקוֹת עֲצוּמוֹת מְאֹד.

וְהֵם הָיוּ הָאֵל ית' אֲשֶׁר יוֹדֵה כָּל מְשֻׁכָּל בְּשִׁלְמוֹתוֹ לֹא יִתְחַיֵּל דְּבַר בְּכָל הַנְּמַצָּאוֹת וְאֵילוּ בִקְשׁ לְהֶאֱרִיף כְּנֶפֶס זָבוּב אוֹ לְקַצֵּר רֶגֶל תּוֹלַעַת וְכוּ' עַד אֲשֶׁר כָּתוּב וְהַכָּלֵל הוּא שְׁכָל מֵה שְׂאֵמְרוּ בְּכָל הַנְּמַצָּא אֲשֶׁר מִתַּחַת גְּלָגֵל הִירַח עַד מְרַכְזוֹ הָאֲרִץ הוּא אֲמַת בְּלֹא סִפְק וְכוּ', אֲבָל כָּל מֵה שְׂיִזְכָּר מִגְּלָגֵל הִירַח וְלִמְעַלָּה הִנֵּה כְּלוֹל בְּדָמוֹת מַחְשָׁבָה וְסִבְרָא מְלַבֵּד קִצְת דְּבָרִים, כ"ש בְּמֵה שְׂיֹאמְרוּהוּ בְּסִדָּר הַשְּׁכָלִים וְקִצְת אֵלּוּ הַדְּעוֹת הָאֵלֶּה הָיוּ אֲשֶׁר יִאֲמִינֵם וּבְהֶם הַרְחֻקוֹת עֲצוּמוֹת וְהַפְּסָדִים הַנִּרְאִים הַמְּבֹאֲרִים בְּכָל הָאֲנוּמוֹת וְהַתְּפִשְׁטוֹת הַדְּעוֹת וַאֲיִן מוֹפֵת לוֹ עֲלֵיהֶם עַד כָּאן.

מֵה שְׁהֶאֱרִיף הָרַב ז"ל ב'פ' זֶה נִגְדַּם מֵה שְׂדַבֵּר הַפִּילוֹסוֹף בְּאֵלֶּה הָיוּ בְּפֶרֶט בְּסִדָּר הַשְּׁכָלִים שְׁהִשְׁיֵג עָלָיו בְּכֶמֶה פְּנִיִּים כְּמוֹ שְׁפָתוֹב לְמַעַלָּה, וְכָתוּב ב'פ"י אֲבָל כְּשֶׁנֶּאֱמִין שְׁזָה כְּלוֹל בְּכּוֹנֵת מְכוּוֹן פְּעֻלוֹ וַיִּחְדוּ בְּמֵה שְׁגִזְרָה חֲקֻמָּתוֹ אֲשֶׁר לֹא תוֹשֵׁג לֹא יִתְחַיֵּיב לָנוּ דְבַר מֵאֵלּוּ הַשְּׂאֵלוֹת כָּלָם, הִנֵּה שְׂדַעְתּוֹ דַּעַת שְׁלִימָה עִם תּוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה שְׁהַכֵּל נִבְרָא בְּרִצּוֹנוֹ הַפְּשוּט וְכִפִּי מֵה שְׁגִזְרָה חֲקֻמָּתוֹ אֲשֶׁר לֹא תוֹשֵׁג, וְשִׁישׁ הַרְחֻקוֹת עֲצוּמוֹת וְהַפְּסָדִים נִרְאִים בְּמַחְשַׁבַת הַפִּילוֹסוֹף, וְאֵיךְ א"כ כָּתוּב הָרַב בְּעַל הַעֵינִיקְרִים ז"ל זֶהוּ דַעֲתִי בְּהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת הַדְּבָרִים מִן הַסִּפָּה הִרְאִישׁוֹנָה כְּפִי דַעַת הַרְמַב"ם ז"ל וְקִצְת חֲכָמֵי הַיִּשְׁמַעְיָלִים, וְהוּא לֹא כֵן יִדְמָה וְלָבוֹ לֹא כֵן יִחְשׁוּב אֲלָא אֲדַרְבָּה כּוֹתֵב שְׂיִמְשְׁכוּ אַחַר זֶה הַמַּחְשָׁבָה הַרְחֻקוֹת עֲצוּמוֹת מְאֹד כְּמוֹ שְׁפָתוֹב לְמַעַלָּה, כִּי זֶהוּ לְמִי שְׂיֹאמֵר שְׁזָה כְּלוֹל עַל צַד הַחַיּוּב לֹא בְּרִצּוֹן רּוֹצֵה וְכוּ', וְזֶהוּ כְּפִירָה בְּתוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה, וְגַם כִּי בְּעַל הַעֵינִיקְרִים ז"ל הִנֵּה בְּקִי יוֹתֵר מִמֶּנִּי

בספר המורה לא אחשוב שימצא מה שייחס לו בסבא זו, כי דרף אמונה וסבא פתב מה שכתב בפרק זה ואי אפשר שיכתוב ההפך במקום אחר כי דבריו מכוונים ואין בהם נפתל ועקש, אם לא יהפכו דבריו קצת מפרשי ספרו, ואליץ על בעל העיקרים ו"ל כי הוא חכם תורני וכל דבריו מישירות על האמונות התורניות, כי ח"ו שיאמין הוא סברתם בענין השתלשלות אלא שסדר הענינים כפי דעתם, וכמו שכתב זהו דעתי בהשתלשלות הדברים מן הסבה הראשונה כפי דעתו וקצת חכמי הישמעאלים, ולא הביא דעת זה בספרו אלא לפרש המאמר שאז"ל ללך נחת בן זוג ולי לא נחת בן זוג וכו' כמו שפירשו בפרק זה פירוש נאה לפי זה הדרף, וכן נראה ממה שכתב אחר כך בפרק י"ג סברת הפילוסוף האחד אשר היא קרובה לדעתנו ונתן בה טוב טעם ודעת, פי קיום השמים והארץ היא על צד המצוה והאזהרה לא על צד החיוב, נראה פי על דעת האחר שכתב למעלה פי"א הוא על צד החיוב, וכן בפרק י"ב במציאות המלאכים כתב שמציאותם הוא כשיהיה האחד עלה והאחד עלול ולפי זה יהיו עשרה כמספר הגלגלים או ט' וכו', וכתב יאמרו פי מספרם כפי מספר הגלגלים המתנועעים וכו' והם מ"ט או נ' כמספר המניעים וכו', וכתב פי כל זה חולק על דעת התורה וכו' אלא שמציאות המלאכים כפי מה ששייגו מתארי השלימות אשר בו ית' מזולת שיהיה האחד עלה והאחד עלול והבדלם כפי ההשגה כמו שהאריך שם: ויצא לנו מכל זה פי עם היותו ית' אחד פשוט ברא כל הדברים הרבים עליונים ותחתונים, כיון שבראם ברצונו המוחלט כמו שכתבנו למעלה, שהוא שלא כדרך טבע ואינו מן הנמנעות, או כפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל בפ' הנזכר שזה פולו בכוונה מכוון פעלו ויחדו במה שגזרה חכמתו אשר לא תושג, וכתב פי לפי שדרך טבע לא ימשך ריבוי מהאחדות פשוטה אמר כמו שגזרה חכמתו אשר לא תושג, ומכאן יתבאר ינשר אמונת הרב בעיקרי תורתנו הקדושה במה שלא היה יכול לקרב לשכל דרף בריאה טבעית, הוא מייחס לחכמתו ית' אשר לא תושג, ואינו הולך אחרי דרכי הפילוסופים במה שיש בו הריסה וכפירה בשום עיקר מעיקרי התורה התמימה אלא אחר קבלת אברהם אבינו ע"ה ראש האבות וקבלת משה רבינו עליו השלום כמו שכתב בכמה מקומות מספרו הנכבד: פרק שנים עשר כל העיקרים רמוזים בתורה בפרט אלו הד' עיקרים שהם שנים שהם ארבעה, קדמותו בכלל מציאותו, שאינו גוף בכלל אחדותו, והם נרמזים בד' חלקי התורה שהם ד חנומשים לבד משנה תורה, פי ספר בראשית מורה פולו על מציאות ה', שברא שמים וארץ וכל צבאם והשתלשלות הדורות בהשגחת השי"ת עליהם כמו שכתוב בכל ספורי האבות ע"ה, וספר ואלה שמות רומז על קדמותו ית', המורה על היות פחו בלתי בעל תכלית וכמו שכתבנו למעלה, פי מזו נמשך פחו הגדול בנסים והנפלאות המפורסמות שעשה במצרים ובני סוף, וכן מה שעשה לישראל בירידת הפן ובענין כבוד והבאר בזכות האחים הנבחרים ונתינת התורה ושאר הנסים הנרמזים בספר זה עד אשר שכן שכינתו בתוכם, וספר ויקרא שהוא תורת פהנים רומז על אחדותו ית', שנתחד עם ישראל בהיותו מיחד לו ההגונים שבהם והם הפהנים הלויים באמרו וכהנו לי והיו לי הלויים, לשרת לפניו ולהקריב קרבנות נדבה וחובה על ישראל כדי שיהיו נקיים מכל חטא ויהיה מיחד שמו עליהם לעולם, וספר במדבר סיני רומז על היותו ית' לא גוף ולא פח בגוף, פי לא התפעל בכל מה שעשו במדבר במתאוננים במתאונים במרגלים בעדת קרח ודברים אחרים שעשו ושידברו נגד כבודו וכבש רחמיו שלא

לכלותם במדבר, אשר זה מורה היותו משולל משום גשמות בהיותו מלא רחמים ולא נזכר בו תאר איזה התפעלות אלא בדבור בני אדם, ובספר משנה תורה נכתבו אלו העיקרים הד' בפירוש, כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו וגו', כי לא ראיתם כל תמונת וגו' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, מעונה אלהי קדם וגו', כי בהיות ספר זה כאילו משה ידבר דבריו, הנצרך הוא שהשיג אמתתו במה שעלה השמים ונרד להעיד על מציאותו יתברך ואחדותו ושאינו גוף וקדמותו בפירוש וכמו שהוא רומז בארבעת הספרים פנזפר: והנה ד' עיקרים אלו נכללים בשנים מהם, קדמותו בכלל מציאותו, שהוא נמצא קדמון, ואינו גוף בכלל אחדותו, שהוא אחד פשוט בלי גוף ולא כח בגוף, ובהיות כלל הד' עיקרים מורים על מהותו ית', מה שאין כן שאר העיקרים נצטוינו בתורה התמימה שנבראת ממהותו ית' במצות עשה ומצות לא תעשה, במה שבינינו לבינו ית' ובמה שבינינו לבינינו, כי מה שתלוי בינינו לבינו מורה על מציאותו וקדמותו, כי בהיותו נמצא וקדמון בלתי תכלית חייבים אנו לשמור ולעשות כל מה שנצטוינו לעשות לכבודו ולגדולתו ומה שהנזכרנו מעשותו שלא למרות עיני כבודו, ומה שתלוי בינינו לבינינו מורה על אחדותו ושאינו גוף ולא כח בגוף, כי בהיותו הוא ית' אחד פשוט בתכלית הפשיטות חייבים גם כן אנחנו שנהיה באחדות כאיש אחד ומאי דסני לאחד ממנו לא נעשה לאחד מחברינו, וזה כלל גדול בתורה ואהבת לרעה כמוה, והנה כל התורה כולה נכללת בשני עיקרים אלו שהם ארבעה, המורים על מהותו ית' והשפעת מהותו ית' שהיא התורה שכולה שמוותיו של הקב"ה המורים על מהותו ונגדולתו ית': וכן שני לוחות העדות באחד הנה כתוב ה' דברות שבינו ית' לבינינו, ובשני הנה כתוב ה' דברות שבין אדם לחבירו, להורות על הפנונה הנזכרת, מציאותו וקדמותו הנה מורה הלוח האחד, והלוח הב' הנה מורה אחדותו ושהוא פשוט בלי גוף, ובהיות הוראת הלוח הראשון במה שבינו יתברך לבינינו מצד מציאותו וקדמותו, הנזכר בכל אחד מחמשת הדברות שם שהנה המורה על מציאותו יתברך וקדמותו, מה שלא הנזכר בה' הדברות האחרונות שאינם אלא בין אדם לחבירו, וכן יש מעלה אחרת בלוח הראשון היות קצת אותיותיו עומדות בנס, והן מ"ם וסמ"ה סתומות, מה שלא הנה בלוח הב' כי לא הנה בהם אלו הב' אותיות, ואפשר ליחס מעלה זו, למה שנזכר בהיות ענין הלוח האחד מורה על מציאותו ושהוא קדמון, כי אין היותו קדמון זולת מציאותו אלא שמציאותו הנה בלי קץ ותכלית קודם שנברא העולם ואחר שיכלה לאין קץ, וכן הוא הוראת המ"ם והסמ"ה שבלוחות שהאומר שהוא מכתב האלהים הוא מורה על מציאותו ומקיף את גשם הסנפרינון שבתוך המ"ם והסמ"ה, והגשם שבתוך האות הוא רמז לעולם הגלגלים ועולם השפל שבתוך הגלגלים כי כלם גשם והאל ית' מקיף אותו מכל רוחותיו כי הוא מקומו של עולם, כי האומר של המ"ם וסמ"ה הוא הנה מה שכתב האל ית' וגשם קצת הלוח נשאר תלוי בתוכו כמו שהוא ית' הוא תולה ארץ על בלימה, וכמו שאין מקום לשום נברא בעולם לצאת מן הגשם שהוא כן מהות מציאותו ית' אינה מושגת לזולתו, וכן בהיותו מקיף ב' אותיות אלו מכל הצדדיו, כי מורה על כי הוא קדמון ונצחי קודם הבריאה ואחר הבריאה, כי הוא מקיף מלמעלה ומלמטה ומן הצדדיו ואין לו שום התלות בעולם, בין בזמן שהעולם קיים בין בזמן הרבנו, הוא ית' שמו חי וקיים לעולם, וכמו שאלו האותיות בנס היו עומדות בלוחות, כן הוראתם שהוא על עולם הגלגלים והשפל

שבתוכן הן עומדין בנס, שאין להם על מה שיסמוכו אלא במאמרו ית': ומפני שיש מעלה
בחמשה דברות הראשונים מן האחרונים כמו שאמרנו, וימשך מזה שיהיה הלוט הראשון
מעולה מן השני, מה שאינו נראה פן מפשט הכתובים.

הנצרכו קצת תנאים לומר בירושלמי בשקלים שכל עשרת הדברות היו פתובים בכל
לוט ולוט, לפי הפשט שהיו ה' דברות על האחד וה' על הב', לא יקשה למה הנצרכו ב'
לוחות כי באחד היה יכול לכותבם, פי מסתמא הלוחות שהיו מעשה אלהים כל אחד
יכילו כל עשרת הדברות, אלא שנקתבו בשנים להבדיל בין מעלת ה' דברות הראשונות
שהיו בינו לבינינו מן ה' האחרונות שהיו בינינו לבינינו, וגם לאותם שאומרים עשרה
על לוח זה ועשרה על לוח זה או עשרים או ארבעים כמו שאמרו שם, אפשר לומר שהיו
עשרה בכל לוח הראשונים היו ב' פעמים פתובים בלוט אחד.

או ד' פעמים שהיו עשרים, או ח' פעמים והיו ארבעים בלוט האחד, החמשה הראשונים
כמה פעמים בלוט אחד והאחרונים בלוט הב' כמה פעמים, להבדיל בין מעלת הראשונים
שהיו בלוט אחד, לאחרונים שהם בין אדם לתבירו, וכן נראה ממה שאמרו עשרים
בלוח זה ועשרים בלוט זה, ולא אמרו ב' פעמים בלוט זה וב' פעמים בלוט זה או ד'
פעמים בלוט זה וד' פעמים בלוט זה, שהיה נראה שכל עשרת הדברים היו פתובים כמה
פעמים בכל לוח וכשאמרו עשרה או כ' או מ' נראה שהוא כפל החמשה דברות
הראשונים שבלוח האחד וכפל האחרונים שבלוח הב', שאם היו כל העשרה פתובים על
לוח אחד אפילו פעם אחת למה היה צריך לוח שני בלוט אחד היה מספיק, אבל בהיות
מעלה לראשונים שבינו ית' לבינינו מן האחרונים הנצרכו ב' לוחות אבנים, באחד ה'
הראשונים ובשני האחרונים, וענין הכפל ב' פעמים או ד' בלוט אחד כדי שלא ישאר
בלוח מקום פנוי וחלק אלא מה שבין אות לאות ותיבה לתיבה ושיטה לשיטה: ומפני
שחמשה דברות האחרונים הם קצרים הרבה מן הראשונים וישאר בלוט השני פנוי
בהיותו שנה בשיעורו לראשון, בין שהיו פתובים החמשה פעם אחת בכל לוח או ב'
פעמים או ד' או שמנה בכל לוח, נצטרף לומר כי היתה חקיקת וחריתת החמשה דברות
האחרונים שבלוח השני גדולה מחקיקת וחריתת של לוח האחד חקיקה גסה מכילה בה'
דברות האחרונים הקצרים כל השיעור שמכיל בדברות הראשונים הארוכים, כדי שיהיה
נקרא ונראה יותר מה שהנזהרנו בינינו לבינינו, שייצר האדם רע מנעוריו לתאותם ממה
שהוא בינינו לבינו ית' שאין היצר מקטרג עליו על כן: ואפשר גם כן לומר כי כל דיבור
היה פתוב בשיטה אחת בין בלוט האחד בין בשני, וכל שיטה מכילה כדי שיעור חקיקת
דיבור אחד היומר ארוך, והדיבור הקצר שבדברות הראשונים היה פתוב בתחלת השיטה
עד סופו, והיה נשאר שארית השיטה פנוי להפסק בין דיבור לדיבור, ואם כן היה פתוב
בלוח שני לא תרצח בשיטה אחת, לא תנאף בשנייה, וכן הנשאר בחמש שיטות כמו
הדברות החמשה שבלוח ראשון שהיה כל אחד בשיטה אחת כמו שכתבתי, ואם כן יקשה
על כל פנים איזה הכרח היה לכפול עשרת הדברות בלוחות כמה פעמים, שאם היה הלוט
גדול כדי שלא ישאר מקום פנוי וחלק, אפילו יהיה כל דיבור חרות על שיטה אחת היה
אפשר להרחיב השיטות ולעשות ה' שיטות שוות בכל לוח כפי מה שאמרנו, ותיבה
החרות והחקיקה גסה ושוה בכל הדברות ראשונים ואחרונים בשני הלוחות: ועל כן
נצייר קודם ציור שפלי למי שסובר שהיו פתובים יותר מחמשה דברות בכל לוח באי זה

אופן הנה, ואח"כ ניתן טוב טעם למה הנוכחלו ולמה היו בשני לוחות ולא באחד, וזה כי הפתוב אמר לוחות פתובים משני עבריהם מזה ומזה הם פתובים, ונחז"ל אמרו הלוחות ארפן ששה רחבו וששה ועביון שלשה: התנא הראשון סובר שלא נכתבו אלא תמשה בכל לוח כמ"ש (דברים ד') וכתבתם על ב' לוחות אבנים, וכמו שנותנת הסברא שאין צורך לכתוב עשרת הדברות בלוחות אלא פעם א' לבד, ומ"ש משני עבריהם מזה ומזה רוצה לומר שהיה חרות וחקוק מעבר לעבר וכמו שאמרו מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, ואם היה אמר משני עבריהם לבד היה אפשר שלא היה עוברת הפתיכה מפל וכל מעבר לעבר, אלא שהיתה נראית הפתיכה מן העבר שהוא אחר לכתובה, כמו מי שכותב בנייר דק שהפתיכה נראית ונקרית כל אות ואות מהעבר האחר, לזה הוצרך לומר מזה ומזה הם פתובים שהפתיכה היתה בוקעת מעבר השני פתיכה ממש כמו בצד שהיתה פתובה, וא"כ היה מ"ם וסמ"ך עומדות בנס: והתנא השני שאמר עשרה על כל לוח ולוח, סובר שהחזיקה והחריטה של ה' הדברות היתה בוקעת ג"כ לעבר האחר ומפני שלא היו נקראים הדברות מהעבר האחר להיות האותיות מהנפכות, סובר כי מה צורך שיהיו נראים מהעבר האחר אם לא יהיו נקראים פדרפם אלא להפכן האותיות והתיבות, ולזה חושב כי היו חקוקות האותיות מעבר הא' והיה רינח בין אות לאות יותר ממלא אות, ובאותו הרינח מן העבר האחר היו חקוקות האותיות והתיבות של ה' הדברות פעם אחת כסדרן לשיוכלו לקרותם ג"כ מהצד השני, הרי עשרה בכל לוח, ולא היתה חשוב הפסק בין אות לאות היות שהיה כתוב מצד האחד והיתה בוקעת לצד האחר בין אות לאות, פיון שלא היתה אות נקרת מאותו הצד אלא מהופכת באופן שלא היה נקרא מפל צד כי אם תמשה דברות: והתנא השלישי שאמר עשרים בכל לוח, סובר שמעבר אחד היו כתובים וחרותים עשרה הדברות ומצד האחר בין אות לאות היו גם כן כתובים וחרותים פעם אחת כמו שאמרנו לדעת התנא השני: והתנא הרביעי שאמר ארבעים על כל לוח, העשרים הם כמו שאמרנו, והעשרים האחרים בארבע זוויות העובי שהיה שלשה טפחים העובי באורך ששה בכל צד, וא"כ הארבע זוויות היה מכיל בהם כל מה שהיה מכיל בשני העברים השטחיים שהם ו' על ו', כל שני צדדין מהארבעה היו ששה על ששה כמו שטח האחד של לוח אחד, והיו תמשה דברות בכל צד מן הד' שהם עשרים, כי התמשה שהיו חקוקים בצד האחד ועוברים לצד שפנגדו היה רינח בין אות לאות ובאותו הרינח היו כתובים בצד שפנגדו והיו עוברים ג"כ לצד האחר, וכן בשני הצדדין האחרים נמצא שהם עשרים בארבעה הצדדים והעשרים של ב' השטחים של ו' על ו' הם ארבעים בכל לוח כלם אותיות שוות בשיעור שנה, וכלן בוקעות משני עבריהם מזה ומזה כמו שכתבתי ולדעת פולם יהיו מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס ובכל צד מהשני שטחים של ו' על ו' היו נקראים כל העשרת דברות כסדרן, וכן פשהו מעמידן אותם על עוביון שהוא ג' היו נקראים כל העשרת הדברות בצד העובי של מעלה ובצד העובי שלפניו כסדרן, וכן בשני הצדדין האחרים של העובי ונמצא ע"ד זה היו כתובים עשרת הדברות בשני הלוחות משני עבריהן פזו הצורה א נ כ י הנה אותיות אנכי יש רינח ביניהן כמלא אות, ומן העבר האחר קודם האל"ף של אנכי מ"ם של עבדים, ובין אל"ף לנו"ן יו"ד של עבדים ובין נו"ן לך"ף דל"ת של עבדים, ובין כ"ף ליו"ד ב"ת של עבדים, וכן אות מהופכת בין אות לאות, עד שבין המ"ם של עבדים ובין היו"ד מתחיל אל"ף של אנכי

מהעבר האחר, אם היתה כל הפסוק של אנכי בשטה אחת בלוחות, הפלל הוא פי אם היתה בשטה אחת עשרים אותיות, היתה ריחב בין כל האותיות לעשרים אותיות אחרות שהיתה מתחיל מהעבר האחר מסוף השטה, ובין אות לאות היתה חרוטה אות אחרת מהעשרים פתקנה, ומן הצד האחרת היתה נראית מהופכת, זה הוא למי שאמר עשרים על לוח א' או ארבעים, אבל למי שאמר עשרה או חמשה על לוח אחד, לא היתה חרות כ"א מן הצד האחד בלוח כל העשרה או החמשה.

ונראה שהיו כל האותיות של עשרת הדברות שהן תרנ"ג מלבד אשר לרעה פתובות זו אחר זו מבלי הפסק בין תיבה לתיבה ובין פסוק לפסוק, אלא פולן כמו תיבה אחת מחולקת לכמה שיטות שוות כל פה אותיות בשטה אחת: כמו בשטה אחרת עד סופן, שהרי אמרו חז"ל (מכילתא) את כל הדברים האלה לאמר ומה ת"ל אנכי ולא יהיה לך אלא מלמד שאמר המקום עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לב"ו לומר פן יחזר ופרטן, ואמרו ג"כ (שמות כ"א) וכל העם רואים את הקולות.

ראו דיבור של אש יוצא מפי הגבורה ונחצב על הלוחות, שנאמר (תהלים כ"ט) קול ה' חוצב להבות אש, ובהצטרף ב' מאמרים אלו נאמר שכל עשרת הדברות שנאמרו בדיבור אחד נחצבו על הלוחות מיד בבת אחת האותיות זו אחר זו בלי הפסק תיבה ופסוק ופרשה, להורות על הגס הגדול שנעשה בעשרת הדברות שנאמרו בדיבור אחד מה שאי אפשר לב"ו, ובהיותן תרנ"ג אותיות רומזות לתרנ"ג מצות, הרי כל אות יש לה הוראה לעצמה על המצנה המיוחדת או נרמזת בה ואינה נקשרת עם שלפניה ושל אחריה, ואחר שחזר ופרטן נקשרו ד' אותיות הראשונות ונקרא אנכי, וכן כל תיבה ותיבה ופסוק ופסוק ופרשה ופרשה, כמו שהן פתובות בס"ת שכתב אח"כ מרע"ה מפי הגבורה בהפסק בין אות לאות ובין תיבה ובין שטה ובין פרשה לפרשה, ולכך נקראו לוחות העדות שהן עדות שהמקום ב"ה נתן עשרת הדברות בדיבור אחד מה שא"ל לב"ו, ונשחקו מיד כשיצא הקול מפי על הלוחות, ומפני שאין עדות בפחות משנים נחקו בשני לוחות, וכן הן עדות למרע"ה שפירש להם עשרת הדברות מפי הגבורה ולא מפי עצמו בהיות עשרת הדברות נחצבות על הלוחות כמו שאמרן הוא מפי הגבורה, ואין מקום לאפיקורסים לומר שהוא חקן, כי הלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות, כי מן הלוחות עצמן ומנשם הספירי שלהן וריבוען ואלכסוןן וענינן היתה נראה לכל באי עולם דבר גלוי ומפורסם שהיו מעשה אלהים נבראות כף כמו שהיו ולא היו נחצבות מאבן גדולה, וכן המכתב היתה נראה שהיה מכתב אלהים בלי שום ספק שלא על יד אדם, כי בשמיר ג"כ לא היתה אפשר לחקוק ולחרות האותיות כמו שהיו חקוקות וחרותות ומאירות על הלוחות, וא"כ היו עדות לישראל ולמשה שעשרת הדברות נאמרו מפי הגבורה בשנה, וא"כ תר"ך אותיות שבעשרת הדברות שסימנם כת"ר נחצבו על הלוחות בדיבור אחד בשיטות שלמות שהם כמו דבור א', בהיות שכל אותיות שוות בכל השיטות ולא ישאר מקום פנוי בסוף שיטה אחרונה ולא יותר לשיטה אחרת, והרי הם כדבור אחד: וקרוב לומר שהיו עשרים שיטות כל שיטה אחד ושלשים אותיות שהם כת"ר, פי אם נאמר שהיו דרך משל כ"א שיטות לא תוכל לחלק כת"ר על כ"א חלקים שונים ולא יהיו כל השיטות שלמות, ולא יראה כדבור אחד, וכן לא יתחלקו על כ"ב חלקים שונים או יותר מכ"ב עד שלשים, ובל"א אפשר לחלקם שיטות שלמות מעשרים

אותיות, ויותר נכון שיהיו עשרים שיטות מל"א אותיות ממה שיהיו ל"א שיטות מעשרים אותיות, מפני שהלוחות היו מרובעים ארפן פרחבן ויש יותר בין שטה לשטה ממה שיש בין אות לאות, ואם לא יכילו ברוחב הלוח יותר מעשרים אותיות לא יכילו באורך ל"א שיטות ואם הנה מקום פנוי ברוחב יותר צריך שיהנה באורך, אבל פיהיו כ' שיטות מל"א אותיות כל שיטה, תהנה הפתיבה של כל הלוח קרוב למרובע עם הרגום שיש בין שיטה לשיטה יותר מבין אות לאות, וכן מאחד עד כ' לא תמצא שיטות שלמות, כי אם בשתי שיטות מש"י אותיות כל אחת, או ש"י שיטות מב' אותיות, וכן ארבע שיטות מקנ"ה אותיות או קנ"ה שיטות מארבע אותיות, וכן חמש שיטות מקכ"ד אותיות או בהיפך, ולא יהנה רחב באורך, ומו' ולמעלה לא תמצא שיטות שלמות מאותיות שוות כי אם בי' שיטות מס"ב אותיות כל שיטה או בהיפך, ולא יהנה ג"כ קרוב לרובע בכתיבה, וכן מעשרה ולמעלה לא תמצא עד עשרים שיהיו שיטות שלמות מאותיות שוות בכל אחת מהשיטות וקרוב לרובע כמ"ש, שאם תעשה הרבוע ממש כ"ה שיטות על עשרים ונחמשה אותיות הן תרכ"ה, והאותיות של עשרת הדברים אינן אלא כת"ר, וא"כ נראה שאם היו כל העשרה דברות על לוח אחד היו מעשרים שיטות מל"א אותיות כל שיטה, בא' מב' צורות, או שיטה אחת מאל"ף אנכי עד יו"ד מצרים שהם ל"א אותיות, וכן ל"א אותיות בכל שיטה עד תשלום עשרים שיטות שלמות, או שיטה מלמעלה למטה מאל"ף אנכי עד יו"ד מצרים, וחוזר למעלה אצל אל"ף אנכי וכותב מ"ם סתומה על מצרים, ואצל נו"ן של אנכי מ"ם של מבי"ת, וכן עד פ"א של פני אצל יו"ד של מצרים, וכן השאר עד תשלום עשרים שיטות נקראות מלמעלה למטה: והצורה הראשונה היא כף ציור בספר \$ והצורה השנייה תמצא בנגמטה, כשתקח צורה זו מן הצד השטה הראשונה לשמאלה והאחרות לימינה יהיו ל"א שיטות של עשרים אותיות, ושיטות צורה זו סימנם יו"ד, כל שטה מל"א אותיות סימנן א"ל, הן נ"א, וראש שטה ראשונה וראש שטה אחרונה עולה אהנה, וסופן ל' הם נ"א ג"כ מכנון מה שעולה ראשי שטה ראשונה ואחרונה וסופן עם מה שעלה מגן השיטות ואותיות כל שטה, וכן ראש שטה ראשונה וסוף אחרונה עולה אהנה, וסוף שטה ראשונה וראש אחרונה עולה ל' שהן נ"א: ואם היו חמשה דברות לבד על לוח ראשון וחמשה על לוח שני נראה שיהיו חקוקות גם כן בדרך זה שיטות שוות בלי הפסק, ואותיות חמשה הדברות הראשונים הם תקל"ג סימנם מצו"ך שבע"ה, כי המצות הן תרנ"ג על השבע של בני נח, כי כן רומזות ג"כ כל האותיות של עשרת הדברות שהן כת"ר, תרנ"ג ושבעה וזו היא הצורה, י"ג אותיות כל שטה ומ"א שיטות, או מ"א אותיות וי"ג שיטות, כי לא תמצא אותיות שוות ושיטות שלמות כי אם באופן זה: \$ ציור בספר \$ הרי לה י"ג שיטות כל שטה מ"א אותיות, ואם תקח צורה זו מן הצד תמצא בנגמטה הצורה האחרת מ"א שיטות מי"ג אותיות, כל שטה הן נ"ד בשמות המרובעים של ויסע ויבא ויט, וכן תחלת שטה ראשונה וסופה עולה כמגן האותיות של כל שטה ותחלת שטה אחרונה וסופה כמגן אהנה, ושטה ראשונה ואחרונה תיבות שלמות, ושלש שיטות שלאחר הראשונה, השתים מתחילות בראשית תיבה האמצעית משלמת בסוף תיבה, וכן שלשת שיטות שעל שטה אחרונה, השתים משלמות בסוף תיבה, והאמצעית מתחלת בראש תיבה, הרי ארבע שיטות אחרונות בארבע ראשונות, וחמשה שיטות אמצעיות הן מתחילות בתצי תיב' ומשלמות בתצי תיבה, כל זה ויותר

מזה שהיא נעלם ממנו לא נפל במקרה כי אם בכונה ידועה ליראי השם ולחושבי שמו, כמו ששם הנ"ה שהזכיר ח' פעמים לא נפל במקרה שלא יתחלף אותיותיו אלא לעולם הוא בשטה אחת שלם, עם היות השיטות י"ג או עשרים ותמשה: דברות האחרונים אותיותיהן פ"ז, ואינן נחלקות לשיטות שלמות באותיות שוות כי אם בשלש אותיות כל שיטה בכ"ט שיטות שהן מנין השיטות והאותיות ל"ב, כמנין ל"ב נחיבות חכמה, כזו הצורה: \$ציור בספר\$ כל אותיות האלפא ביתא יש בתמשה דברות אלו לבד הסמ"ך והזי"ן, כי כל עבירות אלו נסמכות ונעשות בכלי זי"ן, והטי"ת לא הוזכרה בכל דברות וכבר נתנו חז"ל טעם לזה, ואם היו עשרים דברות בכל לוח היו ג"כ על הצורה המצוינת למעלה עשרים שיטות כל שיטה ל"א אותיות, ובמה שבין אות לאות או במה שבין שיטה לשיטה היו ג"כ מהעבר האחר עשרים שיטות כל שיטה ל"א אותיות, ואם היו ארבעים בכל לוח היו העשרים האחרים בארבע שיטות שהיו רחבין ו"ט, והיו ל"א שיטות מעשרים אותיות כל שיטה ט"ו שיטות בכל שיטה זוית ושיטה א' בקרן זוית עצמו, וכן העשרה האחרים בשני שיטות היות האחרים פולם חקוקים מעבר לעבר כמו שבארנו, וכתבנו באומד במה שהיא נעלם, וברוך היודע האמת ואשרי מי שזכה לראותו, משה רבינו ע"ה והקרובים אליו יהושע ושבעים זקנים שהיו תופסים בידו שלא ישברם ולא יכלו פדכתיב לכל היד החזקה וגו' וכל ישראל ג"כ ראו אותם מרחוק פדכתיב ואשברם לעיניכם: ומפני שצינרתי עשרת הדברות החרות על הלוחות שלא פדרכן בספר התורה שכתב משה רבינו ע"ה לישראל, שהיא ידוע שהיו פתובים בהם כמו שפתובים בספרים שלנו, אני צריך לתת טוב טעם ונדעת על זה, והם שלשה טעמים: הראשון הוא מה שכתבנו כי כל הדברות העשרה בדיבור אחד נאמרו כמו שאז"ל, ובכלל מה שאמרו שבדיבור אחד נאמרו מה שא"ל לב"ו לומר כן, הוא הפשט, כי פלם היו כמו דיבור אחד פלומר בלי הפסק תיבות ופרשיות להורות ולהודיע הנס הגדול כי בדיבור אחד נאמרו, וכמו שנאמר בדיבור אחד כ' נחקקו מיד על הלוחות בבת אחת כמו תיבה אחת בלי שום הפסק, וכמ"ש רואים את הקולות ראו דיבור של אש יוצא מפי הגבורה ונחצב על הלוחות שנאמר קול ה' הוצב להבות אש וגו': הטעם השני כי אלו עשרת הדברות עם היותם עיקרי התורה במה שבינינו לבינינו, לא מפני זה לבד נכתבו הם לבדם בלוחות, אלא מפני היות בהם רמז לכל מצות התורה בענינם ובאותיותיהם תרי"ג, כנגד כל מצות עשה ולא תעשה, כי כל אות מהן מורה ורומזת על מצוה אחת ידוע' ומיוחסת לאותה האות לינדע סתרי תורה ומפלאות תמים דעים, וא"כ יתחייב שכל אות ואות מהאותיות של עשרת הדברות היא הוראה לעצמה למה שהיא רומזת, ואין לה קשר עם אותיות שלפניה ושל אחריה, ולכך נחקקו כל אחת בפני עצמה בלוחות, וכלל פלן כן כמו תיבה אחת, וענין דבור אחד שהיא הנרא ורמז לכל מצות התורה, אלא שאח"כ בס"ת נכתבו ונחלקו אותן האותיות לתיבות שיורו על מצות עשה ולא תעשה של עשרת הדברות: הטעם השלישי כי התורה כולה מבראשית עד לעיני כל ישראל היא מקובל אצלנו, כי היתה סדורה לפניו ית' כף קודם שנברא העולם באלפים שנה, ונראה שהיתה פתובה לפניו ית' אות סמוך לאות שלאחריה מבי"ת בראשית עד למ"ד לעיני כל ישראל בלי הפסק תיבות ופרשיות, אלא כולה פתיכה א', או שהיו האותיות פסדון מתחלקות לתיבות או פרשיות גדולות או קטנות ממה שהן מחולקות בספר התורה שכתב

מִשֶׁה רִבִּינוּ ע"ה מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְהָיוּ מְרוּרוֹת לְעִנְיָנִים נִסְתָּרִים גְּלוּיִם לֹא יֵת, אוּ הָיוּ מוֹרִים לְשִׁמּוֹתָיו יֵתב' שִׁבְהֵם בְּרָא כָּל מִינֵי הַנְּבִרָאִים כָּל אֶחָד בְּשֵׁם יְדוּעַ, כִּפִּי הָעֵינָקָר שֶׁגִּדְלָנוּ עָלָיו כִּי כָּל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה שִׁמּוֹתָיו שֶׁל הַקַּב"ה, וְלִזְהָ כְּשֶׁבָא הַקַּב"ה לִיתָן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל רָצָה לְהַשְׁמִיעַם קוֹנָם עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת שֶׁהֵם מְיֻחָדִים וְעֵקְרִיִּים בַּתּוֹרָה, וְהַשְׁמִיעַם קוֹנָם לְמִשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עִמּוֹ כִּפִּי מֵה שֶׁהָיוּ כְּתוּבִים לְפָנָיו יֵתב' בַּתּוֹרָה מֵאֲל"ף אָנֹכִי עַד כַּ"ף פְּשׁוּטָה שֶׁל לְרַעָה, כָּלֵם בְּתִיבָה אַחַת וּבְדִבּוּר אֶחָד, וְחִזּוֹר אַח"כ וּפְרָטָן דְּבוּר וְדְבּוּר בְּפָנָי עֲצָמוֹ וְתִיבָה וּפְרָשׁ' בְּפָנָי עֲצָמָה כְּמוֹ שֶׁהֵן בַּס"ת, וְיָדַע מִשֶׁה רִבִּינוּ ע"ה אֲזַ פִּירוּשׁ כָּל עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת מְרֵאשֵׁן עַד סוֹפֵן כִּפִּי מֵה שֶׁפְּרָטָן וּפִירָשֵׁן לֹא יֵת, וְעַדִּינָן כָּל מֵה שֶׁיֵּשׁ מְבִרָאשִׁית עַד אָנֹכִי וּמְלַרְעָה עַד סוֹף הַתּוֹרָה לֹא נוֹדַע לֹא, כְּמוֹ (שִׁבְתָּ פ"ח) כְּשֶׁעָלָה לְמָרוֹם וְקִטְרָגוֹ עָלָיו מֵלֶאכִי הַשָּׁרֵת, שֶׁהַשִּׁיב לָהֶם בְּחִמְלַת ה' עָלָיו בְּמֵה שֶׁפִּירָשׁ מִזֵּיו שְׁכִינָתוֹ עָלָיו וְאָמַר לְפָנָיו רַבש"ע תּוֹרָה שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לִי מֵה כְּתִיב בָּהּ אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ וְגו' אָמַר לָהֶם לְמַצְרַיִם יְרַדְתֶּם וְנִשְׁתַּעַבְדְתֶם וְכו', לֹא יִהְיֶה לָּהּ וְגו' בֵּין עו"א אֲתֶם יוֹשְׁבִים וְכו', זְכוּר אֵת יוֹם הַשִּׁבְתָּ מִלֵּאכָה אֲתֶם עוֹשִׂים, לֹא תַשָּׂא מִשָּׂא וּמִתָּן יֵשׁ בֵּינֵיכֶם וְכו', כִּבְד אֵת אָבִיךָ וְגו' וְאָב וְאִם יֵשׁ לָכֶם וְכו', לֹא תִרְצַח וְלֹא תִנְאַף וְגו' קִנְיָאָה יֵשׁ בֵּינֵיכֶם יִצָר הָרַע יֵשׁ לָכֶם וְכו', הָרִי שְׂלֵא יָדַע לְהַשִּׁיב כִּי אִם בְּמֵה שֶׁנִּתְפָּרַשׁ לֹא כִּבְד בְּיוֹם מִתָּן תּוֹרָה שֶׁהֵם עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת שֶׁפִּירָשׁ לֹא יִתְבָּרַךְ, שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הַכְּתוּבוֹת לְפָנָיו לְמַעַלָּה בַּתּוֹרָה מֵאֲנֹכִי עַד לְרַעָה הֵן עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת וְהֵן מְחֻלְקוֹת לְתִיבּוֹת וּפְרָשִׁיּוֹת כְּמוֹ שֶׁפְּרָטָן וּפִירָשֵׁן לֹא בְּיוֹם מִתָּן תּוֹרָה, וּמֵהֵן הַשִּׁיב לְמִלְאָכִים וְאָמַר לָהֶם הָרִי מֵה שֶׁכְּתוּב אֲצִלְכֶם בַּתּוֹרָה מֵאֲנֹכִי עַד לְרַעָה הֵם מִצְוֹת פְּרָטִיּוֹת לְכָלֵל הָאֲנָשִׁים שֶׁהֵם ב"ו וְלָהֶם יָאוֹת לְהַצְטוּוֹת עַל כִּכָּה לֹא לָכֶם וְלֹא הַשִּׁיב לָהֶם מֵמֵה שֶׁכְּתוּב אַח"כ בַּתּוֹרָה לְפָנָיו יֵת' (שְׁמוֹת כ"א) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֵיהֶם כִּי תִקְנֶה עִבְדֵי עֲבָרֵי וְגו', וְכִי יִמְפּוֹר אִישׁ אֵת בֵּתוֹ לְאִמָּה וְגו', כָּלוּם עֲבָדִים יֵשׁ לָכֶם מִשָּׂא וּמִתָּן יֵשׁ בֵּינֵיכֶם וְכֵן מִכָּל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה, מִפָּנָי שֶׁעַדִּינָן לֹא הָיָה נוֹדַע לֹא פִירוּשׁ שֶׁאֵר הַתּוֹרָה וְאִיךָ הָיְתָה מְחֻלְקֶת לְתִיבּוֹת וּפְרָשִׁיּוֹת אַע"פ שֶׁהָיְתָה מְנוּחַת לְפָנָיו, אֲלֵא שֶׁמֵאלוֹ עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת שֶׁהָיוּ כִּבְד מְפֻרָשִׁים לֹא מִפָּנָיו יֵת' שֶׁהָיוּ מִצְוִיִּים לִב"ו וְלֹא לְמִלְאָכִים יִלְקַח רֵאזָה לְכָל שֶׁאֵר שֶׁתַּחֲלֵק ג"כ לְתִיבּוֹת וּפְרָשִׁיּוֹת,, הַמּוֹרִים עִנְיָנֵי הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן צְרִיכוֹת לִב"ו וְלֹא לְמִלְאָכִים כְּמוֹ שֶׁפִּירָשֵׁם לֹא הָאֵל יֵת' אַח"כ, וְלִכֵּן הוֹדוּ לֹא מִיָּד מִלֵּאכִי הַשָּׁרֵת לְהַקַּב"ה וְאָמְרוּ ה' אֲדוֹנֵינוּ מֵה אֲדִיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ, וְאֲזַ לִימַד לֹא הָאֵל יֵת' לְמִשֶׁה רִבִּינוּ כָּל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ כָּל מֵה שֶׁמּוֹרָה לְעִנְיָן תְּרִי"ג מִצְוֹת, וְכָל מֵה שֶׁמּוֹרָה לְעִנְיָן שִׁמּוֹתָיו יֵתב' שִׁבְהֵם בְּרָא כָּל מִינֵי הַנְּבִרָאִים, וְכִפִּי מֵה שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים וְלוֹמְדִים אוֹתָהּ מִלֵּאכִי הַשָּׁרֵת לְמַעַלָּה כִּי זֶה הוּא מֵה שֶׁאָמְרוּ קוֹנָם מֵה לִילוּד אִשָּׁה בֵּינֵינוּ וְכו', חֲמֻדָּה גְּנוּזָה מִשִּׁשֶׁת יְמֵי בְּרָאשִׁית וְכו', כִּי כִּבְד יָדְעוּ הַמִּלְאָכִים וְרָאוּ בְּיוֹם מִתָּן תּוֹרָה שֶׁנִּיחָנוּ לָהֶם עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, וְכֵן שִׁינְתָן לָהֶם שֶׁאֵר הַתּוֹרָה אֲלֵא שֶׁחֲשָׁבוּ שֶׁלֹּא תִנְתָּן לָהֶם כִּי אִם לְמִטָּה בְּהַר סִינַי וּבְמֵה שֶׁצָּרִיךְ לָהֶם בְּעִנְיָן תְּרִי"ג מִצְוֹת, וְלֹא שִׁינְתָּבָאֵר לָהֶם פִּי הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים אוֹתָהּ הַמִּלְאָכִים שֶׁהָיְתָה מוֹרָה עַל שִׁמּוֹתָיו וְעַל גְּדוּלָתוֹ יֵת', אֲבָל כְּשֶׁרָאוּ שֶׁעָלָה מִשֶׁה לְמָרוֹם אָמְרוּ מֵה לִילוּד אִשָּׁה בֵּינֵינוּ, כְּלוֹ שָׁנָה לָנוּ, אִם בְּשִׁבִיל הַתּוֹרָה תִּנְתָּן לֹא לְמִטָּה כְּמוֹ שֶׁאֵר הַדְּבָרוֹת, שִׁינְתָּרְשׁוּ לֹא כָּל תְּרִי"ג מִצְוֹת שֶׁתּוֹרָה בְּחִילוֹת הַתִּיבּוֹת וְתַשָּׂאֵר הַתּוֹרָה לְמַעַלָּה כְּמוֹ שֶׁהִיא סְדוּרָה לְפָנָיו קוֹנָם שֶׁנְּבִרָא הָעוֹלָם, וְהַשִּׁיב לָהֶם הַקַּב"ה לְקַבֵּל תּוֹרָה בָּא, כְּלוֹ לִידַע גַּם כֵּן פִּירוּשׁ

התורה כפי מה שהיא סדורה לפני משבראיתה, ולכך צריף לבא לעלות פה ללמדך לפי מעלתה, שלא תושג לו כי אם בהיותו בשמים כאחד מכם בלי אכילה ושתיה ושאר משיגי הגוף, אמרו לפניו חמדה גנוזה וכו' אתה רוצה ליתנה לב"ו, פלומר כפי הפירוש שהיא גנוזה אצלך שמורה על שמותיך הקדושים אתה רוצה ליתנה לב"ו, די להם שיקבלו אותה כפי פשטה במה שמורה לענין המצות, אמר הקב"ה חזור להם תשובה, אמר מתירא אני שמא ישרפוני בהכל פיהם שהם יודעים ושגור בפיהם השמות הנרמזים בתורה מה שאינם ידועים לי, א"ל אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה, אז השיב להם מדות בני אדם יש בכם וכו', וכיון שאחת מן הפנים שהתורה נדרשת בהם והוא בענין תר"ג מצות אין ביניכם, ג"כ הפנים שהתורה נדרשת בהם בענין שמותיך ית' אין ראוי שיהיה ביניכם כי אין ראוי שתנתן התורה לתצאין, מיד הודו ואמרו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ, ואלו תנה הודך על השמים לא כתיב, כי כבר נסתלקה התורה מביניהם ונתנה למשה ולישראל בשלימות בכל הפנים שהיא נדרשת בהם, כי בזה נתעכב מרע"ה בשמים ג"פ ארבעים יום וארבעים לילה, שאם לא קבל משה כי אם פללות ופרטות התורה כפי מה שצריף לפי תר"ג מצות, הרי התורה עדיין נשארה בשמים למלאכים המשיגים בה סודות עליונים בשמות האל ית', ועל מה הודו ומסרו לו כל אחד מתנה דבר סוד, ועל מה אמר השטן לפניו ית' תורה היכן היא הרי היא במקומה מונחת לפניו ית', אלא מפני שפוננת בריאת העולם כדי שיקבלו ישראל את התורה ולהם נבראת, ניתנה להם לגמרי בכל מה שנתפונן הקב"ה בבראותה, ולא נשאר דבר למלאכי השרת למעלה שלא השיגו מרע"ה: ולרמזו כל זה נצטיירו עשרת הדברות ונחצבו בלהב אש מדיבור מפי הגבורה כמו שהיו כתובים לפניו ית' מקודם בריאת העולם, בתוך התורה הברואה אלפים שנה קודם שנברא העולם, וזו היא המעלה שיש לעשרת הדברים על כל שאר מצות התורה, כי בהיותם הם עיקר התורה נחצבו ג"כ בלוחות מפי הגבורה כפי מה שהיו כתובים לפניו ית' וית' ברמז והוראה על עיקר שמיתיו ית', וזו היתה הקדושה הגדולה אשר היתה בארון מצד הלוחות המונחים בו, שהיה מורה הכתיבה שבהן לסודות עליונים בשמותיך ית' ולא לשום דבר גשמי, בהיות האותיות שבהן בלי תיקה ופרשה כמו שהיו כתובות למעלה תוך התורה וכמו שכתבתי: ועל זה אמר הכתוב אחר עשרת הדברות (שמות כ"ד) עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לה את לוחות האבן והתורה וגו', והיה לו לומר לוחות אבן כי לא הונכרו הלוחות המונחים בו, אלא שראו דבור של אש יוצא מפי הגבורה ונחצב על הלוחות, שנאמר קול ה' חוצב להבות אש, וכמו שאמר הכתוב וכל העם רואים את הקולות ועל זה אמר לו האל ית' למשה אחר שישאל היטיבו אשר דברו נעשה ונשמע, עלה אלי ההרה ואתנה לה את לוחות האבן שהן כפר ידועות וניפרות שנחצבו בהן עשרת הדברות בדבור אחד ביום מתן תורה, ואמר ואתנה לה כי לו לבדו נתגלה סוד הכתיבה של עשרת הדברות כמו שהיתה כתובה לפניו למעלה בתוך שאר התורה, ומפני שישאל אמרו נעשה ונשמע וכו' ג"כ לראות הלוחות ושהיו ביניהם, כי יש בהן הוראה על העשייה במה שמורה על המצות כפי חילוק התיבות בס"ת, ויש בהן הוראה לשמותיך של הקב"ה בהיותם בדבור אחד בלי הפסק, וכמו שהן כתובות למעלה בכלל כל התורה כולה.

וְזֶה מוֹרָה לְשׁוֹן שְׁמִיעָה שֶׁהוּא הִבְנָה וְצִיּוֹר בְּדִבְרֵי הַנְּעֻלָּמִים, וְכִמּוֹ שְׁאָמְרוּ הֵם נַעֲשֵׂה וְנִשְׁמַע נִתְבַּשֵּׁר לָהֶם מִתַּנַּת לוחות העדות וְשִׁישׁ בָּהֶן רָמְזוּ עַל הַעֲשִׂיָה וְעַל הַשְּׁמִיעָה כְּמוֹ שְׁפִתְבַּתִּי: וְנִחְזָר לְמָה שֶׁהֵינּוּ בּוֹ וְהוּא עֲנִין הַעֲיָקָרִים הַד', מְצִיאוֹתוֹ, וְקִדְמוֹתוֹ, וְאַחֲדוֹתוֹ, וְשִׂאֵינוּ פֶּח בַּגּוֹף, שֶׁהֵם הַעֲיָקָרִים הַמְּוֹרִים עַל מֵהוּתוֹ ית', וְהֵם נִרְמְזִים בְּעֲנִין הַלוחות כְּמוֹ שְׁפִתְבַּנו לְמַעְלָה, וְעַל זֶה נִתְגַּלְגְּלוּ הַדִּבְרֵים בְּבִיאֹר עֲנִין הַלוחות וְצִיּוֹרָן, וְנִבּוֹא אֶל שְׁעַר הַעֲיָקָרִים: פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר וְקוֹדֶם נֹאמַר, כִּי יִקְרָה לָנוּ עִם הַפִּילוֹסוֹפִים בְּעֲנִין מְצִיאוֹתוֹ ית' וְהַעֲיָקָרִים הַנִּמְשָׁכִים מִמֶּנּוּ, מֵה שִׁיקְרָה לְפָקֶח עִם הַסּוּמָא בִּידִיעַת דְּבַר א' עַל אֲמַתּוֹ. וְזֶה כִּי הַפָּקֶח יֵאמֵר דְּבַר בְּסִמְכוֹ עַל מֵה שֶׁרָאָה וְשִׁמַּע וַיֵּאמֵר בְּשִׁכְלוֹ, וְאִח"כ מֵה שֶׁנִּתְבַּרַר לוֹ בְּחוֹשִׁיו. וְסוּמָא לֹא יֵאמֵר דְּבַר כ"א כְּפִי מֵה שֶׁשׁוּפֵט בְּשִׁכְלוֹ.

וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִסְכִּים הַמְּצִיאוֹת בְּמֵה שֶׁשִּׁפֵּט. וְהִנֵּה אֲנִיחֵנו עֲדַת הַמְּאֲמִינִים בְּקַבְּלַת אַבּוֹתֵינוּ וְאַמַּתַּת תּוֹרַתְנוּ רָאוּ עֵינֵינוּ וְשִׁמַּח לְבָנוּ קָרִיעַת ים סוּף, וְרָאָתָה שֶׁפָּקָה עַל הַיָּם מֵה שֶׁלֹּא רָאָה יִחְזַקְאֵל בֶּן בּוּזִי הַפֶּהָן, וְאָמְרוּ כֹּלָם זֶה אֵלֵי וְאַנְוָהוּ, וְכֵן בְּמִתֵּן תּוֹרָה רָאוּ אֵת הַקּוֹלוֹת וְכו' וְשִׁמְעוּ אֲנִיכִי וְלֹא יִהְיֶה לָךְ מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְיִדְעוּ בְּשִׁכְלָם וְהַשִּׁיגוּ בְּחוֹשִׁיָהֶם מְצִיאוֹתוֹ יתְבַרַךְ וְשִׂאֵינוּ גוֹף, וְכִמּוֹ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב (דְּבָרִים ד') וְנִשְׁמַרְתֶּם מֵאֵד לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם כִּי לֹא רָאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה וְגו', וְכֵן הוֹשִׁיג בְּחוֹשׁ בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְחִידוּשׁוֹ כְּמוֹ שֶׁנֹּאמַר בַּפ' עֲשִׂירִי, וְכֵן שָׂאֵר הַעֲקָרִים הַנְּשִׁיגוּ ג"כ בְּחוֹשׁ כְּפִי מֵה שֶׁנִּתְבַּרַר בְּשָׂאֵר הַפְּרָקִים.

וְאַנְחֵנו הוֹלְכִים בְּטַח מִן הַקּוֹדֶם לְמֵאֲחָר, כִּי אַחַר שֶׁהַשִּׁיגוּ מְצִיאוֹתוֹ שֶׁהוּא סִבַּת וְעַלֵּת הַפֶּל, אָנוּ יוֹדְעִים כִּי כָּל מֵה שֶׁזוּלָתוֹ הוּא מְסוּבָב וְעַלּוּל מִמֶּנּוּ ית' עַד סוּף כָּל הָעֲלּוּלִים לְמַעַלָּה בְּשָׁמַיִם וְלְמַטָּה בְּאָרֶץ, וְלֹא יִקְרָה לָנוּ שׁוּם סִפְק וּבִלְבוּל בְּזֶה כְּשֶׁנִּרְצָה לְחַקֵּר בְּשִׁכְלָה לְאֵמֶת מֵה שֶׁהוֹשִׁיג בְּחוֹשׁ.

אֲבָל הַפִּילוֹסוֹפִים גַּם בְּעֲיָקָרִים שֶׁהֵם מְכּוֹנְנִים וּמְסַכְּמִים בְּדַעוֹתֵיהֶם לְאֵמֶת עֲמָנוּ, הֵם הוֹלְכִים בְּחִקְרֵתָם מִן הַמֵּאֲחָר אֶל הַקּוֹדֶם עַל דְּרָף הַמּוֹפֵת. וְכִמּוֹ שֶׁהִבִּיא מֵהֶם הָרַב ז"ל בַּפ"א מַח"ב בְּעִיּוֹן ב', וְכִשְׁיִמְצָא אֶחָד מִשְׁנֵי הַדְּבָרִים הַמְּוֹרְכָבִים בְּפָנָי עֲצֻמוֹ בְּהַכְרַח שְׁיִמְצָא הָאַחַר, וְכִיּוֹן שֶׁנִּמְצָא דְבָרִים רַבִּים מִמֶּנִּיעַ וּמִתְנוּעָע שֶׁיִּנְיָעוּ זוּלָתָם וְיִתְנוּעָעוּ מִזוּלָתָם וְתִמְצָא מִתְנוּעָע לֹא יִנְיָע כָּלָל, יִתְחַיֵּב בְּהַכְרַח שְׁיִמְצָא מְנִיעַ לֹא יִתְנוּעָע כָּלָל, וְזֶהוּ הַמְּנִיעַ הָרֵאשׁוֹן.

וְכֵן בְּעִיּוֹן הַשְּׁלִישִׁי מִעֲנִין הֵנּוּ נִפְסָד, יִתְחַיֵּב בְּהַכְרַח שְׁיִמְצָא אֶחָד לֹא הֵנּוּ וְלֹא נִפְסָד, שְׂאִין אֶפְשָׁרוֹת הַפְּסָד בּוֹ כָּלָל וְהוּא מְחַוֵּיב מְצִיאוֹת בְּמִי שֶׁנּוֹגַע בּוֹ, וְאִינוּ יוֹדְעֵי מִי הוּא וְכֵן בְּעִיּוֹן הַד' הִבִּיא מְצִיאַת הַדְּבָרִים מִן הַפֶּח אֶל הַפּוֹעֵל שְׁיִצְטָרֵף אֶל מוֹצֵיא אֶחָד, יִכְרִיחַ אֶחָד מִב' הָאֶפְשָׁרִיִּים עַל הָאַחַר בְּרִצּוֹנוֹ הַפְּשׁוּט וְהוּא מְחַוֵּיב הַמְּצִיאוֹת, כִּי לֹא יִלָּךְ אֶל לֹא תִכְלִית.

הֵנּוּ שֶׁהוֹלְכִים בְּמוֹפְתֵיהֶם מִן הַמֵּאֲחָר אֶל הַקּוֹדֶם, וְיִקְרָה לָהֶם בְּלְבוּל וְאִינָם יוֹדְעִים מִי הוּא מְחַוֵּיב הַמְּצִיאוֹת אוֹ מְנִיעַ הָרֵאשׁוֹן, כְּמוֹ הַסּוּמָא שֶׁמְרַגֵּשׁ בְּמִי שֶׁנּוֹגַע בּוֹ וְאִינוּ יוֹדְעֵי מִי הוּא, אִם הוּא חָכֵם אוֹ הֶפְכוֹ, אוֹ בְּכּוֹנְנָה אוֹ שֶׁלֹּא בְּכּוֹנְנָה.

הַאֲמָנָם אֲנִיחֵנו עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַמְּקַבְּלִים מֵאַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים וּמִנְּבִיאֵינוּ הַנֹּאמָן וְשָׂאֵר הַנְּבִיאִים, יוֹדְעִים כִּי זֶה מְחַוֵּיב הַמְּצִיאוֹת וּמְנִיעַ הָרֵאשׁוֹן הוּא הַשִּׁי", שֶׁיִּדְעֵנוּ וְנִתְבַּרַר לָנוּ

שהוא ברא העולם מהאפס המוחלט, ושהביא המבול על העוברים, והפיץ את דור הפלגה, והציל את אבותינו, והוציא זרעם ממצרים, ונתן להם התורה והביאם לארץ, ושאר הנסים שעשה אז ואחר כניסתם לארץ, ושהוא המשגיח על כל העולם כולו, ובפרט עלינו כי אנחנו עם מרעיתו וצאן ידו, ושאינו אדם נוקף באצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה כי הפל מאתו יתברך ויתעלה: ועל זה אמר הנביא ע"ה (ישעיה מ"ב) פה אמר ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה נותן נשמה לעם עליה רוח להולכים בה, להודיעם כי הדבר ילקח בסדר מן הקודם אל המאונח, והוא ית' שמו הוא הקודם והוא היכול לגזור אומר שהוא ברא השמים ואח"כ הארץ ואח"כ אמר תוצא הארץ נפש חיה וגו', ואח"כ ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וגו', ולא כפילוסופים שהולכים מן המאונח ועולים מהדומם לצמח ולב"ח ולחי מדבר ולגלגלים ולשפלים עד העלה הראשונה.

וכן אמר הנביא (שם א') עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל גזרו אחר, כי הוא ידוע כי השי"ת ברא את העולמות ושהוא קדוש ישראל שבחר באבותם ובהם וממנו ישתלשלו כל הנבראים מלאכים וגלגלים וכל ברואי מעלה ומטה, ולמה להם להיותם גזורים אחר מן המאונח אל הקודם עד הסבה הראשונה, הרי הסבה הראשונה היא ידועה וניכרת להם והם עוזבים אותם ומתנכרים ומבקשים אותה ע"י המסובבים ממנה: פרק ארבעה עשר העיקר החמישי אמר בו הרב ז"ל שראוי לעבדו ולגדלו ולהודיע גדולתו ולקיים מצותיו וזהו מה שכתוב אנכי וגו' ולא יהיה לך אלהים אחרים על פני וגו', וכל התורה כולה בנויה על זה וכמו שאמרו שם פ' חלק, והנה אין למופת מבוא בזה העיקר.

ולזה לא זכרו הרב ז"ל בספר המורה, האמנם הראיה הלקוחה מדרך הסברא לא נפלאת היא ולא רחוקה. כי השכל מורה ומכריח על עיקר זה בכמה פנים כמו שנגבאר ובביאור זה נאמר כי העבודה והפבוד למי שינתן בדיו, מחוייב מצד נראוי מצד: והצד המחוייב יתחלק לשלשה, העבודה והפבוד שחייב הבן לאב שהוציאו לאויר העולם, והעבודה והפבוד שחייב העבד לרב שקנאו בדמיו וגופו קנוי לו, וכמאמר הנביא ע"ה על שניהם (מלאכי א') בן יכבד אב ועבד אדוניו, והעבודה והפבוד שחייב המקבל טובה למי שהטיב לו חנם: והצד הראוי הוא שיעבד אדם ויתן פבוד למי שהוא גדול ממנו, כצווי האל ית' בכבוד והידור החכמים והזקנים, ומבלי חקירה כבר נמצא ברור כי מכל אלו הצדדים אנו ראויים וחיובים לעבדו ית' ולא לזולתו, אם מצד חיוב הבן לאב, הוא ידוע כי החיוב הוא מצד היות הבן נוצר מטפת האב, והרי הוא כאילו הוא יצרו בידיו ולא מדבר אחר כחומר ביד היוצר אלא מעצמותו, והיא הטפה שממנה הושפת ויצא לאויר העולם, ולכן חייב לכבדו ולהועילו ממה שהשיג בסבתו, כי הוא יצא לאויר העולם בשלימות איבריו ושכלו בסבת אביו, ובהם יכבדהו, כמו שאמרו חכמים ז"ל (קדושין צ"א) איזהו פבוד מאכיל משקה מלביש ומנעיל וכו', מצד היותו נוצר על ידו מלבישו ומנעילו, ומצד היותו יצירתו מעצמות האב ולא מחומר אחר, מאכילו ומשקהו, וכן פבוד ומורא על ב' הענינים היותו נוצר על ידו ועל היותו נוצר מעצמותו: והנה ביצירת האל יתברך לאדם הראשון פתיב (בראשית ב') ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וניפח באפיו נשמת חיים, הנה שיצרו מחמר האדמה וגם נפח באפיו נשמת חיים, שהוא כביכול מעצמותו ית'.

ובזה נתחייב בעבודתו וכמו שכתוב מיד ויקח ה' אלהים וגו' ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמה, ויצו ה' אלהים על האדם וגו', ואמרו חז"ל לעבדה ולשמה לעסוק בד"ת ולשמור מצותיה וכו', ויצו ה' אלהים הם שבע מצות שנצטוו בני נח וכו'.

הנה שמצד היותו יציר כפיו ונפח בו נשמת חיים ונתחייב לשמור מצות האל ית', מצות עשה פנגד הנשמה שנפח בו, ולא תעשה פנגד החומר שנוצר ממנו שהוא עפר מן האדמה הזהירו שלא יחטא בו אלא ימשך אחר זכות הנפש, וזהו בערך הכבוד והעבודה שחייב ה' ל'אב להיותו מסובב ממנו פנזכר.

וכל בני אדם הראשון חייבים בעבודה זו שהוא קיום שבע מצות בני נח, מצד היותם בני אדם הראשון שהיה יציר כפיו ונפח בו נשמה פנזכר. וכן כל הבריאות שנשתלשלו מאדם הם על ידו ותברך, כי שלשה שותפין הם באדם אביו ואמו והקב"ה, אביו מזריע הלחן וכו' והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פניו וכו': וכן אנו עדת ישראל חייבים לעבדו ולכבדו הערך העבד לרב, כי הוא ית' קנה אותנו לעבדים כשהוציאנו ממצרים, וכמו שאמר הכותב (ויקרא כ"ה) כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד, ואמר אח"כ כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם, הכותב האחד פשוטו על העבדים העברים שנמכרו לאחיהם שיצאו ביובל, ועליהם אמר כי עבדי הם אלו העבדים שנמכרו לכם הם עבדי, והפכות הב' נאמר על כלל כל ישראל שלא יעבידו באחיהם הנמכרים להם אלא שיצאו בשנת היובל, כי לי בני ישראל עבדים וגו', וכיון שכלם הם עבדים לי שהוצאתי את כולם ממצרים ביחד אינו ראוי שישמעעבדו באחיהם הנמכרים להם, ואמר בשניהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים להורות כי מה שהם עבדיו לא שקנאם בדם להשתעבד בהם עבודת עבדים, אלא שבהוציאם מארץ מצרים נשאר עבדים לו, כמלה הכובש מדינה אחת והם משועבדים לעבודתו בכל מה שצריך, לא שיהיו עבדים ממש, וכן הקב"ה רחם על ישראל שהיו מצרים מעבידים אותם וזכר בריתו להוציאם לחירות, ולא קראם עבדים אלא בערך שפדאם מעבדות מצרים ונשאר משועבדים לו בכך ולכן צוה שלא ישמעעבדו קצתם בקצתם, כי לכך הוציאם מארץ מצרים כדי שלא יהיו עוד עבדים.

ולזה אמר הכותב הב' כי לי בני ישראל עבדים, כולם דרך כלל הם עבדים לי ולא עבדים לעבדים, ואלו שנמכרו עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ וגו', כמו שכתב ג"כ בפסוק הב', ר"ל גם כן נמכרו לא יצאו מעבודתי כי הם חייבים בעבודתי והוא קיום כל התורה בשנה כמו הקונים אותם.

ולזה אמר מיד אני ה' אלהיכם אלהי כלכם דרך כלל לקונים ולמוכרים. הרי שיש חיוב לעבדו ולכבדו כבן לאב וכעבד לרב, וכמו שאמר הנביא ע"ה (מלאכי א') בן יכבד אב ועבד אדוניו ואם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי וגו', לא אמר בן אביו כמו שכתב בעבד אדוניו ולא בעבד יכבד ולא יירא, כי הכבוד לאב על ה' אינה מבוקשת מן האב אלא שהוא חיוב על ה' אב, אבל העבד חייב בעבודת אדוניו, כי מצד שהוא אדון עליו מבקש ממנו שיעבדהו וישרתהו.

ולזה הנפיר בעבד אדוניו, כי מצד היותו אדוניו, מוטל עליו לעבדו בכל מיני עבודות, ולא פרט אחת מהנה, ואמר ואם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני וגו', לומר כי גם שהוא אב ואדון הוא מנוטר לאחת מהנה, אם מחשיבים אותו כמו אב ולא כמו אדון איה כבודי, ולומר לא די שאינכם מכבדים אותי הכבוד המוטל עליכם, אלא גם הכבוד המיוחד לי ושיש לי מבלתי שתכבדו אותי איננה עמי, כי אתם מחללים אותה, וכן איה מוראי המיוחד לי ושיש לי מבלתי שתיראו אתם ממני איננה עמי, כי אתם מחללים אותה, וזהו שאמר (שם) אתם הפהנים בוני שמי, כי אני נקרא אב ואדון ואתם מבזים שם זה, שאין אתם מתנהגים עמי כבן וכעבד כמו שהיה מן הראוי: וכן כולנו בני אדה"ר חייבים לעבדו ולכבדו מצד מה שמטיב לנו חנם בערה מה שחייב מקבל הטובה למי שהטיב לו חנם.

ובפרט אנו עדת ישראל כי לקחנו לחלקו והבדילנו מן הכותיים, ועשה עמנו נסים ונפלאות וטובות מה שאין הפה יכולה לספר מזמן אבותינו הקדושים, וכמו שאמר הנביא (ישעיה ס"ג) חסדי ה' אפיר תהלתי ה' פעל כל אשר גמלנו ה' ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם וגו', חסדי ה' אפיר מצד היותו אב לנו, תהלות ה' מצד היותו אדון לנו, פעל כל אשר גמלנו מצד הטובות שגמל לכלל האומות, ורב טוב לבית ישראל ויותר טובה רבה וגמול לבית ישראל, ולא היה היתרון מצדם כ"א ברחמי וברוב חסדיו, באמרו אף עמי הפה שנקרא שמי עליהם, וגם הם לא שקרו אלא שהודו שהיה להם למושיע לשעבר ולקח בכל צרתם לו צר וגו': וכן מן הצד הראוי לתת כבוד לגדול, אנו חייבים להודות לו ולעבדו, על שהוא גדול וגדול שמו בגבורה מאין כמוהו וכמו שאמר הכתוב (דברים י') כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא וגו' עשה משפט יתום וגו', את ה' אלהיך תירא וגו', וכמו שאמרו במס' (מגילה ל"א) כל מקום שאמה מוצא גדולתו שם אמה מוצא ענותנותו דבר זה כתוב בתורה כי ה' אלהיכם וגו' שנוי בנביאים (ישעיה נ"ז) כי כה אמר רם ונשא וגו' משולש בפתובים (תהלים ס"ח) סלו לרכב בערבות ביה שמו וגו', הפונה כי עם היותו גדול ונורא משגיח לטובה על שפלי שפלים.

וכן מה שמגדיל עצמו, אינו דרך גאונה כ"א דרך ענוה, שאינו אומר אני גדול ולכן תגדלו אותי, אלא אני גדול ויש לי גדולה וגבורה להושיע כל ענוי ארץ סלה: ואם פן כל הצדדין שיש בעולם שעל ידם יתן כבוד ועבודה לשום נברא, כולן נכללין בו ית' בשלימות גדול, ועל כולם אנו חייבים לכבדו ולעבדו ולא לזולתו, כי כלם הם מסוככים מסבתו ואין ראוי לעבדו כ"א לסבה הראשונה ית"ש: ובוא וראה ענותנותו וישרו כי לא חייב את בני העולם בעבודתו כ"א כפי מה שפעל ועשה עמם, כי הנה מבריאת העולם ועד זמן יציאת מצרים לא נתחייבו בני העולם לעבדו כ"א בגדר הנוצר אל היוצר, וכבן אל האב, שיצר את האדם ושם בטבעו שישתלשלו ממנו בני האדם מזכר ונקבה, והוא ית' שותף עמם.

ולזה לא חייבם כ"א על מה שהוא תיקון העולם וקיומו, והם שבע מצות בני נח כדי שיתקיים העולם שיצר וכרא. ולזה תמצא כי לא נקראו ישראל עבדים קודם יציאת מצרים אלא בנים, ושלח לפרעה על ידי משה רבינו לומר בני בכורי ישראל, לא אמר

בני סתם כי כל האומות הם בניו ג"כ בערה זה שיצר וברא את כולם, ואמר בני בכורי בן בכור וחיב לי משאר הבנים שהן שאר האומות, ונקראו ישראל בן בכור להש"י עם היותם אחרונים לכל שבעים אומות בני נח ולמשפחות שיצאו מאברהם ישמעאל ובני קטורה ולעשו שיצא ראשונה ואחרי כן יצא אחיו וגו', כי תחלת המחשבה סוף המעשה, כי בסבתם ברא העולם שהם ראשית תבואתו, ואמר הפתוב בראשית ברא אלהים בשביל ראשית, וכמו שבבריאת העולם נוצר הפל קודם יצירת מין האדם, פן ביציאת אבות האומות לאויר העולם קדמו פולן לאומה ישראלית, להיותה היא תכלית הבריאה וסוף הבריאה, כי אנחנו נעמד לקרוא פולנו בשם ה' ולעבדו שכם אחד, ואחר יציאת מצרים נקראו ג"כ עבדים (ויקרא כ"ה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, מוסף על השם המיוחד להם (דברים י"ד) בנים אתם לה' אלהיכם, ואז נתחייבו בעבודה יתירה להש"י שגאלם ממצרים והם בניו ועבדיו, וכמו שאמר הפתוב (שמות ג') בהוציאת את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, וניתנה התורה להם וקבלוה מצד היותם בניו שיצאם והיותם עבדיו שהוציאם ממצרים.

ולכך התחיל בעשרת הדברות אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, כי בסבת זה אתה חייב לקבל אלהי וימצי, ולא הזכיר עדיין שעשה עמנו שום טובה לחייבנו בעבודתו עליהו, עד אחר סוף המ' שנה שהיו במדבר ונתפרנסו ונתחיימו בפן ובבאר ובענני פבוד וכן שאר הטובות שעשה להם במדבר, שאז הזכיר להם מרע"ה במשנה תורה קצת הטובות שהפליא לעשות עמהם ומה שיעשה לעתיד, כדי שיתחייבו יותר בעבודתו ית' ליראה אותו ולדבקה בו בכל הפרטים שאינם מפורשים בפתוב, וכמו כן עד עתה לא מצינו בתורה שיזכיר גדולת האל ית' שהוא גדול וגבור, כ"א עתה שאמר מרע"ה כי ה' אלהיכם הוא אלהי אלהים וגו' האל האל הגדול הגבור והנורא וגו', כי בשירה אמר (שמות ט"ו) אשירה לה' כי גאה גאה, על מה שעשה ביים, ותארי הי"ג מדות שמתנהג עם בריותיו כולם ענותנותו שהוא רחום וחנון וכו', אבל זה הפסוק הוא מורה על גדולתו ית' כי הוא הוא אלהי האלהים וגו', וענותנותו סמוך לו כמו שהזכרנו.

ועל זה אנו חייבים לו תוספת פבוד ועבודתו מצד גדולתו, כמו שסמך לזה הפתוב את ה' אלהיך תירא וגו'. כ"ש בהיות הענין כפול ומכופל שאנו חייבים לו כבנים וכעבדים וכמקבלי טובה וכקטן לגדול, וכל אחת מאלו הד' הוא שליקמה בו ית' בתכלית השלימות, כי הוא ית' אב לנו בכוננה שליקמה שיצר אותנו לטוב לנו, לא כאב הטבעי שאינו מכונן אלא להנאתו, וכמ"ש (תהלים כ"ז) כי אבי ואמי עזבוני וה' יאספני, שניהם להנאתם נתפוננו תדע שזה הופך פניו וכו', וכן הרב שקונה עבד להנאתו הוא מכונן שיעבדהו וישרתהו.

אבל השי"ת לא פונן להנאתו בהוציאו אותנו ממצרים, כ"א שרחם וחמל עלינו וראה את הלחץ אשר מצרים מעבדים אותנו, ומה שחייבנו בעבודתו לטובתנו וכמ"ש (דברים ו') וצדקה תהיה לנו כי נשמור וגו', וכן מה שאנו חייבים לעבדו כעל כל אשר גמלנו אינו אלא לתפוננו שלא נהיה כפויי טובה.

וכן מה שחייבנו עוד בעבודתו מצד גדולתו לא לכבודו כ"א לתועלתנו, כי גדולתו הוא מצד עצמותו ואינה תלויה בנו כי אם צדקת מה תמן לו וגו': ואפשר כי על אלו הד'

צדדים מחויב הכבוד והעבודה אמר הכתוב כמספר מקצת גדולותיו, האל הגדול הגבור והנורא, ונתקנו תפלותינו כולן להורות לנו כי אנו מחנוייבים לעבדו ולהתפלל אליו, מצד שהוא אל שפרא שמים וארץ ונקרא שמו על בריאתם, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ.

וכן בכל מעשה בראשית הזכיר שם אלהות מצד שהוא אדון גדול לנו שהוציאנו ממצרים, ומצד שהוא גבור להציל אותנו מפל רעות המתרגשות ולהטיב לנו כל הימים, ומצד עצמות גדולתו שהוא נורא תהלות שאנו יראים לספר תהלותיו, שקצרה יד שפכלנו מלהשיגם, ונבוא לידי קיצור בשבחיו ית', וכן בעיקר זה כתב הרב ז"ל לעבדו ולגדלו ולהודיע גדולתו ולקיים שאר מצותיו, לעבדו על היותו אב לנו ויוצר בראשית, לגדלו על היותו גדול ורב לנו שאנו עבדיו שהוציאנו ממצרים, ולהודיע גדולותיו על מה שהטיב ומטיב עמנו בכל יום ויום, שלא נהיה כפויי טובה אלא נדע ונודיע כי כלם מאתו יתברך בכוננה שלימה להועילנו ולקיים שאר מצותיו על היותו.

מלך גדול ונורא, גם אם לא היה משפיר ומעניש היינו חייבים לעבדו מצד גדולתו יתברך ויתעלה: פרק חמשה עשר ונביא ראיה על העיקר הזה, שהוא עבודת השם ית', מן הסברה ומן המוחש ומן הכתובים, כמו שנהגנו בשחר העיקרים: והראיה מן הסברה הנכונה היא על כל אחד מן הצדדין הארבעה, אם כן לאב, הוא דבר מושפל והשכל מחייבו, שהבן יכבד אב מצד שהוציאו לאויר העולם, כי זכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו, הזכות הוא שנוצר בעולם הזה, ויש לו הכנה טובה ובחירה להטיב פעולותיו ומעשיו שינקה בהן בעולם הזה ובעולם הבא, מעלה יתירה על המעלה שהיתה לנושמתו קודם צאתה לאויר העולם, עם היותה תחת פסא הכבוד, וגם כי מחומר קורץ ויש ליצר הרע פמה הכנות יותר לחטוא, בקדימת הזמן ובמשלו על החושים הגשמיים, עם כל זה בשכלו יוכל להכניע יצרו, ובא לטהר מסייעין אותו גם כן מלמעלה, והוא משל למלך שהכניס אחד מעבדיו לגן שיש בו פירות ומעדנים ויש בו גם כן פירות ממיתים, והודיעו הפירות שייאכל מהם בעודו שם ושייבש מהם ויאצרו לעת צאתו לביתו, ויזהר מגעת לפירות הממיתים, כי אין ספק שזה העבד הוא מחנוייב לגמול חסדי המלך שעשה עמו פמה טובות, ואם עבר על דיבורו ואכל מהפירות הממיתים ומת מידו היתה זאת לו למעצבה ישפכ, וכן האב הוציא הבן לאויר העולם כדי שיוכל לקנות חיי העולם הבא על ידי עסקו בתורה המודיעה לו דרכי החיים, ואביו אמיתי הוא האל ית' השותף העיקרי ביצירתנו להטיב לנו במאור תורתו ולהישירנו במצותיו ולהורות לנו בפירוש הדרך אשר נלך בה, והם דרכיו ית' כמו שאמר (דברים כ"ח) והלכת בדרכיו ואמר (שם ל') ראה נתתי לפניך וגו' ובחרת בחיים, ומצד זה לבד אע"פ שלא היה מוציאנו מעבדות לחירות ולא היה גומל לנו עוד טובה, אנו חייבים להודות לו ולברכו כמו הכבוד שחייב הבן לאב שאינו תלוי במה שחנן עליו בהיותו קטן להניקו משדי אמו ולהטיב לו ולזוננו ולפרנסו וללמדו תורה ואוננות, כי גם שלא יעשה לו אחת מהנה חייב הבן מדין תורה לכבדו וליראה ממנו, ולזה אפטר שכתוב בדברות הראשונות כבד את אביך ואת אמך למען יאריךונ וגו', כי שחר כבדו את אביו מצד שהוא אביו מבלי שיעשה עמו שום טובה הוא אריכות הימים, שהוא פוננת צאתו לאויר העולם שיהיה לו זמן לעסוק בתורה ובמעשים טובים לזכות לחיי העולם הבא הארוך, ויהיה כלול עולם שפלו ארוך גם בזה

כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ חז"ל, וּבְדִבְרוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת פְּתִיב לְמַעַן יֵאָרִיכוֹן יְמֵיהּ וּלְמַעַן יֵיטֵב לָהּ וְגו', הָאֲרִיכוֹת יָמִים עַל שֶׁכָּבְדוּ בְּעֶרְףָּהּ מֵהַשְׁחָרָה לְאֹוִיר הָעוֹלָם, וְהַטּוֹבָה שְׁיֵיטִיב לֹו הָאֵל ית' עַל שֶׁכָּבְדָּהּ אֶת אָבִיו גַּם כֵּן בְּעֶרְףָּהּ מֵהַשְׁחָרָה לְעֵשׂוֹת עִמּוֹ מִיּוֹם צֵאתוֹ מִרְחֹם אֲמוֹ, חֲמַל עָלָיו וְגָדְלוֹ וְחֲנֻכּוֹ לְעִבּוֹדַת הַשֵּׁם ית' פְּדֵי שְׂיֵהִיָּהּ לֹו טוֹבָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, כִּמ"ש הַפְּתוּב עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיהָ נָתַן לָהּ, וּבְעוֹלָם שֶׁפָּנְלוֹ טוֹב וְהוּא הַעוֹה"ב, וְיֵהִיָּה נִכְלָל ג"כ בְּטוֹבָה זֹו טוֹבַת הַעוֹה"ב שֶׁפָּנְלוֹ טוֹב, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּהוּ חז"ל שֶׁסִּבַּת אֲרִיכוֹת יָמִים בְּעוֹלָם הַזֶּה הוּא אֲרִיכוֹת יָמִים לְצַדִּיק לְעוֹלָם שֶׁפָּנְלוֹ טוֹב, וְטוֹבַת הַעוֹה"ז בְּהִיּוֹתוֹ צַדִּיק הוּא ג"כ סִּבָּה שְׁיִוִּכַל לְעֲסוֹק בַּתוֹרָה וּבְגִמְלוֹת חֲסִדִּים וְיִזְכֶּה בָּהֶן לַעוֹה"ב שֶׁפָּנְלוֹ טוֹב, וְאִם כֵּן כְּמוֹ שֶׁהַשֵּׁכֶל מְחַיֵּב שֶׁיִּכְבְּדוּ בֶן אֶת אָבִיו בְּעֶרְףָּהּ מֵהַשְׁחָרָה לְאֹוִיר הָעוֹלָם לְבַד, כֵּן חַיִּיב בְּעִבּוֹדַת הָאֵל יתב' שֶׁהִיָּה שְׁוֹתֵף עֵיקָרֵי בִּיצִירָתוֹ, וְיִוְתַר מֵהֵמָּה בְּהִיּוֹתוֹ מְכֻוֹן בְּכֻנְיָהּ שְׁלִימָה לְהוֹצִיאֵהוּ לְאֹוִיר הָעוֹלָם פְּדֵי שְׂיִזְכֶּה בְּנִשְׁמָה הַחֲקוּקָה מִתַּחַת פֶּסֶא הַכְּבוֹד: וְאִם כְּעֶבֶד לְרַב, הַדְּבָר מִן־שֶׁכָּל גַּם כֵּן שֶׁהָעֶבֶד חַיִּיב בְּכָבוֹד הָרַב שֶׁקָּנָא בְּדָמָיו וּגּוֹפּוֹ קִנּוּי לֹו, וְכִמוֹ שֶׁהָאֲדָם מְשַׁתְּמֵשׁ בְּמַעוֹתָיו וּבְחֻפְצָיו יְכוֹל לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּגּוֹפּוֹ שֶׁל עֶבֶד שֶׁהוּא קִנּוּי לֹו, וּבְהִיּוֹת לְעֶבֶד דְּעָה וְהַשֵּׁכֶל חַיִּיב לְשַׁרַת אֶת רַבּוֹ בְּכָל מַה שְׁיֵשׁ בּוֹ כִּי כָּלֹו קִנּוּי לְרַב, וְיֵשׁ בְּיַד הָרַב לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּעִבּוֹדַת לְהַנְאֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְשַׁתְּמֵשׁ בְּכָלֹו וְחֻפְצָיו לְתוֹעֵלָתוֹ וְאִינוֹ מְקַפֵּיד עָלֵיהֶם אִם יִתְקַלְקְלוּ אוֹ יִשְׁתַּבְּרוּ, אִם שֶׁכָּרוּ מְרֻנְבָה מֵהַפְּסָדוֹ, כֵּן עַל הָעֶבֶד לֹא יִקְפִיד, וּבְחֻמְתּוֹ יוֹכַל לְמַלֵּט נַפְשׁוֹ בְּעִמְדוֹ לְפָנָיו וְהִלְכוּ אַחֲרָיו וְיִשְׁרַתְהוּ, וּבְזֶה יִמְצָא חֵן וְחֲסֵד לְפָנָיו שְׁיִוְצִיאֵהוּ לְחֵירוֹת, וּמִפְּנֵי שֶׁעִבּוֹדַת הָעֶבֶד לְרַב הִיא עַל פְּרָחוֹ כִּי גּוֹפּוֹ קִנּוּי לְרַבּוֹ וְחַיִּיב לְעֶבְדוֹ, אִין עִבּוֹדָתוֹ אֵלָא מִתּוֹף יִרְאָה וְשִׁלָּא לְשָׂמָה, לֹא כֵּן שֶׁהוּא מְכָבֵד לְאָבִיו בְּטוֹבָתוֹ וּבְחִירָתוֹ, וְלִכֵּן אָמַר הַנְּבִיא ע"ה (מְלָאכִי א') אִם אָב אֲנִי אֵיָה כְבוֹדִי וְאִם אֲדוֹנִים אֲנִי אֵיָה מוֹרָאִי, כִּי הַכְּבוֹד וְהָעִבּוֹדָה שְׁעוֹשֶׂה הַבֵּן לְאָב הִיא בְּבְחִירָתוֹ מִפְּנֵי כְבוֹד אָבִיו וְאֵהֱבָתוֹ אוֹתוֹ, וְהַכְּבוֹד וְהָעִבּוֹדָה שְׁעוֹשֶׂה הָעֶבֶד לְרַב אֵינָה אֵלָא מִחֻמַּת מוֹרָא.

וְיִצָּא לָנוּ מִזֶּה כִּי אֲנַחְנוּ עֹדֵת יִשְׂרָאֵל חַיִּיבִים לְעֶבְדוֹ גַּם כֵּן מִצַּד שְׁאֲנַחְנוּ עֶבְדֵינוֹ שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֶבְדִים, וְאֲנַחְנוּ קִנּוּיִים לְעִבּוֹדָתוֹ יתב' לְטוֹבָתָנוּ, לֹא כְּעֶבֶד שֶׁקָּנָא רַבּוֹ לְעִבּוֹד עִבּוֹדָתוֹ לְתוֹעֵלָתוֹ, וְלִכֵּן לֹא קָרָאנוּ עֶבְדִים לֹו כִּי אִם בְּעֶרְףָּהּ מֵהַשְׁחָרָה לְאֹוִיר מִמִּצְרַיִם כְּמוֹ שֶׁאָמַר עֶבְדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְכֵן אָמַר (דְּבָרִים ז) וַיִּפְדֶּה מִבֵּית עֶבְדִים מִיַּד פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרַיִם, כִּי הַפְּלִיא לְעֵשׂוֹת עִמָּהּ בְּהִיּוֹתָהּ עֶבֶד לֹא בְּבֵית שָׂרִים אֵלָא בְּבֵית עֶבְדִים הַנּוֹגְשִׁים בָּהּ וּבְעִבּוֹדָהּ קִשָּׁה תַּחַת יַד פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וְנִקַּל לְהִיּוֹתָהּ לֹו עֶבֶד לְעוֹלָם וְלֹא רָצָה לְהַחְזִיק בָּהּ כְּעֶבֶד אֵלָא שֶׁפָּדָה אוֹתָהּ שְׁתַּהֲיָה בֶן חוֹרִין לְעִצְמָהּ לְהַתְעַסֵּק בְּמִלְאכְתָּהּ וְלַחֵם בֵּיתָהּ וּבְעִבּוֹדַת הַשֵּׁם לְהַנְאֹתָהּ וּלְטוֹבָתָהּ, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב (שָׁם ו') וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הִבִּיא אוֹתָנוּ לְתַת לָנוּ אֶת הָאֶרֶץ וְנוֹ וְנִצְוֵנוּ ה' לְעֵשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים לְחַיִּיתָנוּ כִּהְיוֹם הַזֶּה, וְצַדִּיקָה תַּהֲיָה לָנוּ כִּי נִשְׁמֹר, הִנֵּה שֶׁפִּירַשׁ כְּפִירוֹתָנוּ ית' שֶׁהוֹצִיאָנוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים לְחַיִּיתָנוּ כִּהְיוֹם הַזֶּה, שֶׁאָמַר קוֹדֵם וְאָמַרְתָּ לְבָנֶיךָ עֶבְדִים הָיִינוּ לְפְרַעֲהַ בְּמִצְרַיִם וְיִוְצִיאָנוּ ה' וְגו' וְיִתֵּן אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וְגו' וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם כִּי לֹא הוֹצִיא אוֹתָנוּ לְהַשְׁתַּעֲבֵד בָּנוּ, כִּי אִם בְּאֵהֱבָתוֹ וּבְחֻמְלָתוֹ הוּא גָּאֵלָנוּ, וְלִכֵּן נָתַן אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים וְרַעִים בָּהֶם לְהַנְקֵם מֵהֶם עַל מַה שֶׁעָשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל כִּי זֶה הוֹרָאָה כִּי מִחֻמְלָתוֹ עָלֵיהֶם עָשָׂה כָּהּ, וְאָמַר עַל זֶה וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם כִּי בְּרָאוֹתָנוּ כִּי עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים עַל מַה שֶׁעָשׂוּ אוֹתָנוּ, יְדַעְנוּ כִּי

כּוֹנְנָתוֹ הִיְתָה לְהוֹצִיאֵנוּ מִשָּׁם מְאוֹתוֹ הָעֲבָדוֹת שֶׁלֹּא לְהַשְׁתַּעֲבֵד בָּנוּ אֲלָא אֲדַרְבֵּה לְתַת לָנוּ אֶת הָאֲרֶץ, וּמָה שֶׁצָּנְוּנוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה הַתְּלוּיִם בְּיִצְיַאת מִצְרַיִם לֹא הִיָּה צָרִיף לָזֶה מִצְדָּנוּ שֶׁהָרִי נָתַן אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וּגו' לְעֵינֵינוּ וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם, אֲלָא לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל שְׁאֵר הַמִּצְוֹת, וּכְדִי שִׁיְהִיָּה לָנוּ טוֹבָה כָּל הַיָּמִים כְּלוֹמֵר לְעֵתִיד אוֹתָם שֶׁלֹּא רָאוּ יִצְיַאת מִצְרַיִם עַל יְדֵי הַחֻקִּים הָאֵלֶּה שֶׁהֵם תְּלוּיִים בְּעֵנִין יִצְיַאת מִצְרַיִם יְהִיָּה לָהֶם טוֹבָה וְחַיִּים פְּהִיּוֹם הַזֶּה הַיָּדוּעַ וְנִגְלָה לָנוּ שִׁיִּצְאָנוּ בּוֹ מִמִּצְרַיִם, וְתַחֲשַׁב לָנוּ לְצַדִּיקָה כִּי נִשְׁמַר וּגו' לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כְּאֲשֶׁר צָנְוּנוּ, כִּי גַם שִׁיְהִיָּה לָנוּ טוֹבָה וְחַיִּים בְּזֶה תַחֲשַׁב לָנוּ לְצַדִּיקָה לִפְנֵי ה' אִם נִקְיִים כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לְקִיָּים מִצְוֹתָיו וְלֹא בִשְׂבִיל הַטוֹבָה וְהַחַיִּים שֶׁתִּמְשֹׁף לָנוּ מִמֶּנָּה: וְאִם כִּמְקַבֵּל הַטוֹבָה שֶׁחַיִּיב לְגַמּוֹל לְנוֹתָן הַדְּבָר) מִן־שָׁפֵל גַּם כֵּן, כִּי הַמְקַבֵּל טוֹבָה מִחֲבִירוֹ שֶׁחַיִּיב לְגַמּוֹל לוֹ חֵן וְחֶסֶד עַל זֶה בִּהְיוֹת חֲבִירוֹ בְּתִלְתֵי חַיִּיב לוֹ דְּבָר, וְרָצָה וְהִתְכַּוֵּן לְהוֹעִילוֹ וּלְכַבְּדוֹ, אִין סָפֵק שֶׁהַשָּׂכֵל הַיָּשֵׁר מְחַיִּיב שִׁיִּגְמּוֹל לוֹ עַל זֶה, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַהֲלוֹאָה שֶׁאֲדָם מְלִנָּה לְחֲבִירוֹ, הַשָּׂכֵל וְהַדַּעַת מְחַיִּיבִים שִׁיִּפְרַע לוֹ כֵּן מָה שֶׁמוֹעִיל אֲדָם לְחֲבִירוֹ אוֹ מְכַבְּדוֹ שֶׁלֹּא ע"מ לְקַבֵּל פָּרֶס, חַיִּיב הַמְקַבֵּל לְגַמְלוֹ עַל זֶה, וְהָרִי הוּא כְּמוֹ הַלְוָאָה כִּי עַל הָרֹב חֶסֶד שְׁעוֹשִׂים עִם הַחַיִּים הוּא מִצְפָּה לְתַשְׁלוּם שְׂכָר, וְאִינוּ חֶסֶד שֶׁל אֲמַת אֲלָא חֶסֶד שְׁעוֹשִׂים עִם הַמַּתִּים, וְהַצְדִּיקָה שְׁעוֹשִׂים עִם הָעֲנִיִּים עַל הָרֹב הִיא שֶׁל אֲמַת בְּעֶרְףָּ שֶׁאִינוּ מִצְפָּה לְתַגְמּוֹל שְׂכָר מְאוֹתוֹ הָעֲנִי וְהַדֵּל, וְעַל זֶה אוֹמֵר הַשִּׁי"ת אֲנִי בְּמִקּוֹם הָעֲנִי לְשֵׁלֶם גְּמוּל עַל הַצְדִּיקָה כְּמוֹ שִׁיִּיעֵד בַּתּוֹרָה (דְּבָרִים י"ד) לְמַעַן יִבְרַכְךָ ה' וּגו' וְאָמַר שְׁלֵמָה ע"ה (מִשְׁלֵי י"ט) מְלִנָּה ה' חוֹנֵן דָּל וּגְמּוֹלוֹ יִשְׁלֵם לוֹ, כִּי גַם שֶׁעַל הַדֵּל אִינוּ חוֹב מָה שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ כִּי כִּבֵּר הִיָּה יָדוּעַ שֶׁלֹּא הִיָּה לוֹ בְּמָה לְפָרֹעַ וּמִתְּנָה שֶׁלֹּא ע"מ לְהַחֲזִיר נָתַן לוֹ, עַכ"ז הַשִּׁי"ת עוֹשֶׂה עֲצָמוֹ כְּאִילוֹ הוּא חַיִּיב לְפָרֹעַ מִתְּנַת הָעֲנִי וְכִאִילוֹ הַלְוָה לוֹ וַיִּשְׁלֵם לוֹ כְּמוֹ הַלְוָה שֶׁמְשַׁלֵּם לְמַלְוָה, וּמְלַבֵּד זֶה גְּמוּלוֹ שֶׁחָנַן עַל הָעֲנִי שֶׁלֹּא ע"מ לְהַחֲזִיר יִשְׁלֵם לוֹ גַּם כֵּן יוֹתֵר מִדָּאִי, וְאִם בְּמִי שֶׁמְקַבֵּל שׁוּם טוֹבָה מִחֲבִירוֹ חַיִּיב לְגַמּוֹל לוֹ עָלֶיהָ כ"ש וּכ"ש מְלֵךְ מְלָכֵי הַמְּלָכִים הַקְּב"ה שֶׁטּוֹבוֹתָיו מִתְּמִידוֹת עֲלֵינוּ בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שְׁעָה וּבְכָל רֵגַע, שֶׁאִנוּ חַיִּיבִים לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְבָרְכוֹ וּלְעַבְדוֹ עָלֵיהֶן בְּכָל יוֹם תְּמִיד, כְּמוֹ שֶׁהֵן מִתְּמִידוֹת עֲלֵינוּ.

וְכֵן מָה שֶׁעוֹשֶׂה הַשִּׁי"ת עִמָּנוּ שֶׁאִינוּ מְקַנְהָ לְתַשְׁלוּם גְּמוּל כִּי אִם נִצְדָּק מָה נָתַן לוֹ אוֹ מָה נוֹכַח לַעֲשׂוֹת לוֹ כִּי מִיָּדוֹ הַכֹּל וּמִיָּדוֹ נִתָּן לָנוּ, אוֹ בְּמָה אֶקְדָּמְנוּ בְּעוֹלוֹת וּגו', מְחַיִּיב הַשָּׂכֵל שֶׁאִנוּ חַיִּיבִים לוֹ יוֹתֵר עַל זֶה שֶׁמְטִיב עִמָּנוּ לְכוֹנְנַת הַטוֹב בְּמָה שֶׁהוּא טוֹב, וְכֵן אֲנִחְנוּ נוֹדָה לוֹ וְנַעֲבְדְהוּ לְכוֹנְנָה זֹו שֶׁלֹּא ע"מ לְקַבֵּל פָּרֶס וְסוּף הַפָּרֶס וְהַפְּבוֹד לְבוֹא, וְכְמוֹ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב (דְּבָרִים י"א) וְהִיָּה אִם שָׁמַעַתְּ שֶׁמְעוֹ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִכִּי מִצְוָה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְכוֹנְנָה הַנְּכוֹנָה שֶׁהִיא לְאַהֲבָה אֶת ה' וּלְעַבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וְלֹא ע"מ לְקַבֵּל פָּרֶס, אִזּוֹ הַפָּרֶס וְהַשְׂכָּר יְהִיָּה מוֹכֵן לְבוֹא יוֹתֵר שְׁלֵם שֶׁאֲתָן מִטֵּר בְּאַרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ וּגו', וּמִפְּנֵי שֶׁהָעֲבוֹדָה שְׁעוֹשֶׂה הָאָדָם וַיֵּשׁ לוֹ שְׂכָר עָלֶיהָ לְפַעְמִים הוּא מִצְטָעֵר בָּהּ וְאוֹמֵר לֹא הִיא וְלֹא שְׂכָרָה, כְּבַעַל הַיִּסּוּרִין שֶׁל אֶהְבֶּה שֶׁלְפַעְמִים אוֹמֵר לֹא הֵן וְלֹא שְׂכָרָן, וְאִינוּ חוֹטֵא בְּזֶה, לְכֵן סָמַךְ וְאָמַר הַשְּׁמֵרוּ לְכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם מִעֲבוֹדָתוֹ זֹאת, שֶׁאוּלַי תִּכְבְּדוּ הָעֲבוֹדָה עָלֵיכֶם וְתַעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהַשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם, כִּי הָעֲבוֹדָה שֶׁלָּהֶם יִרְאָה לְכֶם שֶׁאִינָה כְּבֹדָה לְבַד הַהַשְׁתַּחֲוִיָּה וְדִיבּוּר שֶׁפְּתִים וְלֹא עֲבוֹדָה בְּכָל לְבַב, וְתַחֲשַׁבוּ שֶׁלֹּא תִפְסִידוּ בְּזֶה כִּי אִם הַשְׂכָּר שֶׁלֹּא יְהִיָּה לְכֶם וְלֹא יִגִּיעַ לְכֶם נְזִק, מִזֶּה תִדְּעוּ כִּי עַל זֶה יִחַרָה

אף ה' בכם ועצר את השמים וגו', ולכן ראוי לכם שתעבדו את השם יתברך בכל לבב, וכדי שלא יהיה עליכם למשא כבד תהיו רגילים בה ותשימוה על לבבכם ותציבו לכם ציונים בזכירתה, בקשירת התפילין על המוח ונגד הלב והמוחזה בבייתכם, כדי שתזכרו עבודתו בביאתכם לבית וביציאתכם: ואם העבודה והכבוד שחייב הקטן לגדול, הוא דבר מושפל גם כן, וזה פי ברואי העולם פולם הם נבראים להשלים עצמם בשלימות המדות והמושפלות, ובפרט חכמת תורתנו הקדושה לכל מי שהוא שלם יותר בהם הוא ראוי לכבוד יותר, ולכן הקטן בשנים ובחכמה חייב לכבד את הגדול ממנו בשנים, כי על הסתם ברוב ימיו קנה שלימות יותר ממנו במדות המשופחות, פי עיר פרא אדם נולד, ובהנהגתו הטובה בזה העולם יקנה שלימות כפי שגיו ולכן הזהירה התורה וצוהה ויקרא י"ט) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן שקנה חכמה ואפי' יניק ונחכים נקרא גדול לערך הקטן ממנו בחכמה, ואם בבני אדם השווים זה לזה וכלם מטפה סרוחה נוצרו חייבים זה לזה כבוד כפי מעלת כל אחד, כ"ש וכ"ש ממ"ה הקב"ה, פי הוא בכחו ובגדולתו ברא כל העולמות וכל הנעלמות ממנו שאנו חייבים לעבדו על זה, גם פי לא היה מקדים לנו טובה, ומפני שיש גדולים ממנו והם המלאכים והגלגלים שהם נבראים פמונו והיינו חייבים בכבודם ועבודתם גם כן כפי מה שגוזר השכל, לכך הוצרך השי"ת לומר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, לא תעשה וגו', לא תשתחוו להם וגו', וביאר בפ' עקב פי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים האל הגדול וגו' אשר לא ישא פנים וגו', עשה משפט יתום ואלמנה וגו', להורות פי גם שהמלאכים והגלגלים הם אלהים ואדונים על העולם השפל, עכ"ז הוא אלוה ואדון עליהם, והם אין להם כח ורשות פי אם מה שסודר ומוגבל להם מאת השם ית' ואין להם רשות להוסיף ולא לגרוע, והשם ית' עם היותו אלוה גדול עליהם הוא מטפל במשפט יתום ואלמנה וכו', ויש בידו להוסיף או לגרוע כפי המעשה, מה שאין כן במלאכים וגלגלים שממשלתם קצובה ומוגבלת ממנו ית' כנזכר: פרק ששה עשר חייב הכבוד והעבודה לאלהים על כל אחד מהארבעה צדדיו, אינו דבר שוה בכלם, פי החייב היותר גדול על האדם השלם הוא מצד היותו מפיר גדולת האל ית' ורוממותו ויכולתו מבלי שיקנה לתשלום שכר פי זהו השלימות שהגיע לו אברהם אבינו ע"ה להיותו נקרא אברהם אוהבי, וירא אלהים מצד גדולתו ולא מצד יראת עונשו.

וגדר חייב שני לזה הוא מצד שהוא פאב לנו שהוציאנו לאויר העולם כמו שזכר. וגדר חייב שלישי הוא שהוא פאדון ורב לנו ואנחנו עבדיו שהוציאנו מבית עבדים כנזכר למעלה, ובכלל זה מה שמשגיח עלינו בכל דור להצילנו מיד צרינו ומכל המקרים והרעות המתרגשות לבוא בעולם, והאיר עיינינו בנתינת תורתו לשנודע מה שהוא היפך רצונו שנגדל ממנו, והם נס"ה מצות לא תעשה כנגד שנת החמה ומה שנקלל בהם, וגדר חייב הרביעי לראשון הוא מה שהטיב ומטיב וייטיב לנו בכל דור ודור בהשגחת עינו הטובה עלינו בדרך פלל ולכל אחד ממנו דרך פרט, ומה שהאיר עיינינו במאור תורתו לטוב לנו כל הימים בעוה"ז ובעוה"ב לצוותנו רמ"ח מצות עשה כנגד איבריו של אדם: והנה הירא את דבר ה' והאוהב אותו מצד מעלתו ורוממותו, ומקיים תורתו עשה ולא תעשה לא לאהבת השכר ולא מיראת העונש, הוא הנקרא אוהב ה' וירא ה', ואין מעלה למעלה ממנה, וכמו שאמר (תהלים קי"א) אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו, ושני לו העובדו ומכבדו פאב, מצד שיצרו והוציאו לאויר

העולם ושומר תורתו ומצותיו מצד זה, ושלישי לו המכבדו ועובדו כעבד, מצד שפדה את אבותיו מעבדות והצילם מכל צרה, וכן שמציל אותו מכל פגע ומכל מקרה בכל יום ולכה עובד עבודתו ומקיים תורתו ומצותיו, ורביעי לו המכבדו ועובדו בהיותו מכיר היותו גמול חסדיו במה שהשיב לאבותיו ובמה שהטיב ומטיב ויטיב לו בכל יום ולכה עובד עבודתו ומקיים תורתו ומצותיו: דרך זה אנו מדריכים את בנינו ואת כלל ישראל לחנכם במצות ה' ובתורתו בהדרגה מן המאונח אל הקודם, כי נודיע להם ונרגילם לעבודתו ית' מצד שהוא מטיב להם בכל יום, וכאשר יקימו דברי תורתו ומצותיו פן ירבה וכן יפרוץ להטיב להם, ואח"כ מצד יראת העונש, אם ירפו ידיהם מעסקם בתורה ובמצות שביבאו עליהם ח"ו צרות רבות ורעות, ואחר זה אנו משלימים אותם יותר בעבודתם שתהיה יותר שלימה ומכוננת לו ית' בהיותו הוא בורא העולם ויצר את האדם בחכמה נפלאה פאב את הבן ירצה ויותר, ואלמלא פה לא יצא לאויר העולם שלם מכל מה שנברא תחת גלגל הירח, ועבודה זו מכוננת ושלימה יותר מן הראשונות, כי בזאת ישיג המעלה האחרונה והיא שיעבוד את השם ית' וית' מצד גדולתו ורוממותו ית', ויקרא אוהב ה' וירא אותו מבלי פנונה אחרת, כמו שבארנו, והיא המעלה הגדולה מצד עצמה והשכר הגדול בעוה"ז ובעוה"ב, ונקלל בו כל השקר שיש לעובד מהצדדין האחרים, וכמו שאמר המשורר ע"ה אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד, שהוא הירא את ה' מבלי תקנה לשכר כמו שבארנו, אמר גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים וגו', הון ועושר בביתו וגו' כי גם במה שלא נתפונן אליו בעבודתו והוא תשלום השכר גייע לו מצד היותו ירא את ה' מבלי פנונה אחרת.

וכן מה שכתוב (דברים י"א) והיה אם שמע תשמעו אל מצותי וגו' לאהבה את ה' אלהיכם וגו', ונתתי מטר ארצכם בעתו וגו', הרי שבעבודה מצד היראה ומצד האהבה והבט אל עמל ואל שכר לא יוכל, ישיג גם פן מה שלא שאל ומה שלא פיון אליו: ונאמר כי בכלל האהבה והיראה יהיו נכללות פלן, ויהיו האהבה והיראה שמים שהן ארבע פי האהבה הגמורה לא תושג פי אם במה שמכיר ויודע האדם היותו נוצר מהאל ית' ע"צ היותר שלם שאפשר, והיות כבן לו, וכן במה שהוא מטיב לו בכל יום בכל צרכיו וענייניו, כי בזה תפגס אהבתו בלב ויעבדהו ויכבדהו אח"כ גם שלא היה מטיב לו אלא מצד מעלתו ורוממותו, והיראה הגמורה גם פן תושג מצד היותו מכיר ויודע מה שהפליא השם ית' לעשות עם אבותינו ע"ה להוציאם מעבדות לחירות ושהצילם בכל דור ודור ומציל אותם גם פן בכל יום, ובזה מכיר גדולתו ורוממותו שאין מי יאמר לו מה תעשה, ובזה תפגס יראתו בלב ויעבדהו ויכבדהו מצד מעלתו ורוממותו לבד, ונמצא פי מצד מה שיצרו ומה שהטיב לו השיג גדולתו ואהב אותו אהבה שלימה מבלי פנונה אל הטוב העתיד, ומצד מה שהכיר שהוא עבדו שהצילו מכל צרה ומה שהכיר מרוממותו ויכלתו בלתי בעל תכלית, השיג גדולתו וקבע בלב יראתו מבלי שום פנונה ליראת העונש העתיד, והרי האהבה והיראה שמים שהן כוללות כל הד' הצדדין הנזכרים: פרק שבועה עשר כלל העבודה לאלהים היא פאב וכאדון, וכמטיב וכגדול, כמו שבארנו, וגם פי על כל אחת מהנה אנו חייבים בקיום כל התורה ומצותיה עשה ולא תעשה כמו שכתבנו, עכ"ז בהשפלות הטוב ותברר פי יש קצת מצות מיוחדות לכל אחת ואחת, פי התורה כולה חלק ממנה מה שאנו חייבים לעשות ומה שאנו מוזהרים ממנו ממה שבינו לבינינו, וחלק

ממנה במה שאנו חייבים לעשות ומה שאנו מוזהרים מעשות במה שבינינו לבינינו, והנה בערף מה שאנחנו חייבים בעבודתו מצד היותו פאב ואדון לנו ואנו כבנים ועבדים לו, נתחייבנו בכל מה שבינינו לבינינו, כי בהיותנו בני איש אחד ה' איש מלחמה, ובהיותנו עבדי אדון אחד ה' אדונינו, אנו שנים וחיובים אנו להתנהג זה עם זה באהבה ואהבה, ומאי דסגי לאחד ממנו לא נעביד לחברנו, וזהו כלל המצוות והאזהרות שבינינו לבינינו, ובערף מה שאנחנו חייבים בעבודתו לפי שהוא מטיב לכלנו דרך כלל ולכל אחד ממנו דרך פרט, כי מזה אנו משיגים ג"כ קצת גדולות ורוממותו, אנו גמולי חסדיו וקטנים מבלי ערף לפניו ואנו חייבים בכל המצוות והאזהרות שבינינו לבינינו ית', ואם נסתפל במצוות ואזהרות שבינינו לבינינו נמצא קצתם דרך חבה ואהבה ונחנינה, כהלואה לחבר ואהבתו והחזקת ידו וכל מה שתלוי בגמילות חסדים, וכן בערף מה שאנו בנים להשי"ת שאנחנו כמו אחים, וקצתם בגזל ואונאה וכל דינים שבין אדם לחברו, בערף מה שאנו עבדי ה' המיוחסים בעבודתו ית', וכן מה שבינינו לבינינו ית' את קצתם מפני שהם הטעם בערף מה שהטיב עמנו או ייטיב לנו, וקצתם הן בלי טעם והם חקים אשר לא השגנו תכלית טעמם, והם בערף מה שאנחנו חייבים בעבודתו מצד גדולתו ורוממותו אשר הוא נעלם ממנו גם כן: וכן בענין התפלה, גם כן מכל אחד מהצדדים ה' אנו חייבים להתפלל אליו ולהודות לו ולברכו עכ"ז קצת מהתפלה מיוחסת ומסודרת לצד אחד, וקצתם לצד אחר, שהרי אז"ל (ברכות ל"ב) לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל, ואמרו ג"כ, ג' ראשונות שבחו של מקום, אמצעיות שאלת צרכיו, אחרונות כמי שקבל פרס מרבו ויוצא, והנה סידור שבחו של מקום הוא כנגד מה שאנו עובדים אותו ומתפללים אליו מצד גדולתו ורוממותו והם שבחיו, ושאלת צרכיו כנגד מה שאנו בניו ועבדיו והוא פאב ואדון לנו ואין מי שיספיק לנו צרכינו אלא הוא ית' וית', וכנגד מה שהטיב לנו הוא שלש אחרונות שהם כמי שקבל פרס מרבו, כי הוא בטוח אחר תפלתו שהוא יתברך ישלים ויקבל תפלתו וייטיב לו בכל מה ששאל ממנו, ובברכה הראשונה נרמזו כולם האל הגדול הגבור והנורא, הוא מעין גדולתו ית', גומל חסדים טובים הוא מעין מה שהוא מטיב עמנו, קונה הפל הוא כמו קונה שמים וארץ, שברא כל העולם ויצר האדם והרי אנו כבניו, ומביא גואל לבני בניהם מעין מה שהוא פאדון לנו ואנחנו עבדיו וצאן ידו ועתיד לגאול אותנו כמו שגאלנו לשעבר, ולפי שעיקר התפלה ראוייה להיות בספור גדולתו וגבורתו סדרו מיד ברפת אתה גבור לעולם ה' וכו', ואתה קדוש וכו', שפולן סובבות על גדולתו ית' וגבורותיו, ולפי שהתשובה וסליחת העון הם רחמים גמורים מאת האל ית' פאב את בן ירצה למחול לבנו ולהעביר פשעיו בתשובתו, סדרו בברפת השיבנו אבינו וכו', ובברפת סלח לנו אבינו וכו', מה שלא תמצא אבינו בכל התפלה כ"א בשתי ברכות אלו, ובברכה הפוללת שהוא אב הרחמן רחם עלינו (תהלים ק"ג) כרחם אב על בנים רחם ה' על יראיו והם השבים, וכן אמר הכתוב (ירמיה ג') שובו בנים שובבים, קראם בנים במקום התשובה אע"פ שאינה שלימה שהרי עדיין הם שובבים, ואין זה אלא מפני היותם בנים כפזכר: וכמו שאנו חייבים בעבודתו ית' מן הד' צדדים, כן הוא יתברך מקבל תפלתנו ומתרצה בעבודתנו עבודת כל המצוות בערף פלן, בערף מה שהוא אב לנו, ואדון, ומטיב, וגדול, כי כמו שהוא ראוי והוא דבר טבעי הרחמנות שפירחם האב על הבן, כן הוא ראוי לפניו יתברך שפירחם עלינו פאב, וכמו שהוא ראוי

לרב ואדון שישגיית בתקנת עבדיו, פן הוא ראוי לפניו ית' להספיק צרכינו מצד שאנחנו עבדיו, וכמו שהוא ראוי למי שהרגיל עצמו להטיב לאיש אחד שישלים חקו וייטב לו בכל עת שיצטרף, פן ראוי לפניו ית' שייטיב לנו בכל יום ובכל שעה ובכל רגע, פיון שפחר אבותינו ויבחר בזרעם אחריו להטיב להם ולהצילם מפל צרה, וכמו שהוא ראוי למי שהוא גדול ויכול שייטיב לשפלים וימחה ביד הקמים עליהם ויציל עשוק מיד עושקו, פן ראוי לפניו ית' מצד גדולתו ורוממותו להשגיח בשפלים ולהטיב להם ולהציל העשוקים, וכמו שאמרו (מגילה ל"א) פל מקום שאפה מוצא גדולתו ית' אפה מוצא ענותותו שנאמר (דברים ד) האל הגדול וגו' וכתוב עושה משפט יתום ואלמנה, וכן (ישעיה נ"ז) כי כה אמר רם וגו' וכתוב ואת דפא, וכן בפתובים וכו', ולכן אנו אומרים בתפלותינו ותחנונינו, אבינו מלפנו, לומר כי מצד שהוא אבינו ומצד שהוא מלפנו ואנחנו עבדיו ראוי שישמע תפלתנו, וכן אנו מזכירים חסדיו שעשה עם אבותינו שכן ראוי שעשה עמנו, וכן אנו מזכירים גדולתו וגבורותיו ג"כ מזה הצד שייטיב לנו ויושיענו, וכמו שפיתנו: וגם כי חייב האדם לכבד ולעבוד, לאב, ולרב, ולמטיב, ולגדול, עם פל זה העבודה מיוחדת לאל ית' ולא לזולתו, כי לא מצינו בתורה שם עבודה בשום מצוה כ"א בקרבנות ובתפלה, וזו היא העבודה המיוחדת לאלהים והיא משוללת מאחרים כמ"ש הכתוב לא תשתחוו להם ולא תעבדם, ואמר בתפלה (שמות כ"ג) ועבדתם את ה' אלהיכם (דברים י"א) ולעבדו בכל לבבכם, כי הקרבנות והתפלה הנכללים בכלל לשון עבודה נאסרים לנו לעשותם לזולתו ית', משא"כ בכבוד שהאדם מצווה בכבוד האל ומנוזהר מלחלל שמו אינו נאסר לזולתו, אלא אדרבה אנו מצווים בכבוד האבות והחכמים והזקנים ושלא נחלל כבודם, וכן לנהוג כבוד במי שהטיב לנו ובמי שאדנותו עלינו, כמו המלה, או האדון נגד עבדיו, והטעם כי העבודה מיוחדת למי שהוא אלוה ושלט מאין פמוהו, שהעובד ומקריב לפניו מפיר ויודע שאין מי שיוכל לסלוח האשמות אלא הוא, וכן התפלה היא במקום קרבן, שהתפלות פנגד תמידים תקנום, וכן אמר הכתוב (הושע י"ד) ונשלמה פרים שפתינו, ואמר הכתוב (ויקרא א') אדם כי יקריב מפם קרבן לה', וכן ועבדתם את ה' אלהיכם, ולעבדו בכל לבבכם, איזו היא עבודה שפלב זו תפלה: פרק שמנה עשר וראיה מן המוחש כי העבודה מיוחדת לו ולא לזולתו, כי החוש מוכיח ומעיד כי קיום לשום דבר בעולם כ"א להשי"ת, כי הנבראים הם בעלי הנהיה והפסד ואין בידם יכולת ולא שלימות גמור להטיב ולהרע, כי האנשים שהם מבחר העולם השפל אין להם קיום והעמדה בעולם מתמדת ביכלתם להטיב או להרע, וגם בזמן יכלתם הם בעלי שינוי ומבטיחים ואינם עושים, והגלגלים והפוככים אינם בעלי בחירה ורצון, כי פעולתם מוגבלת ומסודרת ולא ישנו את תפקידם במהלכם ובתכונתם, וכן בהכרח מה שהוא מושפע מהם בעולם השפל הוא הסדר המוגבל בהם אינו משתנה מצדם כ"א ברצונו ית', אשר מזה יחייב השכל שאין העבודה ראויה להם פיון שאין בבחירתם להוסיף או לגרוע לעובד ממה שסודר, וכן אנו רואים שישגים מקרה מה שלא יעלם מקדרות השמש והירח, ואין ראוי לעבוד למי שישגיגהו מקרה כזה, פל, שכן שהם בעלי תכלית, ושאר הפוככים הקיימים אינם בגדר השמש לא בדמותם ולא באיכותם, ואם לשמש הגדול באיכות ובכמות לא ניתן לו עבודה כ"ש לשאר הפוככים: וכן המלאכים אין העבודה ראויה להם, כי הם עלולים מאתו יתברך ואין לכל אחד מהם שלימות ויכולת

בְּכָל הַדְּבָרִים הַנִּבְרָאִים, כ"א לְמַה שֶׁנִּתְמַנּוּ עָלָיו וְלְמַה שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ אֵלָיו בְּשִׁמְם, כֵּן הֵם הַמְּלָאכִים ר"ל שְׁלוּחִים לְדְבָרִים פְּרָטִיִּים כְּפִי רְצוֹן הָאֵל ית', וְאִין לָהֶם יְכוּלֹת לְשַׁנּוֹת מַמָּה שֶׁנִּתְמַנּוּ אוֹ נִשְׁתַּלְּחוּ וּלְפַעֲמִים אַף בְּמַה שֶׁנִּתְמַנּוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ אִין לָהֶם יְכוּלֹת, וְכִמוֹ שֶׁדָּרָשׁוּ ז"ל (בַּמִּדְבָּר רַבָּה פ' י"ט) עַל פְּסוּק (בַּמִּדְבָּר י"ז) וַיַּעֲמֹד בֵּין הַמַּתִּים וּבֵין הַחַיִּים וַתַּעֲצֹר הַמַּגֵּפָה שֶׁעָכַב אֶת הַמְּלָאָךְ, וְע"י דְּוֹד הַמְּלָאָךְ ע"ה ג"כ נַעֲצְרָה הַמַּגֵּפָה וְנֶאֱמַר לַמְּלָאָךְ (דְּה"א כ"א) רַב עֲתָה הֵרָף יָדְךָ, וּבְזִמְנָן חֲרַפְנָן בֵּיהֶמ"ק גִּסְתַּלְּקוּ וְנִתְחַלְּפוּ כְּמַה מְלָאכִים מְמַנּוּיִים כְּמוֹ שֶׁדָּרָשׁוּ (אִיכָה רַבָּה) עַל חֲלָל מַמְלַכָּה וּשְׂרִיָּה, וְכֵן יִקְרָה לְקַצַּת מְלָאכִים דְּמוֹת כְּלִיזוֹן כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ עַל הַמְּלָאכִים שֶׁהֵם נִבְרָאִים וְנִשְׁרָפִים בְּכָל יוֹם, וְעַלָּה בְּיַדְנוּ שְׂאִין הָעֲבוּדָה רְאוּיָה כ"א לְאֵל ית' כִּי הוּא סַבַּת הַכָּל וְיִכְוֹלָתוֹ בְּלִתי בְּעַל תְּכֵלִית, מַמָּה שֶׁמַּעִיד הַחוּשׁ כִּי אִין לְשׁוּם דְּבָר קִיּוּם וְיִכְוֹלֹת גָּמוּר כִּי אִם לוֹ יִתְבָּרַךְ: וְכֵן מַעִיד הַחוּשׁ עַל הָעֲבוּדָה שֶׁהִיא מְיֻחָדָת לְאֱלֹהִים, מַמָּה שֶׁרְאוּנוּ מְזִמְנָן בְּרִיאַת הָעוֹלָם, הָאֲבוֹת ע"ה וְהַקּוֹדְמִים לָהֶם וְהַמְּאֻחָרִים לָהֶם מִן הַחֲכָמִים וְהַנִּבְיָאִים כְּלָם עוֹבְדִים אֶת ה', מְקַרְיָבִים אֵלָיו קָרְבָנוֹתֵיהֶם וּמְהַלְלִים אוֹתוֹ וְשׁוֹאֲלִים מִמֶּנּוּ צָרְכָיו בְּתַפְלָה וּתְחִנָּה, הַקּוֹדֵם אָדָם הֲרֵאֲשׁוֹן יִצִּיר כְּפִיו שְׁלוֹ ית' מִפְּנֵי שֶׁרְאוּנוּ שֶׁעָבַר עַל צִוּוּי הַשִּׁי"ת הַקּוֹשֶׁה לְחַכְמִים ז"ל אִיךָ לֹא הִנּוֹכַר בַּתוֹרָה שֶׁשָּׁב בְּתַשׁוּבָה, וְלִכְךָ אֲמָרוּ בְּמַסְכַּת ע"ז (ח') יוֹם שֶׁנִּבְרָא בּוֹ אָדָם הֲרֵאֲשׁוֹן כִּינּוֹן שֶׁשֶׁקַּעַה עָלָיו חֲמָה אָמַר אִי לִי שֶׁמָּא בְּשִׁבִיל שֶׁפְּרַחְתִּי חֲשֵׁף הָעוֹלָם בְּעַדִּי וְחִזַּר לְתַהוּ וְבַהוּ וְזוֹ הִיא מִיתָה שֶׁנִּקְנְסָה עָלָיו הִיָּה יוֹשֵׁב וּבוֹכָה כָּל הַלַּיְלָה וְחִנָּה בּוֹכָה כְּנִגְדּוֹ כִּינּוֹן שֶׁעַלָּה עַמּוּד הַשַּׁחַר אָמַר מְנַהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם הוּא עֲמֵד וְהַקְרִיב שׁוֹר שֶׁקִּרְנָיו קוֹדְמוֹת לְפָרְסוֹתָיו שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים ס"ט) וְתִיטֵב לֵה' מְשׁוֹר פֶּר מִקְרִין מִפְּרִיס בְּרִישָׁא מִקְרִין וְהִזַּר מִפְּרִיס, וַיֵּשׁ לְדַקְדָּק בְּמֵאֲמַר זֶה כִּי אִיךָ חָשַׁב אָדָם הֲרֵאֲשׁוֹן הָעוֹלָם בְּעַדוֹ בְּשִׁבִיל שֶׁפְּרַח וּכְשֶׁעַלָּה עַמּוּד הַשַּׁחַר אָמַר מְנַהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם הוּא, וְהִרִי מִשְׁעָה ד' שֶׁנִּזְרָקָה בּוֹ נִשְׁמָה וְשִׁעָה חֲמִישִׁית שֶׁעֲמַד עַל רַגְלָיו וְשִׁעָה שְׁשִׁית שֶׁקָּרָא שְׁמוֹת וּשְׁבִיעִית שֶׁנִּזְדַּוְּנָה לּוֹ חֲנוּה, הִיָּה הוֹלֵךְ וְרוֹאֶה הַשְּׁמַשׁ עוֹלָה לְאֲמָצַע הָרְקִיעַ וּמִתְחִיל לִיָּרֵד לְצַד מְעַרְב, וּבְשִׁעָה ח' שֶׁעָלוּ לְמַטָּה ב' וַיָּרְדוּ ד' וּבְתַשִּׁיעִית שֶׁנִּצְטָנָה וּבְעֶשְׂרִית שֶׁפְּרַח כְּבָר רָאָה הַשְּׁמַשׁ נוֹטָה לְמַעַרְב וְקָרוֹב לְשִׁישְׁקַע, וְאִיךָ לֹא חָשַׁב שֶׁהִיָּה מְנַהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם.

וְנִרְאָה שֶׁחָשַׁב אָדָם הֲרֵאֲשׁוֹן כְּשֶׁרָאָה הַשְּׁמַשׁ עוֹלָה לְאֲמָצַע הָרְקִיעַ וַיִּזְרַד, שֶׁהִיָּה יוֹרֵד עַד הַמַּעַרְב אֲצֵל הָאֲנָפֶק וַיִּחְזוֹר לְעֵלוֹת מִשָּׁם לְאֲמָצַע הָרְקִיעַ, וַיָּרֵד לְצַד מְזֻרְחָ עַד וַיִּחְזוֹר לְעֵלוֹת, וְשֶׁכֵּן יִהְיֶה מְנַהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם, כִּי לְעוֹלָם הַשְּׁמַשׁ יִהְיֶה עַל הָאֲרֶץ בְּדָרָךְ זֶה, וְכִמוֹ שֶׁפּוֹבְרִים מַחֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל שְׂאִין הַשְּׁמַשׁ הוֹלֵךְ בְּלַיְלָה לְמַטָּה מִן הָאֲרֶץ אֲלָא נִכְנָסֵת לְתוֹךְ עוֹבֵי הָרְקִיעַ בְּמַעַרְב וְחוֹזֶרֶת לְמַעְלָה מִן הָרְקִיעַ עַד מְזֻרְחָ וַיּוֹצֵאת מִמְזֻרְחָ מִתּוֹךְ חֲלוֹן שֶׁבְּעוֹבֵי הָרְקִיעַ, וְאָדָם הֲרֵאֲשׁוֹן חָשַׁב שֶׁתְּחִזוֹר הַחֲמָה מִלְּמַטָּה וּלְעוֹלָם תִּרְאֶה בְּאֲרֶץ, וּכְשֶׁרָאָה שֶׁשֶׁקַּעַה חָשַׁב שֶׁחֲשֵׁף הָעוֹלָם בְּעַדוֹ וּכְשֶׁעַלָּה עַמּוּד הַשַּׁחַר אָמַר מְנַהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם הוּא כֵּן לַיְלָה וַיּוֹם וְלֹא כְּמוֹ שֶׁחָשַׁבְתִּי קוֹדֵם שֶׁלְעוֹלָם יִהְיֶה יוֹם, וְאָז עֲמַד וְהַקְרִיב שׁוֹר שֶׁקִּרְנָיו קוֹדְמוֹת לְפָרְסוֹתָיו, לְהוֹרוֹת כִּי הָאֵל ית' בְּרָא עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וְהוּא מְקַבֵּל תַּשׁוּבָת הַשְּׂבִיִּים, שֶׁהוּא חָשַׁב שֶׁמִּיד הִיָּה גִּפְרַע מִמֶּנּוּ עַל שֶׁעָבַר עַל צִוּוּי, וְרָאָה עֲתָה שֶׁהָאֲרִיךְ לוֹ וּמְקַבֵּל תַּשׁוּבָתוֹ שֶׁנִּחַם עַל רַעְתּוֹ וּבְכָה כָּל הַלַּיְלָה וְלֹא הִתְקַרֵּב הָעוֹלָם עַל חֲטָאתוֹ אֲלָא עֲדִיין כְּמִנְהֲגוֹ נוֹהֵג, וּבְרֵאוֹתוֹ כִּי מְנַהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם הִיָּה שִׁישְׁמָשׁוּ יוֹם וְלַיְלָה אוֹר וְחֲשֵׁף, רָאָה כִּי הִיָּה רָמַז עַל כִּי מִי שֶׁחֲשֵׁף עָלָיו הַיּוֹם שֶׁחֲטָא יֵשׁ תְּקוּנָה לְאַחֲרִיתוֹ שִׁישְׁטַעַר

ויצוים וישוב אל ה' וירחמהו ויאיר חשכו ויקבל תשובתו, כי על תנאי זה ברא את העולם, ולזה הקדים שור שקרנותיו קודמות לפרסותיו, כלומר של מעשה בראשית שנבראו בקומתם ולפיכך קדמו קרנותיו שהרי עמו נוצרו ויצאו תחלה מן הארץ, והיגו שור פר ביום שהיה שור ששור בן יומו קרוי שור היה גדול כפר, ואת זה הקריב, כי היה אפטר לומר כי היו ביום ההוא ג"כ שונרים אחרים, שנתעברו ונולדו באותו יום כמו אדם הראשון שעלו למטה ב' וירדו ד', ולא רצה להקריב כ"א מאותם שלא נולדו מזכר ונקבה אלא שנבראו בקומתו, להורות על הבריאה שברא האל יתברך כל הדברים בשלימותם ורוצה בקיומם, ואם יחטאו יעבור על חטאתם פשיחזרו בתשובה, ויקבל שחיטת הקרבן השלם בבריאה במקום האדם שהיה שלם בבריאה יציר כפיו של הקב"ה, ורמז הקרנים שהם קודמים לפרסות, כי כמו שקרנים למין הבהמה הם לה מגן וצנה לשיהיה לה קיום, כן הנפש המשפלת שבאדם והיא כמו קרן חזות בין עניו, היא לה מגן וצנה לשום לו לאדם שארית בארץ ולהחיותו בשכלו הנה, שאם יחטא ידע וישפיל בנפשו כי התשובה קדמה לעולם ושהוא ית' מקבל שבים, ויכניע פח החומר שהוא דומה לפרסות שיהיה מוכן לעבודת השכל והיא עבודת האל ית', כי השכל היא התחלה, והעיקר והחומר הוא הסוף והטפל כמו הפרסות לערך הקרן, והכל בנו למד ממנו והביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהו וישע ה' אל הכל ואל מנחתו וגו' (בראשית ד') כי הבכורות אותם שנבראו הם עצמם ולא נולדו מזכר ונקבה והם שלמי היצירה, כי בקומתם נבראו וקדמו קרניהם לפרסותיהם, ובהיות פנונתו שלימה וקרפנו תמים פתוב (שם) וישע אל הכל כלומר לכוננתו השלימה, ואל מנחתו והוא הקרבן התמים, וקין הביא מפרי האדמה ממה שצמחה האדמה אח"כ, כמו שאחז"ל מן הפסולת משל לאריס רע אוכל את הבכורות ומכבד למלך בסופיות, ולכך אמר ואל קין ואל מנחתו לא שעה, כי כמו שמנחתו היתה גרועה שלא היתה ממבחר אותו המין שהוא אותו שנברא ביום המיוחד לו מששת ימי בראשית, כך מחשבתו לא היתה שלימה שלא ייחס הבריאה להשי"ת אלא שעולם כמנהגו נוהג, ולזה לא הביא כ"א ממה שהיתה צומחת האדמה ולא ממה שנברא בתחלה, שהיה ידוע לו לפי קבלת אביו אדם הראשון שכל הצמחים עמדו בפתח קרקע ולא יצאו עד שהתפלל עליהם אדם הראשון וכמו שאחז"ל, והוא לא האמין לו, ומפני כי קרבן אדם הראשון והכל בנו היו מהדברים שנבראו בששת ימי בראשית כמו שאמרנו, לא הוצרכו לבנות מזבח לקרבנם, כי היה ידוע ממהות הקרבנות שהיה מכוון לה' ית', אבל נח שמה שהקריב היה מן הנולדים מזכר ונקבה הוצרך לבנות מזבח, להורות כי הקרבן הוא היה לשם השם, ולכן פתוב בנח (בראשית ח') ויכן נח מזבח לה' וגו', ומשם והלאה האבות ע"ה וכל הבאים אחריהם בנו מזבחות לקרבנות להורות פנונתם כי היא להקריב קרבן לה' שאין העבודה ראויה לזולתו: וכן התפלה נקראת עבודה שהיא מיוחדת להשם ולא לזולתו כמו העבודה, וכמו שראינו ג"כ האבות והקודמים והמאונחרים להם שהתפללו שהיתה תפלתם מכוונת להשם, כי לו יאות התהלה כי הוא סבת הפל: והראיה מן התורה שהעבודה היא לאלהים, כל התורה מלאה מזה, ממה שמזהיר ומצוה אותנו לעבדו והעידה על כל אותם שקרבו לעבודתו, ואמר בקרבן (ויקרא א') אדם כי יקריב מכם קרבן לה', ואמר יותר בפירוש (שמות כ"ב) זנבך לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו ואמר בתפלה (דברים י"א) ועבדתם את ה' אלהיכם (שם

כ"ג) וילעבדו בכל לבבכם וגו': פָּרַק תִּשְׁעָה עֶשֶׂר הָעִקָּר הַשִּׁשִּׁי הוּא, כִּי הָאֵל יִתְבַּרֵּךְ מִשְׁפִּיעַ שְׁפַע נְבוּאָה לְרְאוּי וּמְכִינ עֲצָמוֹ לָהּ, וְזֶה בְּרִצּוֹן אֱלֹהֵי כַמ"ש הָרַב הַמּוֹרָה ו"ל פָּרַק ל"ב מְחַלֵּק ב' וְאָמַר הַפְּתוּב בְּהוֹדַעַת עִקָּר זֶה (שֵׁם י"ח) נְבִיא אֲקִים לָהֶם מִקְרַב אַחִיהֶם וְגו', וּבְמִדַּת הַנְּבוּאָה וְאִמְתּוּתָהּ פָּתַח הָרַב ו"ל פָּרַק ל"ו שֶׁהוּא שְׁפַע שׁוֹפֵעַ מֵהַשִּׁי"ת עַל פֶּתַח הַדְּבוּרֵי תַחֲלָה וְאִם כ"פ עַל הַפֶּתַח הַמְּדַמָּה וְזֶה בְּאִמְצָעוֹת הַשְּׂכָל הַפּוֹעֵל: וְהַסְּבוֹת לְמִצִּיאוֹת הַנְּבוּאָה חֲמִשׁ.

הַרְאֵנוּ כִּי הָאֵל יִתְבַּרֵּךְ לֹא יִמְנַע טוֹב מִבְּעַלְיוֹ, וּכְשִׁיכּוֹן הָאָדָם בְּחֻמְתּוֹ וּמְדוּתּוֹ לְנְבוּאָה יִשְׁפַע עָלָיו שְׁפַע נְבוּאָה לְהוֹרוֹת עַל מַעֲלַת נַפְשׁוֹ שֶׁהִגִּיעָה לְמִדְרָגָה הָעֲלִיּוֹנָה שֶׁל הָאָדָם וְתַכְלִית הַשְּׂלִימוֹת אֲשֶׁר אֶפְשָׁר שִׁימְצָא לְמִינוֹ, הַשְּׁנִית כִּי גַם שְׁמַצַּד הַשְּׂכָל יִשָּׂג מִצִּיאוֹת הַשִּׁי"ת וְהַשְּׂגָחָתוֹ וְיִשְׁרוּ בְּהִנְהַגַת הָעוֹלָם, רְצָה הָאֵל ית' לְהַשְׁפִּיעַ שְׁפַע נְבוּאָה עַל הַמוֹכְנִים כְּדֵי שִׁיעִידוּ עַל מִצִּיאוֹתוֹ יִתְבַּרֵּךְ וְשִׁעִינּוּ פְקֻחוֹת עַל כָּל דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם לְתַת לְאִישׁ כְּדַרְכּוֹ וּכְפָרֵי מַעֲלָיו.

הַשְּׁלִישִׁית הִיא כִּי ע"י הַנְּבוּאָה יוֹדְעוּ הַדְּבָרִים הַנִּרְצִים אֶצֶל הַשִּׁי"ת מִהַבְּלִתִּי נִרְצִים, כִּי הַיְדִיעָה הַמְּחַקְרִית אֵינָה מְסַפֶּקֶת לְדַעַת הַדְּבָרִים הַנִּרְצִים אֶצֶל כְּדֵי שֶׁבְּאִמְצָעוֹתָם יִגִּיעַ הָאָדָם לְהַשְׂגַת הַשְּׂלִימוֹת הָאֲנוּשִׁי.

הַרְבִּיעִית לְהַזְהִיר הָעוֹבְרִים בְּכָל דּוֹר וְדוֹר. הַחֲמִישִׁית לְהוֹדַעַת הָעֲתִידוֹת וְעֲשִׂיית הַנְּסִים וְהַנְּפִלְאוֹת: וּבְבִיאֹר הַסִּבָּה הַרְאֵנוּ נֹאמַר, כִּי הוּא יְדוּעַ כִּי נִפְשׁ הַמְּשַׁפֵּלֵת שֶׁבְּאָדָם אֲצוּלָה מֵעוֹלָם הָעֲלִיוֹן, וְאָמְרוּ חַז"ל שֶׁהִיא נִחְצָבֶת מִתַּחַת כֶּסֶף הַכְּבוֹד, וְאִחֵר שֶׁהִיָּתָה לָהּ הַשְּׂגָה בַּדְּבָרִים עֲלִיוֹנִים קוֹדֵם הִיָּתָה בַּגּוֹף תִּשְׁאָר בָּהּ הַכְּנָה אֶפִּילוֹ בְּהִיָּתָה בַּגּוֹף לְשִׁמְשִׁיג בָּהֶם, וְזֶה מִשְׁנֵי פָּנִים.

הָאֶחָד בְּאִמְצָעוֹת הַגּוֹף וְהַשְּׂמִיטָה בְּכַחוֹתָיו בְּחֻמְשַׁת הַחַוְשִׁים וְכַח הַדְּמִיוֹן, וְלִקְיַחַת רְאֵיהַ מֵהֶם בְּהַשְּׂגַת הַדְּבָרִים הַטְּבַעִיִּים בְּזֶה הָעוֹלָם הַשְּׂפָל, וְגַם בְּעוֹלָם הָאִמְצָעִי, וּקְצַת בְּעוֹלָם הָעֲלִיוֹן בְּהַשְּׂגַת מִצִּיאוֹת הַשִּׁי"ת וְשִׁאָר הָעִקָּרִים, הַשְּׁנִי כִּי כְּשִׁתְּוֹן לְנְבוּאָה תִּשְׂגֵי בְּרִצּוֹן הָאֵל ית' שְׁפַע נְבוּאָה לְשִׁמְעָלָה לְדְמִיוֹן הַשְּׂנָה שֶׁהִיָּתָה בָּהּ קוֹדֵם בּוֹאָה לַגּוֹף, וְהִיא הַשְּׂגַת הַדְּבָרִים הָעֲלִיוֹנִים שִׁיּוֹדִיעָהוּ כְּפִי הַכְּנָתוֹ, וְזֶה אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַשִּׁיג אֶף בְּהַכְּנֹת הַצָּרִיכוֹת מִחֻמְתָּהּ וּמְדוּתָּהּ כִּי אִם בְּנוֹחַ הַחַוְשִׁים וּבְבִטּוֹלָם מִפְּעוּלוֹתֵיהֶם, וְתִשְׁאָר אֵז הַנְּפִשׁ הַמְּשַׁפֵּלֵת זְכָה וְקָרוֹבָה לְמַה שֶׁהִיָּתָה קוֹדֵם הַתְּמַזְגָּה בַּגּוֹף, וְתִשְׂגֵי מִן הַדְּבָרִים הָעֲלִיוֹנִים כְּפִי מַה שֶׁנִּשְׁלָמָה בַּשְּׂלִימוֹת הַחֻמְשִׁים וְהַטְּבַחַת הַמְּדוּת, כִּי גַם שְׂנַחוֹ הַחַוְשִׁים וְנִתְבַּטְּלוּ בַּעַת הַשְּׂגָתָהּ הַשְּׁפַע הַהוּא, עִם כָּל זֶה נִשְׁאָר בָּהּ שְׂלִימוֹת בְּמַה שֶׁהַשִּׁיגָה בָּהֶם וְיִפְּוֹל הַחִקְלוֹף בְּזֶה בְּפִחוֹת וְיוֹתֵר כְּפִי הַכְּנָת כָּל אֶחָד וְאֶחָד: וּבְבִיאֹר הַסִּבָּה הַשְּׁנִית נֹאמַר, כִּי אֲנוּ צָרִיכִים לְתַת טוֹב טַעַם וְדַעַת בְּהִיָּתוֹת נִפְשׁ הַמְּשַׁפֵּלֵת נֶאֱצֶלֶת מֵעוֹלָם הָעֲלִיוֹן כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ וְהַשִּׁיגָה בַּדְּבָרִים הָעֲלִיוֹנִים, אִיךָ נִעֲלָמוּ וְנִנְעָלוּ הַיְמִנָּה שְׁעָרֵי שָׁמַיִם בְּבוֹאָה אֵל זֶה הָעוֹלָם שֶׁאֵינָה זוֹכֶרֶת כָּלֵל מִמַּה שֶׁהַשִּׁיגָה וְעִיר פָּרָא אָדָם יוֹלֵד, וְאֶף בַּקְּנוֹתוֹ חֻמְוֹת וּמְדוּת אֵינָה מִשְׁגַּת מַעֲצָמָה אִמְתַּת הַדְּבָרִים הָעֲלִיוֹנִים מְכוֹנְנִים לְמַה שֶׁהַשִּׁיגָה קוֹדֵם, וְכִאִילוֹ אֵינָה יוֹדַעַת וְאֵינָה מְפַרֵת אֶת עֲצָמָה כ"א בְּמַה שֶׁהַשִּׁיגָה וְיִדְעָה בְּזֶה הָעוֹלָם לְבַד וְנִשְׁפַּחוּ מִמֶּנָּה הַצּוּרוֹת הַרְאֵנוּ שֶׁהַשִּׁיגָה קוֹדֵם: וְעַל זֶה נֹאמַר, כִּי זֶה הִנֵּה מִשְׁלִימוֹת כְּוֹנֵנֵת הַבְּרִיאָה שֶׁל מִין הָאֲנוּשִׁי כִּי הִיָּתָה הַכְּוֹנָה לְבְרוּא מִיִּן שִׁיָּהִיָּה מוֹרְכָב מִלְּמַעְלָה וּמִלְּמַטָּה, וְהֵם הַנְּפִשׁ

המשפלת והחומר שיעבדו האל יתברך ויהיה להם שֶׁכָּר טוב בעמלם אם ייטיבו דרכיהם, ויענשו אם יעשו הרע בעיניו, והאלהים עשה שייראו מלפניו, כי שָׁאָר הפינים של ב"ח אין להם שֶׁכָּר ואין ראוי שיענשו על הפעולות הגופניות המגונות, וכן המלאכים שהם עליונים אין להם שֶׁכָּר יותר בהיותם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה, כי הם שֶׁכָּל פשוט ואין בהם אומר, אבל מין אנושי שיש בו הכנה עצות הטוב והרע ראוי שיגמל טוב ויענש על פעולות הטובות והרעות, ואם היתה הנפש זוכרת יודעת במה שהשיגה קודם היתה קרובה ומוכנת ומזומנת לעבודתו ית' מצד מה שהשיגה בעולם העליון.

, והיתה קרובה לאחד מן המלאכים ולא היתה לה שֶׁכָּר כל כך במה שנתקרבה לעבודתו ית' בעוה"ז, גם כי הוא מורכבת בחמר, אבל בהיותה נעדרת בהיותה בגוף ממה שהיתה שלימה קודם ועם כל זה משלמת עצמה בזה העולם יש לה יתר שאת ומעלה על חכמתה והטבת מדותיה: ואפשר כי אדם הראשון להיותו יציר כפיו של הקב"ה, וחסה שבנאה הקב"ה, היתה בריאתם בזה האופן, כי נפשותם בפרט נפש אדם הראשון שנאמר עליה (בראשית ב') ויפח באפיו נשמת חיים לא נעלמו ממנה סתרי החכמות שהשיגה קודם, ובחכמה זו שהיתה בה מעת יצירתו קרא שמות לכל הבהמה ביום שנברא, והיתה יודעת ומשיגת וזוכרת ממה שהשיגה קודם צאתה לאויר העולם הזה.

ולכך היה משפנה בגן עדן, וכך היה ראוי שיהיו ג"כ הבאים אחריו נמשכים ממנו ונולדים מזכר ונקבה, ועם כל זה יהיה להם שֶׁכָּר טוב בעמלם בהיותם מורכבים בחומר ויש להם יכולת להטות עצמם לצדו ולא יאבו שמוע לו, וכשחטא אדה"ר שעבר על מצותו ית' נדחה ממחיצתו וננעלו ממנו שערי שמים, ושכח מה שהשיג קודם הבריאה וכאילו לא ידע בנפשו כ"א מאותו יום שנברא, ולכן גורש מגן עדן שהיתה משפנו בזמן שהיתה נשמתו בהשגתה הקודמת, ועתה שנטבעה בין מצולת החומר לא יכול לעמוד שם מצד חטאה, וכי נסתמו מעיניה מעינות החכמה נתגלו אליה הנהגת החושים הגשמיים בנאותו אל החמר, וזהו שאמר הכתוב (שם ג') ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם וגו', כי עד עתה לא היו נוטים אל הדברים החומריים כ"א מעט מזעיר לא כביר, ועתה בסבה הנזכרת נפקחו עיניהם לכל הדברים הגשמיים ונמשכו כל הבאים אחריהם מזכר ונקבה על דרך זה, שלא ידעו בנפשותם כ"א מעת הבראם, וזו היא המיתה שגרים לו אדם הראשון ולדורות הבאים, כי מצד חטאו נשתנית הבריאה בנפשות כמו שאמרנו, והם קרובים יותר לחטוא לסבה כנזכר, ועם כל זה הוא שלימות יותר לצדיקים שיש להם שֶׁכָּר טוב בעמלם בהיותם כובשים את יצרם הרע עם התעלמותם, ממה שהשיגה נפשם קודם יותר ממה שהיה להם אם היתה להם ההשגה הראשונה כמו שפכתתי, ובסבת חטאו אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, כי אי אפשר להנצל ולהיות גזר לעולם בלי הפסק מהדברים החומריים בהיות הנפש מוטבעת בו ואינה יודעת בעצמה כ"א במה שהשיגה בזה העולם כמו שנזכר, והיה חטא זה סבה לשרוב העולם בכל הדורות הם רשעים ובני עליה הם מועטים, ויצא שֶׁכָּר הצדיקים שהוא יותר אחר שחטא אדם הראשון בהפסד עונש הרשעים שהם רוב העולם בכל הדורות, וצדיק הוא יסוד עולם: וענין התעלמות הנפש ממה שהשיגה קודם אפשר על ב' פנים, אם היא נבראת ונחצבה ממחצבה אז בזמן שניתנה בגוף, היא פוער היולד שאיני זוכר כלל מימי קדם קטנותו עד שיעמוד על השגת חושיו ופעולת פח הדמיון והוא כבן חמש או שש שנים,

ואם הנפיש הוא ברואה מקודם, וכמו שאמרו חז"ל, ובפרט נפשות הצדיקים שנבראו קודם בריאת העולם כמו שדרשו על פסוק (דה"א ד') עם המלך במלאכתו וגו', יתנה ענגן ההתעלמות והשכחה ממה שהשיגה קודם כמו הזקן שישכח תלמודו מחמת אונסו, והאונס שלה היא היותה נחצבת מתחת פסא הכבוד והסיעו אותה אל קצה אחר הפכיי לה והוא טפת הזרע, וזהו מה שאמרו חז"ל (נדה ל') בא מלאך וסוטר על פיו ומשכחו כל התורה כולה שנאמר לפתח חטאת רובץ: ואחר שנודע טעם התעלומתה ממה שהשיגה קודם, נחזור לביאור הספה השנית, והיא שרצה האל ית' להשפיע שפע נבואיי על המוכנים, כדי שיעידו בפיו על מציאותו ית' והשגחתו בזה העולם, כי השכל האנושי אינו מספיק להשגת דברים אלו על אמתתם ובפרט המון העם שאין מוציאים שפלה מן הפח אל הפועל ושתבשו באמונות אלו, ולכך הנה רצונו ית' להעמידם על האמת על ידי המוכנים לנבואה שיאמינו ויקבלו מהם כי יש דין ויש דין, ויש עולם אחר, ויש שכר טוב לצדיקים ויש עונש לרשעים, פי יהיו מקובלים דבריהם יותר בהודיע להם שישגיגו הענגן בשפע נבואיי, ממה שהיו מאמינים דבריהם על דרך הודעה מה שהשיגו בדרך המקור, והנביאים עצמם אינם סומכים על מה שהשיגו קודם בחקירתם כמו שהם סומכים על מה שראו והשיגו בנבואה ובביאור הספה השלישית, והיא שע"י הנבואה יודעו הדברים הנרצים אצל השי"ת מהבלתי נרצים, נאמר, פי כבר ביאר סבה זו בעל העיקרים חז"ל מאמר ג' פרק שביעי, ואני אוסיף עליה דברים ואומר, פי יש חילוף בהודעת הדברים הנרצים אצלו ית', פי הדברים שהשכל מחייבם בעשות הטוב והרחקת הרע לא הנה צורך להודיעם כ"א להודעת חומר העונש הבא על העובר וגודל שכר המקיימם, והם שבע מצות בני נח שהודיע להם שחייבים מיתה על כל אחת מהם, והודיע לנח בזמן המבול פי קץ כל בשר בא לפני וגו' והנה הוא משחיתם את הארץ, וא"כ כבר השיגו מדעתם שהיו העבירות החמורות נמאסות אצלו יתברך, ולא נתחדש בהם כ"א הודעת גודל העונש, ובדברים הנרצים אצל השי"ת שאין השכל מחייבם יש צורך לנביא שידיע רצון האל יתברך בהם, ומפני שאין שינוי בחקו ית' והדברים הנרצים אצלו בזמן אחד הם נרצים אצלו לעולם, אמרו חז"ל (יומא כ"ח) שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה כמשה"כ עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו', אלא שרצה להאריך בביאור רצונו ית' בכל הדברים בפרסום עד חשר יגיעו ישראל להיות המון רב ששים רבוא, כדי שיתפרסם לכלם רצונו ית' במצות ואזהרות ויקבלום עליהם ועל זרעם ועל כל הגלויים עליהם, ועיקר ההודעה במצות ואזהרות שהשכל מחייבן, הוא הודעת ערך השכר והעונש הבא עליהן, ושאר המצות והאזהרות שאין השכל מחייבן כמו החקים שנעלם טעמם, עיקר ההודעה בהם היא עצמות הדברים ושהוא עובר על מצות מלך: ובביאור הספה הרביעית נאמר, כ"א לא הנה צורך הנביא כ"א להודעת הדברים הנרצים והבלתי נרצים, וכמו שפתי הרב בעל העיקרים חז"ל פרק שמיני, לא הנה צריך שיקום עוד נביא לעולם אחר משה רבינו ע"ה, פי על ידו נודעו בכל הדברים הנרצים אצלו והבלתי נרצים בענגן המצוה והמונה, וכמו שאין שינוי בו ית' פן לא יפול שום שינוי בדברים הנרצים והבלתי נרצים אצלו.

ולזה הנהירה תורה (דברים י"ג) לא תנסף עליו ולא תגרע ממנו וגו' והתורה היא חקת עולם והיא מורשה לקהלת יעקב שמשמשת והולכת עד סוף הדורות, וא"כ בענגן הנרצה

או בלתי נרצה אצלו יתברך לא היה צריך שיקום עוד נביא אחר מרע"ה, אלא מפני מה שמגיע מהם שלמות ותועלת.

להם ולדורות מהסבות הקמש שזכרנו דרך פלל אשר מכללם היא הרביעית הזאת שיש צורך לנביא להזהיר בכל דור ודור ולצוות שלא יעברו על מה שנוצטוו בהר סיני ע"י משה, שידוע שהוא הנרצה אצל השי"ת, ושהעוברים ישובו בתשובה וכמו שצוה חותם הנביאים מלאכי ע"ה (מלאכי ג') זכרו תורת משה עבדי וגו', ואמר הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא וגו' פן אבא והכיתי את הארץ חרם, אם לא ישובו בתשובה שלימה, וגם פי הם מוזהרים ועומדים ע"י מרע"ה שלא יעברו ואם יעברו ישובו בתשובה, היה מרחמי האל ית' לחזור ולהתרות בהם ע"י נביאיו בעת הצורך, פי יצר לב האדם רע מנעוריו, ואחר שימותו דור המדבר שראו את מוסר ה' את גדלו ואת ידו החזקה וכו', יקומו דור אחר אשר לא הכין לבו ולא נאמנה אל אל רוחו, וכמו שאמר מרע"ה (דברים י א) וידעתם היום פי לא את בניכם אשר .

לא ידעו ואשר לא ראו את מוסר ה' אלהיכם וגו', ואמר (שם ל"א) פי ידעתי אחרי מותי פי השחת וגו', ויצטרכו לנביא יזהירם מפי האל יתברך ולא יספיק להם האזהרות הפתובות פבר בתורה מענין העונש המגיע לעובר על דברי השם יתברך, פי טבע האדם ויצרו להשליך אחרי גוו הדברים הנושנים ולא יחוש לעונש הפוטל עליהם, בפרט בראותו לפעמים ברוב הדורות אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים וכן להיפך, וכשהוא מוזהר מחדש על הענין שהוא בעצמו על ידי נביא מפי השם אז הוא חרד וירא על דבר האל ית', אשר השגיח בו וחקל עליו לחזור ולהתרות בו לטובתו פן יענש, וזהו התועלת שהגיע לישראל במ"ח נביאים ושבע נביאות שעמדו להם לדורות להוכיחם ולהזהירם על דברי התורה, מלבד התועלות האחרות שיש בחול שפע הנבואה על הנביא: ובביאור הסבה החמישית והיא הודעת העתידות ועשיית הנסים והנפלאות, נאמר, פי גם בהיות צורך לנביא להוכיח ולהזהיר פמו שפתבנו למעלה, היה ג"כ צורך ליעד על הבלתי שומעים מוסר מה שיקרה להם אם לא יחזרו בתשובה, פמו שראינו רוב הנביאים שהיו מיעדים לישראל יעודים רעים אם לא ישובו בתשובה, וכן יעודים טובים לטובים ולגוהרים, פי בזה היה נכנס מורך בלבב העוברים והיו שבים בתשובה, וכן השומעים לדברי הנביא היו מתחזקים באמונתם ע"י היעודים הטובים פשהיו מתקיימים: וכן הנסים והנפלאות הן צורך להעשותם על יד נביא, אם בתחלה שע"י פך אָמְנו דָּבְרוּ, ואם אחר פך פדי שיהיו נכנעים לו לעבודת האל ית', פמו שאירע לירבעם ביבשות ידו וחרה לבריאותה על ידי תפלת הנביא, ומה שאירע לנביא שעבר על דברי עצמו.

ונמצא בזה פי בזה היה לב האנשים. מתקרב לאמונת ההשגחה והמשפט הישר מהאל ית' על פל העולם, ונראה פי ענין היעודים נמשך מהשגת הנפש ומעלתה מעולם העליון, וכפי הסבה הראשונה, וענין הנסים והנפלאות נמשך ממעלת הנפש בהשיגם דרך נבואה הדברים העליונים לידע ולהודיע עיקרי האמונות, וכפי הסבה השנית: פרק עשרים ואחר הודעת הסבות הקמש, נאמר פי הן הן הראיות מן הסברא למציאות הנבואה.

ולזה נלך לראיה מן. המוחש והיא מן הנביאים שעמדו להם לישראל להוכיחם ולהזהירם למוטב, והם מ"ח נביאים ושבע נביאות כמו שאמרו במס' מגילה, והרבה נביאים נתנבאו להם לישראל כפלים פיוצאי מצרים אלא נבואה שלא הנצרכה לדורות לא נכתבה, וכמו שאמרו שם, וענין אמיתת הנבואה מן החוש הנה, ממה שראינו התקרבות אל האלהים והכין עצמם לנבואה בחכמה ובמדות והגדת הדברים העתידים והתקיימם, וכמו שנאמר על שמואל (ש"א ד') נידע ישראל מדן ועד באר שבע פי נאמן שמואל לנביא, לא שנה ולא נפל מפל דברו ארצה, וכן כל נביא בדורו ובעירו הנה ניכר וידוע פי מנעוריו נתגדל ביראת ה' וצדק מלאה ימינו, ועל ידי הכנותיו הטובות הנה מושפע מנבואה, ועל ידי היעודים שהיה מיעד והיו מתקיימים הנה נאמן לנביא, ולא ראינו שום סכל נעדר ההכנות שיתנבא, וכן לא ראינו שום רשע ואפילו יהיו לו הכנות החכמה שיתנבא אלא הצדיק ומוכן לנבואה פשאומר דבר בשם השם ומתקיים נודע שהוא נביא, וכמו שאמרו על אביגיל שהיתה מפלל הנביאות, ממה שאמרה לדוד (ש"א כ"ה) ולא תהיה זאת לה לפוקה מפלל דאיכא אחריתי שתהיה לו לפוקה ומכשול וזו היא בת שבע ומסקנא הכי הנה שנקשל בבת שבע, וכמו שאמרו שם במגילה, נראה פי בחינת הנביא היא בקיום דבריו: והראיה מן הכתובים על הנבואה, הוא מה שכתוב בתורה מצווי השם על אדה"ר מפל עץ הגן ומה שאמר לו אחר שחטא מענין ענשו, כי פשט הכתובים ומדרשם בעונש אדם וסנה ונהנחש הפל נתקיים, וכן אמר ה' לנח (בראשית ו') קץ כל בשר לפני, ואמר לו עשה תבת עצי גפר וגו', ואני הנני מביא את המבול וגו', והיה מזהיר ומתרה בבני דורו על יעוד המבול ולא רצו לשמוע ובא המבול כמו שהתרה להם על פי ה' מאה ועשרים שנה קודם, וכן האבות ע"ה נתנבאו ואמרו יעודים לזמן רחוק ונתקיימו דבריהם, כמו לענין ירושת הארץ לבניהם ורבוני זרעם שהובטחו מהשם ית' ונתקיים, בכרט מה שנאמר לאברהם אבינו ע"ה (שם ט"ו) כי גר יהיה זרעך וגו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ונתקיים, וכן כל מה שנאמר על ידי מרע"ה ועל ידי הנביאים הבאים אחריו: ומפני שאחר נתינת התורה על יד משה רבינו הנה נראה שלא הנה צורך לשום נביא עוד, הודיע האל ית' למשה פי יקים עוד נביאים בישראל וכמ"ש הכתוב (דברים י"ח) כי אתה בא אשר ה' אלהיך נותן לה לא תלמד לעשות וגו', לא ימצא בה מעביר בנו וגו', פי תועבת ה' אלהיך כל עשה אלה ובגלל התועבות האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך, תמים תהיה וגו', פי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לה ה' אלהיך נביא מקרבה מאחיה פמוני יקים ה' אלהיך וגו', הנה סדר הפרשה מורה ראשונה פי הנביא שיקים ה' הנה מקרבם ומאחיהם אחר שיירשו את הארץ, פי לא ישרה שכונתו על נביא פי אם בא"י, והטעם להורות פי ארץ ישראל מיוחדת לו ית' ואין לשום שר ומזל חלק בה ומפני כן נקראת נחלת ה', וכמ"ש דוד (ש"א כ"א) פי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לה עבד וגו', כל מי שדר בארץ כמי שיש לו אלוה ובח"ל כמי שאין לו אלוה (פתובות ק"י) שאין שום שר ומזל שולט בא"י, וזהו אחר שיכנסו ישראל לארץ אז אין שום שר ומזל שולט בה שנאמר (דברים ל"ב) פי חלק ה' צמו וגו', וע"ז הבטיח הקב"ה לאברהם (בראשית ט"ו) לזרעה נתתי את הארץ הזאת וגו', פי פינן שהם חלקו ג"כ הארץ שתהיה חלקו תהיה חלקם, ובעוד שהיו זו אומות בתוכה לא רצה האל ית' ליחדה לו שהיתה מלאה גלולים ועבודות זרות ותועבות

אחרות, וכשחטאו ישראל רצה האל לתברך למנסרן ביד מלאך וגם ארץ פנעו למנסרה ביד המלאך הממונה עליהם, וכמו שאמר (שמות כ"ג) הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרה בדרךך ולהביאך אל המקום וגו', ולבקשת משה אמר לו השי"ת (שם ל"ג) פני ילכו ונהגו חזתי לך וכשהלכו המרגלים והוציאו דבה אמרו (במדבר י"ג) כי חזק הוא ממנו כפיכול אפי' בעל הבית אינו יכול להוציא פליו משם, כלו' כי אפילו שהוא ייחד שמו עליה ולא ישם שם שר ומזל בה לא יוכל לה, וכשנכנסו לארץ אז נתיחדה א"י לו ית' וכמש"נ בירושת הארץ (דברים ז) איכה אוכל להורישם לא תירא מהם וגו', לא תערון מפניהם כי ה' אלהיך בקרבך אל גדול ונורא, כלו' הוא יהיה השר שלך בארץ ישראל ולא ימנה שר תחת ידו דכתיב (דברים י"א) כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה וגו', ואמר ארץ אשר אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה, שגראה שאחר שיירשו ישראל את הארץ ייחדה ה' לתברך לעצמו, וע"ז אמר הכתוב (שם) כי אתה בא אל הארץ וגו', לא תלמד וגו', לא ימצא וגו', ובגלל התועבות האל וגו' מוריש אותם וגו', כי עד עתה היו בה התועבות האלה ועתה שאתה יורש את הגוים האלה ששומעים אל מעוננים ואל קוסמים אתה לא כן נתן לך ה' אלהיך, כי הם בראשעתם היו עושים התועבות ועתה שה' אלהיך נותן לך הארץ והוא אלהיך בה שיחד שמו עליה לא תעשה כן, ומה שהם שומעים אל מעוננים ואל קוסמים לדעת את העתידות גם אתה יקים לך ה' אלהיך נביא מקרבך אליו תשמעונו, כי הוא מגיד הדברים מצד האל ית' והם פנים ואמיתיים לא יפול דבר ארצה, ובהיות הארץ מיוחדת לו ית' יתחייב שיקים לך נביא בה להורות על שהארץ מיוחדת לו ית' ולא לשום שר, והראיה שמשפיע שם שפע נבואיי על המוכן ולא במקום אחר: ונתחזר אל הענין כי מציאות הנבואה על המוכן הוא דבר מוחש ומפורסם בישראל והוא מכל הסבות שזכרנו, כי אותם שנתנבאו ולא הנצרך לכתוב נבואתם היתה סבת נבואתם על הסבה הראשונה להורות על מעלת הנפש, ושתגיע לסוף מדרגת שלימותה בהשגת הנבואה, וכן לחקוק בלבם אמונת העיקרים כפי הסבה השנית, ואותם שהנצרך שתכתב נבואתם היתה לסבות אלו וגם לתשלום חמש הסבות הנזכרות, והנה השגת ישראל על הים היתה משתי סבות הנזכרות, וכמו שאמרו (במדבר) ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי, ואמר הכתוב בשירת הים עזי וזמרת יי' ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו.

אמר ויהי לי לישועה על תשועת הנפש לחזור להשיג מה שהיה בכחה להשיג, ואמר זה אלי ואנוהו וגו', על הסבה השנית שהשיגו מציאות השם עין בעין ולא הנצרכו לשאול זה לזה אלא פולם הכירו אותו בהשגת הנפש קודם בואם לעוה"ז, ואמרו זה אלי שידעתי מקודם שהוא אלהי אבי מצד הקבלה שעשה עמם נסים ונפלאות ולכך אני מחוייב לרומם אותו.

והסבה השלישית והיא הודעת הדברים הנרצים אצל השם ית', נתבארה על יד משה רבינו ע"ה שקבל תורה מסיני ונאמר לו בתחלת נבואתו תעבדון את האלהים על ההר הזה, והיא עבודת קבלת המצוות ואזהרות, וכן הסבה הרביעית והיא צורך תוכחת המון העם ליראה השי"ת נתקיימה במרע"ה שהוכיח את ישראל וקרבם לעבודתו ית', משה זכה וזיכה את הרבים.

וכן הסבה החמישית מהיעודים והגדת העתידות ועשיית הנסים והנפלאות פולם נחקיימו
בנבואתו, וכמו שמבואר בתורה ונאמר לו בתחלת נבואתו (שמות ג') ועתה לכה ואשלחך
אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים והוא קיום יעוד אבותינו הקדושים, ואמר (שם)
ושלחתי את ידי ויהפיתי את מצרים וגו' בכל נפלאותי וגו'.

ונתתי את חן העם וגו'. והוא קיום יעוד ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, וכן שאר הנביאים
שנתנבאו לישראל ונכתבה נבואתם היו בהם סבות שזכרנו לבד סבת הגדת הדברים
הנרצים במצות ואזהרות, כי לא היה צריך כי אם להזהיר ולצוות על מה שכתוב בתורה
כמ"ש (מלאכי ג') זכרו תורת משה עבדי וגו', וכן דברים הנרצים אצלו לפי שעה ולא
לדורות שאינם מפלל התורה שהיא מורשה, וכמו שנתבאר בקצת הנביאים, ואמר האל
ית' לירמיה (א) בטרם אצרך בכטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים
נתתיך, הנה שכלל במה שאמר בטרם אצרך בכטן ידעתיך השתי סבות הראשונות, וכן
מעלת הנפש והשגתה קודם בואה לזה העולם בדברים העליונים והם היסודות
והעיקרים, ועל זה אמר בטרם אצרך בכטן ידעתיך, להורות מעלת הנפש קודם היצירה,
וכמו כן אמר ידעתיך ידיעת הבוֹרָא יתברך אותה וידיעתה אותו, ואמר ובטרם תצא
מרחם הקדשתיך על הסבה השלישית והיא הודעת הדברי הנרצים והוא קיום תורת
משה, וכן מה שצוה ומ"היר לפי שעה, וזהו לשון הקדשתיך כי מזה נמשכה הקדושה,
ועל השתי הסבות מתוכחת העם והגדת העתידות והנסים אמר נביא לגוים נתתיך
שיתוכם ותודיעם כל אשר אצוה: ואפשר כי על אלו הסבות החמש נקראו הנביאים
בחמשה שמות, נביא, רואה, חוזה, צופה, מלאך, כי אפשר ליחס כל שם מאלו שיורה
על פונת סבה אחת מהסבות הה' שזכרנו, ונתאמתה הנבואה מן החוש ומן הסברה ומן
הקבלה והוא מהוראת הכתובים כמו שכתבנו: ועל מ"ש הרב ז"ל כי הראוי לנבואה
ומכין עצמו לה אפשר שלא ינבא אלא ברצון אלהי, וזה אצלו פדמות הנפלאות כמו
שכתב פל"ב, אומר אני כי מצד שתי הסבות הראשונות שהם להורות על מעלת נפשו,
וששיגי מציאות ה' והשגחתו וישרו, לא ימנע השם הטוב שהוא מבעליו המוכן בזמן
שאפשר שינבא, אבל בענין הודעת הדברים הנרצים והודעת העתידות ואזהרה לעוברים
שכל דור ודור שהם ג' סבות האחרות, אפשר שלא ינבא בהם כי אם ברצון אלהי, כי
מה שתלוי באחרים לא ישיגהו האדם מעצמו, כי אין שליח נעשה שליח אלא ברצון
ורשות משלחו, והוא ית' בוחן לבות וכליות יודע ומפיר על יד מי ישלח שליחותו, אבל
להשגת מה שראוי לו בהיותו מוכן לא יבצר ממנו, ולפי זה לא נצטרך לומר כי הוא
פדמות פלא מי שהוא מוכן לנבואה ולא ינבא, שאם הוא נביא להשגת עצמו כנזכר ינבא
ולא ימנע ה' הטוב ממנו בזמן הנכון לנבואה, ואם הוא לענין הודעה אינו מוכרח שינבא
כי אם ברצון אלהי ואין בזה פלא כמו שכתבנו, ומה שכתוב בברוך בן גריה (ירמיה
מ"ה) אל תבקש לה גדולות, וכן מ"ש (איכה ב') גם נביאיה לא מצאו חזון מה' יהיה
לענין השליחות לא לענין השגת עצמו, וכן מורה לשון גדולות אל תבקש שהוא הודעה
לעם שהוא מתנבא בשם ה', וכן גם נביאיה לא מצאו חזון מה' להזהיר ולהודיע מה יעשה
ישראל: פרק אחד ועשרים והעיקר השביעי כי מרע"ה הוא אביהן של נביאים הקודמים
אלו והמאחרים והוא השיג מסודות הבוֹרָא יותר ממה ששיג או ישיג שום אדם, וכמו

שביאר הרב ז"ל פֶּרֶק חֵלֶק וְזֶה הָעֵינָקֵר יתְבַרֵר ג"כ מן הַסְּבָרָא וּמִן הַמּוֹחָשׁ וּמִן הַקְּבָלָה הָאֲמִתִּית שֶׁהִיא חֲמִשָּׁה חֲנוּמְשֵׁי תוֹרָה וְשָׂאֵר סִפְרֵי הַקְּוֵדֵשׁ וְדַבְרֵי רו"ל.

וְהַסְּבָרָא הִיא מִכְּמָה צְדָדִין. הֵרָאשׁוֹן מִצַּד הַתּוֹרָה שְׁנִיתָנָה עַל יָדוֹ, הַשְּׁנִי מִצַּד הָאֲנֻחוֹת וְהַמּוֹפְתִים שְׁנַעֲשׂוּ עַל יָדוֹ, הַשְּׁלִישִׁית מִצַּד הַשְּׂבִיט שְׁנִיתָנָחַס אֱלֹהֵי, הַרְבִּיעִית מִצַּד הַזְּמַן וְהַדּוֹר שֶׁהָיָה בוֹ: וּבְבִיאוּרָם נֶאֱמַר כִּי הַהוֹרָאָה הַיּוֹתֵר גְּדוֹלָה עַל מַעְלַת נְבוֹאָת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ ע"ה מִשָּׂאֵר הַנְּבִיאִים הִיא נְתִינַת הַתּוֹרָה עַל יָדוֹ, כִּי עָלֶיהָ הַשִּׁיג הַמַּעְלֹת וְהַקְּבָלִים הָאֲרַבְעָה שֶׁבִּין נְבוֹאָתוֹ לְנְבוֹאָת שָׂאֵר הַנְּבִיאִים כְּמוֹ שֶׁפִּירְשָׁם הַרְבַּב ז"ל חֵלֶק ב', וְזֶה מִצַּד אִיכוֹת וּמַהוֹת הַתּוֹרָה וּמִצַּד הַמְּקַבְּלִים אוֹתָהּ, אִם מִצַּד אִיכוֹתָהּ וּמַהוֹתָהּ בְּהִיוֹתָהּ הוֹדַעַת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים מְוַשְׁפְּעִים מֵאֲתוֹ ית' מֵה שָׂאִין כֵּן בְּנְבוֹאָת שָׂאֵר הַנְּבִיאִים הַקּוֹדְמִים וְהַמְּאַחֲרִים אֱלֹהֵי, כִּי שׁוֹם נְבִיא לֹא נִיבָא בְּנְתִינַת חוֹק וּמִשְׁפָּט לְדוֹרוֹ, כִּי אִם בְּקִיּוּם תּוֹרַת מֹשֶׁה וְתוֹכְחָה לְדוֹרוֹ עַל עֲבָרָם עָלֶיהָ, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר חוֹתֵם הַנְּבִיאִים (מְלֶאכִי ג') זָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי וְגו', וְהוּא דָּבָר יְדוּעַ כִּי בְּהִיוֹת מַרְע"ה מְצַנְוֶה מִפִּי הַשִּׁי"י הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת יִהְיֶה נוֹדַע לוֹ טַעֲמָם וְסוּדָם, כִּי ע"ז עֲמַד הַיָּמִים אֲשֶׁר עֲמַד בְּהַר, וְהַנְּבִיאִים שְׁנִיבְאוּ עַל קִיּוּמָהּ אֵינָם צְרִיכִים לְהוֹדַעַת טַעֲם מִחֻדָּשׁ כ"א מֵה שֶׁמְקַוְּבֵל לָהֶם פֶּה אֶל פֶּה עַד מֹשֶׁה רַבֵּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים, וְכֵן הִיּוֹת הַתּוֹרָה וְהַמְּצוֹת נוֹתְנִים חַיִּים לְעוֹשֵׂיהֶם בְּלִי מוּדָם וְעִשְׂיָתָם מִצַּד מַעְלָתָם הוּא הוֹרָאָה עַל מַעְלַת הַנְּבִיאִים שְׁנִיתָנּוּ עַל יָדוֹ יוֹתֵר מֵהַנְּבִיאִים הָאַחֲרִים, וְזֶה הַנְּרָצָה בְּאוֹמְרוֹ זָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחַרְבַּב וְגו', שֶׁיִּזְכְּרוּ טַעֲמֵי הַתּוֹרָה שְׁנִיתָנָה עַל יַד מֹשֶׁה כִּי בְּהִיוֹתוֹ עַבְדּוֹ הָיָה נֶאֱמַר בֵּיתוֹ כַּמ"ש הַפְּתוּב (בְּמִדְבָר י"ב) עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמַר הוּא, וְלוֹ נִגְלָה כָּל סְתוּם, וְכֵן מֵה שֶׁאָמַר אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחֻרְבַּב יוֹרָה עַל מַעְלַת הַתּוֹרָה שְׁנִיתָנָה חַיִּים לְעוֹשֵׂיהָ בַּעוֹה"ז וּבַעוֹה"ב: וּמִצַּד הַמְּקַבְּלִים אוֹתָהּ הִיא הוֹרָאָה עַל מַעְלַת הַנְּבִיאִים שֶׁהָיָה סְרוּסוֹר בְּקַבְּלָתָהּ מִצַּד אִיכוֹתָם וּכְמוֹתָם, אִם מִצַּד אִיכוֹתָם בְּהִיוֹתָם דוֹר שֶׁכָּלוּ דַעַת שְׂרָאָתָהּ שֶׁפָּחָה עַל הַיָּם מֵה שֶׁלֹּא רָאָה יְחִזְקֵאל בֶּן בּוּזִי הַפְּהוֹן, וּבְנְתִינַת הַתּוֹרָה שֶׁמְעוּ פְּוֶלָם אֲנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְנֶאֱמַר עָלֶיהֶם (שְׁמוֹת כ"א) וְכָל הָעַם רִוְּאוּ אֶת הַקּוֹלוֹת וְגו', דָּבָר אֲתָהּ עֲמַנּוּ וְגו', וּבְכָל הַדּוֹרוֹת מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם עַד סוּפוֹ לֹא הָיָה דוֹר שֶׁלֵּם בַּתּוֹרָה כְּדוֹר הַמִּדְבָר, כִּי לֹא נִיתָנָה תּוֹרָה אֶלֶּא לְאוֹכְלֵי הַפֶּן, וְאִם מִצַּד כְּמוֹתָם בְּהִיוֹתָם שְׁשִׁים רְבוּא א' מִחֲמִשִּׁים אוֹ אֶחָד מִחֲמִשׁ מֵאוֹת לְבַד פְּחוֹתִים מִכֵּן עֲשָׂרִים שְׁנַיִם וַיִּתְרִים עַל שְׁשִׁים שְׁנָה נוֹלְדִים בְּמִצְרַיִם ע"ז נִס בְּשַׁעֲהָ אַחַת בַּיּוֹם שֶׁל הַקַּב"ה שֶׁהָיָה כְּמוֹ פ"ד שְׁנָה שֶׁנִּשְׁתַּעֲבְדוּ נִתְבָּרְכוּ וְרַבּוֹ וּפְרָצוּ שֶׁלֹּא כְּדָרָף הָעוֹלָם, וְכַמ"ש הַפְּתוּב וּבנ"י פְּרוּ וַיִּשְׂרָצוּ וְגו' וְכַאֲשֶׁר יַעֲנּוּ אֲנִי כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וְגו' וְא"כ הִיְתָה כְּמוֹתָם זֹאת מְעוֹלָה וְחֲשׂוּבָה מְכֻמוֹת דוֹר אַחַר אֲשֶׁר בְּכְמוֹתָם וַיּוֹתֵר מְכֻמוֹתָם, לְהִיּוֹת רִיבּוּיִים וְתוֹלְדוֹתָם שֶׁלֹּא כְּדָרָף שָׂאֵר דּוֹרוֹת כְּפִנְכָר, וְע"ז זָכוּ שֶׁתִּנְתֵּן הַתּוֹרָה בְּדוֹרָם וְשִׁיְהִי שְׁלָמִים יוֹתֵר מִכָּל הַדּוֹרוֹת, וְכָל זֶה יוֹרָה עַל מַעְלַת הַנְּבִיאִים שֶׁהָיָה סְרוּסוֹר בְּקַבְּלַת הַתּוֹרָה מִצַּד הַמְּקַבְּלִים: וְכֵן מַעְלַת כְּמוֹתָם נוֹכַח לֹמַר שֶׁהִיְתָה יוֹתֵר גְּדוֹלָה בְּפוֹעַל מְכֻמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים שְׁנִיתָנִים בָּהֶם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרוֹב וְכִחוֹל הַיָּם וְכַעֲפַר הָאֲרֶז, מִצַּד הִיּוֹת כָּל הַנְּשֻׁמוֹת הַעֲתִידוֹת לְצִאת מִצְרַיִם בְּמַעֲמַד הַנְּבַחֵר וְהַקְּדוֹשׁ, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב בְּפִירוּשׁ בְּכַרִּית הַבְּרִית (דְּבָרִים כ"ט) וְלֹא אֲתָכֶם לְבַדְכֶם וְגו' כִּי אֵת אֲשֶׁר יִשְׁנּוּ פֶה עֲמַנּוּ עוֹמֵד הַיּוֹם נֵאת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֶה, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ חַז"ל לְרַבּוֹת דּוֹרוֹת הַבָּאִים וְגַרִים הַעֲתִידִים לְהַתְגַּיֵּר, וְא"כ הִיְתָה כְּמוֹתָם אֲזַ כָּל מֵה שֶׁהִיּוֹ

באותו הדור ויכלל כל הדורות הבאים, והיתה מעלת מרע"ה גדולה שהיה סרסור לכלם ונדע כל מה שינדעו פלם לעתיד, וכמו שאמרו אפי' מה שתלמיד אומר בפני רבו נאמר למשה בסיני: ולהיות כמות דור זה על צד הפלא שלא פדרף שאר הדורות נתייחס ריבויים לאל ית' באמרו צבאותי וצבאות ה', ר"ל שנהיו צבאות ועם רב פדרף פלא על יד השם, וכן מה שנאמר (שמות ד) בני בכורי ישראל ירצה שנתברכו ונתרבו על ידו על צד הפלא, וכל זה היה בזכות יעקב אבינו ע"ה שהיתה מטתו שלימה וירד למצרים במתי מעט, כמו שפתיב (דברים י') בשבעים נפש ירדו אבותיה מצרימה ועתה שמה ה' אלהיה ככוכבי השמים לרוב, כי הוא דבר זר לפי הטבע מע' נפש יתרבו כל כף במעט מן הזמן, ולזה אמר ועתה שמה ה' אלהיה, כלו' ועתה במעט מן הזמן שמה ה' אלהיה ככוכבי השמים לרוב על דרך פלא מצד אבותיה שיירדו למצרים יעקב ובניו, ונוכל לומר כי בזכות מה שהיה יעקב אבינו נקי וטהור פ"ד שנה שלא ראה קרי מימיו וראובן היה טפה ראשונה שלו, כמו שפתיב (בראשית מ"ט) פחי וראשית אוני, זכה שיפרו וירבו בניו בכמות זה הזמן שנשתעבדו בהם במצרים כי משעה שנשתעבדו בהם פרו ורבו שלא פדרף העולם וכמו שפתיב (שמות א') וכאשר יענו אותו פן ירבה וגו', וע"כ נקראו בני, כי בזכות ישראל אביהם פרו ורבו, כמו שפתיב ובני ישראל פרו וגו' וע"כ זכו לקבלת התורה ונאמר להם בכל פרשה דבר אל בני ישראל וגו': והשתפל וראה השגחת השי"ת על הדור הזה שקבלו התורה שהגבל והושווה זמן תולדותם לזמן מיתתם, שנולדו במ' שנה ומתו במ' שנה, יום לשנה פנגד ארבעים יום שעמד משה בהר לקבל הלווחות, וזמן תולדותם שהיה במ' שנה מתבאר ממגן בני מן עשרים שנה ועד לששים שנה שהיו ת"ר אלה יוצאי מצרים שנולדו כולם אפי' הקטן שבהם עשרים שנה קודם צאתם ממצרים, והגדול שבהם נולד פחות מששים שנה קודם צאתם ממצרים, א"כ נולדו ת"ר אלה יוצאי מצרים מקבלים התורה במ' שנה, וכדי שלא תהא מדת פורענות יתירה על מדה טובה, כשנגזר עליהם שימותו במדבר האריה להם שימותו במ' שנה ולא ימות אחד מהם פחות מן ששים, כמספר השנים שהתחיל תולדותם עד שיצאו ממצרים שהיו ששים שנה, כי סבת תולדותם היה ליציאתם ממצרים לקבל התורה: ועוד תשוב ותראה כי אלו המ' שנה שנולדו בהם ת"ר אלה יוצאי מצרים הם משגדל משה ויצאו אל אחיו וירא בסבלותם, שהיה כמו פן כ' עד היותו פן ששים, וכמו שטרם מפת השעבוד של ישראל במצרים שהיה כמו פ"ד שנה ציץ רפואת גאולתן פרחה, והוא תולדת שלשה האחים ורועים מרים אהרן ומשה, פן משגדל משה והיה ראוי להיות גואל בנתנו נפשו על ישראל שהפה את המצרי הפכה את העברי ואמר ג"כ לרשע למה תפה רעה וברח מפני פרעה, מאז התחילו לצאת לאויר העולם כל יוצאי מצרים מן עשרים שנה עד פן ששים, כי לא היה ראוי שיצאו לאויר העולם עד שהיה להם גואל ראוי להוציאם ויקבלו התורה על ידו, ולא ראה משה שום אחד מהת"ר אלה איש עד שהיה פן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה מלה מצרים, ולא נשתעבדו פרעה ועמו בשום אחד מהם בפניו כי עדין לא נולד אחד מהם כשיצא הוא ממצרים וברח מלפני פרעה, ועל זה היה לו יותר פח ויכולת להוציאם ממצרים ממה שהיה לאהרן אחיו שראה בסבלותם לעולם במצרים ולא היה ספק ביודו להוציאם, ומפני שאין אחד מהת"ר אלה שיכיר למשה, אמר לו ית' לה ואספת את זקני ישראל וגו' (שם ג'), והזקנים שהם אותם שהיו נולדים פבר קודם

צאתו וברחו משם יפירו אותו, כי הוא שראה בסבלותם ונתן נפשו עליהם בהכוחו את המצרי ואמרו לרשע למה תפה רעה ושמעו לקולו.

, כמו שכתוב ושמעו לקולך ובאת אתה וזקני ישראל וגו': וכן כל יוצאי מצרים פחותים מעשרים ויתרים על ששים כולם נולדו אחר שהתחילו לצאת לאויר העולם האחים הגואלים משה אהרן ומרים, והיו בני"י היוצאים ממצרים כמו מאה ועשרים רבוא, ששים רבוא מן עשרים עד בן ס' נולדו במ' שנה, וששים רבוא היו מסתמא הפחותים מן עשרים והיתרים על ששים עד שמונים שנה שהגיעו לגבורות, פי מסתמא כל כף נולדו בעשרים שנה הראשונות של מרע"ה ובעשרים שנה האחרונות משעה שהיה בן ס' לשמונים פשפא למצרים שהם מ' כמו הארבעים האמצעיות שנולדו בהן ששים רבוא, אותם שהיו בזמן היציאה מן עשרים עד בן ס'.

שהרי במ' שנה שהיו במדבר מתו כל יוצאי מצרים ת"ר אלה ונשארו בניהם תחתיהם אותם שהיו פחותים מן כ' בשעת יציאתם. , ואותם שנולדו תוך מ' שהיו כולם ג"כ ת"ר אלה, וכמ"ש הפתוב (יהושע ה') ואת בניהם הקים תחתם וגו' ולא נתוסף מנינם בארבעים שנה שהיו במדבר, וא"כ היו ישראל בזמן יציאתם ממצרים מאה ועשרים רבוא מקטנם ועד גדולם כולם זכרים ולא יצאו אלא אחד מחמשים או אחד מחמש מאות, שהם חמשים או ת"ק פעמים יותר ממאה ועשרים רבוא יוצאי מצרים לבד הנשים כנזכר, ונולדו כולם אחר שנולדה מרים שהיתה תחלת זמן השעבוד כמו פ"ד שנה קודם יציאת מצרים, ואי אפשר שהיה כזאת בישראל בדורות הבאים שירבו ויפרו המון רב כזה במעט מן השנים הנז', ולא נעשה פלא זה לדור זה אלא מפני שהיו עתידין לקבל התורה מפי הגבורה, וכמו שהיה דרוך פלא השגת כולם מעלת השמיעה מפי הגבורה אנכי ולא יהיה לך פו היה דרוך פלא יציאתם לאויר העולם בזמן קצר כזה, והפלא הראשון היה סבת הפלא השני, ועל זה אמר הנביא ע"ה (מיקה ז) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, וכן אמר הכתוב (תהלים קט"ז) ה' זכרנו יברוך יברוך וגו' את בית אהרן וגו' הקטנים עם הגדולים, והוא מפלל זה הלל הנאמר ביציאת מצרים, ונראה כי עיקר מה שנתברכו ישראל במצרים בכמותם היה בזכרים, כמו שפרעה לא גזר אלא על הזכרים כף הקב"ה ברוך אותם, וכן כמו שעיקר השעבוד והענוי לא היה אלא על הזכרים כף הרבוי לא היה אלא לזכרים שהיו יולדות ששה זכרים בכרס א וילכו דרשו וחמושים עלו אחד מחמשה שהיה ראוי שילדו א' או שנים על הרוב בכרס א' וילדו ו', והנה שבט לוי שלא נשתעבדו בו ולא היה בכלל פרו וישרצו ולא עלה אלא כמו חצי או שליש מה שעלה מנין כל שבט ושבת ולמי שאומר א' מחמשים או א' מת"ק יפרש פרו וישרצו יותר מששה בכרס אחד, ולכך אמר על זמן זה ה' זכרנו יברוך, כנגד מה שהם רצו למעט אותם ולהשליכם ליאור ולשעבד בהם, והראיה שאם היה ברבוי פדרוך טבע העולם כל כף נקבות כמו זכרים או יותר כמנהג אם פן פשמתו בשלשתי מי אפלה חמשים פעמים או ת"ק יותר מששים רבוא, מסתמא לא מתו כי אם אנשים שהיו רשעים לא הנשים שהיו צדקניות, כמו שאמר בזכות נשים צדקניות יצאו ישראל ממצרים, ואם היו הנשים כאנשים שונים במנין אם פן היו ביציאת מצרים חמשים פעמים או ת"ק פעמים יותר הנשים מן האנשים כי לא מתו מהן בשלשתי מי האפלה וגם לא במדבר פי לא נגזרה גזירה אלא על הזכרים וכולן נכנסו לארץ, ואם היו כל כף היה דבר פלא, ולא מצינו

בְּזֶה רָמַז לֹא בַמִּקְרָא וְלֹא בַמִּדְרָשׁוֹת אֲלָא וְדַאי נִרְאָה שֶׁהִיא הִרְבּוּי כְּפִי הָעֲנוּי כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר לְאַנְשִׁים וְלֹא לְנָשִׁים, וְעַל זֶה אָמַר הַמְשׁוֹרֵר ה' זְכַרְנוּ יְבָרַךְ וְגו', וְאָמַר הַקְּטָנִים עִם הַגְּדוֹלִים יִרְצֶה קְטָנִים מִן עֲשָׂרִים וְגְדוֹלִים מִן ס' שֶׁהָיוּ כָּל כֶּף כְּמוֹ מִן עֲשָׂרִים עַד שָׁמַיִם, וְהַפְלֵגַת רַבּוּיִים בְּמַעַט הַשָּׁנִים עַל דֶּרֶךְ פֶּלֶא הִיא מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ רְאוּיִם לְקַבֵּל הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר: וְהָרִי כִּי מֵצַד מַעְלַת דוֹר מְקַבְּלֵי הַתּוֹרָה גַּם כֵּן יֵשׁ הוֹרָאָה לְמַעְלַת גְּבוּאָת מַרְע"ה שֶׁנִּתְּנָה עַל יְדוֹ מִמַּעְלַת שְׁאָר הַנְּבִיאִים: הַצַּד הַשָּׁנִי מִן הָאֲנוּחִים וְהַמּוֹפְתִים שֶׁנֶּעֱשׂוּ עַל יְדוֹ, וְזֶהוּ ג"כ מֵצַד כְּמוֹתָם וּמֵצַד אֵיכוֹתָם, אִם מֵצַד כְּמוֹתָם הוּא מְבִינֵה שְׂאֵן בְּכָל הַנְּבִיאִים מִי שֶׁעָשָׂה כ"כ מוֹפְתִים כְּמַרְע"ה, וְכִלְכֵּל כָּל מוֹפְתֵי הַנְּבִיאִים לֹא יִגְיעוּ בְּכֹל מוֹפְתִים שֶׁנֶּעֱשׂוּ עַל יְדֵי מַרְע"ה בְּמִצְרַיִם, חֲזַרְתָּ הַמַּטָּה לְנַחֵשׁ וְצָרַעַת יְדוֹ וְהָיוּ הַמַּיִם לְדָם בַּיַּבְשָׁה וְעָשָׂר מַכּוֹת שֶׁהִיָּתָה כָּל אַחַת מִכֶּמֶה מַכּוֹת, וַיִּצְיֵאת מִצְרַיִם וּקְרִיעַת יַם סוּף שֶׁהָיוּ בּוֹ עֲשָׂרָה נְסִים וּמִלְחָמַת עֲמֶלֶק וְעֲנִי כְבוֹד וּמִן וּבִאֵר וּנְתִינַת הַתּוֹרָה בְּקוֹלוֹת וּבְרִקִים וְעֲשִׂיתָ הַמִּשְׁכָּן שֶׁהָיוּ כֶּמֶה נְסִים בְּעֲשִׂיתוֹ וּפְתִיחַת הָאָרֶץ וּשְׁאָר נְסִים נְגִלִים אוֹ נִרְמְזִים בְּפֶתוֹחַ, כָּלֵם רְאִיָּה עַל מַעְלַת הַנְּבִיאָה שֶׁנֶּעֱשׂוּ עַל יְדוֹ: וְאִם מֵצַד אֵיכוֹתָם הוּא מְבִינֵה שֶׁהָיוּ גְדוֹלִים וּמִפְּנִינֵי מַיִם יוֹתֵר מִהַנְּסִים שֶׁנֶּעֱשׂוּ עַל יְדוֹ שׁוֹם נְבִיא, בְּהִיוֹת כָּלֵם מִפְּנִינֵי מַיִם וַיְדוּעִים לְכָל יִשְׂרָאֵל וּלְכָל מִצְרַיִם וְשָׁמְעוּ עִמָּם כָּלֵם יִרְגָזוֹן, וּבְזֶה נִפְתַּח מַעְלַת גְּדוּלַת גְּבוּאָת מַרְע"ה וְאִתְּתַת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה עַל יְדוֹ, וְכְמוֹ שֶׁפְּתוּחַ לֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמִשָּׁה וְגו', בְּאֵר הַמַּעְלוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לוֹ עַל כָּל הַנְּבִיאִים, וְאָמַר אֲשֶׁר יְדַעוּ ה' פְּנִיִם אֵל פְּנִיִם כִּי בְּזֶה נִכְלְלוּ כָּל הַקְּבָדִים וְהַמַּעְלוֹת שֶׁבִּין גְּבוּאָת מִשָּׁה לְשְׁאָר הַנְּבִיאִים, וְאָמַר (דְּבָרִים ל"ד) לְכָל הָאֲנוּחִים וְהַמּוֹפְתִים וְגו' לְפָרְעָה וּלְכָל עַבְדָּיו וּלְכָל אֶרֶץ, לְהִיוֹת כְּמוֹתָם שֶׁהָיוּ רַבִּים וּפְרָסוּמָם לְעֵין כָּל מִבְּלֵי חוֹלֵק, וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה וְגו' לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל, כּוֹלֵל נְתִינַת הַתּוֹרָה וְכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז"ל, וּשְׁאָר הַנְּסִים שֶׁנֶּעֱשׂוּ לְעֵינֵי כָּלֵם בְּלֵי שׁוֹם חוֹלֵק שֶׁיִּחְלֹק וַיֹּאמֶר שֶׁהִיא דֶּרֶךְ טֵבַע אֲלָא כָּלֵם הָיוּ נֶגֶד טֵבַע הָעוֹלָם וְטֵבַע ד' יְסוּדוֹת שֶׁעֲלִיהֶם נוֹסֵד כָּל הָעוֹלָם וְכְמוֹ שֶׁפְּתָבוּ הַמְּפָרְשִׁים ז"ל שֶׁהָעֲשָׂר מַכּוֹת נִמְשָׁכוֹת וּמִיָּחוּסוֹת לְד' יְסוּדוֹת אֲשֶׁר מַעֲלוֹם לֹא נֶעֱשׂוּ אוֹתוֹת כְּאֵילוֹ וְהַנְּבִיאָה יַעַד שֶׁיַּעֲשׂוּ דוֹגְמָתָם לְעֵתִיד, אָמַר (יִזְאֵל ד') וְנִתְּתִי מוֹפְתִים בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ דָּם וְאֵשׁ וְתַמְרוֹת עֶשֶׂן, שְׁמוֹרָה שֶׁהַמּוֹפְתִים יִהְיוּ גְדוֹלִים שֶׁהָיוּ מוֹפְתִים בְּשָׁמַיִם שֶׁהוּא גֶשֶׁם הַחֲמִישִׁי כְּעִמִּידַת הַשָּׁמֶשׁ לְמִשָּׁה וַיְהוֹשֶׁעַ וּבְד' יְסוּדוֹת בְּאָרֶץ וּבְמַיִם שֶׁהִפְכוּ לְדָם וּכְאֵשׁ שֶׁיִּזְיֵק וַיִּשְׁוֹרֵף לְרַשָּׁעִים וַיִּמִּיתֵם גַּם כֵּן בְּהִפְכַת הָאֵוִיר לְתַמְרוֹת עֶשֶׂן: הַצַּד הַג' מִן הַסְּבָרָה עַל הִיוֹת מַרְע"ה רִבּוֹן שֶׁל נְבִיאִים הַקּוֹדְמִים וְהַמְּאַוְחָרִים אֵלָיו הוּא מֵצַד הַשְּׁבִט שֶׁנִּתְּיַחַס אֵלָיו וְהוּא שְׁבִט לֵוִי, כִּי לֵוִי הִיא הַמְּבִינָה בְּקִדְוָה שֶׁבְּכֵי יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁהִיא עֲשִׂירֵי קוֹדֶשׁ וְכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ חז"ל, וְהִיא רְאוּיָה יוֹתֵר מֵאֲחֵיו שֶׁיִּצְא מִמֶּנּוּ מִי שֶׁיִּגְאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל וְתִתֵּן הַתּוֹרָה עַל יְדוֹ וּמִי שֶׁיִּגְאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל מִשְׁעֶבֶד גְּדוֹל כְּזֶה וְתִתֵּן הַתּוֹרָה עַל יְדוֹ רְאוּיָה שֶׁהִיא רִבּוֹן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים וְשֶׁלֹּא יָקוּם נְבִיא כְּמוֹהוּ, כְּדִי שֶׁלֹּא יוּכַל לְחַלּוֹק עַל שׁוֹם דְּבָר מִדְּבָרָיו, וְכְדִי שֶׁהִיא יוֹתֵר רְאוּיָה וְשֶׁלֵּם בְּטֵבַע בְּרִיאָתוֹ הִיא אִמּוֹ ג"כ יוֹכְבֵד בַּת לֵוִי אֲשֶׁר יִלְדָה אוֹתָהּ לְלוִי בְּמִצְרַיִם, לִידְתָּהּ בְּמִצְרַיִם וְהוֹרְתָהּ בְּאָרֶץ כְּנָעַן, וּלְקַחְתָּהּ עִמָּךְ לֹא לְאִשָּׁה אַע"פ שֶׁהִיא דוֹדְתוֹ כִּי לֹא הִיא אַחֲרַת מִבְּנוֹת לֵוִי רְאוּיָה לֹא כִּי לֹא יָרְדוּ לְמִצְרַיִם נָשִׁים מִזֶּרַע יַעֲקֹב כִּי אִם שָׂרָח בַּת אֲשֶׁר יוֹכְבֵד הִשְׁלִימָה מִנֶּזֶן ע' נֶפֶשׁ, שָׂאֵם הָיוּ שׁוֹם בְּנוֹת לְשְׁבִטִים לֹא הִיא צָרִיף שֶׁתְּשָׁלִים יוֹכְבֵד מִנֶּזֶן ע' כִּינּוֹן שֶׁנּוֹלְדָה בְּמִצְרַיִם, וּמִכָּאֵן שֶׁלֹּא נוֹלְדוּ תְּאוֹמוֹת עִם כָּל שְׁבִט אֲלָא כְּנַעֲנִיּוֹת נִשְׂאוּ שָׂאֵם הָיוּ נָשִׁי

השִׁבְטִים גַּם כֵּן בָּנוּת יַעֲקֹב הָרִי הָיָה יוֹתֵר מִשְׁבָּעִים לֹא יוֹכֵד שְׁנוֹלְדָה בֵּין הַחֹמוֹת, וְכֵן פִּי רַשִׁי ז"ל (בְּרֵאשִׁית מ"ו) כָּל נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו וּגו' שָׁרַח בֵּת אֲשֶׁר וַיּוֹכֵד בֵּת לִוִי, נִרְאֶה שֶׁלֹּא הָיוּ בָּנוּת אַחֲרוֹת כְּשִׁירְדוּ לְמִצְרַיִם, וְאֵע"פ שֶׁאֲח"כ נוֹלְדוּ לִקְהַל בְּמִצְרַיִם עִמָּרָם וְאֲחִיו וּמִסְתַּמָּא נוֹלְדוּ לְכָל בְּנֵיהֶם עוֹד בָּנִים וּבָנוּת, לֹא לִקְהַל מִבְּנוֹת גְּרִשׁוֹן וּמִרְרֵי בָּנוּת אַחֵי אֲבִיו אוֹ מִבְּנוֹת אַחֵיו יִצְהָר חֶבְרוֹן וְעוֹזִיאֵל, מִפְּנֵי שֶׁהִיָּה יוֹדֵעַ שֶׁבָּנָיו יִהְיוּ רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל יְדֵיהֶם יִצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם רְצָה לִיקַח אֶת יוֹכֵד שֶׁהִיָּה בֵּת לִוִי מִמֶּשׁ וּקְרוּבָה יוֹתֵר לְקַדְוֶשֶׁת לִוִי מִשְׁאֵר הַבָּנוּת, וְכֵן מִפְּנֵי שֶׁהִיא הִיָּתָה מִשְׁלֵמַת מְנַן שְׁבָעִים נֶפֶשׁ, לְהוֹרוֹת כִּי הָיוּ חֲשׁוּבִים כְּשְׁבָעִים אֲנָמוֹת יוֹתֵר וְלֹא יִשְׁלְטוּ עֲלֵיהֶם אוֹמַת מִצְרַיִם לְעוֹלָם וַיְהִיו נִגְאָלִים ע"י בְּנֵיהֶם שֶׁל יוֹכֵד שֶׁהִיָּה הוֹרְתָה בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שֶׁלֹּא בְּמִקּוֹם שְׁעֵבּוֹדָם וּבֵא"י, לְרִמּוֹז חֲזַרְתָּ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ עַל יְדֵי בְּנֵיהֶם מִשָּׁה אֲהָרֹן וּמִרְיָם וְהִיא עֲצָמָה תַּחֲזוֹר עִמָּהֶם מְקוֹם שֶׁהִיָּתָה הוֹרְתָה וְלִידְתָּה בֵּין הַחֹמוֹת לְרִמּוֹז עַל הַיּוֹתֵם עוֹמְדִים וּמִצְפִּים זְמַן הִישׁוּעָה מִן הַחֹמוֹת שֶׁיִּצְאוּ מִשָּׁם בְּיַד רָמָה, וּמִפְּנֵי שֶׁעִיקָר הַגְּאֻלָּה וּנְתִינַת הַתּוֹרָה הִיָּתָה עַל יַד מִשָּׁה רַבִּינוּ נִעֲשׂוּ כְּמוֹ נִישׁוּאִים מִחֲדָשׁ כְּשֶׁנוֹלַד הוּא לְהוֹרוֹת כִּי עִיקָר מֶה שֶׁלִּקַח עִמָּרָם יוֹכֵד דּוֹדְתוֹ הִיָּה בְּשִׁבְלֵי מֵרַע"ה שֶׁהִיָּה רוֹעֵן שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל וּלְכַף תְּלָה אֶת שְׁנֵיהֶם בְּלוֹי וְאָמַר (שְׁמוֹת ב') וַיִּלְךְ אִישׁ מִבֵּית לִוִי וַיִּקַּח אֶת בֵּת לִוִי וַתֵּהָרֵא אִשָּׁה וּגו', לְהוֹרוֹת כִּי מִצַּד הַיּוֹת שְׁנֵיהֶם מִבֵּית לִוִי יִצְאָ מֵהֶם אוֹר הָעוֹלָם מֵרַע"ה וְנוֹלְדָה בְּכַנְיֹסְתָן לְמִצְרַיִם וְחִיָּתָה עַד זְמַן יִצְיָאָתֶם, וַיּוֹתֵר לְרִמּוֹז כִּי לִידְתָּה הִיָּתָה לְצוֹרֵף כְּנִיסָה וַיִּצְיָאָתָּה יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם שֶׁבְּנֵיהֶם יִגְאָלוּ אוֹתָם וְכֹאִילוּ הִיָּתָה שׁוֹמֵרַת וּמִמְתַּנֶּת אוֹתָם כָּל זְמַן עִמָּרָם שֶׁם מְכַנְיֹסְתֶם עַד יִצְיָאָתֶם, וְכְמוֹ שֶׁאָמַר הַכְּתוּב וְשֵׁם אִשְׁתְּ עִמָּרָם יוֹכֵד בֵּת לִוִי אֲשֶׁר יִלְדָה אֵתָהּ לְלוֹי בְּמִצְרַיִם, לִידְתָּה בְּמִצְרַיִם וְהוֹרְתָה בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתֵּלֵד לְעִמָּרָם אֶת אֲהָרֹן וְאֶת מִשָּׁה וְאֵת מִרְיָם אַחֲוָתָם, כִּי סִיבַת לִידְתָּה בְּזְמַן כְּנִיסַתְּם לְמִצְרַיִם הִיָּה לְהוֹלִיד הַבָּנִים הַגּוֹאֲלִים כְּמוֹ שְׁנֹזְכָר, וְהָיוּ שְׁנֵי חַיִּיהֶם ר"ג שְׁנָה לְפָחוֹת מִזְּמַן רִידַת יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם עַד יִצְיָאָתֶם שְׁהֶם רד"ו שְׁנָה וְעוֹד מ' שְׁנָה שֶׁעֲמָדוּ בְּמִדְבָר עַד שְׁנִכְנְסוּ לְאֶרֶץ הַם ר"ג, וְהֵם כְּנִגְדַּי מִי שְׁנֵי חַיִּי שְׁלֵשֶׁת בְּנֵיהֶם הַגּוֹאֲלִים בְּזְמַן גְּאֻלְתָּם, מִשָּׁה פ' אֲהָרֹן פ"ג מִרְיָם פ"ו הֵם ר"ג פָּחוֹת א', וְהָיוּ מִי שְׁנֵי חַיִּיהֶם בְּזְמַן הַגְּאֻלָּה בְּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁעֵבּוֹד בְּמִצְרַיִם וּזְמַן שֶׁהָיוּ בְּמִדְבָר עַד שְׁנִכְנְסוּ לְאֶרֶץ שְׁהֶם ר"ג כְּמוֹ שְׁנֹזְכָר, וְהִיָּה זְמַן שְׁעֵבּוֹד יִשְׂרָאֵל וּגְאֻלְתָּם וְעִמְדַתְּם בְּמִדְבָר רְמוֹז בִּימֵי שְׁנֵי חַיִּי הַגּוֹאֲלִים בְּזְמַן שֶׁגְאָלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל.

וְאֲפֹשֶׁר כִּי זֶה הָיָה הַסִּימָן הַנִּמְסָר בְּיָדָם מֵאַבוֹתֵיהֶם פְּקוּד פְּקֻדָּתֵי אֲתָכֶם, כָּל מִי שֶׁיִּכָּבֵּר אוֹתָם וַיִּתְחַיֵּל בְּאֵלוֹ הָאוֹתִיּוֹת פ"ה פ"א שֶׁהוּא סִימָן שְׁנוֹתֵיהֶם יִדְעוּ כִּי הוּא הַגּוֹאֲלֵם וְאֵז רָאוּ כִּי שְׁנוֹת מִשָּׁה אֲהָרֹן וּמִרְיָם הָיוּ מוֹרִים עַל זְמַן עִמְדַתְּם בְּמִצְרַיִם וּבְמִדְבָר שֶׁכָּבֵר הִיָּה מְסוּרַת בְּיַד קִצְתָּם גַּם כֵּן אַרְבָּעִים שְׁנָה שֶׁיִּתְעַפְּבוּ בְּמִדְבָר וְרָאוּ שֶׁכִּפִּי שְׁנוֹתֵיהֶם הִגִּיעַ זְמַן הַגְּאֻלָּה, וְלִזְזָה כְּתוּב מִיָּד וַיִּאָּמֶן הָעָם וּגו', וְכֵן כָּל יְמֵי חַיִּיהֶם וַיְמִי חַיִּי אֲבִיהֶם עִמָּרָם שֶׁהָיוּ קל"ז רְמוּזִים בְּמִקּוֹם שְׁרִמּוֹז הַשְּׁעֵבּוֹד, שֶׁאָמַר הַכְּתוּב (בְּרֵאשִׁית מ"ב) רד"ו שְׁמָה וּשְׁב"ו ר"ו לְנוּ מִשָּׁם, סִימָן הַשְּׁעֵבּוֹד רד"ו וְסִימָן שְׁנֵי הַגּוֹאֲלִים הַשְּׁלֵשׁ שֶׁהָיוּ ש"ע פָּחוֹת א' וּשְׁנֵי אֲבִיהֶם קל"ז הֵם תְּק"ו שְׁלֵמִים כְּמִנְיַן שְׁבַר"ו, כֹּאִילוּ אָמַר רד"ו שְׁמָה בְּשְׁעֵבּוֹד וּשְׁבַר"ו לְנוּ מִשָּׁם, כִּי ע"י הַגּוֹאֲלִים שֶׁהָיוּ לְנוּ שְׁמִנְיַן שְׁנוֹתֵיהֶם כְּמִנְיַן שְׁבַר"ו, כִּי כָּלֶם הַשְּׁלֵמִים שְׁנוֹתֵיהֶם וְנִכְנְסוּ לְשָׁנָה הָאַחֲרֵת וְנִמְצָא מְנַן שְׁנוֹתָם שְׁבַר"ו תִּהְיוּ נִגְאָלִים כְּשִׁישְׁלְמוּ רד"ו: הַצַּד הַרְבִּיעִי שֶׁמִּשָּׁה הוּא רַבֵּן שֶׁל כָּל גְּבִיאִים, הוּא מִצַּד הַזְּמַן וְהַדּוֹר שֶׁהִיָּה בּוֹ, שֶׁהִיָּה

אחר כ"ו דורות שנברא העולם ולא נתקיים אלא בחסדו ית' כמגן שמו ית', והני כ"ו כי לעולם חסדו פגוד כ"ו דורות אלו, כי רצה האל יתברך שיצאו כל האומות לפועל בעולם שבעים אומות מבני נח ואחר כך ישמעאל וישאר בני קטורה מאברהם ועשו מיצחק ואחר כך יצאו בני יעקב ברורים מכל פסולת ראויים לקבל התורה, אחר שהגיעו למגן ת"ר אלה ויהיו כל האומות מצויות בעולם בזמן שתנתן התורה ולא ימצא כלי מחזיק את התורה כי אם בני אברהם יצחק ויעקב, כי בזה יתוסף להם זכות לפני האל ית' ומעלה בפני כל האומות שבהם האל ית': ומפני שהגיע זמן יציאת מצרים ונתינת התורה, יצא מרע"ה לאור העולם כדי שיצאו ממצרים ויקבלו תורה על ידו שהוא היה לפני יתב' מוכן וראוי מכל הדורות העוברים והעתידים להבראות, ולכך אמר לו האל ית' (שמות ג') וזה לה האות כי אנכי שלחתיך בהוציאת את העם ממצרים תעבדון את האלהים על הקר הזה כי היותו שליח השי"ת היה להוציא את ישראל ממצרים ושיקבלו התורה.

, ולהורות על מעלת נבואתו משאר הנביאים כי היתה לסבת צאתם ממצרים וקבלם התורה על ידו, אמר וזה לה האות כי אנכי שלחתיך כלומר שזה היה לה אות שאמה מיוחד ורפן של כל נביאים מצד היות שליחותך לדברים גדולים ולכך שמי ומהותי יתיחד יותר לה בנבואתך משאר כל הנביאים, וזהו הנרצה באמרו כי אנכי שלחתיך, אנכי באספקלריה המאירה ומצונחצחת שלי אני שולחך לא כנבואת שאר הנביאים שהיא באספקלריא שאינה מאירה: והנה היות עתה הגעת זמן נתינת התורה מתבאר ממה שאז"ל (פסחים קי"ח) דהני כ"ו כל"ח פגוד כ"ו דורות שעמד העולם בלא תורה בחסדו ית', שנראה שלא היה אפשר לעולם לעמוד קיים יותר אם לא תנתן התורה ומתחלה עלה במחשבה לפניו ית' שלא ליתנה עד אלה דור וכמ"ש הפתוב (תהלים ק"ה) דבר צונה לאלה דור וכנראה שאין העולם מתקיים בלא תורה עמד וטרד תתקע"ד דורות או שתלן בכל דור ודור כמו שדרשו בחגיגה (דף י"ד) על פסוק אשר קונטו בלא עת וגו'.

וענין מה שחשב מקודם שלא ליתנה עד אלה דור להורות על מעלתה כי לא היה אפשר קבלתה לשום נברא עד שיזדככו דור אחר דור עד אלה דור לפחות ויהיו ראויים לקבלתה, כמו שהשומר מצותיה זכותה עומדת לו לאלה דור וכמו שאמר הפתוב ולשומרי מצותיו לאלה דור, ולאזהבי השם יתב' לאלפים וכמו שאמר הפתוב וענשה חסד לאלפים לאזהבי וגו', וכשניתנה לכ"ו דורות שמאדם ועד משה זה אחר זה כבר היו נשלמים האלה דור שעלו במחשבה ששתלן בכל דור שמעשרה דורות שמאדם ועד נח מקין ודורותיו עד המבול שהיו תרנ"ו שנה ולא נמנו כמה דורות היו מקין באלו התרנ"ו שנה ואמר שהיו כמה דורות שהרי קודם שהוליד אדם את שת תוף ק"ל שנה נולדו שבועה דורות לקין שנראה שהיו מולידים בני ט"ו או עשרים שנה, וכמו שפתוב בהם ויולד לחנוף את עירד ועירד ילד את מחויאל וגו' שנראה שמיד היו מולידים ואחר כך פתוב וידע אדם עוד וגו' נתלד בן וגו', וכן עד תרנ"ו שנה שעד המבול היו כמה דורות מקין שלא עלו בחשבון כ"ו דורות שפולם נמחו במבול ולא נשאר מהם זכר מה שלא היה בן בנרע שת שממנו הושפת העולם נח ובניו שנשארו אחר המבול, ומהם היו שבעים אומות והאבות ותולדותיהם, ואם פן קין שהיה חייב מיתה מיד והיה העולם מתקיים בשת ובניו האריה לו האל ית' כדי שיצאו כמה דורות שתולים בדורות שממנו עד המבול, והם עזי פנים

שְׁבִדוֹרוֹת הֵהֱם שְׁעֲלִיהֶם בָּא הַמְּבוּל כִּי בְּסִבַּת חֲטָא קִינ רָאָה שְׂאִין הָעוֹלָם מְתַקְּיָם אִם הָיוּ נִמְשָׁכִין כַּמָּה דוֹרוֹת קוֹדֵם נְתִינַת הַתּוֹרָה וּלְכַף הַתְּחִיל לְשִׁתּוֹל הָאֶלֶף דּוֹר מִמֶּנּוּ, וְכֵן בְּדוֹר אֲנוּשׁ שְׁתַּל כַּמָּה דוֹרוֹת שְׁלֹא נִזְכְּרוּ יוֹתֵר מִמָּה שְׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִיּוֹת וְהִצִּיף עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַיָּם ב' פְּעָמִים, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ בַּמְּדָרָשׁ עַד פֹּה תָּבוֹא וּגו', וְכֵן בְּדוֹר הַפְּלָגָה.

וְכַדִּי שְׁלֹא לְתַת פְּתֻחוֹן פֶּה לְאוֹמוֹת הָעוֹלָם שְׁתַּל גַּם כֵּן מִהֶם שְׁבַנֵי יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהָיוּ בְּמִצְרַיִם, לְמִי שְׁאוּמֵר וְחַמוּשִׁים אֶחָד מִחֲמֹשֶׁה הָיוּ ד' דוֹרוֹת כִּי דוֹר יוֹצֵאֵי מִצְרַיִם הָיוּ ת"ר אֶלֶף וְלֹא יֵצְאוּ אֶלָּא הַחֹנֶמֶשׁ מִמָּה שְׁהָיוּ, וְלְמִי שְׁאוּמֵר א' מִחֲמֹשִׁים הָיוּ חֲמֹשִׁים דוֹרוֹת פָּחוֹת א', וְלְמִי שְׁאוּמֵר א' מִחֲמֹשׁ מֵאוֹת הָיוּ ת"ק דוֹרוֹת פָּחוֹת א' בְּמִצְרַיִם, כֹּל דּוֹר כְּיוֹצֵאֵי מִצְרַיִם וּמֵתוּ כֹּלָם בְּשִׁלְשֵׁת יָמֵי אֶפְלָה שְׁהֶם הָיוּ עֲזִי פְּנִים שְׁבִדוֹר יִשְׂרָאֵל שְׁשִׁתְּלָן הַקַּב"ה לְהַשְׁלִים אֶלֶף דּוֹר קוֹדֵם שְׁתַּנְּתֵן הַתּוֹרָה, וְלְמִי שְׁאוּמֵר א' מִחֲמֹשִׁים אוֹ א' מִחֲמֹשֶׁה יִהְיוּ הַדוֹרוֹת מְבַנֵּי קִינ וְדוֹר אֲנוּשׁ וְדוֹר הַפְּלָגָה הַרְבֵּה דוֹרוֹת עַד שְׁיִשְׁלִימוּ לְאֶלֶף דּוֹר קוֹדֵם מִתַּן תּוֹרָה, וְיִתְקַיְּיִם הַפְּתוּב שְׁאוּמֵר דְּבָר צְנָה לְאֶלֶף דּוֹר, שְׁצַנְה הַתּוֹרָה אַחֵר אֶלֶף דּוֹר מִמֶּשׁ כְּמוֹ שְׁפְתַבְתִּי וּמִתְחַלֶּה עֲלָה בְּמִחְשְׁבָה שְׁיִהְיוּ הַדוֹרוֹת אֶלֶף זֶה אַחֵר זֶה מִמֶּשׁ וְרָאָה שְׂאִין הָעוֹלָם מְתַקְּיָם וְכו' עֲמַד וּשְׁתַּלְּן בְּאֵלוֹ הַכ"ו דוֹרוֹת, וְכֵן נִרְאָה מְדַרְשֵׁת הַפְּתוּב (אִיּוֹב כ"ב) אֲשֶׁר קִנְמָטוּ שְׁמַדְבָּר בְּאוֹתָם הַתְּתַקַּע"ד דוֹרוֹת וְכֹל אוֹתָם הַפְּסוּקִים נִדְרָשִׁים עַל דּוֹר הַמְּבוּל וְאוּמֵר עֲלֵיהֶם אֲשֶׁר קִנְמָטוּ שְׁכָפָר נְקֻמָּטוּ כֹּל אֵלוֹ הַדוֹרוֹת קוֹדֵם מִתַּן תּוֹרָה.

וּא"כ נִתְבָּאֵר כִּי גַם מִצַּד הַיּוֹת מֵרַע"ה בְּזִמְנֵי נְתִינַת הַתּוֹרָה אַף כִּי לֹא הָיְתָה נְתוּנָה עַל יְדוֹ יֵשׁ לוֹ יְתֵר שְׂאֵת וּמַעֲלָה מְכֹל שְׁאֵר הַנְּבִיאִים שְׁהָיוּ קוֹדֵם וְאַח"כ, וְנִתְבָּאֵרָה רְאִיָּה מִן הַסְּבָרָא בַּד' צְדָדִין, וְנִלְוֵה אֶל רְאִיָּת הַמוֹחָשׁ: פָּרָק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים וְנֹאמֵר כִּי הַרְאִיָּה מִן הַמוֹחָשׁ כִּי מֵרַע"ה הוּא רַבֵּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים, מֵה שְׁרָאוּ אַבּוֹתֵינוּ יוֹצֵאֵי מִצְרַיִם וּבְאֲזוּנֵיהֶם שְׁמָעוּ וְסִפְרוּ לְנוּ מֵה שְׁנִתְפָּרְסָם אֶצְלָם מִן הַנְּסִים הַגְּדוֹלִים שְׁנַעֲשׂוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בְּמַכּוֹת מִצְרַיִם שְׁיִדְעוּ וְרָאוּ הַמַּכּוֹת בְּמִצְרַיִם וְהַפְּלָא ה' בֵּינָם לְמִצְרַיִם שְׁלֹא נִגְעוּ בָהֶם, כִּי זֶה הָיָה מוֹפֵת גְּדוֹל לְגוֹדֵל הַנֶּס וְשֶׁהָיָה מֵאֵתוֹ ית' כַּמ"ש בְּמַכַּת עָרוֹב (שְׁמוֹת ח') וְהַפְּלִיטִי וּגו' אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן וּגו' לְמַעַן תִּדַּע כִּי אֲנִי ה' בְּקִרְבֵּי הָאָרֶץ, לְהַפְרִישׁ וּלְהַבְדִּיל בֵּין יִשְׂרָאֵל לְבִינֵיהֶם, וְכֹלָם הָיוּ יוֹדְעִים כֹּל מַכָּה וּמַכָּה שְׁהָיָה מְבִיא מֹשֶׁה עַל מִצְרַיִם אִמְתִּי בִּיֵּאָנָה וְאִמְתִּי יִסְרְנָה מִהֶם וְשִׁבְהֶם לֹא יִגַּע רַע.

וְאַפְשָׁר לְפָרֵשׁ עֲנִין זֶה עַל מ"ש הַפְּתוּב (שָׁם ו') וְיִדְבָּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְיִצְחָק אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא וּגו', כִּי צְנָה אוֹתָם שְׁיִדְעוּ לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל קוֹדֵם הַמַּכָּה שְׁיָבִיא עַל פְּרַעֲה וְאַח"כ יְבוֹא אֶל פְּרַעֲה, כְּמוֹ שְׁפְתוּב בְּכֹלָם בֹּא אֶל פְּרַעֲה וְאַמְרַת אֵלָיו וּגו' כְּדִי שְׁיֵצְאוּ יִשְׂרָאֵל נְקִיִּים מִמִּצְרַיִם בְּלִי שׁוּם צַעַר, וְכְמוֹ שְׁאוּמֵר אַח"כ וְנִתְתִּי אֶת יְדֵי בְּמִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתֵי וּגו' בְּשִׁפְטִים גְּדוֹלִים, כִּי אִינוּ צָרִיף עֲתָה לְהוֹדִיעַ לְנוּ שְׁיִוְצִיאָם מִמִּצְרַיִם אֶלָּא שְׁיִוְצִיאָם מְכֹלָל מִצְרַיִם בְּמַכּוֹת כִּי אִפִּי צַעַר בְּעֵלְמָא אוֹ פַחַד מִהַמַּכָּה לֹא יִגִּיעַ, וְלֹא שְׁיִמְעִיט הַמַּכָּה בְּשִׁבִיל שְׁלֹא תִגַּע בָּהֶם אֶלָּא תִהְיֶה גְדוֹלָה הַמַּכָּה וְאַפִּי הִכִּי לֹא תִגַּע בָּהֶם, וְזֶהוּ הַנִּרְצָה בְּאוּמְרוֹ וְהוֹצֵאתִי אֶת וּגו' בְּשִׁפְטִים גְּדוֹלִים, כִּי הֵגַם שְׁהַשְׁפָּטִים יִהְיוּ גְדוֹלִים אוֹצִיא וְאַבְדִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, וּבִזְהָ יִדְעוּ מִצְרַיִם כִּי מֵאֵתוֹ הֵם, כְּמוֹ שְׁפְתוּב וְיִדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּנִטְוֹתֵי אֶת יְדֵי בְּמִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כְּלוּמֵר בְּהִיוֹתָם בֵּין הַמִּצְרַיִם עֲצָמָם לֹא תִגַּע בָּהֶם דְּבָר רַע מִהַמַּכּוֹת

לא לבד במקום גשן שהיו ביה בני ישראל: וכן ביציאת מצרים פתיב (שם י"ד) וה' הולך לפנייהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם וגו' לא ימיש וגו' לפני העם, ושבעה ענני כבוד הולכים עמם הפל על פי משה רבינו וכמו שאמר הפתוב (במדבר ט') על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו על פי ה' ביד משה כמו שדרשו במדרש, וכן בקריעת ים סוף ראו הנסים שנעשו להם בים וטביעת המצריים ותשועתם וכמו שפתוב וירא ישראל את ה' הגדול' וגו' ונאמינו בה' ובמשה עבדו, שהגיד להם כל מה שיהיה מקודם, כמו שאמר התניצבו וראו את ישועת ה' וגו' ה' ילחם לכם וגו', ואמרו ו"ל אם במשה האמינו ק"ו בה', ומה ת"ל ללמדך שכל המאמין ברועי ישראל פאילו מאמין במי שאמר והיה העולם: וכן במתן תורה ראו את משה רבינו יורד ועולה להר ונהר בןער באש עד לב השמים, ואמר הכתוב גם כן (שמות כ"ד) ומראה כבוד ה' פאש אנקלת בראש ה' לעיני בני ישראל, וכולם היו עדים נאמנים למשה שהיה נביא האל ית', מה שאין כן בשאר הנביאים שאינם יודעים אלא על מה שמגידים העתידות ואינו נופל מדבריהם ארצה, וכן כששמעו דבור ראשון הרגישו בעצמם שיצאה נשמתו וחזרה אליו שפתוב (שה"ש ה') נפשי יצאה בדברו שכל א' מהם הרגיש שיצאה נשמתו וחזרה אליו וראו כי על כל דבור שיצא מפי הקב"ה חזרו לאחוריהם י"ב מילין ומלאכי השרת מדין אותן וכו', וראו את הקולות וכו', רואין את הנשמע מה שאי אפשר, ונתרפאו כל בעלי מומין ושאר נסים ומעלות שהשיגו במעמד הר סיני, וידעו כי את הפל השיגו באמצעות גנדל נבואת מרע"ה, וכמו שאמרו לו (שמות כ') דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים וגו', ואחר כך ראו אותו עולה להר ונתלה הר סיני ונפתחו השמים ונכנס ראש ה' להר בתוך השמים והערפל מכסה את ה' והקב"ה יושב על פסאו, כמו שדרשו על פסוק וירד ה' על הר סיני, וראו שנתעפב בהר ארבעים יומם ומ' לילה לחם לא אכל ומים לא שתה קודם עלותו שיתפרנס יזון בו ויתעצם גופו כדי שיוכל להתענות מ' יום ומ' לילה וכן שניים ושלישים, וראו הלוחות בידיו שהיו מעשה אלהים ומכתב אלהים ויעבור ה' על פניו ויקרא וגו', וכתיב והיה בבוא משה האלה ירד עמוד הענן, והיו אומרים אנשי יולדתו וראו קירון פניו ויראו מגשת אליו, וראו שעמד בפרץ להשיב חמת ה' מהשחיתם על מה שהקעיסו את ה' כמה פעמים, וכן ידעו כי ג' מתנות טובות מן וענני כבוד ובאר באו בזכות שלשתם וכולם חזרו בזכות משה כשמתו אהרן ומרים, וכן כל שאר נסים והנפלאות שראו הם בעיניהם שנעשו על יד משה מה שלא ראו שום דור על יד שום נביא כלם ראיה מן החוש כי משה רבינו הוא רבן של כל הנביאים העוברים והעתידים: והראיה מן הקבלה והוא מספרי הקדוש ומדברי חז"ל, הוא ממה שנאמר בלידתו (שמות ב') ותרא אותו כי טוב הוא שנתמלא הבית כולו אורה, והנסים שנעשו לו עד שניצל מגזרת פרעה ואח"כ ניצל גם כן מחרב פרעה, וראינו בתחלת נבואתו שהיה מסרב בשליחות כמה ימים והפציר בו האל ית' ומסר בידו את שם המפורש, כמ"ש חז"ל על אהיה אשר אהיה, מה שלא היה כן לשום נביא מעולם, וכן כלל האותות והמופתים שנעשו על ידו במצרים ובמדבר, ונקתבו בפ"י בתורה וקצתם ברמז תחלה אל הוראתו בקדושת נס, שהיתה יוכבד בת ק"ל שנה ונקראה בת שנוולדו בה סימני נערו ועש' בה מעשה לקוחין הושיבה באפריון וכו' וכשנולד נתמלא הבית כלו אורה, ונערוטיה הולכות שבא גבריאל וחקטן בקרקע, ותשלח את אמתה שנשפתרבה אמתה הרבה, ותראהו

רָאֵתָה עִמּוֹ שְׂכִינָה, אִשָּׁה מִיִּנְקַת מִן הָעֵבְרִיּוֹת שֶׁהִחֲזִירְתוּ עַל הַמַּצְרִיּוֹת כְּוָלָן וְלֹא יָנֵק שְׂהִיָּה עֲתִיד לְדַבֵּר עִם הַשְּׂכִינָה, וּבִשְׁנַת הַג' לְלִידְתוֹ לְקַח הָעֵטְרָה מֵעַל רֹאשׁ הַמֶּלֶךְ וַיִּשֶׂם אוֹתָהּ עַל רֹאשׁוֹ וְרָצָה לְהַרְגוֹ עַד שֶׁשָּׁלַח אֱלֹהִים מֶלֶאכָה וַיִּנְצַל עַל יְדֵי הַשָּׂרִים וְהַגְּחָלֹת, שֶׁלְקַח הַמֶּלֶאכָה יָדוֹ עַל הַגְּחָלֹת וַיִּשְׁאַה אֶל פִּיּוֹ וַתִּבְעַר קֶצֶת שְׁפָתָיו וַנִּעְשֶׂה כַּכֹּד פֶּה, וּבִהְיוֹתוֹ כֹּן י"ח וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ עֵבְרִי וַיֵּרָא אֶת הַמַּצְרִי בְּשֵׁם הַמַּפְרָשׁ, וְהִנֵּה שְׁנֵי אַנְשִׁים עֵבְרִים נֹצִים וּגו' וַיִּבְקַשׁ לְהַרְוֵג אֶת מִשֶּׁה שֶׁנִּעְשֶׂה צָנְאוֹ כְּעֵין שֵׁשׁ, וַיִּבְרַח מִשֶּׁה מֶלֶאכָה יָרַד כְּדַמוֹת מִשֶּׁה וְהִבְרִיחוֹ וְכַמָּה נָסִים נִעְשׂוּ לוֹ כֹּל אֲנֻכְלוּסִי פִרְעָה מִהֵן נִעְשׂוּ אֶלְמִין מִהֵן נִעְשׂוּ חֲרָשִׁין מִהֵם סוּמִים, וּבְמִדְּוֹן הָיָה אֲסוּר בְּבֵית הָאֲסוּרִים וַיִּצָּא וַתִּלַּשׁ מִטָּה סִפִּיר שְׂהִיָּה כְּטוֹעַ בְּגִנַּת יִתְרוֹ וְהִי חֲקוּק בּוֹ שֵׁם הַמַּפְרָשׁ, הוּא הַמִּטָּה שֶׁנִּבְרָא בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת שֶׁל שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית בְּגוֹן עֵדוֹן וְלִקְחוֹ אָדָם הָרֵאשׁוֹן וַיָּרַד לְמַצְרַיִם וְהִגִּיעַ לְיַדֵּי יִתְרוֹ וַיִּטְעוּ בְּגוֹנוֹ, אַח"כּ רָאָה הַסֵּנָה בְּוִעַר בָּאֵשׁ וְהִסְנָה אֵינְנו אֲנֻכְלוּסִי וְהִיָּה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ לְקוֹל הָאוֹת הָרֵאשׁוֹן מֵהַ ת"ל לְקוֹל שְׂהִיָּה הַמִּטָּה מְדַבֵּר לְפָנָי יִשְׂרָאֵל עִם מִשֶּׁה הַיִּיְתִי בְּמִדְּוֹן וְנִהְפַכְתִּי לְנִחְשׁ וְכו', גַּם הַמִּטָּה וְהִיָּד וְהַמִּים שֶׁלְשָׁתָם בְּהִפְכָם וְעֵשֶׂר מַכּוֹת דַּצ"ךְ עַד"ש בַּאֲח"ב, כִּי אֶפְיֻלוֹת הִנֵּה פְּלֵאִים עֲשֶׂה הַקַּב"ה בָּהֶם וּמְטָר לֹא נִתְּוָה אֲרָצָה שֶׁנִּתְּלוּ בְּאוֹר וְכֹן כֹּל מִכָּה הָיָה בָּהּ כַּמָּה נָסִים, וַיִּקַּח מִשֶּׁה אֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף צָף אֲרוֹנוֹ עַל גִּילּוּס וְעֵלָה, גַּם כֹּן יִצְיֵאת מִצְרַיִם בְּיַד רָמָה עֲנָנֵי כְּבוֹד וּבְאֵר וּמֵן קָרִיעַת יַם סוּף וְכִלְל הַנָּסִים שֶׁנִּעְשׂוּ שָׁם, וַיִּוְרְהוּ ה' עַץ וַיִּשְׁלַח אֶל הַמִּים וַיִּמְתְּקוּ הַמִּים נִס בְּתוֹךְ נִס, נָסִים שֶׁהָיוּ נִעְשִׂים בְּמֵן וּבְבֵאֵר וּבְעֲנָנֵי כְּבוֹד, וַתַּעַל הַשָּׁלוֹ וַתִּכַּס אֶת הַמַּחְנֶה ג' פִּרְסָאוֹת לְכָל רוּחַ, עֲבֹר לְפָנָי הָעָם וּמְטָר אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאוֹר וּגו', מִלְחָמַת עֲמֻלָּה, מִתֵּן תּוֹרָה, וְכִלְל הַנָּסִים שֶׁנִּעְשׂוּ בְּנִתְּנֻתָהּ, וַיִּקַּח מִשֶּׁה חֲצִי הַדָּם מִעֲשֶׂה נָסִים נִעְשׂוּ בּוֹ, מֶלֶאכָת הַמִּשְׁכָּן וְכִלְל הַנָּסִים שֶׁנִּעְשׂוּ בְּמִלְאכָתוֹ, שָׁמֹן הַמִּשְׁחָה הַרְבֵּה נָסִים נִעְשׂוּ בּוֹ, עֲמִידַת מִשֶּׁה בְּהַר מ' יוֹם וּמ' לַיְלָה פֶּעַם שְׁנִית וּשְׁלִישִׁית, מִעֲשֶׂה הַלּוּחוֹת קִירוֹן פָּנִים הַקַּמַּת הַמִּשְׁכָּן וּשְׂרִיִּית הַשְּׂכִינָה בּוֹ, בְּמִסְפַּר בְּנֵי לוֹי כְּתִיב מִכֵּן חִדַּשׁ הַשְּׂכִינָה מִקְדָּמַת וְאוֹמְרַת כֹּךְ וְכֹךְ תִּיבּוֹקוֹת יֵשׁ בְּאַהֲלֵי זֶה, כְּתִיב בְּבִקְרָה הָעֲגָלוֹת וְהָיוּ לְעֵבֹד נִתְּנָן לָהֶם הַנִּיָּה שֶׁהָיוּ קִיָּמוֹת, וַיְהִי בְּנִסְוֵעַ הָאֲרוֹן הָיָה ב' נִיצוּצוֹת שֶׁל אֵשׁ יוֹצְאוֹת מִתּוֹךְ בְּדֵי אֲרוֹן וְהָיוּ שׁוֹרְפִים לְפָנֵיהֶם הַנְּחָשִׁים וְהַעֲקָרְבִים, בְּמִתְאוֹנְנִים וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה', וַיֹּאמֶר ה' פִּתְאוֹם אֶל מִשֶּׁה צָאוּ שְׁלִשְׁתֶּכֶם וּגו' בְּדַבּוּר אֶחָד נִקְרָאוּ שְׁלִשְׁתָּן מֵה שְׁאִין הַפֶּה יְכוּלָה לְדַבֵּר, נִס צְרַעַת מְרִים וּרְפוּאָתָהּ, קִפְצַת הָאֲרֶץ לְמַרְגְּלִים בְּכָל הָאוֹתוֹת אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ שֶׁהָיוּ מִתִּים רֵאשִׁי הָעָם, מִיַּתַּת הַמַּרְגְּלִים בְּמִיתָה מִשׁוֹנָה וַתִּפְתַּח הָאֲרֶץ אֶת פִּיהָ וְאֵשׁ יִצְאָה מֵאֵת ה' וַתֹּאכַל וּגו' וְהַמַּגְפָּה נִעְצְרָה, וַיִּצָּץ צִיץ וַיִּגְמֹל שְׁקָדִים, וַיֵּרָא אֶת הַסֵּלַע בְּמִטְהוֹ פְּעֻמִּים, וַיֵּרָאוּ כֹּל הָעֵדָה כִּי גִוַע אֶהְרֹן וַיִּשְׁלַח ה' בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים וּגו', עֲשֶׂה לָּהּ שְׂרָף וּגו', נָסִי נַחַל אֲרָנוֹן, אֵל תִּירָא אוֹתוֹ, עֲמִידַת הַשְּׂמֻשׁ לְמִשֶּׁה אֶתְיָא תַּת תַּת מִיָּהוּשָׁע, וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאֲתוֹן, וַיִּהְפְּנוּ ה' אֱלֹהֵיהֶם לָּהּ אֶת הַקַּלְלָה לְבִרְכָה וּגו', נִגְדַּת הַשְּׂמֻשׁ מִי שְׁטָעָה הָעֲנָן נִקְלַף וְהַשְּׂמֻשׁ זוֹרַחַת עָלָיו, שְׂשֶׁה נָסִים נִעְשׂוּ לְפָנֶיךָ בְּמִעֲשֶׂה זְמִיר, וּפְרַח בְּאוֹרִיר וַתִּפְשׁ אֶת בְּלָעָם ע"י הַצִּיץ, נִעְשֶׂה הַנִּס בְּבִנּוֹת מִדִּין, שְׂמֻלְתָּהּ לֹא בְּלַתָּה מִעֲלֵיהֶם וּגו', הַאֲזִינוּ הַשְּׂמִים וַתִּשְׁמַע הָאֲרֶץ שֶׁהָיוּ דוֹמְמִים, כְּשֶׁבָא סְמָאֵל אֶל מִשֶּׁה לִּיטּוֹל נִשְׁמָתוֹ סִפֵּר לוֹ כֹּל הַנָּסִים שֶׁנִּעְשׂוּ עַל יָדוֹ וְכָתַב בְּאוֹתוֹ יוֹם י"ג ס"ת, וַיַּעַל מִשֶּׁה מִעֲרַבְנוֹת מוֹאָב וַיֵּרָאֵהוּ ה' אֶת כֹּל הָאֲרֶץ וְכָל מֵה שֶׁעֲתִיד לִהְיוֹת עַד הַיּוֹם הָאֲחֵרוֹן, וְלֹא קָם עוֹד נְבִיא בְּיִשְׂרָאֵל וּגו' מִלְּבַד הַנָּסִים שֶׁנִּזְכְּרוּ וְנִרְמְזוּ בְּתוֹרָה קוֹדֶם שֶׁנּוֹלַד מִרְע"ה, הָרִי כְּמוֹ ע' נָסִים

שנעשו על יד משה רבינו ובשפע נבואתו ורובם כוללים נסים רבים מה שלא נעשה כן לכל הנביאים: יהושע שלח מרגלים ב' האנשים ותצפנו וגו' מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות, והם פריתת מי הירדן וכמה נסים אחרים שנכלל בו, הארון נשא את נושאיו, וכן את שמים עשרה האבנים האלה וגו' הקים יהושע בגלגל, ובאו להר גריזים ולהר עיבל יותר מששים מיל, ותפול החומה תחטיה וגו', ויהי בנוסם וגו' וה' השליף עליהם אבנים גדולות מן השמים עד עזקה וגו', שמש בגבעון דום וגו', חילוק הארץ על פי הגורל על פי ה', הם ח': ספר שופטים נחל קישון גרפם, כמה נסים שנעשו במלחמת סיסרא, וגדעון אמר אנסה נא בגנה וגו', שמשון מהאנכל יצא מאכל וגו' ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי וגו', ושאר נסים שנעשו לשמשון, הם ד': ספר שמואל חנה, ב"ק יוצאת בכל יום עתיד צדיק אהד לעמוד ושמו שמואל וכו', ותכבד יד ה' על האשדודים וגו' וישרנה הפרות שאמרו שירה וכו' ויבואו כל האנות האלה ביום ההוא וגו', ויאמר עד, ע"י בת קול, הלא קציר חטים היום וגו' ויתן ה' קולות ומטר ביום ההוא וגו' וילבש שאול את דוד מדיו וגו', וכתוב משכמו ומעלה וגו', נסים שנעשו לדוד במלחמת גלית, ומלאך בא אל שאול מלאך ה', סלע המחלוקת שנחלק הסלע וגו', ויברך ה' את בית עובד אדום וגו', ויהי בשמעך את קול הצעדה בראש הבכאים אז תחרץ וגו', כשבא לחפור חפר ט"ו מאות אמה ואלא אשכח תהומא וכו', האתה תבנה, בשביל חסדיו של דוד ירדה האש, ויחמול המלך על מפלשת בקש רחמים שלא תקלטנו וכו', וישפי בנוב וגו' ויעזור לו אבישי וגו' כמה נסים נעשו אותו היום, וישא דוד את עיניו וגו' בד"ה וכאן פתיב בראותו את המלאך וגו', הם עשרים: ספר מלכים מקום ארון אינו מן המדה, פרוכים בגס היו עומדים בהבנותו מאליו הבית היה נבנה, מי הביא השמיר לשלמה הנשר הביאו, וכמה נסים נעשו לשלמה כשחזר למלכותו, ירח בול ירח מבול שבכל שנה היו עושים רושם אותם הימים עד שנבנה בית המקדש ופסקו, ויאריו הבדים וגו', בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריא ונעץ קנה בים וכו', שבעה ימים ושבעה ימים וגו' יצאה בת קול ואמרה להם פלכם מזוננים לעוה"ב, זה המופת אשר דבר ה' הנה מזבח נקרע ונשפך הדשן אשר עליו, ותיבש ידו וגו' ותשב יד המלך, אליו וגו', וילך וימצאהו בדרך וימיתהו וגו' והאריה עומד אצל הנבלה, בימיו בנה חיאל באבירים בכורו יסדה ובשגוב הציב וגו', אם יהיה טל ומטר פי אם לפי דברי, והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר, פד הקמח לא כלתה וגו', ראי חי בנה וגו', בחרו לכם הפר האחד לא יכלו להזיזו אותו מן הארץ עד שפתח אליהו את פיו וכו', ענני וגו' ענני וגו', ויצק על ידו.

ונעשו אצבעותיו כמעונות וכו', ותפול אש וגו', ולא יעצרה הגשם וגו', קום אכול פי רב ממה הדרך וגו', ואיש משה בקשת לתמו השליט הקב"ה הרה בקשה, ותד אש מן השמים ותאכל אותו ואת חמשי וכן לשני, ויהי נא פי שנים ברוח אלי וגו', ויעל אליהו בסערה השמימה וגו', ויפה את המים ויחצו הנה והנה ויעבור אלישע וגו', כה אמר ה' רפאתי למים האלה וגו', ויפן אתריו ויראם ויקללם בשם ה' וגו', לא תראו רוח ולא תראו גשם והנחל ההוא ימלא מים וגו', ויעמוד השמן שהוקיר וברכה אחרונה גדולה מן הראשונה שנאמר ואת ויבניו תחיי בנותר עד שיחיו המתים, כעת חיה אשר דבר אליה אלישע וגו' ויגדל היד וגו' וימת וגו' ויפקח הנער את עיניו, ויאמר צק לעם ויאכלו ולא היה דבר רע בסיר, צרעת נעמן וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר וגו', גחזי וצרעת

נעמן תדבק בך וגו' ויקצב עץ ויץף הכרזל וגו', וישלח איש האלהים אל מלך ישראל לאמר השמר מעבור המקום הזה וגו', מי משלנו אל מלך ישראל וגו' הן נא את הגוי הזה בסוגרים וגו', פקח נא עיני אלה וגו'.

ויהי סאה סלת בשקל וגו' כדבר ה', הנה רואה בעיניו ומשם לא תאכל ויהי לו פן וגו' זאת האשה וזה בנה וגו', אפילו בסוף העולם הטיסן הקב"ה ונהביאן, ולא מצאו בה כי אם כפות רגלים וידיים שהיתה גומלת חסד בהן, ועתה ג' פעמים תפה את ארם וגו', ויגע את האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו, וינגע ה' את המלך ויהי מצורע עד יום מותו וגו', ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור קפ"ה אלף וגו', והוספתי על ימיה וגו' קחו דבלת תאנים, ויקרא ישעיהו הנביא וגו', וישב הצל במעלות וגו', שלח בראדך בלאדן וגו' ספרים ומנחה וגו' לדרוש את המופת שהיה בארץ, אותו היום שמת אחז ב' שעות היה וכי חלש חזקיהו אהדרינהו ויהיה, ובוכדנאצר ספריה דבלאדן היה וכו' אמר הכי הנה לן למכתב וכו' כי רהט ג' פסיעות אתא גבריאל אוקמיה וכו', מה עשה יכניה פנס כל מפתחות ב"ה ואמר הואיל ולא זכינו כו' ושבא כמין פסת יד של אש ונטלתן וכו', נעשה לו נס ונתעברה אשתו מעומד, ושאלתיאל בנו אסיר בנו, הם ל"ח: ספר ישעיה, שמעו שמים והאזיני ארץ והיו השמים והארץ דוממים, ושפח ה' קדקד בנות ציון וגו' שפרחה בהן צרעת וכו', ובתוך עם טמא שפתיים וגו' ויץף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה במלקחים וגו', הנה נגע זה על שפתיך וגו', אתייה לארזא ונסרויה כי מטא לכומיה נח נפשיה משום דאמר ובתוך עם טמא שפתיים וגו'.

ביום שהוא יגלח ה' בתער השכירה וגו' אתא הקב"ה אידמי כסבא וכו' הנה מטלטלך טלטלה וגו' ועטף עטה מלמד שפרחה בו צרעת וכו', מכנה הארץ זמירות וגו', בא על עית עשר מסעות נסע באותו היום וכו', קחי רחים וטחני קמח נפק בת קלא ואמר עמא קטילא קטילת.

נסי חזקיה בחלותו ובמלחמת סנחריב הנזכר בספר מלכים, הם עשרה: ספר ירמיהו ביציאתו של ירמיה לעולם זעק זעקה גדולה ומרה כבחור ואמר מעי מעי וגו', כשאמר הקב"ה לירמיה קום קנה את השדה יצא ירמיה מירושלים ויבד מלאך מן השמים ונתן רגליו על חומת ירושלים ופרצו וכו', נשאו עיניהם השונאים וראו ד' מלאכים וכו', נסים שעשה הקב"ה לירמיהו בבור, יען אשר עשו נבליה בישראל וינאפו את נשי רעיהם וגו'.

על אחאב וצדקיה שקלם מלך אשור עם יהושע בן יהוצדק ויהושע ניצל וכו', הם ד': יחזקאל והתוית תו וגו' אמר לחירם מלך צור וגו', הביא הקב"ה רוח בציצת ראשו והעלהו אצל חירם וכו'. הנבא בהרוגים האלה וגו', העצמות היבשות שהחיה יחזקאל באו עצמות וטפחו לו על פניו אמר אתוהי כמה רברבין בא מלאך וסטרו על פיו, הם ד': תרי עשר שמש ירח עמד זבולה וגו', אם אתה עושה דין לכן עמך אנו מאירים ואם לאו אין אנו מאירים וכו'.

נסים שנעשו ליונה בים ובמעיי הדג: מיכה בת אכזיב לאכזב למלכי ישראל, כשהמליכו את ירבעם יצאה בת קול ואמר מי שהרג את הפלשתי והוריש אתכם גת יעשו בניו שלוחים: נחום ופרח לבנון אמלל, נטע שלמה בביהמ"ק כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאים פירות בזמניהם וכו', וכשנכנסו גוים להיכל יבשו: חבקוק נס שנעשה לחבקוק

כְּשֶׁהוֹשֵׁלָהּ דְנִיָּאל לְגֹב הָאֲרִיּוֹת, הֵם ז': כְּתוּבִים בְּשֵׁעָה שְׁסִימִים דָּוֶד סֵפֶר תְּהִלִּים זָחָה דַעֲתוֹ
עָלָיו וְכוּ' נִזְדַּמְנָה לוֹ צְפָרְדַּע אַחַת אֲמָרָה דָּוֶד הַמֶּלֶךְ אֶל תְּזוּחַ דַעֲתָהּ וְכוּ': מִשְׁלֵי קוֹדֶם
שָׁבָא שְׁלֹמֹה הִיְתָה תוֹרָה דוֹמָה לְכַפִּיפָה שָׁאִין לָהּ אֲזוּנִים עַד שָׁבָא שְׁלֹמֹה וְתִקֵּן מִשְׁלִים
הַרְבֵּה, וּבְשֵׁעָה שְׁתִּיקֵן עִירוּבִין וְנִטִּילַת יָדַיִם יְצָאָה ב"ק וְאֲמָרָה בְּנֵי אִם תְּחַם לְפָהּ וּגו'.

הוּא יְמוֹת בָּאִין מוֹסֵר וּגו', ג' מְלֶאכִי חֲבָלָה נִזְדַּמְנֵנו לְדוֹאג אֶחָד שְׁשֹׁפַח תְּלַמּוּדוֹ וְכוּ': דְנִיָּאל
שָׁשָׂה נְסִים נַעֲשׂוּ בַיּוֹם שֶׁהוֹשֵׁלָכוּ חֲנֻנְיָה וְחֲבָרְיוֹ לְכַבֵּשׁן וְכוּ' דְנִיָּאל שְׁנִינְצַל מִן הָאֲרִיּוֹת,
פֶּס יָדָא דִּי פְתָבָא מְנָא וּגו', עֲזָרָא וַיִּצְעֲקוּ בְקוֹל גְּדוֹל וּגו', נָפַל פְתָקָא מִן שְׁמִיָּא' אֲמַת
וְכוּ', מְסֻרוּהָ נִיְהַלְיָהּ וְכוּ': רוּחַ וְהִנֵּה הַגּוֹאֵל עוֹבֵר אֶפְיָלוּ הִיָּה בְסוּף הָעוֹלָם הֵטִיסוּ הַקַּב"ה
וְהִבִּיאֻהּ וְכוּ': אֵיכָה רַבְתִּי הַשִּׁיב אַחֲזוּר יְמִינוֹ מִפְּנֵי אִיּוֹב וּגו', בְּשֵׁעָה שְׁנַכְסוּ גוֹיִם לְהִיכַל
וּשְׁרָפוּהוּ וְכוּ', בָּא מַטְטֵרוֹ"ן וְנָפַל עַל פְּנֵיו וְכוּ' הֵלֶךְ הַקַּב"ה וּמַה"ש וַיִּרְמְקָה לְפָנָיו א"ל
הַקַּב"ה לֶךְ וּקְרָא אֶת הָאֲבוֹת וּמִשָּׁה וְאַהֲרֹן שְׁהֵם יוֹדְעִים לְבָכוֹת וְכוּ', חֲנַמְאֵל בֶּן דוּדַי
הַשְּׁבִיעַ מַה"ש וְהוֹרִידֵן מְזוּנֵינִין וְכוּ' עַד שְׁשִׁינָה הַקַּב"ה לְהֵן שְׁמוֹת וְכוּ', חָלַל מִמְלָכָה
וּשְׁרִיָּה.

נְסִי מַגְלַת אֶסְתֵּר: קַהֲלַת וַיִּתְרוֹן אֶרְצָא בְּכָל הוּא, בְּכָל עוֹשֵׂה הַקַּב"ה שְׁלִיחוֹתוֹ, ע"י נְחֻשׁ
ע"י צְפָרְדַּע ע"י יְתוּשׁ, טִיטוּס הֶרְשֵׁעַ נְכֻסַּס לְבֵית קְדוֹשֵׁי הַקְּדוֹשִׁים וְכוּ' זְמַן לוֹ הַקַּב"ה יְתוּשׁ
וְכוּ', הֵם עֲשָׂרָה בְּכַתוּבִים, וְקִי"א בְּנִבְיָאִים, הֵם קכ"א: וּבְתַחֲלִתָּהּ שֶׁל תוֹרָה קוֹדֶם שְׁנוּלֶד
מִשָּׁה רַבִּינוֹ נַעֲשׂוּ נְסִים, בְּתַחֲלַת הַבְּרִיאָה ג' פְּלֵאִים נַעֲשׂוּ, בּוֹ בַיּוֹם נִבְרָאוּ בּוֹ בַיּוֹם יְצָאוּ
תוֹלְדוֹת וַיִּצָּאוּ דְשָׁאִים וְעַמְדוֹ עַל פְּתַח הַקְּרָקַע עַד שָׁבָא אָדָם הִרְאִישׁוֹן וּבִקֵּשׁ עַלֵּיהֶם
רַחֲמִים וַיִּרְדּוּ גְשָׁמִים וְכוּ', שֶׁהַקַּב"ה מְתַאֲנֶה לְתַפְלִתָּן שֶׁל צְדִיקִים, אַדָּה"ר הִיָּה מְקַצֵּה
הָעוֹלָם וְעַד קֶצֶה הָעוֹלָם, הַנִּיחַ הַקַּב"ה יָדוֹ עָלָיו וּמַעֲטוֹ עַל אֶלְפָּה אִמָּה, הַתְּחִיל הָאֵילָן לְצוֹנַח
כְּנֶגֶד הַנְּחֻשׁ וְאָמַר רִשָּׁע אֵל תִּגַּע בִּי, יֵשֵׁב בְּדִין עִם אָדָם וְכוּ' וְכִיּוֹן שְׁאֵכֵל נִפְשֵׁט צְפוּרָן
וְנִסְתַּלַּק הָעֵנָן מֵעָלָיו וְכוּ' וְהַפִּיל סְמָאֵל וְקֶצֶץ רִגְלָיו שֶׁל הַנְּחֻשׁ וְכוּ', כְּשִׁמַּת מִתוֹשֵׁלַח שְׁמַעוֹ
קוֹל רַעַשׁ בְּרָקִיעַ וְכוּ', שְׁמַחֲזִי וְעֲזָאֵל ב' מְלֶאכִים יָרְדוּ מִן הַרְקִיעַ וְכוּ', הִצְלַת נֹחַ בְּמַבּוּל
בְּתִיבָה, נֹטַל ב' כּוֹכָבִים מִכִּימָה וְהִבִּיא מַבּוּל לְעוֹלָם, אֶת קִשְׁתִּי נִתְתִּי בְּעֵנָן, דוֹר הַפְּלִגָּה
וַיִּפֹּץ ה' אֹתָם מִשָּׁם, וַיִּנְגַע ה' אֶת פְּרַעְזָה וּגו', וַיַּחֲלַק עֲלֵיהֶם לִילָה מִלְּאָף שְׁנִזְדַּמְּן לוֹ לִילָה
שְׁמוֹ וְכוּ', וַיִּוצֵא אוֹתוֹ הַחוּצָה הָעֵלְיָה אוֹתוֹ לְמַעְלָה מִכִּיפַת הַרְקִיעַ וְכוּ'.

שְׁבַעָה מוֹפְתִים נַעֲשׂוּ בְּעוֹלָם שְׁלֵא הִיָּה כְּמוֹתָם, מוֹפְתַת הִרְאִישׁוֹן שְׁנִינְצַל אַבְרָהָם מִכַּבְּשׁן
הָאֵשׁ, מוֹפְתַת ב' לִידַת שָׂרָה בַּת תִּשְׁעִים שְׁנָה, ג' שְׁנִזְרָקָה שִׁיבָה בְּאַבְרָהָם אֲבִינוֹ, ד'
שְׁמִקוֹדֶם הִיָּה אָדָם מֵת בְּעֵיטוֹשׁ עַד שָׁבָא יַעֲקֹב וְחָלָה וְצָנָה לְבֵיתוֹ, מוֹפְתַת ה' קְרִיעַת יַם
סוּף, ו' שְׁמֵשׁ בְּגַבְעוֹן דוּם, ז' לֹא הִיָּה אָדָם עוֹמֵד מִחֲלָיו אֶלָּא מִחֲזֻקְיָהּ וּלְהֵלֵן וְכוּ', פְּעַת
חַיָּה, רְפוּאַת אַבְרָהָם ע"י מִלְּאָף, בְּשׁוֹרַת שָׂרָה, נְסִים שְׁהִיו נַעֲשִׂים בְּאֵהֶל שָׂרָה וְאִח"כ
בְּאֵהֶל רַבְקָה, הַפִּיכַת סְדוּם וְעַמְנֹרָה וְהִצְלַת לוֹט, כִּי עֲצוּר עֲצַר ה' בְּעַד כָּל רַחֵם לְבֵית
אַבְימֶלֶךְ עַל דְּבַר שָׂרִי וְכוּ', וְנְסִים שְׁנַעֲשׂוּ לָהּ הַנִּיָּקָה בְּנִים שָׂרָה, וּבְשֵׁעָה שְׁנַפְקָדָה הִיא
הַרְבֵּה עֲקָרוֹת נִפְקְדוּ עִמָּה חֲרָשִׁים וְסוּמִים וְכוּ', כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל הַנְּעַר וּגו', נְסִים
שְׁהִיו בְּעַקְזוֹת יְצָחָק, וְאַבְרָא הַיּוֹם אֵל הָעֵינַן וּגו', נְסִים שְׁנַעֲשׂוּ לְאַלְיַעֲזָר בְּהִבָּאת רַבְקָה,
וַיַּעֲמַר יְצָחָק לָהּ לְנִכְח אִשְׁתּוֹ וּגו', בְּרַפְתַּת יְצָחָק לְיַעֲקֹב, וַיִּפְגַּע בְּמִקוֹם וַיִּלֵּן שָׁם וּגו', וַיִּיקַח
מֵאַבְנֵי הַמִּקוֹם וּגו', וְאַחַר יִלְדָה בַּת וּגו', וַיִּיקַח לוֹ יַעֲקֹב מִקַּל לְבָנָהּ וּגו', מְלֶאכִים הָיוּ

טוענים מתוך צאן לָבֶן ליעקב, ויפגעו בו מלאכי אלהים, נסים שנעשו לו ליעקב עם אחיו עשו, ויאמר שלחני כי עלה השחר וגו', ויסעו ויהי חמת אלהים וגו' נסים שנעשו לו ולבניו אז, וימצאהו איש ג' מלאכים נזדמנו לו, ונט אליה אל הדרך בע"כ מלאך נזדמן לו וכו', צדקה ממני בג' מקומות הופיע רוח"ק בבית דינו של שם וכו' יצאה ב"ק ואמרה ממני, ולא שמע אליה וגו' שהביא הקדוש ב"ה איקונין של אביו ונתפניש וברח, ובני ישראל פרו וישרצו, וכאשר יענו אותו פן ירבה וגו', וכשמגיע זמן מולדיהן הולכות לשדה תחת התפוח וכו' והקב"ה שולח משמי מרום וכו', הם כמו חמשים, ושבעים שאחר לידת משה רבינו הם ק"כ פשוטיו של משה.

וכן כלל כל הנסים שזכרו או נרמזו בבבאיים ובכתובים הם ק"כ, ללמד ששקול משה כנגד כל ישראל, ורוב כל אלו הנסים בפרט הנסים הנזכרים בתורה כוללים נסים רבים, כיציאת מצרים וקריעת ים סוף ומלחמת עמלק ונתינת התורה, ואין מספר לגדודי הנסים הפרטיים, וכן לנסים שנעשו אח"כ מאנשי כנסת הגדולה עד עתה לכל החסידים ואנשי מעשה אין מספר לכם אפילו לנגלים כל שכן לנסתרים שכתוב עליהם (תהלים קל"ד) לעושה נפלאות גדולות לבדו כל"ח, פי הנפלאות הם גדולות באיכותם וכן בכמותם כי הם נוגהות לעולם כמו שאמר כל"ח: ונאמר לומר ג"כ פי אמר קודם הודו לאלהי האלהים הודו לאדוני האדונים, כי אלהים ואדונים הם המלאכים והגלגלים כמו שפי' הרב ז"ל ועל ידיהם הוא ית' עושה רוב הנסים, ואמר פי אעפ"כ אינו ראוי להודות כ"א לו כי הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים ובמאמרו וצויו הם נעשים, ובפרט צריך הודאה פרטית לנסים שהוא בעצמו עושה אותם מבלי אמצעי הוא ולא מלאך הוא ולא שרף לגודל מעלת הנסים, ולכן אמר לעושה נפלאות גדולות לבדו ירצה לבדו מבלי שום אמצעי וכן אפילו בעל הנס אינו מפיר בפסו ירצה מי שהוא רגיל להיות בעל הנס והוא המלאך או השרף אינו מפיר בזה הנס שעושה האל ית', ועל הרוב הנסים הנעשים ע"י אמצעי הם מפורסמים למי שנעשה לו הנס ולאחרים, והנסים הנעשים על ידו ית' מבלי שום אמצעי אינם מפורסמים וידועים אפילו למי שנעשים לו, כי ידיעת האמצעי הוא סבת הפרסום, וכיון שאין אמצעי שידעם אינם מתפרסמים, וכן אפשר לפרש לעושה נפלאות גדולות לבדו וגו' מה שפירשתי אלהי האלהים וכו', כי אפילו הנסים והנפלאות שהוא עושה אותם על יד האמצעי אין ראוי להודות כ"א לו לבדו כי הוא העושה אותם לבדו כי אין פח לעליונים לעשות שום פלא ונם כי אם במאמרו ובצויו ית' וכו', וא"כ הוא לבדו העושה אותם ולא האמצעי שהוא המלאך או השרף: ולפעמים נעשה הנס על יד הצדיק בלי נטילת רשות מאתו ית', כי הוא בטוח בו ית' שיסכים על ידו וצדיק ונושע הוא כמו פתיחת פי הארץ ע"י משה ונעמידת השמש ליהושע וזולתם, כי לא נצטוו ולא הורו על זה מקודם כמו בעשר מכות וקריעת ים סוף שנצטוו בהם משה קודם עשותם אלא בלא צווי ורשות הם בטוחים בו ית' שיעשה הנס על ידיהם, וזה הוא שאמרו על מה שכתוב (ש"ב כ"ג) צור ישראל מושל באדם צדיק מושל ביראת אלהים, הצדיקים כפיכול מושלים במה שהקב"ה מושל, הקב"ה פוקד עקריות ומחיה מתים ורופא חולים ואלישע פוקד עקרה, כעת חיה את חובקת בן, והחיה בן השונמית, וריפא צרעת נעמן וכו', הרי אתה רואה שלא הזכירו הנסים שנעשים על פי האל יתברך אלא הנסים שעושה הנביא מדעתו, ואמרו מושל במה שהקב"ה מושל, כלומר פי כמו שהוא עושה נסים לבדו

ואינו נמלה בפמליא של מעלה פן הצדיק יש לו בנה ממשלה שעושה גם מבלי המלכה והוא ית' מסכים על ידו, ובנה יש לו יתר שאת ומעלה לצדיק על המלאכים כי הם אינם יכולים לעשות דבר גם כי אם בצווי וברשות, והצדיק יש לו כח וממשלה בתוקף צדקתו להשען על אלהיו שיסכים על ידו וזהו שאמרו גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת וכו', וכמו שהוכיחו הגם שנעשה לחנניה מישאל ועזריה בכבשן האש דכתיב (דניאל ג') רנה די רביעאה דמי לבר אלהין, חשיב לתלתא צדיקי ומלאך לבסוף: ועם כל זה נפרש לעושה נפלאות גדולות לבדו כל"ח אפילו בגם הנעשה ע"י הצדיק מבלי נטילת רשות והמלכה, וזה כי הצדיק אינו עושה דבר מאותו הגם שאין כח בידו כ"א בפיו להתפלל לאל ית' שיעשה לו אותו הגם וכשהוא גוזר גם פן ואומר יעשה גם זה אין כח בידו לעשותו אלא שהאל ית' מקיים דבר עבדו ועושה הגם שגוזר הצדיק שיעשה כדי למלאות רצונו כמו שהוא מקיים בכל ימיו דברי האל ית' ומצותיו שומר, א"כ עשיית הגם גם כי הוא על פי הצדיק האל ית' הוא העושה אותו ואליו יתייחס, וע"ז נאמר גם פן לעושה נפלאות גדולות לבדו כי ל"ח כמו שפ"י, והרי אפילו הנסים הנעשים ע"י הצדיקים במאמר וציווי האל ית' כי אין הצדיק עושה דבר כ"א במה שמצוה לו האל ית' והוא ית' הוא העושה הגם, כמו המכות שהביא האל ית' על המצריים במצרים שאמר לו למשה ואתה הרים את מטף וזהו, או נטה ידך או אתה או אהרן, אין הרמת המטה והפאתו או נטיה ביד עושה הגם אלא מאמר האל יתברך ורצונו, כי לא היה ספוק בהפאת המטה להוציא פנים ולא לקריעת הים כ"א ברצונו ית', כ"א היה מפה בלי רשותו לא היה נעשה הגם שהוא אם לא היה רצונו ית' מסכים לזה: ולפעמים נעשה הגם בלי רשותו ית' ויש כח לעושה אותו לעשותו, כמו מי שהוא יודע ובקי בשמות הקדש ושימושן ויודע הממנה על כל דבר ודבר ומשביע אותו לעשות רצונו ולמלאות חפצו בדבר שאין בו צורך מצוה וקידוש השם, והעושה זה הוא נענש מפני ששנה טבע העולם וסדר הבריאה שפרא האל ית' ואמר עליו וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, וזהו עונש המשתמש בשמות הקדש שהוא בכלל ודאשתמש בתגא חלף, מפני שהוא לוקח ממשלה ושולטנות לעצמו לשנות סדר בריאתו יתברך שלא מדעתו ושלא מרצונו: ונחזור לעיקר שאנו בו והוא כי משה רבינו ע"ה הוא אדון ורבן של נביאים כולם מן הסברא מן המוחש מן הקבלה, ונאמר כי גם שיש נביאים שעשו נסים גדולים בשמים ובארץ כמו משה רבינו ע"ה, כאמרם ג' עמדה להם חמה משה ויהושע ונקדימון בן גוריון, וכן יהושע ואלישע ורבי פנחס בן יאיר קרעו המים דומה לקריעת ים סוף, והרי אמרו חז"ל כי כל הנביאים שפאו אחר מרע"ה פלם קבלו נבואתם מסיני, רצונם כי כל כח וכל שפע הנביאים בנבואתם ועשיית הנסים קבלו מסיני בזכות מרע"ה ומגודל הכנתו והשפעת נבואתו בסיני הושפע על הנביאים הבאים אחריו, ובנה היה להם כח לעשות הנסים שנעשו על ידיהם, הרי משה זכה וזכה את הרבים שיעשה גם על ידיהם זכות הרבים וגם תלוי בו: ואם נסתכל בנסים שנעשו על יד מרע"ה נמצא הרבה מהם נעשו להצלתו ולכבודו, הורתו בקדושת גם ולידתו במילוי הבית פלו אורה, וחיבוט נערוות בת פרעה ושאבוב אמתה, וראתה עמו שכניה ושלא ינק מן המצריות, וביאת המלאך להצילו כשלקח העטרה מעל ראש המלך, והפאת המצרי בשם המפורש ובקשו להרגו ונעשה צנארו פעין שיש ומלאך הבריחו אח"כ וכמה נסים שנעשו אז, לקול האות הראשון לקול המטה

וכו', ענני פבוד ובאר ומן לכבוד שלשתם, קירון פנים, צאו שלשתכם בדבור אחד נקראו לכבוד משה, גם צרעת מרים ורפואתה לכבודו, ותפתח הארץ את פיה והמגפה נעצרה לכבוד משה, וסמאל לא היה יכול לו, ונראהו ה' את כל הארץ וגו', הפל לכבודו, הרי יותר מעשרים נסים שנעשו להצלת משה ולכבודו מה שלא נעשה פן לשום נביא מעולם, והוא ראיה על מעלת מדרגתו על שאר הנביאים, וכן גם ענני פבוד ובאר ומן הספיק זכותם לשיהיו מתמידים כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר שהיו צריכים להם, ובמיתת אהרן ומרים חזרו ענני פבוד ובאר לכבוד משה, זה ג"כ ראיה על מעלת משה רבינו, כי היו מתמידים הנסים הצריכים בזכותו משה זמן ארוך מה שלא נעשה פן לשום נביא, כי גם אליהו מהעורבים שהיו מביאים לו לחם וכד הקמח לא כלתה לא נמשה אלא זמן מועט והיה דבר מיוחד וגם פרטי, והוצאת פירות מנטיעות זהב שנטע שלמה היה לכבוד השכינה השורה בביהמ"ק, ורפואת המים ע"י אלישע וברכה בשמן שאמר ואת ובניו תקיי בנוטר עד שיהיו המתים, לא נעשה הנס אלא פעם אחת ונתקנים, והיה אח"כ כמו דבר טבע לא פמן ובאר וענני פבוד שהיו מתחדשים בכל יום ויום כל ימי היותם במדבר: וכן מצינו הפרש גדול מנבואת משה רבינו לשאר הנביאים, כי משה רבינו עיקר נבואתו היתה לפרסם שם האל ית' בעולם שהיה נשכח אז, וכמו שאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו להוציא בני ישראל ממצרים, ולהיות סרסור ביניהם ובין האל ית' לשיקבלו את התורה ויהיו מוכנים ליפנס לארץ, וכל הנסים שנעשו על ידו היו מכוונים לענין זה להשגת תכליות אלו, מה שלא נמצא שום נביא שהשיג מדרגה זאת, כי נבואת פלם לא היתה כ"א להוכיח את ישראל ולהעמידם בקיום לימוד התורה ונעשיית המצוות, וכמו שאמרו חז"ל (נדרים כ"ב) אלמלא לא חטאו ישראל לא ניתן להם כ"א ה' חנומשי תורה וספר יהושע מפני שערכה של א"י פתוב בה, ולכן נתיחד לו למשה רבינו פלי לעשיית האותות והמופתים והוא המטה שנאמר עליו שנברא בע"ש בין השמשות מששת ימי בראשית והיה נטוע בגן עדן וכו', וראוי לתת טעם למה הי' צריך מטה זה ומה תועלתו שנברא בין השמשות פי בדבר ה' היו נעשים האותות לא בהפאת המטה או בנטיותו, ואם לשיתהפך לנחש הרי מטות החרטומים שהשליכו איש מטהו ויהיו לתנינים עם היותם מטה לקוח מן העצים אשר ביער, וכן ראינו ענין זה המטה שפעמים נתייחס למשה ופעמים לאהרן ופעמים להשי"ת, כאמרו מטה האלהים, וצריך פל זה ביאור ונתייחד לו פרק אחד בפני עצמו, והוא: פרק שלשה ועשרים ונאמר בביאור זה, כי מצינו שהנזכר מטה זה בתורה כמה פעמים, הפעם הראשונה בפרשת שמות ויאמר ה' מזה בידך ויאמר מטה וגו', ויהי למטה בכפו וגו' ואת המטה הזה תקח בידך וגו', ויקח משה את מטה האלהים בידו.

פרשת וארא, כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת וגו' ואמרת אל אהרן קח את מטה והשליך לפני פרעה וגו', וישלף אהרן את מטהו וגו', וישליכו איש מטהו, ויבלע מטה אהרן וגו', והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך, פה אמר ה' בזאת תדע וגו' הנה אנכי מכה במטה אשר בידך וגו', אמר אל אהרן קח את מטה ונטה ידך וגו', ויגרם במטה ויך את המים וגו', אמור אל אהרן נטה את ידך במטה על הנהרות וגו'.

אָמַר אֶל אֱהֲרֹן נָטָה אֶת מִטָּה וְהָיָה אֶת עֶפְרַיִם וְגו', וַיֵּט אֱהֲרֹן אֶת יָדוֹ בְּמִטְהוֹ וְגו' וַיֵּט מִשָּׁה אֶת מִטְהוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וְגו') נָהַג רִיחַ קָדִים וְגו'.

פָּרַשְׁת בְּשִׁלַח, וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטָּה וְנָטָה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וְגו', עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְגו', וּמִטָּה אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֹר וְגו') מָחָר אֲנֹכִי נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי. פָּרַשְׁת חֲסֵת, קַח אֶת הַמִּטָּה וְהַקֵּהל אֶת הָעֵדָה וְגו', וַיִּקַּח מִשָּׁה אֶת הַמִּטָּה מִלִּפְנֵי ה' וְגו' וַיֵּרַם מִשָּׁה אֶת יָדוֹ וַיִּפֶּה אֶת הַסֵּלַע בְּמִטְהוֹ פִּעְמָל! וְגו', הֵם כ"ב, סִימָן לָהֶם אוֹתוֹת הַתּוֹרָה: וְמָה שֶׁנִּמְצָא לְחַכְמֵי ו"ל עַל זֶה הַמִּטָּה הוּא אֲמָרָם שֶׁהוּא מְפַלֵּל הַדְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ ע"ש בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְכֵן אָמְרוּ וַעֲדִינָן הִיָּה מִשָּׁה מְסַרְבֵּי א"ל הַקַּב"ה רָאוּי אַתָּה לִירְדוֹת בְּמַקְל מַה זֶה בְּיָדְךָ וְגו', אִם לֹא הִיָּה בְּדַעְתְּךָ לִילֵךְ הִיָּה לָךְ לֹאמַר בְּתַחֲלָה אֵלָּא הַמְתַּנַּת עַד שֶׁמְסַרְתִּי לָךְ מְסֻטְרוּיִן שְׁלִי וְשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ, מַה תִּלְמוּד לֹאמַר לְקוּל שֶׁהִיָּה הַמִּטָּה מְדַבֵּר לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל עִם מִשָּׁה הַיִּיטִי בְּמִדְּוָן וְנִהְפַכְתִּי לְנַחֵשׁ וְכו', וְאַתָּה הַמִּטָּה הִזָּה אִם אֵין אַתָּה רוֹצֵה לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוֹתִי מְקַל זֶה עוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹתִי אֵלָּא אֲנִי רוֹצֵה לְזַכּוֹתְךָ וְנִסִּים הַרְבֵּה אֲנִי נוֹתֵן עַל יָדְךָ וְכו', וַיִּבְלַע מִטָּה אֱהֲרֹן אֶר"א נִם בְּתוֹךְ נֶס, וְאַתָּה הַמִּטָּה הִזָּה תִּקַּח בְּיָדְךָ הַמִּטָּה שֶׁנִּבְרָא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת נִמְסַר לְאֲדָם הָרִאשׁוֹן בְּג"ע וְאֲדָם מְסָרוֹ לְחַנוּף וְחַנוּף לְשֵׁם וְשֵׁם לְאֲבָרָהֶם וְאֲבָרָהֶם לְיִצְחָק וְיִצְחָק לְיַעֲקֹב לְיוֹסֵף וְנִימָן בְּפִלְטְרוּיִן שֶׁל פְּרַעֲזָה וְנִטְלוּ יָתְרוֹ וְנִטְעוּ בְּתוֹךְ גִּנוֹ וְרָאָה מִשָּׁה וְקָרָא הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר עָלָיו וּלְקַחוּ וְכו', אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֲמִי הַמִּטָּה מ' סָאָה הִיָּה וְשֶׁל סַפִּירִינוֹן הִיָּה וְעֶשֶׂר מִכּוֹת חֲקוּקוֹת עָלָיו בְּנוֹטְרִיקוֹן דְּצ"ךְ עַד"ש בֵּאח"ב וְחֲקוּק עָלָיו שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ אָמַר הַקַּב"ה הַמִּטָּה הִזָּה יָבִיא עָלָיו אֶת הַמִּכּוֹת וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטָּה אַתָּה מְרוֹמֵם וְכו', וַיֵּט מִשָּׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם הִרְאָה אֶת הַמִּטָּה וְלֹא קִבַּל עָלָיו עַד שֶׁנִּגְלָה עָלָיו הַקַּב"ה בְּכַבּוּדוֹ דְּכַתִּיב הַיָּם רָאָה וַיִּנָּס, וּמִטָּה אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֹר וְגו' מְפַנֵּי הַתַּרְעוּמוֹת וְהוּא א' מַג' דְּבָרִים שֶׁהִיוּ מִתְרַעְמִים עָלֵיהֶם וְהָיוּ אוֹמְרִים שֶׁהֵם מִיָּנִי פְּרוּרְעוּנוֹת, הַקִּטְרֵת שֶׁהִרְגָה אֶת נָדָב וְאֶת אֲבִיהוּא אַח"כּ יָדְעוּ שֶׁהִיא כְּפָרָה וַיִּתֵּן אֶת הַקִּטְרֵת וַיִּכְפֹּר עַל הָעָם, הָאֲרוֹן שֶׁהִכָּה אֶת עֲנוּזָא וְכַתִּיב וַיִּפֶּה בְּאֲנָשֵׁי בַיִת שֶׁמֶשׁ אַח"כּ יָדְעוּ שֶׁהִיא שֶׁל בְּרַכָּה, וַיִּשָּׁב אֲרוֹן ה' בְּבַיִת עוֹבֵד אֲדוֹם וַיִּבְרָךְ ה' אֶת בַּיִת עוֹבֵד אֲדוֹם, הַמִּטָּה הִבִּיא עֶשֶׂר מִכּוֹת עַל הַמִּצְרַיִם אַח"כּ יָדְעוּ שֶׁהוּא שֶׁל נְסִים, לְכַף נֶאֱמַר וּמִטָּה אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ הַיָּאֹר, וְכִי מִשָּׁה הִכָּה וְהִלָּא אֱהֲרֹן הִכָּה אֵלָּא כָּל הַמְּנַהִיג אֶת חֲבִירוֹ לְדַבֵּר מִצְוָה מִעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאִילוֹ עֲשָׂאוֹ, וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדֵי שִׁישׁ בּוֹ ע' שְׁמוֹת אָמַר יְהוֹשֻׁעַ כְּמָה גְדוּלִים יֵשׁ כְּאֵן בְּדוֹר אֱהֲרֹן וְחוֹר וְע' זְקֵנִים וְלֹא צִוָּה אֵלָּא לִי לֹא לְחַנֵּם צוּנֵי אֵלָּא שֶׁרָאָה שֶׁנוֹפֵל בְּיָדֵי מִיָּד וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ וְגו': וְאִם נִחַפְּשׁ עַל הַנְּסִים שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל יַד הַמִּטָּה נִמְצָאֵם עֲשָׂרָה, נִהְפָּה לְנַחֵשׁ בְּיַד מִשָּׁה וּבְפָנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִהְפָּה לְמַנִּין בְּפָנֵי פְּרַעֲזָה, וּמִכּוֹת דְּצ"ךְ בָּאוּ עַל יָדוֹ, וְכֵן מִכּוֹת בְּרַד אֲרַבָּה, וְקָרִיעַת יַם סוּף, וְהַכָּאָה בְּצוֹר, וְהַכָּאָה בְּסַלְעַ, וְהִנֵּה הַנִּיחֵתוֹ נִחֵשׁ הִיָּה תַחֲלָה עַל יַד מִשָּׁה בְּמִדְּבַר וְאַח"כּ עַל יַד אֱהֲרֹן בְּפָנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב וַיִּדְבַר אֱהֲרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים וְגו', וַיַּעַשׂ הָאֱלֹהִים לְעֵינֵי הָעָם, וְכֵן נִהְפָּה לְמַנִּין עַל יָדוֹ בְּפָנֵי פְּרַעֲזָה, וְכֵן דְּצ"ךְ הָיוּ עַל יָדוֹ כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּכַתּוּבִים לְמַעֲלָה, וּמִכּוֹת בְּרַד אֲרַבָּה הָיוּ ע"י מִשָּׁה כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּכַתּוּבִים, וְכֵן קָרִיעַת יַם סוּף וְהַכָּאָה צוֹר וְהַכָּאָה הַסֵּלַע, נִמְצָאוּ חֲמִשָּׁה רֵאשׁוֹנוֹת עַל יַד אֱהֲרֹן וְחֲמִשָּׁה אַחֲרוֹנוֹת עַל יַד מִשָּׁה רַבִּינוֹ, נִחֵשׁ וְנִמְנִין דּוֹמִים זֶה לָזֶה עַל יַד אֱהֲרֹן, צוֹר וְסַלְעַ דּוֹמִין זֶה לָזֶה עַל יַד מִשָּׁה, דְּצ"ךְ עַל יַד אֱהֲרֹן, בְּרַד אֲרַבָּה קָרִיעַת יַם סוּף ע"י

מִשֶׁה, בְּמַכַּת צְפָרְדַּע כָּתוּב נֹטָה אֶת יָדָהּ בְּמִטָּה וְאַחֲ"כּ וַיֵּט אֶהָרֶן אֶת יָדוֹ וְלֹא הִזְכִּיר מִטָּה, וּבְמַכַּת בָּרַד אַרְבֵּה שְׁעַל יַד מִשֶׁה כָּתוּב נֹטָה אֶת יָדָהּ וְלֹא הוֹזְכָר מִטָּה, וְאַחֲ"כּ כָּתוּב וַיֵּט מִשֶׁה אֶת מִטָּהוּ וְגו', וּבִקְרִיעַת יַם סוּף כָּתוּב הָרַם אֶת מִטָּה וְנֹטָה יָדָהּ וְגו' וְאַחֲרַי כָּהֱפִיב וַיֵּט מִשֶׁה אֶת יָדוֹ וְלֹא הוֹזְכָר מִטָּה, הָרִי כָּל אֶחָד מֵהֶם עָשָׂה ב' מִן הַשְּׁלֵשָׁה בְּאֹפֶן א' וְהֶאֱחָד בְּאֹפֶן אַחֵר אֶהָרֶן שְׁנֵה כְּפִי הַנִּרְאָה מִמָּה שְׁנֹצְצוֹת פַּעַם א' וּמִשֶׁה שְׁנֵה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים: וְאַחֲרַי הַעֲרוֹת אֵלָיו נֹאמַר כִּי בְהִיּוֹת פְּנוּנַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם לְשִׁקְבָלוֹ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא הוֹכֵנוּ לָזֶה עַד הַיּוֹתָם בְּגִלוֹת מִצְרַיִם וַיִּצְיָאָתָם כְּדִי שְׂיִתְפָּרֶסֶם שְׁמוֹ בְּעוֹלָם בְּנָסִים וּנְפִלְאוֹת שְׂיַעֲשֶׂה בִּיצִיאָתָם וּבְנִתְיַנַּת הַתּוֹרָה, לָזֶה הִיְתָה כְּפִי הַנֹּטָה מֵאִתּוֹ ית' לְבָרְאוֹ הַמִּטָּה אֲשֶׁר הוּא מְפַלֵּל הַדְּבָרִים שְׁנֹבְרָאוֹ ע"ש בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת, כְּדִי שְׁעַל יָדוֹ יַעֲשֶׂה הַנָּסִים וּנְפִלְאוֹת, כִּי עֲנִין הִיּוֹת אֵלָיו הַדְּבָרִים נְבָרָאִים ע"ש בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת, הוּא לְהִיּוֹת דְּבָרִים שְׁנֹתְחַדְשׁוּ מִבְּלִי הַתְּחִלָּה וּמִבְּלִי שְׁוֹרֵשׁ אֲשֶׁר מְמַנּוּ נְבָרָאוֹ, וְכֵן הִיּוֹתָם עוֹמְדִים בְּפָנָי עֲצָמָם וְלֹא נִמְשָׁה מֵהֶם הַנִּיָּה אַחֲרַת כְּמוֹתָם וּכְאֵילָיו אֵין לָהֶם הַתְּחִלָּה מֵאֵין יִצְאוּ וּנִמְשָׁכוּ, וְכֵן אֵין לָהֶם סוּף שְׁלֹא נִמְשָׁה וְנִתְהַנֶּה מֵהֶם דְּבַר אַחֲרַי, כְּמוֹ הַזְּמַן שֶׁל בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת שְׂאֵין יָדוּעַ לוֹ הַתְּחִלָּה וְלֹא סוּף, וְהָרִי הַקָּשֶׁת שֶׁהִיָּה דְּבַר שְׁנֹתְחַדְשׁ לְאַחֲרַי אֶלְפִי וְתִרְנ"ו שְׁנֵה מְבָרִיאַת הָעוֹלָם, שְׁלֹא הִיָּה קוֹדֶם נִרְאָה שׁוּם קָשֶׁת לֹא בְּיוֹם מְעוֹנָן וְלֹא בְּשִׂאֵינוֹ מְעוֹנָן לֹא בְּקִיץ וְלֹא בְּחֹרֶף, וְלֹא רָאִינוֹ אַחֲ"כּ בְּשׁוּם זְמַן שְׁנֹתְחַדְשׁ שׁוּם דְּבַר כְּמוֹתוֹ בְּשָׁמַיִם, אֶלְאִי הוּא הִיָּה הַשְּׁנוּי הַרְאִישׁוֹן הָעוֹמֵד שְׁנֹתְהִנֶּה בְּשָׁמַיִם וְהוּא הָאֲחֵרוֹן, וּמִפְּנֵי שְׂאֵין כָּל חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמַיִם אָנוּ מוֹכְרִחִים לוֹמַר שְׁלֹא נְבָרָא אֲזַי בְּזְמַן שְׁנֹתְחַדְשׁ בְּשָׁמַיִם אֶלְאִי בְּבֵין הַשְּׁמֻשׁוֹת שֶׁל עָרַב שְׁבַת בְּרִאשִׁית לְכַוּנָה הַנְּזַכָּרַת וְכֵן הִמֵּן שְׂיִרְדַּ לְיִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שְׁנֵה לֹא נִרְאָה וְלֹא נִהְיָה מִיּוֹם בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְלָכֵן נֹאמַר בּוֹ וַיִּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אַחֲיוֹ מִן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה הוּא, כִּי לֹא נִרְאָה מֵעוֹלָם הִמֵּן וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִים מַה טִּיבוֹ וּמֵאֵין נִתְהַנֶּה וְכֵן אַחֲרַי הָאֲרָבָעִים שְׁנֵה נִפְסַק וְלֹא נִרְאָה וְלֹא נִתְהַנֶּה יוֹתֵר, וְלִכְּפִי צִוָּה הָאֵל ית' וְנֹאמַר (שְׁמוֹת ט"ז) קַח צִנְצֻנַת אַחַת וְתֵן שְׁמָה מְלֵא הָעוֹמֵר וְגו' לְמַעַן יִרְאוּ אֶת הַלְּחָם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר וְגו', הָרִי שְׁפָסַק, כִּי הִמֵּן שְׁקוֹרִין מִן בְּדוֹרוֹת אֵלָיו הוּא מִשְׁשֶׁת יְמֵי בְּרִאשִׁית וְאֵין לוֹ שׁוּם דְּמִיוֹן עִם אוֹתוֹ הִמֵּן שֶׁהִיְתָה לְחֶם אֲבִירִים וְהָיוּ נַעֲשִׂים עַל יָדוֹ כְּפִי נְסִים כְּמוֹ שְׁפָתָבוּ חז"ל, וְכֵן הַשָּׁמִיר נִרְאָה לְפִי שְׁעָה לְצוֹנְרָה אֲבָנֵי הָאֲפוֹד בְּזְמַן מִרְע"ה וּלְצוֹנְרָה אֲבָנֵי בַהמ"ק בְּיַמֵּי שְׁלֹמֹה ע"ה לֹא נוֹדַע וְלֹא נִרְאָה לֹא קוֹדֶם וְלֹא אַחֲ"כּ, וְכֵן הַכְּתָב שֶׁל הַלּוּחוֹת שֶׁהִיָּה בּוֹ מַעֲשֶׂה נְסִים וְהַלּוּחוֹת עֲצָמָן שֶׁהָיוּ שֶׁל סִנְפָּרִינוֹן נְבָרָאוּ לְפִי שְׁעָתָן וְלֹא קוֹדֶם וְלֹא אַחֲ"כּ, וְכֵן כִּי הָאֲרָץ וְכִי הָאֲתוֹן, וְכֵן קִבְּרוּ שֶׁל מִשֶׁה וְהַמְּעָרָה הָיוּ בְּכִמוֹ זֶה הָעֲנִין שְׂאִמְרָנוֹ, וְהַמִּטָּה מְפַלֵּל שְׁלֹא לֹקַח וְנִתְלַשׁ מִשׁוּם עֵץ וְלֹא נִחְצַב מִשׁוּם מִחְצָב כִּי לֹא נוֹדַע בְּעוֹלָם שׁוּם עֵץ מִמֵּינוֹ וְלֹא שׁוּם מִחְצָב מִמֵּינוֹ אֲשֶׁר מְמַנּוּ יִחְצַב.

אֶלְאִי הוּא הִיָּה הַרְאִישׁוֹן וְהָאֲחֵרוֹן שְׁנֹבְרָא בְּעוֹלָם, וְלָזֶה נִתְיַחֲדָה בְּרִיאַתוֹ לְזְמַן הַנְּזַכָּר וְהוּא בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת שֶׁל ע"ש: וְעוֹד תְּשׁוּב וְתִרְאָה בְּעֲנִין מִטָּה זֶה שְׁנֹתְיַחֲד מְפַלֵּל שְׂאֵר הַדְּבָרִים שְׁנֹבְרָאוֹ ע"ש בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת, שְׁמֵן הַשְּׁעָה וְהַרְגַע שְׁנֹבְרָא נִרְאָה בְּעוֹלָם וְנִמְסַר לְאָדָם הַרְאִישׁוֹן בְּגוֹן עֵדוֹן וְהוּא מְסָרוֹ לְחַנוּף עַד שְׁבָא לִיד מִרְע"ה שְׂיִשְׁלִים בּוֹ פְּנוּנַת בְּרִיאַתוֹ, מַה שְׁלֹא הִיָּה כֵן בְּשׁוּם דְּבַר אַחֲרַי מִהַעֲשֶׂרָה דְּבָרִים שְׁנֹבְרָאוֹ ע"ש בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת, שְׁגַם שְׁנֹבְרָאוֹ אֲזַי לֹא נִרְאוּ כִּי אִם בְּזְמַן שֶׁהִיָּה צוֹנְרָה לְהַשְׁלִים פְּנוּנַת בְּרִיאַתָם, וְהִיָּה זֶה לְהוֹרוֹת עַל מַעֲלַת הַמִּטָּה כִּי הִיְתָה פְּנוּנַת בְּרִיאַתוֹ יוֹתֵר נְפִלְאָה וּגְדוֹלַת הַתּוֹעֵלַת מֵהַדְּבָרִים הָאֲחֵרִים, כְּדִי

שִׁיתְפָּרְסֶם שְׁמוֹ ית' בְּעוֹלָם ע"י הַנְּסִים וְהַנִּפְלְאוֹת שֶׁיַּעֲשׂוּ עַל יָדוֹ, וְלִכֵּן נִמְסַר מִיַּד אִישׁ לְאִישׁ וְלֹא נִגְנַז בְּמָקוֹם א' עַד זְמַן מִשָּׁה שִׁיתְגַּלְגֵּל לּוֹ, כְּדִי לְהוֹרוֹת עַל עֲנִינּוֹ מִדּוֹר לְדוֹר שֶׁהִיָּתָה בְּרִיאָתוֹ לְתַכְלִית נִפְלְאָה, וְהוּא פָּרְסוּם גְּדוֹלָת שְׁמוֹ ית' בִּיצִיאַת בנ"י מִמִּצְרַיִם וְקַבְלָתָם הַתּוֹרָה, כִּי בְּזֶה נִתְיַסַּד וְנִשְׁתַּכְּלַל הָעוֹלָם שֶׁעָמַד בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים בְּאֵלוֹ הַכ"ו דוֹרוֹת שֶׁקִּוְּדָם מִתֵּן תּוֹרָה: וְגַם כִּי בְּלֹא מִטָּה הָיוּ יְכוֹלִים לְהַעֲשׂוֹת נְסִים וְנִפְלְאוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל יָדוֹ כִּי אֵין טֹבֵעַ הַמִּטָּה הוּא הָעוֹשֶׂה הַנֶּס כ"א רְצוֹנוֹ ית' וּיְת', עִם כָּל זֶה אַחַר שֶׁבָּרָא הָאֵל ית' הָעוֹלָם בְּתַכְלִית הַטּוֹב וְהַסְדּוֹר שֶׁאֶפְשָׁר, כִּי כָּל מַעֲשֵׂה בְּרִיאָתוֹ לְדַעְתָּם נִבְרָאוּ בְּצַבִּיוֹנָם נִבְרָאוּ בְּקוֹמָתָם נִבְרָאוּ וְכוּ' הִנֵּה נִרְאָה כְּמִטִּיל פָּגָם וּמוֹם בְּבְרִיאַת שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרִיאָתוֹ לְשָׁנוֹת אוֹתָהּ בְּזְמַן הַצִּוְּרָה, וְכֹאִילוֹ הִי חֶסֶר בְּבְרִיאַת שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרִיאָתוֹ הַתּוֹעֵלָת הַמַּגִּיעַ בְּעֵשִׂיית הַנֶּס בְּשִׁינוֹי הַטֹּבֵעַ, וְלִכֵּן נִבְרָא הַמִּטָּה הַזֶּה מֵאֵז כְּדִי לְהוֹרוֹת כִּי כָּל מַעֲשֵׂה בְּרִיאָתוֹ הִנֵּה טוֹב מְאֹד בְּסִידּוּרוֹ וְתִקּוּנוֹ, וּמֵה שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה אַח"כ הִנֵּה ע"י בְּרִיאַת דְּבַר אֶחָד שֶׁנִּבְרָא מֵאֵז אֲשֶׁר הוּשֵׁם בּוֹ פֶּח לְשָׁנוֹת טֹבֵעֵי הַדְּבָרִים, וּמִפְּנֵי שֶׁאֵין טֹבֵעַ הַמִּטָּה מִסְפִּיק לְזֶה וְאִפְּי' שֶׁיִּהְיֶה בְּרִיאָה הַיּוֹתֵר שְׁלִימָה מִן הַבְּרִיאוֹת כִּי גַם שֶׁאֵר הַבְּרִיאוֹת הֵן נִבְרָאוֹת בְּרְצוֹנוֹ ית' וְאֵין רְאוּי שֶׁיִּמְשָׁלוּ וְיִשְׁנֶה דְּבַר נִבְרָא בְּכָלֵל דְּבַר נִבְרָא, לִכֵּן נֶאֱמַר עַל זֶה הַמִּטָּה שֶׁהִי שֶׁל סַנְפְּרִינוֹן וְהִנֵּה שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ חֲקוּק בּוֹ, וְכֵן דצ"ך ע"ש באח"ב, כִּי לֹא בְּטֹבֵעַ בְּרִיאָה הִנֵּה פּוֹעֵל כ"א בְּגְדוֹלָת קְדוּשַׁת הַשֵּׁם הַחֲקוּק בּוֹ אֲשֶׁר הוּא מְהִנֶּה הַנְּיּוֹת וּמְשַׁדְּדֵן לַעֲת הַצִּוְּרָה לְכַבּוֹד עֲבָדָיו וְחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ: וְכֵן יֵשׁ כְּפוֹנָה שְׁנִיָּה לְהַמְצֵא הַמִּטָּה וְעַל יָדוֹ יַעֲשׂוּ הַנְּסִים, לְהוֹרוֹת עַל גְּדוֹלָת מַעֲלַת נְבוֹאָת מִרַע"ה מְשַׁאֵר הַנְּבִיאִים, כִּי גַם בְּזֶה נִתְיַחַד וְנִתְעַלָּה מֵהֶם שֶׁהִנֵּה שֶׁכָּט הַמוֹשֵׁל בְּיָדוֹ לְהוֹרוֹת עַל מְשַׁלְתוֹ הַמִּיּוֹחֶדֶת מְשַׁאֵר הַנְּבִיאִים בְּמַעֲלַת נְבוֹאָתוֹ עֲלֵיהֶם, וְכֹאִילוֹ הָיוֹת מִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ יוֹרָה וַיִּפְרָסֶם לַעֲיִן כְּוָלָם הָיוֹתוֹ הוּא רֹאשׁ וּמוֹשֵׁל עַל כָּל הַנְּבִיאִים כְּוָלָם, וְכֵן בְּהָיוֹת מִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ יוֹרָה עַל עֲנִין שְׁלִיחוֹתוֹ לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְלְהָיוֹת הוּא הַסְּרָסוֹר בְּנִתְיַנַּת הַתּוֹרָה, בְּהָיוֹת הַמַּכּוֹת דצ"ך ע"ש באח"ב וְשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ חֲקוּק בּוֹ מוֹרָה וּמִתְרָה מִתְחַקֵּלַת שְׁלִיחוֹתוֹ הָיוֹת בְּיָדוֹ יְכוֹלָת מִסְפִּיק וְכַח גְּמוּר לְהַשְׁלִים כְּפוֹנַת הַשְׁלִיחוֹת לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, כִּי אִם לֹא יִרְצֶה לְשַׁלְחָם הָרִי בְּיָדוֹ מִטָּה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר עַל יָדוֹ יָבִיא עֲלֵיהֶם הַמַּכּוֹת הַיְדוּעוֹת וְהַחֲקוּקוֹת בּוֹ, וְלִזְאֵת הַכְּפוֹנָה נִרְשָׁמוּ וְנִחְקְקוּ דצ"ך ע"ש באח"ב בְּמִטָּה אַע"פ שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ כְּוָלָם עַל יָדוֹ כִּי אִם הִחְמַשׁ מֵהֶם הַמְּפֹרָשׁוֹת בְּכַתוּב, וְהֵם דצ"ך עַל יַד אֶהְרֹן, וּבְרַד אֶרְבֶּה עַל יַד מִשָּׁה, וְהַחְמַשׁ הָאֲחֵרוֹת לֹא נִזְכָּר הַמִּטָּה בָּהֶן, כִּי לֹא הִנֵּה מִיָּחַס הַרְמַת הַמִּטָּה בָּהֶן לַעֲשִׂיית הַנֶּס, וְעַכ"ז הָיוּ חֲקוּקוֹת בּוֹ כְּוָלָן, לְהוֹרוֹת כִּי מִי שֶׁיִּהְיֶה מִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ וְהוּא מִשָּׁה עַל יָדוֹ יַעֲשׂוּ וְיִהְיוּ כָּל אֱלוֹ הַמַּכּוֹת הַחֲקוּקוֹת בּוֹ וְכֵן שֶׁאֵר נְסִים וְנִפְלְאוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל יַד מִשָּׁה רַבִּינוֹ בְּהָיוֹת מִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ הִנֵּה הַמִּטָּה סִּיּוּעַ וְסַעַד לְהַמְצֵא הַנֶּס מֵצַד הַשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ הַחֲקוּק בּוֹ ג"כ, אֲשֶׁר הוּא כּוֹלֵל וּמִסְפִּיק לַעֲשִׂיית כָּל הַנְּסִים וְהַנִּפְלְאוֹת וְלִשְׁדַּד מַעֲרֻכּוֹת הָעוֹלָם, וְלִכֵּן כְּשֶׁאֱמַר מִשָּׁה רַבִּינוֹ וְהֵן לֹא יֶאֱמִינוּ לִי וְגו' אֱמַר לוֹ הָאֵל ית' מִזֶּה בְּיָדְךָ, לָמָּה אַתָּה אוֹמֵר וְהֵן לֹא יֶאֱמִינוּ לִי זֶה שֶׁבְּיָדְךָ הוּא אוֹת וּמוֹפֵת לְשְׁלִיחוֹתְךָ, הַשִּׁיב הוּא וְאֱמַר מִטָּה, כִּי עַד עַתָּה לֹא הִשִּׁיג בּוֹ שׁוּם יִתְרוֹן עַל הָיוֹתוֹ מִטָּה לְבַד, וְלִכְךָ אֱמַר לוֹ הַשְׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וְתִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲלָה וְיִתְרוֹן עַל מִטָּה אַחַר כִּי יִתְהַוֶּה לְנַחֵשׁ, וְזֶה הַנֶּס שֶׁנִּתְהַפֵּף הַמִּטָּה לְנַחֵשׁ לֹא נִחְקַק בּוֹ כְּמוֹ דצ"ך ע"ש באח"ב מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִנֵּה זֶה הַנֶּס מְפָה לְמִצְרַיִם כִּי אִם אוֹת לְבַד, אֲבָל הַמַּכּוֹת הַחֲקוּקוֹת בּוֹ הִנֵּה עֲנִינָם

שאותן העשר מכות יביא על המצריים במצרים ועל ידיהן יצאו ישראל משם, ולכן נחקק בו ג"כ קריעת ים סוף עם היותו מכה למצרים ונס גדול משאר המכות, מפני שהיה אחר יציאתם ממצרים וכן שאר הנסים שנעשו במטה לא היו מכות ולא היו במצרים, ואמר לו אח"כ ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האנתות, הורה שתי הפונות שאמרנו במציאות המטה, שהוא מורה על ענין שלימות שליחותו להוציא את בני ישראל ממצרים להיותו הוא רועה עמים בשבטו ומנהיגם במדבר, וראש ומושל על כל הנביאים כולם, ועל זה אמר ואת המטה הזה תקח בידך, פי בהיותו בידך יורה על כל זה, ואמר אשר תעשה בו את האנתות להורות על הפנונה הראשונה, והוא שהיכן ונברא מאז לתכלית זה והוא יציאת בני ישראל ממצרים בלח המכות החקוקות בו כמו שנזכר, ואמר אח"כ ויקח משה את מטה האלהים בידו, פי מצד שהיה מטה האלהים שהיו נעשים בו האנתות החקוקות ונרמזות בו, הוא שלקחו, לא לכוננת מעלתו שהיה הוא רועה בשבטו וראש ומושל על כל הנביאים, ולפנונה זו נקרא מטה האלהים עם היותו מיוחס למשה ולאחרון כמו שכתוב מטף ומטהו, פי עם היותו מטה שלהם היה הוא בעצמו מטה האלהים, כלומר מטה שחקוק בו שם המפורש המורה על אלהותו ית' שעל ידו יעשו המכות ושאר הנסים שנעשו על ידו, ולזה מצינו שלא הוזכר מטה האלהים פי אם כאן ובמלחמת עמלק שכתוב בו מטה האלהים בידו, ולא הוזכר בשום מקום מטה האלהים סתם להורות שהיה שלו ית' ולא של שום בריה אלא מטה האלהים בידו או בידו, כלו' מטה שיש בו פח אלהות כמו שנזכר בידו, מיוחס לי: וכן נוכח לומר פי נתייחס זה המטה לאל ית' ולמשה ולאחרון, מפני שכולם היה ידם שנה בו פי אהרן עשה על ידו חמשה נסים שהזכרנו למעלה, ומשה חמשה אחרים, והחמשה האחרים שהם חמש מכות עד"ש וחשף ובכורות החקוקות בו לא הוזכר המטה בעשייתן עם היותן חקוקות בו, ונתייחסו לאל יתברך שעשה אותן המכות החקוקות במטה והן חמש, נמצא שהוא יתברך בלי אמצעות משה ואהרן במטה הביא החמש מכות החקוקות בו, ומשה ואהרן עשו על ידו כל אחד חמש מכות, א"כ יד כולן שנה בו, ולכך נתייחס לאל יתברך ונתייחס לאהרן כנזכר, ועשר מכות היו חקוקות בו ונעשרה נסים נעשו על ידו, החמש מכות מהעשר החקוקות והן דצ"ד ב"ד ארבה שהמטה הוזכר בהן, וה' נסים האחרים שנעשו על ידי נחש תנין קריעת ים סוף הפאת צור והפאת סלע כמו שכתוב למעלה: ומפני פי עשיית הנסים או המכות ע"י המטה היה תלוי בהשי"ת על יד שמו המפורש החקוק בו ואין רשות ויד אדם שולט בו, ולכן נמסר למשה עתה כשאמר לו ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האנתות, כאילו אמר לו שיהיה שלו ברשותו לעשות האנתות כל זמן שיצטרך, וכשרצה האל יתברך שיעשו קצת האנתות על יד אהרן אמר למשה שיאמר לאהרן קח מטף וגו', כדי שיהיה ג"כ פח ורשות לאהרן לעשות בו נסים ומכות, כאילו נתנו משה לאהרן במתנה עד שיוכל לעשות בו הנסים והמכות הנזכרים, ולכך כתוב בעשייתו וישלף אהרן את מטהו וגו', ויט אהרן ידו במטהו וגו' להורות פי בהיותו מיוחס לו ונתון לו במתנה לעשות בו מה שיעשה, היה נכנע ונשמע אליו לעשות הנסים והמכות בו בשם המפורש החקוק בו ג"כ, ולכך נתייחס למשה ג"כ בזמן עשיית המכות שנעשו על ידו, כמו שאמר הכתוב במכת הברד והארבה ויט משה את ידו במטהו, פי אחר שעשה אהרן בו מה שעשה חזר אליו וכאילו היתה מתנה על מנת להחזיר והיה המטה שלו

ובכרשותו ובזוה הקיה לו פת לעשות בו המכות והנסים כנזכר: ולפי שאחר שעשה בו אהרן גם התנין לקחו משה, כמש"ה והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך, ואמר הנה אנכי מכה במטה אשר בידך, הנצרך לומר אח"כ אמור אל אהרן קח מטה ונטה ידך על מימי מצרים וגו', ולא אמר נטה את ידך במטה וגו' או נטה את מטה וגו', כמו שאמר אח"כ במכת צפרדע וכנים לפי שאז הקיה המטה בידו ועתה לא הקיה בידו שלקחו משה כנזכר, ואמר והמטה אשר נהפך לנחש ולא אמר אשר נהפך לתנין, מפני שעל יד אהרן הוא שנהפך לתנין ועתה שהקיה ביד משה אמר והמטה אשר נהפך לנחש על ידך במדבר האלהים חורבה תקח בידך: ולענין מה שישנה משה ואהרן בעשיית המכות ממה שנצטוו, נאמר כי מקודם אמר לו האל ית' למשה ואת המטה הזו תקח בידך אשר תעשה בו את האותות, ירצה לומר כפי הפוננה פה לפעמים יהיה בידך בשעת עשיית הנס או הפכה כמו שאמר ואת המטה וגו', ולפעמים תעשה הנס כמ"ש אשר תעשה בו את האותות או הפכה במטה עצמו, או יאמר ואת המטה הזו תקח בידך אני נוטנו ברשותך שתעשה בו האותות באיזה אופן שתראה, או בהיות המטה בידך לבד, או בעשות בו פועל ההרמה או ההפאה, וכן נפרש את המטה הזו וגו', שיהיה בידך אשר תעשה בו את האותות, ויחזור כנוי בו ליד כשתעשה אות ביד כמו מכת חושך יהיה בידך המטה, כי יד לשון זכר * (באמת לא מצאנו בכל המקרא שם יד רק בלשון נקבה, אבל פוננת הרב ז"ל שאחר שפצינו שמות רבים המשמשים בלשון זכר ונקבה' כמו אבן, אש, רוח, וכדומה (עי' רש"י ריש פ' וישלח) לכן נוכל לפרש גם שם יד בלשון זכר ג"כ, שיפול עליו כנוי בו, יג"מ.

הערה*) , ואחר שהורשה כבר לעשות בו כפי מה שיראה לו הרי אינו משנה מרצונו ומצויו ית' אח"כ לא הוא ולא אהרן, ועם כל זה כשעשו כן ממש כמו שנצטוו אח"כ בשעת עשיית המכה, אמר בפירוש ויעשו כן במכת הדם והכנים שכתוב בציווי קח מטה וגו', ובעשייה פתיב וירם במטה וי' וגו', וכן בצפרדע פתיב נטה את מטה וגו', ובעשייה פתיב ויט אהרן את ידו במטהו, ולכן פתיב באלו המכות ויעשו כן וגו' כמו שנצטוו עתה בשעת העשייה, מה שאין כתוב כן בכל שאר המכות שנעשו על ידיהם, מפני שישנו מן הציווי שנצטוו עתה וסמכו על הציווי הראשון אשר הורשו מאתו ית' מקודם שיעשו הם במטה כפי מה שירצו לפי מה שפירשנו, כדי שלא יאמרו מצרים המטה הוא שעושה המכה או היד היא העושה, היו עושים אותה לפעמים בזה לפעמים בזה כמו שהורשו קודם, שהיה בזה לדעתם יותר קידוש השם בדבר המכות, ומשה בהיותו הוא המושל העיקרי במטה שנה בכל הדברים לסבה ידועה אצלו יותר מאהרן שלא שנה אלא בפעם אחת כנזכר, גם זה לסבה ידועה אצלו וגם זה אינו שינוי כי כבר הורשו מקודם על זה כמו שנזכר, ואחר שאמר הכתוב ואת המטה הזו תקח בידך וגו' ואמר ויקח משה את מטה האלהים בידו ואמר לו האל ית' ראה כל המופתים אשר שמתי בידך ויעשיתם לפני פרעה וגו' ולא ישלח את העם, רמז לו שיראה כל המופתים ששם בידו בהיות המטה בידו והם דצ"ך עד"ש באח"ב שהיו תקינים במטהו והרי כולם היו בידו ויעשם ולא ישלח את העם, ורצה לומר כי יעשה כל התשעה מופתים והם התשע מכות ועם כל זה יתחזק לבו ולא ישלחם, ואז אמור לו פה אמר ה' בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח וגו' ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנה בכורך, והיא המכה העשירית אשר מתוכה ומסבתה ישלח את ישראל כמו שכתוב קומו צאו מתוך עמי, ולכך אמר אחר כך פרשת

בא אל פרעה אחר שנעשו כל התשע מכות, ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה לפני פרעה ויחזק ה' את לב פרעה ולא שלח וגו', אמר אלו העומדים לפניו חקוקים במטה ועשויים כבד לפני פרעה והם הט' ועדיין לא שלחם עד בוא העשירית קדש שממנה נמשך קדושת הבכורות כמו שאמר הפתוב קדש לי כל בכור וגו', ועליה שלחם פנזכר, ובה נשלם גדולת וקדושת שמו לעיני כל העמים אחרי שנשלמו כל העשר מכות הרמוזות בדצ"ך עד"ש באח"ב, שעולים במספר קטן מ"ב כמספר שמו ית', אשר הוא פועל בו במדת הדין: וכן תמצא באלו העשר האותיות, שמים מהם פולות דל"ת ובי"ת, נמצא שנתקלו והפכו המצרים בשמנה אותיות, וכן המטה שהפכו בו הונזכר כ"ב פעמים בתורה כמנין כל האותיות נמצא שהפכו בשמנה ובכ"ב במדת הדין, לא כמו ישראל שברכם הקב"ה בכ"ב אותיות ולא קללם אלא בשמנה, ולא כמשה שברכם בשמנה במשנה תורה וקללם בכ"ב, וכל זה היה בתוך מצרים אבל אחר כך הפכו בקריעת ים סוף הגדולה על כולם, ורמוזה בשם המפורש החקוק במטה ורמוז בשלש הפסוקים הידועים, ויסע ויבא ויט, אשר רבועים הוא נ"ד כמנין המט"ה ושמותיו המשולשים המורה עליהם סדר שלש הפסוקים הם ע"ב, כמנין שם המכות העשר שהונזכרו ע"ב פעמים, דם הונזכר חמש פעמים, צפרדע אחת עשר, כנים חמש, ערוב שבע, דבר אחת במקומה, שחין ארבע, ברד ארבע עשרה במקומה ושמים במכת הארבה שאצלה, ארבה שש, חשך שלש, בכורות שמנה, הם ס"ו, ושש פעמים שהונזכר בכור בפרשת קדש לי ובפרשת והיה כי יביאך הבא על סבת מכת בכורות הם ע"ב, ואם תרצה להכניס כמנין דבר שני הפתוב שלא במקומו ולא במכה של אחריה שהיא שחין, אלא בהתראת מכת הברד יהיו ע"ג, ותסלק בכור של פרשת קדש, כי לא הונזכר לשם סבת מכת בכורות, ונשארה חמש פעמים בכור בפרשת והיה כי יביאך אשר בה מזכיר קדושת הבכור והיא מכת בכורות של מצרים, ומפני שמפת דבר ומכת בכורות היתה באות דל"ת ובי"ת שפבר היתה מכה בהן בדם ובברד, היתה מכת הדבר ומכת בכורות במעט מן הזמן ברגע אחד, הדבר ממתרת כמו שדרשו חז"ל, וכן מכת בכורות בחצי הלילה, ונתחדדה מכת ברד ג"כ למפת הבכורות כי היא היתה גדולה מכל המכות כמו מכת בכורות, וממנה נתיירא יותר ונבהל פרעה כמו מכת בכורות, והותרו הספיקות וההערות שפסקנו בענין המטה ושאר ספקות הפתובים אשר לא ספקנו אותם בפירוש ונתנישבו במה שפכתבנו, אשר לא דברו בו הראשונים ומקום הניחו לנו אבותינו וחקמינו ז"ל להתגדר בו: פרוק ארבעה ועשרים עוד ידי נטויה להורות על מעלת נבואת מרע"ה על הנביאים מצד התורה שניתנה ונכתבה על ידו אשר יש לה מעלה על כל שאר הספרים שנקתבו ע"י הנביאים ע"ה וע"י עבדיו הקדושים ברוח הקודש שבהם, וזה בכמה ענינים, בכמותה, ובאיכותה, וביחוד לשונה: אם בכמותה, כבר נראה לעין כי התורה שנתנה על יד משה היא גדולה בכמות מכל ספר שכתב שום נביא, שהרי ספר שמואל וספר מלכים הם היותר גדולים משאר ספרי הנביאים, וספר דברי הימים הוא היותר גדול משאר ספרי הפתובים, וכל אחד מהם הוא שונה לחבירו בכמותו ושלשם אינם מגיעים לכמות התורה שהיא גדולה יותר מכל הספרים כולם שהם גדולים כספרי הנביאים והפתובים, והם השלשה הנזכרים, וכן היא גדולה מכל ארבעה ספרי נביאים הראשונים, והושע שופטים שמואל מלכים, וגדולה יותר מארבעה ספרי הנביאים האחרונים, ישעיהו ירמיהו יחזקאל תרי

עָשָׂר, וְאִם נִצְרַף אֵלֶיהָ בְּכַמּוֹת סִפְרֵי יְהוֹשֻׁעַ פִּי תִלְמִידוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁהוֹכִיחוּ מִמִּשְׁה וִיהוֹשֻׁעַ, וְגַם אִם לֹא הִכְעִיסוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַמָּקוֹם לֹא נִיתְּנוּ אֶלָּא חֲמֹשֶׁה חֲנֻמִּישֵׁי תוֹרָה וְסִפְרֵי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁעֲרַפָּה שֶׁל א"י פְּתוּבָה בָּהּ, וּבִזְהָ יֵשׁ לְסִפְרֵי יְהוֹשֻׁעַ יוֹתֵר דְּמִיּוֹן עִם הַתּוֹרָה מִכָּל שְׁאָר סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ, הִנֵּה גְדוֹל סִפְרֵי הַתּוֹרָה עִם יְהוֹשֻׁעַ יוֹתֵר מִכָּל הַפְּתוּבִים שֶׁהֵם י"א סִפְרִים, חֲמֵשׁ מַגְלוֹת וְתַהֲלִים מִשְׁלֵי וְאִיּוֹב דְּנִיָּאל עֲזָרָא דְּכַרִּי הֵימִים, הָרִי שְׁתוּרַת מִשְׁרַע"ה הִיא גְדוֹלָה אִפִּי בְּכַמּוֹת יוֹתֵר מִכָּל הַפְּתוּבִים וּמִכָּל הַנְּבִיאִים כְּמוֹ שְׁפָתָנוּ, וְכֵן הִיְתָה גְבוּרַת מִשְׁה רַבֵּינוּ וְכַמּוֹת גְּבוּהָ קוּמְתוֹ יוֹתֵר מִכָּל שְׁאָר הַנְּבִיאִים, שֶׁעָשָׂר אֲמוֹת הִיְתָה קוּמְתוֹ כְּמוֹ שֶׁהוֹכִיחוּ בְּמִס' שֶׁבַת (דָּף צ"ב), מְדַכְּתִיב וַיִּפְרֹשׁ אֶת הָאֵהָל עַל הַמִּשְׁכָּן וְנִיתְּנוּ עַל יָדוֹ עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, וְלֹא תִימָא אַרְיָה וְקִטִּין דְּכַתִּיב וְאֶתְפָּןֵשׁ בְּשִׁנֵּי הַלְחָחוֹת וְגו' כְּמוֹ שֶׁהִבִּיאוּ בְּנֵדָרִים (דָּף ל"ח), וּמִמֶּנּוּ הִבִּיאוּ לְשְׁאָר הַנְּבִיאִים שֶׁהָיוּ גַם גְּבוּרִים וּבְעֲלֵי קוּמָה, אֲבָל לֹא נִוְדַע גְּבוּרָתָם וְקוּמָתָם עַד הֵיכֵן הִגִּיעָה וּמִסְתַּמָּא לֹא הִגִּיעָה לְמַעַלַת מִשְׁה רַבֵּינוּ כִּי כְּאִישׁ גְּבוּרָתוֹ, וְזֹאת קוּמְתוֹ דְּמַתָּה לְכַמּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה עַל יָדוֹ שֶׁהִיְתָה אַרְנוֹכָה וְרַחֲבָה מִן הַנְּבִיאִים וְהַפְּתוּבִים כְּמ"ש, כְּמוֹ שֶׁהוּא הִנֵּה יוֹתֵר גְּבוּהָ וּבְעַל קוּמָה מֵהֶם כְּנֹזֵפֶר: וְכֵן בְּכָלֵל מַעַלַת כַּמּוֹת אַרְנוֹכָה, נְכַלֵּל מַעַלְתָּה עַל שְׁאָר סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ, שֶׁהִיא נִחְלָקַת לְחֲמֵשֶׁה סִפְרֵי בֵּין כָּל סִפְרֵי וְסִפְרֵי אַרְבַּע שְׁטֵין חֵלֶק, וְלִכְמָה פְּרָשִׁיּוֹת בֵּין כָּל פְּרָשָׁה וּפְרָשָׁה לְפָחוֹת ט' אוֹתִיּוֹת חֵלֶק, וְהֵן כְּמוֹ עַת"ר פְּרָשִׁיּוֹת פְּתוּחוֹת וְסִתּוּמוֹת, לְבַד מֵה שֵׁישׁ חֵלֶק בְּשִׁירַת הַיָּם וְשִׁירַת הָאֲזִינוּ, אֲשֶׁר אֵלּוּ הַמְּקוֹמוֹת שֵׁישׁ בְּתוֹכָהּ חֵלֶק מֵאַרְיָכִין וּמְרַחֲבִין אוֹתָהּ יוֹתֵר, מִשָּׂא"כ בְּשְׁאָר סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ נְבִיאִים וְכַתּוּבִים, כִּי עִם הִיוֹתָם מְסוּדָרִים וַיֵּשׁ בָּהֶם אֵיזָה חִילּוֹק פְּרָשִׁיּוֹת, אֵין כַּמּוֹת לְהַפְסֵק הֵהוּא וְגַם אֵינוֹ פּוֹסֵל בְּכַתִּיבָתָן, מִשָּׂא"כ בְּס"ת שֶׁשִׁיעוֹר הַחֵלֶק שֶׁבֵּין פְּרָשָׁה לְפְרָשָׁה וּבֵין סִפְרֵי לְסִפְרֵי הוּא דְּבַר קָצוּב וּפּוֹסֵל, וְכֵאֵלּוּ אוֹתוֹ הַחֵלֶק שֶׁבֵּין פְּרָשָׁה לְפְרָשָׁה רוּמְזוֹ לְפִירוּשׁ הַפְּרָשָׁה הֵהוּא בְּתוֹרָה שֶׁבְּכַתֵּב וּשְׁבַע"פ, כִּי דְּבָרִים שְׁבַע"פ אֵי אֵתָה רִשָּׁאֵי לְאַנְמָרָן בְּכַתֵּב: וְאִם בְּאִיכוּתָהּ הִיא מוּבְדָּלַת וְנִיבְרַת מַעַלְתָּה מִשְׁאָר סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ, כִּי הוּא יְדוּעַ שֶׁהִיא נוֹתְנַת חַיִּים לְעוֹשֶׂהָ בְּמִצְוֹתֶיהָ וְאֶזְהָרוּתֶיהָ הַפְּתוּבוֹת וְהַרְמוּזוֹת בָּהּ, וּמִסְגְּנוּלוּתֶיהָ שִׁירוֹ מְלוֹתֶיהָ וְאוֹתִיּוֹתֶיהָ בְּמִשְׁמַעוֹתָן וְרַבּוּיָן וּמִיעוּטָן תִּלְיֵי תִלְיִים שֶׁל הֶלְכוֹת, מִשָּׂא"כ בְּשְׁאָר סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁאֵינָם כּוֹלִלִים דְּבָרִים עֲמוּקִים בְּמִלּוֹת קִצְרוֹת כְּמוֹ סִפְרֵי הַתּוֹרָה, וְכֵן כָּל מֵה שֶׁתִּלְמִיד יָכוֹל לְחַדֵּשׁ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם נִיטָן לְמִשְׁה בְּסִינֵי וְנִרְמָז בְּאוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה, וְאֵין כָּל חֵדֵשׁ אַחַר הַתּוֹרָה כִּי הַכָּל נְכַלֵּל בָּהּ, כְּמוֹ שְׁאֶמְרוּ מִנָּא הָא מִילְתָּא שְׁאֶמְרוּ חז"ל דְּכַתִּיב וְאַבְרָהָם הִנֵּה יִהְיֶה הוּאֵיל וְהַזְכִּירוֹ סִפְרֵי בְּשִׁבְחוֹ: וְגַם בְּסִיפּוּרֵי הַתּוֹרָה וְהַגְּדוּתֶיהָ כְּמוֹ בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וּמֵה שְׁאֵירַע אַח"כ בְּדוֹר הַפְּלָגָה וְדוֹר הַמְּבוּל וְתוֹלְדוֹת הָאֲבוֹת וּמְקַרְיָהוּ, יֵשׁ טוֹב טַעַם וְדַעַת בָּהֶם בְּהוֹרָאת חֲכַמַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּבִרְיָאָה וְהַשְּׁגָחוֹת עַל הָעוֹלָם כְּלוֹ בְּכָלֵל וּפְרֵט, וַיְכַלְתוּ בְּהִיּוֹת גּוֹמֵל לְרַע כְּרַשְׁעָתוֹ וּלְצַדִּיק כְּצַדִּיקָתוֹ, שֶׁהוּא מִשְׁנֵה סְדְרֵי בְּרֵאשִׁית לְעִנְשָׁם וּשְׂכָרָם, וְכֵן כְּמֵה מְקַרְאוֹת שְׁנֵי רֵאוּיָן לְיִשְׂרָאֵל כְּסִפְרֵי אֶפִּיקוֹרְסִין וְהֵן הֵן גּוּפֵי תוֹרָה, וְכְמוֹ שֶׁהִבִּיאוּ מֵהֵן בְּמִס' חוֹלִין (פ' א"ט), וְכְמֵה מִינֵי מְדַרְשׁוֹת הִבִּיאוּ עַל כָּל פְּסוּק וּפְסוּק מֵהֶם מְקוּנְבָלִים פֶּה אֵל פֶּה שֶׁהֵם נְדַרְשִׁים עַל מְכוּנָם וְעַל אֲנָפָנָם, וְלֹא דְּבַר רִיק הוּא וְאִם רִיק הוּא מִמֶּנּוּ כִּי נִסְתָּמוּ מִמֶּנּוּ מַעֲיְנוֹת חֲכָמָה, וּבְכָל זֶה יֵשׁ יֵתֵר שְׂאֵת וּמַעֲלָה בְּסִיפּוּרֵי הַתּוֹרָה מְסִיפּוּרֵי שְׁאָר סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ, וְכְמוֹ שֶׁהוּא הִנֵּה חֲכָם בְּכָל יוֹתֵר מִשְׁאָר הַנְּבִיאִים כְּדַכְּתִיב (תַּהֲלִים ח') וְתַחֲסָרְהוּ מַעַט מֵאֵלֶהֵם, וּמִמֶּנּוּ נִלְמוּד לְשְׁאָר הַנְּבִיאִי שְׁצָרִיךְ שִׁיְהִיו חֲכָמִים,

כמו כן נבואתו והיא תורת ה' היתה בה חכמה יתיר' משאר ספרי הקדש: ואם ביחוד לשונה, בדבור שמדבר למשה, הוא שמצינו כי כל הדברים שנאמרו לו הם בלשון דבור כמדבר לחבירו, וכמ"ש הפתוב (שמות לג) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים וגו', וזה כמו שפתוב בכל הדבורים, ויאמר ה' אל משה לאמר, וידבר ה' אל משה לאמר, ולא מצינו שנתחזק הדבור לשאר הנביאים בכמו זה הלשון, כי אמרו ויהי דבר ה' אלי לאמר אינו שנה לו ויאמר ה' אל משה לאמר, וידבר ה' אל משה לאמר, מפני פי ויהי דבר ה' אלי לאמר הוא שדבר ה' היתה אליו ע"י אמצעי ואינו מתחזק הוא ית' בדבור, כמו ויאמר ה' אל משה או וידבר ה' אל משה שמורה שהוא ית' בכבודו ובעצמו הנה מדבר אליו כדבר איש אל רעהו.

ונהו ההבדל הראשון שאמר הר"ם ז"ל שהובדלה נבואת משה מנבואת שאר הנביאים בארבעה דברים, שהם נבאו על ידי אמצעי ומרע"ה בלי אמצעי שנאמר (במדבר י"ב) פה אל פה, ונהרבו ז"ל הביא הראיה מפה אל פה וגו' הנה אפשר כי מעלת משה רבינו משאר הנביאים שדבר לו האל ית' כמה פעמים פה אל פה מה שלא דבר לשאר הנביאים ולא כל הפעמים, ואני אומר כי מעלת מרע"ה על שאר הנביאים שדבר לו האל ית' פ"פ בכל הפעמים שדבר לו בלשון ויאמר ה' אל משה לאמר או וידבר ה' אל משה לאמר, שהם כמו ק"ע פעמים לשון אמירה ודבור, בכולם דבר לו שלא ע"י אמצעי אלא הוא בעצמו ובכבודו פה אל פה כמו שהוא משמעות הפתוב ויאמר ה' אל משה וידבר ה' אל משה, לא כפעם הראשונה שנראה לו ע"י מלאך כמש"ה (שמות נ') וירא מלאך ה' אליו בלפת אש וגו' ואמר ברוב הפעמים לאמר, לבאר סבת זה הענין כי מה שהיה מדבר אליו כמדבר איש אל רעהו ולא ע"י מראה, היה מפני שהיה צריך לומר זה הענין לישראל, והוא ענין המצות שצריכין לעשותן בפועל בעולם, ולא יבואו ע"י מראה כי אם הדברים הנאמרים לפי שעה ע"י שאר הנביאים, וגם כי ע"י הנביאים ג"כ נאמר כמה פעמים לאמר, הרי ביאר קודם כי הדבור היה ע"י אמצעי, וכן כשאומר ויאמר ה' אל שמואל, או ויאמר ה' אל דוד הרי ביאר קודם בשמואל שהיה ע"י מראה או חזון, כמ"ש (ש"א ג') ודבר ה' יקר בימים ההם אין חזון נפרץ וגו', ושמואל שוכב בהיכל ה' וגו' ויקרא ה' אל שמואל וגו' ואח"כ אמר כמה פעמים ויאמר ה' אל שמואל, וכן בדוד פתיב (ש"ב ב') וישאל דוד וגו', ויאמר ה' אל דוד, וכן בשלמה (דה"ב ז) וירא ה' אל שלמה וגו' ויאמר ה' אל שלמה וגו' וכן בישעיהו פתוב בתחלת נבואתו חזון ישעיהו כי נבואתו היתה ע"י מחזה והוא על ידי אמצעי, ואח"כ אומר (ישעיה ז) ויאמר ה' אל ישעיהו, וכן בשאר הנביאים, ובשום נביא לא נאמר ויאמר ה' אל פלוני לאמר או וידבר ה' אל פ' לאמר כי הוא מורה על הדבור בלי אמצעי כמו שפתיבתי, זולת ביהושע שפתוב בו ב"פ (יהושע א') ויאמר ה' אל יהושע לאמר ופעם אחת וידבר ה' אל יהושע לאמר, ואפשר לומר כי מפני שתלמידו של אדם כמותו כמו שהוכיחו ממשה עצמו, ויהושע אמר לו האל ית' כאשר הייתי עם משה אהיה עמך ולזה דבר לו בכמו זה הדבור שדבר למשה, גם כי לא היתה השגתו כהשגת רבו כי פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה וכו', וכמו שחבבו הקב"ה במה שאמר לו פסל לך הפסולת יהיה שלך ומשם נעשה עשיר יותר מכל הנביאים ומפניו נלמוד לשאר הנביאים שיהיו עשירים, כן חבבו במה שיחזק הדבור עמו יותר משאר הנביאים, הרי שלשת השלימיות והמעלות של נביא הן חכם גבור ועשיר

רמוזות במעלות התורה על שאר ספרי הפתובים, ומרע"ה הנה שלם בשלשם יותר
מכל הנביאים כמו שכתבתי: ומצינו כל הנביאים מקיימים תורת מרע"ה.

בספר יהושע הנוזכר משה רבינו כמה פעמים ואמר ג"כ (יהושע ח') ככל הפתוב בספר
התורה, ובספר תורת משה. ובספר שופטים פתוב (שופטים ג') ויהיו לנסות בם וגו'
הישמעו את מצות ה' אשר צוה את אבותם ביד משה, ובספר שמואל פתוב ה' אשר עשה
את משה ואת אהרן וגו', ובספר (מלכים א' ח') אין בארון רק שני לוחות אבנים אשר
הניח שם משה בחורב אשר פרת ה' וגו', (שם) כאשר דברת ביד משה עבדך בהוציאך
את אבותינו ממצרים וגו', (שם) לא נפל דבר אחד מכל דבר הטוב אשר דבר ביד משה
עבדו, ועל אמצינו פתוב (מרב י"ד) ואת בני המכים לא המית פפתוב בספר תורת משה
אשר צוה ה' לאמר לא יומתו וגו', בגלות השבטים פתוב (שם י"ז) ואת החקים ואת
המשפטים והתורה והמצנה אשר כתב לכם תשמרון לעשות וגו'.

וביאשיהו פתוב (שם כ"ב) ספר התורה מצאתי בבית וגו', ובספר ישעיה (ס"ג) ונוזכר
מי עולם משה עמו איה המעלם מיים את רועה צאנו וגו', ספר ירמיה (ט"ו) ויאמר ה'
אלי אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה וגו', ספר יחזקאל לא הנוזכר בו
שם משה, אבל הוא הוכיח על כמה דברים הפתובים בתורה יותר מנביאים אחרים, ואמר
(יחזקאל כ') ואוציאם מארץ מצרים ואביאם אל המדבר ואסן להם את חקתי ואת משפטי
הודעתי אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ובתרי עשר ג"כ לא הנוזכר כי אם
במלאכי חותם הנביאים, שאמר (ג') זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב.

ובכתובים בתהלים הנוזכר כמה פעמים, ונכתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים והוא אחד
מהם, ומשלי ושלש וקהלת שלמה המלך ע"ה חברם ונהרי הוא עצמו הזכיר את משה
רבינו בתפלתו כמ"ש במלכים, ואיוב משה עצמו כתבו כמו שהביאו בב"ב (י"ד) ומגלת
קינות ירמיה הוא פתב ספרו וספר מלכים וקינותקינות ונהרי הוא מנוזכר כמה פעמים
במלכים בספרו, ומגלת רות שמואל פתב ספרו וספר שופטים ורות, ונהרי הוא הזכיר
אותו בספרו ובס' שופטים, ובדניאל (ט') פתוב וכל ישראל עברו את תורתך וגו' אשר
פתובה בספר תורת משה עבד האלהים וגו', כאשר פתוב בתורת משה את כל הרעה
באה עלינו וגו', ובעזרא פתוב (נחמיה י') זכור נא את הדבר אשר צוית את משה עבדך
וגו', (שם ח') וימצאו פתוב בתורה אשר צוה ה' ביד משה וגו' ואת שבת קדשך וגו'
ותורה צוית להם ביד משה עבדך וגו', ובדברי הימים נזכר ביחוסו, ואח"כ (א' ט"ו)
וישאו בני הלויים את ארון האלהים כאשר צוה משה בדבר ה' בכתפם וגו', (שם כ"א)
ומשפן ה' אשר עשה משה במדבר וגו', (ד"ה ב' א') אהל מועד האלהים אשר עשה משה
עבד ה' במדבר וגו', (שם כ"ב) את החקים ואת המשפטים אשר צוה ה' את משה על
ישראל וגו', (שם ל"ג) ואת בניהם לא המית כי פפתוב בספר תורת משה וגו', (שם כ"ה)
רק אם ישמרו לעשות וגו' לכל התורה והחקים והמשפטים ביד משה, ומגלת אסתר
אנשי פנסת הגדולה שפתבו יחזקאל ויתרי עשר ודניאל פתבוה: הרי שכל הנביאים
והפתובים הנוזכר משה רבינו במעלה וכבוד וכולם מזהירים על התורה שנתנה על ידו,
וכתוב בה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, ונהרי הם בעצמם מודים כי אין נביא כמוהו,
וזהו ראיה ג"כ אפי' לשאינם יודעים על עיקר זה כי משה רבינו רבן של כל נביאים וכל

ישראל: פָּרַק חַמְשָׁה וְעֶשְׂרִים וְהָעֶיָקָר הַשְּׁמִינִי כִּי הַתּוֹרָה שֶׁהִיא בְּיַדְנוּ הַיּוֹם הִיא שְׁנֵתָנָה לַמֹּשֶׁה, וְהִיא כְּלוּמָה מִפִּי הַגְּבוּרָה, ר"ל שֶׁהַשִּׁיגָה כְּלוּמָה מִפִּי הַקַּב"ה בְּהַשְׁגָּה שְׁנֵקְרָא אֲמִירָה ע"ד הַעֲבָרַת הַדְּבוּר וכו', וְלִכֵּן נִקְרָא מִרַע"ה מְחֻזָּק, וְאִין הַפְּרָשׁ בֵּין בְּנֵי חָם כּוֹשׁ וּמִצְרַיִם וּבֵין אֲנָכִי ה' אֱלֹהֵיךָ וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל הַפֶּל מִפִּי הַגְּבוּרָה וכו', וְאָמְרוּ ו"ל שֶׁהַמַּאֲמִין שֶׁהַתּוֹרָה כְּלוּמָה מִפִּי הַגְּבוּרָה חוּץ מִפְּסוּק אֶחָד שֶׁאָמְרוּ מֹשֶׁה וְלֹא אָמְרוּ הַקַּב"ה זֶהוּ בְּכֻלּוֹ כִּי דָבַר ה' בְּזֶה וְגו', אֲלֵא כָּל תִּיבָה וְתִיבָה יֵשׁ בָּהּ פְּלִאוֹת חֲכָמָה וכו', כִּמּוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב ו"ל שֶׁם פָּרַק חֲלָק וְהִרְמִיב"ן ו"ל בְּתַחֲלַת הַקְּדָמְתוֹ לְפִירוּשׁ הַתּוֹרָה כְּתַב, מֹשֶׁה רִבִּינוּ כְּתַב הַסֵּפֶר הַזֶּה עִם הַתּוֹרָה כְּלוּמָה מִפִּי שֶׁל הַקַּב"ה, וְהִקְרֹב שֶׁכָּתַב זֶה בְּהַר סִינַי כִּי שָׁם נֶאֱמַר לוֹ עֲלֵה אֵלַי הִהָרָה וְגו' עַד סוּף סְפוּרֵי הַמִּשְׁפָּן, וְגַמְרַת הַתּוֹרָה כְּתַב בְּסוּף שְׁנַת הָאֲרָבָעִים כְּאֲשֶׁר אָמַר לְקוֹחַ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה וְגו', וְזֶה לְמַ"ד מְגִלָּה מְגִלָּה גִּיתָנָה אָבֵל לְדַבְרֵי הָאוֹמֵר חַתוּמָה גִּיתָנָה נִכְתְּבָה הַפֶּל בְּשְׁנַת הָאֲרָבָעִים וכו' עַד וְהִנֵּה מֹשֶׁה כְּסוּפֵר הַמַּעֲתִיק מְסַפֵּר קְדָמוֹן וְכוּתָב, וְלִכֵּן כְּתַב סֵתֶם, אָבֵל זֶה אֲמַת וּבְרוּר הוּא שֶׁכָּל הַתּוֹרָה מְסַפֵּר בְּרֵאשִׁית עַד לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל מִפִּי שֶׁל הַקַּב"ה לְאֲזַנָּיו שֶׁל מֹשֶׁה, כְּעֵנִין שְׁנֵאֲמַר לְהִלּוֹ (יִרְמְיָ' ל"ו) מִפִּי יִקְרָא אֵלַי אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֲנִי כּוֹתֵב עַל הַסֵּפֶר בְּיַדוֹ וְגו', ע"כ.

ואע"פ שֶׁהַתּוֹרָה הִיְתָה כְּתוּבָה לְפָנָיו מִתַּחֲלַת בְּרֵאשִׁית קוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם עַד לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאֵשׁ שְׁחוּרָה ע"ג אֵשׁ לְבָנָה, לֹא רָצָה הַקַּב"ה לְתַת אוֹתָהּ לָהֶם מִיַּד אַחַר עֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת, וְאִם כָּל הָאֲרָבָעִים שָׁנָה הִנֵּה מְפָרְשָׁה לָהֶם בְּכָל יוֹם פְּרָשִׁיּוֹת פְּרָשִׁיּוֹת, מִפְּנֵי כִּי עֵינָם תּוֹרָה שֶׁבְּכָתַב הִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פִּה שֶׁהִיא פִּירוּשׁ תּוֹרָה שֶׁבְּכָתַב, וְאִם הִנֵּה בְּיַדֶּם קוֹדֶם תּוֹרָה שֶׁבְּכָתַב.

הֵיוּ מְפָרְשִׁים אוֹתָהּ כְּפִי מִשְׁמַעוֹת פְּשׁוּטָה וְלֹא הִנֵּה מִתְיַשֵּׁב אֲצֵלֶם אַחַר כִּף הַפִּירוּשׁ הָאֲמִיתִי, וְהִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פִּה. וְכֵן עָשָׂה הָאֵל ית' ג"כ בְּנִתְיַנַּת עֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת, שֶׁאָמַרְם קוֹדֶם עַל פִּה וְאַחַר כִּף אָמַר לַמֹּשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הִהָרָה וְאֲתַנֶּה לְךָ אֶת לִוְחֹת הָאֶבֶן וְגו' אֲשֶׁר כְּתַבְתִּי לְהוֹרוֹתֶם, הַכּוֹנֵנָה כִּי אַחַר שֶׁשָּׁמְעוּ כְּבָר עֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת וּפִירוּשָׁן עָתָה תִּהְיֶה כְּתִיבְתָן הוֹרָאָה עַל אֲמִיתַת הַפִּירוּשׁ הַמְּקוּבָל כְּבָר, מִשֵּׁא"כ אִם הִנֵּה כְּבָר הַכְּתִיבָה בְּיַדֶּם וְאִם כָּסֵר בְּיַדֶּם הַפִּירוּשׁ: וְעוֹד נֹכַח לֹאמַר כִּי מִפְּנֵי שֶׁהֵיוּ כְּתוּבִים בַּתּוֹרָה כְּפִי דְבָרִים שֶׁאֵינְרָעוּ אַחַר מִתֵּן תּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁבְּעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים וּמִיתַת בְּנֵי אֶהֱרֹן וּמֵה שֶׁאֵינְרָע בְּמִקְלָל כֵּן הָאֲשֶׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים, וְרוֹב חֻמְשׁ הַפְּקוּדִים כְּמִנֵּן יִשְׂרָאֵל וְהַלּוּיִם וְהַדְּגָלִים וְחַנּוּכַת הַמִּזְבֵּחַ וּשְׁאָר כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאֵינְרָעוּ לְיִשְׂרָאֵל עַל חֲטָאִים וּפְרָשַׁת בְּלַעַם עַד סוּף הַסֵּפֶר, אִין בּוֹ כִּי אִם מְעַט פְּרָשִׁיּוֹת שֶׁל דִּינִין כְּמוֹ נְזִיר וְסוֹטָה וּפְרָשַׁת נְסֻכִים וְחֻלָּה וְקִרְבָּן שׁוֹגֵג בַּע"א וּפְרָשַׁת צִיצִית בְּפְרָשַׁת שְׁלַח לְךָ, וּפְרָשַׁת מִתְנֻחַת כְּהֻנִּים וְלוּיִם בְּפְרָשַׁת קִרְח, וּפְרָשַׁת פָּרָה בְּחֻקָּת, וּפְרָשַׁת נְחֻלּוֹת וְהַקְּרָבָנוֹת בְּפִנְחָס, וּפְרָשַׁת נְדָרִים וְכֻלֵּי מִדִּין בְּפְרָשַׁת מִטּוֹת, וּפְרָשַׁת עֲרֵי מִקְלָט בְּפְרָשַׁת מִסְעֵי, וּשְׁאָר כָּל הַסֵּפֶר שֶׁהוּא רְנֹבָא רְנֹבָא דְרֹנְבָא הוּא עַל דְּבָרִים שֶׁאֵינְרָעוּ לָהֶם שָׁם, וְאִיךָ יִכְתְּבוּ הַדְּבָרִים הֵהֶם בִּידֵיהֶם קוֹדֶם שֶׁיִּצְאוּ לְפִנְעַל וְיִרְאֶה לָהֶם כְּאִילוֹ הֵם מְוַכְרְחִים בְּחֲטָאִיהֶם וּבְפִעֻלוֹתֵיהֶם, וְלִכֵּן לֹא רָצָה הָאֵל ית' לְמַסּוֹר בְּיַדֶּם תּוֹרָה שֶׁבְּכָתַב עַד שֶׁיִּצְאוּ לְפִנְעַל כָּל מֵה שֶׁאֵינְרָע לָהֶם בְּמִדְבָּר, וְכֵן מִשְׁנֵה תּוֹרָה שֶׁהֵם כְּדַבְרֵי מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל תּוֹכַחַת עַל מֵה שֶׁהִרְעוּ בְּמִדְבָּר, וְאַחַר שֶׁיִּצְאוּ לְפִנְעַל כָּל הַדְּבָרִים אֲזִי הוֹעֲתָקוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה כְּפִי מֵה שֶׁהֵיוּ נִכְתְּבוֹת לְפָנָיו יִתְבַּרַךְ קוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם בְּאֵשׁ שְׁחוּרָה ע"ג לְבָנָה, כִּי הוּא ית' הִנֵּה צוּפָה וּמִבִּיט מֵה שֶׁיִּהְיֶה וְהִנֵּה כְּתוּב וּמוֹנָח לְפָנָיו קוֹדֶם

הבריאה לא היה דבר שלא נתקיים אז בשנת הארבעים כי אם מיתת משה, כי לזה אמרו ח' פסוקים יהושע כתבם ור' שמעון אמר אפסר ספר תורה חסר וכתוב לקונן את ספר התורה אלא משה כותב בדמע.

ולמי שסובר כי התורה מגלה נתינה, מגלת אדם מגלת נח מגלת אברהם וכו', גם כן לא נמסרו הדברים בכתיבה למשה רבינו עד שיצא אל דבר ודבר לפועל, ולכך כתב הרמב"ן ז"ל כי בדתו מן החר פתח מתחלת התורה עד סוף ספור המשפן, וגמר התורה בסוף שנת הארבעים, למי שסובר כי התורה מגלה נתינה כי כל מה שפתח מבראשית עד פקודי פבר יצא לפועל, סדר בריאת העולם ומה שאירע עד שיירדו למצרים ויצאו, ומעשה המשפן, כי גם שלא הוקם עד ראש חודש ניסן בשנה השנית היה ביד משה כתוב כל מלאכתו והקמתו והיה בטוח שיתקיים על ידו, וכן מה שכתוב בפרשת בשלח ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה וגו' את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען, ואע"פ שעדין היו בתחלת השנה הראשונה כשיירד משה מן ההר, היתה הבטחה לישראל כי גם שיעמדו במדבר ארבעים שנה יתמיד להם המן, כ"ש שפבר היה מסורת ביד זקני ישראל במצרים שיתעכבו מ' שנה במדבר כמו שכתבנו למעלה פ' כ"ב.

וגם למי שסובר מגלה נתינה הפנונה הוא שניתנה למשה מגלה אכל לא הועתקה שום מגלה לישראל עד שנשלמו כל המגלות, שאז נאמר (דברים ל"א) לקח את ספר התורה הזה ושמעתם וגו', וממנו העתיק ביום מיתתו ספר אחד לכל שבט ושבט.

ולמי שסובר תורה חתומה נתינה בשנת הארבעים יתישב הכל, כי לא נכתב קודם כי אם שמונה פרשיות וכמו שאמרו שם בגיטין, אמר רבי לוי שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשפן, פרשת פהגים ופרשת לויים ופרשת שילוח טמאים ואחרי מות ושתויי יין ונרות ופירה אדומה, ומשום הני פרשיות איקרי נמי התורה מגלה, (תהלים מ) במגלת ספר כתוב עלי, אפילו למ"ד תורה חתומה נתינה כמו שאמרו שם, ואי אפסר לומר שאלו הפרשיות נאמרו ביום שהוקם המשפן שהיו צריכין אליהם אבל לא נכתבו ולעולם תורה חתומה נתינה, שאם לא נכתבו לא היו חייבים בהם העונש המפורש בהם אם לא היו מקיימים אותם, וכמו שאמרו חז"ל על שבירת הלוחות שהיא אחד מארבעה דברים שעשה משה מדעתו, אמר אם אני נותן להם מזקיק אני אותם למצות חמורות ומחייב אני אותם מיתה לשמים שכן כתוב לא יהיה לה וגו', חזר לאחרי רצו אחרי הזקנים אחז משה בראש הלוחות והם אחרו וכו', ומה היה מועיל משה לישראל כשלא היה נותן אותם הרי פבר שמעו וקבלו במ"ת אנכי ולא יהיה לה מפי הגבורה ושאר הדברות מפי משה רבינו, אלא שנראה שכל מצוה שלא היתה פתובה עדין אע"פ שנצטוו עליה פבר לא היו נענשים עליה, ומה שנענשו בעגל מפני שפבר היו פתובים עשרת הדברות על הלוחות וירדו לעיניהם, ואילו לא נשתברו היו חייבים מיתה לשמים כולם, ועתה הקל בענשם בשביל שנשתברו, ועונש מגדף ומקושש שנענשו בעונש האמור בהם מפני ששניהם נכללים בלוחות שהיו פבר פתובות, מגדף בכלל עובד אילים, ומקושש באזהרת מלאכת שבת שפלוחות, ועל זו הסברא נתלה מי שסובר שלא נתחייבו ישראל במצות בעודם במדבר, והם המצות שלא נכתבו עדין כי לא נתחייבו בהן כל זמן שלא ניתנו בכתיבה, ולמי שסובר מגלה נתינה, בעת מצותו היו נכתבות כמגלת ספר

מפי הגבורה למשה עד שנשלמו, וכן מורה פשט הכתוב (שמות ל"ה) פתב לה את הדברים האלה כי ע"פ הדברים האלה פתתי אתה ברית ואת ישראל, כי פרימת הברית לשיענשו לה לא היה אלא בכתיבת הדברים כי כל זמן שלא נכתבו לא היה הברית נפרת עליהן ולא היו נענשים: ונחזור לענין התורה, כי כמו שהיא בידינו היום ניתנה למשה רבינו מפי הגבורה, יקרא לו האל יתברך בראשית ברא אלהים והוא יכתוב על הספר בדיו וכן עד לעיני כל ישראל, כמו שהיא כתובה לפניו ית' קודם בריאת העולם אלפים שנה באש שחורה על גבי אש לבנה ונראה שקודם בריאת העולם היתה התורה כתובה לפניו יתברך מבי"ת בראשי"ת על למ"ד לעיני כל ישראל אות אחר אות בלי הפסק תיבות ופרשיית, כי כל התור' כולה היא שמוותיו של הקב"ה, וכשעלה משה למרום ועמד שם ארבעים יום למד אותה פפי מה שהיתה כתובה בלי הפסק בהוראת שמוותיו יתברך, וכן למדה לו ג"כ כמו שהיה עתיד ליתנה לו, שהאותיות שיש מן בי"ת בראשית עד צד"י הארץ יתחלקו לשבע תיבות, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, וכן עד סופה לעיני כל ישראל, ועדין היתה כתובה לפניו ית' אות אצל אות בלי הפסק, עד שקרא למשה רבינו בראשית ברא אלהים ומשה פתב על הספר בדיו, וכן עד סוף התורה, ומיד כשעלה משה רבינו היה פתב מפי הקב"ה היו נעמקות האותיות שהיו כתובות לפניו למעלה באש שחורה על גבי אש לבנה מפיו של הקב"ה והיה כותבם משה רבינו, וכאילו האותיות ממש שהיו כתובות לפניו ית' היו נעמקות מהאש הלבנה לקלף המקודש שעבד משה רבינו לכתוב בו ס"ת, אלא שהיה כותבם בהפסק תיבות ופרשיית פפי מה שהיה מסדר אותן לו האל ית', וזהו ענין גתינת התורה שהיתה חמדה גנוזה והיה משתעשע בה אלפים שנה קודם בריאת העולם וניתנה לישראל בכמו זה הענין, שאם נשארה עדין לשם כתובה אש שחורה על גבי אש לבנה, על מה היו משיבים המלאכים חמדה גנוזה אתה מבקש ליתנה לב"ו, ומה היה מבקש השטן התורה היכן וכו', אלא בזמן שהיתה נעמקת מפי ית' למשה היו האותיות פורחות ונכתבות על ידי משה רבינו כס"ח וזו היתה המעלה והקדושה היתירה שהיה בס"ת הראשון שכתב משה רבינו, שהיה דמיון לכתב הלוחות שכשיצאו מפיו של הקב"ה נחקקו מיד על הלוחות, אלא שבלוחות היה מעלה יתירה שנחקקו ממש מקולו ית' בלוחות, וכפי מה שהיו כתובים העשרת הדברות בתורה למעלה בלי הפסק, שהיה בזה הוראה על שימוש שמוותיו ית' ועל עשרת הדברות פפי מה שהם ראויים לישראל אנכי ולא יהיה לה, וכפי מה שכתבנו למעלה פרק י"ב, ועם כל זה היה ספר תורה זה קרוב למעלת הלוחות והיה מונח עמו בארון, להיות האותיות שבתורה למעלה נעמקות ופורחות בו מפיו ית' ע"י משה רבינו וכמו שביארנו: ועל כל פנים צריכין אנו לומר כי התורה שהיתה כתובה לפניו ית' קודם בריאת העולם היתה אותיות שבראשית עד לעיני כל ישראל בלי הפסק, שאיך יהיה כתוב לפניו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ועדין לא נבראו, וכן כל מה שאירע אחר בריאת העולם לא יכון לנגד עיני כבודו שיהיה כתוב שנעשה ועדין לא נעשה, וכל ספר משנה תורה שהם כדברי משה איך יהיה כתוב לפניו שדבר מה שעדין לא דבר, אלא האותיות המורות על כך היו כתובות לפניו באש שחורה, ואחר שיצאו לפועל כל הדברים ודבר משה מה שדבר הופרשו והפסקו התיבות כדי שיהיה משמען מה שיורה לענין המצות והאזהרות ולמה שדבר משה ושאר הדברים הכתובים בתורה, מלבד מה

שְׁלֵמַת מִשְׁחָה רַבִּינוּ גַם כֵּן פִּירוּשׁ שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקַּב"ה בְּדֶרֶךְ אַחֲרֵת בְּעֵנֶן חִיבוּר הָאוֹתִיּוֹת כַּנֶּזְכָּר, כִּי מִתְחִלָּה כְּשֶׁנִּבְרָאָה הַתּוֹרָה הֵיטָה בְּאִפְסָן שְׁיִיבֹן אֶח"כ בְּפִיֶּסוּק הַתִּיבּוֹת מֵה שְׁקָרָה בְּבְרִיאַת הָעוֹלָם וּבְתוֹלְדוֹת הָאָבוֹת וְגִלּוֹת בְּנֵיהֶם וּגְאֻלָּתָם וְקַבְּלָתָם הַתּוֹרָה וּמַעֲשֵׂה הַמִּשְׁפָּן וְחֻטְאֵם וְעִנְשָׁם וְכָל דְּבָרֵי מִשְׁחָה רַבִּינוּ ע"ה, כִּי הוּא ית' צוֹפֵה וּמַבִּיט עַד סוֹף כֹּל הַדּוֹרוֹת וְרוֹמֵז בְּשְׁמוֹתָיו ית' הֶרְמוּזִים בַּתּוֹרָה כֹּל מֵה שְׁיִקְרָה עַד סוֹף זְמַן מְקַבֵּל הַתּוֹרָה וְהוּא מַרע"ה: וְאֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ אֵשׁ שְׁחוּרָה עַל גְּבֵי אֵשׁ לְבָנָה שְׁיִוְרָה עַל שְׁנֵי עֲנִינִים שֶׁהָיוּ בַּתּוֹרָה, הֶרְאִשׁוֹן עֲנִין שְׁמוֹתָיו ית' וְהוּא הֶרְמוּז בְּאֵשׁ לְבָנָה, וְהַשְׁנֵי עֲנִין פֶּשֶׁט הַתּוֹרָה בְּמִצְוֹתֶיהָ וְאִזְהָרֹתֶיהָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם בְּזֶה הָעוֹלָם הָאֶפֶל וְהַשְּׁחוּר, וְהוּא הֶרְמוּז בְּאֵשׁ שְׁחוּרָה שֶׁהוֹעֲמֵק ע"י מִשְׁחָה הוֹרָאת הַמִּצְוֹת וְרַמְזוֹן, וּפִי' שְׁמוֹתָיו ית' נוֹדַע לְמִשְׁחָה וְלִקְרוֹבִים אֵלָיו עַל פֶּה.

אוּ יִהְיֶה לְבָן עַל גַּב שְׁחוּר כְּפִי מֵה שְׁכַתּוֹב בִּירוּשָׁלַיִם, תּוֹרָה שְׁנַתָּן הַקַּב"ה לְמִשְׁחָה נִיחָנָה לֹא בְּאֵשׁ לְבָנָה חֲרוּתָה בְּאֵשׁ שְׁחוּרָה. וּמִשְׁמַעוֹתוֹ הַקְּרוֹב הוּא כִּי הָאֵשׁ שְׁחוּרָה הִנֵּה דְמִיּוֹן הַקֶּלֶף, וְהָאֵשׁ לְבָנָה דְמִיּוֹן הָאוֹתִיּוֹת, וּלְפִי זֶה יֶרְמָז אֵשׁ לְבָנָה לַתּוֹרָה כְּפִי מֵה שְׁנִיחָנָה לְזֶה הָעוֹלָם כְּפִשׁוּטָה, וְהוּא מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת שֶׁהוּא דְבָר נִיכָר וְיָדוּעַ כְּגוֹן הַלְבָן, וְאֵשׁ שְׁחוּרָה יֶרְמָז לְשְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקַּב"ה שְׁאִין מִי שְׁיִיכַל לְהַשְׁיִגָם כְּמִקּוֹם הָאֶפֶל וְהַשְּׁחוּר שְׁאִין מִי שְׁיִשְׁיֵג מֵה שְׁכַתּוֹכוֹ, וְזוֹ הִיא מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל שְׁנִיחָנָה לְהֵם תּוֹרָה מִן הַשְּׁמַיִם, שְׁמַה שְׁהִנֵּה כְּתוֹב בְּשְׁמַיִם בְּאֵשׁ שְׁחוּרָה ע"ג לְבָנָה הַנּוֹעֲמָקָה וְנִתְגַּשְׁמָה בְּיַד מִשְׁחָה מְפִי הַקַּב"ה יִקְרָא וְהוּא יִכְתּוֹב עַל הַסֶּפֶר בְּדִיו, לְכַף הַזְהִירָה הַתּוֹרָה עַל סֶפֶר הַתּוֹרָה זֶה שֶׁהָאוֹתִיּוֹת עֲצָמָן שֶׁהָיוּ לְמַעֲלָה נִעְתָּקוּ בּוֹ, שְׁיִהְיֶה מִצַּד אֲרוֹן ה', כַּמֶּש"ה (דְּבָרִים ל"א) לְקוֹחַ אֶת סֶפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׁמְתָּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם, וְהִנֵּה שָׁם בָּהּ לַעֲד וְהַעֲדוֹת שֶׁבּוּ יוֹתֵר מִכָּל שְׁאָר סִפְרֵי תּוֹרָה שֶׁהָעֲתִיק מִשְׁחָה לְשִׁבְטִים הִנֵּה הַקְּדוּשָׁה הִיטִירָה שֶׁבּוּ כְּאֵילוֹ הָאוֹתִיּוֹת שֶׁלְמַעֲלָה פָּרְחוּ וְשִׁכְּנוּ בּוֹ כְּמוֹ שֶׁפִּירְשְׁנוּ, וְהִיא הַתּוֹרָה שְׁנִיחָנָה לְמִשְׁחָה וְלֹא נִמְצְאוֹת עוֹד בְּשְׁמַיִם אֵלָּא הִיא נִתּוּנָה בְּמִתְנָה לְיִשְׂרָאֵל שִׁיתְעַסְקוּ בָּהּ וְיִזְכּוּ בָּהּ לַחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ שֶׁהִיא נִמְשָׁכָה וְהַשְּׁפָעָה מִשָּׁם: וּלְפִי זֶה נֹאמַר כִּי כִּיּוֹן שֶׁהוֹקְשׁוּ וְהוֹשׁוּ אֵשׁ לְבָנָה וְאֵשׁ שְׁחוּרָה וְהֵם רָמְזוּ לַתּוֹרָה כְּשֶׁהִיא נִקְרָאת בְּלִי פִיֶּסוּק פְּרָשׁוֹת כְּמוֹ שֶׁהָיוּ פְּסוּקוֹת אֲצֻלְנוּ, אֵלָּא כְּפִי תוֹכָן עֲנִין שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקַּב"ה, וְכֵן כְּשֶׁהִיא נִקְרָאת כְּפִי מֵה שְׁנִיחָנָה לְנוּ עַל יְדֵי מִשְׁחָה רַבִּינוּ, כִּי כְּמוֹ שֶׁכְּשֶׁהִיא נִקְרָאת בְּפִירוּשׁ שְׁמוֹתָיו ית' אִין שׁוּם קְדוּשָׁה מִיּוֹתֵר מִבְּקִצְתָהּ יוֹתֵר מִבְּקִצְתָהּ, כִּי כְּוָלָה שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקַּב"ה, כֵּן כְּשֶׁהִיא נִקְרָאת כְּפִי מֵה שְׁנִיחָנָה לְנוּ עַל יְדֵי מִשְׁחָה אִין קְדוּשָׁה יִתִּירָה בְּאִנְכִי ה' אֱלֹהֵיךָ וּבְשִׁמְעַת יִשְׂרָאֵל מִמֶּה שִׁישׁ בְּבִנְיָ חָם כּוֹשׁ וּמִצְרַיִם וּגו', כִּי כְּוָלָה נִיחָנָה מְפִי הַקַּב"ה וְהִיטָה כְּתוּבָה אֲצֻלוֹ ית' קוֹדֵם בְּרִיאַת הָעוֹלָם מִתְחִלָּתָה וְעַד סוֹפָה, וְלֹא לְחֻצָם נִכְתַּב בְּנֵי חָם כּוֹשׁ וּמִצְרַיִם וְהַדּוּמָה לָהֶם, גַּם כְּפִי פֶשֶׁט הַתּוֹרָה לְמָה שְׁמוֹרָה בְּזֶה הָעוֹלָם, וְאִם נִעְלְמוּ מִמֶּנּוּ סִתְרֵי חֻכְמָה עַל מֵה נִכְתְּבוּ דְבָרִים כְּאֵלוֹ, זוּלַת מֵה שֶׁדְּרָשׁוּ חו"ל עֲלֵיהֶם, הִנֵּה הֵם נִגְלִים וְיָדוּעִים לוֹ ית' וְהוֹדִיעֵם לְמִשְׁחָה רַבִּינוּ וְהוּא מְסַרְם עַל פֶּה, אֵלָּא שֶׁנִּשְׁכַּחוּ מִמֶּנּוּ לֹא נִשְׁאָר בְּיַדֵּינוּ דְּבָר כְּרוּר וְיָדוּעַ בַּתּוֹרָה כִּי אִם מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת שְׁנַתָּנוּ לֵב עֲלֵיהֶם הַמְּקַבְּלִים שֶׁלֹּא יִשְׁכַּחוּם, כְּדִי שֶׁלֹּא יִפְסַד תוֹכָן מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, וְיִשְׁאָר לְנוּ בְּמֵה נִזְכָּה בְּזֶה הָעוֹלָם לְנַחֵל וּלְיִרֵשׁ חַיֵּי הַעוֹלָם הַבָּא עוֹה"ב אֲבָל פִּירוּשׁ שְׁאָר הַדְּבָרִים שְׁאִינָם נוֹגְעִים בְּעֵנִין הַמִּצְוֹת אִין חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא תְּלוּי בָהֶם, וְלִכֵּן לֹא נִתְּנוּ לֵב עֲלֵיהֶם כ"כ וְשִׁכַּחוּם, וְיִהְיֶה עֲנִין הַפִּירוּשׁ בְּאֵלוֹ הָעֲנִינִים

כְּמוֹ שֶׁתֵּאמַר בְּבִגְיָי חָם כּוֹשׁ וּמִצְרַיִם שְׂיֹרָה עֲנִין הַגִּדַת סִיפּוֹר זֶה שׁוֹרֵשׁ תּוֹלְדוֹתָם שְׂיִצְאוּ לְאוּרֵי הָעוֹלָם בְּאֵיזָה אֲנָפֶן הָיָה, וְכֵן כָּל מֵה שְׂיִקְרָה לָהֶם עַד אַחֲרֵית הַיָּמִים וְשְׂיִהְיוּ כָּלֵם נִכְבְּשִׁים תַּחַת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן כָּל הַסְּפוּרִים וְהַאֲגָדוֹת יִרְמֹזוּ סְפוּרָן עַל עֵיקַר שׁוֹרֵשׁ הָעֲנִינִים הַהֵם וְהַתְּחִלָּתָן וְסוּפָן וְאַחֲרֵיתָן בְּאוֹתִיּוֹת וּבְסִדְרָן וְזִיּוּנָן כְּפִי חוֹמֵר עֲנִין הַסְּפוּר הַהוּא, עַד שְׂיִהְיוּ נִכְלָלוֹת כָּל סִתְרֵי הַחֻמּוֹת הַטְּבָעִיּוֹת וְהַלְמוּדִיּוֹת וְקִצַּת מְהֻלָּהֵיּוֹת בְּסְפוּרִים הָאֵלוּ, כִּינֵן שְׂנִיתָנוּ לִיְכַתֵּב מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲלֵא שְׂנַעְלָמוּ מִמֶּנּוּ לְפִי רוֹב הַשָּׁנִים וּמִיַּעוֹט הַשְּׂקִידָה עַל קַבְּלַת הַתּוֹרָה, וְאוּלַי פִּירוּשׁ אֵלוּ הָעֲנִינִים הוּא מְכַלֵּל תְּשׁוּעַ מֵאוֹת סִדְרֵי מְשֻׁנָּה שְׂהָיָה שׁוֹנָה מִתּוֹשְׁלַח וְקִצַּת מֵהֶם שְׂהָיוּ שׁוֹנִים הַבָּאִים אַחֲרָיו.

וְכָל זֶה מְלַבֵּד מֵה שְׂרוּמְזִים הַסְּפוּרִים לְשִׁמוֹתָיו יִתְבַּרַךְ בְּחִיבּוֹר הָאוֹתִיּוֹת קִצַּתָּן לְקִצַּתָּן, כְּפִי יִדְעֵתוּ יִת' שְׂהֵם שְׁוִים לְאֲנֹכִי ה' אֱלֹהֵיךָ וְלִשְׁמַע יִשְׂרָאֵל, אֲבָל אֲפִילוּ לְפִי פֶשֶׁט הַתּוֹרָה יִשׁ בְּהֵן פִּירוּשׁ עַל הַדְּרָךְ שְׂאֲמַרְנוּ, וְחוֹמֵר עֲנִינִים אֵלוּ כְּחוֹמֵר אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֵיךָ: וּבְרוּךְ הַיּוֹדֵעַ הַנְּסֻתָרוֹת וְנִעְלָמוֹת מִמֶּנּוּ, כִּי אֲנַחְנוּ לֹא נִדְעָה מֵה נִדְבָר כִּי אִם כְּפִי הַסְּבָרָה הַקְּרוּבָה בְּקִיּוּם עֵיקָרֵי דִתָּנוּ, בְּפֶרֶט בְּזֶה הָעֵיקָר, וְכִי כָּל הַתּוֹרָה כְּוָלָה נִיתְּנָה מִפִּי הַגְּבוּרָה וְקִדְוֶשֶׁת כְּוָלָה שְׁוֵה, וְכְפִי מֵה שְׂכַתְּבָנוּ, וְנִבּוֹא אֶל הַרְאִיּוֹת כְּפִי מֵה שְׂנַהֲגָנוּ בְּשִׂאָר הָעֵיקָרִים, וְנִקְדִּים קוֹדֵם: פֶּרֶק שְׂשֵׁה וְעֵשְׂרִים וְנֹאמַר כִּי הַרְאִיּוֹת עַל כִּי תוֹרַתָנוּ הַתְּמִימָה הִיא מִפִּי הַגְּבוּרָה, יִלְקַחוּ מִן הַתּוֹרָה עֲצָמָה, שְׂהִיא הַמּוֹרָה עַל אֲמַתּוֹתָהּ, מִן הַסְּבָרָה, מִן הַמּוֹחַשׁ, מִן הַקְּבָלָה.

וְהַרְאִיָּה מִן הַסְּבָרָה עַל שְׂהִיא אֲמַתִּית מִפִּי הַגְּבוּרָה, יִלְקַח מִן הַדְּבָרִים הַמְּפֹרָשִׁים בָּהּ, כְּמַעֲשֵׂה הַמַּצּוֹת וּמְנִיעוֹת הָעֲבִירוֹת, וּמִסְּפוּרֵי הַתּוֹרָה מִמֵּה שְׂקָרָה מְבָרִיאַת הָעוֹלָם וְעַד זְמַן נִתְּיַנַּת הַתּוֹרָה, וּמִן הַיַּעוֹדִים הַפְּתוּבִים וְהַנְּרִמְזִים בָּהּ לְעֵתִיד שְׂנִתְּקִימוֹ.

וְנִתְּחִיל בְּעֲנִין הַמַּצּוֹת וְאַזְהָרוֹת שְׂהֵן עֵיקָר תְּכָלִית נִתְּיַנַּת הַתּוֹרָה הַמּוֹרִים עַל אֲמַתְתָּה מִפִּי הַגְּבוּרָה, בְּהִיּוֹתָם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים וְהֵם כּוֹלֵלִים בָּמָה שְׂיִתְּנֶהָ בְּגוּפוֹ וּבְמִמוֹנוֹ וְדַעוֹתָיו.

כָּל מֵאֲכָל אֲסוּר וּבִיאַה אֲסוּרָה נִכְלָלִין בְּגוּפוֹ, וְכֵן כָּל מֵה שְׂהוּא מְצֻנָּה לְאֲכֹל וְלִישָׂא אִשָּׁה וְלִיבֵם אִשָּׁת אַח, וְנִכְלָל כָּל זֶה בְּסִפְרַ נְשִׁים וּס' קִדְוֶשָׁה, שְׂהֵם שְׂבָעִים אֲזַהָרוֹת וּי"ז מַצּוֹת הֵם פ"ז, וְכֵן מֵה שְׂהוּא אֲסוּר בְּאֲכִילָה מִצַּד דְּבָר אַחַר לֹא מִצַּד עֲצָמוֹתוֹ, כְּטָבֵל וּתְרוּמָה וְקִדְוֶשִׁים לְזָרִים וְקִדְוֶשִׁים שְׂהֵם אֲסוּרִים אֲפִילוּ לְפָהֲגִים, וְהָאֲסוּרִים שְׂיִשׁ לָהֶם מִתִּירִין כְּחֻמֵּץ וְחֻדֶּשׁ, שְׂיִשׁ בְּקִדְוֶשִׁים מַצּוֹת עֲשֵׂה אַרְבַּע, לְאֲכֹל כְּהִנִּים בְּשָׂר קִדְוֶשִׁי הַקִּדְוֶשִׁים וְשִׂירֵי מְנַחֹת וְאֲכִילַת פֶּסַח רֵאשׁוֹן וְשֵׁנִי, וְיִשׁ בְּתְרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂר וְקִדְוֶשִׁים אֲזַהָרוֹת כ"ת שְׂלֹא יֵאָכֵל כֶּה וְכָה, וּבְחֻמֵּץ יִשׁ שְׂלֵשָׁה לְאוֹנָן בְּאֲכִילָה, וּמַצּוֹת אֲכִילַת מִצָּה וְטָבֵל וְחֻדֶּשׁ נִכְלָלוּ בְּהִלְכוֹת מֵאֲכִלוֹת אֲסוּרוֹת, וְאַזְהָרוֹת נִזִּיר בְּאֲכִילָה ד', נִמְצְאוּ כָּל אֲיִסוּרֵי בִיאַה וְאֲכִילָה הַתְּלוּיִם בָּהֶם פ"ז וּמ"א הֵם קכ"ח, וְכֵן בְּכָלֵל גּוּפֵי כָּל דִּינֵי ע"א וּמֵה שְׂתְּלוּי בְּמַעֲשֵׂה וְכָל שְׂאָר סִכּר מִדַּע וּבְכָלֵל יִדְעוֹת וְהֵם כְּוָלֵם ט"ז מַצּוֹת נ"ט אֲזַהָרוֹת, וְסִפְרַ אֲהָבָה מַצּוֹת י"א, וְסִפְרַ זְמָנִים מַצּוֹת י"ט אֲזַהָרוֹת ט"ז שְׂהֵם ל"ה, נָסִיר אַרְבַּע מֵהִלְכוֹת חֻמֵּץ הֵם ל"א, וְכָל מֵה שְׂנִכְלָל בְּהִלְכוֹת שְׂבֻעוֹת וּנְדָרִים וּנְזִירוֹת זִילַת ד' אֲזַהָרוֹת שְׂל אֲכִילַת נִזִּיר וְהֵם שְׂלֵשָׁה, וְחֻמֶּשֶׁה שְׂל כְּלָאִים הֵם קל"ה, וְסִפְרַ עֲבוּדָה וְסִפְרַ קְרָבָנוֹת וְסִפְרַ טְהָרָה אֲזַהָרוֹת ע"ז, וּמַצּוֹת פ"ה הֵם קס"ב, נָסִיר אַרְבַּע וּכ"ח הוּא ל"ב, נְשִׂאָרוֹ ק"ל, וְקל"ה וְקכ"ח הֵם שצ"ג, כָּל זֶה בְּגוּפוֹ וּבְמִמוֹנוֹ.

מה שיש בהלכות ערכין שבועה, וכל ספר זרעים זולת פלאים לאוים ל"ב ומצות ל', הם ס"ב, וספר גזיקין וקנני ומשפטים ושופטים שהם פולם בממון, מצות ששים ואזהרות כ"א הם קנ"א, וס"ב הם רי"ג, ושבועה הם ר"כ, על שצ"ג הם תרנ"ג מצות, שצ"ג שהגוף עושה אותן ור"כ בממונו ובהונו שעולה תרנ"ג.

ובכללן מה שתלוי בדעות בספר מדע וקצת בספר שופטים, וכן יש שם קצת מצות שהם תלויים בו יתברך. הפלל שכל המצות תלויים במה שיתנהג האדם בגופו ובממונו ודעותיו לעבודת ה', והן נכללות במה שאמר הש"י (דברים ו') וְאֶהְיֶה אִתְּךָ לְבָכָהּ וּבְכָל נִפְשָׁהּ וּבְכָל מְאֵדָהּ, לְבָכָהּ הֵם הַדְּעוֹת שֶׁתְּלוּיֹת בְּלֵב, נִפְשָׁהּ שִׁמְסוֹר גּוּפוֹ לַעֲשׂוֹת מֵה שֶׁהוּא חַיִּיב בְּמִצְוֹת הַגּוּף, מְאֵדָהּ שִׁתְּנֵהֵם בְּמִמוֹנוֹ כְּפִי מֵה שֶׁסִּיְדָרָה לוֹ הַתּוֹרָה, כִּי כָּל מִשְׁפָּטֵיהֶם צָדֵק וְאִמְתּוֹ, וְלֹא מִצְאוּ הַחֹלְקִים עָלֵינוּ מְקוֹם לְהַכְזִיב אֶת דֵּינֵינוּ כִּי אִם בְּעֶבֶד וְאִמָּה שֶׁנִּרְאָה לָהֶם שִׁיְהִיו הַבְּעָלִים חַיִּיבִים בְּנִזְקָן כְּשׁוֹרוֹ וְחִמּוּרוֹ, וְהַשִּׁיבוּ לָהֶם שְׂאֵם יִתְחַיִּיבוּ הַבְּעָלִים בְּנִזְקָן כְּשִׁיִּקְנִיטֵם רַבִּם יִלְכוּ וְיִדְלִיקוּ גְדִישׁוֹ שֶׁל אַחַר כְּדֵי שִׁיתְחַיִּיבוּ הַבְּעָלִים לְשֵׁלֵם: וְהִנֵּה רְאִינוּ כִּי מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְאֶזְהָרוּתֶיהָ נִקְרְאוּ בַּתּוֹרָה בְּלִשׁוֹן מִצְוֹת וְחֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים וְתוֹרוֹת וּבְרִית וְעֵדוּת, וּבְרוּב הַפְּעָמִים נִקְרְאוּ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים וּמִצְוֹת, וְחֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים הַנּוֹזְכִי בַּתּוֹרָה בְּיַחַד בְּלִשׁוֹן צִוּוּי וְכוּלָל ב' פְּעָמִים, מֵהֶם אַרְבָּעָה שֶׁנִּזְכָּר בָּהֶם מִצְוֹת ג"כ, וְחֻק נִזְכָּר בְּלֹא מִשְׁפָּט יוֹתֵר מִי"ד פְּעָמִים, וּמִשְׁפָּט בְּלֹא חֻק שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, וּמִצְוָה בְּלֹא חֻק וּמִשְׁפָּט שְׁנֵיהֶם בְּיַחַד יוֹתֵר מִכ"ד פְּעָמִים וְתוֹרוֹת ב' פְּעָמִים בְּדַבְרֵי יִתְרוֹ, וְעוֹד אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרוֹת, וּבְרִית אִם שְׂמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְשִׁמְרֵתֶם אֶת בְּרִיתִי וְגו', אֶת בְּרִיתוֹ עֲשֶׂתֶם הַדְּבָרִים וְגו', אֵלֶּה דְבָרֵי הַבְּרִית וְגו', וְעֵדוּת נִזְכָּר בַּתּוֹרָה אֵלֶּה הָעֵדוּת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְגו', שִׁמְרֵתֶם וְשִׁמְרוּן אֶת מִצְוֹת וְגו' וְעֵדוּתוֹ וְחֻקִּיו אֲשֶׁר צִוָּה, הֵרִי שֶׁחֻק נִזְכָּר יוֹתֵר בַּתּוֹרָה כ"ד פְּעָמִים עִם מִשְׁפָּט וי"ד בְּלֹא מִשְׁפָּט, וּמִשְׁפָּט נִזְכָּר כ"ד פְּעָמִים עִם חֻק וְשְׁלֹשׁ בְּלֹא חֻק, וּמִצְוֹת אַרְבָּעָה וְכוּ', וְתוֹרוֹת שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, וּבְרִית וְעֵדוּת שְׁתֵּי פְּעָמִים, וְעֵתָה רְאוּי לְבָאֵר אִם לְשׁוֹנוֹת אֵלֶּי הֵם כּוֹלְלִים עַל כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָה אוֹ אִם הֵם פְּרָטִיִּים עַל קְצָתָם: וְנֹאמַר כִּי לְשׁוֹן מִצְוָה הוּא יְדוּעַ כִּי הוּא כּוֹלָל כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָה, כִּי כּוֹלָה הִיא מִצְוָה מֵאֵת הָאֵל ית' שֶׁנִּצְטוּיָנוּ לַעֲשׂוֹת, וְלָכֵן הַנּוֹזְכָּה הַרְבֵּה פְּעָמִים בַּתּוֹרָה הִיא לְבַדָּה בְּלִשׁוֹן מִצְוָה וּבְלִשׁוֹן מִצְוֹת, כְּשֶׁהִיא בְּלִשׁוֹן מִצְוָה וְהִיא כּוֹלֶלֶת כְּמוֹ וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה וְגו', וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים, יוֹרָה כִּי כָּל הַתּוֹרָה הִיא כְּמִצְוָה אַחַת, לַעֲנִי כִּי אֵע"פ שֶׁעֲשֵׂה הָאָדָם רַבֵּב מִצְוֹת הַתּוֹרָה לֹא נִפְטָר מִלַּעֲשׂוֹת מִיְעוּטָן, כִּי הֵם כְּמוֹ מִצְוָה אַחַת וְצָרִיף לְגוֹמְרָהּ, וְכִמוֹ שֶׁדָּרָשׁוּ עַל מִצְוָה אַחַת שֶׁצָּרִיף לְגוֹמְרָהּ אִם הִתְחִילָה מִמָּה שֶׁפָּתוּב (דְּבָרִים ח') כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה וְגו', אִם הִתְחִלַת בְּמִצְוָה תִּגְמְרוּ אוֹתָהּ, וְכֵן נִדְרָשׁ אוֹתוֹ לַעֲנִי כָּל הַמִּצְוֹת, וְכִשְׁהוּא בְּלִשׁוֹן רַבִּים מִצְוֹת, יוֹרָה עַל כִּי יֵשׁ לוֹ שְׂכָר גָּדוֹל עַל כָּל אַחַת וְאַחַת וְאִין שְׂכָר מִצְוָה אַחַת נִבְלַעַת בְּשְׂכָר מִצְוָה אַחַת: וְלִשׁוֹן תּוֹרָה כְּשֶׁהִיא בְּלִשׁוֹן יַחִיד הִיא כּוֹלֶלֶת כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָה, וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מִשָּׁה, וְכִשְׁהִיא בְּלִשׁוֹן רַבִּים אֲפֻשֶׁר לְפָרֵשׁ עַל תּוֹרָה שֶׁבְּכַתֵּב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פִּהּ, אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִמְצְאוּ תוֹרוֹת לְבַדּוֹ אֵלָּא עִם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים (שְׁמוֹת י"ח) וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרוֹתָיו, וְהִזְכַּרְתִּי אֶתְהֶם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרוֹת (שָׁם), אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרוֹת, נִפְרָשׁ רַבּוּי הַתּוֹרוֹת לְשׁוֹן מִצְוֹת, כִּי הַתּוֹרָה תִּקְרָא תּוֹרָה עַל כִּי הִיא מוֹרָה אֶת הַדָּרָף הַיֵּשֶׁר, וְכֵן כָּל מִצְוָה תִּקְרָא תּוֹרָה וּמִצְוֹת וְתוֹרוֹת עַל דָּרָף זֶה.

, וכשֶׁהַמְצָנָה אוּ מְצוֹת נִזְכָּר עִם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אֵינּוּ כּוֹלֵל כָּל הַתּוֹרָה כְּלוּלָה אֶלָּא קִצָּת הַמְצָוֹת אוֹתָן שְׂאִינּוּ נִכְלָלוֹת בְּחֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים וְכֵן תּוֹרוֹת כְּשֶׁהוּא מְחַנְפֵּר עִם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אֵינּוּ מוֹרָה אֶלָּא עַל קִצָּת מְצוֹת, וְכִשְׁהוּא עִם חֻקוֹת וּמְצוֹת כְּמוֹ (בְּרֵאשִׁית כ"ו) עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבָרָהֶם בְּקוֹלֵי נִישְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי מְצוֹתִי חֻקוֹתִי וְתוֹרָתִי, אֲזִי יִהְיֶה הַמִּשְׁפָּטִים בְּכָל מְצוֹת וְתוֹרוֹת: וְשֵׁם עֵדוּת הוּא עַל הַמְצָוֹת שֶׁנִּצְטוּיֵנוּ בָּהֶן עַל דְּבָרֵי נְסִים וְנִפְלְאוֹת, כְּמוֹ שִׁפְתוֹת וְנִמִּים טוֹבִים שֶׁהֵם עֵדוּת עַל כִּי הַשֵּׁם ית' בְּרָא הָעוֹלָם, וְהוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְהוֹשִׁיבָנוּ בְּעֵנְי כְּבוֹד: וְעֵנְי לְשׁוֹן בְּרִית יְדוּעָה, וְהוּא כְּרִיתַת בְּרִית עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה כְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, וּמִפְּנֵי כִּי עֵינֵי הַתּוֹרָה עֲשֵׂת הַדְּבָרִים נִזְכָּר בְּזֶה הַבְּרִית דְּבָרִים ד') נִיגַד לָכֶם אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִנָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֵׂת הַדְּבָרִים וְגו', וְעַל כָּל הַתּוֹרָה כְּלוּלָה אָמַר (שָׁם כ"ט) לְעִבְרָךְ בְּבְרִית ה' וְגו': וְעַל זֶה נִבְאָר עַל מַה יוֹרָה כָּל א' מֵאלוֹ הָעֵנְיִנִים מְצוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים עֵדוּת וְתוֹרוֹת כְּשֶׁהֵם בָּאִים סְמוּכִים זֶה לְזֶה.

וְהוּא כִּי לְשׁוֹן מְצָנָה הוּא כּוֹלֵל כָּל הַמְצָוֹת שֶׁבְּכוּלָן נִצְטוּיֵנוּ, וְצָרִיךְ הָאָדָם לְכוּיֵן בְּעֲשֵׂייתוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצָנוּה בָּהֶן מֵאֵתוֹ ית' כִּי גְדוֹל הַמְצָנוּה וְעוֹשֶׂה מִמֵּי שְׂאִינּוּ מְצָנוּה וְעוֹשֶׂה, וְלָכֵן נִזְכָּר לְשׁוֹן הַמְצָוֹת בְּרוֹב הַמְקוֹמוֹת לְבָדֵן כִּי הֵן מוֹרוֹת עַל כּוּלָן.

וּבְכָל מְקוֹם שֶׁנִּזְכָּר חֻק לְבַדּוֹ אֵינּוּ מוֹרָה אֶלָּא עַל הַדְּבָרִים הַיְדוּעִים שֶׁהֵם בְּכָל חֻק, וְכֵן כְּשֶׁנִּזְכָּר מִשְׁפָּט לְבַדּוֹ אֵינּוּ מוֹרָה אֶלָּא עַל מַה שֶׁמוֹרָה עֵנְי מִשְׁפָּט כְּמוֹ כְּשֶׁהוּא סְמוּךְ לַמְצָוֹת, וְהַדְּבָרִים שֶׁמוֹרָה עֲלֵיהֶם לְשׁוֹן חֻק הֵם הַמְצָוֹת שְׂאִינּוּ טַעֲמָם בְּרוּר לְכָל.

וּמִשְׁפָּטִים הֵם מוֹרִים עַל שְׂנֵי עֵנְיִנִים, הָא' עַל מִשְׁפָּטִים שֶׁבֵּין אָדָם לְחֻבְרוֹ, וְהַב' עַל עוֹנְשֵׁי הָעֲבִירוֹת שֶׁהוֹשָׁפְטִים שׁוֹפְטִים דִּינֵי כָּל עוֹנֵשׁ וְעוֹנֵשׁ כְּפִי מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, כְּעֵנְי מַלְקוֹת וְאַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין, וְכִמוֹ שֶׁפִּירֵשׁ הַרְמַב"ן ז"ל עַל (וַיִּקְרָא כ"ו) וְאִם אֶת מִשְׁפָּטֵי תִגְעַל נִפְשְׁכֶם.

וְנִרְאֶה שֶׁכְּשֶׁהַמִּשְׁפָּטִים סְמוּכִים לְחֻקִּים הֵם מוֹרִים עַל הָעוֹנֵשׁ שֶׁעַל הַחֻקִּים, כִּי רֹב הָעוֹנְשִׁים הֵם מִצַּד הַחֻקִּים עוֹנְשֵׁי בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת, וְכִמ"שׁ הַכָּתוּב אַחַר שֶׁהִזְכִּיר פְּרִשְׁת עֲרִירוֹת (שָׁם י"ח) וְשִׁמְרָתֶם אֶת חֻקֵּי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי, וְאָמַר אַח"כ לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת מַחֲקוֹת הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לְפָנֵיכֶם וְגו', וְכֵן בְּפִרְשַׁת קְדוּשִׁים אַחַר שֶׁכָּתַב עוֹנֵשׁ הָעֲרִירוֹת כָּתַב וְשִׁמְרָתֶם אֶת כָּל חֻקֵּי וְאֶת כָּל מִשְׁפָּטֵי וְגו', וְאָמַר וְלֹא תִלְכוּ בְּחֻקֵּי הַגּוֹי וְגו', שֶׁנִּרְאֶה שֶׁהַבִּיאוֹת הָאֲסוּרוֹת הֵן וְעוֹנְשֵׁיהֶם הֵן וְסִמּוֹ אֲלֵיהֶן מִשְׁפָּטִים וְהוּא מִשְׁפָּט הַבִּיאוֹת וְהֵן הָעוֹנְשִׁין, כִּי מִשְׁפָּטֵי הַדִּינִין אֵינּוּ עֵנְיִנִים בְּזֶה הַמְקוֹם שֶׁלֹּא הִזְכָּרוּ, וּבְמַקוֹמוֹת שֶׁהִזְכָּרוּ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים הָרִי כָּל אוֹתָם.

הַמִּשְׁפָּטִים כּוֹלְלִים שְׂנֵי הָעֵנְיִנִים, עוֹנְשֵׁי הַחֻקִּים וְעֵנְיֵי הַדִּינִים, וְאֲזִי הַחֻקִּים כּוֹלְלִים גַּם כֵּן כָּל מַה שֶׁהוּא חֻק, וְלָכֵן תִּמְצָא שֶׁהִזְכָּרוּ חֻקִּים קוֹנְדֵם מִשְׁפָּטִים בְּרוֹב הַמְקוֹמוֹת שֶׁהִזְכָּרוּ שְׁנֵיהֶם בְּיַחַד, כִּי הַמִּשְׁפָּטִים הֵם עוֹנְשֵׁי הַחֻקִּים, וּמוֹרִים ג"כ עַל דִּינֵים שֶׁבֵּין אָדָם לְחֻבְרוֹ בְּמִדּוֹן כְּמוֹ שִׁפְתָּתִי, וְכֵן בְּרוֹב הַמְקוֹמוֹת שֶׁהִזְכָּרוּ שְׁנֵיהֶם, הִזְכָּרָה שְׁמִירָה בְּחֻקִּים וְעֲשִׂיָּה בְּמִשְׁפָּטִים, כִּי הַחֻקִּים שְׂאִינּוּ טַעֲמָם נִגְלָה צְרִיכִין שְׁמִירָה רַבָּה יוֹתֵר מִהַמִּשְׁפָּטִים, וְכֵן מִפְּנֵי שֶׁהֵם בֵּינוּ לְבִינוּ צְרִיכִין אֲזִהְרָה לְשְׁמִירָתוֹ יוֹתֵר מִהַמִּשְׁפָּטִים שֶׁהֵם בֵּינוּ לְבִין חֻבְרוֹ שֶׁיִּתְבַּעֲנוּ בְּדִין וְכֵן בְּעֵנְי הָעוֹנְשִׁים הֵם בְּיַד הַדִּינִים וְאֵינּוּ צְרִיכִין אֲזִהְרָה, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר יְתָרוֹ לְמֹשֶׁה עַל מַה שֶׁאָמַר (שְׁמוֹת י"ח) וְשִׁפְטָתִי בֵּין אִישׁ וְגו' וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵּי

האלהים ואת תורתיו, השיב לו והזהרתה אתהם את החקים ואת התורות וגו' ואתה תחזה מפל העם ונשפטו את העם וגו', כי בענין החקים והתורות שהם בינם לבין עצמם צריה שתזהירם, כי לענין המשפטים במנוי השופטים יבואו הפעלי דינין מעצמם וישפטום: ונראה כי כל מצות התורה הן נכללו בכלל חקים ומשפטים, שהונזרו בתורה שניהם ביחד יותר מעשרים פעמים, וחקים הם על מצות שבין האדם למקום, והם רוב מצות התורה ואתהרוטיה, ומשפטים על מה שבין אדם לחברו הם כל התורה כולה, ומפני שחקים כולל רוב המצות הונזרו בראשונה.

וכשנזכרו מצות ג"כ עם חקים ומשפטים בארבעה או בחמשה מקומות, אז יורה לשון מצות על האמונות והדעות שאין בהן מעשה רק מצות מאת ה', וחקים יכללו אז כל מצות ואתהרות שיש בהן מעשה והן בינו לבין האל יתב', ומשפטים מה שבין אדם לחבירו, ונכלל כל התורה בשלשון, ולמעלת האמונות והדעות מפרט אותן בלשון מצוה גם כי היו נכללות גם כן בכלל חקים ומשפטים כמו שפירשתי: ולשון עדות כבר בארנו שמשמען הוא על המצות שידוע שנצטוו בהן על דברי נסים ונפלאות כמו מצות זמניות, ותורות גם כי הוא כולל כמו מצות כמו שכתבנו למעלה, עם כל זה נוכל לפרשו גם כן על הקרבנות, כי בכלם נזכר לשון תורה, זאת תורת המנחה, זאת תורת החטאת וגו' זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים, כי אין בהם מעשה כי אם לפהגים, ואין לישראל בהן כי אם ההוראה והלמידה לפהגים, ובזה יש להם שכל כמו אם היו עושים, וכמו שאמרנו זאת התורה לעולה למנחה, כי קריאתו הוא פעושה אותו, ועל זה לא נמצא שהונזרו תורות עם חקים ומשפטים אלא פעם אחת בסוף תורת פהגים פרשת בחקתי, כי אחר שהונזרו כל דיני הקרבנות ואח"כ מאכלות אסורות וביאות אסורות עד אחרי מות, ואח"כ פרשת קדושים שנאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלוין בה, ואח"כ פרשת אמור ובהר סיני במצות זמניות ושאר מצות שבין אדם לחברו, אמר אח"כ על כולם אלה החקים והמשפטים והתורות וגו', שכלל כל הדברים הנזכרים למעלה ועל כולן הזהיר בענין התוכחות, והשלים הספר במה שאמר אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני, כי כולן נכללות בכלל מצות כמו שכתבנו, ויש לו שכל גדול על שהוא עושה אותן כמציאות: פרק שבעה ועשרים והראיה מסבא על כי התורה היא מפי הגבורה תהיה משלימות התורה.

ומשלמותה במה שהיא כוללת וצודקת ונותנת חיים וטובה לעושה בעוה"ז ובעוה"ב, וכן היא צודקת בדבריה ויעודיה ונסיה, ומה שהיא כוללת יתבאר ממה שכתבנו שהיא כוללת בכל מה שיש באדם גוף ונפש, מצות תלויות בגופו בינו לבין האל ית' ובינו לבין חבירו, ומצות תלויות בנפשו והן הדעות בינו לבין הש"י ובינו לחבירו, וזה הוראה כי מי שפרא הגוף ועשה לנו את הנפש הזאת הוא סידר ונתן לנו את תורתו, כדי שנזכר בה בעה"ז במה שבינינו לבין חבירינו לקיום גופנו, וכדי שנזכר בה לעוה"ב במה שבינינו לבינו לקיום נפשותינו, וז"ש הכתוב (שם י"ח) ושמתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה', חקים ומשפטים כוללים כל המצות מה שבינו לבין קונו ולבין חבירו בין בגופו בין בדעות כפי מה שכתבנו למעלה, ועל שניהם אמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, שהוא קיום גופני בעוה"ז במה שבינינו לבין חבירינו, ואמר

אָנִי ה' עַל קִיּוּם נַפְשׁוֹתֵינוּ בַּעוּה"ז בְּמַה שְׂפִינֵינוּ לְבִינוּ יִתְפָּרֵךְ, וּכְמוֹ שְׂאֲמָרוֹ חַז"ל אָנִי ה' נֶאֱמָן לְשֵׁלֶם שְׂכָר טוֹב.

וְנִרְאֶה כִּי מִצּוֹת שְׂפִין אָדָם לְחַבְּרוֹ יֵשׁ לוֹ לְאָדָם שְׂכָר בַּעוּה"ז ג"כ יוֹתֵר מִמִּצּוֹת שְׂפִין אָדָם לְמָקוֹם, כִּי עֵיקַר שְׂכָרָן בַּעוּה"ב, וְהָרִי רֹב אִתּוֹן הַשְּׁנוּיּוֹת שְׂאָדָם אוֹכֵל פִּירוֹתֵיהֶן בַּעוּה"ז הֵן מִמָּה שְׂפִין אָדָם לְחַבְּרוֹ, כִּיבּוּד אָב וְאִם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְכוּ', וְכֵן תּוֹרַתְנוּ הִיא כּוֹלֶלֶת כָּל הַדְּבָרִים שְׂנַבְּרָאוּ בְּעוֹלָם כִּי הוּא צְנִה וְנַבְּרָאוּ וְאָסֵר וְהַתִּיר בְּהֵן כְּפִי מַה שְׂרָצָה, בְּקַרְקָעוֹת, בְּצִמְחִים, בְּבַעֲלֵי חַיִּים, בְּאָדָם, לְהוֹרוֹת כִּי מִי שְׂבָרָאָן יֵשׁ לוֹ יְכֹלֶת לְצוּוֹת עֲלֵיהֶן, וְכֵן בְּרָא הַזְּמַן וְהַתִּיר שִׁשֶּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה וְאָסֵר יוֹם הַשַּׁבָּת וַיָּמִים טוֹבִים, לְהוֹרוֹת כִּי הוּא בְּרָא אֶת הָעוֹלָם בְּשִׁשֶּׁת יָמִים וּבַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנְפֹּשׁ, וְאֵע"פ שִׁישְׂרָאֵל הָיוּ שׁוֹמְרִים הַשַּׁבָּת בְּמִצְרַיִם, הַנּוֹצְרֵךְ שִׁיִּצְטוּוּ בּוֹ בְּמֶרֶה וּבְמַתָּן תּוֹרָה בַּעֲשֻׁרֵת הַדְּבָרוֹת, כִּי לֹא כָּלָם הָיוּ שׁוֹמְרִים אוֹתוֹ אֲלֵא הַיִּשְׂרָאֵלִים שְׂבָהֶם, וְגַם לֹא כָּל מַה שְׂצָרִיךְ לִיְזַהֵר בְּמִלְאֲכַת שַׁבָּת אֲלֵא מִן הַמִּלְאָכוֹת הַכְּבֹדוֹת, וְלָכֵן נֶאֱמַר לָהֶם בַּעֲשֻׁרֵת הַדְּבָרוֹת זְכוּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, שֶׁהִנֵּה כְּמַעֲט נִשְׁפַּח וְהָיוּ צָרִיכִין לְזוֹכְרוֹ, לֹא שֶׁתִּהְיֶה מִצְנָה מְחֻדָּשֶׁת שְׁלֹא הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָהּ קוֹדֵם, וְלָכֵן אָמַר לְקַדְּשׁוֹ בְּקַדְּוֶשָׁה יִתִּירָה מִמָּה שֶׁהִיִּת נוֹהֵג בּוֹ ע"כ: אוֹ נֶאֱמַר כִּי בְּמִצְרַיִם הִנֵּה יָדוּעַ וְנִזְכָּר לָהֶם יוֹם הַשַּׁבָּת מִפְּנֵי כּוֹבֵד הַמִּלְאָכָה שֶׁל יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיוּ שׁוֹבְתִים מִמִּצְנָה בְּשַׁבָּת, אֲבָל עַתָּה לֹא יִהְיֶה לָהֶם מִלְאָכָה בְּמַה לְהַתְּעַסֵּק בַּמִּדְבָּר וַיִּהְיֶה נִשְׁפַּחַת שְׁבִיתַת יוֹם הַשַּׁבָּת, כִּי כָּל הַיָּמִים יִשְׁפָּחוּ, וְלָכֵן אָמַר זְכוּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, שֶׁתִּזְכּוּר כִּי מַה שֶׁתִּשְׁפָּחוּ בּוֹ הוּא מִפְּנֵי קְדוּשָׁתוֹ וְלֹא מִפְּנֵי שְׂאִין לָהּ מִלְאָכָה לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּשֶׂאֵר הַיָּמִים, וְע"ז צָרִיךְ אֵתָה לְזַכֵּר אוֹתוֹ וּלְקַדְּשׁוֹ בְּפָה, כִּי בְּזֶה יִבְדֵּל מִשְׂאֵר הַיָּמִים לְהַקְדִּישׁוֹ קִדְּשׁ קִדְּשִׁים, לְהוֹרוֹת כִּי הוּא יִתְב' בְּרָא הָעוֹלָם בְּשִׁשֶּׁת יָמִים וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת: וְאָסֵר הַמִּלְאָכָה גַּם כֵּן בְּמוֹעֲדִים בְּתַחֲלַת הַקִּיץ וּבְתַחֲלַת הַחֹנָף יָמֵי הַקָּץ שְׁבוּעַ א', לְהוֹרוֹת לָנוּ הַשְּׂגָחַתוֹ יִתְפָּרֵךְ עֲלֵינוּ, כִּי לֹא עַל הַלְּחָם לְבַדּוֹ שְׂיֵאכֵל הָאָדָם בְּזַעַת אָפוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא כִּי הַשֵּׁם כְּפִי מַה שְׂגוֹזֵר מִרְאִשִׁית הַשָּׁנָה יִהְיֶה לְאַחֲרִיתָהּ, וְהוּא זֶן וּמְפָרְנֵס לְכָל, וְאִין הָאֲנָפְנוֹת מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׂיר אֲלֵא חֶפְזֵי ה' כְּפִי מַעֲשֶׂה אִישׁ וּפְקוּדָתוֹ, וְלָכֵן יִשְׁפָּחוּ מִמִּלְאָכָתוֹ בְּתַחֲלַת הַיָּמִים שְׂנַרְאֶה לוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ לְטָרוֹחַ בְּמִזְוֹנוֹתָיו, וְלֹא יַחֲוֹשׁ כִּי בְּרַפְתָּ ה' הִיא תַעֲשִׂיר, וְכֵן בְּיוֹם מַתָּן תּוֹרָה יִשְׁפָּחוּ מִמִּלְאָכַת עֲבוּדָה, לְהוֹרוֹת כִּי צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה קְבַע וּמִלְאָכָתוֹ עֲרָאִי וְזֶה וְזֶה תַתְּקִיִּים בְּיָדוֹ, וּבִר"ה שְׂנַבְּרָא בּוֹ בְּיוֹם וְלַעוֹלָם דְּנִין אוֹתוֹ בּוֹ צָרִיךְ לְשַׁפְּחוֹת ג"כ מִמִּלְאָכָה, כְּדִי שְׁלֹא יַעֲשֶׂה עֵיקַר מִדְּבָרֵי הַעוּה"ז וַיְכִין צִידָה לְיוֹם נְסִיעָתוֹ, כִּי לֹא יִדַּע מַה יִּלְדֵּי יוֹם רֵאשׁ הַשָּׁנָה עֲלָיו, וְכֵן בִּיו"כ כִּי הוּא חֲתִימַת כָּל דְּבָרִים אֱלוֹ.

וּכְמוֹ שְׂיָמִים טוֹבִים הֵם מְיוֹחָדִים לְיִשְׂרָאֵל כֵּן הַשַּׁבָּת הוּא מְיוֹחָד לְיִשְׂרָאֵל, גַּם כִּי הִנֵּה נוֹהֵג קוֹדֵם נְתִינַת הַתּוֹרָה לְסַבַּת בְּרִיאַת שָׁמַיִם וְאָרֶץ בְּשִׁשֶּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת, וְלִזֶּה הִנֵּה נִרְאֶה שֶׁיִּהְיֶה כּוֹלֵל לְכָל הָאֲנוּמוֹת אֶפ"ה הוּא מְיוֹחָד לְיִשְׂרָאֵל וְכוּתִי שְׁשַׁבַּת חֲזִיב מִיָּתָהּ וּכְמוֹ שְׂאֲמָרוֹ חַז"ל, וְהַסְּבָה כִּי בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל שְׂנַקְרָאוּ רֵאשִׁית הוּא שְׂנַבְּרָא הָעוֹלָם, וְא"כ אִין רָאוּי שְׂיַעֲשׂוּ רְמִז וְהוֹרָאֶה לְבְרִיאַת הָעוֹלָם כ"א יִשְׂרָאֵל שְׂבַשְׁבִּילֵם נַבְּרָא וּמִלֵּא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדָם, כִּי כָּל הַכּוֹתִים כָּאִין נִגְדוּ לְאָפֵס וְתָהוּ נִחְשְׁבוּ לוֹ, וּכְשֶׁנֶּצְרָף שַׁבָּתוֹת כָּל הַשָּׁנָה שֶׁהֵם נ"ב דְּרָף כָּלֵל שָׁנָה זוֹ עַל הַכְּרַתָּה מְעוֹבְרַת אוֹ פְּשׁוּטָה, לִימֵי הַמוֹעֲדִים שֶׁהֵם י"ח, יִהְיוּ כָּלָם שְׂבָעִים, לְהוֹרוֹת כִּי חֲשׁוּבִים הֵם לְפָנֵי הָאֵל יִת' כְּכָל שְׂבָעִים הָאֲנוּמוֹת

ובשבילם נברא העולם, וא"כ היות התורה כוללת בכל מה שנברא בעולם היא ראיה כי מי שברא כל העולם הוא צנה את התורה, והקיל והחמיר בכל מה שברא בעולמו כפי רצונו כי מי יאמר לו מה תעשה, וכל מה שברא הקב"ה בראו לכבודו כמו שכתוב (ישעיה מ"ג כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו', וכן היא כוללת בכל איברי האדם ובכל ימות השנה, וכמו שאמר תרנ"ג מצות נצטוו ישראל רמ"ח מצנות עשה כנגד איבריו של אדם שכל אבר אומר עשה בי מצנה, ושס"ה אזהרות כנגד גידיו של אדם או כנגד ימות החמה, שכל אחד אומר אל תעשה בי עבירה, פי האל יתב' שיצר וברא את האדם וברא את הימים הוא שיכול לצוות עליהן ולא אחר, ואפי' ברמז, פי לא נרמז כ"א תרי"א מנין תור"ה שצנה לנו משה מפי השם ואנכי ולא יהיה לה מפי הגבורה שמענום, ואחר שחפשו חכמים על מנין המצוות והאזהרות מצאום רמ"ח ושס"ה מכוננות לחשבון זה: ומה שהיא צודקת בעצמה, הוא בצידוק דיניה במה שבין אדם לחבירו ובמה שבין אדם למקום.

אם במה שבין אדם לחבירו בנזקי ממונו בדיני ד' אבות נזיקין שור ובור מבעה והבער, ומפני שלא עשה בגופו הנזק הקיל עליו בתשלומין בקצת הדברים שאינו בא מחמת פשיעתו, ופטר חצי הפרעון במי שאינו מועד להזיק וכיוצא בזה, ובמה שהזיק בגופו וחובל ומזיק חייבו בכל מה שהזיק ואפילו שלא בפשיעה, פי אדם שיש לו דעת מועד לעולם ואפילו גורם, ובגנבה וגזלה חייבו תשלומים ועוד כפול או ד' וה' בגונב כמו שפירשו הטעם זה השנה עבד לקונו וכו', ודיני קנסות ושיחזיר אבידת חבירו שהיא כמו גניבה פיון שלא נתיאש, וכן מי שרצח יהרג או יגלה אם הוא בשוגג, וההריגה לרוצח הוא דין צדק שלא ינצל בכופר ממון מהריגה כמו בחובל שפורע ממון, והם ה' דברים, פי אינן יכולים ב"ד לצמצם לעשות לחובל כמו שעשה הוא עין תחת עין, פי אולי יצטער וינזק יותר ממה שעשה או פחות, אבל ברציחה הוא דבר ידוע ומצומצם נפש תחת נפש וכן בגולה לא יקחו כופר ממנו אלא יגלה לערי מקלט ואם רצח גואל הדם את הרוצח חוץ לעיר מקלט אין לו דם, פי כפי דיני חובל ומזיק אפי' בשוגג הוא חייב פי הוא מועד לעולם.

והיות דין השוגג גלות הוא מצד הנהרג ומצדו, מה שהוא מצד הנהרג שהוא מונע רגלו מלקח בגבולו ולכן ימנע רגל ההורג ג"כ משם, ומה שהוא מצדו, פי כמו שהיה הוא בגולה בנפשו ודעתו בשעה שהרג בשגגה שלא הרחיק נפשו ולא פנה דעתו לפקח ולראות שלא יצא תקלה מתחת ידו, כן יהיה גופו גולה וכלוא במקום מיוחד שהיה לו מקודם חלק בו, והוא עיר מקלט של לויים, פי עיירות ישראל כבר נפלו להן בגורל לאחוזת עולם ואינו דין שיתנו מקום לשום אדם לשבת בו כל ימיו, וענין עמידתו שם עד מות הפהן הגדול הוא, פי בחטאים שהם בין אדם למקום כמאכלות ועריות או כל דבר שחייב בו פרת במזיד יש בהן קרבן בשוגג, וכן קצת קרבנות הבאים על דבר שבועה או טומאה או מעילה בקדשים, הכלל פי כל הקרבנות הם באים על מה שבין אדם למקום, פי מה שבינו לחבירו אין הקרבן מכפר אלא צריך לשלם הנזק או ליהרג אם הרג, וכן שוגג של רציחה לא ניתן לפפרת פי מה יועיל הקרבן למה שחטא בנפש חבירו שהרגו אפי' אם יהיה בשוגג, וכיון שאין ראוי להרגו מפני שהוא שוגג והרי הוא גולה היה מן הראוי שיצא מגלותו במות הפהן הגדול שבפניהם, הואיל ולא הספיקו הפהנים לכפר עליו בקרבן, פי הם ניתנו לכפרת בני ישראל כשהם חוטאים בשוגג, ועתה שחטא זה

של שוגג רציחה לא ניתן לכפרת קרבן, מיתת הכהן הגדול היא כפרתו מן הגלות: וכן כל מה שיש בו שמירת נפש האדם, פחיוב הצלת הנרדף ושלא לעמוד על דמו, וענין עגלה ערופה ועשיית מעקה וטעינה ופריקה, הכל דין צדק וישר כמו שנתבאר כל דברים אלו בספר נזקין של הרמב"ם ז"ל, כל מה שנוכלל בספר קננו וספר משפטים, בדיני מקח וממכר ושלא להונות בהן, ודיני זכיה ומתנה ושכנים ושותפין, ודיני עבדים פגענים ועבדים ושפחות ושכירות ושאלה ופקדון ומלגה ולנה וטוען ונטען ודיני נחלות, הכל בצדק ומשפט.

וכן ספר שופטים בדיני סנהדרין וד' מיתות ב"ד ודיני עדות וכל מה שנוכלל בספר ההוא הכל בצדק ובמשפט, כי ארבע מיתות סקילה שרפה הרג וחסק הן ראויות לעובר על עבירות ידועות במה שבינו למקום, לבד רוצח שהוא בהרג, וחובל באביו או באמו וגונב נפש מישראל שהם בחנק, ומקלל אביו ואמו בסקילה, והם בינו לחבירו, ואין דבר שבינו לחבירו בתורה שיהיה בו מיתה אלא אלו הארבעה והשאר הם במה שבינו למקום כעבירות וע"א, ואפשר שכל מה שאינו מחסר ממון לחבירו אינו נקרא מה שבינו לחבירו לענין זה אלא שבינו למקום, ונמצא שאין קרבן ומיתה במה שבינו לחבירו, כי מה שהזיק בממון השכל מחייב שחיובו יהיה ממון ולא קרבן ומיתה, ובנשת שיערה תורה שראוי לחייבו ממון כיון שביישו, אבל במה שבינו למקום, השכל מחייב שיתחייב מיתה על כל מה שיעבור, כמו בני נח שהם חייבים מיתה על כל שבע מצות בני נח ואזהרתן זו מיתתן, אלא שהתורה חסה על ישראל, ומפני שרצה לזכותם לפיכך הרבה להם תורה ומצות, רצה גם כן להקל בענין, קצתו בקרבן קצתו במלקות קצתו בלאו בעלמא ומיעוטן באחת מארבע מיתות ב"ד ובכרת או מיתה בידי שמים כפי חומר מהותן, ומה שלא היה בכולן פרת או מיתה בידי שמים ולא מיתת ב"ד כיון שחטאו, היה משני טעמים, הא' כדי שיהיה ידוע שעל חטא פלוני נענש אותה מיתה, שאם היה מיתה או פרת על ידו ית' לא היה ניכר כי על אותו החטא מת, כי המיתה היא בית מועד לכל חי יהיה בחור או זקן, וכשב"ד ממיתין אותו הוא בעדות ברורה וידועה שעשה החטא ההוא ועליו מומת.

טעם שני כי הוא כבוד ה' יותר שיהיה מומת על ידינו שנגחוש לכבודו, ורצה האל יתב' לזכותנו שנקיים מצותו כשננהרג אנחנו כל המחייב מיתה מפני שעבר על דבורו ית', ובין כה ובין כה פשאינו אנחנו ממיתים אותו מפני שאין בו עדות והתראה אז האל ית' נפרע ממנו בכרת או במיתה בידי שמים או בדין ד' מיתות ב"ד, וכמו שאמרו (פתובות ל') אעפ"י שארבע מיתות ב"ד בטלו דיני ארבע מיתות ב"ד לא בטלו וכו', כי רצה האל ית' להעניש לאדם כפי חטאו בזה העולם וילך נקי לעוה"ב, כי כל המומחין מתנדין ויש להם חלק לעוה"ב, ומפני שאין החטאים שנים הוא ית' שהוא שוקל דעות וידע מחשבות וחומר כל חטא וחטא החמיר בעונש חטא א' יותר מבאחר, ולכך העניש מיתה החמורה לחטא החמור והקלה לקל, החומר והקלות לפי ראות עיני כבודו, חייב סקילה למוציא מרשות לרשות בשבת שנתראה דבר קל, וחסק לחובל באביו שנתראה חמור ממנו.

וידענו כי כל דרכיו משפט, גם כי בקצתם לא נדע לתת טעם להם מצד ליאות וקיצור שכלנו בין במה שבינינו לבינינו בין במה שבינינו לבינו, כמו מה שתלוי בדעות ובעיקרי הדת והרחקת ע"א וחוקות העפ"ם וכל מה שנוכלל בספר המדע שהוא אמונת האל ית',

וק"ש ותפלה ותפילין ומזוזה וס"ת וציצית ומילה כל מה ששכלל בספר אהבה, שהיא אהבת האל יתב' וזכרון תורתו ומצותיו ושבתה בשבתות וימים טובים והמצות הנעשות בהם כל מה ששכלל בספר זמנים, זכרון לבריאת עולם וליציאת מצרים, ושאר נסים והטבת מעשינו ועשיית מצותיו בזמנים ידועים לשנהיה נזפרים לפניו לטובה, ולישא אשה והנהגתו עמה וגירושיה וכל מה ששכלל בספר נשים, וההרחקה מהאסורות לו כל מה ששכלל באיסורי ביאה מספר קדושה כדי שיהיה לו זרע קדש מיוחד ומיוחד לעבודת בוראו.

וענין מאכלות האסורות לנו והמותרות כל מה ששכלל בספר קדושה אין בהם דבר שישכחישו השכל, אלא אדרבה השכל מחייב פי המאכלות הבלתי נאותות מעבודת השכל מלהשפיל והבין בדרכי האל יתב', ולענין ביטוי שפתיו השבועות ונדרים ונזירות וערכין וחרמין כל מה ששכלל בספר הפלאה, השכל מחייב קיומם, השבועות מפני שגראה פושע בחיי המלך, והנדרים לשמור מוצא שפתיו להורות מעלתו על שאר בעלי חיים בכת הדבור השכלי שניתן בו, וכל מה שפתיו בנריעת קרקעות ומתנות עניים ותרומות ומעשרות ושמיטה ויוכל וכל מה ששכלל בספר זרעים, כלל הכל להורות פי לה' הארץ, ובנין בית הבחירה וכל מה ששכלל בתוכו, והבאת הקרבנות המוכררים הקבועים להם זמן והבלתי קבועים כל מה ששכלל בספר עבודה וספר קרבנות להתקרב להשם במה שנתרחק בחטאים, ודיני הטומאות והלכותיהן וטהרתן כל מה ששכלל בספר טהרה, כי הטהרה מביאה לידי פרישות וענוה להתקרב אל השי"ת, כל אלו במה שבינו להשי"ת לזכותו שיעשה רצונו כדי שיהיה ראוי ונפאי מצד עצמו לקבל טובותיו ית' בעוה"ז ובעוה"ב, ונתבאר דרך כלל כי תורתנו התמימה היא צודקת בעצמה מצד מצותיה ואזהרותיה בטוב טעם ודעת שיש לכל אחת מהן, וכמו שנודע ונתגלה ליודעי סודותיה חכמי האמת ז"ל, ונתבאר היות התורה פוללת בשנים או שלשה דרכים, והיות צודקת במצותיה ואזהרותיה, ומעידה על עצמה שפן השמים ניתנה, בהיותה פוללת וצודקת בעצמה: ונאמר כי היותה צודקת יתבאר ג"כ מן הטובה שתמשך למי שמקיים מצותיה ואזהרותיה, ומן הרעה שתמשך לעובר על מצותיה ואזהרותיה, כי מה שימשך ממנו טובה הוא טוב וישר וצודק, ומה שימשך ממנו רע הוא רע ומקולקל ובלתי צודק.

וראינו בדברי התורה ובדברי החכמים ז"ל מצות מיוחדות ומסוגלות להיות האדם זוכה בעשייתן לטובה בזה העולם, ולהנצל מפגעי המאורעות המתרגשות לבוא בעולם, וכן בעובר על מצות מיוחדות ואזהרות ידועות היותו נלכד ברשת הפגעים, וכמו שגראה בפירוש בתורה בענין הקטרת שאמר משה לאהרן (במדבר י"ז) קח את המחמה וגו' ושים קטרת והולך מהרה אל העדה וכפר עליהם כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף, ויקח אהרן פאשר דבר משה וגו' ויתן את הקטרת ויכפר על העם ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה, והרי דבר זה לא דברו משה לאהרן בינו לבין עצמו ואהרן לא עשה הדבר בסתר אלא בפני כל ישראל, שאמר לו משה והולך מהרה אל העדה, והוא רץ אל תוף הקהל פשראו כולם שכבר החל הנגף ונתן את הקטרת וכפר אל העם, וראו כל ישראל אז כי בנתינת הקטרת נעצרה המגפה שהחלה כבר, ואם לא היה בטוח משה רבינו שהיתה נעצרת המגפה על ידי הקטרת לא היה אומר לאהרן שיתן אותו בפני כל ישראל לשיעצור המגפה, כי היה חושש שהיה נשאר בבושה בפניהם, אלא שהיה בטוח

כי כִּף נִמְסָר לוֹ מִלְמַעְלָה, וּכְשֶׁפָתַח אֶחָד"כ פֶּל הַתּוֹרָה וְרָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל כְּתוּבִים אֵלָיו כִּהְיִיתָן יָדְעוּ וְרָאוּ שֶׁהִיָּה הָעֵנָן אֶמֶת, וְלֹא הָיָה כּוֹתְבוֹ מִשָּׁה רַבִּינוּ וְנוֹתְנוֹ לְכָל יִשְׂרָאֵל אִם לֹא שִׁדְעוּ שֶׁהֵם הָיוּ עֲדִים בְּדָבָר שֶׁהִמְגִּיפָה נְעֻצָּה ע"י הַקְּטָרֶת, וְדוֹר הַמְּדַבֵּר הָיוּ דוֹר שֶׁפָּנְלוּ דַעַה וְנִדְעוּ לְהִבְחִין בֵּין הָאֶמֶת וְהַשֶּׁקֶר, וְלֹא יַעֲזוּר עֵינֵי שְׂכֵלָם מִשָּׁה רַבִּינוּ לְדַעַת הַכּוֹפְרִים לְהִרְאוֹת לָהֶם מַה שֶּׁלֹּא הָיָה בְּמִצִּיאוֹת, וְזוֹ רֵאזִיה לְאוֹמְרִים אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, כִּי נִקְהָה אֶת שְׁנֵיהֶם בְּזָה וְכִיּוֹצֵא בְּזָה בְּלִי קַבְּלָתְנוּ הָאֶמֶתִית, וְכֵן רָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי עַל יְדֵי הַקְּטָרֶת מָתוּ נָדָב וְאַבִּיהוּא וְקָרַח וְעֵדְתוֹ בְּהִיוֹתָם בְּלִתֵּי רְאוּיִים לְהִטְפִּיל בְּעֲשִׂייתוֹ, כִּי לֹא הָיָה רְאוּי אֲזוֹ לְהַעֲשׂוֹת אֵלָּא ע"י אֱהָרֹן הַכֹּהֵן הַגְּדוֹל, וּבְהִיוֹתוֹ נַעֲשֶׂה עַל יְדוֹ הִיָּתָה הַמְּגַפָּה נְעֻצָּה, וְכָל יִשְׂרָאֵל בְּיַחַד רָאוּ שְׁנֵי הַפְּכִים בְּנוֹשָׂא אֶחָד וְהוּא הַקְּטָרֶת, וְכֹלָם עֲדִים נֶאֱמָנִים בְּדָבָר, וְלָמִי נֶאֱמָין אִם לֹא לָהֶם שֶׁהָיוּ אוֹכְלֵי הַמֶּן שֶׁהִיָּתָה לָחֵם אַבִּירִים לֹא יֵאָוְנָה לָהֶם שִׁיְהִיו תּוֹעִים הַשֶּׁקֶל וְכִכְתָּאִים מֵאֲמִינִים לְכָל דָּבָר, אֵלָּא שִׁדְעוּ הַדָּבָר בְּבִירוֹר וְהַשִּׁיגוּהָ בְּשִׁכְלֵיהֶם וּבְחוֹשֵׁיהֶם: וְאֶפְשָׁר לֹאמַר כִּי מַה שֶּׁנִּמְשָׁכוּ דְבָרִים הַפְּכִים מִן הַקְּטָרֶת, וְכִמוּ שֶׁאָמְרוּ חז"ל שֶׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל קְטָרֶת זֶה שֶׁל פּוֹרְעֵנוֹת הִיא הִרְגָה נָדָב וְאַבִּיהוּא וְכו', לְכֹף יָדְעוּ שֶׁהִיא שֶׁל פְּרָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטוֹרֶת וַיִּכְפֹּר עַל הָעָם וְגו' הִיָּתָה הַסִּפָּה כִּי סִגְלוֹת הַקְּטָרֶת וּמַעֲלָתוֹ הוּא, לְסַלֵּק וּלְדַחֹת בְּעֵתֵר עֲנֵן הַקְּטָרֶת כֹּל מַה שֶׁהוּא עוֹמֵד פְּנִגְדוֹ, וְלָכֵן נָדָב וְאַבִּיהוּא שֶׁלְקָחוּ אִישׁ מִחֶתְתוֹ וְנִתְּנוּ בָּהֶן אֵשׁ וְשָׁמוּ עֲלֵיהֶן קְטָרֶת וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' וְגו' הָיָה עֵתֵר עֲנֵן קְטָרְתָם כִּמִּי שֶׁדוֹחָה רִגְלֵי שְׂכִינָה וְהוּא הַשֶּׁפַע הָאֱלֹהִי שֶׁבְּמִקוֹם הַמְּקוֹדֵשׁ שֶׁנִּכְנָסוּ בוֹ וּלְכֹף נַעֲנָשׁוּ מִיָּד, וְכֵן קָרַח וְעֵדְתוֹ שֶׁהָיוּ לִפְנֵי ה' כַּמ"ש (בַּמְּדָבָר ט"ז) וְהַקְּרָבָתָם לִפְנֵי ה' אִישׁ מִחֶתְתוֹ וְגו' הָיָה עֲנֵן קְטָרְתָם מְסַלֵּק וְדוֹחָה רִגְלֵי שְׂכִינָה, וְנַעֲנָשׁוּ מִיָּד, אֲבָל הַקְּטָרֶת שֶׁהַקְּטִיר אֱהָרֹן הָיָה בְּחוּץ כִּמוּ שֶׁאָמַר לוֹ מִשָּׁה קַח אֶת הַמִּחֶתָּה וְגו' וְתֵן עֲלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְהוֹלֵךְ מִהֶרָה אֵל הָעֵדָה וְכִפֹּר עֲלֵיהֶם כִּי יֵצֵא הַקְּצָף, וּבְנִתִּינָת הַקְּטָרֶת בְּמִקוֹם שֶׁהָיוּ הָעֵדָה שֶׁשָּׁם יֵצֵא הַקְּצָף דָּחָה וְסַלֵּק עֵתֵר עֲנֵן קְטָרֶת אֱהָרֹן כֹּל מִדַּת הַדִּין הַקָּשָׁה שֶׁהָיָה עֲנֵן יֵצֵאת הַקְּצָף וּבְזָה נְעֻצָּה הַמְּגַפָּה, וְכִמוּ שֶׁאָמַר וַיִּרְץ אֵל תּוֹךְ הַקֹּהֵל וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטָרֶת וַיִּכְפֹּר עַל הָעָם וְגו', וְכִשֶּׁהַקְּטָרֶת נַעֲשֶׂה פְּסָדוֹ וְעַל יָד מִי שֶׁרְאוּי לְהַעֲשׂוֹת בְּפָנִים בְּמִקוֹם הַשְּׂכִינָה, אֲזוֹ עֵתֵר עֲנֵן הַקְּטוֹרֶת עוֹלָה וּמְקַבֵּל שֶׁפַע בְּרָכָה מִן הַשְּׂכִינָה וּבָאָה טוֹבָה לְעוֹלָם: וְאֶפְשָׁר לֹאמַר ג"כ כִּי מַה שֶּׁנִּמְשָׁכוּ ב' הַפְּכִים מִהַקְּטָרֶת, הָיָה כִּי סִגְלוֹתוֹ מִיְּנוּחְדָּת בְּהִיוֹתוֹ נַעֲשֶׂה עַל יָד אֶחָד לְבַד, וּמִפְּנֵי כֹף נַעֲנָשׁוּ נָדָב וְאַבִּיהוּא שֶׁנִּשְׁתַּמְּפוּ שְׁנֵיהֶם בְּעֲשִׂייתוֹ, שָׂאֵם הָיָה אֶחָד מֵהֶם עוֹשֶׂה אוֹתוֹ אוֹלֵי הָיָה נִיצוֹל, וְכִמוּ שֶׁמּוֹרָה הַפְּתוּב אֲשֶׁר לֹא צָוָה אֹתָם, נִרְאָה שֶׁהָיָה עֲנֵן עוֹנָשָׁם שֶׁנִּשְׁתַּמְּפוּ שְׁנֵיהֶם בְּדָבָר שֶׁלֹּא נִצְטוּוּ שְׁנֵיהֶם בְּיַחַד, וְכֵן בְּקָרַח וְעֵדְתוֹ נֶאֱמַר וְאֵשׁ יֵצֵאת מֵאֵת ה' וְתֹאכַל אֶת הַחֲמִשִּׁים וּמֵאֲתִים אִישׁ מִקְרִיבֵי הַקְּטָרֶת, כִּי נִרְאָה כִּי בְּהִיוֹתָם רַבִּים בְּהַקְּטָרֶת קְטָרֶת הוּא שֶׁנַּעֲנָשׁוּ, שָׂאֵם הָיָה כִּהֵן אֶחָד לְבַדוֹ שֶׁהָיָה מִקְרִיב אוֹתוֹ כִּהִלְכָתוֹ לֹא הָיָה נַעֲנָשׁ, וּבְזָה טַעַם קָרַח שֶׁחָשַׁב כִּי גַם שָׂאֵין הַקְּטָרֶת נַעֲשֶׂה ע"י רַבִּים יִשְׂאָר א' הַמִּיְּנוּחַד וַיִּתְקַבֵּל עֲנֵן קְטָרְתוֹ וְהַשָּׂאָר יָמוּתוּ, וְכִמוּ שֶׁהִבִּין מִדְּבַרֵי מִשָּׁה שֶׁאָמַר לוֹ וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ, שֶׁנִּרְאָה שֶׁאֶחָד מֵהֶם הַמִּיְּנוּחַד יִהְיֶה נִמְלֵט וַיִּבְחַר בוֹ וְכו', וְאַחַר כֹּף חִזוֹר וּפְיִרְשׁוּ לוֹ וְאָמַר וְקָחוּ אִישׁ מִחֶתְתוֹ וְגו' וְאֵתָה וְאֱהָרֹן אִישׁ מִחֶתְתוֹ, לְהוֹרוֹת לוֹ כִּי מַה שֶּׁאָמַר וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר שֶׁנִּרְאָה שֶׁהָיָה יָדוּעַ שֶׁיִּבְחַר בְּאֶחָד מֵהֶם לֹא הָיָה זֶה הָאֶחָד אֵלָּא אֱהָרֹן שֶׁכָּבֵד הוֹבְדֵל לַה' לְהַקְּדִישׁוֹ קֹדֶשׁ קֹדֶשִׁים, וְקָרַח לֹא חָשַׁשׁ לְדְבַרֵי מִשָּׁה הָאֲחֵרוֹנִים אֵלָּא לְמַה שֶּׁאָמַר זֹאת

עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו וגו' ותנו בהן אש וגו' והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש, ולא הזכיר פאן את אהרן ושיהיה עמו ועכ"ז ינצל ויהיה נבחר אחד מהם, ולכך קדם ולקח הוא וכל עדתו איש מחתתו ולא המתינו לאהרן ושיהיה עמם כדי שיתקיים בו והיה האיש אשר יבחר וגו', בתשובו פי עכ"פ יהיה נבחר אחד מהם, פי לא מצינו שנשתתף אהרן עמם אז במחלתו קטרת פי לא המתינו לו, וכמו שאמר הפתוב עליהם ויקחו איש מחתתו וגו' ויעמדו פתח אהל מועד ומשה ואהרן, פי אחר שעשו הקטרת עמדו פתח אהל מועד במקום שהיה משה ואהרן, שנראה פי אהרן היה עם משה שם ביחד ולא נכנס עמם: ונחזור לענינו פי כל ישראל ראו וידעו פי הקטרת הרגם את הבלתי ראויים ונעצרה המגפה ע"י אהרן כשהוא עשה אותו.

וכן הוא ידוע פי כשנעשה הקטרת כמצינו בזמנו משפיע שפע ברכה לעולם בפרט על העושה אותו מתברך בעושר, וכמ"ש (דברים ל"ג) ושימו קטורה באפך וכליל על מזבחה, ושמיה ליה ברה' ה' חילו, וכמו שצינו (יומא כ"ו) חדשים לקטרת בואו והפיסו כמו שפי' שם כדי שיזכה כל אחד בעשיית הקטרת ומעולם לא שנה אדם בקטרת, וזה אינו אמונה וקבלה בעלמא אלא נסיון ומוחש גמור שהיו רואים בעין פי כל מי שהיה מטפל בעשייתו היה מתעשר, ולכך תקנו חדשים לקטרת כדי שיתעשרו כולם, ואם לא היו בפועל מתעשרים מיד הזוכים בקטרת ולא היה ניכר פי מחמת עשותם הקטרת נתעשרו, לא היו אחרים רודפים אחריו ומתאמצים לעשותו והיו מניחים חדשים גם ישנים שיעשוהו, אלא שנראה שהיה דבר ידוע וניכר לכל הפהנים ולכל ישראל: וכן במצות אחרות אנו רואים שיש בהן כח וסגולה לטובה ידועה, וכמו שאמרו חכמים (שבת כ"ג) הנהיר בציצית זוכה לטלית נאה וכו', וכמו שראו והעידו בנסיון (מנחות מ"ד) מאותו שהיה זהיר בו שהלך לזונה בכרפי הים וכו' ובאו ציציותיו וטפחו על פניו וכו' עד אותן מצעות ומטות של זהב שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר, והרי זו מצנה קלה ואמרו עליו זה מתן שכרן בעוה"ז ולעוה"ב איני יודע, פי אין לה כל מצנה קלה שאין מתן שכרה בעוה"ז ובעוה"ב וכמו שאמרו שם במנחות צא ולמד ממצות ציצית, ודבר זה היה מפורסם וידוע בבהמ"ד לכל החכמים שבודור ההוא, וא"כ מה שאמרו ג"כ זוכה לטלית נאה היה כענין זה שנתפרסמו כמה אנשים בכמה דורות שהיו זהירים במצות ציצית וראו הדור ההוא וידעו שזכו מצדו לטלית נאה, וכן מה שאמרו הרגיל בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין, ושאלו לר' זכאי (מגילה כ"ז) במה הארכת ימים וכו' ולא בטלתי קידוש היום אימא זקנה היתה לי פעם אחת מכרה כפפה של ראשה והביאה לי יין לקידוש, תאנא כשמתה הניחה לו ארבע מאות גרבי יין כשמת הוא הניח לבניו שלשת אלפים גרבי יין, הרי ראו וידעו באותו הדור כל החכמים שישנו תוספתא זו שהניחה לו אמו ד' מאות גרבי יין, והיא היתה עניה קודם והיתה זהירה במצות קידוש עד שמכרה כפפה של ראשה להביא יין לקידוש, והוא ג"כ בהיותו זהיר באותה מצנה עם חברותיה שהזכיר שם זכה לאריכות ימים ולהניח לבניו שלשת אלפים גרבי יין מצד היותו זהיר בקידוש שהוא ענין דומה לו, וכן אמו היתה זהירה בקידוש והניחה ת' גרבי יין, נראה פי מה שהניח הוא היין ג"כ היה מהיותו זהיר במצות קידוש היום.

וכן מה שאמר (שבת כ"ג) הרגיל בגר חנוכה הניין ליה בגים ת"ח משום דכתיב פי גר מצנה ותורה אור, ע"י גר מצנה של שבת וחנוכה בא אור תורה, רב הונא הנה רגיל דנהה

חֲלִיף וְתַנִּי אֶפְתָּחָא דְאַבִּין נַגְרָא חֲזָא דְהֵנָּה רְגִיל בְּשַׂרְגָּא טוּבָא אָמַר תְּרִי גַבְרִי רַבְרַבִּי נְפִיקי מְהֵבָא נְפִיקי מִיַּנְיָהוּ רַב אִידִי בַר אַבִּין וְרַב חֲזִיָּא בַר אַבִּין, וְרַב חֲסֵדָא הֵנָּה רְגִיל דְהֵנָּה חֲלִיף וְתַנִּי אֶפְתָּחָא דְבִי נָשָׂא דְרַב שְׁזִיבִי חֲזָא דְהֵנָּה רְגִיל בְּשַׂרְגִי אָמַר גַּבְרָא רַבָּה נְפִיק מְהֵבָא נְפִיק מִיַּנְיָהוּ רַב שְׁזִיבִי, הָרִי שְׁהֵינָה מְסֻנְרַת בְּיָדָם וְהָיוּ רוּאִים בְּכָל דּוֹר פִּי מִי שְׁהֵינָה רְגִיל בְּנֵר הֵינָה לֹו בְּנִים ת"ח, וְלִכְּךָ אָמְרוּ בְּפִירוּשׁ הַזֶּהִיר בְּנֵר שְׁבַת הֵנִינֵן לֹו בְּנִים ת"ח, וְהָיוּ בְּטוּחִים רַב הוּנָא וְרַב חֲסֵדָא בְּמָה שְׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ו"ל שְׁהֵינָה אָמַת וּוְיִתְרוּ כְּבוֹדָם לְהַגִּיד דְּבַר עֲתִיד עַל זֶה שְׂרָאוּ שְׁהֵינָה זֶהִיר בְּמַצְנָה זֹו שְׁיִצְאוּ מִמֶּנּוּ ת"ח, וְכֻנּוּנוּ אֶל הָאָמַת שְׁיִצְאוּ מִמֶּנּוּ ת"ח הַנְּזַכֵּר, כ"א לֹא הֵינָה מְתַקְיִים מַה שְׁאָמְרוּ הָיוּ נִשְׂאָרִים לְלַעַג וְקָלַס בְּפִנֵּי עַמֵי הָאָרֶץ וְלֹא הָיוּ מְחַשְׁבִּים דְּבַרְיָהֶם, וְהַחֹלֵק עַל דְּבַרֵי חֲכָמִים לֹא יוּכַל לְהַכְחִישׁ מְצִיאוֹת זֶה הֵעֲנִין שְׁהֵינָה כֹּה, שְׁהָרִי רַב הוּנָא הֵינָה מַגְדוּלִי תַלְמִידֵי רַב וּבָא בְּגַמְרָא חֲסִידוֹתוֹ וְעַנּוּתוֹ וְרַב חֲסֵדָא הֵינָה תַלְמִיד חֶבֶר שְׁלוֹ, וּמַה שְׁאָמְרוּ לֹא הֵינָה בְּמִסְתָּרִים כ"א בְּפָרְסוּם קוֹדֵם שְׁיִתְעַבְרוּ נְשׁוּתֵיהֶם וְהָיוּ מְצַפִּים כָּל הַשְׂוֹמְעִים לְרֵאוֹת אִם נִתְקַיְּמוּ דְבַרְיָהֶם וְנִתְקַיְּמוּ שְׁנִתְעַבְרוּ נְשׁוּתֵיהֶם וְיִלְדוּ זְכָרִים וְגִדְלוּ וְהָיוּ ת"ח, וְרַבִּינָא וְרַב אֲשִׁי שְׁפַתְבוּ עַנְיָן זֶה בְּגַמְרָא אֶלְמְלִי לֹא יִדְעוּ וְלֹא נִתְאָמְרוּ שְׁאִירַע כֹּה לֹא הָיוּ פּוֹתְבִים אוֹתוֹ, וּא"כ נִרְאֶה דְּבַר מְפֻרָשׁ ג"כ בְּלִי סֶפֶק פִּי הַזֶּהִיר בְּמַצּוֹת נְמֻשָּׁף לֹו טוּבָה יְדוּעָה וְאִין לֹה רְאָה גְדוּלָה לְצִידוּק וְיִוָּשֶׁר הַמַּצְנָה כ"א שְׁיִמְשָׁף טוּבָה וְחַיִּים לְעוֹשֵׂיהָ, וְכִמוּ שְׁאָמַר גְּדוּלָה תוֹרָה שְׁנִוּתָת חַיִּים לְעוֹשֵׂיהָ וְכו', וְגַם פִּי אִין דְּבַר זֶה נִרְאֶה מְפֻרָסָם בְּכָל הַדּוֹרוֹת אִינוּ מִן הַתִּימָה, פִּי לֹא נֶאֱמַר כָּל זֶה אֱלֹא בְּמִי שְׁהוּא זֶהִיר וְרְגִיל בְּמַצְנָה מִיְּסוּדָת פִּי אִפִּי' בְּזִמְן שְׁהֵינָה יְכוּל לְפָטוֹר עֲצָמוֹ מִמֶּנָּה הוּא זֶהִיר לְעֲשׂוֹתָהּ וְאִזְ הַשִּׁי"ת מְרָאֶה לְעוֹלָם פִּי יֵשׁ לֹו שְׁכַר הַרְבֵּה בַּעוֹה"ב וּמְקַצַת הַפְּרִי נוֹתֵן לֹו בַּעוֹה"ז פְּעִין הַמַּצְנָה שְׁהֵינָה זֶהִיר כֹּה, שְׁהָרִי אָמְרוּ הַזֶּהִיר בְּמַצְנָה פְּלוֹנִי וְלֹא אָמְרוּ הַעוֹשֵׂה מַצְנָה פְּלוֹנִי, לְהוֹרוֹת הַזְּרִיזוֹת אֶפִּילוּ בְּזִמְן שְׁהֵינָה יְכוּל לְפָטוֹר עֲצָמוֹ, כְּאִמּוֹ שֶׁל רַבִּי זְכַאִי שְׁלֹא הֵינָה חַיִּיבָת לְמַפְנֵי כִּיפָה שְׁבַרְאֲשָׁה לְקַנּוֹת יֵין לְקִידּוּשׁ הַיּוֹם, וְכֵן אוֹתָם שְׁיִצְאָ מֵהֶם ת"ח נֶאֱמַר עֲלֵיהֶם דְּהוּוּ זֶהִירִין בְּשַׂרְגִי טוּבָא, ר"ל אֶפִּילוּ שְׁלֹא הֵינָה לָהֶם בְּמָה לְקַנּוֹת הָיוּ מְחַפְּשִׁים וּמְתַחַזְקִים לְעֲשׂוֹתָם וְהֵינָה עוֹלָה בְּיָדוֹ וְאִזְ הֵינָה נִרְאֶה הַשְּׁגָחַת הַשִּׁי"ת עֲלֵיהֶם לְפָרוּעַ לָהֶם בַּעוֹה"ז שְׁכַר הַזֶּהִירוֹת לֹא שְׁכַר הַמַּצְנָה עֲצָמָה, וּא"כ מִי שְׁיִשְׁגִּיחַ בְּכָל דּוֹר בְּמַעֲשֵׂה הָאֵל ית' וּבְחֲסִידָיו הַזֶּהִירִים בְּמַצּוֹתָיו יִרְאֶה ג"כ בְּעִין מַה שְׂרָאוּ הָרַאשׁוֹנִים, וְלֹא יִתְקַיְּמוּ בְּשִׁבִיל זֶה שְׁכָל הַמְקַדָּשׁ עַל הֵינֵן בְּכָל שְׁבַת אוֹ לוּבֵשׁ צִיצִית בְּכָל יוֹם שְׁיִמְלֵא גַבְרִי יֵין אוֹ יִזְכֶּה לְטִלִית נְאֻה, פִּי מִי שְׁיֵשׁ לֹו לְעוֹלָם יֵין בְּבִיתוֹ אוֹ מִי שְׁיֵשׁ לֹו צִיצִית גַּם פִּי הוּא עוֹשֵׂה מַצְנָה בְּכָל יוֹם אִינוּ נִרְאֶה פִּי הַשְּׁגָחַת הָאֵל יתְבָרַךְ עַל אוֹתָהּ מַצְנָה פְּרֻטִית פִּי שְׁכַר מַצְנָה בְּהַאי עֲלָמָא לִיכָא, אֱלֹא לְמִי שְׁהֵינָה יְכוּל לְפָטוֹר עֲצָמוֹ בְּדִין מִן הַמַּצְנָה וְהוּא זֶהִיר לְעֲשׂוֹתָהּ לְעוֹלָם, וְזֶה לֹא יִקְרָה אֱלֹא לִיחִידִים בְּדוֹר, וְאִם יִשְׁגִּיחַ הָאָדָם בָּהֶם יִרְאֶה ג"כ מַה שְׂרָאוּ הַחֲכָמִים הָרַאשׁוֹנִים וְהַעֲיָדוּ עֲלֵיו.

וְנִתְבָּאָר פִּי מַעֲשֵׂיית הַמַּצְנָה וְהָיוֹתוֹ זֶהִיר כֹּה יִמְשָׁף לֹו טוּבָה וְהוּא רְאָה עַל צִידוּק וְיִוָּשֶׁר הַמַּצְנָה, וְכֵן אָמְרוּ הַזֶּהִיר בְּמִזְוִנָה זֹוכָה לְדִירָה נְאֻה, וְלֹא נֹודַע לָהֶם מִי שְׁהֵינָה זֶהִיר כֹּה שְׁהֵינָה יְכוּל לְפָטוֹר עֲצָמוֹ מִמֶּנָּה וְהֵינָה זֶהִיר וְעֲשָׂאָה שְׁהֵינָה לֹו בֵּית נְאֻה, וְלִכְּךָ לֹא הִבִּיאוּ רְאָה בְּמַצִּיאוֹת לְזֶה אֱלֹא כְּמוֹ שְׁבַקִּידּוּשׁ וּבְנֵר הַדְּבַר אֲמִיתִי וְנִכּוֹן כְּמוֹ שְׂרָאוּ בְּפוּעַל בְּשִׁתִּיָּהוּ, וְכֵן הַזֶּהִיר בְּמַצּוֹת צִיצִית רְאוּי שְׁהֵינָה לֹו מְטוֹת וּמַצְעוֹת שֶׁל זֶהִב אֲשֶׁר בְּכָלְלָן

טלית נָאָה גָּמְרוּ אֲנָחְרָה ג"כ בְּמִזְוֶנָה שְׁיִהְיֶה לּוֹ דִּירָה נָאָה פְּשִׁיחָהּ זֶהִיר בָּהּ, וְכֵן אָמְרוּ (שְׁבַת כ"ג) דְּדַחֵיל מְרַבְּנֵן וְכוּ' דְּרַחֵים רַבְּנֵן וְכוּ', עַל דְּרַף מַה שְׁפִירְשִׁתִּי, וְכֵן עַל הַמְּנִיחַ תְּפִילִין שְׁמֵאֲרִיף יָמִים כְּמוֹ שֶׁהִבְיָאוּ מִן הַפְּתוּב (יְשַׁעְיָה ל"ח) ה' עֲלֵיהֶם יָחִיו, וְכֵאֵן אָמְרוּ כָּל הַמְּנִיחַ וְלֹא אָמַר כָּל הַזֶּהִיר שֶׁהִיָּה נִרְאָה אִפִּי' בְּזִמְן שֶׁהִיָּה יָכוֹל לִפְטוֹר עֲצָמוֹ וְאִם הוּא פְּטוֹר מִחֲמַת צִוְרָף נִיקוּי גּוֹפּוֹ אֵינּוּ זֶהִירוֹת לְהַנִּיחֵם: וְכֵן בְּעֵינֵי הַצְּדָקָה אִמְרָה"כ וְצְדָקָה תַּצִּיל מִמֶּנֶת, וְהַעִיד ר' עֲקִיבָא וְכָל הַחֲכָמִים הַסְּמוּכִים עַל שְׁלַחְנוּ בְּחִנּוּפֵת בְּתוֹ שְׁנִצּוּלָה מִן הַנְּחָשׁ שְׁיַעֲדוּ לָהּ כְּלָדָאֵי בְּשִׁבִיל הַצְּדָקָה שְׁעֲשֹׂאָהּ וְכֵמוֹ שֶׁהוּא מְזוֹכָר בְּסוֹף שְׁבַת עִם עֲנִינִים כְּאֵלּוּ.

נִמְצָא שְׁיַדְעוּ שְׂאִין מְזַל לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהַצְּדָקָה מַצִּילָה וּמַגִּינָה עַל מַה שְׁמוֹרָה הַמְּזַל, וְדַרְשׁ אַז רַבִּי עֲקִיבָא וְצְדָקָה תַּצִּיל מִמֶּנֶת, כְּלוּמַר שֶׁרָאוּ בְּנִסְיוֹן מַה שְׁפָתַב שְׁלֵמָה ע"ה וְצְדָקָה תַּצִּיל מִמֶּנֶת וְלֹא מִמִּיתָה מְשׁוּנָה ע"י נְחָשׁ אֶלָּא אִפִּילוּ מִמִּיתָה עֲצָמָה, וְכֵן בְּכַמָּה דְּבָרִים כִּינּוּצָא בְּאֵלּוּ שֶׁהִבְיָאוּ בְּגִמְרָא לְהוֹרוֹת כִּי שׁוֹמֵר מְצֻנָה לֹא יִדַע דְּבָר רָע: וְכֵמוֹ שְׁעֵינֵן זֶה גְלוּי וּמְפִרְסָם בְּעֵינֵי הַמְּצוֹת כֵּן הוּא יְדוּעַ וּמְפִרְסָם בְּעֵינֵי הַעֲבִירוֹת, כִּי הַזֶּהִיר מַעֲשׂוֹתֵם נִיצוּל מִפְּגָעִים רָעִים וְיִי שְׁנִכְשֵׁל בָּהֶם נֶעְנֵשׁ, וְכֵמוֹ שֶׁרָאִינוּ בְּעֵינֵי הַשְּׁבוּעָה שְׁנִשְׁבַּעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְגַבְעוּנִים, שְׁנִעֲנֵשׁוּ יִשְׂרָאֵל שְׁבָא רָעַב לְאַרְץ עַל אֲשֶׁר הִמִּית שְׂאוּל אֶת הַגְּבַעוּנִים כְּמוֹ שְׁנִזְכָּר בְּשִׁמוּאֵל, וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמִים ז"ל מַעֲשֵׂה בְּכַפֵּר אֶחָד שֶׁהָיוּ אֲנָשִׁיָּה נִשְׁבָּעִים וּמְקַיְימִים וְכָלֵם נִחְרָבוּ, וְאִם הַנְּשָׁבָעִים וּמְקַיְימִים בְּדָבָר שֶׁאֵינּוּ צָרִיף כִּף הַנְּשָׁבָעִים לְשַׁקֵּר עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה, וְכֵן רָאִינוּ שֶׁהַחֲרִים יְהוֹשֻׁעַ אֶת יְרִיחוֹ שֶׁאָמַר (יְהוֹשֻׁעַ ו') וְהִיָּתָה הָעִיר חֲרָם הִיא וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ לֵה' וְגו' וְחֲרָם הוּא כְּשִׁבוּעָה, וּמִפְּנֵי שֶׁעָבַר עָכָן כְּתִיב וַיִּמְעְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַל בְּחֲרָם וְגו' וְנִעֲנֵשׁוּ שְׁנִסּוּ לִפְנֵי אֲנָשִׁי הָעִי וְהָכּוּ מֵהֶם כָּל"ו אִישׁ עַד שֶׁהוֹדָה עָכָן וְנִשְׁרַף הוּא וְכָל בֵּיתוֹ כְּפִנּוּכָר, וְכֵן הַשְּׁבִיעַ יְהוֹשֻׁעַ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָמַר אַרְוֹר הָאִישׁ לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר יָקוּם וּבְנָה אֶת הָעִיר וְגו', וְרָאִינוּ כִּי בִימֵי אַחָאָב שְׁבָנָה חִיָּאֵל אֶת יְרִיחוֹ בְּכֹחוֹ וְסָדָה וּבִצְעִירוֹ הַצִּיב דְּלִתִּיהָ כְּמוֹ שֶׁאָרַר וְקָלַל יְהוֹשֻׁעַ בְּעַת הַשְּׁבוּעָה, וְכֵן שְׂאוּל הַשְּׁבִיעַ אֶת הָעָם לֵאמֹר אַרְוֹר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לֶחֶם עַד הָעֶרֶב וְגו' וְלֹא שָׁמַע יוֹנָתָן בְּהַשְּׁבִיעַ אָבִיו אֶת הָעָם וְטַעַם מִהֲדַבֵּשׁ, וְנִעֲנֵשׁ שְׁלֵא עָנָהוּ הָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּיוֹם הַהוּא וְאָמַר שְׂאוּל בְּמָה הִיָּתָה הַחֲטָאת הַזֹּאת, וְגו' עַד שֶׁפָּדוּ הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מָת: וְכֵן רָאִינוּ כִּי בְּסִבַּת הָעֲגָלִים שְׁעֲשֵׂה יְרָבְעָם וְנִמְשְׁכוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל הַבָּאִים אַחֲרָיו עַד הוֹשַׁע בֶּן אֵלָה גְלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים מֵאַרְצוֹתָם, וְכַמ"ש (מ"ב י"ז) וַיְהִי כִּי חָטְאוּ בְּנֵי לֵה' אֱלֹהֵיהֶם וְגו' וַיִּלְכוּ בְּחֻקֵּי הַגּוֹיִם וְגו' וַיִּחְפְּאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן וְגו' וַיִּצְיָבוּ לָהֶם מַצְבּוֹת וְגו' וַיִּקְטְרוּ שֵׁם וְגו' וַיַּעֲבְדוּ אֶת הַגְּלוּלִים וְגו' וְלֹא שָׁמְעוּ וְגו' וַיִּמְאַסּוּ אֶת חֻקֵּי וְגו' וַיַּעֲזְבוּ אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וְגו' וַיַּעֲבִירוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְגו' וַיִּתְאַנְּפוּ ה' מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּסְיָרָם מֵעַל פְּנֵי וְגו', הוֹרָה כִּי הָאֲרִיף לָהֶם הַשִּׁי"ת שְׁלֵא לְהַגְּלוֹתָם גַּם כִּי חָטְאוּ בְּחֻקֵּי הַגּוֹיִם וְכוּ' עַד שֶׁהַעִיד בָּהֶם בְּיַד כָּל גְּבִיאֵי כָּל חוֹזָה לֵאמֹר שְׁנִבּוּ מִדְּרָכֵיכֶם וְגו' וְלֹא שָׁמְעוּ וַיִּקְשׁוּ אֶת עַרְפָּם וְעוֹד הוֹסִיפוּ לְחַטֵּא אַחֲרֵי שֶׁיַּעַד בָּהֶם חֲטָאִים אֲשֶׁר לֹא עָשׂוּ אוֹתָם קוֹדֵם הִיָּעוֹד וְאִז לֹא הָיָה יָכוֹל לְסַבּוֹל וּלְהָאֲרִיף עוֹד, וְהַתְּאַנְּפוּ מְאֹד בָּהֶם וַיִּסְיָרָם מֵעַל פְּנֵי וְלֹא נִשְׂאָר רַק שְׁבָט יְהוּדָה לְבַדּוֹ גַּם יְהוּדָה לֹא שָׁמַר וְגו' וְעַם כָּל זֶה הָאֲרִיף לָהֶם עוֹד כִּינּוּ שְׁלֵא כְּבֹד פִּשְׁעָם כְּבִנְיָ יִשְׂרָאֵל, הָרִי שֶׁהִיָּה גְלוּי וּמְפִרְסָם לְכָל הָאֲנָמוֹת וּלְיִשְׂרָאֵל עֲצָמָם אַחַר שְׁבָאָה עֲלֵיהֶם הָרַעַה שְׁבָאָה לָהֶם מִצַּד חֲטָאֵתָם וְעָבְרָה עַל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה, וְהָרִי יְהוּדָה שֶׁהָיוּ מוֹעֲטִים מֵהֶם וְלֹא גְלוּ אַז

מפני שהיה גלוי ומפורסם שלא היו כל פה רעים וחטאים כמו שאר השבטים שלא היה ביניהם עגלי זב וע"כ האריף להם ולא נתן בלב מלך אשור אז שיגלם, וכשבא בימי חזקיהו המלך שלח ה' מלאכו ונף במחנה אשור קפ"ה אלף וישיביו בכפר והנה כלם פגרים מתים ונדעו שבט יהודה כי האל ית' הוא שגלחם להם כמו שיעד והודיע להם קודם ע"י ישעיה הנביא ששמע ה' תפלת חזקיהו ואמר (ישעיה ל"ז) וגנותי על העיר הזאת להושיעה וגו', והיה מפורסם גם זה בכל העולם ונדעו כי האל ית' הוא שהגלה את עשרת השבטים ורחם על יהודה כעת למענו ולמען דוד עבדו: וכל זה הוא דרך כלל בחטאים כוללים שחטאו ישראל, כי באנשים פרטים שחטאו חטאים פרטים גם זה גלוי שהיו נכשלים ונענשים בעונם, וכמו שהוא מבואר בנביאים ובכתובים ובדברי רז"ל ויארף בספורם, אלא שנאמין ונדע כי הוא אמת כי האל ית' נותן שכר טוב בעוה"ז ובעוה"ב למקיימי המצוות ומעניש בעוה"ז ובעוה"ב לעוברי מצוותיו ואזהרותיו, וזו ראיה גדולה כי התורה וכל מצוותיה ניתנו למשה בסיני כדי שיקיימוהו ישראל, אלא שענין השכר של מקיימי מצוות והעונש של עוברי עבירות שאמרנו, גם פי הוא נגלה לפקחים וליודעים הוא נסתר ונעלם מעיני ההולכים בחושך, כי הם אומרים על מי שבאה עליו הרעה על עברו על מצות ה' כי מקרה היה לו, וכן על מי שבאה לו טובה מצד עשותו מצוה אומר כי מזלו גרם ולא נמשך מצד המצוה, וגם זה מאת ה' יצאה כי הגדיל עצה והפליא תושיה לתת שכר להולכים לפניו באמת ובלי שימוש לקבל פרס שמביא הטובה לטוב, באופן שיוכל מי שירצה להכחיש לומר שלא באה לו מצד המצוה.

ומביא הרעה לעושה הרע, באופן שיוכל להכחיש מי שירצה ולומר מקרה הוא היה לו, והמשכיל והמבחין בכל דרכי ה' דרך כלל ודרך פרט ומשגיח על כל מה שעושה האדם אם טוב ואם רע יודע כי מהשם היתה לו, ומי שאינו משגיח כמו שאריו, תולה הדברים למקרה.

ובזה יש שכר יותר לדבקים במצוות ואינם חוששים אם יבא להם טובה או לא אלא לעשות רצון קונם, כ"א היה השכר והעונש גלוי לכל העולם היה בטל כמעט השכר והעונש, כי אפילו הרשע היה מקריע עצמו לכף זכות בראותו בעין הטוב שהיה מגיע לעוסקים במצוות והרע המגיע לעושים העבירות, וגם הצדיקים לא היה ראוי שיהיה להם שכר כ"כ כי לא היטיבו דרכיהם כ"א בשביל שיגיע להם טובה וינצלו מן הרעה וכמעט היתה בטלה הבחירה שהיא בידי כל אדם לעשות טוב ורע.

וכדי להגדיל שכר הצדיקים בעוה"ז ובעוה"ב רצה שיהיה נעלם קצת ענין הטובות המגיעות לטובים והרעות המגיעות לרעים מצד חטאתם, כדי שכל אחד מעצמו ישוב אל אלהיו ויהיה לו שכר טוב בעמלו: וכן אפשר כי מה שאמרו זוכה לטלית נאה או לדירה נאה בהיותו זהיר במצוה פלונית, הוא בהיותו שלם ג"כ בדברים אחרים גם פי לא היה זהיר בהם כ"כ, כדי שלא יקשה אם נראה אחד שהוא זהיר באיזו מצוה ואינו מגיע לו ענין שכר אותה מצוה בעוה"ז, פי נתלה החסרון במעשים אחרים, וכמו שאמר (יומא מ"ז) על קמחית שהיו לה ז' בנים וכלם שמשו בכהונה גדולה ואמרו לה במה זכית לכה, ואמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שפרי, אמרו לה הרבה עשו פן ולא הועילו לומר לא זאת לבד היא שעמדה לה שהרבה עשו פה ולא הועילו אלא שזכיות אחרות

ג"כ היו בָּהּ ועל כֵּן זָכְרָהּ לְשִׁיחֵיהֶּוּ כָּל בְּנֵיהָ כְּהַנִּיחִים גְּדוּלִים: פָּרַק שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים וּמָה שֶׁהִיא צוֹדֶקֶת בְּיַעֲדֵיהָ וּבְנִסֵּיהָ שֶׁנִּזְנְפוּ בָּהּ, הוּא כִּי רָאִינוּ כָּל הַיַּעֲדוּדִים שֶׁנִּכְתְּבוּ בָּהּ לְעֵתִיד נִתְקַיְּמוּ וְנִכְתְּבָה וְנִדְעָה קִיּוּמָם בַּתּוֹרָה עֲצֻמָּה וּבְסִפְרֵי הַנְּבִיאִים: וְהַיַּעֲדוּד הֵרָאָשׁוֹן הוּא מָה שֶׁיַּעֲד הַקַּב"ה מִיְתָה לְאָדָם אִם יֹאכַל מֵעֵץ הַדַּעַת, וְכִמוֹ שֶׁאֵה"כ כִּי בַּיּוֹם אֶכְלָה מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת, וְאָמְרוּ חֲכָמִים מִיְתָה.

לְאָדָם מִיְתָה לְחַנּוּהַ מִיְתָה לוֹ מִיְתָה לְדוֹרוֹתָיו, וְצָרִיךְ לְבַרֵּר בְּאִיזָה אֲנֹכִי נִתְקַיְּמִים יַעֲדוּד זֶה, שְׂאֵם יוֹם זֶה הוּא יוֹם הַהוֹנָה בִּינֵינוּ הָרִי לֹא נִתְקַיְּמִים הַיַּעֲדוּד שֶׁלֹּא מֵת בְּאוֹתוֹ יוֹם, וְאֵם זֶה הוּא יוֹמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה שֶׁהוּא אֶלֶף שָׁנִים הָרִי נִתְקַיְּמִים עֲנִשׁוֹ בּוֹ וּבְדוֹרוֹתָיו וְלָמָּה קָלְלוּ עוֹד כַּמָּה קָלְלוֹת הָרִי עֲנִשׁוֹ מִסְפִּיק לוֹ שְׂיָמוֹת תּוֹף אֶלֶף שָׁנִים, וְעוֹד יִקְשֶׁה אִם הוּא יוֹם קָטָן הָרִי עֲנִשׁוֹ גְּדוֹל וְאִם הוּא יוֹם גְּדוֹל הָרִי עֲנִשׁוֹ קָטָן, וְנֹאמַר כִּי זֶה הַיַּעֲדוּד הִנֵּה מְשַׁמְעוֹ עַל הַיּוֹם הַנִּזְנָף בְּכַתּוּב בְּבִרְיָאָה וְהוּא הַיּוֹם הַהוֹנָה בְּעוֹלָם, כִּי יוֹמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה לֹא הִזְנִיף בַּתּוֹרָה בְּפִירוּשׁ, וְזֶה הִנֵּה מִן הַדִּין שְׂיָמוֹת בְּיוֹמוֹ וְהוּא הַיּוֹם שֶׁנִּכְבְּרָא בּוֹ כִּינּוֹן שְׁעָבַר עַל צִוְיָיו יִתְבַּרַךְ וְלֹא הִנֵּה יָכוֹל לְעַמּוֹד מִלְחָטוּא אִפִּי' שְׁעָה אַחַת, כִּי בְשַׁעָה תְּשִׁיעִית נִצְטָנָה וּבְעֶשְׂרִית סָרַח, אֲבָל בְּרַחֲמֵי ית' הָאָרִיךְ לוֹ שֶׁלֹּא יִתְקַיְּמִים הַיַּעֲדוּד כִּי אִם לְיוֹמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה שֶׁהוּא אֶלֶף שָׁנִים, מִפְּנֵי שֶׁהִנֵּה כְּמוֹ אֲנוֹס, כִּי פִּיתוּי אֲשֶׁתוֹ שֶׁל אָדָם אֲנוֹס הוּא, וְכִשְׁנִצְטָנָה אָדָם הֵרָאָשׁוֹן עֲדִינּוֹ לֹא הִיְתָה חֲנָה נְבִרָאָה בְּצִדּוֹ כְּפִי סֵדֶר הַכְּתוּבִים, וְלֹא נִצְטָנָה אֶלָּא הוּא וְאָמַר לוֹ בַּיּוֹם אֶכְלָה מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת, כִּי מֵלֵת אֶכְלָה נִרְאָה מִדַּעַתָּה וּמִרְצוֹנָה, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר אָדָם הֵרָאָשׁוֹן הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתְּ עִמָּדִי הִיא נִתְנָה לִי מִן הָעֵץ וְגו', כְּלוֹ' שֶׁהִיא פָּתְתָה אוֹתוֹ לְשִׂיאָכֵל, כִּי הִיא הִיְתָה חוֹשֶׁבֶת מִקְּוֶדָם כִּי הִיא לֹא תַעֲנִשׁ מִפְּנֵי שֶׁעֲדִין לֹא הִיְתָה מְצַנְנָה כְּשֶׁנִּצְטָנָה בַּעֲלָהּ וְהִיא אֶלָּא נִצְטָנָה, וְהַנְּחָשׁ בְּהִיּוֹתוֹ עָרוּם רָאָה שְׂאֵם הִנֵּה אוֹמֵר לָהּ שֶׁתֹּאכַל מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִצְטָנוּת לֹא תֹאכִיל הִיא אֵת בַּעֲלָהּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִצְטָנָה וּלְכֹף נִכְנָס עִמָּה בְּעָרְמָה וְאָמַר לָהּ אֵף כִּי אֲמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הַגֶּן, כְּלוֹ' כְּבָר הִיִּיתִי יָכוֹל לוֹמַר לָךְ שֶׁתֹּאכַל לְאָכֹל בְּרִשׁוֹת שֶׁהִרִי לֹא נִצְטָנוּת אֵת, אֲבָל אֶפִּילוֹ שֶׁאוֹדָה לָךְ שֶׁאָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ לְשִׁנֵּיכֶם בְּשָׁנָה, אֵל תִּירָאוּ לֹא אֵת וְלֹא בַּעֲלֵיךְ כִּי לֹא מָוֹת תִּמָּוֶתוֹן אִפִּי' שֶׁתֹּאכְלוּ וְהִנֵּה בְּזֹאת הַטַּעֲנָה הִיְתָה נִשְׁלָמֶת כְּוֹנָתוֹ שִׂיאָכֵל אֵדָה"ר וְיַעֲבֹר עַל הַצִּוְיָי, כִּי מָה שֶׁהִיְתָה אוֹכֵלֶת הִיא לֹא הִנֵּה הַנְּחָשׁ חוֹשֵׁשׁ כִּי הִיא לֹא תַעֲנִשׁ כִּי לֹא נִצְטָנוּת עַל זֶה, וְלָכֵן כְּשֶׁאָמַר אָדָם הִיא נִתְנָה לִי מִן הָעֵץ וְאֲנִי כֹל.

אָמַר לָהּ הָאֵל יִתְבַּרַךְ מָה זֹאת עָשִׂיתְּ כְּלוֹ' שֶׁנָּתַתְּ לְבַעֲלֵיךְ וּפְתִיתְּ אוֹתוֹ שִׂיאָכֵל, וְהִיא הִשִּׁיבָה כִּי גַם הִיא הִיְתָה אֲנוֹסָה, כִּי כִּינּוֹן שֶׁהַנְּחָשׁ הִשִּׁיא אוֹתָהּ וְתֹאכַל הַנְּחָשׁ לְהֹאכִיל הִיא גַם בַּעֲלָהּ, וְלְכֹף הַתְּחִיל הָאֵל יִתְבַּרַךְ בְּקָלְלָהּ לְמַתְחִיל בְּעִבְרָה וְהוּא הַנְּחָשׁ, וְאַחַר כֵּן לֹאִשָּׁה שֶׁנָּתַתְּהָ מִמֶּנּוּ, וְאֵח"כ לְאָדָם שֶׁנָּתַתְּהָ מֵאֲשֶׁתוֹ וְאָמַר לְנָחֵשׁ כִּי עָשִׂיתְּ זֹאת, כִּי אָמַר שֶׁהִיא בְּתִשׁוּבָתָהּ לָמָּה שֶׁאָמַר לָהּ הָאֵל יִתְבַּרַךְ מָה זֹאת עָשִׂיתְּ אֲמָרָה הַנְּחָשׁ הִשִּׁיאֵנִי וְאוֹכֵל, אָמַר לָהּ הָאֵל יִתְבַּרַךְ כִּי עָשִׂיתְּ זֹאת כְּלוֹמַר שֶׁאֵתָּה עָשִׂיתְּ זֹאת וְהִיִּיתְּ הַסָּפָה שִׂיאָכֵל אָדָם וְיַעֲבֹר עַל הַצִּוְיָי, וְלֹאִשָּׁה אָמַר הַרְבֵּה אֲרַבָּה וְגו' לֹא הָאֲשִׁים אוֹתָהּ עַל שֶׁאֶכְלָה אֶלָּא עַל שֶׁהִיאִיכֵלָה אֵת בַּעֲלָהּ וּפְתִיתָה אוֹתוֹ וְהִפֵּף רְצוֹנוֹ לְרְצוֹנָהּ, וְלְכֹף אָמַר לָהּ וְאֵל אִישׁךָ תִּשׁוּקְתָּ וְהוּא יִמְשָׁל בְּךָ הַפֶּה כְּוֹנָתָה.

וּלְאָדָם אָמַר כִּי שְׁמַעְתָּ לְקוֹל אֲשֶׁתְּךָ וּתְאָכַל מִן הָעֵץ, כְּלוּ' לֹא הָיָה לְךָ שׁוֹם אֲנֹכֶם מִמֶּנָּה אֲלֵא שְׂרָצִית לְשִׁמּוֹעַ לְקוֹלָהּ וּלְעֵבֹר עַל מִצְוֹתַי, אַרְוִרָה הָאֲדָמָה וּגו', וּמִפְּנֵי כִי סוּף סוּף אִם לֹא הָיְתָה אֲשֶׁתּוֹ מִפְּתָה אוֹתוֹ לֹא הָיָה אוֹכֵל הַיֶּקֶל הָאֵל ית' עָלָיו וְקִבַּל תְּפִלָּתוֹ וּתְשׁוּבָתוֹ שְׁלֹא מֵת בְּאוֹתוֹ יוֹם עֲצָמוֹ שְׁיַעֲד לוֹ וְהָאֲרִיף לוֹ עַד שְׁיַעֲוֹר יוֹמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה, כְּדֵי לְקַנְיִם יַעֲוֹדוּ הָא' שְׁיַעֲד אִפִּי' שֶׁהָיָה לְרַעַה וְהַקַּב"ה חוֹזֵר בּוֹ כְּשֵׁי שֶׁתְּשׁוּבָה, וּכְמוֹ שְׁמִבְּנֹאֵר בְּדַבְּרֵי יִרְמְיָהוּ לְחַנּוּנִיָּה בֶן עֲזַרְיָה.

וְהַיָּה כְּשֶׁאָמַר לוֹ בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת הָיָה דַעְתּוֹ ית' שְׁיִחַשְׁבוּ אָדָם הֲרֵאשׁוֹן שֶׁהוּא הַיּוֹם עֲצָמוֹ שְׁנִבְרָא בּוֹ וְהוּא יוֹם הַשֵּׁשִׁי לְבְרִיאָה, וְהֵאֱמַת לֹא הָיָה כִּי אִם עַל יוֹמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה וְהוּא אֶלֶף שָׁנָה, כִּי אִם הָיָה עַל הַיּוֹם הַהוּא מִמֶּשׁ הָרִי הָיְתָה כָּל הַבְּרִיאָה לְבִטְלָה וְלֹא הָיְתָה נִשְׁלָמָה עַדִּין הַבְּרִיאָה, כִּי אִם יָמוּת בְּיוֹם שֵׁשִׁי לֹא הָיָה יוֹם מְנוּחָה בְּיוֹם שְׁבִיעִי וְלֹא הָיָה נִשְׁאָר אָדָם עַל הָאָרֶץ וְעַל מֵה נִבְרָא הָעוֹלָם, אֲלֵא שֶׁתַּחֲלַת מַחְשַׁבְתּוֹ הָיְתָה שְׂאָם לֹא יִחְטָא יִחְיֶה לְעוֹלָם וְאִם יִחְטָא יִאָרִיף לוֹ עַד סוּף יוֹמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה, וּלְכָף אָמַר מוֹת תָּמוּת וְדָרְשׁוּ חַז"ל מִיָּתָה לְאָדָם מִיָּתָה לְחַנּוּנִיָּה מִיָּתָה לֹא מִיָּתָה לְדוֹרוֹתָיו, כִּי הוֹרָה בְּזָה כִּי לֹא הָיְתָה הַמִּיָּתָה בְּאוֹתוֹ יוֹם עֲצָמוֹ שְׁעֵדִין לֹא הָיְתָה חֲנָה וְעֵדִין לֹא הָיוּ דוֹרוֹת, אֲלֵא אָמַר מוֹת תָּמוּת מִיָּתָה לֹא מִיָּתָה לְחַנּוּנִיָּה גַם כִּי לֹא נִצְטוּנִיָּה, וּמִיָּתָה לֹא מִיָּתָה לְדוֹרוֹתָיו שְׁיִבֹאוּ אַחֲרָיו בְּסִבְתּוֹ, כִּי לֹא יִחְיֶה שׁוֹם אֶחָד מְדוֹרוֹתָיו לְעוֹלָם אֲפִילוֹ לֹא יִחְטָא.

וְאִיִּפְשֵׁר לֹאמַר כִּי מִפְּנֵי שֶׁחַנּוּנִיָּה הָיְתָה בְּכַח עִם אָדָם הֲרֵאשׁוֹן כְּשֶׁנִּצְטוּנִיָּה, כִּי לֹא נִבְרָאת אַחַר כָּף עֶפֶר מִן הָאֲדָמָה אֲלֵא שְׁנִבְנִיָּה מֵאֶחָת מִצְלֵעוֹתָיו, מִפְּנֵי זֶה נִכְלָה בְּצִוּוֵי וְנִעֲנְשָׁה גַם הִיא וְלָכֵן אָמַר מִיָּתָה לְאָדָם מִיָּתָה לְחַנּוּנִיָּה גַם כִּי אֵינָה מִצוּנִיָּה עֵדִין הָרִי הִיא עוֹמֶדֶת בֵּא' מִצְלֵעוֹתָיו, וּמִיָּתָה לֹא מִיָּתָה לְדוֹרוֹתָיו שֶׁהֵם בָּאִים מִכַּחוֹ וְהֵם יוֹצְאֵי יִרְכּוּ אַע"פ שֶׁאֵינָם מִצוּנִיָּה עֵדִין: וּבִפְרָקֵי ר' אֱלִיעֶזֶר פָּרַק י"א תְּנִיָּא בְּשֵׁשֶׁה קָרָא שְׁמוֹת שְׁבִיעִית גְּזוּזוּנָה לֹא חֲנָה שְׁמִינִיָּה נִצְטוּ ט' עָלוּ לַמַּטָּה שְׁנַיִם וְיָרְדוּ אַרְבָּעָה עֶשְׂרִית הַכְּנִיסוּ לְגַן עֵדֶן וְעֵבֶר עַל צִוּוֵי אַחַת עֶשְׂרִי גִידוֹן י"ב נִתְגַּרֵּשׁ, וְקִשָּׁה לְגוֹסְחָא זוֹ כִּי סָדַר הַשְּׁעוֹת הוּא שְׁלֹא כְּסִדֵּר הַכְּתוּב, וְעוֹד שְׂאָם נִצְטוּ בְּשְׁמִינִיָּה הֶבֶל וְקִין גַם כֵּן שְׁנוּלְדוּ בְּתִשְׁעִית הָיוּ רְאוּיִם לִיעֲנֹשׁ עוֹנֵשׁ בְּפְנֵי עֲצָמָם כִּי מִסְתַּמָּא יִדְעוּ צִוּוֵי הַשֵּׁי"ת כְּשֶׁנִּבְנְסוּ עִם אָדָם וְחַנּוּנִיָּה לִג"ע בְּשֵׁעָה עֶשְׂרִית וְעֵבֶרוּ גַם הֵם, שֶׁהָרִי אָמְרוּ חֲכָמִים ז"ל וְתַתֵּן גַם לֵאִשָּׁה גַם רִיבּוּי שֶׁהֵאֲכִילָה אֶת הַבְּהֵמָה וְחִיָּה וְעוֹף וְהַכֹּל שְׁמַעוּ לָהּ חוּץ מֵעוֹף אֶחָד וְשִׁמוֹ חוֹל כְּדַכְתִּיב (אִיּוֹב כ"ט) וְכִחוֹל אַרְבָּה יָמִים אֶלֶף שָׁנִים הוּא חֵי וְכו', וְאִם כֵּן כ"ש שֶׁהֵאֲכִילָה לְבִנְיָה, וְאִם קִין וְהֶבֶל לֹא אָכְלוּ הָיוּ רְאוּיִם לְהִיּוֹת חַיִּים לְעוֹלָם וְאִם אָכְלוּ הָיָה רְאוּיִ שְׁיַעֲנִשׁוּ עוֹנֵשׁ מִיּוֹחַד וְלֹא הוֹנֵפֶר זֶה בְּפִתּוּב, לָכֵן נִרְאָה גּוֹסְחַת הַפְּסִיקָתָא כִּי גַם הִיא נִאֲמָרָה בְּשֵׁם ר' אֱלִיעֶזֶר וְהִיא כְּסִדֵּר הַכְּתוּבִים כְּפִי הַמְּפָרְשִׁים ז"ל שְׁלֹא הוֹנֵפֶר הוֹנֵפֶר חֲנָה עֵדִין וְכִמוֹ שֶׁכְּתַבְתִּי לְמַעְלָה, וּמִפְּנֵי כִי בַּגְּמָרָא גַם כֵּן פָּרַק אֶחָד דִּינֵי מְמוֹנוֹת הוֹבָאָה מִיָּמְרָא זוֹ כְּמוֹ בְּפָרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שְׁבִיעִית גְּזוּזוּנָה לֹא חֲנָה וְכו' נִאֲמַר לְפִי זֶה כִּי אִפ"ה לֹא נִצְטוּנִיָּה בְּפִירוּשׁ עַל זֶה אֲלֵא אָדָם הֲרֵאשׁוֹן וְהָיָה אִיִּפְשֵׁר שְׁיִבִּינוּ שֶׁהֵם לֹא נִצְטוּ כָּלֵל וְלְכָף אָמַר לָהּ הַנְּחָשׁ אִף כִּי אָמַר אֱלֹהִים כְּמוֹ שְׁפִירְשֵׁתִי לְמַעְלָה: הַיַּעֲוֹד הַשְּׁנִי קָלֵל הַנְּחָשׁ חֲנָה וְאָדָם שְׁנַתְּקִינִים בָּהֶם כָּל מֵה שְׁנַתְּקִינֵי עַד לָהֶם: הַיַּעֲוֹד הַשְּׁנִי קָלֵל הַנְּחָשׁ הַנְּחָשׁ חֲנָה וְאָדָם שְׁנַתְּקִינִים בָּהֶם כָּל מֵה שְׁנַתְּקִינֵי עַד כָּל הַנְּחָשׁ קִין נָע וְנָד תִּהְיֶה בְּאָרֶץ וְכַתִּיב וַיֵּשֶׁב בְּאָרֶץ נוֹד: הַיַּעֲוֹד הַשְּׁבִיעִי כָּל הַנְּחָשׁ קִין שְׁבַעֲתִים וְנָקָם וְכו', וְכַתִּיב בְּלִמָּה אַחַר שֶׁהוֹלִיד וְהוּא דוֹר שְׁבִיעִי כִּי אִישׁ

הרגתי לפצעי שְהַרְג אֶת קִנּוּן וְקִיָּיִם הַקּוֹב"ה הַבְּטָחְתוּ וְכִמּוּ שְׁאֲמָרוּ בַּמְדָּרָשׁ: וְהִיעוּד
הַחֲמִישִׁי זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעֲשֵׂינּוּ וְגו', כִּי הִיְתָה מְסוּרֶת בְּיַד אָדָם הָרֵאשׁוֹן פְּשֵׁנְאָמֵר לֹו אַרְוֶרָה
הָאֲדָמָה פְּשֵׁינְלֹד אָדָם מֵהוּל מִמַּעֲי אִמּוֹ תַּפְסֵק קִלְלָתָהּ, וְכֵן הִיָּה כִּי קִנְדָם הָיוּ הַמִּים עוֹלִים
וּמִצְפִּים אוֹתָם מִקְבְּרֵיהֶם וְכו' וְכִינּוּן שְׁעָמֵד נַח גִּינוּחוֹ, וְכֵן כִּינּוּן שְׁחֵטָא אָדָם הָרֵאשׁוֹן פָּרָה
לֹא הִיְתָה נְשַׁמְעַת לְחוֹרֵשׁ הַתֵּלָם לֹא הִיָּה נְשַׁמַּע לִיקְחָרֵשׁ וְכִינּוּן שְׁעָמֵד נַח גִּינוּחוֹ וְכו': וְהִיעוּד
הַשְּׁשִׁי וְהַגָּנִי מְשַׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ וְגו' עֲשֵׂה לָהּ תִּיבַת עֲצֵי גִפְרִי וְגו' וְאֲנִי הַגָּנִי מְבִיא אֶת
הַמַּבּוּל וְגו' וְהַקִּיָּמוֹתֵי אֶת בְּרִיתִי אִתְּךָ וְגו', וְנִתְקַיָּיִם הַכֹּל כְּמוֹ שְׁכַתוּב בַּתּוֹרָה: הִיעוּד
הַשְּׁבִיעִי וּמוֹרָאָכֶם וְחַתְּכֶם יִהְיֶה וְגו', וְהוּא מִתְקַיָּיִם כְּמוֹ שְׁאֲמָרוּ תִינוּק בֶּן יוֹמוֹ חֵי אֵין
צָרִיף לְשׁוֹנְמָרוֹ מִן הַעֲכָבְרִים וְכו': הִיעוּד הַח' וְלֹא יִכָּרֵת כָּל בְּשָׂר עוֹד וְגו' וְלֹא יִהְיֶה עוֹד
מִבּוּל לְשַׁחַת הָאָרֶץ וְגו' וְנִתְקַיָּיִם לְעוֹלָם: הִיעוּד הַתְּשִׁיעִי וְנִרְאָתָה הַקִּשְׁתַּת בְּעֵנּוּ וְגו' וְהִיְתָה
הַקִּשְׁתַּת בְּעֵנּוּ וִירְאִיתִיהָ לְזַפּוֹר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בְּשָׂר אֲשֶׁר
עַל הָאָרֶץ, לֹא אָמַר כָּאֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם אֲלֵא בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה, כִּי אֵין הַקִּשְׁתַּת
לְרֵאזִיהָ אֲלֵא בְּזִמָּן שְׁאֵין שׁוּם צָדִיק בְּאָרֶץ וְאֵין הַעוֹלָם מִתְקַיָּיִם אֲלֵא בְּשִׁבִיל הַב"ח כְּמוֹ
שְׁאֲמַר וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה, וְאָמַר בְּכָל בְּשָׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ לְכָלֹל מִיִּן הָאָדָם שְׁהֵם בְּשָׂר
וְהֵם גַּמְשָׁכִים אַחַר הַחֹמֶר שְׁאֵין צָדִיק בֵּינֵיהֶם אֲבָל בְּזִמָּן שְׁיֵשׁ צָדִיק אֵין הַקִּשְׁתַּת נִרְאִית
וְכִמּוֹ שְׁאֲמָרוּ (פְּתוּבוֹת ע"ז) נִרְאָתָה הַקִּשְׁתַּת בְּיָמֶיהָ: הִיעוּד הָעֲשִׂירִי מֵהַ שְׁיִיעֵד נַח לְבָנָיו
אַרְוֶרָה כְּנֵעַן וְגו' בְּרוּף ה' אֱלֹהֵי שָׁם וְגו' יִפֹּת אֱלֹהִים לִיפֹת וְגו' וִיְהִי כְּנֵעַן עֶבֶד לְמוֹ, וְנִתְקַיָּיִם
קִלְלַת כְּנֵעַן שְׁהָיוּ עֶבְדִים לְשָׁם וּלְיִפֹת, וְכֵן נִתְקַיָּיִם בְּרַפְתַּת שָׁם וְהִיא נִתְיַנֵּת הָאָרֶץ, וְכֵן יִפֹּת
אֱלֹהִים לִיפֹת שְׁבָנָה כְּנֶרֶשׁ בֵּית שְׁנִי, וַיִּשְׁכֹּן בְּאֶהְלֵי שָׁם וְהוּא שְׁיִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ בְּבֵית שְׁבָנָה
שְׁלֵמָה, וְכֵן הִיָּה: הִיעוּד אַחַד עֶשְׂרֵת הָבָה נִרְדָּה וְנִבְלָה שָׁם שְׁפָתָם וְגו' וְכַתִּיב וַיִּפֹּץ ה' אוֹתָם
וְגו', הִלְכוּ לָהֶם בְּנֵי צוֹר לְצִידוֹן בְּנֵי צִידוֹן לְצוֹר וּר' נִחְמֶיהָ אוֹמַר נִתְכַּסּוּ כָּל הָאָרְצוֹת
כְּרֵאשֵׁי תוֹרִין וְהִיְתָה כָּל אַחַת בּוֹלַעַת אֲנָשִׁי מִקּוֹמָהּ וְכו': הִיעוּד הַי"ב וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גְדוֹל
וְאֶבְרָכָה וְאֶבְרָכָה מְבָרְכֶיהָ וְגו' וְנִתְקַיָּיִם, הַכֹּל כְּמוֹ שְׁיִדוּעַ: הִיעוּד הַי"ג לְזִרְעָה אִתְּנָה אֶת
הָאָרֶץ הַזֹּאת וְגו', וְנִתְקַיָּיִם: הִיעוּד הַי"ד וְהָ אָמַר אֵל אֶבְרָהָם אַחֲרֵי הַפָּרֶד לוֹט מַעֲמוֹ שְׁאֵ
עֵינֶיהָ וְרָאָה וְגו' כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִתָּה רְוָאָה לָהּ אֶתְנַנָּה וְגו' וְשַׁמְתִּי אֶת זִרְעָהּ וְגו',
הַנּוֹצֵרָה לְחִזּוֹר לְהַבְטִיחֹו עַל נְתִינַת הָאָרֶץ כִּי מִקְנֹדָם לֹא אָמַר כִּי אִם לְזִרְעָהּ אִתְּנָה אֶת הָאָרֶץ
הַזֹּאת וְעַתָּה פִּירֵשׁ לֹו יוֹתֵר צְפוּנָה וְנִגְבָּה וְגו' כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִתָּה רְוָאָה וְגו' וְהוֹסִיף
גַּם כֵּן בְּזִרְעוֹ וְשַׁמְתִּי אֶת זִרְעָהּ כַּעֲפֹר הָאָרֶץ וְגו', כִּי מִתּוֹסְפַת וְרִיבּוּי הַזֵּרַע גַּמְשָׁה תּוֹסְפַת
הָאָרֶץ וְנִתְקַיָּיִם הַכֹּל כְּמוֹ שְׁכַתוּב בַּתּוֹרָה וּבְנִבְיָאִים, וּמֵהַ שְׁאֲמַר לָהּ אֶתְנַנָּה וּלְזִרְעָהּ לֹא
הִיְתָה הַבְטָחָה שְׁיִתְנַנָּה לֹו מִמַּשׁ שְׁהָרִי הַנּוֹצֵרָה לְקִנּוּת קִבְרֵי לְאִשְׁתּוֹ בְּדָמִים יְקָרִים, אֲלֵא מֵהַ
שְׁאֲמַר לָהּ אֶתְנַנָּה רּוֹצָה לֹוּמַר בְּזִכּוּתָהּ אֶתְנַנָּה לְזִרְעָהּ, אוֹ יִרְצָה לָהּ אֶתְנַנָּה מַעֲתָה כְּדִי
שְׁיִזְכּוּ זִרְעָהּ בְּהַתּוֹרַת יְרֻשָׁה, כִּי הַבָּאָה לָהֶם מִכְּחָה תִּהְיֶה קִיָּיִמַת יוֹתֵר בְּיָדָם, וּמֵהַ שְׁאֲמַר
עַד עוֹלָם הוּא מִשׁוּם דְּקִנּוּשָׁה שְׁנִיָּה קִדְשָׁה לְשַׁעֲתָה וְקִדְשָׁה לְעֵתִיד לְבָא, וְהָרִי אָנוּ
מְחַוְיָיִבִים בְּמִצְוֹתֶיהָ לְעוֹלָם כְּמוֹ אִם הֵיִינוּ בְּהָ, וּלְעֵתִיד יִתְקַיָּיִם בְּפִנְעַל שְׁתִּהְיֶה לְנוּ עַד
עוֹלָם: הִיעוּד הַט"ו מַעֲמֵד בֵּין הַבְּתָרִים, וְהוּא יְדוּעַ כִּי זֶה הִיָּה בְּהִיּוֹת אֶבְרָהָם אָבִינוּ בֶּן
שְׁבַעִים שָׁנָה שְׁהָרִי כְּתוּב כָּאֵן וְעֶבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וּבִיציָאָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם כְּתוּב וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם ת"ל שָׁנָה, הָא כִּיצַד מְשַׁעָה שְׁהִיָּה
לֹו זֵרַע לְאֶבְרָהָם אָבִינוּ וְהִיא מְשַׁנּוּלֹד יִצְחָק הֵם ת' שָׁנָה כְּמוֹ שְׁכַתוּב כָּאֵן כִּי גַר יִהְיֶה זִרְעָהּ

וגו' משעה שיהיה לה זרע מיוחד והוא יצחק, ומה שנאמר לשם ת"ל שנה הוא ממעמד בין הבתרים שהיה שלשים שנה קודם בהיות אברהם בן ע' שנה, ואם בן מה שאמר בתחלת הפרשה ואברהם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן הוא יציאה שניה וקחמש שנים קודם יצא מחרן והיה במעמד הזה וחסר לחרן וכמו שאמרו חז"ל, אלא שקשה לזה כי כפי סדר הפתובים נראה כי מלחמת אברהם עם המלכים היה אחר שיצא מחרן בפעם שניה שהרי פתוב בצאתו מחרן בן ע"ה שנים וכתוב ויקח אברהם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו וגו', ויעבר אברהם בארץ וגו' ויהי רעב בארץ וגו', ויעל אברהם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו וגו' הפרד נא מעלי וגו', ולוט יושב בערי הכפר ויאהל עד סדום וגו', וה' אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט וגו', ויהי בימי אמרפל וגו', ויקחו את כל רכוש סדום ונעמורה וגו', ויקחו את לוט וגו', והוא יושב בסדום וגו', ויצא מלך סדום וגו', ויאמר אברהם אל מלך סדום וגו', אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם במחזה וגו', עד סוף כל הפרשה, ואם בן אחר כל דברים אלו שאירעו כשיצא אברהם מחרן עם לוט בהיותו בן ע"ה שנה היה דבר ה' אליו אל תירא כי לא תענש על הנפשות אשר הרגת ולא קבלת שכר צדקותיה עדין כי שקרה הרבה מאד, ועל זה השיב אברהם מה תתן לי ואנכי הולך עירי וגו' הן לי לא נתתה זרע וגו', ומה תועלת בכל אשר תתן לי, ואז השיב לו האל ית' לא יירשך זה וגו' ויוצא אותו החוצה וגו' והאמין ביי' וגו', במה אדע כי אירשנה וגו', ונהרי זה מעמד בין הבתרים, ונראה שהיה אחר כל זה ואיך אמרו שהיה בשנת ע' לאברהם, כדי לישב ב' הפסוקים אחד אומר ת' ואחד אומר ת"ל, הרי יכולים לישב הפתובים באופן אחר כמו שאמר רבי אלעזר בן ערף רד"ו שנה ישבו במצרים וה' שנים קודם שירד יעקב נולדו מנשה ואפרים הרי רט"ו ימים ולילות הרי ת"ל שדלג הקב"ה את הקץ בזכות האבות וכו'.

ונאמר כי חכמים סוברים שאילו הת"ל שנה היו ממש שנים שלמים הואיל שמצאנו הארבע מאות מכווננים מלידת יצחק שהיה זרעו של אברהם, השלשים היתרים שנתסרו ביציאת מצרים נאמר שהם ממעמד בין הבתרים וכמו שהעתיקו הזקנים לתלמי ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ת"ל שנה, ואם בן נצטרף לומר שאברהם יצא ב' פעמים מחרן, הפעם האחת בהיותו בן ע' שנה או פחות כי אז נאמר לו להך מארצה וגו' ואעשה לגוי גדול וגו' ובזאת ההליכה אירעו כל הדברים הפתובים בפר' עד סוף מעמד בין הבתרים שהיה אז בן ע' שנה, ואח"כ חזר לחרן וחזר ויצא משם מפל וכל שלא חזר לשם בהיותו בן ע"ה שנה, ועל שתי הליכות אלו אמר הפתוב וילך אברהם כאשר דבר אליו וגו' וילך אתו לוט, והיא ההליכה הראשונה וסדר כל הפרשה, ועל היציאה השניה כשחזר שם אמר ואברהם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן, כלומר כשיצא שנית מחרן מפל וכל שלא חזר אליה עוד היה בן ע"ה שנה, אבל בהליכה הראשונה לא היה עדין בן ע"ה שנה.

ואח"כ ראיתי בפירוש הרמב"ן ז"ל פרשת בא אל פרעה שכתב בשטה אחת כל מה שכתבתי אני בכמה שטות: ונחזור לענין היעוד שיעד לו כאן לא יירשך זה כי אם אשר וגו' שהרי אמר לו קודם כשיצא לזרעה אתן את הארץ הזאת וגו', ואחרי הפרד לוט מעמו נאמר לו כי את כל הארץ אשר אתה רואה לה אתננה ולזרעה וגו' ושמתי את זרעך בעפר הארץ וגו', וא"כ איך אמר אברהם הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי

והשיב לו האל ית' לא יירשף זה וגו' ויוצא אותו החוצה וגו' והאמין בה' ויחשבה לו צדקה.

ואיפשר לומר כי פשיצא אברהם מחרן עם לוט ונאמר לו לזרעה אתן את הארץ הזאת חשב אברהם כי היתה הפונה על לוט שהיה כמו זרעו עתה והיה ראוי לירוששה, ולפיכך פשנפרד לוט ממנו חזר ויעד לו ולזרעה עד עולם לא ללוט, ואחר שאירע נצחון המלכים ולא היה עמו כי אם בן משק ביתו והצליח דרכו עמו חשב אוילי עליו ותקנים ברפת הזרע שהרי היה כמו בנו ומלמידו ולכך אמר ואנכי הולך ערירי וכן משק ביתי וגו' והוא על לוט כמו שדרשו חז"ל, הוא דמשק אליעזר הוא על אליעזר, ולכך חזר והשיבו האל לתברך לא יירשף זה כי אם אשר יצא ממעיה, כי לא יקרא זרע ויורש לה כי אם מי שפיצא ממש ממעיה, וחזר ונאמר לו הבט נא השמימה וגו', אם תוכל לספור אותם פה יהיה זרעה, כלומר שיהיו גבורים ושולטים על כל העמים, ובכלל ייעוד זה ענין הגירות ת' שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, וכמו שפונרש קיומו, ונאמר אחר כך ביום ההוא פרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעה נתתי וגו' את הקיני ואת הקניזי וגו' והם עשר אנמות, ולא נתקנים עד עתה אלא שבועה אנמות ולעתיד תקנים ירושת השלש האנמות כמו שאמר הנביא אדום ומואב משלוח ידם וכני עמון משמעם, והם קיני וקניזי וקדמוני, ומעתה ייעד אותם לעתיד, שהרי בכל ההבטחות שהזכירו ירושת ארץ עשרת עממין לאבות אח"כ לא הזכירו אלא שבועה, נראה כי מתחלה לא הבטיחם אלא עד לעתיד שיתקנים במהרה בימינו: והיעוד הי"ו להגר הרבה ארבה זרעה וגו' והוא יהיה פרא אדם וגו', נתקנים הפל: והיעוד הי"ז וארבה אותה במאד מאד והפריתי אותה במאד מאד ונתתי לה גוים ומלכים וגו' והקימתי את בריתי ביני וביניך ובין זרעה וגו' ונתתי לה ולזרעה אחריה וגו' והייתי להם לאלהים וגו', הזכיר לתזור ולהבטיחו ברבוי הזרע לומר ונתתי לה גוים ומלכים ממה יצאו, כי אם היה אומר ונתתי לה גוים וגו' לבד, היה איפשר כי קודם שיירבו ויפרו יהיו לגוים שיתחלקו אלו מאלו במחלוקת ויהיה כל אחד גוי בפני עצמו ומלך בפני עצמו, לכך אמר וארבה והפריתי כי אחר שיהיו רבים מצד ריבויים יהיו נקראים גוים ומלכים זה אחר זה, לא שישבשרם עתה שיתחלקו לגוים עשו ויעקב ולמלכים רחבעם וירבעם, וחזר ונאמר נתתי לה ולזרעה אחריה לומר והייתי להם לאלהים שתהיה להם לאחונות עולם וישכנו בה ולא יצאו ממנה לדעתם ורצונם, כי הדר בארץ ישראל כמי שיש לו אלוה וכל שאינו דר וכו' (כתובות).

ק"י): היעוד הי"ח לשרה וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו, חזר ונאמר לשרה כל מה שאמר לאברהם, כי ממנה יהיה כל הטובה שתמשך מזרע אברהם, וכן בישר אותה כי גם שמשפחת אב קרויה משפחה ולא משפחת אם, ואם פן אע"פ שפיצאו ממנו גוים ומלכים לא יתיחסו אלא אחר אברהם ובזכותו, לכך אמר וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים וגו', כי בזכותה וברכתה יהיו לגוים ומלכים וגם אחריה יתיחסו ויתחלקו בה כל זרע ישראל, כמו שאמר אבל שרה אשתה וגו' והקימתי את בריתי אתו, כי להיותו בן שרה אקים אתו ברית שכרתי עמך ולא עם ישמעאל אע"פ שהוא בנה ואע"פ שהיה פשר הוא זרעו אינו נכנס בכלל זה הברית אלא שבזכותה ברכתי אותו והפריתי וגו' י"ב נשיאים יוליד וגו' בכור ישמעאל נביות וקדר ואדבאל וגו': היעוד הי"ט שוב אשוב

אליה פֶּעַת חֵיה וְהִנֵּה בֵּן לְשָׂרָה אֲשֶׁתָּה, כִּי אַע"פ שֶׁהָאָרִיז פְּמָה זְמַן מִמַּעַמַּד בֵּין הַבְּתָרִים שֶׁהַבְּטִיחוּ בְּזַרְעוֹ, לֹא עוֹד אֵלָּא לְמוֹעֵד הַזֶּה פֶּעַת חֵיה יִהְיֶה לוֹ בֵּן, וְרָמַז כִּי זֶה הַזְּמַן שֶׁיִּנְלַד בּוֹ יִצְחָק יִהְיֶה מוֹכֵן לְשִׁינְאָלוֹ בְּנֵיו לְסוּף אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְהוּא זְמַן פֶּסַח כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל: הַיְעוֹד הֵכ' כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׂמַע בְּקוֹלָהּ כִּי בִּיצְחָק יִקְרָא לָהּ זַרְעוֹ וְגו' וְגַם אֶת בֶּן הָאָמָה וְגו' כִּי זַרְעָהּ הוּא, מִפְּנֵי שֶׁאָמְרָה שָׂרָה כִּי לֹא יִירֶשׁ בֶּן הָאָמָה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק, הִיָּה רַע בְּעֵינָיו, כִּי גַם שְׂלֵא יִהְיֶה יִשְׁמַעְאֵל כְּשֶׁר וְהִגּוֹן כְּמוֹ יִצְחָק הִיָּה רוֹצֵה שְׂיִירֶשׁ עִמּוֹ כְּמוֹ שֶׁמְזַרְעֵ יִצְחָק יִצְאָ עָשׂוֹ וַיִּתְיַחַס לְזַרְעוֹ כִּן הִיָּה רָאוּי שְׂיִתְיַחַס יִשְׁמַעְאֵל שֶׁהוּא בְּנוֹ וְעָשׂוֹ אֵינּוֹ אֵלָּא בֶּן בְּנוֹ, לְכַף אָמַר לוֹ הָאֵל יִת' אֵל יֶרַע בְּעֵינֶיךָ וְגו' שְׂמַע בְּקוֹלָהּ כִּי בִּיצְחָק יִקְרָא לָהּ זַרְעוֹ, וְלֹא כֹל יִצְחָק כִּי עָשׂוֹ לֹא יִתְיַחַס לְזַרְעָהּ, וְאִם כִּן אֵל יֶרַע בְּעֵינֶיךָ שְׂלֵא יִתְיַחַס לְזַרְעָהּ גַּם כִּן יִשְׁמַעְאֵל וְלֹא יִירֶשׁ עִם יִצְחָק, כִּי עִם הַיּוֹתוֹ בֶּן הָאָמָה וַיִּצְחָק בֶּן הַגְּבִירָה לְגוֹי אֲשִׁימְנוּ כִּי סוּף סוּף הוּא זַרְעָהּ עַל פִּי שְׂלֵא יִקְרָא זַרְעָהּ לְכַבוֹד יִצְחָק: וְהַיְעוֹד הֵכ"א לְהִגָּר קוֹמֵי שְׂאֵי אֶת הַנְּעַר וְגו' כִּי לְגוֹי גְּדוֹל אֲשִׁימְנוּ, מִפְּנֵי כִּי בַיְעוֹד הִרְאִישׁוֹן שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם עַל יִשְׁמַעְאֵל, אָמַר וּנְתַתִּיו לְגוֹי גְּדוֹל וְאִם"כ פֶּשְׁאָמְרָה שָׂרָה לֹא יִירֶשׁ בֶּן הָאָמָה עִם בְּנֵה וְנֶאֱמַר שְׂמַע בְּקוֹלָהּ, וְאָמַר לְאַבְרָהָם וְגַם אֶת בֶּן הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׁימְנוּ וְלֹא אָמַר לְגוֹי גְּדוֹל, חֲשֻׁבָה הַגֵּר כִּי לְסִבָּה שֶׁהַכְּנִיסָה שָׂרָה עֵינֵי רַעָה בּוֹ נִיטְלָה מִמֶּנּוּ הַגְּדוּלָה לְכִן חֲזַר וְהַבְּטִיחָהּ כִּי לְגוֹי גְּדוֹל אֲשִׁימְנוּ: וְהַיְעוֹד הֵכ"ב לְאַבְרָהָם עַל עֲקִידַת יִצְחָק בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה' כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ וְגו' כִּי בָרַךְ אֲבָרְכָהּ וְהַרְבָּה אַרְבָּה אֶת זַרְעָהּ וְגו', הוֹסִיף לוֹ בְּהַבְּטָחָה זֹאת שֶׁיִּהְיֶה רִיבּוֹי זַרְעוֹ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֲלוֹ בְּבַת אַחַת, וְלָכֵן אָמַר בָּרַךְ אֲבָרְכָהּ וְהַרְבָּה אַרְבָּה, שְׁנֵי רַבּוּיִין בְּבַת אַחַת בְּזְמַן אֶחָד, וְרַבּוּיִים יִהְיֶה סִבָּה שְׂלֵא תִסְפִּיק לָהֶם נַחֲלָתָם וַיִּירֶשׁוּ ג"כ שְׂעַר שׁוֹנְאֵיהֶם וְלֹא יִקְלָלוּם וְלֹא יִשְׁנְאוּם עַל זֶה, אֲדַרְבָּה יִשְׁמַחוּ וַיִּתְבָּרְכוּ בָּם כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ וְהַשׁוֹנְאִים בְּכֻלָּם, עֲקָב אֲשֶׁר שְׂמַעְתָּ בְּקוֹלִי יִהְיֶה נִשְׁמַעִים כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ לְזַרְעָהּ מְדָה כְּנֶגֶד מְדָה: וְהַיְעוֹד הֵכ"ג שְׂיַעַד אַבְרָהָם לְיִצְחָק בְּנוֹ כְּשֶׁשָּׁלַח אֶת אֱלִיעֶזֶר שְׂיַקַּח לוֹ אִשָּׁה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְגו' וְאֲשֶׁר דָּבַר לִי וְגו' לְזַרְעָהּ אֲתָן וְגו' הוּא יִשְׁלַח מִלְּאָכּוֹ לְפָנֶיךָ וְלִקְחָתָּ אִשָּׁה לְבְנֵי מִשְׁם, אַחַר אֲשֶׁר דָּבַר וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע, כִּי מִי שֶׁנִּשְׁבַּע עַל דָּבָר וַיֵּשׁ בְּיָדוֹ סְפוּק לְקַיִּים שְׂבוּעָתוֹ הוּא חַיִּיב לְקַיְימָהּ מִיָּד וְלֹא יִאָּרִיז אַע"כ פִּי שְׂלֵא קִצַּב לָהּ זְמַן וְלָכֵן הִיָּה בְּטוּחַ אַבְרָהָם שֶׁיִּשְׁלַח הָאֵל יִת' מִלְּאָכּוֹ לְפָנָיו וְנִתְקַיְימָה הַבְּטָחָתוֹ וְהַיְעוֹד הֵכ"ד וַיִּבְרַכּוּ אֶת רַבְּקָה וַיֹּאמְרוּ אַחֲזַמְנוּ אֶת הַיָּי לְאַלְפֵי רַבְּקָה, אֶת זַרְעָהּ תִּקְבְּלוּ אוֹתָהּ בְּרַכָּה וְהַרְבָּה אַרְבָּה אֶת זַרְעָהּ וְלֹא יִהְיֶה מֵאִשָּׁה אַחֲרָתָּה, וְאָמְרוּ יוֹתֵר וַיִּירֶשׁ זַרְעָהּ אֶת שְׂעַר שׁוֹנְאָיו, כִּי בְּזַרְעָהּ יִתְקַיְיַם גַּם זֶה כְּדֵי שְׂלֵא יִתְקַיְיַם זֶה בְּשַׁעֲרֵי אַרְצָנוּ, כִּי אֲנַחְנוּ לֹא נִהְיֶה שׁוֹנְאֵיךָ וְלֹא שׁוֹנְאֵי זַרְעָהּ וְזֶה הַבְּרִית אֲשֶׁר לָכֵן עִם יַעֲקֹב עַד הַגֵּל הַזֶּה וְעַד הַמַּצָּבָה וְגו' וְאֶת הַמַּצָּבָה וְגו': וְהַיְעוֹד הֵכ"ה וְלֹא מִלְּאָם יִאֲמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר כְּשֶׁזָּהָה קָם זֶה נוֹפֵל וְכו': וְהַיְעוֹד הֵכ"ו לְיִצְחָק גּוֹר בְּאָרֶץ הַזֹּאת וְגו' כִּי לָהּ וְלְזַרְעָהּ אֲתָן וְגו' וְהַקְיָמוֹתֵי אֶת הַשְּׂבוּעָה וְגו' וְהַרְבִּיתִי אֶת זַרְעָהּ וְגו' וְנִתְתִּי לְזַרְעָהּ אֶת כָּל הָאָרְצוֹת הָאֵל וְהַתְּבָרְכוּ וְגו', אַע"כ שְׂכָל זֶה נֶאֱמַר כְּבָר בְּאַבְרָהָם עַל יִצְחָק וְעַל זַרְעוֹ אָמַר עֲתָה לְיִצְחָק כִּינּוֹן שְׂאֵתָה עוֹלָה תְּמִימָה גּוֹר בְּאָרֶץ הַזֹּאת וְלֹא תִצָּא מִמֶּנָּה כְּדֵי שְׂאֵתָה עִמָּךְ מֵעַתָּה וְאַבְרָכְךָ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּזְרַע יִצְחָק וְגו' וַיִּבְרַכְהוּ ה', כִּי לָהּ וְלְזַרְעָהּ אֲתָן וְגו', כִּי בְּזִכּוֹת שְׂאֵתָה תִשָּׁב בָּהּ כֹּל יְמֵיהָ וְתִתְהַלֵּךְ בָּהּ אֶתְנַנָּה לָהּ וְלְזַרְעָהּ אֶת כָּל הָאָרְצוֹת הָאֵל, כְּלוֹמַר אוֹתָם שְׂתִתְהַלֵּךְ בָּהֶן וְלֹא יִצְטָרֵף לְאַלָּה וְשְׂבוּעָהּ, וְלִשְׂאָר הָאָרְצוֹת אֲקִים אֶת הַשְּׂבוּעָה

וגו', ואמר והרביתי את ורעה פכוכבי השמים וגו', ואמר והרביתי ולא הנה צריה שיהי
אמר לאברהם הרבה ארבה את ורעה פכוכבי השמים וכחול וכאן לא אמר אלא פכוכבי,
ולכן נאמר פי מה שהוסיף ליצחק עתה הנה שירבה ורעו פכוכבי השמים תוה זמן מועט
והוא קודם כניסתם לארץ פשיצאו ממצרים וישבו במדבר שאמר משה רבינו עליהם
והנכם היום פכוכבי השמים לרוב, ולכך אמר והרביתי את ורעה פכוכבי השמים ואח"כ
ונתתי לזרעה את כל הארצות האל ומיד יהיו ראויים לשיבתברכו בהם כל גויי הארץ וכמו
שאמרה רחב למרגלים ונשמע וימס לבבנו וגו' פי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל
ועל הארץ מתחת: והיעוד הכ"ז ליצחק גם כן יבא אליו ה' בלילה ההוא וגו' אל תירא
פי אתה אנכי וברכתיה והרביתי את ורעה בעבור אברהם עבדי, בכאן הבטיחו פי לעולם
תהיה שכינתו עמו ועם ורעו, פי אע"פ שאמר למעלה כמה פעמים והרביתי את ורעה
הנה נראה פי אז פשירבה ורעו יהיה שכינתו עמכם, לזה הבטיחו מעתה ואמר אנכי אלהי
אברהם אביה וכיון שאני אלהי אביה אל תירא פי אתה אנכי לעולם ולא אסלק שכינתי
מעליה עד שאקנים מה שהבטחתי, והוא קיום ריבוי הזרע, בעבור אברהם עבדי שהוא
הנה הראשון שנתחסתי לו לאלוה וכן איחס אלהותי עליה ועל ורעה: והיעוד הכ"ח
הברכות שברך יצחק ליצחק ולעשו, ליצחק אמר ויתן לה האלהים וגו' אחר שאמר
הקב"ה לאברהם והנה ברכה הברכות מסורות בידיה לברך את מי שתרצה ואברהם מסרן
ליצחק פדכתיב (בראשית כ"ה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, הנה ביד יצחק
וברשותו לברך את מי שירצה ותתקנים ברכתו ויעודו כמו ברפת ה', ועל כן פלל ברכתו
בכלל היעודים.

ואמר ויתן לה האלהים מטל השמים וגו' ברכה מחודשת ממה שנתברך אברהם ויצחק
ונרעם, וכפי מה שפירשו המפרשים ז"ל, ואמר יעבדוה עמים וישתחוו לה לאומים פי
בהיותם עמים ולאומים גדולים עומדים במלכותם וממשלתם יעבדו אותה, וזה תוספת
ברכה ממה שנאמר והתברכו בו כל גויי הארץ וממה שאמר ויירש ורעה את שער
שונאיו.

ואמר הנה גביר לאחיה וישתחוו לה בני אמה, גם פי לא היו לו אחים אלא עשו לבד,
לכלול בני עשו שנולדו לו כבר שהיו כמו אחיו של עשו וכמו שאמר יעקב אל אחיו
לקטו אבנים על בניו, ואם כן אחי עשו שהיו בניו היו ג"כ כמו אחי יעקב וכלל אותם עם
אביהם שיהיה הוא גביר לכלם וישתחוו לו כמו עבדים, וכמו שאמר אח"כ ואת כל אחיו
נתתי לו לעבדים, ואמר בני אמה תלה אותם באמו פי גם שעשו הרשע מצד קרובי אמו
גמשכה לו הרשעות ואולי תמשך לו ג"כ גדולה מצדם, לזה אמר וישתחוו לה בני אמה,
ובבני יעקב שהיו כולם צדיקים אמר יעקב ליהודה בני אביה פי לא הנה לו שום דמיון
עם קרובי אמותם לשתגיע להם שום יתר שאת ומעלה לו מצדם, ואמר אונרריה ארוה
ומברכיה ברוה ואע"פ שפבר נתברך אברהם אבינו ונרעו בכך שאמר ואברהם מברכיה
ומקללה אאר, פי לשם מדבר לעתיד שפשיברכו אותו יברך הוא ית' את מברכיו, וכאן
אמר מעתה יהיה מבורך מי שיברך אותה ויהיה ארוה מעתה מי שהוא עתיד לקללה,
וכשבא עשו וחרד יצחק חרדה גדולה חזר וקנים הברכות ואמר בטרם תבוא ואברהם
גם ברוה יהיה, פי אין צריה לומר שלא חזר תוה כפי דבור מפל הברכות שברך ליצחק
אלא אף ממקצתן לא חזר בו וקנים אותם מתחלתם עד סופם, והוא מוניתן לה עד מברכיה

ברוך, וזה הנרצה באמרו גם ברוך יהיה עד מלת ברוך שהיא סוף הברכות יהיה ויחולו כולן עליו ועל זרעו: וברכת עשו הנה משמני הארץ יהיה מושבך וגו' זו איטליא של יון וכו'.

כי מה שברך לעשו לא חסר מברכת יעקב כלום אלא בזמן שלא יקיימו ישראל את התורה אז וברכת עלולו מעל צנאריה, וחסר וברך את יעקב ואמר ואל שדי יברך אותה ויפרך ויברך וגו'.

כי למעלה ברכו ברכה שלא הייתה נכללת בברכות הקודמות שנתברכו אברהם ויצחק מפי ה', ועתה חתם את כל ברכותיו של אברהם ושל יצחק על יעקב כי בו יתקיימו ולא בעשו, ובשביל שהברכות שברכו קודם יחשבו שלא במתפונן ובמרמה ולא יחולו לזה אמר ואל שדי יברך אותה וגו', כי ברכתו תהיה בכונה ובשלימות ולא אדם הוא שיבואו לפניו במרמה, ואמר לה ולזרעה אתה, כי באברהם ויצחק לא נאמר אלא לה ולזרעה ירצה ולזרעה בשבילה, ומשמעו הזרע הידוע והוא הטוב ולא יהיה נכלל בו ישמעאל ועשו, אבל בייעקב שהיתה מטתו שלימה בלי שום פיסול אמר לה ולזרעה אתה, ולזרעה שהם אתה פשם שאין בלבך אלא אחד פן בלב כלם וכמו שאמרו בשעת מיתתו וברכתו אותם: והיעוד הכ"ט לייעקב והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם ואלהי יצחק, וכל מה שהבטחתי לזרעם יהיה ולא לישמעאל ועשו, וכמו שאמר לו יצחק בברכו אותו ואל שדי יברך אותה ויפרך ויברך והיית לקהל עמים, כנגד הברכות שנתברך ישמעאל וברכתי אותו והפריתי אותו והרביתי אותו וגו' ונתתיו לגוי גדול, כי גם שנתברך ישמעאל באותן ברכות יתברך גם הוא בכמותן מפי ה', וכנגד עשו אמר ויתן לה את ברכת אברהם לה ולזרעה אתה, כמו שפירשתי למעלה, ועל כל זה אמר פאן אני ה' אלהי אברהם אביה ואלהי יצחק, כי בה יחולו ברכתם ולא בעשו וישמעאל, ועל זה אמר אברהם אביה ייחד אותו אחריו כי כל זרעו של אברהם אינו אלא יעקב ולכה נתינת תקינים בו, ואמר והיה זרעה כעפר הארץ, כי כמו שהעפר הוא בכל מקומות הארץ פן יהיה שימשלו לעתיד בכל העולם, ואמר ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה לרמזו גם פן על חילוק השבטים לד' דגלים כנגד ארבע רוחות העולם, והבטיחו להשיבו אל האדמה וגו', ואמר כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לה, הבטיחו כי לא יעזוב אותו בהיותו בגלות אז בגאולה עד שישלים לו כל הבטחותיו: והיעוד הל' לא יקרא שמך וגו' אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלציה יצאו, ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לה אתננה ולזרעה אחריה אתן את הארץ מפני שהמלאך שנתאבק עמו ברח לייעקב ואמר לו לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם וגו', הורה שהודה לו על הבכורה ועל הברכה שלקח מעשו כי הייתה ראויה והגונה לו ולא יאמר עוד כי בעקבה לקחה, כי ראויה הייתה לו פיון ששרה עם אלהים והוא המלאך גם פן יהיה שורר עם אנשים והוא עשו וזרעו, ועתה חזר האל יתב' לקיים לו שם ישראל ויקרא שמו ישראל, כי המלאך לא החליף עדיין השם אלא שגלה לו מה שעתיד האל יתב' לקרותו ישראל, ולכן אמר פאן שמו ישראל, ואמר שמך יעקב לא יקרא עוד שמך יעקב, ירצה שמך יעקב בעודך חי לא יקרא שמך עוד על בניה אחר מיתתך יעקב כי אם ישראל יהיה שמך, וכמו שראינו אחר מיתתו שלא נקראו בתורה בניו אחריו פשם יעקב אלא בני ישראל, ומפני כי שם יעקב היה מורה פי בעקבה וערמה לקח הבכורה והברכה

לכה נקרא ישראל לומר כי מן השמים הספיקו עמו בזה כי שרה עם אלהים ועם אנשים, ולכה שני השמות קיימים כי בא שם ישראל וגלה על שם יעקב כי לא בעקבה וערמה לקחם כי חלקו ונחלתו היא מן שמים, ומה שנקרא יעקב אינו מגזרת עקבה אלא מגזרת עקב כי ידו היתה אוחזת בעקבו שהיה מעפבו מלצאת ראשון כי הוא היה הבכור, ועם כל זה לא נזכרו בניו בכל קבלת התורה והמצוות כי אם בשם ישראל המורה כי מלמעלה ניתנה לו שררה כדי שיקבלו בניו התורה שהיא מלמעלה מן השמים: ואפשר לפרש עוד על פסוק זה שמה יעקב על שם וידו אוחזת בעקב עשו כי על זה נקרא יעקב פשוט עוד ולא יקרא שמה עוד יעקב על מה שאירע אח"כ אותו בבכורה ובברכה כי אם ישראל היה שמה, כלו' שם יעקב על שם ישראל? תיחס לא מלשון עקבה, ושיעור הפתוב לא יקרא שמה על מה שיאירע עוד אחר הלידה יעקב, כי לא על שם העקבה הושם שמה יעקב מתחלה כי אם שם העקב כנזכר: ואמר לו עוד אני אל שדי פרה ורבה אע"פ שפבר נולדו כל השבטים לבד מבנימין שהיה במעי אמו וגם לא היה יכול ליקח עוד נשים ופלגשים כמו שאמר לו לבן ואם תקח נשים וגו', א"כ מה שאמר לו פרה ורבה היה לענין שמירת דרך ה' לעשות צדקה ומשפט כמו שאחז הוא דרך אבותיו כה בניו יאחזו דרכו, וזהו שאמר אני אל שדי שאמרתי לעולמי די לאחר שבראתי שמים ב"ב מזלות נאריך ב"ב ועליהם נתתי לה י"ב שבטים כנגדם, מעתה פרה ורבה בתלמוד ובמעשה שתורה הדרך הטובה והישרה, ואמר גוי וקהל גוים יהיה ממך על בנימין לא אמר יצא כמ"ש ומלכים ומחלציה יצאו מפני שפבר יצא מחלציו והיה בפטן אז ומלכים מחלציה יצאו נתקיים כמו שכתבו חז"ל וחזר והבטיחו על נתינת הארץ ואמר ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לה אתנה ולזרעה אחריה אתן את הארץ, אע"פ שפבר אמר בלכתו לחרו הארץ אשר אתה שוכב עליה לה אתנה ולזרעה, עתה שכל זרעו אתו בעולם חזר להבטיחו, שלא נאמר כי ההבטחה ראשונה היתה לדבר שלא בא לעולם, ואמר אשר נתתי לאברהם וליצחק לה אתנה, כי גם שבנתינת לאברהם וליצחק היתה ידוע שהיא ליעקב ובניו כי ביצחק יקרא לו לאברהם זרע ולא כל יצחק אלא שהוא יעקב, עכ"ז היה אפשר כי אחר שיירשנה זרעו של יעקב אם לא ייטיבו דרכם יחזרו ויזכו בה עשו וישמעאל מכח אביהם ולא תחזור לעולם ליד ישראל, לכה אמר הארץ אשר נתתי להם עתה מחדש אני נותנה לה ולזרעה אתן את הארץ, שתהיה לעולם שלהם וינערו רשעים ממנה והם בני עשו וישמעאל, כי גם פשישראל משועבדים בה הם חייבים במצות התלויות בה כי היא ארצם והם בטוחים שיחזירנה האל ית' להם בסוף הימים: ואפשר שירמוז הפתוב לביאה ראשונה ושניה ושלישית העתידה במהרה בימינו.

על ביאה ראשונה אמר ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק כי בזכותם ירשו אותה בראשונה, וכשגלו ממנה בגלות בכל היו יכולים לזכות בה עשו וישמעאל מכח אביהם, ולכן אמר לה אתנה, כי בזכותה אחזור ואתנה להם פשיעלו מבבל ותהיה קדושה לשענתה ולעתידי לבא, שאם תפסק קדושתה פשיעלו ממנה בחורבן בית שני שוב לא היה להם תקנה לשוב אליה עוד שפבר נתקיימו הבטחות כל האבות אע"פ שנאמר בה עד עולם במה שעמדו בה פבר, יש עולם ועולמי ועולמי של יובל, ועוד כי לא באו כל ההבטחות אלא בהיותם ראויים וכשחטאו וגלו ממנה אעפ"י שישבו בתשובה לא היה להם שום זכות בארץ, ולכה בזכות יעקב נתקדשה לשענתה ולעתידי כדי שתהא נוחה

לִיכְבֹּשׁ לְבָנָיו אַחַר שִׁישׁוּבוּ בְּסוֹף הַגְּלוּת הָאֲרוּךְ וְאִז תִּנְתֵּן לָהֶם בְּחֻסְדֵי הָאֵל ית', לֹא בְּשִׁבִיל מַה שֶׁהִבְטִיחַ לְאַבוֹת שֶׁכִּבְרָ קִיַּים בְּפַעַם הָא' בְּשִׁבִיל זְכוּת אַבְרָהָם וַיִּצְחָק, זְכוּת אַבְרָהָם קוֹדֵם בְּנֵן בֵּית שְׁלֹמֹה, וְזְכוּת יִצְחָק לְאַחַר בְּנֵן הַבֵּית שֶׁבְנֵה שְׁלֹמֹה שֶׁנִּתְקַדַּשׁ בָּהּ בַּעֲקֵדָה שֶׁהָיָה בְּהַר הַמְּוֹרֵת, וּבְפַעַם הַשְּׁנִיית בְּזְכוּת יַעֲקֹב, וּכְלָל זְכוּתוֹ קִדְוֹשֶׁת הָאָרֶץ אַף לְאַחַר שֶׁגָּלוּ מִמִּנְהָ שֶׁתְּהִיָּה קִדְוֹשָׁה וּבִזְהָ תְהִיָּה נֹחַת לִינְתֵן פַּעַם שְׁלִישִׁית בְּיַד בְּנָיו בְּחֻסְדֵי הָאֵל ית', כִּי כִּבְרָ תְמַה זְכוּת וְהִבְטַחְתָּ הָאָבוֹת לְעֵנֵן הָאָרֶץ כְּמוֹ שֶׁפִּיר', וְזֶהוּ שֶׁאָמַר וַיִּזְרַעְךָ אַחֲרַיָּה אֲתֵן אֶת הָאָרֶץ: וְהִיעוֹד הַל"א אֵל תִּירָא מְרָדָה מְצַרִּימָה כִּי לְגוֹי גְדוֹל אֲשִׁימָךָ שֶׁם אֲנִכִי אֲרַד עִמָּךָ מְצַרִּימָה וְאֲנִכִי אֲעַלֶּךָ וְגו', גַּם כִּי כִּבְרָ נָסַע הוּא וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וּבָא בְּאֵר שִׁבְעַת מִפְּנֵי שְׁזַבַּח זְבָחִים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק שֶׁהָיָה עוֹלָה תְּמִימָה וְלֹא יֵצֵא ח"ל כְּדֵי שִׁיְהִיָּה מָגֵן לוֹ, הָיָה נִרְאֶה שֶׁהָיָה מִתִּירָא וְשֶׁהָיָה דַעְתּוֹ לְחִזּוֹר מִיַּד כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֵלְכָה וְאַרְאֶנּוּ רְאֵיָה בְּעַלְמָא וְאַחַר כֵּן יִחֲזוֹר, וְלִכְךָ אָמַר לוֹ אֲנִכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וְאַשְׁמֹר לְךָ זְכוּתוֹ, אֵל תִּירָא מְרָדָה מְצַרִּימָה וּמִלְעַמּוֹד שֶׁם כִּי לְגוֹי גְדוֹל אֲשִׁימָךָ שֶׁם, כִּי עֵינֶיךָ מֵהַשְׁבֵּט אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּרַבּוּי זָרַע לֹא הָיָה אֲלֵא ח"ל כִּי הוּא בְּעַצְמוֹ לֹא הָיָה זֹכֵה לְבָנִים בְּחֻרָן אֲכָל כֵּן בְּנוֹ הָיָה זֹכֵה לְבָנִים בְּחֻרָן כִּי כֹּלָם נוֹלְדוּ לוֹ שֶׁם וְאִפְּלִי בְּנִימִין אִמּוֹ הִיְתָה מְעוֹפְרַת שֶׁם וְכֵן עָתָה אָמַר לוֹ כִּי לְגוֹי גְדוֹל אֲשִׁימָךָ שֶׁם, כִּי עֵינֶיךָ הֶרַבּוּי שֶׁהִבְטַחְתָּ הָיָה בְּגֵרוֹת ח"ל כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם יְדַע תִּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זָרַעְךָ בְּאֶרֶץ אֲרָץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם וְגו' וְלֹא אָמַר זָרַעְךָ יִהְיֶה גֵר אֲלֵא גֵר יִהְיֶה זָרַעְךָ מִשְׁעָה שִׁיְהִיָּה לְךָ רַבּוּי זָרַע יִהְיוּ גֵרִים כִּי בְּמִקּוֹם גֵּרוּתָם יִפְרוּ וַיִּרְבּוּ, לְהוֹרוֹת כִּי גַם בַּח"ל שֶׁשָּׂרִי מַעֲלָה וְהַמְזַלּוֹת שׁוֹלְטִים בָּהּ אַרְבָּה אֵת זָרַעְךָ גַּם כִּי הַמְזַל הָיָה מוֹרָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְךָ זָרַע, וְלִכְךָ אָמַר כִּי לְגוֹי גְדוֹל אֲשִׁימָךָ שֶׁם, וְאָמַר אֲנִכִי אֲרַד עִמָּךָ מְצַרִּימָה מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מִרְאֶה יַעֲקֹב ג"כ בְּזַבְּחוֹ זְבָחִים לְאֱלֹהֵי אָבִיו כְּמוֹ שֶׁהָיָה מִתְפָּרֵד מֵאֱלֹהֵיו כִּי מִי שֶׁהוּא בֹא"י כְּמִי שִׁישׁ לוֹ אֱלוֹהִים, וְלִכֵּן אָמַר לוֹ לֹא תַחֲוֹשׁ כִּי אֲנִכִי אֲרַד עִמָּךָ מְצַרִּימָה וְאֲנִכִי אֲעַלֶּךָ גַּם עָלָה, בְּעֵילוּי וְכִבּוּד גְדוֹל כִּי יוֹסֵף יִהְיֶה בְּמַעֲלָתוֹ וְהוּא יִשִׁית יָדוֹ עַל עֵינֶיךָ.

וְאִפְשָׁר לְפָרֵשׁ גַּם כֵּן אֲעַלֶּךָ גַּם עָלָה אֲעַלֶּה אוֹתָךְ וְגַם עָלָה לְבָנֶיךָ שֶׁאֲעַלֵּם מֵאָרֶץ מְצַרִּים: וְהִיעוֹד הַל"ב בְּרַכַּת יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף וּבְנָיו, הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכּוּ אֲבוֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וַיִּצְחָק הָאֱלֹהִים הִרְוָעָה אוֹתִי, מִיַּעַט כְּבוֹדוֹ לְעַרְךָ כְּבוֹד וּמַעֲלַת אֲבוֹתָיו שֶׁהֵם הָיוּ מִתְהַלְכִים לְפָנָי ה' וְלֹא הָיוּ צָרִיכִים סַעַד לְתוֹמְכֶם וְהוּא הָיָה צָרִיךְ סַעַד לְתוֹמְכוֹ, שֶׁהָאֵל ית' הָיָה כְּמוֹ רוּעָה רַחֲמָן עִמּוֹ לְנַהֲלוֹ וּלְתַמְכוֹ בְּנַחַת מַעוֹדוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, לְטוֹבָתוֹ וּלְהַצִּילוֹ מִכָּל רָעָה שֶׁלֹּא תֵאָנֶנֶה לוֹ הָיָה שׁוֹלֵחַ מִלֵּאף שִׁיגְאֵלְנוּ, וְאָמַר כִּי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכּוּ אֲבוֹתַי לְפָנָיו וְגו' הוּא יִבְרַךְ אֶת הַנְּעָרִים עַל יְדֵי הַמְּלֵאף הַגְּנוּאֵל אוֹתִי מִכָּל רָע, וְאָמַר וַיִּקְרָא בְּהֵם שְׁמֵי וְשֵׁם אֲבוֹתַי אַבְרָהָם יִצְחָק כִּי אַחַר שֶׁכָּלָם בְּכָלָל בְּנָיו כְּמוֹ שֶׁאָמַר כִּי רֵאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי אֲמַר וַיִּקְרָא בְּהֵם שְׁמֵי קוֹדֵם,, שִׁיאֲמָרוּ שֶׁהֵם בְּנֵי יַעֲקֹב וְאִם"כ בְּנֵי אַבְרָהָם וַיִּצְחָק, כִּי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָם בְּנֵי יַעֲקֹב מִמֶּשׁ אֲלֵא בְנֵי בְנָיו כְּשֶׁהֵם מִתִּיַחֲסִים אֵל הָאָבוֹת הֵם נִקְרָאִים בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, וְאָמַר וַיִּזְגּוּ לְרֵב בְּקִרְבֵּי הָאָרֶץ כִּי בִהְיוֹתָם בְּנֵי יוֹסֵף שֶׁהָיָה מְלֵאף וְשִׁלִּיט עַל אֶרֶץ מְצַרִּים לֹא נִשְׁתַּעֲבְדוּ כָּל כֶּף כְּמוֹ שֶׁאָר הַשְּׁבָטִים כִּי הָיוּ נוֹהֲגִים בְּהֵם כְּבוֹד לְכַבּוֹד יוֹסֵף אֲבִיהֶם, וְלִכְךָ עָלָה בְּדַעְתָּם לְמַהֵר אֶת הַקֶּץ וַיִּצְאוּ מִקְצָתָם שְׁלִשִׁים שָׁנָה קוֹדֵם יֵצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמְצַרִּים, וּבְשִׁבִיל שֶׁלֹּא נִשְׁתַּעֲבְדוּ כ"כ לֹא פָרוּ וַיִּרְבוּ כָּל כֶּף כְּמוֹ שֶׁאָר הַשְּׁבָטִים כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנּוּ אוֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרוֹץ, וְהִנֵּה רוֹאֶה כִּי בְּמִנְיֵן

הפקודים אפרים ארבעים אלה ומנשה ל"ב אלה, ואין בכל השבטים מי שלא יעלה ליותר מארבעים עד שבעים אלה זולת שבט בנימין שהיו ל"ה אלה, ועל פן אמר וידגו לרב בקרב הארץ, פי עיקר ברפת רבויים לא תתקנים פי אם בקרב ארץ ישראל, וכמו שאמרו בני יוסף ליהושע בחלקו את הארץ (יהושע י"ז) מדוע נתת לי נחלה גורל אחד וגו' ואני עם רב עד אשר עד פה ברכני ה', פי עתה בכניסתם לארץ נתקיימה ברכתם במעט מן הזמן, פי במנון באי הארץ כבר היה מנשה נ"ה אלה ואפרים לא היה אלא ל"ב אלה, ובכניסתם לארץ במעט השנים שכבשו וחלקו נראה שנתרבו ונתברכו, ואמר עוד בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים פאפרים וכמנשה, פי מי שירצה לברך את בנו יברכהו כבני יעקב גדולים פראובן ושמעון ועתה שאמר עליהם שהם יהיו פראובן ושמעון אם פן מי שמברך את בנו יברכהו ושיאמר לו ישמך אלהים פאפרים וכמנשה, שהרי הם בני גדולים ליעקב פראובן ושמעון וכמו פראובן קודם לשמעון פן אפרים קודם למנשה לברכה, ולכן אמר וישם את אפרים לפני מנשה וגו': והיעוד הל"ג ברפת יעקב לבניו ראובן בכורי אתה וגו' עד פל אלה וגו' וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם, והלא יש מהם שלא ברכה אלא קינטרם, אלא כף פירושו וזאת אשר דבר להם אביהם מה שאמור בענין יכול שלא ברך לראובן ושמעון ולוי ת"ל ויברך אותם פלם במשמע, כף פירש"י ז"ל.

ויתכן על פי' שיאמר כף וזאת אשר להם בקנשי עכ"ז לא מנע עצמו מלברך אותם גם פן, ועוד פי' איש אשר כברכתו ברך אותם ברכה העתידה לבא על פל אחד ואחד אותם וכו', פללן בכל הברכות פדכתיב ברך אותם ואם לא ברכן אלא מה שהיה עתיד לבא על פל אחד מה ברכן הרי היה עתיד לבא עליהן אלא שהוסיף לכל אחד ברכה מעין הברכה שהיתה עתידה לבא עליו, וזש"א איש אשר כברכתו ברך אותם, פעין ברכה שהיתה עתידה לבוא עליו ברכן והוסיף לכל אחד משלו, וקיים גם פן מה שהיה עתיד לבוא עליהם כברכתו אותם שלא יגרום לשום אחד מהם שום חטא ועון לשלא תבוא עליו הברכה העתידה: והיעוד הל"ד למנשה רבינו ראה ראיתי וגו' נארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ שהיא, הורה שרצה לקיים פה היעוד שיעד ליעקב אבינו ברכתו מצרימה אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עליה, שרמז בעליה השניה שיעלה את בניו ממצרים, ולכן אמר נארד כמו שאמרתי אנכי ארד, ואמר להעלותו כמו שאמר גם עליה, אני רוצה לקיים פל מה שהבטחתי, ואמר אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש מה שלא הזכיר עד עתה, פי בימי אברהם היה הולך הפנעני וכובש אותה פדכתיב והפנעני אז בארץ, ועדיין לא היתה אז טובה ורחבה זבת חלב ודבש עד שנתחזקו פה וסקלו אותה מאבן ותקנו אותה ונטעה ונטייבה ונדיירה פולה באופן שהיתה עתה כבר מתוקנת והיתה זבת חלב וכו', וכן הדרכים היו עתה מתוקנים ומינשרים וכרפים וערים פנויות פכתים ובורות וכמו שנאמר בזמן ביאתם לארץ והיה פי וגו' ערים גדולות וטובות אשר לא בנית וכתים מלאים פל טוב אשר וגו' ובורות חצובים וגו' פרמים וזיתים וגו', וע"כ אמר אני רוצה להעלותו אל ארץ טובה וגו', פי אמרתי לאבותם מעט ואני אעשה להם הרבה יותר ממה שהבטחתי.

ואפשר שרמז גם פן זה הענין במה שאמר ואנכי אעלה גם עליה, וירמזו שתי העליות לזרעו, שיעלם לארץ ישראל וגם עלה לא פמות שהיא עתה אלא ביתר שאת ומעלה

שְׁתֵּהִיָּהּ בְּזִמְנוֹ הַהוּא, וְלִכְפֹּף חִזְרוּ וְאָמַר אֶל מְקוֹם הַכְּנָעִי וְגו' וְלֹא אָמַר אֶל אֶרֶץ לְרִמְזוֹ אֶל
הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהָיוּ כְּבָר מוֹכֵנִים לְדוֹר בָּהֶם כְּמוֹ שֶׁאָמַר עָרִים גְּדוּלוֹת וְטוֹבוֹת וְגו' וּבְתִים וְגו',
וְלֹא יַעֲלֶם לְאֶרֶץ חֲרָבָה שֶׁיִּצְטָטְרוּ לְטָרוֹחַ פְּמָה שְׁנַיִם לְבָנוֹת לָהֶם עָרִים וּבְתִים וְלַעֲבֹד
הָאֶרֶץ מִחֲדָשׁ וְלִסְקָלָהּ מֵאֲבָן: וּבְכָל־דִּיבּוֹר וְיַעֲוֹד זֶה נִכְלָל הַיַּעֲוֹד תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים
עַל הַהָר הַזֶּה, וְהוּא מִתַּן תּוֹרָה, וְכֵן שִׁיבִיא עַל פְּרֻעָה וְעַל מִצְרִים הַמְּכֹחוֹת הָרְאוּיוֹת
וּמִיַּעֲדוֹת לָהֶם כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְשִׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי וְהִפִּיתִי אֶת מִצְרַיִם וְגו' וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם,
לֹא רָצָה הָאֵל ית' שִׁיִּצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם עַל כְּרַחֲמֵם וְשִׁלַּח מְרֻשׁוֹתָם וְנִדְעָתָם בְּכַח
הַמְּכֹחוֹת שִׁיבִיא עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְכַבֵּשׁם וְיִצְאוּ לַעֲיִנֵיהֶם בְּיַד רַמָּה עַל כְּרַחֲמֵם, אֲלֵא
שֶׁפְּרֻעָה עֲצָמוֹ יִשְׁלַחֲם וַיֵּאמֶר לָהֶם קוּמוּ צְאוּ וְגו' כְּדִי לְהַטְעוֹת אוֹתָם שֶׁיִּחְשְׁבוּ שֶׁלֹּא הָיוּ
יְכוֹלִים לְצַאת כִּי אִם בְּרֻשׁוֹתָם, וְעַל זֶה יִצְאוּ אַחֲרֵיהֶם אַח"כ כִּי שֶׁלֹּא חִזְרוּ אַחַר שֶׁלִּשְׁא
יָמִים וַיִּדְוֹנוּ בַּיָּם כְּמוֹ שֶׁדָּנּוּ אֶת בְּנֵי זִכְרִי יִשְׂרָאֵל, וְגַם כִּי בָּזָה הָיָה מִתְחַזֵּק לָבָם בְּכָל
הַדְּבָרִים עַד שֶׁיִּקְבְּלוּ עַנְשָׁהּ, וְכֵן מִטְעַם אַחַר גַּם כֵּן, שֶׁכְּמוֹ שֶׁנִּכְנָסוּ וַיִּרְדּוּ לְמִצְרַיִם בְּרֻשׁוֹת
פְּרֻעָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְיוֹסֵף אֲמֹר אֶל אַחִיךָ זֹאת עָשׂוּ וְגו' וַיִּקְחוּ אֶת אֲבִיכֶם וְאֶת בְּתִיכֶם וּבִיא
אֵלַי וְגו' כֵּן הָיָה מִן הָרְאוּיָה שֶׁלֹּא יִצְאוּ כִּי אִם בְּרֻשׁוֹתָם, וְלִכְפֹּף אָמַר וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם,
וְכִשְׁשִׁלַּח אוֹתָם אַחַר כֵּן וְאָמַר קוּמוּ צְאוּ וְגו' גְּלָה לֹא הָיָה תְּבַרְכֶּה לְמַשָּׁה כִּי לֹא הָיָה
מִשְׁלַחֲם אֲלֵא ע"מ שֶׁיִּחְזְרוּ, וְלִכְפֹּף לֹא יִירָא וְלֹא יִחְפֹּז כִּי שֶׁיִּירָאָה שֶׁהוּא נוֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם, וְזֶה
שֶׁאָמַר לוֹ הַקַּב"ה לְמַשָּׁה עוֹד נִגַע אֶחָד אָבִיא עַל פְּרֻעָה וְגו' אַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם מִזֶּה
וְגו' יִגְרַשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה, כְּלוֹ' לֹא יִגְרַשׁ אֶתְכֶם אֲלֵא מִזֶּה לֹא שֶׁתִּלְכוּ מִכָּל תַּחְנוּמוֹ אֲלֵא דַרְךְ
שֶׁלִּשְׁתַּת יָמִים, וְלִכְפֹּף כִּי שֶׁיִּירָאָה שֶׁלֹּא חִזְרוּ רַדְף אַחֲרֵיהֶם: וְהַיַּעֲוֹד הַל"ה בְּדִיבּוֹר וְאֵרָא לְכֵן
אֲמֹר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם וְגו' וְלִקְחֵתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהִיִּיתִי לְכֶם לֵאלֹהִים
וְגו' וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי הַפֶּלֶא נִתְקַיְּיִם לְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם זוֹלַת
וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאֶרֶץ וְגו' שֶׁלֹּא נִתְקַיְּיִם בָּהֶם אֲלֵא בְּבִנְיָהֶם הַפְּחוּתִים מִבְּנֵי עֲשָׂרִים
וְהַנּוֹלָדִים אַח"כ וּבְזִקְנֵי יוֹתֵר מִס' שָׁנָה, וְלִכְפֹּף אָמַר וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאֶרֶץ וְנִתְמַתִּי אוֹתָהּ
לְכֶם, אֶתְכֶם שְׁנֵי חֲלָקִים שֶׁבְכֶם וְהֵם הַנְּעָרִים וְהַזְּקֵנִים, וְכֵן אָמַר לְפִי הַפְּשִׁט וְנִתְמַתִּי אוֹתָהּ
לְכֶם מוֹרְשָׁה, מוֹרְשָׁה אֲתִנַּנָּה שֶׁלֹּא יִכְנָסוּ בְּעוֹנֵם וְנִתְמַתִּי לְשִׁלְמֵם שֶׁכֵּר טוֹב לְמַתְהַלְכִים לְפָנָיו
וְהֵם בְּאֵי הָאֶרֶץ: וְהַיַּעֲוֹד הַל"ו הַתִּיבְּבוֹ וְרָאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' וְגו', וְאֲנִי הִנְנִי מְחַזֵּק אֶת לֵב
מִצְרַיִם וְגו', הִנֵּה יַעֲוֹד זֶה לֹא הָיָה בְּכָל־הַמְּכֹחוֹת שֶׁאָמַר לָהֶם וְשִׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי וְהִפִּיתִי אֶת
מִצְרַיִם וְגו' שֶׁהָרִי אָמַר וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם וְגו', כִּי כָּל הַמְּכֹחוֹת לֹא הָיוּ אֲלֵא עַד
שֶׁיִּשְׁלַחֲם מֵאֲרָצוֹ וְכִבֵּר שֶׁלַחֲם, וְכֵן נִרְאָה שֶׁלֹּא גְּלָה לוֹ מַשָּׁה רַבִּינוּ עֲנִין קְרִיעַת יָם סוּף
עַד עֲתָה, כִּי גַם הַמְּכֹחוֹת לֹא אֲמָרְן לֹא אֲלֵא זֹה אַחַר זֹה, וְאִם נֹאמַר שֶׁאֵפ"כ הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיִּבְאוּ
כָּל הַמְּכֹחוֹת שֶׁבָּאוּ אֲלֵא שֶׁהַקַּב"ה הָיָה חוֹזֵר וְאוֹמְרֵן לוֹ בְּזִמְנוֹ שֶׁהָיָה רוֹצֵה לְהִבְיָאוֹ, זֶה אֶפְשָׁר
בְּעֲשָׂר מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ חֲקוּקוֹת בְּמִטָּה שֶׁבִּידוֹ דצ"ד ע"ש בַּח"ב, אֲבָל קְרִיעַת יָם סוּף
לֹא הָיְתָה רְמוּזָה בְּמִטָּה כִּי לֹא הָיוּ רְמוּזוֹת בְּמִטָּה כִּי אִם הַמְּכֹחוֹת שֶׁיִּבְאוּ עַל הַמִּצְרַיִים
בְּמִצְרַיִם, וְגַם כִּי ע"י הַמְּכֹחוֹת הָיָה גַם קְרִיעַת יָם סוּף עכ"ז לֹא נִרְמַז בְּמִטָּה.

וְלִתַּת טַעַם ע"ז נֹאמַר, כִּי מִתְחַלְלָה פִּינּוֹן הָאֵל ית' לְהַנָּקֵם מִמִּצְרַיִם עַל מַה שֶׁעָשׂוּ לְבְנֵיהֶם
שֶׁהִשְׁלִיכוּם לְיָאוֹר וְדִינָם הָיָה שֶׁיִּמּוּתוּ גַם הֵם בְּמִיָּם, וְאִם הָיָה מְמִיתָם בְּתַחֲלָה בְּמִיָּם
שֶׁיִּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם עַל כְּרַחֲמֵם וְיִרְדְּפוּ אַחֲרֵיהֶם וְיִטְבְּעוּ בְּמִיָּם לֹא הָיוּ נִפְרָעִים מִכָּל
מַה שֶׁעָשׂוּ וְלֹא הָיָה נוֹקֵם הַקַּב"ה נִקְמַת יִשְׂרָאֵל בְּמַה שֶׁעָנּוּ אוֹתָם בְּדְבָרִים אַחֲרֵים שֶׁלֹּא

היו חייבים מיטה, ולכן רצה להביא עליהם קונדס עֶשֶׂר מכות שֶׁכַּל אחת היתה פֶּרְעוֹן וּנְקֵמָה מִדָּה פִּנְגָד מִדָּה על מה שֶׁעָנוּ וְהָרְעוּ לְיִשְׂרָאֵל, וְכִמוּ שְׁפִי חֲכָמִים ז"ל בְּמִדְרָשׁ, וּמִפְּנֵי זֶה הִיְתָה מִפֶּת בְּכוֹרוֹת הַמִּכָּה הָאֲחֵרוֹנָה שֶׁבְּמִכּוֹת אַחַר שֶׁסָּבְלוּ מִכּוֹת וַיְסוּרִין הֵם וּבְכוֹרֵיהֶם עַל מַה שֶׁעָשׂוּ, מֵתוּ בְּכוֹרֵיהֶן עַל שֶׁגָּזְרוּ אִם בֶּן הוּא וְהִמָּתֵן אֹתוֹ וְעַל מַה שֶׁגָּזְרוּ כָּל הַבֵּן הַיְלִוּד הַיְאֻנְרָה תִּשְׁלִיכֶנּוּ טוֹבְעוּ בְּיַם סוּף, וְא"כ לְכֹה נִתְאַחֲרָה קְרִיעַת יָם וְלֹא נִוְדָעָה מִקּוֹדֵם, אֲלֵא שֶׁהַקָּדִים הַקַּב"ה וְאָמַר לַמֶּשֶׁה שִׂיאֵמַר לַפֶּרְעֹה דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים גִּלְדָּה בְּמִדְבָר וְנִזְבַּחַהּ וְגו' וְלֹא הָיָה יָדוּעַ עַד־יָיִן לַמֶּשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל לָמָּה לֹא הָיָה אוֹמֵר בְּפִירוּשׁ שִׁישְׁלַחְם כְּדִי שִׁיקְבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה וַיִּלְכוּ לְאַרְצָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבוֹתָם, וְהַכְּנוּנָה הִיְתָה כִּי כְּשִׁיסָפִים פֶּרְעֹה לְשַׁלַּחְם לֹא יָתֵן לָהֶם רְשׁוּת אֲלֵא לְדֶרֶךְ ג' יָמִים וְאַח"כּ יָשׁוּבוּ וְכִשְׁיִרְאָהּ שֶׁלֹּא יָשׁוּבוּ יִרְדּוּף אַחֲרֵיהֶם עַד שִׁיכְנֹס לָיִם, שָׂאֵם הָיוּ אוֹמְרִים שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים עַל מִנְתּוֹ שֶׁלֹּא לָשׁוּב לֹא הָיָה רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶם וְגַם לֹא הָיוּ מִשְׁאִילִים לָהֶם כְּלִי כֶסֶף וְכִלֵּי זָהָב מִקּוֹדֵם וְאִם הָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹדְעִים קְרִיעַת יָם סוּף אוֹלֵי שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹצְאִים עַל מִנְתּוֹ לִיכְנֹס לָיִם, וְלִכּוֹן לֹא נִתְגַּלָּה ג"כ לַמֶּשֶׁה וְלֹא נִחְסַק בְּמִטָּה רָמְזוּ קְרִיעַת יָם סוּף כְּמוֹ שֶׁאָר הַמִּכּוֹת: וְכֵן נוֹכַל לוֹמַר כִּי מַה שֶׁלֹּא נִרְמַז קְרִיעַת יָם סוּף בְּמִטָּה בְּכָל־דָּצ"ךְ וְכו', מִפְּנֵי כִּי מִטָּה זֶה בָּא לְיִסֵּר אֶת מִצְרַיִם וְכִמוֹ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב וְשַׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי וְהִפִּיתִי אֶת מִצְרַיִם בְּכָל גְּפִלְאוֹתַי וְגו' וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם.

וּלְכֹה הָיוּ חֲקוּקוֹת הַמִּכּוֹת בּוֹ, אֲבָל קְרִיעַת יָם סוּף הָיוּ בּוֹ שְׁנֵי דְבָרִים הַפְּכִיִּים, גַּם גְּדוֹל לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲבְרוּ בְּיָם בִּיבֻשָׁה וְעֲשָׂרָה נְסִים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָהֶם בּוֹ, וּמִכָּה לְמִצְרַיִם שֶׁיִּכְנָסוּ וַיִּטְבְּעוּ בּוֹ, וְאִם הִיְתָה רְמוּזָה בְּמִטָּה לֹא הָיָה מוֹרָה אֲלֵא עַל מַה שֶׁהוֹטְבְּעוּ בּוֹ מִצְרַיִם כְּמוֹ שֶׁאָר הַמִּכּוֹת, כִּי נְסִים שֶׁנַּעֲשָׂה לְיִשְׂרָאֵל אִינּוּ רְאוּי שִׁיְהִיָּה רְמוּז בְּכָל־ל הַמִּכּוֹת שֶׁהוֹכּוּ מִצְרַיִם, וְהָיָה עֵינָקֵר הַגֵּס חֶסֶר מִן הַמִּטָּה, וּלְכֹה לֹא נִרְמַז כָּל־ל כִּי עֵינָקֵר גַּם קְרִיעַת יָם סוּף הָיָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲבְרוּ בְּיָם בְּחֶרֶבָה כִּי טְבִיעַת הַמִּצְרַיִים בְּטְבַע הָיָה אַחַר שֶׁנִּכְנָסוּ לָיִם, וְלִכּוֹן נִתְיִירָאוּ מֵאֵד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּשִׂרְאוּ מִצְרַיִם נוֹסַע אַחֲרֵיהֶם, וְאָמַר לָהֶם מִשֶּׁה אֵל תִּירָאוּ וְגו', כִּי כְּבָר הַבֵּין מִשֶּׁה רַבִּינוּ כְּשִׂאֵמַר לוֹ הָאֵל יִתְב' עַל מִפֶּת בְּכוֹרוֹת עוֹד נִגַּע אַחַד וְגו' אַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם מִזֶּה, כִּי לֹא הָיָה מְשַׁלַּחְם פֶּרְעֹה מְכַל וְכַל אֲלֵא שִׁירְדוּף אַחֲרֵיהֶם וְשֵׁם הָיָה מְנוּנָע בְּטְבִיעַת יָם סוּף, כִּי פֹה בְּמִצְרַיִם לֹא נִשְׂאָר אֲלֵא נִגַּע א' אֲבָל בְּיָם יִטְבַּע אוֹתָם, וּלְכֹה אָמַר לְיִשְׂרָאֵל אֵל תִּירָאוּ הַתִּיַּצְבוּ וּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' וְגו' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם, כִּי גַם שִׁרְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם שֶׁלֹּא חֲשַׁבְתֶּם לְרְאוֹתָם וְלֹא עָלָה עַל דַּעְתְּכֶם שִׁירְדְּפוּ אַחֲרֵיכֶם אַחַר שֶׁהוֹכּוּ כְּמָה מִכּוֹת עַד.

שֶׁשְׁלַחוּ אֶתְכֶם, לֹא תוֹסִיפוּ לְרְאוֹתָם עוֹד עַד עוֹלָם, שֶׁלֹּא יִרְדְּפוּ עוֹד אֶתְכֶם, וְאִז כְּשִׂרְאוּ יִשְׂרָאֵל קְרִיעַת יָם סוּף וּמַה שֶׁאֵירַע לָהֶם מִהַנְּסִים וּמַה שֶׁאֵירַע לְמִצְרַיִם שֶׁנִּטְבְּעוּ בָּהֶם, הִירְאָה שֶׁהָיוּ יִרְאִים קוֹדֵם מִהַמִּצְרַיִם נִתְיִירָאוּ מִהַקַּב"ה שֶׁלֹּא יַעֲנִישֶׁם עַל כֹּה וְהִאֲמִינוּ בָּה' וּבְמִשֶּׁה, כִּי עַד עַתָּה לֹא הִיְתָה אֲמוּנָתָם שֶׁלִּימָה כְּשִׂרְאוּ מִצְרַיִם נוֹסַע אַחֲרֵיהֶם: וְהִיעוֹד הַל"ז וַיֵּאמֶר אִם שְׁמוּעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֲלֵהִיָּה וְהִישָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְגו' כָּל הַמַּחְלָה אֲשֶׁר שִׁמְתִי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עָלֶיָּהּ וְגו', הוּא יַעוֹד עַל תְּנַאי בְּפִירוּשׁ אִם שְׁמוּעַ תִּשְׁמַע וְגו', הָרִי כָּאֵן כָּל הַתּוֹרָה כְּנֻלָּה וְהַשְׁכָּר הוּא שֶׁלֹּא יִשִּׁים בָּהֶם כָּל מַחְלַת מִצְרַיִם, לְכֹה אָמַר אִם תִּשְׁמַע לֹא אֲשִׁים וְאִם לֹא תִשְׁמַע אֲשִׁים וְאֵף עַל כֵּן אֲנִי ה' רוֹפְאָה: וְהִיעוֹד הַל"ח בְּמִתֵּן תּוֹרָה עַל תְּנַאי גַּם כֵּן, וְעַתָּה אִם שְׁמוּעַ תִּשְׁמַעוּ בְּקוֹלִי וְשִׁמְרַתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִיְתָם לִי

סגולה וגו' ואתם תהיו לי ממלכת פהנים וגו': והיעוד הל"ט הנני שולח מלאך לפניה וגו' כי אם שמוע תשמע בקולו וגו' כי ילך מלאכי לפניה וגו' ועבדתם את ה' אלהיכם וגו' לא תהיה משפלה ועקרה בארצה וגו' עד את גבולה וגו': והיעוד המ' נעשה הניחה לי ויחר אפי בהם וגו' עד וינחם ה' על הרעה וגו': והיעוד המ"א לך עלה מזה וגו' ושלחתי לפניה מלאך וגו' אל ארץ זבת חלב ודבש וגו': והיעוד המ"ב הנה מקום אתי ונצבת על הצור וגו' והסירותי את פפי וגו' ויך ה' בענן ויתיצב עמו שם: והיעוד המ"ג ויאמר הנה אנכי פרת ברית נגד כל עמה אעשה נפלאות וגו': והיעוד המ"ד כי אוריש גוים מפניה והרחבתי את גבולה ולא יחמד איש את ארצה וגו': והיעוד המ"ה כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם וגו': והיעוד המ"ו חייב פרת לעובר על דברים ידועים, אם בשחוטי חוץ ונכרת האיש ההוא ובאוקל דם ונכרת האיש ההוא וכן בשאר, וחתם את אשר יעשה וגו' ונכרתו הגפשות וגו'.

ושאר הפרישות הכתובות בתורה: והיעוד המ"ז וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית: והיעוד המ"ח אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם וגו' ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצוות וגו': והיעוד המ"ט והזר הקרב יומת, מיתה בידי שמים וכן כל שאר חייבי מיתות בידי שמים: והיעוד החמשים בסוטה והיתה אם נטמאה וגו' וצבתה בטנה ונפלה ירקה וגו' ואם לא נטמאה ונקתה ונזרעה זרע: והיעוד הנ"א ברכת פהנים ושמו את שמי וגו' ואני אברכם וגו': והיעוד הנ"ב והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך: והיעוד הנ"ג התקדשו למחר ואכלתם בשר וגו' עד חדש ימים וגו' ורוח נסע מאת ה' וגו' הבשר עודנו בין שניהם וגו' ויך ה' וגו': והיעוד הנ"ד אכנו בדבר וגו' ועתה יגדל נא כח ה' וגו' כי כל האנשים הרואים את פבנדי וגו' אם יראו את הארץ וגו' ועבדי כלב וגו' אמר אליהם חי אני ונו' במדבר הזה יפלו פגריכם וגו' אם אתם תבואו אל הארץ וגו', עד במדבר הזה יתמו וגו' ושם ימותו וגו': והיעוד הנ"ה אל תעלו כי אין ה' בקרבכם וגו' ויעפילו לעלות וגו': והיעוד הנ"ו זאת עשו קחו לכה מחתות וגו' והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש: והיעוד הנ"ז ולא יהיה כקרח וכעדתו וגו' כאשר דבר ה' ביד משה לו: והיעוד הנ"ח קח את המחנה וגו' וכפר עליהם וגו' ויתן את הקטרת וכפר וגו' ותעצר המגפה וגו' והמגפה נעצרה וגו': והיעוד הנ"ט והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח וגו' והנה פרח מטה אהרן וגו' ויוצא פרח וגו': והיעוד הס' ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו וגו' ויצאו מים רבים וגו': והיעוד הס"א יען לא האמנתם לכן לא תביאו וגו': והיעוד הס"ב עשה לך שרף ושנים אנתו על נס וגו' והביט אל גחש הנחשת וחי וגו': והיעוד הס"ג קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה' וגו' וישב חרון אף ה': והיעוד הס"ד ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם וגו' לשפים בעיניכם וגו': והיעוד הס"ה ואת יהושע צויתי וגו' פן יעשה ה' לכל הממלכות אשר אתה ירא וגו' וצו את יהושע וגו' הוא ינחיל אותם את הארץ וגו': והיעוד הס"ו כי תוליד בנים ובני בנים ונחשתם בארץ העידותי בכם היום וגו' והפיץ ה' אתכם וגו' אל רחום ה' וגו': והיעוד הס"ז והיה פי יביאך וגו' ובתים מלאים כל טוב וגו': והיעוד הס"ח והיה עקב תשמעו וגו' ואהבה וגו' והסיר ה' ממה כל חולי וגו' ואכלת את כל העמים וגו': והיעוד הס"ט והיה אם שכת תשכח וגו' העידותי בכם היום כי אבד תאבדו וגו': והיעוד הע' ושמתם את כל המצוות וגו' למען תחזקו ובאתם וירשתם וגו' למען תאריכו ימים וגו':

והיעוד הע"א וְהָיָה אִם שָׁמַע הַשָּׁמַעוּ וְגו' וְנִתְּתִי מִטֵּר אֲרַצְכֶם בְּעֵתוֹ וְגו' הַשְּׁמָרוּ לְכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְגו' וְחָרָה אַף וְגו': וְהַיְעוּד הַע"ב לְמַעַן יִרְבוּ וְגו' עַל הָאֲדָמָה וְגו': וְהַיְעוּד הַע"ג כִּי אִם שָׁמֹר תִּשְׁפָּרוּ וְגו' וְהוֹרִישׁ אֶת כָּל הַגּוֹיִם וְגו' כָּל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ פֶּה רָגְלְכֶם וְגו' וְלֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיכֶם וְגו': וְהַיְעוּד הַע"ד רְאֵה אֲנֹכִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְקִלְקֵלָה אֶת הַבְּרָכָה וְגו' וְהַיְעוּד הַע"ה לְמַעַן יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמַעֲשֵׂי רֵאשׁוֹן וּבְמִתְנֹת עֲנִיִּים: וְהַיְעוּד הַע"ו לְמַלְאָךְ לְמַעַן יֵאָרִיךְ יָמֶיךָ עַל מַמְלַכְתּוֹ וְגו': וְהַיְעוּד הַע"ז כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מִחֲנִיָּה וְגו' וְלֹא יֵרָאֶה בָּךְ עֲרֹת דְּבָר וְשֵׁב מֵאֲחֵרֶיךָ: וְהַיְעוּד הַע"ח וְה' הָאֱמִירָה הַיּוֹם וְגו' וְלִתְתִּי עֲלִיוֹן וְגו': וְהַיְעוּד הַע"ט וְכַתְּבֵת עֲלֶיךָ וְגו' לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל הָאָרֶץ וְגו': וְהַיְעוּד הַפ' וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְגו' וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע וְגו' וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְגו': וְהַיְעוּד הַפ"א וְכִּי יֵשׁ בְּכֶם וְגו' וְהָיָה בְּשָׁמַעוּ וְגו' וְהַיְעוּד הַפ"ב לְרַעְיָה, וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נִתְּתִי וְגו' וְאִתָּה תֵּשׁוּב וְגו' כָּל הַפְּרָשָׁה: וְהַיְעוּד הַפ"ג וְיֵאָמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה הִנֵּה שׁוֹכֵב עִם אַבְרָהָם וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנְהוּ וְגו' כִּי יִדְעֵתִי אַחֲרֵי מוֹתִי וְגו': וְהַיְעוּד הַפ"ד וּבְדָבָר הַזֶּה תֵּאָרִיכוּ וְגו': וְהַיְעוּד הַפ"ה בְּרַפְת מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: וְהַיְעוּד הַפ"ו וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה וְגו': פֶּרֶק תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים וְאַחַר שְׁפָרְטָנוּ הַיְעוּדִים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה אֶחָד לְאַחַד נִמְצָא חֲשׁוֹבֹן, נְחֻזָּר עַל כָּל אֶחָד וְאַחַד מֵהֶם לְדַעַת אוֹתָם אִם נִתְקַיְּמוּ וְאוֹתָם שְׁעֵתִידִים לְהִתְקַיְּם כְּדִי שְׁנַלְמוּד וְנִבְיֵא רְאֵיהֶם מֵהֶם לְקִיּוֹם תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה וְלֹא מִתְּתִי: וְהִנֵּה הַיְעוּד הַרְאִשׁוֹן וְהוּא מֵה שְׁיַעַד הַקַּב"ה מִיְתָה לְאָדָם לוֹ וְלְדוֹרוֹתָיו כְּמוֹ שְׁאָמַר כִּי בְיוֹם אֶכְלֶךָ מִמְּנוֹ מוֹת תָּמוּת, אֵין צָרִין לְהַבְיֵא רְאֵיהֶם עַל קִיּוּמוֹ כִּי כְּבָר נִכְתַּב בַּתּוֹרָה מִיְתָתוֹ וְיִמִּית דּוֹרוֹתָיו הַבָּאִים אַחֲרָיו וְהָרִי הַמִּיְתָה הִיא בֵּית מוֹעֵד לְכָל חַי, אֵלֶּה שְׁצָרֶיךָ בְּיָאוֹר עַל אוֹתָם שְׁאָמְרוּ חז"ל שְׁלֹא שְׁלֹטָה בָּהֶם הַמִּיְתָה וְלֹא מִתּוֹ כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ עֲשֶׂרָה נִכְנָסוּ בְּחַיֵּיהֶם לִג"ע וְכו', אִם כְּבָר נִגְזְרָה מִיְתָה עַל כָּל הַדּוֹרוֹת לְמָה נִיצוּלוֹ אֵלּוּ, כ"א נֵאָמַר מִפְּנֵי שְׁלֹא חָטְאוּ הָרִי אֲמָרוּ ג"כ אֲרַבְעָה מִתּוֹ בְּעֶטְיוֹ שֶׁל נָחֵשׁ שְׁלֹא הָיוּ בָּהֶם חָטָא וּמִתּוֹ בְּשִׁבִיל הַיְעוּד שְׁגָזַר הָאֵל ית' מִיְתָה עַל כָּל הַדּוֹרוֹת: וְנֵאמַר כִּי כְּשִׁפְרָא הַקַּב"ה אֶת הָאָדָם הִיְתָה כְּפִיּוֹתוֹ שִׁיְהִיָּה חַי לְעוֹלָם אִם לֹא יִחָטָא, וְנָתַן כֹּחַ בְּיַצִּירְתּוֹ מִתְחִלָּה שִׁיְהִיָּה קַיָּים לְעוֹלָם כְּמ"ש הַכְּתוּב וַיִּיצֹר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשִׁמַת חַיִּים, כִּי הִכִּין אֶת גּוּפוֹ שִׁיְהִיָּה נוֹצֵר מִמְּקוֹם הַיּוֹתֵר וְנָקִי שְׁבַעוֹלָם וְהוּא מִמְּזַבַּח אֲדָמָה כְּמוֹ שְׁדָרְשׁוּ חז"ל וַיִּפַּח בְּאַפָּיו מְרוּחַ אַפּוֹ נְשִׁמַת חַיִּים שֶׁתְּהִיָּה קַיָּיִםת בְּגוּפוֹ לְעוֹלָם כִּי נִין שֶׁהִיא נְפוּחָה מִמְּנוֹ ית' וְהִיא דוֹמָה לוֹ, וְלִכֵּן הִנֵּיחַ אוֹתוֹ בִּג"ע מְקוֹם רָאוּי וּמוֹכֵן לְחֹנוֹמֶר וְגוֹף נָקִי בְּנִפְשׁ חַיָּה, וְאָמַר לוֹ מִפְּלַעַץ הִנֵּן אֶכְלֵ תֹאכֵל וּמַעֲיַן הַדַּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכֵל מִמְּנוֹ וְגו', לֹא הִנְהִיר אוֹתוֹ אֵלֶּה מַעֲיַן הַדַּעַת אֲבָל מִשְׁאָר אֵילָנוֹת הָיָה יָכוֹל לְאַכְלוֹל וְאַפְּי' מַעֲיַן הַחַיִּים שֶׁהָיוּ מוֹסִיף אֶתְּמוֹת בְּחַיּוֹתוֹ, אֲבָל עַץ הַדַּעַת הָיָה מִזִּיק לוֹ וְלִחַיּוֹתוֹ, כִּי הוּא נִבְרָא בְּחִמְרוֹ וְנִפְשׁוֹ מוֹכֵן לְדָרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה וְאִם הָיָה רוֹצֵה הָיָה יָכוֹל ג"כ לְחָטוֹא, כִּי גַם שְׁאָמְרוּ וְגוֹפּוֹ הָיָה נָקִי וְהָיָה סוּף סוּף הָיָה חֹנוֹמֶר וְעֶפְרָר מִן הָאֲדָמָה וּבִזְזָה הָיָה לוֹ שְׁכָר הַרְבֵּה בְּהִיּוֹת לוֹ בְּחִירָה וּיְכוֹנֵל לְחָטוֹא וְלֹא יִחָטָא, וְהָיָה בְּזָה מְאֹד נַעֲלָה עַל כָּל הַמְּלֵאכִים שְׁאֵין לָהֶם בְּחִירָה לְחָטוֹא לְהִיּוֹת חֹנוֹמֶר נַעֲדָר מֵהֶם, וְכִּדִּי שִׁיְהִיָּה לוֹ יוֹתֵר שְׁכָר כְּשִׁיּוֹכֵל לְחָטוֹא וְלֹא יִחָטָא כְּרָא הָאֵל ית' בִּג"ע עַץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע, שְׁעַנְיָנוּ הָיָה שְׁדַעְעוּ בוֹ עַנְיָן עֲשִׂיַת הַטּוֹב וְהָרַע וְשִׁיְתַעוֹרְרוּ בְּאֲמָצְעֵיתוֹ לַעֲשׂוֹת רַע כְּמוֹ לַעֲשׂוֹת טוֹב וְהָיָה לָהֶם שְׁכָר

הרבה יותר פשלא יעשו רע וזה יהיה פשיעמדו בג"ע לעבדה ולשמרה בכלל יעבדו וישמרו האילן הזה ונאותו בצלו ובמראהו ויחננו סביבו כי בזה יקנו קצת חפץ לעשות טוב ורע שנה בשנה, שאל"כ היו מוכנים הרבה יותר מדי לעשות טוב מלעשות רע ולא היו נשפרים כ"כ, אבל אם יאכלו ממנו יהיו מוכנים יותר לעשות רע מלעשות טוב ויצא הפסדם בשכרם שיחטאו לעולם ולא יהיה צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ולכן הזהיר את אדה"ר ואמר מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, החניה סביבו והראיה התרתי לה ולא האכילה כי ביום אכלה ממנו תהיה מוכן לחטוא יותר ותמות, כי לא תוכל לעמוד ביצרה להכניעו לבלתי תחטא כלל, לא לבד אתה שאכלת אלא גם זרעה היוצאים ממעיה שיתנהו בהם רוע התכונה שתתנהו בה אם תאכל ממנו, דכתיב ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם.

כי עיקר הציורי והחטא היה לאדם שנצטוו בו, ולכך לא נאמר בה פשאכלה קודם שיאכל בעלה שנפקחו עיניה אלא אחר שהוא אכל עמה אז עשה פועל תכונת העץ בשניהם שנפקחו עיניהם בעיני העולם ועניני החומר וידעו כי ערומים הם ויתפרו עלה תאנה, כי קודם לא היו חוששים כי לא היה נראה חרפה להם היותם ערומים כ"א ישמשו לא לתאנה כ"א לקיום מצנת פריה ורביה שצוה השי"ת פרו ורבו, אכל עתה שנתוספה בהם תאנה היה חוש המשוש זה חרפה להם ולכן תפרו עלה תאנה, ואז אמר האל ית' הן האדם היה פאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים וגו', ולא אמר הן האדם הוא פאחד ממנו אלא כבר היה פאחד ממנו בשנכחתי באן נשמת חיים ולא הועיל לי זה, אלא לדעת טוב ורע במה שיוכל וכל מעץ הדעת, ועתה אחר שהוא ראוי למות ראוי לחוש פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם וישלחהו ה' מג"ע וגו' לעבוד את האדמה אשר לקח משם, אמר כי לא שלחו מן הקצה אל הקצה מגן עדן שהוא מקום מוכן וזו לכלל העולם הזה, אלא מגן עדן למקום שהוא קרוב לו ולמעלתו, והוא הר המוריה מקום מזבח אדמה שהוא המקום אשר לוקח ממנו אדה"ר כשנוצר, פדכתיב וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וגו', וכמו שהכניסו קודם לגן עדן לעבדה ולשמרה והוא עבודתו לאלהים ושמירת מצותיו בהיותו במקום שהוא המוכן לכך, פן עתה ששלחו למקום היותר טוב ומוכן שבעולם היה פדי שיעבוד לאלהים בו וישמור מצותיו, בהיותו במקום המקודש שהוא הגורם והמקרב לאדם לעבודתו ית': ואם פן לפי זה לא היה מאמרו ית' ויתעלה כי ביום אכלה ממנו מות תמות הוא ודורותיו על שעבר על מצנתו שאכל מן העץ, אלא עוד שהיה מועד ומודיע לו כ"א יאכל ממנו יוליד לו ולזרעו אחריו תאנת יצר הרע ויהיה סבה שיחטא הוא ודורותיו שימשכו אחר תאנת היצה"ר וימותו, אבל כבר אפשר שימצא בזרעו איזה אדם צדיק וכשר שלא יחטא מימיו פחנוד ואלהיו ולא ימות, והפתוב שאמר (קהלת ז) אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, יובן כי לא ימצא צדיק בטבע הבריאה אחר חטא אדם הראשון שיעשה טוב ולא יחטא, אבל יכול הוא להכניע הטבע ולא יחטא, וכן נוכל לומר אשר יעשה טוב ולא יחטא שיהיה שלם בסור מרע ועשה טוב, כי גם שימצא מי שלא חטא מעולם פאותם שמנו חכמים ז"ל, אולי שלא עלה בידם לעשות כל הטוב והוא קיום כל המצות, והרי משה רבינו שלא קיים מצות התלויות בארץ שלא היה יכול לקיימם כי אם בעמדו בה, וא"כ לא ימצא שום שלם בלא חטא ושיעשה ג"כ כל המצות, אבל ימצא שלם שלא יחטא

וַיַּעֲשֶׂה רַב־הַמִּצְוֹת וְתַקְצַר יָדוֹ מִלַּעֲשׂוֹת כְּוָלָן מִפְּנֵי שְׂאִינוֹ בָּא לִיְדֵי חַיִּיבֹן, וְעַם כָּל זֶה מִחֻשְׁבָּתוֹ הַטּוֹבָה מִצְטַרְפֶּת לְמַעֲשֶׂה, וְכִינּוֹן שְׁלֹא חָטָא כָּל־ל הוּא חַי לְעוֹלָם בַּג"ע פְּחֻנְדָּה וְאַלְהִיָּהוּ, וְלִפְנֵי זֶה אָדָם הֵרָאשׁוֹן ג"כ אִם הָיָה גִזְהָר מִכָּאֵן וְהִלְאָה שְׁלֹא יִהְיֶה נִפְתָּה בְּשׁוּם דְּבָר אַחַר הַיְצָר וְהַתְּאַנָּה שְׁנוּלְדָה וְנִתְהַוִּית בּוֹ, לֹא הָיָה מֵת כְּמוֹ בְּדוֹרוֹתָיו, וְאוּלַי שְׁהָיָה כֶּף וְלֹא מֵת, אֲלָא מִפְּנֵי שְׁעֵבֵר עַל צִיּוּי זֶה שְׂאָמַר לוֹ הָאֵל ית' לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ וְהוּא עֵבֵר וְאָכַל, וְהַעוֹבֵר עַל מִצְוֹת הַשֵּׁי"ת חַיִּיב מִיְתָה מִן הַסֵּתֶם, כְּמוֹ שְׂרָאִינוֹ בְּכָל מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ שְׁהֵם חַיִּיבִים מִיְתָה בְּעֵבֵרָם עַל כָּל אַחַת מֵהֶם מִפְּנֵי הַיּוֹתוֹ עוֹבֵר עַל מִצְוֹת מְלָךְ, וְאִינוֹ זֶה הַמִּיְתָה מֵהַ שְׁיַעֲד לוֹ הָאֵל ית' כִּי בְיוֹם אֲכָלָה מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת, כִּי זֶה אִינוֹ אֲלָא יַעוּד לְעֵתִיד שְׁיִהְיֶה מוֹכֵן הוּא וְדוֹרוֹתָיו לְחֻטְאֵי וְיָמוּתוּ כְּמוֹ שְׁפִירְשֵׁתִי, וְנִתְבָּאָר כִּי נִתְקַיְּיִם בְּעוֹנֹתֵינוּ יַעוּד זֶה מִיְתָה לְדוֹרוֹת כִּי אֵין צְדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא וְאִישׁ בְּעוֹנוֹ יָמוּת, וְאוֹתָם שְׁהוּעֵד עֲלֵיהֶם שְׁלֹא חָטְאוּ הֵם קִיָּיִם בַּג"ע וְאִינֶם בְּפִתְקוֹ שֶׁל אֲדָה"ר: וְהַיַּעוּד הַב' שְׁהוּא קַלְלַת נַחֲשׁ חֲנָה וְאָדָם, אִם קַלְלַת נַחֲשׁ נִתְקַיְּיִם בְּמָה שְׁנֹאֲמַר בּוֹ אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׁדָה, כְּמוֹ שְׁלִמְד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שְׁהוּא מוֹלִיד לְשִׁבְעַ שָׁנִים, וְזֶהוּ קַלְלָה כִּי אֵין לְבַעֲלֵי חַיִּים שׁוּם בְּרָכָה אֲלָא בְּרַבּוּי בְּמִינֶם, וּבְאַרְיִכוּת יָמֵי הַהוֹלְדָה הוּא מִיַּעוּט לְמִין הַהוּא וְהוּא קַלְלָה, וְכֵן עַל גְּחֻנְדָּה תַלְפָּה וְעַפְרָתָא תֹּאכַל נִתְקַיְּיִם בּוֹ מִיָּד, שְׁמִקְוֹדֶם הָיָה הוֹלְפָה בְּקוֹמָה זְקוּפָה וְיִרְדוּ מִלְּאֲכֵי הַשָּׁרַת וְקִצְצוּ יָדָיו וְרַגְלָיו, וּמִקְוֹדֶם הָיָה מֵאֲכָלוֹ מֵאֲכַל אָדָם וְעִכְשָׁיו וְעַפְרָתָא תֹּאכַל וְגו', וְהָיָה רוֹצֵה לְיִשָּׂא אֶת חֲנָה וְלָכֵן נִתְקַלְקַל וְאִיבָה אֲשִׁית וְגו' הוּא יְשׁוּפָה רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפָנוּ עַקֵּב כְּמוֹ שְׁהוּא דְרָכּוֹ, וְקַלְלַת הָאִשָּׁה נִתְקַיְּיִמָה וְהֵן עֲשָׂר קַלְלוֹת כְּמוֹ שְׁבִיָּאָרוּם ז"ל עִם הַמִּיְתָה, וְכֵן קַלְלַת אָדָם תִּשַׁע וּמִיְתָה כְּמוֹ שְׁמִנְאֹם ז"ל: וְהַיַּעוּד הַג' לְקִיָּין נַע וְנָד תִּהְיֶה בְּאֶרֶץ, נִתְקַיְּיִם מִיָּד כְּדִכְתִּיב וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד כִּי יֵיִשׁוּבוּ וְקִיּוּמוֹ וְקִבְיַעוּתוֹ הָיָה כְּשִׁהְיָה נַע וְנָד: וְהַיַּעוּד הַד' כָּל הַנְּרַג קִיָּין שְׁבַעֲעִתִים יִקָּם, נִתְקַיְּיִם כְּמוֹ שְׂאָמְרוּ בַּמְדְרָשׁ: וְהַיַּעוּד הֵה' זֶה יִנְחַמְנוּ וְגו' כִּינּוֹן שְׁעֵמַד נַח וְכַמ"ש בַּמְדְרָשׁ: וְהַיַּעוּד הו' עֲנִיָּין מִי הַמְּבוּל נִתְקַיְּיִם ג"כ כַּמ"ש בַּפְּתוּב: וְהַיַּעוּד הַז' וּמוֹרְאָכֶם וְחֻתְכֶם.

וְהַשְּׁמִינִי וְלֹא יִהְיֶה עוֹד מְבוּל וְגו'. וְהַתְּשִׁיעִי וְנִרְאָתָה הַקִּשְׁתַּת בְּעֵנֶן, כְּוָלֶם מִתְקַיְּיִמִים וְהוֹלְכִים: וְהַיַּעוּד הַח' יַיַּעוּד נֹחַ לְבָנָיו, וְנִתְקַיְּיִם הַכָּל כְּמוֹ שְׁכַתְּבִיתִי לְמַעְלָה: וְהַיַּעוּד הַטָּוֵה עֲשָׂר וְנִבְלָה שָׁם שְׁפָתָם, נִתְקַיְּיִם ג"כ כְּמוֹ שְׁמִבְּנָאָר בַּפְּתוּב וְכַמּוֹ שְׁדִרְשׁוּ חז"ל: וְהַשְּׁנַיִם עֲשָׂר וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גְדוֹל וְאַבְרָהָם מְבָרְכֶיהָ וְגו', בְּרַךְ אֶת לוֹט שְׁיִהְיֶה מִתְבָּרַךְ בְּאַבְרָהָם וְקַלְלֵם אֶת הַמְּלָכִים שְׁבִיזוּ וְקַלְלוּ אֶת אַבְרָהָם כְּשִׁלְקַחוּ אֶת לוֹט בְּסֻדוֹם בְּהַיּוֹתוֹ בֶּן אָחִיו שֶׁל אַבְרָהָם, שְׁכֵן כְּתִיב וַיִּקַּח אֶת לוֹט וְאֶת רְכֻשׁוֹ בֶּן אָחִי אַבְרָם, כְּלוֹמַר שְׁיַדְעוּ שְׁהָיָה בֶּן אָחִי אַבְרָם וְלֹא חָשׂוּ לְכַבּוֹדוֹ וְלִכְפָּדוֹ וְלִכְפָּדוֹ מִפִּי הַשָּׁי"י וְנִפְלוּ בְיָדוֹ שֶׁל אַבְרָהָם: וְהַשְּׁלִישִׁה עֲשָׂר לְזִרְעָה אֲתָן אֶת הָאֶרֶץ הַזֹּאת.

וְכֵן יַעוּד הַי"ד כִּי אֶת כָּל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה וְגו'. וְט"ו בְּמַעֲמַד בֵּין הַבְּתָרִים, וְט"ז וְאַרְבָּה אוֹתָהּ וְנִתְמַתִּי לָהּ וְלִזְרַעָהּ וְגו', וַי"ז לְשָׁרָה וְהָיְתָה לְגוֹיִם, וַי"ח ג"כ לְשָׁרָה שׁוּב אֲשׁוּב וְגו', וַי"ט כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לָהּ זֶרַע, וְכ"א כִּי לְגוֹי גְדוֹל אֲשִׁימְנוּ, וְכ"ב בִּי נִשְׁבַּעְתִּי וְגו', וְכ"ג הוּא יִשְׁלַח מִלְּאָכּוֹ וְגו', וְכ"ד וַיְבָרְכוּ אֶת רַבְּקָה וְגו', וְכ"ה וְלֹאֹם מִלְּאֹם יֵאֲמָן, וְכ"ו הָאֵה וְהָיְתָה עִמָּהּ וְאַבְרָהָם כִּי לָהּ וְלִזְרַעָהּ אֲתָן וְגו', וְכ"ז לִיִּצְחָק ג"כ כִּי לָהּ וְלִזְרַעָהּ אֲתָן וְגו', וְכ"ח לוֹ ג"כ וְהָרַבִּיתִי אֶת זֶרַעָהּ בְּעֵבֹר אַבְרָהָם, וְכ"ט בְּרָכוֹת יִצְחָק לִיַּעֲקֹב וְעֲשׂוֹ, וְכ"ט לִיַּעֲקֹב אֲלֵהִי אַבְרָהָם אָבִיךָ וְאֵלֵהִי יִצְחָק הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שׁוֹכֵב עֲלֶיהָ וְגו'.

והל' לא יקרא שמך וגו' ואת הארץ אשר נתתי וגו', הרי שבעה יעודים לאברהם על רבוי הזרע וירושת הארץ, וא' לשרה על רבוי וגדולת זרעה, ושנים ליצחק, אהד על ירושת הארץ ורבוי הזרע, ואהד על רבוי זרעו, ושנים ליצלב על רבוי וגדולת הזרע וירושת הארץ, הם י"ב פנגד י"ב שבטים, ורבוי הזרע וירושת הארץ נתקנים הפל כמ"ש ביהושע (כ"א) ויתן ה' לישראל את כל נשבע לתת לאבותם, וכן פתבנו למעלה צורה האריכות בכל ההבטחות וכו', כי הג' אומות שלא נתקיימו עדיין נתינת ארצם והם קיני קניזי מתחלה לא הובטחו עליהם אלא לעתיד, וכן קצת הארץ שלא הורישו את היושבים והניחום שיעלו להם מס הרי הוא כאילו פבשה פינו שהיתה בידם לכובשה והיו לוקחים מס מהם בתחלה, ואח"כ היו לשכים בעיניהם כמו שיעד להם האל יתברך, ויעוד הגר והוא יהיה פרא אדם וגו' וכל מה שנתברך ע"י אברהם הפל נתקיים, וכמו שפי' המפרשים ז"ל: והיעוד הל"א ולאם מלאם יאמץ ורב יעבוד צעיר ג"כ נתקיים, וכמו שפי' ז"ל, וכן הברכות שברך יצחק ליצלב ועשו נתקיימו, והרי דוד שם נציבים באדום ויהיו לו עבדים: והיעוד הל"ב ברכת ישראל לבני יוסף וברכתו לבניו הפל נתקיים, וכמו שפירש רש"י ז"ל כל הברכות על מה שהיה עתיד לכל שבט ושבת ונתקיים אח"כ הפל כמו שברכם הוא, והגורל שהיה ע"פ ה' ונחלקה בו הארץ היה הפוננה שיגיע לכל שבט ושבת כפי מה שנתברכו מאביהם: והיעודים שנתיעדו ביציאת מצרים ובמכות וקריעת ים סוף הפל נתקיים כמו שמבואר בפסוקים: והיעודים שהם על תנאי ויאמר אם שמוע תשמע וגו' והיה אם שמוע תשמעו בקולי וגו', הפל נתקיים בהיות ישראל בארץ ואף שלא היו שומעים לקול ה' היה מאריך להם האל ית', כי יעוד טוב אפי' על תנאי אינו חוזר: והיעוד שאמר האל ית' ועתה הניחה לי ויחר אפי בכם ואכלם, הרי פתוב בצדו וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו, כי מפני שברית פרותה לשפתיים שאינם חוזרות ריקם כ"ש בדברי ה' אמר שניחם על מה שדבר והרי הוא כאילו לא דברו כלל, כ"ש כי מתחלה לא יעד לכלותם כ"א פשלא יתפלל משה ועתה הניחה לי וגו': והיעוד המ"א לה עלה מזה ושלחתי לפניך מלאך וגו' ואח"כ ע"י תפלת משה אמר לו האל ית' פני ילכו והניחתי לה וגו', כי הועילה תפלת משה לזמנו ולא לאחר מיתה, דכתיב ביהושע לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי ואמרו חז"ל אני הוא שבאתי בימי משה רבך ודחני ועתה חזרתי, וא"כ כבר נתקיימה הבטחת הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו' ושלחתי לפניך מלאך וגו', כי תלמידו של אדם פמותו, וכאן אמר לו והניחתי לה כי לו לבדו שמע שלא ישלח מלאך אלא פניו ילכו ולא ליהושע אפילו שהיה תלמידו: ויעוד הנה מקום אתי וגו' וראית את אחורי וגו' והנה אנכי פורת ברית וגו', הם שני הבטחות כמו שכתב רש"י ז"ל כי קודם לא הבטיחו אלא ונחתי את אשר אחון עתים אענה עתים לא אענה אבל בשעת מעשה אמר לו הנה אנכי פורת ברית וגו' הבטיחו שאינן חוזרות ריקם, וענין זה הוא כי משעת נתינת התורה לא נכשלו ישראל בחטא כ"א עתה בזה החטא החמור ולא ידע משה רבינו באיזה דרך יפנס להתפלל לאל ית' שיכפר חטאתם כ"א בהזכרת שמו ית' והזכרת זכות האבות, וכמו שאמר נחל משה את פני ה' אליהו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך וגו' זכור לאברהם וליצחק וגו', כי מצד שם ההנהיה המורה רחמים אין ראוי שיחרה אפו כלו' שימשך החרון אף ויעשה פועל בחרונו כי לא אמר למה ה' חרה אפך אלא יחרה לעתיד, ולכך אמר שוב מחרון אפך והנחם וגו' בזכירת

אברהם יצחק וישראל עבדיך אשר נשבעת להם וגו', וכן היו האבות מתפללים לאל ית' בשם ה', באברהם פתיב וישכם אברהם בפקר אל המקום וגו' את פני ה' וגו' ביצחק ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו, ביעקב ויפגע במקום וגו' והנה ה' נצב עליו וגו' שהיה מתנהג עמם במדת רחמים, ואחר שירדו ישראל למצרים משעה שעלה יוסף לגדולה שהיתה סבה שירדו ישראל למצרים לא תמצא כתוב שם ההוי"ה כ"א שם אלהים, שהיה מתנהג עמם במדת הדין עד שיגיע קץ יציאתם ממצרים ואז נתגלה ה' למשה במדת רחמים ואמר הפתוב וירא אליו מלאך ה' בלבת אש וגו', וזהו שהתפלל יעקב אבינו בברכתו לבניו לישועתה קויתי ה', כי מאז שנסתלק מהם שם ה' משעה שהתחילו לרדת למצרים לא הוזכר אלא פאן, וכאילו אמר לזמן ישועתה אני מקנה בשם ה' כי אז תתנהג עמנו במדת רחמים בשמה כשתגאל אותנו ממצרים,, ועתה נתקיימה תפלה זו שהיה מקום יעקב אבינו לישועת בניו בשם זה של ה' כמו שאמר וירא מלאך ה', כי נראה ונתגלה אליו עתה מה שהיה נסתר ונעלם עד פה כי לא תמצא כי אם שם אלהים, ואמר לו פה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם וגו' פקד פקדתי, כי זה השם ואלו המלות היו מסורות בידי יחידים מהם שבהם יגאלו, ולכך אמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו כי לא היה דווע אותו השם אז כיון שלא היה מתנהג בו האל יתברך עם ישראל בהיותם בגלות, ואחר שנראה עתה התפללו גם בני ישראל אליו כשראו מצרים נוסע אחריהם, כמ"ש ויצעקו בני ישראל אל ה' שתפשו אומנות אבותם כמו שדרשו חז"ל, ועתה שנכשלו בחטא שאמרנו לא ידע משה רבינו להתפלל כ"א בזה השם שיצאו על ידו ממצרים, וע"י זכירת זכות האבות שתתנהג עמם בשם זה, וכשראה משה רבינו עת רצון אז אמר לאל ית' הודיעני נא את דרכיך ואדעך וגו', כלומר עתה כבר חזרת ושבת מחרון אפה בשם רחמים שלך ובזכות האבות מכאן והלאה אולי יחטאו עוד ישראל שיהיו מוכנים יותר לחטוא מצד החטא הגדול שנכשלו בו ולא תרחם עליהם במדת רחמים שלך ולא תזכור להם עוד זכות אבות, כי אולי לא תספיק זכותם להגין על כל חטאתם, ולכך אמר הודיעני נא את דרכיך ואדע באיזה דרך אתנהג להתפלל ששיחטאו אליך כדי שתרחם עליהם, כי גם כי עתה נחמת על הרעה בהזכירי שמה וזכות האבות היה אחר שפכר באו עליהם שלשה עונשים דבר וחרב והשקאה פסויות, אבל לעתיד ששיחטאו ויהיו מענותים לעונש ויחזרו בתשובה באיזה דרך יתפללו לה כדי שתענם וימצאו חן בעיניך שלא תענישם, וזהו למען אמצא חן בעיניך שלא תענישם, וראה כי עמה הגוי הזה הם רבים ואי אפשר להם מבלי שיחטאו וכשישובו בתשובה שלימה ימצאו חן בעיניך שלא תענישם, ואמר לו אח"כ האל ית' (שמות ל"ד) אני אעביר כל טובי על פניך וגו' וחזנתי וגו', והקדים לזה ואמר פסל לה וגו', כי הם חטאו בדבור אחד מהראשונים והוא ע"א ולכך נשתברו הלווחות כיון שלא היה להם קיום מתחלתם, ומפני שהיה כתוב בהם בענין ע"א כי אנכי ה' אלהיך אל קנא וגו' הוצרך לקנאות הרבה בעגל במגפה וחרב והשקאה בנזפר, ועתה רנה לחזור ולכתוב על הלווחות עצרת הדברים דרך חסד ורחמים יותר מן הראשונות כדי שלא יענשו כ כ מכאן והלאה ויאריו להם עד שישובו בתשובה שלימה ויתפללו אליו פסדר שיונם עתה, ולכך כשהשכים משה בפקר כמו שאמר לו האל יתברך לקח בידו שני לחות האבנים שפסל מן הסנפרינון שנראה באהלו, ואמר וירד ה' וגו' ויעבור ה' וגו' ויקרא ה' וגו' אל רחום וחנון וגו', כי בלווחות

פְּתוּב בְּדַבּוּר אֲנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ ב' פְּעָמִים ה' וּפְעַם אֶחָד אֵל, אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ וּגּו', כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קִנָּא, לְהוֹדִיעַ כִּי גַם שִׁשְׁתֵּי שְׁמוֹת אֵלֵי הֵם רַחֲמִים אִם יִחְטְאוּ בְּעֵנְנֵי ע"א הוּא קִנָּא וַיִּנְקֵם מִיָּד, וְעַתָּה חֲזַר וּפִיֶרֶשׁ אֵלֹו הַשְּׁמוֹת וְאָמַר ה' ה' אֵל הַפְּתוּבִים בְּלוּחוֹת אֲצִל קִנָּא בְּעֵנְנֵי ע"א מִפְּאֵן וְהִלָּאָה אֶתְנַהֵג עִמָּם בְּרַחֲמָנוּת וַחֲנִינָה, אַרְבֵּי אַפְסִים וּגּו' שִׁיִּקְבֹּל תְּשׁוּבָתָם כְּשִׁיָּשׁוּבוּ וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם, וּלְכֹה יִזְכְּרוּ לִפְנֵי כְּסֹדֵר הַזֶּה כְּשִׁיִּתְפַּלְלוּ וְאֶסְלַח לָהֶם, וְאִם לֹא יָשׁוּבוּ אֲזִי אֶהְיֶה קִנָּא כְּמוֹ שִׁפְתוּב בְּלוּחוֹת קִנָּח אַחַר זְכָרוֹן ה' ה' אֵל כְּמוֹ שִׁפְתַּבְתִּי, וְנָהוּ שִׁאֲמְרוּ ה' ה' אֲנִי הוּא קִנָּדִם שִׁיִּחְטֵא אָדָם וְאֲנִי הוּא לְאַחַר שִׁיִּחְטֵא וַיָּשׁוּב, כִּי הַשֵּׁם הִרְאִישׁוֹן שֶׁהוּא פְּתוּב בְּאֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ רוֹמֵז לוֹ הַשֵּׁם הִרְאִישׁוֹן שְׁבִי"ג מְדוּת וְהוּא קִנָּדִם שִׁיִּחְטֵא אָדָם שֶׁהוּא בְּקִיּוּם מְצוֹת אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֵׁלֶם שְׂכָר טוֹב, וְהַשֵּׁם שֶׁהוּא פְּתוּב אֲצִל לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וּגּו' כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הִרְמִיז בְּשֵׁם הַשְּׁנִי שֶׁל י"ג מְדוּת, וְהוּא לְאַחַר שִׁחְטֵא לִיִּפְרַע מִמֶּנּוּ, כִּי כֵן פְּתוּב כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קִנָּא כְּשִׁיִּחְטֵא וַיַּעֲבֹר עַל לָאו זֶה, וּבִשְׁנֵינֵיהֶם וְכֵן בְּאֵל פְּתוּב בְּדַבְּרוֹת שֶׁהוּא קִנָּא, לְכֹה אָמַר פֶּאֵן ה' ה' אֵל רַחוּם כִּי מִפְּאֵן וְהִלָּאָה יִהְיֶה רַחוּם וַחֲנוּן וְכוּ' אִם יָשׁוּבוּ כְּמוֹ שִׁפְתִּי, וּמִפְּנֵי שִׁחְטֵא מְאֻבָּד וּמִפְּסִיד אֶת הָעוֹלָם בְּחֻטְאוֹ, וְכִמוֹ שִׁשְׁנֵינוּ בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם וְכוּ' כְּדִי לִיִּפְרַע מִן הַרְשָׁעִים שֶׁמְאֻבָּדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת לְכֵן נִאֲמְרוּ עֶשְׂרֵה מִיַּי מְדוּת טוֹבוֹת עַל ה' ה' אֵל, לֹא כִי עַל מֵה שֶׁהִיָּה רְאוּי הַחֻטְא לִיעֲנֹשׁ עַל הַפְּסֵד עוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת הַכִּין הַקַּב"ה עֶשְׂרֵה מְדוּת טוֹבוֹת עַל שְׁמוֹתָיו ית', לְרַחֵם עָלָיו וּלְהַעֲבִיר חֻטְאָתוֹ אִם יָשׁוּב בְּתְשׁוּבָה שְׁלִימָה: וְנִרְאָה כִּי כְּמוֹ שֶׁלוּחוֹת הִרְאִישׁוֹנוֹת נִחְצְבוּ וְנִחְקְקוּ עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת בְּדַבּוּר הַשֵּׁם הָעֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת לְמִשְׁה וּלְיִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שִׁאֲמְרוּ ו"ל וְכִמוֹ שִׁפְתַּבְתִּי לְמַעַלָּה, כְּמוֹ כֵן לֹא הָיוּ גְרוּעֵין לוּחוֹת שְׁנֵינֵי בְּזֵה מִהִרְאִישׁוֹנוֹת וְנִחְקְקוּ וְנִחְצְבוּ עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת בְּהֵן כְּשֶׁעָבַר ה', וַיִּקְרָא ה' ה' אֵל וְהֵם שְׁמוֹת הַפְּתוּבִים בְּלוּחוֹת כְּמוֹ שִׁפְתַּבְתִּי, כִּי מִפְּנֵי זֶה אָמַר לוֹ פֶּסֶל לְךָ וּגּו' אַחַר שִׁאֲמַר לוֹ וְהִיָּה בְּעֵבוֹר כְּבוֹדִי וּגּו' וְנִאֲמַר וַיִּפְסֹךְ וּגּו' וַיִּקַּח בְּיָדוֹ וּגּו' לוּחוֹת אֲבָנִים וַיִּבַד ה' בְּעֵנְיוֹ, וְאֲזִי הַזְכִּיר כָּל הָעֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם פְּתוּבִים בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה שֶׁהֵם דְּבָרוֹת אַחֲרוֹנוֹת הַפְּתוּבִים עַל הַלוּחוֹת שְׁנֵינֵי, כִּי גַם שֶׁזְכוֹר וְשֶׁמּוֹר בְּדַבּוּר אֶחָד נִאֲמְרוּ כְּשִׁאֲמַר הָאֵל ית' עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת בְּהַר סִינַי, עִם כָּל זֶה לֹא נִכְתַּב בְּלוּחוֹת כִּי אִם זְכוֹר, אֲבָל בְּשְׁנֵינֵי רְאָה הָאֵל ית' בְּחֻקְתּוֹ לְחַקֵּן בְּהֵן שֶׁמּוֹר שִׁנְאָמַר גַּם כֵּן בְּדַבּוּר אֶחָד עִם זְכוֹר בְּמִקוֹם זְכוֹר, וְכֵן שֶׁאֵר הַדְּבָרִים שִׁישׁ הִפְרִשׁ בֵּין עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת שֶׁבִּפְרָשׁת יתרו לְמִשְׁנֵה תוֹרָה נִאֲמְרוּ גַם כֵּן אֲזִי בְּסִינַי בְּדַבּוּר אֶחָד וְלֹא נִכְתְּבוּ בְּלוּחוֹת הִרְאִישׁוֹנוֹת אֲלֵא בְּשְׁנֵינֵי, וּכְבָר אָמְרוּ חַז"ל מִפְּנֵי מֵה לֹא נִאֲמַר טוֹב בְּרִאִישׁוֹנוֹת מִפְּנֵי שֶׁסּוּפֵן לְהַשְׁתַּבֵּר וַח"ו הִיָּה נִרְאָה שֶׁפְּסָקָה טוֹבָה מִיִּשְׂרָאֵל, וּלְכֹה אָמַר בְּסוּף כְּשִׁיִּרַד מִשְׁה מִן הַהָר בְּלוּחוֹת הַשְּׁנֵינֵי וַיִּכְתֹּב עַל הַלְּחוֹת אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית עֶשְׂרֵת הַדְּבָרִים, כְּלוֹמַר עֶשְׂרֵת הַדְּבָרִים הַיְדוּעִים כְּמוֹ שִׁנְאָמְרוּ לְמִשְׁה וּלְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם מַתַּן תוֹרָה, כִּי הַשְּׁנֵינֵי שִׁישׁ בְּהֵן נִאֲמַר שֵׁם גַּם כֵּן בְּדַבּוּר אֶחָד כְּמוֹ שִׁפְתַּבְתִּי.

וּמֵה שִׁפְתוּב בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה וַאֲכַתְּנֹב עַל הַלְּחוֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלְּחוֹת וּגּו' זֶהוּ גַם כֵּן מֵה שִׁנְאָמַר בְּדַבּוּר אֶחָד, וְכִמוֹ שִׁאֲמַר אַחַר כֹּה וַיִּכְתֹּב עַל הַלְּחוֹת כְּמִכְתַּב הִרְאִישׁוֹן אֶת עֶשְׂרֵת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר ה' אֲלֵיכֶם וּגּו', שֶׁכָּל מֵה שִׁפְתוּב בְּרִאִישׁוֹנוֹת וּבְשְׁנֵינֵי דְבָר ה' בְּהַר, וְכִמוֹ שִׁפְתַּבְתִּי רַש"י ו"ל פ"ד מִיתוֹת: וְנִחְזַר אֵל הַי"ג מְדוּת, וְנִאֲמַר כִּי הָעֶשְׂרֵת מְדוּת שֶׁהֵן עַל הַשְּׁמוֹת ה' ה' אֵל נוֹכַל לֹאמַר גַּם כֵּן כִּי הֵן רוֹמְזוֹת עַל עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת, כִּי

בהיות נזכר ה' אל קנא בעשורת הדברות הנה מחייב דין ומשפט עליהם על פן אמר עתה ה' אל, שגזפר שהוא קנא בעשורת הדברות, מפאן ונהלאה אם ישובו והנה רחום וחנון וכו', בָּהֶם מִדָּה טוֹבָה אַחַת כְּנִגְדַּד דְּבוּר אֶחָד שֶׁבְעֵשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת, וְאִם לֹא יָשׁוּבוּ אִזּוּ יִהְיֶה קִנְיָן פְּקֻד עוֹן וְגו': וּמִפְּנֵי שֶׁכָּל הַרְעוֹת וְהַטּוֹבוֹת הַבְּאוֹת עַל הָאָדָם בְּזֶה הָעוֹלָם לֹא יִמְלָטוּ מִחֲלֻקָּה, אוֹ הֵן בְּהַשְׁגַּחַת הָאֵל ית' עָלָיו לְהַעֲנִישׁוֹ עַל חַטָּאתָיו וּלְהַשְׁכִּירוֹ עַל צְדָקוֹתָיו, אוֹ הֵן מִצַּד הַמַּעֲרָכָה אוֹ בְּסִבָּתוֹ וְהַנְהַגְתּוֹ שֶׁלֹּא מֵאִתּוֹ יִתְבַּרֵּךְ לְבַד, הַתְּחִיל בְּאֵלוֹ הַמִּדּוֹת רַחוּם וְחַנוּן אַרְבֵּי אַפִּים וְרַב חֶסֶד, לִימַר כִּי הוּא יִתְבַּרֵּךְ יִתְנַהֵג עִם יִשְׂרָאֵל בְּאֵלוֹ הַדְּבָרִים בְּמִדּוֹת אֵלוֹ כְּשִׁיתְּפַלְלוּ אֵלָיו בְּדִין שֶׁלֹּא תִּבָּא עֲלֵיהֶם רָעָה אוֹ אִם בָּאוּ כְּבָר שֶׁתִּסְתַּלַּק מֵעֲלֵיהֶם, וְכֵן לַעֲנִין הַטּוֹבָה שֶׁתִּבּוֹא עֲלֵיהֶם וְשֶׁלֹּא תִסְתַּלַּק מֵהֵן אִם כְּבָר בָּאָה, כִּי כָּל הַמִּתְפַּלְלִים לְאֵל ית' עַל כָּל הַדְּבָרִים הַגְּשָׁמִיִּים בְּזֶה הָעוֹלָם, עַל אֶחָד מֵאֵלוֹ הַדְּבָרִים הַמִּתְפַּלְלִים, אִם הוּא יֵרָא שֶׁמָּא תִּבָּא עָלָיו רָעָה אוֹ מִצַּד חַטָּאתָיו אוֹ מִצַּד אַחֵר, הוּא ית' בְּשִׁמּוֹתָיו הַנִּזְכָּרִים ה' ה' אֵל יִרְחֵם עָלָיו בְּמִדַּת רַחוּם כְּשִׁיתְּפַלְל וְיָשׁוּב אֵלָיו בְּכָל לְבוֹ וְלֹא תִּבָּא עָלָיו רָעָה, וְאִם כְּבָר נִגְעָה בּוֹ הַרָעָה אוֹ מִצַּד חַטָּאתוֹ אוֹ מִצַּד אַחֵר, הוּא ית' יִחַנּוּ עָלָיו בְּמִדַּת חַנוּן כְּשִׁיתְּפַלְל וְיָשׁוּב אֵלָיו בְּכָל לְבוֹ וְתִסּוּר מֵעָלָיו, וְאִם הוּא שְׂרוּי בְּטוֹבָה וְיֵרָא שֶׁמָּא תִסְתַּלַּק מִמֶּנּוּ אוֹ מִצַּד חַטָּאתָיו אוֹ מִצַּד אַחֵר, הוּא ית' אַרְבֵּי אַפִּים שֶׁאֵינוֹ מְמַהֵר לִיפְרַע מִמֶּנּוּ שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וּמַעֲמִידוֹ בְּטוֹבוֹ כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל וְיָשׁוּב, וְאִם הוּא תָּאֵב לְטוֹבָה שֶׁתִּבָּא לוֹ, הוּא ית' רַב חֶסֶד לְצָרִיכֵי חֶסֶד, שֶׁאֵין לָהֶם זְכוּיּוֹת כ"כ וּמִבִּיא עָלָיו הַטּוֹבָה שֶׁהוּא תָּאֵב לָהּ כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל אֵלָיו: וְכֵן נוֹכַח לְפָרֵשׁ אֵלוֹ הַד' מִדּוֹת עַל אֵלוֹ הַד' דְּבָרִים בְּאֶפְסֵן אַחֵר, רַחוּם שֶׁלֹּא תִּבָּא עָלָיו רָעָה בְּחַטָּא וְאִם בָּא שֶׁתִּסְתַּלַּק מִמֶּנּוּ, אַרְבֵּי אַפִּים שֶׁלֹּא תִסְתַּלַּק מִמֶּנּוּ הַטּוֹבָה בְּסִבָּת חַטָּא, וְאִם אֵינוֹ שְׂרוּי בְּטוֹבָה, שֶׁתִּבָּא לוֹ וְלֹא יַעֲכֹב עָלָיו חַטָּא, אָמַר חַנוּן שֶׁלֹּא תִּבָּא עָלָיו רָעָה בְּסִבָּה אַחֵרָת וְאִם בָּאָה שֶׁתִּסְתַּלַּק, וְרַב חֶסֶד שֶׁלֹּא תִסְתַּלַּק מִמֶּנּוּ הַטּוֹבָה בְּסִבָּה אַחֵרָת, וּבְאֵלוֹ הַד' מִדּוֹת נִכְלָלוֹת כָּל הַמִּדּוֹת טוֹבוֹת וְרַעוֹת שֶׁבְּעוֹה"ז, וְעַל הַשְּׂכָר וְהַעֲנֻנָּשׁ שֶׁל עוֹה"ב אָמַר נְאֻמַּת לְשֵׁלֶם שְׂכָר טוֹב לְעוֹשֵׂי רְצוֹנּוֹ בְּעוֹה"ב, נִצָּר חֶסֶד לְאֵלָפִים לְמִי שֶׁאֵין לוֹ זְכוּת מִצַּדוֹ זוֹכֵר צְדָקוֹת אֲבוֹתָיו מֵאֵלָפִים דוֹר קוֹדֵם לוֹ לְתַת לוֹ אִיזָה תַעֲנוּג בְּעוֹלָם הַנֶּה פִּינּוֹן שֶׁאֵין לוֹ חַטָּא, נִשְׂא עוֹן לְמִי שֶׁהָעוֹה שֶׁלֹּא לְהַעֲנִישׁוֹ בְּעוֹה"ב, וְכֵן הַפֶּשַׁע וְהַחַטָּאת לֹא יַעֲנִישֶׁם בְּעוֹה"ב אִם יָשׁוּבוּ בְּהִיוֹתָם בְּחַיִּים, וְנִקְּהָ הֵם מִגְּנוּקִים לְפָנָיו כְּאֵילוֹ לֹא חַטָּאוּ אִם שָׁבוּ בְּתִשׁוּבָה שֶׁלִּיקְמָה לְפָנָיו קוֹדֵם מִתָּה, וְלֹא יִנְקָה לְשֶׁאֵינָם שָׂבִים אֶלָּא מַעֲנִישׁ אוֹתָם בְּעוֹה"ב.

ואין זו בכלל המדות. הרי ארבע מדות טובות בעוה"ז על שלשה השמות ושש מדות טובות בעוה"ב על שלשה שמות: וקיום יעוד זה אמרו חז"ל ברית פרוטה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם שגאמר (שמות ל"ד) הנה אנכי פרת ברית וגו', וראינו משה רבינו ע"ה שהזכיר קצתם בחטא המרגלים, שאמר ה' ארבע אפים ורב חסד נשא עון ופשע ונקה וגו', סלח נא וגו', הזכיר השם השני של י"ג מדות והוא לאחר שיחטא פי כפר חטאו הם, וכן הזכיר המדות הצריכות כפי העת, ונתקבלה תפלתו פדכתיב ויאמר ה' סלחתי כדברך, פי מקודם אמר משה רבינו (במדבר י"ד) ועתה יגדל נא כח ה' פאשר דברת לאמר, כמו שדברת לנו שגאמר בעת צרה, ולכן השיב לו סלחתי כדברך, וכן אמר הנביא (מיקה ז) מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע וגו', וכן ראינו בכל הדורות הראשונים והאחרונים שהם נענים בהזכרת י"ג מדות: והיעוד המ"ד פי אורי'ש גוים מפני'ה והרחבתי את גבולך

וגו' ולא יחמד איש את ארצה בעלונתה לראות וגו', קיום הבטחה זו פבר אמרו חכמים ז"ל בירושלמי דפאה מעשה באחד שהניח בית מלא תרנגולין ובא ומצא חתולות מקורעיו, וכו' עובדא דהני תרין אחיו באשקלון דהו.

להו מגורין נוכראין וגו' זמן לה הקב"ה מלאכים נכנסים ויוצאים פדמותן וגו', וכן מעולם לא נזנקו בעלותם לג' רגלים, כי שלוחי מצנה אינם נזוקים לא בהליכתן ולא בחזרתן: וקיום יעוד (ניקרא ט"ז) כי ביום הזה יכפר עליכם, הנה מורה עליו לשון זהירות שהיו קושטין בראש שער המשפחה לעזאזל והוא סימן שמחל הקב"ה לישראל שנאמר (ישעיה א') אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, וכמו שאמר (יומא ל"ט בימי שמעון הצדיק הנה לשון של זהירות מלבין מפאן ואילך פעמים מלבין פעמים אינו מלבין, ומה שלא הנה מלבין או מפני שלא היו שבים ולא היו מתכפרים, או מפני שלא היו ראויים לראיה להם סימן לבשרם: וקיום יעוד חייב הכרת אם עשה תשובה אינו נכרת, כדכתיב הכרת תפרת הנפש ההיא עונה בה, ודרשו ז"ל בזמן שעונה בה שלא שב בתשובה, ולכך אינו ניקר ואינו ידוע לעולם מי שעבר על חייבי כריתות אם ימות מיתת כרת, אולי חזר בתשובה, ואם שלא שב אפסר שיש בידו קצת מעשים טובים ומשלם לו האל ית' שכו' בעוה"ז כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו וגו', וכרת תקיים בנפשו לעוה"ב, ועם כל זה בכל דור ודור הוא דבר מפורסם וידוע כי אותם שהם ידועים שעברו על כריתות ומיתות ב"ד ולא שבו כי עדיין מחזיקים ברשעתם, הם מתים קודם זמנם בכרת, וכמו שאמר דוד (תהלים נ"ה) אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם וגו', ואמרו חכמים כל ימיו של דואג לא היו אלא ל"ד שנה ושל אחיתופל שלשים ושש, והצדיקים שאנו רואים שמתים קודם שיגיעו לששים שנה כשמואל וחזקיהו, כל העולם יודעים וחושבים כי לא היו ימיהם יותר מיום שנולדו ובהדי כבשי דרומא למה לה, וכבר אמרו חכמים ז"ל על שמואל אמר הקב"ה היכי לעבד למוות שמואל אדזוטר מרגני אבתריה דאמרי מדמית זוטר שמא ח"ו עבירה היתה בו.

נראה שהוא ידוע בכל הדורות שאותם שיש בהם עבירות מתים שלא בזמנם על הרוב ובירושלמי דבפורים אמרו זקן שאכל את החלב מי מודיענו שהוא בהכרת וכו', המת ליום אחד מיתה של זעם לב' של בהלה לג' מת במגפה, תני רבי חלפתא בן שאול מת באחד בשנים בשלשה בהכרת, לד' לחמשה מיתה הדופה, לששה מיתת דרדך ארץ, לשבעה מיתת חיבה, מפאן ואילך מיתת יסורין וכו', נראה שהנה ידוע אצלם ממיתתו של אדם אם הנה מת בכרת בין כרת של שנים בין כרת של ימים וכו', וכבר אמרו בסוף מועד קטן עד ששים מיתת כל אדם מאי קרא (איוב ה') תבא בכלח אלי קבר, בכל"ח גימטריא ששים, מחמשים ועד ששים זו מיתת כרת.

ובירושלמי אמרו ששים היא מיתת כל אדם, דכתיב (במדבר י"ד) אם יראה איש באנשים וגו' הגע עצמה שיצא ממצרים בן עשרים עשה עוד ארבעים במדבר ומת נמצא אומר מת לששים שנה זו היא המיתה האמורה בתורה, משום דכתיב (שם) במדבר הזה יתמו ושם ימותו: ונראה כי שבעת ימי בראשית היו רמז לדורות שיהיו ימי שנותיהם שבעים שנה, עשר שנים ליום אחד פנגד עשרה מאמרות, ולכך נתן אדם הראשון לדוד המלך שבעים שנה משנותיו לא פחות ולא יותר פנגד שבעה ימי בראשית, וכמו שששת ימי

המעשה עיקר טרחם ומלאכתם לשביעי והוא יום שבת, כן עיקר מה שיטרח האדם בששים שנותיו שהם פנגד ימי המעשה, יהיה לשביעי שבו ילך למנוחה, והטפל לזה העולם, וכמו שיום השביעי קדש כף כל שנות האדם מששים לשבעים יהיו בקדושה והקנה לעולם המנוחה, ואם פן הימים המיוחדים לאדם בזה העולם אינם פי אם ששים שנה, שהם פנגד ימי המעשה שבהם טרח ועמל לנפשו, וקצת לגופו למה שיצטרף לצורך חייו לעבודת בוראו, ומי שמת בתוך הששים הרי הוא פרת פי לא השלים ימי שכירותו אשר יצא לאור העולם להשלים עצמו בהם, ומי שהגיע לתשלומים פבר השלים הימים אשר היה פשכיר פועל לעוה"ב, וכשהוא מת קודם שבעים אינו מיתת פרת, פי השנים של מעלה מששים עד שבעים אינם שלו פי הם קדש פנגד יום השביעי, ולכך הימים המיוחדים לאדם ומיוחדים לו פשהוא מדבר בעד עצמו עולים ששים, ועל זה אמר המשורר (תהלים ק"כ) פי כלו בעשן ימי שהם ששים שהם המיוחדים לי פלו בעשן וכו', וכן אמר איוב (ז) ימ"י (שהם ששים פגימטרין) קלו מני ארג וגו', חדל ממני פי ימ"י, הלא מעט ימ"י וגו', ימ"י פברו זפותי וגו', ואמר גם פן אם חרוצים ימיו מספר חדשיו וגו', ימ"י ר"ל ששים שנה שהם פנגד ששת ימי המעשה, וזהו מספר חדשיו שהם מספר הימים הראשונים שנתחדשו בעולם והם ששת ימי המעשה: וקיום היעוד וצויתי את ברכתי וגו' ויעוד אם פחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם וגו' והשיג לכם דיש וגו' ונתתי שלום פארץ ורדפו מכם חמשה וגו', אמרו חכמים בתעניות (כ"ב) ונתתי גשמיכם בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות שאינן טורח על בני אדם, ומצינו בימי שמעון בן שטח שימדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שהיו חטים פכליות ושעורה פגרעיני זיתים ועדשים פדיגרי זהב וצרו מהם חכמים דוגמא לדורות להודיע פמה חטא גורם שנאמר (ירמיה ה') עונותיכם וגו' וחסאתיכם מנעו הטוב מכם, וכן מצינו בימי הורדוס בזמן שהיו עוסקים פבנין בהמ"ק שימדו להם גשמים בלילות ולמחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים ונרחה החמה וכל אחד משפים למלאכתו להודיע שמלאכת שמים בידיהם, ואמרו פבבא בתרא ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציא, מלמד שהיו אוצרות מלאים ישן וגרנות מלאים חדש והיו ישראל אומרים היאך נוציא זה מפני זה וכן מצינו בדוד מלך ישראל שאמר הכתוב (ש"ב כ"ג) הוא עדינו העצני על שמנה מאות חלל וגו', והיה מצטער על מאתים דכתיב (דברים ל"ב) איכה ירדוף אחד אלף, ונאפילו למ"ד בגוים משתעי ק"ו למדה טובה, אף קשה דבקרא דורדפו מכם חמשה מאה לית ביה פולי האי, פן פתבו התוספות, במ"ק ואיפשר לומר פי מה שכתוב ירדוף אחד אלף לא אמר אחד מכם, ור"ל אחד מיוחד בגבורה פמו דוד המלך ע"ה ולכך היה מצטער על המאמים, וכמו שנתקיימו אלו היעודים כך נתקיימו מסתמא כל האמורים בענין גם פי לא הוזכר בפירוש, וכן יש קצת מהם שהם עתידים להתקיים בזמן הפשיח פמו תשלום האלף, פמו והתהלכתי בתוכם וכמ"ש הרמב"ן ז"ל: וקיום היעוד מיתה בידי שמים דכתיב והזר הקרב ימת וכן כל שאר חייבי מיתה בידי שמים, יש ראיה לקיומם ממה שאירע לעוזא פי גם שלא היה זר מפני שנתקרב יותר מדי לארון ויאחז בו מת שם, פי הארון נושא את נושאיו הוא עצמו לא כ"ש פמו שאמרו במסכת סוטה, ומה שיש בין מיתת ב"ד לכרת הוא פי (חסר בהעתקה): וקיום יעוד הנ' והוא ענין הסוטה הוא ידוע

שְׁהִיָּה נוֹהֵג עֲנִינּוֹ, וְכִמוֹ שְׁאָמְרוּ זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאוֹת אֵין לִי אֶלָּא לְשַׁעַה לְדוֹרוֹת מִזֵּין וְכוּ' בְּשִׁילּוֹ וּבֵית עוֹלָמִים וְכוּ', וְכִמוֹ שְׁשִׁנְיָנוּ בְּמִס' סוּטָה הִיָּה נוֹטֵל הִיָּה מְבִיא וְכוּ'.

וְכָל מַעֲשֵׂיָהּ נֶאֱמָרִין בְּלִשׁוֹן הַקְּוֹדֶשׁ שְׁמִשְׁמַעוֹתוֹ כְּמוֹ שְׁהִיו עוֹשִׂין אוֹתָהּ בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂהָ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וְכֵן אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ עַל ב' אֲחִיוֹת שְׁהִיו דּוֹמוֹת וְכוּ' יֵצֵאת לְקִרְאָתָהּ שְׁמָחָה וְחֻבָּקָה וְכוּ' וְהִרְיָחָה בְּמִים הַמְּאָרְרִים וּמִיד מִתָּה לְקַיִּים מֵהַ שְׁנֵאָמַר אֵין אָדָם שְׁלִיט בְּרוּחַ וְגו', וְכֵן אָמְרוּ מְשֻׁרְבוֹ הַנּוֹאֲפִים פְּסָקוּ הַמִּים הַמְּאָרְרִין וְרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי הִפְסִיקוּ מִשּׁוֹם דְּכַתִּיב (הוֹשַׁע ד') לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם וְגו' עַל נִיאוּף נְשׁוֹתֵיכֶם לְבָנוֹדֶקוֹן כְּסוּטוֹת כִּי הֵם עִם הַזּוֹנוֹת יִפְרְדּוּ וְגו', וְכַתִּיב וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעוֹן כִּשְׁהוּא מְנוּקָה אִזְ יִהְיֶה הַמִּים בּוֹדֵקִין בָּהּ וְכוּ': וְקִיּוֹם יַעוֹד בְּרַפְת פְּהֵגִים וְאֲנִי אֶבְרַכְכֶם וְגו' אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ (בְּמִדְבָּר ו') כֹּה תְבָרְכוּ אָמַר הַקַּב"ה לְשַׁעֲבַר בְּרַכְתִּי לְאָדָם וְאֲשַׁתּוֹ לוֹ וּלְבָנָיו לְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְהוּא בְּרַף אֶת בְּנָיו כְּדַכְתִּיב וַיְבָרַךְ אוֹתָם, מִכָּאֵן וְאֵילָף הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת בְּיַדְכֶם וְכוּ'.

וְאָמְרוּ בְּחוֹלִין רַבֵּי עֲקִיבָא אוֹמַר לְמַדְנּוּ בְּרַכָּה לְיִשְׂרָאֵל מִפִּי כְּהֵנִים מִפִּי גְבוּרָה לֹא לְמַדְנּוּ ת"ל וְאֲנִי אֶבְרַכְכֶם וְגו', וְבְרַכָּה לְפָהֲגִים מ"ל מְדַכְתִּיב וְאֶבְרַכָּה מְבָרְכִיָּה וְגו', וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי וְאֲנִי אֶבְרַכְכֶם אֲנִי אֶבְרַךְ אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הוּא אוֹמַר כִּי ה' אֱלֹהֵיָהּ בְּרַכָּה כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהּ) וְאוֹמַר בְּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל הָעַמִּים וְגו' יִפְתַּח ה' לָהּ וְגו', בְּמִרְעָה טוֹב אֲרַעָה אֶתְכֶם וְגו', הָרִי שְׁיַעוֹד זֶה שְׁאָמַר וְאֲנִי אֶבְרַכְכֶם נְתַקִּינִים אֲח"כ בִּימֵי מִלְּשָׁה עֲצָמוֹ כְּמוֹ שְׁכַתּוֹב כִּי ה' אֱלֹהֵיָהּ בְּרַכָּה כְּבָר כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהּ קוֹדֶם, וְכֵן בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מִתְבָּרְכִים עַל יְדֵי בְּרַפְת כְּהֵנִים: וְהַיַּעוֹד שְׁנֵאָמַר לִיתְרוֹ בְּמִדְבָּר י') וְהִיָּה הַטּוֹב הַהוּא וְגו' וְהַטְּבִנוּ לָהּ, הָרִי אָמְרוּ חֻכְמִים ז"ל זֶה דְּנִשְׁנָה שֶׁל יְרִיחוֹ שְׁהִיו אוֹכְלִים אוֹתָהּ בְּנֵי בְּנָיו שֶׁל יִתְרוֹ וְהָיו אוֹכְלִין אוֹתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת וְאַרְבַּעִים שָׁנָה: וְקִיּוֹם יַעוֹד נ"ג הַתְּקַדְּשׁוּ לְמַחַר וְגו' עַד חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא וְגו', וּמִיד נְתַקִּינִים כְּדַכְתִּיב וְרוּחַ נָסַע מֵאֵת ה' וְגו' הַבְּשָׁר עוֹדְנּוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרֵם יִפְרַת וְאֶף ה' חָרָה בְּעַם וְגו', וְאָמְרוּ ז"ל כְּתִיב הַבְּשָׁר עוֹדְנּוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וְכַתִּיב עַד חֹדֶשׁ יָמִים, בִּינוֹנִים גִּידוּגִין לְאַלְתֵּר וּרְשָׁעִים מְצַטְעָרִים וְהוֹלְכִים עַד חֹדֶשׁ יָמִים: וְקִיּוֹם יַעוֹד אֶפְנוֹ בְּדָבָר וְגו', אִם יִרְאוּ אֶת הָאֲרִץ וְגו' עַד בְּמִדְבָּר הַזֶּה יִפְלוּ פְּגָרֵיכֶם וְגו', אִם אֲתֶם תְּבָנוּאוּ אֶל הָאֲרִץ וְגו', וּמֵה שְׁכַתּוֹב בְּפֶר' פְּנַחֵס בְּפִקּוּדִים וּבְאֵלָה לֹא הִיָּה אִישׁ מִפְּקוּדֵי מִלְּשָׁה וְאֶהְרֹן וְגו' כִּי אָמַר ה' לָהֶם מוֹת יִמְנוֹתוֹ בְּמִדְבָּר וְלֹא נוֹמַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם כָּלֵב בֶּן יִפְנֹה וְיִהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, וְהַסְּתַפֵּל וְרָאָה כִּי הִיָּעֲדִים הָרָעִים הֵם נֶאֱמָרִים בְּשֵׁם ה' שְׁהוּא מְדַת רַחֲמִים הֵם מְתַקִּינִים וְאֵין הַתְּשׁוּבָה מוֹעִילָה בָּם, כִּי עִם הָיוֹתוֹ מִתְנַהֵג בְּמַדַּת רַחֲמִים יַעַד הָרַע הַהוּא וְלֹא הַסְּפִיקָה מְדַת רַחֲמִים שְׁלֵא לִיעֲדוֹ, וְלִכְף אָמַר בְּכָאֵן אָמַר אֱלֹהֵים חַי אֲנִי נֶאֱמַר ה', כִּי עַל פִּי מְדַת הַרַחֲמִים נִגְזַר דִּין זֶה, וְכִמוֹ שְׁאָמַר כִּי אָמַר ה' לָהֶם מוֹת יִמְנוֹתוֹ, כִּי הֵם הִפְכוּ מְדַת רַחֲמִים לְמַדַּת הַדִּין וְלֹא תוֹעִיל לָהֶם מְדַת הַרַחֲמִים כְּנִזְכָּר, וְכֵן בִּיעוֹד הַמִּתְאָוִים אָמַר וְאֶף ה' חָרָה בְּעַם, כְּלוֹמַר מְדַת רַחֲמִים עֲשׂוּ אוֹתוֹ חֶרוֹן אֶף וּמְדַת דִּין וְיִתְקַיֵּים יַעוֹד הָרַע עַל כָּל פְּנִים וְלֹא תוֹעִיל לָהֶם תְּשׁוּבָה, וְאֵין כֵּן בִּיעוֹדֵים הַנֶּאֱמָרִים בְּמַדַּת דִּין כִּי אֲחַר כָּף כְּשִׁישׁוּבוּ יְרַחֵם עֲלֵיהֶם בְּמַדַּת רַחֲמִים: וְכֵן בִּיעוֹד אֶל תַּעֲלוּ כִּי אֵין ה' בְּקַרְבְּכֶם וְלֹא תִגָּפוּ וְגו', וְנִתְקַיֵּים מִיד דְּכַתִּיב וַיַּעֲפִילוּ וְגו' וַיִּבַד הָעַמְּלָקִי וְגו' וַיִּכּוּם וַיִּפְתּוּם עַד הַחֲרָמָה, וְאָמַר הַכְּתוֹב בְּאִזְחָרָה כִּי אֵין ה' בְּקַרְבְּכֶם כְּלוֹמַר מְדַת הַרַחֲמִים אֵינוֹ בְּקַרְבְּכֶם כִּי לֹא יְרַחֵם עֲלֵיכֶם אִם תַּעֲלוּ: וְקִיּוֹם יַעוֹד וְהִיָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ נְתַקִּינִים מִיד שְׁיַצְאָה אִשׁ מֵאֵת ה' וְגו' וְאֶכְלָה אֶת כָּל מַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת, וְכִשְׁהַתְּלוּנְנֵי אָמַר מִלְּשָׁה אֶל אֶהְרֹן קַח

את המחתה וגו' ניקח אהרן וגו' ניתן את הקטרת ניכפר על העם וגו': וקיום יעוד ולא יהיה כקרח וכעדתו וגו', כמו שדרשו חז"ל לא יארע לו לחולק על הכהונה מה שאירע לקרח אלא מה שאירע ליד משה שנצטרע וזש"ה ביד משה לו, וכן היה לעזיזה פשרצה לשמש בכהונה שלקה בצרעת שנאמר (דה"ב כו) והצרעת זרחה במצחו מפני שהעיו מצחו במקום השכינה: וקיום יעוד קח את המחתה וגו', מה שכתוב בצדו ניקח אהרן כאשר דבר משה וגו' ויכפר על העם וגו' ותעצר המגפה: וקיום יעוד הנ"ט והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח וגו', מש"כ בצדו ויהי ממחרת וגו' והנה פרח מטה אהרן וגו' וינצא פרח ויצא ציץ ויגמל שקדים, ומקודם לא אמר אלא מטהו יפרח ולא אמר שיוציא ציץ ויגמל שקדים כי הפרחה במטה תלוש ויבש הוא עיקר הגס והסימן כי מטה לוי נבחר מפל השבטים, ויציאת הציץ והשקדים אינו אלא להראות מהירות הפרעון על החולק כמו שהשקדים הוא הפרי הממהר להפריח ונראה כי פשפא משה אל אהל העדות לא מצא המטה אלא בפריחה לבד, כמו שאומר ויבא משה אל אהל מועד וגו' והנה פרח מטה אהרן, ואח"כ הוציא פרח לחוץ ויצא ציץ ויגמל שקדים במעט מן הזמן להורות על מהירות הפרעון כנזכר: וקיום ייעוד יציאת מים מן הסלע גם כן כתוב בצדו, וירם משה את ידו וגו' ויצאו מים רבים וגו'.

וכן היעוד לא האמנתם לכן לא תביאו וגו' פתיב ויראו כל העדה וגו' כי גוע אהרן וגו' וכתוב ניקח נשם משה עבד ה', וכן יעוד והיה כל הנשוא וראה אותו וחי פתיב בתריה וישקמהו על הגס והיה אם נשף הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי: וקיום יעוד ברכות בלעם לישראל, בתחלת נבואתו אמר שיהם חלק ה' ונחלתו, ובשניה הוסיף כפוש הארץ והרגם מלכיה, ובג' ראה שבתם בארץ ופרו ורכו עליה והעמידם מלך שינצח את אגג ותנשא עוד המלכות בנדוד ושלמה ובנבואה הרביעית הוסיף לראות ענין המשנה כמו שכתב הרמב"ן ז"ל: וקיום יעוד קח את כל ראשי העם וגו' וישוב חרון אף ה' וגו', מה שאמר משה הרגו איש אנשיו וגו', ובעוד שהיו הורגים לא הספיק לו עדיין לשוב חרון האף עד שעשה פינחס מה שעשה ושב חמתו בעבורו, כמו שכתוב פינחס השיב את חמתי וגו', ולכך אמר והנה חיש כי לא היה עתיד לשוב חרון האף עד שיהרג ופינחס במעשה שעשה השלים השבת החמה: וקיום יעוד הס"ד ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' לשכים בעיניכם וגו' וצררו אתכם וגו', כתוב בספר שופטים ולא הוריש מנשה, ואפרים לא הוריש, אשר לא הוריש נפתלי ולא הוריש וגו', וכתוב וילחצו האמורי את בני דן וגו', וכתוב ויעל מלאך ה' וגו' ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ וגו', וגם אמרתי לא אגרש אותם מפניכם והיו לכם לצדים וגו', הרי שנכשלו במה שהזנהו ממנו.

ומה שאמר וגם אמרתי לא אגרש אותם מפניכם, הוא מה שאמיר כאן והיה כאשר דמיתי לעשות להם שיגלו כולם מן הארץ ולא תותירו מהם ולא שמעתם בקולי, כן אעשה לכם ולא אשאיר מכם ח"ו, וזהו שאמר אחר כך ויחר אף ה' בישראל ויאמר יען, אשר עברו הגוי הזה וגו' גם אני לא איסיף להוריש איש מפניהם וגו' למען נסות בם את ישראל וגו': וקיום יעוד ואת יהושע צויתי וגו' וצו את יהושע וגו' והוא ינחיל אותם וגו', הרי הוא מפניך בספרו (יהושע י"ד) ואלה אשר נחלו בני ישראל וגו' אשר נחלו אותם אלעזר הפהן ויהושע בן נון וראשי אבות המטות, וכן נאמר בתורה ג"כ אלה שמות האנשים אשר נחלו לכם הארץ אלעזר הפהן ויהושע בן נון ונשיא אחד וגו', ומפני

שחילוק הארץ היתה בגורל על ידי אלעזר הפהן אמר אשר נתלו ואשר ינחילו, אבל ענין כיבוש הארץ תלוי ביהושע לבדו כמו שאמר כאן והוא ינחיל אותם וגו', וכתוב שם ואלה מלכי הארץ אשר הפה יהושע ובני ישראל וגו', ולא הזכיר כאן אלעזר הפהן, וכתוב ויתן ה' לישראל את כל הארץ אשר נשבע לאבותם וגו' לא נפל מכל הדבר הטוב וגו' הפל בא.

ונה יורה מה שכתבנו למעלה כי מתחלה לא יעד על כל העשרה עממין כי אם לעתיד: וקיום יעוד הס"ו כי תוליד בנים ונושנתם בארץ וגו' והפיץ ה' אתכם וגו' כי אל רחום ה' אליהו וגו', נתקנים בעונות אחרי שהרבו לפשוע ולעשות הרע בעיני ה' גלו ונפוצו אחר שעמדו תת"נ שנה בארץ שתי שנים קודם מנין ונושנת"ם, כמו שכתוב בבנין שלמה ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים, נוציא מ' שנה שהיו במדבר נשארו ת"מ ואתי שעמד הבית הרי תת"נ.

וצדקה עשה עמנו האל ית' שהגלנו ב' שנים קודם מנין ונושנתם, כמו שאמרו חז"ל על וישקד ה' על הרעה וביאה עלינו כי צדיק ה' אליהו, כדי שלא יתקיימו כל העונשים, ואמר בכאן והפיץ ה' אתכם וגו' אשר ינהג אתכם וגו', כי אחר שהרבו לפשוע ונתחייבו וגלו לא הועיל להם מדת רחמים ולא תשובה, אלא אף במדת רחמים הפיצם, אלא שרחם עליהם בגלותם פשעו, כמו שכתוב (דברים ד) ובקשתם משם את ה' אליהו ומצאתו וגו' כי אל רחום ה' אליהו וגו': ויעודי ס"ז וס"ח והנה כי יביאך וגו' ובתים מלאים כל טוב וגו' והנה עקב תשמעונו וגו', ואתה וברכה וגו', והסיר ה' ממה כל חלי וגו' ואכלת את כל העמים וגו', הפל נתקנים כמו שכתוב ביהושע בדרה כלל לא נפל דבר מכל הדבר הטוב וגו', וכן שאר היעודים טובים ורעים כלם נתקיימו, הטובים בהיותם טובים וישירים בלבותם, והרעים בהיותם רעים וחסאים, כמו שמבואר בכל ספרי הגביאים, וכמו שפי' המפרשים ז"ל בכל היעודים ובתוכחות שפא עלינו גם אשר לא פתוב וגו', וכן נתקיימו הטובות העתידות: וקיום יעוד למען יברכה וגו' במעשר ראשון ומתנות עניים.

נתקיים ממה שאמרו עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר וכו', ואמרו על ואיש את קדשיו וגו' מעשה באדם אחד וכו' ולא הוציא אלא שיעור המתנות והיינו אשר יתן לפהן לו יתנה, ומדה טובה יתירה על מדת פורענות: וקיום יעוד המלך למען יאריך ימים על ממלכתו וגו', הרי ראינו רוב המלכים הטובים שהאריכו ימים על ממלכתם, אבל פוננת הפתוב אינה אריכות ימים לבד למלך שהוא שומר כל דברי התורה אלא לו ולבניו, כמו שהובטח דוד שזרעו לעולם יתנה, וגם כי קצת מבניו חטאו לא סרה הממלכה מהם ולא תסור, וכן אפילו במלכי ישראל הרעים מי שהיה זוכה קצת בהם היה מאריך בממלכותו הוא וזרעו, כמו שנאמר ליהוא יען אשר הטיבות וגו' בני רבעים ישבו לה וגו', וזהו מההבטחות שאמר כאן יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו וגו': ויעוד הע"ו ה' אליהו מתהלה בקרב מחנה וגו' ולא יראה בה ערות דבר וגו' ושם מאתריה, קיומו מה שאמר רב חסדא פ"ק דסוטה בתחלה קודם שחטאו ישראל בעריות היתה שכינה שרויה עם כל אחד ואחד בביתו שנאמר פי ה' אליהו מתהלה בקרב מחנה וגו' וכיון שחטאו היתה שכינה מסתלקת מהם מלבוא לביתם, דאינו יכול לראות בעונות שבסתר שנאמר ולא יראה בה ערות דבר ושם מאתריה וגו', וזה לא אמרו רב חסדא דרף פירוש הפתוב לבד,

אֵלָא שְׁהִיְתָה פֶּה קַבְלָה בְּיָדוֹ שְׁהִיְתָה שְׂכִינָה עִם כָּל אֶחָד וְהִשְׁגָּחְתוּ הַשְּׁלִימָה כְּשֶׁהָיוּ טוֹבִים:
קִיּוּם יַעוּד ע"ט וְכַתְּבָתָּ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דְּבָרֵי וְגו' לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבוֹא אֶל הָאָרֶץ וְגו', מְפֹרָשׁ
בִּיהוֹשֻׁעַ אֲזַי יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ בְּהַר עֵיבָל וְגו', וַיִּכְתֹּב שֵׁם עַל הָאֲבָנִים וְגו', וּמִיָּד פָּתוּב
וַיְהִי כְשֶׁמַּע פֶּל הַמַּלְכִים וְגו' וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו וְגו', וְלַחֵם עִמָּהֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיִּנְתְּנֵם הָאֵל בְּיָדָם
כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב פֶּאן לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבוֹא, פִּי קוֹדֵם זֶה בְּלִכְיֹדֶת יְרִיחוֹ קָרָה מֵהַ שְׁקָרָה מְעַנֵּן עֶכָן
וּבְעֵי שֶׁנִּפְּלוּ כָל"ו אִישׁ וּמִכָּאן וְהִלָּאָה לֹא אֵינְרַע לָהֶם שׁוּם דְּבָר שְׁלֹא פֶהוֹגֵן וַיִּרְשׁוּ כָל
הָאָרֶץ: וַיַּעוּד הַנָּה שֶׁנִּכְבַּע עִם אֲבוֹתֵיהֶם וְקָם הָעָם הַזֶּה וַנִּנְהָ וְגו' פִּי יַדְעֵתִי אַחֲרֵי מוֹתִי, הָרִי
אַמְרוּ חַז"ל וְהָרִי כָל יְמוֹת יְהוֹשֻׁעַ לֹא הִשְׁחִיתוּ כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב וַיַּעֲבְדוּ אֶת ה' כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ
וְגו', מִכָּאן שֶׁתִּלְמִידוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ כָּל זְמַן שֶׁיְהוֹשֻׁעַ חַי הָיָה נִרְאָה לְמִשְׁהַ שְׁהִיָּה חַי:
וְקִיּוּם יַעוּדֵי בְּרִכּוֹת מִשְׁהַ לְיִשְׂרָאֵל, הוּא פִּי מֵהַ שְׁבָא לְיִשְׂרָאֵל מֵהַטּוֹבוֹת בְּאָרֶץ רְמוּזוֹת
בְּבְרִכּוֹת אֱלוֹ, וְכְמוֹ שֶׁפִּירֵשׁ רַש"י ז"ל מִדְּבָרֵי רַז"ל וְע"י בְּרִכּוֹתוֹ נִתְקַיְּמוּ בָהֶם: וְהַיַּעוּד
הַפ"ו וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמִשְׁהַ, הוּא מְפֹרָשׁ פִּי כָּל הַנְּבִיאִים קִיְּמוּ דְבָרָיו וְכְמוֹ
שֶׁפָּתוּב בְּפָרְקִים הַקּוֹדְמִים, וְחוֹתֵם הַנְּבִיאִים אָמַר (מְלָאכִי ג') זָכְרוּ תוֹרַת מִשְׁהַ וְגו': פָּרַק
שְׁלֵשִׁים וּמַעֲמָה אַחֲרֵי שֶׁכְּתַבְנוּ כָּל הַיַּעוּדִים שֶׁבַתּוֹרָה שֶׁמְצַאנוֹם לְפִי מֵהַ שֶׁחֲשַׁבְנוֹם שֶׁשְׁהַ
וּשְׁמַנִּים, סִימָן לָהֶם שֵׁם אֱלֹהִים, וּבְאֶרְנוּ בְּפָרַק אֶחָד קִיּוּם כָּל יַעוּד וַיַּעוּד מֵהֶם, רְאוּי
שֶׁנְּבָאָר עֲתָה מֵהַ שֵׁשׁ לָנוּ מִן הָרִאשִׁי לְאֲמַתּוֹת תּוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה מִקִּיּוּם יַעוּדִים הַפָּתוּבִים
וְהַרְמוּזִים בָּהּ.

וְהַנָּה רוֹאָה כָּל אֱלוֹ הַיַּעוּדִים רַבָּם לְטוֹבָה וּקְצָתָם הָיוּ לְרַעָה וּלְעוֹנָשׁ, וְאוֹתָם שְׁהֵם לְטוֹבָם
רַבָּם נִתְקַיְּמוּ בְּשְׁלִימוֹת וּקְצָת נִתְקַיְּמוּ בְּקְצָתָם, כְּמוֹ יְרוּשָׁת כָּל הַעֲשָׂרָה עֲמִיּוֹן שְׁלֹא
נִתְקַיְּמוּ עַד יֵינן אֵלָא בְּשַׁבְעָה, וּמִתְחַלָּה לֹא נֶאֱמָרוּ אֵלָא לְעֵתִיד כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב לְמַעֲלָה, וְכְמוֹ
שֶׁנִּרְאָה מִן הַפָּתוּב בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה שֶׁאָמַר וְאִם יִרְחִיב ה' אֱלֹהֵיךָ אֶת גְּבוּלְךָ כִּי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לְאַבוֹתֶיךָ וְגו' פִּי תִשְׁמָר אֶת כָּל הַמִּצְוֹת וְגו' וַיִּסְפַּת לָךְ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים, שֶׁהוּא רוֹמֵז
לְעֲשָׂרָה עֲמִיּוֹן שֶׁנֶּאֱמָרוּ לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ ע"ה, וְהַתְּנָה בְּזֶה פִּי תִשְׁמָר אֶת כָּל הַמִּצְוֹת וְגו'
שֶׁיִּקְיְמוּ כְּוֹלָם אֶת כָּל הַתּוֹרָה כְּוֹלָה, וְהוּא לְיָמִים שֶׁאָמַר וּמַל ה' אֶת לְבָבְךָ וְגו' עַל הַיָּמִים
הַעֲתִידִים שֶׁנֶּאֱמָר עֲלֵיהֶם בְּקַבְלָה וְנִתְּנִי לָהֶם לֵב חַדָּשׁ וְגו', אֲבָל עֲתָה לֹא יַעַד אוֹתָם אֵלָא
עַל הַשַּׁבְעָה עֲמִיּוֹן, פִּי הָיָה גְלוּי לְפָנָיו שֶׁהִגִּיעַ זְכוּתָם לְכָף.

וּמִפְּנֵי זֶה חִיָּבִים בְּכָל מִצְוֹת הָאָרֶץ בִּירוּשָׁת שַׁבְעַת עֲמִיּוֹן וְכְמוֹ שֶׁכְּתַב הַרְמְב"ן ז"ל
בְּפִסְוִקִים אֱלוֹ, וְכֵן הַיַּעוּדִים שֶׁל מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל וְרוּמּוֹתָם נִתְחַיָּב בְּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל
בְּאָרֶץ וְעֵתִידִים לְהַתְקַיְּמוֹ בְּשְׁלִימוֹת לְעֵתִיד, וְכֵן הַצְּלַחַת יִשְׂרָאֵל וּגְבוּרָתָם מֵהַ שִׁגְיַע לָהֶם
מִן הַטּוֹב בְּזֶה הָעוֹלָם יֵשׁ דְּבָרִים פְּרִטִיִּים שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמוּ וְאֲנוּ בְּטוֹחִים שֶׁיִּתְקַיְּמוּ לְעֵתִיד,
כְּמוֹ תִשְׁלוּם רְדִיפַת אֶחָד לְאֶלְף שֶׁהָיָה מְצַטְעָר דָּוִד עַל הַמַּאֲתִים שֶׁהָיָה עוֹרֵר חֲנִיתוֹ עַל
שְׁמֹנֶה מֵאוֹת וְלֹא הִגִּיעוּ לְאֶלְף, כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב וְהוּא עוֹרֵר אֶת חֲנִיתוֹ עַל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת חֲלָל
בְּפַעַם אֶחָד, וְכֵן וְהַתְּחַלְּתִי בְּתוֹכְכֶם אֲטִיִּיל עִמָּכֶם וְכו', וְכִיּוֹצֵא בְּיַעוּדֵי אֱלוֹ הַנְּכַלְלִים
בְּכָל יַעוּדִים אַחֲרֵים שֶׁנִּתְקַיְּמוּ כְּבָר, וְכֵן יַעוּדֵי בְּלַעַם אֲשֶׁר הֵם לְעֵתִיד, וְאִין בְּכָל
הַיַּעוּדִים הַנִּזְכָּרִים יַעוּד אֶחָד שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמוּ, פִּי מֵהַ שְׁלֹא נִתְקַיְּמוּ עַד יֵינן הוּא קְצָת
הַיַּעוּד לֹא יַעוּד שְׁלָם, כְּמוֹ שֶׁלִּשְׁתַּ עֲמִיּוֹן שֶׁהֵם תִּשְׁלוּם הַעֲשָׂרָה שֶׁנִּתְקַיְּמוּ בְּאֶחָד, וּפְרִטִי
דְּבָרִים שֶׁבְּפָרְשַׁת אִם בְּחִקּוֹתֵי שְׁאִינוּ נִמְנָה אֵלָא כִּיַּעוּד אֶחָד שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמוּ קְצָתָם כְּנִזְכָּר,
וְכֵן קְצָת הַיַּעוּדִים הַנְּכַלְלִים בְּיַעוּד אֶחָד וְהֵם בְּרִכּוֹת בְּלַעַם, וְכֵן יֵשׁ קְצָת מֵהֶם בְּבְרַפַּת

יעקב לבניו ומשה לישראל, וההבטחות הפתובות בתורה, והיעודים הרעים פלם נתקיימו בעונותינו הרבים גם אשר לא כתוב בספר התורה הזאת, לזכותנו פיום הנה שנירש עוה"ב ושהנה ראויים להגאל אחר שנגמור לספול כל מה שחטאנו והעונו מעט מעט כדי שנוכל לסובלו וחקיו פלים ונאנחנו לא נכלה, והוא ית' ירחם עלינו ברוב רחמיו כמו שהבטיחנו בסוף פי אל רחום ה' אלהינו וכו', ואחר שנתקיימו כל היעודים טובים ורעים ומה שלא נשלם קיימו מן הטוב אנו בטוחים בו ית' שישלימהו, נאמר פי קיום אלו היעודים הם קצתם בזמן משה רבינו וקצתם אחריו, ואותה שנתקיימו בזמן משה רבינו ונכתב קיומם בתורה יש לפופר בתורת משה ולאומר אין תורה מן השמים אלא משה בדעה מלבד פתחון פה לומר הוא פתב שיהיה והוא פתב שהיה ונתקיים, ואפשר שלא פתב שיהיה עד שראה שנתקיים, או שלא נתקיים וכתב שנתקיים, אבל ביעודים שפתב מרע"ה שיתקיימו לעתיד ונתקיימו לעתיד אחריו, יש ראיה גדולה להקהות שינוי החולקים על תורת משה רבינו ואומרים שלא נאמרה לו פנלה מן השמים, פי מי הוא החכם גם פי לא יהיה אלא חכם בעיניו, שיהיה מיעד דברים שיהיו לאחר זמנו ולא יהיה בטוח שיתקיימו, אין זה פי אם סכלות גדולה, פי פשיגועו הימים או הזמן שיעד לו ולא יתקיים היעוד ואמרו שהיה בדאי ושקרן, והרי משה רבינו לדעת כל העולם היה חכם גדול, אף פי לא יהיו דבריו מן השמים לדעת הפופרים בתורה, לא היה בו סכלות שיאמר ויהיה מיעד דבר שלא יהיה בטוח בקיימו כדי שלא יאמר עליו שהיה בדאי ושקרן, וכיון שראינו שיעד לעתיד נראה שהיה בטוח שיתקיים מה שיבטיח ומה שיעד, ומאין לו זה הבטחון פי אם מפי הגבורה, פי גם שיהיה חכם גדול ואי זהו חכם הרואה את הנולד, אינו זה אלא בדברים ההויים ודברים הממששים ובאים לזמן קרוב, פי מי שהוא חכם רואה אותם קודם הוייתם, לא בדברים שאינם הויים ואינם קרובים, ואם פן פיון שמששה רבינו ע"ה ועד דברים רחוקים בזמן ובלתי מצויים והנויים, ונתקיימו אחר כך כמו שהוא פתבם, יש מהם ראיה גדולה אפילו לפופרים בתורת משה שהם מכזבים, ושפל מה שפתב משה רבינו ע"ה מבראשית עד לעיני כל ישראל היה מפי הגבורה: והנה היעוד הראשון שפתב מרע"ה בתורה הוא שפתב שאמר לו האל ית' לאדם הראשון פי ביום אכלך ממנו מות תמות, מיתה לו ולדורותיו ואם לא היו כל דבריו מפי הגבורה ומלבד ומחכמתו היה בנדאם היה לו לחוש שפא אחר פמה דורות יהיה נולד איזה אדם שלם באיבריו ותכונתו ומדייתו וחקמתו שיהיה ולא ימות, ולא יהיה רחוק בעיני משה רבינו שהרי ראה הוא סיחון ועוג שלא היו שלימים בשלימות המדות וחייו יותר מאלף שנה והוא פתב שהרגם, ואולי היו חיים יותר אלפים מן השנים אם לא היה הוא הורגם, וענין אונרף חיייהם נתבאר ממה שאמרו רז"ל בנדה פ' האשה סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי שירד הוא ועזאל מן השמים בדור אנוש, ואם פן נולד שנים הרבה קודם המבול שהרי נקרא פליט על שם שפלט מדור המבול, ואם פן יהיו שנותיו לפחות אלף שנה בזמן משה, והוא הרג אותו ואת סיחון אחיו, ואם לא היה הורגם אולי היו חיים לעולם, והנה לו לחוש שפא השאירו מזרעם או אחרים שלימים בבריאה שיהיו לעולם ועם כל זה פתב מיתה לדורות, נראה שהיה מפי הגבורה פי הוא ית' אמר לו פי המנות הוא בית מועד לכל חי, ואין על דברי משה רע"ה קנשי מאותם שנכנסו חיים לגן עדן, פי פיון שלא נתקיים חיותם בזה העולם ונתעלמו כמו חנוף הרי הוא פאלו הם מתים מזה העולם: וכן

היעוד שלא יהיה עוד מבול לשחת הארץ, מאין היה בטוח בזה אולי בימים הבאים יהיו האנשים יותר רעים וחסאים לה' מאד וינספים האל ית' לעשות להם כמו שעשה לראשונים וישטפם במי המבול, אלא בנדאי שלא אמר זה אלא מפי הגבורה שהספימה חקמתו ית' שלא ליפרע עוד מן הבריות במדה זו, כל שכן פי בימי משה רבינו עדיין היה נראה בכל שנה רמז וסימן מי המבול בירח בול באותם הארבעים יום שאמר הכתוב ויהי המבול ארבעים יום על הארץ בכל שנה ושנה היו גשמים הרבה יותר מדי בהם כמו שאמרו ו"ל, עד שבא שלמה ובנה בית המקדש ומשם והלאה לא נשאר שום רמז וסימן למבול, וזה שאמר הכתוב ובשנה האחת עשרים בירח בול הוא החדש השמיני פלה הבית לכי דבריו וגו', והיה לו לומר בירח מבול שהיגת הזו היה זמן המבול ובו היה נראה כמו מבול בכי שנה, ובשביל שמפאן והלאה בזכות בית המקדש לא היה עוד חסרו מ שהם המ' יום ונקרא ירח בול והוא ירח חשוון, ואם כן בזמן משה בז החדש היה בכל שנה גשם גדול והיה לו לחוש אולי באי זה שנה מן השנים יהיו הדורות רעים וחסאים ויביא עליהם האל ית' מבול גמור באותן הימים המיועדים המיוחדים לכך והם כמו קיר נטוי המזפרת עונותיו של אדם, ומכיון שלא חשש לזה נראה שהיה בטוח בדברו שהיו דברי אלהים חיים מפי הגבורה, ונראה כי זה הענין שהיה היה מזמן המבול עד זמן שלמה ע"ה, נראה במה שאמר הכתוב ולא יפרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ, כי לא הובטח נח אלא שלא יכרתו כל בשר ממי המבול ושלא תשחת הארץ מפניו אבל לעולם ימשך ממנו בכל שנה באותם הימים כמו שנמשך עד זמן שלמה ע"ה: וכן מן היעוד שכתב מרע"ה בתורה שיעד נח לבניו שיהיה פנען עבד לאחיו ושתהיה הארץ לבני שם, ובגן הבתים הרמוז בזה היעוד, יש ראיה גם כן כפי מה שכתבו שהרי דיבר לעתיד ולעתים רחוקות ונתקיים הפל: וכן היעודים שנאמרו לאבות בירושלם הארץ והצלחתם בה ושיהיה זה בדור רביעי מיד אחר מיתת מרע"ה, אם לא היה בטוח בזה מפי הגבורה לא היה פותבו מלבד פדעת הכופרים בתורה, ומכיון שכתבו נראה שהיה בטוח בזה מפי הגבורה שיתקיים כל מה שיעד לעתיד בין לזמן קרוב בין לזמן רחוק: וכן הבטחת הנה אנכי שולח מלאך שהתפלל משה על זה ודחאו שלא יבוא עד זמן יהושע, הרי נתקיים אחריו מיד כשמת משה רבינו ע"ה שאמר ליהושע אני שר צבא ה' עתה באתי וגו' כמו שכתבו למעלה, הרי שהיה בטוח שיתקיימו דבריו מיד לאחר מותו בימי יהושע תלמידו: וכן מה שכתוב הנה אנכי פורת ברית וגו', ואמרו חז"ל ברית פרוטה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם, והוא מתקיים בכל דור כשישראל צועקים לאל ית' הם נענים בזכירת הי"ג מדות, והרי שאם לא היה בטוח בזה שהיו דברי האל לא היה פותבו, וכן לא יחמוד איש ארצה היה בטוח כי בכל השנים שיעלו ישראל לרגל לא יאונה להם כל אנון, וכן כי ביום הזה יכפר עליכם שהיה נראה בסימן לשון של זהורית שהיה מלבין, וחיוב פרת ומיתה בנדי, שמים לעוברים על הדברים המיוחדים ואנו רואים קיומם לדורות כמו שכתבו, הוא ראיה למכחישים בתורת משה שהם פוזבים, ותורת אמת היתה בפי משה רבינו מפי הגבורה: וכן ענין הסוטה שנראה כי בימי משה רבינו לא אירע עניינה כי נשי דור המדבר פולן היו צדקניות, ויעד לעתיד מה שראו קיומו אבותינו בעיניהם ענין הסוטה צביתת בטנה ונפילת ירכה, וכן יעוד ברפת פהגים, ויעוד יתרו שאמר לו והטבנו לה וגו' וניתן לו דושנה של יריחו ת"ר שנה: וכן יעוד החולק על

הַפְּהוּנָה שְׁיִלְקָה בְּצַרְעַת, שְׁקָרָה כִּן לַעֲזוּזָהּ וְנִתְקַיְּמוּ דְבָרֵי מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה: וְכֵן יַעֲוֹד אִם לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת יְיֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגו', כִּי אִם לֹא הָיָה מִפִּי הַגְּבוּרָה הָיָה לוֹ לַחֹשֶׁשׁ כִּי אוֹלֵי יְהִיָּה יוֹתֵר טוֹב לָהֶם שְׁלֹא יוֹרִישׁוּ אֶת כּוֹלָם וְיִהְיוּ לָהֶם לְמַס, אֲלֵא שְׁהִיָּה בְּטוֹחַ מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁיִיאָרַע וַיִּקְרָה לָהֶם מֵה שְׁקָרָה אִם לֹא הָיוּ מוֹרִישִׁים אֶת כּוֹלָם וְהָיוּ שׁוֹכְנִים בְּתוֹכָם: וְכֵן יַעֲוֹד שְׁיַעֲד לִיהוֹשֻׁעַ כִּי הוּא יִנְחִיל אוֹתָם אֶת הוּא רֹאֵה גְדוּלָהּ כִּי כָל דְּבָרָיו אֲמַת וְצָדֵק מִפִּי הַגְּבוּרָה, כִּי כֵן נִתְקַיְּמוּ בְּקִרְוֹב כְּמוֹ שֶׁהוּא יַעֲד, וְאִם לֹא הָיָה מִפִּי הַגְּבוּרָה לֹא הָיָה מִתְקַיְּמוֹ אֲפִילוֹ שְׁהִיָּה הוּא מְצוּנָה עָלָיו לִישְׂרָאֵל, כִּי הָיוּ אַחֲרֵים גְּדוּלִים בְּעֵינֵיהֶם וְנִכְבְּדִים מִמֶּנּוּ אֲלַעֲזָר וּפְנַחֵס בְּנוֹ שֶׁהֲצִלִּיחַ בְּמַלְחַמַת מִדִּין וְשִׁבְעִים זַקְנִים וּנְשִׂאֵי שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְאִם לֹא הָיָה מִפִּי הַגְּבוּרָה לֹא הָיְתָה מִתְקַיְּמַת שְׁרָרְתוֹ, וְגַם הֵם אִם לֹא הָיוּ יוֹדְעִים בְּנֹדָאֵי שְׁהִיָּה נִבְחַר מִפִּי הָאֵל ית' הָיוּ חוֹלְקִים עָלָיו, כִּי בִימֵי מֹשֶׁה לֹא הָיָה נִחְשָׁב לַפְּנִיָּהם גַּם כִּי לֹא הָיָה מֶשׁ מִתּוֹף הָאֵהָל, שְׁהָרִי אֶהָרֶן וּבְנָיו וְהַפְּהוּנִים וְהַזְּקֵנִים הָיוּ כְּמוֹ רַבּוֹתָיו גַּם כֵּן, כְּמוֹ שְׁשִׁנְיוֹ בְּסֹדֵר הַלְיָמוּד שְׁהִיָּה מְלַמֵּד מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לִישְׂרָאֵל נִסְתַּלַּק מֹשֶׁה וְשָׁנָה לָהֶם אֶהָרֶן אֶת פִּירְקוֹן נִסְתַּלַּק אֶהָרֶן וְשָׁנָה בְּנָיו נִסְתַּלְּקוּ בְּנָיו שָׁנָה לָהֶם זַקְנִים וְכו'.

וּבַמְדָּרֶשׁ הַזְּכִירוּ שְׁמוֹת כָּל שִׁבְעֵים הַזְּקֵנִים וְלֹא הִזְכִּיר יְהוֹשֻׁעַ בְּכָלֵל, נִרְאֶה שְׁהִיָּה כְּמוֹ תַלְמִידֵם וְכְמוֹ שְׁפִירֶשׁ רַש"י ז"ל עָלָיו שְׁהִיָּה כְּמוֹ תַלְמִיד אֶהָרֶן עַל מֵה שְׁאָמְרוּ חֲכָמִים שְׁאָמַר שְׁמוּאֵל מֵה מֹשֶׁה וְאֶהָרֶן מֵעֲשֶׂה יְדִיהֶם וְכו', וְלִכֵּן לֹא הָיְתָה נִיפְרַת מֵעֲלָתוֹ וְשִׁימוּשׁוֹ לְמֹשֶׁה כִּי אִם כְּשְׁאָמַר לוֹ הָאֵל ית' קַח לָךְ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסִמְכַת אֶת יָדָךְ עָלָיו וְגו', וּמִיָּד כְּשִׁמַּת מֵרַע"ה אָמַר לוֹ הָאֵל ית' כֹּאֲשֶׁר הֵייתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיָה עִמָּךְ וְגו', וְרָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי הָאֵל ית' הָיָה מְכַבֵּד לוֹ וְשָׁכַל דְּבָרָיו הָיוּ נְכוּנִים לֹא יְפוּל מֵהֶם אַרְצָה, וְלִכְךָ כְּשִׁצְוָה יְהוֹשֻׁעַ אֶת שׁוֹטְרֵי הָעָם עָבְרוּ בְּקִרְבַּי הַמְּחַנֶּה וְגו' עָנּוּ הֵם אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֵל כָּל אֲשֶׁר תִּשְׁלַחְנוּ גִלְגָּל כָּלֵל אֲשֶׁר שְׁמַעְנוּ אֵל מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֲלֵיךָ וְגו', וּמִפְּנֵי שְׁלֹא דְבָרוּ זֶה אֲלֵא שׁוֹטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַדְיָן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ מְחַשְׁבִּים אוֹתוֹ כ"כ, אָמַר לוֹ הַקַּב"ה.

אח"כ הַיּוֹם הַזֶּה אַחַל גְּדֻלָּהּ בְּעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדְעוּן כִּי כֹאֲשֶׁר הֵייתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיָה עִמָּךְ וְגו', וְהָיָה עֲנָן יְהוֹשֻׁעַ עִם מֹשֶׁה כְּעֲנָן הַלְּבָנָה עִם הַחֲמָה, כִּי כְּשֶׁהִיא דְּבוּקָה עִם הַחֲמָה וְקִרְוָהּ לָהּ אֵין אוֹרָה נִרְאִית כָּלֵל וְכְשֶׁהִיא מִתְרַחֶקֶת מִמֶּנָּה אַז אוֹרָה נִרְאִית מִדֵּי יוֹם בְּיוֹם עַד עֲמָדָה לְנִכְחוֹ בְּמִלּוּאָה, וְכֵן הָיָה עֲנָן יְהוֹשֻׁעַ כִּי בִהְיוֹתוֹ אֲצֵל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בְּחִיּוֹ לֹא הָיְתָה נִיפְרַת מֵעֲלָתוֹ לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל, וְגַם הָאִישׁ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא הָיָה מְפִיר כָּל מֵה שְׁהִיָּה בּוֹ מִן הַחֲכָמָה שְׁהָרִי א"ל שְׁאֵל אִם יֵשׁ בְּיָדְךָ שׁוֹם סֶפֶק, וְהַשִּׁיב לוֹ כְּלוֹם הַנְּחַתִּיךָ יוֹם וְכו' כְּמוֹ שְׁדָרְשׁוּ חז"ל, וְלִכְךָ נִתְחַדֵּשׁ לוֹ עֲנָן מֵעֲלָת יְהוֹשֻׁעַ וְשִׁיָּהֵה בְּמִקוּמוֹ כְּשִׁאָמַר לוֹ הָאֵל ית' קַח לָךְ אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְגו', שֶׁהוּא הָיָה חוֹשֵׁב כִּי אוֹלֵי אֶחָד מִבְּנָיו יִזְכֶּה לְגְדוּלָתוֹ, כָּל שָׁכֵן מֵעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל שְׁהִיָּה נַעֲלָם מֵעֲלָת חֲכָמַת יְהוֹשֻׁעַ מִצַּד כִּי הָיָה קִרְוֹב לְמֹשֶׁה, וְכְשֶׁנַּעֲלָם מֵהֶם וְנִתְעַלָּה בִישִׁיבָה שֶׁל מֵעֲלָה אַז נִרְאִית זִוְהָר וְאוֹר פְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ שְׁשִׁימַשׁ אֶת מֹשֶׁה וְלֹא מֶשׁ מִתּוֹף הָאֵהָל, וְלֹאט לֹאט הָיָה מִתְגַּדֵּל בְּעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁנִּתְמַלֵּא אוֹרוֹ כֹּאֲשֶׁר נִתְקַיְּמוּ עַל יְדוֹ כָּל הַטּוֹב אֲשֶׁר דָּבַר ה' אֵל יִשְׂרָאֵל וְלֹא נִפְלַד דְּבַר אַרְצָה, וְזֶה הָיָה בְּסוּף יְמֵי שְׁרָרְתוֹ שְׁהָיוּ י"ד שָׁנָה שְׁכַבְשׁוּ וְחִלּוּק וְנִקְרָא כְּמוֹתוֹ עֶבֶד ה' כַּמ"ש בְּרַבּוֹ, וְלִכֵּן אָמְרוּ כִּי אַז נִשְׁלַם מְכַל וְכָל אַחַר כִּיבוּשׁ וְחִלּוּק וְנִקְרָא כְּמוֹתוֹ עֶבֶד ה' כַּמ"ש בְּרַבּוֹ, וְלִכֵּן אָמְרוּ חז"ל בַּמַּס' בְּתָרָא פִּרְקַי הַסְּפִינָה וְנִתְמַת מֵהוֹדָף עָלָיו וְלֹא כָּל הוֹדָף זַקְנִים שְׁבָאוֹתוֹ הַדּוֹר

אָמְרוּ פָּנֵי מֹשֶׁה כְּפָנֵי חַמָּה וּפָנֵי יְהוֹשֻׁעַ כְּפָנֵי לְבָנָה אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוֹשָׁה אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ
כְּלִימָה, כִּי כָבֵד הָיָה לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ רֹבב הוֹד מֹשֶׁה וְחֻכְמָתוֹ אֲלֵא שְׁלֵא הָיְתָה נִיפְרַת בּוֹ כִּי לֹא
הָיָה מְוַחָזֵק אֲלֵא כְּשִׁמְשׁוֹ וְנִעְרָו שֶׁל מֹשֶׁה, וְלָכֵן אָמַר לוֹ הָאֵל ית' לְמֹשֶׁה לֹא תִצְטַרֵּף עִתָּה
לְתַת בּוֹ כָּל הוֹד חֻכְמָתְךָ אֲלֵא מֵה שֶׁנִּשְׁאַר שְׁלֵא הִגִּיעַ לְמַעְלַת חֻכְמָתְךָ בְּתוֹרָה תִּשְׁלִים לוֹ.

וְנִהוּ הַנְרָצָה מֵהוֹדֵךְ וְלֹא כָּל הוֹדֵךְ, וְזִקְנִים שֶׁבְּדוֹר הַהוּא שָׂרְאוּ אֶת מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ וְלֹא הָיָה
יְהוֹשֻׁעַ מְוַחָזֵק אֲצֵלָם אָמְרוּ פָּנֵי מֹשֶׁה כְּפָנֵי חַמָּה וּפָנֵי יְהוֹשֻׁעַ כְּפָנֵי לְבָנָה, כִּי כְּמוֹ שֶׁהִלְבְּנָה
מִקְבֵּלַת כָּל אוֹר הַחַמָּה בְּגוֹפָהּ מְעַט מְעַט מְדֵי יוֹם בְּיוֹם כֵּן הָיָה עֲנִין יְהוֹשֻׁעַ מִמֹּשֶׁה רַבִּינוּ,
כִּי עִתָּה לֹא הִנְצַרְךָ לְתַת לוֹ מֵהוֹד אֲלֵא מֵה שֶׁנִּשְׁאַר לְהַשְׁלִים הוֹד חֻכְמַת מֹשֶׁה בִּיהוֹשֻׁעַ,
וּמִפָּנֵי שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם הָיָה מְצַפֶּה שְׂמָא יִתְמַנֶּה תַּחַת מֹשֶׁה רַבִּינוּ שְׁלֵא הָיָה יְהוֹשֻׁעַ מְוַחָזֵק
בְּעֵינֵיהֶם, נֹאמַר עִתָּה עֲלֵיהֶם, אוֹ הֵם אָמְרוּ עַל עֲצָמָם, אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוֹשָׁה אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ
כְּלִימָה, אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוֹשָׁה שְׁלֵא הִשְׁיִגּוּ וְלֹא יָדְעוּ מַעְלַת יְהוֹשֻׁעַ בִּימֵי מֹשֶׁה, אוֹי לָהּ
לְאוֹתָהּ כְּלִימָה שֶׁחֲשָׁבוּ שֶׁאֶחָד מֵהֶם יִתְמַנֶּה תַּחַת מֹשֶׁה רַבִּינוּ וְנִתְמַנֶּה יְהוֹשֻׁעַ מִשְׁרָתוֹ, שֶׁהֵם
הָיוּ בְּעֵינֵיהֶם לְפָנֵי מֹשֶׁה כְּשָׂרִים לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ וַיְהוֹשֻׁעַ לֹא הָיָה אֲלֵא כְּעֶבֶד לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ, וְכְמוֹ
שֶׁאָמְרוּ עַל רַבּוֹ יוֹחֲנָן בֶּן זַכַּאי וּר' חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא.

וְגַם כִּי נָטִיתִי בְּפִי זֶה הַמֵּאמֶר מֵמָה שֶׁהוּא מְוַרְגֵּל לְהַתְּפָרֵשׁ זְכִיתִי לְפָרְשׁוֹ לְשִׁבַח יְהוֹשֻׁעַ
מִשְׁרַת מֹשֶׁה שֶׁנֶּאמַר לוֹ כֹּאשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ וְנִקְרָא כְּמוֹתוֹ עֶבֶד ה' כְּמֹשֶׁה
רַבּוֹ, כִּי כְּמוֹ שֶׁבְּחֵי מֹשֶׁה רַבִּינוּ נִשְׁלַם יְהוֹשֻׁעַ מְעַט מְעַט מְדֵי יוֹם בְּיוֹם כְּמוֹ הִלְבְּנָה
הַמְשַׁלְמַת אוֹרָה מִן הַשֶּׁמֶשׁ מְדֵי יוֹם בְּיוֹם וְכִשְׁמַת מֹשֶׁה נִשְׁלַם מְכַל וְכָל, וְכֵן בְּעֵינֵי כָּל
יִשְׂרָאֵל הָיָה הוֹלָךְ וְנִיכָר בְּמַעְלָתוֹ וְחֻכְמָתוֹ בְּכָל יוֹם עַד שֶׁהָיָה גְדוֹל בְּעֵינֵיהֶם כְּמֹשֶׁה רַבִּינוּ
בְּשַׁעַת מוֹתוֹ בְּסוֹף שְׁנַת י"ד לְמָלְכוֹ כְּנִרְחַם בְּמִילּוּאָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאמַר, וְנִקְרָא עֶבֶד ה' כְּמוֹ
שֶׁכְּתִבְתִּי.

וְהַתְּפָרֵשׁ שֶׁיֵּשׁ בֵּין מֹשֶׁה רַבִּינוּ לִיהוֹשֻׁעַ כִּהְפָרֵשׁ הַחַמָּה מִן הִלְבְּנָה הוּא בְּעֵנִין הַשְּׁגַת
הַגְּבוּאָה לֹא בְּקִבְלַת הַתּוֹרָה, וּכְשֶׁטְ הַכְּתוּב מְסִייעֵנִי שֶׁאָמַר וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מֵלֵא רוּחַ חֻכְמָה
כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו, יָדָיו כְּתִיב וּמֵלֵא כְּתִיב בְּעֵנִין הַחֻכְמָה וְלֹא שֶׁנֶּאמַר מֵהוֹדֵךְ וְלֹא
כָּל הוֹדֵךְ כְּפִי פֶשֶׁטוֹ: וְנִחְזוֹר לְעֵנִינֵינוּ כִּי מֵה שֶׁכְּתִב מֹשֶׁה בְּתוֹרָה כִּי יְהוֹשֻׁעַ יִנְחִיל לְיִשְׂרָאֵל
אֶת הָאָרֶץ, הִיא רְאִיָּה גְדוֹלָה לְכוֹפְרִים בְּתוֹרַת מֹשֶׁה כִּי אִם לֹא הָיָה מִפִּי הַגְּבוּרָה הָיָה לוֹ
לְמֹשֶׁה לְחַוֵּשׁ יוֹתֵר מְדַאי שְׁלֵא יִשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיְהִיָּה שֶׁר וּמִלָּךְ עֲלֵיהֶם וּג"כ
שְׂמָא לֹא יוֹכֵל לְהַנְחִילָם אֶת הָאָרֶץ, אֲלֵא שֶׁהָיָה בְּטוּחַ מִפִּי הַגְּבוּרָה כְּשֶׁאָר הִיעוּדִים שֶׁיַּעַד
וְכְמוֹ שֶׁהֶאֱרַכְתִּי: וְכֵן הִיעוּד שֶׁכְּתוּב בְּתוֹרָה וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה,
שֶׁמִּשְׁמַעוֹתוֹ הוּא שְׁלֵא קָם וְלֹא יָקוּם, לֹא יוֹכֵל הַחוֹלֵק לְחַלּוֹק עַל תּוֹרַת מֹשֶׁה רַבִּינוּ כִּי
הוּא אָמְרוּ מִפִּי עֲצָמוֹ, כִּי מֵה יָדַע הוּא אִם יַעֲשֶׂה לְנְבִיא אַחַר אַחֲרָיו יוֹתֵר מֵמָה שֶׁעָשָׂה
עִמּוֹ, אֲלֵא שֶׁהָיָה בְּטוּחַ מִפִּי הָאֵל ית' כִּי הַכָּל כְּתִב מִפִּי הַגְּבוּרָה כְּנִזְכָּר, וְיִסְכַּר פִּי הַדּוֹבָרִים
עֲתֵק עַל תּוֹרַתְנוֹ הַקְּדוּשָׁה וְהֵם הַכוֹפְרִים וּמְכַחֲשִׁים בְּפִמְלִיא שֶׁל מַעְלָה וְאַחַר שֶׁהוּא
מְוַחָזֵק קִיּוֹם תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲפִילוֹ לְחוֹלְקִים עַל הַתּוֹרָה, מְקִיּוֹם הִיעוּדִים
שֶׁאַחַר מִיתַת מֹשֶׁה רַבִּינוּ, גַּם הִיעוּדִים שֶׁכְּתִב וְשֶׁיַּעַד וְנִכְתַּב בְּתוֹרָה שֶׁנִּתְקַיְּמוּ בְּיָמָיו אוֹ
קוֹדֵם הֵם אֲמִתִּיּים עַל פְּרָחָם, כִּי אִם אֲשֶׁר עָדוֹן לֹא הָיָה בְּחַיָּו הֵם מְוַחָזֵקִים לְהוֹדוֹת אַחַר
שֶׁנִּתְקַיְּמוּ, כָּל שֶׁכֵּן מֵה שֶׁכְּתִב נְכַתֵּב שֶׁנִּתְקַיְּמוּ קוֹדֵם שֶׁנּוֹלַד הוּא אוֹ בְּיָמָיו, וְהִנֵּה הִיעוּדִים

שְׁפָתוֹב בַּתּוֹרָה שְׁנֹאמְרוּ לְאָדָם וּלְנֹחַ וּלְאַבֹת מֵהָאֲבֹת שֶׁלֹא נִתְקַיְּמוּ מֵהֶם בְּיָמָיו לֹא הָיָה כּוֹתֵב אוֹתוֹ כִּי אִם מִפִּי הַגְּבוּרָה, כִּי מֵאֵין הָיָה יוֹדֵעַ הוּא שְׁיִתְקַיְּמוּ אֵלָּא מִפִּי ית', וּמֵהֶם יֵשׁ יוֹתֵר רְאִיָּה גַם כֵּן לְקִיּוֹם תּוֹרָתוֹ מִפִּי הַגְּבוּרָה אַחֵר שְׁנִתְקַיְּמוּ יְעוּדֵי הָאֲבֹת אַחֵר מִיִּתְּתוֹ, כִּי הוּא לֹא יִיחַס אוֹתָם הַיְעוּדִים לוֹ אֵלָּא לְאַבֹת שֶׁהִבְטִיחָם הַקַּב"ה בְּיְעוּדֵי הַעֲתִידִים, וְאִם לֹא הָיוּ מִתְקַיְּמִים לֹא הָיָה מְגִיעַ לוֹ בְּזֶה שׁוּם קְלוֹן כִּי לָהֶם נִתְיַחֲסוּ וְהֵם הִנְבְּטָחוּ בָּהֶם וְלֹא הוּא, וְאַחֵר שְׁרָאִינוּ קִיּוּמָם הוּא עֲדוּת וּרְאִיָּה עַל כִּי כָּל מֵה שְׁפָתוֹב מִפִּי הַגְּבוּרָה פָּתַב, בֵּין הַיְעוּדִים שְׁפָתוֹב וַיִּיחַס אוֹתָם לְאַבֹת, בֵּין אוֹתָם שְׁיִיחַס לְעַצְמוֹ וּמִפִּי הַגְּבוּרָה הָיוּ כְּוָלָם, וּכְבָר הַעֲרַכְתִּי יוֹתֵר מִדְּאֵי בְּזֹאת הַרְאִיָּה וְאִינוּ חָשׁוֹב עָלַי לְטוֹרַח, לְהִיּוֹת בְּזֵה קִיּוֹם תּוֹרָתוֹ הַקְּדוּשָׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲפִילוֹ לְחֹלְקִים עָלֵינוּ, כִּפִּי הַסְּבָרָה הַנְּכֹנֶה: פָּרַק אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים וּנְשׁוֹב לְחַפֵּשׁ בַּתּוֹרָתוֹ הַתְּמִימָה מִתְחַלְתָּה עַד סוֹפָה דְּבָרִים שְׁנֹאמְרוּ אוֹ נִרְמְזוּ בָּהֶם וְהֵם רְאִיָּה לְקִיּוֹם תּוֹרָתוֹ מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְקוֹדֵם נְבִיא רְאִיָּה מִן הַנְּסִים שֶׁהוֹנְכְרוּ בַּתּוֹרָה שֶׁהֵם כְּמוֹ מֵאָה וְעֶשְׂרִים, כְּמוֹ שְׁמַנִּינוּ אוֹתָם בְּפָרַק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים, כִּי נִמְצָא רֹבֵם וְנִרְמְזִים בְּרִמְזֵי מוֹעֵט בַּתּוֹרָה לֹא יְבִינָם הַמְּבִין וְהַמְּשַׁכֵּל מֵהַפְּתוּבִים כִּי אִם בְּהִיּוֹתָם נִמְסְרִים לוֹ עַל דְּרָף קַבְלָה וְאַחֵר כֶּף יִתְיַשֵּׁב רְמִיזָתָם בַּפְּתוּבִים.

וּמִזֶּה יֵשׁ רְאִיָּה לְכּוֹתֵב הַתּוֹרָה שְׁפָתוֹב מִפִּי הַגְּבוּרָה כִּפִּי מֵהָ שְׁנֹאמְרוּ לוֹ אוֹת בְּאוֹת תִּיבָה בְּתִיבָה וְאַחֵר כֶּף נִמְסַר לוֹ בְּפִירוּשׁ אוֹתָם הַעֲנִינִים הַנִּרְמְזִים בְּתִיבֹתֶיהָ וּבְאוֹתֵיהָ כִּי אִם הָיָה הַכּוֹתֵב הוּא מִשֶּׁה רַבִּינוּ בּוֹדָא הַדְּבָרִים מִלְּבוֹ כְּוָלָם אוֹ קֶצֶתָם כְּדַעַת הַכּוֹפְרִים, הָיָה כּוֹתֵב אוֹתָם הַנְּסִים בְּפִירוּשׁ וְהָיָה מֵאֲרִיף בָּהֶם לְצוֹנְף כְּבוֹד מַעֲלָתוֹ לְהַבְהִיל לְבוֹת בְּנֵי אָדָם שְׁיִאֲמִינוּ כְּמַעֲלַת נְבוֹאָתוֹ, וְכִיּוֹן שְׁרָאִינוּ שְׁקָצַר הַתּוֹרָה מִלְּכַתְּבָם בְּפִירוּשׁ וְנִרְמְזָה אוֹתָם בְּרִמְזֵי מוֹעֵט אֲשֶׁר לֹא יוֹבֵן כִּי אִם לְמַקְבֵּל כְּמוֹ שְׁפָתוֹב, הִיא רְאִיָּה גְּדוּלָה לְאַמּוֹת הַתּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְאֵלּוֹ הַנְּסִים הַבְּלִתִּי מִפְּנֵרְשִׁים בַּתּוֹרָה אֵלָּא בְּרוּמְזוֹ מוֹעֵט הֵם, כְּמוֹ מֵהָ שְׁנֹזְכַר לִידַת קִיּוֹן וְהַבֵּל סִתָּם בַּתּוֹרָה, וְנִרְמְזוּ בָּהֶם כָּל שְׁלֹשָׁה פְּלָאִים נַעֲשׂוּ בְּאוֹתוֹ יוֹם, בּוֹ בִּיּוֹם נְבִרָאוּ, בּוֹ בִּיּוֹם שְׁמִשׁוֹ, בּוֹ בִּיּוֹם הוֹצִיאָו תּוֹלְדוֹת, עָלוּ לְמִטָּה ב' וְיָרְדוּ שְׁבַעַה וְכו', וְלִמְדוּ מֵמֵה שְׁפָתוֹב וְהָאָדָם יָדַע אֵת חֲנוּה וְלֹא כְּתִיב וַיִּדַע אָדָם אֵת חֲנוּה אֲשֶׁתוֹ כִּי כְּבָר יָדַע בְּאוֹתוֹ יוֹם שְׁאִירַע הַחֶטָּא, וְנִרְאָה כִּי מִיָּד כְּשֶׁאֲכָלוּ מִן הָעֵץ שְׁנִפְקָחוּ עֵינֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עֵירֻמָּם הֵם גְּבָרָה עָלֵיהֶם הַמֵּאֲנָה וְשְׁמִשׁוֹ וַיִּלְדוּ וּמִיָּד עָשׂוּ לָהֶם חַגּוֹרוֹת וְאַח"כּ שְׁמַעוּ אֵת קוֹל ה' וְגו', וְע"ז כְּתִיב אַחֵר קִלְקֵלְתֶם וְאַחֵר גִּירוּשׁוֹ מִיָּד וְהָאָדָם יָדַע כְּבָר אֵת חֲנוּה אֲשֶׁתוֹ וַתַּהַר וַתִּלְדֵּ וְגו' מִיָּד קוֹדֵם הַקְּלָלָה, כִּי אִם הָיָה זֶה אַחֵר הַקְּלָלָה יֵשׁ מִן הַתְּמִימָה אִיף נִתְקַלְלָה בְּהַרְבֵּה אַרְבָּה עַצְבוֹנָה וְהַרְוֵנָה בְּעַצְבַּ תְּלִדֵי וְגו', וְחָלָה הַקְּלָלָה עַל הַנְּשִׁים הַכּוֹתֵב אַחֲרֶיהָ וְלֹא חָלוּ בָּהֶם, שְׁהָרִי כְּתוּב וַתַּהַר וַתִּלְדֵּ מִקִּישׁ לִידָה לְהַרְוֵן מֵהָ הַרְוֵן שְׁלֹא בְּצַעַר אִף לִידָה שְׁלֹא בְּצַעַר, אֵלָּא שְׁכָבַר הַיְתָה הָרָה וַיִּוֹלְדָת יַחְדָּו קוֹדֵם הַקְּלָלוֹת, וְלֹא נִתְקַיְּמוּ בָּהֶם הַרְבֵּה אַרְבָּה עַצְבוֹנָה וְהַרְוֵנָה בְּעַצְבַּ תְּלִדֵי וְגו' כִּי אִם כְּמֵה שְׁיִלְדָה אַחֵר כֶּף, וְכֵן אֲפִשֶׁר שְׁנִתְקַיְּמוּ בָּהֶם בְּאֵלּוֹ שְׁיִלְדָה עֵתָה וְאָמַר לָהּ הָאֵל ית' כִּי יִרְבֶּה לָהּ עַצְבוֹן בְּזֵה הַהַרְוֵן וְהַלִּידָה שְׁהָרָה וַיִּלְדָה, וְהוּא מֵהָ שְׁאִירַע לְהַבֵּל שְׁהַרְגוּ קִיּוֹן וּמֵהָ שְׁנִמְחָה כָּל זֶרַע קִיּוֹן בְּמַבּוּל, וְאָמַר לָהּ אַרְבָּה עַצְבוֹנָה לְעַתִּיד לָהּ וּלְדוֹרוֹת וְשְׁבַעַצְבַּ תַּהִיָּה לָהּ לִידַת הַבְּנִים שְׁיִלְדָה כְּמוֹ שְׁפִירְשֵׁתִי, וְכֵן הָיּוּתָם שְׁבַעַה לְמִדּוֹ מִן הַכּוֹתֵב וְתוֹסֵף לְלִידַת אֵת וְכֵמוֹ שְׁדָרְשׁוּ ז"ל, וְאִם לֹא שְׁנוֹלְדוּ לָהֶם תְּאוּמוֹת מֵאֵין נְשָׂאוּ נְשִׁים, וְהָרִי נְסִים אֵלּוֹ נִמְסְרִים בָּהֶם אֵל פָּה וְנִרְמְזִים בַּתּוֹרָה כְּמוֹ שְׁפָתוֹבִי וְהֵם רְאִיָּה גְּדוּלָה, וְכֵן מֵהָ שְׁדָרְשׁוּ עַל כְּתוּב וְתוֹצֵא הָאֲרֵץ בְּשְׁלִישֵׁי

וְכַתֵּב בְּשֵׁשׁ יָמֵי הַשָּׁבָע וְגו' וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרֵם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר וְגו' מְלַמֵּד שְׁעֵמֶדוֹ עַל פְּתַח הַקֶּרֶקַע עַד יוֹם הַשֵּׁשִׁי שֶׁהִתְפַּלֵּל אָדָם עַל הַגְּשָׁמִים וַיִּרְדּוּ וַיִּצְמַחוּ הָאֵילָנוֹת וְהַדְּשָׁאִים, וְכֵן אָדָם הִרְאִישׁוֹן אֶלֶף אֲמָה הֵיטָו וְהִמְעִיטוּ הַקַּב"ה וְהִעֲמִידוֹ עַל מֵאָה, וְכֵן מֵה שֶׁהִתְחִיל הָאֵילָן לְצוּחַ פְּנִינָה הַנְּחָשׁ רָשָׁע אֵל תַּגַּע בִּי וְכֵן מֵה שֶׁיָּשֵׁב בְּדִין עִם אָדָם וְנִפְשֵׁט הַצִּפּוֹרִן וְנִסְתַּלֵּק הָעֵנָן מֵעַלָיו, וְהַפִּיל סִמְאָל, וְקִצְצוּ רִגְלָיו שֶׁל נֶחֱשׁ, וְכִשְׁמַת מִתּוֹשְׁלַח שְׁמַעוֹ קוֹל רַעַשׁ בְּרַקִּיעַ, וְשִׁמְחִזָּאִי וְעִזָּאֵל ב' מִלְּאָכִים שֶׁיִּרְדּוּ מִן הַרְקִיעַ וְכו' וְהַרְבֵּה נִסִּים כְּמוֹ אֵלֵי הַפְּתוּבִים פָּרַק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים שְׁאִינָם מְפֹרְשִׁים בַּתּוֹרָה וְקִצְתָם גְּרָמְזִים בָּהּ, כְּפֻלָּם הֵם גְּמֻסִים כִּי אֵל פֶּה וְהִיָּה לוֹ לְמִשְׁהָ לְכַתְּבָם בְּפִירוּשׁ בְּאַרְיִכוֹת לְהַבְהִיל לְבוֹת בְּנֵי אָדָם אִם הִיָּה בְּנֹדָא אֵת הַדְּבָרִים מְלִבּוֹ לְדַעַת הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, וְאִם כֵּן זֶה רֵאָיָה גְדוֹלָה גַם כֵּן מְדַרְךָ הַסְּבָרָא לְקִיּוֹם תּוֹרַתְנוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה: וְכֵן מִן הַנְּסִים שֶׁנִּכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּפִרְסוּם, גַּם כֵּן יֵשׁ לְהַבִּיא רֵאָיָה שְׂאֵם לֹא הָיוּ אוֹתָם הַנְּסִים לֹא הִיָּה כּוֹתְבָם מִשְׁהָ רַבִּינוּ, שֶׁהָיוּ בְּנֵי דוֹרוֹ מְכֻזְּבִים אוֹתוֹ, כִּי לֹא לְבַד בְּפָנָי יִשְׂרָאֵל וּבְפָנָי פְּרַעַזָּה וּמִצְרַיִם נַעֲשׂוּ כָּל הַנְּסִים וְהַמְּכֻזְּבוֹת שֶׁהַבִּיא הַקַּב"ה עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם אֲלֵא בְּפָנָי מַלְכֵי מִזְרַח וּמַעֲרֵב שֶׁהָיוּ בָּאֵין אֲצֵלוֹ וּמַעֲטָרִין אוֹתוֹ בְּכִיפָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּנֶס קְרִיעַת יַם סוּף שְׁמַעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן וְגו' וְהָרִי זֶה הַנֶּס שֶׁהִיָּה בְּיַם סוּף בְּמִקּוֹם שֶׁהֵם אָמְרוּ עָלָיו שְׁמַעוּ עַמִּים וְגו' וַיִּדְעוּ וַאֲיָמְתוּ הָעֵנָן, כ"ש הַנְּסִים שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ שָׁם קִצְתַּת מִשְׁאָר הָאֲנָמוֹת שֶׁיִּדְעוּ וְהִאֲמִינוּ בָּהֶם, וְכֵן הַנְּסִים שֶׁהָיוּ מִתְּמִידִים לָהֶם בְּמִדְבָּר מִן וְעַנְנֵי כְבוֹד וְהַבָּאָר הָיוּ מְפֹרְסָמִים לְכָל אוֹמוֹת הָעוֹלָם, שֶׁרָאוּ שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים מ' שָׁנָה בְּמִדְבָּר הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא מְקוֹם שֶׁרָר וְעַקְרֵב וְצִמְאוֹן וְגו', וְאִם לֹא הִיָּה הַמֶּן וְהַבָּאָר וְעַנְנֵי כְבוֹד לֹא הָיוּ יְכוּלִים לְחַיּוֹת שָׁם, וְהָרִי עֲמֵלֵק שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ וַיִּזְנַב בָּהּ וְגו' הוּא יְכוּל לְהַעֲיֵד שֶׁלֹּא הִיָּה בּוֹ פֶּתַח לְהַרְעָ אֲלֵא לְאוֹתָם שֶׁהִיָּה הָעֵנָן פּוֹלְטוֹן, וְנִסִּים אֵלֵינוּ וְכִיּוֹצֵא בָּהֶם הַפְּתוּבִי בַּתּוֹרָה הָיוּ מְפֹרְסָמִים אֲזַי לְכָל הָעוֹלָם וְלֹא הִיָּה יְכוּל מִשְׁהָ רַבִּינוּ לְכַתְּוֵב בַּתּוֹרָה מֵה שֶׁלֹּא הִיָּה כִּי כָּל הָעוֹלָם חוֹלְקִים עָלָיו, וְלֹא מִצְאָנוּ וְלֹא רָאִינוּ מִי שֶׁחֵלַק עֲלֵיהֶם, אֲדַרְבָּה בְּקִצְתַּת דְּבָרִים הָיוּ מְבִיאִים רֵאָיָה מִן הַתּוֹרָה כְּפִי דַעְתָּם בְּזִמְנֵי אֶלְכֶסְנְדְרוֹס, כְּמוֹ שֶׁהַבִּיא בְּגִמְרָא וְהַשֵּׁיב לָהֶם תְּשׁוּבָה גְבִיָּהה בֶּן פְּסִיקָא: וְעוֹד יֵשׁ לְהַבִּיא רֵאָיָה לְאַמְתוֹת הַתּוֹרָה מִן הַדְּבָרִי הַנְּרָמְזִים בָּהּ בְּרָמְזֵי מוֹעֵט, כְּמוֹ ה"א הַיְדִיעָה שֶׁל יוֹם הַשֵּׁשִׁי הַפְּתוּבֵי בְּשֵׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית הַרְוִיזָה לְשֵׁשֶׁת בְּסִינּוֹן, וּבְשִׁג"ם הוּא בְּשֵׁר הַרְוִיזָה לְמִשְׁהָ שֶׁהָיוּ יָמֵי מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְת"י שָׁנָה שְׁעֵמֶד בֵּית רֵאשׁוֹן הַרְמוֹז בְּמִלַּת בּוֹזָא"ת יְבֵא אֶהְרֹן, וּז"ה יִתְנוּ כָּל הָעֶבֶר וְגו' הַרְמוֹז לִי"ב שְׁבָטִים וְלֹא שְׁבָט לִוי לְעַנְנֵי שְׁקֵלִים, וְקִדּוּשׁ יְהִי"ה הַרְוִיזָה לְשֵׁשֶׁת יוֹם שֶׁל סֶתֶם גְּזִירוֹת, וְכֵן כִּיּוֹצֵא בָּאֵלֵינוּ רַבּוֹת בַּתּוֹרָה כְּפִי מֵה שֶׁהֵם פְּתוּבִים בְּסִפְרָא (בְּעַל הַטּוֹרִים) שֶׁחִבְרַר רַבִּינוּ יַעֲקֹב עַל עַנְיָיִנִים אֵלֵינוּ אֲשֶׁר הֵם רֵאָיָה לְאַמְיַתַּת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא אוֹמְרַת בְּפִירוּשׁ וְרוֹמְזַת בְּרָמְזֵי דְבָרִים אֲמַתִּיִּים אֲשֶׁר לֹא הִיָּה כֹּחַ בְּשׁוּם אָדָם חֲכָם כְּשֶׁלְמָה לְחַבְרָה, כִּי אִם מִפִּי הַגְּבוּרָה.

וְכָל זֶה הוּא כְּפִי פֶשֶׁט הַתּוֹרָה, כִּי כְּפִי סוּדוּתִיָּה אֲשֶׁר הֵם חֲכָמַת הַקַּבְלָה הַדְּבָרִים יְדוּעִים כִּי הִיא כְּפֻלָּה שְׁמִימִית וְכְפֻלָּה שְׁמוֹתֵינוּ שֶׁל הַקַּב"ה, וְאֵין כָּאֵין מְקוֹם לְהַאֲרִיךָ בָּזֶה: וְנִחְזוֹר אֶל הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמָרוּ אוֹ גְּרָמְזוּ בָּהּ שֶׁהֵם רֵאָיָה לְקִיּוּמָה וְשֶׁהִיא מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְהֵם כָּל הַסְּפוּרִים וְהָעַנְיָיִנִים שֶׁנִּכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה שֶׁהָיוּ קוֹדֵם דוֹרוֹ שֶׁל מִשְׁהָ רַבִּינוּ מִעַנְנֵי בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְמֵה שֶׁאֵינָרַע לְאָדָם וְנָח וְהָאֲבוֹת, שְׂאֵם לֹא הָיוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה לֹא הִיָּה אֲפָשֶׁר לְמִשְׁהָ רַבִּינוּ לְכוֹתְבָם, כִּי הוּא כְּתֵב כִּי בְּשֵׁשֶׁת יָמִים וּבְעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת בְּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם

ונאת הארץ בכל יום ויום מה שהוא מפורש בו, ואם לא היה כל זה מפי הגבורה פדעת הפופרים לא ימנע מחלוקה, או הוא בדאם מלבדו כי לא היה ולא נברא, או הענין אמיתי פלו או קצתו אלא שלא נאמר לו מפי הגבורה אלא שהוא בתקמתו כיון אל האמת במה שהוא אמת.

ואם היה הכל בדוי מלבדו כי לא היה ולא נברא, הנה זאת סברת האפיקורסים שאומרים שהעולם קדמון ואין מנהיג לעולם, ואין דברינו עמם כי אפי' הפופרים בתורתנו מודים בחידוש העולם מצד המופתים ומצד קבלתם גם כן, ואם היה הענין אמיתי פלו או קצתו אלא שלא נאמר לו מפי ה' והוא בתקמתו או בקבלתו מן הראשונים כיון אל האמת במה שיש בו מן האמת, ואם יש בו קצת שאינו אמת הוא בדוי מלבדו, צריך לבאר מה שאינו אמת באיזה מין מן הדברים שנאמרו בבריאה הוא, אם נאמר כי אמרו כי ששת ימים ברא אלהים את השמים ואת הארץ ובימים השביעי שבת שזהו האמת שבו, כי הוא דבר מוספם מכל בני עולם, והיותו נברא בעשרה מאמרות ושאר הדברים הפרטיים שכתב שנבראו ביום יום הן בדויים מלבדו, ובתקמתו נראה לו היות הדבר אפשרי וראוי, להעשות כן, א"כ למה הרבה במאמרות היה לו לומר כי בששה מאמרות נברא מאמר א' לכל יום כי הוא דבר ראוי ומתקבל, וכן כתב ביום א' ברא את השמים וגו' וביום שני חזר ואמר יהי רקיע וכתב יהי אור ויהי אור, ואח"כ ביום ד' כתב יהי מאורות ברקיע השמים וגו', וכתב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, וכתב אחר כך שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, וכן כל הקושיות והספקות והשאלות הנזכרות על הפתובים שהערו עליהם רבותינו ז"ל והמפרשים ז"ל, יפלו על כותב התורה אם כתב אלו הדברים מדעתו ומתקמתו, שהיה לו לחוש ולהתבונן בדבריו שלא יפול בהם ספק ולא חילוף מענין לענין ובאותו ענין, וכשנודה על האמת כי כלם דברי אלהים חיים לא יפול שום ספק מאלו אחר שהם דברי אלהים חיים הם באים בדרך נעלם והסתר, ויש בהם מן הרמז יותר מן המבואר בהן, ומרוץ אלו הדברים וכיצא בהן הוא הנרמז בהן, ולא היה אפשר לומר בפתובים מה שנרמז בהם ברוב הדברים כי אם על דרך הקבלה פה אל פה שנא' למשה אח"כ, כי מה שנאמר ויבדל אלהים בין האור ובין החשך הוא שנגזר לצדיקים לעתיד לבא שהאור הוא טוב והצדיק נקרא טוב (ישעיה ג') אמרו צדיק כי טוב, וכן על דרך זה רוב הענינים הנרמזים בתורה שאינם נכתבים בפירוש, ואם משה הוא הפותב דברים אלו מלבדו כפי דעת הפופרים היה לו לחוש ברוב הדברים על מה שייספקו עליו ויתפסוהו בדבריו, ולכך היה צריך לבאר כל הדברים בפירוש וטעמן כדי שלא יתפסו עליו, כי אחר שלא היו מוצאים סתירה בדבריו לא היו יכולים לחלוק עליו בצד אחד בדברים שכתב עברו והיו, כי מן הבאים אחריו יוכל לדעת בדברים שהיו לפניו יותר ממנו, וכן בכל מה שאין בו סתירה אלא שצריך ביאור היה מבאר אותן כי היה חושש שלא יבינו הדברים ברמז.

אבל בהיות כל הדברים מפי הגבורה לא יקשה כלל זה, כי בהיותו נאמרות מפי עליון ראוי שהיה הרמז בהן יותר מן המבואר, ויהיה רוב הרמז שבהן מתקבל מפה אל פה, כי אפי' משה רבינו עצמו הפותב הדברים מפי הגבורה יתבאר לו שם אותם הרמזים שהם פירוש התורה והם בכלל הלכה למשה מסיני.

ואם נאמר כי גם זה מחקמתו של משה שכתב ורמז ומסר הרמיזות על פה פדי שיאמנו דבריו שהם מפי הגבורה, יש מן הקנשי גם בזה, כי לא תחשב לו לתקמה בקצת הרמיזות שהן רומזות דברים העתידים, אם היו דבריו באותן העניינים בדויים הנה חושש שלא יתקיימו אותן הדברים ותחשב לו לסכלות לא לתקמה לדעתם, וכמו מה שדרשו על בראשית וכו' שהוא רומז לבית ראשון ושני ולשלישי שיבנה, דכתיב יהי אור וכתוב קומי אורי, וכן כמה דרשות בפתובים של בריאת העולם שהם רומזים לעתיד, ורמז גם כן בשגם הוא משה והיו ימיו מאה ועשרים שנה וגו' ומאין לו שיחיה ק"כ שנה ואם ימות קודם ימצא כזבן ברמיזתו אשר מסר להם קודם במדבר, ואם נאמר שלא מסר הס"ת עדין לישאל עם שום פירוש אלא בסוף שנת הארבעים וכבר היו ימיו ק"כ, מאין לו שלא יחיה יותר והיה לו לחוש על זה לדעת הפופרים, אלא על פרחם צריכין להודות על האמת מצד דברים אלו שהן על דרך הסברה הנכונה, כי כל מה שכתב משה רבינו על פי הגבורה כתבו, וכן כל מה שמסר על פה מפירוש ורמיזות התורה הכל מיד ה' עליו השקיל, וכמו שקצת דבריו שהאל ית' ברא העולם ושבראו בששה ימים ונח בשביעי אין כל האנומות מכחישים שהוא מקובל גם כן בידם, כן מ"ש שבראו בעשרה מאמרות ושברא דבר יום ביומו כמו שכתוב בתורה אינם יכולים להכחיש כי הם דברים נכונים וראויים להתקבל, והיה נודע ומפורסם משה רבינו שעל ידו נעשו כמה נסים ונפלאות, ועל ידו יצאו ישראל ממצרים וקרע להם הים, ועל ידו ניתנה התורה ושאר הנסים המפורסמים לכל האנומות, אשר אין יכולת בידי שום אשף וחרטום וחקם לעשותם, כי הם היו רבים בכמות ובאיכות וממינים שונים אשר אין כח בשום אדם לעשותם, ואפ"י היו נאספים בו כל מיני ידיעות וחקמות שבעולם מכשף וחרטום ואשף, כי כולם היו במצרים ורפו ידיהם במפת הכנים ואמרו אצבע אלהים היא, כ"ש שאר נסים גדולים פקריעת ים סוף ומן ובאר וענני כבוד שהתמידו ארבעים שנה במדבר שלא היו בתחמת משה כי אם מאת האלהים שברא העולם והוא שליט על הכל, א"כ מי הוא שיוכל לספר סדר בריאת עולם ולמי נאמין בספורו, כי אם לו, שהוא מפורסם שהיה דבק ומןשפע מאתו ית', ולא נודע ולא נשמע אחריו בכל הדורות ובכל האנומות אדם אחר שישגי השפע האלהי שהשיג הוא, וננימוקו עמו והוא ספר התורה אשר יש בה מהחכמות והרמיזות שהוא הוראה שהיה מפי הגבורה כמו שכתבתי: ומה שהוא מפורסם ונודע בלי חולק שבששת ימים ברא את העולם וביום השביעי שבת, יותר ממה שבברא בעשרה מאמרות ושאר דברים שהיו בבריאה, הוא מפני כי לזה יש הוכחה וראיה מן החוש יותר מן הדברים האחרים, כי כמו שהוא נראה וידוע לחוש היות ימות החדש וימות השנה ימים מיוחדים לעצמם, כי בימי חדש אחד אנו רואים תשלום היקף הירח בכל הרקיע מיום החדשה עד יום הסתירה, וכן אנו רואים השמש גומר מהלכו מדי שנה בשנה בשש"ה יום ורביע כן יש התייחדות וייחוס לששת ימי השבוע והשביעי, אשר מהם נראה כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת, והוא ענין נהר סבטיון בזה העולם שבכל ימות השבוע שוטף והולך וביום השבת שוקט ונח, וכן בעל אוב שאינו עולה בשבת, וכמו שהשיב לו רבי עקיבא לטורנוסרופוס כמו שאמרו במס' סנהדרין ואולי שכבר היה יודע זה טורנוסרופוס ועכ"ז שאל לרבי עקיבא לראות אם ישיב לו תשובה אחרת, והוא הוסיף לו נוסף משלו ואמר לו שקברו של אביו ג"כ יוכיח

שאינו מעלה עֶשֶׂן בְּשַׁבַּת להראות כי אין הַרְשָׁעִים נִידוּנֵין בְּשַׁבַּת מִפְּנֵי שְׁהָאֵל יתב' שַׁבַּת בו, וְהָרִי יֵשׁ הוֹרָאָה יְדוּעָה וְנִיפְרָת בעוה"ז וּבְעוֹלָם הַנְּשֻׁמוֹת כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים בָּרָא וּבִשְׁבִיעֵי נח, וְעוֹד הָאֲרָבָעִים שָׁנָה שְׁהִתְמִיד גַּם הָמָן לִישְׂרָאֵל וְלֹא יָרַד כ"א בְּשֵׁשֶׁת יָמִים וְלֹא בִשְׁבִיעֵי, כִּי מֵה שֵׁשֶׁת הַתִּינְחָדוֹת ג"כ לְאֵלו הַיָּמִים שֶׁמְשַׁמְשִׁים בָּהֶם שְׁבַעַת כּוֹכְבֵי לַכַּת וְשַׁבְתָּאֵי שֶׁהוּא מִפְּלָלִים הִיא מִיְחֻדָּת לְיוֹם שַׁבַּת, זֹה אֵינָה רְאִיָּה אֲלֵא לְחֻכְמִים יוֹדְעֵי הָעֵתִים כִּי אֵינוֹ דָּבָר נִרְאָה וְגִלּוֹי לְעֵינַיִם אֲבָל אֵלוֹ הֵם דְּבָרִים גְּלוּיִם לְעֵינַיִם בְּזֶה הָעוֹלָם וּבְעוֹלָם הַנְּשֻׁמוֹת, כְּמוֹ שֶׁהוּא מְפֹרָסִים וְגִלּוֹי בְּזֶה הָעוֹלָם הַתִּינְחָדוֹת יָמֵי הַחֻדָּשׁ זֶה לְזֶה שֶׁבָּהֶם תִּשְׁלַם הַיָּקָר אֶחָד לְלִבְנָה, וְהִתְאַחֲדוֹת יְמוֹת הַשָּׁנָה שְׁבַע הַיָּקָר הַחֻמָּה: וְעַל זֶה שָׁאֵל הַתַּנָּא בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת וְכו' וְמֵה ת"ל וְהֵלֵא בְּמֵאֻמְרֵי אֶחָד הָיָה יָכוֹל לְהַבְרָאוֹת אֲלֵא וְכו', וְלֹא שָׁאֵל וְאָמַר בְּשֵׁשֶׁת יָמִים נִבְרָא הָעוֹלָם וְהֵלֵא בְּיוֹם אֶחָד הָיָה יָכוֹל לְהַבְרָאוֹת, מִפְּנֵי כִּי צִוְּרָה הָיָה שִׁיבְרָא אוֹתוֹ בְּשֵׁשֶׁת יוֹמֵי שַׁבָּת וְיִנְפֹּשׁ בְּשַׁבְּעֵי כְּדֵי שִׁיבְרָא עֲלֵינוֹ שְׁנַעֲשֶׂה כֶּף כְּדֵי שֶׁנִּזְכָּר בְּכָל שְׁבוּעָה כִּי הָאֵל יתב' בָּרָא הָעוֹלָם, כִּי מִזֶּה הַיָּקָר מְסַתְּעִים כָּל הַיָּקָרִים, כִּי בְהִיוֹתוֹ הוּא ית' בּוֹרָא עוֹלָם לֹא לְתַהוּ בְּרָאָה אֲלֵא כְּדֵי שִׁיבְרָא הַתּוֹרָה וְיִזְכּוּ בְּמִצְוֹתֶיהָ לְעוה"ב וְיִשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם לְטוֹבָה, וְאִם הָיָה בּוֹרָא אוֹתוֹ בְּיוֹם א' לֹא הָיִינוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת זְכָר לְבְרִיאָה לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה יוֹם א' וְנִנְוֹחַ בְּיוֹם ב' וְכֵן בְּכָל הַיָּמִים, כִּי לֹא הָיָה לָנוּ מֵה נֹאכַל בְּיוֹם הַמְנוּחָה וְהַעֲנוּגָה, וְכֵן אִם הָיָה בּוֹרָא אוֹתוֹ בְּשֵׁנֵי יָמִים לֹא הָיִינוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת זְכָר לְבְרִיאָה לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשֵׁנֵי יָמִים וְלַשְׁבוֹת בְּשֵׁלִישֵׁי, וְכֵן בְּכָל הַיָּמִים, וְכֵן מְלָאכָת ג' יָמִים לֹא הָיָה מְסַתְּפָק לְהַסְתַּפֵּק לְשֵׁשֶׁת הַיָּמִים וְלֹד' אִם הָיָה בּוֹרָא אוֹתוֹ בְּשֵׁלֶשֶׁת וְהָיָה מְצֻנָּה אוֹתוֹ שְׁנַעֲשֶׂה בְּד' אוֹ ב' וְהָיָה מְצֻנָּה עֲלֵינוֹ שְׁנַעֲשֶׂה בְּחַמִּישֵׁי אוֹ בְּשֵׁשִׁי כְּמוֹ שֶׁשַׁבַּת הַשֵּׁנִי"ת הָיָה הָאָדָם מְתַפְרָס בְּדוֹחַק וְלֹא הָיָה יָכוֹל לַעֲנוּג כָּל כֶּף אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, וְלָכֵן שִׁיבְרָא חֻכְמָתוֹ ית' כִּי בָרָא אוֹתוֹ בְּשֵׁשֶׁת יוֹמֵי נח בְּיוֹם הַשְּׁבִיעֵי כְּדֵי שִׁיבְרָא גַם הֵם בְּכָל יוֹם שְׁבִיעֵי יִסְפִּיק לָהֶם שֵׁשֶׁת יָמִים לְהַרְוִיחַ וְלַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בָּהֶם כְּדֵי שִׁיבְרָא מֵה שִׁיבְרָא בָּהֶם וְיִפְרִישׁוּ מִנָּה יָפֵה לְיוֹם הַשַּׁבָּת זְכָר לְמַעֲשֵׂה בְרִאשִׁית, וְכִינֵן שֶׁהָיוּ מְסַפִּיקִים לָהֶם וְלַשְּׁבִיעֵי לֹא רָצָה לְהַאֲרִיךְ עוֹד זְמַן הַבְּרִיאָה שֶׁנִּהְיָה בְּיוֹתֵר מִשֵּׁשֶׁת כִּינֵן שְׁבִיעֵי אֶחָד הָיָה יָכוֹל לְהַבְרָאוֹת, וְמֵה שָׁאֵמַר הַתַּנָּא וְהֵלֵא בְּמֵאֻמְרֵי אֶחָד הָיָה יָכוֹל לְהַבְרָאוֹת וְאִם הָיָה נִבְרָא בְּמֵאֻמְרֵי אֶחָד כ"ש שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ אֶפְיָלוֹ יוֹם אֶחָד, כִּינֵן הוּא כִּי לְמֵה הַנְּצָרָה לְבָרוּא אוֹתוֹ בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת כִּינֵן שֶׁבְּאֶחָד הָיָה יָכוֹל לְהַבְרָאוֹת, גַּם כִּי מִצַּד שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְבָרוּא אוֹתוֹ בְּשֵׁשֶׁת יָמִים הָיָה צָרִיךְ לְפָחוֹת שֵׁשֶׁת מְאֻמְרוֹת מְאֻמְרֵי לְכָל יוֹם אֲבָל עֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת לֹא הָיָה צָרִיךְ, אֲלֵא כְּדֵי לְהַפְרֵעַ וְכו', וְנִתְבָּאָר לָנוּ רְאִיָּה ג"כ לְאִמְתֵּת הַתּוֹרָה וְנִתְיַנְתֵּה מְסִינֵי מְעַנֵּן סִפּוּר בְּרִיאַת הָעוֹלָם: וְכֵן מִמֵּה שֶׁסִּפֵּר מֹשֶׁה עֲנִין הַד' גְּהָרוֹת מְקוּמָן וְסִיבּוּבָן וּמְקוּרָן, וְנִהְרֵי יוֹצֵא מְעַדָּן וְגו' וּמִשֵּׁם יִפְרָד וְהָיָה לֹד' רֵאשִׁים, מֵאִין יֵדַע כָּל זֶה מֹשֶׁה רִבִּינוֹ וְכִי תִּיָּר הָיָה, וְכְמוֹ מֵה שָׁאֵמַר רז"ל עַל הַשְּׁסוּעָה וְכִי קִנְיָנֵי הָיָה אוֹ בְּלִיִּסְטָרֵי הָיָה מְכָאן תְּשׁוּבָה לְאוֹמְרִים אֵין הַתּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְכְמוֹ כֵּן מְכָאן תְּשׁוּבָה לָהֶם כִּי זֶה הוּא יוֹתֵר רְחוּק לְיַדַע מְבָרִיית הַשְּׁסוּעָה, וְעכ"ז יֵדַע הוּא אִמְתַּת מְקוּרָן וּמֵהוּתָן, נִרְאָה כִּי מִפִּי הַגְּבוּרָה נֹאמַר לוֹ, כִּי עֲנִינָם אִמְתֵי כְּפִי מֵה שֶׁכְּתוּב בַּתּוֹרָה וְלֹא קָם אַחֲרָיו מִי שִׁיכְזִיבוּ בָּהֶם, אֲדַרְבֵּה הוּא יְדוּעַ וְנִיפְרָ לְדוֹרוֹת שְׁבָאוֹ אַח"כ שֶׁהָיוּ כְּמוֹ שֶׁהֵם כְּתוּבִים בַּתּוֹרָה, וְשִׁמּוֹתָן הוּא מוֹרָה עַל אֵיכוֹת כָּל אֶחָד מֵהֶם, כִּי גַם שִׁיבְרָא הַסּוּפְרִים שֶׁהוּא הֵלֵךְ עַל כָּל אוֹתָם הַנְּהָרוֹת וְיַדַע סְבָתָם

ומקורו, מה שאינו פן, מאין ידע טבעו ומהותו כפי מה שמורה שם כל אחד כמו שפיתבו ז"ל, זה אינו נודע אלא לפי רוב השנים בחקירה וקבלת הדורות זה מזה ולא יפול מחלוקת בקבלה, וזה דבר שא"א שלא חקר משה על זה כי לא תייר הנה, וגם הקבלה בזה אולי הנה בה חילוף, א"כ לא הנה זה אלא מפי הגבורה, עם שפולם יוצאים עיקרו ושרשו מעדו מאין ידע כ"א מפי הגבורה: עוד אביא ראיה לאמתת התורה מן השמים ממה שניאמר ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף וגו', ואמר בפרקי רבי אליעזר פרק י"ג כי המלאכים לא יכלו לקרוא שמות לכל הבהמות מיד עמד אדם הראשון וקרא שמות לכל הבהמות שנה' ויקרא האדם שמות לכל הבהמה וגו', ואם משה כתב זה מלבדו כפי דעת הכופרים איך כתב קודם שהאל יתברך ברא את השמים ואת הארץ, ושאמר יהי אור, יהי רקיע, תדשא הארץ דשא עשב, עץ פרי, ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף וגו', התנינים הגדולים וגו', תוצא הארץ נפש חיה למינו וגו', הרי הזכיר כמה שמות הבהמות אשר ברא בשמותם קודם שנוצר אדם הראשון ביום הששי, שאם תאמר כי בשעת הבריאה לא קרא להם שמות אלא צנה ואמר שיהיה ענין האור והיתה, ואחר שקראה אדם הראשון אור כתב כי מה שצנה קודם שיהיה אותו ענין הנה אור, ומה שכתב שצנה שיהיה בשני הנה שמו רקיע, אחר שקראו פה אדם הראשון, וכן פולם, זה אי אפשר, שהרי נראה מדברי רז"ל וכן הסבא נותנת שגזר האל ית' ואמר בפירושו יהי אור כפשוט הכתוב שאמר ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור, וכן שאר הדברים, כי איך צנה ויגזור יהי דבר מבלי שם.

ומה שניראה מדברי חכמינו ז"ל ענין זה הוא ממה שאמרו בחולין (ס') בשעה שאמרו הקב"ה למינהו באילנות נשאו דשאים ק"ו בעצמן אם אילנות שאין זרפן לצאת בערבוביא אמר הקב"ה למינהו שיצא כל אחד רחוק מחבירו אנו שדרכנו לצאת תכופים עאכ"ו, מיד כל אחד יצא למינו כמו שכתוב ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו מה שלא נאמר בהם בצוואה אלא תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע ולא נאמר למינהו, נראה בפירושו שכמו שהוא כתוב בתורה שאמר האל יתברך שיהיה פה הנה אומר בשעת צוואה, ואם פן הרי השמות היו מצויים וידועים קודם שהיה נוצר אדם הראשון, ואם נניח שהתורה מן השמים נאמרה למשה נאמר כי דבר פשוט הוא כי כל שמות הבהמות היו ידועים לו ית' מקודם בריאת העולם והיו כתובים בתורה אלפים שנה קודם שנוברא העולם, ואמר לו האל ית' והודיעו שלא הביא את כל הבהמות לפני אדם הראשון ויקרא להם שם אלא להראות חכמת אדם הראשון יותר מן המלאכים, שהנה יודע לכונן שם כל בריה ובריה שברא האל יתברך למה שהיתה שמה קודם לפני האל ית' מה שהמלאכים לא ידעו לכונן, וכמו שמורה הכתוב הקודם לזה שאמר וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו, כלו' הוא שמו שהנה נקרא קודם לפני האל ית', אבל אם יניחו הכופרים כי משה ברא מלבדו שאדם הראשון הוא שקרא שמות כל הדברים שנובראו בעולם ולא היו ידועים מקודם כפי מה שמסר הוא בפירושו הכתוב של ויקרא האדם, אם פן איך כתב כי קודם שנוצר אדם הראשון אמר האל ית' יהי אור, יהי רקיע, תוצא הארץ נפש חיה, הרי עדיין לא היו שמות אלו בעולם לדעתו שכתב כי אדם הראשון קרא כל השמות, וא"כ הנה מורגש ונראה חלוף וקושי בדבריו מה שלא יעלה ממנו, ובהיות הדברים פולם מפי הגבורה לא יפול שום קושי כמו שכתבתי, כי הוא הודיע למשה רבינו

כי השמות כבר היו מלפנים כתובים בתורה אלא שנתן חכמה בלבו של אדם הראשון שיכונן אליהם, מה שלא נוכל לומר כי אם היתה משה אומר מלבו פדעת הכופרים, שהרי לדעתם לא היו שמות כתובים לפני הבריאה ולא תורה ברואה אלפים ולא שום דור לפני בריאת עולם ולא אחריו: עוד ראיה לאמתת התורה מן השמים מענין עונש אדם על חטאו כי ביום אכלה ממנו מות תמות, ואמרו ז"ל על מתהלה בגן לרוח היום כי מלאכי השרת שהיו אומרים שיחטא אדם היו אומרים מתהלה לו אותו שבגן כלומר שימות מיד באותו היום כמו שנגזר עליו, אמר להם הקב"ה הרניחו לו את היום וכו' אי אדם יודעים אי זה יום הוא הרניני נותן לו יום אחד משלי שהוא אלה שנים תתק"ל שנים לו וע' לדורותיו הה"ד ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ומן התימה בזה הענין כי לא נתקיים זה היעוד לדורות שלא יחיו אלא שבעים שנה כ"א אחר מתן תורה, כי עד אותו זמן עדיין היו חיים בני אדם חיים ארוכים ולא נזכר בתורה מי שיחיה פחות ממאה ועשר שנים, והיה מן הראוי כפי השכל שיתקיים יעוד זה של שבעים שנה לדורות אדה"ר מיד שלא יחיו בניו ובניו בניו כ"א שבעים שנה, עד שתנתן התורה ומשם והלאה בזכות התורה שכתוב בה כי היא חיה ואנרה ימיה וגו' יהיו חיים מקבלי התורה חיים ארוכים יותר משבעים, וראינו הענין בהקפה כי עד זמן התורה חיו פולם יותר ממאה ואחר נתינתה מתו דור המדבר בני ששים שנה, גם כי היתה ע"י עונש, ומשם והלאה רובם לא היו חיים כ"א שבעים ואם בגבורות שמונים כמו שכתוב במזמור שנתייחס למשה רבינו ע"ה, כי נראה כי הוא יעוד מיעוט החיים עד היות התורה ניתנה על ידו לישראל, והרי פלב התהלל בפני יהושע וישראל באמרו ועתה הנה החיה ה' אותי זה מ"ה שנה וגו' ועתה הנה אנכי היום בן פ"ה שנה וגו' ככחי אז וככחי עתה וגו', נראה כי שאר האנשים לא היו מגיעים לכלל שנותיו, והרי עלי נחשב לזקן מופלג בזקנה בפחות ממאה שנה כמו שכתוב ועיניו קמו ולא יכול לראות כי זקן האיש וכבד, נראה כי שאר האנשים לא היו חיים כ"א ע' ואם בגבורות שמונים שנה כמו שראינו בדוד הפלה שהיה זקן ולא חיה אלא שבעים שנה, וכל מלכי ישראל ויהודה שזכרו שנותם לא הגיעו לכלל שנותיו, וכן הגלעדי שהיה זקן מאד בן שמונים שנה וגו', ואמר (ש"ב י"ט) האדע בין טוב לרע אם יטעם עבדה את אשר יאכל וגו', וא"כ ראוי והגון לתת טעם לענין זה: ונאמר כי תחלת פוננת האל יתברך בבריאת האדם היתה כדי שיזכה ויפירה וירבה ותנתן על ידו התורה, כי מי היתה יותר ראוי שתנתן התורה על ידו כ"א מי שהיה יציר פפיו כמו התורה שהיתה פלי חמדתו של הקב"ה, וכשיקבל התורה יזכה הוא ודורותיו לחיי עולם בזכות לימוד התורה וקיום מצותיה כל הימים, ואז היתה מתקיים בהם כי היא חיה ואנרה ימיה, והיתה להם שכר כל המצות בזה העולם כי היו פולם צדיקים, כי גם שהיו יכולים לחטוא להיותם נקראים מחומר עם כל זה לא היתה להם שום נטיה לצד החטא, ואז היו בני עליה מרובים ובני תחיתה מועטים, אבל כשחטא אדם הראשון ונולד בטבעו היצר הרע שהוא מטה לב האנשים לדברים הגשמיים ומפתה אותם להחטיאם ולהורידם לבאר שחת ואיש לא ימלט מידו במרובה או במועט, נגזרה עליו המיתה ולא זכה גם כן שתנתן תורה על ידו ולא על ידי דורותיו הרעים וחסאים..

כי גם האבות הצדיקים שהיו הן הן המרפכה לא ניתנה התורה ע"י שום אחד מהם כי עדיין לא היה כלל אנשים מיוחדים לקבל התורה, גם כי הם ידעו התורה ושמרו אותה כקבלת רבותינו ז"ל, והיה צריך שימארה ענין נתינתה עד זמן משה רבע"ה שהיו אז ששים רבוא מבני אברהם יצחק ויעקב, ואז פסקה זיהמתם בקבלתם את התורה, ולזה ראתה חכמתו יתב' פשחטא אדם הראשון, כי חטאתו נגד דורותיו תמיד, וגם כי תמארה נתינת התורה לא יוכלו לשמור ולקיים כל מצותיה מצד החטא המוטבע בטבעם מחטא אדם הראשון, כי גם שפסקה מהן זיהמתם עכ"ז נשאר בהם יצר הרע המפסה ויכול להחטיא את האדם, ולזה הסכים לקצר שנות רוב האנשים אחר קבלת התורה כדי שלא יהא להם שהות וזמן רב לחטוא, בהיותם מוכנים יותר לחטוא מלזכות, ודי להם לעוסקים בתורה ובמצות שבעים שנה ואם בגבורות שמונים להשלים את נפשם לזכות לחיי עולם הבא, כי שם השכר צפון להם, כי ימיהם קצרים שבעים או שמונים לקבל קצת שכר מצותיהם ומעשיהם הטובים בזה העולם, וזהו אומרים שכר מצות בהאי עלמא ליכא שיש בו קצרות שנים, שאם היה הענין כמו שהיה ראוי להיות בתחילת הבריאה ולא היה חוטא אדם הראשון והיתה נתינת התורה על ידו, היה להם שכר קצת מצות בהאי עלמא שהיו חיים בו חיים ארוכים ראויים לקבל מהם קצת שכר מצות, אבל אחר שהסכימה חכמתו ית' כי הוא יותר טוב שימלטו מרשת היצר בהיות חיהם קצרים, שכר המצות פולם הוא בעוה"ב, וזהו שאמרו שהניח לו האל ית' משנותיו ע' שנה, כי בסבת חטאו פשיקבלו התורה יהיו מוכנים יותר לחטוא ברבוי האזהרות וביטול רבוי המצות, ולכן השאיר להם ע' שנה לבד, אבל כ"ז שלא ניתנה עדיין התורה גם כי היו רעים וחטאים, כל הדברים היה אצלם היתר ויכולת בידם לעשותם זולת מיעוט שבע מצות בני נח ולכך היו חיים חיים ארוכים, וכשהיו נענשים על רוע מעשיהם היה עונשם מופלג ומפורסם כדור אנוש ודור המבול ודור הפלגה, ועל זה נאמר במזמור שנתניחם למשה רבינו כי אלף שנים בעיניו וגו' כי פלינו באפיה וגו' שמה עונותינו לנגדה עלוימינו למאור פניה כי כל ימינו וגו' ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו', הרצון באלו הפסוקים לפי פונותנו כאן כי האל ית' לא ימנע טוב מבצעליו, ואילו היה טוב לבני אדם להיותם חיים אלף מן השנים או קרוב להם כאדם הראשון לא היה מונעם מהם, כי אלף שנים בעיניו כיום אתמול וגו' זרמתם שנה יהיו וגו' בפקר יציץ וחלף וגו', אלא שראה כי אנו פלים באפנו מצד חטאתינו לפי רוב השנים ולכן שמה את עונותינו שהיינו חוטאים ברוב השנים נגדו והסכים שנגלה בימי עלומים והם ע' או פ' למאור פניו, כי בהם נוכל להשלים את נפשותינו, כי גם רוב אלו הימים פנו בעברתו וגו' ומה יהיה אם יהיו יותר, ולכן הם ימי שנותינו שבעים שנה ודי, כי אפי' אלו רובם הם עמל ואון וגו', וא"כ מה שנא' על אדם שהשאיר הקב"ה שבעים שנה משנותיו לבניו הוא ממתן תורה ואילף וכמו שכתבתי, מפני שהוא עמוס ממצות ואזהרות וקרוב לפי טבעו יותר לחטוא מלזכות, והאל ית' שומר לו כל זכותיו לתשלום שכר העוה"ב, ומפני שהמצות והאזהרות מקיים אותם האדם בגוף ונפש והיה ראוי שהיה תשלום שכרו ג"כ בגוף ונפש, ועמה שבסבת חטאו של אדם הראשון נתקצרו הימים נשאר כל תשלום השכר לעוה"ב, ולכן הסכימה חכמתו ית' להחיות מתי ישראל בגוף ונפש כדי שיקבלו שכרם משלם מדה כנגד מדה, ולזה אמר גם כן בסוף המזמור שובה ה' וגו' שבענו בבקר חסדה ונרננה ונשמחה כל ימינו, שהוא רומז לתחיית

המתים שאז יהיה לנו שֵׁכר המצות בגוף ונפש כמו שהיה ענין עשייתם: ויצא לנו מפלל כל זה כי משה רבינו הודיע לנו בקבלת פירוש הפתוב שאומר מתהלה לרוח היום וגו' שהקב"ה השאיר משנות אדם הראשון שבועים לבניו, ומאין ידע משה זה שרמזו פאן ואמרו בפירוש במזמור המנוחס לו ימי שנותינו בהם שבועים שנה וגו', הרי בזמנו עדיין היו חיים רוב האנשים יותר ממאה שנה, כי מתי מדבר על עונש חטאתם הוא שמתו בני ששים שאל"כ אולי היו מאריכים ימים בשנות הקודמים להם, אלא שהיה הכרח שהאל ית' אמר לו בפירוש ורמזו בתורה, כי אפי' מה שתלמיד מחדש בפני רבו נאמר לו למשה בסיני, ונהרי ראיה כי כל התורה מפי הגבורה ניתנה כי נקח ראיה מקצתה אל קצתה: וכן נביא ראיה לאמיתת תורה מן השמים כמה שנא' בלידת נח זה ינחמנו ואז"ל וכי נביא היה למה אלא מסורת היה לאדם כשנאמר לו ארוכה האדמה בעבורך אמר עד מתי אמר לו עד שנולד אדם מהול ממעי אמו, וכיון שנולד נח אמר זה ינחמנו, ולא היה להם כלי מתרישה והוא הכין להם, והיו זורעים חטים והיתה מוציאה קוצים וכו' וכשבא נח, וכן נאמר על פלג כי בימיו נפלגה הארץ, ושנינו בסדר עולם שבסוף ימיו נתפלגה למדנו שהיה עבר נביא שקראו פלג משעת לידתו, ונהרי הפופרים בתורת משה אומרים כי משה בדא מלבד מה שכתב בתורה כי על ידו נעשו הנסים לישראל ביציאת מצרים וקריעת ים סוף ונתינת התורה והמן והבאר וענני כבוד, כדי להגדיל שמו וחקמתו לעיני הדורות הבאים, ולדעתם מה לו ולצרת אחרים לכתוב או לרמזו בתורתו שאדם הראשון היה מסורת בידו ענין נח הבא אחר יצירת אדם יותר מאלף מן השנים.

ומה לו לכתוב על עבר כי קרא שם בנו פלג בלידתו על מה שיזע הנבואה כי בימיו תתפלג הארץ, אלא בודאי קבלה היתה לו מאביו ואביו מאביו עד אברהם אבינו שקבל מפולח, וגם יעקב שהשיג וראה את שם ועבר כפי סוף השנים שנכתב עליהם והם העידו כי עבר קודם הפלגה כשנולד פלג קראהו בן מפני שאמר שבסוף ימיו יהיה דור הפלגה וכן היה, ושם ועבר קבל מנח שקבל ממחושלח והקודמים אליו, וכן שם עצמו השיג את מחושלח וקבל ממנו כי נח נקרא בן על שם מה שנח העולם אחר שנולד, כי כן קבל מחושלח ונאבותיו מאדם הראשון שאמר להם קודם לידת נח כמה מאות מן השנים שפשיהיה נולד אחד מהול שאז תכלה הארץ וקללותיה וראו שנתקיימו דבריו כשנולד נח מהול והגידו לבניהם ובניהם לדור אחר עד משה רבינו שיזע בודאי בקבלת אבותיו האמיתית, שקודם לידת נח נבא עליו אדה"ר, וקודם לידת פלג נבא עליו עבר אביו כי בסוף ימיו יהיה דור הפלגה, ואילו לא ידע משה רבינו אמיתת קבלת ענינים אלו לא פתבם, כי מה שבח וגדולה יגיע לו בזה הענין אם יתקיים מה שמסרו או נבאו הראשונים או לא, אלא בודאי כל מה שכתב מפי הגבורה פתב, אם שהיה לו קבלת אבותיו בכל מה שהיה קודם זמנו דרך כלל, ואם במה שהיה לפניו היה מקפיד בדברים ולא היה כותב כי אם מה שהיה אצלו אמת מפי השם, כ"ש שיקפיד על מה שאירע בזמנו ועל ידו שלא יכתוב אלא מה שנאמר לו מפי הגבורה כמו שנאמר, וכיון שנבואת אדם הראשון ועבר נתקיימו והיתה אמיתות הנבואה שנבאו אותה לאנשים כמה שנים קודם, כ"ש נבואת משה המפורסמת לכל העולם כי לא נפל ולא יפול מכל דבריו ארצה כי כולם דברי אלהים חיים: וכדומה לזה יש להביא ראיה משאר היעודים שנתקיימו ע"י הקודמים לו ונתקיימו אח"כ, כמו ענין המבול שהיה מכריז נח ק"כ שנה קודם שישבו ונאם לאו

שִׁיבִיא אֶת מִי הַמַּבּוּל וְעִנְיָן הָיִיתָ לוֹ בָּנִים לְאַבְרָהָם וְשָׂרָה שֶׁנִּתְיַעְדוּ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה קִוְּדָם בְּמַעֲמַד בֵּין הַבְּתָרִים, וְעִנְיָן יִרְיֶדְתָּם לְמַצְרַיִם וְעֵלּוּתָן וְשׁוּבָם לְאַרְצָךָ דּוֹר רְבִיעִי, כִּי כָּל אֵלּוּ נִתְיַעְדוּ הָעֲבוֹת קִוְּדָם זְמַן הָיִיתָם וְהָיוּ אַחֵר כָּךְ, וְכָךְ הָיָה יְדוּעַ וּמְקוּבָּל לְמִשְׁהָ כִּי נִתְיַעְדוּ מֵאֵלּוּ הַיְעוּדִים וְכִיּוֹצֵא בָּהֶם קִוְּדָם זְמַן הָיִיתָם וְנִתְקַיְּמוּ אִם"כ פְּוֹלָם, וְזוֹ רְאִיָּה כִּי לֹא כָּתַב מִשְׁהָ רַבֵּינוּ בַּתּוֹרָה כ"א מֵה שֶׁהָיָה אֲמַת וְיִצְיִב וְהַפֶּל מִפִּי הַגְּבוּרָה כִּי ע"פ הַקְּבָלָה לֹא הָיוּ יְכוּלִים לְכוּנֵן וְלִידַע כָּל הַעֲנִינִים כְּמוֹ שֶׁהָיוּ בְּלִי מְרַגְעַת וְתוֹסֶפֶת, אֲלֵא שֶׁהָאֵל יִתְב' אֲמָרָם לֹא מִפִּיו יִקְרָא וְהוּא פּוֹתֵב עַל הַסֵּפֶר בְּדָיו, כ"ש מֵה שֶׁכָּתַב שֶׁהָיָה עַל יְדוּ שֶׁהָיָה מְכוּנֵן לְכַתּוּב הָאֲמַת וְלֹא יִשְׁנֶה מִדַּעְתּוֹ בְּשׁוּם דְּבָר כִּי הַפֶּל הָיָה מִפִּי הַגְּבוּרָה: וְכֵן שָׁבַע מִצּוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, אֵילּוּ לֹא יָדַע הוּא בּוֹדָאֵי שֶׁנִּצְטַוּוּ עֲלֵיהֶם מִפִּי ה' לֹא הָיָה מִצְוָה הוּא עֲלֵיהֶם וְלֹא הָיָה מִצְרָפָם לְמִצְוֹתָיו, אֲלֵא וְדָאֵי שֶׁכָּלֵם נִשְׁנוּ לוֹ בְּסִינַי: עוֹד אָבִיא רְאִיָּה מֵה שֶׁנִּתְּנָן יַעֲקֹב אָבִינוּ ע"ה לְיוֹסֵף אֶת שָׁכָם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְאָנִי נִתְמַי לְךָ שָׁכָם אַחַד עַל אַחִיךָ וְגו' שֶׁיְהִיָּה לוֹ חֵלֶק יִתִּיר עַל אַחִיו, וְכֵן רְאִינוּ בְּגוֹרְלוֹת חִילּוּק הָאֲרָץ לְשִׁבְטִים שֶׁלֹּא הִנּוּכָר שָׁכָם בְּכָלֵל הָאֲרָצוֹת שֶׁנִּפְּלוּ לוֹ בְּגוֹרֵל אֲלֵא שֶׁנִּתְּנָה לוֹ בְּמִתְּנָה בְּנַחֲלַת אָבִיו יוֹתֵר מֵאֲחִיו, וְנִתְקַיְּמִים כַּמ"ש בְּסוּף סֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ וְאֵת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף וְגו' קָבְרוּ בְּשָׁכָם בְּחֵלֶקֶת הַשָּׂדֶה וְגו' וַיְהִי לְבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה, וְזֶה הָיָה קִיּוּם מִתְּנַת יַעֲקֹב לְיוֹסֵף, וְלֹא הִנּוּכָר זֶה בְּכָלֵל הַיְעוּדִים שֶׁהִנּוּכָרְנוּ לְמַעֲלָה שֶׁנִּתְקַיְּמוּ לְאַחֵר מִיַּת מִשְׁהָ רַבֵּינוּ, כִּי זֶה אֵינוֹ יְעוּד, וַיֵּשׁ מִמֶּנּוּ רְאִיָּה לְאַמִּיתַת הַתּוֹרָה כִּי כְּוָלָה מִפִּי הַגְּבוּרָה, שָׁאֵם זֶה שֶׁכָּתַב פֶּה מֵרַע"ה שֶׁיַּעֲקֹב נָתַן לְבְנוֹ יוֹסֵף אֶת שָׁכָם לְנַחֲלָה יוֹתֵר מֵאֲחִיו לֹא הָיָה מִפִּי הַשָּׁם לֹא הָיָה מִתְקַיְּמִים אַחֵר כָּךְ, וְכָל הַשִּׁבְטִים הָיוּ מְסֻרְבִים מִלְּתַת לוֹ חֵלֶק יוֹתֵר מֵהֶם, אֲלֵא שֶׁיָּדַעוּ בּוֹדָאֵי כִּי כֵן נָתַן יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְשָׁכַן נִאֲמַר לוֹ לְמִשְׁהָ מִפִּי הַגְּבוּרָה שֶׁיַּכְתוּב בַּתּוֹרָה וְכָתַב עַל פִּי ה', וְהוּא רְאִיָּה עַל כָּל מֵה שֶׁכָּתַב גַּם כֵּן שֶׁהוּא מִפִּי ה': עוֹד אָנִי מְבִיא רְאִיָּה לְעִיָּקֵר זֶה וְהוּא תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, מִן הַמִּצְוָה הִרְאִישׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַוּוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל וְהִיא מִצְוַת הַפֶּסַח שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּמַצְרַיִם זָכַר לְמֵה שֶׁאִירַע לָהֶם שָׁם, וְכָתִיב וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ, שֶׁלְקַחְוּ הַפֶּסַח כָּל אַחַד בְּעַשׂוֹר לַחֹדֶשׁ וְהָיָה לָהֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד יוֹם י"ד וְשִׁחְטוּ אוֹתוֹ וְאָכְלוּ אוֹתוֹ כָּל חֲקַת הַפֶּסַח, וְהָרִי שֶׁאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה שֶׁיִּשְׁמְרוּ אוֹתוֹ ה' יָמִים לְבַד וּמִיָּד יִצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְהָיָה כֵּן וְעָשׂוּ כָּל חֲקַת הַפֶּסַח זָכַר לְיִצְיַאת מִצְרַיִם, גִּרְאָה שֶׁהָיוּ בְּטוּחִים וְהָיוּ יוֹדְעִים שֶׁמֵּאת הָאֵל יִתְב' הָיוּ מִצְוּנִים בְּכָךְ כִּינּוּן שֶׁרְאוּ הַמַּכּוֹת וְהַנְּסִים וְהַנִּפְלְאוֹת, וְכֵן עָשׂוּ הַפֶּסַח בְּשָׁנָה הַשְּׁנִית כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרְשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח בְּרִאשׁוֹן וְגו', וְאִם הָיָה לָהֶם שׁוּם סֶפֶק בְּמִצְוָה הִרְאִישׁוֹנָה הַזֹּאת שֶׁנִּצְטַוּוּ בָּהּ לֹא הָיוּ חוֹזְרִים וְשׁוֹנִים אִתָּהּ בְּשָׁנָה הַשְּׁנִית, וְכֵן אֵילּוּ הָיָה לָהֶם שׁוּם סֶפֶק בְּנִתְיַבַּת עֲשֻׁרֶת הַדְּבָרוֹת לֹא הָיוּ מְקַיְּמִים אִם"כ מִצְוָה זֹה הִרְוּמֵזַת לְיִצְיַאת מִצְרַיִם.

וְאִין לְכוּפְרִים מַעֲנָה לֹאֵר כִּי מֹשֶׁה כָּתַב הַמִּצְוָה וְקִיּוּמָה אָבֵל יִשְׂרָאֵל אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא קִיְּמוּ אוֹתָהּ לֹא בְּרִאשׁוֹנָה וְלֹא בְּשָׁנָה, שֶׁהָרִי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ כָּתַב י"ג סִפְרֵי תּוֹרָה בְּיוֹם מוֹתוֹ וּמִסֵּר לְכָל שִׁבְט אַחַד שֶׁיִּקְרָאוּ בּוֹ וַיַּעֲתִיקוּ מִמֶּנּוּ כָּל א' ס"ת לְעֶצְמוֹ, וְאִיךָ יַכְתוּב בְּסֵפֶר וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִאשׁוֹנָה וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח וְגו' בְּשָׁנָה, וְהֵם בְּעֶצְמָם יָדַעוּ שֶׁלֹּא עָשׂוּ, זֶה תִּימָה גְּדוּל שֶׁהָרִי בְּאֵי הָאֲרָץ שֶׁנִּמְסְרוּ לָהֶם הִ"ג סִפְרֵי תּוֹרָה הָיוּ בָּהֶם בְּנֵי עֲשָׂרִים בְּשָׁנָה הַשְּׁנִית וְיָדַעוּ אִם עָשׂוּ הַפֶּסַח בְּאוֹתָהּ הַשָּׁנָה, וְאִיךָ יַכְתוּב עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה שֶׁעָשׂוּ מֵה שֶׁהֵם הָיוּ יוֹדְעִים שֶׁלֹּא עָשׂוּ, אֲלֵא וְדָאֵי שֶׁעָשׂוּ עַל פִּיו מֵה שֶׁצִּוָּה לָהֶם

והם עצמם עדים שנתקיים מה שיעד להם, והם עדים על כל התורה כולה, פי הספק שיסתפק בדת אחת מן הדתות הוא כשהיא נמסרת מפי המיסד אותה אליהם ואינם יודעים מה טיבה אם היא אלהית אם לא, אבל כשהמון רב מעם חכם ונבון כמו שהיו יוצאי מצרים הם עדים שהם קבלו אותה וכתוב בה דברים שקרו להם ודברים שנתיעדו להם, כמו בתורתנו הקדושה שכתוב בה כל מה שאירע למקבלים עצמם מיום עלותם מארץ מצרים עד יום בואם אל ארץ נושבת, מן הנסים והנפלאות שנעשו להם ביציאת מצרים ובמדבר כמ"ש למעלה בפרקי היעודים והנסים, איך אפשר שישנה משה ויאמר מדעתו שום דבר מכל מה שעבר כי הם היו יכולים להכחישו בפניו, אלא ודאי כמו שפענן הנסים והיעודים ונתינת התורה והוא אנכי ולא יהיה לך ששמעו מפי הגבורה הם עדים נכונים ואמתיים לעצמם ולבניהם אחריהם כי לא ינחילו שקר לבניהם, כמו כן שאר המצוות והדברים שנאמרו בתורה והם רוב המצוות ידעו בודאי שמפי הגבורה אמרם משה רבינו, נהרי כתוב בתורה בשעת נתינתה אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים וגו', ואמרו ז"ל ולא מסורת היא בינכם, כי הם עצמם אותם שיצאו ממצרים אשר מקצתם אותם שהיו פחות מעשרים שנה היו אח"כ מבאי הארץ וכולם ראו מה שעשה למצרים הנסים והמכות, אשר הוא מן הנמנע שיעשו כי אם על יד די רוח קדישין ביה, והוא משה רבינו שעשה הכל מפי הגבורה כמו שכתוב בתורה, ולהם נמסרו הי"ג ספרים שכתב משה ונמצא כתוב בהם אתם ראיתם וגו', ואין שום אדם שיעזי פניו לומר לחבירו אתה ראית דבר פלוני אם לא ראה אותה, כ"ש משה רבינו שיאמר ויכתוב בתורה בשם האל ית' לכלל עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה והם באי הארץ שראו מה שנעשה למצרים והם לא ראו דבר, ואילו היה נאמר או נמסר זה הענין בכתב היה אפשר שיפול בו ספק אם היה כן או לא, אבל כיון שהם עצמם ראו וידעו בכל מה שכתב בתורה מן הנסים והנפלאות מי הוא שיסתפק בהם, כי אם האפיקורס הכופר במציאות ה' וחידוש העולם: עוד אביא ראיה מנתינת עשרת הדברות על כל שאר התורה כולה כי כולה ניתנה מפי הגבורה כמו שעשרת הדברות, שהיה דבר מפורסם ולא נפל בהם שום ספק שהיו מפי הגבורה, וזה מכמה סבות, כי כל דבר יבסן ויתאמת מצד זמנו ומצד מקומו ומצד איכותו ומצד מהותו, וכן במתן תורה היו כולן, אם מצד זמנו היותו זמן התחלת יציאת התבואות והפירות ברוב העולם אשר מהם ניזונים ומתפרנסים כל הבריות בזה העולם, אשר זה הוא רמז כי נתינת התורה היתה ג"כ למזון ופרנסת הנפשות הזוכות בעוה"ז לחיי עוה"ב, ולא ניתן המזון והפרנסה לגופות בעוה"ז כי אם כדי שיהנה בהם קיום להתעסק בתורה ובמצוות לזכות לחיי העוה"ב, וכן היותו בזמן התבואות והפירות הוא רמז כי כמו שהן יוצאות אחר התרישה והזריעה כי הן סבת הצמיחה, כך היתה נתינת התורה מיועדת לישראל מקודם כמה חדשים במקום עצמו שניתנה והוא הר סיני שנא' בו למשה בהוציאה את העם הזה ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, כי היציאה ממצרים היתה דמיון התרישה והזריעה לנתינת התורה, כי לא היו יכולים לקבל התורה בהיותם משועבדים לפרעה ולמצרים, כי כל שעבוד הוא מעכב עשיית המצוות ולמד התורה כ"ש שעבוד גדול כזה, וכן נקלל בלשון בהוציאה את העם הזה בהקנות להם דעות אמתיות ביציאת מצרים ע"י הנסים והנפלאות שנעשו אז, כי הן היו סבת קבלתם התורה, כי עם הדעות הנפסדות שהיו להם במצרים לא היה להם הכנה קלל לקבל את התורה, וזה נרמז

בְּאָמְרוֹ בְּהוֹצִיאָהּ וּגּו' וְלֹא אָמַר בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם, לֹאמַר כִּי עַל יְדֵי מַה שֶׁתּוֹצִיא אוֹתָם עַל יְדֵי נְסִים וְנִפְלְאוֹת וּמִכּוֹת גְּדוּלוֹת עַל הַמִּצְרַיִם יִהְיֶה סִבָּה שֶׁתַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הֵהָר הַזֶּה, וְהָרִי הַיְצִיאָהּ עֲצָמָה דְמִיּוֹן הַחֲרִישָׁה, וְהַיּוֹתָהּ ע"י אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וּמִכּוֹת הוּא דְמִיּוֹן הַזְרִיעָה, וְהִיא דַעוֹת אֲמִיתִיּוֹת שֶׁקִּנּוּ לְשִׁימְצָחוּ מֵהֶם מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְלִיְמוּדָהּ, וְלֹא תֵאמַר כִּי גַם זֶה מִחֻקֵּי מִשְׁפָּחָה, שֶׁהָרִי יִיעַד הַדְּבָרִים לְיִשְׂרָאֵל קוֹדֵם בּוֹאֵם שֶׁאָמַר לָהֶם מַה שֶׁאָמַר לוֹ הָאֵל יִתְב' בְּהוֹצִיאָהּ אֶת הָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הֵהָר הַזֶּה, שְׂבוּ נְתִיבֵי עֵד וְנִתְקַנְיִים הִיעוּד בּוֹ, וְאָמַר בְּזֶמַן נְתִיבֵי הַיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינִי: וְאִם מִצַּד מְקוֹמוֹ שֶׁנִּתְּנָה בְּמִדְבָּר שֶׁהוּא הַפֶּקֶר לְכָל נְאִין לוֹ סוֹף כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזו"ל, וְהַפְּנוּנָה הִיא כִּי הִיָּתָה נְתִיבֵי הַמְּקוֹם הַפֶּקֶר שֶׁאִין לְשׁוּם אָדָם יְכוֹלָת וְשִׁלְטוֹנוֹת בּוֹ, כִּי אִם הִיָּה בְּמְקוֹם בְּנוֹי וּמִיָּשֵׁב הִיָּה אֲפֹשֶׁר שִׁיפּוֹל סֶפֶק בְּלֵב שׁוּם אָדָם לֹאמַר כִּי בְּהִכְנַת הַמְּקוֹם מִכְּמָה זְמַן ע"י מְלֹאכּוֹת וְתַחבּוּלוֹת בְּנֵי אָדָם נִרְאָה הָעֲנָן הַמְּנוֹפֵלָא הַהוּא וְהוּא שְׁמִיעַת הַקּוֹל בְּעֲשֻׁרַת הַדְּבָרוֹת, אֲבָל בְּהִיּוֹת הָעֲנָן בְּמְקוֹם שְׁמֵם וְהַפֶּקֶר שֶׁלֹּא הִיָּה בּוֹ יִישׁוּב לֹא יפּוֹל בּוֹ שׁוּם סֶפֶק, כִּי הוּא יָדוּעַ כִּי אִין לְאָדָם שִׁלְטוֹנוֹת שָׁם, וּמֵאֵת הָאֵל יִתְב' שֶׁהוּא בָּרָא הַמִּדְבָּר וְכָל הָעוֹלָם וְהִיָּה הָעֲנָן הַמְּנוֹפֵלָא הַהוּא, וְהוּא רָמַז ג"כ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּדֵּל הָאָדָם בְּזֶה הָעוֹלָם בְּדְבָרִים הַגְּשָׁמִיִּים וְהַקְּנִינִים כִּי אִם שִׁסְתַּפֵּק בְּמַעַט לְקִיּוּם הַגּוּף, וַיִּפְקִיר עֲצָמוֹ לְזֶה, וְכֵן כְּמוֹ שֶׁהַמִּדְבָּר אִין לוֹ סוֹף כֵּן מַה שֶׁהִיָּה וְנִרְאָה בּוֹ אִין סוֹף וְתַכְלִית, כִּי מַה שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי חֻקֵּי הָאָדָם יֵשׁ לוֹ קֶץ וְתַכְלָה, וְרַבּוּי הַנְּסִים וּפְרָסוּם עֲנָן נְתִיבַת הַתּוֹרָה לֹא הִיָּה סוֹף וּגְבוּל לָהּ, וְהוּא יָדוּעַ כִּי מֵאֵת ה' שֶׁאִין לוֹ סוֹף וּגְבוּל הִיָּתָה זֹאת, וְכֵן מִתֵּן שֶׁכְּרָה בַעוֹה"ב אִין לוֹ סוֹף כְּמוֹ שֶׁאִין סוֹף בְּנִתְּנָה: וְאִם מִצַּד אִיכּוֹת נְתִיבֵי הוּא מִתְחַלֵּק לְכַמָּה חֻלְקִים,, מֵהֶם עֲנָן שְׁמִיעַת הַקּוֹל שֶׁשִׁים רַבּוּא בְּנֵי אָדָם מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה לְבַד הַפְּחוּתִים מִבְּנֵי עֲשָׂרִים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף אֲשֶׁר כְּנֹלֵם הַנְּשׁוּוֹ בְּשְׁמִיעָהּ זֶה, וְלֹא נִפְל שׁוּם הַפְּרֵשׁ בִּינֵיהֶם שִׁיאָמַר זֶה כְּפֹ שְׁמַעְתִּי וְרֵאִיתִי וְזֶה יֹאמַר כְּפֹ שְׁמַעְתִּי וְרֵאִיתִי, אֲלֵא כְּנֹלֵם הַנְּשׁוּוֹ בְּשְׁמִיעָהּ וּבִרְאָיָהּ, וְכְמוֹ שֶׁאָמַר הַכְּתוּב וְכָל הָעָם רִוְאִים אֶת הַקּוֹלוֹת וּגּו', כִּי כְּנֹלֵם יַחַד שְׁמַעוּ וְרֵאוּ אֶת הַקּוֹלוֹת וְכו' וְלֹא נִפְל בִּינֵיהֶם שׁוּם חִלּוּף, וְזֶה דְבַר בְּלִתִּי אִיפְשָׁרִי בְּעֲנִינֵי הַעוֹה"ז, כִּי אִם אָדָם חָכֵם יְדַבֵּר בְּכַח הַקֹּהֵל גְּדוֹל עֲנָן אֶחָד אִי אֲפֹשֶׁר אֲלֵא שִׁיפּוֹל בֵּין הַשּׁוֹמְעִים אִיזָה הַפְּרֵשׁ וְחִלּוּק, שִׁיאָמַר זֶה כְּפֹ שְׁמַעְתִּי וְזֶה יֹאמַר לֹא כִּי כְּפֹ שְׁמַעְתִּי, אוֹ לֹא הִבְנִיתִי הַדְּבָרִים שְׁשְׁמַעְתִּי, וְאַחַר יֹאמַר שֶׁלֹּא שָׁמַע בְּכָל הָעֲנָן הַהוּא כִּי לֹא נִתַּן לֵב לְשִׁמּוֹעַ שֶׁלֹּא הִיָּתָה מִחֻשְׁבָּתוֹ פְּנוּיָה אֲז לְדְבַר הַהוּא, אֲבָל בְּמִתֵּן הַתּוֹרָה לֹא הִיָּה כְּפֹ כִּי כְּנֹלֵם נִתְּנוּ לֵב וְהִיָּתָה מִחֻשְׁבָּתוֹ פְּנוּיָה לְשִׁמּוֹעַ וְשְׁמַעוּ כָּל מַה שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעֲמַד הַנְּבַחַר וְהַקְּדוּשׁ הַהוּא, כְּנֹלֵם כְּאֶחָד בְּלִי שׁוּם תּוֹסֶפֶת וּמַגְרַעַת זֶה מִזָּה, וּבְלִי שׁוּם שִׁינּוּי הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף, וְכְמוֹ שֶׁאָמַר הַכְּתוּב כִּי כָּל הָעַדָּה כְּנֹלֵם קְדוּשִׁים וּגּו' כְּנֹלֵם שְׁמַעוּ בְּסִינֵי אֲנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לָהּ, הָרִי בְּרוּר שְׁכּוֹלֵם יַחַד שְׁמַעוּ שְׁמִי הַדְּבָרוֹת אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֵיךָ אֲשֶׁר הוֹצִאתִיךָ וּגּו', לֹא יִהְיֶה לָהּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּגּו', כָּל הַמְּלֹאֹת שֶׁבָּהֶם אוֹת בְּאוֹת תִּיבָה בְּתִיבָה שְׁמַעוּ וְנִשְׂאָר חֻקוֹק בְּשֶׁכָּל כָּל אֶחָד מֵהֶם כְּאִילוֹ קָרָא אוֹתוֹ מֵאָה פְּעָמִים לֹא נִשְׁכַּח מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם אֲפִילוֹ אוֹת אֶחָד מֵהֶם שְׁשְׁמַעוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְזֶה דְבַר פְּלֵא כִּי אִפִּי הָאָדָם הַחֻקֵּם הַנּוֹתֵן לֵב לְשִׁמּוֹעַ דְּבַר מַה יִּשְׁיַג בְּחֻקָּתוֹ וּבְכַח הַמְּקַבֵּל שֶׁבְּשֶׁכָּלוֹ לְדַעַת פְּנוּנַת הָעֲנָן, אֲבָל לֹא שִׁיחֲזוֹר לֹאמַר הָעֲנָן הַהוּא בְּמִלּוֹת וְאוֹתִיּוֹת שֶׁאֲמַרְם הַמִּדְבָּר הַהוּא, וְהַקֹּהֵל הַגְּדוֹל וְהַקְּדוּשׁ הַזֶּה אֲנָשִׁים וְנְשִׁים וְטָף יָדְעוּ וְנִשְׂאָר חֻקוֹק בְּשֶׁכָּל כָּל אֶחָד מֵהֶם אֲנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לָהּ, שְׁהֵם כְּמוֹ ס' רַבּוּא

תִּיבוֹת מְחַנְּפוֹת מִכַּמָּה מֵאוֹת מֵהֶאֱוִיתוֹת, וְכֹלֶם שָׁמְעוּ וַיִּדְעוּ אוֹתָם בְּלִי שׁוֹם תּוֹסֶפֶת וּמִגֵּרַעַת כְּנֹזֶכֶר וְזֶה דְבַר אִי אֶפְשָׁר בְּכַח שֶׁכֵּל כִּי אִם עַל צַד הַפְּלֵא הַגָּדוֹל, וְזֶה יִהְיֶה עֲנִין יְצִיאַת הַנְּשָׁמוֹת שְׁנֹרֵמִז בְּפִסּוּק נִפְשֵׁי יִצְאָה בְּדִבְרוֹ, כִּי נִדְבָקָה נִפְשׁוֹתָם בְּאֵל ית' הַמְּשַׁפִּיעַ וּמְדַבֵּר לָהֶם מִבְּלִתי הָיוֹת לָהֶם שׁוֹם הַכְּנֶה עַד שְׁנֹחֲקִקוּ בְּנִפְשׁוֹתָם שְׁתֵּי הַדְּבָרוֹת וַיִּדְעוּם כְּאִילוּ נוֹלְדוּ אֶז בִּידִיעַתָם, וְכְאִילוּ לְמָדוּם מֵאֵה פְעָמִים, וְהוּא רָאָה עַל כִּי לֹא נִשְׁמַע הַקּוֹל הַהוּא כִּי אִם מִפִּי הַגְּבוּרָה כִּי הוּא הַנוֹתֵן לְשִׁכְנֵי בִינָה, וּבִשְׁמִיעַת שְׁתֵּי הַדְּבָרוֹת הַנְּשׂוּוּ כְּוָלָם בְּיַחַד וְשָׁמְעוּ אוֹתָם כְּמוֹ שֶׁשָׁמַע מִשֶּׁה רַבִּינוּ לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר בְּעֲנִין הַשְּׁמִיעָה וְזֶה נִרְמַז לוֹ כְּשֶׁאָמַר לוֹ הָאֵל ית' בְּהוֹצִיאָה אֶת הָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן וְגו', הִיָּה רְאוּי לֹאמַר יַעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים, אֲלֵא שְׁרַמְז לוֹ כִּי בְּעֲנִין הַדְּבָרוֹת יִהְיוּ כְּוָלָם שְׁוִים בְּעֲבוֹדַת הָאֱלֹהִים בְּהַכִּין לוֹ נִפְשׁוֹתָם וְהָיוֹתָם לוֹ כְּמוֹ קֶרֶבֶן שְׁיִתְקַבֵּל לְפָנָיו ית', וּמִשָּׁם זָכוּ לַהֲשִׁגָה הַהִיא שֶׁשָׁמְעוּ כָּל הַדְּבָרוֹת בְּדַבּוֹר אֶחָד מֵהַ שֶׁא"א לִב"ו לֹאמַר כֵּן, כְּמוֹ שֶׁאֲחַז"ל, וְחִזַּר וּפְרָטָן אֲנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לָּהּ וְגו', וְכֵן אָמַר לָהֶם מִשֶּׁה בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה פָּנִים בְּפָנִים דְּבַר ה' עִמָּכֶם בְּהַר מְתוֹף הָאֵשׁ: וְכֵן מְעַנֵּן אִיכוֹת נְתִינָתָהּ, הוּא הַקּוֹלוֹת וּבְרָקִים וְעָנָן וְלִפְיָדִים וְעַרְפֵּל וְקוֹל הַשּׁוֹפָר, יֵשׁ רָאָה וּמוֹפֵת לְמַכְחִישֵׁי הַתּוֹרָה שְׁיִנְכַרְחוּ לַהֲוֹדוֹת שֶׁהִיא מִן הַשְּׁמַיִם, בְּהִיוֹת הַקּוֹל הַנְּשָׁמַע בְּדַבּוֹר אֲנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לָּהּ מְבוֹרָר וּמוֹבֵן לְכֹלָם וְלֹא יַעֲרַבְבֶם וְלֹא יַעֲכֹב שְׁמִיעַתָם שְׁאֵר הַקּוֹלוֹת וְהַבְּרָקִים וְהָרַעְמִים שְׁעַם הַבְּרָקִים וְקוֹל הַשּׁוֹפָר וְהַלְפִידִים, כִּי אִפִּי דִיבּוֹר הַקּוֹל שֶׁמְדַבְּרִים בְּנֵי אָדָם בְּפָנֵי הַמְּדַבֵּר וְהַמְּשַׁמֵּעַ דְּבָרִים לְעַם הוּא מְעַרְבֵב וּמְעַכֵּב שְׁמִיעַתָם וְכֹאמְרָם תִּרִי קְלִי לֹא מְשַׁתְּמְעִי, כָּל שֶׁכֵּן קוֹלוֹת גְּדוֹלוֹת כְּאִילוּ שֶׁאָמַר הַכְּתוּב וַיְהִי קוֹלוֹת וּבְרָקִים וְגו' וְקוֹל שֶׁנֶּכֶר חִזַּק מְאֹד, וּבְזִמְן שְׁמִיעַתָם אֲנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לָּהּ אָמַר רֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת וְהֵם הַדְּבָרוֹת וְאֵת הַלְפִידִים וְאֵת קוֹל הַשּׁוֹפָר, שֶׁלֹּא תֵאמַר כִּי בְּשִׁמְעָם אֵת קוֹל הַדְּבָרוֹת נָחוּ וְשִׁקְטוּ שְׁאֵר הַקּוֹלוֹת, אֲלֵא כְּוָלָם הָיוּ בְּבַת אַחַת וְלֹא עָרַבְבוּ שְׁמִיעַת שְׁתֵּי הַדְּבָרוֹת וְאִין זֶה כִּי אִם קוֹל הַגְּבוּרָה בְּלִי שׁוֹם סִפְקָה, כִּי אִין פֶּח וְאִיִּילוֹת בְּקוֹל טְבָעִי לַהֲיוֹת נִשְׁמַע מְבוֹרָר וּמוֹבֵן בֵּין שְׁאֵר הַקּוֹלוֹת גְּדוֹלוֹת וְחִזְקוֹת: וְכֵן מִרְאוֹת הַבְּרָקִים וְהַלְפִידִים וְהָעָנָן הֵם מְעַכְבִּים וּמְעַרְבְּבִים אֶת הַדְּבַר הַנְּשָׁמַע בְּטְבָעֵה, כִּי הַחוּשִׁים לֹא יוֹשֵׁג תְּכֵלִית פְּעוֹלָתָם כִּי אִם בְּהִיוֹת כָּל אֶחָד מֵהֶם עוֹשֶׂה פְּעוֹלָתוֹ בְּפָנֵי עֲצָמוֹ וְלֹא יִשְׁתַּתֵּף חוּשׁ אַחַר עֲמוֹ, כְּמוֹ שֶׁתֵּאמַר הָאָדָם כְּשֶׁהוּא אוֹכֵל וְהוּא רוּצָה לְשִׁמּוֹעַ מֵהַ שְׁמִיעַתָם לֹא יִטְעוּם אֶת אֲשֶׁר יֹאכֵל, וְאִם יִרְצָה לְטַעוּם אֶת אֲשֶׁר יֹאכֵל לֹא יִבִּין דְּבַר הַנְּשָׁמַע לוֹ, וְכֵן שְׁאֵר הַחוּשִׁים, לְסַבֵּת הָיוֹת מְקוֹרָם וְעִיקְרָם בְּמוֹחַ בְּחוּשׁ הַמְּשׁוֹתֵף לְכֹלָם, כִּי כְּשֶׁהוּא פּוֹנֵה לְתַת כֶּחַ הַהֲשִׁגָה לְחוּשׁ אֶחָד יִבְצֹר כְּחוֹ מְלַתַת כֶּחַ לְחוּשׁ אַחַר, וּבְמַעֲמַד הַנְּבַחֵר הַזֶּה לֹא עֹכֵב וְלֹא עָרַבֵב רְאוּיָת הַלְפִידִים וְהַבְּרָקִים אֶת קוֹל הַנְּשָׁמַע אֲלֵיהֶם שֶׁשָׁמְעוּ אוֹתוֹ בְּבִירוֹ, וְהוּא רָאָה עַל שֶׁלֹּא הִיָּה דְבַר טְבָעִי כִּי אִם מִפִּי הַגְּבוּרָה: וְכֵן בְּהִיוֹת הַקּוֹל הַנְּשָׁמַע מוֹשֵׁג וְנִשְׁמַע לְכָל יִשְׂרָאֵל אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטָף הַעוֹמְדִים בְּשִׁלֵּשׁ פְּרָסָאוֹת, כְּוָלָם שָׁמְעוּ הַקּוֹל הַהוּא בְּבַת אַחַת וּבְאִנְפוֹן אֶחָד קוֹל שְׁוֶה לְכֹלָם לֹא רָם וְחִזַּק לְזֶה וְנִמְוָה וְרָפָה לְזֶה כְּקוֹל הַנְּשָׁמַע מִרְחוֹק, אֲלֵא לְכֹלָם בְּשִׁוְהָ כִּמ"שׁ הַכְּתוּב וְכָל הָעָם רְאוּיָם אֶת הַקּוֹלוֹת וְגו', הִיא רָאָה גְּדוֹלָה כִּי הַקּוֹל הִיָּה מִפִּי הַגְּבוּרָה: וּמֵה לָּנוּ לְהַבִּיא רְאוּיָת לְבִלְתִּי מֵאֲמִינִים וְהִרִי מְקַבְּלֵי הַתּוֹרָה בְּעֲצָמָה שֶׁהָיוּ דוֹר שֶׁכָּלוּ דַעְוָה הַעִידוּ הֵם עַל עֲצָמָם כִּי כָּל דְּבָרֵי מִשֶּׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁהִרִי אָמְרוּ לוֹ דְּבַר אֲתָה עֲמָנוּ וְנִשְׁמַעָה וְאֵל יִדְבַר עֲמָנוּ אֱלֹהִים פֶּן נָמוּת, הִרִי שֶׁיִּדְעוּ וּבְחִנּוּ אֱלֹהִים שֶׁשָׁמְעוּ קוֹלוֹ וַיִּמְלְטוּ, וְאִם יֹאמְרוּ הַכּוֹפְרִים כִּי הֵם דְּבָרֵי מִשֶּׁה

והם לא אמרו כֹּה, הרי כל התורה פְּנִימָה נִתְּנָה כְּתוּבָה וְחַתוּמָּה לְדוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר מִתַּת מְקַבְּלֵי הַתּוֹרָה עֲצָמָם הַפְּחוּתִים מִבְּנֵי עֲשָׂרִים וְנִמְסַר לְכָל שֹׁכֵט סֵפֶר אֶחָד שְׁלֵם בְּיוֹם מִיתַת מֹשֶׁה, וְהָיָה כְּתוּב בָּהֶם פְּסוּק זֶה שֶׁהֵם אָמְרוּ לוֹ דִּבֶּר אֶתְּהָ עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאֵל דִּבֶּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן נִמּוּת, וְאֵם דִּבְרֵיו הֵם בְּדוּיִים אִיךָ יִכְחִישׁ הַחַי אֶת הַחַי וְיִכְתוּב לָהֶם כִּי הֵם אָמְרוּ לוֹ דִּבֶּר אֶתְּהָ עִמָּנוּ וְגו' וְיִדְעַע כִּי יִכְחִישׁוּ אוֹתוֹ בְּפָנָיו וְיֹאמְרוּ אֵינּוּ כֹּה כִּי לֹא אֲנַחְנוּ וְלֹא אֲבוֹתֵינוּ שְׁמַתוֹ בְּמִדְבַּר אָמְרוּ דִּבֶּר זֶה.

וּלְפִי דַעַת הָאוֹמֵר כִּי תוֹרָה מְגַלָּה מְגַלָּה נִתְּנָה, פְּשָׁטָן לִיד כָּל, יוֹצְאֵי מִצְרַיִם זְקֵנִים שׁוֹפְטֵיהֶם וְשׁוֹטְרֵיהֶם מְגַלָּה זֶה הַפְּתוּב בָּהּ וְיֹאמְרוּ אֵל מֹשֶׁה דִּבֶּר אֶתְּהָ עִמָּנוּ וְגו' הָיוּ יְכוֹלִים כְּנֹלֵם לְהַכְחִישׁוּ בְּפָנָיו, וְגַם הוּא לֹא הָיָה לוֹ לֵב לְכַתוּב לָהֶם שֶׁאָמְרוּ לוֹ מַה שְׁלֹא אָמְרוּ, אֲלֵא עַל פְּרָחַם צְרִיכִים לְהוֹדוֹת הַבְּלָתִי מֵאֲמִינִים כִּי כָּל הַדוֹר הַהוּא כְּמוֹהוּ בְּדַעַת וּבִינָה הֵם הָאֲמִינִים וְיָדְעוּ כִּי כָּל דִּבְרֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה הָיוּ וְלֹא בְּדַא שׁוּם דִּבַּר מִלְּבוֹ, וְלִמִּי יֵשׁ לָנוּ לְהֶאֱמִין כִּי אִם לְהַמּוֹן רַב אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבוֹנִים וְיִדְוּעִים כִּי לֹא שֶׁקֶר נִחְלוּ אֲבוֹתֵינוּ וְלֹא טָעוּ בְּרֵאֲיִתָּם וְשִׁמְיַעְתָּם לְשִׁיאֵמֵר עֲלֵיהֶם שֶׁנִּחְלוּ הַבָּל כְּלוֹ שֶׁטָעוּ וְאִין בָּם מוֹעִיל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר עַל הַכּוֹפְרִים שֶׁהֵם בְּעֲצָמָם יוֹדוּ לְעַתִּיד כִּי שֶׁקֶר נִחְלוּ אֲבוֹתֵיהֶם אוֹ שֶׁטָעוּ קִצְתָּם וְיִלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וְאִין בָּם מוֹעִיל: וְעַל זֶה נֶאֱמַר פֶּה תֹאמֵר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם, וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ ו'לֹא מִסוֹרֵת הִיא בְּיָדְכֶם, וְזֶה הַפְּתוּב נִכְתַּב בַּתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּיָדָם וְהֵם יָדְעוּ שֶׁהִיא אֶמֶת שֶׁאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה בְּשֵׁם הָאֵל יִת' אַתֶּם רְאִיתֶם, וְשָׂרְאוּ כִּי אִיךָ יִמְסוֹר מֹשֶׁה לָהֶם מְגַלָּה אוֹ תוֹרָה חַתוּמָּה כְּתוּב בָּהּ שֶׁאָמַר לָהֶם מִמֶּשׁ מַה שְׁלֹא אָמַר לֹא יִתְכַּן לְקַל שֶׁבְּקָלִים, וּמִפְּנֵי כִּי חוֹשׁ הִרְאוֹת הוּא מְשִׁיג הַדְּבָרִים עַל מְכוֹנָם יוֹתֵר מִשְׁאֵר הַחוֹשִׁים, אָמַר אַתֶּם רְאִיתֶם, וְאָמַר ג"כ וְכָל הָעַם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת: וּמִיִּן רְאִיָּה וְטַעֲנָה זֶה עַל אֲמִיתוֹת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא נִתּוּנָה מִן הַשָּׁמַיִם לְדַעַת עִם חֲכָם וְנִבּוֹן הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה דוֹר שֶׁפָּנְלוּ דְפָה, הִיא כּוֹלֶלֶת לְכָל הַכְּתוּבִים כִּיּוֹצֵא בְּאֵלוֹ, כְּמוֹ מַה שֶׁכְּתוּב עַל אֶהָרֵן נִדָּב וְאֶבִּיהוּא וְשִׁבְעִים מִזְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלֵיוֹ וְגו' וְיִחַזּוּ אֶת הָאֱלֹהִים וְגו', כִּי אִיךָ יִכְתוּב וְיִמְסוֹר לִיָּדָם שָׂרְאוּ וְחַזּוּ אִם לֹא שֶׁהֵם הָיוּ יוֹדְעִים בְּאֶקִּיחוֹת שֶׁהִיא כֹּה וְהֵם עֲדִים בְּרוּרִים לְכָל יִשְׂרָאֵל עַל זֶה, מִצְוָרָף לְמַה שֶׂרְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שְׂנֵא' עֲלֵיהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם: וְכֵן רְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵינֵיהֶם כְּבוֹא מֹשֶׁה הָאֱלֹהִים יָרַד עִמּוֹד הָעֲנָן וְעִמְדַת הָאֱלֹהִים וְגו' וְרָאָה כָּל הָעַם אֶת עִמּוֹד הָעֲנָן עֹמֵד פֶּתַח הָאֱלֹהִים וְקָם כָּל הָעַם וְהִשְׁפָּחוּ אוֹיֵשׁ פֶּתַח אֲהָלוֹ, וְנִכְתְּבָה מְגַלָּה אוֹ וְנִתְּנָה לְכָל יִשְׂרָאֵל הַנֶּאֱמָר עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם רְאוּ וְקָמוּ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ, וְיָדְעוּ כְּנֹלֵם כִּי הָאֶמֶת הִיא כֹּה, וְאִם הַתּוֹרָה חַתוּמָּה נִתְּנָה בְּסוֹף הָאֲרֻבָּעִים הָרִי הָיוּ בִּינֵיהֶם אוֹתָם שֶׁהָיוּ פְּחוּתִים מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שֶׁנִּמְצְאוּ בְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלוֹ וְיָדְעוּ כִּי כְּנֹלֵם אֲמִתִּיִּים: וְכֵן כְּנֹלֵם הָיוּ עֲדִים עַל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁעָלָה לְהַר פְּעַמִּים וְשָׁלַשׁ וְעִמְדַת בְּכָל פְּעַם מ' יוֹם וּמ' לַיְלָה לְחַם לֹא אָכַל וּמִים לֹא שָׁתָה, שֶׁהָרִי כְּתוּב וְיַעַל מֹשֶׁה וְאֶהָרֵן נִדָּב וְאֶבִּיהוּא וְשִׁבְעִים מִזְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו', וְכַתִּיב וְיַעַל מֹשֶׁה אֵל הַר הָאֱלֹהִים אָמַר שָׁבוּ לָנוּ בְּזֶה וְגו', רְאוּ לֹאִיזָה מְקוֹם אָנּוּ הוֹלְכִים לְמְקוֹם שְׁרָפִים וְחַיּוֹת וְאֹפְנִים וּמְלֹאכִים בְּקִשׁוֹ עֲלֵינוּ רַחֲמִים וְכו', וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁיָדְעוּ כְּנֹלֵם בְּבִירוֹר שֶׁהִיא עִם ה' כָּל הַמ' יוֹם וְלַיְלָה וְשֶׁלֹּא אָכַל וְשָׁתָה, כִּי לֹא הָיָה מִן בְּמְקוֹם שֶׁהִנִּיחוּ אוֹתוֹ וְלֹא מִים וְכָל הַמ' יוֹם הָיוּ כְּנֹלֵם סְבִיב הָהָר וְלֹא רְאוּ אוֹתוֹ, וְנִכְתַּב כָּל זֶה בַּתּוֹרָה וְנִמְסַר לִיָּדָם שֶׁהֵם יוֹדְעִים כִּי הַכָּל אֶמֶת: וְכֵן בְּהַקְמַת הַמִּשְׁכָּן רְאוּ כְּנֹלֵם כִּי כִּסֵּה הָעֲנָן אֶת

אָהַל מוֹעֵד וְכַבּוֹד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן וּבְהַעֲלוֹת הָעֲנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ וְגו' פִּי עֲנֵן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לְיָלֶה בּוֹ וְגו', כֹּל זֶה נִכְתָּב וְנִמְסָר לְיָדָם וְיִדְעוּ וְרָאוּ שֶׁהַכֹּל הִיָּה אֲמִתּוֹ: וְכֵן מֵה שֶׁנֶּאֱמַר לָהֶם בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְמַלּוּאִים קָחוּ שְׂעִיר עִזִּים וְגו' פִּי הַיּוֹם ה' נִרְאָה אֲלֵיכֶם, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ וַיֵּרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה' וְגו', וּכְתִיב וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּצְאוּ וַיִּבְרְכוּ אֶת הָעָם וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֵל כָּל הָעָם, כֹּל זֶה נֶאֱמַר לָהֶם קִוְּדִם וְנִתְקַיְּיָם לַעֲיִנֵיהֶם וְהֵם עֲדִים בְּדָבָר פִּיָּן שֶׁנִּכְתָּב וְנִמְסָר לְיַדֵיהֶם, פִּי אִם הֵם הָיוּ יוֹדְעִים שְׁלֵא הִיָּה אֲמִתּוֹ לֹא הִיָּה מוֹסְרוֹ לְיָדָם, וְכִמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ: וְכֵן כְּוָלָם רָאוּ שֶׁבְעָרָה בָּם אֵשׁ ה' בְּמַתְאוֹנְנִים וְצָעְקוּ אֶל מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ, וּבְאֶסְפָּסוּף שֶׁהִתְאוּוּ תַּאֲוָה וְגו' מִי יֵאָכִילָנוּ בְּשֶׁר זְכַרְנוּ אֶת הַדְּגָה וְגו', נֶאֱמַר וְאֵל הָעָם תֹּאמַר הַתְקַדְּשׁוּ לְמַחֲרָה וְגו', לֹא יוֹם אֶחָד תֵּאֶכְלוּן וְגו' עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאֶפְכֶם וְגו' הַבְּשֶׁר עוֹדְנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וְגו', וּבְמַרְגְּלִים כְּתוּב אֲמֹר אֲלֵיהֶם חַי אֲנִי נְאֻם ה' אִם לֹא פִּאֲשֶׁר דְּבַרְתֶּם וְגו' בְּמַדְבַּר הִזָּה יִפְלוּ פְגַרְיֶכֶם וְגו' אִם אַתֶּם תִּבְאוּ אֶל הָאָרֶץ וְגו' וּבְנִיכֶם יִהְיוּ רוֹעִים בְּמַדְבַּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְגו', וּכְתִיב בְּקִיּוֹם עֲנֵן זֶה וַיְהִי כְּאֲשֶׁר תִּמְּוּ כֹּל אֲנָשֵׁי הַמַּלְחָמָה לְמוֹת מִקְרַב הָעָם וַיִּדְבַּר ה' אֵלַי לֵאמֹר אַתָּה עוֹבֵר הַיּוֹם וְגו', וּבְמַחְלַקַת קִרְחַ נֶאֱמַר דְּבַר אֵל הָעֵדָה לֵאמֹר הֲעֵלוּ מִסְבִּיב לְמִשְׁכַּן קִרְחַ וְגו', סוּרוּ נָא מֵעַל אֹהֶלֵי הָאֲנָשִׁים הַרְשָׁעִים וְגו', וַיַּעֲלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן קִרְחַ וְגו' בְּזֹאת תִּדְעוּן וְגו', וַיְהִי כְּכִלְוֹתוֹ לְדַבַּר וְגו' וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְגו', וְאֵשׁ יֵצְאָה מֵאֵת ה' וְגו', וַיִּלְנוּ כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו', הֲרַמוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְגו', קַח הַמַּחְתָּה וְגו', וְהַמַּגֵּפָה נַעֲצְרָה וְגו', וַיִּדְבַּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ אֵלָיו כֹּל גִּשְׂיֵיהֶם מִטָּה וְגו', וַיִּנַּח מֹשֶׁה אֶת הַמַּטְוֶת וְגו', וְהִנֵּה פָּרַח מִטָּה אַהֲרֹן לְבֵית לֹוי וַיִּנְצַח פָּרַח וְגו', וּבְמִי מְרִיבָה כְּתוּב וַיִּרְב הָעָם עִם מֹשֶׁה וְגו', קַח אֶת הַמַּטָּה וְגו', וַיֵּרָם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיַּף וְגו', וַיִּצְאוּ מִיַּם רַבִּים וְגו', וְאַחַר מִיתַת אַהֲרֹן כְּתוּב וַיִּדְבַּר, הָעָם בְּאֱלֹהִים וּבְמֹשֶׁה וְגו', וַנִּפְשְׁנוּ קֶצֶה בְּלַחַם הַקְּלוֹקֵל, וַיִּשְׁלַח ה' בָּעָם וְגו', וַיָּבֵא הָעָם וַיֹּאמְרוּ חֲטֵאֵנוּ וְגו', הַתְּפַלֵּל וַיִּתְפַּלֵּל וְגו', עָשָׂה לָּהּ שָׂרָף וְגו', וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְגו', וְהַבֵּיט אֶל גַּחַשׁ הַגְּחָשִׁית וְחַי, הָרִי שֶׁכּוֹלֵם יִדְעוּ וְרָאוּ מֵה שֶׁאֵיֶרַע לָהֶם בְּמַתְאוֹנְנִים אַחַר הַתְּרָאָה, וְכֵן כְּוָלָם שָׁמְעוּ מֵה שֶׁנִּתְיַעַד עֲלֵיהֶם רָעָה בְּעֵנֵן הַמַּרְגְּלִים שֶׁיְמוּתוֹ כְּוָלָם בְּמַדְבַּר מִבְּנֵי עֲשָׂרִים וּמַעֲלָה, וְהִיָּה הוֹלֵךְ וּמִתְקַיְּיָם הִיעוּד הַהוּא כֹּל הָאֲרָבָעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ בְּמַדְבַּר, כְּמוֹ הַמֶּן וְהַבָּאָר וְעֲנֵנֵי כְבוֹד שֶׁהִתְמִידוּ לַעֲיִנֵיהֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְכֵן בְּמַחְלַקַת קִרְחַ רָאוּ כֹּל מֵה שֶׁחִלְקוּ קִרְחַ וְעֵדְתוֹ עַל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ וְשַׁעַל דְּבַר מַחְלֻקְתָם נִבְלָעוּ וְנִשְׂרָפוּ בְּשַׁעָה אַחַת לַהֲיוֹתָם נוֹתְנִים דּוֹפֵי בַקְּצַת דְּבָרֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, וְנִכְתָּב כֹּל זֶה וְנִיתֵן בְּיָדָם, וְהוּא הוֹרָאָה שֶׁהִיָּה בְּטוּחַ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁהֵם הָיוּ יוֹדְעִים שֶׁהַכֹּל הִיָּה אֲמִתּוֹ, וְכֵן עֲנֵן מִטָּה אַהֲרֹן וְעֲנֵן גַּחַשׁ הַגְּחָשִׁית יִדְעוּ וְרָאוּ יִשְׂרָאֵל בְּעִינֵיהֶם כֹּל הָעֲנָן כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב פִּיָּן שֶׁנִּמְסָר לְיַדֵיהֶם, וְכֵן כֹּל שֶׁאֵר הַנְּסִים וְהַדְּבָרִים שֶׁנִּכְתְּבוּ בַתּוֹרָה שֶׁהָיוּ לְפָנֵיהֶם הָיוּ אֲמִתִּיִּים פִּיָּן שֶׁנִּכְתְּבוּ כֹּל אוֹתָם הַדְּבָרִים וְנִיתְּנוּ לְיַדֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁכְּתִבְתִּי כְּמָה פְּעָמִים, הוּא רָאָה שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים כֹּף בְּפוֹעֵל כְּמוֹ שֶׁהֵם כְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה: וְכֹל זֶה הוּא רָאָה גְדוּלָה גַּם כֵּן לְכֹל מַצּוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁהֵן אֲמִתִּיּוֹת מִפִּי הַגְּבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּכֹלֵם וַיִּדְבַּר ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְגו', פִּיָּן שֶׁהֵם רָאוּ וַיִּדְעוּ מֵעַמֵּד הַקְּדוֹשׁ וְהוּא נִתְיַנַּח עֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת בְּהַר סִינַי וְרָאוּ גַּם כֵּן כֹּל שֶׁאֵר הַדְּבָרִים שֶׁכְּתְּבוּ, שֶׁרָאוּ וְנוֹדְעוּ לָהֶם בְּבִירוֹר, הֵם רָאָה עַל כֹּל דְּבוּר וְדְבוּר וְעַל כֹּל אֲמִירָה וְאֲמִירָה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה שֶׁכּוֹלֵם מִפִּי הַגְּבוּרָה כְּמוֹ שֶׁהֶאֱרַכְתִּי: וְעוֹד כִּי עֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת הֵם כּוֹלְלִים כֹּל הַתּוֹרָה כְּוָלָה

בגודל וחוֹמֵר עֲנִינָה, בְּמֵה שְׁבִין אָדָם לְמָקוֹם, בְּהֶאֱמַנְתָּ הָאֱלֹהִים וְהִרְחַקְתָּ כָּל מִינֵי ע"א, וּבְמֵה שְׁבִין אָדָם לְחִבְרֹו בְּדָבָרִים שִׁישׁ בָּהֶם מִיתָה, וּמִי שֶׁהִזְהִיר בָּהֶם הִזְהִיר בְּכָל שְׂאֵר הַמְצוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה, כִּי כָּל הַמְצוֹת כְּלוּלוֹת בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, וְכֵן גִּרְמָזוּ בְּמִסְפַּר אוֹתִיּוֹת שֶׁבַעֲשָׂרֶת הַדְּבָרוֹת: וְאִם כֵּן נִתְבָּאֵר אֲמִתּוֹת כָּל הַתּוֹרָה מֵאֲמִיתוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת בְּאִיכוֹת נְתִיבָתְךָ בְּקוּלוֹת וּבְרָקִים וּשְׂאֵר הַדְּבָרִים הַכְּתוּבִים לְמַעַלָּה: וְאַחַר שֶׁנִּתְבָּאֵר אֲמִתּוֹת כָּל תּוֹרַתְנוּ הַתְּמִימָה מִנְּתִיבַת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, מִצַּד זְמַן נְתִיבָתְךָ וּמִקוֹם נְתִיבָתְךָ וְאִיכוֹת נְתִיבָתְךָ, נִבְאֵר עִתָּה אֲמִיתוֹת כָּל הַתּוֹרָה מִצַּד מַהוּת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, שֶׁהֵם יְסוּד וְעִיקָר לְכָל הַתּוֹרָה כְּוָלָהּ, בְּפָרֵט שְׁתֵּי הַדְּבָרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהֵם הֶאֱמַנְתָּ הָאֱלֹהִים וְהִרְחַקְתָּ ע"א, הֵם יְסוּד הַכָּל, כִּי בְּהֶאֱמַנְתָּ אֱלֹהִיוֹתוֹ שֶׁהוּא הַבוֹרָא וְהַמְשַׁגִּיחַ, גִּרְחִיק כָּל שְׂאֵר הַדְּבָרִים וְנַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע מֵה שֶׁנִּצְטַטְּוּנוּ מִמֶּנּוּ, וּבִשְׁתֵּי הַדְּבָרוֹת הָאֵלּוּ נִכְלָלוּ כָּל רַמ"ח מְצוֹת עֲשֵׂה וּשְׁס"ה מְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, כִּי כָּל מְצוֹת עֲשֵׂה הֵם דְּבָרִים טוֹבִים וְנִכּוּחִים לְפָנֵי הַשֵּׁם וּרְצוּיִים וְחֻשׁוּבִים לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, וְהֵם דְּרָךְ הַשֵּׁי"ת, וְכוּלָם נִכְלָלִים בְּדַבּוּר אֶנְכִי, וְכָל מְצוֹת ל"ת שֶׁהוֹנְהֵרְנוּ מֵעֲשִׂייתְךָ הֵם מְרוֹחֲקוֹת מִלְּפָנָיו ית' וְיִתְעַלָּה וּקְרוּבוֹת לְמִינֵי עֲבוֹדוֹת הַזְּרוֹת וְהַפְּסִילִים וְכוּלָם נִכְלָלוֹת בְּדַבּוּר לֹא יִהְיֶה לָּהּ, וְעַל זֶה נִבְאֵר שֶׁשְׁתֵּי דְבָרוֹת אֵלּוּ מִפִּי הָאֵל ית' כְּלִשׁוֹנְךָ וְכַכְתָּבְךָ אֶנְכִי ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו', לֹא יִהְיֶה לָּהּ אֱלֹהִים אַחֲרַי עַל פְּנֵי, כִּי פִּי הוּא הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם לְנִכְחַ, לֹא כִּשְׂאֵר הַדְּבָרוֹת הַמְדַבְּרִים בְּדְרָךְ נִסְתָּר לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא, וְלֹא נִבְאֵר לֹא תִשָּׂא אֶת שְׁמִי, וְכֵן שִׁמְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּי דְבָרוֹת אֵלּוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה כְּמוֹ שִׁשְׁמַעְם מִשְׁרַע"ה, וְאִם כֵּן הֲרִי זֶה כְּמוֹ שִׁשְׁמַעוּ כָּל רַמ"ח מְצוֹת עֲשֵׂה וּשְׁס"ה מְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה מִפִּי הַגְּבוּרָה, כִּיִּן שִׁשְׁנִיָּהם כּוֹלָלִים כָּל מְצוֹת עֲשֵׂה וּמְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁכַּתְּבֵנוּ, וְנִסְמְכוּ ב' דְּבָרוֹת אֵלּוּ מְצוֹת הָאֱלֹהִים וְהִרְחַקְתָּ הַע"א, כִּי גַם שִׁיבְרֵי הָאָדָם בְּאֱלֹהִיוֹתוֹ לֹא יִשְׁתַּחֲוֶה עִמּוֹ דְּבַר אַחַר בְּלִתי לֹה' לְבַדּוֹ, וְכִמּוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל כָּל מֵה שֶׁהוּא רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ וְהוּא רַמ"ח מְצוֹת עֲשֵׂה וְלֹא יִסְפִּיק זֶה אֱלֹא שִׁיזְהַר מֵעֲשׂוֹת שׁוּם דְּבַר נֶגֶד רְצוֹנוֹ שֶׁהוּא שְׁס"ה אֲזֵהָרוֹת, וּמִפְּנֵי שֶׁהֵן מְכַוְּנוֹת לְעֲבוֹדוֹת הַזְּרוֹת וְנִרְצוֹת אֲלֵיָהוּן, וְכִאֲלוֹ תֹאמַר כִּי מְצוֹת, עֲשֵׂה הֵן מְדוּמִי ית' וּדְרָכָיו, וּמְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה הֵן מְדוּת וְנִדְרָכֵי עֲבוֹדוֹת הַזְּרוֹת, וְלָכֵן נִצְטַטְּוּנוּ בַּעֲשִׂיית הַמְצוֹת וְהוֹנְהֵרְנוּ מֵעֲשִׂיית הַעֲבִירוֹת, וְהֲרִי שְׁתַּרְכִּיג מְצוֹת נִכְלָלוֹת בְּשְׁתֵּי דְבָרוֹת אֵלּוּ אֶנְכִי וְלֹא יִהְיֶה לָּהּ, וְלָכֵן שִׁמְעוּנוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה בְּיַחַד וְקִדְמוֹ לְכָל שְׂאֵר הַדְּבָרוֹת, וְהֵם הוֹרָאָה כִּי הַמְצוּנָה עֲלֵיכֶם הוּא הָאֵל ית' כִּי לוֹ נִתְּכֵנוּ עֲלִילוֹת, וְהֵם מֵעֲשֶׂה הַמְצוֹת וְהַזְּהָרוֹת, וְאִין לוֹ פֶּה לְחוֹלֵק עַל הַתּוֹרָה לֹאמַר כִּי מִשֶּׁה בְּדָא מְלַבּוּ כָּל זֶה, אוֹ הֲרָאָה לְפָנֵיכֶם וְאַחַז עֵינֵיכֶם שִׁשְׁמַעוּ אוֹ יִרְאוּ מֵה שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ מְצִיאוֹת בְּפוֹעַל, כִּי זֶה לֹא יִקְרָה בְּהִמּוֹן פְּתָאִים כָּל שֶׁכֵּן בְּהִמּוֹן עִם חֲכָם וְנִבּוֹן הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה, בְּהִיּוֹתָם רוֹאִים כָּלֵם כָּל הַמוֹפְתִים שֶׁנִּעֲשׂוּ לָהֶם בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, כִּי אֶפְּלוּ הַחֹלְקִים עַל מִשֶּׁה הוֹדוּ שֶׁלֹּא הָיוּ אוֹתָם הַמוֹפְתִים בְּהַשְׁגַּת חֲכַמַת אָדָם כִּי אִם אֶצְבַּע אֱלֹהִים, וְלָכֵן אָמַר כָּאֵן אֶנְכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגו', וְלֹא אָמַר אֲשֶׁר בְּרָאתִי הָעוֹלָם, כִּי יִצְיִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא רְאִיָּה לְמַעֲמַד הַקְּדוֹשׁ הַזֶּה, וְכִמּוֹ שֶׁאֲנִי הוּא שֶׁהוֹצֵאתִי אוֹתְךָ אֲנִי הוּא הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם, וְע"כ הוֹצֵאתִיךָ שֶׁתִּקְבַּל מִלְכוּתִי וּמְצוֹתִי, וְכִמּוֹ שֶׁאָמַר הַכְּתוּב בְּהוֹצֵאתְךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הַהָר הַזֶּה: וְכֵן כָּל שְׂאֵר הַדְּבָרוֹת הֵם גְּדוּלִים וְחִמּוּרִים יוֹתֵר מִכָּל שְׂאֵר מְצוֹת הַתּוֹרָה, וְלָכֵן נִבְאֵר בְּמַעֲמַד הַקְּדוֹשׁ הַזֶּה מִשֶּׁה דְּבַר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל, מִפְּנֵי כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁרְאוּ קוּלוֹ שֶׁל מִשֶּׁה כְּוָלָם שֶׁהָיָה הַקַּב"ה

מְסִייעוּ בְּקוּלוֹ, וּבִנְעִימָה שֶׁהִיא מֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ בָּהּ הִיא מְשַׁמֵּיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁדָּרָשׁוּ
בַּמְכִילֵתָא, מַה שְׁלֵא הָיָה כֵּן בְּשֹׁאֵר מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְזֶהוּ לְסַבֵּת חוֹמֵר וּגְוַדֵּל דְּבָרוֹת אֱלוֹ, כִּי
לֹא תִשָּׂא גְדֻעָעוֹת כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ כְּשִׁיצָא מִפִּי ית', וְהָרִי הַנִּשְׁבַּע לְשׂוֹא כְּאֵלוֹ מְכַחֵישׁ
מְצִיאֹתוֹ ית' וְהוּא דְבוּר רֵאשׁוֹן שֶׁנִּשְׁמַע מִפִּי, שְׁמִי שֶׁנִּשְׁבַּע בְּה' שִׁיעֲשֶׂה כִּי אוֹ לֹא יַעֲשֶׂה,
הַכְּפוּנָה הִיא כִּי כְּמוֹ שֶׁמְצִיאֹתוֹ ית' אֲמַתִּי כִּי הַדְּבָר הַהוּא שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו הוּא אֲמַתִּי, וְאִם
הוּא עוֹבֵר עַל זֶה הָרִי הוּא כְּאֵילוֹ מְכַחֵישׁ מְצִיאֹתוֹ ח"ו, וְלִכֵּן גְדֻעָעוֹת כָּל הָעוֹלָם כִּי כָּל
הָעוֹלָם מוֹדִים בְּמְצִיאֹתוֹ יתב', וְנִצְטוּוּ בְּשִׁבְעַת מִצְוֹת וְרֵאשִׁיתָם הוּא מְצִיאֹתוֹ ית', וְשְׁלֵא
יַעֲבֹדוּ ע"א, וְהַנִּשְׁבַּע לְשׂוֹא הוּא כְּמְכַחֵישׁ מְצִיאֹתוֹ ח"ו, וְהָרִי כָּל הָעוֹלָם שֶׁפָּרָא אֵין לוֹ
קִיּוּם בְּלִתּוֹ וּמְדַעְעוֹת עוֹמֵד לִיְחָרֵב, וְאִם כֵּן כָּל הָעוֹלָם מוֹדִים בְּזֶה שֶׁהוּא בְּכֻלּוֹ מְצִיאֹתוֹ
יְתַבְרָךְ, וְלִכְךָ כְּשֶׁנִּגְלָה הַקַּב"ה עַל הָאֲנוּמֹת לְתַנְבְּעָם שֶׁיִּקְבְּלוּ הַתּוֹרָה וְלֹא קִבְּלוּהָ אָמְרוּ מַה
כְּתוּב בָּהּ וְכו', וּבְמְצִיאֹתוֹ לֹא הָיָה שׁוֹם אֲנוּמָה בָּהֶם שֶׁהִכְחִישׁוּ בּוֹ, כִּי גַם שֶׁפָּרְצִיחָה וְנִיאוּף
וְגִזְלֵי הַנְּזֻהָרֵי ג"כ שֶׁהֵן בְּכֻלּוֹ שִׁבְעַת מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ, אַחַר כֵּךְ חִזְרוּ בָּהֶן וְהִתְחִילוּ בִּירְוִשָׁת
אֲבוֹתָם, בְּנֵי עֶשָׂו וְעַל חֶרֶבֶף תַּחֲזִיחָה, בְּנֵי עֵמֹן וְנַחֲרִינֵי שְׁתֵּי בְנוֹת לוֹט מֵאֲבִיהֶן, בְּנֵי יִשְׁמַעֵאל
וְהוּא יִהְיֶה פָּרָא אָדָם, אֲבָל מְצִיאֹתוֹ יתב' לֹא חִזְרוּ מִירְוִשָׁת אֲבוֹתָם, וְעַל זֶה גְדֻעָעוֹת כָּל
הָעוֹלָם כְּלוֹ כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְתִּי: וְכֵן מִצְוֹת הַשְּׁבַת הִיא מוֹרָה עַל מְצִיאֹתוֹ יְתַבְרָךְ וְשֶׁפָּרָא
הָעוֹלָם בְּשִׁשַּׁת יָמִים וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁבַת, וְעַל כֵּן נִכְלָל בְּעֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת, וְכֵן כְּבוֹד אָב
וְאִם שֶׁהִקִּישׁוּ לְכְבוֹדוֹ וְג' שְׁוֹתֵפִין בְּאָדָם הַקַּב"ה וְאָבִיו וְאִמּוֹ וְכו', וְאָמְרוּ חֲכָמִים בְּשִׁעֻה
שֶׁאָמַר הַקַּב"ה אֲנִכִּי ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו', וְלֹא יִהְיֶה לְךָ וְגו' אָמְרוּ הָאֲנוּמֹת לְכְבוֹד עֲצָמוֹ הוּא
דוֹרֵשׁ, כִּיִּן שֶׁאָמַר כְּבוֹד אֶת הוֹדוֹ וְכו', נִרְאֶה שֶׁאֲפִלּוּ הָאֲנוּמֹת הוֹדוּ בְּעֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת, וְלִמִּי
נֶאֱמַר כִּי אִם לְחֲכָמֵינוּ ז"ל שֶׁיִּרְשׁוּ הָאֲמִת וְהוֹרִישׁוּהוּ לְבְנֵיהֶם וְתַלְמִידֵיהֶם וְשֹׁאֵר הַדְּבָרוֹת
לֹא תִרְצַח לֹא תִנְאַף לֹא תִגְנוֹב לֹא תַעֲנֶה לֹא תַחֲמֹד הֵם יִישׁוּב וְקִיּוּם כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ, וְהֵן
כְּנֻגַד ה' דְּבָרוֹת רֵאשׁוֹנוֹת כְּמוֹ שֶׁדָּרָשׁוּ בַּמְכִילֵתָא וְלִכְךָ נֶאֱמְרוּ בְּמַעֲמַד הַקְּדוֹשׁ הַהוּא, מַה
שְׁלֵא הָיָה כֵּן בְּשֹׁאֵר מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְא"כ הוּא מְתַבְּאָר ג"כ מְשֹׁאֵר עֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת שֶׁשְׁמַעוּ
מִפִּי מֹשֶׁה רַבִּינוֹ אֲמִיתוֹת כָּל הַתּוֹרָה כְּלוּלָה מִצַּד מֵהוּתָם וְגוֹדְלָם עַל שֹׁאֵר הַמִּצְוֹת וְשִׁקִּיּוּם
הָעוֹלָם תְּלוּי בָּהֶם, וְכְמוֹ שֶׁשְׁתֵּי הַדְּבָרוֹת שֶׁמַּעֲנוּם מִפִּי הַגְּבוּרָה כֵּן שֹׁאֵר הַדְּבָרוֹת יָדְעוּ
כְּלוּלָם שֶׁהִיוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁהָרִי רָאוּ שֶׁאִם הָיָה יְכוּלָת בָּהֶם הִיוּ שׁוֹמְעִים אֶת כְּלוּלָם מִפִּי
הַגְּבוּרָה, וְהֵם מַעֲצָמָם אָמְרוּ לְאַחַר הַשְּׁתֵּי דְבָרוֹת דְּבַר אֲתָה עֲמָנוּ וְנִשְׁמַעָה וְאֵל יְדַבֵּר עִמָּנוּ
אֱלֹהִים פֶּן נָמוֹת, וְשֶׁמַּעוּ קוּלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהִיא מְסִייעוֹ הָאֵל ית' בְּקוּל שֶׁהִיא שׁוֹמֵעַ הִיא
מְשַׁמֵּיעַ, וְהֵם הִרְגִּישׁוּ כִּי הַקוּל שֶׁשְׁמַעוּ בְּשְׁתֵּי הַדְּבָרוֹת הִרְאִישׁוֹנוֹת מִפִּי הַגְּבוּרָה הִיא מְסִייעַ
לְמֹשֶׁה וְהָרִי הוּא כְּאֵילוֹ שֶׁמַּעוּ כָּל עֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְהִיוּ כְּלוּלָם לְהֵם רֵאשִׁי
לְכָל שֹׁאֵר הַתּוֹרָה כְּלוּלָה שֶׁנִּצְטוּוּ מִפִּי מֹשֶׁה רַבִּינוֹ שֶׁהִיָּתָה מִפִּי הַגְּבוּרָה: עוֹד אֲנִי מְבִיא
רֵאשִׁי לְאֲמִיתוֹת תּוֹרָה מִן הַשְּׁמַיִם מִמִּיתַת מֵרַע"ה שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרְשַׁת פִּינְחָס עֲלֵה אֶל הַר
הָעֵבְרִים הַזֶּה וְרֵאשִׁי וְגו' וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל עַמִּיךָ וְגו', וְאַחַר כֵּךְ בְּפָרְשַׁת מִטוֹת נֶאֱמַר לוֹ נָקָם
נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדִינָיִם אַחַר תִּאֶסֶף אֶל עַמִּיךָ, וְכַתּוּב בְּסוֹף הַתּוֹרָה וַיַּעַל מֹשֶׁה
מֵעֵרְבוֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְגו', וַיִּרְאֵהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ וְגו', וַיִּמָּת שֵׁם מֹשֶׁה
וְגו', וַיִּקְבַּר אוֹתוֹ וְגו', וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ וְגו', כִּי אֵין מְקוֹם לְבִלְתִּי מֵאֲמִינִים לוֹמַר
שֶׁיָּדַע יוֹם מוֹתוֹ וַיִּיעַד עָלָיו מֹשֶׁה הָאֵל ית', כִּי יוֹתֵר כְּבוֹד הִיא לוֹ בְּמוֹתוֹ אִם הִיא מִיַּעַד
אוֹתָם מִחֲכָמָתוֹ מִפִּי עֲצָמוֹ וְלֹא מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְכִיִּן שֶׁכְּתוּב בַּתּוֹרָה שֶׁהָאֵל ית' אָמַר לוֹ עֲלֵה

וגו' וְנֶאֱסַפְתָּ וגו', נִרְאָה בְּנֻדָּאֵי שְׁפָף הָיָה שֶׁהָאֵל ית' הוֹדִיעַ לוֹ, וּבְהִיּוֹתוֹ בְּטוֹחַ בְּכָל דְּבָרֵי הָאֵל ית' שֶׁהָיוּ נְכוֹנוֹת וְאִמְתִּיּוֹת כְּתֹב מִפִּי הַשָּׁם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לוֹ בְּעֵינַי זֶה כְּמוֹ כָּל מַה שֶּׁנֶּכְתַּב בְּתוֹרָה מִפִּי הָאֵל יתב', וְהָרִי שֶׁכְּתֹב וּמְסַר לְיִשְׂרָאֵל תּוֹרָה חֲתוּמָה שֶׁכְּתוּב בָּהּ כָּל עֵינַי יַעֲזוּד מִיִּתְּנוֹ וְעֵלּוֹתוֹ לְהַר לְמוֹת, וְשִׁמְתָּ שָׁם, וְשִׁקְבְּרוּ הָאֵל ית' וַיִּתְּבַרְךָ, וְשִׁלָּא נֹדַע קְבוּרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וְאִם לֹא שֶׁכְּתֹב כָּל זֶה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲלֵא מִחֲכָמָתוֹ הָיָה רֵאִוִי שִׁיִּירָא שֶׁמָּא לֹא יָמוּת בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁעָלָה לְהַר, כִּי בִּיד הָאֵל ית' נִפְשׁ כָּל חַי וְרוּחַ כָּל בֶּשֶׂר אִישׁ וְאִין בִּיד שׁוּם בֶּן אָדָם לְמוֹת אִם לֹא הִגִּיעַ עֵתוֹ, וְאִיךָ הָיָה עוֹלָה לְהַר לְמוֹת מִיָּד וְשִׁמָּא לֹא יָמוּת בְּאוֹתוֹ יוֹם שִׁיְהִיָּה בְּחַפְזוֹ בְּמִיתָתוֹ כּוֹזֵב בְּפָנָי כָּל הָאָדָם שִׁיַּעֲלוּ לְהַר וַיִּמְצְאוּ אוֹתוֹ חַי, אוֹ הוּא יִנְכַרְח לְרַדֵּת אִם לֹא יָמוּת, וְגַם שִׁיְהִיָּה נִחְבָּא אֶל הַמַּעְרוֹת וְאֵל הַחוֹחִים וַיִּמְצְאוּהוּ, וְכֵן מֵאִין הָיָה שִׁלָּא יַדַּע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ אוֹלֵי יַדְעוּ וַיִּמְצְאוּ אוֹתוֹ גַּם שִׁיַּעֲשֶׂה לוֹ מְקוֹם מוֹכֵן בְּמִסְתָּרִים וְהֵם לֹא יִרְאוּהוּ וַיִּמְצְאוּ אוֹתוֹ בְּחִפְיוֹשׁ טוֹב, וְאִם הָיָה עֵינַי זֶה מִלְּבוֹ וּמִחֲכָמָתוֹ לְדַעַת הַבְּלִתִּי מֵאֲמִינִים, הָיָה רֵאִוִי לוֹ לְחַוֵּשׁ לְכָל זֶה, וְכִינּוּן שִׁלָּא חֲשַׁשׁ וְכְתֹב כָּל זֶה וּמְסַר בִּיד יִשְׂרָאֵל נִרְאָה שֶׁהָיָה מִפִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁכְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּטוֹחַ בְּכָל דְּבָרָיו מִפִּי הַשָּׁם שִׁלָּא נִפְלְ אֶחָד מֵהֶם אֲרָצָה, כְּמוֹ כֵן בְּטַח בָּזָה וַיַּדַּע שִׁיִּתְקַיֵּים הַכֹּל גַּם אַחַר מִיתָתוֹ, וְכָל מ"ש מִפִּי הַגְּבוּרָה כְּתֹב וְאֶפְי' שֶׁמִּנְהַ פְּסוּקִים אַחֲרוֹנִים הַקִּב"ה אוֹמֵר לוֹ כְּתוּב וַיִּמַּת שֵׁם מֹשֶׁה וְהוּא כּוֹתֵב בְּדַמְעָה וְכו', כְּמוֹ שֶׁדָּרָשׁוּ, וְזוֹ רֵאִיָּה מִפְּנֵי רֵשֶׁת וּמְבוֹרְרַת לְחוֹלְקִים וּמְסַפְקִים עַל הַתּוֹרָה אִם הִיא מִן הַשָּׁמַיִם אוֹ לֹא, בְּהַצְטַרְף לָהּ עֲדוּת הַנִּכּוֹן וַיִּצַּיֵּב מִפִּי כָּל יִשְׂרָאֵל, כִּי בַיּוֹם מִיִּתְּנוֹ מְסַר תּוֹרָה חֲתוּמָה לְכָל שֶׁבֶט וְשֶׁבֶט וְכְתוּב בָּהּ כָּל זֶה וְלֹא הָיָה אֶחָד בְּכָל יִשְׂרָאֵל שִׁיִּסְפֹּק בָּזָה וַיַּעֲלֶה אֶל הַר הָעֵבְרִים וַיִּבְקַשׁ אוֹתוֹ בְּהָרִים וּבְגֵאוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ לְאַלְהֵי ז"ל, אֲלֵא שֶׁכּוֹלֵם הָאֲמִינוּ אֲמוּנָה שֶׁלִּמָּה כִּי כָּל דְּבָרָיו הָיוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה וְאִף מַה שֶּׁקָּרָה לוֹ בְּמִיתָתוֹ.

וּמִכָּאֵן תְּשׁוּבָה לְאִפְיִקוּרְסִים הָאוֹמְרִים אִין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם: פֶּרֶק שְׁנַיִם וְשִׁלְשִׁים וְאַחַר שֶׁנִּתְבָּאֵר אֲמִתּוֹת הַתּוֹרָה מִן הַנְּסִים הַכְּתוּבִים בָּהּ וְהִיעוּדִים וּמִשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁכְּתִבְנוּ, רֵאִוִי עֵתָה שֶׁנֶּבְאָר עֵינַי כְּלָלוֹת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא כְּנֹלָה מִפִּי הַגְּבוּרָה מִבְּרָאשִׁית עַד לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל, לְמַה לֹּא סוֹדְרָה כְּנֹלָה כְּאִילוֹ הוּא יִתְבַּרְךָ הַמְּחַבֵּר וְהַמְּסַדֵּר אוֹתָהּ, שִׁיִּתְחִיל בְּרָאשִׁית בְּרֵאִתִּי בְּשָׁמַי אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְכו', וְאַמְרָתִי בְּשָׁמַי אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וְכו', וְקִרְאִתִּי אֶת הַרְקִיעַ שָׁמַיִם וְהַבְּדִלְתִּי בֵּין הָאוֹר וְכו', וְכֵן כָּל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה שֶׁמִּזְפִּיר שֶׁהוּא יִתְבַּרְךָ אָמַר וְעָשָׂה וְדַבֵּר, הָיָה רֵאִוִי שִׁיִּדְבֹּר בָּהּ שֶׁמְדַבֵּר הָאֵל ית' מִפִּי עֲצָמוֹ, שִׁיאֹמַר דְּבַרְתִּי אֶל מֹשֶׁה אוֹ אֲמַרְתִּי אֶל מֹשֶׁה שִׁיִּדְבֹּר אוֹ יֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּף וְכֹף וְלֹא יִהְיֶה כְּמִסְתִּיר פָּנִים מִמֶּנּוּ, וְגַם עֵתָה שֶׁמְדַבֵּר בְּדִבְרֵךְ נִסְתֵּר לְהַש"י, אִם מֹשֶׁה הוּא הַמְּדַבֵּר וְאוֹמֵר מִפִּי הַשָּׁם, שֶׁאֹמַר לוֹ שִׁיִּכְתוּב בְּרָאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים וְהוּא הַמְּסַפֵּר הַדְּבָרִים מִפִּי הָאֵל יתב' וּמִגִּיד לָנוּ כָּל מַה שֶּׁאֹמַר לוֹ הָאֵל יתב', הָיָה צָרִיךְ לְדַבֵּר וְלוֹמַר בְּכָל מַה שֶּׁמְדַבֵּר וְאוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם הַשֵּׁי"ת וַיִּדְבֹּר ה' לִי לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אוֹ וַיֹּאמֶר לִי ה' וְגו', וְכֵן אִיךָ כְּתֹב עֵינַי תּוֹלְדָתוֹ וְמַה שֶּׁקָּרָה לוֹ בְּלִשׁוֹן נִסְתֵּר וְהָיָה לוֹ לְכַתְּוֹב וַיִּלְךָ אִישׁ מִבֵּית לִוִי וְגו' וַתִּהְיֶה הָאִשָּׁה וַתִּלְדֵּ אוֹתִי וְגו' וְלֹא יִכְלָה עוֹד הַצְּפִינִי וְגו' וַתִּתְּצַב אַחֲוִתִּי וְגו' וְגִדְלִתִּי וַיִּצְאֵתִי אֶל אַחִי וְגו', וְא"כ אִין הַתּוֹרָה מְסוּדְרָת לֹא בְּשֵׁם הָאֵל יתב' וְלֹא בְּשֵׁם מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, וְאֶפְי' מִשְׁנֵה תּוֹרָה הַמִּינוּחַס לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁאֹמַר לוֹ הָאֵל ית' כָּל אוֹתָם הַדְּבָרִים מִפִּי שִׁיִּכְתְּבֵם כְּאִילוֹ הוּא הַמְּדַבֵּר וְהַמְּסַפֵּר, הִנֵּה בְּתַחֲלָתוֹ מֵאַלְהֵי הַדְּבָרִים עַד ה' אֱלֹהֵינוּ וְגו' הוּא כְּאִילוֹ

אחר מדבר בעד משה רבינו, שאומר אלה הדברים אשר דבר משה ולא אמר אלה הדברים אשר דברתי לכל ישראל וגו', וכן אח"כ בפ' רשת ואתחנן פתב אז יבדיל משה, וזאת התורה אשר שם משה וגו', ולא פתב אז הבדלתי, וזאת התורה אשר שמת, וכן בפ' שויות האחרונות ויקרא משה לכל ישראל, ויצו משה, וידבר משה והפ'נים עד סוף התורה שמזכיר משה, אם הוא המדבר ומספר הדברים הלא היה לו להזכיר את שמו לומר קראתי וצויתי ודברתי וקלכתי, וזאת הברכה אשר ברכתי וגו': וכן יקרה ספק זה בקצת ספרי הנביאים והפ'תובים ממה שאמרו חז"ל 'הושע פתב ספרו וח' פסוקים, כי די שפתוב בתחלתו ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה לאמר וגו', להודיע כי יהושע הוא הפותב ומדבר בכל הספר ואח"כ ידבר בעדו והשפמתי בפקר ושלחתי שנים אנשים מרגלים וגו' וכן כל הספר, ואפ' בתחלתו היה יכול לומר ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אלי אני יהושע בן נון משרת משה לאמר וגו', או יאמר דברי יהושע בן נון וגו' כמו מאמר דברי ירמיהו בן חלקיהו וגו', ויקתוב כל הספר כמדבר בעד עצמו כיון שהוא פתבו: וכן בספר שמואל שהוא פתב ספרו וספר שופטים ורות, איך לא פתב ספרו כמדבר בעד עצמו, אלא נכתב כאילו אחר המדבר עליו ומספר מה שאמר לו האל ית' ומה שקרה לו בכל הדברים, ואם הוא פתב ספרו איך פתב מיתתו וימת שמואל ויקבצו כל ישראל וגו', וחזר וכתב ושמואל מת ויספדו לו וגו' כי אפילו בתורה שהיא פולה שמוותיו של הקב"ה מבי"ת בראשית עד למ"ד לעיני כל ישראל אמרו חז"ל כי ח' פסוקים מן וימת שם משה עבד ה' וגו' פתבם יהושע בן נון, כי איך יכתוב משה וימת שם משה ועדין לא מת, ואם פן כ"ש בשמואל שאם הוא פתב ספרו איך פתב עליו ב' פעמים וימת ועדין לא מת, ואע"פ שאמרו בגמרא על זה דאסקיה וכו', איך פתב כל מה שקרה אחר מיתתו ממיתת שאול ומלכות דוד ומלחמותיו וכל מה שקרה לו עד סוף מ' שנה שפלה אחר מיתת שמואל, כי אפילו משה רבינו לא פתב מה שקרה אחריו כי אם בדרך נבואה, כמו מה שכתב פי תוליד בנים וגו', ואמר כי ידעתי אחרי מותי כי השחת וגו', ודחוק הוא לומר כי מה שאמרו דאסקיה ר"ל עד סוף הספר, כי ממיתת שמואל עד סוף הספר הוא רוב ספר שמואל.

וכן ירמיה שכתב ספרו וספר מלכים וקנינות וכמו שהתחיל בספרו דברי ירמיהו וגו', ויהי דבר ה' אלי לאמר וגו', מדבר בעד עצמו הפותב ומחבר הספר איך פתב אח"כ הדבר אשר היה אל ירמיהו וגו' לאמר וגו' כמה פעמים, וחזר ואמר ויאמר ה' אלי, ויהי דבר ה' אלי וגו', וחזר ואמר ויהי דבר ה' אל ירמיהו כאילו אחר מדבר בעדו, וכל הספר פעם כאילו הוא המדבר ופעם כאילו אחר מדבר בעדו: וכן בספר ישעיהו שאמר כי חזקיהו ויסעיתו פתבו אותו ומשלי ושיר וקהלת ואם פן איך פתוב בכמה מקומות ויאמר ה' אלי וגו' כאילו הוא הפותב אותו: וכן בספר יחזקאל שאמרו שאנשי כנסת הגדולה פתבו אותו ותרי עשר ודניאל ומגלת אסתר, ולמה לא יאמרו כי הוא עצמו פתב ספרו כיון שכתוב בו כמה פעמים ויהי דבר ה' אלי לאמר וגו': ועל כל זה נקדים, כי הוא ידוע כי תורתנו התמימה אין תכליתה ועיקרה לנה העולם בלבד בעניני המצות והאזהרות, אלא יש בה עיקר ויסוד גם פן בסתרים ובסודות הנרמזים בה בכל מיני החכמות התלויות בעולם העליון והאמצעי, וכן היתה פולה שמוותיו של הקב"ה, ועל זה אחז"ל כי קדמה לעולם ב' אלפים שנה, ירצה לפי הפונה במקום זה כי לא לבד ניתנה לעניני העולם הזה התחתון

אֵלָא יֵשׁ בָּהּ קְדִימָה וְעִיקָר יוֹתֵר מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּאַלְפִים שָׁנָה, כִּי כָּל עוֹלָם הוּא אֶלֶף שָׁנָה שֶׁהֵם יוֹמוֹ שֶׁל וְהֵם חַיֵּי הָאָדָם אִם הָיָה זוֹכֵה, וְהָרִי הֵם אֲלָפִים קוֹדֵם כְּנֹגַד עוֹלָם הָאֲמֻצְעֵי וְהָעֲלִיּוֹן, אֲשֶׁר יֵשׁ בָּהּ רַמְזוֹ בְּסוּדוֹת עֲנִינֵיהֶם וְלֹא לְבַד לְעֲנִינֵי הָעוֹלָם הַזֶּה נִיתְּנָה כְּמוֹ שֶׁנֶּזְכָּר: וְאִם כֵּן אִם הָיְתָה מְסוּדֶרֶת הַתּוֹרָה כְּמַדְבַּר הָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּעֶדוֹ בְּרֵאשִׁית בְּרֵאשִׁית וְכוּ' וְאִמְרָתִי יְהִי אִוֵּר וְכוּ', הָיָה נִרְאֶה כְּמִיחָד עֲצָמוּ בָּהּ וּמַדְבַּר לְבָנֵי אָדָם לְבַד בְּמַה שֶׁתְּלוּי בְּעֲנִינֵי הָעוֹלָם הַזֶּה כְּפִשְׁוּטָה שֶׁל תּוֹרָה שֶׁהוּא מְדַבֵּרֶת בְּמַה' שֶׁקָּרָה קוֹדֵם נִתְּנָה לְמִשְׁה רַבִּינוּ מַעַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם וּבְמַה שֶׁנֶּצְטָנָה מִן הַמִּצְוֹת וְהַאֲזָהָרוֹת, וְכִשְׁנֹכְתָבָה כֶּף בְּסִתָּם מִבְּלִי שִׁיְהִיָּה מִיחָד עֲצָמוּ ית' כְּאֵלּוֹ אֵינוֹ הוּא הַמְּדַבֵּר הַיָּא פּוֹלָלֶת לְכָל הָעוֹלָמוֹת, כִּי גַם שֶׁפִּשְׁוּטָה אֵינוֹ מוֹרָה אֵלָא עַל עֲנִינֵי הָעוֹלָם, הִנֵּה כְּנֹזְכָר הַרְמָזוֹ וְהַסּוּדוֹת שֶׁבָּהּ הֵם רוֹמְזִים לְעֲנִינֵי הָעֲלִיּוֹנִים, וְכֵן כְּפִי חִילוּק וְחִיבּוּר כָּל אוֹתִיוֹת הַתּוֹרָה בְּמִלּוֹת אַחֲרוֹת, הַמּוֹרוֹת עַל הָעֲנִינֵים הַנּוֹסְתֵרִים וְהַנִּפְלָאִים וּגְבוּהֵים מִשְׁכָּל בְּנֵי אָדָם הַנָּתוּן בְּחֻמְרֵי הָעֵכוּר, וְאִם הָיְתָה מְסוּדֶרֶת כְּאֵלּוֹ מִשְׁה מְדַבֵּר בָּהּ כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהָיָה נִרְאֶה שֶׁפּוֹלָה הָיְתָה מְיֻחָדֶת לְעֲנִינֵי הַמִּצְוֹת וְהַאֲזָהָרוֹת בְּמַה שֶׁתְּלוּי בְּעֲנִינֵי הָעוֹלָם הַזֶּה לְבַד וְלֹא הָיָה נִרְאֶה שִׁיְהִיָּה בַּתּוֹרָה שׁוּם רַמְזוֹ לְעֲנִינֵי הָעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן: עוֹד נוֹכַח לֹאמֹר כִּי מִכָּאֵן נִלְמוּד גַּם כֵּן עֲנוּתְנוֹתוֹ שֶׁל הַקַּב"ה, כִּי לֹא רָצָה לְהִיּוֹת הוּא הַמְּדַבֵּר וְאוֹמֵר בְּפִירוּשׁ בְּרֵאשִׁית בְּרֵאשִׁית וְאִמְרָתִי וְצוֹיִתִי שִׁיְהִיָּה כֶּף, אֵלָא כְּאֵלּוֹ אַחַר הוּא הַמְּדַבֵּר עָלָיו וְאוֹמֵר וּמוֹדִיעַ כִּי, הוּא ית' בְּרֵא אֶת הַשְּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְכוּ' וְכֵאֵלּוֹ כָּל מַה שֶׁפְּלוּל בַּתּוֹרָה וְהֵם כָּל נִבְרָאִים שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת הֵם מְעִידִים וְאוֹמְרִים הֲלֹא אַב אֶחָד בְּרֵאנוּ אֵל אֶחָד לְכַלְנוּ, וְכֵן לֹא נִאֲמָרָה בְּשֵׁם מִשְׁה רַבִּינוּ, כִּי אֵיךְ יַעֲיֵד וַיֹּאמֶר מִשְׁה רַבִּינוּ בְּרֵאשִׁית בְּרֵא אֱלֹהִים וְכָל מַה שֶׁפְּתוּב בַּתּוֹרָה מִבְּרִיאַת הָעוֹלָם עַד לִידְתּוֹ וְעַדִּין הוּא לֹא הָיָה בְּעוֹלָם, אֵין זֶה כ"א שֶׁהָאֵל ית' הָיָה אוֹמֵר לוֹ פְּתוּב בְּרֵאשִׁית בְּרֵא אֱלֹהִים וְגו', וְהָיָה כּוֹתֵב כֶּף כָּל הַתּוֹרָה כְּפִי מִפִּי שֶׁל הַקַּב"ה כְּפִי מַה שֶׁהָיְתָה סְדוּרָה לְפָנָיו אֲלָפִים שָׁנָה קוֹדֵם בְּרִיאַת הָעוֹלָם: וּמִפְּנֵי כִּי אֲנַחְנוּ יוֹדְעִים וּמְעִידִים כִּי תּוֹרָה זוֹ נִיתְּנָה לְמִשְׁה מְסִינֵי, נִכְתְּבָה בְּלִשׁוֹן זֶה כְּאֵלּוֹ אַחַר הוּא הַמְּסַפֵּר הַדְּבָרִים שֶׁהָיוּ, שֶׁאִמֵּר וַיִּדְבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאִמֵּר אֲנֹכִי וְגו', וְאִמֵּר וַיֹּאמֶר ה' אֵל מִשְׁה כֹּה תֹאמַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשְּׁמַיִם וְגו', וּמִפְּנֵי שֶׁכָּל מִי שֶׁאוֹמֵר שׁוּם דְּבָר שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ, לְפַעְמִים אוֹמֵר הַדְּבָרִים מִמֶּשׁ שֶׁנֶּאֱמָרוּ לוֹ בְּלִשׁוֹן שֶׁנֶּאֱמָרוּ לוֹ וְלְפַעְמִים אוֹמֵר כְּוֹנֵת הַדְּבָרִים וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְשִׁנוּי הַלִּשׁוֹן, לָזֶה אִמֵּר פֶּאֶן בְּנִתְּיַת הַתּוֹרָה כֹּה תֹאמַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאִמֵּר חַז"ל כֹּה תֹאמַר בְּלִשׁוֹן שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, כֹּה תֹאמַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וּמִצָּאנוּ מֵאִמְרֵי הַתּוֹרָה לְמִשְׁה רַבִּינוּ בְּכַמָּה פְּנִים, לְפַעְמִים אִמֵּר לוֹ הָאֵל ית' הַדְּבָרִים שֶׁיֹּאמֵר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לְנֹכַח כְּאֵלּוֹ הוּא ית' הַמְּדַבֵּר אֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאִמֵּר כֹּה תֹאמַר וְגו' אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשְּׁמַיִם דְּבַרְתִּי עִמָּכֶם לֹא תַעֲשׂוּן אֶתִּי וְגו', וְאֵלֶּה הַמְּשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים, כִּי אִם צָעַק יִצְעַק אֵלַי שְׁמַע אֲשַׁמְעֵךְ, לֹא אִמֵּר מִשְׁה רַבִּינוּ בְּשֵׁם הָאֵל ית' כִּי אִם צָעַק יִצְעַק אֵלָיו שְׁמַע יִשְׁמַע אִם כֶּסֶף תִּלְוָה אֶת עַמִּי וְגו' וְאִנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי וְגו' הִנֵּה אֲנֹכִי שׁוֹלַח מִלֵּאָדָּה לְפָנֶיךָ וְגו', וְלְפַעְמִים אוֹמֵר הַדְּבָרִים שֶׁלֹּא לְנוֹכַח יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁאִמֵּר וַיִּדְבֵּר ה' אֵל מִשְׁה לְאִמֵּר דְּבָר וְגו' וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה, לֹא אִמֵּר וַתִּקְחוּ לִי תְרוּמָה וְגו' וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ, וְכֵן וְעָשׂוּ אֲרוֹן וְגו' כָּל הַפְּרָשָׁה מְדַבֵּר בְּדֶרֶךְ, נִסְתֵּר לְיִשְׂרָאֵל, וְאִם כִּי תִשָּׂא אִמֵּר וַיֹּאמֶר ה' אֵל מִשְׁה לְאִמֵּר וְאִתָּה דְבָר וְגו' אֵךְ אֶת שְׁבַתְתִּי תִשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הִיא בִּינֵי וּבִינֵיכֶם וְגו', לֹא אִמֵּר אֵךְ אֶת שְׁבַתְתִּי יִשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הִיא בִּינֵי וּבִינֵיהֶם: וְכֵן

יש פתובים בתורה שנאמר למשה דבר אל בני ישראל וגו' ולא הונפר בתורה שדבר משה לישראל, ויש פתובים אחרים שאומר משה רבינו שאמר לו האל ית' שיאמר לישראל ונאמרם ולא הונפר בפירוש בתורה שהאל ית' אומרם לו, ויש שהונפרו בתורה שאמרם לו שיאמר להם ושאמרם, ומקם שישי שינוי במה שאומר הוא ממה שאמר לו האל ית', ויש שאומר משה רבינו לישראל ואינו מזכיר שאמר לו האל ית' שיאמר אותם הדברים: והנה בתחלת דיבור האל ית' בסנה אמר לו כל הדברים שדבר לו ושיאמר לישראל, ואמר אחר כך וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה, ואחר כך לכן אמר לבני ישראל אני ה' וגו' וידבר משה פן אל בני ישראל וגו', ואמר דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח וגו', ופעם אחרת דבר אל פרעה וגו', וכתוב ויעש משה ואהרן כאשר צוה וגו', ובהתראות פתיב לך אל פרעה בבקר הנה יוצא וגו' ונאמר אליו וגו' ולא כתב שאמר לו, וכן בא אל פרעה ונאמר אליו במכת הצפרדעים ובמכת ערוב השפם בבקר וגו' ונאמר אליו וגו', ובמכת דבר בא אל פרעה וגו' ודברת אליו וגו', ובמכת ברד השפם בבקר וגו' ונאמר אליו וגו', ואינו כתוב שאמר לו כך, ואחר כך אמר בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגו', וכתוב אחר כך ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו פה אמר ה' אלי העברים עד מתי מאנת וגו' מה שלא נאמר לו, וכן התרה בארבה כי אם מאן אתה וגו', הנני מביא מחר ארבה וגו', ולא הונפר שאמר לו האל ית' שיביא הארבה, ויאמר משה פה אמר ה' פחצות הלילה וגו' ומת כל בכור וגו', ולא הונפר שאמר לו האל ית', ובפרשת החדש אמר דברו אל כל עדת ישראל וגו' כל הפרשה והוא לא אמר אלא משכו וקחו לכם וגו' קצת מה שנאמר לו: וכן יש בתורה.

כמה דברים שדברו האבות והקודמים להם והשכטים, ומה שדבר משה רבינו ומה שדברו ישראל, ומה שדבר פרעה ועמו ויתרו, ודברי בלק ובלעם, וסיפור מה שאירע עד פטירת משה רבינו ע"ה: ולישב דברים אלו נאמר, כי נמצא בכל מה שנצטוו משה רבינו לומר לישראל בדברים שנוהגים לדורות אינו מזכיר שדבר משה רבינו הדברים ההם לישראל, כי כיון שלא היה צורך שעה לא היה צריך להודיע פי דבר להם מיד מה שדבר לו השם וידוע הוא שדבר להם, אבל במה שהוא מצוה או דבור לשעה נמצא שכתוב שדבר והודיע להם דברי השם ושקיימום, כמלאכת המשכן, וכמו שנמצאו בשבעת ימי המלוואים וביום השמיני וכיוצא בהם, ולא תמצא ממתן תורה עד ספר ויקרא שדבר משה לישראל מה שדבר לו השם אלא במה שהיה צורך שעה והוא עשיית המשכן וכליו, וכן בספר ויקרא לא נמצא שדבר משה לישראל מה שדבר לו במה שהוא נוהג לדורות כי אם בענין המועדים פרשת אמור וידבר משה את מועדי ה' וגו', ובפרשת איש מזרעו לדורותם וגו' שכתב אח"כ וידבר משה אל אהרן ואל בניו וגו', ויש לאלו טעם כמו שאמרו חז"ל וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל, ובספר במדבר סיני בפרשת המועדים סוף פרשת פינחס ויאמר משה אל בני ישראל וגו', וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל גם כן טעם לזה.

ונראה כי מפני היות התורה מורשה קהלת יעקב, לא נזכר שדבר משה כל המצוות אל דור המדבר, כי לא להם לבדם ניתנה כי אם לדורי דורות, ומה שהיה לשעה נאמר להם, ובתחלת ראשי המטות פתיב וידבר משה אל ראשי המטות וגו' ולא הונפר שהאל ית' דבר לו פרשה זו אלא מה שכתוב בסוף הפרשה אלה החקים אשר צוה ה' את משה וגו', וכן מה שדבר אלעזר הכהן אל אנשי הנבא זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה אף

את הזקב וגו', לא הונזר בתורה שאמר לו האל ית' ציווי זה, וכל המצות המחוודות שאמר משה בספר אלה הדברים לא הונזר בספרים של מעלה אמירתם לו, כי ידוע הוא שגאמרו לו קודם בסיני או באהל מועד או בערבות מואב: ונראה כי מעת שניתנו עשרת הדברות בקר סיני בקולות וברקים וענן, לא נאמרה למשה שום מצוה כי אם שם בסיני, שהם כל המצות שהונזרו אחר עשרת הדברות עד סוף פרשת משפטים, ובהעלותו בקר שכתוב שם ויבא משה בתוך הענן ויעל אל הקר וגו' וידבר ה' וגו' ויקחו לי תרומה עד ויתן אל משה ככלותו וגו', ועמד בקר עוד ארבעים וארבעים יום עד יום הכפורים והתחילו אז במלאכת המשכן ונגמר מלאכתו והיוקם באחד לחדש הראשון בשנה השנית, ומאז דבר לו כל ספר תורת פהגים מתחלתו לסופו בכל חדש ניסן, וספר במדבר סיני נאמר גם כן באהל מועד מר"ח אייר שאחריו עד שנת הארבעים, כי כל מה שגאמר בערבות מואב גם כן היה באהל מועד, נמצאו כל המצות בסיני ובאהל מועד בענן, והמצות שגאמר לו במצרים פרשת בא אל פרעה וכן שבת ודינין שגצטוו בקרה חזרו ונשנו כולם בסיני ובאהל מועד: ואם כן מה שמצינו בתורה שאמר משה לישראל ולא הונזר בתורה שהאל ית' דובר לו, וכל המצות שבמשנה תורה שלא הונזרו קודם, נאמר לו באותם ארבעים יום הראשונים שעמד בקר, וכמו שכתב פרשת ואתחנן אחר עשרת הדברות שאמר לו האל ית' לה אמור להם שובו לכם לאהליכם וגו' ואתה פה עמוד עמדי וגו', ונדברה אליה את המצות והחקים והמשפטים וגו', וזאת המצוה והחקים והמשפטים אשר צוה ה' וגו', שהוא רומז לכל המצות שיזכור עד סוף התורה שגאמר לו כולם בסיני כשעלה לקר אחר מתן תורה שישבו הם לאהליהם, וגם כי לא הונזר שדיבר לו אז אלא מה שיש בפרשת תרומה ותצוה עד ויתן אל משה, כיון שאמר ככלותו לדבר אתו בקר סיני נראה שדיבר לו יותר ממה שגזכר בפירוש, והם המצות שדיבר משה ולא הונזר שהאל ית' אמרן לו כי אם בזה הרמז המועט, ומפני שגכשלו במעשה העגל בהיותו הוא בקר לא הונזר בתורה שגאמרו לו אלא המצות שהיו צורך שעה, והן מעשה המשכן וכליו ושבימת שבת בעשייתו, וכן הוא לא אמר להם בירידתו מן הקר ביום כפורים אלא מעשה המשכן ושבימת שבת בעשייתו, כמו שכתוב ויקהל משה וגו' אלה הדברים וגו', כי מה שגאמר בסוף פרשת כי תשא היה כשחזר ועלה לקר כמו שכתוב ויעל אל הר סיני כאשר צוה ה' אותו ויקח בידו ב' לוחות אבנים וירד ה' בענן וגו', ושאר המצות שגאמרו לו באותם הארבעים יום הראשונים לא זכו אז שיאמרו להם, והיה אפשר לומר שאפילו אחר מעשה המשכן לא אמרן לישראל עד שנת הארבעים כמו שהן כתובות במשנה תורה, אלא שקשה להאמין שדור המדבר שהיו דור שכולו דעה ואהרן בראשם שמתו כולם קודם הזמן שהונזר בראש משנה תורה, שלא זכו לדעת ולהבין כל המצות שגאמרו במשנה תורה בפרט פרשת יחוד השם ואהבתו ותלמוד תורתו ועשיית מצותיו, ולכן אני אומר כי אלה המצות שלא הונזרו אלא במשנה תורה למדם משה רבינו לכל דור המדבר, אלא שלא.

ניתן לו רשות שיכתבם אפילו למ"ד תורה מגלה מגלה ניתנה, כי אם בשנת הארבעים בעשתי עשר חדש וכו', ואז כתב מה שגאמר לו מפי הגבורה ודיבר הדברים כמו שהן סדורות מראש הספר עד סופו: וענין מה שהונזרו בכל התורה המצות לפעמים לנכח ולפעמים שלא לנכח, אפשר לומר בזה שתי פונות, הראשונה כי לא לבד למקבלי

התורה העומדים לנוכח ולומדים מפי משה רבינו הוא שניתנו המצוות כי אם לדורות הבאים ג"כ, וכמו שאמר ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את הברית וגו' כי אם את אשר ישנו וגו' ואת אשר איננו פה וגו', השנית כי לא לבד לדורות העושים רצונו ית' ועומדים נכח שכינתו לשרתו ולברך בשמו הוא שניתנו המצוות לבד, כי אם לכל הדורות ואפילו אינם עושים רצונו והם בהסתר פנים ממנו לא נפטרו מהן ונהרי הם מצוונים בכל שעה לשוב ולקיימם, וכמו שכתוב והסתרתי פני מהם וגו' ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל וגו' והיה כי תמצאנה אותו רעות רבות וגו' וענתה וגו' כי לא תשכח מפי זרעו: וכן מה שהזכירו רוב דברי התורה פעמים בלשון רבים ופעמים בלשון יחיד בענין אחד, יש במקצתן טעם לפי הדין כמו שביארו חז"ל, אבל בדרך פשוט וסבא נאמר דרך כלל כי בכל מקום שזכרו דברי התורה בלשון יחיד הוא לרמז כי אין פעמו ישראל גוי אחד בארץ המקבלים תורה אחת מאל אחד, ונפשותיהן החצובות מתחת פסא הכבוד נחשבות כנפש אחת כמו שכתוב כל הנפש הבאה לבית יעקב מצרימה שבעים, ולכן כל עשרת הדברות נאמרו בלשון יחיד, כי בשמיעת עשרת הדברות יצאה נשמתה ונתאחדו כל הנשמות והיו לאחת ברשות אשר בידי נפש כל חי: ועלה בידינו מפל מה שנקתב בפרק זה טעם למה לא נכתבה התורה כאילו הוא ית' המדבר והמספר הדברים או כאילו משה מספרם, וכן היות סיפורה לפעמים לנוכח וליחיד ולפעמים להיפך, ונשאר לבאר ענין משנה תורה אשר נתייחס למשה שהוא המדבר מפי האל ית' איך לא כתב הדברים על דרך זה, אלא שיש מהם כאילו אחר הוא המדבר וכמו שכתבתי למעלה.

ועל זה נקדים כי משנה תורה הנה בדמיון כל התורה כולה, עם היותו חנומש אחד מחמשה חנומשין שבתורה, כי כמו שעשרת הדברות הכוללים כל התורה כולה נאמרו שנים לבד מפי האל ית' שהוא החנומש ושמונה מפי משה שהוא ד' חנומשין, כן בכל התורה נאמר חנומש מפי משה וד' חנומשין מפי האל כדי להשוות משה עבד ה' כביכול לו ית' שהוא קונה שמם וארץ, ויהיו פי שנים ישראל בשמיעת התורה מפי האל ית' ומפי מרע"ה, ונכתבו הדברים בתחלת משנה תורה ובסופה כאילו אחר המדבר בעד משה רבינו כמו שכתבתי למעלה, להורות כי משנה תורה נאמר ג"כ כולו מפי הגבורה כשאר החנומשין המיוחסין לו ית' הנכתבים בדרך זה, וכן שאר ספרי הנביאים ע"ה: ותמצא תרני"ג מצוות שבתורה, השלשה מהם בספר בראשית, וקי"ב בספר ואלה שמות, ורמ"א בספר ויקרא, ונ"ז בספר במדבר סיני, ומאתים בספר אלה הדברים, ונהרי ספר ואלה הדברים מרובה במצוות מספר ויקרא, ובשניהם יש תמ"א מצוות כמנין אמ"ת, אלה הדברים שאמר משה אמת ותורתו אמת, ובשלישה ספרים יש קע"ב כמנין עק"ב אשר שמע אברהם וגו' וישמור משמרת מצותי וגו': והנה נחלק התורה לחמשה חנומשים כנגד חמשה שקבלו קצת מצוות התורה, קודם משה רבינו, והם אדם ונח שבע מצוות, ואברהם מצוות מילה, ויצחק נתחנף להיותו נימול לח' וכמו שכתוב וימל אברהם את יצחק בנו בן ח' ימים כאשר צוה אותו אלהים, הורה כי גם שהוא נימול בן צ"ט שנה מל את בנו בן ח' ימים כמו שנצטווה מפי ה' וכן ח' ימים? מול לכם כל זכר וגו', ואולי יחוש אברהם על בנו יחידו שפא לו אחר מאה שנה ולא ימול אותו עד שיגדל ויתחזק כדי שלא יסתפן במילה, לכן אמר כאשר צוה אותו אלהים, כי סמוך על דברי ה' ומצותו ושם ה' מבטחו ולא פנה אל

ספנות לקיים דברי האל ית', וכן יעקב נצטוה בגיד הנשה, וכנגדם היו ה' חומשים, וכן אפשר שהיו חמשה פנגד עמרם ויוכבד וג' בניהם שנקראו רועים וניתנה תורה על ידם, וכמו שאמרו בקו דיהב לן אוריין תליתאי ע"י תליתאי משה אהרן ומרים, ואם הספרים הם שבועה כמו שדרשו על חצבה עמודיה שבועה יהיו פנגד שבועת ימי בראשית שנקראו בשביל התורה, או פנגד החמשה הנזכרים שניתנה קצת מצות על ידם, ומשה ואהרן שניתנו להם הדבור בנתינת עשרת הדבורות פדכתיב ועלית אתה ואהרן עמך וגו': וכן אפשר שהיו ה' ספרים על שם ה' מקומות שניתנו בהם מצות התורה, הראשון הוא במצרים כמו שפתיב ונדבר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם, מצות קידוש החדש, ומצות פסח לשעה ולדורות, וחסין ומצה, וקידוש בכורות, ומצות תפילין.

השני במרה כמו שפתיב בו שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו, ואמרו חז"ל שבת ודינין במרה איפקוד. השלישי בהר סיני עשרת הדבורות וכל הסמוך להם וכל הנראה להם.

הד' באהל מועד דכתיב ויקרא אל משה ונדבר ה' אליו מאהל מועד לאמר. החמישי בערבות מואב פדכתיב בעבר הירדן בארץ מואב וגו' בכל אחד מאלו המקומות ניתנו מצות מחודשות שלא ניתנו קודם: ותמצא כי כמו שנתעכבו ישראל במדבר ארבעים שנה יום לשנה פנים אשר תרו בהם המרגלים את הארץ, פן עמדו ונתעכבו בקבלת התורה מ' שנה מיום שהתחילו לקבלה על ידי משה במצרים והוא ר"ח ניסן עד שבועה באדר משנת הארבעים שמת משה רבינו, יום לשנה פנגד ארבעים יום שעמד משה בהר, וזה ירצה לפי דרך זה מה שפתיב ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל בני ישראל אשר צוה ה' אותו אליהם, כי במ' שנה מר"ח ניסן קודם צאתם ממצרים עד עשתי עשר חדש וכו' דיבר כל מה שצוה ה' והוא כל מה שנצטוו מאותו יום עד יום שמת משה והם מ' שנה מר"ח ניסן שהוא ראשון לחדשי השנה, כי לפי פירוש הפתיב ויהי במ' שנה לצאתם אינו נמנה מתחלת החדש כי לא יצאו עד יום ט"ו לניסן, ואם פן מתחלת נתינת התורה עד סוף נתינתה היו מ' שנה, אלא שלא ניתנה בכל השנים אלא מר"ח ניסן שבמצרים עד שנה שניה בח' באב שבאו בו המרגלים ובאותה הלילה הוקבעה להם בכיה לדורות בט' באב ונגזרה עליהם גזירה שיתמו במדבר, ולא הנה הדיבור למשה בכל אותם ל"ח השנים, וכמו שפתיב ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וגו' ונדבר ה' אלי לאמר, כמו שהביאו במס' בתרא (קכ"א) ובשנת הארבעים ביום ט"ו באב ידעו שבטלה הגזירה שלא מתו בט' באב כשאר השנים ועשו שמחה גדולה, ומאז נתייחד הדיבור למשה מט"ו באב עד שבועה באדר שמת, ולא מת עמהם להורות כי לא בחטאם מת, ואם פן ניתנו כל המצות בשנה אחת שיצאו ישראל ממצרים מר"ח ניסן, ובשנה שניה מר"ח ניסן עד ח' לאב ומט"ו לאב של שנת המ' עד שמת משה שהם שנה אחת וי"א חדשים, ויש מי שאומר שאין לומר שלא הנה עמו דיבור כלל אלא שלא דיבר עמו דרך חבה כבראשונה, ואיך שיהנה הנה הדיבור הראשון בנתינת המצות במצרים בפרישת החדש, ולכך א"ר יצחק לא הנה צריך להתחיל התורה כי אם מהחדש הזה לכם וגו' שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל וכו', שר"ל שהיא מצוה ראשונה והיא תחלת הדיבור למשה בנתינת התורה, כי אח"כ דיבר לו שיתקוב מבראשית עד החדש הזה ומשם עד סוף התורה, ומה טעם פתח בבראשית הואיל ולא נאמר אלא אחר החדש הזה לכם,

משום פת מעשיו הגיד לעמו וגו', ואם כן נראה כי ספר בראשית וכל מה שנדבר למשה עד סוף ספר ואלה שמות הנה מר"ח ניסן במצרים ובהר סיני עד ר"ח ניסן של שנה שניה שהוקם המשכן.

ובאותו החדש מתחלה ועד סוף נאמר כל ספר ויקרא, וספר במדבר סיני מראש חדש אייר של אחריו עד סוף טבת של שנת הארבעים, ואם לא נאמר לו שום דיבור בל ח שנים כמו שכתוב למעלה הנה זמן נתינת ספר זה מר"ח אייר עד ח' באב של שנה שניה, ומט"ו באב של שנת המ' עד סוף טבת תשעה חדשים פחות ח' ימים, וספר ואלה הדברים מר"ח שבט עד ז' באדר ל"ז יום, והרי שני הספרים המרובים במצות וכוללים מנין אמ"ת מצות ניתנו במעט מן הזמן זה בשלשים יום וזה בשלשים ושבועה, וחמשתם ניתנו בשנה וי"א חדשים, ושלשים יום הפתובים בסוף התורה שכבו בני ישראל את משה הם שתי שנים כדמות הולד היונק משדי אמו כ"ד חדש ובהם יש לו קיום והעמדה להיותו ניוון לעצמו ולדעתו אחר פה, וכן ישראל ינקו משדי חלב התורה מפי משה רבינו מפי הגבורה הזמן המוגבל בשתי שנים ובו הנה להם קיום והעמדה אחר פה מעצמם בלמוד התורה וקיום המצות, שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה: וכן תמצא סיפורי התורה שבספר בראשית כוללים מבריאת העולם עד שמת יוסף ק"מ שנה קודם שיצאו ישראל ממצרים והיא שנת בש"ח ליצירה, וספר ואלה שמות כולל ספור אלו הק"מ שנים, ועוד שנה אחת פחות חצי חדש מחצי ניסן שיצאו בו ישראל ממצרים ועד ר"ח ניסן של שנה שניה שהוקם המשכן, וספר ויקרא נאמר כולו בחדש זה, וספר במדבר סיני מר"ח אייר של שנה שניה עד שנת המ', וספר אלה הדברים מר"ח שבט שנת המ' עד שבועה באדר והיא שנת בתפ"ח ליצירה, ויש רמז לבש"ח שנים של ספר בראשית בפסוק בראשית ברא וגו' שעולה ב"ש בלא את, וכיוצא בזה אחז"ל (ילקוט ואתחנן) מלבוא לקחת לו גוי עד גדלים ע"ב אותיות כנגד שמו וצא מהן גוי שני שאינו מן המנין, וסוף הספר וימת יוסף וגו' במצרים אות ראשונה של תיבה ראשונה ואות ראשונה של תיבה אחרונה עולים ח' הם בש"ח שנים שכוללים סיפור הספר מתחלתו לסופו, ומפני כי סוף ספר זה ותחלת ואלה שמות יש להם יחס והדמות שהם סיפור מה שאירע במצרים הנה ענינם שנה שבמה שמסיים זה מתחיל זה, וימת וגו' במצרים ואלה וגו' באו י"א תיבות בכל א' וא"ו ובי"ת בתיבות הראשונות והאחרונות, וכן בשאר הספרים יש רמז לזמנם בתחלתם וסופם, ספר ואלה שמות קמ"א שנה.

, תיבה ראשונה ואחרונה של פסוק ראשון ואלה וגו' באו עולה נ"א, ושתי אותיות שבראש ב' תיבות שבתחלת פסוק אחרון פי ענן ה' הם צ' ונ"א הם קמ"א, וספר ויקרא שלשים יום, אותיות של ראשי ששה פסוקים הראשונים ושל פסוק אחרון אלה המצות וגו' עולים שלשים, וספר במדבר משנה שניה ליציאת מצרים עד שנת הארבעים הם ל"ט שנה רומזים באותיות ראשי ג' תיבות של פסוק ראשון ונדבר ה' אל משה וגו' וראשי ג' תיבות שבפסוק אחרון וראש תיבה אחרונה אלה המצות והמשפטים וגו' ירחו, הם ל"ט, וספר אלה הדברים ל"ז יום נרמז באות ראשונה של פסוק ראשון אלה ובראשונה ואחרונה של פסוק אחרון ולכל וגו' וכל זה הוא דרך רמז וסימן בעלמא: ואחר שניתנה התורה בתמ"ח ליצירה ונשלם נתינתה בתפ"ח, צריך לתת טעם למה שאמרו ב' אלפים תהו ב' אלפים תורה, שהרי היו שני תהו יותר מאלפים.

ואומר כי מאברהם אבינו ע"ה שְׁהִיָּה ראשון לאבות ולא נִפְסַק מוֹרְעוֹ אַחֲרָיו צַדִּיק בֶּן צַדִּיק, נֶחֱשֵׁב קַבְּלַת הַתּוֹרָה כִּי הוּא קִיְיָמָה מִתְחַלֵּה וְעַד סוֹף כְּמוֹ שְׁאָמַר עֶקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם וּגּוֹ', וְכִשְׁנֹסְתָפֵל בְּמִגְנֵן שְׁנֵי הַבְּרִיאָה הִיָּה אַבְרָהָם בֶּן ב"ן שְׁנָה כְּשֶׁנִּשְׁלְמוּ שְׁנֵי אֲלָפִים לִיצִירָה כִּי הַמְּבּוּל הִיָּה א' תִּרְנ"ו לִיצִירָה וְאִז הִיָּה נח בֶּן ת"ר שְׁנָה, וְחִיָּה אַח"כ ש"נ, תְּשֻׁלוּם שְׁנוֹתָיו שְׁהֵם תַּתִּק"ן, שֵׁשׁ שָׁנִים אַחַר שְׁנֵי אֲלָפִים, וְהִיָּה אַבְרָהָם אִז בֶּן נ"ח שְׁנָה כְּשִׁמַּת נח, נִמְצָא כְּשֶׁנִּשְׁלְמוּ ב' אֲלָפִים הִיָּה בֶּן ב"ן, בֶּן מ' הַכִּיר אֶת בּוֹרְאוֹ וַי"ב שְׁנָה אַח"כ נִיצַל מֵאוֹר כְּשִׁדִּים כְּשִׁיָּצָא מִחֶרֶן כְּשֶׁהִיָּה בֶּן ב"ן שְׁנָה שְׁהִשְׁלִים הַכֶּרֶת הַבּוֹרָא וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה עִמּוֹ, וּמֵאִז וְהִלָּאָה נֶחֱשֵׁב כְּנִתְיַנַּת הַתּוֹרָה וְהָרִי שְׁנֵי אֲלָפִים תְּהִי לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר, וְכִמוֹ שֶׁכָּתַב רַש"י ו"ל בַּמַּס' סִנְהֶדְרִין (צ"ז), וְכַנְגֵד זֶה נִבְרָאת הַתּוֹרָה אֲלָפִים שְׁנָה קוֹדֵם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, וְכֵן כְּנִגֵד אֲדָם וְנַח, שְׁאֵם הָיוּ רְאוּיִים לְקַבֵּל הַתּוֹרָה הִיָּה כָּל א' מֵהֶם חֵי אֶלְף שָׁנִים שְׁלֵמִים וְחֹסֵר לְשִׁנְיָהֶם ק"כ שָׁנִים מֵאֲלָפִים שְׁנָה.

, וְהֵם ק"כ שְׁנָה שְׁחִיָּה מִנְּשֵׁה שְׁקַבְּלַת הַתּוֹרָה, תְּשֻׁלוּם מֵהַשָּׁנִים לְהֵם מֵהַשָּׁנִים וְהוּא הַשְּׁלִים מֵהַשָּׁחֲרוֹ הֵם שְׁלֹא קִבְּלוּ הַתּוֹרָה, וְכֵן חֵי ק"כ שְׁנָה כְּפֹל מֵהַשָּׁחֲרוֹ כֹּל יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, לְהוֹרוֹת כִּי לֹא בְּחֻטָּא שְׁמַתוֹ הֵם מֵת כִּי אִם לְזִכּוֹתָם שְׁיִקּוּמוּ עִמּוֹ לְתַחִיָּה וְכִמוֹ שְׁדַרְשׁוּ ז"ל: וְהִנֵּה בְּהִיּוֹת עֵינֶקֶר קִיּוֹם הַתּוֹרָה וּמִצּוֹתֶיהָ בֵּא"י אִפִּי' בְּמִצּוֹת שֶׁהֵן חוֹבַת הַגּוֹף, תִּמְצָא כִּי מִיָּד שִׁזְכוּ יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּל הַתּוֹרָה כְּוֹלֵם בְּיּוֹם שְׁמַת מִנְּשֵׁה שְׁנֹשְׁלָם סִפֵּר הַתּוֹרָה וְכִמוֹ שֶׁכָּתוּב לְקוֹחַ אֶת סִפֵּר הַתּוֹרָה הִנֵּה וְגו', זָכוּ לִיְכַנֵּס לְאַרְץ אַחַר שְׁתַּמּוּ יָמֵי בְּכִיתוֹ ע"י יְהוֹשֻׁעַ, כַּמ"ש (יְהוֹשֻׁעַ א') וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה וְגו' וְעַתָּה קוּם עֲבֹר וְגו' אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נוֹתֵן וְגו' חֻטָּא וְאִמְרָא כִּי אַתָּה תִּנְחִיל וְגו' רַק חֻטָּא וְאִמְרָא מֵאִד לְשִׁמּוֹר לְעִשׂוֹת כְּכֹל הַתּוֹרָה וְגו' אֵל תְּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וְגו', לְמַעַן תִּשְׁפִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תִּלְךָ, לֹא יִמּוּשׁ סִפֵּר הַתּוֹרָה הִנֵּה וְגו', כִּי אִז תְּצַלִּים אֶת דְּרָכֶיךָ וְאִז תִּשְׁפִּיל, הוֹרָה לוֹ כִּי עֵינֶקֶר הַצְּלַחְתוּ בְּנִצְחוֹן וְכִיבּוֹשׁ הָאָרֶץ הִנֵּה תִּלּוּי בְּקִיּוֹם לִימּוּד הַתּוֹרָה וּמִצּוֹתֶיהָ, לְהִיּוֹת עֵינֶקֶר קִיּוּמָה בֵּא"י, לֹא בְּחִיל וְלֹא בְּכַח לְבַד, וְלִזְהָ אִמְרָא חֻטָּא וְאִמְרָא כִּי אַתָּה תִּנְחִיל וְגו' כְּלו' רְאוּי שְׁתַּחֲזֵק וְתַתְּאִמֵּץ בְּחִיל וּבְכַח אֲבָל עֵינֶקֶר הַתַּחֲזִיקוֹת וְהַתְּאִמְצוֹת יְהִיָּה לְשִׁמּוֹר הַתּוֹרָה וְכו', וְלִזְהָ אִמְרָא חֻטָּא וְאִמְרָא מֵאִד לְשִׁמּוֹר וְלְעִשׂוֹת וְגו', כְּלוֹמֵר הַחֻטָּא וְהָאִמְרָא שְׁאִמְרָתִי לָךְ קוֹדֵם יְהִיָּה הַמִּיעוּט כְּמוֹ שְׁאִמְרָא רַק שְׁהוּא מִיעוּט, וְהַחֻטָּא וְאִמְרָא שְׁאִנִּי אִמְרָא לָךְ עַתָּה יְהִיָּה הָעֵינֶקֶר וְכַמ"ש מֵאִד, כִּי בְּזִכּוֹת הַתּוֹרָה שְׁעֵינֶקֶר קִיּוּמָה בְּאַרְץ יִירָשׁוּ וְיִנְחִלוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכִמוֹ שְׁאִמְרָא כִּי אִז תְּצַלִּים אֶת דְּרָכֶיךָ שְׁאִתָּה הוֹלֵךְ בְּהֵן לְכַבּוֹשׁ אוֹתָהּ וְאִז תִּשְׁפִּיל בְּמֵה שְׁתַּעֲשֶׂה בְּכִיבּוֹשָׁה: וְתַדַּע וְתִשְׁפִּיל מִמוֹצָא דְּבַר יְרוּשָׁת הָאָרֶץ מִפִּי הָאֵל ית' עַד יְרוּשָׁתָה תִּפְ"ח שָׁנִים, כְּמוֹ שִׁישׁ מֵהַתְּחִלַּת קַבְּלַת הַתּוֹרָה עַד תְּשֻׁלוּמָה תִּפְ"ח שָׁנִים כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ לְמַעְלָה, שְׁכִשְׁהִיָּה אַבְרָהָם בֶּן ב"ן שְׁנָה שְׁנֹשְׁלְמוּ שְׁנֵי אֲלָפִים לִיצִירָה נֶחֱשֵׁב כְּהַתְּחִלַּת קַבְּלַת הַתּוֹרָה שְׁאִז הַשְּׁלִים אַבְרָהָם אִבְיָנוּ הַכֶּרֶת הַבּוֹרָא ית' וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה עִמּוֹ שְׁהִצִּילוֹ אִז מֵאוֹר כְּשִׁדִּים בְּהִיּוֹתוֹ בֶּן נ"ב שְׁנָה, וְאִז נָדַר לְתַת לְזַרְעוֹ אֶת הָאָרֶץ כַּמ"ש (בְּרֵאשִׁית ט"ו) אָנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוֹר כְּשִׁדִּים לְתַת לָךְ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ, כִּי גַם שְׁדַבּוֹר זֶה נִאֲמַר לוֹ בְּמַעֲמַד בֵּין הַבְּתָרִים שְׁהִיָּה בֶּן שְׁבַעִים שְׁנָה הָרִי הוֹדָה וְהוֹדִיעַ לוֹ כִּי מֵאִז שְׁהוֹצִיאֹ מֵאוֹר כְּשִׁדִּים הִיָּתָה הַכּוֹנֵנָה לְתַת לוֹ אֶת הָאָרֶץ וְכו', וְהָרִי הוּא כְּאִילוֹ מֵאִז נָדַר לוֹ בְּזִכּוֹת מֵהַשָּׁחֲרוֹ עַל קִידּוּשׁ שְׁמוֹ ית', וְאִם כֵּן הָרִי שְׁנֵי אֲלָפִים תְּהִי, כִּי כָּל זְמַן שְׁלֹא נִיְתְּנָה הַתּוֹרָה וְלֹא יִשְׁבּוּ יִשְׂרָאֵל עַל אֲדָמָתָם הִיָּה הָעוֹלָם כְּאִילוֹ לֹא נִבְרָא וְהִיָּה תְּהִי, וּמִשְׁהַתְּחִיל

אברהם אבינו לקבל ולקיים התורה פשוטלמו ב' אלפים והיה בן ב"ן ונכה אז ג"כ לירושלם הארץ, נחשב העולם פאילו הוא בנוי ומשונקלל בתורה ובארץ ישראל: וכמו שלא נתיחד האל ית' עם ישראל כי אם בקבלת התורה, בן לא נתיחד הנהגתו וממשלתו בא"י כי אם פשוטנסו ישראל לתוכה, פי בזמן היותה לכנעני ולשאר שבעת עממין היו שרי הטומאה שולטים בה והיתה מתפרנסת ומנהגת על ידיהם, ואחר שהאל ית' השרה שכינתו בתוך בני ישראל ודבר אליהם מעל הכפרת מבין שני הכרובים ונכנסו לארץ ע"י הארון כמו שהוזכר בספר יהושע, אז חלק כל השרים השולטים וכלם הלכו וברחו ממנה בהיות שכינתו שרויה בארץ, כדמות המלך הבא אל א' ממדינותיו שאז מסתלקים השרים אשר היו ממנוים ע"פ המלך קודם ואינם רשאים לעשות דבר קטן או גדול בהיות מלפם לפנייהם ובראשם, וכן פשוטנסו ישראל לארץ ושכינה עמהם מאז היתה חלק ה' ונחלתו ונסתלקו ממנה כל שר ומזל שהיו בה מקודם, ובהיות התורה וא"י מיוחדות בקיום העולם ומכוננות בהשקראת שכינתו על ישראל, נמצא שנתחדו ונתפוננו שתייהן בלשון אחד, והוא מ"ש בארץ ישראל (שמות ו') ונתתי אותה לכם מורשה, ובתורה כתוב (דברים ל"ג) תורה צוה לנו משה מורשה, פאילו רומז ומורה לנו בהיותו נאמרות בדבור אחד שהן מיוחדות בכונה וענין אחד, והוא היותן סבת יישוב העולם וקיומו שעל זה מורה לשון מורשה בשניהן, וכן שבהיות מורשה לנו תורת משה תהי' לנו ג"כ מורשה א"י, וכשנסור ממנה ימין ושמאל שלא תהיה לנו מורשה ג"כ לא תהיה א"י מורשה לנו, כמו שקרה לאבותינו ולנו בעונותינו, וג"כ אין אנו משיגים אמתת סודותיה כ"א בא"י, וכמה שאמרו אורא דארעא דישראל מחפים, וספרו ג"כ במעלת הלומד תורה בא"י: ועתה ראוי לבאר ולתת טעם למה לא ניתנה התורה בא"י כיון שעיקר שלימותה וקיומה הוא בא"י כמו שכתבנו, וכבר אמרו חז"ל על זה שאילו ניתנה בא"י היו אומרים לאומות העולם אין לכם חלק בה אלא נתנה במדבר במקום הפקר כל הרוצה לקבל יבא ויקבל.

אבל לפי מה שאמרנו שעיקר שלימות התורה וקיומה בא"י אינו מספיק זה, פי היה ראוי שתנתן כמו שראוי לה, ושם יבואו האומות שיקבלו אותם, כ"ש פי אחר שפבר נגלה ג"כ על כל האומות אם ירצו לקבל התורה ולא רצו, היה ראוי ליתנה בא"י ויאמרו להם ישראל אין לכם חלק בה כיון שלא רציתם לקבלה, וכן צריך לבאר מהו ענין זה הגילוי שנתגלה לאומות אם ירצו לקבל התורה ולא רצו, ואם היו רוצים לקבלה איך היו נשואים ישראל בלי תורה והלא לא נבראת אלא בשביל ישראל וכבר התחיל לתתה לאבות, ואמר ג"כ למשה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, וכן כל מה שכתוב בתורה דברים מורים על פי התורה היא לישראל ולא לאומות העולם, כמו אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו', וכיוצא בזה דבר אל בני ישראל בכל התורה כולה כמו שהיתה כתובה לפניו אלפים שנה כמו שנברא העולם, ואם היו מקבלים אותה האומות איך תהיה מורה עליהם: ולכן אני אומר כי אין ספק שהתורה שנתבראת אלפים שנה קודם שנברא העולם כמו שהיא כתובה בספר התורה מבראשית, וישאל נקראו ראשית, עד לעיני כל ישראל שהיתה מיוחדת ומיוחדת להם בשביל זכות אבותם אברהם יצחק ויעקב שהתחילו לקיימה ולהמציא שמו של הקב"ה בעולם, ובזכותם ג"כ שהיו ראויים ומוכנים יותר מכל אומה ולשון, ומה שנגלה הקב"ה על האומות שיקבלו התורה היה הענין שיקבלו עליהם גם הם לקיים מצות התורה

ואז הרוחיה כמו ישראל, וכמו שהיו מצוונים וחיובים לקבל שבע מצות בני נח יקבלו ויתחייבו בכל המצות לעשות אותם ויהיו הם טפלים לישראל, כי ישראל נבראת התורה בשבילם וכל לשון התורה מורה עליהם כמדבר עמהם לא עם האומות, מפני היותם סגולה מפל העמים בזכות אבותם וזכותם והם כבנים חביבין לפני האל, ולא כן שאר האומות אע"פ שהיו מקבלים התורה ומקיימים אותה כי לא בשבילם נבראת ואין לשונה מורה עליהם, ואם הנה האל ית' נותבה להם לישראל בא"י היו מתחברות ומדונגות שתי סבות, לשיאמרו ישראל לאומות אין לכם חלק בה, והו היות כל התורה פולה מדברת לנכח ישראל לבד והיותה ניתנה בארץ ישראל שהיא מיוחדת להם, ולא לבד בזמן נתינת התורה אלא אפילו אחר נתינתה פשיבואו דורות הבאים מהאומות שלא רצו לקבל התורה להסתופף תחת פנפי השכינה ולהתגיייר היו יכולים לומר להם אין לכם חלק בה כיון שהיא מורה עלינו וניתנה לנו בא"י, אבל אחר שניתנה במדבר במקום הפקר להורות כי כל הרוצה לקבל יבוא ויקבל, אפי' שהתורה פולה היא מורה על ישראל ומדברת עמהם לא יוכל לומר לדורות הראשונים גם לא לאחרונים מן האומות אין לכם חלק בה, כי אע"פ שהיא מיוחדת להם ומורה עליהם, וכן ארץ ישראל היא מיוחדת להם לישראל ולא לאומות, אפילו הכי היו יכולים גם הם לקבל עליהם קיום כל המצות ויהיו כטפלים לישראל בתורה כמו שכתבנו, ולכך אנחנו מקבלים בכל הדורות הגרים הבאים להסתופף תחת פנפי השכינה והם מקיימים המצות כמונו ואינם כמונו לשררה על הצבור וליתול חלק בארץ, שהרי יתרו וכל משפחתו נתגייירו וקבלו התורה גם הם בזמן נתינתה ולא הנה להם חלק בארץ, כמו שכתוב (במדבר י') אל המקום אשר אמר ה' אנתו אתם לכם, ואין לגרים חלק בה, ואם כן גם פשהו האומות מקבלים התורה הנה ענין קבלתם פדי לקיים המצות והאזהרות שבה, לא שישחשבו שהתורה ניתנה להם כמו לישראל, כי ישראל לזכותם וזכות אבותם ניתנה להם התורה וארץ ישראל, והאומות אין להם בה אלא קיום המצות שעליהם לקיים לא ירושה ולא חלק בארץ, כי גם יש הרבה מצות שלא היו חייבים בהם אע"פ שקבלו התורה, כמו שאמרו (קידושין ע"ג) קהל גרים לא איקרו קהל ומותרים בממזרת, וענין שררה על הצבור וכיוצא בהם: פרק שלשה ושלשים חל עלינו חובת ביאור אם יש הפרש באיזה דבר של קדושה בין קצת התורה לקצתה, כי מן הנראה הנה כי עיקר התורה וקדושתה אינו אלא בענייני המצות ואזהרות לא בסיפורים ודברים אחרים הפתובים בתורה, וכן לא במשנה התורה שהדיבור הוא מפני משה ומצאנו ראינו כי קדושת התורה אחת היא, במה שכתוב בה מצנה או אזהרה ובמה שכתוב בסיפורי קין שידע אשתו ומה שנולדו לו מן הבנים, וסיפור תולדות אדם ונח בענייני התיבה ותולדותיו ושאר סיפורי התורה, הכל קדושה אחת לענין עבוד הגויל לשם קדושת ס"ת כמו שהוא בשמות ובמצות ואזהרות כן הוא בסיפורים, וכן בקדושת הכתיבה בחסור ויתור אות או דיבוק, וכן בקריאה בה אפילו בצבור שנים הסיפורים לאנכי ה', ובנשבע במה שכתוב בתורה ג"כ שנה וידע קין וגו', ומשנה תורה לאנכי ה', והטעם דרף פלל כי פולה דברי אלהים חיים ומלך עולם למשה רבינו כמו שהיתה פתובה אצלו אלפים שנה, וכולה שמותיו של הקב"ה: וביאור טעם זה יתחלק לשנים, הא' כי כמו שמי שממרה את פי האל יתב' בדבר גדול או קטן הסכרא נותנת שהוא חייב מיתה כמי שעובר על פי מלך ב"ו, ויותר לאין קז, וכתוב ביהושע כל איש אשר ימרה את פיך

לכל אשר תצוננו יומת, בין יהיה הדבר המצווה קטן או גדול לא נביט אליו כי אם אל המצווה, כן הדברים היוצאים מפי האל ית', הן בדבר מצווה חמורה הן בדברי סיפור הנראה קל וכלי צורך הם שונים במה שפנולם הם דברי אלהים חיים, ויש בכלן יתר שאת וקדושה שהן נכתבין בקדושה ואינם נאמרים כי אם במקום נקי, להיותם דברים אמיתיים נאמרים מפי האל ית', וגם הדברים הנראים קלים בעינינו ראוי להאמין כי לא לבד למה שנגלה ונראה קל בעינינו הוא שנאמרו מפי האל ית', כי אם גם על מה שיש בהן מן הסודות ודברים נסתרים אשר לא יכילם רעיון כל בני אדם ולכן נסתרו מעינינו, והם בגדר וערה דברי המצות ודברים האמורים: ותמצא כי באלו הב' ספרים הראשונים הנכללים בהם רוב הסיפורים, הנוצרו בהם שמות הקדש יותר משמנה מאות פעם, והשמות שהנוצרו בשני הספרים האחרים שהם ספר ויקרא וספר במדבר סיני אשר בהם רוב המצות שבאלו הד' ספרים הם כמו ז' מאות.

ואפשר שהיתה הפנונה להורות ולרמוז לנו הענין שכתבתי, כי גם שהם סיפורים ודברים קלים כפי הנראה, עם כל זה יש בהן מן הקדושה והמעלה מה שנעלם מעינינו, ועל ידי השמות הקדש הנזרעים והנטועים בתוך הסיפורים יתעלו אותם הסיפורים והיו קדש, ובשני הספרים האחרים להיותם מרובים במצות לא הוצרך להזכר עליהם כל כך שמות הקדש, ולכן אפשר ג"כ כי ע"ז היו שמות הקדש אשר נוצרו בספר משנה תורה כפלים או יותר מכל ספר מהספרים הראשונים, להורות כי גם כי לפי לשון הספר נראה שנאמר מפי משה רבינו, האמת הוא כי הכל היה דברי אלהים חיים, כי בכלל התורה שהיתה גנוזה לפניו אלפים שנה קודם שנברא העולם היה ספר משנה תורה, ומפני שהנוצרו בו מצות שהנוצרו כבר בספרים הראשונים שלא הנוצרו עדיין, כי לכך נקרא משנה תורה, וגם שהוא כמי שמדבר משה אל בני ישראל, הנוצרו בו יותר מת"ת שמות הקדש, לקדש את דברי הספר שהוא כמו שאר הספרים שמורה לשונם יותר שנאמרו מפי הגבורה למשה רבינו, וכן תמצא כי כל שמות הקדש שהנוצרו בתורה הנוצרו קודם באלו השני ספרים הראשונים, והם שם בן ד' ושם אלהים ואל שדי ושם אדני ושם אהיה, כי שם צבאות שהוא תשלום כל השמות שאינם נמחקים לא הנוצר עד שבאה חנה, והיה זה רמז ג"כ כי לא נתוסף קדושה ומעלה בשאר הספרים יותר ב' הספרים הראשונים, גם כי יש בהם מהסיפורים שנראים דברים קלים והם חמורים לפי האמת: והטעם השני להיות קדושה בסיפורים כמו במצות התורה, הוא כי כל התורה כולה שמוותיו של הקב"ה היא ויש צירופי שמות בסיפורים כמו בשאר התורה, כמו שהוא ידוע ליודעים חנינה של תורה, ואני אומר לפי דרך זה כי מה שאמר כי כל התורה כולה היא שמוותיו של הקב"ה, הוא, כי האותיות הנכללות בשמות שאינם נמחקים הם י"ב אותיות יה"ו, אד"נ, ל"מ, ש', צב"ת, ובסדר האל"ף ב"ת הן א"ב דה"ו י' ל"מ"נ צ' ש"ת, והאותיות שאינן נכללות בשמות הן עשרה, ג' זח"ט כ' סע"פ ק"ר, ונאמר כי כל אות הסמוך ונוגע באות מאותיות השם יקדש, והנה הב' מקדשת הגימ"ל שאצלה, והדל"ת והה"א והנא"ו מקדשות הוצ"ן והחי"ת והטי"ת שאצלו, שלשה פסדרן פנגד שלשה פסדרן, והיו"ד מקדשת הכ"ף שאצלה, והלמ"ד מ"ם נו"ן מקדשות הסמ"ך ע"ן פ"ה שאצלו, והצד"י מקדשת את הקו"ף שאחריה, והשי"ן מקדשת הרי"ש שלפניה, האל"ף והתי"ו אינן מקדשות שום אות פרטית כי הן כוללות כל האותיות מלפניהן ומלאחריהן, והרי כל התורה כולה שהיא

מְחַנְכֵּת מִכ"ב אוֹתוֹת הֵיא שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקַּב"ה, כִּי כָּל הָאוֹתוֹת הֵם שְׁמוֹתָיו ית' עַל דְּרָף:
זֶה: פָּרָק אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים וְהַעֲיָקָר הַתְּשִׁיעִי כִּי הַתּוֹרָה הַזֹּאת מְנַעֲמָתָה מֵאֵת הַבּוֹרָא לֹא
מִזוּלָתוֹ, וְעַלֶּיהָ אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנָּה אֵין לְגַרֹעַ, לֹא בְּתוֹרָה שְׁבַכְתָּב וְלֹא בְּתוֹרָה שְׁבַעַל פֶּה,
שְׁנֵאָמַר לֹא תוֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ, עַכ"ל הֵרַב ו"ל פָּרָק חֲלָק, וְעַנֵּן עֵינָיו זֶה כִּי גַם
שִׁסְדָנוּ בְּעֵינָיו הַשְׁמִינִי אֲמִיתַת תּוֹרָה מִן הַשְׁמִי, הִנֵּה אֶפְשָׁר לְהֵאֱמִין כִּי הֵיא אֲמִיתִית מֵאֵתוֹ
ית' אָבֵל לֹא שְׁתַּהֲיָה מְרֵאשִׁיתָה עַד סוֹפָה אוֹתוֹתֶיהָ וּמְלוֹתֶיהָ וְסוֹדְרָה מִפִּי הָאֵל ית', אֲלֵא
אֲחַר שְׁתַּהֲיָה בְּאֵי הַדִּבְעוֹר לְמִשְׁה רַבִּינוּ עַל עַנֵּן אֶחָד הִנֵּה כּוֹתֵב הָעַנֵּן הַהוּא הַמְכַוֵּן כִּפִּי מֵה
שְׁתַּהֲיָה נִרְאָה לוֹ, וְלֹא בְּלִשׁוֹן עֲצָמוֹ שְׁנֵאָמַר לוֹ וְלֹא כְּסוֹדֵר שְׁנֵאָמַר לוֹ, אֲלֵא כִּפִּי מֵה שִׁינְדָמֵן
לְמִשְׁה רַבִּינוּ בְּשַׁעַת כְּתִיבְתוֹ, וְלִכֵּן הִנְצַרְכֵנוּ לְעֵינָיו הַזֶּה, כִּי אֲמִיתַת הַתּוֹרָה הֵיא בְּשִׁלְיָמוֹת
לֹא לְבַד בְּעֵינֵינוּ דְרָף כָּלֵל וּפְרָט אֲלֵא גַם מְלוֹתֶיהָ וְאוֹתוֹתֶיהָ וְסוֹדְרָה מְרֵאשִׁיתָה עַד
אֲחֵרֶיהָ הֵיא מְנַעֲמָתָה כְּנֹלָה מֵאֵתוֹ ית', וְכִמוֹ שְׁעֲשֵׁרַת הַדְּבָרוֹת הוּא ית' הַמְדַבֵּר וְאוֹמֵר
אֲנִכִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים, בְּאֵלוֹ הָאוֹתוֹת וְהַתִּיבוֹת
כְּסוֹדֵר וְכִמוֹ שְׁפָתוֹב (שְׁמוֹת ל"ג) וְהַמְכַתֵּב מְכַתֵּב אֱלֹהִים הוּא חָרוֹת עַל הַלְחָחוֹת, כֵּן כָּל
הַתּוֹרָה כְּנֹלָה נֵאֱמָרָה לְמִשְׁה רַבִּינוּ בְּאוֹתוֹת הָאוֹתוֹת וְהַתִּיבוֹת כְּסוֹדֵר הַכְּתוּב בְּתוֹרָה, אַע"פ
שְׁנֵאָמַר מְלִשׁוֹנָה שְׁהֵיא נֵאֱמָרַת ע"י אֲמָצְעֵי הַמְסַפֵּר, וְאוֹמֵר כִּי בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים
וְשֵׁאָמַר יְהִי אוֹר וַיְהִי קוֹיָע, יֵשׁ לָנוּ לְהֵאֱמִין כִּי בְּזֶה הַלִּשׁוֹן מִמֶּשׁ נֵאֱמַר לוֹ שִׁיכְתוּב
בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים וְכַתֵּב, וְכֵן כָּל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה עַד לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל נִכְתְּבָה פַעַם
כְּמַדְבֵּר ע"י אֲחַר אֲמָצְעֵי וּפַעַם כְּמַדְבֵּר הוּא עֲצָמוֹ, וְכִפִּי מֵה שְׁכַתְּבָנוּ בְּפָרָקִים הַקּוֹדְמִים,
וְלִהְיוֹת חוֹמֵר מַעֲלָה בְּעֲשֵׁרַת הַדְּבָרוֹת שֶׁהֵם כּוֹלֵלִים כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה כְּנֹלָה, נֵאֱמָרוּ בְּלִשׁוֹן
הָאֵל ית' הַמְדַבֵּר הוּא עֲצָמוֹ לָהֶם לְזִרְזוֹם וְלַתַּת לָהֶם מַעֲלָה וְכַבּוֹד כִּי פִּיו הַמְדַבֵּר אֱלֵיהֶם:
וּמִפְּנֵי כִּי מִזֶּה הִנֵּה נִמְשָׁךְ לָהֶם ג"כ עוֹנֵשׁ וְאֲשֶׁם יוֹתֵר אִם יַעֲבְרוּ עַל דְּבָרוֹ הַנְּשַׁמְעִים מִפִּיו
עֲצָמוֹ, כִּי אֵינוֹ דוֹמָה הַנְּזַהֵר עַל הַדְּבָר מִפִּי הַמְּלַךְ בְּעֲצָמוֹ לְנִזְהָר עַל פִּי שְׁלוּחֹו, וְכַמ"ש
לְיוֹאָב (ש"ב י"ח) כִּי בְּאֲזַנֵּינוּ צִוָּה הַמְּלַךְ וְגו', לִכֵּן חֲשָׁשׁוּ יִשְׂרָאֵל וְאֲמָרוּ לְמִשְׁה רַבִּינוּ
דְּבַר אֵתָה עֲמָנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאֵל יִדְבַר עֲמָנוּ אֱלֹהִים פֶּן נָמוֹת כִּי בְּדַבְּרוֹ עֲמָנוּ פֶּה אֵל פֶּה נִהְיָה
נְעַנְשִׁים לְמִיתָה ח"ו אִם נַעֲבֹר עַל דְּבָרָיו.

כִּי הַתּוֹעֵלֵת הַנְּמַשָּׁךְ מִדְּבּוֹרוֹ אֵלֵינוּ כִּי נִהְיָה זְרִיזִים יוֹתֵר בְּקִיוֹם דְּבָרוֹ בְּשִׁמְעָנוּ אוֹתָם מִפִּיו,
גַּם שְׁנִשְׁמַע הַדְּבָרִים מִפִּיךָ נִשְׁמַע וְנִקְבַּל לְעֲשׂוֹת, וְזֶהוּ הַנְּרָצָה בְּאֲמָרְךָ דְּבַר אֵתָה עֲמָנוּ
וְנִשְׁמָעָה, וְהוּא הַשִּׁיב לָהֶם אֵל תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוֹר נְסוֹת אֲתָכֶם בְּאֵלֵהֶם וּבְעֵבוֹר תַּהֲיָה
יְרֵאתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ, וְיִהְיָה נְסוֹת מְלִשׁוֹן הָרִימוֹ נֶס, כִּי לַתַּת לָכֶם מַעֲלָה וְכַבּוֹד
לְזִכּוֹתְכֶם שְׁתִּשְׁמָעוּ בְּאֲזַנֵּיכֶם דְּבָרוֹ וְתִהְיוּ כְּנַבִּיאִים בְּאֵלֵהֶם, כִּי בְּזֶה תַהֲיָה יְרֵאתוֹ עַל
פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ בְּשִׁמְעָכֶם אֵת דְּבָרָיו מִפִּיו לְפִיכֶם, לֹא לְהַעֲנִישְׁכֶם יוֹתֵר אִם תַּעֲבְרוּ:
וְנִחְזוֹר לְעַנֵּן כִּי כָּל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה מְרֵאשִׁית לְסוֹפָה נֵאֱמָרָה לְמִשְׁה רַבִּינוּ כְּכַתְּבָה וְכַלְשׁוֹנָה,
מִבְּלִי שִׁינוּי לִשׁוֹן אוֹ אִפִּי אוֹת א' כ"ש עַנֵּן מֵהַעֲנִינִים הַכְּתוּבִים בָּהּ, וְיִמְשָׁךְ מִזֶּה כִּי לֹא
יְפוּל שׁוּם שִׁינוּי בָּהּ לְעֵתִיד, כִּי אִם הִיָּתָה נֵאֱמָרַת מִפִּי מִשְׁה רַבִּינוּ שֵׁאָמַר אֵלוֹ הַעֲנִינִים
וְהוּא כְּתָבָם כִּפִּי מֵה שְׁנֵאָמַר לוֹ, הִנֵּה אֶפְשָׁר שִׁיפּוּל אֵיזָה שִׁינוּי בְּלִשׁוֹנָה אוֹ בְּכַתְּבָה לֹא
בְּכָלֵל עֲנִינָה, כִּי לֹא הֵינּוּ נִזְהָרִים אֲלֵא בְּשִׁמִּירַת עֲנִינָה, אָבֵל מֵאֲחַר שְׁנֵאָמַת לָנוּ כִּי
צִיּוֹר כְּתִיבְתָה ג"כ הוּא מֵאֵתוֹ ית' לֹא יִהְיָה מְקוֹם שִׁיפּוּל בָּהּ שׁוּם שִׁינוּי, כִּי מִי הוּא זֶה
אֲשֶׁר יְבֵא אֲחֵרֵי הַמְּלַךְ אֵת אֲשֶׁר כָּבַר עֲשָׂהוּ, וְגַם מִי הוּא אֲשֶׁר יוֹשִׁיט יָדוֹ לְשַׁנּוֹת בְּתוֹסֶפֶת

או גרעון בְּמָה שֶׁכָּתַב מִפִּי ית', כִּי בְּמָה שֶׁיִּרְאֶה לוֹ שֶׁצָּרִיךְ תּוֹסֶפֶת או גֶרְעוֹן יִחְשׁוּב כִּי אֵל דְּעוֹת ה' וְלֹא קִצְרָה יָדוֹ וּמַדְעוֹ מֵהַשְּׁפִיל עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁיְהִיָּה שְׁלֵם וְלֹא יִצְטָרֵף לְתוֹסֶפֶת או גֶרְעוֹן, כִּי הוּא ית' הַבּוֹרָא כָּל הָעוֹלָם וַיִּוְדַע מַה שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת, וּבִחוּן לַבּוֹת וּכְלִיּוֹת מִתְחַלֵּת נְתִיבַת הַתּוֹרָה יָדַע מַה שֶׁיְהִיָּה עַד סוֹף הַיָּמִים וְשֶׁלֹּא תִצְטָרֵף לְתוֹסֶפֶת וְלֹא לְגֶרְעוֹן: וְלֹא לְבַד תּוֹרָה שֶׁבְּכָתַב הִיא שְׁלִימָה מִכָּלִי תּוֹסֶפֶת וּגֶרְעוֹן, אֲלֵא גַם תּוֹרָה שֶׁבָּעַל פֶּה אִי אֶפְשָׁר לִיפְּוֹל בָּהּ תּוֹסֶפֶת או גֶרְעוֹן מִן הַטַּעַם הַנּוֹזֵר, כִּי סִדְרָה וּמְלוּחֵה עֲצָמָן כְּמוֹ שֶׁהוּא כְּתוּבָה בַּתּוֹרָה נֶאֱמָרוּ לְמִשְׁה מְסִינִי, וְנִמְסְרוּ לוֹ דַּרְכֵי הַלְמוּדוֹת רִיבּוּיִים וּמִיעוּטִים קָלִים וְחִמּוּרִים וּג"ש וְשָׂאָר מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרָשֶׁת בָּהֶם, אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לִיפְּוֹל בָּהֶם תּוֹסֶפֶת וּגֶרְעוֹן כִּי הֵן גְּלִמְדוֹת מִן הַכְּתוּבִים הַמְדוּנָיִקִים כְּכַתְּבָם וְכִלְשׁוֹנָם מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְכֵן הַהֲלָכוֹת שֶׁאֵין לָהֶם סִמָּךְ בְּכַתּוּב וְהֵן הַלְכוֹת לְמִשְׁה מְסִינִי הֵן יְדוּעוֹת וּקְצוּבוֹת שֶׁאֵין הַתּוֹסֶפֶת וְהַגֶּרְעוֹן נוֹפֵל בָּהֶם: וְשֶׁלִּמּוֹת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר לֹא יפּוֹל בָּהּ תּוֹסֶפֶת וְלֹא גֶרְעוֹן, יִתְבָּאָר מִכְּמָה פָּנִים וּרְאִיּוֹת מִן הַשֶּׁכֶל, מִצַּד הַנּוֹתָן, וּמִצַּדָּהּ, וּמִצַּד הַמְקַבְּלִים, וּמִצַּד הָאֲמָצְעִי בְּנִתְיָנָהּ.

אִם מִצַּד הַנּוֹתָן וְהוּא הָאֵל ית' הִיא שְׁלִימָה, כִּי כְּמוֹ שֶׁלֹּא יפּוֹל בּוֹ ית' שִׁינּוּי לְעוֹלָם כֵּן לֹא יפּוֹל שִׁינּוּי בְּמָה שֶׁנֶּאֱמָר מִפִּי ית' לְעוֹלָם, כִּי לֹא יִמְשָׁף שִׁינּוּי מִמָּה שֶׁאֵין בּוֹ שִׁינּוּי, וְזֶהוּ שֶׁרָמַז בְּכָל מְקוֹם שֶׁאֵמַר אָנִי ה' אַחַר קִיּוּם מִצְוֹת רַמְזָה מַה שֶׁכָּתוּב (וַיִּקְרָא י"ט) וְשֶׁמְרַתֵּם אֶת כָּל חֻקֹּתַי וְאֶת כָּל מִשְׁפָּטַי וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם אָנִי ה', כִּי רָאוּי וּמְחַוָּיָב לָכֵם שֶׁתִּשְׁמְרוּ בְּלִבְבְּכֶם הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם זְמַן קְבוּעַ עַד בּוֹא זְמַנָּם וְכֵן הַשָּׂאָר וְתַעֲשׂוּ אוֹתָם, אָנִי ה', כְּמוֹ שֶׁאָנִי ה' וְאֵין בִּי שִׁינּוּי לְעוֹלָם כְּמוֹ כֵּן בְּחֻקוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי לֹא יִהְיֶה בָּהֶם שִׁינּוּי וְחִילּוֹף לְעוֹלָם: וְכֵן מִצַּדוֹ ית' בְּאוֹפֶן אַחֵר, וְהוּא מִצַּד פְּעוּלוֹתָיו ית' שֶׁרָאוּנוּ מַה שֶׁפָּעַל וְעָשָׂה בְּעוֹלָם הַתְּחִלָּתוֹן נוֹהֵג עַל הַמְּנַהֵג שֶׁבְּרָאוּ, הָאָרֶץ מוֹצִיאָה מִן הַנְּזַרְעָה בָּהּ וְהַב"ח מוֹלִידִים כְּדוֹמָה לָהֶם, לֹא יִשְׁתַּנּוּ סִדְרֵי בְּרָאשִׁית וְטַבְעֵי הַדְּבָרִים כְּוָלָם, וְכֵן הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ לֹא יִשְׁנּוּ אֶת תְּפִקִּדָם, וְיִוָּתֵר מִהֶפֶה רָאוּי וּמְחַוָּיָב שֶׁלֹּא יפּוֹל שִׁינּוּי וְחִילּוֹף בְּתוֹרָתוֹ אֲשֶׁר הִיא אֱלֹהִית וְנִבְרָאת אֲלֵפִים שָׁנָה קוֹדֵם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם: וְאִם מִצַּדָּהּ ג"כ יִתְחַוָּיָב שֶׁלֹּא יפּוֹל בָּהּ שִׁינּוּי וְחִילּוֹף, כִּי דְרָכֶיהָ דַּרְכֵי נֹעַם וְכַתּוּב יוֹשֶׁר דְּבָרֵי אָמֶת, וּמָה שֶׁהוּא אָמֶת לֹא יִגְרַע וְלֹא יוֹסִיף, וְכְמוֹ שֶׁאֵמַר הַמְּשׁוֹרֵר אַחַר סִיפּוּרוֹ מִן מַעְלוֹתֶיהָ וְשִׁלִּימוֹתֶיהָ, יִרְאֵת ה' טְהוֹרָה עוֹמְדָת לְעַד, כִּי מִזֶּה נִמְשָׁף וּמְחַוָּיָב שֶׁתַּעֲמֹד לְעַד וְלֹא יפּוֹל בָּהּ שִׁינּוּי וְחִילּוֹף כְּלָל כִּיּוֹן שֶׁהִיא תְּמִימָה וְנֶאֱמָנָה, וְהִיּוֹתָה תְּמִימָה מִתְבָּאָר מִמָּה שֶׁהִיא כּוֹלֵלָת וְנוֹתַנָּת חַיִּים לְעוֹשֵׂיהָ בַּעוֹה"ז וּבַעוֹה"ב, כִּי יֵשׁ מִצְוֹת שֶׁהַשֶּׁכֶל מְחַוָּיָב וּמִצְוֹת שֶׁאֵין הַשֶּׁכֶל מְחַוָּיָב, וְהַמִּצְוֹת שֶׁהַשֶּׁכֶל מְחַוָּיָב כְּמוֹ מַה שֶׁבֵּין אָדָם לְחִבְרֵי בְּגוּפוֹ וּמְמוֹנוֹ כִּי בָּהֵן יֵשׁ קִיּוּם בְּיָשׁוּב הַנְּהַגַּת הָעוֹלָם, וּבַהֲיוֹת שֶׁכָּל הָאָדָם מְיֻנָּשׁב מִכָּלִי מַעֲיָק וּמִצִּיק מְפַנֶּה עֲצָמוֹ לְשָׂאָר הַמִּצְוֹת הַמְיֻנָּשְׁרוֹת ג"כ אֶת הָאָדָם לְהַצְלִיחַת עוֹה"ב, וְהֵן הַמִּצְוֹת שֶׁאֵין הַשֶּׁכֶל מְחַוָּיָב, שֶׁתְּכַלִּית כְּוֹנֵנַת קִיּוּמָן הוּא לְשָׂכָר הַצָּפוֹן בַּעוֹה"ב עֵין לֹא רָאֵתָה אֱלֹהִים זוֹלָתוֹ, כִּי כְּפִי חוֹמֵר אוֹתָן הַמִּצְוֹת עֲצָמָן, שֶׁאֵין הַשֶּׁכֶל בַּהֲיוֹתוֹ בְּזֶה הַחוֹמֵר הָעֶכוּר מְשִׁיג אֶת טַעְמָן כְּמוֹ שֶׁאֵין הַשֶּׁכֶל מְשִׁיג מֵהוֹת הַעוֹה"ב: וְכֵן מִצַּדָּהּ בְּאוֹפֶן.

אַחַר יְחַוָּיָב שֶׁתְּהִיָּה עוֹמְדָת לְעַד וְלֹא יפּוֹל בָּהּ שׁוּם שִׁינּוּי, וְהוּא מַה שֶׁנּוֹדַע מִפְּרָסוּם נְתִיבָתָהּ בְּקוֹלָת וּבְרָקִים וְעַנְן כְּבֵד עַל הָהָר וְקוֹל שׁוֹפָר חֲזָק מְאֹד, כִּי מִזֶּה יֵשׁ הוֹרָאָה עַל קִיּוּמָה לְעַתִּיד, כִּי הַדְּבָרִים הַנּוֹעֲשִׂים בְּפְרָסוּם גְּדוֹל יִהְיֶה בְּטוֹחַ הַעוֹשֵׂה אוֹתָן שֶׁלֹּא יפּוֹל

בְּהֵן שׁוּם שְׁיֻנּוּי וְחִילּוּף לְעֵתִיד, כִּי הַשְׁיֻנּוּי בְּדָבָר וְאֶפְיָלוּ לְאַחַר זְמַן הַרְבֵּה יוֹרֵה חֶסְרוֹן בְּתַחֲלַת הַדָּבָר הַהוּא, כִּי הַדָּבָר הַשְּׁלֵם בְּתַחֲלָתוֹ לֹא יִשְׁתַּמֵּנָה בְּסוֹפוֹ: וְהִנֵּה אֵלּוּ הָאֲרֻבָּעָה דְבָרִים שְׁנֵרָאוּ בְּנִתְיַנַּת הַתּוֹרָה יוֹרוּ עַל קְדִימוּתָהּ וְשֵׁלָא יִפְּלוּ בָּהּ שׁוּם מִיַּן מֵהַשְׁיֻנּוּיִים, וְהֵם ד'.

שֵׁלָא תִּהְיֶה נְחֻלְפַת בְּתוֹרָה אַחֲרָת, וְשֵׁלָא תִּהְיֶה עֲנִינָה בְּנוֹסְחָא אַחֲרָת, וְשֵׁלָא יִהְיֶה נְגַרְע מִמֶּנָּה דְבָר, וְלֹא נוֹסֵף ג"כ, וְעֲנִין הַקּוֹלוֹת הֵם הוֹרְאָה לְקִיּוּם הַתּוֹרָה שֵׁלָא תִּהְיֶה נְחֻלְפַת בְּתוֹרָה אַחֲרָת, וְלִכְּן נִתְיַנַּת בְּקוֹלוֹת וּבְקוֹלֵי קוֹלוֹת, כִּי קוֹלָהּ יִשְׁמַע לְעוֹלָם וְלֹא זוֹלְתָהּ.

וְעֲנִין הַבְּרָקִים מוֹרִים עַל הַנְּסִיחָה, כִּי גַם שְׁעֲנִינָה יִהְיֶה קִיּוּם לֹא תִּנְתֵּן לְנוֹסַח אַחַר, אֲלֵא כְּמוֹ שֶׁהִיא מְבַרְאֵשִׁית עַד לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ הַבְּרָקִים כִּי גּוֹוֹנָם אֵינּוּ מִשְׁתַּמֵּנָה. וְעֲנִין כְּבֵד עַל הֶהָר יוֹרֵה עַל הַגֵּרְעוֹן שֵׁלָא יִפְּלוּ שׁוּם גֵּרְעוֹן בְּשׁוּם דְבָר חֻקִּיָּהּ וּמְצוֹתֶיהָ, כְּמוֹ הַעֲנָן שֶׁהִיא כְּבֵד עַל הֶהָר וְלֹא נִמְחָה כְּעַב וְכְעֲנָן אַחֲרָת שְׁנֵרָאוּ בּוֹ מְחִיתֵי כְּעַב וְגו'.

וְעֲנִין קוֹל הַשׁוֹפָר חֻזֵק מְאֹד יוֹרֵה עַל שְׁיֻנּוּי בְּתוֹסֶפֶת כְּקוֹל הַשׁוֹפָר שֶׁהִיא חֻזֵק מְאֹד וְלֹא יִעֲרִיף אָדָם וְלֹא יִשְׁעַר תּוֹסֶפֶת עַל הַקּוֹל הַהוּא, וְגַם כִּי הַתִּיחְסוּת כָּל אֶחָד מֵהַדְּבָרִים לְכָל אֶחָד מֵהַשְׁיֻנּוּיִים אֵינּוּ מְוַכְרַח, דִּי שִׁיְהִי אֲרֻבָּעָה כְּנֶגֶד אֲרֻבָּעָה.

וְאֵלּוּ ד' מֵינֵי הַשְׁיֻנּוּיִם זְכָרָם הַכְּתוּב ג"כ, עַל הַתּוֹסֶפֶת וְהַגֵּרְעוֹן אָמַר לֹא תוֹסִיפוּ עַל הַדָּבָר וְלֹא תִּגְרְעוּ מִמֶּנּוּ וְגו' וְעַל הַנְּסִיחָה אָמַר בְּסוֹף ג"כ אֵלֶּה הַמְּצוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֵל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו', כְּלוּמַר אֵלֶּה כְּכַתְּבָם וְכַלְשׁוֹנָם, וְעַל חִילּוּף הַתּוֹרָה אָמַר בְּסוֹף חֻמְשׁ הַפְּקוּדִים אֵלֶּה הַמְּצוֹת וְהַמְּשֻׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' בְּיַד מֹשֶׁה אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי הַמְּצוֹת וְהַמְּשֻׁפְּטִים הָאֵלּוּ וְהֵם תְּרִי"ג מְצוֹת לֹא יִתְחַלְפוּ בְּאַחֲרֵים לְעוֹלָם, וְכֵן אָמְרוּ חז"ל, כֹּה תֹאמַר לְבֵית יִעֲקֹב, כֹּה בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, כֹּה כְּסֹדֵר הַזֶּה, וְהוּא עֲנִין הַנְּסִיחָה, כֹּה בְּעֲנִין הַזֶּה וְהוּא עֲנִין הַחִילּוּף, כְּדִי שֵׁלָא תִּפְחוּת וְלֹא תוֹסִיף: וְאִם מְצַד הַמְּקַבְּלִים וְהֵם יִשְׂרָאֵל רְאוּיִם וְיִמְחָוּיִב ג"כ שֵׁלָא תִּשְׁתַּמֵּנָה הַתּוֹרָה, כִּינֵן שֶׁהֵם זָרַע קֹדֶשׁ בְּרוּכֵי ה' בְּנֵי אֲבָרָהֶם יִצְחָק וְיִעֲקֹב וְהַנְּמֻשְׁכִּים מֵהֶם עַד מֵרַע"ה שֶׁכּוֹלָם קִיּוּמוֹ אֶת הַתּוֹרָה קוֹדֶם נִתְיַנַּתָּה, וְאִיךָ יִמְרִיאוּ אוֹ יִחַלְפוּ אוֹתָהּ בְּנִיחָה אַחֲרֵי נִתְיַנַּתָּה וְקַבְּלָתָהּ, וְאִם הַמְּקַבְּלִים אוֹתָהּ עֲצָמָם רְאוּ עוֹנָם נִתְיַנַּתָּה בְּמַעֲמַד הַר סִינַי בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים וְנִתְאֲמַתּוּ שֶׁהִיָּתָה מֵאֲתוֹ ית' וְהוֹרִישׁוּהָ לְבְנֵיהֶם וְהַעֲיִדוּ לָהֶם עַל אֹפֶן נִתְיַנַּתָּה וְאִתְּמַתָּה, אִיךָ יִקְוּמוּ בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם וְיִאֲמְרוּ אִיךָ שֶׁקָּרַח נִחַלּוּ אֲבוֹתֵינוּ ח"ו, אַדְרָבָה הַבָּאִים אַחֲרָת נִתְיַנַּת הַתּוֹרָה הִיּוּתַחַת אֲבוֹתֵיהֶם וְיִאֲמְרוּ וְיִקְיִימוּ אוֹתָהּ לְאֶלְפֵי דוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁהֵם יוֹדְעִים וּמְקִיְיִמִים כִּי הֵם זָרַע הָאֵיתָנִים אֲבָרָהֶם יִצְחָק וְיִעֲקֹב, וְכְמוֹ שֶׁיַּעֲד הַכְּתוּב לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זָרַעוֹ, כִּי כְּמוֹ שֶׁהֵם הָיוּ יְדוּעִים וְנִכְרָים לְעוֹלָם כִּי הֵם זָרַע כָּל אֶחָד מִן הָאֲבוֹת הָרְמוּזִים לְמַעְלָה, בְּאֲמָרוֹ כִּי אֲבִיאֲנוּ אֵל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם וְגו', כֵּן לֹא תִשְׁכַּח הַשִּׁירָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הִיא לְפָנָיו לְעַד וּלְקִיּוּם, וְתִשְׁלוּם סֵפֶר הַתּוֹרָה כִּי קִיּוּם הַתּוֹרָה בְּכָל הַדּוֹרוֹת מוֹרָה עַל הַיּוֹתֵם בְּנֵי אֲבָרָהֶם יִצְחָק וְיִעֲקֹב, כִּי לֹא נֶפֶל בְּלִבּוֹל וְלֹא עִירוּב בְּזָרְעָם, וְכֵן לֹא יִפְּלוּ שׁוּם חִילּוּף בְּתוֹרָה, כִּי זֶה תְּלוּי בְּזֶה כִּי הִיא מְוַרְשָׁה לְקַהֲלַת יִעֲקֹב אֲבִינוּ ע"ה, וְאִין לְאוֹמוֹת וּלְבִלְתֵי מְקִיְיִמִים אוֹתָהּ שׁוּם חֻלְק וְנִחְלָה בָּהּ, וְכְמוֹ שֶׁכְּתוּב לֹא עָשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי וּמְשֻׁפְּטִים בְּל יְדַעוּם וְגו', וּבְהִיּוֹתָם זָרַע בְּרוּר וְנִקִּי לְאַבוֹתָם הֵם שְׁלֵמִים בְּמַדּוֹת גּוֹפָם וּבְמַדּוֹת נַפְשָׁם הַחֻצוּבָה מִתַּחַת כֶּסֶף הַכְּבוֹד מְקוּם מְחַצֵּב נִפְשׁוֹת הָאֲבוֹת ע"ה, וְהֵם מְקִיְיִמִים הַתּוֹרָה הַמְּוַרְשָׁה לָהֶם מֵהֶם הַכּוֹלְלַת מַדּוֹת

הגוף והנפש, וְהָרִי הֵם מֵאֲמִתִּים וּמְקִיָּמִים נְתִינַת הַתּוֹרָה מֵאֵתוֹ ית' פְּאִילוּ נִמְצְאוּ הֵם בְּעֶצְמָם בְּמַעֲמַד נְתִינְתָּהּ בְּהַר סִינַי, וְזֶה יִרְצָה מֵה שְּׁאֲמָרוּ חַז"ל לְשֹׁנֵי שְׁלוֹתֵיהֶם שֶׁל כָּל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים מִיִּשְׂרָאֵל נִמְצְאוּ בְּמַעֲמַד הַר סִינַי, כִּי הָיוּתָם זָרַע נִבְחָר בַּגּוֹף וּבַנְּפֶשׁ מִמְּקַבְּלֵי הַתּוֹרָה מוֹרָה עַל קִיוְמָה לְעֵתִיד בְּלִי שׁוּם שְׁיֻנוּי פְּאִילוּ הָיוּ הֵם עֶצְמָם בְּמַעֲמַד נְתִינְתָּהּ, עִם שְׁאִין הַמְּדַרְשׁ יוֹצֵא מִיָּדֵי פְּשׁוּטוֹ: וְכֵן מֵצַד הַמְּקַבְּלִים בְּאִפְּן אַחֵר לֹא יִקְרָה בְּתוֹרָה שׁוּם שְׁיֻנוּי וְחִלּוּף, וְזֶה מֵצַד הַשְּׁכַלְתָּם וְחֻקְמָתָם מִכָּל הָעַמִּים, וְכִמוֹ שֶׁפְּתוּב (דְּבָרִים ד) וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם כִּי הִיא חֻקְמָתְכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עִם חֻקְכֶם וְנִבּוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה, אָמַר שְׂרָאוּיִם לְשִׁמּוֹר לְעוֹלָם וְלַעֲשׂוֹת אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה בְּלִי שׁוּם שְׁיֻנוּי, מֵצַד כִּי הִיא חֻקְמָתָם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, הֵם יוֹדְעִים כִּי חֻקְמַת יִשְׂרָאֵל הֵיחֲרָה מִכָּל הָאֻמּוֹת הִיא מֵצַד הַתּוֹרָה, וּבִפְרָט אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים וְגו', כִּי מִהַחֻקִּים אֲשֶׁר אֵין טַעֲמָם נִגְלָה כִּי אִם לְיִשְׂרָאֵל תִּרְאֶה חֻקְמָתָם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים וְאָמְרוּ רַק עִם חֻקְכֶם וְנִבּוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה, כִּי גַם שֶׁהַחֻקְמָה הִיא קְנוּיָה לָהֶם מֵצַד הַתּוֹרָה גַּם הֵם מֵצַד עֶצְמָם הֵם חֻקְמִים וְנִבּוֹנִים וּמֵצַד חֻקְמָתָם וְתוֹבוּנָתָם הַשִּׁיגוּ וְזָכוּ לְמַעֲלַת חֻקְמַת הַתּוֹרָה, וְכִמוֹ שֶׁפְּתוּב (דְּנִיָּאל ז) יְהִיב חֻקְמָתָא לְחַפְמִין, וְכֵן אָמְרוּ חַז"ל (קִידוּשֵׁין מַט) עֲשֶׂרָה קַבִּין חֻקְמָה יִרְדוּ לְעוֹלָם ט' נְטִלָה א"י וְאֶחָד כָּל הָעוֹלָם כָּלוּ, וְלֹא אָמַר ט' נְטִלָה אֶרֶץ כְּנַעַן אֲלֵא א"י, אֲוִירָא דְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל מְחַכְמָה לְיִשְׂרָאֵל.

וְהִנֵּה הַפְּתוּב הַזֶּה שְּׁאֲמַר וְאָמְרוּ רַק עִם חֻקְכֶם וְנִבּוֹן וְגו' דְּבַר לְעֵתִיד כִּי פְּשִׁיבָאוּ לֹא"י וְיִתְחַפְּמוּ בָּהּ יוֹתֵר מִכָּל הָאֻמּוֹת אֲזַי יֹאמַר עֲלֵיהֶם רַק עִם חֻקְכֶם וְגו', שֶׁהָרִי בְּפְתוּב הַקּוּדֵם לְזֶה אָמַר רֹאֵה לְמַדְתֵּי אֲתָכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים וְגו' לְעֲשׂוֹת כֵּן בְּקִרְבַּי הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲתֵם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, וְסִמָּךְ מִיָּד וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם וְגו' וְאָמְרוּ רַק עִם חֻקְכֶם וְנִבּוֹן וְגו', כִּי מֵצַד שֶׁקִּבְּלוּ הַתּוֹרָה וְיִשְׁכְּנוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ מִשְׁיִגִּים חֻקְמָה יְחִירָה לְעֵינֵי כָּל הָעַמִּים, וְסִבַּת הַיּוֹת אֲוִירָא דְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל מְחַכְמִים מֵצַד כִּי אֲדָם הָרֵאשׁוֹן נִבְרָא מִמְּבַחַר א"י וְהוּא מְקוֹם הַמְּזַבַּח, כְּמוֹ שֶׁדְּרָשׁוּ חַז"ל ב"ר פ"ד) כְּתִיב הִכָּא עֶפְרַי מִן הָאֲדָמָה וְכְתִיב הַתָּם מְזַבַּח אֲדָמָה, וְהָאֵל ית' אַחֵר שֶׁצִּיִּירוּ מִן הַמְּקוֹם הַמְּנוֹבָחַר הַהוּא נִפְחַ בְּאִפְיוֹ נְשִׁמַת חַיִּים וְיִהִי הָאֲדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה כְּמוֹ שֶׁתִּרְגַּם אוֹנְקֵלוֹס ע"ה לְרוּחַ מַמְלֵלָא, וְהִיא חֻקְמָתוֹ וּבִינְתוֹ הַמְּנוֹשְׁגָת לֹא מֵאֵתוֹ ית' בְּמַבְחָר א"י, וְנִתְבָּרַר וְנִתְלַבֵּן זָרַעוֹ שֶׁל אֲדָם הָרֵאשׁוֹן בְּאֲבוֹת וּבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם עַד שֶׁחֲזָרוּ לְמְקוֹם מְחַצֵּב אֲבִיהֶם הָרֵאשׁוֹן, וְחֻקְמַת אֲדָמָה"ר תֵּאִיר פְּנִיָּהֶם בְּהִיוֹתָם בְּמְקוֹם הַמְּנוֹבָחַר לִיצִירַת גּוֹפּוֹ וּמְקָיִם שְׁנוּפֶחַ בּוֹ נְשִׁמַת חַיִּים מֵאֵתוֹ ית', כִּי הִיא סִבַּת הַיּוֹת אֲוִירָה מְחַכְמִים מִהַתְּפִשְׁטוֹת בְּהָ אוֹיר נְפִיחָתוֹ נְשִׁמַת חַיִּים בְּשִׁפְעַת בְּאֲדָם הָרֵאשׁוֹן, וְלִכְּךָ אֵין הַנְּבוּאָה שִׁירָה אֲלֵא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּי שָׁם הָיְתָה תְּחִלַּת הַתְּנוּצָצוֹת רוּחַ וְשִׁפְעַת הָאֵל ית', וְנִתְבָּרַר שֶׁלֹּא תִשְׁתַּנֶּה הַתּוֹרָה מֵצַד הַמְּקַבְּלִים וְהֵם יִשְׂרָאֵל: וְאִם מֵצַד הָאֲמִצְעֵי וְהוּא מֵרַע"ה, יִתְבָּרַר ג"כ שֶׁלֹּא תִשְׁתַּנֶּה הַתּוֹרָה, כִּינֵן שֶׁהִיָּה מְבַחַר הַמִּין הָאֲנוּשִׁי בְּנְבוּאָתוֹ וְלֹא קָם עוֹד נְבִיא בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה, וְלֹא לְבַד הָיְתָה עוֹנָם וְיִתְרוֹן נְבוּאָתוֹ עַל שְׂאֵר הַנְּבִיאִים בְּשַׁעַת נְתִינַת הַתּוֹרָה, כִּי אִם ג"כ קוּדֵם נְתִינְתָּהּ, וְכִמוֹ שְּׁאֲמַר הַפְּתוּב אֲשֶׁר יִדְעוּ ה' פְּנִיָּם אֵל פְּנִיָּם וְגו' לְכָל הָאֻמּוֹת וְגו' לְעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגו', כִּי מֵאֵז שֶׁשְּׁלַחוּ הַפְּלִיא לְהַגְדִּיל וְלְהַבְדִּיל נְבוּאָתוֹ מִשְׂאֵר הַנְּבִיאִים, כְּדִי שִׁיְהִיָּה בּוֹ כֹּחַ וְהִכְנָה לְעֲלוֹת לְשָׁמַיִם וּלְקַיֵּים כָּל הַתּוֹרָה כְּלוּלָה וְהִגִּיעַ לְשִׁלְיָמוֹת אֲשֶׁר אֵין כֹּחַ בְּחֻק שׁוּם אֲדָם לְהִגִּיעַ וְלֹא נִגְרַע מִמֶּנּוּ דְבַר אִיִּפְשָׁרִי לְהִשְׁפִּיעַ עַל יְלֹד אִשָּׁה שֶׁלֹּא הִנְשִׁפַע בּוֹ, וְאִם הִיָּה אִפְשָׁר בְּחֻק אֲדָם שִׁוְשִׁפַע

עליו יותר הנה מושפע ממנו ית', וא"כ ימשך מזה כי גם התורה שניתנה על ידו עליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע ולא יפול בה שינוי כלל, כמו שלא נפל שום שינוי בנבואתו בכל זמן שהיה מתנבא מתחלת נתינת התורה ועד סופה בתוך ארבעים שנה, ודי בזה הערה מה שלא קרה שינוי בטבע גופו כמו שכתוב לא פהתה עיני ולא נס ליקה: וכן מצד האמצעי והוא מרע"ה באופן אחר, כי כמו שסיפורי התורה והגדוטיה שנאמרו על ידו הן אמיתיות ולא יפול בהן תוספת ולא גרעון, פן במצות התורה ואזהרותיה שניתנו על ידו לא יפול בהן תוספת ולא גרעון, כי התורה היא שוות החלקים, ואם בסיפורים שהונפרו בתורה אי אפשר ליפול בהם שינוי כי מה שהיה כבר הנה, כ"ש בעיקר התורה והיא מצותיה ואזהרותיה, ונתבאר מכל זה מן הסברא הנכונה כי לא יפול שום שינוי בתורתנו התמימה: והראיה מן החוש, ממה שראינו כל זמן משך הנבואה בישראל שלא דבר שום נביא אמת שום דבר שיראה נגד מ"ש בתורת משה, וכל דברי הנביאים מסכימים בנבואתם למה שכתוב בה ושאין לגרוע ממנה ולא להוסיף עליה, וכמו שאמרו בראש מגלה אלה החצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, וכיון שאינו רשאי לחדש והוא התוספת, כל שכן לגרוע, ומה שאמר אליו תשמעו אפילו אומר לה עבדך על אחת מכל מצות שבתורה כמו אליהו בחר הפרמל, הרי סימנו ואמרו הפל לפי שעה, שמע לו, דהנה מיגדר מלתא שהשיבו על ידי פן מע"א, וכמו שהביאו ביבמות (דף צ').

אבל לבטל או לחדש שום מצוה אין פח בידי שום חכם ואפ"ל נביא שיאמר כה מפי הגבורה לא נאמינהו, כי גם שהכתוב אמר לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו, שנראה שאנו מוזהרים בכך, אבל אם האל יתב' יצונו לעתיד מצוה מחדשת או יגרע ממצותיו מי יאמר לו מה תעשה, אפ"ה האל יתברך אמר שלא תשנה כי לא תפול בה שינוי מצד שלימותה ואפ"ל הוא ית' לא ישנה אותה כי הוא בראה בכל השלימות האיפשרי מקודם שנברא העולם וידע כי לא יפול בה שינוי לא בתוספת ולא בחסרון, כי הדבר השלם והאמתי לא יפול בו שינוי כלל, וכמו שכתוב לא בשמים היא, שיראה לפי פנונה זו שמן השמים ג"כ לא יחדשו בה דבר פינון שניתנה כבר בשלימות מן השמים: וכן ראיה מן החוש, כי הוא מן הידוע כי יפול שינוי בדברים לפי רוב השנים ושינוי הזמנים ושינוי האנשים והמקומות.

וביאור זה כי אחר שהאנשים אינם עומדים לעולם על תכונה אחת ועל פנונה אחת כי תשתנה תכונתם ונדעתם לפי שינוי הזמנים, יהיה מן ההכרח שישתנו דבריהם ומעשיהם ולא ישובו לסדרן הראשון, ואחר שראינו בכל הזמנים החולפים כי כלל האומה הישראלית לא סרו מלהחזיק האמת שקבלו אבותם, בין בהיותם בשחרה על אדמתם בין בהיותם בעבדות בארץ לא להם יתחייב כי נצחיות התורה ואמתותה היא העומדת להם בכל הזמנים והמקומות המשתני' שיהיו נכונים ומזומנים לעולם ללמידתה וקיום מצותיה, ולא ישנו את תפקידם בשינוי ההוא עליהם לפי רוב השנים, וזו הנה הנראה על היותה נצחית וקיימת לעד מבלי שינוי להיותה תורה אלהית, כי יותר נזהרים בה האומה הדבקה בה' בהיותם בגלות מבהיותם בגאולה, ונותנים לב לדעת כי מה שרפו ידיהם ממנה היתה סבת גלותם ומוסרים נפשם עליה בגלותם, וכמו שאמרו ז"ל או יהודי או צלוב וכמה פעמים בימי השופטים נכשלו ישראל בעבודת אלילים ועברו דברי התורה וניתנו בידי אויביהם ונצקו אל ה', כי ידעו כי על אשר עברו את דברי הברית באה להם

הצרה ההיא ושבנו לו ורפאם והצילם מלוחציהם, וזו היא ראיה לנצחיות התורה כי מרפים ידיהם ממנה יפשו ויתנו לב לשוב לקיימה על איתנה הראשון, ולא ינסו ברוצותם לחדש להם דת אחרת לראות הייטב להם בה, והעוברים מישראל הוא לתוקף יצרם ומאונתם יביא להם לחטוא ומיד מתחרטים ואפ"ל הפושעים במרד ובמעל הם יודעי רבונם ומכוננים למרוד בו וזדון לבם משיאם לומר מי אדון לנו כל אשר תמצא ידינו לעשות בכחנו נעשה ולא יחושו לעונש שאחר המיתה עם היותם יודעים אותו, וכמאמר אהרן מהם פלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי, והבא אחריו אמר קמאי לא ידעי לארגוזי פלום אנו צריכים אלא לאורו יש לנו זהב פרונים וכו' אמרו לו והכתיב לי הפסוק ולי הזהב וגו' אמר להם כבר נתנו לנו דכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן וגו', הרי שאין סבת חטאתם פקפוקם באמיתת התורה או סכלותם באמיתת הבורא, שהרי יודעים רבונם ומכוננים למרוד בו ומביאין ראיה מדבריו שהם דברי התורה למה שיפלה בדעתם לעבור על דבריו ולחלוק על רצונו וחשבו מחשבות לבטל את התורה ומצנתיה, ולא עלה בידם עם היותם מלכים וסגנים ולא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות, וזהו מצד נצחיות התורה כאשר הבטיחנו.

בה כי לא תשכח מפי זרעו, וראינו כמה מן המלכים מן האומות שחדשו להם דת ושמועו להם עבדיו ועזבו את הקודמות וכי יתקצפו במלכם ובאלהיהם יפנו לבם לאחרת, מה שלא קרה בדת האלהית, כי הבועטים למלאות יצרם בעת תאונתם אחר כך יזכרו וישובו אל ה' הם או בניהם, וזהו מסגולת נצחיות התורה האלהית ובכל הדורות, וכמו שאמר הפתוב אחר אמרו כי לא תשכח מפי זרעו אמר כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום, כאילו האל ית' כי מה שאכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים וגו' הפתוב למעלה, ידע הוא ית' כי מצד יצרו המפכה אותו הוא שעשה ולא יתמיד בו אלא שישוב אחר שחטא וכמ"ש אשר הוא עושה היום: והראיה הלקוחה מן הקבלה בנצחיות התורה וקיומה כלל, מה שאמרה תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, כי התורה שצוה לנו משה היא בנחלה ומשמשת לדורי דורות לקהלת יעקב, וכל הנביאים הבאים אחרי מרע"ה כולם הסכימו על נצחיות תורת משה ולא פחתו ולא הוסיפו עליה כמוןכר במס' מגילה, וכולם הזכירו את משה רבינו בספורי נבואתם, ביהושע נזכר כמה פעמים ובשופטים בתחלתו אשר צוה את אבותם ביד משה, ובשמואל אשר עשה את משה ואל אהרן ובמ"א ח' כאשר דברת ביד משה עבדך, ובמ"ב י"ד ואת בני המכים לא המית פפתוב בס' תורת משה וגו' ובישעיה (ס"ד) ויזכור ימי עולם משה עמו מוליד לזמן משה וגו', ובירמ' אם יעמוד משה ושמואל לפני, וביחזקאל לא הזכיר משה ואין בכל הנביאים מי שיזכיר על דבריו פמוהו, ובתרי עשר זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי וגו': ומצאנו ראיו הנביאים כולם מזכירים על קיום התורה, ביהושע לא ימוש ספר התורה הזה מפיה, ובשופטים אתם עזבתם אותי ונתעבדו אלהים אחרים לכן לא אוסיף להושיע אתכם, ובשמואל אם בכל לבבכם אתם שבים אל ה' הסירו את אלהי הנזכר וגו' ועבדוהו לבדו ויצל אתכם וגו', ובמלכים במראה שנית לשלמה אם שוב תשובו אתם ובניכם מאחרי ולא תשמורו מצותי וגו', וישעיה וירמיה ויחזקאל ותרי עשר רובם תוכחות לישראל על עברם את התורה: וכן ראינו אותם מזכירים את ישראל על מצות פרטיות הכתובות בתורה, יהושע נצטווה למול את ישראל שנית, וכתב שעשו את הפסח ושאלו מעבור הארץ ממחרת הפסח

מצות וקלוי וגו', ובנה מזבח בהר עיבל וקרא את כל דברי התורה הבכרה והקללה ככל הפתוב בספר התורה, והנשיאים קיימו שבועתם לגבעונים, והכה יהושע את כל הארץ וגו' ואת כל הנשמה החרים פאשר צוה וגו', ולא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה, וחקל את הארץ לשבטים ולשבט הלוי לא נתן נחלה אשי ה' אלהי ישראל הוא נחלתו,, והיה החילוק ע"פ הגורל, ונתן את ערי המקלט לנוס שמה וגו', והזהיר לבני ראובן וגד על המזבח אשר בנו, ובשופטים עלה המלאך מן הגלגל ואמר אעלה אתכם וגו' ואתם לא תכרתו ברית וגו' מה זאת עשיתם, ודבורה היו באים אליה בני ישראל למשפט, וכן שאר השופטים, ועבדו בני ישראל את הבועלים ואת העשתרות והוכיחם ושב, ושמשון נזהר בנזירות, ונקלהו בני ישראל על דבר פלגש בגבעה, ועלי הוכיח את בניו אשר ישכבון וגו' ונאמר לו למה תבעטו בזבחי ובמנחתי וגו', ובני שמואל לא הלכו בדרךיו, ונאמר ובניו לא הלכו בדרךיו עתה שימה לנו מלך וגו', והמליך עליהם מלך וצדק עצמו באמרו הנני ענו בי וגו', ושאול הזהיר את האוכלים על הדם ואמר ושחטתם בזה ואכלתם, והוכיח שמואל את שאול על אשר לא שמע אל דבר ה' ויעט אל שלל העמלקים, והרג דוד את ההורגים את שאול ואת איש בשת..

ופרץ ה' פרץ בעזא, והוכיח נתן את דוד על אשר הרג את אוריה ולקח אשתו, וקיים דוד שבועתו להמליך את שלמה בנו אחריו ובנה בית המקדש ועשה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו, ועשה ירבעם שני עגלי זהב ויהי הדבר הזה לחטאת וגו', ועשה יהודה הרע וגו' ויבנו גם המה להם במות וגו' וגם קדש היה בארץ וגו' והבמות לא סרו, ובנה אליהו מזבח בהר הפרמל בהוראת שעה ונענה, והעידו על גבות בני בליעל והומת, ונענשו אחאב ואשתו איזבל, וחקק יואש את בדק הבית וקסוף אשם וגו' לא יובא בית ה', ואמציה הפכה את הממיתים את המלך אביו ואת בנייהם לא המית כפתוב בספר תורת משה, וקרא המלך יאשיהו את כל דברי ספר הברית, וטהר את ירושלים ובית המקדש, ובשאר ספרי הנביאים ישעיהו יחזקאל ויחזקאל עשר באו תוכחות כוללות בפרט על העבירות החמורים ויעודים ונחמות, וירמיה הוכיחם בפרט על חילול השבת: והרי שקבלנו מכל הנביאים פי תורת משה נצחית היא ושום אחד מהם לא כתב שום דבר הפך התורה, וכבר דרש חנניה בן חלקיה דברי יחזקאל שהיו סותרין דברי תורה ואלמלא הוא היה נגזז כמו שהביאו במסכת שבת, ואלהיו בהר הפרמל הוראת שעה היתה וכמו שאמר ובדברך עשיתי וגו', וכן שאר הספרים שנתנו ברוח הקדש אין בהם שום דבר נגד התורה, ואפי' ספר קהלת חתם באמרו סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם ולא באה אלינו מצוה מאת האלהים כי אם הפתובות בספר תורה משה ועליהן אמר כי ז"ה פלל האדם, רומז אל דור המדבר שקבלו התורה שהיו דור שכלו דעה וכל העולם לא נברא אלא לצוות לכל אחד מהם, ודניאל ועזרא ונחמיה הזכירו את משה רבינו בספריהם והזהירו על קיום תורתו, וכן דברי הימים שחובר על ידם, וראינו כי ממרע"ה עד מלאכי חותם הנביאים כמו תת"ן שנה והיו בכל הדורות כמה אלפים חכמים ונביאים, מהם מ"ח שנתנבאו להם לישראל, לא פחתו ולא הותירו ממ"ש בתורה, וכ"ש הבאים אחריהם שאינם פמדרגתם, נראה דבר ברור כי על התורה אין להוסיף וממנה אין לגרוע ושכלם הספימו בכף: ואחריהם גלף לאנשי כנסת הגדולה האחרונים שקבלו כולם תורה שנמסרה להם מהנביאים וזקנים ויהושע ממשה רבינו,

כְּמוֹ שִׁשְׁנֵינוּ בְּאֲבוֹת מִשָּׁה קִיבַל תּוֹרָה מְסִינִי וּמְסֵרָה לִיהוֹשֻׁעַ וְיֵהוֹשֻׁעַ לְזִקְנִים וְזִקְנִים לְנָבִיאִים וְנָבִיאִים מְסֵרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה, שֶׁהַפְּנוּנָה הִיא לְפִי הָעֲנָן שֶׁאֲנַחְנוּ בּוֹ, שֶׁכְּמוֹ שֶׁקִּבְּלָה מִשָּׁה מְסִינִי בְּלִי תוֹסֶפֶת וּמִגְרַעַת כֵּן מְסֵרוּהָ הַמּוֹסְרִים תּוֹרָה הָאֲחֵרוֹנִים וְהֵם הַנְּבִיאִים לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה, וּמֵהֶם נִמְשָׁכָה לְתַנְאִים הָרַאשׁוֹנִים וְהָאֲחֵרוֹנִים לְאֲמוֹרָאִים וּלְרַבָּנִי סְבוּרָאִי וְהַגְּאוּנִים וְהַרְבָּנִים וְהַחֲכָמִים עַד דּוֹרוֹת הַלְלוּ שֶׁאֲבָדָה חֲכָמַת חֲכָמֵינוּ וּבִינַת נְבוּנֵינוּ נִסְתָּרָה, עִם כָּל זֶה אֲנַחְנוּ יוֹדְעִים אֵת הַתּוֹרָה הַזֹּאת שֶׁהִיא הִיא מֵה שֶׁקִּבְּלוּ אֲבוֹתֵינוּ ע"ה עַל יְדֵי מִשָּׁה רַבֵּינוּ, וְכְמוֹ שֶׁהִבְטִיחְנוּ בַּתּוֹרָה כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי יִרְעוּ: וְאֲחֻשׁוּב כִּי עָנָן מְסִירַת יְהוֹשֻׁעַ הַתּוֹרָה לְזִקְנִים וְזִקְנִים לְנָבִיאִים וְנָבִיאִים לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה, וְלֹא שֶׁנּוּ שֶׁאֲנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה מְסֵרוּהָ לְתַנְאִים שֶׁבָּאוּ אַחֲרֵיהֶם וְהֵם לְבָאִים אַחֲרֵיהֶם, מִפְּנֵי כִּי מְסִירַת מִשָּׁה הַתּוֹרָה לִיהוֹשֻׁעַ הִיְתָה בְּזִמְנָן פְּטִירַתוֹ שֶׁשֶׁפָּלָה לְכַתּוּב אֵת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר עַד תּוֹמָם אַחַר שֶׁפָּרַת בְּרִית אִתָּם בְּאַרְץ מוֹאָב וְקִבְּלוּ אֵת הַתּוֹרָה וְנִחְשָׁב כְּאִלוֹ קִבְּלוּהָ עִתָּה מִחֲדָשׁ, וְכֵן יְהוֹשֻׁעַ מְסֵרָה מִחֲדָשׁ לְזִקְנִים וְלִישְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ בְּזִמְנָן הַהוּא מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים כִּי מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ יִרְאִים שֶׁמָּא לֹא יִכְנָסוּ לְאַרְץ הוּא שֶׁקִּבְּלוּ הַתּוֹרָה וְעִלְשׁוּ שֶׁנִּכְנָסוּ חֲזָרוּ וְקִבְּלוּ אוֹתָהּ, וְכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְהוֹשֻׁעַ כ"ד) בְּחָרוּ לָכֶם הַיּוֹם אֵת מִי תַעֲבֹדוּ אִם אֵת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר עֲבַדוּ אֲבוֹתֵיכֶם וְגו' וְאָמְרוּ לֹא כִּי אֵת ה' נַעֲבֹד וַיֹּאמֶר עַדִּים אִתָּם בְּכֶם וְגו' וַיִּכְרַת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לְעַם בַּיּוֹם הַהוּא וְגו' וַיִּכְתּוּב וְגו', וְנֹאמַר אַחַר כֵּךְ נִעֲבַד יִשְׂרָאֵל אֵת ה' כִּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכִל יְמֵי הַזִּקְנִים וְגו', כִּי כְּמוֹ שֶׁעֲבַדוּ אֵת יִשְׂרָאֵל כִּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וּבְסוּף יְמֵי חֲזָרוּ וְקִבְּלוּ הַתּוֹרָה מִחֲדָשׁ כֵּן עֲבַדוּ כִּל יְמֵי הַזִּקְנִים, וּבְסוּף זְמַן הַזִּקְנִים חֲזָרוּ הַנְּבִיאִים לְקִבְּלָה מֵהֶם מִחֲדָשׁ, וְכֵן הַנְּבִיאִים לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּיתְחִזְקָאֵל שֶׁהוּא מֵהַנְּבִיאִים הָאֲחֵרוֹנִים וְהַעוֹלָה עַל רוּחְכֶם הִיָּה לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אִתָּם אֲנִי כְּגוֹיִם וְגו' חִי אֲנִי נָאִם ה' אִם לֹא בְּיַד חֲזָקָה וְגו' אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל בְּמִסְכַּת סִנְהֶדְרִין, וְאַחַר שֶׁקִּבְּלוּהָ אֲנִשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה לֹא הִנְחִיחוּ לְמוֹסְרָה עוֹד לְבָאִים אַחֲרֵיהֶם וְהִיְתָה מְנִרְשָׁה לָהֶם כְּנִחְלָה הַמְּשֻׁמְשֶׁת מְדוּרָה לְדוֹר, וְנִמְצָא שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה חֲמִשָּׁה פְּעָמִים כְּנִגְדַּת חֲמִשָּׁה חֲנוּמְשֵׁי תּוֹרָה, מִשָּׁה יְהוֹשֻׁעַ זִקְנִים נְבִיאִים אֲנִשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה, וְלִכְךָ שֶׁנּוּ מִשָּׁה קִבַּל תּוֹרָה מְסִינִי וּמְסֵרָה לִיהוֹשֻׁעַ וְגו', שֶׁהָיוּ כֹּל הַקְּבָלוֹת לְקִבְּלַת מִשָּׁה מְסִינִי, לֹאמַר שֶׁלֹּא הִיְתָה בָּהּ שִׁינוּי כָּלֵל אֲלֵא שֶׁהִיא נִצְחִית: פָּרַק חֲמִשָּׁה וּשְׁלִשִׁים וְרָאוּ לְתַת טַעַם לְגַדְרֵי הַתּוֹרָה וְסִיגֵיהָ שֶׁנִּרְאִים כְּתוֹסֶפֶת עַל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, וְכֵן בְּעֲנַן הַגְּרַעוֹן מֵה שֶׁאָמְרוּ ז"ל (סוֹף מִפּוֹת) בָּא דָּוִד וְהַעֲמִידֵן עַל י"א, וּפִי רַש"י שֶׁבְּתַחֲלָה הָיוּ צַדִּיקִים וְהָיוּ יְכוּלִים לְקַבֵּל עוֹל מִצְוֹת הַרְבֵּה, דּוֹרוֹת הָאֲחֵרוֹנִי לֹא הָיוּ צַדִּיקִים כֹּל כֵּךְ וְאִם בָּאוּ לְשִׁמּוֹר כְּנִלְמַד אִין לָהּ אֲדָם שִׁינְזָה וּבָא וְהַעֲמִידֵן עַל י"א כְּדִי שִׁינְזָה אִם יִקְיָמוּ י"א מִצְוֹת הַלְלוּ, וְכֵן כָּל שְׁעָה הַדּוֹרוֹת שֶׁלְמַטָּה הוֹלְכִים וּמִתְמַעֲטִים: וְהַתְּשׁוּבָה עַל הַתּוֹסֶפֶת, קִלָּה מִצַּד מֵה שֶׁפִּי ז"ל כְּמוֹ בְּשֵׁר עוֹף בְּחֵלֶב אִם מוֹסִיף וְאוֹמַר שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה הוּא תּוֹסֶפֶת בָּהּ, וְאִם אוֹמַר כִּי מִן הַתּוֹרָה מוֹתֵר אֲלֵא שֶׁהַחֲכָמִים אָסְרוּ אוֹתָהּ מִשּׁוּם גְּזֵר וְסִיגֵי אֵינָה תּוֹסֶפֶת אֲלֵא מִשְׁמֵרַת לְמִשְׁמֵרָתָהּ שֶׁל תּוֹרָה, וְכֵן מִשְׁמַעוֹת הַכְּתוּב שֶׁאָמַר לֹא תוֹסִיפוּ עַל הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא תוֹסִיפוּ עַל הַדְּבָר וְתֹאמְרוּ כִּי אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם עַל הַתּוֹסֶפֶת גַּם כֵּן, וַיִּמְשֹׁף מִזֶּה כִּי אִם יַעֲבֹר עַל הַתּוֹסֶפֶת לֹא יַעֲנֹשׁ וְיָבֵא מִצַּד זֶה לְעֵבֹר עַל עֲצֻמוֹת הַדְּבָר, בְּחֻשְׁבוֹ כִּי הַכֹּל דְּבָר אֶחָד, וְהָרִי שֶׁהוּא בָּא לְיַדֵי גְרַעוֹן, וְכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסִנְהֶדְרִין מִיָּנִי שֶׁכָּל הַמוֹסִיף גּוֹרַע שְׁנֵא' כִּי אָמַר

אלהים לא ממנו ולא תגועו בו, הקב"ה לא הזהירם על הנגיעה ובתוספת גרעו שדחף הנחש את חנה על האילן עד שנגעה בו, ואמר לה ראו שאין מיתה על הנגיעה אף על האכילה לא תמותו: אבל התשובה על הגרעון קשה, וכתב הרמ"ה ז"ל על בא דוד והעמידן וישעיה וכו', לאו למימרא דאי עביד הנגי בלחוד זכו לחיי עוה"ב דא"כ בטל עונשן של עבירות ושכרן של מצות, אלא משום דקי"ל דמאן דמקניי לי לתורה פולה מסיע עליה קב"ה ומנין עליה דלא ליתיה לידי הרהורא ואזיל להווא עלמא בלא חטא, אבל מאן דלא מקניי לה לכולה תורה אע"ג דאית ליה רובא זכיות לא מסתייע מן שמיא לאגוני עליה מיצר הרע כד"א פ' שילוח השן, וכינן דחזא דוד דהווי ממעטי דרי ואזלי בעא רחמי ואוקמיה למצנות למיגני מיצה"ר אחד סרי נאמא ישעיה ואוקומינהו אשית והכינ מסתברא עכ"ל ז"ל: והרב בעל העיקרים ז"ל פתב במאמר ג' פ"ל, כי אין הפוננה לומר כי העשנית אחד עשר מצות או שלש מקנה מן השלימות האנושי המדרגה שתשיג מצד כל מצות התורה, או שבהן יקנה מדרגה מהשלימות ולא בפחות, אלא שכל אחד מהנביאים היה מתפונן לעשות כללים כוללים מצות רבות מהתורה ומדות טובות כדי שעל ידם ישיג האדם מדרגה גדולה מהשלימות וכו' קרובה למדרגה המושגת על כלל המצות אף על פי שא"א שתעלה למדרגה גדולה כמוה, עד כאן: ואני תמה על פשטי מאמרים אלו, איך אמרו בא דוד והעמידן על י"א וישעיה על ו' וכו' אחר אמרם תרני"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני וכו' שנראה שדוד העמיד אלו התרני"ג על י"א, אם הרצון הוא שאלו הי"א הם כוללים כל התרני"ג צריף לדעת באיזה אופן הם כוללים כולם, כי הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת וגו' אין הוראתם אלא על יושר המדות דרך כלל לא על מצות עשה ומצות לא תעשה, ואין בכל אלו מצות מפונרשות בתורה, כי אם לא רגל על לשוננו שהוא כמו לא תלך רכיל, כספו לא נתן בנפש, את כספו לא תתן לו בנפש, ושחד על נקי, לא תקח שחד, ואם הולך תמים וגו' הוא כולל רוב התורה שילך תמים בדרך השם שיעשה מצותיו, גם לא תלך רכיל ונפש ושחד היו נכללים בו, ואם הרצון כמו שאמרו העמידן הוא שבמקום התרני"ג העמיד י"א מהן והניח זולתן כי עושה אלה והן הי"א לא ימוט לעולם, הרי אין באילו הי"א מצות מפונרשות בתורה ונמנות בכלל תרני"ג מצות כ"א שלש הנזכרים שהן מצות לא תעשה, וכ"ט שבארנו בגמ' שם הולך תמים זה אברהם וכו' ופועל צדק כגון אבא חלקיה ודובר אמת כגון רב ספרא וכו' ואלו אינם מצות מן התורה אלא לפנים מן השורה, ואם באלו צריף שיהיה נזהר שלא ימוט כל שכן במצות התורה ואזהרותיה המפונרשות בתורה, וכן בא ישעיה והעמידן על שש שנאמר הולך צדקות וגו' אינם כוללות כל התורה אלא הן יושר המדות ולפנים מן השורה ואיך אמרו העמידן על כף וכף: ולכן אני אומר כי מה שאמרו העמידן על י"א ועל שש, אין הפוננה שהעמיד י"א ושש במקום תרני"ג, ולא שהן כוללות כל התורה או רובה, אלא שראה דוד בדורו כי גם שהיו מקניימים כל התורה פולה לא היו נזהרים בדברים שהם לפנים מן השורה בכמו אלו הדברים דאבא חלקיה ורב ספרא וכו', ולכן דרש ואת המעשה אשר יעשון ותקנו שיהיו זהירים גם כן באלו הי"א דברים שהם כולם לפנים מן השורה, וכדי שייחזקו בידם אמר מי יגור באהלה וגו' הולך תמים ופועל צדק וגו', ואמר כי עושה אלה על כלל מצות התורה לא ימוט לעולם, שהיה אפשר שימוט לפעמים גם כי יהיה נזהר בכל מצות התורה ובעשותו גם את אלה לא ימוט לעולם, וכן ישעיה ראה

בדורו שלא היו נזקרים באותם השפעה דברים שהם ג"כ לפנים מן השורה והנהיר עליהן, וכדי שיחזיקו בינם אמר הוא מרומים ישפון מצודות סלעים משגבו וגו', כי ישיג בהן שֶׁכָּר וּמַעֲלָה יִתְיַרְרָה בְּהִיּוֹתוֹ נִזְקֵר בְּכָל מַצּוֹת הַתּוֹרָה וּבְאֵילּוֹ הַשֵּׁשׁ שֶׁהֵם לְפָנִים מִן הַשּׁוֹרָה, וְכֵן מִיכָּה עַל ג' שֶׁהָיוּ רַפּוּיּוֹת בְּיָדָם בְּזַמְנּוֹ, וַיִּשְׁעֶיָה עֲצֻמוֹ רָאָה אַחַר כָּף כִּי הִמְשִׁפֵּט וְהִצְדָּקָה הָיוּ רַפּוּיּוֹת בְּיָדָם וְהִזְהִיר עֲלֵיהֶן, וְחִבְּקוֹק רָאָה בְּזַמְנּוֹ שֶׁכִּמְעַט אֲבָדָה הָאֲמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיָּהֶן וְהִזְהִיר עַל הָאֲמוּנָה שֶׁאִמַּר וְצָדִיק בְּאֲמוּנָתוֹ יִחְיֶה, כִּי גַם שִׁיְהִיָּה צָדִיק וְהוּא שׁוֹמֵר כָּל הַתּוֹרָה פְּנֹלָה עֵינָם חַיּוּתוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבַעַ"ב יִהְיֶה עַל הָאֲמוּנָה, וְא"כ מֵה שֶׁאָמְרוּ הַעֲמִידֵן יִרְצֶה לֹמַר כִּי הָרֵאשׁוֹנִים הָיָה עֵינָם אֲזַנְהֵרְתֶם לְיִשְׂרָאֵל עַל תְּרִי"ג מַצּוֹת וְאֵלוֹ הָיוּ מַעֲמִידֵן עֵינָם כָּל הָאֲזַנְהֵרוֹת עַל אֵלוֹ הַדְּבָרִים הַרְפוּיִין בְּדוֹרָם כִּמּוֹ שֶׁכִּתְבִּיתִי: וְכֵן מֵה שֶׁאָמְרוּ שֶׁם בְּמִכּוֹת ד' גְּזֵרוֹת גָּזַר מֹשֶׁה עַל יִשְׂרָאֵל וּבְאוֹ ד' זְקָנִים וּבְטָלוּם, אֵין הַכּוֹנְנָה שֶׁחִלְקוּ עַל דְּבָרֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, אֶלָּא שֶׁמֹּשֶׁה גָּזַר אוֹתָן הַד' גְּזֵרוֹת קְשׁוֹת עַל יִשְׂרָאֵל וּבְאוֹ אֵלוֹ הַד' זְקָנִים וּבְקִשׁוֹ רַחֲמִים מֵהָאֵל יִתְב' עַד שֶׁנִּתְבַּטַּל קוֹנְשֵׁי אוֹתָן הַגְּזֵרוֹת.

וְנִתְבָּאָר כִּי אֵין תּוֹסֶפֶת וְגִרְעוֹן בְּתוֹרַתְנוּ הַתְּמִימָה לֹא בְּמִפְנֵי שֶׁ בָּהּ וְהִיא תּוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב וְלֹא בְּפִירוּשָׁה וְהִיא תּוֹרָה שְׁבַע"פ: וְאֵנִי אוֹמֵר כִּי עֵינָם הַצִּיּוּי וְהָאֲזַנְהֵרָה שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף וְלֹא לְגַרְוֵעַ בְּתוֹרָה הוּא בְּתוֹרָה שְׁבַע"פ, כִּי תּוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב הָרִי הִיא כְּתוּבָה לְפָנֵינוּ וְחַתּוּמָה נִיִּתְנָה אֵין מִי שִׁיּוּכַל לְהוֹשִׁיט יָדוֹ לְגַעַת בָּהּ בְּתוֹסֶפֶת וְגִרְעוֹן, וְכִמּוֹ שֶׁהַשֵּׁיב הַמִּתְלוּצֵץ לִיִּנְאֵי הַמֶּלֶךְ עַל מֵה שֶׁאִמַּר וְתוֹרָה מֵה תִּהְיֶה עֲלֶיָה אִמַּר הָרִי הִיא כְּרוּכָה וּמִנְחַת בְּקָרוֹן זֵוִית כָּל הַרוּצָה לְלִמּוּד יָבוֹא וְיִלְמּוּד, הַמַּצּוֹת כְּתוּבוֹת בְּתוּכָה וְלֹא יִשְׁתַּפְּחוּ, וְאִם כֵּן עֵינָם הָאֲזַנְהֵרָה בְּתוֹסֶפֶת וּבְגִרְעוֹן הוּא בְּתוֹרָה שֶׁבַע"פ, וְכֵן נִרְאָה מִמֵּה שֶׁכְּתוּב בְּאֲזַנְהֵרָה זֹו לֹא תוֹסִיפוּ עַל הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֲתֶכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ וְגו' אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֲתֶכֶם, לֹא אִמַּר עַל הַדְּבָר הַכְּתוּב בְּסִפְר הַתּוֹרָה הַזֶּה אֶלָּא אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֲתֶכֶם, לְהוֹרוֹת עַל תּוֹרָה שְׁבַע"פ וְהִיא בֵּינוּ לְבֵינֵינוּ שֶׁהוּא מְצַוֶּה אוֹתָנוּ עַל פֶּה, וְכִמּוֹ שֶׁאִמַּר הַכְּתוּב וְנִבְחַת מִבְּקָרָךְ וּמִצִּאֲנָךְ כִּי אֲשֶׁר צִוִּיתָךְ וְהִיא בְּתוֹרָה שְׁבַע"פ שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ מֵאֵתוֹ יִתְב' עֲלֶיָה כִּי לֹא נִמְצָא בְּתוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב צִוִּי עַל דֵּינֵי הַזְּבִיחָה: וְכֵן מֵה שֶׁנֶּאֱמַר לִיהוֹשֻׁעַ לֹא יָמוּשׁ סִפְר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמָרוּ וְגו', עֵינָם הַצִּיּוּי הַזֶּה הוּא עַל הַתּוֹרָה שְׁבַע"פ כִּי תּוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב כִּפְשָׁטָה אֵין צִוְרָךְ לְהַגִּיט בָּהּ כָּל יְמֵינוּ יָמִים וְלַיְלוֹת אֶלָּא עַל תּוֹרָה שְׁבַע"פ נֶאֱמָרָה, כִּי רַחֲבָה מֵאֲרֵץ מִדְּבָר וְגו' וְהִיא נוֹהֶגֶת עִם מֵה שֶׁכְּתוּב בְּסִפְר הַתּוֹרָה, וְזֵהוּ שֶׁאִמַּר לְעֲשׂוֹת כְּכֹל הַכְּתוּב בּוֹ, לֹא אִמַּר כָּל הַכְּתוּב אֶלָּא כְּכֹל הַכְּתוּב לְרַמּוּז עַל תּוֹרָה שְׁבַע"פ שֶׁיֵּשׁ לָהּ רַמּוּז וְדַמְיוֹן בְּמֵה שֶׁכְּתוּב בְּתוֹרָה עַל דְּרָךְ הַמַּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרָשֶׁת בָּהֶן: פָּרָק שֵׁשֶׁה וּשְׁלִשִׁים יֵשׁ מְקוֹם לְקַטְנֵי אֲמָנָה לְהַרְהֵר עַל אֲמוּנַת עֵינָם זֵה עַל דְּבָר הַמְּחַלּוֹקוֹת שֶׁנִּחְלָקוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל מִשְׁנֵים קַדְמוֹנִיּוֹת, מִזְמַן הַסְּמִיכָה נְשִׂיא וְאֵב ב"ד זֵה אוֹמֵר לְסַמְנֵךְ זֵה אוֹמֵר שֶׁלֹּא לְסַמְנֵךְ עַד שֶׁנִּרְבּוּ תַלְמִידֵי שְׁמַאי וְהִלֵּל וְח"ו נְעֲשִׂית הַתּוֹרָה כְּשִׁתִּי תוֹרוֹת, וְכֵן הָאֲמוּרָאִים וְהַגְּאוּנִים וְהַחֲכָמִים הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם עַד הַיּוֹם חוֹלְקִים זֵה מִתִּיר וְזֵה אוֹסֵר וְזֵה מְחַיֵּיב זֵה מְטַמֵּא וְזֵה מְטַהֵר בְּדָבָר אַחַד, וְאִם הָאֲמַת הוּא כְּמִי שֶׁמִּתִּיר אוֹ מְטַהֵר אוֹ פוֹטֵר וְזֵה מְחַיֵּיב זֵה מְטַמֵּא זֵה מְטַהֵר בְּדָבָר אַחַד, וְאִם הָאֲמַת הוּא כְּדְבָרֵי הָאֲחֵר יְהִי שֶׁכִּנְגְדוֹ גּוֹרֵעַ מִמֵּה שֶׁכְּתוּב בְּתוֹרָה, וְכִמּוֹ שֶׁאָמְרוּ זֵה לְזֵה בְּמִשְׁנַת זְבָחִים אִם כֵּן אֲתָה מוֹסִיף עַל מֵה שֶׁכְּתוּב בְּתוֹרָה, א"כ אֲתָה גּוֹרֵעַ וְכו', וְאִם נִחְפָּשׁ נִמְצָא מִחְלּוֹקַת זֵה בְּרוּב דֵּינֵי הַתּוֹרָה, וְעַם מֵה שֶׁכְּתָבִיתִי ב'פ' שֶׁלְּפָנַי זֵה שֶׁעֵינָם הָאֲזַנְהֵרָה בְּכָל תּוֹסִיף וּבְכָל

תגרע הוא בתורה שבע"פ יקשה יותר כי רוב המחלוקת שנפלו בין החכמים הם בתורה שבע"פ: ותשובת דבר זה כפי דיני התורה היא, כי התורה צוה את רבים להטות, והוא כי אחר שמסר האל ית' למשה רבינו פללות פירוש התורה ופרטותיה בסיני מה שאי אפשר בטבע שכל אנושי לקבל לרובויים ועמקם פדכתיב (איוב י"א) ארופה מארץ מדה, והוא ריבוי אריכות דיני התורה, ורחבה מני ים והוא רחב עומק דיני התורה פעמקה של ים, ולא למדה משה אלא מפי הגבורה שהיה נותן בו פח לקבל כל אורף ורחב דיני התורה בפרטות אפילו מה שתלמיד עתיד לומר בפני רבו, והוא לא היה יכול ללמוד לאהרו ולבניו ולזקני ישראל ולכל ישראל כל מה שלמד, כי מה שלמד מפי הגבורה ביום אחד מן המ' יום לא היה מספיק ללמדה להם בשנה אחת מן המ' שנה שנתעכבו במדבר, ואם הספיק ללמד להם בשנה אחת מה שלמד ביום אחד ונמצא שלמדו כל התורה במ' שנה כמו שלמדה הוא במ' יום, היה מפני שישאל שבאותו הדור היו מוכנים לשמעו כולם מפי הגבורה אנכי ולא יהיה לה והיו דור שכלו דור דעה ולא ניתנה תורה שלימה כמו שלמדה משה רבינו מפי הגבורה אלא להם שהיו אוכלי לחם אבירים לחם שמלאכי השרת ניוזנין ממנו, ומשם והלאה בדורות הבאים היו מוסרים זה לזה כללי התורה וקצת פרטות, כי לא היו מספיקים הדורות הבאים כל התורה כמו שלמדוה יוצאי מצרים, אלא שהיו דורשים התורה במדות שהיא נדרשת בהם כפי מה שנמסרו בידם ללמוד מהם פרטי דיני התורה כל אחד כפי חכמתו וכפי השגתו לדרוש וללמוד הרבה בדיני התורה בלי שום מחלוקת, כי כל זמן שהיתה נבואה בישאל היו מוכנים ללמוד דיני התורה על ידי המדות שנדרשת בהם בלי שום מחלוקת פנתינתן מסיני, ואחר אנשי פנסת הגדולה שפסקה הנבואה לא היו מוכנים ללמוד כל הדברים בבירור, והיו נופלים להם ספקות בעניני הלמידות עד שהיו באים לידי מחלוקת מצד קבלתם, זה מתיר וזה אוסר וכו', ולזה אמרה המשנה משה קבל תורה מסיני, כי לא היה פח והכנה בידו ללמדה כי אם מסיני מפי הגבורה, וכן למדה לכל ישראל כמו שבארנו, אלא מפני שהושע היה נכנס לארץ והיה מלמדה הוא ובית דינו לדור אחר שלא שמעו בסיני אנכי ולא יהיה לה ולא היו מוכנים ללמוד בולה אלא פללותיה וקצת פרטותיה, לכן אמר שמסרה ליהושע, כלו' שמסר לו שילמדה דרו פללות על ידי המדות, דרו מסירה שיוכלו ללמוד פרטיה מן פללותיה וכן עד אנשי פנסת הגדולה שמסרוה הנביאים להם, ואחריהם שפסק הנבואה נולדו הספקות והמחלוקת כמו שנתבאר, ועל זה אמרה תורה אחרי רבים להטות, במה שיחלקו בו בדיני התורה בדורות הבאים ואחר שיטו אחרי רבים הרי זה כמו הלכה למשה מסיני, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, והמיעוט נגררים אחר הרוב, והרי שאין בכל דיני התורה לא תוספת ולא גרעון כי הכל הולך אחר הרוב, ומה שאמרו (ביבמות י"ד) על מחלוקת צרת הבת איכא מ"ד לא עשו ב"ש פדבריהם ואיכא מאן דאמר עשו וכו', אפ"ה אחר שנפסקה הלכה כב"ה הרי היא פהלכה למשה מסיני ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, וכן בשאר התנאים והאמוראים החולקים בדיני התורה אחר שנפסק הלכה פאחד מהם: ולא לבד בענין המחלוקות עשה רושם הפסק הנבואה, אלא גם לענין השמטת חלק מישאל מתורה שבעל פה והם הצדוקים והביריהם, כי תורה שבכתב לא יכלו להכחיש להיותה פתובה וחתומה מזמן נתינתה והיה ס"ת ביד כל שבט ושבט מכתבת מרע"ה, ותורה שבע"פ גם כן כל זמן

היות נבואה בישראל לא יכלו להכחיש, כי כמו שהיו רואים שהיתה הנבואה משפעת בישראל, כך היו מאמינים ג"כ בתורה שבע"פ שניתנה למשה בנבואתו בפירוש התורה גם כי לא נכתבה, אבל אחר שנפסקה השפעת הנבואה הכחישו ג"כ מה שהיה להם מקובל בפירוש התורה מנבואת משה, כיון שלא היה כתוב בפירוש מאז עד עתה: פירק שבעה ושלשים אחר שהנחנו כי לא אירע לא תוספת ולא גרעון בחקי התורה מענין המחלוקת, צריכין אנו לדרוש ולחקור מזמן נתינת התורה אם קיימו אותה בכל דור ודור בהיותם צדיקים ובלי שעבוד: ואחר החקירה הזאת נראה, כי יש הרבה מן המצוות שלא נהגו ולא נצטוו בהן בדור המדבר, ואין דברינו עתה בענין המילה שהיה סכנה בקיומה ומצוות פסח הנמשכת ממנה, כ"א בשאר והם המצוות שניתנו בערבות מואב, כמו מצוות נחלות שנתנה על ידי קריבת בנות צלפחד אחר שנצטוו משה ואלעזר בנשיאת ראש בני ישראל בערבות מואב, ואם פן בכל המ' שנה שהיו במדבר לא נהגו בענין הנחלות שנכלו בפני הקרובים אשר אין להם בנים או בנות כמשפט מה שנצטוו אחר כך, וכן דיני המוספים שנאמר אח"כ שם בפירוש פינחס שלא נאמרו קודם בפירוש אמור, וכן פירוש נדרים ושבועות והיתרן ומה שבין איש לבתו ולאשתו, וטהרת הכלים והכשרן וכל מה שנאמר בפירוש מטות ומסעי דבר שהוא חובת הגוף, וכמו שנאמר בסוף ספר במדבר אלה המצוות וגו' אשר צוה ה' את משה וגו' בערבות מואב וגו', וכן כל המצוות שנאמרו במשנה תורה שלא נזכרו קודם, היה נראה שנתחדשו בערבות מואב ואם פן לא נהגו קודם, ולא קראו קריאת שמע דור המדבר כיון שלא הוזכרו פירוש שמע והיה אם שמוע כ"א במשנה תורה, וכן לא הניחו תפילין ולא נתנו מתנות משפט הפהנים ולא נשא ולא גירש אדם בקידושין וגט, וכן שאר הדברים שהם חובת הגוף ולא הוזכרו בספרים הראשונים, וזה דבר קשה ותימה, שהרי דור המדבר היו דור שכלו דעה ולא ניתנה תורה אלא להם ואיך יכלו לעסוק בכלם אם לא נשלמה נתינתה עד אחר שבאו לערבות מואב, שפיר מתו וכלו מתי המדבר משבאו למדבר ציון, כדכתיב ויבואו בני ישראל כל העדה ודרשו עדה שלמה שפיר פלו מתי מדבר, ומשה רבינו ע"ה לא נצטער שלא נכנס לארץ על שלא אכל מפריה כ"א לקיים מצוות שבה, ונהרי לא קיים מצוות ק"ש ומצוות תפילין ואם קיימם קודם מותו לא התמיד בהן שלשים ושבועה ימים שלמים כמו שכתוב בראש משנה תורה ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש וגו' חודש שבט והוא מת בשבעה באדר: אלא שהאמת הוא שכל המצוות שהוזכרו במשנה תורה אפילו אותן שלא הוזכרו כלל בספרים הקודמים כולם נאמרו בסיני ובאהל מועד, וכמו שאמר הכתוב הואיל משה באר את התורה הזאת וגו', לא בא אלא לבאר מה שזכר לו קודם, וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל בהקדמת משנה תורה, כי לא נתחדש לו בערבות מואב כ"א דברי הברית אבל המצוות שזכרו בפירוש מטות ומסעי נראה בפירוש שלא הוזכרו כ"א שם בערבות מואב, וכמו שזכר בקצתן וכתוב בסוף הספר אלה המצוות וגו' אשר צוה ה' ביד משה בערבות מואב.

ואפשר שלא כתב הרמב"ן ז"ל שלא נתחדשו לו בערבות מואב כ"א דברי הברית, אלא על מצוות שהוזכרו במשנה תורה שאמר עליהן משה הואיל משה באר וגו', אבל אותן שהוזכרו בהן בפירוש שנאמרו בערבות מואב בפירוש מטות ומסעי, נראה שלא הוזכרו קודם, וא"כ לא עסקו דור המדבר בכל התורה כולה, ופירוש נחלות שנאמר בערבות

מוֹאֵב הַיָּא מִקְרָא מוֹעֵט וְהַלְכוֹת מְרֻבּוֹת וְלֹא עֶסְקוּ בָּהֶן, וְאִפְּי' בְּאוֹתָן שֶׁהֵן בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה וְלֹא הֵנוּכְרִי קוֹדֵם, וְכַתֵּב הַרְמַב"ן ז"ל כִּי אוֹלֵי לֹא נִהְגוּ בְּאוֹתָן הַמִּצְוֹת רַק בְּאַרְצָא אַע"פ שֶׁהֵן חוֹבֵת הַגּוֹף: וְאִפְּשֵׁר לֹאמַר כִּי גַם שְׁלֹא נִהְגוּ בְּאוֹתָן הַמִּצְוֹת רַק בְּאַרְצָא וְשִׁקְצָתָן לֹא הֵנוּכְרִי אֲלֵא בְּעֶרְבוֹת מוֹאֵב כְּמוֹ שֶׁכְּתִיבִי, עַכ"ז הָיוּ עוֹסְקִים בְּכָל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה בְּדוֹר הַמִּדְבָּר, וַיְחִידֵי סְגוּלָה מֵהֶם תְּפִשׁוּ אֲנֻמְנוֹת אֲבוֹתָם לְשִׁמּוֹר כָּל הַתּוֹרָה וְחֻקֶּיהָ, כְּאַבְרָהָם אֲבִינוֹ שֶׁמִּצְוֵינוֹ שֶׁעָשָׂה אֶת כָּל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה עַד שֶׁלֹּא נִיְתְּנָה כְּדִכְתִּיב עֵקֶב וְגו' מִצְוֵי חֻקוֹתֵי וְתוֹרוֹתֵי וְגו', וְכֵן הָיוּ נוֹהֲגִים יִצְחָק וְיַעֲקֹב אַחֲרָיו עַד מֵרַע"ה, כִּי שִׁבְט לֵוִי הָיוּ תוֹפְסִים יְשִׁיבָה בְּמִצְרַיִם וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה שֶׁקִּבְּלוּ מֵאַבוֹתָם, כִּי אַבְרָהָם אֲבִינוֹ בְּנִבְוָאָה נִאֲמָרָה לוֹ כָּל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקוֹלֵי וְהוּא קוֹל הַנְּבִוָּאָה ע"י מִלְאָךְ, וּמִפְּנֵי שֶׁאַבְרָהָם אֲבִינוֹ פָּרַס מִצִּיאוֹתוֹ ית' לְכָל הָעוֹלָם הִזָּה רְאוּי שֶׁתִּנָּתֵן הַתּוֹרָה עַל יָדוֹ, אֲלֵא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה עֲדֵינָא שׁוּם אֲנֻמָּה וְלִשׁוֹן רְאוּיָה לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה הַיְדִיעָה לוֹ מֵעַתָּה לְזִכְרוֹתָ בָּהּ וְהַמְתִּין עַד דּוֹר הַמִּדְבָּר שֶׁיִּקְבְּלוּהָ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוֹ ע"ה, וּמֵאַבְרָהָם עַד מֹשֶׁה הָיוּ עוֹסְקִים בָּהּ וּמְקַיְימִים אוֹתָהּ קִצְתָם בְּכָל דּוֹר וְדוֹר עַד זְמַן נְתִינָתָהּ, וּמִשְׁנֵיתָנוּ עֲשִׂוֹת הַדְּבָרוֹת עַל פִּי הָאֵל ית' יָדְעוּ וְהִשְׁפִּילוּ כָּל הַתּוֹרָה בְּעֲשִׂוֹת הַדְּבָרוֹת אֲשֶׁר בָּהֶם נִכְלָלוֹת כָּל מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה וְחֻקֶּיהָ, כְּפִי הַרְמַזִּים שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹתֵיּוֹת י' הַדְּבָרִים שֶׁהֵם תְּרִי"ג הַמּוֹרִים עַל תְּרִי"ג מִצְוֹת, וְאַחַר כֵּן נִתְּפָרְשָׁה כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה בְּפִרְטֵיהָ, וְא"כ נִמְצָא כִּי אִפִּי מֵה שֶׁנֶּאֱמַר אַח"כ בְּעֶרְבוֹת מוֹאֵב נִרְמַז לָהֶם קוֹדֵם בְּעֲשִׂוֹת הַדְּבָרוֹת, וְיָדְעוּ הַרְמַזִּים ע"פ הַגְּבוּרָה וְעֶסְקוּ דוֹר הַמִּדְבָּר בְּכָל הַתּוֹרָה כְּנֹלָה בְּדֶרֶךְ זֶה, וּקְיָמוּ קִצְתָם אֶת כְּנֹלָה זוֹלַת מֵה שֶׁאֵי אִפְּשֵׁר לְקַיְימוֹ כ"א בְּאַרְצָא יִשְׂרָאֵל, וְלִכְךָ הִזָּה מִצְטַעַר מֵרַע"ה עַל שֶׁלֹּא נִכְנַס לְאַרְצָא וְלֹא הִזָּה יָכוֹל לְקַיְיֵם מִצְוֹת הַתּוֹלוֹיוֹת בָּהּ, כִּי כְּבָר קִיַּיֵּם מֵה שֶׁהִזָּה אִפְּשֵׁר לְקַיְיֵם חוֹצָה לָהּ: וְאִפְּלוּ מִצְוֹת סוּפָה שֶׁהִיא רְמַז לְעֻנְיֵי כְּבוֹד שֶׁסִּפְּכוּ עֲלֵיהֶם כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה אִפְּשֵׁר שֶׁהִיְתָה נוֹהֶגֶת בַּמִּדְבָּר מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה, רְמַז לְמֵה שֶׁהִזָּה הוּוֹה בְּכָל הַשָּׁנָה כְּנֹלָה שֶׁהָיוּ מְסוּכְכִים בְּעֻנְיֵי הַכְּבוֹד, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִים שְׁבַעַת יְמֵי חַג הַמִּצְוֹת בְּאִיסוֹר חֲמִץ וְאֲכִילָה בְּלִיל ט"ו וְחַג הַשְּׁבוּעוֹת שֶׁהֵם חוֹבֵת הַגּוֹף, וְכִמוֹ שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִים בָּהּ הַרְאֵשׁוֹנִים אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְנִרְעַם רְמַז לְמֵה שֶׁיִּקְרָה לְנִרְעַם בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם, כִּי אִפְּלוּ עִירוּבֵי תְּבִשְׁלִין קִיַּיֵּם אַבְרָהָם אֲבִינוֹ וְכִמוֹ שֶׁדָּרָשׁוּ ז"ל, וְהַמִּצְוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ מְחֻיָּבִים בָּהֶם מִצַּד הָעֵדֶר הַכְּנֻתָם כְּמִזְוָה וּמִעֲקָה, שֶׁאִפְּלוּ הָיוּ עוֹשִׂים סוּכּוֹת מִמֶּשׁ לֹא הָיוּ חֲיִיבִים בָּהֶן כְּמִזְוָה שֶׁהִיְתָה דִּירַת עֲרָאִי, שֶׁהָרִי הָיוּ נוֹסְעִים ע"פ הַדְּבֹר, וְהִזָּה נִחְשָׁב לָהֶם הַהֲתַעֲסָקוֹת בָּהּ כְּאִילוּ קִיַּיֵּמוֹם, שֶׁהָרִי ג"כ בְּכָל הַדְּרוֹת יֵשׁ כְּמֵה מִצְוֹת שֶׁאֵין קִצְתַּת הַפְּרִטִים חֲיִיבִים בָּהֶם מִצַּד הָעֵדֶר הַכְּנֻתָם, כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ שְׂדֵה שֶׁאֵינוֹ חֲיִיב בְּמִצְוֹת הַתּוֹלוֹיוֹת בָּהּ, וְכֵן הִרְבֵּה מִצְוֹת, וְכִמוֹ שֶׁכְּתִיבִי בְּהַקְדַּמַּת קְרִית סֶפֶר: וְאִפְּשֵׁר כִּי גַם שְׁחַג הַמִּצְוֹת וְהַשְּׁבוּעוֹת נִהְגוּ בַּמִּדְבָּר, חַג הַסּוּכּוֹת לְעֻנְיֵן יְשִׁיבָה בְּסוּפָה לֹא נִהְגוּ שֶׁהָרִי הָיוּ מְסוּכְכִים בְּעֻנְיֵי כְּבוֹד וְאִיךָ יַעֲשׂוּ סוּפָה תַּחַת שֵׁם סוּפָה, וְלִכְךָ אָמַר הַפְּתוּב לְמַעַן יָדְעוּ דוֹרוֹתֵיכֶם כִּי בְּסוּכּוֹת הוֹשְׁבֵתִי וְגו', כִּי לֹא נִצְטוּוּ בְּמִצְוָה זוֹ מִיָּד כ"א לְדוֹרוֹת הַבָּאִים אַחֲרָי דוֹר הַמִּדְבָּר: וְרְאוּי לְתַת טַעַם בְּמָקוֹם זֶה לְמֵה שֶׁרְאוּנוּ שֶׁהוֹקֵבַע חַג הַסּוּכּוֹת רְמַז לְעֻנְיֵי כְּבוֹד, וְלֹא הוֹקֵבַע שׁוּם רְמַז לְגִס הַבָּאָר וְהֵמֵן שֶׁהִתְמִידוֹ גַם כֵּן כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר בְּזִכְרוֹת הָאֲחִים הָרוּעִים.

וְאִפְּשֵׁר לֹאמַר כִּי גַם שֶׁהַבָּאָר וְהֵמֵן הָיוּ גִסִּים מְפֹרְסִים לְעֵין כָּל וְהִתְמִידוֹ כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה, כִּיּוֹן שֶׁהִזָּה דְבַר הַכְּרָחִי שֶׁא"א בְּלֵי מִצִּיאוֹתָם כָּלֵל לֹא הוֹקֵבַע רְמַז לָהֶם, אֲבָל עֻנְיֵי

כבוד שלא היה כל כך הכרחי כמו הם אלא כדי שלא יהיו בחורב ביום וקרח בלילה, הוקבעו ימי החג רמז לענינם, כי גם בדבר שלא היה הכרחי כמאכל ומשתה עשה האל ית' גם ופלא עמם במדבר, וכן ג"כ בישיבת סופה בכל שנה יש רמז לעני כבוד, אבל באכילת לחם ושתיית יין או מים באיזה יום בשנה נעשה רמז למן ולבאר ונהרי שבכל ימות השנה אוכלים גם כן לחם ושתיים מים, וכמו שאהרן היה אוהב שלום ורוח ומשים שלום בין איש לחבירו ובין איש לאשתו והיה מתנהג עמם לפני משורת הדין, כן היה ענין עני כבוד שהיו בזכותו טובה שלא היתה הכרחית אלא לפני מן השורה כמו שגזפר, אבל הבאר והמן שהיו הכרחיים היו בזכות משה ומרים, שהיה ענינם הכרחי לאומה ישראלית כלתם ומים, והיא התורה שנמשלה להם, שמשה רבינו היה מלמד תורה לאנשים ומרים לנשים במה שהן חייבות, ונרמז באלו השני נסים ההווים על ידם כי כמו שא"א לאדם לחיות בלא לחם ומים כן א"א בלי תורה, וכמו ששנו במשנה אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח, ונמשלה התורה ללחם בערף אל התורה כולה המחוייבת לאנשים למזון נפשם, כלתם למזון הגוף, ונמשלה גם כן התורה למים בערף מקצתה והיא המחוייבת לנשים לבד, כי אין המים מזון אלא הכנה ועיפול למזון, כן האשה היא מחוייבת בקצת מצות והן אותן שאין הזמן גרמא כדי שתוכל להזמין ולהכין עניי האיש הלומד תורה, כערף המים אל הלחם, והיה רמז עניי הכבוד בכל שבעת ימי החג ולא הספיק ביום הראשון כלולב שכתוב בו ולקחתם לכם ביום הראשון, לרמז על כל שבעה עניי כבוד מד' רוחות ומעלה ומטה ואותה שהיתה מקדמת לפניהם, והיה הרמז הזה ג"כ בימים אלו אחר ימות החמה שידעו שהגינו עליהם הענינים מתוקף חומה, ועיקר צרכם אליהו היה מצד חום החמה במדבר, והיו חג המצות נחג הסוכות רמז ליציאת מצרים ולמה שקרה לישראל בזמן יציאתם ואחרי כן, והם דברים פרטיים חמץ ומצה בפסח וסופה בימי החג, אבל חג השבועות הרומז למתן תורה אין בו דבר פרטי באותו יום מפני שהוא כולל כל התורה כולה הפלולה בעשרת הדברות שנשפכו ביום המקודש ההוא, וימי פסח היו שבעה כי לא היתה יציאתם שלימה עד יום השביעי שהוא יום קריעת ים סוף ושראו ישראל את אויביהם מצרים מת על שפת הים, וכמו שאמר הנביא כימי צאתה מארץ מצרים אראנו נפלאות, כי לא היה יום אחד יציאת מצרים כ"א שבעה ימים עד שראו הנפלאות על הים, וכן יראם לעתיד: ונחזור למה שהיינו בו אם נהגו כל המצות בכל הדורות הבאים, ונאמר כי בדור המדבר אפשר שלא נהגו כולם כפי מה שכתבנו, אבל אחר פניסתם לארץ נתחייבו בכלם כמו שנצטוו בתורה, וזהו שנאמר ליהושע לא ימוש ספר התורה הזה מפיה ונהגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו וגו', כי מהיום ההוא והלאה נצטוו בכל התורה כולה כמו שאמר לעשות ככל הכתוב בו, כלומר גם כן עד עתה לא נהגו בקצתן דרך חיוב, ואפילו מאותן שהן חובת הגוף מפאן והלאה תהגה בה כדי שתשמור ככל הכתוב בה, ונהרי בימי עזרא כשעשו סוכות פתוב כי לא עשו בני ישראל כן מימי יהושע בן נון, ואמרו חז"ל בערכין אפשר בא דוד ולא עשה סוכות וכו' אלא מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע לשמיטים ויובלות וכו'.

שנראה כי לכן תלו בימי יהושע בן נון כי מאז הוחל להיותם זהירים לשמור כל התורה כולה כמו שכתבתי: פרק שמנה ושלשים וכו' לענין התוספת, והן התקנות והגזרים וכל

מה שאנו נוהגים בענייני המצות בזמנים אלו, ראוי לדעת אם היו נוהגים כן בכל הדורות, ולמה תקנו בדור אחד מה שלא תקנו בדורות העוברים פי ה'יה די לנו במה שאסרה התורה, האם הדורות האחרונים טובים מהראשונים שיטלטלו מרשות היחיד ורשות הרבים לכרמלית, ויאכלו בלי נטילה וישאו שניות, קודם שבא שלמה המלך ע"ה, ואחריו יחמירו עליהם בכל אלה, וכן התקנות שנתקנו אחר כך הן רבות מספור עד שכמעט נראה שנסתמנה התורה ח"ו ממה שהיתה קודם ברוב הגזרות והגדרים המעורבים בכלל דיניה: ונאמר כי לא מטובות הדורות האחרונים בא להם תוספת התורה בקבלם על עצמם גדרים וסייגים מה שלא קבלו הראשונים, כי צפרנם טובה מפרסם של אחרונים, ולא הוצרכו לעשות גדר וסייג כדי שלא יגעו.

בגוף איסור התורה, פי הם היו זהירים בה ולא יגעו בה גם פי יהיו קרובים אליה בלי שום גדר וסייג, ומשה ויהושע לא גזרו שום דבר כ"א שתקנו תקנות, באמרם משה תקן להם לישראל ויהושע תקן עשר תקנות, וכשהגיע הזמן לשלמה המלך ע"ה אחר שבנה ביהמ"ק ראה לגזור גזרות ולגזור גדרים לתורה לכבוד השכינה הנראית בבית הגדול והקדוש, כדי שלא יהא נקל לאדם לעבור על גוף תורה הנאסר מפי האל, אשר, שכנינתו נראית ונגלית בבית המקדש, ואם יבוא לעבור יגע במה שהוא גדר וסייג ולא בגוף האיסור עצמו, וראה הדברים ההווים כמו הטומאה שיארע בעת האכילה וכמו כן שבת ועריות שנפשו האדם מחמתו, וגזר עליהם מה שגזר כדי שלא יבואו לגעת באיסורי תורה, וכן כל הדברים שגזר ותקן במה שהיה קרוב לגעת באיסור תורה הרחיק ועשה גדר, כדכתיב אזו וחקר תקן משלים הרבה, נראה שהרבה תקנות עשה ועשה אונים לתורה כמו שדרשו חז"ל על און, והיתה התורה דומה לכפיפה שאין לה אונים וע"י הגדרים עשה לה אונים שלא יגעו בה, כמו הכפיפה שנוטלין אותה באזניה ואין בוגעין בה, וכן עזרא תקן תקנות והוא ואנשי פנסת הגדולה צוו על הגדרים, וכמו ששינינו באבות הם אמרו ג' דברים הוו מתונין בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה, ומפני שאין מקצוע גדול בתורה כדיני ממונות אמר הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה, לירד לעומק הדין, וכן מפני שלא יפול הגדר וסייג כדיני ממונות כי מה שנתמיר על זה יהיה קלות לחבירו, אמר הוו מתונים בדין, לצדק ב' הכתות, ועל זה העמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לשאר התורה: וגדרים וסייגים אלו גם פי הם רבים וברוב מצות התורה ואזהרותיה, אינם מתערבים בתורה פי הם נזכרים שהם תקנות וסייגים לקיום התורה במה שאנחנו הולכים בהם להקל, גם פי בקצתם עשו להם חכמים חיזוק כשל תורה הם נזכרים שהם מדרבנן ולא יפול שום תוספת ושינוי בתורה בגללם: וגם בענין המנהגים החלוקים לפי המקומות, אין בזה שום שינוי וחילוף בתורה פי אל אחד בראנו וגוי אחד אנו ותורה אחת לכלנו, בכל תרי"ג מצות ופירושו וגדרו וסייגו וגם ברוב המנהגים הקבועים בכל ישראל, וכמו שאמרו מנהגן של ישראל תורה היא, ולא נפל שום חילוק בדבר המפורש והידוע שהוא מן התורה או מדרבנן, פי כלם זהירים בו, פי אם בדברים שאין להם עיקר בתורה, פי לא נמצא בדור מן הדורות במקום מן המקומות שיהיו נוהגים לאכול חלב או שום איסור מאיסורי תורה או לישא ערנה או שניה לה או בחילול אי זה יום מימי הקדושה, וכן בשאר כל דברי התורה אין שום הפרש בכל עדת בני ישראל בכל הדורות כמנהגן להתיר את האיסור בהיותם כשרים ועובדים

את השם, וכן בכל מה שתקנו חכמים ז"ל אין שום הפך, ואם יש מנהג חלוק הוא בדבר שאין בו איסור כמבקרי אבלים בשבת אם יאמרו להם שלום וכיוצא בזה, ובחילוף מנהג נוסח התפלות כפי המקומות אין שום חילוף בדבר עיקרי כמו בק"ש ובברכותיה, כי כלם מוספמים שהם ג' ברכות בשחר וד' בערב, וי"ח ברכות בתפלת צהריים בקר ערב, ומוספין ונעילה, וכל שאר הברכות שתקנו אנשי פנסת הגדולה, ולא נפל חלוק מנהג כי אם במיעוט בנסח שלהן מבלי חילוף ענין פוננת כל ברכה ושמינת סדרה: וגם דורות הראשונים הקודמים לאנשי פנסת הגדולה שתקנו נוסח כל הברכות, היו שומרים ענין פוננת כל ברכה ובכמה בדברים ההכרחיים לה כבירת ותורה וימים ומזון בברכת המזון, גם כי לא יהיה הנוסח שסדרו לנו אחר כך אנשי פנסת הגדולה, והיו מברכין קודם שיהנו מן העוה"ז כעין מה שהיו נהנים ממנו, שהיו מברכים על הלחם ברוך שברא לנו מזון זה, ועל פרי עץ או אדמה ברוך שברא לנו פרי זה לאכול, וכיוצא במלות אלו המורות על פוננת הברכה שלא יהנו מן העולם הזה בלתי, וכן כל אחד היה מתפלל לאל ית' והיה מסדר שבחו של מקום קודם, ואחר כך שאלת צרכיו, ואחר כך נתינת הודאה על חלקו, גם כי לא היה פנוסח זה שאנחנו מתפללים אלא כל אחד כפי צחות לשונו, כי מזמן משה רבינו ע"ה עד פנסת הגדולה היתה השכינה נגלית במקום הקרוב והיתה נבואה עדיין בישראל והיתה נשמעת תפלת כל יחיד ויחיד וברכתו לאל ית' על הנאתו מזה העולם וזהו הטעם אצלי על מה שנראה כי באותו הזמן לא היו מתקבצים ישראל בכל מקומות מושבותם ערב ובקר וצהריים במקום מיוחד להתפלל בו תפלת ציבור אלא כל אחד היה מתפלל ביחיד במקום שיזמן לו, כי.

לא מצאנו בנביאים וכתובים תפלת ציבור עד אחר החרבן שתקנו אנשי פנסת הגדולה י"ח ברכות ודברים שבקדושה שאינן בפחות מעשרה, וגם כי משה תקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה בשני ובחמישי ושבת והוא בכלל הדברים שאינן בפחות מעשרה, אפילו הכי לענין התפלה שלא היתה סגנון אחד בפי הפל אלא כל אחד כפי צחות לשונו, נראה שכל אחד היה מתפלל ביחיד במקום שיזמן לו והיתה תפלתו נשמעת כשם רבים לפני השכינה הנגלית במקום הקרוב, ואפשר ג"כ שהיו מתקבצים בבתי פנסיות בשני ובחמישי לפחות מימות משה רע"ה שתקן קריאת התורה בהם והיו מתפללים ג"כ אז בצבור כל אחד כפי פחו, ולא היתה שם חזרת תפלה כי לא היה נוסח מיוחד לה אלא כל אחד היה יודע ובקי בטיב הלשון ויודע לסדר תפלתו למה שנצטרף: פרק תשעה ושלשים והעיקר העשירי, כי השי"ת יודע מעשיהם של בני אדם ואינו מעלים עינו מהם, לא פדעת מי שאומר עוב ה' את הארץ אלא כמו שנאמר גדול העצה נרב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם וגו', ונראה כי רבה רעת האדם וגו', ונאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו', ע"כ לשון הרב ז"ל בעיקר זה: וכוננת עיקר זה וביאורו הוא כי ידיעתו ית' היא מקפת בכל מה שברא ומתמדת לעולם, ואין שום רגע בכל הזמנים שלא ידע האל ית' כל עניני העולם העוברים ההווים והעתידים, כי היה עולה על הדעת, כי ידיעתו ית' מקפת בכל מה שברא ויודע סתרי כל הדברים ומה שישתלשל מהם כשרוצה לדעתם, אבל לפעמים מעלים עינו מהם ואינו רוצה לדעתם, וזה אי אפשר להיות כי האדם שהוא משתמש בכלים חומריים והם החושים אינו משיג ויודע הדברים אלא כשהוא משיגן בחושים או שמדמה אותן אחר כך בחוש המשותף, וכל שלא ראה

דָּבָר אֶחָד אוֹ דוֹמָה לָהּ לֹא יוּכַל לְדַמּוּתוֹ, וְאֶפְיָלוּ מֵהַ שְׂרָאָה וְיַדַּע כְּשֵׁאִינוּ רוֹאֶהוּ וְאִינוּ מְדַמְּהוּ אִינוּ יוֹדְעוּ, וְלִפְעָמִים אִינוּ רוֹצֶה לְרֹאוֹתוֹ וְלֹא לְדַמּוּתוֹ, וְכִשְׁהוּא מְשִׁיג דָּבָר אֶחָד אִינוּ מְשִׁיג אַחֵר, כֹּל זֶה הוּא בִּידְעֵת הַשְּׂגָת הַדְּבָרִים הַגְּשָׁמִיִּים עַל יְדֵי הַחוּשִׁים יְדִיעָה שְׁלִימָה אוֹ חֲסֵרָה כֹּל אֶחָד כְּפִי הַשְּׂגָתוֹ, וְכֵן בְּהַשְּׂגַת הַשְּׂכָל יִקְרָה כֹּל זֶה שֵׁאִינוּ יוֹדְעַת דָּבָר שְׁפָלִי כִּי אִם בְּעֵת שֶׁהוּא מְשִׁיג אֲמַתּוֹתוֹ בְּשִׂכּוֹל בְּרֵאיוֹתָיו וּמוֹפְתָיו אוֹ כְּשִׁחוּזָר וּמְחֻשָּׁב בּוֹ וְיוֹדְעַת שֶׁהִשְׁיִגוּ וְיַדְעוּ יְדִיעָה גְּמוּרָה וְכַרְוּרָה, וְכִשְׁאִינוּ חוֹזֵר וְחוֹשֵׁב בּוֹ אֵין לוֹ בּוֹ יְדִיעָה, וְכֹל יְדִיעוֹת אֵלוּ הֵן בְּכַח בֵּין שְׂתֵהֵיָה יְדִיעָה אֲמַתִּית אוֹ לֹא, וְאֵין לְאָדָם יְדִיעָה כְּפוֹעֵל כ"א בְּזִמְנֵן הַתַּעֲסָקוּ בָּהּ כַּמ"שׁ: אָבֵל יְדִיעַת הָאֵל ית' הִיא יְדִיעָה אֲמַתִּית וּכְפוֹעֵל בְּכֹל הַנְּבָרָאִים וּמִתְמַדַּת בְּכֹל רְגָעֵי הַזְּמַנִּים וּבְכֹל הַנְּבָרָאִים, בְּבֵת אַחַת הֵיָה יוֹדְעַת שְׂיַחֲטָא אָדָם הָרֵאשׁוֹן וְשְׂיִזְכָּה מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד וְיַדְעַת שְׂצַחֲקָה שְׂרָה בְּקַרְבָּהּ וּמֵהַ שֵׁאֲמַר הָמָן בְּלִבּוֹ הַכֹּל בְּבֵת אַחַת כֹּל מֵהַ שְׂהֵיָה וְהוֹנָה וְיִהְיָה, שְׂאִם בְּבֵרִיאַת הַנְּמַצָּאִים לֹא הֵיָה צָרִיף פּוֹעֵל וְלֹא זִמְנֵן אֵלָא בְּרִצּוֹן לְבַד נַעֲשׂוּ הַשְּׂמַיִם וְהָאָרֶץ וְכֹל צְבָאָם אֵלָא שְׂרָצָה שְׂיִהְיוּ נַעֲשִׂים וְנְבָרָאִים בְּשִׁשָּׁה יָמִים וְעֵשְׂרָה מְאֻמְרוֹת בְּתַחֲלַת רְגַע כֹּל יוֹם אוֹ בְּסוֹפּוֹ, כֹּל שְׂפֵן בִּידְעֵת כֹּל הַנְּבָרָאִים שְׂבָרָא שֶׁהוּא יוֹדְעַם כְּפוֹעֵל, כִּי יוֹתֵר נִקַּל הוּא לִידְעַת מְלַבְרָא, שֶׁהָאָדָם יוֹדְעַת וְאִינוּ בּוֹרָא, וְכַמוֹ שֶׁהָאָדָם יוֹדְעַת מֵהַ שְׂעֵשָׂה בְּיָדוֹ מֵהוּתוֹ וְאִיכוּתוֹ כֹּל זִמְנֵן שֶׁהוּא לְפָנָיו אוֹ שְׂזוֹכֵר אוֹתוֹ, כֵּן וְיוֹתֵר יוֹדְעַת הָאֵל ית' לְעוֹלָם כֹּל הַנְּבָרָאִים מֵהוּתָם וְאִיכוּתָם וּמֵהַ שְׂנַמְשָׁף מֵהֶם, כִּי הוּא בְּרָאָם וְהֵם לְפָנָיו תָּמִיד וְאֵין לְפָנָיו שְׂכַחָה, כִּי הָאָדָם שׂוֹכַח מֵהַ שֵׁאִינוּ לְפָנָיו וְהוּא ית' כֹּל מֵהַ שְׂבָרָא הֵם לְפָנָיו גְּלוּיִים וְצַפוּיִים, וְכַמוֹ שֶׁהָאָדָם יוֹדְעַת מְטַבַּע מֵהַ שְׂבַתוֹף כִּיסוֹ כְּשֶׁהוּא לְפָנָיו גַּם כִּי אִינוּ רוֹאֶהוּ, כֵּן וְיוֹתֵר הוּא ית' יוֹדְעַת מֵהַ שְׂבַלְבּוֹ שֶׁל אָדָם כִּי הוּא לְפָנָיו לְעוֹלָם וְאֵין בְּשָׂרוֹ וְצַלְעוֹתָיו וְעוֹנְכֵי בְּשָׂרָה לְבוֹ עַד הַחֲלָל מְסָף מְבַדִּיל לְמֵהַ שְׂבַתוֹכוֹ, אִם נוֹלַד בְּחֲלָלוֹ דָּבָר גְּשָׁמִי אוֹ חוֹשֵׁב בּוֹ מְחַשְׁבָּה טוֹבָה אוֹ רָעָה אוֹ מְשַׁתְּנָה מִמְחַשְׁבָּה אַחַת לְזוֹלָתָהּ, וְכ"ש הַדְּבָרִים הַצְּפוּנִים וְנִסְתָּרִים בְּמִטְמוֹנִים כִּי אֵין מְחִיצָה שֶׁל בְּרִזָּל מִפְּסָקַת בִּידְעֵתוֹ, כִּי הָאָדָם שְׂרֵאֲיִתּוֹ מְשַׁגָּת ע"י חוֹשׁ גְּשָׁמִי, הַדְּבָר הַגְּשָׁמִי מְבַדִּיל רֵאֲיִתּוֹ, אָבֵל רֵאֲיִת הָאֵל ית' שֵׁאִינָה גְּשָׁמִית אֵין הַדְּבָר הַגְּשָׁמִי מְסָף מְבַדִּיל לָהּ, וְכֹל ד' יְסוּדוֹת וְהַנְּמַשָּׁף מֵהֶם וְעֵצָם רֵאשׁוֹן וְגִשָּׁם הַחֲמִישִׁי וְעוֹלָם הַמְּלֻאָכִים ג"כ כְּדָבָר גְּשָׁמִי לְעַרְףָּה מֵהוּתוֹ ית', כִּי כְּפוֹלֵם בְּרוּאֵיו וְתַלוּיִים בּוֹ וְלֹא יְצַוִּיר קִיּוּמָם זוֹלָתוֹ כְּמוֹ שְׂלֹא יְצַוִּיר קִיּוּם הַבַּיִת בְּהַרִיסַת יְסוּדוֹתָיו, כִּי הָאָדָם שְׂעוֹשָׂה כְּלֵי בְּיָדוֹ אַחֵר שֶׁגִּמְרוּ מִתְקִיִּים בְּעֵצָמוֹ גַּם כִּי יְצַוִּיר הָעֵצָרוֹ וְשְׂיַעֲדָר כְּפוֹעֵל מְפָנֵי שֵׁאִין הַכְּלֵי צָרִיף אֵלָיו אַחֵר שְׂנַגְמָר, אָבֵל כֹּל מֵהַ שְׂבָרָא הָאֵל ית' בְּרִצּוֹן וּבְמַחֲשָׁבָה לְבַד לֹא כְּפוֹעֵל גְּשָׁמִי אֵין קִיּוּמָם מִתְמַדַּת כִּי אִם בְּרִצּוֹנוֹ וּמְחַשְׁבָּתוֹ וְלִכֵּן לֹא יְצַוִּיר קִיּוּמָם זוֹלָתוֹ, וְכַמוֹ שֵׁאֲמַר הַפְּתוּב (תְּהִלִּים ל"ג) כִּי הוּא אֲמַר וַיְהִי הוּא צְנוּהַ וַיַּעֲמוּד, כִּי לְסַבַּת שְׂהֵיוּ וְנְבָרָאוּ כֹּל הַדְּבָרִים בְּאֲמִירָתוֹ וְחִפְצוֹ יתב' צָרִיף עֲדִינֵן רְצוֹנוֹ וְחִפְצוֹ לְקִיּוּמָם וְעַמִּידָתָם, כִּי כְפוֹעֵל הַטְּבָעִי שְׂבָרָא הָאֵל ית' הוּא נְמַשָּׁף וּמְשַׁתְּלִשֵׁל מִיּוֹם לְיוֹם לְהוֹצִיא וּלְהוֹלִיד כְּדוֹמָה לוֹ בְּלֵי הַפְּסָק הַתְּמַדַּת רְצוֹנוֹ ית' עָלָיו, וְלֹא שְׂתֵאֲמַר כִּי בְּרִצּוֹנוֹ הַקְּדוּם בְּשַׁעַת הַבְּרִיאָה לְבַד הוּא שְׂמְשַׁתְּלִשֵׁל כֹּל הַדְּבָרִים אַח"כ עַל טְבָעָם שְׂבָרָא בָּהֶם וְאֵינָם צָרִיכִין רְצוֹן מִתְמַדַּת בְּכֹל זִמְנֵן, כִּי אַחֵר שְׂבַרִיאַת טְבָעָה זֶה הוּא בְּרִצּוֹן לְבַד לֹא כְּפוֹעֵל א"כ אֵין לוֹ קִיּוּם כִּי אִם בְּרִצּוֹן מִתְמַדַּת, וּכְפוֹעֵלוֹת הָאָדָם הַנַּעֲשׂוֹת בְּדָבָר גְּשָׁמִי אֵינָם מוֹלִידוֹת אַחֲרוֹת תַּחֲתוֹן, וְאַחֵר שְׂיִשְׁבֵּר כְּלֵי אֶחָד צָרִיף לְעֵשׂוֹת אַחֵר מְחַדָּשׁ בְּמִקּוּמוֹ, וְלֹא יִשְׂתַּלְשֵׁל כְּלֵי מְכָלִי, כִּי בְּגִמְרַת עֲשִׂיַת הַכְּלֵי הָרֵאשׁוֹן נִסְתַּלְקָה כְּפוֹעֵלוֹת הָאָדָם

האָנפֿן מִמֶּנּוּ וַיִּתְמַיֵּד מַה שְּׂיִהְיֶה בְּטַבְעוֹ עַד שְׂיִפְסֹד וַיַּעֲשֶׂה אַחַר, אֲבָל בְּרִיאַת הָאֵל יִתְבֹּ
אִינֶה פֶּה שְׂיִבְרָא אַנְשִׁים וּב"ח וְצִמְחִים וְכִשְׂיִכְלוּ יִבְרָא אַחֲרֵיהֶם תַּחֲתֵיהֶם, כִּי זֶה הָיָה חֶסֶד
בְּחֻקוֹ יִתְבֹּ, אֲלֵא בְּרָא הָרֵאשׁוֹנִים וְשֵׁם בְּטַבְעֵם לְהוֹצִיא אַחֲרֵיהֶם תַּחֲתֵיהֶם, וְרִצּוֹנוֹ וְחֶפְצוֹ
הַמַּתְמַדָּת בְּהַשְׁתַּלְשְׁלוֹתָם הִיא הַמְקַיֶּמֶת וּמַעֲמֶדֶת אוֹתָם עִם הַשְּׁלִימוֹת אֲשֶׁר הִטְבִּיעַ בָּהּ
בַּתְּחִלַּת בְּרִיאָתָם, כְּאִמְרָם כֹּל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית בְּקוֹמָתָם גִּבְרָאוּ בְּדַעְתָּם גִּבְרָאוּ וּבְצַבִּיּוֹנָם
גִּבְרָאוּ, כְּדַכְתִּיב וַיְכֹלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכֹל צָבָאָם אֶל תִּקְרִי צָבָאָם אֲלֵא צַבִּיּוֹנָם.

וּפְרִיּוֹשׁ בְּקוֹמָתָם שְׁנַגְמָרָה כֹּל קוֹמָתָם מִתְחַלְתָּן, וּלְדַעְתָּם שְׂהוֹדִיעֵם שְׂיִבְרָאוּ וַיִּבְרָאוּ, וַיִּבְרָאוּ
וְצַבִּיּוֹנָם דְּמוֹת שְׂבַחְרוּ לָהֶם, וּלְפִי הַפְּנוּנָה בְּמָקוֹם זֶה יִרְצָה עַל שְׁלֵשׁ שְׁלֵמִיּוֹת אֲשֶׁר יֵשׁ
בְּבְרִיאַת הָאֵל יִת' מִמַּעֲשֵׂה הָאָנְפֿן, וְהֵם הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת וְהַדְּמִיוֹן בְּאִיכוֹת וּבְכַמּוֹת, כִּי עַנְיָן
הַקּוֹמָה יוֹרָה עַל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת וְהַהוֹלָדָה לְהִיוֹתוֹ קַיִים לְעוֹלָם וְאֵיפְשָׁר שְׂיִשְׁתַּלְשַׁל וְלֹא
יִהְיֶה דוּמָה לוֹ בְּאִיכוֹתוֹ וְטַעְמוֹ, לְזֶה אָמַר לְדַעְתָּם גִּבְרָאוּ, כִּי אִיכוֹת הַדְּבָר וּמַהוֹתוֹ הוּא
דַּעְתּוֹ, וְהָיָה אֲפֶשֶׁר גַּם כֵּן לְהִיוֹתוֹ מִשְׁתַּלְשַׁל כְּדוּמָה לוֹ בְּאִיכוֹתוֹ וְלֹא בְּצוּרְתוֹ וּכְמוֹתוֹ,
וְלֹא בְּצַבִּיּוֹנָם גִּבְרָאוּ, כִּי צוּרַת הַדְּבָר לְפִי עֲרָךְ כְּמוֹתוֹ הוּא צַבִּיּוֹנוֹ, וְשְׁלֵמִיּוֹת אֵלּוּ הִטְבִּיעַ
הָאֵל יִתְבַּרֵּךְ בַּגִּבְרָאִים בַּתְּחִלַּת בְּרִיאָתָם כְּדִי שְׂיִהְיֶה קַיִימִים בְּמִין, וּכְמוֹ שְׂאָמַר הַפְּתוּב
וַיְכֹלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכֹל צָבָאָם, כִּי בְּבְרִיאַת מַה שְּׂבָרָא כְּבָר בְּשֵׁשֶׁת יָמִי בְּרֵאשִׁית כְּלוֹ
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכֹל צָבָאָם, כִּי כְּמוֹ שְׂאָמַר הַשָּׁמַיִם הֵם קַיִימִים בְּאִישׁ כֵּן גִּשְׁמֵי הָאָרֶץ
קַיִימִים בְּמִין, וּבְמַה שְׂנַעֲשֶׂה כְּבָר יִתְקַיֵּים הָעוֹלָם לְעַתִּיד וְאִין כֹּל חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמַשׁ, כִּי
כֹּל מַה שְׂיִשְׁתַּלְשַׁל לְעַתִּיד הוּא מִכַּח מַה שְּׂנַבְרָא כְּבָר בְּשֵׁשֶׁת יָמִי בְּרֵאשִׁית, וְזֶהוּ שְׂאָמַר
וְכֹל צָבָאָם וְהֵם צָבָא כֹּל מַה שְּׂהוּא עֲתִיד לְהַשְׁתַּלְשַׁל לְעַתִּיד מִכֹּל מִין וּמִין כְּדוּמָה לוֹ, כִּי
שְׁלֵשׁ הַשְּׁלֵמִיּוֹת גְּכֻלִּים בְּצָבָאָם וְהֵם מְוֹטְבָעִים בָּהֶם בַּתְּחִלַּת בְּרִיאָתָם כַּנִּזְכָּר, מִצַּד מַעֲלַת
הָאָנְפֿן וְהוּא הַבּוֹרָא יִת', וְלְזֶה הוּא מְבֹאָר כִּי אִין כַּח וַיְדִיעָה בְּשׁוּם אָדָם לַעֲשׂוֹת שׁוּם דְּבָר
הַדּוּמָה לְדְבָר הַטְּבָעִי, כִּי כֹּל חֻקֵּי הָעוֹלָם לֹא יוּכְלוּ לְבָרְאוּ אֲפִילוּ יִתּוּשׁ אֶחָד, כִּי הָאָדָם
אִין לוֹ יְכוּלַת לַעֲשׂוֹת כִּי אִם דְּבָר גִּשְׁמִי, וְגַם אִם יוּכְלוּ לְצַיֵּיר אוֹ לַעֲשׂוֹת דְּמוֹת יִתּוּשׁ,
הַחַיּוֹת אֲשֶׁר בָּהּ גַּם כִּי הוּא גִּשְׁמִי אִינוֹ נִתְפָּשׁ בִּיַּדִּי הָאָנְפֿן לְזוֹרְקוֹ בְּתוֹכוֹ וְלִהְמַצִּיא, וּכְמוֹ
שְׂאָמַר הַפְּתוּב אִין אָדָם שְׁלִיט בְּרוּחַ, וְגַם אִם הָיָה לוֹ יְכוּלַת עַל זֶה לֹא הָיָה יְכוּל לְהַטְבִּיעַ
בוֹ שְׂיִוְלִיד כְּדוּמָה, וְגַם הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אִינָם מִשְׁתַּלְשְׁלִים כְּדוּמָם אִין כַּח בְּאָדָם לַעֲשׂוֹת
כְּמוֹתָם, כִּי אִין הָאָדָם יְכוּל לַעֲשׂוֹת מִשְׂבָּרִי אֲבָנִים אֲבָן אַחַת כְּמוֹ שְׂהִיא גִּבְרָאֵת בְּטַבְעָהּ
שְׁלִימָה וְלֹא שׁוּם דְּבָר דוּמָה לְדְבָר הַגִּבְרָא בְּטַבְעֵהּ, כִּי אִין יְכוּל עַל הַטְּבָע זוּלָתוֹ יִת' בְּכַח
יְדִיעָתוֹ בָּהּ בְּכֹל הַזְּמַנִּים, וַיִּמְשָׁךְ מִכֹּל זֶה מַה שְּׂרָצִינוּ לְבָאָרוֹ, וְהוּא כִּי יְדִיעַת הָאֵל יִתְבַּרֵּךְ
מִקְּפַת בְּכֹל הַדְּבָרִים כְּנֹלָם בְּיַחַד בְּכֹל הַזְּמַנִּים: עוֹד אֲנִי מְבָאָר בְּהַקְּפַת יְדִיעָתוֹ יִתְבֹּ בְּכֹל
הַגִּבְרָאִים, כִּי בִּיְדִיעַת עֲצָמוֹ יוֹדַע כֹּל בְּרוּאָיו וּבִיאָוֹר זֶה כִּי כֹּל יְדִיעָה יֵשׁ לָהּ כַּח אֲשֶׁר הִיא
סִבַּת הַיְדִיעָה וּב' יְדִיעוֹת יֵשׁ לָהֶן ב' פְּחוֹת אֲשֶׁר הֵיוּ סִבָּתָן, וְאֵלּוּ הַפְּחוֹת הֵם רִחְבּ שְׂכָל
הָאָדָם אוֹ קִיצוּרוֹ וּכְפִי כַּח שְׂכָלוֹ תִּהְיֶה פּוֹעֵל יְדִיעָתוֹ, כִּי לֹא יוּכַל לְהוֹצִיא לְפּוֹעֵל יוֹתֵר
מִמָּה שְׂיֵשׁ לוֹ בְּכַח, וּכְמוֹ שְׂבַדְבָּרִים הַגִּשְׁמִים שְׂלֵא יוּכַל הָאָדָם אוֹ הַב"ח לְטַעוֹן יוֹתֵר מִמָּה
שְׂבַכְחוֹ, וּמַהֲשַׁעֲרַת כַּחוֹ הָיָה נוֹדַע מַה שְׂיִטְעוֹן בְּפּוֹעֵל, כֵּן בַּדְּבָרִים הַשְּׂכֻלִיִּים לֹא יוּכַל
לְהוֹצִיא לְפּוֹעֵל מַה שְּׂאִינוֹ בְּכַחוֹ וּמִיְדִיעַת הַכַּח הָיָה נוֹדַע הַפּוֹעֵל, וְאַחַר שְׂהָאֵל יִת' יֵשׁ לוֹ
כַּח וְיְכוּלַת עַל כֹּל מַה שְּׂבָרָא וְיוֹתֵר לְאִין תְּכֻלִּית, אִם כֵּן הוּא יוֹדַע בְּכֹל בִּיְדִיעַת עֲצָמוֹ
וְכַחוֹ, וְאַף הַעֲתִיד לְהִיוֹת, כִּיּוֹן שְׂהוּא גְּמֻשָׁךְ מִכַּח יוֹדַעוּ כִּיְדִיעַת כַּחוֹ וְיְכֻלָּתוֹ, וְכֹל זֶה הוּא

רְאִיָּה מִן הַשָּׁכֵל עַל הַיְדִיעָה: וְהִרְאָתָהּ מִן הַחוּשׁ הַיָּחִיד מִכָּל רְאִיּוֹת הַהִשְׁגָּחָה מִן הַחוּשׁ, כִּי הַהִשְׁגָּחָה הַיָּחִיד עַל הַקְדָּמַת הַיְדִיעָה, וְכֵן מִן הַרְאִיּוֹת שֶׁיֵּשׁ עַל אֲשֶׁר לֹא יִפְּלוּ בּוֹ יֵת' שׁוֹם שִׁינּוּי, כִּי אַחַר שֶׁיִּדְעֵהוּ הָאֵל יִתְבַּרְךָ כָּל הַדְּבָרִים כְּשֶׁבִרְאָם לֹא תִפְסַק יְדִיעָתוֹ כִּי לֹא יִפְּלוּ בּוֹ שׁוֹם שִׁינּוּי, וְכֵן אִם לֹא הָיָה יוֹדֵעַ כָּל הַדְּבָרִים הַעֲתִידִים עַד שֶׁיִּהְיֶה הָיָה בּוֹ שִׁינּוּי ח"ו כְּשֶׁיִּדְעֵם, וְרְאִינוּ כִּי אָדָם הִרְאִישׁוֹן יָדַע כִּי הָאֵל יֵת' רָאָה וְיָדַע שֶׁאֲכַל מַעֵץ הַדַּעַת כְּשֶׁאָמַר לוֹ הֶמֶן הָעֵץ וְגו' וְגַם שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ מַה שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת כְּשֶׁאָמַר לְנֹחַשׁ וְאִיכָּה אֲשִׁית וְגו', וְלֹאֲשֶׁה אָמַר הִרְבֵּה אֲרֵבָה עֲצָבוֹנָהּ וְגו', וְלֹאֲדָם אָמַר כִּי שֶׁמַּעַתָּה וְגו' אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעֵבוֹרְךָ בְּעֲצָבוֹן וְגו' וְקוֹץ וְדָרָר וְגו', כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאָמַר לוֹ לְעִתִּיד רָאָם הוּא וְתוֹלְדוֹתָיו, וְכֵן יָדַע שֶׁהָרַג קִין אֶת הָבֶל אֲחִיו וְיָדַע מַה שֶׁהָיָה לְעִתִּיד בְּנִקְמָתוֹ אֲשֶׁר יַעַד לוֹ שֶׁבְעֵתִים יִנְקָם, וְיָדַע וְרָאָה כִּי רֵבֶה רַעַת הָאָדָם בְּאֶרֶץ וְכִי נֹחַ הָיָה צָדִיק תָּמִים וְשִׁינְצֵל הוּא וְאֲשֶׁר אָתוֹ בַּתְּבָה, וְיָדַע מַה שֶׁיִּזְנֶמוּ בְּלַבָּם לַעֲשׂוֹת דּוֹר הַפְּלִגָּה וְשִׁיפִיצֵם מִשָּׁם, וְיָדַע יִשְׂרָאֵל לִבְבֵּי אַבְרָהָם אֲבִינוּ וְשִׁינְצֵל לְגוֹי גְדוֹל וְנִבְרָכוֹ בִּי כָּל מְשִׁפְחוֹת הָאֲדָמָה כְּמוֹ שֶׁהָיָה לְעִתִּיד, וְיָדַע לְקִיחַת שָׂרָה בֵּית פְּרָעָה וְנָגַע אוֹתוֹ, וְיָדַע נְתִיבַת הָאֶרֶץ לְזָרַע אַבְרָהָם וְשִׁימַת זָרְעוֹ כְּעֶפְרַת הָאֶרֶץ, וְכֵן כָּל הַיְעוּדִים שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהוֹדִיעַ אוֹתָם קוֹדֵם הָיִיתָם וְנִתְקַיְּמוּ, הֵם רְאִיָּה חוּשִׁית שֶׁהוּא יֵת' יוֹדֵעַ הַעֲתִידוֹת, וְיָדַע וְשִׁמַּע וְעָקַת סְדוּם וְעַמּוֹרָה, וְלְקִיחַת שָׂרָה אֶל אַבְיִמֶלֶךְ, וְיָדַע שֶׁכָּלוּ הַמַּיִם מִן הַחֶמֶת שֶׁנָּתַן אַבְרָהָם לְהַגֵּר, וְכֵן כָּל הַדְּבָרִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתּוֹרָה יְדִיעַת הַשִּׁי"ת עֲלֵיהֶם הֵם רְאִיָּה מִן הַחוּשׁ עַל יְדִיעָתוֹ בְּכָל הַדְּבָרִים וּבְכָל הַזְּמַנִּים, וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּסִנְהֶדְרִין מִשׁוּם רַשְׁבַּי"י מִנִּין שֶׁהַקַּב"ה מְחַיֶּה מֵתִים וְיוֹדֵעַ מַה שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת שֶׁאָמַר הַנָּה שֶׁכֹּכֵב עִם אַבְרָהָם וְקָם הָעַם הַזֶּה וְנִגְזַר: וְרְאִי לִיִּישׁב קִצַּת מֵהַפְּתוּבִים אֲשֶׁר כְּפִי פִּשְׁטָם מוֹרִים הַפֶּה כְּוֹנָה זו, וְהָאֲחָד מֵהֶם הוּא אָמַר הָאֵל יֵת' לְאָדָם הִרְאִישׁוֹן אִיכָּה, וְהוּא הַשִּׁיב אֶת קוֹלְךָ שֶׁמַּעֲתִי וְאִירָא כִּי עִירוֹם אֲנִכִּי וְאֲחִבָּא, שֶׁנִּרְאָה כְּפִי פִּשְׁטוֹ שֶׁהוּא יֵת' הָיָה מְסַתְּפֵק בְּמָקוֹם עֲמִידַת אָדָם הִרְאִישׁוֹן, וְגַם הוּא חָשַׁב לְהִתְחַבֵּא מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא יִרְאֶהוּ כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְאֲחִבָּא: וְאָמַר כִּי מַה שֶׁאָמַר לוֹ אִיכָּה הָיָה לְהוֹרוֹת לוֹ עֲצָם חֲטָאוֹ בְּמָקוֹם הַנִּכְבָּד אֲשֶׁר נִצְטַוְנָה עָלָיו לְעַבְדוֹ וְלִשְׁמָרוֹ, כִּי אִם הָיָה עוֹבֵר עַל דְּבָרֵי הָאֵל בְּזוּלַת זֶה הַמָּקוֹם לֹא הָיָה חֲטָאוֹ כ"כ חֲמוּר וְהָיָה לוֹ לְהַשְׁכִּיל וְלִהְיוֹת מְתַבּוֹנֵן אִיכָּה הָיָה לְהוֹרוֹת לוֹ עֲצָם חֲטָאוֹ וְשִׁכִּינַת עֲוֹנוֹ כִּי אִם בְּגֵן עֲדָנוּ וְלֹא הָיָה חוֹטֵא, וְזֶהוּ הַנִּרְצָה בְּאֶמְרוֹ אִיכָּה, הָיָה לָךְ לְהַבִּיט אֶת מְקוֹמְךָ וְהוּא בְּגֵן עֲדָן וְהוּא מְקוֹם מְנוּחָתִי כְּדִי שֶׁלֹּא תִחַטָּא, וְלָזֶה קָרָא אוֹתוֹ קוֹדֵם וְאָמַר לוֹ כְּמַדְבַּר אֵלָיו אִיכָּה שֶׁכְּתוּב וַיִּקְרָא אֱלֹהִים וְגו', וְיֵת' שֶׁאָמַר אָדָם הִרְאִישׁוֹן וְאִירָא כִּי עִירוֹם אֲנִכִּי וְאֲחִבָּא, לֹא הָיָה נִחְבָּא שֶׁלֹּא יִרְאֶהוּ הָאֵל יֵת', אֲלֵא מִפְּנֵי כְּבוֹד קוֹל שֶׁכִּינַתוֹ הָיָה נִרְאָה לוֹ בְּלִמְיֵי הַגּוֹן הָיִיתוֹ עָרוּם, וְהִתְחַבְּאוֹת הָיָה כְּמִכְסָּה לְגוֹפּוֹ בְּהִיּוֹת מְלֵא כָּל הָאֶרֶץ כְּבוֹדוֹ, כִּי אֲפִילוֹ בְּגִילוּי הָרֵאשׁ אֲסוּר לִילְךָ מִשׁוּם מְלֵא כָּל הָאֶרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְזֶהוּ מַה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאֲשֶׁתּוֹ, מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים, הִרְצוֹן מִפְּנֵי כְּבוֹד שֶׁכִּינַתוֹ יֵת' כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב: וְיֵת' שֶׁאָמַר הַכְּתוּב מִי הִגִּיד לָךְ וְגו' הֶמֶן הָעֵץ וְגו', הִרְיָ הָיָה גְלוּי לְפָנָיו כִּי אֲכָלוּ מִן הָעֵץ וְשֶׁלֹּא הוֹגֵד לוֹ שֶׁהָיָה עִירוֹם אֲלֵא שֶׁנִּפְקָחוּ עֵינֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי עִירוֹמִים הָיוּ כְּמַש"ה וַיֵּאכְלוּ וַתִּפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וְגו'.

וְאֲפֹשֶׁר לְפָרֵשׁ הַכְּתוּב שֶׁאָמַר לוֹ הָאֵל יֵת' מִי הִגִּיד לָךְ כִּי עִירוֹם אָתָּה אֲלֵא שֶׁמֶן הָעֵץ אֲשֶׁר צוּיִתִּיךָ וְגו' אֲכַלְתָּ, וְעַל כֵּן הַשִּׁיב לוֹ הָאֲשֶׁה אֲשֶׁר נָתַתָּ עִמָּדִי הִיא נִתְּנָה וְגו', לֹא הַשִּׁיב לוֹ מִי הִגִּיד לוֹ וְלֹא שֶׁאֲכַל מִן הָעֵץ אֲלֵא עַל קְדִימַת הַיְדִיעָה לוֹ יֵת' שֶׁאֲכַל אָמַר שֶׁאֲשֶׁתּוֹ הִיא

שְׁנֵתָנָה לוֹ וּגּוֹ': וּמָה שְׁאָמַר הַכָּתוּב לָמָּה חָרָה לָךְ וּלְמָה נִפְּלוּ פְּנֵיךָ, הִיָּה יוֹדֵעַ שְׁעַל שְׁלֹא שְׁעָה אֶל מִנְחָתוֹ הוּא שְׁחָרָה, אֲלֵא שְׁאָמַר שְׁלֹא הִיָּה לוֹ טַעַם וְדִין לַחֲרוֹנוֹ וּלְנִפְּלֵת פְּנָיו: וּמָה שְׁאָמַר ה' אֶל קִיָּן אֵי הִבֵּל אַחִידָה וְלֹא אָמַר לוֹ עַל שְׁחָרְגַת אֶת הִבֵּל אַחִידָה אַרְוֹר וּגּוֹ', הוּא עַל כִּי לֹא נִצְטַעַר אַחַר כֶּף עַל הַרְיַגַת אַחִיו וְלֹא נִכְמְרוּ רַחֲמָיו עָלָיו.

וְנָהוּ שְׁאָמַר אֵי הִבֵּל אַחִידָה אֵין אַתָּה מִצְטַעַר עַל אַחִידָה שְׁאִינוֹ בְּעוֹלָם, וּמָה שְׁהַשִּׁיב קִיָּן לֹא יִדְעָתִי הַשְׁנֵמֶר אַחִידָה אֲנִכִּי, שְׁהִיָּה נִרְאָה הִיֹּתוֹ חוֹשֵׁב שְׁלֹא הִיָּה יוֹדֵעַ הָאֵל ית' שְׁחָרַג הוּא אֶת אַחִיו, תִּהְיֶה הַכְּפֻנּוֹה פְּמִתְנַצֵּל וְאוֹמֵר טְעִיתִי שְׁלֹא יִדְעָתִי שְׁהִיָּה רְאוּי לִי לְשִׁמּוֹר אֶת אַחִידָה שְׁלֹא לְהוֹרְגוֹ: פְּרַק אַרְבָּעִים וְהָרְאָיָה הַלְקוּחָה מִן הַקְּבֵלָה עַל יִדְעֵת ה', תִּהְיֶה בִּידְעֵתוֹ הַדְּבָרִים הַעֲתִידִים וְהַנְּסֻתִים, כִּי לִידְעֵת הַדְּבָרִים הַהוּוִים וְנִגְלִים אֵין צְוֹרָף לְהִבְיָא רְאָיָה לֹא שְׁקֵלִית וְלֹא חוֹשִׁית וְלֹא מִן הַקְּבֵלָה, כִּי בְּרוּאָיו הַשְּׁפֵלִים יוֹדְעִים וּמְשִׁיגִים מָה שְׁלִפְנֵיהֶם כָּל אֶחָד כְּפִי יִדְעֵתוֹ וְהַשְּׁגָתוֹ, הַב"ח יוֹדְעִים בְּטַבְעָם מָה שְׁהוּא מְאָכֵל לָהֶם וְאוֹכְלִים אוֹתוֹ, מוֹדְעִים שְׁאֵם יִלְכוּ בְּמוֹ אֲשֵׁי יָכוּוּ וְאֵם יִלְכוּ דְרָף גּוֹמֵץ בּוֹ יִפְּלוּ וּבוֹרְחִים מֵהֶם, וִידְעָה זֹה הִיא טַבְעִית לָהֶם וְלָזָה יִשְׁתּוּוּ כְּוָלָם בִּידְעֵתוֹ זֹה, וְאֵין תּוֹסַפֵּת יִדְעָה לָזָה עַל זֶה כָּל שְׁהֵן מִיָּן אֶחָד, וְהַמִּין הָאֲנוּשִׁי יֵשׁ לוֹ יִדְעָה זֹה הַטַּבְעִית וִידְעָה שְׁלִימָה מִצַּד הַשְּׁקָל וְהַחוֹשִׁים הַפּוֹעֲלִים עַל יָדוֹ וְהִיא יִדְעֵת הַדְּבָרִים בְּסִבּוּתָם וּמָה שְׁיִמְשֵׁף מֵהֶם, כִּי הַב"ח לֹא יִשְׁמַר כִּי אֵם בְּרֹאוֹתוֹ הָאֲשֵׁי אוֹ הַדְּבָר הַמְזִיק אֲבָל כְּשִׁחְזַר לְמָקוֹם הָאֲשֵׁי וְהִיָּה כְּבָה כְּבָר לֹא יִשְׁעַר אֵם נִתְקַרַר חֲנוּמוֹ וְנִינּוּק, וְהָאֵדָם יִנְפֹר וְיִשְׁעַר הַזְּמַן הַמוֹעֵט שְׁרֹאָה הָאֲשֵׁי בּוֹעַר בְּמָקוֹם הַהוּא וְיִשְׁמַר מִחֲנוּמוֹ, וּבְכִיּוּצָא בִּידְעֵתוֹ אֵלּוֹ יִשְׁתַּנּוּ דְעוֹת הָאֲנוּשִׁים אֵלּוֹ מְאֵלוֹ, וְכֵן בְּשִׁאָר הַיִּדְעֵתוֹ הַעֲלִיוֹנוֹת אֵלּוֹ מְאֵלוֹ, וּמִפְּנֵי הַהִתְחַלְפוֹת שְׁיֵשׁ לְאֲנוּשִׁים בִּידְעֵתוֹ אֵלּוֹ הַבְּלִתִּי טַבְעִית צְרִיכִים לִימּוֹד זֶה מְזָה בְּאוֹמְנִיוֹת וּבְחֻמּוֹת, מִשֵּׁא"כ בִּידְעָה הַטַּבְעִית שְׁלֵב"ח: וְהִנֵּה הָאֵדָם הַחֲנוּמִּי יוֹדֵעַ מָה שְׁהוּא רּוֹאָה וְיוֹדֵעַ וּמִבֵּין בְּחוּשָׁיו דְּבָר מִתּוֹךְ דְּבָר אַחַר, כְּשִׁרּוֹאָה עֲשֵׁן יוּצָא מֵאֲרוֹנָה יוֹדֵעַ שְׁיֵשׁ תַּחְתּוֹ אֲשֵׁי גַם כִּי אֵינוֹ רּוֹאָהוּ, גַּם כְּשִׁשׁוּמַע קוֹל רְאוּבֵן דּוֹפֵק עַל הַפֶּתַח יוֹדֵעַ שְׁרֹאּוּבֵן הוּא בְּפֶתַח גַּם כִּי אֵינוֹ רּוֹאָהוּ, כְּשִׁמְרִית רִיחַ בּוֹשֵׁם יוֹדֵעַ צְרוּר בְּכַנְפָּיו יוֹדֵעַ כִּי יֵשׁ שֵׁם הַבּוֹשֵׁם הַהוּא גַם כִּי לֹא רּוֹאָהוּ, כְּשִׁטּוֹעַם טַעַם פֶּתַח חֲטִים יוֹדֵעַ כִּי הוּא פֶתַח חֲטִים גַּם כִּי הוּא בְּאִישׁוֹן לִילָה וְאֶפְלָה, כְּשִׁמְמַשֵּׁשׁ כְּעוֹר בְּאֶפְלָה יוֹדֵעַ מָה שְׁמְמַשֵּׁשׁ אֵם הוּא אֲבָן אוֹ בְּגָד בְּלֹא רְאוּת, וְגַם בְּדְבָרִים הַשְּׁקֵלִים יוֹדֵעַ וּמִבֵּין דְּבָר אֶחָד שְׁלֹא רְאָה מְדַבֵּר שְׁרֹאָה, וְאֵם בִּידְעֵת הַנְּמַשֵּׁף מְאָדָם יִצִּיר כְּפָיו ית' כֶּף, אֵין צְוֹרָף לְהִבְיָא שׁוּם רְאָיָה עַל הַבוֹרָא ית' כִּי יִדְעֵתוֹ בְּאֵלּוֹ הַעֲנִינִי הִיא שְׁלִימָה בְּתַקְלִית הַשְּׁלִמּוֹת בְּיוֹם הַבְּרֹאָה, וּמָה שְׁהוּא נִסְתָּר לָנוּ וּמִסּוּפֵק לְעֵתִיד הַכֹּל צְפוּי וְגִלּוּי לוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי חוּשֵׁי הָאֵדָם לְהִיֹּתָם גְּשָׁמִים אֵינָם מְשִׁיגִים אֲלֵא הַשְּׁגָה בְּלִתִּי שְׁלִימָה בְּדְבָר הַגְּשָׁמִי שְׁלִפְנֵיהֶם, וְהַשְּׁגָת הַשְּׁקָל הוּא יוֹתֵר מְעוֹלָה שְׁיִוֹדֵעַ הַדְּבָרִים בְּשְׁלִמּוֹת וּבְמוֹפֵת גַּם בְּמָה שְׁאִינוֹ לְפָנָיו, וְכִמוֹ כֵּן וְיוֹתֵר נִשְׁעַר יִדְעֵת הַבוֹרָא יִתְבָּרַךְ בְּכָל הַדְּבָרִים, כִּי הוּא בְּרֹאָם וְיוֹדֵעַ סִבַּת הַתְּחַלְתָּם וְתַקְלֵתָם וְהוֹיִיתָם וְהַפְּסָדָם, כְּמוֹ שְׁהָאֲנוּמֵן יוֹדֵעַ חוּמֵר הַדְּבָר שְׁמִמְנוּ צִיִּיר הַכֵּלִי אֵם יִתְקַיֵּים זְמַן הַרְבֵּה אוֹ מוֹעֵט, וְהַקּוּנָה הַבְּלִתִּי בְּקִי בּוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ, כֵּן הַבוֹרָא ית' יוֹדֵעַ כָּל הַדְּבָרִים מִצַּד שְׁבָרָאָן אֵם יִתְקַיֵּמוּ לְעֵתִיד זְמַן הַרְבֵּה אוֹ לֹא, וּמִכּוּיָן יוֹתֵר לְדַעַת הַשְּׁעָה וְהַרְגַע אֲשֵׁר בּוֹ יִפְסְדוּ וּמָה שְׁיִקְרָה לָהֶם קוּדָם בְּכָל זְמַן קִיוָּמָם, וְכִמוֹ שְׁמִטְמוֹן אֶחָד יוֹדֵעַ לְמִטְמִינוֹ וְנִעְלָם מְעִינִי כָּל חֵי זוּלָתוֹ, כֵּן הַדְּבָרִים הַנְּעַלְמִים מִן הָאֲנוּשִׁים גְּלוּיִים לְבוֹרָא ית', כִּי סִבּוֹת הַתְּעַלְמוֹת אוֹתָם הַדְּבָרִים מְעִינִי הָאֲנוּשִׁים אֵינוֹ בְּבוֹרָא, אֵם סִבַּת

התעלמותם היא שלא ראם הבורא ית', הוא הרוצה כל הדברים ולא יתעלמו ממנו, כי ראית האדם שהיא ע"י חושים גשמיים לא תשיג פשיט מסך מבדיל, וראית הבורא ית' שהיא עצמית אין שום מסך מבדיל בינה לדבר הנראה, כי אפי' באנשים מי שראיתו חזקה צופה ומביט מתוך ידיעה דקה ולמרחוק יותר מחברו, ואם סבת ההתעלמות הוא שראו ושכחו, אין שכחה לפני כסא כבודו, כי זכירת האדם היא על יד פח גשמי ובאנרף הזמן תבטל, והשכחה מצויה בזקנים, וזכירת הבורא ית' הדברים אינה בכח גשמי ולא תשפח וכן ראית הבורא יתברך היא מתמדת, כי האדם הרוצה בחוש גשמי תפסק ראיתו לעתים כשישן או כשלא יביט בדבר שהוא או לא תהיה לפניו, מה שלא יקרה דבר מזה בראית הבורא שהיא עצמית ואין לה שום סבת ההפסק כי סבת ההעלם הנופל בכמו אלו הדברים אינו מצד עצמם שהן נעלמות ונסתרות, אלא מי שלא ראם ולא ידעם, כי מי שיצא מעיר אחת ביום אחד ללכת לעיר אחרת רחוקה כמו ששה ימים, יודעים בני העיר שיצא ממנה וידעו יציאתו שבבילי ב' הוא במלון פלוני הידוע שמגיעים לו ביום אחד, אם לא יקרה שום מקרה, וכן בשאר הלילות, ושיגיע למחוז חפצו ביום ששי, ובני העיר שבא אליה לא ידעו דבר מזה עד הגיעו אליהם, ואם היה אומר אדם אחד מגיד עתידות פלוני הוא במקום פלוני עתה היה מגלה דבר נסתר לבני אותה העיר, ואם היה אומר מיום א' פלוני יהיה פה ביום שבת היה מגיד דבר עתיד, גם כי הוא ידוע לכל בני העיר שראו שיצא משם, ואם מה שהוא נעלם מפניהם אנשים אפשר שיהיה נגלה לכמה אנשים, כל שכן שהוא נגלה לבורא יתב', כי כל העולם לפניו, ואין לו סבה מונעת הידיעה, ואין ידיעתו בדברים נעלמים ועתידים כאלו דבר נפלא לבורא ית', שהעולם כולו לפניו, כמו שאינו דבר נפלא למי שראה שיצא פלוני ממקום פלוני שיאמר שיגיע למקום פלוני ביום פלוני ולא קרה שום מקרה שיפסיק הגעתו וכיון היום והשעה: וכמו כן בידיעת הדברים הנעלמים מצד עצמם שהם כדבר נפלא לפני האנשים אינם דבר נפלא לפני הבורא ית', כי מן האנשים החכמים יעלם אמיתות תוכן גלגלי השמים וצבאותם ואם יש במקצתן יוצא מרפז או גלגל הקפה והשכלים הנפרדים כמה הם ואם הם מניעים הגלגלים וכיוצא בדברים העמוקים האלו שזה אומר בכה וזה אומר בכה ואינו ידוע מי מכונן אל האמת, ומן הבורא ית' לא יעלם דבר וגם אינם דברים עמוקים אצלו אלא כמו שהאדם יודע ומשיג אמתת מה שלפניו מבלי שום ספק ואין בידיעה זו מעלת ידיעה כי הוא דבר פשוט, כמו כן ידיעת אלו הדברים הוא דבר פשוט לבורא כיון שהם מסודרות לפניו כמו שבראם ואין לפניו דבר נעלם ונסתר: וכמו כן בדברים העתידים שאין שום ידיעה מהם לאנשים ואפי' לחכמים כי אם בדרך חכמה שדנים שיהיה כן או לא יהיה כן, אפי' שלפעמים הם מכוננים אל האמת הוא כדבר נפלא ועמוק אצלם, מה שאינו כן אצל הבורא ית' כי הוא יודע איכות הדברים מזמן שבראם ומה שיקרה בהם עד סופם כפי מה שסדר הנהגתם בשעת הבריאה, וכמו שיודעים קצת האנשים בשעת הערב שמש בכל יום שיחזור ויזרח במזרח לסוף שעות וחלקים קצובים כפי חדשי השנה, ויודעים שמתקופת טבת ועד תקופת תמוז יתקצרו הלילות וצל העמוד בחצי היום, ומשם והלאה יתארכו, כן הבורא יתברך יודע כל מה שימשך בעולם השפל מסבוב הגלגלים ומהלכי הפוכבים משעת שבראם והציבם על מתכונתם, וידיעתו שלימה וצודקת בכל הדברים הנעלמים והעתידים יותר לאין ערוך

מִיִּדְעַת הַחֲכָמִים בְּכֹמוֹ אֱלֹהֵי הַדְּבָרִי שֶׁהֵם עֲתִידִים לִהְיוֹת ע"פ אָוֶפְנֵי הַנְּהַגְתָּם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, גַּם כִּי הִיא יְדִיעָה קְלָה: וְצִיִּירָנוּ יְדִיעַת הָאֵל יתב' בְּכָל הַדְּבָרִים הַנְּגַלִּים וְהַנְּעֻלָּמִים הַהוּנִים וְהַעֲתִידִים בְּעוֹלָם הַשְּׁפָל שְׂיִכּוֹל לִידְעָם, גַּם כִּי הִיְתָה יְדִיעַתוֹ דּוֹמָה לִידִיעַתְנוּ, שְׁלֵא יִצְדַּק כָּל זֶה כִּי אִם בִּידִיעַת הַעֲתִידוֹת וְהַנְּעֻלָּמוֹת שֶׁהֵן מְסוֹדְרוֹת פְּסוֹדֵר בְּרִיאוֹתָן כַּפִּמ"ש, לֹא לַעֲתִידוֹת הַבְּלָתִי מְסוֹדְרוֹת וְלֹא נִמְשָׁכוֹת מְדָבֵר מֵה, וְלֹא בְּנֻעְלָמוֹת כִּידִיעַת מַחְשְׁבוֹת שֶׁל בְּנֵי אָדָם וְכִיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הַנְּעֻלָּמִים, כְּמוֹ מ"ש שְׁמוּאֵל לְשֹׁאֵל (ש"א י') בְּלִקְתָּהּ הַיּוֹם מֵעַמְדֵי וּמִצָּאֵת שְׁנֵי אֲנָשִׁים וְגו' וְאָמְרוּ אֵלֶיהָ נִמְצְאוּ וְגו', וּב' הָאֲנָחוֹת הָאֲחֵרִים, כִּי גַם שְׁנֵאמַר ע"פ הַיְדִיעָה הַדּוֹמָה לִידִיעַתְנוּ שֶׁרָאָה הָאֵל יתב' מִן הַשָּׁמַיִם ב' הָאֲנָשִׁים בָּאִים וְשַׁעַר בְּהַשְׁעָרָתוֹ שֶׁיִּמְצְאוּ אוֹתוֹ בְּצִלְחָה, וְע"ד זֶה יִמְצְאוּהוּ ג' אֲנָשִׁים עִם מֵה שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים בְּאֵילוֹן תְּבוֹר וְשִׁיפְגַע בְּחֶבֶל גְּבִיאִים יוֹרְדִים מֵהַבְּמָה וְאָמַר כָּל זֶה לְשֹׁאֵל שֶׁיִּאמַר לְשֹׁאֵל, אוֹ שֶׁהוֹסִיף חוּשׁ רֵאִיתוֹ בְּהִיּוֹתוֹ נִקְרָא רוֹאֵה עַד שֶׁהוּא רֵאֵם וְשַׁעַר הַמְּקוֹם שֶׁיִּמְצְאוּ וְכִיּוֹן לְאֵמֶת, אֲבָל מֵה שֶׁאָמַר שֶׁיִּאמְרוּ לוֹ נִמְצְאוּ הָאֲנָחוֹת וְגו' וְהִנֵּה נִטְשׁ וְגו' וְשִׁיפְגַע לוֹ הַג' לְשִׁלּוֹם וְיִתְנוּ לוֹ ב' לְחֵם וְשִׁיפְגַע עָלָיו רוּחַ ה' וְשִׁיפְגַע עִם חֶבֶל הַגְּבִיאִים, כָּל יְדִיעוֹת אֱלֹהִים מְשֻׁגָּוֹת בִּידִיעָה דּוֹמָה לִידִיעַתְנוּ: וְלָזֶה נִצְיִיר אֲוֶפֶן יְדִיעוֹת אֱלֹהִים וּבְקִרְבָּם אֵל הַשְּׁכָל, וְנֵאמַר כִּי יְדִיעַת לְבוֹת בְּנֵי אָדָם אֲצֵל הַבּוֹרָא הוּא כִּידִיעַת הָאָדָם מֵה שְׁרוּאָה בְּעִינָיו, כִּי אִין הַבְּשָׂר מְסוֹף מְבַדִּיל מִלְדַעַת מַחְשְׁבָתוֹ, כִּי אֲפִילוֹ בַּדְּבָרִים הַנְּשֻׁמִּים יֵשׁ דְּבָרִים דְּקִים שֶׁאִין הַבְּשָׂר וְהַעוֹר אוֹ הַיּוֹתֵר גַּם מֵהֶם מְסוֹף מְבַדִּיל לָהֶם, כְּמוֹ שֶׁתֵּאמַר כִּי לַחֹת הַמַּיִם וְדַקוֹת הַרוּחַ נִכְנָס בְּגוֹף הָאָדָם וְאִין הַבְּשָׂר הַסְּפוּגִי מְסוֹף מְבַדִּיל לָהֶם, וְחוּם הָאֵשׁ הַנּוֹגַע וּמִמְשֵׁשׁ בְּצַד אֶחָד מֵהָאֶבֶן אוֹ מַעֲשֵׂת הַבְּרָזֶל יִחַמֵם גַּם הַצַּד הָאֲחֵר שְׁלֵא נִגַע בּוֹ וְעַבְרַת הַחֹם דְּרָף כָּל הַעוֹבֵי עַד הַצַּד הָאֲחֵר מִצַּד דְּקוּחוֹ, וּבְרִאוֹת זְכֵי הַעֵינַיִם אוֹ שׁוֹמֵת דְּבָר יְדוּעַ בְּעֵינַיִם, וְכַמ"ש בַּבְּרָכוֹת, מִשִּׁיג לְרִאוֹת גּוֹפֵי הַשָּׂדִים גַּם כִּי אִין אֵלָּא מִב' יְסוֹדוֹת אֵשׁ וְרוּחַ הַבְּלָתִי מְשֻׁגָּיִם לְרֹב הָאֲנָשִׁים, וְהַדְּבָרִים הַדְּקִים וְהַרוּחָנִיִּים אִין הַדְּבָרִים הַגְּסִים וְגַשְׁמִיִּים מְסוֹף מְבַדִּיל לַפְּנִיָּהִם.

וְהִנֵּה דְנִיָּאל שְׁכָתוֹב בּוֹ וְהִתִּיּוֹ לְדְנִיָּאל וְרָמוּ לְגוֹבָא וְגו' וְהִתִּיּוֹת אֲבָן חֲדָא וְשׁוֹמֵת עַל פְּנֵים גּוֹבָא וְחֲתָמָא מִלְּפָא וְגו', וְלֹא הִיְתָה מְסוֹף מְבַדִּיל לְמִלְאָה שֶׁאָמַר דְנִיָּאל אֱלֹהֵי שְׁלַח מִלְּאֲכִיָּה וְסִגְר פּוּם אֲרִיּוֹתָא וְגו', וְכָל שְׁכָן אֲצֵל הַבּוֹרָא יתב' שֶׁאִין שׁוּם מְסוֹף מְבַדִּיל לַפְּנִיּוֹ לְרִאוֹת מֵה שְׁכָתוֹכוֹ, וְכֹמוֹ שֶׁהָאָדָם רוֹאֵה וְיִודַע פְּעוֹלַת הַכְּפִלִי כִּשְׁהוּא פּוֹעֵל כֵּן הָאֵל ית' רוֹאֵה וְיִודַע מַחְשְׁבַת הַלֵּב, כִּי הוּא בְּרָא הַלֵּב לְהַבִּינֵי וְהַכְּפִלִיּוֹת לִיעֵץ וְהַבִּינָה, וְהַעֲצָה שֶׁאָדָם חוֹשֵׁב בְּלִבּוֹ וְכִלְיוֹתָיו הִיא דְבָר שְׁפִלִי, וְהַשְּׁכָל הַפְּשוּט יִודַע אוֹתָהּ אֲחֵר שֶׁאִין מְסוֹף מְבַדִּיל לַפְּנִיּוֹ, וְכֹמוֹ שֶׁאֵה"כ אִם יִסְתַּר אִישׁ בַּמְּסַתְרִים וְאִנִּי לֹא אֲרָאֵנוּ נְאֻם ה', וְעַל דְּרָף זֶה שֶׁיִּדַע שְׁמוּאֵל הַנְּבִיא דְרָף גְּבוּאָה מֵה שֶׁיִּדְבְּרוּ לְשֹׁאֵל הָאֲנָשִׁים שֶׁיִּמְצְאוּ בְּדְרָף: וְגַם הַדְּבָרִים הַעֲתִידִים שֶׁיִּודַע הַבּוֹרָא ית' קוֹדֵם הוֹיִיתָם וְצִאֲתָם לְאוּרֵי הָעוֹלָם וְאִין מְסוֹדְרִים מִפְּאַת הַמַּעְרָכַת אֵלָּא בְּהַשְׁגָּחָה מֵאֵתוֹ יתב' אֵלָּא בְּשִׁכְרָ וְעוֹנֵשׁ פְּרִטִי אוֹ כְּלִלִי, יוֹדַעֵם הַכֹּל יתב', בִּידִיעַת הַנְּיוֹת בְּנֵי הָאָדָם הַעֲתִידִים לְהַתְּהוּוֹת כְּפִי סִדְר הַתּוֹלְדָה וּמֵה שֶׁיַּעֲשׂוּ, אִם רֵאוּיִים לְהַבִּיא עָלֵיהֶם טוֹבָה יְדַע שֶׁיִּבְיָאָה וְכֵן לְהַפְּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּדַע שֶׁתְּשַׁחַת הָאֲרֶץ לַפְּנִיּוֹ בְּזִמְנָן נַח וְשִׁיבִיא עָלֵיהֶם אֵת מֵי הַמַּבּוּל, וְשֶׁאֲחֵר זֶה יִהְיֶה כָּל הָאֲרֶץ שְׁפָה אֶחָת וְדְבָרִים אֶחָדִים וְיִאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ הִבֵּה נְבִנָה לָנוּ עִיר וְגו' וְיִפְּץ אוֹתָם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָּל הָאֲרֶץ, וְהוֹדִיעַ לְאַבְרָהָם אֲבִינוֹ שֶׁיְהִיָּה לוֹ זֶרַע כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְיִירָשׁוּ אֶת הָאֲרֶץ וְיִהְיוּ גֵרִים קוֹדֵם בְּאֲרֶץ לֹא לָהֶם

וגו', וגם את הגוי וגו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, וכל הענין כמו שהיה, וכמו שהעידה התורה שידע כל מה שאמר לאברהם ת"ל שנה קודם, כן ידעו משעת בריאת העולם וקודם בריאתו, כי לא נולדה שום סבה לשידענו ת"ל מן השנים קודם היותו ולא אלפים או יותר, וכן מן הראוי שהיה יודע היותר קרוב מזה מבריאת העולם, והוא ענין דור המבול ודור הפלגה, וגם מה שאירע לדור המבול הודיע לנח הרבה מן השנים קודם שימחה את האדם אשר ברא: ולבילתי מאמין ומפקפק בעדות התורה שהודיע לנח ולאברהם אבינו כל מה שהיה אח"כ אשר ממנו וכיוצא בו נוכיח כי הוא יודע כל העתידות, נביא לו ראיה מן החוש, מן העונש והפירעון שמביא האל יתברך על הרשעים אחר שהרשיעו, כי אין אנומה ולשון שתכחיש מה שהאל ית' הביא את המבול מים על הארץ כשנשחתה הארץ לפניו בזמן נח, ושצוה לנח קודם כמה שנים שיעשה לו תיבת עצי גפר וכו', ולעשיית התיבה היה צריך כמה שנים אשר מאז ידע נח והודיע לרבים שיביא האל ית' את המבול מים על הארץ, ואם הודיעו האל יתב' ענין המבול קודם היותו זמן מה, ולדעת רז"ל ק"כ שנה קודם, א"כ היה יודעו קודם לזה הזמן מבריאת העולם וקודם, כי לא נולדה שום סבה לשידענו כשהודיעו לנח ולא קודם, וא"כ מה שנודע בכל דור מדור הקודם לו עד דור המבול מבני נח שראו בחוש שנעשית תיבה אחת לשינצלו בה ממי המבול, נראה שנודע להם קודם מאת ה' ית' שהיה יודע כל מה שישחיתו דרכם ושיביא עליהם את מי המבול ברשעתם כמו שנזכר, וכן נודע לכל הדורות ענין יציאת מצרים וקודם יציאתם באו משה ואהרן בשליחותו ית' שישלחם, ושהתרה בהם על כל מכה ומכה קודם בואה, ושלא יכלו החרטומים לעשות מה שעשו הם ואמרו אצבע אלהים היא, והם ידעו מפי האל ית', וכמו שידע האל ית' נאקת בני ישראל וצעקתם ואמר מאז להוציאם ע"י שלוחיו היה יודע ג"כ מקודם כמו שנאמר וכל זה הוא ידוע לכל אנומה ולשון דר"ך פלל בלי עדות התורה שהעידה כל הדברים בפרט, ורמזה לחכמי התורה כמה דברים אחרים מן הנסים שהיו ולא נזכרו בפירושו: וגם מן העונשים והפירעונות שמביא האל ית' לרשעים יש ראיה לידעת האל יתב' כל העתידות אפילו אותם שאינם מסודרים מפאת המערכה, כמו השחתת הארץ לפני האלהים ומילוי הארץ חמס מדור המבול, כי כל אלו המעשי' הרעים ומחשבות לבם רק רע כל היום בבחירתם שעשאו מכלי שום מניע ומכריח וידעם האל ית' קודם שחשבו ושעשאו, מכיון שראינו שהענין אותם ונפרע מהם בדברים נפלאים, כמו הבאת המבול לדור הרע שהוא והפצת דור הפלגה ומפות שהביא על המצריים במצרים, שהדבר ידוע וניכר לכל העולם כי המבול בא בדור שהוא על מה שהרשיעו הדור ההוא, והפצת דור הפלגה על אשר יזמו לעשות, והמכות על אשר הרעו וענו לישראל, כי באו כל העונשים האלו מיד אחר שהרעו הדור ההוא הרעות הידועות ולא קודם ואח"כ, והיא הוראה כי על מה שעשו באה להם הרעה והיא ולא מקרה היה להם, מצורף מה שהיו הרעות מיוחדות ודומות למה שהרעו וחסאו אשר היא ג"כ הוראה שבמדה שמדדו בה מדד להם האל יתברך: ובהיות העונשים הנזכרים בדברים נפלאים משנים טבע העולם וסידורו, אם לא היה ידוע לאל יתברך מקודם בריאת העולם שפשיחטאו בדורות הבאים יצטרף לשנות סדר הבריאה ליפרע מהם, לא היה יכול אח"כ ליפרע מהם בכמו הענין ההוא שנפרע מהם מיד אחר שהרעו ובמדה פגגד מדה פנזכר, והיה צריך לברוא שמים חדשים וארץ חדשה

עֲתָה תִצְמַח לִיפְרַע מֵהֶם, וְאַחַר שְׂרָאִינוּ שְׂאִין כָּל חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמַיִם וְעַל יְדֵי מַה שְׂבָרָא מִלְשַׁעַת הַבְּרִיאָה כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִסְיֵיהֶם שִׁינָה אֶת טַבְעֵם בְּעַת הַהִיא לִיפְרַע מֵהֶם וְאַח"כּ חֲזָרוּ לְאִיתָנָם, נִרְאָה דְבָר מְבֹאָר כִּי מִתְחַלֵּת הַבְּרִיאָה יָדַע כָּל מַה שִׁירְשִׁיעוּ הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים וְהַכִּין מֵאֵז בְּרִיאַת עֲלִיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים בְּאִפְסָן וְסִדָּר שִׁישְׁתַּנוּ בְּזִמְנֵן הַפְּרַעוֹן וְיַחְזְרוּ אַח"כּ לְמַה שֶּׁהָיוּ מְקוּדָם, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּכָל הַזְּמַנִּים שֶׁנִּפְרַע הָאֵל ית' מִהַדּוֹרוֹת הַפּוֹשְׁעִים וְהַמּוֹרְדִים בּוֹ: וְכֵמוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ מַה שִׁיִּחְטְאוּ הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים כֵּן יוֹדֵעַ מַה שִׁיִּחְטְאוּ הַפְּרָטִים בְּפִנְעַל וּבְמַחְשָׁבָה כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר, וְכֵן כָּל מַה שִׁיִּחְשְׁבוּ וְיַעֲשׂוּ כָּלֵל אוֹ פָּרֵט מִן הָאֲנָשִׁים הַכֵּל צָפוּי לְפָנָיו ית': וְנַחֲזֹר אֶל הַרְאָה הַלְקוּחָה מִן הַקְּבֵלָה עַל יְדִיעַת הַשִּׁי"ת כָּל הַדְּבָרִים הַהוּנִים וְהַעֲתִידִים הַנִּגְלִים וְהַנְּסֻתִים וְהַנְּמָצָא הַדְּבָר מְבֹאָר בְּכָל הַתּוֹרָה וּבִבְיָאִים וּבְכַתוּבִים, וְכֵמוֹ שְׂרָאִינוּ בַתְּחִלַּת הַתּוֹרָה וְהַבְּרִיאָה שִׁיִּדַּע הָאֵל ית' כָּל מַה שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּעוֹלָם מְבָרִיאַת הָאָדָם עַד מֵיַתַּת מַרְע"ה וְכִנִּיסַת יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ, הֵן מַה שְׂאִירַע לְפָרְטִים אָדָם נַח אֲבָרְהָם יִצְחָק יַעֲקֹב וּבְנָיו וְכָל זָרַעוֹ, הֵן מַה שְׂאִירַע לְכָלֵל בְּדוֹר הַמַּבּוּל וְהַפְּלָגָה וְסִדּוֹם, וְשָׂאֵר הַדְּבָרִים הַנִּזְכָּר בַּתּוֹרָה מִמַּה שֶׁנּוֹגַע לְאִנְשֵׁי וּלְזוֹלָתָהּ בְּמִשְׁוֹ אֲלָפִים וְתַפ"ח שָׁנִים, וּבִקְצָתָם נִזְכָּר שֶׁהוֹדִיעַ הַדְּבָר קוּדָם הָיוֹתוֹ, וְכֵמוֹ שִׁיִּדַּע מַה שֶׁנִּזְכָּר בְּכָל הַשָּׁנִים יָדַע ג"כ כָּל מַה שְׂאִירַע בְּעוֹלָם בְּאֵלוֹ הַשָּׁנִים מִמַּה שֶׁלֹּא הִנְצַרְכָה הַתּוֹרָה לְהַזְכִּיר בְּפִירוּשׁ, וּמַה שְׂאִירַע אַחַר חֲתִימַת הַתּוֹרָה גַּם כֵּן, וְהַעֲיֵדָה הַתּוֹרָה עַל רְאִיָּתוֹ וְיְדִיעַתוֹ כָּל הַדְּבָרִים שְׂבָרָא בְּמַה שְׂבָרָא כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי טוֹב הוּא בַּהוֹנָה וּבַעֲתִיד, כִּי רָאָה שֶׁהָיָה טוֹב עֲתָה וְגַם לְעֲתִיד בְּכָל זְמַנֵי הַנִּיִּית הָעוֹלָם, שְׂאֵם מַה שְׂבָרָא שֶׁהָיָה טוֹב לֹא הָיָה אֲלָא עַל הַהוֹנָה לֹא הָיָה שְׁלִימָה הַטּוֹבָה הַבְּלִי מִתְמַדַּת וְלֹא הָיָה נֶאֱמַר עָלֶיהָ כִּי טוֹב, וְכֵן רָאָה לְהוֹנָה וְלְעֲתִיד כִּי לֹא הָיָה טוֹב הָיִית אָדָם לְבַדּוֹ וְעָשָׂה לוֹ עֶזֶר וּלְבָאִים אַחֲרָיו זָכָר וְנִקְבָה בְּרָאָם וְיִבְרָךְ אוֹתָם בַּהוֹנָה וּבַעֲתִיד, וְאַחַר הַמַּבּוּל אָמַר זֹאת אוֹת הַבְּרִית וְגו' אֶת קְשֵׁתִי נִתְמִי וְגו', וְהִיא אוֹת בְּרִית לְדוֹרוֹת עוֹלָם כְּשֶׁאִין צָדִיק בְּדוֹר, כִּי מֵאֵז יָדַע כִּי בְּדוֹר שֶׁפָּנְלוּ חֲטִיב יִרְאָה הַקְּשֵׁת וּבְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי וְצָדִיקִים כִּיּוֹצֵא בּוֹ לֹא יִרְאָה, וְכֵמוֹ שֶׁרַמְזוּ בְּפִתּוּב שְׂאֵמַר (בְּרֵאשִׁית ט') אֶת קְשֵׁתִי נִתְמִי בְּעַנְן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאֶרֶץ, ר"ל בֵּינִי וּבֵין הַדּוֹר הַרַע הַנִּמְשָׁךְ אַחַר חוֹמֵר הָאֶרֶץ, וְחִזֹּר וְאָמַר וּרְאִיתִיהָ לְזַכּוֹר בְּרִית עוֹלָם בֵּינִי וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בִּשְׂר אֲשֶׁר עַל הָאֶרֶץ, וְהוּא דוֹר הַרְשָׁעִים כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר, וְצָרִיף לְתַת טַעַם לְכָפֵל וְאֲרִיכוֹת כְּתוּבִים אֵלוֹ וְאִין כָּאֵן מְקוּמוֹ, וְרָאָה וְיָדַע כָּל מַה שֶּׁהָיוּ עוֹשִׂים דוֹר הַפְּלָגָה בְּבִנְיָן הָעִיר וּמַגְדֵּל, וּמַה שֶּׁהָיוּ מְדַבְּרִים שִׁישְׁעוּ לָהֶם שֵׁם וּמַה שֶּׁהָיוּ חוֹשְׁבִים בְּמַחְשַׁבְתָּם לְעֲלוֹת לְרַקִּיעַ וּלְהִלָּחֵם בּוֹ, וְדְבָרִים כְּאֵלוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ מוֹצִיאִים אוֹתָם מִפִּיהֶם כְּדָכְתִּיב אֲשֶׁר יִזְמוּ לְעֲשׂוֹת, הָרִי שְׂרָאָה מְלַמַּעְלָה דְבָר שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בְּגֵלוֹי וְהוּא הַבְּנִיָן, וְשָׁמַע מְלַמַּעְלָה מַה שֶּׁהָיוּ מְדַבְּרִים, וְאַח"כּ כְּתִיב וַיִּרְד ה' לְרִאֲוֹת אֶת הָעִיר וְגו' וְאֵם לֹא רָאָה וְשָׁמַע מְלַמַּעְלָה לֹא הָיָה יוֹרֵד לְרִאֲוֹת, וְעַנְיָן הַיִּרִידָה הִיא מְפָנִי שֶׁהֵם הָיוּ בּוֹנִים מַגְדֵּל וְרִאֲשׁוּ בְשָׁמַיִם וְדַעְתָּם וְכַוּוֹנָתָם הָיְתָה שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ הַשְּׁגָחָה וְכַח בַּתְּחִלּוֹתָם לְכֵן כְּתִיב וַיִּרְד ה' לְרִאֲוֹת אֶת הָעִיר, כִּי הַשְּׁגָחָה בַּתְּחִלּוֹתָם תִּקְרָא יִרִידָה אֲצֵל רוּמָמוֹת כְּבֹדוֹ ית', וּמִן הַשְּׁגָחָה יִמְשָׁךְ הַשָּׂכָר וְהָעוֹנָשׁ כַּמ"ש אַחֲרָיו וַיִּרְד ה' וְגו' וַיִּפֹּץ ה' אוֹתָם, וְהוּא הָעוֹנָשׁ הָרְאוּי לָהֶם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, הֵם הָיוּ שֹׁפְהָ אַחַת וְדְבָרִים אַחֲדִים, שֶׁלֹּא יוֹכְלוּ קְצָתָם לְהַקְשֶׁר וּלְהַנְוִיעַ לְהַבְדִּיל אֵלוֹ מֵאֵלוֹ, וְגַם כֵּן הָיוּ רוֹצִים בְּנִי כָּל הַמְשַׁפְּחוֹת הַנִּמְצָאִים בְּדוֹר הַהוּא וְהֵם בְּנֵי נַח כִּי מֵהֶם נִפְצָה כָּל הָאֶרֶץ לְהָיוֹת כְּוָלָם בְּיַחַד בְּאוֹתָהּ בַּקַּעַה בְּעֲצָה אַחַת, וְלָכֵן

הַעֲנִישׁם הָאֵל ית' שְׁבַלְל שְׁפֹתֵם וְשָׁמְעוּ אִישׁ שְׁפֹת רַעְהוּ וְלֹא יוּכְלוּ לְהַקְשִׁיר וְלִהְנוֹעַץ
בְּעֵצָה אַחַת אִפִּי הָיוּ כְּנֹלֵם בְּבִקְעָה הִיא, וְעוֹד הַפִּיצָם ה' עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ כְּנֹגֵד מֵה
שְׁאֲמְרוּ הֵם פֶּן נִפּוּץ, וְעַל דְּרָף זֶה רָאִינוּ בְּכָל סִפּוּרֵי הַתּוֹרָה שֶׁיִּדְעֵה הָאֵל ית' מִן הַשָּׁמַיִם
כָּל הַדְּבָרִים הַגְּלוּיִים הַנִּעֲשִׂים בְּאָרֶץ וְהַנְּסֻתִּים וְהַמְּשִׁיחִים בָּהֶם וְהַמְּשִׁפְרִים וְהַמְּעַנִּישִׁים, וְהִיא
רִידָה אֲצֶל כְּבוֹדוֹ כְּבִיכּוֹל בְּהִיּוֹתוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ לְשָׁפוֹן אֶת דְּפָא וְשִׁפְל רּוּחַ, וְכִמּוֹ שְׁפֹתוֹב
בְּהִשְׁחַתַּת סְדוּם ג"כ אֲרָדָה נָא וְגו', וּבִיַּעֲקֹב פָּתִיב אֲנִי אֲרָד עִמָּךְ וְגו', וּבְנִתְיַת הַתּוֹרָה
יָרַד ה' וְיָרַד ה', וְכִתִּיב יָרַד עִמּוֹד הָעָנָן, וְיָרַד ה' בְּעָנָן ג"פ: וּבְעָנָן יִדְעֵתוּ ית' פְּתוֹב בַּתּוֹרָה
כְּמָה פְּעָמִים לְשׁוֹן יִדְעָה בּוֹ ית', כִּי יוֹדַע אֱלֹהִים, כִּי יִדְעֵתוֹ לְמַעַן וְגו', גַּם אֲנִי יִדְעֵתִי כִּי
בְתֵם וְגו', יִדְעֵתִי כִּי יִרְא אֱלֹהִים אֶתָּה, וְיִדַע אֱלֹהִים, כִּי יִדְעֵתִי אֶת מַכְאוּבִי, וְאֲנִי יִדְעֵתִי
כִּי לֹא יִתּוֹ, יִדְעֵתִי כִּי דָבָר יִדְבַר הוּא, וְאִדְעָה מָה אֲעֲשֶׂה לָּךְ, יִדַע לְכַתֵּב אֶת הַמִּדְבָּר, לְדַעַת
אֶת אֲשֶׁר בְּלִבְכֶּךָ, וְכֵן נֶאֱמַר לְפָרְעֵה בְּעָנָן יִדְעֵתוּ ית' לְמַעַן תִּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקִרְבֵּי הָאָרֶץ,
וְהַזְכֵּר בַּתּוֹרָה יִדְעֵתוּ ית' מַעֲשֵׂי בְנֵי אָדָם וְהַשְׁגָּחָתוֹ עֲלֵיהֶם דְּרָף כָּלֵל כְּאֲנֹשִׁי דוֹר הַמִּבּוֹל
וְהַפְּלָגָה וְסְדוּם וְעַמּוֹרָה, וּבִפְרָט נַח אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְהַבְּטָחָה לְזֶרְעָם
בְּיַעֲוִידִים הַטּוֹבִים, וּבְזִמְנֵי נִתְיַת הַתּוֹרָה הַבְּטָחָה לָהֶם וּלְזֶרְעָם וְאֶתָּה תִּהְיֶה לִי מִמְּלַכַת כְּהַנִּים
וְגו', וְאֶמַר הַפְּתוֹב וְאוֹלָם חַי אֲנִי וְיִמְלֹא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ.

וְאֶמַר אֵל אֱלֹהֵי הַרוּחָנוֹת לְכָל בְּשָׂר, וּבְמִשְׁנֵה תּוֹרָה אֶמַר אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ וְגו',
כִּי מִי גוֹי גְדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרוּבִים וְגו', מִן הַשָּׁמַיִם הַשְּׁמִיעָה אֶת קוֹלוֹ וְגו' וְעַל הָאָרֶץ
הַרְאָה וְגו', הֵן לֵה' אֱלֹהֵיךָ הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַי הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ וְגו', אָרֶץ אֲשֶׁר ה'
אֱלֹהֵיךָ דֹרָשׁ אֹתָהּ תָּמִיד וְגו', וְאֵלֵי הֵם פְּתוּבִים מְבֹאָרִים בִּידְעֵת הָאֵל ית' בְּרָף, וְכָל כָּלֵל
הַתּוֹרָה בְּמִצְוֹתֶיהָ וְסִפּוּרֶיהָ יֵשׁ בָּהּ הוֹרָאָה ג"כ לִידְעֵתוֹ ית'.

וְלִשׁוֹן שְׁמִיעָה מְצָאנוּ ג"כ בּוֹ ית' כְּמָה פְּעָמִים, כִּי שָׁמַע ה' אֵל עֲנִיָּה, וְיִשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת
קוֹל הַנֶּעֱר, כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים, כִּי שָׁמַע ה' כִּי שָׁנוּאָה, וְיִשְׁמַע אֵל לֵאָה, וְיִשְׁמַע אֱלֹהִים אֱלֹהִים,
וְיִשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נֶאֱקָתָם, וְאֶת צַעֲקוֹתָם שְׁמַעֲתִי, וְגַם אֲנִי שְׁמַעֲתִי, בְּשָׁמְעוֹ אֶת תְּלוּנוֹתֵיכֶם,
בְּשָׁמוֹעַ ה' אֶת תְּלוּנוֹתֵיכֶם, כִּי שָׁמַע אֶת תְּלוּנוֹתֵיכֶם, שְׁמַעֲתִי אֶת תְּלוּנוֹת, שְׁמוֹעַ אֲשַׁמַּע
צַעֲקוֹתוֹ, וְשְׁמַעֲתִי כִּי חֲנוּן אֲנִי, וְיִשְׁמַע ה' וְיַחַר אָפוֹ, גַּם בְּנוֹ דְבַר וְיִשְׁמַע ה', וְיִשְׁמַע קוֹלנוּ,
וְיִשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם, שְׁמַעֲתִי אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם, וְלֹא שָׁמַע
ה' בְּקוֹלְכֶם, וְיִשְׁמַע ה' אֱלִי, וְיִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלנוּ, וְהַשְּׁמִיעָה בּוֹ ית' הִיא הַיִּדְעָה אֵלָּא שֶׁהִיא
נֶאֱמָרַת עַל קוֹל וְדִיבּוּר: הָרִי שְׁקַבְּלַת תּוֹרַת מֹשֶׁה ע"ה מְעִידָה עַל יִדְעֵתוֹ ית' מִן הַשָּׁמַיִם
מֵה שְׁנַעֲשֶׂה בְּאָרֶץ מִן הַגְּלוּי וְהַנְּסֻתִּים וְהַהוֹנָה וְהַעֲתִיד, וְשְׁמִיעֵתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם מֵה שְׁנֶאֱמַר
בְּאָרֶץ וּמֵה שִׁישׁ בְּלֵב הָאָדָם, וְכֵן בְּבִיאִים הַזְּכָרָה יִדְעֵתוֹ ית'.

בִּיהוֹשֻׁעַ אֵל אֱלֹהִים ה' הוּא יוֹדַע. וּבְשִׁמוּאֵל כִּי אֵל דַּעוֹת ה', וְאֶתָּה יִדְעֵת אֶת עֲבָדְךָ.
בְּמִלְכִים תִּדַע אֶת לִבְבוֹ, כִּי אֶתָּה יִדְעֵת לְבַדְךָ אֶת לִבְבֵי בְנֵי הָאָדָם. יִשְׁעִיָּה וְאִין צוּר בַּל
יִדְעֵתִי, מִדְּעֵתוֹ כִּי קָשָׁה אֶתָּה וְגו', וְאֶגִּיד לָךְ מֵאִזּוּ בְּטָרָם תְּבֹא הַשְּׁמַעֲתִיךָ, כִּי יִדְעֵתִי בְּגוֹד
תְּבָגוֹד.

וְרַמְיָה בְּטָרָם אֲצַרְךָ בְּכֶטֶן יִדְעֵתִיךָ, וְאֶתָּה ה' יִדְעֵתִי, וְאֶתָּה יִדְעֵת, ה' יִדְעֵת מוֹצֵא שְׁפֹתִי,
וְאֶתָּה ה' יִדְעֵת אֶת כָּל עֲצָתָם, כִּי אֲנִי יִדְעֵתִי אֶת הַמַּחְשְׁבוֹת, וְאֲנִי הַיּוֹדַע וְעַד, אֲנִי יִדְעֵתִי
נֵאֵם ה'.

יְחִזְקֵאל וּמַעֲלוֹת רוּחְכֶם אֲנִי יִדְעֵתִיהָ, ה' אֱלֹהִים אַתָּה יִדְעֵתָ. תְּרִי עֲשֵׂר הוֹשַׁע אֲנִי יִדְעֵתִי אֲפָרִים, אֲנִי יִדְעֵתִיךָ בַּמִּדְבָּר.

עָמוּס רַק אַתְּכֶם יִדְעֵתִי, כִּי יִדְעֵתִי רַבִּים פִּשְׁעֵיכֶם. זְכַרְיָה הוּא יוֹדֵעַ לָהּ.

בְּכַתוּבִים תְּהִלִּים כִּי יוֹדֵעַ ה' דָּרָךְ צַדִּיקִים, יִדְעֵתָ בְּצָרוֹת נַפְשִׁי, יוֹדֵעַ ה' יָמֵי תַמִּימִים, ה' אַתָּה יִדְעֵתָ, כִּי הוּא יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת לִבִּי, יִדְעֵתִי כָּל עוֹף הָרִים, אַתָּה יִדְעֵתָ לְאוֹלָתִי, יִדְעֵתָ חֶרְפָּתִי וּבִשְׁתִּי, ה' יוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם, כִּי הוּא יָדַע יִצְרָנוּ, ה' חִסְרָתִנִּי וְתוֹדַע, אַתָּה יִדְעֵתָ שְׁבֵתִי וְקוּמִי, הֵן ה' יִדְעֵתָ כְּוָלָהּ, וְאַתָּה יִדְעֵתָ נְתִיבָתִי אִיּוֹב כִּי הוּא יָדַע מְתִי שְׁוֹא.

דְּנִיָּאל יָדַע מַה בַּחֲשׂוֹכָא. עֲזָרָא יִדְעֵתָ כִּי הִזִּידוּ עֲלֵיהֶם.

דְּבָרֵי הַיָּמִים וְאַתָּה אֶת עֲבָדְךָ יִדְעֵתָ, תוֹדַע אֶת לִבְבוֹ, כִּי אַתָּה לִבְדָּךְ יִדְעֵתָ: וְכֵן הַוּוֹכְרָה לְשׁוֹן שְׁמִיעָה בְּנִבְיָאִים בִּיהוֹשֻׁעַ לְשִׁמּוֹעַ ה' בְּקוֹל אִישׁ, וְלֹא אֲבִיתִי לְשִׁמּוֹעַ לְכַלְעֵם שׁוֹפְטִים ה' שׁוֹמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים בְּקוֹל מְנוּחַ.

שְׁמוּאֵל וַיִּשְׁמַע מֵהִיכָלוֹ קוּלִי. מְלָכִים לְשִׁמּוֹעַ אֶל הַרְגָה, לְשִׁמּוֹעַ אֶל הַתְּפִלָּה, וְשִׁמְעַת אֶל תְּפִלַּת עֲבָדְךָ, וְאַתָּה תִשְׁמַע אֶל מְקוֹם שְׁבֵתְךָ, וְשִׁמְעַת וְסִלַּחְתָּ, וְאַתָּה תִשְׁמַע הַשְּׁמִיעַ ב"פ, וְשִׁמְעַת הַשְּׁמִיעַ ד' פְּעָמִים, לְשִׁמּוֹעַ אֲלֵיהֶם בְּכָל קְרָאֵם, שְׁמַעֲתִי אֶת תְּפִלָּתְךָ, וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל אֲלֵיהֶוּ, וַיִּשְׁמַע ה' אֲלֵיוֹ כִּי רָאָה, אוֹלִי יִשְׁמַע ה' אֱלֹהֵיךָ, אֲשֶׁר שָׁמַע ה' אֱלֹהֵיךָ, הֵטָה ה' אֲזַנְךָ וְשָׁמַע, וְשָׁמַע אֶת דְּבָרֵי סִנְחָרִיב, אֶל סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר שְׁמַעֲתִי, שְׁמַעֲתִי אֶת תְּפִלָּתְךָ, וְגַם אֲנֹכִי שְׁמַעֲתִי נְאֻם ה'.

יִשְׁעִיָהּ אֵינֶנִּי שׁוֹמֵעַ, וְהַשְּׁמִיעַ ה' אֶת הוֹד קוּלוֹ, אוֹלִי יִשְׁמַע ה' אֱלֹהֵיךָ, אֲשֶׁר שָׁמַע ה' אֱלֹהֵיךָ, אַתָּה שְׁמַעֲתָ אֲשֶׁר עָשׂוּ, הֵטָה ה' אֲזַנְךָ וְשָׁמַע, וְשָׁמַע אֶת כָּל דְּבָרֵי, שְׁמַעֲתִי אֶת תְּפִלָּתְךָ, אֲשִׁמְעֵה אֶתְכֶם, וְהַשְּׁמַעֲתִי וְאִין בְּכֶם, מֵאִז הַשְּׁמַעֲתִיךָ, מִי הַשְּׁמִיעַ, וּמִפִּי יִצְאוּ וְאֲשִׁמְעֵם, בְּטֶרֶם תִּבְאֵה הַשְּׁמַעֲתִיךָ, הַשְּׁמַעֲתִיךָ חֲדָשׁוֹת, מִשְׁמִיעַ שְׁלוֹם, מִשְׁמִיעַ יִשׁוּעָה, וְלֹא כְבֹדָה אֲזַנּוֹ מִשְׁמוֹעַ, הִנֵּה ה' הַשְּׁמִיעַ אֶל קִצֵּה הָאָרֶץ, עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֲנִי אֲשָׁמַע.

רַמְיָהּ הַקְּשָׁבִיתִי וְאֲשָׁמַע, וְלֹא אֲשָׁמַע אֲלֵיהֶם, כִּי אֲנֹכִי שׁוֹמֵעַ, בְּעֵת קְרָאֵם אֵלֵי אֵינֶנִּי שׁוֹמֵעַ אֶל רִנָּתְךָ, אֲשִׁמְעֵךָ אֶת דְּבָרֵי, אֲמַרְתָּ לֹא אֲשָׁמַע, שְׁמַעֲתִי אֶת אֲשֶׁר אָמְרוּ הַנְּבִיאִים. יְחִזְקֵאל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא אֲשָׁמַע אוֹתָם, שְׁמַעֲתִי אֶת כָּל נְאֻצוֹתֶיךָ, דְּבָרֵיכֶם אֲנִי שְׁמַעֲתִי.

תְּרִי עֲשֵׂר, מִיכָה יִשְׁמַעֲנִי אֱלֹהֵי. נַחוּם מִשְׁמִיעַ שְׁלוֹם, שְׁנוּעָתִי וְלֹא תִשְׁמַע, מְלָאכִי וַיִּקְשַׁב ה' וַיִּשְׁמַע.

תְּהִלִּים וְשִׁמְעַת תְּפִלָּתִי, ה' יִשְׁמַע בְּקִרְאֵי אֲלֵיוֹ, ה' בְּקֶרַת תִּשְׁמַע קוּלִי, כִּי שָׁמַע ה' קוֹל בְּכִיִּי, שָׁמַע ה' תְּחִנָּתִי, תַּאֲנוֹת עֲנוּיִם שְׁמַעֲתָהּ, שְׁמַעֲתָהּ ה' צָדִק, שָׁמַע אֲמַרְתִּי, יִשְׁמַע מֵהִיכָלוֹ קוּלִי, וּבִשְׁוֹעוֹ אֲלֵיוֹ שׁוֹמֵעַ, שָׁמַע ה' קוּלִי, שָׁמַע ה' קוֹל תְּחִנּוּנִי, כִּי שָׁמַע קוֹל תְּחִנּוּנִי, שָׁמַע ה' וְחִנּוּנִי, אֲכֹן שְׁמַעֲתָ קוֹל תְּחִנּוּנִי, וְה' שׁוֹמֵעַ, צָעַקוּ וְה' שׁוֹמֵעַ, שְׁמַעֲתָ תְּפִלָּתִי ה' וַיִּשְׁמַע שְׁנוּעָתִי, אֱלֹהִים שְׁמַעֲתָ תְּפִלָּתִי, וַיִּשְׁמַע מֵהִיכָלוֹ קוּלִי, יִשְׁמַע אֶל וַיַּעֲנֵם, אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל, שְׁמַעֲתָ אֱלֹהִים רִנָּתִי, אֱלֹהִים שְׁמַעֲתָ לְנִדְרֵי, שְׁמַעֲתָ אֱלֹהִים קוּלִי, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, לֹא יִשְׁמַע ה', אֲכֹן שָׁמַע אֱלֹהִים, שׁוֹמֵעַ אֶל אֲבִיוֹנִים ה', מִשְׁמִיעַ הַשְּׁמַעֲתָ דִין, שָׁמַע ה' וַיִּתְעַבֵּר, שָׁמַע אֱלֹהִים וַיִּתְעַבֵּר, שְׁמַעֲתָ תְּפִלָּתִי, הַנְּטַע אֲזֵן הָלֹא יִשְׁמַע, ה' שְׁמַעֲתָ תְּפִלָּתִי, לְשִׁמּוֹעַ

אֲנִי וְתַפְלַת צְדִיקִים יִשְׁמַע. אִיּוֹב תַּעֲתִיר אֵלָיו וְיִשְׁמָעֶךָ, הֲצַעֲקֶתוּ יִשְׁמַע אֵל, וְצַעֲקַת עֲבָדָי יִשְׁמַע.

דְּבַר יְהוָה וַעֲתָה שָׁמַע אֱלֹהֵינוּ, הִטָּה אֱלֹהֵי אֲזַנְךָ וְיִשְׁמַע, ה' שָׁמָעָה. עֲזָרָא לְשִׁמּוֹעַ אֵל תַּפְלַת עֲבָדֶיךָ, שָׁמַע אֱלֹהֵינוּ כִּי הֵינּוּ בּוֹזֵה, כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי אֶת צַעֲקֹתְךָ, וְאֵת זַעֲקֹתְךָ שָׁמַעְתָּ וְאִתָּה מְשֻׁמִּים תִּשְׁמַע ב'פ' דְּבָרֵי הַיָּמִים לְשִׁמּוֹעַ אֵל הַרְנָה, לְשִׁמּוֹעַ אֵל הַתַּפְלָה, וְשָׁמָעָה אֵל תַּחֲנוּנַי עֲבָדֶיךָ, וְאִתָּה תִשְׁמַע מְכַנְּנֵי שִׁבְתֶּךָ, וְשָׁמַעְתָּ וְסִלַּחְתָּ, וְאִתָּה תִשְׁמַע מִן הַשָּׂמִים כַּמָּה פְּעָמִים, שָׁמַעְתִּי אֶת תַּפְלֹתֶךָ, וְאֲנִי אֲשַׁמַּע מִן הַשָּׂמִים, וְיִשְׁמַע ה' אֵל יְחֻזְקִיָּהוּ, וְיִעֲתֶר לוֹ וְיִשְׁמַע תַּפְלֹתוֹ, וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי נְאֻם ה'.

אִיכָּה קוֹלִי שָׁמַעְתָּ, שָׁמַעְתָּ חֲרָפֹתַי: וְהָרִי לִּי ג'כ"ג מִקְבַּלַת הַנְּבִיאִים וְהַמְדַבְּרִים בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ הַמְעִידִים עַל יְדִיעַת הַשִּׁי"ת כָּל מָה שֶׁבְּשָׂמִים וּבְאָרְץ וְשָׁמַעְתָּ דְּבָרֵי הַצּוֹעֲקִים וְשׂוֹאֲלִים אֵלָיו הֵן רַבִּים הֵן יְחִיד, בְּכָל אֲנֹפְנֵי הַיְדִיעָה וְהַשְּׁמִיעָה אֲנַחְנוּ מְעִידִים שֶׁהוּא יוֹדֵעַ וְשׂוֹמֵעַ, וְהוּא ית' גם כֵּן מוֹרָה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ וְשׂוֹמֵעַ אֵלֵינוּ וְאֲנַחְנוּ מְבַקְשִׁים מִמֶּנּוּ שִׁיִּדַע וְיִשְׁמַע אֵלֵינוּ, וְהוּא מְשִׁיב שִׁישְׁמַע וְיַעֲנֶה אוֹתָנוּ, וְכֵן יֵשׁ בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַתּוֹבִים לְשׁוֹן רֵאִיָּה וְעֵנְיָה וְלִשְׁוֹנוֹת אַחֲרֵים הַנְּאָמְרִים עַל הָאֵל יְתַבְּרֶךָ לְהוֹרוֹת יְדִיעַתוֹ וְהַשְּׁגָחַתוֹ עַל הַתַּחֲתוֹנִים בְּכָל פְּרָטֵי הַדְּבָרִים: וְאֵין לָנוּ רֵאִיוֹת וְאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים עַל יְדִיעַתוֹ ית' וְשִׁאֲרַת הָעֵינְקָרִים כְּעֵדוֹת מֵרַע"ה בַּתּוֹרַת ה', וְעֵדוֹת כָּל הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הוֹדוּ כְּנֶלְמַעַלְתָּ נְבוֹאֹת מִשָּׁה ע"ה עֲלֵיהֶם, וְהֵם ג"כ בְּדַרְךָ נְבוֹאָתְךָ הַשִּׁיגוּ אֶמְתַּת תּוֹרַת מִשָּׁה וְכָל הַכְּתוּב בָּהּ, וּמָה שֶׁהַשִּׁיגוּ הֵם בְּעֶצְמָם בְּכָל דְּבָרֵי נְבוֹאָתְךָ, וּבְכָרֵט בְּעֵנֵן הַיְדִיעָה וְהַשְּׁגָחָה וְהַחֲכָמָה וְהַתְּבוּנָה, לָהֶם יֵאָתֶה, כִּי אֵין הַנְּבוֹאָה שׁוֹרָה אֵלָּא עַל חֲכָם וְכו', וּבְכָל חֲכָמֵי הַגּוֹיִם מֵאֵין כְּמוֹהֶם אֶפְיָלוּ לְדַעְתָּם, וְהָרִי שָׁמַעוֹן הַצְּדִיק שֶׁהִיָּה מְשִׁיבֵי כִנָּה"ג הַמְקַבְּלִים מִן הַנְּבִיאִים וְלִמַּד מִמֶּנּוּ חֲכָמָה אֶחָד מִיּוֹחַד שֶׁבְּחֲכָמֵיהֶם, אֵלָּא שֶׁהַתּוֹרָה וְהַנְּבִיאִים וְהַכְּתוּבִים נִתְּנוּ לְכָלל הַמּוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּפִי פִשְׁטוֹ, וְלִכְךָ בָּאוּ בָּהֶם כָּל עֵינְקָרֵי הַדָּת עַל דְּרָךְ קַבְּלָה לְבַד, וְהַחֲכָמִים שֶׁבִּינֵיהֶם מְבִינִים מִתּוֹכָן אוֹתוֹת הָעֵינְקָרִים הֵהֶם כְּפִי הַרְמְזִים אֲשֶׁר נִרְמְזוּ בָּהֶם: פָּרַק אֶחָד וְאַרְבָּעִים יְקָרָה לְקוֹדְמִים סְפִיקוֹת בְּעֵנֵן הַיְדִיעָה, אִם הוּא יתב' רוֹאֵה וְשׂוֹמֵעַ וְיוֹדֵעַ כָּל הַנְּעֻשָׁה בְּאָרְץ אִיף הוּא סוֹבֵל וְעוֹבֵר עַל פְּשַׁע הַרְשָׁע הַמְכַתִּיר וּמְכַנֵּיעַ אֶת הַצְּדִיק, כִּי בָּזָה וּכְיוֹצֵא בּוֹ מְרוֹעַ סִידוֹר הַנְּהַגַת הָעוֹלָם יֵצֵא מִשְׁפָּט יְדִיעַתוֹ מְעַנְקֵל לְפִי דַעַת וְהַשְּׁגַת בְּנֵי אָדָם, וְכֵן כִּי מַעֲנֵן הַיְדִיעָה תַּתְּבַטֵּל בַּחֲרִירַת הָאָדָם, וְהַכְּתוּב אוֹמֵר הַחַיִּים וְהַמּוֹת נִתְּמִי לְפָנֶיךָ וּבַחֲרִירַת בַּחַיִּים, וּכְתִיב הֵן הָאָדָם הִיָּה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וְגו', וְעֵנֵן סָפֵק רוֹעַ סִידוֹר הַנְּהַגַת הָעוֹלָם יְתַבָּאֵר הִתְּרוּ בַע"ה בְּבִיאוֹר הָעֵינְקָר הַכָּא אַחַר זֶה וְהוּא שְׁכָר וְעוֹנֵשׁ, אֲבָל עֵנֵן הַבְּחִירָה הַנִּמְנַעַת מִן הָאָדָם בִּיְדִיעַתוֹ יְתַבְּרֶךָ קוֹדֵם מָה שֶׁיְּבַחֵר אַחַר כָּךְ, הוּא דְּבַר צָרִיף בִּיאוֹר רַב, לְפִי שֶׁהַסָּפֵק הִיָּה נוֹפֵל בְּכָל אִישֵׁי הָאָדָם בְּכָל הַדּוֹרוֹת וּבְכָל מַעֲשֵׂי הָאָדָם אִם טוֹב וְאִם רָע, מִשָּׂא"כ בְּרוֹעַ הַסִּידוֹר כִּי אֵינוּ נוֹהֵג עַל הָרֹב: וְאֶקְדִּים קוֹדֵם כִּי גַם שֶׁהַבְּחִירָה הוּא בִּיַד הָאָדָם לַעֲשׂוֹת טוֹב וְרַע כְּחֻצְוֹ, אֵין זֶה גִּרְעוֹן בְּחֻקוֹ יתב', כִּי הוּא יתב' רָצָה לְתַת כַּח וּבַחֲרִירָה וּרְשׁוֹת בִּיַד הָאָדָם שֶׁיּוּכַל לַעֲשׂוֹת כְּרָצוֹנוֹ וְלֹא יְהִיָּה לוֹ שׁוֹם מְנִיעַ וּמְכַרִּיחַ כָּלל עַל שׁוֹם פְּעוֹלָה מְפַעֲלָתוֹ, כְּדִי שֶׁיְהִיָּה לוֹ שְׁכָר טוֹב בְּמַעֲשָׁיו הַטּוֹבִים

אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבַחֲרֵיתוֹ וּרְצוֹנוֹ, שְׂאֵם הָיָה מְוַכָּרָח וְכַפּוּי בְּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְהָרָעִים לֹא הָיָה מִן הָרְאוּי לְתַת לוֹ שְׂכָר עַל הַטּוֹבָה וְלֹא לְהַעֲנִישׁוֹ עַל הָרָעָה, וְכַמוֹ שְׂאֵמֶר הַפְּתוּב רָאָה נִתְמַי לְפָנָיָה הַיּוֹם אֶת הַסְּתִיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְגו', אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם לְאַהֲבָה וְגו', וְחִיִּיתָ וְרַבִּיתָ וְגו', כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ נִתַּן לְפָנָי הָאָדָם דְּרַךְ הַסְּתִיִּים וְהַמְּנוֹת וְהַטּוֹב וְהָרָע, וְהוּא מַעֲשֵׂה הַמְּצוֹת וְהַאֲזַהְרוֹת, כִּי בְּזֶה יִחְיֶה וְיִרְבֶּה אַחַר שְׂיַעֲשֵׂה בְּבַחֲרֵיתוֹ הַטּוֹב וְהוּא דְרַךְ הַסְּתִיִּים, וְיִתְרַחֵק בְּבַחֲרֵיתוֹ מִן הָרָע וְהוּא דְרַךְ הַמְּנוֹת, וְכֵן אָמַר אַחַר זֶה וּבַחֲרַתְּ בְּחִיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְנִרְעָה, כִּי מִצַּד הַיּוֹת פְּעוּלוֹתָיו בְּבַחֲרֵיהָ יִחְיֶה מִצַּד פְּעוּלוֹתָיו וְכַמּוֹ"ש הַרְמַב"ם וְ"ל פ"ה מ'ה תְּשׁוּבָה: וְאַחַר זֶה אֹמֵר כִּי בְּעֵינֵי הַמְּצוֹת וְהַאֲזַהְרוֹת יֵשׁ צַד וּמְקוֹם לְבַחֲרֵית הָאָדָם בְּהוֹ שְׂלֵא תִכְרִיחַ יְדִיעָתוֹ יִתְבָּרַךְ אוֹתוֹ מִקְּוֹדֵם עֲשִׂייתוֹ, וְהוּא הַצִּוּוּי שְׂצוּהָ בֵּין זְמַן יְדִיעָתוֹ ית' הַפְּעוּלָה הַהִיא מִקְּוֹדֵם וּבֵין זְמַן עֲשִׂייתָהּ, כִּי אִם נֹאמֵר שְׂהָאֵל ית' יוֹדֵעַ מִתְחִלָּה שְׂהָאָדָם יִחְיֶה צַדִּיק אוֹ רָשָׁע הָרִי הוּא מְוַכָּרָח בְּמַעֲשָׂיו, כִּי יְדִיעָתוֹ יתב' מְבַטֵּל בְּבַחֲרֵיתוֹ וְעוֹשֵׂה אוֹתָהּ הַכְּרַחֲחִית, אֲבָל נֹאמֵר כִּי הוּא יתב' יָדַע מִתְחִלָּה כִּי פְּאֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט וְהוּא קִבְּלַת הַתּוֹרָה, שְׂמָהֶם יִבְחָרוּ לְקַיִּים אוֹתָם וְהֵם הַצַּדִּיקִים, וּמָהֶם יִבְחָרוּ שְׂלֵא לְקַיִּימָם וְהֵם הַרְשָׁעִים, וְגַם אַחַר נְתִינַת הַתּוֹרָה כָּל אִישׁ קוֹדֵם שְׂיִגִיעַ לְכָלֵל אִישׁ הוּא בְּלִתִּי מְצַוֶּה וְאַח"כּ הוּא מְצַוֶּה, וְיְדִיעָה זוֹ אֵינָה מְכַרַחַת אוֹתָם לַעֲשׂוֹת מַה שְׂיַעֲשׂוּ אַחַר כֵּךְ בְּבַחֲרֵיתָם אִם טוֹב וְאִם רָע, כִּינֵן שְׂמִתְחִלַּת יְדִיעָתוֹ יִתְבָּרַךְ עַד זְמַן צִוּוּי לֹא הָיְתָה יְדִיעָתוֹ מְכַרַחַת אוֹתָם כָּלֵל, כִּי כָּל מַה שְׂהָיוּ עוֹשִׂים קוֹדֵם זְמַן הַצִּוּוּי לֹא הָיוּ נִשְׁפָּרִים אִם הָיָה מַעֲשֵׂה טוֹב וְלֹא הָיוּ נִעְנָשִׁים אִם הָיָה מַעֲשֵׂה רָע, כִּי אִין שׁוּם דְּבָר טוֹב אוֹ רָע כִּי אִם מַה שְׂהוּא מְצַוֶּה מֵאַת הָאֱלֹהִים וּמַה שְׂהוּא מְוַזְהָר מִמֶּנּוּ, וְאִם כֵּן אַחַר הַצִּוּוּי ג"כ נִשְׂאָר בְּבַחֲרֵיתוֹ הַקּוֹדֶמֶת, כִּי לֹא תִכְרִיחֵנוּ הַצִּוּוּי שְׂנִצְצֻטָּה עִתָּה לַעֲשׂוֹת מַה שְׂיִבְחָר לַעֲשׂוֹתוֹ אַח"כּ, כְּמוֹ שְׂקוֹדֵם הַצִּוּוּי הָיְתָה בְּבַחֲרֵיתוֹ בְּבַחֲרֵיהָ בְּלִי שׁוּם מְכַרִּיחַ לְטוֹב וְלָרָע כִּי אֵינָנו כְּמוֹ שְׂנִצְצֻכָּר, וְלֹא נִתּוֹסַף דְּבָר בְּדַעָה אַחַר הַצִּוּוּי לְשִׂתְכַרִּיחַ אוֹתוֹ לְמַה שְׂיִבְחָר אַח"כּ, וְגַם שְׂתֹאמֵר כִּי תִחֲלַת הַיְדִיעָה תִּכְרִיחַ אֶת סוּף הַמַּעֲשֵׂה וְאִין פֶּאֵן בְּבַחֲרֵיהָ וְלֹא שְׂכָר וְעוֹנָשׁ, אִם תִּשְׁכָּל תִּרְאֶה וְתִדַּע כִּי יֵשׁ שְׂכָר לַפְּעוּלַת הַטּוֹב וְיֵשׁ עוֹנָשׁ לַפְּעוּלַת הָרָע, כִּי אִין הַשְׂכָּר וְהָעוֹנָשׁ עַל הַמַּעֲשֵׂה הַטּוֹב לְבַד כִּי אִם עַל כְּוֹנַת הָעוֹשֵׂה לְקַיִּים מְצוֹת בּוֹרְאוֹ ג"כ, וְא"כּ יְדִיעָתוֹ יתב' הִיא שְׂיִבְחָר זֶה לַעֲשׂוֹת הַטּוֹב לְהִיּוֹתוֹ מְצַוֶּה מֵאַתוֹ ית' וְכֵן יִתְרַחֵק מִהָרָע לְהִיּוֹתוֹ מְוַזְהָר מֵאַתוֹ, וְאִם עַל הַמַּעֲשֵׂה עֲצָמוֹ נִרְאֶה כְּמוֹכָרָח מִצַּד הַיְדִיעָה הַקּוֹדֶמֶת, וְאֵינּוּ מְוַכָּרָח עַל כְּוֹנַת הַמַּעֲשֵׂה וְהוּא בְּהִיּוֹתוֹ מְצַוֶּה, כִּי יְדִיעָתוֹ הִיא שְׂיִבְחָר הַטּוֹב מִצַּד מַה שְׂנִצְצֻטָּה וְיֵשׁ לוֹ שְׂכָר עַל מַה שְׂעוֹשֵׂה בְּשִׁבִיל הַצִּוּוּי שְׂנִצְצֻטָּה וְעוֹנָשׁ עַל מַה שְׂעָבַר עַל מַה שְׂהִנְזָהר מִמֶּנּוּ יתב', כִּי אִם עַל הַמַּעֲשֵׂה עֲצָמוֹ הַטּוֹב אוֹ הָרָע נִרְאֶה כְּמוֹכָרָח, מִצַּד הַיְדִיעָה עַל כְּוֹנַת הַמַּעֲשֵׂה וְהוּא מִצַּד צִוּוּי יתב' שְׂמִמְנוֹ יִשְׂשָׁף הַשְׂכָּר וְהָעוֹנָשׁ אֵינּוּ מְוַכָּרָח כִּינֵן שְׂקוֹדֵם הַצִּוּוּי לֹא הָיְתָה יְדִיעָתוֹ מְכַרַחַת כָּלֵל, כִּי בֵּין שְׂיַעֲשֵׂה אוֹ לֹא יַעֲשֵׂה לֹא הָיָה נִשְׁכָּר וְלֹא נִעְנָשׁ כִּינֵן שְׂלֵא הָיָה מְצַוֶּה כְּמוֹ שְׂנִצְצֻכָּר כְּבָר: וְכָל זֶה הוּא בְּמִצְוֶה וּבְמִוְזָהר שְׂיֵשׁ אֵינָה מְקוֹם לְבַחֲרֵית הַטּוֹב וְהָרָע לְהִשְׁפִּיר וּלְהַעֲנִישׁ וְלֹא תִכְרִיחֵם הַיְדִיעָה הַקּוֹדֶמֶת, אֲבָל בְּמַעֲשֵׂה הַרְשׁוֹת וּבְלִתִּי מְצַוֶּה וּמְוַזְהָר, גַּם כִּי לְפִי הַנִּרְאֶה הַיְדִיעָה תִּכְרִיחֵהוּ אִין בְּזֶה חֲשַׁשׁ כִּינֵן שְׂאִין בְּהֵם שְׂכָר וְעוֹנָשׁ, וְגַם בְּדְבָרִים שְׂיֵשׁ לוֹ שְׂכָר כְּמוֹ מַה שְׂאֵינּוּ מְצַוֶּה וְעוֹשֵׂהוּ דְרַךְ גְּדֵר וְחֻמְרָא לְפָנִים מִשׁוֹרַת הַדִּין, הַשְׂכָּר נְמָשָׁף לוֹ מִצַּד מַה שְׂהוּא מְצַוֶּה בְּדְבָר הַדּוּמָה לוֹ, וְגַם בְּדְבָרֵי הַרְשׁוֹת שְׂאִין לְהוֹ מְבֹא

בְּעֵינֵי הַמַּצּוֹת וְהַאֲזָהָרוֹת לְפָעֻמִּים יִמְשָׁף וַיִּשְׁתַּלְשַׁל מִהֵן מִצְנָה וְאֲזָהָרָה, כְּמוֹ אִם הִלֵּךְ בְּדֶרֶךְ רְשׁוֹת וְנִדְמָנָה לוֹ שֵׁם מִצְנָה אוֹ עֲבִירָה שְׁאֵם לֹא הָיָה הִילֵךְ לֹא הָיָה עוֹשֶׂה אוֹתָהּ, וְאִם עַל הַהֲלִיכָה שֶׁהִיא רְשׁוֹת הוּא מְוַכְרַח יִהְיֶה מְוַכְרַח גַּם עַל עֲשִׂיַת הַמִּצְוָה אוֹ הַאֲזָהָרָה, וְהִרְבֵּה מִצּוֹת וְהַאֲזָהָרוֹת נִעְשִׂיַת עַל דֶּרֶךְ זֶה בְּסִבּוֹת קוֹדְמוֹת, וְגַם עַל דֶּרֶךְ זֶה לֹא יִקְשֶׁה בְּהִיּוֹת עֵינֵי הַשֶּׁכֶר עַל בְּחִירַת פְּנוּנַת הַיּוֹתוֹ מִצְנָה כְּנֹזֵף: וְכֵן יֵשׁ דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי אִישׁ לְהִיּוֹת הַבְּחִירָה בְּיָדוֹ וְלֹא תִכְרִיחֵנוּ יַדִּיעֵתוֹ יִתְבַּרֵךְ לְמַה שִּׁירְצָה לַעֲשׂוֹת הֵן טוֹב הֵן רַע, וְהוּא כְּדַמְיוֹן אָדָם שֶׁגִּילָה לְחִבְיָרוֹ עֵינֵי מַה שֶׁרוּצָה לַעֲשׂוֹת שֶׁהַחֵבֵר יוֹדֵעַ מַה שֶׁפֶּלֶב חִבְיָרוֹ לַעֲשׂוֹת וַיִּדְעֵתוֹ אֵינָה מְכַרְחַת אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שֶׁאָמַר שִׁיעֲשֶׂה אִם תִּשְׁתַּמְּנָה מִחֲשֻׁבְתּוֹ, כֵּן הָאֵל יִתְב' יוֹדֵעַ וּבוֹחֵן לְבוֹת וּכְלִיּוֹת מַה שִׁיעֲשֶׂה וַיְבַחֵר בְּלִי שִׁינְגָד לוֹ וַיִּדְעֵתוֹ זֹאת אֵינְנָה מְכַרְחַת אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שִׁיעֲשֶׂה, וּמִפְּנֵי כֵּי יַדִּיעֵתוֹ יִתְב' הִיא שְׁלִימָה בְּלִי שׁוּם גֶּרְעוֹן, וְלֹא כִּי־דִיעַת הָאָדָם מַה שֶׁגִּילָה לוֹ חִבְיָרוֹ שִׁיעֲשֶׂה שֶׁאֵינּוּ יוֹדֵעַ הוּא אִם תִּשְׁתַּמְּנָה מִחֲשֻׁבְתּוֹ אוֹ לֹא, וְהָאֵל יִתְבַרֵךְ יוֹדֵעַ הַפֶּל, וְלָזֶה נֹאמַר כֵּי מַה שִׁישׁ גֶּרְעוֹן בִּי־דִיעָה עַל ב' דְּרָכִים אֱלוֹ, כֵּי לֹא נִדְעַ וְנִשְׁגִּי בְּאֵיזָה אֶנְפֵן הִיא שְׁלִימוֹת יַדִּיעֵתוֹ שֶׁלֹּא תִכְרִיחַ כֵּי יַדִּיעֵתוֹ וּמַהוֹתוֹ הַפֶּל אֶחָד כְּמֹאמַר הֶרֶב ז' ל' שֵׁם בְּהִלְכוֹת תִּשׁוּבָה, וְהִרְוַחְנוּ בְּשִׁתֵּי דְרָכִים אֱלוֹ שֶׁהִי־דִיעָה הַפְּשִׁיטָה לֹא תִכְרִיחַ מַעֲשֶׂה הַבְּחִירָה כְּמוֹ שִׁנְזָפֵר, אֲבָל לְשִׁלְיִמוֹת וְאִמּוֹת יַדִּיעֵתוֹ יִתְב' שֶׁלֹּא כְּשֶׁאָר הִי־דִיעוֹת נִסְמָנָה עַל דְּבָרֵי הֶרֶב ז' ל' כְּמוֹ שֶׁנִּזְ: פָּרָק שְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים וְהַעֲיָקָר הִי"א, כֵּי הַשִּׁי"ת נוֹתֵן שֶׁכֶר לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה מִצְוֹת הַתּוֹרָה וַיַּעֲנִישׁ לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל אֲזָהָרוֹתֶיהָ, וְכִי הַשֶּׁכֶר הַגָּדוֹל הַעוּה"ב וְהַעוֹנֵשׁ הַחֲזֵק הַפֶּרַח, וְכִבֵּר אֲמַרְנוּ בְּזֶה הַעֲנִין מַה שִׁסְפִּיק, וְהַמְקַרָּא הַמּוֹרָה עַל הַיְסוּד הַזֶּה מַה שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת ל"ד) וַעֲתָה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אֵין מִחְנֵי נָא, וְהַשִּׁיב לוֹ הַשִּׁי"ת מִי אֲשֶׁר חָטָא לִי אֲמַחְנוּ מִסְפָּרִי, רְאֵיהָ שִׁיּוֹדֵעַ הַעוֹבֵד וְהַחוֹטָא לְתַת שֶׁכֶר לָזֶה וְעוֹנֵשׁ לָזֶה, עַכ"ל הֶרֶב ז' ל' פָּרָק חֲלֵק עַל עֵינָר זֶה: פְּנוּנַת עֵינָר זֶה כֵּי אֵין הַשֶּׁכֶר וְהַעוֹנֵשׁ הֵבֵא לְאָדָם מִצַּד מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים אוֹ הָרָעִים לְעֵינֵי בְּנֵי אָדָם אוֹ לְפִי הַהִנְהָגָה הַמְדִינִית, אֲלֵא הַשֶּׁכֶר הוּא לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְהַעוֹנֵשׁ לְעוֹבֵר עָלֶיהָ, וְכֵמוֹ שֶׁהַמִּצְוֹת וְהַעֲבִירוֹת הֵן כְּתוּבוֹת בְּתוֹרָה שֶׁהִיא מִהַעוֹלָם הַעֲלִיּוֹן כֵּן הֵבֵא בְּסִבְתָּן שֶׁכֶר אוֹ עוֹנֵשׁ הוּא בְּנֶפֶשׁ הַחַצוּבָה מִתַּחַת כֶּסֶף הַכְּבוֹד אַחַר פְּרִידָתָהּ מִן הַגּוּף, וְהַשֶּׁכֶר וְהַעוֹנֵשׁ בְּשֶׁאֵר הַדְּבָרִים הוּא בְּזֶה הַעוֹלָם כְּמוֹ שֶׁאָר הַדְּבָרִים הֵן גְּשָׁמִיּוֹת וְאֵינָן כְּתוּבוֹת בְּתוֹרָה, וְכֵן יֵשׁ שֶׁכֶר מִצְוֹת בְּזֶה הַעוֹלָם כְּשֶׁאֵינָן נִעְשׂוֹת לְשִׁמּוֹן, וְכַמֵּש"ה (מְשָׁלִי ג) בְּשִׁמְאֵלָה עוֹשֵׁר וְכְבוֹד בְּזֶה הַעוֹלָם, כִּינּוֹן שֶׁהוּא מְכוּוֹן לְדָבָר גְּשָׁמִי יָבֵא לוֹ שֶׁכֶר גְּשָׁמִי, וְכֵן הָרָשָׁעִים שִׁישׁ לָהֶם קִצַּת מִצְוֹת כִּינּוֹן שָׂרוֹב מַעֲשֵׂיהֶם רָעִים מוֹרָה עַל קִצַּת הַמִּצְוֹת שֶׁעוֹשֶׂה שֶׁאֵינָן לְשִׁמּוֹן וְלָכֵן שֶׁכֶרָם בְּזֶה הַעוֹלָם וְכַמֵּש"ה כ (דְּבָרִים ז) וּמִשְׁלֵם לְשִׁנְאֵיו אֵל פָּנָיו וְגו', וְאֲמַרְם שֶׁכֶר מִצְנָה בְּהֵאֵי עֲלָמָא לִיכָא הֵינּוּ שֶׁכֶר הַמִּצְוֹת הַנִּעְשׂוֹת כְּמִצְוֹתָן לְשִׁמּוֹן וְהַדְּבָרִים שֶׁאֵדָם עוֹשֶׂה אוֹתָן וְאוֹכֵל פִּירוֹתֶיהֶן בַּעוּה"ז וְהַקֶּרֶן קִיִּימַת לַעוּה"ב כְּמוֹ שֶׁשִּׁנְיָנוּ בְּמִשְׁנָה (פָּאָה פ"א) הֵן הַדְּבָרִים שִׁישׁ בְּהֵן מִצְנָה לַעֲשׂוֹת וְתוֹעֵלַת לְאַחֲרִים, לֹא כְּצִיצִית וְתַפְּלִין וְכִיּוֹצָא בְּהֵן שֶׁאֵינָן אֲלֵא לַעֲצָמוֹ וְלִכְךָ אוֹכֵל פִּירוֹת בַּעוּה"ז כְּנֶגֶד הַתּוֹעֵלַת הַגְּשָׁמִי הַנִּמְשָׁף לְאַחֲרִים כְּמַה שֶׁעוֹשֶׂה הוּא עֲמָהֶם, וְהַקֶּרֶן קִיִּימַת לוֹ לַעוּה"ב כְּנֶגֶד מַה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מַה שֶׁנֶּצְטָנָה בְּתוֹרָה מִבְּלַתִּי הַשֶּׁקֶפָה אֵל הַנִּמְשָׁף, וְזֶהוּ שֶׁהָאֲרִיף בַּעַל הַמִּשְׁנָה לוֹמַר אֱלוֹ הַדְּבָרִים שֶׁאֵדָם עוֹשֶׂה אוֹתָם* (בְּמִשְׁנָה בְּמַקוֹמוֹ וְכֵן בְּתַלְמוּד קִידוּשֵׁין ל"ט, לֹא נִמְצָא בְּאַמַּת הַמַּלּוֹת עוֹשֶׂה אוֹתָם, אֲדָ

בתלמוד שבת קכ"ז מובא המשנה בהוספת שתי מלות אלה ומגנסתא זו דייק הרב ז"ל, יג"מ.

הערה*) אוכל פירותיהם כו', מספיק שישנה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם וכו', אלא להשמיענו פי גם שגראה עיקר עשייתן היא למה שנמשך מהן טוב לאחרים והוא דבר גשמי אפ"ה העושה אותן בשביל מה שנצטנה בתורה יש לו קרן לעוה"ב, ולכן שנה שאדם עושה אותן: וכמו כן יש עונש עבירות בזה העולם כשנעשות בשוגג או בהסתת יצה"ר, פיון שהן על ידי דבר גשמי כן עונשן הוא גשמי, וכן הצדיקים שיש להם קצת עונות ממה שהוא קרוב לנמנע לבעל חומר לימלט מהן, פיון שרוב מעשיהם טובים מורה על קצת העונות שעושים שהם בשוגג או בלתי השגחה ולכן עונשם בזה העולם, וכמו שאמרו שהשי"ת מדקדק עם חסידיו פחות השערה פדכתיב (תהלים נה) וסביביו נשערה מאד: וכמו שאין השכר והעונש הרמוז בתורה על מה שהוא טוב או רע בעיני בני אדם או לפי ההנהגה המדינית אלא לעושה מצות התורה או עובר עליהן כמש"נ, פן על שאר הדתות הנמוסיות או בדויות אין על העושה או העובר שום שכר ועונש אפילו לבעלי הדת ההיא, כיון שאינה מאתו ית', ואינם נענשים אלא בעברם על ז' מצות בני נח אשר כלל העולם נכללים בהם, כי ג' בני נח מהם נפצה כל הארץ, ואין להם שכר נצחי בשום פועל טוב כי אם בקיום שבע המצות, וכמו שאמרו חסידיו או"ה יש להם חלק לעוה"ב כפי מדרגת מה שקנו ממנו בעשיית מצות אלו או קצתן, וכמשה"כ (דברים י"א) והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' וגו' השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו', לא יעד השכר והעונש פי אם על עושי מצות התורה או על העוברים עליה, וכמ"ש אשר אנכי מצוה אתכם היום על מה שיצטוו או יהיו מוזהרים לעתיד פי לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם, שהוא אמר בתורתו (שם ד') לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם היום וגו' לא תגרעו ממנו לשמר וגו', ולא יעשה, ודבר (שם לג) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ולא יקימנה: ולהיות בלעם גדול גביאי האומות חנוזפיר ענין זה בנבואתו, להורות ולרמוז על העתיד לבא אם יקומו גביאים אחרים לקרוא בשם ה' על חידוש דת אחרת שלא יאמנו דבריהם, ועל השתים המפורסמות אמר על הראשונה לא איש אל ויכזב ועל השנית וכן אדם ויתנחם, פי האחת מכוננת וחולקת על דברי התורה הקדומה והאמתית יותר מן השניה בערה המכזבת אל המתנחם ושב מדבורו: וגם פי בהכחשה אי זה עיקר מן העיקרים הוא כופר בתורה, עכ"ז המכחש בשכר ועונש הוא חמור ונענש יותר, פי עם היותו כופר נמשך מהכחשתו זאת לזלזל בלימוד התורה וקיום מצותיה אחר שאינו מאמין בשכר ועונש בעוה"ב, ועל פן נתפסד ספר איוב להוכיח אמיתת שכר ועונש מה שלא הוצרכו בשאר העיקרים להאריך בהם אחר הודעתם, כדי שלא יפשלו בו רבים ויענשו בעוה"ז ובעוה"ב, וכן נרמז ונזכר ענין שכר ועונש במקומות הרבה בתורה ובגביאים וכתובים לסבה הנזכרת, פי ענין מעשה האדם טובים או רעים הונה ומצוי בכל יום וכן הוא השכר והעונש בהשגחתו ית', ולכן צריכין אנו להאריך בעיקר זה ולהביא כל מיני הראיות: והראיה הלקוחה מן השכל תהיה מפמה פנים, מצד הבורא ית' שברא את האדם, ומצד האמן שבראו, ומצד האדם עצמו והוא הנברא: אם מצד הבורא ית' פיון שפתיב בבריאת האדם ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו וגו', יתחייב שיהיה דומה לו

בפעולות טובות ובצדק ויושר בכל פעולותיו ומדותיו הנמשכות מאבריו וחושיו אשר נבראו בצלמו בצלם אלהים.

כי בצלמו מורה על דמות האברים שבאדם, ובצלם אלהים מורה על מה שנמשך מהם והם הפעולות והמדות שיהיו דומות לפעולותיו ומדותיו ית' כמו שדומה לו בדמות האברים, ע"ד שתוף השם שנקרא איש ושנזכרו בו ית' עין ואזן וידיים ורגלים, ואם יעשה כן ראוי שיהיה לו שכר טוב על שנתן מעלה וכבוד למה שנברא בו דוגמא של מעלה, כי בזה יאמין בלי שום ספק כי הצור תמים פעלו וכל דרכיו משפט וגו' בהוראת ברואיו, ואם לא יעשה כן ראוי שיענש על מה שמטיל מום במה שנברא בו דוגמא של מעלה ונותן פתחון פה למטיח דברים כלפי מעלה שיש עול בחקו ית' ח"ו כמו שיש בברואיו, וכמשה"כ (שם ל"ב) הצור תמים פעלו וגו' שחת לו לא בניו מומם וגו', יאמר לפי זאת הכוונה כי מצד שהוא צור תמים פעלו כלומר האדם אשר יצר, כל שכן הוא תמים ביצירתו ופעולותיו, יורה על כי כל דרכי הצור ית' הם משפט אל אמונה וגו', ואם שחת דרכיו כפיכול שהוא משחית ומטיל פגם למעלה והוא מראה כי אינם בניו מפני מומם: וכן מצד הבורא באופן אחר, שנפח באפיו נשמת חיים כדכתיב ונפח באפיו וגו', וא"כ יתחייב גם כן שיהיה דומה לו בפעולות הטובות ובצדק ויושר בכל מה שנמשך מפח נשמתו כיון שהיא נפוחה מפיו ונחצובה מתחת פסא כבודו, ואם יעשה כן יהיה לו שכר טוב, ואם לאו יענש שהוא מטיל מום בפנש החצובה ממקום הקדש ומחשיב נפש האדם העולה היא למעלה כנפש הבהמה היורדת למטה לארץ: וכן מצד הבורא באופן אחר, מצד היותו יצר כפיו אפילו לא היה נברא בצלמו ולא היה נופח בו, כי בכל מה שבא האל ית' לא הונזכר כי הוא בעצמו בראו, כי הוא צוה ונבראו כדכתיב ויאמר אלהים יהי אור, ויאמר אלהים יהי רקיע, יקוו המים, יהי מארת, ישרצו המים, תוצא הארץ, ואחר שכתוב יהי מארת יחס אותה ההנה לו ית' באמרו ויעש אלהים את שני המאורות וגו', ואחר שאמר ישרצו המים יחס ההשרצה לו ית' ואמר ויברא אלהים את התנינים, ואחר שאמר תוצא הארץ נפש חיה ביום ששי אמר ויעש אלהים את חית הארץ וגו', ובבריאת האדם לא נאמר כן אלא ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו וגו', ועל זה אמר ויברא אלהים את האדם שנאמר עליו נעשה אדם, יחס לו ית' הבריאה כולה ואמר אחר כן וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וגו', הנה שהזכיר שהיה יצר כפיו ית' מה שלא נאמר בשום נברא, ולכן יתחייב שישנפח בהיותו צדיק ויושר דומה למי שיצרו, ויגונה אם לא יהיה כן כי הוא מטיל פגם כפיכול ביוצרו: מצד הבורא ית' באופן אחר, ממה שכתוב וייצר ה' אלהים את האדם וגו' יחס היצירה לשם ההוי"ה ואלהים, כי מצד ההוי"ה יורה על תשלום שכר למתהלכים בזה לפניו באמת, ושם אלהים על שהוא עתיד ליפרע מן הרשעים ולכן סמוך לזה ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וגו' ויצמח ה' אלהים פל עץ נחמד למראה וגו' ועץ הדעת וגו', כי מה שנטע ומה שהצמיח בגן עדן היה לתת שכר טוב לאדם פשייטיב מעשיו, ואם הרע ירעו הם ומלכם יספו וינדחו ממנו לגיהנם הקרוב לו, ולכן הזכיר בנטיעה וצמיחה ה' אלהים, וכן בכל ענייני האדם הנמשכים: ואם מצד הזמן שבראו יש ראיה ג"כ לשכר ועונש שהרי נברא ביום הששי הסמוך ליום שבת קדש ותיקרף להשלמת בריאתו ויצירתו נכנס לשבת שהוא יום מנוחה מעין עוה"ב, והוא תגמול מעשים הטובים, וכמו שאחז"ל (סנהדרין לח) למה נברא אדם

הראשון בע"ש פדי שיכנס למצנה מיד, והוא ענין תכלית בריאתו לעשות ולקבל שְׂכָר ושניהם נכללות ביום השבת: וכן מצד הזמן באופן אחר, שִׁנְבָרָא בסוף כל מה שִׁנְבָרָא בששת ימי בראשית שאין להם שְׂכָר ולא עונש והם הדומים והצומח והב"ח, כי אין להם שום תכלית כ"א לזה העולם התחתון, והאדם שִׁנְבָרָא בסוף יש לו תכלית לסוף והוא מה שמוכן לנפש האדם אחר צאתה מזה העולם תגמול מה שעשה בעוה"ז: וכן מצד הזמן באופן אחר, שְׂכָל מעשה בראשית לא הוגבל זמן לבריאתם כי ברגע הראשון שְׂכָל יום מן הששה ימים נבראו ברצונו ית', וכמ"ש בימי בראשית ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ויום שני ושלישי וכו', הפנונה כי אחר שִׁנְבָרָא כל מה שִׁנְבָרָא באותו יום היה כל הערב וכל הבקר של אותו היום, ובבריאת האדם הוגבלו י"ב שעות של יום ששי לבריאתו, וכמו שאחז"ל בסנהדרין שעה ראשונה הוצבר עפרו שניה נעשה גולם ג' נמתחו איבריו ד' נזרקה בו נשמה וכו', כי בזה מורה כי יש פנונה ותכלית אחר לבריאתו מבריאת שאר הדברים שִׁנְבָרָאו, והוא עשיית הטוב והרע ותגמולם והם השְׂכָר והעונש המקווה אחר המות, והכל נכלל בזמן בריאתו שצטונה וסרח ונידון ונטרד והלך לו בארבע שעות האחרונות של הי"ב שעות, אשר בזה מורה לעתיד כי לקח נוצר לשיצטונה ולא יסרח ויהיה לו שְׂכָר בג"ע כמו שהיה לו עתה בזמן הבריאה, ואם יסרח יטרד משם כמו שנטרד עתה תוך זמן הגבלת בריאתו: וכן מצד הזמן באופן אחר, והוא כי תחלת המחשבה סוף המעשה בדברים הטבעיים, כמו שהיה בבריאת העולם כי תחלת המחשבה הייתה לברוא את האדם השולט על הכל והוא היה סוף המעשה, ולהורות על תחלת המחשבה היו גן עדן וגיהנם שהם מקום השְׂכָר והעונש מפלל הדברים שעלו במחשבה להברא קודם שִׁנְבָרָא העולם ונבראו ג"כ בתחלת הבריאה ביום ראשון וביום שני, וכמ"ש גן בעדן מקדם, וכתוב (ישעיה ל') כי ערוף מאתמול תפתה, וביום ראשון פתיב ויבדל אלהים בין האור ובין החושך מלמד שגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, וכמו שאמרו בחגיגה שפיום שני נברא גיהנם כמו שדרשו ביום שאין לו אלא אתמול והוא יום שני, וכמ"ש בפסחים (נ"ד) מפני מה לא נאמר כי טוב בשני מפני שִׁנְבָרָא בו אור של גיהנם: ויש רמז במה שִׁנְבָרָא האור שגנוז לצדיקים ביום ראשון ואור של גיהנם ביום ב' כי השְׂכָר הגנוז לצדיקים לעוה"ב הוא בשביל מעשיהם הטובים בין שעשו אותם כל ימיהם בין שהרעו בתחלה ושבו בתשובה בתשובה בסוף, והרשעים אינם נענשים אלא פשלא שבו בתשובה והוציאו כל ימיהם בבהלה, וזהו מ"ש מאתמול ולא אמר מיום שני בפירוש ור"ל כי ערוף תפתה ביום שאין לו אלא אתמול שלא נברא גיהנם אלא לאותם שְׂכָל זמן שעמדו בזה העולם והוא אתמול היו רשעים והוא זמן אחד, לא לאותם ששבו בתשובה והיה להם ב' זמנים זמן הרשע וזמן התשובה, והשְׂכָר הגנוז לצדיקים נברא ביום ראשון שאין לו זמן מוגבל קודם להורות ששְׂכָרם גנוז בין שהיו לעולם צדיקים בין ששבו וקנו עולמם בשעה אחת, ותוהא על הראשונות אינו מצוי בכל הדורות, ונ"ל כי אינו דומה תוהא על הטובות שעשה לשלא תזכרנה לו כל הטובות לשב ומתחרט על מה שחטא לשלא תזכרנה לו כל הרעות, כי מדה טובה יתירה ממדת פורענות והשב ומתחרט על עונותיו תועיל לו התשובה לשלא תזכרנה לו הראשונות, וזהו בחסדו ית' כי אין השְׂכָל גוזר שתועיל תשובת מחשבה ודברים לפעולות הרעות שעשה והתמיד, אבל התוהא על הטובות שעשה והתמיד די לו שאבד את הטובות ויהיה כמי שלא עשה לא טובה ולא

רעה, וכמו שאמרו (חגיגה ט"ו) על אלישע אחר לא מידן נדייניה ולא לעלמא דאתי לימי, לא מידן נדייניה דעסק בתורה ולא לעלמא דאתי לימי דחטא, הרי שתוקא על הראשונות ויצא לתרבות רעה שעשה פעולות רעות ואפ"ה הועיל לו זכותו מה שעסק בתורה לשלא יהיה נידון בגיהנם וכן מי שעשה טובות ותוקא עליהן ומת הרי הוא כאילו לא עשאן ואם לא הוסיף לחטוא לא יהיה נידון בגיהנם ולא יהיה לו שכר על הטובות שעשה, משא"כ השב ומתחרט על עונותיו שאפילו בשעת מיתה ובדכדוכה של מות מתקבלת תשובתו בחן וחסד, שמתנהג האל ית' עם החוטא שמקבל תשובתו ונותן לו שכר כאילו עשה מה שאין השכל גוזר בו, כי על תנאי כף ברא העולם לקבל תשובת החוטא, וכמ"ש ה' דברים נבראו קודם שנברא העולם ואחד מהם היא התשובה, וא"כ בשכר לא הגבל זמן ובין שהיה צדיק כל ימיו או ששב באחרונה יש לו חלק לעוה"ב, ובענין העונש הגבל זמן האחרון והוא שעת המיתה שהיה רשע בה ולא שב, והוא הנרמז במ"ש מאתמול יום שאין בו אלא אתמול כמ"ש: ואם מצד האדם עצמו יש ג"כ ראיה לשכר ועונש מצד מעלת גופו משאר ב"ח ומצד מעלת נפשו החצובה מתחת פסא כבודו ונפוחה ממנו ית' באפי אדה"ר, אם מצד מעלת גופו הוא איכותו וכמותו וצורתו, אם איכותו הוא היות בשר האדם דמו ועצמותיו ואיבריו רפים וזפים שהם מתפעלים מהמקרים בסבה קלה וצריכים מלבוש וכסוי שלא יזקו ומזון טוב מיוחד ומיוחד ומתקן להם משא"כ בב"ת, אם כמותו היות האדם מחובר מרמ"ח איברים ושס"ה גידים, אם צורתו ותכונתו היות כל איבריו וחושיו בתכלית השלימות לפי מה שהוא אדם כמו שביארו חכמי הטבע בספריהם, והיותו הולך בקומה זקופה מצד נפשו העולה למעלה, אשר מצד מעלות גופו על שאר ב"ח ראוי שיהיה לו שכר בטובת מפעליו הנעשות בגופו, ויענש אם יעבור פינן שלא עשה מה שהיוכן לעשות מתחלת בריאתו, כי מעלת הבריאה היא אם תגיע להיותה מוכנת ועושה רצון בוראה, והסלע במין הדומם שלא ידעה ולא ראתה ועשתה רצון בוראה בהוצאת המים, והדשאים במין הצומח ששאו ק"ו בעצמם, ופרות פלשתיים שפתוב בהן וישרנה הפרות שאמרו שירה, ופרו של אליהו ג"כ בב"ח וכיוצא באלו כמה שלמטה ממין האדם יוכיחו כולם על מעלת המין האנושי בהיותו עושה רצון קוניהו כי הוא עושה נחת רוח ליוצרו ושיש לו שכר טוב בעמלו.

אם מצד מעלת נפש האדם יש ג"כ ראיה לשכר ועונש, כי אחר שנודע כי יש לנפש האדם השארות אחרי צאתה מן הגוף ואינה פלה בכלות הגוף, א"כ הוא מן ההכרח שיהיה לה עדון ומנוחה במקום שהיא אם היטיבה דרכיה בהיותה בגוף, ושיהא לה עונש אם קלקלה דרכיה, כי הגוף לא היה כדאי לשכר ועונש אם לא מצד הנפש החצובה מתחת פסא הפבוד כי היא המניעה הגוף והמשפלת בו לפעול מה שיפעול, ולא תלכנה כולן למקום אחד כיון שהיו חולקות במעשיהם טובים ורעים, ואין דרך ליטן להם שכר טוב על טוב פעולתן בזה העולם, כי השכר הוא בלתי מוגבל ועולם הזה יש לו גבול ושיעור, ועוד כי הנפש הנאצלת ממקום הקדושה א"א שתהיה מתמדת בגוף יותר מהזמן המוגבל לה, כי היא הפכית לגוף ובסור הכרח גבול הזמן הנגזר עליה תשוב למקומה אשר ממנו חוצבה, כאבן העולה למעלה בפח כי בסור הפח תחזור למטה, וכאותו הזמן המוגבל נשלמה פעולתה, והוא דמיון הפרי המבושל כל צרכו כי אם לא ילקטוהו יבול מעצמו וכשלקטוהו מבושל הוא עולה על שלחן מלכים, וכן נפש הצדיק אחר שנשלה

חזרת למקומה ולפני ממה"מ תתייצב להתעודן באור החיים, וכמו הפרי הגרוע אשר לא יצליח לפל ועודנו באבו יקטף ויבול בלתי ביטול ויהיה למרמס, כן נפש הרשע אחר צאתה מגופה תהיה נמבזה ונמאסת כפי שיעור עונותיה: פרק שלשה וארבעים והראיה הלקוטה מן החוש על השכר למצננה ועושה ועל העונש לעובר, ממה שראינו בתורה בנביאים ובכתובים ובדברי חז"ל ממה שאירע שהטיב ה' לטובים ולישרים בלבותם והרשעים פים נגרש, אם ההטבה לטובים מתחלת בריאת אדה"ר שידע שנברא בצלם אלהים ושהאל ית' שבת ביום השביעי מפל מלאכתו אשר עשה, ושבת גם הוא לעשות רצון בוראו ולהדמות לו ושר מזמור שיר ליום השבת, ובזכות השבתות ששמר תק"ל שנה הוליד בדמותו בצלמו ונקרא שמו שת פי ממנו הנשמת העולם ומשנתו של עולם הוא השבת, ושת עם ב"ת בראשית הוא שבת, ובבראשית יש שת ויש שבת, ובכלל מש"כ ויולד בדמותו בצלמו היה שנולד ביום ששי ונכנס מיד לשבת פאדם הראשון שנוצר ביום ששי ונשלמו לו ביום ששי זה ק"ל שנה ששמר בהם את השבת, וינגדו נשלמו לחנה אשתו ג"כ כי לא ילדו איש ואשה בדורות האלו ברבוי שנים אלו כ"א הם בזכות שמירת שבת הנזכר, פי נח שהוליד לת"ק שנה לא הוליד קודם פאדם וסנה שהולידו את קין והבל ועכ"ז הולידו אחר ק"ל שנה לשת, וגם שהקב"ה פבש מעיינו של נח עד ת"ק שנה כמו שאז"ל, ובזכות השבת ג"כ שהוא יום שביעי, יצא שביעי להם חנוך הצדיק בן ירד שהתהלך עם האלהים ולקח אותו אלהים לתת לו שכר טוב בעמלו: והסתפל פי כמו שהשביעי הוא קדש והעשירי יהיה קדש, כן היה בדורות עולם נח עשירי ושם עשירי לשת שהיה משתיתו של עולם, וחנוך שביעי ועבר שביעי אחריו, ואברהם נכפלה קדושתו שהיה גם כן שביעי לעבר מפני שהיה ראשון שבאבות, וכן שלש שנים הפיר את בוראו פנגד קדושת עשירי ושביעי וקדושת עצמו, ומשה רבינו היה שביעי קדש לאברהם שהיה שביעי ועשירי, וילדתו יוכבד לק"ל שנה כתנה לשת שהיה משתיתו של עולם והוא אורו של עולם ובחר ביום השביעי למנוחת ישראל במצרים: וקדושת פל שביעי הוא מקדושת יום שביעי פי כל הימים הם זה למעלה מזה והשביעי אין למעלה ממנו פי בו פלה מנין הימים וחוזרים חלילה לדעת פל העולם, וקדושת עשירי הוא קדושת המנין פי אין במנין למעלה מעשירי פי פלה המנין וחוזר אליו בעשרות ומאות ואלפים ורבואות, ולכן יש קדושה בשביעיים ובעשיריים, ובשם האל ית' שנכללו בו פל קדושות היתה היו"ד ה"א שבשמו, והוא פסדר האלפ"א בית"א כמו שראוי להיות אותיות שמו פסדרן והן אבג"ד והם סכום היו"ד והה"א והנא"ו אחריו פסדר ואח"כ חוזר לה"א לתשלום השם: ועוד טעם סידור אותיות ההוי"ה פסדר שבאו בתורה, יו"ד של בראשית ה"א של אלהים וא"ו של וא"ת ה"א של הארץ שהיא סמוכה לנא"ו והיא רמז לה"א תתאה שהיא הארץ, והיו"ד היא עשר ונעלמה שהם ו"ד הם עשר ג"כ פנגד אבג"ד, וה"ה עם נעלמה הוא עשר, והנא"ו אמצעה עם ראשה ועם סופה הם שבעה פנגד קדושת שביעי, ואין קדושה בימי המועדים כ"א מצד שבת, ולכן היו פסח וסוכות שבעת ימים שיהיה נכלל בתוכם יום שבת ויתפשט ממנו קדושה לשאר הימים שאין להם קדושה מצד עצמם כ"א זכר ליציאת מצרים ולענגי פבוד, אבל עצרת ור"ה וי"ה יש להם קדושה מצד עצמם, תורה שניתנה בעצרת ועודנה מורשה לנו, ור"ה בריות בו יפקדו בכל שנה, וי"ה יום סליחה וכפרה לישראל, וקדושת המילה היא להיות נכלל פל יום השבת בכלל

זמנה: ויש בשיביעי שבועה מעלות על שאר ימי קדושה ראשונה ששבת האל ית' בשבת
בראשית מכל מלאכתו אשר עשה וכן אדם הראשון וצדיקים הבאים אחריו.

שנית שהוא תדיר יותר משאר י"ט. שלישית שהוא קבוע משביעי לשיביעי לא פגמים
טובים שאינם קבועים בימי השבוע אלא בענין ימי החדש.

רביעית פי יש בעצמות יום השבת הוראה לכל שהוא שבת, והוא ענין המן וסמבטיון
ובעל אוב. חמישית שנקרא שבת בלשון כל האומות.

ששית נפש יתירה. שביעית ענין העונש החמור לעושה מלאכה ביום שבת שחייב סקילה
החמורה משאר המיתות, משא"כ בשאר ימים טובים אפילו ביה"כ, ובנפש הימירה שיש
לו לאדם בשבת יש קדושה ומעלה בנפשו לזכות ולעשות רצון בוראו מכל ימי השבוע:
ונה אצלי סבה מה והתנצלות לחטא אדה"ר בהיותו יציר כפיו של הקב"ה ועודנו באבו
נקטרף בחטאו, וכמ"ש תשיעית נצטנה שלא לאכול מן האילן עשירית סרח י"א נידון י"ב
נטרד והלה לו, להיותו משולל מיתרון אור הנפש הימירה בשבת, כ"א עבר עליו יום
השבת אפשר שלא היה מוכן לחטא שהוא והיה ניצול ממנו, ואחר שנחה עליו רוח ה'
בתשובה ושנכנס למצנת שבת מיד היתה בו נשמה יתירה בכל יום שבת אשר בסבתה
לא נמצא בו עוד עון אשר חטא בכל ימיו הארוכים, ועם כל זה נענש על החטא הוא וכל
דורותיו, כי במקום הנשמה הימירה היה לו יתרון ישיבתו בגן עדן ולא היה לו לעבור
על ציווי ית', ולכן היה ענשו חמור כמו שייצד לו כשהניחו בג"ע שאמר לו ומעץ הדעת
טוב וגו' כי ביום אכלה ממנו מות תמות, ואמר אח"כ וישלחהו ה' מגן עדן לעבד את
האדמה אשר לקח משם, להקל מעליו ומעל זרעו עונש החטאים בהיותם באדמה אשר
לוקחו משם והוא חומר האדם ויצרו הרע המחטיאו, ובהיות תשובתו רמתה לא נודע בו
במקום אשר שולח שום עון ואשמה עם היותו במקום חומרי הגורם לו לחטא, כי אימת
שבת היתה עליו כששולח מגן עדן בין השמשות והיא שעה י"ב של יום ששי שנטרד
וראה כי ביום ששי נוצר הוא ואשתו וביום שביעי לא נברא ולא נעשה עמו דבר, וידע
כי ביום זה משהעריב שמשו שבת האל ית' מכל מלאכתו אשר עשה בששת הימים ושבת
הוא עמו ושר מזמור שיר ליום השבת אע"פ שלא נצטנה בו, ובחכמתו אשר חלק לו
האל ית' בבינה הבין וידע כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, יום ראשון
לכלל השמים והארץ ויום שני לרקיע המבדיל בין המים העליונים לתחתונים, ויום
שלישי לשתראה היבשה והוא כלל הדומם וצמח האדמה.

ויום ד' למאורות המגדלים הצמחים ממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים, ויום ה'
לב"ח, ויום ששי לאדם, וידע שיצאו דשאים מיום ג' וראם עתה שעמדו על פתח קרקע
והתפלל הוא וירדו גשמים וצמחו בו ביום וכדאיתא בחולין, וכיון שיידע שגבראו ביום
זה ידע כי בה' ימים הקודמים לזה נבראו כלל כל הדברים הנזכרים ונתחזק העולם,
ומיום השביעי זה ששבת אדה"ר בחברת האל יתברך היה הולך ומונה ששי ושובת
בשביעי שביתת יום זה לשת בנו שהוא משתיתו של עולם, וכן עד אברהם אבינו ע"ה
ששמר בו אפי' העירוב, ועד משה רבינו כמו ששמח במתנת חלקו, ואם לא פן היה נשפח
זכרו כפי שהלה במדבר ולא ידע מתי הוא שבת, כי השבת אינו נשפח למי שעושה
מלאכה בששת ימים ושובת בשביעי, ולמי שאינו מבדיל בין קודש לחול בעשיית מלאכה

הוא נשפח, ולכן אם לא הִיָּה יורד הַמָּן לְיִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּכָל הַיָּמִים הִיָּה נִשְׁכַּח מֵהֶם הַשֶּׁבֶת שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹשִׂים שׁוּם מְלָאכָה לְשִׁינְפָרוּ עַל יְדֵי הַיָּמִים שֶׁעָשׂוּ בָהֶם מְלָאכָה וַיִּמְנּוּ אוֹתָם שֶׁשָּׂה יָמִים זֶה אַחֵר זֶה וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְאָמַר הָאֵל ית' (שְׁמוֹת טז) שֶׁשֶׁת יָמִים תִּלְקַטְוּהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבֶת לֹא יִהְיֶה בּוֹ שָׂאֵם הִיָּה בּוֹ וְהָיוּ לּוֹקָטִים מִמֶּנּוּ בְּכָל הַיָּמִים לֹא הִיָּה לָהֶם בְּמָה לְזַכֵּר אֶת יוֹם הַשֶּׁבֶת, כִּי בְּמִצְרַיִם עַל יְדֵי הַמְּלָאכָה שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בְּשֶׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֵׂה הָיוּ שׁוֹבְתִים בְּשְׁבִיעִי, וְהִפִּיר אָדָם הָרִאשׁוֹן כִּי הָאֵל קִידֵשׁ אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִלָּה בּוֹ וְשֶׁבֶת בּוֹ מִמָּה שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא פָּלָה כָּל מְלָאכָה יוֹם שֶׁשִׁי כ"א בְּסוּפּוֹ כְּאִילוֹ נִכְנַס כְּבָר יוֹם שְׁבִיעִי, וְכִמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ עַל וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְהָבִין כִּי לֹא רָצָה לַעֲשׂוֹת שׁוּם מְלָאכָה בּוֹ וְשֶׁשֶׁבֶת בּוֹ וְקִידֵשׁ אוֹתוֹ בְּמָה שֶׁנִּזְהָר שֶׁלֹּא תִּיעַשֶׂה סוּף הַמְּלָאכָה כ"א בְּרַגַע הָאֲחֵרוֹן וְלֹא תִכְנַס אֶפְסָלוֹ רַגַע אַחַת בַּיּוֹם שְׁבִיעִי, וְכֵן רָאָה וְהִשְׁיִיג בַּיּוֹם שֶׁשִׁי מְמַשְׁלֵת שְׁבַעַה שׁוֹכְבֵי לֶכֶת הַמְּמַנְוִים עַל שְׁבַעַה יָמֵי בְּרֵאשִׁית אֲשֵׁי לַיּוֹם שֶׁשִׁי הַשְּׁבִיעִי וְהוּא שֶׁבֶתאֵי הַתְּחִיל בְּשִׁיל שֶׁבֶת וַיְדַע כִּי יִהְיוּ חוֹזְרוֹת חֲלִילָה בְּכָל שְׁבַעַת יָמִים, וְהִפִּיר בְּזֶה כִּי יוֹם זֶה שֶׁנִּבְרָא הִיָּה שֶׁשִׁי לִיצִירָה וַיּוֹם שֶׁבֶת שֶׁשֶׁבֶת בּוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר הִיָּה שְׁבִיעִי וְשֶׁבֶת בּוֹ אַע"פ שֶׁלֹּא נִצְטָנָה כִּי יָדַע רַצוֹן קוֹנֵנוּ לַשְּׁבוֹת בַּיּוֹם שֶׁבֶת וְרָצָה לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְפָנָיו לַשְּׁבוֹת גַּם הוּא בְּחִבְרָתוֹ, וְקִיבַל שְׁכָר עַל זֶה כִּי הַשְּׁכָר הוּא עַל הַמַּצְנוֹה וְעוֹשֶׂה לֹא עַל הַטּוֹב בְּעֵינֵי בְּנֵי אָדָם אוֹ לְפִי הַהִנְהָגָה הַמְּדִינִית, וְכִמוֹ שֶׁבִּיאָרְנוּ בַּתְּחִלָּת עֵיקַר זֶה: וּמִצָּאֵנוּ רְאִינוּ כִּי בְּנִתְיַנֵּת הַתּוֹרָה רִיבָה הָאֵל ית' שְׁכָר הַעוֹשִׂים מֵאֲהָבָה וְהַשׁוֹמְרִים מִצְוֹתָיו לָהֶם וְלִזְרַעַם אַחֲרֵיהֶם, כַּמ"ש בַּעֲשֻׁרַת הַדְּבָרוֹת וְעוֹשֶׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים לְאֹהֲבֵי וְלִשְׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָי כִּי אֵין הַסְּבָרָא מְחִיבָת שְׁיִנְתָּן שְׁכָר לְאָדָם עַל קִיּוּמוֹ מִצְוֹת הַשָּׁם לוֹ וְלִזְרַעוֹ, וְדִי לוֹ שִׁיִּהְיֶה לוֹ טוֹבָה בַּעוֹה"ז לְבַד מַה שֶׁצָּפוּן לוֹ לַעוֹה"ב וְזָרְעוֹ הַבָּא אַחֲרָיו יִקְנֶה גַם הוּא שְׁלִימוֹת לְגוֹפוֹ וְנַפְשׁוֹ, וְלִכֵּן לֹא הוֹעִיל זְכוּת אַבוֹת הָרִאשׁוֹנִים בְּדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, לֹא זְכוּת אָדָם הָרִאשׁוֹן לְקַיֵּן וְלִזְרַעוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁטַפוּ בְּדוֹר הַמַּבּוּל, וְלֹא עָמְדוּ זְכוּיוֹת וּמִתּוֹשְׁלַח הַצְּדִיקִים לְבִנְיָהֶם וְלְבִנּוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר יִלְדוּ, כִּי נַח לְבַד בְּצַדִּיקָתוֹ הִצִּיל אֶת נַפְשׁוֹ וּבְנָיו לֹא הִגִּיעוּ לְכָלל עוֹנֵשׁ וְנִצְוֹלוֹ עִמוֹ, וְהָאֲבוֹת הָאֲמִיתִיִּים אַבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב שֶׁשָּׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה כְּמוֹ אִם נִיתְּנָה לָהֶם עֲמֻדָה זְכוּתָם לְסוּף הַדְּוֹרוֹת כִּי לֹא תִמָּה זְכוּתָם, וְגַם זֶה אֵינוֹ מִן הַדִּין וְהַסְּבָרָא כ"א דִּרְךָ חֶסֶד וְרַחֲמִים, וְכַמ"ש וְעוֹשֶׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים לְאֹהֲבֵי וְגו', כִּי דִּרְךָ חֶסֶד הוּא מַה שֶׁעוֹשֶׂה הָאֵל יתְּבָרַךְ לְזַרַע הַצְּדִיקִים כִּי הַסְּבָרָא אֵינָה מְחִיבָת שְׁיִזְכָּה הָאָדָם אֲלֵא לַעֲצֻמוֹ וְכִמוֹ שֶׁהָיוּ בְּדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר: וְכֵן רְאִינוּ דְבָקוֹת הָאֵל יתְּבָרַךְ בְּאֲבוֹת יוֹתֵר מִהָרִאשׁוֹנִים בְּשְׁכָר מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים בְּמָה שֶׁהָאֲרִיךְ בְּעַנְיָיִנְהֶם, כִּי אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא הִגִּיד מַעֲנִינּוֹ כ"א מַה שֶׁקָּרָה לוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּבְרָא מְעַבְרוֹ עַל הַצִּוּוִי וְעָנְשׁוּ עָלָיו וְלֹא הִנְזָכָר עוֹד עַנְיָיִנוֹ עַד הוֹלִידוֹ אֶת שֵׁת בֶּן ק"ל שָׁנָה וּמִשָּׁם וְאִילֶךְ עַד תְּשֻׁלוֹם תַּתְּק"ל לֹא הִנְזָכָר מַה הִיָּה לוֹ, וְנַח בְּשֵׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה הִנְזָכָר עַנְיָיִנוֹ שֶׁהִיָּה צְדִיק וְשֶׁנִּכְנַס לַתִּיבָה כְּפִי מַה שֶׁנִּצְטָנָה וּבִיצִיאָתוֹ מִן הַתִּיבָה נֶאֱמַר לוֹ עֲנִין הַקֶּשֶׁת וְלֹא הִנְזָכָר עוֹד עַנְיָיִנוֹ, וְהָאֲבוֹת הִנְזָכָר עַנְיָיִנָם בְּאֹרֶךְ מִזְמַן הָיוֹת אַבְרָהָם בֶּן ע"ה שָׁנָה עַד הַעֲמִידָה שֶׁהִיָּה בֶּן קל"ז שָׁנָה כְּפִי הַקְּבִלָּה, וְאַח"כּ סִיפָר עֲנִין קַחְתוּ אֶת קִטּוּרָה וְלִידְתָּהּ כָּל אֵלֶּה בְּנֵי קִטּוּרָה וְהַמִּתְנַוֹת שֶׁנָּתַן לָהֶם וְשֶׁלַחְתֶּם בְּעוֹדְנֵי חַי עַד עַת מוֹתוֹ, וַיִּצְחָק הִנְזָכָר עַנְיָיִנוֹ מֵעַת הַעֲמִידָה וְקַחְתוּ אֶת רִבְקָה וְכָל הָעֲנִין עַד בְּרַכּוֹ אֶת יַעֲקֹב שֶׁהִיָּה אֵז בֶּן ק"כ שָׁנָה לְפָחוֹת כְּפִי הַקְּבִלָּה, וְשֶׁאֲחַר כֶּף חֲזַר וּבְרַךְ אֶת יַעֲקֹב וְשֶׁלַח אוֹתוֹ פְּדָנָה אָרַם,, וַיַּעֲקֹב

הַנוֹכַח עֲנִינּוֹ מִהֵיחֵד בֶּן י"ג שָׁנָה כְּפִי הַקְּבֵלָה שֶׁהָיָה אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֶהְלִים עַד רִדְתּוֹ לְמַצְרִים שֶׁהָיָה בֶּן ק"ל שָׁנָה, וּמֵה שְׁאֵינְרַע לוֹ בְּעַת גְּוִיעַתוֹ שֶׁקָּרָא לְבָנוֹ לְיוֹסֵף, וְעֲנִין הַבְּרִכּוֹת שֶׁבָרַךְ לְבָנָיו וְהַכְּבוֹד הַנִּעְשָׂה לוֹ בְּמוֹתוֹ וּקְבוּרָתוֹ, אֲשֶׁר כָּל זֶה מוֹרָה כִּי בְּשֹׁכֵר מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים הָיָה הָאֵל יתב' מְשַׁגֵּיחַ בְּכָל פְּרָטֵי עֲנִינֵיהֶם בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרְדָּה הַהִשְׁגָּחָה הַטּוֹבָה מֵעֲלֵיהֶם, וְאִין סָפַק כִּי לְאָדָם וְנָח קָרָה לָהֶם דְּבָרִים הַרְבֵּה בְּאִנְיָן שְׁנוּתֵיהֶם וְלֹא חֲשַׁשׁ הָאֵל יתב' לְסַפְּרָם: וְכֵן רָאִינוּ שֶׁבְּטַח וְפִנְיָנוּ בְּאֵל יתב' שֶׁיַּעֲנֵם בְּעַת קִרְאָם אֵלָיו בְּשֹׁכֵר הַטּוֹב שֶׁעָשׂוּ לְפָנָיו וְנִעֲנֵנוּ, אֲבָרְהָם הַתְּפִלָּל עַל אֲבִימֶלֶךְ וְרִיפָא אוֹתוֹ אֱלֹהִים וְאֲשַׁתּוֹ וְאִמָּהוּתּוֹ וְיָלְדוֹ, וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב וְיִצְחָק לְהָאֵל יתב' לְנֹכַח אֲשַׁתּוֹ וְנִתְהַר רַבְּקָה אֲשַׁתּוֹ, וְיַעֲקֹב הַצִּילָנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֲשׂוֹ וּגו' וְהַצִּילוֹ הָאֵל יתב', וְנָח לֹא בְּטַח בְּצַדִּיקוֹתוֹ וְתַמִּימוֹתוֹ לְהַתְּפִלָּל עַל דוֹר הַמַּבּוּל וְנִאָּמַר בּוֹ כִּי מִי נָח זֹאת לִי וּגו', כָּל מֵה שֶׁאֵינִי קוֹרָא אוֹתָם מִי נָח שֶׁהָיָה לוֹ לְהַתְּפִלָּל עַל זֹאת וְלֹא הַתְּפִלָּל וְע"כ נִשְׁבַּעְתִּי מֵעַבְרֵי מִי נָח וּגו', כִּי אִם הָיָה מִתְּפִלָּל עֲלֵיהֶם הָיְתָה מוֹעִילָה תְּפִלָּתוֹ אַף לְעַתִּיד: וְכֵן רָאִינוּ דְּבִקּוֹת הָאֵל יתב' עִם הָעָבוֹת יוֹתֵר מִן הָרֵאשׁוֹנִים בְּמֵה שֶׁנִּרְאָה אֲלֵיהֶם וְדִיבְרַי לָהֶם בְּמִרְאָה הַנְּבוּאָה, מֵה שֶׁלֹּא עָשָׂה כֵּן עִם אָדָם וְנָח כִּי לֹא הוֹנֵכֵר בָּהֶם שֶׁנִּרְאָה לָהֶם הַשֵּׁם וְדִיבְרַי לָהֶם כְּמוֹ לְאֵבוֹת, אֲלֹא שֶׁדִּיבְרַי לָהֶם בְּלִי מִרְאָה כִּי לֹא הָיוּ נְבִיאִים, וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ מ"ח נְבִיאִים וּז' נְבִיאוֹת נִתְנַבְּאוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל וְאִין אָדָם וְנָח וּבָנָיו מְפָלְלִים, וְחִנּוּהַ שֶׁנִּאָּמַר בָּהּ וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֵלֶיהָ אֲשֶׁר לֹא נִכְלָלָה בְּכָלֵל ז' נְבִיאוֹת, כִּי לֹא הָיָה הַדִּיבּוּר לָהֶם דְּרָךְ נְבוּאָה בְּהַכְּנוּת הַצְּרִיכוֹת לְנְבוּאָה אֲלֹא הוֹדְעָה לָהֶם לְפִי שֶׁעָשָׂה כְּמוֹ מֵה שֶׁנִּאָּמַר לְקִין וַיֹּאמֶר ה' לְקִין לְמָה חָרָה לְךָ וּגו' וַיֹּאמֶר ה' לְקִין אֵי הֶבֶל וּגו' וַיֹּאמֶר לוֹ ה' לֵכֵן וּגו', וְאִין סָפַק כִּי לֹא בְּהַכְּנוּת נְבוּאָה נִאָּמַר לוֹ: וְזֶה אֲצִלִי קְרוֹב לְהַדְמוּת לְמֶלֶךְ גָּדוֹל צַדִּיק וְיֵשֶׁר הוּא אֲשֶׁר אִין מְדַרְכּוֹ לְהַתְּיַחֵד בְּדִיבּוּר אֲלֹא עִם הָאֲנָשִׁים הַדּוֹמִים לוֹ בְּצַדִּיק וְיֵשֶׁר וְעַל יָדָם הוּא מְנַהֵג וּמְכַלְכֵּל אֶת כָּל בְּנֵי מַלְכוּתוֹ, וְיִוֹדְעִים הַכָּל כִּי כָּל אֲשֶׁר הֵמָּה עוֹשִׂים מַצּוֹת הַמֶּלֶךְ הֵיא לְאִמֵּר לְעַמּוֹ שֶׁיִּתְנַהֲגוּ כְּפִי מַצּוֹתָם, וְלִפְעָמִים כְּשֶׁאִין אֲנָשִׁים הַדּוֹמִים לוֹ כְּמוֹ בְּתַחֲלַת מַלְכוּתוֹ וְיִרְאָה בְּמַדִּינָה עוֹשֶׂה רֵשׁ וְגִזְלֵי מִשְׁפָּט וְצַדִּיק, אִינוּ יָכוֹל לְהַתְּאַפֵּק וְהוּא מוֹחֵל עַל כְּבוֹדוֹ וּמְדַבֵּר לְבַלְתִּי רְאוּיִים לְהוֹכִיחַם כְּפִי שֶׁעָשָׂה, וְאִין דִּיבּוּרוֹ לָהֶם מַעֲלָה כְּמַעֲלַת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הוּא מְדַבֵּר עִמָּהֶם לְטוֹב תְּכוּנָתָם וְהַדְמוּתָם לְמַלְכָם בְּדְבָרִים הַצְּרִיכִים לְתוֹעֲלָתָם וְלְתוֹעֲלַת הַנְּהַגַת הָעָם.

וְהַנְּמָשֵׁל הוּא מְבוֹאֵר כִּי בְּתַחֲלַת הַבְּרִיאָה אֲשֶׁר נִתְגַלְּהָ בָּהּ הָיְתָה מְלֶךְ הָעוֹלָם הַנוֹצְרֵף לְצוּוֹת לְאָדָם הָרֵאשׁוֹן וְלַגְלוּת לוֹ רְצוֹנוֹ שֶׁלֹּא יֵאָכֵל מֵעֵץ הַדַּעַת, וְכִשְׁעָבַר עַל מַצְוֹתָ עִם הָיְתָה יֵצִיר כְּפִיו לֹא הָיָה רְאוּיִ שֶׁיִּדְוֹבֵר לוֹ מֵאֵת ה' אֲלֹא לְהוֹכִיחוֹ בְּמִישׁוֹר עַל עֲבָרוֹ עַל מַצְוֹתוֹ, וְכֵן לְאִשָּׁה וְלְקִין בְּנֵה דִיבּוּר בְּעֵלְמָא, וְגַם נָח עִם הָיְתָה אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה צָרִיף סַעַד לְתוֹמוֹ וְלֹא הוֹכֵן הַכְּנָה שְׁלִימָה שֶׁיִּדְוֹבֵר בּוֹ וְכָל שְׁכֵן בְּנָיו אֲלֹא לְצוּרָה הַשְּׁעָה, לֹא בְּגִילּוּי שְׁכִינָה כְּמוֹ הָעָבוֹת ע"ה ע"ד שֶׁנִּאָּמַר בָּהֶם וַיִּרְא אֵלָיו ה' בְּגִילּוּי שְׁכִינָתוֹ עֲלֵיהֶם לְהִרְאוֹת לָהֶם טוֹבַת חֲפָצוֹ וְרְצוֹנוֹ עַל שֶׁנִּדְבְּקוּ בּוֹ בְּמַדּוּתֵיהֶם הַטּוֹבוֹת וְצַדִּיקוֹתָם וְיִשְׁרָם, וְלֵכֵן הוּא מְדַבֵּר לָהֶם בְּתוֹעֲלָתָם וּמְשַׁמְחֵם לְעַתִּיד בְּטוֹבַת זְרַעָם: וְנִרְאָה כִּי לְזֹאת הַסְּפָה הַנוֹכַח קְבוּרַת הָעָבוֹת בְּמַקּוֹם מְיֻחָד מֵה שֶׁלֹּא הַנוֹכַח קְבוּרָה בְּרֵאשׁוֹנִים אֲלֹא הִמִּיתָה לְבַד, לְהַבְדִּיל בֵּין קְדוּשָׁתָם הַחֲמוּרָה לְקְדוּשַׁת הָרֵאשׁוֹנִים הַקְּלָה בְּעַרְפָם, כִּי עֵיקַר הוֹרְאוֹת הַקְּבוּרָה הֵיא לְהוֹרוֹת עַל הַהִשְׁאָרוֹת הַנְּפִשִׁי, כִּי גַם הַגּוּף אֲשֶׁר הָיְתָה הַכְּנָה וּבֵית קִיבּוּל לְנַפְשׁ לְפַעֲוֹל פְּעוּלוֹתֶיהָ הַטּוֹבוֹת בְּעוֹה"ז צָרִיף שִׁמּוֹר וְהַשְׁאָרוֹת כְּמוֹתָהּ, וְכֵן עַל עֲנִין

התחייבה והתחזרת הנפיש לגוף עצמו אשר שמשו בפעולותיו הטובות שיקבל שכר עמו, אשר כל זה יאות להיותו נרמז בקבורת האבות שהם תחלת הנביאים שנתנבאו להם לישראל ושקיימו את התורה כי בזכותה זוכה האדם להשארות הנפש לקבל השכר הצפון לצדיקים ולזמן התחייבה, וכן שרה שהיתה ראשונה לשבע נביאות הנוכרה קבורתה לסבה הנזכרת, כי אשר דיבר פי ה' אליהם ראוי שיזכר בהם השארות נפשם וגופם: וכן נרמז בזכרון מקום קבורתם אשר הוכן להם שזו הם, כי החיים יודעים שימותו ומטיבים דרכם בכל ימי חייהם לתת דין וחסבון לפני ממה"מ הקב"ה ואינו בא להם המיתה פתע פתאום פנאן פשור לטבח יובל, והראשונים שהאריכו ימים הרבה יותר מתת"ק אפילו הצדיקים שבהם היו חושבים אולי שלא ימותו פיון שהאריכו כ"כ ימים ולא הכינו להם קבורה, ונאמר בכל אחד מהם ויחי כל כך שנים וימת שנתחדש לו המיתה שכל הימים הנה חושב שיהיה חי אלא בשעה שמת, ובדורות שיש מנח ועד אברהם אחר שראו ימי חייהם פמאטים שנה לא היתה מיתתם כך חטופה וידעו שהיו עתידים למות ולא הוצרכו להזכיר בהם מיתה, אבל באבות ע"ה שהיו נביאים פנזכר ושקיימו את התורה פולה הנוכר בהם המית' והכנת הקבורה מזמן היותם חיים, להורות כי לצדיקים ושומרי התורה פמותם יאות להיותם דבקים בחייהם באל יתברך ולהכין צדה לזכרם בקיום התורה, בזכרם שישוב העפר אל הארץ פשהיה והרוח תשוב וגו', וכל זה נרמז בזכרון מקום קבורתם שהכינו להם בחייהם: וכן נתייחדו האבות הראשונים במה שבא זכרון זיווגם בתורה עם הנשים הראויות להם מבני משפחתם כדי שיהיה זרעם נכון לפניהם, ובהיות שרה קרובה מאד לאברהם הנה זרעה שלם בן נביאים ראוי להעלות לפני ה', ורבקה שהיתה רחוקה יותר מיצחק שני בשלישי יצאה ממנה עשו, ורחל ולאה שהיו שני בשני ליעקב היו כל בניהם תמימים וישרים, וזכות אבות מסייע לבנים להיותם פשרים פיוצא בהם, ולכן הנוכר גם בן מקום קבורת האמהות עם האבות לכלול זכות פולם שיעמוד לזרעם ולא יתום, שאם הנה נחשב זכות האבות כל אחד בפני עצמו אולי שהנה תם לסוף ימים, אבל האל ית' צירף זכות פולם ביחד להגדיל ולהוסיף בזכותם, ע"ד מה שאמרו אינו דומה מועטין העושין את המצות למרובין העושים אותם, כי תגדל ותוסיף שכר המצוה בהיותה נעשית ברבים יותר הרבה מאד ולא פפי הערה, וכן חושב האל ית' זכות האבות פאילו עשו פולם ביחד כל הזכיות שעשה כל אחד ואחד מהם פיון שלמדו זה לזה, וכמ"ש באברהם כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו' ושפרו דרך ה' וגו', וז"ש לא תמה זכות אבות על דרך זה בהיות זכותם פלול ביחד, וזה מורה ענין קבורתם ביחד במקום המיוחד, ולכן הטריח יעקב את בניו להעלות אותו למקום קבורת אבותיו, כי אבותיו שנמצאו שם בשעת מיתתם נקברו שם בלי טורח, והוא מצד עצמו לא הנה מחוייב לצוות את בניו על כך אלא לסבות שזכרו רז"ל, ומצטרף להן צירוף זכותו עם זכותן בהיותם קבורים במקום המיוחד, וזהו שהוצרכו לתזור ולצוות את כל בניו אני נאסף אל עמי קברו אותי אל אבותי, פיון שנפשי נאסף אליהם ראוי שהגוף ג"כ יהיה נקבר עמהם, כי מתחלה כך היתה פנונת אברהם שיקברו פולם שם וז"ש אשר קנה אברהם וגו' לאחוזת קבר, נאמר שמה קברו את אברהם וגו' שמה וגו', להורות על מעלת המערה כי מצד מהות.

מעלת קדושתה נקברו שמה כולם, לזה חזר לומר שמה ושמה, פי גם אם שלא היה קבור שם אברהם היה המקום מוכן וראוי מצד עצמו שיקבר שמה יצחק וכן לאה, ואמר קברו קברו על יצחק וישמעאל ועשו ויעקב כמו שפתיב ויקברו אותו וגו', לרמז כי כמו כן ראוי שיקברוהו הם, ואמר קברתי את לאה לסלק איבת יוסף מעל אחיו אם יחשוב כי הם קברו את אדם שם והוא לא קברה שם, ולכך אמר שמה קברתי כי אני הייתי עיקר קבורתה שם ולא בניה, ואת רחל לא קבר עמו לסבה ידועה ורמוזה ליוסף כבר בתחלת הפרשה, ונתבאר מן החוש ממה שבא בס' בראשית מענין שכר הצדיקים חלף עבודתם לה' יתברך: פק ארבעה וארבעים והראיה מן החוש לעונש העוברים, ממה שבא בספר זה הוא העונש שהגיע לאדם וחוה ולזרעם על עברם את פי ה'.

והנה העונש בחטא זה נתפרש לו משעט אזהרתו בו כמ"ש לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות, הורה כי באכילתו מעץ הדעת טוב ורע היה סבה שייחטא וימות, כי האכילה פועל גשמי והיא סבה לפעול הרע הנודע מעץ הדעת יותר מן הטוב הנודע ממנו, ואם היה חונה סביב עץ הדעת והיה נהנה מצלו ומראייתו וחסות סביבו לבד היה סבה שיהיה מוכן לפעול הטוב הנודע מעץ הדעת יותר מן הרע הנודע ממנו, וזהו דרך הודעה ממה שייגיע לו מצד האכילה אע"פ שלא היה מצוה ומנוחה ממנו, ולא היה אומר הכתוב אלא ומעץ הדעת טוב ורע אם תאכל ממנו מות תמות, אבל אחר שאמר לא תאכל ממנו היא אזהרה מפיו ית' אע"פ שלא תהיה האכילה סבה טבעית לחטא אלא בסבת עברו באכילתו על פי האל ית', ונמצא חיובו במיתה מב' צדדין ולכן אמר מות תמות, ואמר כי ביום אכלך וגו', כמו שגזר השכל כי העובר על דברי פי מלה חייב מיתה ובאמרו כל אשר ימרה את פיך וגו', ואינו מענה את דינו אלא מיד הורגו, כן יותר מכן העובר ע"פ ממה"מ הקב"ה חייב מיתה ביומו, וכן מצות פי מלה שמור ביומו יתן שכרו, והאל יתברך ברחמי רצה להאריך אפו עד סוף יומו שהוא אלף שנה, שאם היה ממיתו ביומו היה פועל העולם בטל כי הוא המעיד.

על בריאת העולם ועל יצירתו מפועל כפיו של הקב"ה, כמו שזכר בפרקים הקודמים, ובניו קנו והכל לא ייטיבו דרכיהם יותר ממנו כמו שנראה אח"כ וישאר העולם שמים וצריך לתת איזה טעם לענין אמרם כי יום זה הוא יומו של הקב"ה אלף שנה, כי בכל התורה כולה שהוזכר בה יום הוא יום קצר שלנו מתחלת התורה שפתיב יום א' יום שני וכו', ובכבוד שכינתו פתיב וישפון כבוד ה' וגו' ימים קצרים, עד היום הזה הכתוב בסוף התורה בקבורת משרע"ה, ונ"ל כי מה שאמרו יומו של הקב"ה בעולם העליון ועוה"ב אשר שם מתפשט אור כבוד ה' ממקומו, וכמו שמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא כן מלכותא דרקיעא כעין דארעא שיש בה ימים אלא שהם ארוכים כעין העליונים שאין בהם גשמות, ולכן דרשו יום יום אלפים שנה שקדמה תורה לעולם, וג"ע הוא מעין העוה"ב, וכיון שנצטנה אדה"ר בציווי זה בג"ע היה כי היום הזה שזכר בענשו יום ארוך פאותן ימים של הקב"ה, וכמ"ש והארכת ימים לעולם שפלו ארוך על שכר צדקת יום א' של עולם הזה והנה לה שכר יום אחד ארוך של עוה"ב, וזהו למען ייטב לה שמתאריך ימים שלא יהיה שכר יום פגגד יום אלא יום ארוך פגגד יום קצר, וכשילכו הימים הארוכים אשר הם פגגד הקצרים אשר הטיבו דרכיו בהם משם ואילך יהיה שכרו דרך חן וחסד מאתו יתב' מתנת חנם, ולאדה"ר האריך יום ארוך לענין המיתה

אָבֵל לֹא שָׁלַח לְהַעֲנִישׁוֹ מִיָּד, שְׁנַגְרָעָה קוֹמְתוֹ וּשְׂאָר דְּבָרִים: וְעַנְיָן הָיִיתָ שִׁיעוֹר אַרְיֵכָה יוֹם זֶה אֶלֶף שָׁנָה לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר, אֶפְשָׁר לֹא יוֹמֵר כִּי עֵינֶיךָ הַשְׂכָּר הַצָּפוֹן לְצַדִּיקִים הוּא לְהִיּוֹתָם כּוֹבְשִׁים יִצְרָם מִחֲטוּא לֵה', וְלֹא יִקְרָא צַדִּיק עַל מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת אֶלָּא עַל הָיִיתוֹ מְוֹנֵהר מַעֲבִירוֹת, כְּמוֹ ד' שְׁמַתוֹ בְּעֵטִיו שֶׁל נָחֵשׁ, שְׂאִין הַעֲנִיָּן שֶׁקִּיָּמוּ כָּל הַמִּצְוֹת אֶלָּא שְׁנִזְהָרוּ וְלֹא עָבְרוּ אִפִּי עוֹן א', וְכֵן הִרְשָׁע לֹא יִקְרָא רִשָׁע עַל שְׂאִינוֹ עוֹשֵׂה מִצְוֹת כִּי אִפִּי הִרְיָקְנִים מְלֵאִים מִצְוֹת כְּרַמּוֹן, אֶלָּא עַל הָיִיתוֹ פְּרוּץ בַּעֲבִירוֹת, וְהִנֵּה הַאֲזָהָרוֹת הֵם שֶׁס"ה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחֲמָה כָּל יוֹם אוֹמֵר לֹא תַעֲשֶׂה בִּי עֲבִירָה, וּבְהִיּוֹתוֹ נִזְהָר בְּכֹלָם יוֹם לֹא נִעְדָּר יִקְנֶה כָּל יוֹם שְׁלִימוֹת מִכָּל שְׂאָר הַיָּמִים, דּוֹמָה לְמַרְבֵּים הַעוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוָה שִׁיתַּעֲלֶה שְׂכָרוֹ יוֹתֵר מִכִּפִּי עֶרְכוֹ, כֵּן יִתַּעֲלֶה כָּל יוֹם שֶׁלֹּא חָטָא בּוֹ הַצַּדִּיק מִשְׂאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה עַד שִׁיחֲשֹׁב כָּל יוֹם כְּשֶׁס"ה יוֹם וְיִתַּעֲלֶה הַמִּנְיָן עוֹד עַד אֶלֶף פְּעָמִים שֶׁס"ה יוֹם כִּי אֵין לְמַעֲלָה מִמִּנְיָן אֶלֶף אֶלָּא כְּכֹל הָאֶלֶף, כִּי רַבּוּא הוּא י' אֶלְפִים וְק' רַבּוּא הוּא אֶלֶף אֶלְפִים, וּבְמִנְיָן הַגְּדוֹל מְשַׁלֵּם הָאֵל ית' לִידִידִיו, נִמְצָא יוֹמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה אֲשֶׁר בּוֹ מְשַׁלֵּם שְׂכָר טוֹב לְמַתְהַלְכִים לְפָנָיו בְּאַמַּת שֶׁס"ה אֶלֶף יוֹם שֶׁהֵם אֶלֶף שָׁנָה לְכָל יוֹם שֶׁלֹּא חָטָא בּוֹ כְּמוֹ שְׁנִזְכָּר, וּבְמַדַּת פְּנוּרְעוֹת וְהוּא פָּרְעוֹן הִרְשָׁעִים בְּגִיּהָנָם אֵינוֹ מַעֲנִישָׁם אֶלָּא בְּיוֹם קֶצֶר כִּהְיוֹם הַזֶּה, וְכַמ"ש מְשַׁפֵּט רִשָּׁעִים בְּגִיּהָנָם י"ב חֲדָשׁ וְהֵם שֶׁס"ה יוֹם כְּנֶגֶד הַיָּמִים שֶׁעָבַר בָּהֶם יוֹם בְּיוֹם, כִּי סִבַּת הַחֲטָא הוּא יִצָּר הִרְעָה שֶׁהוּא גִשְׁמִי, וְכֵן הַפְּרָעוֹן הוּא מְשׁוּעָר בְּיָמִים גִּשְׁמִיִּים כִּימֵי עוֹה"ז, וְנִתְבָּאָר טַעַם הָיִיתָ זֶה שֶׁל אָדָם הִרְאִישׁוֹן אֶלֶף שָׁנָה, לְשֶׁלֹּא יִצְטָרֵף לְיִפְרַע מִמֶּנּוּ בְּיוֹמוֹ הַקֶּצֶר כְּפִרְעוֹן הַעוֹבְרִים עַל דְּבָרֵי מֶלֶךְ ב"ו: וְאַחַר שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה צִוָּה הָאֵל יתְבָרָךְ שִׁיעֲנִישׁוּ לְמַחְנִיבֵי מִיתָה כִּפִּי מֵהַ שְׁנִתְבָּאָר בַּתּוֹרָה, וְלֹא יַעֲנוּ אֶת דִּינָם אֶלָּא יְמִיתוּם בְּיוֹם שְׁנִגְמָר דִּינָם, אֶבֶל מִיתָה בְּיַדֵּי שְׁמַיִם וְכֵרֶת הַמְּסוּרִים לֹאֵל יתְבָרָךְ אֵינָם נִעֲנָשִׁים בְּיוֹמָם אֶלָּא כִּפִּי רְאוּת הָאֵל ית', כִּי מֵהַ שֶׁהוּא עַל יְדֵי ב"ד א"א שִׁיעֲלִימוּ עֵינֵיהֶם מִמֶּנּוּ אִם יתְחַיֵּיב מִיתָה אֶלָּא יְמִיתוּהוּ מִיָּד וְלֹא יַחֲוִשׁוּ אִם הִנֵּה זֶה הַמַּחְנִיב רִשָׁע בְּדִינוֹ וְצַדִּיק בְּשְׂאָר דְּבָרִים אֶבֶל הָאֵל יתְבָרָךְ שׁוֹקֵל מַעֲשֵׂה אִישׁ וּפְקוּדָתוֹ יִצְרֵי מַעֲלָלֵי אִישׁ, וְלִפְעָמִים נִרְאֶה לוֹ לְפִי צֶדֶק מְשַׁפֵּט לְהַאֲרִיף לְחוּטָא כִּפִּי מֵהַ שִׁירָאָה לוֹ לְפִי מַעֲשָׂיו עַד שֶׁלֹּא יִגִּיעַ לִס' שֶׁהִיא מִיתַת כְּרַת אוֹ יְמוֹת עֲרִירֵי כִּפִּי צֶדֶק דִּינוֹ, כִּי אֵינוֹ יִרְאֵה שִׁינְצֵל מִהַעוֹנָשׁ כִּי אָנֹה יִלֵּךְ מְרוּחוֹ וְגו', וְגַם פָּחוֹ לְעוֹלָם עוֹמְדָת כְּכַחוֹ אֲזַ פָּחוֹ עֵתָה לְהַמִּיתוֹ בְּשַׁעֲתוֹ הַמְּעוֹמְדָת לוֹ, מִשָּׂא"כ בְּמַלְכוּתָא דְאַרְעָא שְׁיִרְאִים, שִׁינְצֵל הַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵיהֶם שִׁיטְמוֹן אוֹ יִבְרַח לְאַרְץ אַחֲרָת אוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם יְכוּלָת בְּזִמָּן אַחַר אִם יִאֲרִיכוּ לוֹ עֵתָה: וְנִחְזוֹר לְעַנְיָן אָדָם הִרְאִישׁוֹן, כִּי גַם שֶׁהַאֲרִיף לוֹ הָאֵל יתְבָרָךְ בְּמִיתָה לֹא הַאֲרִיף לוֹ בְּשְׂאָר עוֹנָשִׁים שְׁנִידוֹן בְּשִׁילּוּחִין וְגִירוּשִׁין וּבְעַצְבוֹן וְקוֹץ וְנִדְרָר וְגו' וְתַשְׁלוּם ט' קַלְלוֹת, וְכֵן הִיא וְלֹאֲשֶׁה אָמַר הַרְבֵּה אַרְבֵּה עַצְבוֹנָה וְהַרְוֵנָה וְגו' וְתַשְׁלוּם תַּשְׁעָה קַלְלוֹת, וְכֵן עֲנִישִׁהוּ חָלוּ בָהֶם וּבְזָרְעָם לְעַתִּיד, וְאֵין זֶה עוֹל בְּחֻקוֹ ית' כִּי אַחַר שֶׁהֵם עָבְרוּ וְנִעֲנָשׁוּ בְּגוּפָם נְשָׂאָר טַבְעָם מוֹכֵן לְהוֹלִיד כְּמוֹתָם וְכִמְזֻגָם דָּאֵין זֶה מְגִיעָם מִהָאֵל ית' אֶלָּא מְאֻבּוֹתָם, כְּדַמְיוֹן הַרוּגֵי מַלְכוּת שְׁמֻמוֹנָם לְמֶלֶךְ וְלֹא לְבְנֵיהֶם, וְאֵין עוֹנָשׁ זֶה מְגִיעָם מִהַמֶּלֶךְ כִּי אִם מֵאַבְיָהֶם שֶׁהִרְשִׁיעוּ לַעֲשׂוֹת בָּמָה שְׁנִצְאָבֵד מְמוֹנוֹ.

וְאֶפְשָׁר לְפִי הַפְּשֵׁט כִּי מ"ש בְּשֵׁת וַיּוֹלֵד כְּדַמּוֹתוֹ בְּצַלְמוֹ שֶׁהוּא לְגִנְאֵי שֶׁהוֹלִידוֹ בְּטַבְעוֹ וּמְזוּגוֹ אֲשֶׁר נִתְקַלַּל כְּבָר בּוֹ שְׁנַגְרָעָה קוֹמְתוֹ וְשִׁיאַכֵּל בְּעַצְבוֹן וְקוֹץ וְנִדְרָר תַּצְמִיחַ לוֹ וַיֹּאכֵל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה וּבְזַעַת אִפְיוֹ יֹאכֵל לְחֶם, וְכֵן מֵהַ שְׂאָרֵר אֶת הַאֲדָמָה פִּירֵשׁ וְאָמַר בַּעֲבוּרָךְ

כְּלוֹמֵר בְּמָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהּ מִמֶּנָּה תִּהְיֶה אֲרוּרָה שְׁלֵא תִּהְיֶה מְטוֹבָתָה אֶלָּא בְּעֶצְבוֹן תֵּאָכֵל מִמֶּנָּה וְקוֹץ וְנִדְרָר וְגו': וְכֵן רָאִיָּה מִן הַחַוֵּשׁ לְעוֹנֵשׁ הַעוֹבְרִים, מִמָּה שֶׁנֶּעֱנֵשׁ קִיּוֹן בִּהְרִיגַת הַבַּל אַחֲיוֹ וְעֵבֶר עַל פִּי הַשֵּׁם מִמָּה שֶׁדָּרָשׁוּ בְּסִנְהֶדְרִין וַיֵּצֵאוּ ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם כָּל ז' מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ אֲשֶׁר מִפְּלֵלִים הֵיחָא שְׁפִיכוֹת דְּמִים, וְלֵר' יְהוּדָה שְׁאָמַר לֹא נִצְטְוָה אָדָם הִרְאִישׁוֹן אֶלָּא עַל ע"ז ור' יְהוּדָה ב"ב אָמַר אֵף עַל בְּרַכַּת ה' וי"א אֵף עַל הַדִּינִים, צָרִיךְ לָתֵת טַעַם לָמָּה נֶעֱנֵשׁ אִפִּי גְלוּת אִם לֹא הִזְוָה עַל כָּף, וְכַפִּי דַעַת הָרוּב שְׁאָמַר שֶׁהִזְוָה עַל כָּף לָמָּה לֹא נֶעֱנֵשׁ מִיָּד וְתָלוּ לוֹ עַד שֶׁבָּעָה דוֹרוֹת כַּמ"ש שֶׁבָּעֲתִים יִנְקָם, וְאֶפְשָׁר לֹמַר פִּי לִהְיוֹתוֹ אַחֲיוֹ וְהוּא גּוֹאֵל קְרוֹב הֵיחָא מִיִּקְל עָלָיו הָאֵל יִתְבָּרַךְ כְּעִנְיָן הַדְּבָרִים שֶׁסְּדָרָה הָאִשָּׁה הַתְּקוּעִית אֵל הַמֶּלֶךְ דָּוִד, וְלִשְׁפָחְתָּהּ ב' בָּנִים וַיֵּנָצוּ שְׁנֵיהֶם בְּשָׂדֵה וְאִין מִצִּיל בֵּינֵיהֶם וַיְכּוּ הָא' אֶת הָא' וַיָּמַת אֹתוֹ וְהִנֵּה קָמָה כָּל הַמְּשַׁפָּחָה וְגו' וְכַבּוֹ אֶת גַּחְלֵתִי וְגו', וְהַשִּׁיב לָהּ דָּוִד בְּסוּף חַי ה' אִם יִפּוֹל מִשְׁעֶרֶת בְּנֵה אֲרָצָה, וְכַעֲנֵן קִיּוֹן גַּם כֵּן לֹא רָאִינוּ שְׁנַתְּעוֹרְרוּ אֲבִיו וְאִמּוֹ לְנִקְוֹם אֶת דָּם הַבַּל אֲדַרְבֵּה אֲמָרוּ בְּמִדְרָשׁ שְׁאָמַר לוֹ מָה נֶעֱשֶׂה בְּדִינָהּ וְהַשִּׁיב עֲשִׂיתִי תְּשׁוּבָה וְנִתְפָּשְׂרֵתִי, וְלִזְנָה אָמַר לוֹ הָאֵל יֵת' קוֹל דְּמִי אַחֲיָה צְוֹעָקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה כִּי אִין מִי שִׁיִּצְעַק וַיִּרְצָה לְנִקְוֹם אֶת דָּמוֹ כִּי אִם דְּמִי בְּעֶצְמָם, וְהִיָּקֵל עָלָיו בְּגְלוּת שְׁאָמַר לוֹ נַע וְנָד תִּהְיֶה בְּאֲרֶץ כְּמוֹ אִם הִיָּה הוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג שֶׁהִגְלוּת הוּא עוֹנֵשׁ לְהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג מִן הִרְאִיוּ כִּי הוּא הִרֵג וְהַעֲלִים אֶת הַהֲרוּג מִבֵּין בְּנֵי מְשַׁפָּחָתוֹ יְהִיָּה גּוֹלָה לְאֲרֶץ אַחֲרֵת, וְלֹא יוֹמַת כְּמוֹ שֶׁהִמִּית פִּינּוֹן שְׁלֵא הִיָּה בְּמִזִּיד, וְזֶה שֶׁהִיָּה בְּמִזִּיד עִם הִיּוֹתוֹ אַחֲיוֹ כְּנִזְכָּר הַחֲמִיר עַל גְלוּתוֹ וְאָמַר נַע וְנָד שִׁיָּהִיָּה נָד מִבֵּין מוֹשֵׁב אֲבִיו וְאִמּוֹ וְלֹא יָנוּחַ בְּמִקּוֹם גְלוּתוֹ אֶלָּא יְהִיָּה נַע ג"כ שֶׁם בְּמִקּוֹם גְלוּתוֹ, וּבִתְשׁוּבָה שֶׁעָשָׂה נִתְפָּרַר לוֹ מִחֲצָה וְכַתֵּב וַיֵּשֶׁב בְּאֲרֶץ נוֹד שְׁנַתְּיָשֵׁב שֶׁם בְּמִקּוֹם גְלוּתוֹ וְלֹא הִלֵּךְ נַע שֶׁם וְהִיָּה מִסְפִּיק לוֹ עוֹנֵשׁ זֶה, וְלָכֵן נֶאֱמַר לוֹ שֶׁבָּעֲתִים יִנְקָם כִּי הוּא נִתְיָרָא שְׁמָא יִהְרֹג אֹתוֹ כָּל מוֹצְאוֹ כְּמוֹ הַגּוֹלָה שְׁאִם יֵצֵא מִמִּקּוּמוֹ וְהִרְגוּ גּוֹאֵל הַדָּם אִין לוֹ דְּמִים, וְאִם הוּא הִיָּה הוֹלֵךְ נַע וְנָד שְׁלֵא הִיָּה מִתְיָשֵׁב בְּמִקּוֹם א' הִיָּה נִמְצָא שְׁלֵא בְּמִקּוֹם עִיר מְקֻלְטוֹ, וְלָכֵן אָמַר אַח"כ וַיֵּשֶׁב בְּאֲרֶץ נוֹד שְׁלֵא יֵצֵא מִשָּׁם שְׁלֵא יִהְרַג, וְעִנְיָן יִרְאֵתוֹ הִיָּה מִבְּהִמּוֹת חַיּוֹת וְעוֹפּוֹת כְּמוֹ שֶׁדָּרָשׁוּ ז"ל, וְהִיָּה זֶה עַל דַּעַת מִי שְׁאָמַר שֶׁהָיוּ מְדִינִינִין עַל חִילּוּק הָעוֹלָם הַבַּל נָטַל אֶת הַמְּטַלְטְלִין וּמֵהֶם הִבִּיא קֶרֶבֶן וְקִיּוֹן נָטַל הַקְּרָקְעוֹת וּמֵהֶם הִבִּיא קֶרֶבֶן דִּין אָמַר אֲרַעָא דְאֵת קֵאִים דִּינִי הִיא וְדִין אָמַר מָה דְאֵת לְבִישׁ דִּינִי הוּא דִין אָמַר חֲלוּץ וְדִין אָמַר פְּרַח מִתּוֹךְ כָּף וַיִּקָּם קִיּוֹן וְגו', וְע"ז הִיָּה יִרָא קִיּוֹן מִבְּהִמּוֹת חַיּוֹת וְעוֹפּוֹת שֶׁהָיוּ בְּחֻלְקוֹ שֶׁל הַבַּל וְהֵם יְהִיוּ גּוֹאֵלֵי דָמוֹ, וְאָמַר הַכְּתוּב דְּמִי אַחֲיָה שֶׁהִיָּה דָמוֹ מוֹשְׁלָךְ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים וְלֹא הִיָּתָה הָאֲרֶץ מְקַבֵּלַת אֹתוֹ כִּי הִיָּתָה מְחֻלָּק קִיּוֹן, וְאַחַר שֶׁקִּיבַל עָלָיו עוֹנֵשׁ הַגְלוּת אָמַר הָאֵל יֵת' לָכֵן כָּל הוֹרֵג קִיּוֹן שֶׁבָּעֲתִים יִנְקָם עַל דַּעַת מִי שְׁאָמַר ב' עָלוּ לְמַטָּה וַיִּרְדּוּ שֶׁבָּעָה, כִּי מִי שִׁיְהִרְוֵג קִיּוֹן אַחַר שֶׁקִּיבַל עָנְשׁוֹ, מִצַּד שֶׁבָּעָה יְהִיָּה נִקְמָתוֹ כִּי כְּנֹלָם הֵם גּוֹאֵלֵי דָמוֹ וְהוּא נִחְשָׁב בְּכָלֵל, וְגַם הַבַּל הִנְהַרְג מִיָּדוֹ כִּינּוֹן שְׁנַתְּרָצָה הָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּתִשׁוּבָתוֹ עִם הַגְלוּת גַּם הוּא גּוֹאֵל דָּם קִיּוֹן אַחֲיוֹ, וְזֶהוּ הָאוֹת אֲשֶׁר שָׁם לְקִיּוֹן לְבִלְתִּי הַכּוֹת אֹתוֹ כָּל מוֹצְאוֹ מָה שְׁאָמַר שִׁיָּהִיָּה נִקְמַת הַהוֹרֵגוֹ שֶׁבָּעֲתִים כַּמ"ש, וְאַחַר שֶׁנְהַרְג קִיּוֹן עַל יְדֵי תוֹבֵל קִיּוֹן הַשְּׁבִיעִי לוֹ כְּמִדְרָשׁ רז"ל יִדַע לָמָּה כִּי מָה שְׁאָמַר הָאֵל יֵת' שֶׁבָּעֲתִים יִנְקָם, ר"ל כִּי לְשֶׁבָּעָה דוֹרוֹת יִהְרַג קִיּוֹן וְדָמוֹ יִנְקָם כִּינּוֹן שֶׁקִּיבַל גְלוּת וּמָה שְׁאָמַר לְבִלְתִּי הַכּוֹת אֹתוֹ כָּל מוֹצְאוֹ הִיָּה קוֹנֵדִים שֶׁבָּעָה דוֹרוֹת, וְאָמַר כִּי שֶׁבָּעֲתִים יִנְקָם קִיּוֹן שֶׁהִרְג מִזִּיד וְלָמָּה שֶׁעָשָׂה שׁוֹגֵג שֶׁבָּעִים וְשֶׁבָּעָה,

כי ערף עונש הגלות בשוגג לעונש המיתה במזיד הוא אחד מעשרה, ולכן אמר שבעים ושבעה מקונו ואילה, ודרך רמז לאלו העשרה בין גימ' ל גלות למ"ם מיתה עשרה אותיות ד ה ו ז ח ט י כ ד ל, וכן בין מ"ם מזיד לשי"ן שוגג עשרה נ"ן ס"ע פ"ף צ"ץ ק"ר, וכן בין למ"ד למך לקו"ף קנו עשרה מ"ם נ"ן ס"ע פ"ף צ"ץ, ומיתה ומזיד באות אחת, וגלות ושוגג ג"כ באות אחת במ"ק, ודרך טעם כי ההורג מזיד הוא בשלימות ידיעת חושיו התמשה עם החוש המשותף להם הם עשרה, וההורג שוגג והוא חסר מפל אלה, ונלמוד מזה כי העונש הוא כפי גודל החטא וכפי קטנו: והראיה הגדולה ומפורסמת בחוש לענן העונש שמגיע לרשעים על עברם את פי ה' ית', הוא מענן דור המבול ודור הפלגה וסדום, שנמחו דור המבול בחטאתם ונפוצו דור הפלגה בעונם ונהפכו סדום וחרבותיה עם היותם רבים, כי גם שלענן הזכות זכותא דרבים עדיפא ואינם דומים מועטים העושים את המצות לרבים העושים את המצות, והיה ראוי להיות כמו כן לענן עונש החטא שיהיה עונש גדול לכל פרט ופרט מהם במה שחטאו ביחד ממה שהיו חוטאים כל אחד בפני עצמו עם היות החטא אחד באיכות וכמות, ואינו כן כי מדה טובה יתירה ממדת פורענות ואדרבה הוא ית' מיקל ומאריך יותר בעונש הרבים עם היותם חייבים ממה שעושה עם המועטין והיחידים כי אינו חפץ בהשחתת עולם, ולכן האריך לדור המבול ק"כ שנה כמ"ש והיו ימיו מאה ועשרים לתת להם זמן לשוב, וכן התרה אותם על יד נח בכל אלה השנים, מה שאינו עושה כן ליחידים החוטאים, ולכן אמר הכתוב וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגו' רק רע כל היום, להורות עונם חטאתם שהיה מחייב השחתת עולם, כי אם לא היה כף היה מיקל ומאריך יותר, ואמר הכתוב ויאמר ה' אמהה את האדם אשר בראתי וגו', כי התרה בהם על יד נח לומר להם בפירוש שימחה אותם מעל פני האדמה.

ואפשר לומר כי להיות קשה בעיני האל ית' להעניש הרבים עם היותם רעים וחטאים רצה להוציא בשפתיו את מחשבתו למחות את דור המבול כדי שלא לתת מקום לרחם עליהם אם לא ישובו, כי ברית כרותה לשפתים שאינם חוזרות ריקם אפילו באנשים ק"ו בדברי האל ית', ואמר כי נחמתי כי עשיתם כי הגיעה רעתם לניחום, כי האדם המתנחם על דבר טוב שעשה לאיש כפוי טובה ששילם לו רעה תחת טובה אינו מתנחם אלא אם הגיע לו ממנו רעה גדולה לא על דבר קטן, ולכן אמר כי נחמתי כי הגיעה רעתם לניחום בגדר האנשים המתנחמים על הטובה שעשו, לא שיש ניחום בחקו ית' ח"ו, והזכיר כי נח מצא חן בעיני ה', וצדקתו ותמימותו לא שנה להם שלא ימחו וימקו בעונם מפני שהיו מתמידים ומרבים בכל יום בהם, ונתפשט הרוע בכלם אין גם אחד מהם שיהיה טוב או שיהיה רע בעיניו מעשיהם, כי גם בני נח לילא שלא הגיעו לעונת עונשים לא היו ראויים ג"כ אלא שנטפלו לאביהם וניצולו, ולא היה בכל אותו הדור שום אדם שיטפל לנח ויהיה מחניכו ילידי ביתו וינצל עמו בתובה, ולזה חזר לפרט חטאתם כי גם שהצדיק יסוד עולם שלא יחרב מפני הרשעים אלו, הם הוסיפו לחטוא יותר מדאי באיכות ובכמות, כי גם שהיה נח צדיק פאברהם וכמשה לא היה יכול להצילם, לא שיהיה גרעון בחק צדקתם כי אם לעונם ורב חטאתם הוא שנמחו בעונם, כי גם רחמי האל ית' שהו יותר מצדקת הצדיקים לא הספיקו לרחם עליהם כי גברו חטאתם על מדת הרחמים: והנה ראינו כי היה עונשם מדה כנגד מדה ברותחין חטאו וברותחין נדונו וכמ"ש פרוק

חלק, וענין עשיית התיבה לא היה צריך להצלת נח וכו' כי היה יכול להצילם בא"י לדעת מי שאומר שלא ירד בה המבול, או היה יכול לצוות להם שייעלו על הר גבוה ותלול ולא ימטיר שם מי המבול, ואפילו בבקעה אחת היה יכול להצילם שלא ישטפו במי המבול שיערמו כמו נד סביבם והרשעים אשר יבואו עמם להנצל יהיו נשטפים במקומם, פענן מצרים עם ישראל בקריעת ים סוף, אלא שרצה האל ית' שיעשה התיבה להתרות בהם שישובו בתשובה בראותם טורח ועמל נח בעשותו התיבה וישמעו דבריו ויאמנו, בראותם כי בהיות נח חכם וגדול בדורו והיה טורח במלאכה עצומה כזו אם לא היה יודע בודאי שהיה עתיד לבא המבול אם לא היו שבים לא היה טורח בכל זה בכל אותם השנים, והגם כי ידע האל ית' כי בכל זאת לא ישובו, אם לא היה עושה כן היה מקום לבעל דין לחלוק ולומר כי אם היה מתרה בהם פראוי וכמו שעשה שהיו שבים, וכן היה עשיית התיבה לזכות נח ולהראות צדקתו לעין כל, כי אם היה ניצול במקום אחר לא היתה מתפרסמת הצלתו ויחשבו הרשעים כי גם כי לפי שעה לא היו באים המים עליו אח"כ יבואו, כי גם ישראל על הים לא התמיד הנס כי אם לפי שעה עד שנטבעו המצריים ולא נשאר בהם עד אחד, ואומר במדרש כי נשאר פרעה לראות ברעת עמו ותשועת ישראל, וכאן לא היה נשאר מהם כלל, ושארית הפליט לא היה פדאי להגיד נפלאות האל ית' כי לא היה מלך עליהם כפרעה על מצרים וכל העולם, ועתה בעשיית התיבה והצלתם בה היה הנס מפורסם והיה ענשם פויל בראותם הצדיק וכל ביתו באמונתו יחיה, ואין לאל ידם להזיקם.

או לינצל עמו בתיבה, וכן היה עשיית התיבה להצלת כל הבע"ח אשר באו אל נח אל התיבה להחיות זרע על פני כל הארץ, כי אם היה הצלת נח במקום מיוחד מן העולם לא היו נאספים כל מיני הבע"ח שם, כי יש מהמקומות שאין קצת מהב"ח יכולים לחיות ולא להיותם נידונים כי אם במקום בריאתם, וגם קצתם היו הולכים וגולים למקום המים הרעים וימותו, בפרט העופות שהיו מעופפות למקום שישטפו ויאבד מינם ולא היה מי שיפרנסם בהיותם מפוזרים ומפורדים, ועתה בתוך התיבה היו מוכנים ופרנסתם מוכנת ברשות נח החכם בכל טבעי הבע"ח לדעת מזונם ושעתם לחיותם על פני כל הארץ, כי בהיותם בתיבה שהיתה רמה מעל הארץ באויר והיתה הולכת על פני המים היה נחשב לבע"ח כאילו כל אחד היה במקומו הראוי לו בארץ, וזהו שאמר בהם לחיות זרע על פני כל הארץ, כי הבע"ח היו נאספים מעל פני האדמה ממקומות הגדלים וניזונים בהם ולא היו יכולים להמלט במקום מיוחד ממקומות הארץ כי אינו שנה לכולם והתיבה היתה מכילה את כולם וכאילו היה כל מין במקומו המיוחד לו בהיות התיבה הולכת על פני כל הארץ, ובה היה להם קיום והעמדה שנתקיימו להיותם חיים על פני כל הארץ ולא כל אחד במקום המיוחד לה בארץ וכולם היו מפל פני הארץ כי יש עופות וב"ח מהם גדלים בקצה אחד מן הארץ ומהם בקצה אחר ואין להם חיות במקום אחר, ועתה פשינצולו באופן זה היה סבה שחיו וחתרו כל אחד למקומו המיוחד על פני כל הארץ כמו שנזכר: וגם כי מעונש דור המבול אין ראיה מן הסברה לעונש היחיד העובר, כי היה אופשר כי לכלל יעניש ולא לפרט אדרבא מכאן ראיה כי אם לכלל העולם יעניש ויחרוב העולם בגללם, כ"ש ליחידים שאין צורך לחרבן עולם בהעניש אותם כי בדבר פרטי הוא מענישם: ובענין דור הפלגה נתפרסם ענשם ולא נתפרסם עונם עם היותו גדול נגד ה'

ולכן לא נענשו בגופם כי אם בהיותם נפוצים על פני כל הארץ ובה יחדלו לבנות העיר, ונלמד מזה כי גם במה שחוטא האדם במחשבה בינו לבין בוראו הוא נענש כ"ש כשהוא מצרף המחשבה למעשה, והאל ית' מיקל בענישו קודם שיבא ליד גמר המעשה שלא יצטרף להענישו עונש גדול כשיגמור המעשה, ובענין סדום נעמורה נאמר וצקת סדום נעמורה כי רבה וחסאתם כי כבדה מאד ממה שהיתה הזעקה, ונלמד מזה כי האל ית' מאריך בשאין מי שיצעק כמו בדור המבול, כי כולם היו מוכנים ומרוצים על חטאתם ואפילו הנגזל היה חפץ ולא היה צועק כי גם הוא היה גוזל וחומס לאחרים, אבל בסדום נעמורה היתה צעקה מהעוברים ושבים וממקצת בני העיר ג"כ, והיתה צעקתם בדין כי חטאתם כבדה מאד מן הזעקה וכמשה"כ (שמות כ"ב) כי אם צעק יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני שנוקמין לנצעק תחלה: ואפשר לומר כי גם שחטאת הוא שוגג ואלו היו כמו שוגגים אולי שלא היו יודעים שנוצטוו בני נח על הגזל כ"ש שאר הדברים שהיו עושים, ומה שהיו דנים שופטיהם שלא היו מצוונים בפירוש עליהם, ואפילו הכי היה החטא כבד מאד מצד מה שהורגלו בו ונעשה להם היתר, ולכך אמר כי כבדה חטאתם, כי גם שהחטא הוא קל הם הוסיפו חטא על חטא עד שהיה כבד מאד, וגם מצד שהיה טבעם רע ובגאונה וגודל לבב היו חוטאים וכמשה"כ ואנשי סדום רעים וחסאים, כי גם שהיו חוטאים על ידי שוגג היה מצד שהיו רעים בטבעם וכוונתם לעשות רע, ולזה כבד עליהם חטאתם מאד, כי גם שלא ידעו שהיו מוזהרים מהאל ית' על מה שהיו עושים ידעו שהיו מעשיהם רעים ולא היו נמנעים מהם.

וסוף הפתוב רעים וחסאים למה שהאהיל לוט עד סדום, לתת התנצלות ללוט שהלה שם כי לא ידע היותם רעים וחסאים כי לא נודעה עדיין ולא עלתה רעתם כי אם לפני ה' ולא לפני הערים אשר סביבותיהם, ולכן ויתר אברהם אבינו למלה סדום הנפש והרכוש כמו שאמר אם מחוט וגו' והוצרך האל ית' לגלות לאברהם ענין רעתם ומה שיעשה להם: ונראה כי גם שלא נענש לוט על שהלה שם כי לא היה יודע רעתם, נענש ונצטער ב' פעמים על מה שהיה לו ריב עם אברהם וכמ"ש אל נא תהי מריבה ביני וביניך וגו', כי גם שעד עתה לא היתה מריבה אלא בין הרועים עתה היתה נמשכת המריבה ג"כ להם, ולזה אמר אל נא תהי מריבה פלומר עתה תמשך המריבה בינינו ג"כ, ולכן הפך נא מעלי, ובהיות לוט בלתי מאמין שנתברך בשביל אברהם כמו שפתוב וגם ללוט ההולך את אברהם וגו' והיותו מאמין כי הוא יהיה יורש עוצר לאברהם, נענש שנמסר הוא וכל ביתו ורכושו ביד מלה סדום והצילו אברהם שהשיבו את רכושו, להורות כי על ידו ובגללו היה לו אותו הרכוש כי ברך ה' אותו בגלל אברהם, ועל מה שהאמין שהוא יהיה יורש עוצר לאברהם נסתפן בסדום והיה קרוב להיות נספה בעון העיר הוא וכל זרעו אלא שנמלט בזכות אברהם כמ"ש ויהי בשחת וגו' ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה, וניצל ממונו וניצל גופו בשתי הפעמים בזכות אברהם, ונענשו סדום וחרוטיה בהפכם מפני שהם מנעו רגל האורחים להתקיים בעיר ונמנע מקומם מהיות בו עובר ושם, וגם יד ה' היתה בהם בלי התראה מפני היות הזעקה רבה כמו שפתוב וצקת סדום נעמורה כי רבה וגו': וכן נלמד עונש בעובר על דבר ה' עם היותו יחיד ומיוחד שבעם והוא פרעה מלה מצרים, וכן אבימלה מלה גרר, שהביא על פרעה נגעים גדולים על דבר שני אשת אברהם, ולאבימלה נאמר הנח מת על האשה וגו', ועם היות פלל

לא הִיָּה אֵלֶּה מִיִּרְאָתוֹ שִׁרְאָה שְׁלִקְחוּהָ בְּאֹנָס וְלִכּוֹ נִתְרַעַם אֲבִימֶלֶךְ עַל אֲבָרְהָם הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּאֵי מִמָּה שֶׁנִּתְרַעַם פְּרָעָה וְהֶאָרִיף אֲבָרְהָם בְּהִתְנַצְלוֹתוֹ לּוֹ יוֹתֵר וּבְעִנְיָן יִשְׁמַעְאֵל וְעָשׂוּ לֹא נִכְתַּב רִשְׁעָם בְּפִירוּשׁ וְלֹא עֲנִשָׁם, כִּי לֹא עָלְתָה רַעְתָּם לְפָנָיו בְּזִכּוֹת הָאֲבוֹת שְׁלֹא יִצְטַעְרוּ בְּצַעֲרָם, וּבְזִכּוֹתָם ג"כ נִפְתְּחוּ שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה לִישְׁמַעְאֵל בְּסוּף יָמָיו כִּי לֹא הַרְבֵּה לַחֲטוֹן כְּמוֹ מַה שֶׁרְמוּז בְּעָשׂוֹ הוּא עָשׂוֹ עֲשֵׂה וְהַרְבֵּה אֲשַׁמָּה, וּמִפְּנֵי שְׁלֹא שָׁב לֹא הִזְדַּקְרָה מִיתָתוֹ כִּישְׁמַעְאֵל כִּי לֹא לְכַבוֹד יִחַשְׁבֵּ לְאֲבוֹת שִׁיזְכֹּר מִיתָת מִי שֶׁהוּא מְזַרְעֵם לְלִכְתֵּ לְבָאֵר שִׁחַת בְּלֵי תְּשׁוּבָה: וְעִנְיָן הַשְּׂבָטִים חֲטָאִים וְעֲנִשָׁם בְּמַכִּירַת יוֹסֵף נִתְפָּרֵשׁ כִּי הֵם עֲצָמָם הִצְדִּיקוּ עֲלֵיהֶם אֵת הַדִּין בְּאֶמְרָם אֲבָל אֲשַׁמִּים אֲנַחְנוּ עַל אֲחֵינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ וְגו' נִיעַן רְאוּבֵן אֲנֹתָם לֹא אֵמַר הֲלֹא אֲמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֹא אֵמַר אֵל תַּחֲטְאוּ בִּילְד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם דָּמּוּ הִנֵּה נִדְרָשׁ, הוֹרָה כִּי חֲטָא בְּהִתְרַאָּה יוֹסֵף עַל הָעוֹנֵשׁ, כִּי אִם לֹא הִיָּתָה הַתְּרַאָּה לֹא הָיוּ נִעְנָשִׁים אֵלֶּה עַל מַה שֶׁצְּעָרוּ אוֹתוֹ בְּהַשְׁלִיכֶם אוֹתוֹ הַבוֹרָה וְאִם הוּא מֵת שֵׁם הִיָּתָה כְּמוֹ גְרָמָא בְּנִיזְקִין וְעַתָּה שֶׁהוֹתָרוּ גַם דָּמּוּ הִנֵּה נִדְרָשׁ, וְנִתְבָּאֵר ג"כ מַה שֶׁבָּא בְּפִירוּשׁ מִן הָעוֹנֵשׁ לְעוֹבְרִים, בִּס' בְּרֵאשִׁית: פָּרַק חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים וּמַה שֶׁבָּא בְּשָׂאֵר סְפָרִים בְּשִׁכְרֵי הִצְדִּיקִים בְּחוּשׁ וְעוֹנֵשׁ הַרְשָׁעִים, הוּא מַה שֶׁהִתְחַיֵּל בְּשִׁבְחָ וּשְׁכָר יִשְׂרָאֵל שֶׁפָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וְגו' בְּמָאֵד מָאֵד וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנוּ אֲנֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרוֹץ, כִּי לֹא נִכְלַל עִנְיָן רִיבּוּי יִשְׂרָאֵל בְּכָלֵל יַעוֹד שֶׁנִּתְיַעַד לְאֲבָרְהָם אֲבִינוּ ע"ה וְאַחֲרֵי כֵן יִצְאוּ בְּרִכּוּשׁ גְּדוֹל, אֵלֶּה הִיָּה זֶה לְהֵם שְׁכָר חֲלָף עֲבוֹדָתָם וְצַעֲרָם כִּי לֹא קָדַם לְהֵם חֲטָא לְשִׁיעֲבִידוֹ בְּהֵם הַמְצָרִיִּים עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ, אֵלֶּה מִפְּנֵי הַרִיבּוּי כ"ש וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנוּ אֲנֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְגו', שִׁיְהִיָּה סְבָה לְאֵל יִת' לְהַרְבוֹתָם וּלְהַפְרוֹתָם יוֹתֵר מִמִּנְהֵג כֹּל הָאֲנוּמוֹת מִפְּנֵי שֶׁעָנוּ אוֹתָם שְׁלֹא כַּדִּין, וְלֹא יִצְטַרֵּף לְחַפְשׁ אַחַר אֲבָרְהָם אֲבִינוּ עוֹן אֲשֶׁר חֲטָא בּוֹ לְשִׁיעֲמַעֲבָדוֹ בְּנִי: וְאַפְשָׁר לוֹמַר כִּי מִפְּנֵי שְׁלֹא הִיָּה בְּטַבַּע אֲבָרְהָם לְהוֹלִיד וְכוּכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִסְיֵיהֶם לֹא הִיָּה לְהֵם שׁוּם הוֹרָאָה עַל אֲנוּמָה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֲשֶׁר הָיוּ עֲתִידִים לְצֵאת מֵאֲבָרְהָם אֲבִינוּ וְאִין לְהֵם שׁוּם שָׂר וּמְזֵל לְמַעְלָה, כִּי חֲלַק ה' עִמּוֹ לְהִיוֹתָם עֲתִידִים לְקַבֵּל הַתּוֹרָה מֵאֲתוֹ יִת' אֲשֶׁר הִיא כּוֹלָה שְׁמוֹתָיו יִת', לְכַף הָיוּ גָרִים בְּאַרְץ לֹא לְהֵם מְשַׁעַת צֵאתָם לְאוּרֵי הָעוֹלָם עַד שֶׁעָשָׂה שְׁנִירָאוּ לְקַבֵּל הַתּוֹרָה וְהֵם הָאֲרַבְעֵי מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם גְּרוּת וְעֲבָדוֹת וְעוֹנֵי, וְהֵם נִמְנִים מְשַׁעַה שְׁנוֹלֵד יִצְחָק וְהוּא זָרַע מִיּוֹחָד וּמִיּוֹחָס לְאֲבָרְהָם אֲבִינוּ וַיִּחַשְׁבוּ בְּכָל אֵלּוֹ הַשָּׁנִים כְּאֵילוֹ אֵינָם אֲנוּמָה וְלִשׁוֹן בְּעוֹלָם, כִּינּוּן שֶׁהָיוּ גָרִים וּמְשׁוֹנְעֵבָדִים עַד שִׁיִּצְאוּ מִמְצָרִים, כִּי אַז נִקְרְאוּ עִמּוֹ כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב רֵאָה רֵאִיתִי אֵת עֲנֵי עַמִּי, וְנִקְרְאוּ מִפִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֵה אֵלִי, כִּי מֵאֵז הָיוּ רְאוּיִם לְקַבֵּל הַתּוֹרָה וּלְיִרְשׁ אֵת הָאָרֶץ, כִּי לֹא הִיָּה לְהֵם מוֹשֵׁב בְּעוֹלָם כִּי אִם בִּא"י שְׂאִין שָׂר וּמְזֵל מִמְּוֹנָה עֲלֵיהֶם כְּמוֹ הֵם שְׂאִין שׁוּם שָׂר וּמְזֵל שׁוֹלֵט בְּהֵם, וְכִשְׁגָּרַם עוֹנָם שְׁלֹא כִּפְסוּ לְאַרְץ עַד מ' שָׁנָה אִם הָיוּ יוֹשְׁבִים בְּשׁוּם מְקוֹם אַחַר מְמַקוֹמוֹת וְאַרְצוֹת הַגּוֹיִם הָיוּ צָרִיכִים לְהִיּוֹת גּוֹלִים וּמְשׁוֹנְעֵבָדִים שָׁם, וְלִכּוֹן הָיוּ בְּמַדְבָּר שְׁלֹא הִיָּה בּוֹ שׁוּם מוֹשֵׁב לְאו"ה וְלֹא שָׂר וּמְזֵל שׁוֹלֵט בּוֹ שֶׁהִיָּה מְקוֹם שָׂרָף וְעַקְרָב וְצַמָּאוֹן, וְלְהִיוֹתָם חֲלַק ה' פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וְגו' כִּי גְדוֹלַת הָאֵל יִת' אִין לָהּ קָצֵב וְתַכְלָה, וְכֵן הָאֲנוּמָה הַמִּיּוֹחָדָת אֵלּוֹ רַבּוֹ לְמַעְלָה אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסְפֹּר, וְאֵמַר הַכְּתוּב וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וְגו' מִצַּד הִיוֹתָם חֲלָקוֹ וְנִחַלְתּוֹ, כְּמוֹ שִׁיעַד לְאֲבָרְהָם אֲבִינוּ הִבֵּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפּוֹר אֵת הַכּוֹכְבִים אִם תּוּכַל לְסַפּוֹר אֲנֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה הִיָּה זְרָעָה, וְאַח"כ אֵמַר וַיִּקַּם מֶלֶךְ חֲדָשׁ וְגו' וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנוּ אֲנֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרוֹץ וְגו', כִּי גַם שֶׁהָיוּ מְעַנִּים אוֹתָם כְּדֵי שְׁלֹא יִפְרוּ לֹא הִיָּה מוֹעִיל

להם כמו שהיו פָּרִים וְשׁוֹרְצִים קִוְּדָם כֵּן הָיוּ פָּרִים עִתָּה כְּשֶׁהָיוּ מְעַנִּים אוֹתָם, כְּדִי שִׁיתְפָּרֵסם בְּאוֹמוֹת כִּי אֵין לָהֶם יַחַס עִם שׁוֹם אֲנֹמָה וְלִשׁוֹן מִצַּד הַיּוֹתָם חִלְקָה' ה' שְׁאֵין לוֹ קֶץ וְתִכְלָה וְכֵן עִמּוֹ אֵין לָהֶם קֶץ וְתִכְלָה: וְכָל זֶה בָּא לָהֶם מִזְמַן הַמַּבּוּל שֶׁהֲצִיל הָאֵל ית' אֶת נֹחַ מִמֵּי הַמַּבּוּל אֲשֶׁר סוּדְרוּ מִמְעַרְכוֹת הַשָּׁמַיִם וְנִתְיַחַד הוּא בְּכַנִּיּוֹתוֹ לְתִיבָה לְהִיּוֹת חִלְקָה' ה' שְׁלֹא יִשְׁטַף בְּמֵי הַמַּבּוּל, וְכִמוֹ שְׁאָמַר הַפְּתוּב וַיִּסְגְּרָה ה' בְּעֵדוֹ שֶׁהוּא הָיָה מְגִן לוֹ וּבְאֶבְרָתוֹ יִסֹּף לוֹ וְלֹא נִמְסַר פִּתְחַת הַמַּזְלוֹת, וְנִשְׁאַר בְּמִקוּמוֹ שֵׁם בְּנוֹ הַמְּוֹבָחָר מִבְּנָיו לְהִיּוֹת חִלְקָה' ה', וְכַמ"ש בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שָׁם וְגו' וַיִּשְׁפֹּן בְּאֶהְלֵי שָׁם שְׁנֵתִיחַד שָׁם וְזָרְעוּ לְהִיּוֹתָם חִלְקוֹ וְנִחְלָתוֹ, וְלִכֵּן נִתְיַחַס זָרְעוֹ אַחֲרָיו זֶה אַחֲרֵי זֶה עַד אַבְרָהָם אָבִינוּ שְׁבָא אַחֲרֵיהֶם וְקִיבַל שְׂכָר כְּנֹלָם, וּמִלְבַד מֵהַ שְׁמוּרָה וַיִּשְׁכֹּחַ בְּאֶהְלֵי שָׁם עַל עֲנִיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, מוֹרָה ג"כ עַל אֶהְלֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב שְׁמֵהֶם וּמִזְרַעֲם יִצְחָק מִי שִׁיבְנָה בַּהֲמ"ק וַיִּשְׁכְּנוּ בוֹ, וְאֵלוֹ הָאֱהָלִים הֵם מֵהַ שֶׁהִזְנוּפָר בְּכָל הָאֲמָהוֹת אֱהָל, כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב בְּשִׁרְהַ הִנֵּה בְּאֶהְלֵי וּבְרַבְקָה וַיְבִיאָהּ יִצְחָק הָאֱהָלָה שְׂרָה אִמּוֹ, וּבְרַחֵל וְלֵאָה וְשִׁפְחוֹתֵיהֶם כְּתוּב וַיְבִיא לָבֵן בְּאֶהְלֵי יַעֲקֹב וּבְאֶהְלֵי לֵאָה וּבְאֶהְלֵי שְׁתֵּי הָאֲמָהוֹת וַיִּצְאָ מֵאֶהְלֵי לֵאָה וַיְבִיא בְּאֶהְלֵי רַחֵל, כִּי בְזִכּוֹת בְּרַפְתֵּי אֶהְלֵי הָאֲמָהוֹת שֶׁהָיוּ זְהִירוֹת בְּמִצּוֹת תוֹף אֶהְלֵן לְשֵׁם שְׁמַיִם זָכוּ בְּנֵיהֶם וְזָרְעֵם לְשִׁפְחוֹן בְּאֶהְלֵי הַמִּשְׁפָּחָה וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, כִּי לָבֵן נִקְרָאוּ לְשׁוֹן אֱהָל לְהוֹרוֹת מֵהַ שְׁנֵרְמִזוּ בְּאֶהְלֵי שָׁם שִׁבְיָרָף נֹחַ אֶת שָׁם שִׁיִּשְׁפֹּחַן ה' בְּאֶהְלֵי בְּנָיו אַבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, וְהֵם אֶהְלֵי הָאֲמָהוֹת כְּדִי שִׁיזְכּוּ לְאֱהָלִים הַעֲתִידוֹת לְבֵא אַח"כ, וְזָכָה הוּא בְּעֲצָמוֹ לְרֵאוֹת אֶת כְּנֹלָם שֶׁנִּשְׁלְמוּ ת"ר שְׁנוֹתָיו בְּשֵׁנַת חֲמִשִּׁים לַיַּעֲקֹב אָבִינוּ וְהֵם שְׁנַיִם עָשָׂר דוֹר, וְכִמוֹ שֶׁזָּכָה הוּא לִי"ב דוֹרוֹת כְּנֹגֵד י"ב מַזְלוֹת שִׁיִּצְאָ הוּא מִכְּלָלָם וְנִכְלָל בְּחִלְקָה הַשָּׁם כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר, כֵּן הָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁזָּכָה שִׁיִּצְאָו מִמֶּנּוּ י"ב שְׁבָטִים וְלֹא מֵאֲבוֹתָיו לְהִיּוֹתוֹ דוֹר י"ב לְשֵׁם כֵּן נֹחַ הִדוּמָה אֵלָיו: וְכֵן נִתְקַיְּיַם בוֹ מִשְׁפַּחַת הָאֵל ית' בְּאֶהְלֵי שֶׁהָיָה הוּא מְלֶךְ יְרוּשָׁלַיִם מְקוֹם בֵּיהֲמ"ק, כַּמ"ש וּמִלְכֵי צִדְקָה מְלֶךְ שְׁלָם בְּזִכּוֹת שִׁיִּצְאָו מִזְרַעוֹ אַבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, וּמֵהֶם בְּתֵי כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה וְהוּא מֵהַ שְׁנֵרְמִזוּ בְּמָה שֶׁפְּתוּב שֶׁהוֹצִיא לָחֵם וַיִּזֵּן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֲלִיּוֹן, לָחֵם רוֹמִזוּ לְאַבְרָהָם שְׁאָמַר וְאַקְחָה פֶת לָחֵם, וַיִּזֵּן עַל יִצְחָק כְּשִׁבְיָרָף אֶת יַעֲקֹב נֹאמַר וַיְבִיא לוֹ יֵין וַיִּשְׁתֵּי.

וְהוּא רוֹמִזוּ לַיַּעֲקֹב כְּשֶׁנִּצְלָל מִיַּד עָשׂוּ נֹאמַר בוֹ וְהוּא עָבַר לְפָנֵיהֶם, כְּהֵן רוֹמִזוּ לְבְּתֵי כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה שֶׁנִּקְרָאוּ כְּנֹלָם כְּהֻנִּים, וְלָבֵן אָמַר כִּי זָכָה לְהִיּוֹת מְלֶךְ בִּירוּשָׁלַיִם מִפְּנֵי שֶׁזָּכָה לְהוֹצִיא מִזְרַעוֹ לָחֵם וַיִּזֵּן וְהוּא כֹהֵן כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר הַכֹּל הָיָה לְאֵל עֲלִיּוֹן, וְאֵם לֹא זֶה בְּמָה הָיָה שָׁם כֵּן נֹחַ כְּהֵן לְאֵל עֲלִיּוֹן, וְסִבַּת הִיּוֹת גְּרַמְזִים הָאֲבוֹת בְּמִלּוֹת אֵלוֹ כִּי בְּאוֹתָהּ הַסְּעוּדָה שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם לְמִלְאָכִים נִתְבַּשֵּׂר בְּלִידַת יִצְחָק, וּבִיָּזֵן שֶׁשְׁתֵּי יִצְחָק נִתְקַיְּיַמוּ הַבְּרָכוֹת אֲשֶׁר בִּירָף לַיַּעֲקֹב, וּבְעֵבוֹר יַעֲקֹב לְפָנֵי הָאֲמָהוֹת וַיִּלְדִּיהֶן כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב וְהוּא עָבַר לְפָנֵיהֶם נִתְקַיְּיַמוּ הַבְּרָכוֹת וְהַבְּכוֹרָה בוֹ וּבְכַנִּיּוֹ וְזָרְעוֹ, כִּי אִזּוֹ נִצְלָל מִמִּחְשַׁבַּת עָשׂוּ הָרָשָׁע וְלֹא הוֹסִיף עוֹד רֵאוֹת כְּנֵי וַיִּצְאָו מִזְרַעוֹ בְּתֵי כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר: וְכֵן גְּרַמְזוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל שָׁם בְּמִלּוֹת הָאֵלוֹ שֶׁהֵם רוֹמִזוֹת לְאֲבוֹת כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר שֶׁהוּא חִיָּה ת"ר שְׁנָה, וְהָאֲבוֹת חִיּוֹ תַק"כ שְׁנָה, וְאַחַד מִבְּנֵי הַכְּהֻנִּים הַגְּדוֹלִים וְהוּא שׁוֹפֵט לְיִשְׂרָאֵל וְהוּא עָלֵי הַכְּהֵן הָיָה צ"ח שְׁנָה תְּשֻׁלוֹם ת"ר שְׁנָה שֶׁל שָׁם, וְא"כ יִרְמֹז הַכְּתוּב כִּי מִלְכֵי צִדְקָה מְלֶךְ שְׁלָם וְהוּא שָׁם הוֹצִיא שְׁנוֹתָיו לְתִשְׁלוֹם לָחֵם וַיִּזֵּן, וְהוּא כְּהֵן שֶׁנִּרְמִזוּ בְּמִלּוֹת אֵלוֹ שְׁנוֹת הָאֲבוֹת וּשְׁנוֹת עָלֵי הַכְּהֵן שֶׁהֵם ת"ר כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר, כִּי בְּזִכּוֹתָם חִיָּה כָּל אֵלוֹ הַשְּׁנַיִם בְּדוֹרוֹת הָאֵלוֹ שֶׁלֹא הִגִּיעַ שְׁנוֹתֵיהֶם לְחֻצֵי שְׁנוֹת הַדוֹרוֹת הָרֵאשׁוֹנִים אֲשֶׁר מֵאֲדָם וְעַד נֹחַ, וְכֵן שָׁם הָיָה כֵּן צ"ח שְׁנָה בַּמַּבּוּל

וניצול ממי המבול וְחָיָה אִם-כֹּפֵר תִּקְ"כ שְׁנָה בְּזָכוֹת הָאֲבוֹת הַעֲתִידִים לְצֵאת מִמְּנוֹ שְׁחִיו תִּקְ"כ שְׁנָה, וְכֹן חָיָה שָׁם ת"ר שְׁנָה כְּגֹדֶת ת"ר שְׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ בְּזִמְנֵי הַמַּבּוּל, כִּי הָיָה לוֹ זְכוֹת ג"כ שְׁיִנְצַל בְּתִיבָה כְּמוֹ נֹחַ אָבִיו מִלְבַד מֵהַ שְׁחִיָה נִיצוּל בְּזָכוֹת אָבִיו עִם שְׂאֵר אָחָיו, כֹּל זֶה לְתַת טַעַם לְמַה חָיָה שָׁם יוֹתֵר מִבְּנָיו וּמִבְּנֵי בְּנָיו אֲלֵא שְׂאֵין הַקַּב"ה מִקְפָּח שְׂכָר כֹּל בְּרִיָּה: וְנִחְזָר אֶל שְׂכָר רִיבּוּי יִשְׂרָאֵל תַּחַת עֲנִיִּים וְאֵל שְׂכָרָם שְׁחִיו עִם נוֹשַׁע בַּה' בִּיְצִיאָתָם מִמִּצְרַיִם בְּשְׂכָר שְׂלֵא שִׁינּוֹ שְׁמוֹתָם וּדְבָרִים אַחֲרֵים, וְלִקְיוּם יַעוּד הָאֲבוֹת שְׁהַבְטִיחָם הָאֵל ית' לְהַרְבוֹת זַרְעָם וְלִהְיוֹרִישָׁם אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה, וְרֵאִינוּ שְׂכָרָם גְּדוֹל שְׂפָכָב הָאֵל יתב' יְצִיאָתָם מִמִּצְרַיִם בְּסַרְבָּנוֹת פְּרַעָה וְעַמּוֹ מִלְשָׁלְחָם לְהִבְיֵא עֲלֵיהֶם הַמַּפּוֹת אֲשֶׁר הָיוּ דוֹמוֹת לְמַה שְׁעִינוּ אוֹתָם מְדָה כְּגֹדֶת מְדָה פְּדֵי שְׁיִתְפָּרֵסָם כִּי מֵאֲתוֹ יתב' בָּאָה לָהֶם עַל אֲשֶׁר עִינוּ אֶת בְּנָיו בְּמִינֵי עֲוִנוּיִים, וְגַם שְׁחִיו הַמַּפּוֹת מִשְׁוֹלְחוֹת וְכוּלְלוֹת בְּכָל אָרֶץ מִצְרַיִם הָיוּ נִיצוּלִים כֹּל יִשְׂרָאֵל מֵהֶם כְּמוֹ שְׁנִזְכָּר בְּפִתּוּבִים, וְאַחַר כֵּן יִצְאוּ בְּרַכּוּשׁ גְּדוֹל כְּמוֹ שְׁיִיַעֲד לְאֲבִיהֶם חֲלָף עֲבוֹדָתָם שְׁנִגְהוּ מֵהֶם כְּבִגְנוֹ עָרֵי מִסְכְּנוֹתָם, כִּי זֶהוּ זוּלַת שְׂכָר רְבוּיִים בְּעִינוּי שְׁחִיו מְעַנִּים אוֹתָם מִלְבַד הָעֲבוֹדָה שְׁחִיָּתָהּ בְּפָרָה וּבְמַכּוֹת גְּדוֹלוֹת וְזִלְזוּלִים שְׁחִיו מְזַלְזָלִים בָּהֶם לְהִדְאִיב אֶת נַפְשָׁם לְהַעֲצִיבָם שְׂלֵא יִפְרוּ וְלֹא יִרְבוּ וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנוּ אֲנֹתוֹ כֹּן יִרְבֶּה וְגו': וְכֹן רֵאִינוּ שְׂכָר צְדָקָנוֹת כְּמוֹ שְׂאֵמֵר הָאֵלֶּךָ וְקִרְאֵתִי לָךְ אִשָּׁה מִיְּנֻקָּת מִן הָעֲבָרִיּוֹת וְגו' וְתִקְרָא אֶת אִם הִילָד וְגו' הִילִיכִי אֶת הִילָד הַזֶּה וְהִנִּיקָהוּ לִי וְאַנִּי אֲתֵן אֶת שְׂכָרְךָ וְגו', כִּי מִלְבַד הַשְּׂכִירוֹת הַנִּיחָן לָהּ הָיָה הָעֵיקָר שְׁחִיָּבָה בַּת פְּרַעָה כִּי זֶה לֹא הָיָה בּוֹ סֶפֶק שְׁחִיָּה נְכַלל תוֹךְ גְּזִירַת פְּרַעָה שְׁגָזַר עַל הַמִּילְדוֹת הָעֲבָרִיּוֹת בְּיִלְדָכֵן אֶת הָעֲבָרִיּוֹת וְגו' אִם בֶּן הוּא וְהִמָּתֵן אֲנֹתוֹ וְגו' וְאִם-כֹּפֵר לְכָל עַמּוֹ כֹּל הַבֵּן הַיִּלּוּד הַיִּאֲוָרָה תִּשְׁלִיכוּהוּ וְגו', וְהָיָה יוֹתֵר קְרוֹב לוֹמֵר כִּי זֶה הָיָה מִן הַגְּזִירָה הַשְּׁנִיָּה כִּינּוֹ שְׁנִמְצָא מִן שְׂלֵחַ בִּיאוֹר וְהָיָה רְאוּי לְהַטְבִּיעוֹ, אֲבָל מִפְּנֵי שְׂרָאָתָהּ אוֹתוֹ בּוֹכָה וְהָיָה קוּלוֹ כְּמוֹ נַעַר שְׁחִיו לוֹ כְּמַה חֲדָשִׁים חֲשָׁבָה שְׁחִיָּה מִן הַגְּזִירָה הַרְאִשׁוֹנָה שְׁנִגְזָרָה עַל הָעֲבָרִים לְבַד כַּמ"ש מִיְלָדֵי הָעֲבָרִים זֶה לֹא מִן הַגְּזִירָה הַשְּׁנִיָּה שְׁחִיָּתָהּ כּוֹלְלָת לְכָל עַמּוֹ בֵּין מִצְרַיִים בֵּין עֲבָרִיִים, שְׂאֵם הָיָה כֹּף לֹא הָיָה קוּלוֹ כְּנַעַר שְׂלֵא עָבְרוּ כ"כ יָמִים מִן הַגְּזִירָה הַשְּׁנִיָּה שְׁכָאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁל הַגְּזִירָה נוֹלַד, וְלֹא יָדְעָה אִם הָיָה מִצְרִי אוֹ עֲבָרִי, וּבְהִיוֹתוֹ כְּנַעַר גְּזָרָה אוֹמֵר שְׁחִיָּה מִן הַיְלּוּדִים בְּרִאִשׁוֹנָה כְּשִׁחִיָּתָהּ הַגְּזִירָה עַל הָעֲבָרִים לְבַד וּכְכָר נִתְבַּטְּלָה בְּגְזִירָה הַשְּׁנִיָּה, וּמִפְּנֵי שְׁחִיָּתָהּ מְסוּפָקָת קִצָּת בְּזֶה אָמֵר הַכְּתוּב וְהִנֵּה נַעַר בְּנוֹכָה וְתַחֲמוּל עָלָיו וְתֹאמֵר מִיְלָדֵי הָעֲבָרִים זֶה, כִּי מִצַּד שְׂרָאָתָהּ אוֹתוֹ בּוֹכָה חֲמָלָה עָלָיו וּבְחֲמָלָתָהּ עָלָיו הָיָה סָבָה שְׁדָנָה אוֹתוֹ לְכַף זְכוֹת שְׁחִיָּה מִיְלָדֵי הָעֲבָרִים, וְהוּא הַגְּזִירָה הַרְאִשׁוֹנָה וְלֹא מִן הַשְּׁנִיָּה כְּמוֹ שְׁנִזְכָּר, וְלִכֵּן נִתְחַפְּמָה אִמּוֹ שְׁצָפְנָה אוֹתוֹ מֵהַ שְׁחִיָּה אֲפָשָׁר לְהַצְפִּינוּ אַע"פ שְׁלִבְסוּף הָיָתָה מְוַכְרַחַת לְעֲשׂוֹת מַה שְׁעֲשִׂתָהּ, וְלֹא רָצָתָה לְעֲשׂוֹתוֹ מִקְּוִדָם כְּשִׁנּוּלִד לְהַשְׁלִיכּוֹ בִּיאוֹר, שְׁחִיָּה נִיכָר שְׁחִיָּה נוֹלַד מִקְּרוֹב מִן הַגְּזִירָה הַשְּׁנִיָּה, אֲבָל אַחַר הַג' חֲדָשִׁים שְׁחִיָּה גְדוֹל בְּחֲדָשִׁים הָיָה אֲפָשָׁר לְטַעוֹת בּוֹ שְׁיִחְשְׁבוּ שְׁחִיָּה מִן הַגְּזִירָה הַרְאִשׁוֹנָה, וְאִם הָיָתָה יְכוּלָה לְהַצְפִּין יוֹתֵר זְמַן שְׁיִרְאֶה יוֹתֵר גְּדוֹל הָיָתָה עוֹשָׂה אֲלֵא שְׂלֵא יְכָלָה עוֹד שְׁחִיו הַמִּצְרַיִיּוֹת יוֹדְעוֹת וְחוֹשְׁבוֹת זְמַן לִידָתָהּ כְּמוֹ שְׁדָרְשׁוּ חַז"ל, וְהָרִי לָךְ שְׂכָר הַנְּשִׁים הַצְּדָקָנוֹת: וְנִרְמָז לָהּ בְּלִידָתוֹ בְּהִיוֹתוֹ טוֹב שְׁנִתְמַלֵּא כֹּל הַבֵּית כְּלוֹ אוֹרָה שְׁתִּהְיֶה אוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּאַמְצָעוֹתוֹ שְׁיִוְצִיאָם מִחוּשְׁףֵי הַגְּלוּת, וְצָפְנָה אוֹתוֹ ג' יְרַחִים רְמָז כִּי בְּתוֹךְ שְׁלִשָּׁה יְרַחִים תִּהְיֶה יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל בִּיְצִיאָתָם מִמִּצְרַיִם וְקַבְלָתָם הַתּוֹרָה, כִּי לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל וְלֹא יָמֵי מַעֲלָה וְהַשְּׁגָה לְמִשְׁחָה רַבִּינוּ

נטמאו כל השנים אשר עמדו שם, וכשֶׁהָיָה קָרוֹב קֶזַן יִצְיָאתֶם מִמִּצְרַיִם אֲזַי נִיעֲוֹרוּ מִשְׁנָתֶם וְיָדְעוּ כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת לָהֶם עַל מַה שִׁחַטְטָאוּ וְאֲזַי צָעֲקוּ אֶל ה', כַּמ"ש וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְגו' וַיִּצְעֲקוּ וַתַּעַל שׁוֹעַתָם מִן הָעֲבֹדָה, אָמַר כִּי מִצַּד מַה שִׁנְשַׁמְעֵבְדוּ בָהֶם הִרְבָּה עֲלֵתָה שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים, וְיָדְעוּ כִּי מֵאֵתוֹ בָּאָה וְנִהְיְתָה לָהֶם הַצָּרָה הַהִיא בְּחַטָּאתָם, וְעַכ"ז לֹא הָיוּ רְאוּיִים לְהַעֲנֹשׁ הַמִּצְרַיִים עַל יָדָם אַחַר שֶׁהָיוּ חַיִּיבִים הָעֵינֹוֹי הַהוּא מִצַּד חַטָּאתָם, וְלִזֶּה אָמַר הַכְּתוּב רָאָה רְאִיתִי אֶת עֲנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֵת צָעֲקָתָם שִׁמְעִי מִפְּנֵי נִוְגָשָׁיו כִּי יִדְעִתִי אֶת מִכְּאוּבָיו, אָמַר כִּי מִתְחַלֵּה וְעַד סוּף רָאָה הִרְבָּה רְאִיּוֹת וְלֹא הָעֵינִישׁ אֶת הַמִּצְרַיִים בְּגִלְלָם מִפְּנֵי הַיּוֹת יִשְׂרָאֵל חַיִּיבִים בְּעוֹנֵי הַהוּא, וְגַם כְּשִׁצְעֲקוּ וְנִתְּנוּ אֶת לִבָּם כִּי בְּחַטָּאתָם בָּא לָהֶם שְׁמֵעַם הָאֵל לֹא מִצַּדָּם, כִּי לֹא שָׁבוּ עֲדִינָן בְּתוֹשֻׁבָה כִּי לֹא הָיוּ צוֹעֲקִים אֲלָא מִצַּד הָעֵינֹוֹי וְהַשִּׁיעֵבֹוד הַהוּנָה עֲלֵיהֶם שְׁלֹא הָיוּ יְכוֹלִים לְסַבְּלוֹ, אֲלָא מַה שִׁשְׁמַע צָעֲקָתָם הָיָה מִפְּנֵי נִוְגָשָׁיו כִּי גַם שָׁהָיו יִשְׂרָאֵל חַיִּיבִים לֹא הָיָה לָהֶם פֶּחַ וּרְשׁוֹת לְהַכְּבִיד עוֹלָם עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁהַכְּבִידוֹ, כִּי מִצַּד יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה שְׁלֹא כְּדִין מַה שֶׁהָיוּ מְעַנִּים אוֹתָם כִּינֵן שֶׁהָיָה יָדוּעַ לְאֵל יִתְבַּרְךָ מִכְּאוּבָם וְהֵם הַחוֹטְאִים הַמְּכַאִיבִים אֶת הַנְּפֹשׁ, וְכִינֵן שְׁלֹא הָיָה כְּדִין לְעַנּוֹשׁ אֶת הַמִּצְרַיִים בְּכָל אֲנָרָה הַזְּמַן הַהוּא לְהִיּוֹת יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לְכַף אֲזַי כְּמוֹ שִׁנְזַכֵּר, נִרְאָה כִּי כָּל הַמְּכֹוֹת לֹא בָּאוּ עֲלֵיהֶם כִּי אִם עַל הַיּוֹת סְרַבְנִים מְלִשְׁלָחָם כִּי אִם הָיוּ שׁוֹלְחִים אוֹתָהּ מִיָּד לֹא הָיוּ לֹקִים וְכַמ"ש הַכְּתוּב וְאֲנִי יִדְעִתִי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְלֹא בְּיַד חֲזָקָה וְשִׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי וְגו', כִּי מִפְּנֵי שְׁלֹא יִתְּנוּ אֶתְכֶם לְהִלָּךְ אִפְּהָ בָהֶם בְּכָל נִפְלְאוֹתֵי וְלִזֶּה חֲזַק אֶת לִבָּם גַּם כְּשֶׁרָצוּ לְשַׁלַּח כְּדִי לְהַפְרִיעַ מֵהֶם מִהַעֲבֹר ג"כ עַל מַה שְׁלֹא רָצוּ לְשַׁלַּח, כִּי אִם הָיָה כְּדִין לְהַעֲנִישׁם עַל מַה שֶׁהַעֲבִידוּם בְּכָל הַזְּמַן שֶׁעֲבַר לֹא הָיָה צָרִיף לְחַזֵּק אֶת לִבָּם אֲלָא הָיָה מְבִיא עֲלֵיהֶם מִכָּה אַחַר מִכָּה עַד תּוֹם עוֹנֵשׁ הַדּוֹמָה לְכָל הָעֵינִיִּים אֲשֶׁר עֵינֵנו אוֹתָם בְּכָל אוֹתָם הַשָּׁנִים: וְכֵן מַה שֶׁנֶּעַר אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם הָיָה עוֹנֵשׁ מַה שֶׁעָשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהַשְּׁלִיכּוּ הַיָּאֲנָרָה כָּל הַבֵּן הַיְלֹוֹד, וְכַמוֹ שֶׁאָמַר יִתְרוֹ כִּי בְּדָבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם וְהוּא שִׁדְּנָנו אוֹתָם בְּמִים כְּמוֹ שֶׁהֵם זָדוּ עַל יְלָדֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁלִיכֵם לַמַּיִם, כִּי שָׂאָר הָעוֹנֵשִׁים וְהַמְּכֹוֹת לֹא הָיוּ נִפְרוֹת שֶׁהָיוּ מְדָה כְּנִגְדַּת מְדָה כְּמוֹ זֹאת שֶׁהֵם הַשְּׁלִיכּוּ כָּל הַבֵּן הַיָּאֲנָרָה, וְלָקוּ כְּשֶׁהִלְכוּ הֵם עֲצָמָם לְהִיּוֹתָם נִטְבְּעִים וְנִבְלָעִים בַּיָּם, וְלָכֵף אָמַר עֲתָה יִדְעִתִי כִּי גְדוֹל ה' וְגו' וְהוּא מַה שֶׁעֲבַר עֲתָה וְהוּא הַדָּבָר הַאֲחֵרוֹן שֶׁנֶּעֱשׂוּ בּוֹ הַמִּצְרַיִים בַּיָּם, כִּי בָּהּ נִוְדַע בְּבִירֹור כִּי גְדוֹל ה' וְגו' שֶׁמִּדַּד לָהֶם מְדָה כְּנִגְדַּת מְדָה כְּמוֹ שִׁנְזַכֵּר: וְכַמוֹ שֶׁאֵין הָאֵל יִת' מְעַנֵּשׁ אֶת הָאָדָם עַל מַחְשַׁבְתּוֹ הַרְעָה כְּשֶׁלֹּא הוֹצִיאָה לְפִוֵּעַל, וְאֵינֹו תוֹפֵשׂם עַל מַה שֶׁבִּלְבָּם כִּי אִם בְּעוֹן ע"ז כַּמ"ש לְמַעַן תִּפְּוֹשׁ אֶת בַּיִת יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם, כֵּן אֵינֹו תוֹפֵשׂם עַל מַה שֶׁחוֹטְאִים בְּדִיבּוֹר בְּשַׁעַת צָעֲרָם, כְּמוֹ שֶׁרְאִינוּ שִׁנְתַּרְעַמוּ יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה נִּשְׁתָּה, וְאַח"כּ עַל שֶׁפָּלָה הַפֶּת מִן הַסֶּל אָמְרוּ מִי יִתֵּן מוֹתֵנוּ וְגו' לְהַמִּית אֶת כָּל הַקְּהֵל הַזֶּה בְּרַעַב, וְכֵן אַח"כּ כְּשֶׁצָּמְאוּ לַמַּיִם אָמְרוּ לְהַמִּית אוֹתִי וְאֶת מִקְנֵי וְגו', וְלֹא מְצִינוּ שֶׁנֶּעֱשׂוּ עַל זֶה, כִּי אֵין הָאָדָם נִתְפָּשׁ עַל צָעֲרוֹ שֶׁהוּא מְצַטַּעַר עַל הַדָּבָרִים הַהַכְּרַחֲיִים לוֹ בְּכָל יוֹם כְּמֵאֲכָל וּמִשְׁתָּה, אֲבָל נִתְפָּשׁ הָאָדָם עַל דָּבָרֵיו אֲשֶׁר הוּא מְדַבֵּר שְׁלֹא שִׁצְעַר אוֹ אִם הַצַּעַר אֵינֹו בְּדָבָר מְוַכְרַח, וְכַמוֹ שֶׁבְּדִיבּוֹר הַטוֹב נִשְׁכַּר הָאָדָם כְּמוֹ שֶׁאֲז"ל עַל שִׁיחָה נָאָה שֶׁל בַּת לוֹט הַצַּעֲרָה שֶׁקָּרָאָה בְּנָה בֵּן עַמִּי וְהַכְּבִירָה קָרָאָה אוֹתוֹ מוֹאֵב שֶׁהָיָה מֵאֲבִיהָ, כֵּן בְּדִיבּוֹר הַרַע נֶעֱנַשׁ הָאָדָם, כִּי הַכְּבִירָה נֶעֱנַשָּׁה דְּמִלְחָמָה הוּא דְּלֹא כְּדִכְתִּיב אֵל תִּצַּר אֶת מוֹאֵב וְאֵל תִּתְגַּר בָּם מִלְחָמָה הֵא צַעֲרֵי צַעֲרֵינָהוּ

בְּדַאִיְתָא בְּנִזִיר (כ"ג) וְכֵן אָמְרוּ עַל אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁנֶּעֱנְשׁוּ וְרָעוּ עַל שְׂאֵמֵר בְּמָה אֲדַע כִּי אֵירָשָׁנָה, וְכִיּוֹצֵא בְּדַבּוּרִים הַנֶּאֱמָרִים שְׁלֵא בְּצַעַר, וְגַם הַדְּבָרִי הַנֶּאֱמָרִים בְּצַעַר אִם אֵינוֹ צַעַר מְוַכְרָח נֶעֱנֵשׁ הָאָדָם עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁנֶּעֱנֵשׁ מֵרַע"ה עַל אָמְרוֹ שֶׁמָּעוּ נֵא הַמְּוֹרִים הַמֵּן הַסֵּלַע הַזֶּה נּוֹצֵיא לְכֶם מַיִם, וְכֹל שֶׁכֵּן בְּדִיבּוּר שֶׁהוּא עֲצָמוֹ עֹן אֲשֶׁר חָטָא כְּמִדְבַר נֶגֶד ה' וְנֶגֶד הַתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ עוֹנֵשׁ גָּדוֹל, וְע"ז נֶעֱנֵשׁ פְּרַעַה שְׂאֵמֵר מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקוֹלוֹ וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה: וְגַם כִּי הַמַּחְשָׁבָה ג"כ נִמְשָׁכָה מִן הַשֶּׁכֶל אֲשֶׁר בְּאָדָם וְהִיא רְאוּי לִיעֲנֵשׁ עֲלֶיהָ כְּמוֹ הַדִּיבּוּר, עכ"ז בְּדִיבּוּר יֵשׁ מַעֲשֵׂה בְּעַרְףָּה, הַמַּחְשָׁבָה וְהוּא עֲקִימַת הַשְּׂפָתִים, וְעוֹד כִּי הַדִּיבּוּר הוּא בְּבַחֲרִיה וְרָצוֹן מִשָּׂא"כ בְּמַחְשָׁבָה, כִּי לְפַעְמִים עוֹלָה בְּמַחְשָׁבַת הָאָדָם מַחְשָׁבָה שְׁלֵא הִיא רוֹצָה בָּהּ וּמַעֲבִירָה מְלִבּוֹ וְהִיא כְּמוֹ שְׂאֵינָה, אֲבָל כְּשֶׁהָאָדָם מְהַרְהֵר וְחוֹשֵׁב מַחְשָׁבָה רָעָה בְּרָצוֹנוֹ לְהַשִּׁים אוֹתָהּ בְּפִנְעַל אֲזִי יִחַשֵׁב לְאִישׁ אֲנֹן, וְכַמ"ש (תְּהִלִּים ל"ו) אֲנֹן יִחַשֵׁב עַל מְשַׁכְּבוֹ יִתְיַצֵּב עַל דְּרָף לֹא טוֹב רָע לֹא יִמָּאֵס, וְהוּא הַחוֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת רָע וּמִכֵּן עֲצָמוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שֶׁחָשַׁב וְהוּא אָמְרוֹ יִתְיַצֵּב עַל דְּרָף לֹא טוֹב וְאִם"כ עוֹשֵׂה הַדְּבָר הָרָע בְּפוֹעַל, וְהוּא אָמְרוֹ רָע לֹא יִמָּאֵס כִּי בְּהִגִּיעוֹ לְפוֹעַל עֲשִׂיַת הָרָע הִיא רְאוּי שְׂיִמָּאֵסָהּ, כִּי עַד עַתָּה לֹא הִיָּתְה אֲלֵא מַחְשָׁבָה וְהַכְּנָה לְבַד וְאַחַר שְׁלֵא מְאָסָהּ הוּא נֶעֱנֵשׁ אִפְּי עַל הַמַּחְשָׁבָה: וְעוֹד יֵשׁ בְּדִיבּוּר מַה שְׂאֵרֵז"ל בְּרִית פְּרוּתָה לְשִׁפְתַיִם שְׂאֵינָם חוֹזְרוֹת רִיקָם, כִּי הַדִּיבּוּר נִיָּתֵן בְּאָדָם לְהוֹצִיא לְפוֹעַל מַה שֶׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ וּבְטַבְעוֹ, כִּי הַב"ח אֵין לְהוֹ צוֹרֵף לְדִיבּוּר כִּי אֵין לְהוֹ תַּכְלִית כ"א קִיּוֹם הַמֵּין, וְהָאֵל ית' בָּרָא בְּכָל אֶחָד מֵהֵן טַבַּע לְשִׁיִּתְפָּרְנֵס וְיִתְקַיֵּים בְּמִינוֹ, אֲבָל הָאָדָם שֶׁתַּכְלִיתוֹ הוּא לְהַשְׁלִים נִפְשׁוֹ וְלְפַעֵן לְבָהּ הָעוֹלָם פְּעוּלוֹת טוֹבוֹת בְּקִיּוֹ הַתּוֹרָה וְתַלְמוּדָה צָרִיף לְדִיבּוּר לַת"ת וְלְהוֹצֵאת הַדְּבָרִים הַצָּרִיכִים לְתַכְלִיתוֹ לְפוֹעַל, כִּי זוֹלַת הַדִּיבּוּר לֹא הִיא הָאָדָם יְכוֹל לְהַשְׁלִים נִפְשׁוֹ בְּמַה שֶׁצָּרִיף, וְא"כ הַדִּיבּוּר הוּא נִמְשָׁף מִכַּח נִפְשׁ הַמַּשְׁפָּלַת, וְרְאוּי שְׂיִהִיָּה נִשְׁפָּר הָאָדָם בְּדִיבּוּר הַטוֹב וְיִהִיָּה נֶעֱנֵשׁ בְּדִיבּוּר הָרָע כְּמוֹ שֶׁנֶּזְכָּר: וְנִחְזוֹר לַעֲנִין בְּמַה שֶׁבָּא בְּאֵלוֹ הַסְּפָרִים מִן הָעוֹנֵשׁ בְּחוֹשׁ שֶׁהוּא ית' מַעֲנִישׁ לְעוֹבְרִים עַל דְּבָרוֹ וְלַעֲשׂוֹשִׁים רָעָה וְאִפְּי הֵם קְרוֹבִים אֵלָיו מִדְּקָדֵק עֲמָהֶם, וְכְמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיַּחֲנוּ בְּרַפְיִדִים וְאֵין מִים וְגו' וְכָתִיב וַיִּבֵּא עֲמֶלֶק, וְדָרְשׁוּ חַז"ל מִפְּנֵי שֶׁרָפוּ יְדֵיהֶם מִד"ת בָּא עֲלֵיהֶם עֲמֶלֶק, וְכֵן בְּעִנְיָן הָעֵגֶל נֶעֱנְשׁוּ מִיָּד בְּשִׁלְשָׁה דִּינָיו, בְּהַשְׁקָאָה כְּסוּטוֹת, וּבְחֶרֶב, וּבְמַגְפָּה, וְאוֹתָם שִׁמְתוּ בְּהַשְׁקָאָה וּבְמַגְפָּה הִיא עֲנָשׁ מֵאֵת הָאֵל ית' הַיּוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת וַיִּדַּע מִי הוּא אֲשֶׁר חָטָא לוֹ אַע"פ שְׁלֵא הָיוּ לוֹ עֲדִים וְהַתְּרָאָה: וְכֵן עֲנֵשׁ אֵת שְׁנֵי בְּנֵי אֶהֱרֹן שֶׁהִקְרִיבוּ אֵשׁ זָרָה וַיִּצָּא אֵשׁ מִלְּפָנָיו ה' וְתֹאכַל אוֹתָם מִיָּד, כִּי בְּבוֹא הָעוֹנֵשׁ מִיָּד עַל הָעוֹבֵר הוּא נִיָּפֵר וַיִּדוּעַ כִּי הוּא מֵאֵתוֹ ית' עַל מַה שֶׁחָטָא: וְכֵן בְּמַקְלָל כְּתִיב הוֹצֵא אֵת הַמַּקְלָל וְגו' וְרָגְמוּ אוֹתוֹ כֹּל הָעֵדָה, מִפְּנֵי שֶׁקָּלַל בְּפָרְסוּם בְּמַחֲנֵה בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֲדִים וְהַתְּרָאָה, צוּה הָאֵל ית' שְׂיִמִּיתוּהוּ בְּב"ד שֶׁל מִטָּה, כִּי מַה שְׂאֵינֹו מְפֹרָסֵם לְב"ד הוּא ית' מַעֲנִישׁ כְּמוֹ לְבְנֵי אֶהֱרֹן שֶׁנִּתְקַדְּשׁ בְּקְרוֹבָיו ג"כ בְּהִמְיָתָם הוּא בְּעֲצָמוֹ, וְכְמוֹ הַמַּתִּים בְּמַגְפָּה בְּעֵגֶל שְׁלֵא הִיא נּוֹדַע לְב"ד מַה שֶׁחָטָאוּ כַּמ"ש: וְכֵן בְּמַתְאוּנָנִים כְּתִיב וְתַבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וְתֹאכַל בְּקִצָּה הַמַּחֲנֵה, כִּי לֹא הִיא חָטָאֵם מְפֹרָסֵם כ"א בְּאֲנִי ה' וְהוּא בִּיעַר בָּם אֵת הָאֵשׁ: וְכֵן בְּאַסְפָּסוּף שְׂאֵמֵר מִי יֵאָכִילֵנוּ בְּשֶׁר כְּתוּב תַּבְעַר עוֹדְנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרָם יִפְרַת וְאָף ה' וְגו', כִּי גַם כִּי שְׂאֵלַת הַבְּשָׂר הִיָּתְה מְפֹרָסֵמַת לֹא הִיא מְפֹרָסֵם שְׂהִיָּתְה שְׂאֵלַתָם בְּלִי צוֹרֵף וּבְכַוְנָה רָעָה כ"א לְפָנָיו הָאֵל ית', וְלָכֵן הָעֲנִישׁ הוּא ית' לְאוֹתָם שְׂהִיָּה גְלוּי לְפָנָיו

שְׁחָטָאוּ: וְכֵן בְּמִרְיָם עַל מַה שֶּׁאָמְרָה הִרְבָּה אֶף בְּמִשְׁהַ דְּבָרֵי ה' וְגו' כְּתִיב וְהֵעֵנָה סוּר מֵעַל הָאֵהָל וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת כְּשִׁלְגֵי וְגו' וְהוּא ית' שֶׁעַר כִּי הִיְתָה רְאוּיִים לְלִקּוֹת עַל עֲסָקֶי.

דְּבָרָה שֶׁדְּבָרָה בְּאַחִיָּה וְנִסְתַּלַּק הָעֵנָה לְהוֹרוֹת עַל כֵּת מִסְפָּרֵי לְשׁוֹן הָרַע שֶׁאֵינָם רוֹאִים פְּנֵי שְׂכִינָה: וְכֵן הַמְרַגְלִים נֶעְנְשׂוּ הֵם וְהַשׁוֹמְעִים אֲלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב וְיָמוּתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִיאֵי דְבָרָה וְגו', כִּי מִיָּד מָתוּ וְכִמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם עַד מָתִי לְעֵדָה הָרַעָה הַזֹּאת וְגו' שֶׁהֵם הַמְרַגְלִים, כְּלוֹמֵר אֵין רְאוּיִ לְהֶאֱרִיף לָהֶם וְלוֹמֵר מָתִי יָמוּתוּ אֲלָא מִיְתַתָּם תִּהְיֶה מִיָּד בְּמַגְפָּה, וְעַל הַשׁוֹמְעִים אֲלֵיהֶם אָמַר אֲלֵיהֶם חֵי אֲנִי נְאֻם ה' אִם לֹא כֹּאֲשֶׁר דְּבַרְתֶּם בְּאָזְנֵי וְגו' בְּמִדְבַּר וְגו' שֶׁהֶאֱרִיף לָהֶם לְפָקוֹד עֲלֵיהֶם חֲטָאתָם בְּכָל שְׁנָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁמָּתוּ בּוֹ הַמְרַגְלִים, וְהוּא יוֹם תִּשְׁעָה בָּאָב לְמַחֲרַת הַלֵּילָה אֲשֶׁר כָּתוּב עֲלֶיהָ וַיִּכְפוּ הָעַם בְּלֵילָה הַהוּא כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ו"ל, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב יוֹם לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה וְלֹא אָמַר שְׁנָה לְיוֹם, כְּמוֹ שֶׁפָּתַבְתִּי בְּפָרְקֵי דְרָשׁוֹתֵי: וְכֵן עֲדַת הַמַּעֲפִילִים עָבְרוּ אֶת פִּי ה', כִּי אָמְרוּ הִנְנוּ וְעֲלִינוּ כִּי חָשְׁבוּ לְתַקֵּן מַה שֶּׁאָמְרוּ הַמְרַגְלִים לֹא נוֹכַל לְעֲלוֹת אֶל הָעַם וְגו', וְאָמַר לָהֶם מִשְׁהַ לְמַה זֶה אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת פִּי ה' אֶל תַּעֲלוּ וְגו', כִּי הַמְרַגְלִים חֲטָאוּ בְּמַה שֶּׁאָמְרוּ לֹא נוֹכַל לְעֲלוֹת וְעַתָּה אַתֶּם בְּעֲצָמְכֶם חוֹטְאִים עוֹבְרִים בְּמַה שֶׁאַתֶּם רוֹצִים לְעֲלוֹת, וּמִפְּנֵי שֶׁהַמְרַגְלִים אָמְרוּ כִּי חֲזַק הוּא מִמֶּנּוּ כְּבִיכּוֹל אֵין בְּעַל הַבַּיִת מוֹצִיא אֶת כָּלֵי מִשְׁם אָמַר כָּאֵן מִשְׁהַ כִּי אֵין ה' בְּקִרְבְּכֶם, לֹא תִחַשְׁבוּ כִּי בְּשִׁבִיל כְּבוֹדוֹ שְׁלֹא יֹאמְרוּ כִּי חֲזַקִּים הֵם מִמֶּנּוּ יִצִּיל אַתְּכֶם כִּי אֵינְנוּ בְּקִרְבְּכֶם, וְלָכֵן אָמַר וְאֶרְוֹן בְּרִית ה' וּמִשְׁהַ לֹּא מָשׂוּ וְגו', וְעַל זֶה שֶׁרָאוּ הָעַמְלָקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַכּוֹס וְהַכְּתוּם וַיִּשְׁרְאֵל הִתְחִילוּ לְעֲלוֹת וְאָמְרוּ הִנְנוּ וְעֲלִינוּ וְלֹא הִסְפִּיקוּ לְעֲלוֹת עַד שֶׁיָּרְדוּ אֲלֵיהֶם הָעַמְלָקִי וְהַכְּנַעֲנִי: וְכֵן בְּמִקּוֹשֶׁשׁ כְּתִיב רְגוּם אוֹתוֹ בְּאֲבָנִים וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בְּאֲבָנִים וַיָּמַת כֹּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה, כִּי מִשְׁהַ כִּי מִשְׁהַ אָמַר כָּאֵן מִשְׁהַ לְמַה זֶה אַתְּ עוֹבֵר אֵינְנוּ עַל חוֹמֵר הָעֵנָה אֲלָא עַל הַיּוֹתוֹ עוֹבֵר אֶת פִּי ה', וְלָכֵן אָמַר כֹּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה: וְכֵן קִרַח וְעֵדֻתוֹ נֶעְנְשׂוּ מִיָּד בְּמַה שֶׁחָלְקוּ עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וּמִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ הֵם כִּי כָל הָעֵדָה כּוֹלֵם קְדוֹשִׁים וְגו' וּבְתוֹכָם ה', וְהָיוּ מְרָאִים כִּי עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְבַד הָיוּ חוֹלְקִים, לָכֵן אָמַר מֹשֶׁה וַיִּדְעָתָם כִּי נֶאֱצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת ה', לֹא אוֹתְנוּ לְבַד, וְאָמַר אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יָמוּתוּן אֵלֶּה עַל מִיתַתָּם בְּשִׁרְיָפָה, וּפְקוּדַת כָּל הָאָדָם יִפְקַד עֲלֵיהֶם עַל מִיתַתָּם בְּבַלְיָעָה, כִּי לֹא נוֹדַע מְקוֹם קְבוּרַתָּם אֵינִי לְשִׁפְקָדוֹ עֲלֵיהֶם פְּקִידַת הַמַּתִּים בְּזִמְנֵים הַשְּׁלִשָּׁה, שְׁבַעָה, וּשְׁלֹשִׁים, וַי"ב חֲדָשׁ, וְהִיְתָה מִיתַת הַבְּלִיָּעָה עַל עוֹנָשׁ מַה שֶׁחָלְקוּ עַל מֹשֶׁה כְּמוֹ שֶׁאָמַר וּפְקוּדַת כָּל הָאָדָם יִפְקַד עֲלֵיהֶם לֹא ה' שְׁלַחְנִי, כִּי הוּא מוֹרָה עַל הַבְּלִיָּעָה כְּמוֹ שֶׁפִּירְשֵׁתִי, וּמִיתַת הַשְּׁרִיפָה עַל מַה שֶּׁנֶּאֱצוּ הַשֵּׁם וְלָכֵן אָמַר וְאִשׁ יִצְאָה מֵאֵת ה' וְתֹאכַל אֶת וְגו', עַל מַה שֶּׁחָטָאוּ בְּאֲנָשִׁים שֶׁל מַטֵּה הָיָה הַפְּרַעוֹן מְלִמְטָה וְעַל מַה שֶּׁחָטָאוּ כָּלְפֵי מַעֲלָה הָיָה הַפְּרַעוֹן מְלִמְעֵלָה, וְאָמַר הַכָּתוּב וְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם נָסוּ לְקוֹלָם כִּי אָמְרוּ פֶּן תִּבְלַעְנוּ הָאָרֶץ, כִּי גַם שֶׁכָּתוּב לְמַעֲלָה וַיִּעֲלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן קִרַח מִסְבִּיב וְגו' אַחַר שֶׁיָּרְדוּ חַיִּים שְׁאוּלָה כְּלוֹ שֶׁעֲדִיין הָיוּ חַיִּים בְּשְׁאוּלָה אֲשֶׁר יָרְדוּ שָׁמָּה וְהָיָה קוֹל צַעֲקַתָּם עוֹלָה לְמַעֲלָה, וְלָכֵן נִתְּיָרוּ וְנִתְּעוּ לְאַחֲרֵיהֶם יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָיוּ וְנָסוּ לְסִבַּת קוֹלָם כְּמוֹ שֶׁנֶּזְכָּר: וְכֵן נֶעְנְשׂוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַגְפָּה עַל אֲשֶׁר נִתְּלוּנְנוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן וְאָמְרוּ לָהֶם אַתֶּם הַמִּיתֶם אֶת עַם ה', ר"ל כִּי בְּסִבַּתָּם מָתוּ עִם ה' וְהֵם אוֹתָם שֶׁמָּתוּ בְּבַלְיָעָה כִּי לֹא דִּיבְרוּ בְּפִירוּשׁ נִגְדַת ה', וְכִשְׁנִקְהֵלוּ עֲלֵיהֶם מִיָּד כְּפִי הָעֵנָה אֶת אֵהָל מוֹעֵד לְהוֹרוֹת כִּי גַם עַל ה' חָלְקוּ כִּי מִשְׁהַ וַיִּדְעָתָם כִּי נֶאֱצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת ה', וּמִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ הֵם אַתֶּם הַמִּיתֶם

את עם ה' הביא עליהם המגפה ולא עלתה להם ארוכה כ"א על ידי משה ואהרן הקיפו מה שהתלוננו הם עליהם: וכן במי מריבה נענשו משה ואהרן כמ"ש יען לא האמנתם בי וגו', ויהיה החטא מה שיהיה היה דבר קל אצל שאר אנשים והאל ית' רצה לדקדק עמהם כחוט השערה, כי גם שישראל היו הסבה נענשו הם כמ"ש ה'ה מי מריבה אשר רבו בני את ה' ויקדש בם, כי בני ישראל רבו והם נענשו: ואפשר שהיה מצורף לחטא הקל הזה אשר נחשב להם למיעוט אמונה ביכולת האל ית', מה שאירע לישראל על ידי משה ואהרן למעלה שאמרו להם אתם המיתם את ה' ומתו במגפה י"ד אלף וכמ"ש, ומפני שנענשו על ידם היה העונש שלא יפנסו לארץ, מתניחם למה שאמרו בשבת פרק שואל כל מי שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, וכמו שהביאו התוספות פרק לא יחפור על מעשה דרב אדא ב"א, והמחילה מאב הנביאים ואב הפהנים: וכן פשקצה נפש העם בדרך ודברו באלהים ובמשה ואמר למה העליטנו ממצרים וגו' ונפשונו קצה וגו' ונענשו במה ששולח בהם הנחשים השרפים, על מה שדיברו נגד ה' שלח בהם הנחשים, כי מרו את פי ה' בימי הבריאה בדברו מה שלא היה, ועל מה שדיברו נגד משה שלח עליהם שרף שלחישת ת"ח לחישת שרף, ואמר לו האל ית' עשה לה שרף ושים אותו וגו', להראות שהיו צריכים מחילה ותשובה ממה שחטאו נגד משה, והוא עשה נחש נחושת, להורות כי הוא היה מוחל מה שדיברו עליו, ועיקר הפירה והמחילה שהיו צריכים היה על מה שדיברו נגד ה': וכן במה שזנו את בנות מואב במה שנצמדו ישראל בבעל פעור חרה אף ה' בם, ונענשו בהריגה ובמגפה, הריגה על ידי ישראל לנקום נקמת חלול ה', ומגפה על ידי האל ית' לנקום נקמת כבוד יחוס בני ישראל שנטמאו וזנו את בנות מואב, כי רוב החוטאים היו בזנות, ולכן מתו במגפה כ"ד אלף: ובמשנה תורה נשנו ג"כ רוב העונשים שנענשו על מה שקלקלו, ועוד נוסף עליהם הייעודים הרעים הפתובים בארבע פרשיות שקודם האחרונה, להורות כי לא לבד לחוטאים לפני האל ית' בגילוי שכינתו עליהם מעניש האל ית' כמו שהיה בכל העונשים הפתובים למעלה, כ"א אפילו בזמן שהם בהסתר פנים בזמן הגלות, וגם לא לבד לאותם שנתנה להם התורה ונצטוו בכל מצותיה ואזהרותיה אלא אף לדורות הבאים, וכמ"ש לא אתכם לבדכם אנכי כרת וגו', ובייעודים הטובים קיצר כי הוא מן הידוע כ"א בזמן שיש גילוי שכינה ונצטוו הם בעצמם יש להם שכר טוב בעמלם, כ"ש בזמן שהם בהסתר פנים ודורות הבאים שלא נצטוו הם בעצמם שיהיה להם שכר טוב בעמלם, כי הוא מצוי לעולם עם ישראל אפי' שאינו בגילוי שכינה עמהם להצילם מרעתם ולהטיב להם ולברכם, ומשה רבינו ע"ה מפני שהיה מתעלה ומסתתר מהם ברוך אותם ברכה גדולה בכמות ובאיכות, ולכן אמר וזאת הברכה אשר ברוך משה איש האלהים, לא כברכה הקצרה שברכם האל, כי הוא היה יכול לברכם בכל עת כנזכר, ומשה רבינו לא היה לו עת לברכם לעתיד כ"א עתה לפני מותו, ולכן ברכם ברכה שלימה כמ"ש: פרק שבועה וארבעים והראיה הלקוחה מן הקבלה על שכר הצדיקים ועונש הרשעים, הוא כל מה שביא בתורה נביאים וכתובים ודברי חכמים ז"ל בצווי ואזהרה על עשות הטוב וטוב להם ועל אזהרה מעשות רעה ורע להם, כמו שזכרנו קודם בריאת אדם שאמר נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו, ובאה הקבלה אם זכו ירדו ואם לאו ירדו, והוראת אופן הבריאה מתחלה בצלם ודמות שיהיה מיכן יותר אל עשיית הטוב מעשיית הרע, ועל

הנחה זאת מקדים האל יתברך לעשות טוב לצדיקים בשכר מה שמוכנים לעשות ועושים אח"כ, וכמו שהתנהג עם אדם הראשון עצמו שלקחו והניחו בג"ע לעבדה ולשמרה, נחן לו קודם שָׁכְרוּ שֶׁהִנִּיחוּ בַג"ע וְצִוְהוּ אַח"כ לַעֲסֹק בְּדַבְרֵי תוֹרָה וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיהָ, וּפְרַט לוֹ שֶׁבַע מִצְוֹת הַרְמוּזוֹת בְּכַתוּב וַיְצַו אֱלֹהִים הַסְּמוּךְ לוֹ, וּמִפְּנֵי שֶׁנִּצְטָוָה בְּהוֹיָתוֹ בַּג"ע יֵשׁ רָמֵז שֶׁחֲסִידֵי אוֹה"ע הַשׁוֹמְרִים מִצְוֹת אֱלֹהִים שֶׁנִּצְטָווּ בְּהוֹיָתוֹ בַּג"ע יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק מֵהַבְּרִיָּה שֶׁבַע כְּתוּב שֶׁל צְדִיקִים בְּגֵן עֵדֶן וּבַעוֹה"ב: וְכֵן בְּנִחַי הוֹיָתוֹ אִישׁ צְדִיק תָּמִיד הַנּוֹזֵר שֶׁנִּמְלֵט מִשְׁטִיפַת הַמַּבּוּל וּבְנִיּוֹ ג"כ בְּזִכּוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנִּצְטָוָה מֵהָאֵל ית' שֶׁיַּעֲשֶׂה הַתִּיבָה שֶׁיָּבֹא הוּא וְכָל בֵּיתוֹ אֵלֶיהָ, כִּי אוֹתוֹ רָאָה צְדִיק לִפְנֵי בְּדוֹר הַהוּא, וְכֵן אָרַר אֶת כָּנָעוֹן שֶׁרָאָה עֲרוֹת אָבִיו וּבִירָךְ אֶת שֵׁם וַיִּפֹּת אֲשֶׁר פְּסוּקָה: וְכֵן בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ נֹאמַר וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָּדוֹל וְגוֹ' וְאַבְרָהָם וְגוֹ', מִפְּנֵי צְדִקְתוֹ שֶׁנֹּאמַר בּוֹ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקוֹלֵי וְגוֹ', וְלֹא הִנּוּחַ בּוֹ קוֹדֵם שֶׁהִיָּה צְדִיק כְּמוֹ שֶׁהִנּוּחַ בְּנִחַי, אֲלֵא פִתְאוּם זָרַח לְהָאִיר בַּחֲשֶׁךְ וְנֹאמַר וַיִּוֹלַד אֶת אַבְרָם אֶת נְחוֹר וְאֶת הָרָן וְכַתִּיב בְּתַרְגּוּם וַיֹּאמֶר ה' אֵל אַבְרָם לֵךְ לְךָ וְגוֹ', קוֹדֵם שֶׁנּוֹדַע לָנוּ מֵה טִיבוֹ וּמֵה מַעֲשָׂיו: וַיֵּשׁ אֶצְלֵי סְבוֹת בְּזָה, הָאֲחִת כִּי רָאִינוּ בְּאֵדָם הַרְאֵנוּ שֶׁהוֹלִיד ג' בָּנִים נְקוּבִים בְּשֵׁמוֹת קִיָּן הַבָּל וְשֵׁת, וְלֹא יָצָא לָהֶם שֵׁם עַל פְּנֵי חוּץ כ' מִשְׁתָּ אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ הִנְשַׁתָּ הָעוֹלָם, וְכֵן נִחַי הַעֲשִׂירִי לְאָדָם הַרְאֵנוּ הוֹלִיד ג' שֵׁם חָם וַיִּפֹּת, וּמִן שֵׁם יָצָא שֵׁם עַל פְּנֵי חוּץ, וְכֵן תָּרַח עֲשִׂירִי לְנִחַי הוֹלִיד ג' אֶת אַבְרָם וְאֶת נְחוֹר וְאֶת הָרָן, וּמֵאַבְרָהָם נִזְדַּכְּף יִצְחָק עַד יַעֲקֹב אֲשֶׁר הִיָּתָה מִטָּתוֹ שְׁלִימָה עַד שֶׁקָּבְלוּ זָרְעוֹ אֶת הַתּוֹרָה וְהָיוּ סַבְתֵּי קִיָּים הָעוֹלָם כִּי לֹא הִיָּה מִתְקַיָּים זוּלָתָהּ, וְאַחַר שֶׁהִרְאֵנוּ וְהַעֲשִׂירִי לוֹ הָיוּ מְשׁוֹלְשִׁים בְּבָנִים, וְהָאֲחִד הִיָּה הַמְּנוּבָחָר, וְלָכֵן לֹא הוֹצֵרָה לְהַזְכִּיר בְּאַבְרָהָם שֶׁהִיָּה צְדִיק וּמִיָּד הַתְּחִיל וְאֹמַר וַיֹּאמֶר ה' אֵל אַבְרָם וְגוֹ', וְכֵן יָצָאוּ מֵאֵדָם הַרְאֵנוּ ג' צְדִיקִים יְדוּעִים בְּמִקּוֹם קִיָּן וְהַבָּל וְהֵם שֵׁת חֲנוּךְ וּמְתוֹשֶׁלַח בְּנוֹ שֶׁנִּשְׁלַחוּ שְׁנוֹתָיו בַּתְּחִלָּה יְמֵי הַמַּבּוּל, הַמְּתִין לְכַבּוּדוֹ הָאֵל ית' עוֹד שֶׁבַע יָמִים כְּמוֹ הַ שֶׁכְּתוּב וַיְהִי לְשַׁבְעַת הַיָּמִים וְגוֹ' וְכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ חַז"ל וְלִמָּךְ בְּנוֹ אָבִי נִחַי מֵת בְּחַיֵּי אָבִיו מְתוֹשֶׁלַח ד' שָׁנִים קוֹדֵם אָבִיו, כְּמוֹ שֶׁנִּרְאָה מִסְּכּוּם שְׁנוֹתֵיהֶם, גַּם הוּא הִיָּה צְדִיק שֶׁשָׁמַע לְאָבִיו שֶׁאָמַר לוֹ שֶׁיִּקְרָא שְׁמוֹ נַח, וְכֵן הִיָּה מְסוּרָת בְּיָדוֹ מֵאֵדָם הַרְאֵנוּ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּמְדְּרָשׁ כִּי הוּא הִיָּה בֶן ד"ן שָׁנָה כְּשִׁמַּת אָדָם הַרְאֵנוּ, וְקָרָא שְׁמוֹ נַח לֹאמַר זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעֲשֵׂינוּ, וְכֵן הִיָּה כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ חַז"ל, וְכֵן יָצָאוּ מִנַּח שְׁלֵשָׁה צְדִיקִים יְדוּעִים בְּמִקּוֹם יְפֹת וְחָם וְהֵם עֵבֶר וּפְלֶג וַיִּקְטָן בְּנִיּוֹ, כִּי יִקְטָן הַקְּטִין עֲצָמוֹ וְאֶת עֲסָקוֹ בְּצִדְקָתוֹ וְזָכָה לְהַעֲמִיד י"ג מְשַׁפְּחוֹת עִם הוֹיָתוֹ טָפֵל לְפִלְג הַגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, וְכֵן מֵאַבְרָהָם בְּמִקּוֹם הָרָן וְנְחוֹר יָצָאוּ מִמֶּנּוּ יִצְחָק וַיַּעֲקֹב וְשֶׁלְשָׁלַת הַצְדִיקִים הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם מִי"ב שְׁבִטֵי יֵה בְּנֵי יַעֲקֹב אָבִינוּ: עוֹד סְבָה שְׁנֵית נְקִדִּים לָהּ עַנְיָן תְּחִלָּתָהּ הַבְּרִיאָה שֶׁפָּרָא הָאֵל ית' אֶת הָאָדָם וְלֹא הִיָּה בּוֹ שְׁוֹמֵר בְּבְרִיאָתוֹ כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב וַיִּצַּר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וְגוֹ', וְכֵן בְּנָה אֶת הַצֶּלַע שֶׁל אָדָם הַרְאֵנוּ לוֹ לֹאשֶׁה וְהִיָּה הַעֲפָר מִן הָאָדָמָה וְהַצֶּלַע בְּיַד הָאֵל ית' כְּחוֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר לְבְרִיאָה אוֹתָם, וְכִשְׂיַדַע אָדָם אֶת חֲנוּהוֹ אֲשֶׁתוֹ שְׁנוֹלְדוֹ קִיָּן וְהַבָּל לֹא הָיוּ ג' שְׁוֹמְפִין בָּהֶם כְּשֶׁאָר הַתּוֹלְדוֹת הַעֲתִידוֹת, שֵׁשׁ ג' שְׁוֹמְפִין בְּאָדָם אָבִיו וְאִמּוֹ וְהַקִּב"ה, אֲלֵא נוֹצְרוּ שְׁנֵיהֶם מִטָּפַת אָדָם וְשִׁנָּה, וְקִיָּן לֹא נִשְׁתַּמֵּר אָדָם הַרְאֵנוּ בִּיצִירַת גּוֹפּוֹ כְּמוֹ שֶׁמְשַׁתַּמֵּר כָּל אָדָם בִּיצִירַת בְּנֵי וְכָל גּוֹפּוֹ הִיָּה נוֹצֵר מִחֲנוּהוֹ, וְלָכֵן אָמְרָה קְנִיַתִי אִישׁ אֶת ה', קְנִיָּן זֶה הוּא לְשׁוֹן קוֹנֵה שְׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁהִיא לְבַדָּה נִשְׁתַּמֵּרָה בְּבְרִיאָה זוֹ עִם

ה' ולא הִיָּה אָדָם שְׁוֹתֵף שְׁלִישֵׁי בּוֹ, וְהִבֵּל הָיָה בְּהִיפּוֹף שְׁלֵא נִשְׁתַּתְּפָה חֲנֹה בִּיצִירְתוֹ אֶלָּא אָדָם הֶרְאִשׁוֹן עִם הָאֵל יִת', וְלָזָה אָמַר הַפְּתוּב וּתְוֹסֹף לְלִדַת אֶת אָחִיו אֶת הִבֵּל, לֹא אָמַר וַתְּהִר כִּי לֹא שָׁמָּה בּוֹ כ"א הִלִּידָה.

וְלָזָה נִקְרָא שְׁמוֹ הִבֵּל, כִּי עֵינָר יִצִּירַת גּוֹף הָאָדָם שֶׁהוּא מֵאִמוֹ עוֹר וּבָשָׂר לֹא הָיָה בִּיצִירַת הִבֵּל, וְלָכֵן נִקְרָא שְׁמוֹ הִבֵּל, כִּי הִבֵּל הָיָה מֵה שֶׁנִּשְׁתַּתְּפָה אִמּוֹ בִּיצִירְתוֹ, כִּי לֹא הָיָה אֶלָּא הִלִּידָה וְכָל הַגּוֹף נוֹצֵר מֵאָבִיו, וְלָכֵן גָּבַר קִינוֹ בְּהִבֵּל אָחִיו וְהִרְגוֹ כִּי הָיָה לוֹ פֶּחַ בְּבָשָׂרוֹ וְטוֹרוֹ שֶׁהָיָה מֵאִמוֹ כְּטַבַּע הָעוֹלָם, אֲבָל הִבֵּל שֶׁהָיָה יִצִּירַת כָּל גּוֹפּוֹ מֵאָדָם שְׁלֵא כְּטַבַּע הַיִּצִּירָה הָיָה חֲלָשׁ בִּיצִירַת בָּשָׂרוֹ וְעוֹרוֹ וְנִהְרָג, וְכִשְׂיַדַּע אָדָם עוֹד אֶת חֲנֹה אֲשֶׁתּוֹ הָיָה כְּטַבַּע הָעוֹלָם בְּשִׁלְשָׁה שְׁוֹתֵפִים, וְלָכֵן קִרְאָה שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שֵׁת לָהּ אֱלֹהִים זָרַע אַחֵר תַּחַת הִבֵּל כִּי לֹא הָיָה לָהּ בּוֹ שְׁוֹתֵפוֹת וְלָכֵן הִרְגוֹ קִינוֹ, וְעַתָּה בָּבוֹ זֶה הָיָה לָהּ בּוֹ שְׁוֹתֵפוֹת כְּמוֹ שֶׁאִמְרָה כִּי שֵׁת לִי אֱלֹהִים וְגו', וּמִמֶּנּוּ הִשְׁתַּתְּפָה הָעוֹלָם לְעֵתִיד שֶׁהָיָה ג' שְׁוֹתֵפִים כְּכָל אָדָם הַנוֹצֵר מִזָּכָר וּנְקֵבָה: וְנִרְאָה לִי כִּי אֵלּוֹ הָעֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵהָאֲנָשִׁים הַנְּקוּבִים בְּשֵׁמוֹת כְּנֹלָם הָיוּ צַדִּיקִים, וּבְזִכְוֹתָם נִתְקַיְּמָה הָעוֹלָם כְּכָל אוֹתָם הַדּוֹרוֹת עַד הַמַּבּוּל שֶׁהָיָה כְּנֹלָם רְשָׁעִים הַבָּאִים מִבְּנִים וּבָנוֹת אֲשֶׁר נוֹלְדוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵאֵלּוֹ הַנְּקוּבִים בְּשֵׁמוֹת, וְכִמוֹ שֶׁפְּתוּב בְּכֹלָם וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת, וְכִתִּיב וַיְהִי כִּי הִחֵל הָאָדָם לָרוּב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יוֹלְדוּ לָהֶם וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בָּנוֹת הָאָדָם, וְאֵלּוֹ הֵם הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת שֶׁהִזְזוּ כְּכָל אֶחָד מֵהֶם כִּי אֶפִּילוֹ קִינָן שֶׁאָמַר בּוֹ קִנְטוֹרִין הָיָה הָעֵנִין עַל דּוֹרוֹ, וְכִמוֹ כֵּן אָנוּשׁ שֶׁנֶּאֱמַר אִזְ הוֹחֵל לְקַרְוֹא בְּשֵׁם ה' וּמִתְרַגְּמִין מִלְּצִלָּהּ בְּשֵׁמָא דֵה', אֶפְשָׁר שֶׁדוֹרוֹ שֶׁל אָנוּשׁ הָיָה הַרְשָׁעִים לֹא אָנוּשׁ עֲצוּמוֹ, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר אַבָּא פֶהֶן בְּרַדְלָא אָדָם שֵׁת אָנוּשׁ וְשִׁתְק, א"ל ע"כ בְּצִלָּם וּבְדָמוֹת, וְכֵן הַדּוֹרוֹת מֵהָאֲנָשִׁים הַנְּקוּבִים בְּשֵׁמוֹת זֶה הוֹלִיד אֶת זֶה הָיָה כְּנֹלָם צַדִּיקִים וּבְזִכְוֹתָם נִתְקַיְּמָה הָעוֹלָם עַד דוֹר הַפְּלִגָּה, וְהַרְשָׁעִים הָיוּ אוֹתָם שֶׁבָּאוּ מִבְּנִים וּמִבָּנוֹת בִּי דוֹרוֹת אֵלּוֹ ג"כ: וְכֵּן מִתְיַשֵּׁב מִש"כ כְּכָל אֶחָד מֵהֶם וַיּוֹלֵד אֶת קִינָן וַיּוֹלֵד אֶת מֵהִלְלָאֵל וְגו', וְלֹא כְּתוּב וַיּוֹלֵד בֶּן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ קִינָן, אֶלָּא וַיּוֹלֵד אֶת קִינָן וְגו', כְּאִילוֹ נוֹדַע לוֹ מִקּוֹדֵם מִי הָיָה קִינָן וְאָמַר שֶׁהוֹלִידוֹ אָנוּשׁ, אֲבָל הָעֵנִין הוּא שֶׁמִּשְׁעֵלָה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ יִת' לְבָרוּא הָעוֹלָם, נִרְאָה שְׁלֵא הָיָה מִתְקַיְּמָה בְּלִי תוֹרָה הוֹצִיא בְּכָל דוֹר וְדוֹר מֵאֵלּוֹ הַדּוֹרוֹת אִישׁ אֶחָד צַדִּיק שֶׁיִּגַּן עַל דוֹרוֹ שְׁלֵא יִחַרְבּ הָעוֹלָם, כְּאִילוֹ הָיָה יְדוּעַ קוֹדֵם בְּרִיאַת הָעוֹלָם שֶׁאֵלּוֹ הָאֲנָשִׁים יִצְאוּ לְאוֹר הָעוֹלָם לְהִגַּן עַל דוֹרָם, וְקִרְאָם בְּשֵׁם הַיְדוּעַ, וּבִשְׁתֵּי אָנוּשׁ וְנָח אָמַר וַיּוֹלֵד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ לְגִלּוֹת לָנוּ טַעַם שְׁמוֹתָם שֶׁהָיָה רָמֵז לְדַבָּר הָעֵתִיד לְדוֹרוֹת: וְנִמְצָא כִּי לְמֹד הַתְּשִׁיעִי לְאָדָם הֶרְאִשׁוֹן שֶׁמֶשׁ אֶת אָדָם הֶרְאִשׁוֹן נ"ד שְׁנָה, וְהָיָה תְּשִׁיעָה צַדִּיקִים בְּיַחַד בְּדוֹר אֶחָד ד"ן שְׁנָה, וְצַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם נִצְטָרֵף לְתַשְׁלוּם הָעֲשָׂרָה שֶׁהוּא נִחַ, וְדָן אוֹתָם לְכַף זְכוּת בָּאֵלּוֹ הַנ"ד שְׁנִים, וְלָכֵן נֶאֱמַר בְּנִחַ אֶת הָאֱלֹהִים הַתְּהִלָּה נִחַ, ר"ל אֶצֶל הָאֱלֹהִים שֶׁהַשְּׁלִים מִנֵּן הָעֲשָׂרָה בְּמִקּוּמוֹ קוֹדֵם שֶׁנּוֹלַד הוּא שֶׁהָיָה הוּא הָעֲשִׂירִי לְאָדָם.

וְנִהוּ שֶׁנֶּאֱמַר ג"כ וַיִּסְגְּרוּ ה' בְּעֵדוֹ כְּשֶׁבָּאוּ אֶל הַתִּיבָה, כִּי עַתָּה הִגִּין זְכוּת נִחַ לְהַצִּיל זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר בּוֹ רִיחַ חַיִּים, וּמִקּוֹדֵם שֶׁבָּא הָיָה לְעוֹלָם בְּכַמָּה שְׁנִים סִגְרָה ה' וְהַשְּׁלִים הָעֲשָׂרָה בְּעֵדוֹ, וַיֵּשׁ סִמּוֹ בְּפִירְקֵי ר"א שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים אֵלּוֹ הַדּוֹרוֹת, שֶׁאָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן מִשֵׁת עָלוּ וְנִתְיַחֲסוּ כָּל דוֹרוֹת הַצַּדִּיקִים וּמִקֵּינָן כָּל דוֹרוֹת הַרְשָׁעִים וְכו': וְכֵן נִמְצָא כִּי אַבְרָהָם הָאֶחָד עָשָׂר לְנִחַ שֶׁמֶשׁ אֶת נִחַ נ"ח שְׁנָה, וְהָיָה י"א צַדִּיקִים מִנִּחַ עַד אַבְרָהָם קִינָיִים בְּדוֹר אֶחָד נ"ח שְׁנָה וְנִחַ הָעוֹלָם מִזְעַפְתָּ דוֹר הַפְּלִגָּה בָּאֵלּוֹ הַנ"ח שְׁנָה, וּבְכַפְלָה

נפלגה הארץ מן הצדיקים כי הוא מת בתיי אביו, והיה הראשון שמת מהם בשנת מ"ח לאברהם עשר שנים קודם שמת נח, ועבר אביו עבר ונחלף את פולם כי הוא קבר את פל בני בניו עד אברהם אבינו, ותיק אחריו ס"ד שנה, פיצד ל"ד עבר ל' פלג ל"ב רעו ל' שרוג נ"ט נחור שבעים תרח קע"ה אברהם הם ארבע מאות שנה, ועבר חי אחר הל"ד שהוליד את פלג ת"ל שנה נמצאו שנותיו תס"ד, הס"ד מהם תיה אחר אברהם ומת בשנת ע"ט ליצקב, שהיה יעקב בן ט"ו פשמת אברהם ושם חי ת"ר שנה, ותיק אחר אברהם לה ויעקב היה בן ט"ו שנה, נמצא ששמש יעקב את שם חמשים שנה, ונח אחר המבול ש"נ שנה, ופרטון הם שנתים אחר המבול שהוליד שם את ארפכשד ול"ה של ארפכשד ול' של שלא ול"ד של עבר ול' של פלג ולב של רעו ול' של שרוג וכ"ט של נחור ושבעים של תרח הם רצ"ב, נמצא שהיה אחר שנולד אברהם נ"ח שנה על הרצ"ב שהם ש"נ שנה שהיה נח אחר המבול: והנה רואה כי אברהם אבינו השיג ושמש לעשרה צדיקים, עם היות שנותיהם קצרים לפי ערך שנות דורות הראשונים, כי גם תרח אביו חזר בתשובה והיה צדיק, ונח לא השיג אלא שנת פ"ה הוא נולד נ"ו שנה אחר תשלום אלף הראשון שהיה בן ת"ר בשנת המבול שהיה באלף ותרנ"ו שנים, נמצא שנולד קכ"ו שנים אחר שמת אדם הראשון, וגם את שנת לא השיג כי שנת פלו שנותיו י"ד שנה קודם שנולד נח בשנת אלף ומ"ב ונח נולד בשנת כ"ו, וגם את חנוף לא השיג כי התהלך את האלהים ס"ט שנה קודם שנולד נח, והשיג את אנוש בן שנת קפ"ד שנים, ואת קינן מהללאל ירד הרבה שנים יותר, ואת מתושלח אבי אביו ת"ר שנה, ואת אביו למך ד' שנים פחות ממתושלח, הרי שלא השיג ושמש אבותיו כי אם ששה עם היות שנותיהם ארנפים ואברהם שמש י': ונולד לנו בזה סבה שנית לאברהם שלא הנופר בו קודם שדיבר אליו ה' שהיה צדיק כמו שהנופר בנח, והוא כי נח היה עשירי קדש, ומפני שלא השיג כל העשרה הוצרך הפתוב להודיע צדקתו ותמימותו קודם שדיבר אליו להיותו עשירי, אבל אברהם שהיה עשירי קדש והשיג כל הנזכר הקודמים לו וגם העשירי קדש, הראשון היה ידוע שהיה צדיק תמים יותר מנח שנזכר ולמד מכל אבותיו דרכי ה' ועבודתו והוסיף לקח, אבל נח גם כן ה' ט"ז דורות שהם מלפניו ועשרה מלאחריו, לא למד דעת והשכל כ"א מהקודמים לו כשש מאות שנה שהיה בזמן המבול והמאחרים לו למדו ממנו ושמעו שם ועבר את דבריו והוסיפו לקח, ואברהם שמע מכולם ואזן וחקר ולמד דעת את העם: וכן ראינו שכר אלו האנשים הנקובים בשמות שהאריכו פמה מאות מן השנים להיותם קרובים אל הבריאה והיצירה אשר יצר האל ית' את האדם בצלמו וכדמותו, ולהיותו יציר כפיו של האל ית' חנה כ"כ שנים, וכן יוצאי יריכו עד העשירי אותם שנקבו בשמות כמו שהאל ית' לא יצר אלא את אדם הראשון לבד כמו כן הוא לא הוליד אלא אחד דומה לו כדמותו בצלמו וקרא שמו שנת ותיק שנים קרוב לאביו, ושאר הבנים והבנות שהוליד אדם הראשון אח"כ נראה שלא חיו אלא כדרך רוב העולם, וכן כל אחד מהעשרה זכר הפתוב שהוליד אחד דומה לו ואח"כ הוליד עוד בנים ובנות, כי לא לחנם נולד לכל אחד מהם בן אחד לבד נקוב בשם בסך ידוע משנותיו, כ"א להורות כי הוא לבדו יהיה דומה לו בשנים וחקמה ומדות, לא שאר הבנים והבנות אשר הולידו אח"כ בלא ידיעת שמותם וזמן תולדותם, ולכן אמר בכל אחד מהם שהיה אחר תולדת הבן כף וכף שנים, וחסר וצירף שנות הקודמים והמאחרים פמה הם, להורות כי אחר

שהוליד הבן ההוא חנה כל שנותרו פאילו תכלית כל שנותרו שחנה קודם ואח"כ לא היו אלא לתכלית הולדת הבן ההוא, כדי שיהיה קיום לעולם על יד אלו הנקובים בשמות שהיו בדור אחד ט' מהם ד"ן שנה כמו שזנפר למעלה, ואמר בכל אחד מהם וימת, כי גם שהאריכו ימים הרבה לא היה החידוש בהם מה שחיו שנים הרבה אלא המיתה היתה חידוש בהם שהיה ראוי שחיו יותר, אדם הראשון להיותו יציר כפיו של הקב"ה ושאר התולדות להיותם דומים לו כמו שזנפר, ובדורות האחרונים לאלו אחר המבול שתש העולם לא היה החידוש אלא מה שחיו ולא הנצרך להזכיר שמות: ועל פן חזר ויצטרף שנות כל אחד מהם הקודמים ללידה והמאחרים, ואמר שכלל כולם פה וכה, לומר כי כולם שוו לטובה כי גם אחר שהוליד את הבן לא מת בחייו ולא אינרע להם שום חולי ולא עוני ולא שום נזק, אלא כל חייהם היו בטובה ולא אינרע להם בכל ימי חייהם כי אם מיתה זו, וזו סבה שנית למה שהזכיר וימת בכל אלו אחר צירוף שנותיהם, ואולי כי גם הבנים והבנות שהוליד כל אחד ומתו בשנות מנהג העולם לא מתו אלא אחר מיתתם, כי נולדו בסוף ימי חייהם וכמ"ש בכל אחד ויחי אחרי הולידו וגו' פה וכה שנים נולדו בנים ובנות, כלומר בסוף שנים אלו, והילוף חנוף אל האלהים בחיי ירד אביו לא היה לאביו צער בזה כי ידע כי נתעלה בהליכתו אל האלהים, ומתושלח שמת למך בנו בחייו לא האריף שנים אח"כ אלא ה' שנים כמ"ש למעלה, ומתושלח היה רב בשנים מכל אלו הדורות, ולמך בנו היה מעט בשנים, כי חנוף לא אינרע לו מקרה המיתה, וירד אבי חנוף ובנו מתושלח ירש כל אחד קצת שנות חנוף אשר לא חנה בהם בזה העולם התחתון, כי הם היו המאריכים שנים בכל אלו הדורות, ואחריהם נח חנה חיים ארוכים מכל אשר לפניו, כי ירש קצת שנות למך אביו אשר היה קצר שנים מכל הדורות כמ"ש: ונחזיר ללמוד שזכר הצדיקים מאברהם אבינו ע"ה אשר נתעלה בצדקתו מכל הקודמים אליו, כי נח לא נשלם כי אם במצות לא תעשה שהיה צדיק תמים בדורותיו, כלומר צדקתו ותמימותו היתה שלא היה חוטא בדורותיו, ומה שנמלט ממי המבול היה כדי שיתקיים העולם אחר המבול, וכמ"ש לו ואני הנני מביא את המבול וגו' והקימותי את בריתי אתך ובאת אל התיבה וגו' מכל החי מכל בשר שנים מפל תביא אל התיבה להחיות אתה, כמו שביאתם אל התיבה אינם אלא להחיות, כלומר לקיום המין כמו שאמר זכר ונקבה פן ביאתה ג"כ כמ"ש להחיות אתה, אבל אברהם אבינו הושלם במצות עשה גם פן וכמו שאמר הפתוב עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו': ומפני שנשתנה מכל הדורות הקודמים אליו בסור מרע ועשה טוב, שינה האל ית' את שמו וקרא שמו אברהם, כי נח לא היה שלם כ"א במצות לא תעשה כי היה נח ובטל מלעשותם, ואברהם נתעלה יותר ונשתלם במצות עשה שהם רמ"ח כמנין שמו והיה אב המון כל הגוים הקודמים אליו וההוים בזמנו במצות עשה, וכן נתעלה בצדקתו על נח שהישר בני אדם לעבודתו ית', וכמ"ש את הנפש אשר עשו בחרו, ולכן נאמר ג"כ כי אב המון גוים נתתי, כי היה אב להמון גוים אשר היישר לעבודתו ית' והיה כמו אב להם והם היו לו פכנים: וכן מפני היותו שלם במצות לא תעשה ועשה נתנסה בעשר נסיונות, כי הנסיון לא יאות כ"א לשלמים בכל כמו שאינם נבדקים אלא הקננים השלמים, ולהיות נח בלתי שלם במצות עשה נח כל ימיו בלא יסורין ובלא נסיונות, כי מה שאינרע לו במבול לא היה נסיון אדרבה היה

לו טובה שהיה ניצול הוא ובניו ולא נמחה בכלל כל העולם הרעים ונטאיים, והיה לפלטה ולשארית לקיום העולם.

ונאמר באברהם פי ידעתיו למען אשר יצנה את בניו וגו' לעשות צדקה ומשפט, כי פוננת הנסיון לצדיק הוא הודעת צדקתו ותום לבבו כי לא יסור ממנה מפני כל מה שיארע לו מן הצער, ועוד ידו נטויה להוסיף אנמץ בה ולצוות לבניו אחריו לעשות צדקה ומשפט, והם מצות עשה אשר בהם ישלם הצדיק להיותו מנוסה כמש"נ: ולכן הובטח אברהם בכמה הבטחות לו ולזרעו אחריו להיותו שלם במצנת עשה ולא תעשה מה שלא הובטח נח כ"א בקיום המין, ונקרא אב להיותו אב שלם לזרעו אחריו שהיו שלמים בכל מה שהיה הוא שלם, ונקראו אבות אברהם יצחק ויעקב מה שלא נקרא נח לבלתי היותו שלם כ"א בסור מרע כמו שגזפר: וכמו שלא קדמו אדם בצדקות, פן לא קדמו בפרסום השי"ת עליו בהציל אותו מאור כשדים, כמו שאמר הכתוב אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, כפי הקבלה שהוציאו מכבשן האש ובמה שעזרו להיותו נוצח את הד' מלכים אשר נצחו את החמשה ע"י הנסים אשר נעשו לו, כפי מה שבאה הקבלה בדברי חז"ל, ושאר הנסים אשר נעשו לו בחייו אשר בהם נתפרסם השגחת האל ית' עליו מה שלא נעשה פן לראשונים: ועל דבר שלימותו וצדקתו זכה שלא נפסקה ממנו שלשלת הצדיקים כמוהו, יצחק ויעקב שהיתה מטתו שלימה בכל הי"ב שבטים הם ובניהם ובני בניהם עד עולם לא פסקה ולא תפסוק שלשלת צדיקים מכל השבטים פיון שנשתלשלו שלשתם בזכות, וכמו שאמר על לא ימושו מפיה ומפי זרעה ומפי זרע זרעה אמר ה' שוב אינה פוסקת תורה מזרעם, מה שלא היה פן לראשונים שלא נתפרסם לא לאדם ולא לנח ג' צדיקים מפורסמים זה אחר זה, כי אפילו שם ועבר לא היו זא"ז: ולזה נתפרסם בתורה ענין זיווג אברהם יצחק ויעקב ושמות האמהות הצדקניות, אשר זכו שיצאו מהן שלשלת הצדיקים על ידי תפלתן שהיו עקרות מתחלת יצירתן, כדי שיתפללו לאל וישמע אל ויענם בכל קראן אליו שתלדנה צדיקים פיוצא כבעליהן, כי הוא ית' מתאנה לתפלתם של צדיקים: ונצטרף זכות האבות והאמהות יחד לצאת מהם אומת ישראל, אשר נתפרסם מעלתם משיצאו ממצרים על ידי הנסים והנפלאות אשר נשמעו בכל האומות ביציאתם והתקרבת אל האלהים בקבלת התורה במדבר ארץ אשר לא עבר בה איש, ובכניסתם לארץ ועמידתם בה נגד רצון כל הגוים, ומעלת ממשלת מלכותם פבנין ביהמ"ק המהולל בגוים, אשר בכל זה נודע בכל הגוים כי הם זרע ברוך ה' וממלכת כהנים וגוי קדוש, ובזמן גלותם בעונותיהם השכינה שרויה עמהם להצילם מכל רעתם ושלא תשתפח התורה מפי זרעם ושלא יתערבו בגוים, אלא שיהיו נכרים שהם בני אברהם יצחק ויעקב, וכן יצאו מהאבות והאמהות ישמעאל ונעשו אשר מעלתם נתפרסם בעולם ולא נמחה שםם כשאר האומות בני נח, ויצא להם שם בכבוד ומעלה אחר גלות ישראל מעל אדמתם בזכות אברהם ויצחק, פיון שגלה זרע ישראל הבן המיוחד לא יאות שישלחו עליהם בני זרים כ"א בני אבותיהם אברהם יצחק ויעקב, כי הם קרובי ישראל יותר משאר האומות וירחמו עליהם בגלותם, והקרוב קרוב מרחם יותר, וכמו שאמרו תחת אדום ולא תחת ישמעאל, כי כל מה שסבלנו מהם צער ויסורין הפל היה בעונותינו, ולא בכל זמן הגלות כ"א מזמן לזמן כפי מה שגזרו עלינו עונותינו, ולא הגיעו אלינו הצרות מכלם כי אם ממעטים מושלים שבהם, ואולי כי קצתם לא היו מהם ורובם היו

מרחמים קצת עלינו להיותם קרובים אלינו, וזה היתה סבה אלהית מתחלה שיתברכו אלו הבנים עשו וישמעאל במעלה וכבוד בזכות אבותם אברהם ויצחק להשאיר לנו שריד, שאם היינו גולים בין אומות אחרות כמעט כסדום היינו ח"ו, ואם בגלות ישראל מעל אדמתם הקים תחתם במעלה ובכבוד את שתי האומות הנזכר להיותם בני אברהם ויצחק, כ"ש כשיגלו ויפגעו הם שיתרומם וינשא קרן ישראל, ואז נרחם עליהם יותר ממה שרחמנו הם עלינו, ויתקנים על שניהם ורב יעבוד צעיר.

ונתבאר מכל זה שכר הצדיקים משכר צדקת אברהם: עוד היה שָׁכְרוּ שִׁפְבֹּשׁ הַקַּב"ה אֶת מַעְיָנוּ כְּפִי זְמַן הוֹלֵדֶת אוֹתָם הַדּוֹרוֹת לְשָׁלְשִׁים וְאַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁהוּא לֹא הוֹלִיד אֶת יִשְׁמַעְאֵל אֲלָא בֶן כ"ו שָׁנָה וְאֵת יִצְחָק בֶּן מֵאָה שָׁנָה פְּלֵא בְּאוֹתָם הַדּוֹרוֹת.

כמ"ש הכתוב הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד, כלומר הפלא היותר גדול הוא לשרה שתלד לתשעים שנה כי לא נודע לנו אפילו בדורות הקודמים שתלד אשה בת תשעים כ"א חנה שילדה את שת בת.

ק"ל שנה בשנות אדם הראשון, ומה נשא בקבלה ג"כ על יוכבד שילדה את שלשת הרועים מקכ"ד שנים עד ק"ל, והיה זה לאברהם מעלה גדולה בעיני העמים שידעו וראו השגחת האל ית' עליו, ובזה היה נסיון גדול יותר בענין העקיפה שעמד את בנו יחידו הנולד לו לק' שנה בהיותו נואש מלהוליד עוד, ונרמז לו ענין זה במה שאמר לו וְלֹא־לָךְ אֵל שְׁעוֹלָה קל"ז ק' לאברהם ול"ז ליצחק שבהיותו אז בן קל"ז שנה פבר היה הולך לו והיה נאסף אל עמיו ולא היה ראוי להוליד עוד ועכ"ז היה הולך בלב שלם אל הר המוריה לעקוד את בנו יחידו: עוד היה שָׁכְרוּ מֵהַשְׁתַּחֲוִיָּה לְקִיּוּם שָׂרָה אִשְׁתּוֹ לְפָרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְלְאַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ גֶּרַר וְנִתְנַגַּע פָּרְעֹה עַל זֶה וְנֹאמַר לְאַבְיִמֶלֶךְ הִנֵּה מֵת עַל הָאִשָּׁה וְגו' וְאָמַר לוֹ פָּרְעֹה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וְלֹא, כִּי הִיא רְאוּיָה לְהִיּוֹת אִשְׁתְּךָ כִּי לֹא יָדְעָה אִישׁ אַחֵר, וְכֵן בְּאַבְיִמֶלֶךְ נֹאמַר וַיִּשָּׁב לוֹ אֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ רְאוּיָה לְהִיּוֹת אִשְׁתּוֹ כִּי לֹא קָרַב אֵלֶיהָ אַבְיִמֶלֶךְ, וְנֹאמַר בְּפָרְעֹה וַיִּנְגַע ה' אֵת פָּרְעֹה וְגו' עַל דְּבַר שָׂרִי אִשְׁתְּךָ אַבְרָם, כִּי הִנְגַּעִים בָּאוּ עָלָיו מִיַּד פְּדִי שְׂלָא יוֹכֵל לְגַעַת בָּהּ לְהִיּוֹתָהּ אִשְׁתְּ אַבְרָם רְאוּיָה לוֹ, וְכֵן בְּאַבְיִמֶלֶךְ נֹאמַר וַיְבֵא אֱלֹהִים אֶל אַבְיִמֶלֶךְ בְּחֻלּוֹם הַלֵּילָה וְגו', וְהָיָה זֶה מִיַּד בְּלִילָה שְׁלֹאֲחֵר הַיּוֹם שְׁלֹקְחָהּ, כִּי מִי שְׁלֹקְחָהּ אִשָּׁה יָפָה בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָהּ אִינוּ כּוֹבֵשׁ אֶת יְצָרוֹ מִלְּבוֹא עָלֶיהָ מִיַּד, וְאֵלּוּ הַמְּלָכִים הַזֵּהוּרוּ מִיַּד וְנוֹדַע לְכָל שְׂלָא בָּאוּ אֵלֶיהָ: וְגַם שָׂיַדַע אַבְיִמֶלֶךְ בְּלִקְיַחַת שָׂרָה לְפָרְעֹה זֶה כְּמָה שָׁנִים וְהִתְנַגַּע עָלֶיהָ, חָשַׁב כִּי גַם שֶׁהִיְתָה שָׂרָה אַחֻת אַבְרָהָם נִתְנַגַּע פָּרְעֹה עַל לְקִיּוּתוֹ אוֹתָהּ שְׂלָא מְרַצוֹן אַבְרָהָם כְּמ"ש וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פָּרְעֹה, וְגַם בְּשָׂאֵמֶר לוֹ פָּרְעֹה לְמָה אִמְרַתְּ אַחֻתִי הִיא וְגו' לֹא הִשִּׁיב לוֹ אַבְרָהָם כְּמוֹ שֶׁהִשִּׁיב לְאַבְיִמֶלֶךְ וְהִרְגוּנִי עַל דְּבַר אִשְׁתִּי וְגַם אִמְנָה וְגו' וַתְּהִי לִי לְאִשָּׁה.

וילכך חשב אבימלך כי נדאי היתה אחותו ושלח לו אנשים לקחתה לו לאשה וכמ"ש וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה, וכן ראה כי לא היו לו בנים ממנה בכל אלו השנים ולא חשב שהיתה עקרה אלא שהיתה אחותו ולא אשתו, ולכן השיב לו אברהם והרגוני על דבר אשתי וגם אמנה אחותי וגו' וַתְּהִי לִי לְאִשָּׁה, כִּי אִשְׁתּוֹ הִיְתָה וְלֹא אַחֻתוֹ כְּמוֹ שֶׁחָשַׁב אַבְיִמֶלֶךְ, וְגַם כִּי נוֹדַע לְכָל כִּי לֹא בָּא אֵלֶיהָ הָיָה לִיְצַנֵּי הַדּוֹר אוֹמְרִים מְאַבְיִמֶלֶךְ נִתְעַבְּרָה שָׂרָה לְהִיּוֹת עֲנִין לְקִיּוּתָהּ לוֹ סְמוּךְ לְהִרְיוּנָהּ כְּפִי סֵדֶר הַפְּרָשִׁיּוֹת שֶׁהָיָה זֶה הַעֲנִין

אחר שְׁמַל אַבְרָהָם, וְלִכְּנָן נֹאמֵר לְאַבְיִמֶלֶךְ וְעַתָּה הֲשִׁיב אֶשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא וַיִּתְּפַלֵּל
בְּעַדְךָ וְחַיָּה, כִּי עַתָּה הִיָּה בְּשִׁלְיֹמוֹת נָבִיא אַחַר שְׁנִימוֹל כְּמוֹ שְׁפָתוֹב וַיִּרְא אֵלָיו ה' בְּאַלְוָנָי
מִמָּרָא וְהוּא יוֹשֵׁב וְגו', לֹא כְּמוֹ שֶׁהָיָה מִלְּפָנַי שְׁפָתוֹב בּוֹ וַיִּפְּוֹל אַבְרָהָם עַל פְּנָיו וְגו', כִּי
מַעַת שְׁנִימוֹל נִתְעַלָּה בְּנִבּוּאָה וְנִקְרָא נָבִיא וְהִיא רְאוּיָה לְהִתְפַּלֵּל עַל אַבְיִמֶלֶךְ וַיִּחְיָה, כִּי לֹא
הַמָּתִים יִהְיוּ יָהּ וְהֵם הָעֲרָלִי לֵב שְׁאִין תְּפַלְתֶּם נִכְנָסֶת לְפָנָיו פָּרִיחַ נִיחּוֹחַ, וּבִישְׂרָאֵל פְּתִיב
וְאַנְחָנוּ נְבָרָךְ יְהוָה: וַיְהִי כְּמִשְׁלֵשׁ חֳדָשִׁים לְמִילַת אַבְרָהָם הִרְתָּה שָׂרָה לְתַשְׁעִים יוֹם מִהִבְחַנַּת
זָרַע בְּקַדְוֹשֵׁת מִיָּלָה, כ"א הִיָּה קוֹדֶם הִיָּה אֶפְשָׁר לֹאמֵר שֶׁהִרְתָּה קוֹדֶם שְׁמַל וְנִשְׁתַּהֲא הַגּוֹלָד
בְּבִטְנָה עַד י"א חֳדָשִׁים, וְעַתָּה שְׁיִלְדָה בְּסוּף שְׁנָיִם עֶשְׂרֵי חֳדָשׁ מִיּוֹם הַמִּילָה כְּמוֹ שְׁאָמַר
הַפְּתוֹב כְּעַת חַיָּה נֹדַע בְּנֹדַעִי כִּי הִרְיוֹן הִיָּה אַחַר שְׁנִימוֹל, וְלִכְּנָן אָמַר הַפְּתוֹב וַתֵּהָרַת
שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לְזִקְנָיו לְמוֹעֵד וְגו', כִּי גַם הִרְיוֹן הִיָּה בְּעַת שֶׁהָיָה שְׁמוֹ אַבְרָהָם כִּי מִיָּד
שְׁנִקְרָא אַבְרָהָם נִימוֹל כַּמ"ש בְּאוֹתָהּ מִרְאָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִימוֹל אַבְרָהָם וְגו' אַחַר
שְׁפָתוֹב וַיִּמַּל אֶת בְּשָׂר עַרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כְּאִשְׁרֵי דְבַר אֱתוֹ אֱלֹהִים, כְּלוֹמַר בְּיוֹם
עֲצוּמוֹ שְׁדִיבֵר אֱתוֹ, וְכַתּוּב ג"כ וְאֵת בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק וְגו' לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׁנָה הָאֲחֵרָת,
וְחַז"ל דְּרָשׁוּ אוֹתָהּ שָׁנָה מְעוֹבְרָת הִיָּתָה מִפְּנֵי שְׁפָתוֹב בְּשָׁנָה הָאֲחֵרָת וְאִינוּ מוֹעֵד זֶה שָׁנָה
אֲחֵרָת אֲלֵא כְּשֶׁהִיא מְעוֹבְרָת, וּבַפ"ק דר"ה הוּא נִדְרָשׁ לְעַנְּוֹן אַחַר, וּלְפִי הַפְּשֻׁט לְמוֹעֵד
הַזֶּה בְּשָׁנָה הָאֲחֵרָת הוּא שְׁלִשָּׁה יָמִים קוֹדֶם שְׁבָאוֹ הַמְּלֶאכִים אֵלָיו בְּיוֹם שְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ,
וְאָמַר הַמְּבַשֵּׁר שׁוֹב אֲשׁוֹב אֵלָיְךָ כְּעַת חַיָּה, דְּקִדְקָ יוֹתֵר בְּזִמְנֵי שְׁיִהְיָה בְּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁהָיָה
בְּיָמֵי הַפְּסוֹחַ וּבְפְסוֹחַ נֹוֹלָד יִצְחָק, לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׁנָה הָאֲחֵרָת הִיָּה בַּתְּחִלָּתָה יָמֵי הַפְּסוֹחַ וּלְשָׁנָה
הָאֲחֵרָת לְפְסוֹחַ הָאֲחֵר ג' יָמִים אַחַר זֶה הַיּוֹם, וּלְכַף אָמַר בְּשָׁנָה הָאֲחֵרָת וְהוּא הַיּוֹם שְׁאָמַר
הַמְּלֶאךָ כְּעַת חַיָּה שֶׁהָיָה בְּיוֹם יְדוּעַ מִן יָמֵי הַפְּסוֹחַ וּבְאוֹתוֹ יוֹם בְּפְסוֹחַ הָאֲחֵר נֹוֹלָד יִצְחָק
וְהוּא כְּעַת חַיָּה, וְלֹא לְמוֹעֵד הָרֵאשׁוֹן קָאמַר כְּמוֹ שְׁכַתְּבוּ הַתּוֹס' פ"ק דר"ה, וְלֹא נִתְחַדַּשׁ
בְּבִשׁוּרַת הַמְּלֶאךָ כ"א עֲצָמוֹת הַיּוֹם שֶׁתִּלְד בּוֹ כַּמ"ש כְּעַת חַיָּה, וְגַם בְּשׁוּרָה זֹו לְשָׂרָה כִּי
אַבְרָהָם כָּבַד נִתְבַּשֵּׁר בְּזֶה בְּיוֹם הַמִּילָה שְׁנֹאמַר לוֹ אֲשֶׁר תִּלְד לְךָ שָׂרָה לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׁנָה
הָאֲחֵרָת, וְגַם כִּי אֶפְשָׁר שֶׁהוֹדִיעַ אַבְרָהָם לְשָׂרָה מַה שְׁנִתְבַּשֵּׁר בְּיוֹם הַמִּילָה בְּאֵת הַמְּלֶאךָ
עַתָּה כְּמַבְשֵׁר לְהַרְבּוֹת שְׁכָרָם בְּמַה שְׁנִתְאַרְחוּ הַמְּלֶאכִים אֶצְלָם וְכַמוֹ שְׁאָמְרוּ חַז"ל בְּזִכּוֹת
לוֹשִׁי וְעֲשֵׂי עוֹגוֹת זָכוּ לָמֶן בְּמִדְבַר וְכו', וְלִכְּנָן פְּתִיב וַתֵּהָרַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לְזִקְנָיו
לְמוֹעֵד אֲשֶׁר דְּבַר אֱתוֹ אֱלֹהִים, תְּלָה לִידְתָּה בְּזִכּוֹת אַבְרָהָם לְמוֹעֵד אֲשֶׁר יַעַד לוֹ אֱלֹהִים,
וְהִיא הַבְּשׁוּרָה הָרֵאשׁוֹנָה בְּיוֹם הַמִּילָה לֹא בְּזִכּוֹתָהּ בְּמַה שְׁנִתְבַּשֵּׁרָה הִיא ע"י הַמְּלֶאךָ וְכֵן
לְהוֹרוֹת כִּי מַמָּה שְׁדִיבֵר לוֹ אֱלֹהִים בְּבִשׁוּרָה הָרֵאשׁוֹנָה הָאֲמִינָה, וְלֹא שְׁנֹאמַר שֶׁהִיָּתָה
מְחֻסְרַת אֲמָנָה עַד הַבְּשׁוּרָה הַשְּׁנִיָּתָה, וְלָזֶה אָמַר הַפְּתוֹב שְׁיִלְדָה לְמוֹעֵד אֲשֶׁר דְּבַר אֱתוֹ
אֱלֹהִים, וְאָמַר הַפְּתוֹב וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת שֵׁם בְּנֹוֹ וְגו' וְאִח"כּ וַיִּמַּל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנֹוֹ
וְגו', לְהוֹרוֹת כִּי קָרָא יִצְחָק מִיָּד כְּשֶׁנֹּוֹלָד לְקַיָּים מְצוֹת הָאֵל ית' שְׁאָמַר לוֹ וַיִּקְרָאתָ שְׁמוֹ
יִצְחָק וְלֹא הִמָּתִין לְקָרְאוֹ בְּשַׁעַת הַמִּילָה, כְּדִי שְׁלֹא יִרְאָה כִּי קָרִיאַת הַשֵּׁם הִיָּה טָפֵל לְמִילָה,
אֲלֵא בְּקָרִיאַת הַשֵּׁם הִיָּה מְקַיָּים מְצוֹת הָאֵל ית' כְּמוֹ בְּמִילָה: וְכֵן נָבִיא רְאִיָּה לְשִׁכְר
הַצְּדִיקִים אֲף בְּעוֹלָם הַזֶּה מִיִּצְחָק אֲבִינוּ ע"ה כִּי קוֹדֶם שְׁיִצְאָ לְאוּרֵי הָעוֹלָם נֹאמַר לְאַבְרָהָם
כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לְךָ זָרַע, שְׁיִהְיָה נִקְרָא צְדִיק כְּמוֹךָ לֹא כִּיִּשְׁמַעְעָל שְׁנֹא לְהַגִּיר אִמּוֹ וַיִּקְרָאתָ
שְׁמוֹ יִשְׁמַעְעָל, וּמִפְּנֵי שֶׁהָיָה אַבְרָהָם עֶקֶר וְלֹא הָיָה רְאוּיָה בְּטַבְּעוֹ שְׁיִתְקַיָּים לוֹ זָרַע נִקְרָאוּ
שְׁמוֹת בְּנָיו ע"פ הַגְּבוּרָה לְהוֹרוֹת כִּי מֵאֲתוֹ יֵתב' הִיוּ לוֹ בְּשִׁכְרוֹ אֲשֶׁר הִפִּיר אֶת בּוֹרְאוֹ בֶּן

שֶׁלֶשׁ שָׁנִים וְהוֹרִידוּ נִמְרֹד לִכְבֹּשׁן הָאֵשׁ וְכִמְעַט שֶׁנִּשְׁרַף אֶלָּא שֶׁהוֹצִיאוּ הָאֵל ית' מִשָּׁם כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב אָנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׁדִּים: וְנִרְאָה שֶׁמּוֹלַד מִזֶּל אֲבָרְהָם הָיָה מוֹרָה שִׁישְׁרָף וְלֹא יתְקַיֵּים בְּזֶה הָעוֹלָם וְלָכֵן נִמְסַר בְּיַד נִמְרֹד וְאֶלְמָלָא לֹא הוֹצִיאוּ הָאֵל ית' הָיָה נִשְׁרַף, וְלָכֵן לֹא הָיָה בְּתוֹלְדוֹתוֹ כְּפִי מִזְלוֹ רְאוּי לְהוֹלִיד כִּי לֹא נוֹלַד לְחַיּוֹת וְכ"ש לְהוֹלִיד, וְכִינּוּן שֶׁהֻצְלוּ הָאֵל ית' נִשְׁאָר כְּעֵץ יָבֵשׁ כְּמוֹ שֶׁאָמַר עַל עֲצָמוֹ וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי בְּטַבְעֵי בִלְתִּי רְאוּי לְהוֹלִיד, וְלָכֵן אָמַר לוֹ הָאֵל ית' בְּמַעֲמַד בֵּין הַבְּתָרִים כְּשֶׁמִּבְּשָׂרוֹ עַל הַזָּרַע אָנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׁדִּים לָמַת אֶת הַזֹּאת לְרַשְׁתָּהּ, כִּי לֹא לְחַנּוּם הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׁדִּים לְשִׁתְּלָךְ עֲרִירִי אֶלָּא לָמַת לָךְ זָרַע שִׁירֵשׁ הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְלָכֵן קָרָאוּ הוּא יתְבַרַךְ בְּשֵׁם יִצְחָק כִּי מֵאִתּוֹ הָיָה לוֹ וְלֹא כְּשֶׁאָר הָאֲבוֹת הַמּוֹלִידִים בְּטַבְעֵם, וְהָיָה עוֹלָה תְּמִימָה לְהַשִּׁי"ת כִּי שָׁלוֹ הָיָה וְלֹא הָיָה עוֹל בְּחֻקּוֹ ית' לְצוּוֹת לוֹ לְאַבְרָהָם שִׁיעֲלֵהוּ, לְעוֹלָה וְאָמַר לוֹ קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת דָּבָר שֶׁאֲתָה הָיִיתָ יְחִיד בְּעוֹלָם בְּלֹא זָרַע אֶלָּא שֶׁאָנִי נִתְּמִי לָךְ כְּשֶׁהָיִיתָ יְחִיד כְּאָמְרוֹ (יִחְזַקְאֵל ל"ג) אֶחָד הָיָה אֲבָרְהָם וַיִּירֶשׁ אֶת הָאָרֶץ, כִּי לֹא הָיָה אֲבָרְהָם רְאוּי לְהִיּוֹת אֶלָּא אֶחָד כִּי לֹא הָיָה רְאוּי לְהוֹלִיד וְעַכ"ז יִרֶשׁ אֶת הָאָרֶץ בְּזָרַע שְׁנֵתָן לוֹ, וְכֵן נֶאֱמַר אֶחָד הָיָה אֲבָרְהָם כְּשֶׁנִּצְעַק יִצְחָק וְכִמְעַט שֶׁנִּשְׁחַט וְאָז נֶאֱמַר לוֹ שִׁירֵשׁ זָרַעוּ אֶת הָאָרֶץ כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב וַיִּירֶשׁ זָרַעְךָ אֶת שְׂעֵר אֲנִיבִיּוֹ וְהִתְבָּרְכוּ בְּזָרַעְךָ וְגו': וּבְהִיּוֹת אֲבָרְהָם אָבִינוּ חַי וְקַיִים בְּעוֹה"ז עַל פִּי הַגְּבוּרָה לֹא עַל פִּי מַעֲרַכַת מִזֶּל, הַיָּם סָבָה לְהִיּוֹת מְנוּבָטָח בְּכַמָּה הַבְּטָחוֹת לוֹ וְלִזְרַעוֹ בְּעוֹה"ז, וְלְהוֹדִיעַ ג"כ צְדָקָתוֹ שֶׁהָיָה רְאוּי לְכָל אוֹתָם הַהַבְּטָחוֹת מֵהַ שְׁלֵא הַנוּבָטָחוּ יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, כְּשֶׁאָמַר לוֹ שִׁיִּצְאָ מִבֵּית אָבִיו אָמַר לוֹ וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גְדוֹל וְגו' וְאַבְרָהָה מְבָרְכִיךָ וְגו', כְּשֶׁהִגִּיעַ לְאָרֶץ נֶאֱמַר לוֹ וְלִזְרַעְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְגו', וְאַחֲרֵי שֶׁנִּפְרַד לוֹט מֵעֲמוֹ נֶאֱמַר לוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וְגו' וְשִׁמְתִי אֶת זָרַעְךָ כְּעֶפֶר וְגו', וְכִמְעַמַד בֵּין הַבְּתָרִים הַנוּבָטָח גַּם כֵּן בְּכַמָּה הַבְּטָחוֹת וְנִכְרַת בְּרִית עִמּוֹ כְּדִכְתִּיב בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אֲבָרָם בְּרִית וְגו', וּבְפָרְשַׁת הַמִּילָה גַם כֵּן הַנוּבָטָח בְּכַמָּה הַבְּטָחוֹת, וְאַחַר בְּשׁוֹרַת הַמִּלָּאָה לְשָׂרָה נֶאֱמַר וְה' אָמַר הַמְּכַסֶּה אָנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אָנִי עוֹשֶׂה וְאַבְרָהָם הָיָה יְהִי וְגו' כִּי יִדְעִתִּי, וּבְפָקִידַת שָׂרָה נֶאֱמַר לוֹ כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לָךְ זָרַע, וּבְעֵקֶבֶזָה נֶאֱמַר לוֹ כִּי בָרַךְ אֲבָרְכֶךָ וְגו' וְהִתְבָּרְכוּ בְּזָרַעְךָ וְגו', וּבִיִּצְחָק לֹא מֵצָאנוּ שֶׁהַנוּבָטָח כִּי אִם שְׁתֵּי פְעָמִים וְאַף גַּם זֹאת מִפְּנֵי אָבִיו, כִּמ"ש גוֹר בְּאָרֶץ הַזֹּאת וְאַהֲרָה עָמָה וְגו' וְהַרְבִּיתִי אֶת זָרַעְךָ וְגו' עָקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבָרְהָם בְּקוֹלִי וְגו', וּפְעַם שְ�נַיִת וַיִּרְא אֱלֹהֵי ה' בְּלִילָה הַהוּא וְגו' וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבָרְהָם אָבִיךָ אֵל תִּירָא כִּי אֲתָה אָנֹכִי וּבְרַכְתִּיךָ וְהַרְבִּיתִי אֶת זָרַעְךָ בְּעֵבוֹר אֲבָרְהָם עַבְדִּי, וְלֹא מֵצָאנוּ שְׁנַתְפָּרֵשׁ צְדָקָתוֹ כְּמוֹ שְׁנַתְפָּרֵשׁ בְּאַבְרָהָם אָבִיו שֶׁהוֹזְפָר בּוֹ וַיְכֵן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה', וּבְאַבְרָהָם נֶאֱמַר וַיְכֵן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאָה אֵלָיו, וַיְכֵן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה' וְגו' וְכַתִּיב וַיֵּאֱהֵל אֲבָרְהָם וְגו' וַיְכֵן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה', וְכֵן נָתַן לְמַלְכֵי צְדָק מַעֲשָׂר מִכָּל, וְכַתִּיב וְהֵאֱמִין בַּה' וַיַּחֲשֹׁבָהּ לוֹ צְדָקָה, לְמִי שֶׁמִּפְּרֵשׁ שְׁחֻשְׁבָה הָאֵל יתְבַרַךְ צְדָקָה לְאַבְרָהָם, וְקַיִים מִצְּנוֹת מִילָה בְּזוּקְנָתוֹ וּמָל אֶת כָּל יְלִידֵי בֵיתוֹ וּמִקְנֵת כֶּסֶף, וְרִץ לְקִרְאֵת הַמִּלָּאָכִים לְהַסְעִידֵם, וְנִגַּשׁ לְדַבֵּר עַל סְדוּם וְעַמּוּנָה שְׁלֵא יִסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע, וְהַשְׁכִּים בְּבִקְרָא אֵל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פָּנָיו ה' שֶׁתִּקְוֶן תְּפִלַת שְׁחֵרִית,, וְהַתְּפַלֵּל עַל אֲבִימֶלֶךְ וְנִרְפָּא, וְנִטַע אֶשֶׁל בְּבֵאֵר שָׁבַע וְקָרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם, וְעַקַד אֶת יִצְחָק וְנֶאֱמַר לוֹ עָקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבָרְהָם בְּקוֹלִי, וְסָפַד אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ וּקְבָרָהּ, וְהַשִּׂיא אִשָּׁה לְיִצְחָק בְּנוֹ מִבֵּית אָבִיו, וְאַחַר מִיתָתוֹ נֶאֱמַר לְיִצְחָק עָקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבָרְהָם בְּקוֹלִי וַיִּשְׁמֹר

משמרתיו מצותי וגו' וביעקב נאמר הבטחות יותר מאביו, פשיצא מבאר שבע נאמר לו
הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' והיה זרעה וגו' והנה אנכי עמך וגו', וכשעבר את מעבר
יבק נאמר לו כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל, וכשפא מפדן ארם ברה אותו ואמר
לו לא יקרא שמך וגו' אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים וגו' ואת הארץ וגו' לה
אתננה ולזרעה וגו', וברדתו מצרימה נאמר לו אל תירא וגו' כי לגוי גדול אשימה שם,
אנכי ארד עמך ואנכי אעלה וגו', ולענין צדקת יצחק לא מצאנו בפירוש כי אם מה
שנשמע לאביו בענין העקידה, ומה שנשמע לו במה שצוה לאליעזר עבדו שיביא לו אשה
מבית אביו ונשא בת ג' שנים, ובמה שתיקן תפלת מנחה כמו שכתוב ויצא יצחק לשוח
בשדה, ובמה שהעמיר נכח אשתו ומה שפנה מזבח וקרא בשם ה' ויט שם אהלה, ומה
שאמר על יעקב גם ברוך יהיה עם היותו במרמה וחסר וברכו להיותו תם יושב אנהלים
ושלחו פדנה ארם, ובענין צדקת ותמימות יעקב מה שנאמר בו ויעקב איש תם יושב
אהלים, וכשיצא מבאר שבע פגע במקום והתפלל שם תפלת ערבית אמר מה נורא
המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וגו' ולקח את האבן אשר שם מראשונתיו וישם
אותה מצבה וגו', ונדר נדר אם יהיה אלהים עמדי וגו' וכל אשר תתן לי עשור אעשרנו
לה, ונתירא מעשו שפא יהרוג או יהרג ואמר קטונתי מכל הסודים, הורה צדקתו
ותמימותו, וכשפא שלם עיר שכם קנה חלקת השדה ויצב שם מזבח וגו' ונאמר לו קום
עלה בית אל וגו', וצוה להסיר את אלהי הנכר ולהטהר ולקום ולעלות בית אל לעשות
שם מזבח וכו', וכתוב ויבן שם מזבח וגו', ונראה האלהים עוד לו וברכו וכו', ויצב יעקב
מצבה וגו', וכששלח לבניו שנית למצרים אמר להם ואל שדי יתן לכם רחמים וגו', ואמר
לבניו הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם וברך את בניו איש אשר כבדו: והנה רואה
פי צדקת אברהם והבטחותיו כוללות ותמידות וגדולות באיכות ובכמות יותר מיצחק
ויעקב, ברכה כפולה ומכופלת וגדולה נתינת הארץ לזרעו והראותה לו ושיתננה לזרעו
עד עולם ושימת זרעו כעפר הארץ, ובמעמד בין הבתרים הבט נא השמימה וספור
הפוככים וגו', וכריתת ברית עמו לתת לזרעו את הארץ וריבוי אותו במאד מאד, והיותו
לאב המון גוים והפרו אותו במאד מאד נתת אותו לגוים ומלכים ממנו יצאו, ושיקים
בריתו בינו ובין זרעו ודורותיו לברית עולם כפול ומכופל בפרשה זאת, ושיקים בריתו
את יצחק, וגדולה ועוץם וברכה, ובעקידה ברכה כפולה ומכופלת וריבוי זרעו ככוכבי
השמים וכחול ושיירשו שער אויביו, וביצחק נאמר בו ברכה ונתינה לו ולזרעו הארצות
האל והקימו השבועה אשר נשבע לאברהם, וריבוי זרעו ככוכבי השמים ונתינה לזרעו
את כל הארצות אחר שירבם ככוכבי השמים ושייתברכו בהם, והכל עקב אשר שמע
אברהם וגו', ובפעם שנית ברכה לו וריבוי זרע בעבור אברהם, וביעקב נתינת הארץ
לזרעו ושיהיו כעפר הארץ וגו' ונברכו בו וגו' וגוי וקהל גוים ומלכים יצאו מחלציו ואת
הארץ אשר נתן לאברהם יתננה לו ולזרעו אחריו, וכשירד מצרימה כי לגוי גדול אשימה
שם: הרי לה הבטחות אברהם אבינו בברכה כפולה ומכופלת ב' פעמים וגדולה שלא
נזכרה ביצחק ויעקב, והראות לו הארץ אשר יתן לזרעו ושיתננה לעולם מה שלא הוזכר
ביצחק ויעקב, וריבוי זרעו ככוכבים ב' פעמים וכעפר וכחול, וכריתת ברית לנתינת
הארץ לזרעו וריבוי במאד מאד והמון גוים וקיום בריתו לדורות ולעולם, וגדולה פעם
אחרת ועוץם וברכה פעם אחרת וירושת שער אויביו כל זה נאמר באברהם ולא ביצחק

וַיַּעֲקֹב: וַנִּרְאֶה כִּי הַבְּרָכוֹת שֶׁהוֹכְפְּלוּ הָיָה מִפְּנֵי כִּי אָדָם הִרְאִישׁוֹן נִתְבָּרַךְ כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב בְּיִבְרָךְ אֲנֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם פָּרוּ וּרְבוּ וּגו', וְעַמְדָה לָהֶם בְּרָכָה זֹאת עַד עֲשָׂרָה דוֹרוֹת שֶׁפָּא הַמְּבוּל וְשִׁטְף הָעוֹלָם וַנִּשְׁאָר אֶף נֹחַ וְאַשֶׁר אִתּוֹ בַּתְּיָבָה, וְהִנְצִירָה עוֹד הָאֵל יִת' לְבָרַךְ לְנֹחַ וְאֵת בְּנָיו וְאָמַר לָהֶם פָּרוּ וּרְבוּ וּגו', וְלֹא עַמְדָה לָהֶם בְּרָכָה זֹאת אֲלָא עַד עֲשָׂרָה דוֹרוֹת הַמְּפֹרָשִׁים בְּכַתָּן' כְּמוֹ בְּרָכָה הִרְאִישׁוֹנָה, וְלִכֵּן אֲבָרְהָם הָיָה עֶקֶר שֶׁלֹּא הוֹעִילָה לוֹ בְּרַפְתָּ פָּרוּ וּרְבוּ הַנֶּאֱמָר לְנֹחַ וְחִזְרוּ הָאֵל יִת' לְבָרְכוּ בְּכֹל מָה שֶׁבִּירָה לְאָדָם וּלְנֹחַ וּבְרָכָה בְּפָנָי עֲצָמָה לוֹ כְּדֵי שִׁיפְרָה וַיִּרְבָּה, וּבְרָכוֹתָיו הַכְּפוּלוֹת עָשׂוּ פִירוֹת י"ב גְּשִׁיאוֹם שֶׁהוֹלִיד יִשְׁמַעְאֵל וַי"ו בְּנֵי קְטוּרָה וְאֵלּוּפֵי עָשׂוּ מִיִּצְחָק וַי"ב שְׁבֻטֵי יָהּ עֲדוֹת לַיַּעֲקֹב, וּגְדוּלָה שֶׁנִּזְכָּרָה בְּאַבְרָהָם נִתְקַיְיֵם' בּוֹ שֶׁנִּתְגַּדֵּל בְּעֵינֵי כָּל הָעוֹלָם' בְּנִצְחוֹן ד' הַמְּלָכִים הַגְּדוּלִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּעַמְק שְׁנָה וּגו' מָה שֶׁלֹּא הוֹנֵכֵר בְּיִצְחָק וַיַּעֲקֹב, וְהִרְאִיתָ לוֹ הָאָרֶץ כְּמוֹ שֶׁאָמַר שֶׁאֵל גָּא עֵינָיָה וַיִּרְאֶה מִן הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אִתָּה שֶׁמֶ צְפֹנָה וְנִגְבָּה וּגו', כִּי מִצַּד הַמְּקוֹם שֶׁהָיָה שָׁם וְהוּא מְקוֹם הַמַּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה שָׁם בְּרִאשׁוֹנָה כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב לְמַעַלָּה בְּזִכּוֹת זֶה יִתָּן לוֹ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא רוֹאֶה וּלְזַרְעוֹ יִתָּן אוֹתָהּ וַיּוֹתֵר עַד סוֹף הָעוֹלָם, כִּי יִשָּׂים זַרְעוֹ כַּעֲפֹר הָאָרֶץ וַיְהִי צָרִיכִים לִישִׁיבַת כָּל הָעוֹלָם: וּבְעֵגֶן הַרְיָבוּי הוֹנֵכְרוּ בְּאַבְרָהָם כְּפוֹכְבִּים שְׁתֵּי פְעָמִים וְחוּל וְעָפֹר, וְסִפּוּר אֵת הַכּוֹכְבִּים וּגו', וְאַרְבָּה אֵת זַרְעָה כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֲלוֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם וּגו', וְשְׁמַתִּי אֵת זַרְעָה כַּעֲפֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ לְמַנּוֹת וּגו', וּבְיִצְחָק וְהַרְבִּיתִי אֵת זַרְעָה כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב, וּבְיַעֲקֹב וְשְׁמַתִּי אֵת זַרְעָה כְּחוּל הַיָּם וְהָיָה זַרְעָה כַּעֲפֹר הָאָרֶץ, הָרִי כּוֹכֵב וְחוּל וְעָפֹר בְּאַבְרָהָם, וְכּוֹכֵב בְּיִצְחָק, וְחוּל וְעָפֹר בְּיַעֲקֹב, וּבַהֲיֹת בְּרַפְתָּ כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְזַרְעֵ אֲבָרְהָם תְּחַלָּה קוֹדֵם חוּל וְעָפֹר, נִתְקַיְיֵם בַּתְּחִלָּה שֶׁלֹּא הוֹנֵכְרוּ בַּתּוֹרָה קִיּוֹם בְּרַפְתָּ חוּל וְעָפֹר אֲלָא קִיּוֹם בְּרַפְתָּ כּוֹכְבִּים כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב (שְׁמוֹת ל"ב) זְכוּר לְאַבְרָהָם לִיִּצְחָק וְלִישְׁרָאֵל וּגו' וְתִדְבֵר אֲלֵיהֶם אַרְבָּה אֵת זַרְעָכֶם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, וּכְתִיב (דְּבָרִים א') וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב, וּכְתִיב (שָׁם י') בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֵיךָ מִצְרַיִם וְעַתָּה שְׁמֶךָ ה' אֱלֹהֵיךָ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב, וּכְתִיב בַּתּוֹכָחוֹת (שָׁם כ"ח) תַּחַת אֲשֶׁר הָיִיתָ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב וּכְתִיב בְּנִתְקַיְיֵם (ט') וּבְנִיָּהֶם הַרְבִּיתָ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְתִבְיָאֵם אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ וּגו', וּכְתִיב (בד"ה א' כ"ז) וְלֹא נִשְׂאָ דוֹד מִסְּפָרָם כִּי אָמַר ה' לְהַרְבוֹת אֵת יִשְׂרָאֵל כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, לֹא נִזְכָּר עוֹד בְּכָל הַתּוֹרָה גְּבִיאוֹם וּכְתוּבִים קִיּוֹם בְּרַפְתָּ כּוֹכְבִים כִּי אִם בְּשְׁתֵּי פְעָמִים אֵלּוּ בִימֵי מֹשֶׁה רַבִּינוּ וּבִימֵי דוֹד הַמֶּלֶךְ, כִּי בְּזַמְנֵים אֵלּוּ הָיוּ יִשְׂרָאֵל רַמִּים וְנִשְׂאִים כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, וְהֵם הָיוּ שְׁנֵי מְלָכִים רִאשׁוֹנִים, מֹשֶׁה רַבִּינוּ הָיָה מֶלֶךְ רִאשׁוֹן בְּקַבְּלַת הַתּוֹרָה כַּמ"ש (דְּבָרִים ל"ג) תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה וַיְהִי בִישׁוּרוֹן מֶלֶךְ וּגו', וְדוֹד הַמֶּלֶךְ רִאשׁוֹן לְמַלְכֵי יְהוּדָה שֶׁפָּתוּב בּוֹ (בְּרֵאשִׁית מ"ט) לֹא יִסּוּר שְׁבֻט מִיְהוּדָה וּגו', וּבְרַפְתָּ אֲבָרְהָם הִרְאִישׁוֹנָה וְסִפּוּר הַכּוֹכְבִים אִם תּוּכַל לְסַפֵּר אֲנֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ פֹּה יְהִי זַרְעָה נִתְקַיְיֵם בְּזַמֵּן מֹשֶׁה רַבִּינוּ, כִּי בְּמַעֲמַד בֵּין הַבְּתָרִים שֶׁנֶּאֱמָר לוֹ זֶה נֶאֱמָר לוֹ גַּם כֵּן יִדְּעַ תִּדְּעַ כִּי גַר יְהִי זַרְעָה וּגו', וְאַחֲרֵי כֵן יִצְאוּ בְּרִכּוּשׁ גְּדוֹל, הוֹדִיעוּ כִּי הַזַּרְעַת הַזֶּה שִׁיְהִיָּה כְּכּוֹכְבִים יְהִיָּה קוֹדֵם גַּר בְּאָרֶץ לֹא לוֹ, וּבְבְרַפְתָּ אֲבָרְהָם הַשְּׁנֵי כְּכּוֹכְבִים נֶאֱמָר וְהַרְבָּה אַרְבָּה אֵת זַרְעָה כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנִתְקַיְיֵם בִּימֵי דוֹד וְשְׁלֵמָה וְהַמְּלָכִים הַיִּשְׂרָאֵלִים, וְלִכֵּן אָמַר וְהַרְבָּה אַרְבָּה רִיבּוּי אַחֲרֵי רִיבּוּי, וּבְרַפְתָּ יִצְחָק כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם נִתְקַיְיֵם גַּם כֵּן בְּזַמֵּן מֹשֶׁה רַבִּינוּ כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב בּוֹ וְהַרְבִּיתִי אֵת זַרְעָה כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנִתְקַיְיֵם לְזַרְעָה אֵת כָּל הָאָרְצוֹת הָאֵל, וְהוּא בְּזַמֵּן מֹשֶׁה רַבִּינוּ שֶׁפָּתוּב בּוֹ שְׁתֵּי פְעָמִים

ברפת פוכבים והנכם היום פכוכבי השמים לרוב, ועתה שמה ה' אלהיך פכוכבי השמים לרוב, הפעם הראשונה הנה בזמן יציאת מצרים כי זה שכתוב והנכם היום פכוכבי השמים, הוא סיפור מה שאמר להם בשנה הראשונה שיצאו ממצרים, כמו שכתוב (דברים א') ואמר אליכם בעת ההיא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם וגו' ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום וגו' ה' אלהיכם חכמים וגו' ואקח את ראשי שבטיכם וגו', כל זה הנה בזמן שיצאו ממצרים בזכות אברהם אבינו ביעודו אשר נתניעז במעמד בין הבתרים הבט נא השמימה וגו' ניאמר לו פה יהיה זרעה, ואמר אחר כך גר יהיה זרעה, זה הזרע שאמרתי לה עליו פה יהיה זרעה יהיה גר וגו' ואחרי כן יצאו וגו', ואם פן ביציאת מצרים נתקנים יעוד זה שנא' לאברהם במעמד בין הבתרים שנא' בו ביום ההוא פרת ה' את אברהם ברית וכאן נאמר על היום ההוא והנכם היום, ופעם השנית שנאמר ברפת הפוכבים הנה בזמן פניסתם לארץ, כמו שכתוב בשבעים נפש וגו' ועתה שמה ה' אלהיך פכוכבי השמים לרוב, שהיה בעת פניסתם לארץ בזכות א"י שיפנסו בה והמצות שיקיימו בה, כי כתוב זה הוא בפ' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' לשמור מצותיו וגו' את ה' אלהיך תירא וגו', כל זה הנה ציווי ואזהרה לכניסתם בארץ שיקיימו כל המצות מה שלא קיימו בהיותם במדבר, ובזכות קיומם הקדים האל יתב' לשלם להרבבות אותם מעתה פכוכבי השמים וגו' וקיום ברפת הפוכבים ביציאת מצרים הנה בזכות מה שיקבלו התורה ובזכות אברהם אבינו שקיים כל התורה כולה: וצריך לבאר ענין ברכה זו של פוכבים שאמר פכוכבי השמים לרוב שבראה שיהיה ברוביו שלא יספרו מרוב וכמו שנאמר באברהם אם תוכל לספור אותם וגו', והנה ביציאתם היו ישראל פשש מאות אלף רגלי הגברים, ובמדבר בשנה השנית נמנו שש מאות אלף ושלשת אלפים וגו', ובכניסתם לארץ שש מאות אלף ואלף וגו', ואם פן איך אמר משה על זמן יציאתם והנכם היום פכוכבי השמים לרוב, ועל זמן פניסתם לארץ שנתמעטו ממנין ראשון אמר ועתה שמה ה' אלהיך פכוכבי השמים לרוב, ובשני הפתובים אמר לרוב, כי גם שהתוכנים מנו הפוכבים ומצאום תתרכ"ב יש פוכבים אחרים שאינם נראים ואין מספר להם ועל זה נאמר (איוב כ"ה) היש מספר לגדודיו, וכן פסוקים אלו שנא' בהם פכוכבי השמים לרוב לא אמר פוכבים סתם אלא לונה אותם לשמים והם הפוכבים שאין עיני האדם משיג לראותם, וכמו שהביא הנשיא בסוף ספר צורת הארץ, ושש מאות אלף אינו רוביו פכוכבי השמים לרוב: ולזה נאמר כי ביציאת מצרים שמתו בשלשת ימי האפילה הרשעים שבישראל ולא נשארו כ"א החומש או א' מחמשים כמאז"ל, לא מתו כי אם הרשעים הגדולים מבני כ' שנה ומעלה בעונש ב"ד של מעלה, והפחותים מבין כ' גם שהיו רשעים לא נענשו, ולפי ערך ס' רבוא שיצאו ממצרים מבין כ' שנה ומעלה עד פן ששים יהיו מבין יום אחד עד פן עשרים שנה חציים שהם שלשים רבוא, אבל לפי ערך מה שהיו קודם שמתו הגדולים בימי האפילה היו חמשה פעמים ששים רבוא והם שלש מאות רבוא יהיו מבין א' יום ועד פן כ' חציים שהם מאה וחמשים רבוא, וכל אלו לא מתו עם היות ד' חומשים מהם רשעים ויצאו ממצרים, ולא נכנסו בכלל המנין שלא הגיעו עדיין לבני עשרים, ומהם היו הרשעים שאמרו מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים הלא זה הדבר וגו', ושאמרו מי יתן מותנו וגו' בשבתנו על סיר הבשר וגו', והמריבים עם משה ומלינים עליו כמו שכתוב וירב העם עם משה וגו'

וַיִּלְךָ הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה הַעֲלִיתָנוּ וְגו', וּמֵהֶם זִינֵב עֲמֶלֶק כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיִּזְנֵב בָּךְ כָּל הַנְּחֻשָׁלִים וְגו' עַיִף וַיִּגַע מִן הַמַּצּוֹת וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים.

וְהֵם שָׁנְקָהְלוּ עַל אֲהָרֹן בְּחִבְרַת עָרֵב רַב וְאָמְרוּ קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים וְגו' וְקָמוּ לְצַחֵק, וּמֵהֶם נָפְלוּ עַל יְדֵי בְּנֵי לֵוִי כַּשְׁלֵשֶׁת אֲלָפֵי אִישׁ, וּמֵתוּ מֵהֶם בְּהַשְׁקָאָה וְהַמַּגֵּפָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּגְוַף ה' אֶת הָעָם וְגו' סֵף גְּדוֹל שֶׁלֹּא הֵזְכֵר מְנִינֵם, וְגַם שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְעֵשָׂרִים בְּעוֹנֶשׁ ב"ד שֶׁל מַעֲלָה נִעְנְשׂוּ לְחֹנֶמֶר עֲנִין עֲשִׂיית הַעֲגָל שֶׁהִיָּה ע"ז, וְלֹא נִשְׁאַר מֵהֶם אִישׁ שִׁיגִיעַ לְכוֹן עֲשָׂרִים בְּשָׁנָה הַשְּׁנִיית שֶׁנִּמְנָנוּ בְּמִנְיַן הַפְּקוּדִים, וְאַף אִם הִיָּה נִשְׁאַר לֹא הִיָּה נִמְנָה כִּי רָשָׁעִים אֵינָם מִן הַמְּנִין כִּי לֹא נִמְנָו אֲלֵא הַחֲסִידִים וְהַזְּקֵנִים וְהַחֲכָמִים כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ בְּתַנְחומָא, וְאִם כֵּן כִּשְׁאֶמֶר מֹשֶׁה וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרוּב עַל זְמַן יִצְיָאתְכֶם מִמִּצְרַיִם הָיוּ אִזְּ יִשְׂרָאֵל מְקַטְנָם וְעַד גְּדוּלָם עַד עֲשָׂרִים שָׁנָה ק"נ רַבּוֹא שְׁאֶמְרֵנוּ, וְהֵס' רַבּוֹא שֶׁנִּמְנָנוּ וְהֵם מְאֵתִים וְעֶשְׂרֵת רַבּוֹא אֲשֶׁר אֶפְשָׁר לֹאמַר עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, כָּל שָׁפֵן אִם הָיוּ מֵה שִׁיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם מִכֵּן עֲשָׂרִים אֶחָד מִחֲמִשִּׁים מְאוֹתָם שְׁמֵתוּ, וְעכ"ז נִשְׁאַרוּ שְׁשִׁים רַבּוֹא גְּבָרִים בִּיצִיאתָם יִהְיוּ מִכֵּן יוֹם א' וְעַד כֵּן עֲשָׂרִים חֲצָיִים כ"ה פְּעָמִים יוֹתֵר מִשְׁלֵשִׁים רַבּוֹא לְפִי הָעֵרֶף, וְאֵלּוּ לֹא מֵתוּ וַיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וַיִּהְיוּ כ"ה פְּעָמִים שְׁלֵשִׁים רַבּוֹא וְהֵם שְׁבַע מְאוֹת נְחֻמִּים רַבּוֹא.

לְבַד הַשְּׁשִׁים רַבּוֹא הַגְּבָרִים שִׁיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְנִכּוֹן לְהֶאֱמַר עַל כֹּלָם שֶׁהָיוּ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרוּב, וְכ"ש אִם הָיוּ אוֹתָם שִׁיִּצְאוּ הַגְּבָרִים א' מֵת"ק לְפִי הַמְדָּרֵשׁ הָאֲחֵר, שִׁיִּהְיוּ כָּל הַנוֹתְרִים הַיּוֹצְאִים מְקַטְנָם וְעַד גְּדוּלָם עֲשָׂרָה פְּעָמִים יוֹתֵר מִסְּכוּם הַנְּזָכֵר וְהֵם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרוּב, וְאִם כָּלוּ וּמֵתוּ רַבּוֹם כְּמוֹ שְׁאֶמְרֵנוּ לֹא נִשְׁאַרוּ מְאוֹתָם שֶׁהִגִּיעוּ לְכָלֵל עֲשָׂרִים בְּשָׁנָה הַשְּׁנִיית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁיִּכְנֹס בְּמִנְיַן שׁוּם אֶחָד מֵהֶם, וְאִם נִשְׁאַרוּ רָשָׁעִים אֵינָם מִן הַמְּנִין כְּמוֹ שְׁאֶמְרֵנוּ, וְכִיּוֹן שֶׁבְּהִיּוֹתָם בְּמִצְרַיִם בַּעֲבוּדַת פָּרָף נִמְצְאוּ בְּיִשְׂרָאֵל צַדִּיקִים וַיִּשְׁרִים הַחֹנֶמֶשׁ, נוֹכַל לֹאמַר כִּי גַם בְּאוֹתָם שֶׁהָיוּ פְּחוּתִים מִכֵּן עֲשָׂרִים וְרָשָׁעִים כְּשִׁיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְקִבְלוּ הַתּוֹרָה וְרָאוּ הַנְּסִים וְהַנִּפְלְאוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּמִּדְבָּר שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים מְאוֹתָם שֶׁהָיוּ רְאוּיִם לְהִיּוֹת רָשָׁעִים הַרּוֹבֵעַ שֶׁהוּא יוֹתֵר מִן הַחֹנֶמֶשׁ כְּשֶׁהָיוּ בְּמִצְרַיִם, וַיִּהְיֶה רוֹבֵעַ זֶה שְׁלֵשִׁים רַבּוֹא מִק"כ שֶׁהָיוּ רְאוּיִם לְהִיּוֹת רָשָׁעִים בְּאֵלּוּ הַק"נ שִׁיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם מִכֵּן יוֹם א' עַד כ', וְשְׁלֵשִׁים רַבּוֹא מִהֶרְאוּיִים לְהִיּוֹת טוֹבִים וְהֵם הַחֹנֶמֶשׁ הֵם שְׁשִׁים רַבּוֹא וְהֵם שֶׁנִּמְנָנוּ בְּשֵׁנַת הָאֶרְבָּעִים עַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאַלְעָזָר בְּכַנִּיסָתָם לְאֶרֶץ, כִּי אוֹתָם שִׁיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם אִפִּי' בְּנֵי יוֹם א' הָיוּ כְּבָר בְּנֵי אֶרְבָּעִים בְּשֵׁנַת הָאֶרְבָּעִים לְצֵאתָם, וְאוֹתָם שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְכָלֵל עֲשָׂרִים שָׁנָה הָיוּ עֵתָה פְּחוּתִים מִכֵּן שְׁשִׁים וְהָיוּ נִכְנָסִים בְּמִנְיַן, וּמִקְרָא אֲנִי דוֹרֵשׁ (בַּמִּדְבָּר כ"ו) מִכֵּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כִּי אֵלּוּ שֶׁנִּמְנָנוּ מִכֵּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה הָיוּ כֹּלָם מִיּוֹצְאֵי מִצְרַיִם, כִּי לֵהֶם רְאוּיָה שֶׁתְּחַלֵּק הָאֶרֶץ בְּנַחֲלָה כִּי הֵם יִצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְהֵם רְאוּיִים שִׁיִּכְנֹסוּ לְאֶרֶץ וְשֶׁתְּחַלֵּק לָהֶם וְשֶׁאֵר בְּנֵיהֶם הַנוֹלָדִים בַּמִּדְבָּר יִקְחוּ אַחֲרֵיהֶם חֵלֶק אֲבוֹתָם דָּרָף יְרוּשָׁה, וְהַרְאֵב"ע ז"ל כָּתַב עַל פְּסוּק זֶה כִּי הָיוּ בְּסוּפְרָם רַבִּים מִיּוֹצְאֵי מִמִּצְרַיִם וְהַקְּרוּב לְהִיּוֹת חֲצָיִים ע"כ, וְהִנֵּה הֵם הַשְּׁלֵשִׁים רַבּוֹא כַּמ"ש לְמַעֲלָה, וְאֲנִי מְצֵאתִי הַשְּׁלֵשִׁים הָאֲחֵרִים שֶׁלֹּא מְצָא הוּא לְקִיּוּם כָּל הַכְּתוּב כְּפִשּׁוּטוֹ שְׁאֶמֶר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וְלְפִי כָּל זֶה הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּכַנִּיסָתָם לְאֶרֶץ שְׁשִׁים רַבּוֹא כֹּלָם יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְכָל אוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר בְּסוּף אֶרְבָּעִים שָׁנָה שִׁפְרוּ וּרְבוּ בְּזִכּוֹת הַמִּשְׁכָּן וְהָאֶרֶץ הַשּׁוֹכֵן בְּתוֹכָם, הָיוּ

סוף גדול עד שיוכל משה רבינו לומר עליהם ועתה שמה ה' אלהיה ככוכבי השמים לרוב, ומלבד כל זה יש לנו הכרח לומר כי היו רבים אותם שלא נכנסו במגן שש מאות אלף הגברים פחותים מן עשרים יותר מכפי ערך נשאים רבוא מן עשרים עד בן נשים שנה, כדי להצדיק את היוצאים ממצרים שנכנסו במגן שש מאות הגברים והיו צדיקים יותר הפליטה אחד מתמשה או אחד מתמשים או אחד מת"ק, ולא יתכן כי הרשיעו מיד שאמרו המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר ושאמרו מי יתן מותנו ובשבתנו על סיר הפשר ושיירבו וילונו על משה ושיהיו עניפים ויגעים מן המצות שיוכל עמלק לזנוב בהם, ואם מתו מהם ביד עמלק ושלשת אלפי איש ביד בני לוי והשקאה בעגל אשר דק לעפר ובמגפה דכתיב ויגוף ה' את העם וגו' איהו באותה שנה עצמה במגן הראשון בנדבת המשפן ת"ר אלף ושלשת אלפים ותק"נ, וכן היו במגן שני כשהוקם המשפן, כי לשנות האדם מונין מתשרי ומגן ראשון היה בתשרי כשנצטוו על מלאכת המשפן, ומגן השני באייר של אחריו והיא שנה אחת כמו שפ"י רש"י ז"ל, וגם ביציאת מצרים כתיב כשש מאות אלף קרוב לת"ר ואותם שנכנסו בשנה א' בתשרי במגן ראשון הם שהשלימו לת"ר והיו עודפים על ת"ר ג' אלפים ותק"ן, ואם יהיה מניינם מיציאת מצרים בניסן היה הכל שנה א' מיציאתם שהיו ת"ר עד מגן ראשון, ומה שאה"כ כשש מאות אלף יותר היו ג' אלפים תק"נ, ולכן אמר כשש מאות אלף ולא הגיד פרטון, ובשנה השנית לצאתם מארץ מצרים שנמנו ולא העדיפו על מגן הראשון, נראה לי כי בהיות ב' המניינים בכמו ששה חודשים ושניהם על המשפן א' בעשייתו וא' בהקמתו חודש ימים אחריו לא היה צורך לחזור ולמנותם ב"פ בששה חודשים, גם כי יעדיפו בהיות שנה שנית וסמכו על העגן הראשון שהיו ת"ר וג' אלפים תק"ן, אלא שבמגן ראשון נמנו כל ישראל בערבוביא ולא כל שבט ושבט בפני עצמו, ועתה שרצה האל יתברך לסדרם בדגלים שסבבו את המשפן והארון לד' רוחותיו רצה שיהיה נודע כל שבט ושבט וכל דגל ודגל כמה היו עולים, ולכן נשנה מגן זה בשנה השנית, כי גם שהיה ידוע מזמן קרוב והוא ששה חודשים סכום מניינם נקבום עתה בשמות איש אחד לשבט לפקוד כל שבט ושבט כמה סוף היה לו במגן הנחשב זה ששה חודשים, כמ"ש ויתילדו על משפחותם לבית אבותם כל שבט ושבט, כי במגן הראשון לא נתפרשו איש אחד לשבט עם משה ואהרן, מפני שלא נמנו כל שבט בפני עצמו אלא כולם דרך כלל כמו שנזכר: וא"כ חזרנו לומר כי היוצאים ממצרים כשש מאות אלף והם הם הנמנים אח"כ בדקדוק ונמצאו שש מאות וג' אלפים ותק"נ לא נפקד מהם איש מאז ועד עתה במגן שני בשנה השנית מפני שהיו צדיקים מובחרים חלק אחד מתמשה או מתמשים או מת"ק והמדברים תועה ומלינים ומריבים על משה, ואשר זינב עמלק ואשר עשו העגל ומתו בתרב בני לוי ובהשקאה ובמגפה לא היו מהם כי לא נפקד מהם איש אח"כ בשני המניינים אלא היו מהפחותים מן עשרים שהיו רשעים ד' חומשים מהם כפי ערך הגדולים מן עשרים ומעלה כמ"ש למעלה, ובכל זה הצדקתי את הצדיקים והרשעתי את הרשעים בדבר הסמוי מעין הראשונים, שלא ביארו ענין זה ולא חששו אליו, ונחש ינחש איש אשר פמוני בדבר שאינו מבואר בכתובים ולא בדברי רז"ל כדי לכוין העניינים ולישבם על אופנם: והנה ג' ברכות אלו פוכבים וחול ועפר הנופר כל אחד מהם לשני אבות, כוכבים

לאברהם ויצחק, חול ועפר לאברהם ויעקב, וכוכבים הוכפלו באברהם ונשתלשו ביצחק.

וכן מצאנו שהזנופרו קיום ברכה זו בג' זמנים, ביציאתם ממצרי' ובכניסתם לארץ, כמו שהזנופר והנכם היום ככוכבי על יציאת מצרים, ועתה שמה ה' אלהיה ככוכבי השמים לרוב בכניסתם לארץ, ובזמן דוד כמ"ש בדברי הימים כי אמר ה' להרבות את ישראל ככוכבי השמים, וברכת חול הזנופרה ב' פעמים קיומה בזמן דוד בענין אבשלום מדין ועד באר שבע פחול אשר על שפת הים לרוב, ובזמן שלמה יהודה וישראל רבים פחול אשר על שפת הים, כי מה שהזנופר בישעיה והושע הם ברכות, וברכת עפר הזנופר ג"כ ב' פעמים קיומה, במדבר מי מנה עפר יעקב, ובשלמה בדברי הימים כי אתה המלכתני על עם רב פעפר הארץ: וענין הוראת הפוכבים והחול והעפר גם כי דרדו פלל מורות על הריבוי יש לתת טעם למה זה הזנופרו שלשון הנה מספיק באחד מהם היותר מןפולגת בריבוי וראינו סדר אלו הברכות באברהם עפר קודם וכוכבים ב"פ ואח"כ חול, וביצחק כוכבים לבדם, וביעקב עפר קודם ואח"כ חול: התחיל בעפר מי מנה עפר יעקב וסיים בחול, מ"ש בשלמה יהודה וישראל רבים פחול וגו', כי מה שכתוב בדברי הימים כי אתה המלכתני על עם רב פעפר הנה תחלה בלילה שגראה אליו ה' וניתנה לו החכמה והמדע, ואם תרצה ללכת אחר סדר הכתובים נאמר כי התחיל בעפר מי מנה עפר וסיים בעפר בדברי הימים כי אתה המלכתני וגו', וכן נאמר שהוא סדרן כשנאמרו לאבות התחיל בעפר באברהם וסיים בעפר יעקב והנה זרעה בעפר, כי מ"ש אח"כ ושמתי את זרעך פחול הים הוא ספור יעקב ממה שאמר לו האל ית' קודם ואנו מכוננים בזה קיום יעוד האל ית' לאבות כסדרן כי לא יפול מדבריו ארצה: ואחר זה נאמר כי הוראת אלו השלשה הם על ריבוי ישראל ועוצם הפולגתם בכללם, ופרטם, השבטים המיוחדים משאר השבטים במעלה וכבוד והם שבט לוי לכהונה ולויה ושבט יהודה למלכות, והנה פלל כל ישראל הם מבורכים ונמשלים ברבויים לעפר והם פלל כל ישראל, ושבט לוי הם מבורכים ונמשלים ברבויים גם כן לחול אשר על שפת הים, ושבט יהודה הם מבורכים ונמשלים ברבויים ומעלתם לכוכבי השמים.

והנה התיחסות העפר לכלל כל ישראל הוא רמז לתורה הכוללת לכל ישראל שאינה מתקיימת אלא במי שמשים עצמו כמדבר וכעפר, וכמו שהתורה אחת כן כל ישראל בי"ב שבטיהם גוי אחד בארץ לקיימה, ויש רמז בג"ן הפרשיות פ' ויצא יעקב שהזנופר שם לידת כל השבטים ואין בה פירוד אלא פולה פ' אחת, לרמז כי כל השבטים הם גוי אחד בארץ ואין שום פירוד וחילוק ביניהם, וג"כ לא יפרד ולא יאבד שום אחד מהם כי כולם יהיו קיימים לעולם כמו שהבטיחנו בתורה, ואין בפרשה זו אלא פרשה אחת סתומה ויורה ראובן בימי קציר חטים וגו', להורות כי הפירוד שחשב יהושע ובני ישראל על בני ראובן בבנותם המזבח בהיותם רחוקים מהם בעבר הירדן לא להעלות עולה היתה אלא למראה, ונסתמה הפרשה ההיא, ולענין הוראת קיום כל השבטים ביחד לעולם, הדבר ידוע כי הנה כן ויהיה לעולם כי לא יעדר מהם כמו הי"ב מזלות וי"ב חדשי השנה, ומפני כי בנימין לא נכלל בכלל אחריו להיות נזכרת לידתו עמהם בפר' זו כמעט קט שהיה פלה ונעדר מהיות שבט, וכמו שנזכר בסוף ספר שופטים כי עשה ה' פרץ בישראל כי נשמדה מבנימין אשה עד שלקחו נשים מן המחוללות כמו שהזנופר שם,

וכן פְּרִשָּׁה מְקִץ אֵין בֵּה שׁוּם פְּרִשָּׁה לֹא פְתוּחָה וְלֹא סְתוּמָה עַל שְׁפוּלָם הָיוּ בְּדַעַת אַחַת וְלִב אֶחָד בְּלִי שׁוּם פִּירוּד בְּחֻקֵּיכֶם עַל יוֹסֵף אַחֵיהֶם, וַיֵּשׁ רִמּוֹ בְּזֶה שְׁפָן יִהְיוּ לְעֵתִיד בְּלִב אֶחָד, וְאֵין בְּכָל הַפְּרִשִּׁיּוֹת פְּרִשָּׁה שְׁלֵא תִתְפָּרֵד לְפְרִשִּׁיּוֹת פְּתוּחוֹת וְסְתוּמוֹת כִּי אִם אֱלוֹ הַשְּׁפִימִים, וְלֹא לְחַנּוּם הָיָה כִּי אִם לְרִמּוֹז מֵה, וְעַנְיָן הִתְיַחְסוּת שְׁבֵט לֹוי לְחוּל הוּא דְבָר יְדוּעַ כִּי כְמוֹ שֶׁהַחוּל מְבַדִּיל בֵּין הַיָּם לַיַּבֶּשֶׁת וְכְמוֹ שֶׁפְתוּב אֲשֶׁר שְׁמַתִּי חוּל גְּבוּל לַיָּם, כֵּן שְׁבֵט לֹוי הוּא מְבַדֵּל בְּקַדְוֶשָׁה וּמַעֲלָה מִשְׁאָר הַשְּׁבֵטִים, וְכְמוֹ שֶׁפְתוּב וְהַבְדֵּלֶת אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו' וְכַתִּיב וַיִּבְדֵּל אֶהְרֹן לְהַקְדִּישׁוּ וְגו', וְעַנְיָן הִתְיַחְסוּת שְׁבֵט יְהוּדָה לְכוֹכְבִּים הוּא דְבָר נִגְלָה ג"כ לְמַעַלְת הַמַּלְכִּים אֲשֶׁר מְגַזֵּעַ יְשִׁי הַדּוֹמִים בְּמַעֲלָתָם לְכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִסְיֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁהַכוֹכְבִּים הֵן מוֹשְׁלוֹת בְּעוֹלָם הַשָּׁפֵל וְעַל יָדָם הוּא קִיוֹם הָעוֹלָם בְּפִרְנִסְתָּם וּבְכָל מֵה שִׁיקְרָה לְכָל בְּנֵי עוֹלָם כֵּן הַמַּלְכִּים הֵם מוֹשְׁלִים וּמְשַׁגְּיחִים עַל פְּרִנְסַת הָאֲנָשִׁים וְקִיוֹמָם וְכָל שִׁיקְרָה לָהֶם בִּיַּדֵי אָדָם הוּא נְמִשֵּׁף מֵהַמַּלְכִּים, וְכֵן מְצִינוּ בְּיִרְמְיָהוּ שֶׁפְתוּב אֲשֶׁר לֹא יִסְפָּר צָבָא הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִמַּד חֵיל הַיָּם כֵּן אַרְבָּה אֶת זְרַע דָּוִד עַבְדֵי וְאֶת הַלְוִיִּם, יִיחַס וְדִקְמָה אֶת זְרַע דָּוִד לְצָבָא הַשָּׁמַיִם וְהֵם הַפּוֹכְכִים וְאֶת הַלְוִיִּם אֲשֶׁר בְּכָלְלָם הַפְּהַנִּים לְחוּל הַיָּם כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנִי, כִּי בֵּינוֹן שְׁנִיתִיחְסוּ לָהֶם כְּפִי מֵה שְׁנִזְכָּר יִהְיוּ ג"כ בְּרִיבּוּי מְוַפְלָג כְּמוֹהֶם: וְנוֹכַח לֹאמַר כִּי אֱלוֹ הֵם הַשְּׁלֵשָׁה כְּתָרִים אֲשֶׁר נִכְתְּרוּ בָּהֶם יִשְׂרָאֵל וְהֵם כְּתָר תּוֹרָה וְכְתָר פְּהוֹנָה וְכְתָר מַלְכוּת, כְּנִגְדַּת בְּרָכוֹת שְׁנִיתִיבְרָכוּ כְּעַפְרָה וְכַחוּל וְכַפּוֹכְכִים כְּמוֹ שְׁנִזְכָּר וּשְׁלֵשָׁתָן הֵן כְּנִגְדַּת שְׁלֵשָׁה הָאֲבוֹת, כְּתָר תּוֹרָה כְּנִגְדַּת אַבְרָהָם אֲבִינוּ שֶׁהוֹזְכָּר בּוֹ הַיּוֹתוֹ מְקִיִּים כֹּל הַתּוֹרָה כְּנִגְדַּת עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקוּלֵי וְגו', כְּתָר פְּהוֹנָה כְּנִגְדַּת יִצְחָק שֶׁהָיָה עוֹלָה תְּמִימָה וְהוּא הָיָה הַמַּקְרִיב אֶת עֲצָמוֹ בְּרִצּוֹנוֹ, וְכְתָר מַלְכוּת עַל יַעֲקֹב שֶׁיִּצְאֹו מִמֶּנּוּ י"ב שְׁבֵטִים מִיִּזְרְעֵל וְהוּא אֲפָרַיִם, וְאִם תִּרְצֶה תִּיחַס הַמַּלְכוּת לְיִצְחָק כְּפִי הַהִתְיַחְסוּת שֶׁאֲמַרְנוּ לְמַעַלָּה כִּי לֹא הוֹזְכָּר בְּיִצְחָק כִּי אִם בְּרַפְת הַפּוֹכְכִים וְכְמוֹ שֶׁפְתוּב בּוֹ וְהַרְבִּיתִי אֶת זְרַעַךְ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, וְכְתָר פְּהוֹנָה לְיַעֲקֹב שֶׁהוֹזְכָּר בּוֹ בְּרַפְת הַחוּל הַמּוֹרָה עַל הַבְּדֵלֶת שְׁבֵט לֹוי מִשְׁאָר הַשְּׁבֵטִים בְּקַדְוֶשָׁה וּמַעֲלָה כְּמוֹ שְׁנִזְכָּר: וַיִּצְאָ לְנוּ מִפְּלֵל כֹּל זֶה כִּי בְּצַדִּיקָת אַבְרָהָם וְטוֹבוֹתָיו הוֹבִטְח בְּהַבְטָחוֹת כּוֹלְלוֹת וְתַמִּידִיּוֹת, כִּי לֹא נִתְחַדֵּשׁ בְּיִצְחָק וְיַעֲקֹב שׁוּם הַבְטָחָה כּוֹלְלָת כִּי אִם מֵה שֶׁהוֹבִטְח אַבְרָהָם כְּכָר בָּהֶם וְלִקְיוֹם הַעַנְיָן חֲזָרוּ וְנִשְׁנָו בָּהֶם וְאִף גַּם זֹאת בְּזִכּוֹת אַבְרָהָם, כְּמוֹ שֶׁהוֹזְכָּר בְּיִצְחָק וְהַתְּבָרְכוּ בְּזְרַעַךְ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקוּלֵי בְּפַעַם הָרֵאשׁוֹנָה שְׁנִיתִרְאָה לוֹ ה', וּבְפַעַם הַשְּׁנִיָּת כְּתִיב וּבְרַכְתִּיךָ וְהַרְבִּיתִי אֶת זְרַעַךְ בְּעַבּוֹר אַבְרָהָם עַבְדִּי, וּבְיַעֲקֹב ג"כ כְּתִיב כְּבוֹאוֹ מִפְּדָן אֶרֶם וְאֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וְלְיִצְחָק לָהּ אֶתְנַנְנָה וְלְזְרַעַךְ אֶתְרִיךָ וְגו' וְלֹא בָּאֵתִי לְגַרְוֵעַ מַעֲלַת וְזִכּוֹת הָאֲבוֹת ח"ו יִצְחָק שֶׁהָיָה עוֹלָה תְּמִימָה וְיַעֲקֹב שֶׁהָיָה מִשְׁתוֹ שְׁלִימָה, כִּי זִכּוֹת כֹּל אֶחָד מֵהֶם הָיָה ג"כ כְּדַאי שִׁיבְטָח זְרַעַם בְּכָל מֵה שֶׁהוֹבִטְח אַבְרָהָם, אֲבָל בְּהִיּוֹת אַבְרָהָם הָאֵב הָרֵאשׁוֹן הַקּוֹדֵם בִּידִיעוֹתוֹ ית' וּבְהַמְצִיא מְצִיאָוֹתוֹ וְשָׁמוֹ בְּכָל הָעוֹלָם רָצָה הָאֵל ית' לְהוֹדִיעַ כִּי זִכּוֹתוֹ הָיָה גְדוֹל וּמְסַפִּיק לְכָל הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר יַעַד וְהַבְטִיחַ לְכָל בְּאֵי עוֹלָם מְזַרְעוֹ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זְרַעַךְ צְדִיקִים כִּי יִצְאָ בָּהּ וְלֹא הִנְצָרָה לְחַזוֹר וְלִשְׁנוֹת בְּיִצְחָק וְיַעֲקֹב כִּי אִם לְקִיוֹם הַבְּרָכוֹת שֶׁהוֹבִטְחוּ בְּאַבְרָהָם אִף בְּזִמְנֵן שֶׁזְרַעַם לָבָם לֹא נִכּוֹן עֲמוֹ וְכַמ"ש (דְּה"א ט"ז) אֲשֶׁר כָּרַת אֶת, אַבְרָהָם וְשִׁבּוּעוֹתוֹ לְיִצְחָק וְיַעֲמִידָה לְיַעֲקֹב וְגו', אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אַבְרָהָם, מֵה שֶׁנֶּאֱמַר בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית וְגו' וְשִׁבּוּעוֹתוֹ לְיִצְחָק מֵה שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ וְהַקִּימֹתִי אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיךָ, וְזֶהוּ שֶׁאֲמַר

ושבועתו של אברהם ליצחק ויעמידה ליעקב לחק, כי באברהם נאמר ונברכו בך כל משפחות האדמה וביעקב נאמר ובזרעך, הרי קיום ברכה זו לדורות אף בזמן שאינם פשרים כמו שפיתוב ויתהלכו מגוי אל גוי וגו' לא הניח לאיש לעשקם וגו', וכשנקרא שמו ישראל נאמר לו ג"כ גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים וגו', וזהו לישראל ברית עולם, כי קהל גוים הוא דבר מתמיד וכל מה שזכו יצחק ויעקב הוא תלוי באברהם כי הוא זכה מעצמו מבלי היות לו מלמד ומורה לו, כי אביו היה עובד ע"ז והוא זיכה ג"כ את הרבים ואת בנו יצחק וגם את יעקב במה שהשיג יעקב ממנו בט"ו שנה שהיה פשמת אברהם וכמ"ש בו פי ידעתיו למען אשר יצנה את בניו וגו' לשמור דרך ה' וגו': וכן מועיל זכות שלשתם ביחד להעמיד צדיקים בישראל המגינים עליהם בכל דור ודור, להצילם מן המקרים ההווים בעולם בסבת החוטאים, כמו שאמר בחולין (דף צב) על שלשה שריגים אלו ג' שרי גאים היוצאים מישראל בכל דור ודור פעמים ב' בכאן וא' בא"י, פעמים ב' בארץ ישראל וא' פאן, יהבו רבנו עינייהו ברבנא עוקבא וכו', והם ג' פנגד ג' אבות כמו שאמר אח"כ שלשה שריגים אלו אברהם יצחק ויעקב והקשו וכי מראין לו לאדם מה שהיה אלא שעתיד להיות, ור"ל שעתיד להיות פנגד מה שהיה והם ג' האבות, ולכן אמרו פעמים ששנים פאן וכו' כי אברהם ויעקב עמדו בעבר הנהר ובזכותם יעמדו שם שני שרי גאים) ואחד בא"י פנגד יצחק שלא יצא מארץ ישראל, ופעמים ששנים בא"י פי עיקר ישיבת יצחק ויעקב היה בארץ ישראל ואברהם היה בן ע"ה שנה בצאתו מחרן ולכן יועיל זכותו לכל בניי בכל שיהיה שם אחד מן השלשה שרי גאים, וכן מה שאמרו שם חומר שעורים ולתף שעורים אלו מ"ה צדיקים שהעולם מתקיים בהם ואיני יודע אם שלשים פאן וט"ו בא"י ואם ל' בא"י וט"ו פאן, הם בזכות האבות, ט"ו צדיקים פנגד אחד מהם והם פנגד ט"ו שנה שהיו אברהם יצחק ויעקב יחד בעולם, פי פשמת אברהם היה יעקב בן ט"ו שנה ואותם הט"ו שנה שהיו ביחד שלשתם נתרבה זכותם לשיהיו בכל דור ט"ו צדיקים פנגד כל אחד מהם, ואמרו איני יודע אם שלשים פאן וכו', פי אלה הט"ו שנה היו בסוף שנות אברהם ואמצע שנות יצחק ותחלת שנות יעקב ויצטרפו הט"ו שנה של יצחק שהיו מששים שנה שנולד יעקב עד שהיה יצחק בן ע"ה שנה לשנות אברהם שהיה בן ע"ה שנה בצאתו מחרן ולכן יהיו ל' פאן וט"ו בא"י, או יצטרפו לט"ו של יעקב הראשונים שהיו בא"י ולא לראשונים של אברהם שהיו בעבר הנהר: ועדיין לא תמה סיפור זכות האבות במה שנתברך זרעם בזכותם בכל הטובות אשר לא יספרו מרוב ועוד יד זכותם נטויה עד סוף העולם וזמן התחייה, פי לכן הנוצר בקבורתם על ידי בניהם מה שלא הנוצר קבורה בכל העשרים דורות הקודמים להם, להורות פי הם הזוכים ומזפים את זרעם אחריהם לתחייה אחרי שובם לעפרם בקבורתם, ומהם התחיל ענין פבוד הבנים לאבות והמשכם אחר מעשה אבותיהם זה אחר זה, פי בראשונים לא הנוצר ענין היות הבן מכבד האב אלא פל אחד פגנה לדרכו משא"כ באבות, פי גם ישמעאל נמשך אחר דרכי אביו ושב בתשובה וכיבד אביו במותו בהקדים יצחק אחיו בן הגבירה לפניו, וגם עשו פכבד אביו בחייו כמו שספרו רז"ל ונצטרף עם יעקב אחיו בקבורת אביו ובני יעקב נקבצו פולם בקבורת אביהם ולא עבר זר בתוכם לנגוע במטתו, אשר פל זה יורה פי זכות האבות עומדת לבנים בהיות הבנים אחזים מעשה אבותם ונמשכים אחריהם בכל הדברים ומכבדים אותם נחשבים פאבר

סי מאביו הצדיק המת, וניצולים בזכותם על דרך זה עד סוף כל הדורות אף לזמן התחייה בזכותם כמו שהורה ענין קבורתם כמו שזכרנו, ואף גם זאת שרה אמנו היתה הראשונה שהזכיר בתורה קבורתה, ואחריה קבורת רבקה הרמוזה בקבורת דבורה וקבורת רחל ולאחריה הנזכר בתורה ג"כ, ותקבר בדרך אפרתה, ושמה קברתי את לאה, וקבורתם ביחד במקום המקודש ההוא מערת המכפלה מורה על פי זכות פולם איש ואשתו מצטרפת ועומדת לעד לבני בניהם אף לתחיית המתים, פי פשיחיו הם במקומם לעיני כל הדור אשר ימצא בזמן ההוא יהיה נודע פי הם האבות אברהם יצחק ויעקב והאמהות אשר קמו ממקום קבורתם הנודע לכל הדורות העוברים וההווים, ונתקני' בהם הייעוד אשר נתניעודו וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ פנען וגו' להם ממש ובסבתם וזכותם יחיו ג"כ זרעם הנכון עמה פי ביצחק לבדו יקרא לאברהם זרע ולא כל יצחק: פרק שמנה וארבעים וראוי לבאר איכות וכמות זכויות האבות הקדושי' במה זכו להם ולזרעם אחריהם לכל הברכות והטובות אשר הובטחו כמו שסופר, פי בכל הדורות יש ויש צדיקים פינצא בהם וכמו שזאמר לאברהם כה יהיה זרעך צדיקים פינצא בה ואין דור שיחסרו בו מ"ה צדיקים, כמו שאמרו חז"ל ומהם הוגמת אברהם יצחק ויעקב כמו שאמרו על רבי חייא ובניו, ואם זכות האבות הגיעה לכל הדורות לכל הטובות והברכות הנזכר בהם מה צורך לכלל הצדיקים ההונים בכל הדורות הוגמת האבות, ונהרי לא הניחו להם האבות מקום להתגדר בו ובמה יועיל זכותם הרב והמגיע לזכות האבות פיון שיש פדאי וספויק לכל הדורות שיהיו מבורכים בכל מכל כל בזכות האבות המופלג כמו שזכרנו: ונאמר פי זכות האבות וצדקתם העומדת לעד יותר מן הצדיקים אשר יש מהם פינצא בהם בכל הדורות, הוא אם מצד אריכות ימיהם, ואם מצד הזמן, ואם מצד הדור אשר היו בו שהיו פולם רעים וחסאים, ואם מצד ההתחלה.

ונתחיל לבאר הצד הזה והוא צד ההתחלה, פי המתחיל לא יושג, וגם שהיו צדיקים פינצא בהם אחריהם בדורם אחרי ראות צדקתם ותמימותם, פיון שהם המתחילים בצדקות מתחשבים להם צדקתם יותר ממה שמתחשב לצדיקים פינצא בהם בכל הדורות ההונים אחריהם אשר ראו ואשר שמעו את גבורות ה' אשר עשה בהוציאם ממצרים ונתגלה להם במתן תורה ושאר הנסים והנפלאות אשר נעשו בשאר הדורות כמ"ש בנביאים וכתובים ודברי רז"ל, אשר בסבת זה ראוי שיהיו צדיקים וישירים בלבבותם האחרונים יותר מן הראשונים אשר לא שמעו ואשר לא ראו את מעשה ה' הגדול והנורא, פי אם אברהם אבינו ע"ה נולד בין עובדי ע"ז ומעצמו בן ג' שנים התחיל להפיר את בוראו במחשבתו פי זכה והוסיף לחשוב מחשבות מעצמו בלי מלמד עד שנתחבה דעתו והיה לבו כפתחו של אולם ויותר, עד שהשיג וצייר בדעתו מציאות האל יתב' וכי הוא ברא שמים וארץ וכל צבאם והוא מעמידם בכחו הגדול ולו נאה לשבח ולפאר ולקיים דבריו ולשמוע בקולו, ושם לפועל כל מחשבתו לקיים רצון בוראו ושם נפשו בכפו על עבודתו ית' וניצל, והיה זה לו לאות לקיים בדעתו כל מה שחשב והשיג, והוסיף אומץ כל ימיו בעבודתו ית' עד אשר השיג מה שהיה בו רצון הבורא יתב' שיעסוק בו האדם, והם מצות כל התורה כולה ואזהרותיה וקיומם, וכמו שאמה"כ עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו', והוא המציא שם האל יתב' בעולם, ומזה הצד יש לאברהם אבינו יתר שאת ומעלה בצדקתו וזכותו מכל הצדיקים הבאים אחריו אפי' שהיו מהם צדיקים פינצא בו שיעבדו

את האל ית' בכל לבם ובכל נפשם וקיימו את התורה כולה כמוהו אבל היה עניינם אחרי ראות הצדיקים הקודמים להם, בפרט מעשה האבות וצדקתם ותפשו ואחזו ואמנויות אבותם, ויצחק ויעקב דומים לאברהם אביהם ג"כ בזה הצד כי הם השיגו וראו כל הדור הרע שהוא אשר היו עובדי ע"ז, כי תרח היה חי חמש ושלשים שנה אחר שנולד יצחק והיה יכול לימשך אחר עצת זקנו ולא נמשך כי אם אחר עצת אביו והפיר והשיג בדעתו כי אביו פיון אל האמת והלה בדרךיו במה שקבל ממנו כל מה שנצטווה, ומה שלא עשה כן ישמעאל אחיו שנמשך אחר עובדי ע"ז, ובכל מה שנמשך יצחק אחר אברהם נמשך ג"כ יעקב אחריהם מה שלא עשה עשו אחיו: ואפשר כי לזאת הפנונה ג"כ אמר האל יתברך לאברהם אבינו לה לה מארצה וממולדתה כאן אי אתה זוכה לבנים פיוצא בה, כי אם היה מוליד שם אפשר שהיו נוטים יותר לדעת זקנם ממה שהיו נוטים אחרי דעתו, ומפני זה לא רצה ג"כ לשלחו לקחת לו משם אשה אלא ששלח עבדו זקן ביתו מפני שלא יראה עבודתם.

ויצחק לא הקפיד על יעקב בנו שילך שם כי ידע תמימותו מתחלתו היותו איש תם יושב אהלים והיה כבר חוט המשולש לאבות ולא במהרה ינתק, וגם שהיה גדול בשנים בפלים ויותר ממה שהיה יצחק כששלח אברהם את עבדו לקחת לו משם אשה, והנה כי האבות הקדושים הם המתחילים ביראת ה' ועבודתו וזכותם גדול מזה הצד יותר מהבאים אחריהם אף כי יהיו צדיקים גמורים פיוצא בהם: ואם מצד הדור אשר היו בו האבות זכותם גדול ג"כ מהבאים אחריהם, כי לא לבד בית אביהם ומולדתם היו עובדי ע"ז אלא כל גויי הארץ ג"כ בכל העולם, והם ובראשם אברהם אבינו שמו פניהם כחלמיש להיותם פרושים מדרכי עמי הארץ ומדותם ולא שתו לבם למה שישגי להם מזה שנאה ותחרות מפל עמי הארץ בהיותם בדלים מהם בדעתם ומעשיהם, ואין ספק כי מזה הצד ג"כ זכותם ושכרם גדול יותר מצדיקים אחרים פיוצא בהם אשר בדורות הבאים אחריהם: ואם מצד הזמן, והוא שלא ניתנה התורה עדיין ועכ"ז היו הם שומרים אותה, כי ידע אברהם אבינו בנבוא כל מה שיצטוו וישאלו וישאלו לעתיד בתורה ע"י מרע"ה וקיים כל המצוות ונזהר מהעבירות, וכמ"ש הכתוב יעקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת וגו', וכתוב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחרי ושמרו וגו', כי יצחק ויעקב שבאו אחריו נצטוו מפיו ועשו גם הם פיוצא בו, ומזה הצד ג"כ גדול זכות האבות הקדושים יותר מפל הצדיקים הבאים אחריהם בימי עולם אפי' שהם צדיקים גמורים פיוצא באבות הקדושים, וגם כי גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, האבות היו כמצווים פיון שהודיעם האל ית' מה שיצוה את בנייהם אחריהם, והוא ענין מצוות כל התורה כולה: ואם מצד אריכות זמנים בחיים היה להם זכות יותר ג"כ משאר הצדיקים הבאים אחריהם פיוצא בהם, והענין היא כי אברהם אבינו בן שלש שנים התחיל להפיר את בוראו וכן ארבעים היה כבר שלם בידיעת דרכי ה', ונמשך כל שאר ימיו שהיו קל"ה שנה בכל מה שהשיג עד ארבעים והיה מוסיף אומץ בעבודת ה' בכל יום, וכן יצחק אבינו בכל ק"פ שנה שחיה, וכן יעקב בכל קמ"ז שנה שחיה, ומי לנו בכל הדורות הבאים אשר שנותיהם בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שיוכל להשיג למעלת זכות האבות, גם כי בשמונים שנה ישיג למעלת זכות אברהם כשהיה בן שמונים שיהיה צדיק כמוהו, הרי נכפל זכות אברהם במה שעבד האל ית' חמש ותשעים שנה אחרות תשלום שנותיו שהיו

קע"ה, וכן יצחק מאה שנים ויותר ויעקב קרוב לשבעים יותר מן הצדיקים הגמורים
הבאים אחריהם בימי עולם אשר ימי שנותיהם שבעים ואם בגבורות שמונים כמו
שנזכר, ועל הצד הזה אמה"כ למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה'
לאבותיך לתת להם פימי השמים על הארץ, ודחו"ל ת"ק שנה שיש מן השמים על הארץ
שהם דמיון שנות האבות שהיו כלל שנותיהם תק"כ שנה ובכולם עבדו את ה' וגדל
זכותם באריכות ימיה' אלו עד שבזכות' ירבו ימי ורעם הבאים אחריהם כל ימי עולם:
וראוי לבאר פמה פח זכותם גדול וכמה יכלו לזכות את ישראל בכל הדורות, ונאמר כי
שלימותם וזכותם היה גדול בתלמוד ובמעשה לעצמם ולזולתם, אם בתלמוד מה שהשיג
אברהם מדעתו מקטנותו עד שהיה גדול בחכמת הטבע בדברים השפלים בעולם השפל
ובדברים העליונים בעולם העליון, בעולם השפל בגלגלים ובמזלות ובפוכבים, ובעולם
העליון עולם המלאכים עד שהשיג מציאות האל ית' ממטה למעלה, וידע איכות
השפלת שלות עולם התחתון מעולם הגלגלים ועולם הגלגלים מעולם המלאכים והם מהאל
ית', ועל ידי כך השיג בנבואה כל התורה כולה מצות ואזהרות, וידע פי יצטוו ישראל
בלמידת התורה ולמדה הוא מתחלתה עד סופה, וידע תוכן עשיית המצות ואזהרת
העבירות כפי מה שהן גלגלות מן התורה כפי קבלת משה רבע"ה, וידע כל סתרי התורה
הנרמזים באותיותיה ותיבותיה, כל זה השיג בנבואה שהיה במדרגת שאר הנביאים
העתידים, ומשה רבינו שהסתכל באספקלריא שהיא מאירה כי לא קם נביא כמוהו השיג
סבות כל סתרי התורה וסודותיה בדרך יותר עמוק כפי מעלת נבואתו על שאר הנביאים,
וכן שלמה המלך ע"ה השיג בחכמתו אשר היה חכם מפל האדם סבות כל סודות סתרי
הדברים הטבעיים והאלהיים בדרך יותר עמוק מאברהם אבינו כפי מעלת חכמתו על
שאר החכמים הקודמים לו והמאחרים אליו, וכל מה שהשיג אברהם אבינו השיג יצחק
בשכלו ובקבלתו מאביו, וכן יעקב מיצחק אביו, ומפני ענין מכירת הבכורה הנצרך להיות
נטמן בבית שם ועבר, מפני שעשו היה מצוי אצל אביו בכל יום לא ללמוד ממנו כי אם
לשמשו שיברך אותו: וכמו כן היה אברהם אבינו שלם וגדול במעשה המצות, וכמו
שאמר הכתוב עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו', והם כל חלקי מצות התורה ואזהרותיה
את הפל עשה יפה בעתו מצות התדירות בכל יום כתפילין וציצית, ומצות הזמניות כמו
שופר סוכה ולולב וחרמץ ומצה, ודברי סופרים כולם ואפילו עירובי תבשילין, כמו
שאמרו חז"ל, כי אינו רחוק שיקיימו הם מה שאנחנו מקיימים, וכמו שנודע להם בנבואה
מה שנודע להם מהעמידות פירושית הארץ וברכת ורעם, נודע להם כל מה שיצטוו ונזהרו
בו והיה להם שכל צפון לזרעם כמצוות ועושים, כי לא לחנם נתגלה להם כל מה שיצטוו
זרעם כי אם בשביל שיזהרו גם הם בכל מעשה המצות, ואפשר ג"כ שנאמר לו בפירוש
לאברהם שיזהר בכל התורה כולה, וכמו שאה"כ עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו',
ובכל מה שנזהר אברהם נזהרו יצחק ויעקב שנצטוו מפיו על כך, וכמו שנאמר באברהם
כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת אחרייו ושמרו דבר ה' וגו' למען הביא וגו'
על אברהם את אשר דבר עליו: ואם בזכות את זולתם היו ג"כ שלמים, כי אברהם אבינו
היה ג"כ ממציא שמו של האל ית' בעולם, כי היה נשפח מפי הבריות שהיו עובדי ע"א.
ובאהבת האל יתברך את אברהם שהוציאו מאור פשדים נודע לחכמי העמים כי היתה
סבה ראשונה בעולם אשר בכחו הגדול לשנות טבעי הדברים ותפקידם, ששינה טבע

הָאֵשׁ שֶׁלֹּא יִשְׂרֹף אֶת אֲבֵרֵהֶם אֲבִינוּ בְּהִיּוֹתוֹ אֱהוּב אֱלֹהֵינוּ, וְאֵחָ"כ הִתְאַמֵּץ הוּא וְהָיָה בְּמַעֲוָזוֹ וְהָיָה מְגִיד לְכָל הַגּוֹיִם כְּבוֹד ה', וְכִמּוֹ שֶׁאֵחָ"כ בְּבוֹאוֹ לְאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם ה' וְגו': וְכֵן בְּיִצְחָק כְּתִיב וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה' אַחֵר שֶׁבְנֵה מִזְבֵּחַ, וַיַּעֲקֹב בְּהִיּוֹתוֹ נִטְמָן וּבִוְרַח מִפְּנֵי אֲחִיו וְהִיּוֹתוֹ בְּבֵית לָבֵן בַּח"ל לֹא נֶאֱמַר בּוֹ בְּשֵׁם ה' עַד שֶׁבָּא לְבֵית אֵל שֶׁבְנֵה שֵׁם מִזְבֵּחַ כְּמוֹ שֶׁנֶּצְטָטָה, וְאָמַר וַיִּקְרָא לְמָקוֹם אֵל בֵּית אֵל כִּי שֵׁם נִגְלוֹ אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְגו', כִּי הוֹדִיעַ לְכָל בְּנֵי הַמָּקוֹם מְצִיאוֹת הָאֵל יִת' וְכִי שֵׁם בֵּיתוֹ, כִּי הָאֲבוֹת מֵהַ שֶׁקָּרְאוּ בְּשֵׁם ה' לְהַמְצִיא מְצִיאוֹתוֹ בְּעוֹלָם הָיָה בֵּיתוֹ בֵּיתוֹ בְּאֶרֶץ מִדְּבָר וְגו' כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֲבֵרֵהֶם מִיָּד בְּבוֹאוֹ מֵאֶרֶץ מִדְּבָר וּמִמּוֹלְדוֹתוֹ וְעָבַר בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שֶׁכֶּם וְגו' בְּנֵה מִזְבֵּחַ וְנִעֲמַתְּק מִשֵּׁם לְעֵי מְקַדֵּם וְגו' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה', וְכֵן כְּשֶׁעָלָה מִמְצָרִים הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וְגו' הִלָּךְ לְמַסְעָיו וְגו' אֵל מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ וְגו' וַיִּקְרָא שֵׁם אֲבֵרֵהֶם בְּשֵׁם ה', וַיִּצְחָק לֹא יֵצֵא לַח"ל, וַיַּעֲקֹב כְּשֶׁחֲזַר אָמַר וַיִּקְרָא לְמָקוֹם וְגו' כַּמ"ש, וְהֶעֱנִין הוּא כִּי בֵּיתוֹ שֶׁר וּמְזֵל מוֹשֵׁל בָּהּ הִיְתָה נִיפְרֵת הַשְּׂגָחָתוֹ יִת' בָּהּ בְּיִתְרוֹן טוֹבָה עַל שֶׁאָר הָאֲרָצוֹת וּבָהּ הָיוּ קוֹרְאִים בְּשֵׁם ה' וְהָיוּ מְמַצִּיאִים שְׂמוֹ בְּכָל הָעוֹלָם, כִּי בְּזֵה יִפְּרוּ הָאֲנָמוֹת כִּי הֵיכַל מְלָכֵינוּ שֶׁל עוֹלָם הִיא אִ"י בְּטוֹבָה וַיִּפְּיָה וְשֶׁאָר הָאֲרָצוֹת הָיוּ בָּהֶן שָׂרִים מְמוֹנִים תַּחַת רְשׁוּתוֹ יִת' וְשֶׁהוּא מְצוּי בְּכָל הָעוֹלָם הֵן אֵלֶּה קְצוֹת דְּרָכֵי הָאֲבוֹת הַקְּדוֹשִׁים וּמֵהַ עֲצָמוֹ רֵאשִׁיָּהֶם אֲשֶׁר צוּוּ אֶת בְּנֵיהֶם אֲחֵרֵיהֶם לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, אֲבֵרֵהֶם צָוָה אֶת בְּנֵי יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב עִם הִיּוֹתוֹ רַף בְּשָׂנִים וְאֵת כָּל יְלִידֵי בֵּיתוֹ אֲשֶׁר נִמְּלוּ אֹתוֹ שִׁיְהִיו נִיפְרִים וּמְיֻחָדִים הֵם וְנִרְעָם הֵינָצֵא מֵהֶם אַחֵר מִיְלֻחָם לְהִיּוֹתָם מְסֻתָּפִים תַּחַת כּוֹפֵי הַשָּׁמַיִם, וַיִּצְחָק צָוָה אֶת יַעֲקֹב וְאֵת בְּנָיו כְּלוּם אֲשֶׁר הִשִּׁיג וְרָאָה אוֹתָם, וַיַּעֲקֹב צָוָה אֶת בְּנָיו וְאֵת בְּנֵי שְׁבָעִים נֶפֶשׁ בְּרַדְתּוֹ מְצָרִימָה שֶׁהָיוּ יוֹצְאִים מֵאִ"י לַח"ל לְגוֹר שֵׁם, שֶׁלֹּא יִתְפַּתּוּ אַחֵר הַבְּלִי הָעוֹלָם בְּסִבַּת שֶׁר שֶׁל מַעֲלָה הַמוֹשֵׁל בְּמַצְרַיִם שֶׁהָיָה שֶׁר שֶׁלָּה טָלָה רֵאשׁ הַמְּזֻלּוֹת לְמַצְרַיִם רֵאשׁ הַמְּמַלְכוֹת.

וְלָכֵן אָמַר הַפְּתוּב וַיִּבְאוּ מְצָרִימָה יַעֲקֹב זָרְעוֹ אֹתוֹ כִּי כְּלוּם בָּאוּ אֹתוֹ בָּלָב אֶחָד לַעֲבוֹדָת ה', וְזָכָה לְרֵאוֹת מִבְּנָיו קוֹדֵם מוֹתוֹ שְׁשִׁים רְבּוּא כַּמ"ש חו"ל, וְאֵת כְּלוּם צָוָה וְהִזְהִיר דְּרָכֵי אֵל, וְהֵם לְבְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם לְדוֹר אַחֵר וּלְדוֹרֵי דוֹרוֹת, נִמְצָא כָּל זְכוֹת הַדּוֹרוֹת תְּלוּי בְּזְכוֹת הָאֲבוֹת, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אֲפִילוֹ לְמִי שֶׁסּוֹבֵר שֶׁתִּמָּה זְכוֹת אֲבוֹת לֹא תִּמָּה זְכוֹת הַדּוֹרוֹת הַבָּא בְּזְכוֹתָם: וְהִנֵּה סִפְרֵנוּ דֶּרֶךְ כָּל תּוֹכְן צְדָקוֹת הָאֲבוֹת לַעֲצָמָם וּלְזוּלָתָם וּבְזֵה נִדַּע כִּי לֹא תִּמָּה זְכוֹתָם, וְכִי לְפָנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם לֹא קָם כְּמוֹתָם, כִּי יַדַּע הָאֵל יִת' מְרֵאשִׁית אַחֲרֵית דְּבָרֵי הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם כִּי לֹא יִסְפִּיק זְכוֹתָם לְדוֹרָם, וְהַקְּדִים לְהוֹצִיא לְאוֹר הָעוֹלָם הָאֲבוֹת הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר נִפְשׁוֹתָם הָיָה לָהֶם יִתְרָה שְׂאֵת וְהַכְּנָה לְהַשִּׁיג מֵהַ שֶׁהִשִּׁיגוּ בְּזֵה הָעוֹלָם, הוּד וְהִדָּר פְּעֻלָּם וְצְדָקָתָם עוֹמְדָת לְעַד, וְלֹא נִזְכָּר וְלֹא נִרְמַז עַל שׁוּם אֶחָד מֵהֶם שׁוּם עוֹן וְאֲשָׁמָה אֵלֶּה שֶׁלְּשִׁתָּם כְּלוּ בְּטוֹב יְמֵיהֶם וּשְׁנוֹתָם בְּנְעִימָיִם: וְהַחוּט הַמְּשֻׁנָּל שֶׁיַּעֲקֹב אֲבִינוּ נִתְעַלָּה עַל כְּלוּם כְּשֶׁהִיְתָה מִטְּתוֹ שְׁלִימָה וְלֹא יֵצֵא פִּיְסוּל מִמֶּנּוּ שֶׁהוֹחֲזֵק הַצְּדָקוֹת בּוֹ מִצַּד אֲבוֹתָיו וְגַם מִצַּד נְשׁוֹתָיו, כִּי לֹא הָיוּ הַבְּנִים דוֹמִים לְאָבִי הָאֲמֵהוּת וְלֹא לְמִשְׁפַּחְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁקָּרָה לְרַבֵּה שֶׁהָיָה עָשׂוּ דוֹמָה לְאָחִי הָאֵם, מִפְּנֵי כִּי רָחֵל וְלֵאָה הָיוּ כְּקָנִין כְּסָפוֹ שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁעָבַד בָּהֶן י"ד שָׁנִים וְלֹא נִשְׂאָר בָּהֶן שׁוּם פִּיְסוּל מֵאֲבֵיהֶן אַחֵר שֶׁיֵּצֵאוּ מִתַּחַת רְשׁוּתוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ הֵן הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנִחְלָה בְּבֵית אֲבִינוּ, חֵלֶק בְּדִמְיוֹן מִדּוֹתֵיהֶם וְנִחְלָה בְּמִוֹנוֹ הֵלֵל נְכָרִיּוֹת נִחְשָׁבְנוּ לוֹ כִּי מְכָרְנוּ, וְהַסְּחָנוּ דַּעֲתָנוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא יִהְיוּ בְּנֵינוּ דוֹמִין לוֹ, וּמִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בְּטוֹחוֹת בְּזֵה הָאֲמֵהוּת שֶׁיְהִיוּ בְּנֵיהֶם צְדִיקִים כִּינָצֵא בְּאֲבֵיהֶם קָרְאוּ הֵן לְשִׁמוֹת

הבנים כפי המאנרע להן, ונדעו כי כמו ששמותיהם נאים כן יהיו מעשיהם נאים וכי הם יסוד ושורש האומה אשר בסבתם נברא העולם, ומספרם היה רמז לזה שהיו י"ב כנגד י"ב מזלות וי"ב חדשי השנה להורות כי בהם תלויים העולמות כי אין המזלות שולטים בהם כי אין מזל לישראל, ובהם ובמעשיהם תלוי מזלם במה שיקרה להם בזה העולם, ומהם תצא תורה לישראל אשר בה יתקיימו בעוה"ז ובה יזכו לחיי עוה"ב, והשמות אשר נקראו בהם לפי המאנרע ע"י האמהות יהיו קיימים לעולמי עד, כי כמו שאי אפשר להתקיים עולם הגלגלים בלתי המזלות פן אי אפשר לעולם התחתון להתקיים בלתי הי"ב שבטי יה, וכמ"ש (תהלים קכ"ב) ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות לשם ה', כי שמות השבטים אשר נקראו מהאמהות היה עדות לישראל הבאים אחריו שיודו לה' ויזכו לחיי העוה"ז ולעוה"ב, כמו שרמזו בשבטי יה על האמהות והנשים הפשרות הבאות מנרען שלא שלטו המצריים בהן, ולכן הטיל הקב"ה שמו עליהן ה"א מצד זה וי"ד מצד זה החנוכי הפלואי וזהו שבטי יה, והרמז העקרי לאמהות הראשונות שהן קראו שמות השבטים ומפשרותן נתפשט לבנותיהן הבאות אחריהן.

והיות הי"ב שבטים כנגד הי"ב מזלות נתפרש בחלום יוסף, והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי, ועמו היו י"ב כוכבים והם המזלות כי המזלות הם מחנכרים מכוכבים, והרי שהשמש והירח שהם רמז ליעקב וד' אמהות והמזלות לבניו כמו שגזפר הוא להורות כי אינם צריכים לשמש ולירח ולמזלות ואינם תלויים בהם כי הם שקולים פמותם, וכמו שכתוב בירמיה (ל"א) כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם חקנות ירח וכוכבים לאור לילה וגו' אם ימוש החקים האלה מלפני נאם ה' גם ירע וגו', הרי השמש והירח שהם רמז לאבות ולאמהות והכוכבים שהם רמז לשבטים ושקולים פמותם, והרעו כי כמו שהשמש הוא נתון לאור יומם כן כל הזמן שהיה ממשלה ומלכות לישראל שהוא רמז לאור היה בזכות האבות, וכמו שהירח והכוכבים הם לאור לילה פן כל הזמן שישראל הם בגלות שהוא רמז ללילה יתקיימו בסיוע זכות האבות וזכות האמהות והשבטים הרמוזים בירח וכוכבים, כי השבטים כולם היו צדיקים שנקראו שבטי יה ולא נמצא בהם עון אשר חטא כי אם מכירת יוסף אשר היה בה קצת סבה מלמעלה כדי שיירדו למצרים בכבוד, וכמו שאמר נעתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים וגו', והרי ראובן ששגג ונחשב לו הבלבול לשכיבה והוא הבכור ואם היה אי זה עון אשר חטא בשאר אחיו לא היה מעלימו הכתוב ושב ורפא לו, ונאמר עליו מיד ויהיו בני יעקב שנים עשר, ונדע טובתם וצדקתם כי היו י"ב אחים ולא יתפרדו אף אחר היות כולם גדולים ונשואים היו כולם תחת רשות ויד אביהם הזקן והיו סרים אל משמעתו לרעות את צאן אביהם וללכת ולבא להביא שבר ממצרים כמו שנתבאר בכתובים, וכן באו עמו לגור במצרים ולא נפל ביניהם שום מחלוקת אלא שכולם היו לאגודה אחת לעבודת ה', ובחן אותם אביהם בשעת שכיבתו עם אבותיו כשאמר להם הקבצו ושמעו בני יעקב ומצאם כולם שלמים באחדות האל ית' ועבודתו ואז ברו אותם איש אשר כבדו, וכמו שכתוב כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם, כי אחר שדיבר להם יחוד ה' ועבודתו כפי התורה שנגאמר עליה וזאת התורה ברו אותם, ודבר גדול היה כי אברהם לא היה בכל זרעו טוב וישר כי אם יצחק, וליצחק יעקב, ויעקב היו לו י"ב שבטים וכולם צדיקים ושלמים ממלא כל אחד מקום אביו, אין זאת

כ"א שְׁהֵעוֹלָם מִיִּסּוֹד עֲלֵיהֶם בְּהִיוֹתָם נֶגֶד י"ב מַזְלוֹת כְּמוֹ שְׁנֹזְכָר, וְלִכְּנֵן נִקְרָאוּ שְׁבֻטִים מְלִשׁוֹן שְׁבֻט מוֹשְׁלִים, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַמַּזְלוֹת מוֹשְׁלִים בְּעוֹלָם כֵּן הַשְׁבֻּטִים, כִּי הָרֵאשׁוֹן שְׁנֹקְרָא שְׁבֻט הוּא יְהוּדָה כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב לֹא יָסוּר שְׁבֻט מִיְהוּדָה וְהוּא שְׁבֻט מוֹשְׁלִים, וְאַח"כּ נֶאֱמַר דָּן יָדִין עִמּוֹ כְּאֶחָד מִן־הַשְּׁבֻטִים יִשְׂרָאֵל כֹּל אֱלֹהֵי שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר, הָרִי שֶׁהֵם וְנֹרְעִים הֵם מוֹשְׁלִים בְּעוֹלָם צְדִיק מוֹשֵׁל בְּיִרְאֵת אֱלֹהִים וְלִכְּנֵן נִתְבָּרַךְ בְּגוֹיִם וְנֹרְעִים עִם הַיּוֹתֵם בְּגִלוֹת פָּרוּ וּרְבוּ מְאֹד: וְאִינוּ תִּימָה כִּי מֵה שֶׁאֲחֻז"ל נִחְמוּשִׁים עָלוּ אֶחָד מִחֲמֻשָּׁה אֶחָד מִחֲמֻשִׁים אֶחָד מֵת"ק, כִּי לְפִי מֵה שֶׁנִּתְבָּרַךְ יַעֲקֹב אֲבִינוּ שֶׁיֵּרֵד לְמִצְרַיִם בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ בְּכ"ב שְׁנַיִם שְׁנֵפֶרֶד יוֹסֵף מֵאֲבִיו הוֹלִידוֹ הֵי"ב שְׁבֻטִים נ"ה בְּנִים הִמְפֹּרְשִׁים בְּמִנְיֵן הֵע' וְעַם דִּינָה וְסָרַח וְיוֹכָבֵד וִי"ב שְׁבֻטִים הָיוּ ע' בְּכ"ב שְׁנָה, כִּי אַחַר שֶׁהוֹרֵד יוֹסֵף מִצְרַיִמָּה יֵרֵד יְהוּדָה מֵאֵת אֲחִיו וְנִשְׂאָ אִשָּׁה וְאֲחֵרָיו נִרְאָה שֶׁנִּשְׂאָו ג"כ אֲחֵיו נְשִׂים אַע"פ שֶׁלֹּא הִזְנוּכָר בְּפְתוּב, א"כ י"ב הוֹלִידוֹ נ"ה זְכָרִים בְּכ"ב שְׁנַיִם כְּפִי עֲרֻךְ ד' נִחְצִי לְכֹל אֶחָד, וְכִפִּי סֹדֵר זֶה יוֹלִידוֹ הֵנ"ה בְּכ"ב שְׁנַיִם מִשְׁיָרְדוֹ לְמִצְרַיִם רֵנ"ח וְהֵרֵנ"ח יוֹלִידוֹ בְּכ"ב שְׁנַיִם שְׁנַיִם ד' פְּעָמִים וְנִחְצִי רֵנ"ח שֶׁהֵם כְּמוֹ אֶלֶף ק"ס, וְהֵאֶלֶף ק"ס יוֹלִידוֹ בְּכ"ב שְׁנַיִם שְׁלִישִׁים ד' פְּעָמִים וְנִחְצִי אֶלֶף ק"ס הֵם כְּחֻמְשַׁת אֲלָפִים וּמֵאֲתַיִם, וְהֵם יוֹלִידוֹ בְּכ"ב שְׁנַיִם רְבִיעִיִּים שְׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת, וְהֵם בְּכ"ב שְׁנַיִם חֲמִישִׁיִּים יוֹתֵר מִמֵּאָה וְחֻמְשַׁת אֲלָפִים, וְהֵם בְּכ"ב שְׁנַיִם שְׁשִׁיִּים יוֹתֵר מֵאַרְבַּע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וְשְׁנַיִם אֲלָפִים שֶׁהֵם יוֹתֵר מֵאַרְבַּעִים וְשִׁבְעָה רְבּוּא, וְהֵם בְּכ"ב שְׁנַיִם שְׁבִיעִיִּים יוֹתֵר מִמֵּאֲתַיִם וְאֶחָד עָשָׂר רְבּוּא, וְהֵם בְּכ"ב שְׁנַיִם שְׁמִינִיִּים כְּמוֹ תִשַׁע מֵאוֹת וְחֻמְשִׁים רְבּוּא וְהֵם בְּכ"ב שְׁנַיִם תְּשִׁיעִיִּים אַרְבַּעַת אֲלָפִים וּמֵאֲתַיִם וְחֻמְשָׁה וְשִׁבְעִים רְבּוּא הִפֵּל בְּכָפֵל אַרְבַּעַת נִחְצִי, וְכ"ב פְּעָמִים תִּשְׁעָה הֵם קִצ"ח נִשְׂאָרוּ י"ב שְׁנַיִם לְמִנְיֵן רֵד"ו שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וְכַפּוּל הַמִּנְיֵן הֵאֲחֵרוֹן בְּשְׁנַיִם וּרְבִיעַ יָהִיו כְּמוֹ תִשְׁעַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים רְבּוּא, וְאִם נִמְנָה ג"כ רְבּוּעִים שֶׁהָיוּ יוֹלְדוֹת שִׁשָּׁה בְּכָרֵס אֶחָד יָהִיו חֻמְשָׁה פְּעָמִים יוֹתֵר מִהַמִּנְיֵן הַנִּזְכָּר אֱלֹא שֶׁלֹּא יָלְדוּ כֹּף אֱלֹא אַחַר אֲשֶׁר הָיוּ מְעַנִּים אוֹתָם וְהֵם כְּמוֹ חֻמְשָׁה וְשְׁמוֹנִים שְׁנָה שֶׁהֵם בְּעֲרֻךְ שְׁנֵי חֻמְשִׁים מִחֻמְשָׁה שְׁבַמִּנְיֵן רֵד"ו, וְא"כ נוֹסִיף שְׁנֵי פְּעָמִים הַמִּנְיֵן הֵאֲחֵרוֹן הַנִּזְכָּר וַיְהִיו כ"ח אֶלֶף רְבּוּא וְתַת"ס רְבּוּא, וְעַם הַיִּתְרוֹנוֹת שֶׁהַנִּחְנוּ לְמַעֲלָה יָהִיו יוֹתֵר מִשְׁלֹשִׁים אֶלֶף רְבּוּא כֹּל אֶלֶף רְבּוּא הֵם שְׁנֵי רְבּוּא אֶחָד מֵת"ק וְהֵם שְׁשִׁים רְבּוּא מִשְׁלֹשִׁים אֶלֶף רְבּוּא, הָרִי שֶׁנִּשְׂאָרוּ יִשְׂרָאֵל אֶחָד מִחֻמְשֵׁי מֵאוֹת, וְאִם נִמְנָה כְּפִי הַדּוֹרֵשׁ שְׁמוֹנָה בְּכָרֵס אֶחָד נוֹסִיף עוֹד עֲשָׂרַת אֲלָפִים וַיְהִיו שְׁמוֹנִים רְבּוּא אֶחָד מֵת"ק, נָסִיר הָעֲשָׂרִים רְבּוּא עַל אוֹתָם שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְעֶשְׂרִים שְׁנָה נִשְׂאָרוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי עֲשָׂרִים שְׁשִׁים רְבּוּא וְכַמ"ש כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רְגְלֵי וְגו': וְכִדִּי לְתַת מְקוֹם לְמִי שֶׁאָמַר א' מִחֻמְשִׁים נֶאֱמַר כִּי אִפִּי שֶׁהָיוּ יוֹלְדוֹת קִצְתָם שִׁשָּׁה אוּ שְׁמוֹנָה הִפֵּל הָיָה בָּא לִידֵי חֻשְׁבוֹן הָרֵאשׁוֹן, כִּי דִי לְהֵם שִׁיתְבָּרְכוּ ד' פְּעָמִים וְנִחְצִי יוֹתֵר בְּכֹל כ"ב כְּמוֹ הַכ"ב שְׁנַיִם הָרֵאשׁוֹנִים קוֹדֵם שֶׁיֵּרְדוּ לְמִצְרַיִם, וְא"כ יָהִיו בְּכ"ב תְּשִׁיעִיִּים דְרַע"ה רְבּוּא נִימְן אַרְע"ה לְאוֹתָם שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ נִשְׂאָרוּ ג' אֲלָפִים א' מִחֻמְשִׁים הֵם עֲשָׂרִים לְאֶלֶף הֵם ס' רְבּוּא: וְנִשְׂאָר הַתִּימָה עַל מִי שֶׁאָמַר א' מִחֻמְשָׁה, וְכִי אִיךָ אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יָהִיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרִים וְרָבִים כְּשֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ כְּפִי עֲרֻךְ מֵה שֶׁהָיוּ פָּרִים וְרָבִים קוֹדֵם בְּכ"ב שְׁנָה כַּמ"ש לְמַעֲלָה וְנִתְרַבָּה מִנִּינָם קְרוֹב לְעֲשָׂרַת אֲלָפִים רְבּוּא, וְאִם יֵצְאוּ א' מֵה א"כ לֹא הָיוּ כּוֹלֵם בְּכֹל אֵלּוּ הַשְּׁנַיִם אֱלֹא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת רְבּוּא, וְאֶפְשָׁר לוֹמַר כִּי בְּמְקוֹם כ"ב שְׁנָה נִמְנָה מ"ג אוּ מ"ד שְׁנָה שֶׁהָיוּ מִנְיֵן שְׁנוֹת כֹּל א' מֵהַשְּׁבֻטִים בִּירִידָתָם לְמִצְרַיִם, כִּי

יוסף היה בן ט"ל שנה ואחיו היו רובם גדולים ממנו בכמו ד' או ה' שנים ולא הוליד כל אחד מהם באלו המ"ג שנים אלא הבנים שהונפרו הנה אשר הם מפלל ע' נפש, וכמו שראינו במנין פרשת פנחס שלא הונפרו משפחות השבטים כ"א אותם שהונפרו בירידתם למצרים חנוכי פלואי וגו', וא"כ ברד"ו שנים שהיו ישראל במצרים יש כמו חמשה פעמים מ"ג ויהיו במ"ג שנה החמישיים יותר ממאה וחמשת אלפים ואינם אלא עשרה רבוא וחצי, ולכן נחזור להוסיף ששה בכרס אחד בפ"ו שנים האחרונים שהיו משועבדים ישראל ונאמר עליהם וכאשר יענו אותו וגו', וא"כ בסוף מ"ג שנים השלישיים היו חמשת אלפים ומאתים כמ"ש למעלה בכ"ב שנים שלישיים והיו מולידים במ"ד שנה הרביעיים כ"ג אלף ת' פפי ערך ד' וחצי, נכפול אותם ששה פעמים הם ק"מ אלף ות' נכפולם בד' וחצי הם תרל"א ת"ת ששה ס"ג רבוא ואלף ות"ת, נכפול אותם ששה פעמים כנגד ששה בכרס אחד הם רבוא, ניתן ע"ט רבוא לשאינם גברים נמצאו שלש מאות רבוא החומש הם ששים רבוא הגברים לבד מטרף, ויתפרש ג"כ וחמשים עלו בני ישראל שהיו כולם שש מאות אלף רגלי יגיע נ' אלף לכל שבט חמשה רבוא לכל א', הרי שכולם היו מחומשים פי לא נמנה כל שבט לבדו.

והתימה מיתת ד' חומשין בשלשת ימי אפילה איך יקבור כל אחד מהנשארים ארבעה, ויותר תימה שיקבור כל א' מ"ט ויותר תימה שיקבור כל א' תצ"ט אפי' ישתתפו הנשים בעסק הקבורה ברחיצה ועשיית תכריכין וקבורה: ואין ספק פי הריבוי הרב הזה אשר יגיע לכל אחד מהנ"ה שיגדו למצרים יותר מחמש מאות רבוא לכל א' לפי מנין א' מת"ק ויותר מחמשים רבוא לכל א' לפי מנין א' מחמשים ויותר מחמשה רבוא לכל א' לפי מנין א' מחמשה ויותר מעשר אלפים איש לכל א' מהנ"ה לפי הששים רבוא שיצאו למצרים הפל היה בברפת ה' אשר ברכם בזכות אבותם אברהם יצחק ויעקב וזכות השבטים אשר לא סר ולא יסור שבט מהם, והיה בית יעקב אש אבות ושבטים פי זכות כולם יצטרף להיותם אש לדלוק את בית עשו, וכן זכות כולם נצטרף לנתינת התורה שכתוב בה א"ש דת למו פשנתברכו השבטים מפי משה רבינו ע"ה שהזכיר זכותם וברכם: ומה שיורה יותר על זכות השבטים הוא מה שפוננו כולם לדעת אחד המיוחד שבהם הוא יוסף הצדיק שאמר להם פקוד יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם, שנתחדו ונדמו כל אלה שבטי יעקב שנים עשר לאביהם הזקן שצוהו פן לבנו יוסף בחליו שיקברהו בארץ כנען להורות לפניהם דרך מעלה לנפשותם בקדושת הארץ כל הקבור בה קדוש יאמר לו, בפרט המצוה מחיים לבניו שיעלוהו ליקבר בא"י הוא מורה על קדושת נפשו בעת פרידתה וקדושת גופו בעסק התורה ומצותיה בהכנתו הטובה שנוצר אדם הראשון עפר מן האדמה אדמת קדש היא אל מקום המזבח מזבח אדמה כמו שאמרו חז"ל, והיה להם פן שהעלום בני בנייהם לארץ כנען הנתונה להם בנחלה חלה עבודתם אשר עבדו את אביהם, כמ"ש ויעשו בניו לו פן כאשר צונו, נמדד להם מדה טובה כנגד מדה טובה אחר מאת שנים ויותר שמתו כפי מה שכתוב בסדר עולם, לא נשפח מקום קבורתם למרע"ה כמו שכתוב ויקח משה את עצמות יוסף ונודע מקומם איים יהולכום עם יוסף עמו במחיצתו, והיתה בזה הוראה נפלאה על שכר הצדיקים בהשגחת ה' עליהם אחר מיתתם, שמתקיים צוונאתם בתת בלב בני בנייהם התעוררות רב לקיים מה שנצטוו מפי אבותם ואבות אבותם שצונו מפי השבטים עצמם, אין ספק פי ענין זה וכיוצא בו היא

הוראה רבה לשכר הצדיקים בעוה"ב, כי נפשותם הנוחות בצרור החיים בג"ע תעורר את נפש בניהם להכין מקום מיוחד לגופותם אשר נשתתפו עם הנפשות לעבודת האל ית', ובהיותם עוסקים במצות כל ימי לכתם במדבר זכותם היא שעמדה להם ובזכותם עשה האל ית' נקמה במצרים והביא עליהם עשר מכות ומכת הים, כנגד זכות אחד עשר שבטים שעמדה לבניהם להנקם מאויביהם על מה שנשתעבדו בהם, כי שבט לוי לא נשתעבדו ובהיותם עוסקים במצות הולכתם כל ימי לכתם במדבר זכותם היא שעמדה עליהם שנתקיימו בה ארבעים שנה, וכן בזכותם נתקיימו כל הזמנים שנחלו את הארץ איש בנחלתו בזכות שבטו הצדיק הקבור בנחלתו: והביטה וראה השגחת ה' והשקפתו הנפלאה על האומה הישראלית, כי מתחלת יצירתם והוא האיש השלם יעקב אבינו אשר היתה מטתו שלימה הראה לו אהבה וחבה יתירה נודעת לו ולבניו השלמים שמתו בנולדו במצרים ארץ טמאה והועלו לארץ החיים על ידי בני בניהם, מה שלא קדם להם איש מימי בריאת העולם שישופר עליו שמת במקום אחד והעלוהו ליקבר במקום קדוש, אין ספק אלא שזה הענין היתה הוראה לעתיד שישאל נקראו בניו למקום, והראה כי בתחלת בואם לעולם והוא יעקב המכונה בשם ישראל ובניו השלמים אשר כל ישראל מתניחים להם איש איש לשבטו, נתיחדו מכל הקודמים להם מימי עולם לענין זה שיהיה רמז בהעלות אותם אחר מיתתם ולא מתו בה כשאר האומות הקודמים אליהם שמתו שם ומפני זה נקברו שם, ואלו שמתו רחוק משם והועלו שם היא ראיה כי להם נתנה הארץ למורשה עד סוף העולם ובזכותם ירשוהו בניהם אחריהם, וכי התורה שנבראת אלפים שנה קודם שנברא העולם נתנה להם מורשה שיקיימו את כל מצותיה בארץ אשר היא להם מורשה ויזכו בה לחיי העולם הזה והבא, כי אי אפשר לקיים כל מצות התורה כ"א בארץ ישראל: וכן נביט ונראה כי זכות השבטים עמדה להם לישראל ג"כ שנצטוו על מלאכת המשכן ושהשרה האל ית' שכניתו בתוכם, כי לא הונזרו השבטים להיותם ראש לזרעם עד ציווי מלאכת המשכן, כי בצאתם ממצרים נאמר ויסעו בני ישראל מרעמסס וגו' כשש מאות אלף, לא הונזרו השבטים ולא מנין כל שבט אלא בני ישראל דרו כלל, וכשנצטוו על מלאכת המשכן הונזרו אהרן משבט לוי ובצלאל משבט יהודה ואהליאב בן אחיסאף למטה דן, ונצטוו על מעשה החשן שנה' בו והאבנים שהייתה על שמות בני ישראל וגו' לשנים עשר שבט, ונאמר ג"כ זה יהנו על י"ב שבטים, וביום שהוקם המשכן הקריב את קרבנו נחשון בן עמינדב לחנוכת המזבח בזכות יהודה, וכן כל נשיא ביומו בזכות שבטו, ואחר חדש ימים מהקמת המשכן נמנו כל ישראל למשפחותם לבית אבותם כל שבט ושבט בפני עצמו לא כמנין שנמנו ביציאתם ממצרים, כי השראת השכינה היתה ג"כ בזכותם, וכמו שאמרו על ארון יוסף שהיה הולך עם ארון השכינה והיו אומרים המנוח בארון זה קיים מה שכתוב בארון זה, וכן ארונות אחיו השבטים היו מוליכים אותם בניהם וגם הם היו צדיקים כמוהו וקיימו מה שכתוב בארון וזכותם היתה עומדת ג"כ לישראל שישרה האל ית' שכניתו בין בדי הארון ושידבר להם מעל הכפורת מבין שני הפרוכים, ומאז והלאה נמנה כל שבט בפני עצמו ונעשו ד' דגלים סביבות המשכן והפגנים והלויים: ולרמז ענין צדקת השבטים והיותם משענת קנה מגורה ואורה לבית ישראל נקראו שבטים ונקראו מטות כי הם מטה מוסדה ומטה עוז ותפארה לבית ישראל להיותם נשענים על זכות המטות איש על מטהו, וכולם על זכות פולם לבל יגיעם רעה

ויהיו ניצולים מכל מיני רעות המתרגשות לבוא בעולם בזכות המטות, ונקראו שבטים לנקום נקמת השם במרעים המכבידים עול סבלם על שכמי ישראל, כי זכותם הוא שבט לגו פסילים ופוקדם בשבט פשעם ובשבט עברתם, כי מקול ה' יחת אשור ובזכות פל שבט יבם: ותמצא כי נקראו בני, יעקב בשם מטות בתורה יותר ממאה פעמים, ובנביאים וכתובים יותר משמונים פעם, ושבטים נקראו בתורה יותר מל' פעם, ובנביאים וכתובים כמו ק"י פעם, לסבה שתתבאר בע"ה, ויעקב אבינו ע"ה לא קראם אלא שבטים כדי שינקמו ישראל משונאייהם בזכותם, דן ידיו עמו פאחד שבטי ישראל, והראשון שנקרא שבט הוא יהודה לא יסור שבט מיהודה, וכן הוא הראשון שנקרא מטה בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה, כי המלכות יוצא ממנו, ועל ידי אימת שבט מלכותם ינקמו ישראל משונאייהם ומהמרעים אותם, וכן הם מטה עוז ותפארה וזכות לבית ישראל, ולוי גבר באחיו בקדושה ובחכמה וחסידות ובזכותו יצאו ממנו משה אהרן ומרים שהיו רועי ישראל ועל ידם יצאו ישראל ממצרים ונהיה לשני בתים פהנים לויים, פדכתיב ויהי כי יראו המילדות את האלהים ויעש להם בתים, כי בזכות יוכבד ומרים שהיו שפחה ופועה נעשו ב' בתי ישראל פהנים ולויים אשר הם קודמים לישראלים, וכל ישראל הם כמו שלש משפחות פהן לוי וישראל, מפני כי לוי הוא עשירי קדש אחר הסתלק הד' בכורות ויש לו דין בכור שהוא קדש ויורש פכלים מן הפשוט, וכן לוי בענין השם והקדושה היה פכלים במעלה בכל ישראל שהם פהן ולוי וישראל, וכמו שהיה שבט יוסף בן רחל שהיה בכור לשני שבטים כמו כן שבט לוי בן לאה שהיה קדש היה לשנים פהן ולוי, והיה זה לרחל מפני שלא תגרע חלקה בי"ב שבטים מד' אמהות שמגיע ג' לכל אחת, וכן לאה שהתפללה בלידתה אחר כך שלא יהיה זכר כדי שישארו שנים לרחל אחותה וילדה בת פדכתיב ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה וכמו שדרשו חז"ל (ברכות ס') לא קפח ה' שקרה ונתחלק שבט לוי בנה לשנים כדי שיהיו שבטים שבעה כמו אם היתה יולדת בן אחר במקום דינה, ומפני שדינה היתה ראויה להיות זכר ונהפכה לנקבה נשאר בה טבע הזכר להיותה יצאנית ואירע לה מה שסופר בכתוב, ועכ"ז כמו שהיתה מטות של יעקב שלימה בבנים שהיו פולם פשרים היה ג"כ מטות שלימה בבתו דינה שגם שנאנסה היתה פשרה ונשארה שמעון אחיה, וכמו שכתוב בבני שמעון ושאויל בן הפנענית שרומז אליה מה שאירע לה, ורבנן אמרו במדרש שנטלה שמעון וקברה בארץ פנען ועוד היום ציונה מסניקים אצל שמעון ולוי אחיה בפפר ארבאל שהוא כמו מהלך שעה מטבריה, והדס חופה עליה משנים קדמוניות עד עתה, להורות כי גם שבאה לידי מעשה זו היא צדקנית ועומדת בין ההדסים בג"ע, וכן האמהות והצדקניות,, דינה עולה כמו הדס סימן טוב לה, והוא דבר פלא והשגחה כי לא נמצא הדם בכל אותו התחום כמו מהלך פמה שעות כ"א עליה ולא על אחיה הקבורים בצדה: ונתחזר לענין שכר הצדיקים על טוב מעשייהם להם ולזרעם אחרייהם, בפרט האנשים הנקובים בשמות בתורה על הסתם נחזיקם פצדיקים פל זמן שלא יפרש או ירמזו הכתוב שאינם צדיקים, והנה משפחות בני יעקב תשלום שבעים נפש עם אבותם שהוזכר בתורה היו צדיקים וזכו להיותם ראשונים לקדושת שבעים מבני ישראל אשר הם פנגד פל האומות, ונקראו בית יעקב וירד יעקב להיותם קרובים אליו ובניו ובניו אתו, ולא ירדו למצרים עד היותם ברדתם למצרים עם יוכבד שנולדה בין החומות להשלים מגן ע', להורות שלא יהיו

בטלים בעם רב אשר במצרים אלא יהיו יותר מע' אומות, וכמו שאמר הפתוב (דברים י') בשבעים נפש ירדו אבותיה מצרימה ועתה שמה ה' אלהיה פכוכבי השמים לרוב, כי בסבת היותם שבעים ברתם למצרים לא נתפטלו ברוב והיו עתה השמים לרוב, וכן נקראו אלו המשפחות בני אם אחת נפש א' כי מצד האם היו ג"כ נפש אחת, וכלל השבעים נקראו ג"כ נפש כמ"ש שבעים נפש להורות כי כולם היו לב א' ונפש א' לעבודת ה' כולם אנשים צדיקים, ולכן היו נקראים ירה יעקב כי בסבת היותם קרובים לו כאילו הם ירה שלו היו נפש אחת, ובכל המניינים אשר נמנו ישראל אח"כ לא הוזכר בהם נפש, מפני שאחר שנתרחקו מיעקב אביהם בהולדת בניו ובני בנים היו בקצתם אנשים שאינם פשרים, כי גם שהיו מזרע יעקב לא היו ירה יעקב ולכן לא היו כולם נפש א' ולב אחד לעבודת ה', כי היה ביניהם פיסול אותם שלא היו פשרים, ויעקב היתה מטתו שלימה בבניו ממש ממטתו ובניו ובהם שבעים נפש ולא היו מטתו אלא ירכו, וכמו שהיתה מטתו שלימה בבניו שהיו כולם צדיקים כמו כן היתה ירכו שלימה בשבעים נפש שהיו כולם צדיקים כמו שזכר, ובזכות אלו המשפחות ג"כ יורדי מצרים שהיו צדיקים נתקיימו בני ישראל כל אותם השנים שהיו שם שלא שינו את שמותם ושאר הזכיות שהיו ביניהם, ולכן ניתן שם י"ה בשמותם פנים ואחור החנוב"י הפלוא"י, כי זכות שלפניהם עמד לזרעם אחריהם, וכפל בכלם ואמר חנוך משפחת החנוכי, כלומר בסבת צדקות חנוך היה בזרעו שם ים החנוכי: וכן יודע שכר הצדיקים דרך כלל ביעודים הטובים אשר הם כתובים בתורה, ויאמר אם שמוע תשמע וגו' והאזנת למצותיו וגו' כל המחלה וגו', אם בחקתי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם, כולם טובות גשמיות המכינות לטובות הרוחניות, וכן והיה אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיה לשמור ולעשות את כל חקתי וגו': ונראה כי האל ית' התנהג עם בריותיו אשר ברא כמלה עם עבדיו, כי העבד שקנאו המלה וצדיק לא עשה נחת רוח לפניו כי לא צוהו עדיין בשום דבר אינו משגיח עליו להיטיב לו ולמנות אותו בשום דבר של מעלה, ועכ"ז משגיח עליו להצילו מהרעה הבאה עליו שלא יזק, וכן האל ית' בדורות הראשונים שעדיין לא נצטוו כ"א בז' מצות ב"נ לא השגיח על הצדיקים שבהם לעשות להם טובות הרבה כ"א להצילה מרעתם, כמו שהציל את נח בדור המבול והציל את, אברהם אבינו מאור פשדים ומפל הדברים שאירעו לו כמו העשרה נסיונות שנתנסה ועמד בכלן, וכל האבות עיקר הבטחתם נתקיימו בזרעם לא בהם מפני שהיתה ענין קיומם התורה והמצות באינו מצוה ועושה ואינו גדול כשכר המצוה ועושה, ואפילו ישראל בצאתם ממצרים לקבל התורה כמו שכתוב בהוציא את העם הזה ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה נאמר בהם ויאמר אם שמוע תשמע וגו' והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליה כי אני ה' רופאה, לא הובטחו עדיין בהבטחות טובות בפועל אלא בהעדר הרע ההונה כמו שאמר כל המחלה אשר שמתי במצרים וגו', וכשנצטוו וקבלו עליהם אמר אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם בעתם וגו', והיה אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיה לשמור לעשות וגו', כי כולם הבטחות טובות בפועל על פי הם מצוים ועושים נחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו, ונשלים פקדו זה בשכר וטובות הצדיקים: פקדו תשעה וארבעים ענין התמוטטות ועונש הרשעים על רשעם בעוה"ז ובעוה"ב נלמד ג"כ מן הקבלה, במה שבא מזה בתורה בפירושו או

בְּרָמָז, וּבִיעוּדִים הֶרְעִים אֲשֶׁר נִתְיַעְדוּ בַתּוֹרָה לְרִשְׁעִים, מְלֻבֵּד מֵה שְׂרָאִינוּ בְּחוּשׁ וּבְפִנְעֵל בַּתּוֹרַת עוֹנֵשׁ הֶרְשָׁעִים עַל רִשְׁעָם כְּמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר לְמַעַלְהָ בְּרֵאָיָה הַלְקוּחָה מִן הַחוּשׁ פָּרַק מ"ד וּפְרַק מ"ו, וּמֵה שֶׁבָּא בְּקִבְלָה הוּא הָיִוֹת הָאֵל יתב' מְזַהֵר לְבִלְתִּי יַעֲבְרוּ עַל דְּבָרוֹ וַיִּשְׁיִגֵם הֶרְעַ, כְּמוֹ שֶׁצִּוְּהָ לְאָדָם וְרָמַז לוֹ שְׁבַע מִצְוֹת בְּפִסּוּק וַיִּצְוֵהוּ אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר וּגו', וְסָמַךְ לָהֶם אֲזַהֲרֵת אֲכִילָה מֵעֵץ הַדַּעַת וְאָמַר לוֹ כִּי בַיּוֹם אֲכָלְתָּ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת, וּמִמֶּנּוּ יָרְאוּ וְלֹא יַעֲשׂוּ שְׂאָר הַדְּבָרִים הַמְּוַנְהָרִים מֵאַתּוֹ ית' וְהֵם הֵז' מִצְוֹת שֶׁנִּצְטְוּ קוֹדֵם, כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ מִיָּתֵהּ בְּמִצְוֹת עֵץ הַדַּעַת כֵּן יִהְיֶה לוֹ מִיָּתֵהּ בְּעֲבָרֵי עַל שְׂאָר הָאֲזַהֲרוֹת, וְעַל דְּרָךְ זֶה כָּפַל מוֹת תָּמוּת מִיָּתֵהּ עַל אֲזַהֲרֵת עֵץ הַדַּעַת וּמִיָּתֵהּ עַל שְׂאָר הָאֲזַהֲרוֹת הַרְמוּזוֹת בְּכַתּוּב שֶׁל מַעַלְהָ, וְהֵם הַשְּׁבַע כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר.

וְלִזְהָ נִתְיַבֵּר קִינֵן כְּשֶׁעָבַר עַל א' מֵאֵלּוּ וְהִיא שְׁפִיכַת דְּמֵי אֲחִיו אָמַר וְהָיָה כָּל מוֹצְאֵי יִהְיֶגְנִי מִצַּד הַיַּעוּד שֶׁהוּעְדוּ הַעֲוֹבֵר בְּמִיָּתֵהּ כְּמוֹ שֶׁכַּתּוּב מוֹת תָּמוּת כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר, וְכֵן אַחַר שֶׁיִּצְא נַח מִן הַתִּיבָה וְהוֹתֵר לוֹ שֶׁחִיטַּת הַבְּשָׂר הַנֶּצְרָף לְחֹזֶר וְלִהְזַהֵר עַל שְׁפִיכוֹת דָּם הָאָדָם כִּי בְּצֵלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֵת הָאָדָם, וְאָמַר כִּי יִשְׁפֹּף דָּם הַשּׁוֹפֵף, וְלֹא אָמַר דָּמוֹ תִּשְׁפְּכוּ אֲלֵא יִשְׁפֹּף לְרִמּוֹז כִּי גַם שֶׁד' מִיָּתוֹת ב"ד בְּטָלוּ דִּין ד' מִיָּתוֹת לֹא בְּטָלוּ וְדָמוֹ יִשְׁפֹּף מִכָּל מְקוֹם, וְאִין בְּכָל ד' מִיָּתוֹת בֵּית דִּין מִיָּתֵהּ מִתִּיחֶסֶת לְחֶטָא וּמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה כְּמוֹ זֶה, וְלִכֵּן אָמַר הַכַּתּוּב שֶׁנִּזְכָּר דָּם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּף כִּי בְּצֵלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֵת הָאָדָם, נִתֵּן טַעַם לְשְׁפִיכַת דָּם הַשְּׂנִי כִּי גַם הוּא צֵלֶם אֱלֹהִים, וְאָמַר בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּף כְּלוֹמַר עַל יְדֵי אָדָם אַחַר, וְהוּא הַעֵד הַכָּשֵׁר הַקָּרוֹי אָדָם כִּי בְּצֵלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֵת הָאָדָם הַיְדוּעַ הַנֶּהָרֵג, וְלֹא אָמַר אָדָם סֶתֶם כִּי זֶה הַהוֹרֵג אַחַר שֶׁחֶטָא וְהָרֵג אֵת צֵלֶם אֱלֹהִים הָרִי נַעֲשֶׂה יְרוּד לְפָנָי שְׂאָר כָּל הָאָדָם: וְכֵן בְּמִצְוֹת מִיָּלָה אֲשֶׁר צִוְּהָ לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב עֲנֵשׁ כָּרַת לְמִי שֶׁלֹּא יִמּוּל כִּמ"ש וְעָרַל זָכָר וּגו' וְנִכְרְתָהּ וּגו' לֹא מֵל וְלֹא כָּרַת עָרְלָתוֹ תִּכְרַת נִפְשׁוֹ, וּבְכָל הָאֲזַהֲרוֹת עֲנֵשׁ הָאֵל יתב' אֵת הַעֲוֹבֵר עוֹנֵשׁ גְּשָׁמִי בַעוּה"ז, קָרָבֵן, מִלְּקוּוֹת, מִיָּתֵהּ בִּיָּדֵי שָׁמַיִם, כָּרַת, ד' מִיָּתוֹת ב"ד, כִּי כֹּלֶם מִיָּתֵתֶם כְּפָרְתֶם וְתִשְׂאָר נִפְשׁוֹ זָכָה וּנְקִיָּה לְחַיֵּי הַעוּה"ב, וְאִפְּי' בְּכָרַת דַּע"ז שְׁכַתּוּב הַכָּרַת תְּכַרְתֵּן וְדַרְשִׁינָן הַכָּרַת בַּעוּה"ז תְּכַרְתֵּן לַעוּה"ב, אִם עָשָׂה תִּשׁוּבָה כְּשֶׁנִּכְרְתָה בַּעוּה"ז נִתְּכַפֵּר בַּעוּה"ב כִּמ"ש תְּכַרְתֵּן הַנִּפְשָׁה הִיא עוֹנָה בָּהּ לֹא אִמְרָתִי אֲלֵא בְּזִמְנֵן שֶׁעוֹנָה בָּהּ כְּמוֹ שֶׁהִבִּיאוּ בְּסִנְהֶדְרִין וּבְשִׁבְעוֹת, וּכְשֶׁהוֹנֵשׁ הוּא גְדוּל עַל עוֹן גְּדוּל וְלֹא יוּכַל הָאָדָם לְסַבְּלוֹ אִזּוּ יִפְקְדוּ הַשָּׁ"י עַל בְּנֵי וְכִמוֹ שְׁכַתּוּב פִּנְקֵד עוֹן אָבוֹת עַל בְּנֵי עַל שְׁלִשִׁים וְעַל רַבְעִים, כִּי הַבְּנִים הֵם חֵלֶק אֲבִיהֶם עַד רַבְעִים וְהוּא מִצְטַעַר בְּצַעֲרָם, וְכִמוֹ שְׁכַתּוּב וַיֵּרָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שְׁלִשִׁים וְהֵם רַבְעִים לוֹ, וְכִמוֹ שֶׁהוּא שָׁמַח בְּרֵאוֹת אֵת בְּנֵי בְנָיו עַד רַבְעִים כֵּן הוּא עֲצֵב וּמִצְטַעַר בְּצַרְתָּם, וְלֹא נִכְתְּבָה מִדָּה זֶה אֲלֵא בַּעוֹן ע"ז כְּמוֹ שְׁכַתּוּב בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת רֵאוֹנוֹת וְאַחֲרוֹנוֹת לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תִעֲבָדֵם כִּי אֲנִכִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא פִּנְקֵד עוֹן אָבוֹת עַל בְּנֵי עַל שְׁלִשִׁים וְעַל רַבְעִים לְשׁוֹנָאִי, וּכְנֶגֶד ד' לְאוֹנֵן שֶׁהֵן לֹא יִהְיֶה לָהּ וּגו' לֹא תַעֲשֶׂה לָהּ וּגו' לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תִעֲבָדֵם, אָמַר ג"כ פִּנְקֵד עוֹן אָבוֹת וּגו' וְעַל רַבְעִים, וּבַעוֹן הַעֲגָל נִאָמַר לְשׁוֹן פְּקִידָה ג"כ כְּמוֹ שְׁכַתּוּב וּבַיּוֹם פְּקִדֵי וּפְקִדְתִּי, כִּי בַּעוֹן ע"ז הַחֲמוּר לְבַד הוּא שְׁפִיכַת הָאֵל יתב' לְבָנִים לֹא בְּשְׂאָר הַעוֹנוֹת, וְכִמוֹ שֶׁהָאֲרָכְתִּי בְּשַׁעַר הַתִּשׁוּבָה פִּט"ז, וְאִף גַּם זֹאת לְאוֹתִּים מַעֲשֶׂה אָבוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסִנְהֶדְרִין, וְכִמוֹ שְׁכַתּוּב לְשׁוֹנָאִי שְׁעוֹבָדִים ע"ז וְהֵם שׁוֹנָאִים אֵת ה' וְזֶהוּ שְׁאוֹתִּים מַעֲשֶׂה אָבוֹתֶם מִמֶּשׁ, וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסִנְהֶדְרִין עַל וּבַיּוֹם פְּקִדֵי וּפְקִדְתִּי לְאַחַר

כ"ד דורות נגבה פסוק זה, כמו שפתוב בחרבן הבית קרבו פקודות העיר קרבו אותו מעשה שנא' וביום פקדי וגו', וממעשה העגל עד צדקיה כ"ד דורות והיה שם עון ע"ז: וכמו שאינו דומה יחיד העושה את המצוה לרבים העושים אותה, ששכר כל אחד גדול יותר מערך השכר המגיע ליחיד העושה אותה לבדו, כן אינו דומה יחיד החוטא בפרט בעון ע"ז לרבים החוטאים בה, פי ביחיד פתיב פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים, וברבים שעשו את העגל פתיב וביום פקדי ופקדתי עד כ"ד דורות, ולא לבנים ובני בנים לבד אלא גם לאחרים שאינם מבני בניהם, שהרי צדקיה נפקד עליו עון בכלל קרבו פקודות העיר, והיה בדור כ"ד לנחשון בן עמינדב שבימיו נעשה העגל, והוא וצדיקים פיוצא בו לא נשתתפו בעון העגל ונפקד על צדקיה בן בן בנו: ומפני שהיו ישראל בזמן ההוא ששים רבוא נתוסף עונש עון לדורות ששה פעמים יותר מעון היחיד, פי זה לד' וזה לכ"ד, ויש ממספר היחיד לששים רבוא שש מעלות מאחדים לשש מאות אלה, ונגבה עון זה לסוף כ"ד דור כמו שאמרנו, ונראה ששם נפסק כמו שאמרנו, נגבה עון זה שנראה שנגבה מכל וכל כי אחר בית ראשון לא היה עון ע"ז במזיד בישראל, כי נתבטל יצרא דע"ז כמו שאמרו (יומא ס"ט) על ויצעקו בקול גדול, ואמר הכתוב ויגוף ה' את העם על אשר עשו, פי ההשקאה ונפילה כשלישת אלפי איש והנגיפה לא היתה אלא על עשיית העגל לבד לא על הזביחה וההשתחואה אליו ואמירת אלה אלהיך, כי זה הוא שמור ליום הפקידה: ובקצת האזהרות חייב עליהם קרבן לחוס על החוטא שלא יוכל לסבול צער מלקות מיתה בגופו ויתפטר בממונו החביב עליו קרוב לגופו, וכמ"ש הכתוב (ויקרא א') אדם כי יקריב מכם קרבן לה', אמרו מכם הוא משלכם קרוב לעצמכם, ובהעשות תורת העולה והמנחה והחטאת וכו' על המתכונת האמור בתורה כופר עון בעל הקרבן וכמ"ש הכתוב וכפר עליו הפה ונסלח לו, ועולה לו במעשה הקרבן שיעשה הפהו לכפרתו ויהיה נסלח לו מאת ה', וכן אפשר לומר כי במה שיעשה הפהו בקרבן הקנוי החוטא וכפר עליו על היסורין שהיו עתידים לבא עליו מצד חומר החטא ויהיה נסלח לו מאת ה' המיתה שהיתה ממרקת, נמצא הפהו מכפר על עסקי הגוף והאל יתברך סולח שתוף מחשבת הנפש בחטא שהוא: וברוב האזהרות חייב עליהן מלקות ארבעים והוא כנגד יצירת הנולד במ' יום, ולהורות כי מלקות זה הוא לחוס עליו שלא ימות בחטאו וימח גמר יצירתו לארבעים אמר במספר ארבעים, והם ט"ל ולא גיע המלקות לגמר יצירתו שהם מ' וישאג ביצירת גופו במלקות זה: וכמו שבבריאת העולם היתה בריאתו לתכלית בריאת האדם והוא נברא ביום אחד והוא שביע שבעת ימי בראשית הנבראים בסבתו, כן יצירת האדם הוא בט"ל יום שהוא שביע ימי העיבור שהם רע"א או רע"ב או רע"ג יום שבעה פעמים ט"ל, וביום מ' נגמר יצירתו, ולכן אמר במספר ארבעים פלומר ט"ל שהם סוף מספר המ' של היצירה: נמצאו ד' חלוקי פפרה ותשובה עם כל אחד מהם לפי דרך זה, קרבן ומלקות מיתות בידי שמים מיתות על ידי ב"ד, קרבן לה', מיתות בידי שמים כנגד הנשמה, מלקות ומיתות בידי אדם כנגד הגוף.

ובסגנון אחר ג' חלוקי פפרה ותשובה עם כל אחד מהן, קרבן מלקות ומיתות, ובמקומן בזמן הזה הפסד ממון ויסורין ומיתה בגוף, ואם לא עשה תשובה לא הועילו לו לכפרת עון: וכמו שהתשובה היא מדה טובה מיוחדת לאל ית' פי ב"ד אינה מוחלים בתשובה, כן יש מדה טובה אחרת יתירה בב"ד של מעלה והיא האריכות לחוטא, פי ב"ד מיד בידעם

על איש אחד שעבר חייבים מיד לענושו כפי הדין אם מלקות אם מיתה, וימירו לשפוף דם החייב ולא יחמיצו אחר גמר הדין, אם מצד שחוששים אם עתה יוכלו לקיים מצות ה' לענוש העוברים אולי אחר כך לא יעלה בידם, ואפילו יעלה בידם לעולם הם זהירים לעשות רצון קונם, וכאלו הם עוברים על רצונו כל זמן שאין מקיימים מצותו, ואם מצד פי אינם יכולים למחול על כבוד האל יתב' אם יאריכו למי שהוא עובר על דבריו, מה שאין אחד מאלו הצדדים באל ית', כי אולם חי הוא ובכל יום שיירצה יוכל לקיים רצונו, וימלא כבודו את כל הארץ ויכול למחול על כבודו אם ירצה ויתפייס בתשובת החוטא: ושתי מדות הטובות האלו המיוחדות לב"ד של מעלה ולא לב"ד של מטה.

האחת סבה לחבירתה, פי בסבת קבלתו התשובה הוא מאריך לחוטא אולי ישוב אבל ב"ד שאינם מקבלים תשובה אינם מאריכים: ויש סבה אחרת לאריכות ב"ד של מעלה לתת שכר טוב לצדיקים המקיימים את המצוה ונזהרים מן העבירה, גם פי אין מקבלים שכרם מיד, כ"א לא היה מאריך להם היתה השגחת ה' בעולם מפני סמך ולא היו נוטים האנשים מיראת ה' ולא היה להם שכר טוב והרבה בעמלם: ואני ממשיך ענין זה למלך גדול מלך על הפיפה והוא יושב בעיר ואם במלכותו באמצע לדעת כל אנשי מעשהו המקיימים דבריו ועושים רצונו, ולפעמים מתחפש בבגדיו והולך בארצות מלכותו ויודע ורואה המקיימים דבריו והעוברים עליהם ואינו משפיר ולא מעניש לאחד מהם כי הוא מעלים עצמו והוא מזהיר לבאים עמו שאל יודע פי הוא בא לעיר כ"א היו יודעים היו זהירין בכבודו בפניו על כרחם, ואח"כ חוזר לבית מלכותו ושולח אחר המקיימים דברו וגומל להם טובה ואחר העוברים וגומל להם רעה, כן האל ית' מלא כל הארץ כבודו רואה ואינו נראה לבריות והם חוטאים ואינם מעלים בדעתם בשעת חימום החטא כי הוא משגיח ורואה את מעשיהם וגם הוא אל מסתתר אלהי ישראל מושיע אינו מענישם מיד כדי, שלא יתנו אל לבם כי הוא שוכן בתוכם בתוך טומאתם, כי אז לא היו ראויים גם הצדיקים לגמול טוב בהיותו נראה אליהם כעין השל, ועם היותו מסתתר ואינו גומל מיד רעה לעוברים אותם שהם ישרים בלבבותם והם זהירים מלעבור על דבריו יש להם שכר טוב והרבה בעמלם, וזה נמשך מאריכותו לרשעים אשר אינו ניכר ונראה כבודו היותו חונה שם ועכ"ז הם זהירים בכבודו כמו שזכרנו: ולפעמים אינו מאריך האל ית' לחוטא אלא מיד פוקד עליו עונש עונו, וזה לחומר העון וריבוי החוטאים בו, כמו בענין העגל ובענין המתאוננים והמתאונים ומוציאי דבת הארץ רעה שמתו מיד במגפה לפני ה', והמעוררים על הפהונה והנמשך מהם, והעם המדברים באלהים ובמשה, ובעון בעל פעור וזנות בנות מואב, וזה גם כן דמיון השל כי בזמן שהמורדים במלך וחוטאים לו הם רבים, הדבר לא יכחד ולא יעלם מן המלך ויפקוד עליהם מיד עונש עונם: וכן יש הפרש בין חטא הרבים והיחיד בענין העונש, פי היחיד ענוש קצוב וידוע בתורה, והרבים הם נענשים בעונשים מחולקים על עונות ידועים, כמו שראינו בענין התוכחות שבתורת כהנים ושבתורה, ופירשו חכמינו ז"ל במסכת שבת מיני עונות הנרמזים בפסוקים עינוי הדין ועיוות הדין וקלקול הדין ובטול תורה ושבועת שוא ושקר וחלול ה' ושבת ושפיכות דמים וע"ז וג"ע והשטת שמטין ויובלות, ועליהם חרב וביזה ודבר וסיה רעה וחרבן ביהמ"ק וגלות וכו', שהן רעות כוללות ונמורות על עונות כוללים ונמורות, כי גם שהיחיד החוטא פרטי ענוש ידוע וקצוב בתורה אם בשוגג אם במזיד, אפ"ה בהצטרף

רבים בחטא ישתנו המחשבות והפנויות בחטא, והאל ית' היודע ובוהן לבות וכליות מצרף חטא פולם ומעניש לכולם עונש הראוי כפי חטאם: וכמו שהרבים אינם יכולים לכונן לחטא אפילו חטא אחד בבת אחת אלא כל אחד כפי מה שיזדמן לו, כן כשמעניש האל ית' את הרבים על חטאים כוללים הוא נותן רינח בין העונשים הדבקים בהם, כמו שפתוב בתוכחות שבת"כ ואם לא תשמעו לי וגו' ופקדתי עליכם בקלה וגו' ונסתם ואין רודף אתכם, ונפסקות הרעות זמן מה עד אשר ישובו ואם לא ישובו פתיב ואם עד אלה לא תשמעו לי וגו' ושרתי וגו', ואם תלכו עמי קרי וגו' והשלחתי בכם וגו', ואם באלה לא תנסרו וגו' והלקתי אף אני עמכם בקרי וגו', ואם בזאת לא תשמעו לי וגו' ונאכלתם בשר בניכם וגו': והנה בדבר זה ג"כ קשות תוכחות ת"כ מתוכחות משנה תורה, כי בתוכחות משנה תורה פתיב והיה אם לא תשמע לקול ה' אלהיך וגו' ארור וגו' עד סוף כל ק' תוכחות חסר שמים אין הפסק ולא רינח ביניהן, ולכן אמר ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוה, ירצה כל הקללות זו אחר זו האחת משגת את חבירתה בלי שום הפסק: ובסוף התורה חזר להזהיר על ענין ע"ז אחר כמה אזהרות שהזהיר בה, לסבה כי כל המודה בה ככופר בכל התורה כולה, ואמר פן יש בכם וגו' אשר לבבו פונה וגו' לעבד את אלהי הגוים ההם וגו', כי עתה כשיפנסו לארץ יהיה קרוב להם יותר ענין הע"ז אשר היתה מצוייה שם יותר מהמקומות אחרים, ולכן צריכים אזהרה אחר אזהרה וראויים לעונש חמור להיות הענין בא"י, ולכן אמר לא יאבה ה' סלוח לו כמעט שנגעלו ממנו דלתי ושערי תשובה מצד החטא החמור והתעלמו מחטאו, כמ"ש והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי וגו': ובשירת האזינו ביאר קצת מגדולתו ית' וגודל טובות האל ית' לישראל ועוצם התמכרם אליו בחטאתם ורב עונשם ע"י האומות וחונק ידו לנקום נקמתם מיד הצרים אותם, החלק האחד הוא הצור תמים פעלו וגו' כי שם ה' אקרא וגו', הב' זכור ימות עולם, הג' וישמן ישרון וגו', הד' וירא ה' וינאץ וגו', הה' לי נקם ושלם וגו', מגדולתו וצדקתו יתברך נמשך להם הטובה ומן הטובה נמשך להם ששמנו ובעטו, ומזה נמשך ההשתעבדם אל העמים, ומזה נמשך נקמת העמים על אשר שעבדום בעברת זדון: וגם משכר הצדיקים והטובה הנמשכת לדורות מצדקתם יש ג"כ ראיה לעונש הרשעים, בהיות ענין הטוב שהוא המגיע לצדיק ולנמשכים ממנו על היותו צדיק והרשע אין לו חלק בטובה והיא אין להם עונש גדול מזה כי הם רוהים הטובה המגיעת לצדיקים ואין להם חלק בה, גם כי לא היה להם עונש אחר על חטאתם, וזה על דרך מ"ש הפתוב (ישעיה ס"ה) הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו עבדי ישתו ואתם תצמאו עבדי ישרה ואתם תבושו עבדי ירנוו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב ומשכר ריח תנילילו, הנה בזה הפתוב כלל כל מה שיש לאדם בו צורך בקיומו והעמדתו בזה העולם והוא המאכל והמשקה, כמו שאמר יעקב אבינו ע"ה ונתן לי להם לאכול ובגד ללבוש, כי הבגד נכלל במה שאמר עבדי ישמחו ואתם תבושו, לא אמר ואתם תתעצבו עצבו שהוא הפך שמחה להורות על פשת ההולך ערום או בבליי סחבות, וגם ענין השמחה מתיחסת לכלים ומלבושים נאים כמו שאמר על ושמחת בגגך אתה ובגך ובתך וגו' נשים בראוי להם מלבושים נאים ומגוהצים.

ויש לדעת להשכיל מזה כי בהסתפק האדם במה שהוא מספיק ודי למחזיתו ראוי שיהיה שמח ולא ירדוף אחר המותרות, שאמר עבדי יאכלו ואתם תרעבו, ענין אכילת עבדי ה'

בצדקתם מאתו הוא בהסתפקות ולא במוטרות, שְהרי אָמר וְאַתֶּם תִּרְעֵבוּ שֶׁהוּא הִיפָּךְ מה שְׁהוּא מִסְפִּיק לְקִיּוּם הָאָדָם בְּאֲכִילָתוֹ לֹא לְמוֹתָר, וְהוּא הַנִּכְלָל בְּאֲכִילָה, וְאַחַר זֹאת הָאֲכִילָה וְהַשְׁתִּיָּה אָמַר עֲבָדֵי יִשְׁמְחוּ וְעֲבָדֵי יִרְוּנוּ מִטּוֹב לֵב כְּמוֹ שְׁכַתְּבָתִּי, וּבְהַעֲדָר הָאֲכִילָה הַנִּזְכָּר וְהוּא הִרְעֵבוֹן יֵשׁ לְרִשְׁעִים צַעֲקַת פֶּאֶב לֵב וְשִׁבְרֵ רוּחַ, וְגַם בְּלִי רֵעֲבוֹן אֵלָּא בְּרֵאוֹת הַצַּדִּיקִים שְׁבַעִים מִכָּל טוֹב וְהֵם תְּאֵבִים לְכָל דְּבָר אֲפִילוֹ שִׁישׁ לָהֶם מַה לֵּאכֹל בְּצִמְצוּם יֵשׁ לָהֶם פֶּאֶב לֵב עַל מַה שְׁרֹאִים הַצַּדִּיקִים מִתְּפָרְנָסִים בְּרִינֹחַ וּבִיתֵם פְּתוּחַ לְרִנְחָה וְזֶהוּ עוֹנֵשׁ קִשָּׁה לָהֶם, וְכֵן יִרְוּנוּ הִרְשָׁעִים וְיִקְחוּ רִמְזֵ בְּנִפְשָׁם עַל עֲנִיַן הַשְּׁגָחַת הָאֵל ית' בְּטוֹבַת וְתוֹעֲלַת הַצַּדִּיקִים עַל מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, כִּי אֵינּוּ דְרָף מִקְרָה כִּי הַמִּקְרָה לֹא יִתְמִיד, וְלִזְהָ פֶתֶב יֵאָכְלוּ וְיִשְׁמְחוּ וְיִרְוּנוּ, כִּי בִתְחִלָּה יִרְאוּ שֶׁהַצַּדִּיקִים יֵאָכְלוּ וְהֵם יִרְעֵבוּ, וְאַחַר כֵּךְ יִרְאוּ עוֹד שֶׁשְׁמֵחֵם מְשֻׁקִּים נְחֻמָּדִים מְעַנְּגִים, וְאַח"כּ יִשְׁמְחוּ וְיִרְוּנוּ, כִּי בְּהִגִּיעַ פֶּל עֲנִיַן בְּפָנָי עֲצֻמוֹ הוּא רֵאָיָה עַל הַשְּׁגָחַת מֵאֵתוֹ ית', וְכ"ש בְּבוֹא שׁוּחָה וּפְחַת עַל הִרְשָׁעִים וְרֹאִים הֵם עֲצֻמָּם כִּי הַצַּדִּיקִים נִיצוּלִים גַּם כִּי הִיא מַכַּת מְדִינָה שְׁאֵז יִהְיֶה צַעֲרָם כְּפוּל וּמְכֻפָּל, כְּמוֹ שְׁקָרָה לְדוֹר הַמְּבוּל עִם נַח כִּי בְּצַדִּיקָתוֹ מְלֹט אֵת נַפְשׁוֹ וְאֵת נַפְשׁ בְּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ וְכָל הָעוֹלָם נִידוֹן בְּמֵי הַמְּבוּל, וְהֵם רָאוּ תְּשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר הִיְתָה לְנַח וּבְנָיו וְחַתָּו וּבְוֹשׁוֹ מְגֻבְרָתָם אֲשֶׁר לֹא הוֹעִילָה לָהֶם לְהַנְצִיל: וְיֵשׁ לְהַסְתַּכֵּל בְּעֲנִיַן הַשְּׁגָחַת הָאֵל ית' בְּקִיּוּם הָעוֹלָם, כִּי פֶשְׁהִבִּיא אֵת הַמְּבוּל מִיָּם עַל הָאָרֶץ רֵאָה כִּי מִצַּד מֵי הַמְּבוּל שְׁפָלָה הַפֶּל לֹא עָצַר פֶּח נַח וּבְנָיו וְנִרְעַם לְהַתְקַיֵּם בְּמֵאֲכָלָם הַהוֹנָה בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָעוֹבְרִים וְהֵם מְצַמַּח הָאָרֶץ, כִּי לֹא הִנְתָּר לָהֶם אֲכִילַת ב"ח.

וְעַתָּה אַחַר הַמְּבוּל הַתִּיר לָהֶם הַבְּעָלִי חַיִּים כְּמוֹ שְׁפָתוֹב לְנַח וּלְבָנָיו כִּיִּרְק עֵשֶׁב נִתְמִי לָכֶם אֵת פֶּל, כִּי עַתָּה גָּבַר נַח בְּצַדִּיקָתוֹ לְהַצִּיל אֵת פֶּל מִיָּנִי ב"ח, וְנֶאֱמַר לוֹ וּמִוֹרָאֲכֶם וְחַתְּכֶם יִהְיֶה עַל פֶּל חַיַּת הָאָרֶץ וְגו' פֶּל רָמַשׁ אֲשֶׁר הוּא חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאֲכִילָה וְגו': וְהִנֵּה רוֹאָה בְּעֵינָיָה כִּי הַבְּעָלִי חַיִּים הַנִּצְאָכִלִים לְכָל הָעוֹלָם שׁוֹר אוֹ כָּבֵשׁ אוֹ עֵז נִתְבָּרְכוּ בְּהַשְּׁגָחַת הַשֵּׁם שְׁאִינָם פְּלִים, גַּם כִּי בְּכָל יוֹם שׁוֹחֲטִים מֵהֶם לְאֲלָפִים וְלִרְבָּבוֹת וְהִנֵּה רְאוּי שְׁיִסּוּפוּ וְיִתְמוּ כִּי אֵינָם פְּרִים וְרָבִים יוֹתֵר מִשְׁאָר ב"ח, וְשִׁאָר הַבְּעָלִי חַיִּים הַטְּמֵאִים אֲשֶׁר אֵינָם נִרְדָּפִים מִבְּנֵי אָדָם לְשׁוֹחֲטֵם לְצוֹרֵף אֲכִילָתָם אֵינָם מִתְּרַבִּים כְּמוֹ הַמִּינִים הַטְּהוֹרִים, כִּי הַסּוֹסִים וְהַגְּמֵלִים וְהַפְּרָדִים וְהַחֲמוֹרִים גַּם כִּי הֵם נִצְרָכִים לְעֶסֶק בְּנ"א הַמְּשַׁתְּמָשִׁים בָּהֶם אֵינָם רַבִּים בְּכִמוֹת גַּם כִּי אֵינָם הוֹרְגִים אוֹתָם וְלֹא אוֹכְלִים מֵהֶם, וְאִם יֵשׁ בְּמְדִינָה אַחַת בְּמִשְׁלַל אֲלָפִים סוֹסִים יֵשׁ כְּנֶגְדָם בְּמִשְׁלַל אַרְבַּעַת אֲלָפִים בְּקָר וְעֶשְׂרֵת אֲלָפִים כְּבָשִׂים וְעֵזִים קִיָּמִים, מְלַבֵּד מַה שְׁשׁוֹחֲטִים מֵהֶם בְּכָל יוֹם בְּרִיבּוּי, וְכְמוֹ שְׁרֵאִינוּ בְּבִינֹת מְדִינָה אֲשֶׁר בְּזוֹ עִם הַצֶּבֶא צֶאֱן תִּרְע"ה אֶלְף וּבְקָר ע"ב אֶלְף וְחֲמוֹרִים ס"א אֶלְף, לְעוֹלָם הַטְּהוֹרִים מְרֻבִּים עַל הַטְּמֵאִים, וְמַה שְׁאָמַר רַבִּי פ' אֵלּוֹ טְרַפּוֹת (ס"ג) גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנָי מִי שְׁאָמַר וְהִנֵּה הָעוֹלָם שְׁבַהֲמָה טְמֵאָה מְרֻבָּה יוֹתֵר מִן הַטְּהוֹרָה לְפִיכָף מְנָה הַפְּתוּב בְּטְהוֹרָה, וְזֶה לְעֲנִיַן מִינֵי הַטְּמֵאָה שֶׁהֵם מְרֻבִּים מִמִּינֵי הַטְּהוֹרָה אֲבָל פְּרָטִי מִינֵי הַטְּהוֹרָה מְרֻבִּים עַל פְּרָטִי מִינֵי הַטְּמֵאָה, וְהִרִי פְּלָבִים וְחַתוּלִים וְדוֹמִיָּהֶם אַע"פ שֶׁהֵם יוֹלְדִים לְפַעְמִים שְׁשָׁה בְּכָרִס אֶחָד אֵינָה מִתְּרַבִּים וְהֵם מוֹעֲטִים כְּנֶגֶד הַסּוֹסִים וְהַחֲמוֹרִים וְהַגְּמֵלִים אַע"פ שְׁאֵינָם יוֹלְדִים אֵלָּא אֶחָד אֶחָד, הַטַּעַם לְפִי הַטַּעַם כִּי מִינֵים הַטְּמֵאִים אֲשֶׁר הֵם נִצְרָכִים לְבָנֵי אָדָם יֵשׁ לָהֶם בְּעָלִים וְהֵם מְוַשְׁגָּחִים מִבְּעֻלָּתָם וְגִידוּלָם וּמְזוּנוּתָם מַה שְׁאֵינּוּ כֵּן בְּכָלִבִּים וְחַתוּלִים וְדוֹמִיָּהֶם, אֲבָל בְּרִיבּוּי הַטְּהוֹרִים מִן הַטְּמֵאִים הַמְּתַעֲסָקִים בָּהֶם אֵין טַעַם

זה מספיק פי פולם יש להם בעלים שמשגיחים עליהם בלידתם וגידולם ומזונם ועכ"ז הטוהורים רבים כמ"ש, ולכן אני נותן טעם לפי הסברא ולפי קבלת התורה, לפי הסברא פי הם מושגיחים יותר מלמעלה, פי יש בהם תועלת בחייהם ובמותם, בחייהם בבהמה דקה גינה וחקלפה, ובגסה עבודה וחקלפה, ובמותם על ידי שחיטה הם נאכלים לכל אדם בכל מאכל, מה שאין פן בטמאים המשמשים האדם לרכיבה ולמשא, פי פינון שאין תועלתם כ"כ אין פרטי מיניהם מושגיחים מלמעלה שיתרבו כמו הטמאים, ולפי קבלת התורה שפא במצות נח בהכניסו לתובה מקל החי מקל בשר שנים מפל תביא אל התיבה וגו', ומפל הבהמה הטוהורה שבעה שבעה לפי שהיה עתיד להתיר להם הבשר בצאתם מן התיבה והיה צריך שיהיו הטוהורים רבים, לכל הצרכים אשר יש בהם תועלת בחייהם ובמותם כמו שכתבתי, גזרה חקמתו ית' בעת פניסתם לתובה שיהיו שבעה שבעה מן כל בהמה טוהורה וב' מן הטמאים, ובצאתם מן התיבה למשפחותם פרו ורבו משם והלאה לפי הטבע פל אחד פפי ערפו אחת ושבע, מן הטמאים זוג אחד בשנה אחת הוליד זוג אחד שניים, מן הטוהורים ז' זוגים הולידו שבעה אחרים או כפלים, וכן בכל שנה ושנה נתרבו הטוהורים לפי ערפם הראשון המרובים אשר יצאו מן התיבה והטמאים לפי ערפם הראשון המועט אשר יצאו, ובזה יש רמז לשכר הצדיקים אשר היו אז נח ובניו שזכו שיפרו וירבו על ידם המינים הטוהורים אשר בהם רוב צרכי בני אדם, ועונש הרשעים אשר היו קודם המבול שלא זכו .

לקח כמו שזכר למעלה: פרק חמשים והעיקר הי"ב פתב הרב ז"ל ימות המשיח, והוא להאמין ולאמת שיבוא ולא יחשוב שיתאחר, אם יתמהמה חפה לו, ולא ישים לו זמן ולא יעשה לו סברות במקראות להוציא זמן ביאתו, והחכמים אומרים תפוח רוח של מחשבי קציו, ושיאמין ויחשוב שיהיה לו יתרון ומעלה וכבוד על כל המלכים שהיו מעולם כפי מה שנבאו עליו פל הנביאים ממש רבינו ע"ה עד מלאכי ע"ה, ומי שהסתפק אצלו או נתמעט אצלו מעלתו פפר בתורה שיעד בו בתורה בפירוש בפ' בלעם ופ' אתם נצבים, ומפלל יסוד זה שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד, וכל החולק על המשפחה הזאת פפר בשם הש"י ובדברי נביאיו, ע"כ לשון הרב ז"ל בעיקר זה פרק חלק: האמונה בעיקר הזה אינה פאמונה בשאר העיקרים המצויין בכל זמן שיש ראיה עליהם מדברים ההווים בעולם וכפי מה שנתבאר בכל אחד מהם, אבל הוא בדבר העתיד ואין עליו ראיה פי אם פאמונת התורה לבד, ולכן הנהיר עליו הרב ז"ל להאמין ולאמת שיבוא ולא יחשוב שיתאחר אם יתמהמה חפה לו, פמאמר הנביא ע"ה, פי מה שלא הוגבל זמנו יכול להיות בכל זמן בין קרוב או רחוק, והבלתי מאמין לזמן קרוב ג"כ לא יאמין לזמן רחוק, וגם אם יגביל לו זמן בעבור הזמן אשר גבל תמעט אמונתו לעתיד, וכן אם יגביל לו זמן לא יאמין ביאתו קודם הזמן שהוא ואם בזמן שהגביל לו פפי דעתו לא פא לא יאמין ביאתו לזמן שאינו מוגבל לו פפי דעתו, ולכן האמונה היא שלא יחשוב שיתאחר פי אין, לו זמן מוגבל ואפשר בכל יום ביאתו, כמו שאמר הכתוב היום אם בקולו תשמעו, וגם שנתאחר הרבה מן הזמן יהיה לו יותר תקנה פי הוא קרוב יותר מהזמן שעבר, וכמו שאמר הכתוב אם יתמהמה חפה לו, פי האחרור הוא סבה לשתחפה לו יותר, ומ"ש הכתוב פי בוא יבוא ולא יאחר פי בזמן ביאתו לא יאחר ולא תהיה ביאתו באחרור וזהו פפל בוא יבוא: וכמו שהעיקרים הראשונים הם לעולם מזמן נתינת התורה, פן עיקר זה הוא

כמותם, ולזה כתב הרב ז"ל ושיאמין שיהיה לו יתרון ומעלה וכבוד על כל המלכים שהיו מעולם, כי האמונה זו היא אפילו שאין להם לישראל שיעבוד מלכות יש להם שכר באמונה זו, ויהיה קיום וחיזוק לתורתנו הקדושה בהתקנים עיקר זה מפמה פנים: הראשון שיתקיימו כל הפתובים שבתורה ונביאים וכתובים המייצעים על עיקר זה ברמז או בפירוש, וכל עוד שהם בכח יש לאומות פתחון פה על תורתנו ומטילים בה פגם ופקפוק, וכשיתקיימו היעודים שנומרו בביאת הגואל בפועל אז כל האומות יאמתו דבר התורה ויעבדו את ה' שכם אחד, כדכתיב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד: שנית יהיה חיזוק לכלל ישראל בקיום התורה ומצותיה, כי יש בכל הדורות בישראל קצת קטני אמונה בקצת מצות אשר יפקפקו בהן מצד מה שיפקפקו בגאולה העתידה בהיותה מתאחרת עידן ועדנין ופלא עידן לפי קוצר דעתם, וכשיגיע הזמן ותתקיים יהיה לכולם לב חדש ורוח חדשה לקיים את כל דברי התורה: שלישית יהיה קיום וחיזוק לתורה שיתקיימו מצות הפתובות בתורה אשר לא נתקיימו עדיון וקיומן תלוי ועומד בביאת הגואל, כמו תוספת ג' ערי מקלט, כמו שפתוב ואם ירחיב ה' אלהיו וגו' ויספת לה עוד ג' ערים וגו' וכן מחיית זרע עמלק שלא נתקיים עד עתה ויתקיים לעתיד, כי לא יהיו נכללים בכלל שאר העמים אשר יקראו כולם בשם ה', כי גם הם לא יקראו בשם השם אם לא בסיוע אלהי כמו שפתוב כי אז אהפוך אל עמים, ואת עם עמלק לא יסייע כי כבר קדם לו ייעוד המחייה ולא עשה כן לכל גוי: הרביעית והיא העיקרית יותר מן הראשונות, היא המצאת שמו בכל העולם וכמו שכתבו והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה', גדולתו הוא שידעו כל הגוים כי הוא ברא העולמות ואין צור פאליהינו, וקדושתו הוא שמתנהג עם ברואיו בחסד ורחמים ואין קדוש כה' כי אין בלתו, שיכירו וידעו כולם כי אין בלתו, והודעת שמו הוא שידעו כי כל מה שיארע בעולם אם טוב ואם רע הפל מאתו ית'.

ומפני כי בענין ההשגחה יפול ספק בלבנות בני אדם לתלות אותם על דרך המקרה כפי הזמן וכפי המעשה, לזה אמר לעיני גוים רבים, כי יהיה הדבר גלוי לעינים מבלי ספק, וחסר ואמר וידעו כי אני ה', כי עתה ידונו וידעו למפרע כי בכל הזמן העבר כל מה שאירע היה מאתו ית': עוד ירמז הפתוב אלו הד' פנים שיהיה בהם חיזוק לתורה בהתקנים עיקר זה, על הראשון אמר והתגדלתי בקיום היעודים, על הב' והתקדשתי בקיום התורה ומצותיה אפילו אותם שהיו מפקפקים בקצת מצות, על הג' ונודעתי לעיני גוים רבים הודעתו היא בתשלום קיום מצות התורה אשר לא נתקיימו בזמן העבר, בפרט מחיית זרעו של עמלק שיהיה דבר מפורסם לעיני כל הגוים, ולכך אמר לעיני גוים רבים ולא אמר לעיני כל הגוים, כי ראשית גוים עמלק והוא לא יזכה להשביע עינו לראות בהצלחות אלו, וטרם יפרת: ועיקר הנה עם היותו אמת ונכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשותו, הוא יקר ותיקר מלהביא עליו ראיה מן הסברא ומן המוחש כמו שהבאנו בשאר העיקרים, והראיה הברורה עליו היא מן הקבלה אשר נשתלשלה לנו מפי אבותינו והיותה נרמזת בתורה נביאים וכתובים, ועם כל זה נחפש להביא ראיה מן הסברא ומן המוחש כשאר העיקרים, כי הדבר המקובל והאמתי לא תחסר כל בה לא יבצר ממנה מאמת השכל: ולזה נאמר כי הראיה הלקוחה מן השכל והסברא היא, כי ידוע כי האל יתב' ברא את העולם להראות את כבוד גדלו וידו החזקה בפני כל ברואיו,

וּלְמַן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ לֹא נִהְיָה כְּדָבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה וְלֹא נִשְׁמַע כְּמוֹהוּ, כִּי מִה שִׁשְׁמָעוּ כָּל הָאֲנוּמוֹת גְּדוּלַת הָאֵל ית' בִּיצִיאַת מִצְרַיִם וּבְמַתַּן תּוֹרָה לֹא הָיָה אֵלָּא לְפִי שְׁעָה, וּמִפְּנֵי שְׁמוּעָה זוֹ לֹא רָפוּ יְדֵיהֶם מִלְעַבְדוֹת הָעֲבוֹדוֹת הַזְרוֹת אֲשֶׁר הִנְרָגְלוּ בְּהוֹן מִקְּוֹדֶם, וּמֵאֵז נֶעַד עִתָּה לֹא פָּסְקָה זְנוּחַת ע"ז מִפִּי רַבִּים, וְגַם כִּי קִצַּת הָאֲנוּמוֹת נִתְקַרְבוּ אֶל הָאֲמַת בִּידִיעַת מִצִּיאוֹת הָאֵל ית' וְהִשְׁתַּחֲוּוּ עַל בְּרוּאֵיו, לֹא הִגִּיעוּ לְהַפִּיר גְּדוּלַתוֹ ית' וּלְהִתְקַרֵּב אֶל דַּת הָאֲמַת וּמִרְאִים כִּי אֵת ה' הֵם יִרְאִים וְאֵת אֱלֹהֵיהֶם הֵם עוֹבְדִים, וְלִכֵּן לֹא נִשְׁלַמָּה עַד יְיָ כּוֹנֵנַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם עַד שִׁיתְקַרְבוּ כֹּלָם אֶל דַּת הָאֲמַת, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב כִּי אֵז אֶהְפֹּנֶה אֶל עַמִּים שְׂפָה וּגּוֹ' וְלִעֲבָדוֹ שְׂכָם אֶחָד, בְּאֶמְרוֹ כִּי אֵז נִרְאָה כִּי עַד עִתָּה לֹא נִהְיָה, וְאָמַר לְקַרְוֹא כֹּלָם בְּשֵׁם ה' וְלִעֲבָדוֹ שְׂכָם אֶחָד מֵה שְׂלֵא נִתְקַיְיִם בְּכָל הַזְּמַנִּים הָעוֹבְרִים, וְאֵז יִקְרָאוּ כֹּלָם בְּשֵׁם ה' בְּעַת צְרָתָם וַיַּעֲבָדוּ אוֹתוֹ בְּשִׁמּוֹר מִצְוֹתָיו כֹּלָם יַחַד, לֹא כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים לְשַׁעֲבֵר, כִּי גַם שִׁקְצַתָם הָיוּ עוֹבְדִים לְשֵׁם ה' וּמוֹדִים מִצִּיאוֹתוֹ וְעַבְדוּתוֹ, כֹּל אֶחָד הָיָה עוֹבְדוֹ מִיְּחֻדָּת לֹא רָאִי זֶה כְּרָאִי זֶה וְכוּלָן שְׂלֵא כַּדַּת מִשְׁעָה, וְאֵז תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה שְׂכָם אֶחָד לְכֹלָם יַחַד בְּדַת מִשְׁעָה"ה: וְלִזֶּה אָמַר הַפְּתוּב (יִשְׁעָיָה מ"ג) כֹּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרִאֲתוֹ יִצְרָתוֹ אֶף עֲשִׂיתִיו, כִּי כָּל מִה שֶׁבָּרָא הָאֵל ית' בְּעוֹלָמוֹ לֹא בָּרָאוּ אֵלָּא לְכְבוֹדוֹ וְצָרִיף שִׁיתְקַיְיִם בְּזִמְנָן מֵה, וְעַד עִתָּה לֹא נִתְקַיְיִם כִּי כָּל זְמַן שְׂרַבִּים עוֹבְדִים ע"ז אִיָּה כְבוֹדוֹ, וְכָל זְמַן שֶׁהֵם מְכַעֲסִים אוֹתוֹ בְּשִׁאֵר הַתּוֹעֵבוֹ' אִיָּה מוֹרְאוֹ, וּבְזִמְנָן הַגְּאוּלָּה כֹּלָם יִהְיוּ נִקְרָאִים עַל שְׁמוֹ כִּי יִפְרָתוּ שֵׁם הַבְּעֵלִים מִפִּי הָעַמִּים וְלֹא יִקְרָאוּ עוֹד בְּשֵׁמֶם עַל שֵׁם הַשָּׂרִים הַמִּיְּחֻדִּים לָהֶם מִלְּמַעְלָה, אֵלָּא כֹּלָם יִקְרָאוּ עַל שֵׁם הָאֵל ית' בְּתַבְרִיף שְׂכָלָם יִקְיָמוּ תוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתָיו, וְאֵז לְכְבוֹדִי בְּרִאֲתוֹ, וּכְפִי שֶׁאָמַר הַפְּתוּב כִּי אֵז אֶהְפֹּנֶה אֶל עַמִּים וּגּוֹ', אָמַר כָּאֵן יִצְרָתוֹ אֶף עֲשִׂיתִיו, כִּי הָאֲנוּמוֹת אֲשֶׁר הִנְרָגְלוּ מִיָּמֵי עוֹלָם בְּעַבְדוֹת זְרוֹת וּמִשְׁנִיִּים קַדְמוֹנִיּוֹת בְּתוֹעֵבוֹת גְּדוּלוֹת אִיָּה יַעֲבָדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֵת ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאִיָּה יִפְנֹעַ לְכַבֵּם הָעֶרֶל לְעַבְדוֹ אֵת ה', אִם לֹא שִׁיִּהְפֹּנֶה הָאֵל ית' בְּכוֹעֵל אֵת לְבָבָם לְהַטִּיב, וַיִּהְיֶה יוֹצֵר וּבוֹרֵא אוֹתָם וְעוֹשֵׂה אוֹתָם מִתְחַלֵּת תּוֹלְדוֹתָם אוֹתָם שִׁיְוֹלְדוּ בְּזִמְנָן הַהוּא שִׁיְהָיו מוֹכְנִים לְעַבְדוּתוֹ ית' בְּלִימוֹד הַתּוֹרָה וְאֲמוּנַת שְׂרָשִׁיָּה וּבְמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, וּז"ש הַפְּתוּב יִצְרָתוֹ אֶף עֲשִׂיתִיו לְרִמּוֹז אֵל שְׁנֵי הַדְּבָרִים: וְכֵן נִרְמַז בְּזֶה הַפְּתוּב עֲנִיִן הַבְּרִיאָה הַרְאֵשׁוֹנָה שֶׁנֶּאֱמַר בַּה בְּרִיאָה יִצִּירָה עֲשִׂיָּה, וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֵת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ וּגּוֹ' וַיִּצֵּר ה' אֱלֹהִים אֵת הָאָדָם, וְאָמַר קוֹדֶם נַעֲשֵׂה אָדָם בְּצַלְמִנוּ, וְאָמַר כֹּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי עַל שֵׁם זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיִּקְרָא אֵת שְׁמֵם אָדָם, כִּי כְּמוֹ שֶׁבָּרָאוּ בְּצַלְמוֹ כֵּן קָרָאוּ אָדָם עַל שְׁמוֹ, וְלִכְבוֹדִי בְּרִאֲתוֹ הוּא מ"ש הַפְּתוּב וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֵת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, וּמִפְּנֵי שֶׁהַזְּכִיר צִלְמוֹ בְּבְרִיאָה אָמַר וְלִכְבוֹדִי בְּרִאֲתוֹ וְהוּא כְבוֹד צִלְמוֹ, יִצְרָתוֹ הִיא הַיִּצִּירָה שְׂאֵמָה"כ וַיִּצֵּר ה' אֱלֹהִים, וְאָמַר אֶף עֲשִׂיתִיו עַל מ"ש הַפְּתוּב נַעֲשֵׂה אָדָם, וּמִפְּנֵי זֶה צָרִיף לְתַקַּן בְּרִיאַת הָאָדָם בְּסוּף הַיָּמִים שִׁיְהָיו כֹּלָם מוֹכְנִים בְּטַבְעָם לְעַבְדוּת הָאֵל ית' כְּדִי שִׁתְּוֹשְׁלֵם כּוֹנֵנַת הַבְּרִיאָה: וְלִכֵּן אָמַר הַפְּתוּב (עוֹבְדֵיָה א') וְהָיָה ה' לְמִלְּךָ עַל בְּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד, כִּי עַד עִתָּה בְּכָל הַזְּמַנִּים הָעוֹבְרִים כְּבִיכּוֹל לֹא הָיָה מִלְּךָ עַל כָּל הָאָרֶץ, כִּינֵן שְׂרַוְבָם הָיוּ עוֹבְדִים הַבְּעֵלִים וְהַעֲשֻׁתָרוֹת וְהָיוּ נִמְסָרִים תַּחַת מְמִשְׁלַת שְׂרִי מַעְלָה, וּבְזִמְנָן הַגְּאוּלָּה שִׁיתְקַרְבוּ כָּל הָאֲנוּמוֹת אֶל דַּת הָאֲמַת אֵז תִּסְתַּלַּק שְׂרַרַת הַשָּׂרִים מִעֲלֵיהֶם וַיִּסְתַּוְּכְפוּ כֹּלָם תַּחַת כֹּנְפֵי הַשְּׂכִינָה וַיִּהְיֶה ה' עֲלֵיהֶם ג"כ לְמִלְּךָ בְּכָל הָאָרֶץ, וְאָמַר בְּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד, כִּי בְּבְרִיאָה הַרְאֵשׁוֹנָה הַזְּכִיר שֵׁם אֱלֹהִים בְּכָל שְׁשַׁת הַיָּמִים כִּי הִפֵּל נִבְרָא בְּמַדַּת

הדין ואח"כ שפתח מדת רחמים למדת הדין, כמו שכתוב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, ועתה ביום זה יהיה הכל מדת רחמים, פי יבולע המנות לנצח וגו' ויסיר לב האבן, ולזה אמר יהיה ה' אחד ושמו אחד, פי כמו שיהיה הוא ית' נקרא אחד בכל הגוים שיחזרו אל דת האמת, כן יהיה שמו אחד והוא ה' במדת רחמים פי לא יהיה מדת הדין כלל, ולא בשתוף לה מד"ר אלא הכל רחמים והוא שם בן ד' אותיות: ומפני פי בכל השנים ג"כ הוא ית' מלך על כל הארץ, וכמו שאמר הכתוב (תהלים י') ה' מלך עולם ועד שמשמעו על כל האומות לעולם לכן אמר פי מה שיהיה ה' למלך על כל הארץ ג"כ עד עתה היה, אלא בערף מה שיהיה עתה אחד ושמו אחד כפי מה שגזכר למעלה הוא שאמר פי יהיה ה' למלך, ויש הפרש בין היותו מלך עד עתה למה שיהיה, פי מה שיהיה עד עתה הוא כמולכים בכיפה בעוה"ז התחתון שקצתם הם מקבלים מלכותו וגזרותיו והם תחת ידו, ורבים והם הרחוקים ממדינת מלכותו הם מקבלים עליהם להיותם משועבדים לו ונותנים לו מס על פרחם ועושים פרוצונם בכל עריהם, אותו הם יראים ואת נימוסייהם הם עובדים, וכן הם האומות עד עתה שהם ממליכים אותו ואת אלהיהם הם עובדים, ומה שיהיה מלך לעתיד הוא על כל בשנה פי כולם ידעו את ה' ויעבדוהו שכם אחד, וכן אמה"כ בשירת הים מקדש ה' כוננו ידיו ה' ימלוך לעולם ועד, כשיראו האומות שבתכונתו יתכונן בית המקדש על ידיו ולא יהיה מעשה ידי אדם ולא יעלה בידם להחריבו כמו שעשו בשנים הראשונים בעונותיהם של ישראל, אז יסתופפו תחת כנפיו ויהיה מלך לעולם וכאלו אז ימלוך לעולם ועד: ומצאנו בכתובים ה' מלך עולם ועד, ה' מלך תגל הארץ, וסדרים חכמים יחד בתפלות עם הכתוב בתורה ה' ימלוך לעולם ועד, פי הם רומזים למציאות האל יתברך שהוא הנה ונהיה ויהיה, וכן הוא רומז על השגחת האל ית' בעוה"ז, ועל פי חידוש העולם ובראו מאין, ועל זמן הישועה ותחיית המתים, פי אז תהיה מלכותו פולקת על כל עמי הארץ הנמצאים בדור ההוא, ועל כל הדורות העוברים אשר לא היו צדיקים ותמימים בדורותיהם ואותם שהיו עובדי ע"ז, ועתה בזמן התחייה יקומו כולם ויפירו פי הוא מלך על כל העולם, וקצתם יתקיימו בתחייתם אם יהיו ראויים וקצתם יחזרו לעפרם כשהיו אם לא יהיו ראויים אחר שיראו ויבשו.

ויהיה סדר חיבור אלו הכתובים כה, פי קודם משיג ומאמין האדם ההונה ביימיו ביכולת והשגחת האל ית' על בראיו, ואח"כ משיג מה שהיה לפניו, ומהם ישיג ויאמין על שיהיה אחריו, ולהיות משה רבן של נביאים הונכר בשירתו ובתחלת נבואתו שהשיג מה שיהיה באחרונה באמרו ה' ימלוך לעולם ועד, רומז לזמן הגאולה והתחייה, פי בגאולה ראשונה שהיא יציאת מצרים נרמזה גאולה האחרונה במה שאמר ה' ימלוך לעולם ועד, כלומר גם פי עתה הוא מלך על ישראל שהוציאם בכחו הגדול ממצרים מבית עבדים ועשאו עבדיו ולא עבדים לעבדים, עוד ימלוך יותר על עם רב מהם בזמן הגאולה, ויהיה המלוכה הריא בלי הפסק אלא לעולם ועד, לא כגאולה זו שיש ויש אחריה שיעבוד מלכיות, וכאלו כביכול אינו מלך עליהם בזמן השיעבוד פי גלו לבבל שכינה עמהם וכו', וכן נרמז ענין תחיית המתים בגאולה זו בפסוק זה, פי האל ית' יעד לאברהם אבינו ע"ה במעמד בין הבתרים ודור רביעי ישובו הנה, ונהיה ראוי שיתקיים בכל הדור הנמצא בזמן יציאת מצרים, ולסבת היותם בלתי ראויים לא נתקיימה הגאולה אלא בחומשם או באחד מחמשים או אחד מת"ק ורצה האל ית' שיתקיים יעדו הטוב לעתיד לכל הדור ההוא

הרביעי שהיו עם רב כמו שגזפר, ולכן אמר פאן ה' ימלוך לעולם ועד, פלומר עתה לא מלך כי אם על חמש הדור שהוא או אחד מתמשים או מת"ק, ואז ימלוך על פולם בבת אחת בזמן התחיה, והראיה על זה כי אותם שיצאו שלשים שנה קודם הזמן והיו ראויים אלא שרנו לקרב את הקץ קודם זמן ונהרגו, ועל ששמו בפועל לקיים היעוד זכו לתחיה בזמן יחזקאל בבקעת דורא, ומפני שקדמו בזמן שיעבוד שלא הגיע העת לא זכו לתחיה בזמן שהיו ישראל בגאולה והמעלה אלא פשהתחילו להשתעבד בשיעבוד בכל בזמן יחזקאל, ולכן בזמן התחיה יחיו ג"כ רבוא רבואות אלו הנכנסים בכלל היעוד הגזפר, כי גם שלא היו ראויים ליגאל אז מצד רשעם, אינם בכלל הפושעי אשר אינם ראויים לתחיה מפני שלא ניתנה אז התורה עדיין ולא היו ראויים ליענש על מה שעברו והיו פגויי הארץ ועשו כמעשה ארץ מצרים אשר ישבו בה, אבל לענין הטובה לגאול אותם בכלל הפשרים לא היו ראויים, ובקבלת עונש חטאתם אשר עברו על מצות בני נח רצה הקב"ה לזכותם להיותם בני אברהם יצחק וישראל כדי שיזכו לתחיה באחרית הימים ויתלוו אל האבות בתחיה, כי הם מתיחסים אליהם בכמו שלא הגיעו לזמן קבלת התורה ועל זכותם נשענו בתחייתם, וכולם היו תל אחד בקבורה בת"ל שנים שמימי היעוד מעמד בין הבתרים עד זמן יציאת מצרים, וכן יהיו תל א' בתחיה ויצטרף זכות האבות לריקנין שבהם ויהיו פולם מלאים מצות פרמון מזכות האבות והשבטים ובניהם ובני בניהם הישרים בלבותם אשר בזה יתקיימו לעתיד, כי פולם היו בלתי מצויים בקיום התורה, וגדולת אותם שהיו בלתי מצויים ועושים תגדיל אז אותם שהיו בלתי מצויים ואינם עושים, כי פולם תל אחד היו ויעמדו נד אחד לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד: ונתזרזר אל הענין והוא הבאת ראיה מהסברא לביאת המשיח מלבד מה שהובא, ונאמר כי אחר שישראל נבחרו להיות לעם לה' בקבלת התורה ומצותיה, צריך שיהיו ידועים וניכרים כי הם עם הקודש ברוכי ה' בהיותם מושלים מים עד ים, למעלת התורה כי היא גברה על כל הדתות ואמתית מפל נימוסי הגוים, והבלתי מאמינים בה צריך שיהיו נכנעים למקיימים אותה, ובכל זמן שהיה מלכות לישראל אפילו בזמן שלמה המלך ע"ה שהיו איש תחת גפנו ותחת תאנתו עדיין היו האומות מחזיקים בדתם ובמלכותם ולא היו מחשיבים את ישראל ולא את דתם, ולכן יגזור השכל כי האל יתברך אשר בחר באבות ובזרעם אחריהם ונתן להם תורתו, שירים וינשא אותם על כל העמים בזכות התורה שקבלו עליהם מה שלא רצו שום אומה ולשון לקבל אותה, וכמו שהיא אדון כל הארץ וברא כל העולמות לכבודו, כן ישים את ישראל לראש על כל העמים, ועמדו זרים ורעו צאנם ובני נכר אפריהם וכורמיהם, מעצמם יעמדו להיות משמשים את ישראל ולהיות אפריהם וכורמיהם, וזה לא יתכן להיות בדרך טבע כי אם ע"י נס, שיקים האל גואל לישראל והוא משיח בן יוסף אשר ילחם מלחמות ה', ואחריו משיח בן דוד שינוח עליו רוח ה' רוח חכמה וגו' עד וברוח שפתינו ימית רשע, ולא ישאו עוד גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, וכמו שהאריכו הנביאים ע"ה ביעודי זמן הגאולה: פרוק אחד נחמשים הראיה מן החוש קשה להביאה, כי לא נתברר בחוש ביאת המשיח כי עדיין לא בא ולא אכלוהו בשום זמן אפילו בימי חזקיהו כמאמר הלל, ואם כל זה תיקל גבורת הבאתה בעיני משאר הגאולות אשר נתראו בחוש, כמו יציאת מצרים שכתוב ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה וגו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, ונאמר למשה פשנשלח

להוציאם וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו וגו' אל ארץ זבת חלב ודבש וגו', ונאמר בהוציאם את העם ממצרים תעבדון את האלהים מן החר הזה, ונתקנים הפל הוציאם ברכוש והעבודה בהר המצויין והביאה לא"י והיותה זבת חלב ודבש, והיה קיום יעוד זה באותות ובמופתים ובקד חזקה ובזרוע נטויה, ויש ממנו ראיה מן החוש כי הגאולה העתידה המיועדת בנסים ובנפלאות גדולים מהם תתקיים כמו שנתקיימה זאת, וגם כן יש ראיה מן החוש משאר הגאולות אשר נגאלו ישראל בשאר השועבדים אשר נשתעבדו, אלא שגאולת מצרים היא דומה יותר לגאולה העתידה בריבוי הנפלאות אשר נעשו בה, גם כי אין להם ערך אל הנסים ונפלאות אשר יהיו בימים ההם, וכמו שאמר הנביא ע"ה (ירמיה ט"ז) לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה וגו' מארץ מצרים וגו' אשר העלה מארץ צפון וגו', ועל זה אמר הנביא (מיקה ז) כימי צאתה מארץ מצרים אראנו נפלאות, והוא נודע כי הנפלאות אשר יראנו הן רבות באיכות וכמות יותר מנפלאות מצרים, אלא הפנונה היא להביא ראיה מן החוש, כי כמו שהראנו נפלאות בימי צאתנו ממצרים נהיה בטוחים ג"כ בביאת הגואל המשיח, כי משם ראיה כי גאולת מצרים היא דומה יותר משאר גאולות לגאולה העתידה, ולז"א אראנו נפלאות כי שניהם דומות זו לזו בריבוי הנסים והנפלאות כמו שפכתתי: ותשוב תתפלא בענין הנסים והנפלאות המיועדי להיות בזמן הגאולה, כי הוא מן ההכרח שיהיו נסים ונפלאות גדולים ונאמנים כנסי מצרים לעין פל, אשר לא יספיק בהם לומר שהם בדרך חכמה או מכשפות כמו שהיו חושדים פרעה וחכמיו את משה ואת אהרן, וביאור זה כי ריבוי הנסים והנפלאות שנעשו במצרים הוצרכו משני פנים, האחד מצד ישראל שהיו בלתי מאמינים, ומצד פרעה ומצרים, אם מצד ישראל הוא ידוע כי הם לא היו מאמינים בגאולה כי אם קצת מיעוט שבהם שהיתה להם זכר מסורת מיד אביהם שיהיו נגאלים בלשון פקידה, וגם ראינו כי לא מצד תשובה נגאלו כי לא שבו בתשובה ולא צעקו לה' לשישוב להם וירפאם, ומה שצעקו לא היה מצד תשובה אלא מצד העינוי כמו שצועק הפוכה על מכתו מצד צערו, וכמ"ש ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה, כי לא צעקו אלא מצד אנסת וצער העבודה, ואף גם זאת הצעקה לא היתה לאל יתברך כי אינו פתיב ויצעקו אל ה', ועכ"ז עלתה צעקתם אל האלהים ושמע נאקתם אשר היו נואקים מצד העבודה, וזכר להם ברית אבות כמו שכתוב ויזפור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב, ולא כן היו הגאולות אשר נגאלו ישראל מן השועבדים אשר היו משועבדים תחת האומות, שהרי בספר שופטים על מה שעברו על מאמר ה' והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם ואבדתם וגו' והתנחלתם וגו' והם לא כן עשו, פתיב ולא הוריש מנשה את בית שאן ואפרים לא הוריש, וכן בזבולן ואשר ונפתלי, והיה סבה שלחצו האמורי את בני דן, והיה בזה קיום תחלת יעוד והיה אשר תותירו מהם לשפים בעיניכם ולצנינים בצדיכם וגו', וכתוב ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים ואמר אעלה אתכם וגו', ויהי פדבר מלאך ה' את הדברים האלה וגו' וישאו העם את קולם ויבכו וגו' ויזבחו שם לה', וכתוב אח"כ ויעשו בני ישראל הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים וגו', כי עתה מה שעשו מענין אשר לא הורישו את הפנעני היה רע להם ולעיניהם וכמו שכתוב לשפים בעיניכם, אבל מה שעשו עתה היה רע בעיני ה' וגו' והוא עבודת הבעלים והעשתרות, ולכן חרה אף ה'

בהם ויתנם ביד שוטים וגו' והיה מקים להם שופטים להושיעם, ואח"כ ביאר בפרט ענין חטאתם והשופט אשר היה מושיע אותם כשהיו צועקים אל ה' כמו שכתוב ויצעקו בני ישראל אל ה' ויקם להם מושיע את עתניאל בן קנז, והוסיפו לעשות הרע וחיזק עליהם את עגלון עד אשר צעקו אל ה' והקים להם מושיע את אהוד בן גרא, וכן עד כמה פעמים פתיב בהם שצעקו אל ה' והוא ענין התשובה מאשר חטאו בו ובזה היו נושעים, ולא כן היה תשובת ישראל ממצרים כי לא נגאלו בתשובה אלא בזכרון ברית האבות, והענין הוא כי לא היו מעלים אל לבם ענין עונם רפואת התשובה לחטאם וגם לא היו מחשיבים עצמם לחוטאים ולא היו משימים עצמם רשעים, כי לא נצטוו עדיין בשום מצוה לשיעשו על עברם עליה אלא מה שהיה להם מסורת מאבותם שהיו שומרים מצות ה' והיו בלתי מצוונים ועושים, וענין מה שזכו יוצאי מצרים להיות נגאלים ולא אחיהם הרבים מהם והם אותם אשר מתו בשלשת ימי האפילה, אשר אלה היו אחד מחמשה או אחד מחמשים או אחד מת"ק מהם, כי המתים היו רשעים ולא היו מוכנים לשוב ולא לקבל את התורה המיועדת להם אז, כמה שאמר הקב"ה למשה בהוציאה את העם ממצרים תעבדו את האלהים על ההר הזה, ואלו שנשארו לא היו רשעים במעשיהם כמו אלה והיו מוכנים לקבלת התורה, והם דור המדבר אשר להם ניתנה תורה למורשה: ואחר שנתבאר כי יוצאי מצרים לא נגאלו בתשובתם אלא בתסדי ה' וזכרו ברית האבות היותם נכונים לקבלת התורה, והדורות הבאים בימי השופטים ואחריהם לא היו נגאלים אלא בתשובה, א"כ היה צורך גדול ענין ריבוי הנסים והנפלאות במצרים לשיאמינו ישראל בגאולה העתידה לבוא להם, וגם לנקמת מצרים על מה שהרעו להם, והנה האותות הראשונים אשר נצטווה מרע"ה לעשות היה בשביל ישראל ועליהם האמינו כמ"ש ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את ענינם ויקדו וישתחוו, והאותות שנעשו בביאת המכות היו צריכים לסבת ישראל שישמחו שנמדדו המצרים במדה שמדדו להם, כמו שייחסו במדרש כל מכה לכל צער שהיו מצערים לישראל כדומה לו ולסבת מצרים: וכן הנסים העתידיים להיות בזמן המשית יהיו מרובים באיכות ובכמות, גם כי ישראל שומרים את התורה ומאמינים בה מפני מה שעבר מן הזמן בשיעבוד וגלות ישראל ולא נתגלה קצם עדיין וכמעט יהיו נואשים מן הגאולה עד שתבוא, ויאמינו בה ויהיו לבותם בטוחים בהתמדתם מצד ריבוי הנסים אשר יהיו אז, וכן סבת ריבוי נסים שיהיו אז הוא כי היא גאולה שלא תהיה אחריה גלות, ובמה נהיה בטוחים שלא תהיה אחריה גלות, אלא כמה שכל הגוים והעמים אשר הגלונו ושיעבדו בנו וזולתם, יעלה על לב הטובים מהם שיהיה לב רובם להפנס תחת עול התורה ולהסתופף תחת פנפי האל יתברך, ואז יהיו כמשועבדים לנו בהיותנו אנחנו קודמים להם בקבלת התורה והסתופפות תחת פנפי השכינה, ואז יתקיים הכתוב אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד, ואמר אהפוך על כי הוא ית' בזמן גתינת התורה היה מחזור אחר כל אומה ואומה שיקבלוה כמו שדרשו ז"ל, ולא רצו לקבלה בהיותם ערלי לב וערלי בשר, ועתה בזמן המשית והתחייה יתפוך את לבם לטובה ובזה יתקיים פוננת בריאת העולם כי לא נברא אלא בשביל התורה, וכל זמן שכל העולם כולו אינם מקיימים התורה אין הבריאה בשלימות כי אין קיום העולם כי אם על התורה, וכמו שקודם שקבלו ישראל התורה היה העולם מתקיים בתסדי יתב' כ"ו דורות

כנגד כ"ו כל"ח, כן אחר נתינתה אינו מתקנים שאר העולם והוא ח"ל אשר הוא מושב כל העמים כ"א בחסדו ית' אשר הוא משפיע טובה וברכה עד בלי די בא"י בזכות ישראל מקיימי התורה, ומברכותיה יבורכו שאר הארצות בחסדו ית', וכמו שדרשו על הפתוב (איוב ה') הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות, ובשבילם יקבלו התורה ויקראו פולם בשם ה' ויעבדוהו שכם א', כלומר ביחד לא שיהיו נזוונים בחסד ע"י ישראל כמו שהיה עד עתה ואז יתקנים כל העולם בזכות התורה כי כל באי עולה יקיימוהו ולא יצטרף החסד הנזכר: ויש סעד לענגן זה מענגן בריאת העולם שנברא בשביל התורה, וכן אדה"ר שהוא עיקר העולם נברא הוא וכל זרעו בשביל התורה, ובהיותו יציר כפיו של הקב"ה היה הוא מוכן וזרעו מוכנים לקבלה אלא שהרעו רוב זרעו ולא זכו אז לקבלתה כי אם עם ה' אלה ומארץ מצרים יצאו לעבוד ה' אלהים על ההר הזה המצוונים בהלכות התורה כולה, וכמו שכל הדברים יחזרו אל תכונתם הראשונה בזמן העתיד כמ"ש הפתוב (ישעיה י"א) ופרה ולוב תרעינה יחד ירצו ילדיהו וארניה כפקר יאכל תבן, כן העמי' יחזרו אל תכונתם הראשונה, והוא היותם בני אדה"ר אשר היה יציר כפיו של הקב"ה, ויכנו להיותם ממקבלי התורה כמו שהיו מזמן אדה"ר, וע"ז הענגן ראינו בכל הדורות אשר באים קצת מכל האומות לחסות תחת כנפי השכינה ולהתגיייר, כי הם חוזרים אל הכנתם הראשונה כמו שנזכר: ואצלי עוד טענה בזה, כי כשחזר האל יתברך עם התורה לאומות ולא רצו לקבלה, מסתמא היו בין כל אומה ואומה מעטים אשר היו רוצים לקבלה, ולא עלה בידם כי היו בטלים ברוב, כי אין שום דבר מוסכם בכל העולם מדעת כל העולם כי אם מרובם, כי הדעות של בני אדם מתחלפות וא"א שייספמו פולם על דבר א' אפי' יהיה דבר הגון כל שכן דבר שאינו הגון והוא סרבנות קבלת התורה, ואחר שהיה בכל אומה מיעוט הרוצים בה ולא עלה בידם רצה הקב"ה שלא לקפח שזכרם ונתן מקום לזרעם אחריהם שיתנו אל לבם לקיים מחשבת אבותם אשר היה רצונם לקבלה ולא עלה בידם, וקרוב הוא כי כל המתגייירים בדורות החולפים וההווים שהם מאותם שרצו רגלי אבותם לעמוד בהר סיני ולא עלה בידם כנזכר, ובזמן העתיד אפי' זרע הבאים מאותם שלא רצו יחזרו למקור הראשון יציר כפיו של הקב"ה, כי הוא הנותן פח והכנה לכל זרעו בהיותו יציר כפיו לשיהיו ראויים פולם ומרוצים לקבלה לעבודת ה' כמו שנזכר.

ובכל זה יש ראיה בביאת המשיח כי הוא מוכרח שיבואו כל העמים לרצון קבלת התורה מצד הכנתם הראשונה, ולא יתכן זה כי אם בביאת המשיח כי ע"י הנסים והנפלאות יאמינו כל העולם ויהפך לבם לעבודת ה' כמו שנו': וכן אפשר לומר כי אותם שיצאו מן כל ישראל לזאת האומות בכל הזמנים העוברים, הוא כי באולי אבותם אשר היו בזמן נתינת התורה מיעוט ישראל לא קבלו בסבר פנים יפות עד שפכה עליה את ההר כגיגית, ונמשכו אחר הרוב, ולכן יצאה פרי מחשבתם לפועל בדורות הבאים שיצאו מן הכלל ופרקו מעליהם עול התורה: וכן יש ראיה מן החוש לביאת המשיח מן היעודים אשר נתעודו על ידי דניאל בד' מראותיו, במראה הא' נביא ויעד על ד' מלכיות והם ד' החיות, ובסופה נביא ויעד על החמישי והוא ביאת המשיח, במה שאמר חזוה הנותן בחזונו ליליא וארו עם ענגי שמיא כבר אנש אתה הוא ועד עתיק יומיא מטה וליה יהיב שלטון וגו', והוא מלך המשיח ואח"כ אמר אתפריית רוחי אנה דניאל בגו נדנה וגו', ויציבא אבפא

מִיָּגוֹה, וּפְשֵׁר מִיִּלְיָא יְהוּדְעַנְי אִילִין חִיּוּתָא רַבְרַבְתָּא דִּי אִינְי אַרְבַּע ד' מַלְכִין יְקוּמוּן מִן אַרְעָא וַיִּקְבְּלוּן מַלְכוּתָא קַדִּישִׁי עֲלִיוֹנִין וַיִּחְסְנוּן מַלְכוּתָא עַד עֲלָמָא וְעַד עֲלָמָא, אַדִּין צָבִית לִיִּצְיָבָא עַל חִיּוּתָא רַבִּיעִיתָא דִּי הָנֹת שְׁנֵיָא מִן כְּלֵהוּן וּגו' וְקַרְנָא דִּיכֹן עַבְדָּא קַרְב עִם קַדִּישִׁין וַיִּכְלָה לְהוֹן עַד דִּי אָתָה עֲתִיק יוֹמָיָא וּגו', וְכֹן אָמַר חִיּוּתָא רַבִּיעִיתָא מַלְכוּ רַבִּיעֵאָה תְּהוּא בְּאַרְעָא דִּי תִשְׁנָא מִן כָּל מַלְכוּתָא וּגו' וּמְלִין לְצַד עֵילָאָה יְמַלֵּל וּגו' וַיִּתְיַבְּבוּן בִּידָה עַד עֵידָן עֵידָנִין וּפְלַג עֵידָן וּגו') מַלְכוּתָא וְשִׁלְטָנָא וּרְבוּתָא דִּי מַלְכּוֹת תַּחֲת כָּל שְׁמֵיָא יְהִיבַת לְעַם קַדִּישִׁי עֲלִיוֹנִין וּגו' וּמְלִתָּא בְּלַבִּי נְטַרְתָּ: וּבַמְרָאָה הַשְּׁנִית אָמַר וְאַשָּׁא עֵינֵי וְאַרְאָה וְהִנֵּה אֵיל אֶחָד עוֹמֵד וּגו' וַיֹּאמֶר אֵלֵי עַד עָרְב בְּקַר אֶלְפִים וְשִׁלְשׁ מְאוֹת וְנִצְדַק קֹדֶשׁ וּגו', וּמְרָאָה הָעָרְב וְהַבְּקַר אֲשֶׁר נֹאמַר אָמַת הוּא וְאַתָּה סְתוּם סְתוּם הַחֲזוֹן כִּי לְיָמִים רַבִּים, וְכָל הַמְּפָרְשִׁים פִּירְשׁוּ עָרְב וּבְקַר וּמִנִּין אֶלְפִים וְשִׁלְשׁ מְאוֹת עַל בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ: וּבַמְרָאָה הַשְּׁלִישִׁית כְּתוּב וְלֵהֲבִיא צֶדֶק עוֹלָמִים וּגו' וְלִמְשׁוֹחַ קֹדֶשׁ קֹדֶשׁ, וְהוּא רָמַז עַל גְּאֻלְתָּנוּ, וּכְמוֹ שֶׁפִּירְשׁוּ הָרַב הַר"י אַבְרָהָמָא ז"ל בְּפִירְשׁוֹ לְדִנְיָאֵל בְּסִפְרֵי מַעֲיִינֵי הַיְשׁוּעָה: וּבַמְרָאָה הַרְבִּיעִית כְּתוּב וְעַתָּה אָמַת אָגִיד לָךְ הִנֵּה עוֹד ג' מְלָכִים עוֹמְדִים לְפָרְס וּגו') וְכַתִּיב בְּסוּף וּבְעַת הַהִיא יַעֲמֹד מִיכָאֵל וּגו' וּבְעַת הַהִיא יִמְלֹט עִמָּךְ כָּל הַנְּמַצָּא כְּתוּב וּגו' הָרִי בְּכָל הַמְּרָאוֹת נִתְיַעַד בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ וְנִתְיַעַדוּ קוֹדֶם יַעוּדִים עַל אַרְבַּע מַלְכוּתוֹת, וּכְמוֹ שֶׁרְאִינוּ בְּחוּשׁ שְׁנַתְקִימוּ כְּבָר כָּל הַיַּעוּדִים אֲשֶׁר נִתְיַעַדוּ ד' מַלְכוּתוֹת, כֹּן יִתְקַיְּמוּ הַיַּעוּדִים אֲשֶׁר בָּאוּ בְּכָל הַמְּרָאוֹת בְּעֵנֵן הַגְּאֻלָּה וּבִיאַת הַמְּשִׁיחַ, וְעוֹד יֵשׁ תַּקְנָה וּבִטְחוֹן יוֹתֵר לַיַּעוּד הַמְּשִׁיחַ מֵיַּעוּדִים הַקּוֹדְמִים מִפְּנֵי שֶׁיַּעוּד הַמְּשִׁיחַ בָּא בְּכָל הַמְּרָאוֹת בְּאַחְרוּנָה כְּאִילוֹ תַּכְלִית כְּוֹנֵת כָּל הָאַרְבַּע מַלְכוּתוֹת הוּא לְבִיאַת הַמְּשִׁיחַ, וְאִם מָה שֶׁלֹּא הִנֵּה בּוֹ עֵיקַר לְהוֹדְעָתוֹ נִתְקַיְּמִים כ"ש שֶׁיִּתְקַיְּמִים מָה שֶׁהוּא עֵיקַר הַמְּרָאוֹת וְהוּא בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ, וְכֹן בְּחֵלֹם גְּבוּכְדַנְצַר הִרְאִישׁוֹן הַזֶּה מַלְכוּתוֹת וְאִם כ"פ יַעוּד מְלָךְ הַמְּשִׁיחַ, כְּמָה שֶׁכְּתוּב וּבִיּוֹמֵיהוֹן דִּי מַלְכֵיָא אִינּוּן יְקִים אֱלֹהֵי שְׁמֵיָא מַלְכוּ דִּי לְעֲלָמִין לֹא תִתְחַבֵּל וּגו' וְכָל מַלְכוּתוֹת הַד' הַנִּזְכָּר בְּחֵלֹם וּבַמְּרָאוֹת הוּא מַלְכוּת יִשְׁמַעְאֵל כְּמוֹ שֶׁהָאֵרִיךְ הָרַב אַבְרָהָמָא ז"ל בְּמַעֲיִינֹתָיו וַיִּתְמַרְיוּ, וְכַתֵּב שְׁבַעִים גְּבוּאוֹת כְּנֶגֶד שְׁבַעִים תְּמָרִים שְׁנַתְנַבָּא דִּנְיָאֵל בְּד' מְרָאוֹתָיו וְשְׁנַתְקִימוּ מֵהֶם ס' וְהִיוּ ד' עֲתִידוֹת לְהַתְקַיְּמִים, מֵהֶם חֲנֻרְכֵן וְהַשְּׁחַתַּת יִשְׁמַעְאֵל, וּמֵהֶם בְּגֻאֻלַּת יִשְׂרָאֵל, וּמֵהֶם שְׁנַתְקִימוּ רֵאִיָּה שֶׁיִּתְקַיְּמוּ הַשְּׂאָר, וְכֹן מִפְתָּרוֹן זֵלֹום הִרְאִישׁוֹן שֶׁל גְּבוּכְדַנְצַר אֲשֶׁר נִתְקַיְּמִים רַבּוֹ בְּמָה שֶׁקָּרָה לְד' מַלְכוּתוֹת יֵשׁ רֵאִיָּה מִן הַחוּשׁ שֶׁיִּתְקַיְּמִים גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל הַרְמוּז בּוֹ, כִּי אוֹתוֹ הַחֵלֹם הוּא כְּמוֹ מְרָאוֹת הַנְּבוּאָה שֶׁרְאָה דִּנְיָאֵל כִּי בְּמְרָאָה נִרְאָה לוֹ הַחֵלֹם שֶׁחֵלֵם גְּבוּכְדַנְצַר וּפְתָרוֹנוֹ: וְכֹן נִתְקַיְּמִים בְּחוּשׁ הַדְּבָרִים אֲשֶׁר נִתְיַעַדוּ מִפִּי חַכְמִים שֶׁיִּהְיוּ קוֹדֶם בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ, כְּמוֹ מָה שֶׁאָמְרוּ בְּדוֹר שֶׁכֵּן דָּוִד בָּא נְעָרִים יְלַבִּינוּ זַקְנִים וּגו' וּבְרִיָּתָא דְר' נְהוֹרָאִי הָעֲזוּת תְּרַבָּה וְכו', וְלִכְיֹדֶת קוּשְׁטָאנְטִינ"ה בְּשְׁנַת רי"ג נִתְיַעַד בְּפִסּוּק שִׁישִׁי וְשִׁמְחֵי בַת אָדוּם יוֹשְׁבַת בְּאַרְץ עוֹץ וּגו' כְּפִי הַתְּרַגּוּם, וּכְמוֹ שֶׁהִבְאִיתִי בְּאַגְרַת גְּאֻלַּת עוֹלָם פ"ג שֶׁחֲבַרְתִּיהָ בְּשְׁנַת ה' רצ"ה, וְכֹן מִמָּה שֶׁאָמְרוּ בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר עַל פְּסוּק כִּי מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נִדְּדוּ וּגו' שֶׁלֶּשָׁה מְלַחְמוֹת שֶׁל מְהוּמָה עֲתִידִין בְּנֵי יִשְׁמַעְאֵל לַעֲשׂוֹת בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, שֶׁמּוֹרָה עַל לְכִידַת קוּשְׁטָאנְטִינ"ה וְרוּדָא"ס, וּכְמוֹ שֶׁפִּירְשׁוּ שָׁם, וְכְמָה שֶׁ אַחֲרֵים שְׁנַתְיַעַדוּ וְנִתְקַיְּמוּ וְכֹן אֲנוּ בְּטוּחִים שֶׁיִּתְקַיְּמִים בִּיאַת הַגּוֹאֵל בְּמַהְרָה בְּיָמֵינוּ, אָמֵן: פֶּרֶק שְׁנַיִם וְחֲמִשִּׁים וְאַחַר שֶׁהִבְאִיתִי רֵאִיוֹת לְבִיאַת הַמְּשִׁיחַ מִן הַשֶּׁקֶל וּמִן הַחוּשׁ נִקַּל זֹאת בְּעֵינֵי לְהִבְיָא רֵאִיוֹת מִן הַקְּבֻלָּה תוֹרָה גְּבִיאִים וְכַתוּבִים מִתְּפָרְשׁוֹת

בְּדַבְרֵי חַז"ל עַל הַפְּתוּבִים, אָמְרוּ ז"ל בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים שְׁשֵׁה דְבָרִים קָדְמוּ לְבְרִיאַת הָעוֹלָם יֵשׁ מֵהֶם שְׁנֵבְרָאוּ וַיֵּשׁ שְׁעָלוּ בְּמַחְשְׁבָהּ לְהִבְרָאוֹת, הַתּוֹרָה וְכֹסֵא הַפְּבוֹד נִבְרָאוּ, תּוֹרָה מִזֵּינ ה' קִנְיֵי רֵאשִׁית דְּרַכּוֹ, כֹּסֵא הַפְּבוֹד מִזֵּינ דְּכְתִיב נִכּוֹן כְּסָאָה מְאֹז, הָאֲבוֹת וַיִּשְׂרָאֵל וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְשִׁמוֹ שֶׁל הַמְּשִׁיחַ עָלוּ בְּמַחְשְׁבָהּ לְהִבְרָאוֹת, הָאֲבוֹת מִזֵּינ דְּכְתִיב כְּעֵנָבִים בְּמִדְבָר וְגו', יִשְׂרָאֵל מִזֵּינ דְּכְתִיב וְזָכֹר עֲדַתְהָ קִנְיֵת קָדָם, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִזֵּינ שְׁנֵאָמַר כֹּסֵא כְבוֹד מְרוֹם מְרֵאשׁוֹן, שְׁמוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ מִזֵּינ שְׁנֵאָמַר יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם: פְּנוּנַת קְדִימַת הַדְּבָרִים לְבְרִיאַת הָעוֹלָם, הוּא הַסְּפָמְתוֹ ית' לְבָרוּא אוֹתָם פִּינֹן שְׁהִיָּה בּוֹרָא הָעוֹלָם כִּי לֹא יְהִיָּה קִיּוּם וְהַעֲמָדָה לְעוֹלָם אִם לֹא יִקְדְּמוּ אֵלָיו, וְלָכֵן אָמְרוּ כִּי כָּל הַשְּׁשֵׁה דְבָרִים קָדְמוּ לְעוֹלָם, אָבֵל יֵשׁ מֵהֶם שְׁנֵבְרָאוּ בְּפוֹעַל קוֹדֵם בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְהֵם תּוֹרָה וְכֹסֵא הַפְּבוֹד, וַיֵּשׁ שְׁעָלוּ בְּמַחְשְׁבָהּ לְהִבְרָאוֹת קוֹדֵם שְׁנֵבְרָא הָעוֹלָם וְנִמְלַךְ אַח"כ הָאֵל ית' כְּבִיכּוֹל שְׁלֹא לְבָרוּא אוֹתָם כִּי אִם אַחַר כֹּף לְסִבָּה יְדוּעָה אֲצֵלוֹ, אוֹ שְׁנֵאָמַר שְׁעָלוּ בְּמַחְשְׁבָהּ קוֹדֵם בְּרִיאַת הָעוֹלָם שְׁנֵבְרָאוּ אַח"כ וּלְמַעַלְתָּם עָלוּ בְּמַחְשְׁבָהּ קוֹדֵם, וְלֹא נִבְרָאוּ מִיָּד כְּשֶׁעָלוּ בְּמַחְשְׁבָהּ כְּשֶׁאָר הַדְּבָרִים הַנִּבְרָאִים בְּשִׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית שְׁנֵבְרָאוּ מִיָּד בְּמַחְשְׁבָהּ לְבָרוּא אוֹתָם: וְסִבַּת הַבְּרִיאָה בְּפוֹעַל תּוֹרָה וְכֹסֵא הַפְּבוֹד קוֹדֵם בְּרִיאַת הָעוֹלָם, הוּא כִּי אֵינִי קִיּוּם וְהַעֲמָדָה לְעוֹלָם בְּשׁוּם אֲנֹפֶן כִּי אִם בְּמִצִּיאוֹתָם וּבְקִיּוּמָם: אִם הַתּוֹרָה כִּי הִיא קִיּוּם הָעוֹלָם וְזוּלְתָהּ אֵינִי לוֹ קִיּוּם, כִּי בְּשִׁבְיָהּ נִבְרָא הָעוֹלָם כְּאָמְרָם ז"ל בְּשִׁבְיֵל הַתּוֹרָה שְׁנִקְרָאת רֵאשִׁית, וְגַם כִּי לְפִי בְּרִיאַת הָעוֹלָם הָיְתָה תְּכוּנַת בְּרִיאָתוֹ שִׁיִּתְקַיֵּים בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וַיִּחַרְבּ בְּבִטּוּיָהּ, כִּי כָמוֹ שֶׁבְּבְרִיאַת הָאָדָם שְׁהוּא עוֹלָם קָטָן יֵשׁ הוֹרָאָה כִּי אֵינִי לוֹ קִיּוּם כִּי בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה בְּהִיּוֹת אֵיבָרָיו רָמַז לְמִצְוֹת עֲשֵׂה רַמ"ח וְגִידָיו כְּנֶגֶד מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שְׁס"ה, כֵּן הָעוֹלָם הַגְּדוֹל יֵשׁ רָמַז בְּתְכוּנַת בְּרִיאָתוֹ בִּידִיעַת בּוֹרָאוֹ לְעֵנֵן קִיּוּם הַמִּצְוֹת ע"י הָאֲנָשִׁים הַנִּבְרָאִים בּוֹ, וַיֵּשׁ רָמַז בְּזֵמַן שֶׁהֵם שְׁס"ה יָמוֹת הַחַמָּה לְמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שְׁאִם לֹא יִתְקַיֵּימוּ בּוֹ גַּם הוּא לֹא יִקְיֵים אֶת תְּפִקִּידוֹ, וְאִם כֵּן קִיּוּם הָעוֹלָם תְּלוּי בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה בְּמִין הָאֲנוּשִׁי, כִּי כָּף הָיְתָה דַעַת הַבוֹרָא יִתְבַּרַךְ לִתְּנֵן אוֹתָהּ לְכָל הָעוֹלָם אִם יִרְצֶה לְקַבְּלָהּ וּלְקַיֵּים אוֹתָהּ וְאִם לֹא יִקְיֵימוּהָ יִחַרְבּ הָעוֹלָם: וְאִם כֹּסֵא הַפְּבוֹד, הוּא גַּם כֵּן סִבַּת בְּרִיאַת הָעוֹלָם וּבְזוּלְתוֹ הָיְתָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם לְבִטְלָהּ, כִּי הוּא הוֹרָאָה עַל הַשָּׂכָר הַצָּפוֹן לְצַדִּיקִים בְּנִפְשׁוֹתָם הַחֲצוּבוֹת מִתַּחַת כֹּסֵא הַפְּבוֹד, כִּי מְכַבֵּד כֹּסֵא כְבוֹדוֹ הוּא חוֹלֵק כְּבוֹד לִירְאָיו וְשָׂכָר לְנִפְשׁוֹתָם בְּג"ע וְעוֹה"ב הַנִּמְשָׁכִים מֵהוֹד וְהִדָּר כְּבוֹד כְּסָאוֹ, כִּי עֵינֵי בְּרִיאַת הָאָדָם בְּעוֹלָם הוּא לְשִׁינְיָהּ מַעַלָּה וְכְבוֹד לְנִפְשׁוֹ בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, בְּהִיּוֹתוֹ מְוָרָב וְקוֹרֵץ מִחוּמָר וְצוּרָה אֲשֶׁר הֵיָצַר הָרַע עוֹמֵד לִמְיֵנוּ לְשִׁטְנוֹ וְעַכ"ז הוּא מְתַאֲמֵץ וּמְתַרְבֵּב בְּחֻכְמַת נִפְשׁוֹ וּבְחֻרֵיצוֹת יָצָר הַטוֹב לְעִסּוֹק בְּתוֹרָה וּלְקַיֵּים כָּל מִצְוֹתָהּ, אֵינִי סִפֵּק כִּי בְּזֶה יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה בְּעַמְלוֹ אֲשֶׁר יַעֲמוֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְקוֹנֶה עוֹלָמוֹ בְּהַשְׁתַּדְּלוּתוֹ, וּבְזֶה יֵשׁ לוֹ שָׂכָר וְתַגְמוּל יוֹתֵר מִן הַמְּלָאכִים כִּי אֵינִי לָהֶם יָצָר הָרַע שִׁיעַבְכֶּם בְּפַעֲלוֹתָם וַיִּמְנַעֵם מִלְּהַשִּׁיג רְצוֹן קוֹנֵיָהֶם, וְעַל זֶה אָמְרוּ גְדוֹלִים צַדִּיקִים יוֹתֵר מִמְּלָאכֵי הַשָּׁרַת, וְזוֹ הָיְתָה פְּנוּנַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם כִּי הַנִּפְשׁוֹת הֵן נִחְצָבוֹת מִתַּחַת כֹּסֵא הַפְּבוֹד וּמְשִׁיגוֹת מִיָּקָר תְּפָאֶרֶת הַשְּׂכִינָה כָּל נֶפֶשׁ כְּפִי מַעַלְתָּהּ, וְכָל יִשְׁעָה וְחֻפְצָה בְּעוֹה"ז הוּא לְחֹזֵר אֶל מְקוֹמָהּ אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ נִחְצָבָה וְהָרִי הִיא הָיְתָה בּוֹ מְקוֹדֵם, וְמֵה הַרְוִיחָהּ בְּהִיּוֹתָהּ מְוָרָבֶת בְּחוּמָר הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיְתָה נִעְצָרֶת וְאֲדוּקָה בְּגוֹף, אֵינִי זֶה כִּי אִם הַהִשְׁתַּדְּלוּת וְהַבְּחִירָה אֲשֶׁר בְּחָרָה נֶפֶשׁ הַצַּדִּיק בְּעוֹלָם הַזֶּה לְעַבְדוֹ הַבוֹרָא ית' כִּי בְּזֶה קוֹנֵה בְּפִיָּהּ וּבְלִבָּבָהּ שָׂכָר עוֹלָם הַנִּשְׁמוֹת מִתַּחַת כֹּסֵא הַפְּבוֹד, וְלֹא תַצְטַרַךְ

לחסד ורחמים הנעשה לנשמות תחת כסא כבודו כי לא היה דרוך שזכר אלא דרוך חסד כמו שזכר, ונתפאר סבת קדימת בריאת התורה וכסא הכבוד לבריאת העולם: וסבת הארבעה דברים אשר עלו במחשבה להבראות קודם שנברא העולם, הוא גם מפני כי הן סבת קיום העולם אבל אין ביטולו תלוי בקיומם, כי אחר שנבראת התורה היה יכול להתקיים העולם על ידי מי שיקבל התורה ויקיים מצותיה אי זו אומה שתהיה שתקבל את התורה, כ"ש אם פלל המין האנושי היו מקבלים אותה ולא היה צורך ליחיד את האבות לבדם בקיום התורה בלתי מצוים ועושים, ולא את ישראל שיהיו מיוחדים בקבלת התורה בזכות האבות, ולא בית המקדש בירושלים נחלת ישראל, ולא שמו של משיח בן דוד, כי בקבלת התורה וקיומה על ידי אומה אחרת או על ידי פלל עדת האומות ובכללם אומת ישראל היה יכול להתקיים העולם, ועכ"ז עלו במחשבה להבראות, על פי האל ית' צופה ומביט עד סוף כל הדורות, וראה כי לא ירצו שום אומה לקבל את התורה גם כי יזמינם לקבלה וכמו שדרשו על פסוק ה' מסיני בא ונרח משעיר וגו', ולכן עלה במחשבתו יתברך לברוא האבות שיקיימו התורה פולה שקבליה כדי שיגן זכותם על זרעם לקבלה, ואף גם זאת הנצרך לכפות עליהם את ההר כגיגית כמו שדרשו חז"ל, ויהיה פוננת הכפייה על האבות שנקראו הרים כי אחר שקיימו הם את התורה חייבים בגיהם על פרחם לקיימה, וכן נאמר דרוך דרוך כי ענין מה שפפה עליהם את ההר הוא כי לא הוכנו ישראל לקבל התורה אלא אחר שעמדו במצרים ונשתעבדו בה כל אותם השנים, ובזה נכנע לבכם בהיותם עבדים והוציאם האל יתב' כדי שיעבדוהו, כמו שכתוב כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, ובהיותם כבר נכנעים שם נכנעו גם כן לקבלת התורה, כי כן היתה פוננת האל יתברך לכפות ולשעבד אותם שם כדי שיהיה נקל להם קבלת התורה וקיימה, וזהו מה שפפה עליהם את ההר הוא הר.

גבוה ותול אומת מצרים אשר שיעבדו אותם לבנות ערי מספנות, ויהיה ההר רמז גם כן אל ר"י שנים אשר עמדו במצרים גרים בארץ לא להם גם כי לא נשתעבדו ברוב אלו השנים, וכמו שעלו במחשבה האבות וישראל לכוונה הנזכרת פן עלו במחשבה בית המקדש ושמו של משיח, כי מקבלת ישראל את התורה נמשך ביאתם אל הארץ כי בה יהיו לו סגולה מכל העמים ועליה זכו ליכנס בארץ, כי אין קיום לכלל המצות כי אם בא"י, ואז נתקיים ייעוד הארץ אשר נשבע לאבותם, ומאז רצה האל ית' שלא יהיה שום שר ומזל על א"י כמו שרצה שיהיה ישראל מיוחדים לחלקו ונחלתו, כמו שאמר הכתוב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, ואוירא דארעא דישאל מחפים מצד היותה חלק ה' וארצו אשר הוא דורש אותה תמיד וגו', ועיני ה' אלהינו במקום המיוחד שבה לשפון שכינתו בבית המקדש, ואילו לא היו ישראל מיוחדים בקבלת התורה לא היו מיוחדים גם כן בארץ הקדושה ובבנין בית המקדש, כי אוילי לא היה צורך שיבנה אם כל האומות היו מקבלים התורה כי היה העולם מתקיים ע"י קיומה בכל העולם, וכן אוילי לא היה צורך לשמו של משיח, אבל פיון שצפה הקב"ה שלא ירצו האומות לקבל התורה עלה במחשבתו מאז לברוא האבות וישראל ובהמ"ק ושמו של משיח כמ"ש: ומה שאמרו שמו של משיח ולא אמרו שעלה במחשבה שיברא המשיח עצמו כמו שאמרו על האבות, הוא להורות על כי המשיח יהיה מיוחד בשמו לישראל ולא לכלל האומות, כמו שכתוב משיח אלהי יעקב, ושמו המיוחד לו משיח בן דוד, ושאר השמות אשר נקבו לו חכמים

ז"ל בפרק חלק ובפרקי בן עזאי מורים על ההצלחות והישועות אשר יהיו לישראל בימיו, ולשאר האומות אין להם חלק ונחלה בהם: וכמו שיצא מפי המושב אל הפועל ברית האבות וישראל ובית המקדש, בן אנו בטוחים שיצא לפועל מחשבת בריאת שמו של משיח שיגלה במהרה בימינו אמן.

ואני אומר כי כמו שיצא לפועל מחשבת בריאת האבות אחר אלפים שנה פנגד אלפים שנה שקדמה בריאת התורה לעולם, ובריאת ישראל בקבלת התורה אחר כף ארבע מאות וכמה שנים, ובריאת המקדש אח"כ ארבע מאות וכמה שנים, כן נברא שמו של משיח אחר בריאת המקדש ארבע מאות וכמה שנים בזמן חרבן בית המקדש, וכמו שאמרו חז"ל כי ביום שנחרב בית המקדש נולד משיח ואין לנו בו אלא שמו כל זמן שאינו נראה לנו ולא בא אלינו ולכן אמרו שמו של משיח: וכן רומז ענין שמו של משיח כי שמו מפניו לא מוש ולא ימוש, כי בכל דור ודור מצפים ביאתו ובכל יום אם בקולו נשמע, וגם אם יתמהמה אנו מחכים לו בכל זמן, ובזה הבטחון אנחנו עוברים צער וצרת הגלויות והשיעבודים ההונים עלינו, וזו היא פוננה מה שהסכימה מחשבת חכמתו ית' קודם בריאת העולם לברוא שמו של משיח, והוא שיהיה מעותד ומוכן המשיח לבוא בכל דור ודור אחר החרבן אם ישונו ישראל בתשובה, וגם הדורות שעברו שלא בא היה שמו שגור ומורגל בפיהם שיבוא ויש להם שחר טוב בבטחונם אלא שלא שבו פראוי תשובה שלימה, וזהו שהוכיחו מן הכתוב (תהלים ע"ב) יהי שמו לעולם, כי בכל הדורות יהי שמו שגור בפי הכל, ובהגיע תור וזמן ביאתו בוא יבוא ולא יאחר להציל אותנו מכל הצרות הבאות עלינו ולגאול אותנו מן הגלות הזו, נמצא כי שמו הועיל לנו קודם ביאתו בהיותנו בוטחים שנגזר לראותו כמו שגזר, וזהו ענין בריאת שמו, ויועיל בעצמותו והדרו לדור שינקה לראות נועם תואר הדת פני כבודו להושיע ולהרגיע את ישראל, וגם כי הביאו ראיה לכל אחד מן הששה דברים מפסוק בפני עצמו, נכללו פולם בפסוק בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, כי שלשה מהן הן מן השמים, תורה וכסא הכבוד וביהמ"ק שהוא מכון פנגד של מעלה, וגם שעתידי לירד בנוי מלמעלה, ושלשה מן הארץ אבות וישראל ומשיח, כי מן הראשונה שהיא התורה הנרמזת במלת את שהיא כוללת מאל"ף עד תי"ו עד השלישית שהיא בית המקדש, הם נכללות במלת השמים, ושאר השלשה תשלום הששה הנרמזות בוא"ו ואת הארץ הן נכללות במלת הארץ: ויש כמה מאמרים בדברי חז"ל על ענין ביאת המשיח מהם ברמיזה ואסמכתא על הכתובים תורה ונביאים וכתובים, ומהם בלא רמז על הכתובים, לא אחוש להביאם כי אין בהם ראיה הכרחית כי אם דרך קבלה מה שראוי להאמין בדבריהם כי פולם דברי אלהים חיים, ואפילו אותם שיש להם רמז בפתוב אין ברמז הוא החרס בפתוב כ"א מצד קבלת חז"ל, כמו מאמר זה בענין שמו של משיח שאין הפתוב של יהי שמו לעולם מקריח ענין קדימת שמו של משיח לעולם, כי אפשר לפרש הפתוב באופן אחר, אלא מצד ענין הקבלה, ומפני זה נביא ראיה מן הכתובים אשר אי אפשר לפרש בענין אחר כ"א בענין המשיח, וגם כי זה ג"כ הוא דרך קבלה ומן התורה ונביאים וכתובים, עכ"ז מתיישב בהם לב המאמין ובעל הסברה בהיות הדבר מפורש בכתובים.

אחר שהוא ידוע מדרך הסברה והחוש כי דברי התורה ונביאים וכתובים הם אמתיים על ידי משרע"ה ותלמידיו הנביאים הבאים אחריו, כי הוא מפורסם וגלוי לכל העמים כי

לא נפל מדבריהם ארצה בכל מה שיעדו בזמנם לעתיד ונתקיימו, וכן יתקיימו יעודי המשיח וכמו שפיתחנו כל היעודים שנתקיימו בתורה ונתקיימו בפרק כ"ט ול' משער זה: והנה הר"מ ז"ל בעיקר זה כתב ומי שנסתפק לו או נתמעט אצלו מעלתו כפר בתורה שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים וגו'.

ומפני כי בנבואות הנביאים המורות על יעודי המשיח יש מהן שאינן מבוארות ואפשר לפרשם על עניינים אחרים, ויכול האדם להסתפק בהם אם נאמרו על המשיח או לאו, כתב הרב פי מי שנסתפק לו וכו' כפר בתורה שיעד בה בפירוש בפרשת בלעם, כי נראה כי בנבואת בלעם אין מי שיוכל להסתפק ולפרש הכתובים שיורו על ענין אחר אלא על ענין המשיח ומי שסתפק אינו אלא כופר בתורה, כי בפירוש נזכר בה ענין המשיח, וענין יעוד המשיח המפורש בנבואת בלעם הוא בנבואתו הרביעית אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב וגו' והנה אדום ירשה וגו' וירד מיצקב וגו', הרמב"ן ז"ל מפרש כל הכתובים על מלך המשיח, ורש"י ז"ל מפרש וירד מיצקב לבד על מלך המשיח, וגם לפירוש רש"י ז"ל נפרש כינוי אראנו אשורנו על מלך המשיח, כי יראה מעלתו ולא עתה בכיבוש ראשון זה שכבש? הושע וישׂראל, וישור עוד מעלתו לזמן ולא קרוב בכיבוש שני, כי בכיבוש ראשון זה דרך כוכב מיצקב וגו' ומחץ פאתי מואב, ועל כיבוש שני אשר לא קרוב אמר והנה אדום ירשה, כי מאז קמה אומת אדום ונתפרסה בעולם על כל איביה ועכ"ז ישׂראל עושה חיל בימיהם, והוא רמז למלכי בית חשמונאי אשר עשו חיל והכניעו לאדום כמה פעמים, ועל מלך המשיח עצמו שאמר עליו אראנו ואשורנו אמר עתה וירד מיצקב, כי הרידוי והמשלה שלו תהיה מיצקב מזמן שנקרא שמו יצקב על שם וידו אנוחת בעקב עשו, כי בסוף ממשלת עשו יהיה מלך המשיח רודה בו ויתקיימו רב יעבוד צעיר ואז יאביד שריד מעיר, וכמ"ש במלך המשיח וירד מים עד ים, ובעשו ולא יהיה שריד לבית עשו כמו שפירש רש"י ז"ל: והנה היעוד הזה על ידי בלעם, ברצותו לקלל ישׂראל ולאבדם מעל האדמה הראה לו הקב"ה מעלתו וממשלתו מתחלתם עד סוף הימים, כדי להקחות את שניו ואת שני בלק והאנשים אשר עמו, וגם שיתפרסם בכל האומות מעלת ישׂראל העתידה, כי יאמינו בנולם את דברי בלעם המפורסם ביניהם לקוסם ואח"כ לנביא, ויתאמת ג"כ יותר נבואתו מנבואת אחרים על פי הוא בחכמת קסם שלו ראה קודם כל מעלת ישׂראל העתידה, ואח"כ באה לו הנבואה בסגנון אחד כפי מה שראה הוא קודם, וכמ"ש הרמב"ן ז"ל על מאמר השנוי בספרי ומשל טבחיו של מלך, שיורה שהיה בלעם יודע מעצמו אחר פנונתו שהשם יאמר לו מה אקוב לא קבה אל וכל הענין ואחר כך ישמע הדיבור במלות ההם אשר חשב בלבו, וע"ז שיבח עצמו בנבואה זו יותר ממה ששיבח עצמו בנבואות הקודמות, במה שאמר נאם שומע אמרי אל ויודע דעת עליון אשר מחזה שדי יחזה, כי רצה לייחס כל נבואתו זאת המיעדת טובה לישׂראל שמעם ה' צבאות יצאה, כי גם שפחכמתו חכמת הקסם ראה אותה לא נתקיימה בדעתו עד אשר ראה אותה בנבואה.

ומפני כי הדברים העתידיים יודעו קצתם מעולם השפל על ידי השׂרים, וקצתם יותר אמתיים מעולם האמצעי ושׂרי מעלה הממונים על הכוכבים והמזלות, וקצתם אמתיים וקיימים יותר מעולם העליון על ידי המלאכים המגלים בהשפעות מה שמשגיגים למעלה, לזה אמר שומע אמרי אל ויודע דעת עליון מחזה שדי יחזה, כנגד ג' מדרגות הנזכרים,

כי לא סמך על שום אחד מהם במה שהשיג מהם קודם כמו שנתבאר, אלא הכל היה מאת ה' יתברך, ואמר לשון שמיעה וידיעה ותזניה, כי התכמות וההשגות נושגו על ידי שמיעה מרביתו וקבלת סופרים, וע"י תזניה וראיה מפני ספרים, וע"י מה שמשגי האדם ויודע משפלו אחר שקבר שמע וראה, והיתה פוננתו בזה כי כל השגתו בשמיעה וראיה וידיעה הכל שמע וראה וידע אחר כך מהאל יתברך כמו שאמר גאון שנמע אמרי אל וגו' ויחס השמיעה לאל והתזניה לשדי והידיעה לעליון, לרמזו שהשיג לדעתו בנבואת מדרגת אדם הראשון והאבות ומשה רבינו, כי באדם הראשון ואשתו נאמר וישמעו את קול ה' מתהלה וגו', ובאבות נאמר לשון תזניה והיא הראיה כמו שפתוב נארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, וכתוב בפירוש בכל אחד מהם לשון ראיה, באברהם פעם שלישית ונרא אליו ה', ביצחק ונרא אליו ה' בלילה ההוא, ביעקב ונרא אלהים אל יעקב עוד וגו', ובמשה נאמר ושמי ה' לא נודעתי, פנראה שלמשה נודע, וכתוב אשר ידעו ה' פנים אל פנים, ולכן יחס הידיעה לעליון והוא שם ההוי"ה כי הוא עליון על כל השמות במעלה וקדימה לעולם כמו שפתב הרב ז"ל בספר המורה, וכמו שפתבתי בפ"ד משער זה, והוא המיוחד לנבואת משה כמו שפתוב (במדבר י"ב) ותמונת ה' יביט, ובשלת נבואות הראשונות הוצרך לקרבנות בלק פר ואיל בכל שבועה מזבחות כדי שתחול עליו הנבואה, מפני שהיתה פוננתו לקללם שלא מרצון האל ית', ועתה שהיה רצון האל שיתגלה ענין המשיח על ידו לסבה הנזכרת למעלה לא הוצרך לקרבנות בהשגת נבואה זו, ויחר אף בלק על פר ואיל שהקריב ג' פעמים בכל מזבח שהיו לבטלה, ויחר אף ה' בם על פר ואיל שהקריבו לקלל את ישראל, וילכו כמ ש ויקם בלעם וילך למקומו וגם בלק הלה לזכרו: וכן מ"ש בפרשת נצבים בענין יעוד המשיח אי אפשר לפרש הפתובים לענין אחר, ולכן פתב הרב ז"ל כי מי שנסתפק לו כפר בתורה שיעד ג"כ בפ' נצבים, כי נראה שאין להסתפק בפתובים אלו שיורו על ענין אחר אלא על ענין המשיח והיא פרשת והיה כי יבואו עליה כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך, והוא ענין הברכות והקללות אשר בפרשת כי תבא, הברכות נתקיימו בבית ראשון ושני, והקללות בחרבן בית שני ובכל מה שאירע לנו עד עתה ועד זמן שיבא משיחנו, וכמו שאמר בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלהיך שמה, והוא הדיחוי אשר נדחנו אחר חרבן בית שני בכל הגוים ובכל הארצות, מה שלא היה בחרבן בית ראשון כי כולם גלו לבבל, וכן מה שפתוב ושבת עד ה' אלהיך וגו' ושבת ה' אלהיך וגו' אם יהיה נדחך וגו' והביאך וגו' ומל ה' אלהיך וגו' ונתן ה' אלהיך וגו' ואתה תשוב וגו' והויתרך ה' אלהיך וגו', כל אלו הפתובים לא נתקיימו בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים והוא גלות בבל, ולא היו גפוצים אז בכל העמים לשיצטרף לומר ושבת וקבצך מפל העמים אשר הפיצך ה' וגו', וגם לא היו נדחים בקצה השמים לשיקבצם ויקחם משם, וגם לא הוכנו לשימול לכבם לאהבה ה' ולשוב לשמנע בקול ה' כמ"ש ומל ואתה תשוב, כי גם שפבית שני היו יראי חטא ובעלי תורה ולא נחשבו לעובדי עבודה זרה ומגלי עריות ושופכי דמים כאנשי בית ראשון, עכ"ז נמצאו ביניהם עדת רשעים אשר הרשיעו להבדל מקהל ישראל, כמו הצדוקים והביתוסים ושאר רעות אשר נמצאו בסוף בית שני, ולא נותרו לטובה בבנין הבית השני אלא שנתרבו בעונותיהם, ואם פן הוא ידוע כי אלו הפתובים לא נתקיימו עדיין עד זמן ביאת משיחנו, כי אנו בטוחים שיתקיימו בנו או בבנינו שנשוב עד ה' והוא

ישיב את שבותנו ויקבצנו ממקומות שנדחנו שמה וימול לכבנו וגו' ונשוב ונשמע בקול ה' ויותר אותנו לטובה וגו', ואם לא נעשה ברצון יכוף אותנו עד שנשוב וכמו שדרשו חז"ל, והנה הם עשרה פסוקים ונזכר בהם ה' אלהיה עשרה פעמים והם רמז על גאולתנו ועל פדות נפשנו לעולם בלי שום שיעבוד אחר כף: פָּרַק שְׁלֵשָׁה נְחֻמָּשִׁים פֶּתַח הַר"מ ו"ל העיקר הי"ג בתחילה, וכבר ביארנו עניינו וסודותיו, וכאשר יאמין האדם כל היסודות כולם ונתברר אמונתו בהם הוא נכנס בכלל ישראל ומצנה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצנה השי"ת איש לחבירו, הן באהבה והאחווה, ואפ"י עשה מה שיוכל מן העבירות מחמת התאונה והתגברות הטבע הגרוע הוא נענש כפי חטאיו אבל יש לו חלק לעוה"ב והוא מפושעי ישראל, וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות הרי יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא רשע ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות וכו' ועליו נאמר הלא משנאיה ה' אשנא, והנה הארכת בדברים הרבה ויצאתי מענין חבורי, אבל אני עשיתי זה לפי שראיתי בו תועלת באמונה, לפי שאספתי בו דברים מועילים מפנין חבורים בספרים גדולים לכן דע אותם והצלח בהם וחזור אליהם פעמים רבות והתבונן בהם התבוננות יפה, ואם השיאך לכה ומחשוב שהגיעו לה עניינם מפעם א' או מעשרה הרי השי"ת יודע שהשיאך על שקר, ולכן לא תמהר בקריאתו כי אני לא חברתי כפי מה שנוזמן לי אלא לאחר עיון גדול והתבוננות, ואחר שראיתי דעות ברורות אמתיות וזולת אמתיות וידעתי מה שהוא ראוי להאמין מהם והבאתי ראיה בטענות וראיות על כל ענין וענין וכו' עכ"ל הרב ז"ל.

וקודם שכתב הי"ג עיקרים כתב וז"ל, ותחזית המתים הוא יסוד מיסודי משרע"ה ואין דת ולא דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין זה, אבל הוא לצדיקים, וכן הוא לשון ב"ר גבורת גשמים לצדיקים ולרשעים ותחזית המתים לצדיקים בלבד ואיך יחיו הרשעים והם מתים אפי' בחייהם, וכן אמרו הרשעים אפי' בחייהם קרויים מתים צדיקים אפילו במיתתן קרויים חיים, ודע כי האדם יש לו למות בהכרח ויתפרד וישוב למה שהורכב ממנו וכו' ע"כ: האמונה בעיקר הזה הגדול לא נפלאה היא מיכולת האל יתב' ולא רחוקה היא מרצונו ומדעתו, לא נפלאה היא ממה שאמרו חז"ל מאי דלא הנה הנה מאי דנהה לא כ"ש, וגם כי אצל מעשה בני אדם איני צודק ענין זה בכללות, אצל האל ית' הוא צודק, ומה שאינו צודק בכללות במעשה בני האדם הוא כי הוא קשה בבני אדם לעשות מה שעשו כבר ונפסד וחזר ליסודו, והוא פאמן שיוצר כלי למעשהו וכלים אחרים פמוהו, ונהו מה דלא הנה הנה, ואם נפסד אחד מהם וחזר ליסודו לא ידע ולא יוכל לכונן לקבץ את חלקיו ממקום שנפסדו והלכו להם לחזור לעשותם כלי ככתחלה, וגם כשלא נפסדו לגמרי אלא שנשברו והם לפניו אזי נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי אמן ונשברו ואינו יכול לעשות מאותם השברים כלי, וגם בכלי צורף אשר יוכל לחזור להתיכם ולעשות מהם כלי, לא יוכל לכונן לעשותו כמו שהיה בתחלה בצורתו ותבניתו ומשקלו בכל חלקיו, והרי הוא ככלי אחר ופנים חדשות באו לכאן, וא"כ אינו צודק במעשה בני אדם מאי דנהה לא כל שפן, כי כלל וכלל אינו חוזר להעשות בידי אדם מה שנעשם ונפסד, ולא יצדק בהם לומר אלא מה דלא הנה לא כ"ש, כלומר כי אחר שעשה כלי א' פעם א' נקל עליו לעשות כלי אחר פמוהו ואין זה פנונת המאמר אלא בדבר המיוחד לאל ית' ולא לשום בריה והוא בריאת יש מאין, מאי דלא הנה מציאותו כאדם הראשון נברא ונמצא

על ידו, וכן בריאת הולד בטבע מטיפה סרוחה, מאי דהנה כבר לחזור לקבץ חלקיו מיסודיו ולעשותו כצורתו ותבניתו שיהיה הוא הנה מה שהיה קודם לא כ"ש, ולא יבצר מידו יתב' במזימת ידיעתו להחזיר עטרה צורת כל אדם ליושנה פמותו ואיכותו דעותיו ומדותיו וטבעו כמו שהיה מקודם, כיון שבידיעתו יתברך נוצרו כל בני בראשית בטבעם ותכונותיהם, נקל זאת בעיניו להחזיר חיותם כמו שהיו קודם בלי שום שינוי ותמורה, הם יפירו את עצמם וגם רואיהם אלו את אלו אותם שהיו בדור אחד יפירו פי הם זרע ברך ה' והם אשר היו מקודם וחסיו עתה: ואף פי גם זאת לפי הנראה לא יצדק כל שכן זה, פי גם שלא יבצר מידו מאומה יותר נקל ומוכן הוא לטבע להיות האדם נוצר כמו שהוא מטיפה סרוחה, ממה שיהיה חוזר לקדמות חיותו ותכונתו מן העצמות היבשות אשר לא תצלקנה לכל, או ממלא תרונד רקב או פחות ממנו אשר כפי הטבע הם הולכים וכלים ונפסדים לעולם, ומפני פי תחזית המתים אין ציורה בשכל כפי הטבע אלא נס מוחלט, לכן צריכין אנו לומר פי מה שאמרו מאי דלא הנה הנה ירצה על בריאת אדם הראשון מתחילת בריאתו שיצרו עפר מן האדמה ונפח באפיו נשמת חיים, מאי דהנה לא כ"ש פי מה שנסאר מן האדם אחר כמה אלפים מן השנים יש בו יותר הכנה כפי השכל ברצון האל ית' לחזור להיות כבתחילה ממה שהיה עפר אשר נברא ממנו מתחילת יצירתו: ולא רחוקה היא אמונה זו מדעתו ורצונו ית' ג"כ ממה שאמרו מאי דלא הנה הנה וכו', כ"א ברא את האדם קודם בצלמו ובחסדו ית' מבלי צורך בריאתו ומבלי קדימת טובה, כ"ש אחר שבראו ומת בעונו או בעטיו של נחש שירצה לחזור להחיותו כבתחילה, כיון שקדם במצות ובמעשים טובים בזמן חיותו חי בזה העולם, וזהו מאי דהנה לא כל שפן: וכן לא רחוקה היא מצדנו ממה שאמרו מאי דלא הנה הנה וכו', כ"א בבריאה ראשונה שלא קדם לעפר אשר נברא ממנו אדם ולא לשום א' ילוד אשה מטיפה סרוחה שום הכנה וזכות, ואפ"ה זכו הישרים שבבני אדם להיותם צדיקים וחסידים בעבודת האל ית' וזכותם היה מחייב בריאתם, כל שפן כשמתו כבר שקדם להם הכנה וזכות בהיותם חיים שיהיה בחיוב כפיכול לאל יתברך לחזור להחיותם: ומסבות התחילה היא בריאת האדם בצלמו ית', וצלמו יתב' הוא התורה פי כולה הן שמוותיו והוא ושמו אחד, נברא אדם הראשון ברמ"ח איברים ושס"ה גידין כנגד תרי"ג מצות, והוא צלמו יתברך, וחיוב על האדם להשלים נפשו בעולם הזה בשלימות איבריו וגידיו במצות ואזהרות, וזהו קרוב לנמנע בהיות האדם מורכב מחומר וצורה ומוכן יותר לחומר ממה שהוא מוכן לצורה, לפתח חטאת רובץ מסכת עטיו של נחש, וגם שיצדק וישלנט יצר טוב על הרע אין לו הכנות הצריכות לקיום כל המצות, וימי שנותיו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה ולא יספיקו להוציא לפועל כל פרטי המצות ולהיותו פקס ונריז מלעבד על שום אזהרה, ולכן רצה האל יתברך להטיב לגמול חסד עם ברואיו השורידים אשר ה' קורא בשמו לחזור ולהחיותם כמו שהיו, ויהיו מוכנים יותר אל עשיית הטוב פי הם נבראים בדמות אדם הראשון בקומתם וצביונם, ואינם דומים לילוד אשה פי הם הנוצרים עפר מן האדמה כאדם הראשון, ויהיו מוכנים כמוהו פי היה יציר כפיו של הקב"ה ולא שלט בו יצר הרע כ"א אחר שנכשל בחטא נחש והשאאת אשתו, כן אנשי התחילה יהיו מוכנים אל עשיית הטוב, ובזה יאריכו ימים כאדם הראשון כמו שבריא אתם היתה כמוהו ויהי' להם הכנה וזמן לקיים כל המצות, ובזה יושלם יצירתם בצלמו ית' שיהיו מושלמים

בתורה ובמצוות כמו שאמרנו: סבה שנית כי להיות אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה
היה ראוי שיהיה לעולם וכן זרעו, וכן היתה פנונת האל יתב' בזמן יצירתו, כמ"ש בצלם
אלהים ברא אותו, כלומר שיהיה חי וקיים, והחטא גרם שנקנסה מיתה עליו ועל דורותיו,
ולסבת היות הוא יציר כפיו חיה תתק"ל שנים, וכן הקרובים אליו בעשרה דורות ואח"כ
נתמעטו השנים וחרו לשבעים כמ"ש (תהלים צ"א) ימי שנותינו בהם שבעים שנה, והם
השבעים שחסרו מאדם הראשון מהאלף שהיה ראוי לחיות, רמז כי לא השאיר לזרעו
אחריו כי אם שבעים שנה, וכמ"ש קודם כי אלף שנים בעיניו והם שני אדם הראשון
נתמעטו לע', והרי הם כיום אתמול כי יעבור וגו' זרמתם שנה יהיו וגו' כי פלינו באפף
וגו' כי כל ימינו פנו בעברתה וגו', כלו' בסבת האף והעברה על חטא אדם הראשון פלו
ופנו הימים שלא נשארו מהאלף שנים כ"א שבעים שנה, וזהו הנרצה באמרו בהם
שבעים שנה, ר"ל באלף שנים שהיה ראוי שיהיה אדם הראשון וזרעו אתו לא נשארו
לנו מהם כ"א שבעים שהותיר הוא מהאלף, ורהבם עמל ואנו כי יצה"ר הוא קרוב יותר
להחטיא את האדם מיצר הטוב להצדיק, וגם בהיותו צדיק אין לו זמן בשני חיו כי גז
חיש ונעופה, ולכן רצה האל יתב' להשלים פנונת יצירתו שיהיו בני האדם הישרים
בלבותם מה שהיה ראוי להם שיהיו בזמן הבריאה אילו לא חטא אדה"ר, כדי שתתקנים
פנונת הבריאה הראשונה:.

סבה שלישית להיות לימוד התורה ועשיית המצוות בשתוף איברי האדם וגופו יתחייב
שישתתף גם כן בשכרו, ואמרו חז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כי שכרו גדול מהכיל
זמן עמידת האדם בעוה"ז, גם כי בסבת העבירות אשר נכשל האדם בהם ואפ"י הוא צדיק
כי אין צדיק בארץ וגו', והוא נענש עליהן כי הקב"ה מדקדק עם צדיקו פחות השערה,
אינו יכול לקבל שכר המצוות בהאי עלמא.

וכמו שיש קדימה להיות האדם נזהר מלחטוא על עשיית המצוות, כמ"ש (שם ל"ג) סור
מרע ואח"כ עשה טוב, כן יש קדימה לעונש העבירות על שכר המצוות, כי צריך שיתנהג
גופו ונפשו מכתם וחקלאת העבירות כדי שיהיה ראוי לקבול שכר המצוות, והזמן אשר
יחיה האדם לא יספיק להוצאת אמימת השכר, ולכן הוצרך לזמן התחיה שיהיה ריח
וזמן לצדיקים לקבל פרי שכר מעשיהם הטובים אשר עשו קודם מותם, ובמיתתם נתפטר
כל עונם ועתה יקבל שכר המצוות שעשו בחייהם, כי השכר שקבלו בג"ע לא נשתתף בו
הגוף אשר נשתתף בעשיית המצוות, ומה שאמרו שכר מצוה בהאי עלמא ליכא הוא רמז
כי בהאי עלמא הוא דליכא ובעולם התחיה איכא, כי בעולם התחיה היצר הרע הוא
יושב ובטל כמו שכתב (יחזקאל ל"ו) וחסירותי לב האבן מבשרכם וגו', והאדם מוכן
לקבל פרי שכר המצוות מבלי מעיק בזמן ההוא, ועיקר שכר המצוות אשר יש לו אז הוא
מאותו שעשה קודם, כי המצוות שהוא עושה בזמן הזה אין לו כ"כ שכר כי הוא מוכן
וקרוב לעשותן בביטול יצר הרע: עוד אני אומר בסבה זאת, כי לימוד התורה אשר היא
נותנת חיים לעושיה פדכתיב (דברים ל') כי היא חיה ואנרף ימיה וגו' על האדמה, ענין
שכרה צריך זמן ארוך לקבלו.

ולזה נתייחדו ג"כ ימי התחיה לקבול שכרה בגוף ונפש כמו שהיה ענין העסק בה בגוף
ונפש, כי אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה כמ"ש (במדבר י"ט) אדם

כי ימות באהל, ואמר התנא פת במלח תאכל וכו' ובתורה אתה עמל ואם עשית כן
אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב: ואביא מה שינדמן ממיני הראיות הנהוגות בכל שאר
העיקרים אשר סימנם שח"ק, שכל, חוש, קבלה, וגם פי קשה קצת להביא ראיה מן
השכל והחוש על דברים העתידיים בכמו עיקר זה והוא התחייה, עכ"ז מן שח"ק ושמים
ירחמו לתת טוב טעם ודעת בעיקר זה ולא יגרע חקו משאר העיקרים, וכבר יש ראיה
מן השכל בשלש הסבות אשר זכרתי למעלה, ועוד אני מוסיף עליהם דברים, והן, כי
הנשמה החצובה מתחת פסא הכבוד והגוף אשר נוצר מן האדמה בפרט אפרו של אדם
הראשון שנזכר עליו עפר מן האדמה, ממה שנאמר עליו מזבח אדמה תעשה לי, הושיו
שניהם יחד בעת היצירה כמו שכתוב וייצר ה' אלהים את האדם עפר וגו' ויפח באפיו
נשמת חיים, וכמו שהנשמה תשוב אל מנוחתה אל האלהים אשר נתנה תחת פסא כבודו,
כן ראוי ומחוייב שישוב הגוף למנוחה אל מקום אשר ממנו חוצב, ובשובו אל העפר אל
הארץ כשהיה אין לו בזה שום מנוחה מורגשת ואינו דומה לשיבת הרוח אל האלהים
אשר נתנה, וצריך שישתוו שניהם ביחד אל המנוחה כמו שנשתוו בשעת הבריאה.

ולכן רצה האל לתבונתו להקזיר נשמות לפגרים מתים לזמן התחייה כדי שיהיו הנשמה
והגוף יחד כבזמן היצירה, כי אין מנוחה לגוף בלתי הנשמה, וכיון שעיקר בריאת העולם
היה המין האנושי ראוי ומחוייב שיהיה להם השארות הגוף ונפש יחד והוא זמן התחייה,
כי בזה יתפרסם כי עליהם נברא העולם, כי הם תחילת הממשלה וסוף המעשה עד סוף
ימות העולם שתא אלפי שני הוי עלמא: ומפני כי הנשמה היא המניעה ומעוררת את
הגוף לעשות מעשה המצות הנעשות בשמות הגוף, וגם יש מצות מיוחדות לנשמה ולא
לגוף, כמצות ועיקרים שהם תלויים באמונת הנשמה ומחשבתה, לכן נתייחדה הנשמה
בשכר בפני עצמה בג"ע ובעולם הנשמות, ג"ע כנגד השכר שהרויחה וקנתה בהיותה
מניעה ומעוררת את הגוף לעשות המצות המעשיות ונשתתפה היא ג"כ בעשייתן, כי
המצות צריכות פנונה, ולכן שכרה היא בג"ע שהוא בעולם התחתון, ושכרה בעולם
הנשמות כנגד המצות השכליות התלויות באמונה ומחשבה שאין לגוף יד בהן, ואם לא
היתה הנשמה בגוף לא היה ראוי שיקבע לה האל יתב' שכר כי היא עושה רצון קונה
כאחד מן המלאכים ואין לה בחירה ורצון, ובהיותה בגוף והיא קונה לה דברי תורה קונה
לה חיי העוה"ב מצד היותה משותפת בחומר ולא תחטא ולא תחטיא בהיותה בעל בחירה
ורצון, ולכן צריכם לחזור ולהשתתף עם הגוף כדי שיקבל הגוף שכרו אשר היה מרוצה
ומשועבד לנפש בעשיית המצות ולימוד התורה בעינוי גופו, וזהו שכר התחייה כי עיקרו
הוא להנאת הגוף ומניחתו בזמן התחייה אשר לא יהיה לגוף עמל וטורח, ולא קנאה
המרקבת עצמות, ולא פעס המחליא את הגוף וכיוצא באלו המדות המגונות, אלא מנוחה
נכונה בשובה ונחת מכל מקרי הגוף ומאנרעות הזמן, והנשמה עיקר מנוחתה היא בהיותה
נפרדת מן הגוף בגן עדן ובעולם הנשמות, וכל זמן עמידתה בגוף נחשב לה כאילו עומדת
במאסר מבילתי היות לה יכולת להעתיק עצמה אל מחצבתה, וגם על הצטערה בזה יש
לה שכר טוב זולת מה שיש לה בשכר המצות כמו שנזכר למעלה, ובזמן התחייה עונג
הוא לה להיותה עומדת בגוף כי אז הגוף הוא נקי מוכן ומזומן לרצון ולמצות הנשמה,
להיות נוצר בתחיתו מן העפר ששב אליו כעין יצירת אדם הראשון שהיה יציר כפיו
של הקב"ה, וכן הם בני התחייה יצירתם על ידו ית' ואינם ילודי אשה, ולכן יהא לגופם

מנוחה ולא שום עמל וטנר, כי האדם שהוא ילוד אשה יש לו עמל בעוה"ז כמו שאמר הפתוב (איוב ה') כי אדם לעמל יולד, ירצה לפי פנונה זו כי האדם היולד מאיש ואשה הוא מוכן לעמל לא הנוצר על ידי האל ית' בזמן התחייה, כי כולם יהיו פדמות אדם הראשון שנברא בצביונו וקומתו והיה זה נקי בגופו עקבו מכהה גלגל חמה, עמידתו בג"ע מצד הכנתו העליונה קודם שחטא היה פדמות הנשמות הנפרדות בעוה"ז מגופי הצדיקים שהולכות מיד לגן עדן במלבוש מצות המעשיות אשר נתגשם ונתלבש בהן בצורת אדם, ומלבוש זה הוא צורה ותבנית הנשמה בג"ע כפי מה שנשפלתם גופו בעוה"ז במצות ומע"ט ותורת ה' בראשם: עוד אני מביא ראיה מן השכל והסברה על תחיית המתים, והוא ממה שהוא ידוע כי העולם לא נברא כ"א לסבת מין האנושי, ומין האנושי לסבת ישראל המגופים בשלש עשרה נפות אחר המבול שבלה וכלה העולם ולא נותר ממנו כ"א שלשה אלה בני נח ומהם נפצה כל הארץ, ומנח ועד אברהם עשרה דורות אשר מהם הוברר אברהם, וממנו יצא פסולת ונהוברר יצחק פי בו יקרא לו זרע, וממנו יצא פסולת עשו ונהוברר יעקב, והוא הסלת המגופה בשלש עשרה נפות י"ג דורות כי מטתו היתה שלימה כולם צדיקים כולם קדושים, וראינו כי כל מה שנברא בעולם בששית ימי המעשה קודם בריאת אדם הראשון הפל הוא הונה נפסד משתלשל זה מזה ואין דבר קיים בלי שינוי ובלי הפסד וחזרה לד' יסודות, וזה מורה כי לא היתה בריאתם לתכלית עצמם כ"א לזולתם, ואם גוף האדם היה ג"כ פלה ונפסד ולא היה חוזר למה שהיה בו קודם היה נחשב כאחד משאר הנבראים ההווים ונפסדים ולא היה נראה ומתפרסם כי הם תכלית הבריאה, כי הדבר הנברא לזולתו אחר פלותו מעשות כל אלה והוא כל מה שבכחו לעשות, הוא נפסד ואינו חוזר למה שהיה, כי המשתלשל ממנו ישנה ויועיל פמוהו לזולתו, כמיני הצמחים והב"ח אשר הם משמשים זה לזה וצריכים זה לקיום זה וכולם משמשים וצריכים אל האדם ולא נבראו כולם אלא לשמשו בזמן הווייתם, וקודם שיפסדו משתלשלים מהם פמותם והם קיימים במין למין האנושי, אבל האדם לא נברא אלא בשביל עצמו לא בשביל זולתו, ואם לא היה כמו קיים באיש בגוף ונפש בזמן התחייה לא היה שום תכלית לבריאתו, כי לצמחים ולב"ח יש תכלית לצורך האדם, והוא לא היה לו שום תכלית לגופו אם היה נפסד והולך לו, וכמו שיש תכלית לנפש לשוב אל מנוחתה אחר הפרדה מן הגוף וקבלתה עונש על חטאה, כן צריך שהיה תכלית לגוף לשוב אל מפונתו אחר שיפסד, כי בזה תראה הבדל בעלת גופו על כל שאר גופי הנבראים שהם לצורך זולתם והם נפסדים ואינם חוזרים הם עצמם אלא המשתלשלים כמו שנזכר: ולכן אמר הפתוב וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, כי יצירתו מן העפר קרא אדם, ועליו עם הנשמה אמר ויהי האדם לנפש חיה, כי כמו שהנשמה היא חיה לעולם כן האדם והוא חומר הנוצר עפר מן האדמה יש לו תקנה לעולם להיותו חי בזמן התחייה חיים ארוכים: עוד אני מביא ראיה מן הסברה, מה שאמר הפתוב בבריאת האדם וייצר וגו' ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, כי כמו שכל מה שברא האל ית' הוא עומד וקיים במינו לעולם כמו שבראו ולא ישנה את תפקידו, כן בריאת האדם והיה בו כח החיות שנופח בו קיים לעולם, כי בשרצים ובעופות פתיב ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ וגו', וכן נוהג העולם להוציא המינים הנזכרים אשר הם קיימים במין

במאמרו יתב', וכן פתיב תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה וגו' ויעש אלהים את חיה הארץ למינה וגו', וכן הוא הונה תמיד מפמה שרצים ועופות וחיית ובהמות שונבראו בתחילת הבריאה התהוו ונולדו ונשתלשלו מהם מאליהם עד היום ועד סוף כל ימי עולם הם קיימים במין, ובאדם פתיב ויברא אלהים את האדם וגו' ואחר כך פתיב וייצר ה' אלהים וגו' ויפח באפיו, לא ברא אלא אדם א' ועליו אמר שניפח באפיו נשמת חיים, וצריף שיהיה נשמת חיים זה קיים בגוף האדם לעולם כי פיון שהזכיר שניפחו באפו, כי מה שזכר נפש חיה בשרצים ועופות ובהמות וחיית, הוא במינם כמו שכתוב בכולם למינה, וצוה שתוציא הארץ נפש חיה וכן הוא הונה תמיד מעצמו, אבל הנשמה שהיא מלמעלה ונחצובה מתחת פסא הכבוד בכל אחד מאישי האנשים, אין פח בטבע הנברא לבדו לברוא האדם אלא בשתוף האל ית' עמו בכל א' וא' מהם, וכמ"ש (נדה ל"א) ג' שנתפין באדם כו', כמו שהיה בתחילת הבריאה שאמר ויפח באפיו נשמת חיים, וכיון שפן הוא יתחייב כי חיות האדם יתמיד לעולם, פיון שהאל יתב' נפח בגופו הנשמה, וכן בכל ילודי אשה הוא יתב' זורק בגופם נשמה וראוי ומחוייב שתתקיים בו לעולם, פיון שכל א' הוא כמו שונברא בפני עצמו על ידו יתב' צריף שיהיה קיים כמו שהיה בתחילת הבריאה, ואחר שחטא ונגזר עליו ועל זרעו שישוב אל עפרו יתחייב שתשוב הנשמה אל הגוף עצמו ויחיה, כדי שיהיה נשלמת כוונתו ית' ומעשהו שבראו בגוף ונפש בעצמו על ידו, וכן כל יצורי עולם הוא זורק בהם הנשמה וצריף שתהיה קיימת בו לעולם כמו שכתבנו, ולכך אמר הכתוב ויפח באפיו נשמת חיים ויחיה האדם לנפש חיה, ורצה לפי כוונה זו כי יהיה האדם לנפש חיה כלומר שתחיה אחר שתפרד הנפש מן הגוף בסבת החטא: עוד אני מדבר בצדקת תחיית המתים וסבתה והראיה לה, כי גם תחילת בריאת האדם היה יחידי להורות כי שלימותו בעצמו ולא במינו, ושעולם מתקיים בזכות צדיק אחד וכמו שה"כ (משלי י') וצדיק יסוד עולם.

עכ"ז כבוד וגדולת האל יתב' מתפרסמת וניכרת יותר בהיות כמה צדיקים מצויים בדור א', וכמו שאמרו אינו דומה מועטים העושים את המצוה למרובים העושים אותה, כי יגדל שזכר כל אחד מהמרובים משכר כל א' מהמועטים יותר מכפי הערך אע"פ שכולם עשו מצוה אחת: ולסבת החטא הקדום היו מועטים בני עליה בכל הדורות, בפרט בדורות הראשונים אשר היו קרובים יותר אל החטא הקדום, וגם בחטא שחטא אדם הראשון הרי הוא כאילו חטאו בו כל העולם, כי זה כל האדם אדם הראשון היה ככל האדם אשר בעולם בכל דור ודור פיון שלא היה אחר בעולם אלא הוא, וגם היה החטא ביום ההולדה הראשונה סמוכים זה לזה, ולזה לא היו בכל אלו הדורות צדיקים כ"א מתי מספר ולא היה בהם איש שלם שלא יצא ממנו זרע פסול, עד יעקב אבינו ע"ה שהיתה מטתו שלימה והוא השלים דור כ"ב כנגד תשלום האותיות של תורה, כי בקודמים היה חסרון ופיסול כי לא נשלמו בהם האותיות, וכן מפסוק ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו וגו' עד ויעש אלהים לאדם ולאשתו פתנות עור וילבישם יש כ"ב פסוקים, להורות הענין הנזכר כי בכלם היה זרע פסול ערום הלכו בלי לבוש שלם עד דור כ"ב שהוא יעקב שנתלבש במלבוש שלם נקי בהיות מטתו שלימה, ומבניו הכשרים היו נפש בני יעקב שבעים בירידתם למצרים כולם כשרים, ומהם נשתלשלו כמה רבואות בצאתם ממצרים, ומתו אותם שלא השליכו שקוצי עיניהם ובגלולי מצרים נטמאו, ונותרו ששים רבוא הכשרים

וראויים בכמותם ואיכותם לקבלת התורה, ובזמן ביאתם לארץ לא נתוספו על מה שהיו בזמן צאתם ממצרים, כי בזמן צאתם היו ראויים ליפגס מיד לארץ והיתה מתחלקת להם אלא שחטא המרגלים עכבם ארבעים שנה, ואם היתה עולה מניינם אז יותר היתה מגיע לכל אחד מהם חלק מועט ממה שהיה מגיע בזמן יציאתם, וכבר זכו ס' רבוא היוצאים ממצרים שלא תתחלק הארץ כ"א לסוף ההוא, וגם כי הם לא זכו ליפגס, זכות החילוק עמד במקומו לבניהם אחריהם כפי מי שסובר שנתחלקה הארץ לפי מנין האנשים, ואחר פניסתם היו הולכים ומתרבים עד זמן שלמה שנאמר (מ"א ד) יהודה וישׂראל רבים פחול אשר על הים לרוב וגו') ואח"כ היו רבים מהם ג"כ בזמן אחד ובדור אחד והיה נחשב להם שכר קיום התורה והמצוות הנעשות יחד בכלל כל ישׂראל יותר לכל אחד ממה שהיה נחשב קודם לכל א' מהם כפי השׂרש שאינן דומין מועטין העושים למרובים וכו': ולכן רצה הקב"ה לזכות לישראל ולפיכך הרבה להם תורה ומצוות, ורצה לזכותם עוד שישׂמאז יחד בתחיה כל הפשרים שבכל הדורות העוברים ותחשב להם המצוות שעשו ושיעשו לזכות גדול עד לאין קץ, כיון שתכלית הבריאה לכך היתה שיקבלו ישׂראל את התורה ויזכו בה לחיי עוה"ב: ויתרחב טעם זה עוד למצוות פרטיות אשר לא זכו קצת אנשים לעשותם בחייהם בעוה"ז ובזמן התחיה יזכו, והם כמו מי שלא זכה לכיבוד אב ואם שמתו בהיותו קטן או עברו אביו ומת ילדו וזכו אמו ומתה, עתה בזמן התחיה יזכו לכבודם, וכן מי שלא זכה ללמד את בנו תורה, בכמו זה הענין ילמדו, ומי שלא זכה להיות בארץ ישׂראל לקיים מצוות שבה יזכה עתה, ומי שלא עלה בידו לקיים איזו מצוה לסבת היותו בגלות יזכה אז לקיימה: פרוק ארבעה נחמשים וכן נביא ראיה מן החוש על אפשרות התחיה וחיובה, אם אפשרותה, ממה שהוא מקובל בידינו שעל כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתו של ישׂראל שנאמר (שה"ש ה') נפשי יצאה בדבור, כמו שאמר רבי יהושע בן לוי פרוק ר' עקיבא, והוא לא חידש אלא על כל דיבור ודיבור, כי ענין יציאת נשמתם בסיני הוא מוסכם לכל, והוריד האל ית' טל שעתידי להחיות בו מתים והחיה אותם פדכתיב (תהלים ס"ח) גשם נדבות תניף אליהם וגו', וכן ענין תחיית אליהו את בן הצרפית, ואלישע את בן השונמית, והאיש אשר היו קוברים ונגע בעצמות אלישע וחייה וקם על רגליו, וכן מצאנו בחסידים הראשונים בזמן רבי ולפניו ואחריו ממה שהיה מתים, וכן מתי יחזקאל שחיו ועמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד, הרי ראיה מן החוש על אפשרות התחיה: אלא שיש הפרש גדול בין תחיות אלו לתחיה העתידה, כי תחיית ישׂראל בסיני היתה מיד שנתפרדה הנשמה מן הגוף ולא הספיקה לעלות אל מחיצתה ונתנה אליו, וכן תחיית אליהו ואלישע לא השיגה ידם להחיות אלא בכמו זה הענין קרוב לפרדתה מן הגוף כפי מה שהיה בסיני, כי אין כח בנביא לעשות כל חידוש תחת השמש אם לא מה שיחידש האל ית', וגם כל הנביאים לא השיגו נבואתם כ"א בסיני, ובמתי יחזקאל חידוש תחיית המתים מכמה שנים מזמן יציאת מצרים כפי מה שבא בקבלה שהיו בני אפרים שמהרו את הקץ, שהיו כבר עצמותיהם יבשות ועלה עליהם גידים ובשר וקדם עליהם עור מלמעלה ואח"כ נתן בהם רוח, ואמר (יחזקאל ל"ז) ונתתי בכם רוח וחייתם, ורצה הרוח שנאמר בו באדה"ר ויפח באפיו נשמת חיים ומה שניטן ונגמחו בכל איש ואיש ממה שהוא לאב ואם בבריאת כל אדם, ונאמר וידעתם כי אני ה' דברתי ועשיתי נאם ה', כי דבר חידוש זה לא נעשית מעולם והרי הוא בבריאה חידוש בבריאת

שמים וארץ הנאמר בהם (תהלים ל"ב) בדבר ה' שמים נעשו וגו', וכן נאמר כאן דברתי ועשיתי בנאומה ודבור לבד חיו, ונתבארה סבת תחיתם בפירק חמשים: ובתחיה העתידה יחדש יותר להקים אותם שנקרבו עצמותיהם ולהחיות אותם מערכת העפר וגם אותם שנספרו ונתפזר אפרם ולא נודע מקומם אים יקבץ פל אפר אל אפרו עד יעשה עצם ויקרב עצם אל עצמו ויקרם עליהם עור ובשר מלמעלה כמו שהיה בתחלה: ואחר שהחוש מעיד על אפשרות התחיה למי שמת וכלה בשרו ועורו ושבר עצמותיו, נגזור אומר ג"כ לאמת אותה דרך חיוב לשרידים אשר ה' קורא, ידבר ויקראם מארץ, ממזרח שמש עד מבואו יקיצו משנת עולם, כי פל הטובות האפשריות להיות בעולם יעד האל ית' לטובים ולישרים הלומדים תורתו ומקיימים מצותיו, וכיון שהתחיה היא טובה אל ערך הפכה והיא המיתה שהיא רעה, יחוייב היות טובת שתחיה לטובים, כי האל ית' לא ימנע טוב להולכים בתמים, וכמו שעשה טוב' זו לשעבר יעשנה לעתיד: וכן נביא ראיה מן החוש על חיוב התחיה, ממה שהיה נהיה בענין החלום שחולם האדם שרואה אנשים שכבר מתו זה כמה שנים ונפרדו מממשצמו, והוא רואה אותם בדמותם וצלמם אשר היו בזמן מיתתם, ונדמו לו באופן ראיתו אותם ודיבורו עמם בחלום עניינים אשר יהיו ונאדעו לעתיד, ואם לא היה להם התחיות עם הגוף לשוב אליו כבתחלה לא היו נראים בדמותם וצלמם אשר היו אלא כדמות רוחות בלי גוף, וכן ברמזם על ענייני החיים בעוה"ז נראה שיש להם תוחלת ותקנה לאחרייתם לשוב להיות מבני העוה"ז בזמן התחיה, ודומה לענין זה ראיתי בספר החסידים ראיה על השארת נפש האדם, כי האדם חולם שהוא רואה אדם שכבר מת זה כמה שנים ואינו חולם שרואה סוס או גמל ידוע או בהמה אחרת שמתה אתמול, כי נפש הבהמה היורדת היא למטה לארץ ולא נשאר בה רמז דבר אשר יצויר אפילו בחלום: וכן יש ראיה מענין זה ממה שכתוב (איוב ל"ג) הן פל אלה יפעל אל פעמים וגו', וכתוב כי שית לי אלהים זרע אחר תחת הכל כי הרגו קיו, וכיון שנאחדו הנפש והגוף יחד לעבוד האל ית' בשתדכף הנפש בגוף המוכן לעבודת האל תשוב אח"כ לגופו, כי ממנו לוקחה ואילו תשוב לזכותו במה שזכתה והצליחה היא, כי שותפים שקולים הם ויבואו שניהם, וגם הנפש היא עיקר בחטאת הגוף ולכן תשתמר עמו לזכותו במה שצדקה ממנו, חלף מה ששחשב לה עון אשר חטא יותר מהגוף הדומם ומוכן לעבודת הנפש, ואין על הגוף לזכף עצמו כ"א על הנפש שהיתה בעלת הגוף ועל פיה התנהג ויתנהג, וכן כשנשארה זכה מהגוף תשוב אליו כבתחילה שלא תהא נפש החוטאת נשפרת שתשוב לחיות כשתדכף יותר מהנפש אשר נזדככה בראשונה: ועל אלו התחיות שעברו והעתידה אפשר שפוננו אנשי כנסת הגדולה בנוסח ברכה שניה של י"ח ברכות והיא גבורות, אתה גבור לעולם ה', לא אמר אתה גדול או אתה נורא, כי ענין גדול ונורא אפשר להאמר על ב"ו בתמידות והמשך, כמו מלך גדול או שר גדול, אפשר שיהיה פל ימיו גדול במדרגה אחת ומצב אחד, אבל ענין גבור אינו פן בבשר ודם, כי מי שהוא גבור בבחירתו לא יהיה גבור בזקנותו או בילדותו, כי הגבורה היא בטבע הגבור לפי שניו, אבל באל יתברך נאמר גבור בהחלט לעולם בלי שום שינוי, ולכן אמר אתה לבדך גבור לעולם ה' כי היכולת והגבורה שהיתה לו בזמן בריאת העולם ויצירת אדה"ר שהוא תכלית הבריאה היא בו לעולם אפילו בזמן תחית המתים, ולכן אמר לעולם ה' מחיה מתים אתה, וכן הזכיר גבור בברכה זו שיש בה הורדת הטל והגשם

אֲשֶׁר הֵם סִבַּת חַיִּיּוֹת בְּנֵי הָעוֹלָם וְקִיּוּמוֹ, וְלַעוֹלָם גְּבוּרָתוֹ זֶה מִתְמַדֵּת וְעוֹמֵד בְּמַצָּב א' לְזוֹן וּלְפָרְגָס אֵת כָּל הָעוֹלָם כְּלוּל, וְאָמַר מְחִיָּה מֵתִים אֶתָּה עַל מַה שֶּׁהִחֲזִיחַ אֶת יִצְחָק בְּעֵקֶדְהָ וְכִמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ חו"ל, וְכִיּוֹן שֶׁהַשְּׁמַיִעַ קוּלוֹ מִבֵּין שְׁנֵי הַפְּרוּבִים אֶל תְּשַׁלַּח יָדָה אֶל הַנְּעַר חֲזָרָה נִפְשׁוֹ לְגוֹפוֹ וְהִתִּירוֹ וְעָמַד יִצְחָק עַל רִגְלָיו וַיִּדַע שֶׁפָּדָה עֲתִידִים הַמֵּתִים לְהַחְיֹת וּפְתַח וְאָמַר בְּרוּךְ מְחִיָּה הַמֵּתִים, וְאָמַר מְחִיָּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים עַל תְּחִיַּת הַמֵּתִים שֶׁחִיו יִשְׂרָאֵל פֶּשְׁשָׁמְעוֹ אֲנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לָּהּ מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְלָכֵן הִזְכִּירוּ חֲכָמִים מִפִּי הַגְּבוּרָה כָּאֵן עַל דְּבַר תְּחִיַּת הַמֵּתִים שֶׁהִיא בְּגְבוּרָה כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר, וְלֹא אָמְרוּ מִפִּי הַקַּב"ה שֶׁמַּעֲנוּם, וְאָמַר קוֹדֵם מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד עַל כ"ו דּוֹרוֹת שֶׁמְבַרְיָאֵת הָעוֹלָם וְעַד מִשָּׁה שֶׁנִּיחַתָּה הַתּוֹרָה עַל יְדוֹ שֶׁנִּתְקַיְּמָה הָעוֹלָם בְּחֶסֶד ית', כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ עַל הַגִּי כ"ו כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד, וְסוּמָה לֹא מְחִיָּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים, אַחֵר שֶׁכֻּלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד שֶׁהֵם כ"ו דּוֹרוֹת הִחֲזִיחַ הַמֵּתִים בְּנִתְיַנַּת הַתּוֹרָה כְּנִזְכָּר, וְעַל יְדֵי נִתְיַנַּת הַתּוֹרָה הוּא סוּמָה נוֹפְלִים וְרוֹפֵא וּמִתִּיר וְכו': וְכֵן עַל מַה שֶּׁאָמַר מְחִיָּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים אָמַר סוּמָה וְרוֹפֵא וּמִתִּיר, כִּיּוֹן שֶׁהוּא מְחִיָּה הַמֵּתִים הִיָּה אֶפְשֶׁר שֶׁלֹּא יִחוּשׁ לְנוֹפְלִים וּלְחוֹלִים וְלְאֲסוּרִים כִּיּוֹן שֶׁסוּפָה לְהַחְיֹת, וְלָכֵן אָמַר כִּי גַם שֶׁהוּא עֲתִיד לְהַחְיֹת אוֹתָם אֵינִי מֵנִיחַ אוֹתָם לְיִפּוֹל כִּי הוּא סוּמָכֶם, וְאִם יִפְלוּ בְּעוֹנָם בְּחוּלֵי אוּ בִּסּוּרִים רוֹפֵא וּמְחִיָּה אוֹתָם, וְזֶה לְקַיְּמָה אֲמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפֶר שֶׁהֵם הָאֲבוֹת אֲשֶׁר קִיְּיִם וְהַבְּטִיחַ לָהֶם בְּקִיּוּם זְרַעָם, וְאָמַר מִי כְּמוֹהוּ בְּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּהּ כִּי הַגְּבוּרָה סוּמָה עַל גְּבוּרָתוֹ וְאֵינִי חוֹשֵׁשׁ לְקַיְּיִם מַה שֶׁהַבְּטִיחַ, וְהוּא ית' הוּא בְּעַל גְּבוּרוֹת שֶׁהִזְכִּיר לְמַעַלְהָ גְבוּרַת תְּחִיַּת הַמֵּתִים וּגְבוּרַת הַטַּל וּמִטֵּר לְזוֹן וּלְפָרְגָס אֵת כָּל הָעוֹלָם כְּלוּל וּשְׁאָר הַגְּבוּרוֹת אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה בְּזֶה הָעוֹלָם, וְלוֹ יָאוֹת לְהַקְרִיא בְּעַל גְּבוּרוֹת, וּמִי דוֹמֶה לֹא לְקַיְּיִם אֲמוּנָתוֹ עִם הִיּוֹתוֹ בְּעַל גְּבוּרוֹת, וְאָמַר מְלָךְ מַמְיִת וּמְחִיָּה כִּי מְלָךְ ב"ו יְכוּל לְהַמִּית וְלֹא לְהַחְיֹת אֵת מִי שֶׁהַמִּית, וְהוּא יתְבַרַךְ הוּא מַמְיִת וּמְחִיָּה, וְרַמְזוֹ בְּזֶה עֲנִין תְּחִיַּת הַמֵּתִים שֶׁעָבְרוּ ע"י אֱלֹהֵי וְאַלִּישָׁע וּיְחִזְקִיאֵל, כִּי בְּאֱלֹהֵי שֶׁהִחֲזִיחַ אֶת בֶּן הַצָּרְפִּית נֶאֱמַר הַגֵּם עַל הָאֱלֹמָנָה אֲשֶׁר אָנִי מִתְגוֹרֵר עִמָּה הִרְעוֹת לְהַמִּית אֶת בְּנֵהּ וְגו', אַח"כּ וְתִשָּׁב נֶפֶשׁ הַיָּלֵד עַל קִרְבּוֹ יִחִי, וּבִבְנֵי הַשְּׁוֹנְמִית נֶאֱמַר וְהִנֵּה הַנְּעַר מֵת מִן שֶׁכָּב עַל מִטָּתוֹ וְגו' וַיִּפְקַח הַנְּעַר אֶת עֵינָיו, וּבִיְחִזְקִיאֵל כְּתִיב וְהִנֵּה בִקְעָה מְלֹאָה עֲצָמוֹת, וְכִתִּיב וְנִתְתִּי בְּכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם, וְעַל אֵלוֹ הַתְּחִיּוֹת אָמַר מְלָךְ מַמְיִת וּמְחִיָּה, כְּמוֹ שֶׁמְלָךְ אַחַד הוּא גּוֹזֵר מִיָּתָה עַל מִי שֶׁהוּא רוֹצֵה, כֵּן הָאֵל ית' גּוֹזֵר מִיָּתָה עַל בֶּן הַצָּרְפִּית וְהַשְּׁוֹנְמִית קוֹדֵם זְמַנָּם בְּיַלְדוּתָם, וְכֵן גּוֹזֵר מִיָּתָה עַל בְּנֵי אֶפְרַיִם שֶׁיִּצְאוּ קוֹדֵם זְמַנָּם מִמְצָרִים, וְהִחֲזִיחַ אוֹתָם, מַה שֶּׁאֵין בְּכֹחַ מְלָךְ ב"ו לַעֲשׂוֹת.

וְאַחֵר שֶׁהִזְכִּיר מִמָּה שֶׁהִחֲזִיחַ הָאֵל ית' לְשַׁעֲבֵר אֲשֶׁר הוּא דְּבַר נִרְאִית בְּחוּשׁ, אָמַר וְנֶאֱמַן אֶתָּה לְהַחְיֹת מֵתִים בֵּא"י מְחִיָּה הַמֵּתִים, כִּי בְּמַה שֶׁרְאִינוּ בְּחוּשׁ יֵשׁ רֵאָה לְקַבּוֹעַ אֲמוּנַת הַתְּחִיָּה בְּלִבָּנוּ, גַּם כִּי לְפִי הַשֵּׁכֶל נִרְאָה דְּבַר זָר, וְלָכֵן אֲנַחְנוּ צָרִיכִין לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְבָרְכוֹ עַל הַתְּחִיָּה הָעֲתִידָה, וְכֵן יִצְחָק אָמַר בֵּא"י מְחִיָּה הַמֵּתִים פֶּשְׁשׁוּרָה נִפְשׁוֹ אֵלָיו כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב לְמַעַלְהָ, וְלֹא הוֹנֵכֵר זֶה בְּתְחִיַּת אֱלֹהֵי וְאַלִּישָׁע וּיְחִזְקִיאֵל שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל יָדָם בְּרַצוֹן הָאֵל ית', וְכֵן עַל כִּי אֵלוֹ הַתְּחִיּוֹת אֵינָם כּוֹלְלוֹת וְתְחִיַּת יִצְחָק הִיָּתָה כּוֹלְלַת לְכָל יִשְׂרָאֵל יוֹצְאֵי יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּנוֹ, וְהַתְּחִיָּה הָעֲתִידָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה כּוֹלְלַת לְכָל יִשְׂרָאֵל: פֶּרֶק חַמְשָׁה וְחַמְשִׁים יַעֲזוּ כִּי קִצְרָה הִיָּד מְלִהְבִיא רֵאִיוֹת כָּל הַצְּנוּרָה מִן הַשֵּׁכֶל וְהַחוּשׁ עַל שְׂרֵשׁ הַתְּחִיָּה, כִּי אֵין פֶּחַ הַשֵּׁכֶל וְהַחוּשׁ מְשִׁיגִים לְדַבֵּר עַל הַדְּבָרִים הָעֲתִידִים, אֲאָרִיךְ בְּרֵאִיוֹת הַקְּבֵלָה מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַפְּתוּבִים וּמִדְּבַרֵי רז"ל עַל בִּירוּר עֵינָיִךְ זֶה: בְּפֶרֶק חֲלָק א"ר יוֹחֲנָן מִנְיִן

לתחנית המתים מן התורה שנגאמר ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הפהן וכי אהרן לעולם קיים והלא לא נכנס לא"י אלא מלמד שעתיד לחיות וכו' מפאן לתחנית המתים מן התורה, דבי רבי ישמעאל תנא מה אהרן חבר וכו', דהא דכתיב לאהרן לאו להכי אתא, ר' סימאי אומר מנין לתחנית המתים מן התורה שנגאמר וגם הקומותי את בריתי אתם לתת להם, לכם לא נאמר אלא להם מפאן ראיה לתחנית המתים מן התורה, שאלו צדוקין לר"ג מנין שהקב"ה מחיה מתים אמר להם מן התורה מן הגביאים ומן הפתובים ולא קבלו ממנו, מן התורה הגה שוכב עם אבנתיך וקם, מן הגביאים יחיו מתיך וגו', מן הפתובים דכתיב וחכף פיין הטוב וגו' דובב שפתי ישנים וגו', ובכולהו איתא פירכא עד שגאמר להם מקרא זה אשר נשבע ה' לאבנתיכם לתת להם לכם לא נאמר אלא להם מפאן לתחנית המתים מן התורה, וי"א מן המקרא הגה אמר להם ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים פולכם היום פשיטא דחיים פולכם אלא אפי' שכולם מתים וכו' אתם חיים מה היום פולכם קיימים אף לעוה"ב פולכם קיימים, שאלו רומיים את ר"י חנניה מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות א"ל פרונוייהו מן המקרא הגה שוכב עם אבנתיך וקם וגו', ודילמא וקם העם הגה ונה, אמר להם נקוטו מיהא פלגא בידייכו, א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות שנגאמר הגה שוכב עם אבנתיך וקם העם הגה וגו', תניא אמר רבי אלעזר בר' יוסי בדבר זה זייפו ספרי כותיים שהיו אומרים אין תחנית המתים מן התורה אמר להם זייפתם תורתכם ולא העליתם ביניכם פלום וכו' הרי הוא אומר הפרת תפרת הנפש ההיא עונה בה הפרת תפרת בעוה"ז עונה בה לאימת לאו לעולם הבא וגו', שאלה קלופטרא מלפתא את רבי מאיר אמרה ידענא דחיי שכיבי דכתיב ויציצו מעיר וגו' אלא פשהן עומדין עומדים בלבושיהו או ערומים אמר לה ק"ו מחטה וכו', א"ל קיסר לר"ג אמריתו דשכיבי חיי הא הוו עפרא וכו' אמרה ליה ברתיה שבקיה וכו' מן המים צר מן הטיט לא כ"ש, דבי רבי ישמעאל תנא ק"ו מפלי זכוכית וכו', אמר ליה ההוא אפיקורוס לר' אמי אמריתו דשכיבי חיי הא הוו עפרא וכו', משל למה"ד למלך שגאמר לעבדיו בנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ואין עפר וכו', אמר גביהא בן פסיסא וכו' דלא הוו הוו דהוו לא כל שפן, אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא מפאן תשובה לאומרים אין תחנית המתים מה"ת, תניא אמר רבי מאיר מנין לתחנית המתים מה"ת שנגאמר אז ישיר משה שר לא נאמר וכו' אלא ישיר מפאן לתחנית המתים מן התורה, פיוצא בדבר אז יבנה יהושע וגו', אמר רבי יהושע עוד בן לוי מנין לתחנית המתים מה"ת ואיש אל משפחתו תשובו אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה הללוך לא נאמר אלא יהללוך מפאן לתחנית המתים מה"ת, אמר ריב"ל כל האומר שירה בעוה"ז זוכה ואומר לעוה"ב שנגאמר עוד יהללוך סלה הללוך לא נאמר וכו', א"ר יוחנן מנין לתחנית המתים מן התורה שנגאמר קול צנפיה וגו' רינגו לא נאמר אלא רינגו מפאן לתחנית המתים מן התורה, א"ר יוחנן עתידין כל הגביאים לומר שירה בקול אחד שנגאמר קול צנפיה נשאו קול וגו', אמר רבא מנין לתחנית המתים מן התורה שנגאמר יחי ראובן ואל ימות וגו', רבינא אמר מהכא ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וגו', רב אשי אמר מהכא ואתה לך לקיץ ותנוח וגו', אמר ר' יאשיה מאי דכתיב שאול ועוצר רחם וגו' מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא והלא ק"ו ומה רחם שמכניסים בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות שאול שמכניסין בו בקולי קולות,

שבוכין על המת, אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות, בתקיעת שופר גדול, תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן אינן חוזרין לעפרן שנאמר ויהי הנשאר בציון וגו' מה קדוש לעולם קנים אף הם לעולם קנימים: נראה כי מה שאמרו ברוב הראיות מניין לתחיית המתים מה"ת וחסרו לומר מפאן לתחיית המתים מה"ת, הוא שלא לבד היא התחייה לאהרן או למשה או לאבות ולצדיקים פינצא בהם, אלא היא גם כן לכלל כל ישראל הבינוניים שאינם רשעים, ולכן אמרו מפאן לתחיית המתים מה"ת, לכל ישראל: עוד אני אומר כמו ששכר הנשמות ועוה"ב לא נזכר בפירוש בתורה כן תחיית המתים לא נזכר בפירוש, כי אין דרכה של תורה לנייעד בפירוש על השכר העתיד אלא ברמז, ולכן חפשו החכמים ז"ל רמז לתחיית המתים המקובלת להם, ואמרו מנין לתחיית המתים אינה רמז מן התורה שנאמר ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן וגו', וזה הפתוב אין בו הכרח שירמז לתחיית המתים, וכמו שאמר התנא דבי ר' ישמעאל מה אהרן חבר וכו', ואף לדברי ר' יוחנן לא בא הפתוב אלא להודיענו שיתנו התרומה לאהרן, גם כי אי אפשר ליתנה לו בארץ ישראל אלא אחר שיחיה עיקר הפתוב לא בא אלא שיתנו התרומה, ולכן אמר מפאן לתחיית המתים מה"ת, שאם בכניסתם לארץ פשנתחייבו בתרומה הנה חי אהרן בגלגול מחילות לא"י לא היינו לומדים מפאן לתחיית המתים, שיעוד לא הנה אלא לו לבדו, אבל אחר שראינו שלא נתקיים לאהרן עדיין נתינת התרומה נאמת ונלמוד מפאן לתחיית המתים מן התורה, כי בזמן התחייה הפוללת יחיה הוא ויתנו לו תרומה, וכן באבות שפתוב לתת להם ולא לכם שהיה נראה שהאבות יקומו בזמן נתינת הארץ ולא קמו אז מפאן לתחיית המתים לכל ישראל מן התורה כי אז יקומו ויחיו הסהם בראש כל ישראל: וכן נרמז ברמז התחייה מאהרן, אחד מהסבות הנזכר למעלה בתחייה, והיא סבת קיום המצוה אשר לא היה בכח הצדיקים לקיימם בחייהם כי לא באו לידם ולא הגיעו לכלל קיומם, כמצות תרומות ומעשרות אשר לא קיים אהרן קדוש ה' מצות אכילתם בטורה לסבה שלא נתחייבו עדיין בזמנו עד בואם לארץ ובסבת מי מריבה גוע אהרן חוץ לארץ, ולכן יקום בזמן התחייה לקיים מצוה זו ככל המצות התלויות בארץ, וכן כל מי שלא זכה לקיים מצוה שלא הגיע לכלל קיומה בזמן תחיית המתים יקיימנה, וכמו שנזכר למעלה: וכן נרמז ברמז התחייה מן האבות שפתוב לתת להם ולא לכם, סבה אחרת מהסבות הנזכרים למעלה, והוא חיבור כל ישראל יחד מזמן האבות הקדושים אשר קיימו כל התורה פולה בא"י קודם שניתנה עד זמן התחייה יהיו שכם אחד לעבודת האל ית', ויעלה שכם לאין קץ, כי אין דומה מועטין שבכל דור ודור העושים את המצוה למרובי של כל הדורות מאברהם אבינו ועד זמן התחייה שיתחברו פולם חיל גדול אשר לא נהיה פמוהו מעולם להתפלל לאל יחד פולם מאהבה אבות ובנים ובני בנים, ויקיימו מצותיו פולם יחד, ולא יהיה שום מניעה לקיום שום מצוה לשום אדם דרך פרט ודרך כלל פנזכר, ולכן אמרו להם לא נאמר אע"פ שלכם נתקיים שניתנה לכם, ואמר להם שלא נתקיים עדיין, מפאן לתחיית המתים מן התורה במזמן האבות עד זמן התחייה כדי שיהיו אגודה אחת לעבוד ה' כמו שנזכר: ומה ששאלו לרבי יהושע בן חנניה מנין שהקב"ה מחיה המתים ויודע מה שעתיד להיות, לא שאלו מניין לתחיית המתים כמו ששאלו אחרים אלא מנין שהקב"ה מחיה מתים, הפונה כי ענין התחייה אינה באה מצד גמול האדם במעשיו, כי אע"פ שיצדק האדם ויטיב מפעליו די לו בשכר גן עדן

ועולם הנשמות ולא השיגה יד צדקתו לשכר תחנית המתים, ולכן שאלו מנין שהקב"ה
בחסדו וטובו מחיה המתים בלי תגמול האדם, כי כל מה שייטיב האדם בעוה"ז לא ישיג
בו לענין תחייה אם לא בחסדו ותברך, וכן שאלו מנין שיודע מה שעתידי להיות, כי אם
יהיה יודע מה שעתידי להיות והוא רוע מעללי הדורות העתידים לא יספיק על התחייה,
והשיב להם מן הפתוב והוא אחד מן הפתובים שאין להם הכרע על נקם אם הוא חוזר
לראש הפתוב או לסופו או יהיה משמש לראשו וסופו, ויהיה הפנונה פי גם שיודע הקב"ה
מה שעתידי להיות ברוע מעללי הדורות העתידים עכ"ז יקים מעפר לכשרים שבהם, והם
אמרו ודילמא נקם העם הזה ונזה, פי רצה לומר הגוף שוכב עם אבותיה שתהיה לעולם
שוכב עם האבות בלי תחייה מצד פי יקום העם הזה ונזה, ולזה השיב להם נקוטו מיהא
פלגא בדיניכו, פלומר ידיעת העתידות שיודע דורות הבאים ולא ימשך מזה כי לא תהיה
תחייה לכשרים, ומה שאמר הפתוב הגוף שוכב עם אבותיה ונקם, לעולם כמו שאמרתם,
ולכן חזר רבי יוחנן משום רשב"י ואמר מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע וכו' דכתיב
הגוף שוכב ונקם וגו', למד שגוי דברים מפתוב זה ולא חשש למה שהקשו ודילמא וכו',
ורבי אלעזר בר' יוסי אמר בדבר זה זיפו ספרי פותים וכו', דכתיב הפרת תפרת בעוה"ז,
והפפל כלשון בני אדם, מאי עונה בה לא לעוה"ב אלמא יש תחנית המתים מן התורה
כמו שפירש"י ז"ל, ומשמעות עונה בה פן הוא עונה, של נפש הוא שיהיה בה פלומר
בעצמה בלי שתתחבר עוד לגוף שהוא תחנית המתים, אלמא דלכ"ע יש תחנית המתים:
ומה שידעה קלופטרך דשכבי חיי מדכתיב ויציצו מעיר, היינו משום דאירי התם פל
המזמור במקל המשיח דכתיב ביה וירך מימם עד ים וגו' לפניו יכרעו ציים מלכי תרשיש
וגו' וישתחוו לו כל מלכים וגו', בלי פלי מלחמה ובלי הריגת אלו לאלו, ובנה יתרבו
ויפרו באי עולם כי לא ימות איש שלא בעתו וינוחו וינרעו ויקצרו ויאכלו לרוב, עד כי
יהיה פסת בר בארץ בראש הרים ירעש פלבנון פריו, ואין מי שיגע ידו למה שאינו שלו,
או דרוך גס יהי פסת בר וגו' ירעש וגו' ויציצו מעיר האנשים כעשב הארץ, שאם ר"ל
יציצו הפירות והצמחים הרי כתב למעלה פסת בר ופרי, וגם לא היה לו לומר מעיר כי
אין העשב צץ בעיר אלא בשדה, אלא הפנונה פי אחר שיהיה פסת בר מוכן וירעש
פלבונון פריו לריבוי וטובו אז ייציצו מעיר המתים, כמו העשב שעולה מתחת הארץ אחר
שנקבר ונתעפש הזרע, דומה למה שהיה קודם הבריאה שנברא אדה"ר שהיה כל העולם
פשלחן ערוף לפניו שנבראו כל מיני צמחים ודשאים ובע"ח, ושאלה אם עומדים ערומים
כמו שהיו בתחילת הבריאה שהיו ערומים האדם ואשתו ולא תפוששו או יעמדו
בלבושיהם, הפנונה אם יעמדו בלי יצר הרע נפשטים וערומים ממנו כמו שהיו בתחלת
הבריאה או יצטרכו ללבוש שיהיה להם יצר הרע, כמו שקרה לאדם ואשתו אחר מעשה
החטא שידעו כי ערומים הם ותפרו עליהם עלה תאנה ויעשו להם חגורות, והשיב ר'
מאיר ק"ו מחטה שנקברה ערומה ויוצאה בכמה לבושים צדיקים שהם נקברים
בלבושיהם ובכסותיהם עאכ"ו, הפנונה פי היותם נקברים בלבושיהם מורה פי בצדקתם
גבר יצר הטוב על הרע וכסה אותו, ובנה יהיה לו שכר טוב עתה במיתתו בהיותו זוכה
לג"ע ולשפר עולם הנשמות, וקימתו בלבוש יורה ג"כ על זה פי בזכות מה שנצח את
היצה"ר בעוה"ז ונכפו תחתיו יזכה לתחייה פלבוש שהוצרך אדם הראשון ללבוש אחר
שחטא ונכנע ליצר הרע ונתלבש בעלה תאנה, ושב בתשובה כמו פרי התאנה פי הוא

קרוב להתעפש משאר הפירות ויש לו רפואה קרוב לעיפושו לשטחו וליבשו כדי שיתקנים זמן רב: עוד נוכל לפרש כי מה שידעה היא דשכבי חיי, אם מן הפתוב, הוא מפני שלא נאמר ויצין מעיר עשב הארץ אלא ויציו האנשים כעשב הארץ, והם אנשים שהזכיר בתחלה במעלת מלכות מלך המשיח שישתחוו לו כל מלכים ויעבדוהו כל גוים, ושאלה אם יעמדו ערומים כמו העשב, או יהיו דמיון העשב כמו שהיא מוכנת למה שהיא, כן יצאו האנשים בתחילה מוכנים בלבושיהם לא יחסר כל בהם, וכוננת השאלה אם כבר קבלו הצדיקים הקמים בתחילה כל שֶׁכָּר פרי מעשיהם בגן עדן ויצאו ערומים, שיצטרכו עתה בתחילה לחזור ולזכות בתורה ובמעשים טובים מחדש, או לא הושלם שֶׁכָּר מעשיהם הטובים בשֶׁכָּר גן עדן אלא שעודם לבושים במלבושי המצות אשר עשו קודם שמתו והם חיים עתה לקבל תשלום שֶׁכָּרם בעולם התחילה, והשיב לה ר' מאיר ק"ו מחטה שנקברה ערומה ויצאה בכמה קליפות צדיקים שנקברים בלבוש אינו דין שיקומו בלבוש, כלומר כי שֶׁכָּר מעשיהם הטובים אשר עשו בהיותם בגוף ונפש לא נשלם בעידון הנשמה בגן עדן אלא הם שמורים לקיבול שֶׁכָּר גם בעולם התחילה, וזו היא הוראת המלבושים שקמים בהם והם המעשים הטובים, וגם כי ענין המלבושים היא על הוראה ורמז מה שמורים המלבושים כפי כל אחד משתי הפונות, עם כל זה מעשה עבודת התחילה יסכים ג"כ לכוננה שיקומו בלבושיהם ממש והם התכריכין אשר נקברו בהם, כי לא יבצר מידו מזמה בזכות צדקת הצדיקים שיעשה נס ג"כ בלבושים שיהיו כמו שיהיו בזמן הקבורה, גם כי נרקבו כבר ונעשו כעפר תיחות, כדי שלא יהיו הצדיקים בושים זה מזה בהיותם ערומים: ולזה נראה לי שאין ראוי לעשות תכריכין מצמר או משי אלא מפשתן או צמר גפן דברים הגדלים מן הארץ, כיון שגדלו פעם אחד מן הארץ נקל זאת בעיניו ית' שיגדלו פעם אחת לכבוד הצדיקים שומרי מצותיו ועדותיו ולא יצטרף שיעשה נס בתוף נס על דבר שמעולם לא גדל מן הארץ ונרקב ונתעפש שיתחדש ויתגדל מן הארץ וישוב חדש כבתחלה, כי אולי לא יספיק זכות כל צדיק לשיעשה נס כפול נס בתוף נס.

ומה שאמר קיסר לר"ג אמריתו דשכבי חיי והא הוה עפרא וכו' אמרה ליה ברתיה לר"ג שבקיה נאנא אהדרנא ליה, א"ל שני יוצרים היו בעירנו אחד יוצר מן המים ואחד מן הטיט אי זה מהן משנבח אמר לה זה שיוצר מן המים אמרה ליה מן המים צר מן הטיט לא כ"ש.

כוננת הקיסר שלא היה נקרא תחילת הממים כיון שהיו כבר עפר ומה שיבוא מן העפר הוא בריה חדשה כמו בריאת אדם הראשון עפר מן האדמה ואין זה תחילה במת עצמו שמת, והשיבה בתו במשל הב' יוצרים, כי יצירה מן המים יצירת האדם מטופת אביו, ויצירה מן הטיט היא תחילת הממים, לא אמרה יצירה מן העפר כמו שאמר אביה אלא.

מן הטיט והוא עירוב המים עם העפר, והפוננה לומר כי יש הכנה יותר להחיות את המת שֶׁכָּר היה חי מיצירת האדם בתחלת בריאתו ומיצירתו בטבע ע"י זֶכֶר ונקבה, כי זה יוצר מן העפר לבדו וזה מן המים לבדם וזה מן המים והעפר והוא הטיט, כלומר מן ההכנה שהיתה לאדם הראשון שנברא מן העפר ומן ההכנה של כל אדם שנבראו מן המים בהתחבר ב' ההכנות והיה יותר נקל להיותו נוצר מן העפר, כי זה העפר יש לו

הכנה מהעפר הראשון ומהמים שהם הנרע ונהרי הוא פטיט: דבי ר' ישמעאל תנא ק"ו מפלי זכוכית שעמלן ברוח של בשר נדם ואם נשברו יש להם תקנה להתיכן ולחזור ולעשות מהן פלי, בשר נדם שברוחו של הקב"ה עאכו"כ.

האי תנא דבי רבי ישמעאל ייחס זכות התחיה אל הנשמה אשר נופקה באדם מאתו ית', והשיב לשאלת הקיסר כי אע"פ שנעשו עפר פנין שאותו עפר בא מפח האדם שנופקה בו נשמת רוח אלהים חיים ומלך עולם ברוח שנשאר חי וקיים מכין האל ית' את הגוף שנעשה עפר לשחזור למה שהיה ק"ו מפלי זכוכית אשר נעשה בהפחת רוח הנגג ונהרוח הלה לו ונשאר הפלי שלם, ואם נשבר יכול האומן לחזור ולהתיך אותו ולעשותו פלי כבתחלה בנפיתו אליו כבתחלה, האדם שנעשה מקודם ברוחו ית' ונתקנים הרוח בו כל ימי חייו, וכשנפסד ונעשה עפר עדיין הרוח חי וקיים כי הוא מתחת כסא כבודו עאכו"ו שיהיה מוכן הרוח הקיים לחזור אל גוף האדם אשר היה בו ובכחו ישוב העפר להיות אדם כמו שהיה מקודם: א"ל ההוא אפיקורוס לרבי אמי אמריתו דשכבי חיי הא הו עפרא וכו', א"ל מלה"ד למלך שאמר לעבדיו בנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ואין עפר ובנו אותו לימים נפל א"ל חזרו ובנו אותו במקום שיש עפר ומים א"ל אין אנו יכולין כעס עליהם וכו' עכשיו שיש מים ועפר עאכו"ו.

הנה פשט תשובה זו היא מה שאמרו חז"ל מה דלא הנה הנה מה דנהה לא כ"ש, והנמשל הוא שאם ברא את העולם כולו מתהו והוא יש מאין איך לא ברא אותו מיש, וכן יחזור ויחיה את האדם מן העפר אשר נשאר מגופו, ועוד יש לו פנונה בתשובה זו וכו' דומה למשל שבנו פלטרין במקום שאין מים ואין עפר וא"א לבנו בלעדם, אלא שלא היו שם במקום בגין הפלטרין והוצרכו להביאם במקום אחר, וכ"ש כשיש מים ועפר במקום אשר בו יבנה הפלטרין שיהיה נקל, ולכן כעס עליהם, והנמשל הוא על האדם הראשון אשר נברא ונוצר עפר מן האדמה ממה שנאמר עליו מנבא אדמה תעשה לי, ונתפשט בריאתו ותולדתו וזרעו בכל מקומות הישוב אשר לא נוצר מעפרם, והוא דומה לנמשל במקום שאין בו מים ועפר, וכ"ש אחר מיתת האדם ונעשה עפר שיכול לחזור ולהיות נוצר מן העפר שהוא המצוי לכל אחד במקום תחייתו, דומה למשל שבינו פלטרין במקום שיש בו מים ועפר: א"ל ההוא אפיקורוס לגביהא בן פסיסא וני לכוון חייביא דאמריתו מתי חיינ דחיי מיימי דמיימי חיינ א"ל וני לכוון חייביא כו' דלא הו הו דהו לא כ"ש, פנונת האפיקורוס שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואיש בחטאו יומת איך יחזור לחיות אם מת מפני החטא, ולכן קרא אותם חייביא כי מצד היותם חוטאים מתו ולכן לא יחיו, וגביהא השיב לו אם בלא שום זכות שקדם לאדם להיות נוצר שהרי לא היה לו הנה אפ"ה נוצר בחסדו ית' כ"ש כשנוצר, וגם פי חטא זכה ברוב מעשיו, ולכן ראוי לזפות לתחיה כי כבר קדם לו זכות בקיום התורה ומצותיה ואם חטא שב בתשובה קודם מותו, ואמר לו וני לכוון חייביא פלומר אהם החייבים והחוטאים בשבע מצות בני נח שאין אהם מקיימים אותם ואין אתה חוזרים בתשובה, ולכן לא יהיה לכם תחיה, וע"ז חזר האפיקורוס ואמר לו חייביא קרית לן שלא נשתתף עמכם בתחיה פשיטנא לעקמומיתך וכו': אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא מפאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה, הנה בפתוב זה הוא מבואר ענין תחיית המתים שאמר אני אמית ואחיה את מי שאמית, דומה למחצתי ואני ארפא למי שמחצתי, ולכן אמר מפאן תשובה

לאומר אין תחנית המתים מן התורה, כי מפל הראיות שהביא למעלה ואמר מפאן לתחנית המתים מן התורה הוא בדרך דרש ודרך רמז ואין משם קושיא למכחיש ואומר כי אין תחנית המתים מן התורה, אבל מזה הפתוב יש קושיא ותשובה למי שאומר כן, ומפני כי המיתה היקפה התחניה כי המיתה היא בשעת כעס והתחניה היא בשעת רצון ונראה שיש שינוי בהשי"ת, לכן אמר ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה אין בי שינוי אע"פ שאני ממית פעם אחת ומחיה פעם אחרת כי את הפל אני עושה יפה בעתו עת לקדת ועת למות, כי העת והזמן גורם לכל דבר, וראינו כי מתחלת התורה לא הוזכר מלת אני עד המבול שכתוב בו ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ, ואחר יציאת נח מן התבה פתיב ואני הנני מקים את בריתי אתכם, לכן אמר ראו עתה כי אני אני הוא בשתי פעמים שאמרתי ואני אני בהבאת המבול ואני בהקמת בריתי שלא יהיה עוד מבול, אני הוא בזה ובזה ואין בי שינוי, ועל אני השני שהוא הקמת הברית לעתיד אמר ואין אלהים עמדי, כלומר כי בזה האני השני אין בו שום מדת הדין אע"פ שכתוב בשניהם בתחלה ויאמר אלהים לנח וגו', ואפשר ג"כ לפרשו על השנים ואין אלהים עמדי אפילו במלת ואני הראשון, כי אם היה המבול במדת הדין גמור לא היה לעולם שארית מנח ובניו: עוד ירמזו ראו עתה כי אני אני הוא על אברהם שאמר לו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך וגו', אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי ביני ובינה וגו' ונתתי לך ולזרעך אחרית את ארץ מגוריך וגו', כי מה שאמר אני בשני הפתובים הוא מפני שהיה מניע דבר ירושת הארץ לעתיד והיה מבטיחם כי בודאי כן יהיה כיון שהיעוד ממנו שהוא כמי שהבטיח דבר לחבירו ואומר לו אני הוא המבטיח בזה כדי שיאמין, וכן אמר האל ית' אני ה' אשר וגו' לתת לך את הארץ, וכן באני האחר, וכמו שאמר הפתוב כי אני הוא המדבר הנני, כלומר בהיות אני המדבר הדבר הוא מוכן ומזומן, וזהו לשון הנני, ואמר ואין אלהים עמדי כי בכלם נאמר אני ה' וכשאמר אני אל שדי אמר קודם וירא אליו ה', ומפני שאמר במשה רבינו עתה תראה ונדרשו ז"ל אבל במלחמת ל"א מלכים לא תראה, וכן עתה תראה היקרה דברי וגו', אמר לישראל עתה שהיו מוכנים ליפנס לארץ ראו עתה מה שאמרתי שלא יראה משה את מלחמת ל"א מלכים שהגיע הזמן עתה אתם תראו כי אני אני הוא שהבטחתי אתכם בלשון זה, ואני אמית את המלכים ואת עמם ואחיה אתכם, מחצתי אותם וארפא אתכם ואין מידי מציל, כי השרים שלהם אני אפיל אותם קודם ואח"כ אפיל אותם ולא יוכלו להצילם מידי: ולענין תחנית המתים שנאמר בזה הפתוב נמשך אחר הפתובים מלפניו כי ידיו ה' עמו וגו' אשר חלב זבחימו וגו', אמר ראו עתה אחר כל אלו הזמנים העוברים וקרה לכם מה שאמור בענין ואין מי שיקום ויעזרוכם ויהיה עליכם סתרה, תכירו עתה כי אני אני הוא, אני הוא שהייתי מקודם ואני הוא בכל הזמנים שהייתם חושבים לעבוד ע"ז ולשתות יין גסיכם, עתה תראו כי אין אלהים מאלה עמדי אלא אני לבדי, אני אמית ואחיה ואחר התחניה שיקומו כמו שהיו במומם שמשחצתי אותם בהיותם בחיים אני ארפאם ואין מידי מציל לחזור ולהמית הרשעים שאינם זוכים לתחניה, ולא קמו אלא כדי שיראו ויחזו ויבנשו קנאת עם: אמר רבי מאיר מנין לתחנית המתים מן התורה שנאמר אז ישיר שר לא נאמר אלא ישיר מפאן לתחנית המתים מן התורה מה שדייק ר"מ ממה שאמר ישיר ולא שר, הוא מפני שמלת אז רומזת זמן העתיד הידוע, ולזה לא נוכל לומר כי אז זה

יורה לעתיד על שירת הבאר או על שירת האזינו, כי אינו זמן ידוע, ובשירת הבאר ג"כ אמר ישיר ולא שר, ולכן צריכין אנו לומר כי אז ישיר הוא לעתיד לבא הנזכר בנביאים ביום ההוא יהיה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד, וכינצא באלו הפסוקים שנאמר בהם ביום ההוא שיהא מורה על זמן התחיה, והענין הוא כי מה שאמרו לא נאמר אלא ישיר, כבר הוא ידוע ששר שירת הים זו הנזכר, אלא רצונם לומר חר לבד כפי שעה לא נאמר אלא ישיר להורות כי גם לעתיד ישיר כמו ששר עתה שירה זו בתשועת ישראל כן ישיר להם שירה חדשה בתחיית המתים, וזהו מפני שבזמן תשועה זו נרמז למשה שלא יפגס לארץ כמו שנאמר לו עתה תראה וגו' נתבשר עתה שישיר לעתיד בא"י בזמן התחיה, שיהיה הוא וכל דור המדבר בזכותו כמו שדרשו חז"ל ויכנסו לארץ, וגם כי אין תחייה אלא בא"י ומתי ח"ל יצטערו בגלגול מחילות לבוא עצמות יבשות לא"י ולחיות שם, נראה כי יש לנו מקום לומר כי משה רבינו ע"ה ודור המדבר יחיו במקום אשר נקברו בו ויעלו לא"י, וזה מפני שהיו כבר עולים לא"י בדרך מצוה והפסיקם חטא המרגלים ונגזר עליהם במדבר הזה יתמו ושם ימותו, ולכן ראוי שישלימו דרך מצונתם שיהיו במקום אשר שם מתו ויעלו כמו שהיתה פנונתם מתחלה, וכ"ש מרע"ה שנתאנה לקיים מצונת עלייה לא"י לקיים מצונת שבה, שהוא ראוי שתתקיים מחשבתו בפועל ויקיים מצונת העלייה לא"י בגוף ובנפש הוא וכל דורו, וכן אפשר לומר בכל הצדיקים אשר היו עולים בדרך מצוה לא"י ובא עתם בדרך ומתו, בפרט אם היתה המיתה מחמת אונס הדרך, גם כן שלוחי מצוה אינם גיזוקים וכו', היכא דשכיח אונס שאני, וכיון שפנונתם היתה לעלות לא"י ושמו לדרך מצוה פעמייהם לא יקפח האל ית' שכרם ויחיו שם במקום שנקברו ויעלו בגוף ונפש לא"י ויקיימו מצונת העלייה, כיון שהתחילו בה' יגמור בעדם שישלימוה, ויש ראיה לזה ממתי יחזקאל שהחיה אותם בבקעת דורא והלכו לא"י ונשאו נשים וכו', עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם וכו', ואמר רב אלו בני אדם שפנו לקץ וטעו שנאמר ובני אפרים שותלח וגו' הרי שחיו בח"ל ועלו אח"כ לא"י, והוא מפני שהיו עולים לא"י ומתו בדרך מצוה לרב שאמר שהיו בני אפרים שפנו וטעו, והיו עולים לא"י רצה הקב"ה לזכותם שיגמרו המצוה שהתחילו, ואצ"ל במשה ודור המדבר שהוא ראוי שיהיו במקום אשר נקברו בו כדי שיגמרו מצונתם אשר התחילו לעלות לא"י, ואז ישיר משה ובני ישראל שהם דור המדבר אשר שוררו עמו שירת הים שוררו עתה שירה חדשה לשנתחדש העולם בתחיית המתים ולהם נאה לשורר בא"י כי היו מוכנים ליפגס אליה ולא נכנסו אז, ועתה נתקיים היעוד שנתיעד לאלו שהיו יוצאי מצרים שנאמר להם לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וגו' והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' נאמן לשלם, כאן רמז להם כי גם שלא יתקיים להם פניסה לארץ כי אם לבניהם בפעם הזאת, יתקיים להם בזמן תחיית המתים שיהיו ויעלו ויירשו את הארץ, וזהו אני ה' נאמן גם כן יתארף הזמן לא יעבור אשר לא יבואו ויכנסו לא"י, ולכן שוררו בה כמו שנזכר, ולכן אמרו קודם מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר אז ישיר וגו', וחזר ואמר מכאן לתחיית המתים מן התורה, כי מה שאמר קודם מנין לתחיית המתים הוא למשה ודור המדבר כמו שלמדו ממה שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל שר לא נאמר אלא ישיר, ומכאן למדנו לתחיית כל המתים האחרים העתידים והעוברים: פיוצא בדרך אתה אומר אז יבנה יהושע בנה לא נאמר אלא יבנה מכאן

לתחנית המתים מן התורה, מה שפנה יהושע מנפח בהר עיבל עם כל ישראל ונתן שם את הברכה ואת הקללה כפיתוב בתורת משה רבו היתה קיום מצוה ראשונה שקיימו יהושע וכל ישראל בביאתם לארץ, ולכן נתבשר בה כי בזמן התחיה יבנה ג"כ פיון שהוא התחיל פעם אחת לבנות יזכה שיהיה הוא הבונה ג"כ לעתיד, שיקבלו עליהם אז כל ישראל ביחד כל הדורות העוברים אבות ובנים קללה למי שיעבור וברכה למקיימי התורה, ומכאן לתחנית המתים מן התורה לכל ישראל: אמר ריב"ל מנין לתחה"מ מן התורה דכתיב ואיש אל משפחתו תשובו, אשר הם חיים עדנה גם כי יפרדו איש מעל אחיו ויולדו מנשים אשר הן ממשפחות אחרות לעולם הם נקראים למשפחותם לבית אבותם, ואין כאן השבה אל משפחה אלא שהוא רומז לזמן התחיה, כי אז יחזור וישוב כל אחד למשפחתו הידועה, ולא נאמר כי הם בריות חדשות ואשר יקומו ביחד שנקברו יחד בבית קברות אחד יהיו כמשפחה אחת, אלא שישוּב כל אחד למשפחתו ויהיה ניכר כל אחד לאביו ואמו ולכל בני משפחתו, ואותם שלא הכירוהו כמו בני רבעים וחסמים יהיו ניכרים לזקניהם אשר לא ראוים וכן זקניהם יהיו ניכרים להם, וכן שאר כל הקרובים, להורות כי ענין התחיה אינו בריאה חדשה אלא תחנית המתים עצמם אשר מתו ושיחיו כמו שהיו בזמן מיתתם, וזהו שגלמד מכאן לתחנית המתים מה"ת: אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה יהללוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחה"מ מה"ת, ממה שאמר עוד נראה שפבר הללו ובשרם מה שהללו יהללו עוד כי מצוה גוררת מצוה, ומלת עוד וסלה מורות שיהיה הענין לעתיד בזמן לא קצוב אלא נצח סלה ועד, וע"ז אמר ריב"ל כל האומר שירה בעוה"ז זוכה ואומרה לעוה"ב שנאמר עוד יהללוך סלה יהללוך לא נאמר וכו': אמר רבי יוחנן מנין לתחה"מ מה"ת שנאמר קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו ורננו לא נאמר אלא ירננו מכאן לתחה"מ מן התורה, הנביאים אשר הוכיחו את ישראל והחזירוים בתשובה ולהם אשר נבאו להם נבואת התחיה פיון שנשתתפו ונתאחדו כולם במצוה אחת והיא הוכחת רעים על פניהם, ראוי שינחדו ג"כ לעתיד וירננו על מה שנתקיימו דבריהם,, כי גם שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד בעוה"ז יחדו ירננו לעתיד בסגנון אחד אחר שנתקיימה נבואתם לישראל, ולזה אמר קודם מנין לתחה"מ מה"ת לנביאים עצמם, ואח"כ אמר מכאן לתחה"מ מן התורה לכל ישראל, כי בתחניתם נתקייים נבואתם ונשיאת קולם ברו יחד, ולכן חזר ואמר רבי יוחנן עתידים כל הנביאים לומר שירה בקול אחד שנאמר קול צופיך נשאו קול יחדו וגו', כי גם שכל הנביאים אין מדרגת נבואתם שונה, נבואת יחזקאל לא הגיעה למדרגת נבואת ישעיהו וכן שאר הנביאים, עכ"ז הם עתידים לומר שירה בקול אחד, שישגי שפל המדרגה בנבואה לגובה מדרגת הגדול בנבואה בהצטרפם יחד, וכפי מה שתתעלה מדרגת הנביא ותשיג למדרגת הנביא הגדול ממנו שישגי במה שהתנבא בעוה"ז תתעלה אח"כ נבואת הנביא הגדול מאחיו: אמר רבא מנין לתחה"מ מן התורה שנאמר יחי ראובן ואל ימות וגו' כי אחר שגלמד תחה"מ מן האבות כמו שנאמר למעלה דכתיב לתת להם, אמר רבא כי תהיה נמשכת התחיה מאבות לבנים ולכן נאמר בראובן בכור הבנים יחי ראובן להורות ענין זה, כי התחיה תהיה בחסד האבות, ואח"כ הבנים הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו, מכאן לתחה"מ מן התורה לכל ישראל השבטים עצמם ובניהם ובני בניהם עד עולם: רבינא אמר מהקא ורבים מישגי אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם, רבים מקלל

דאיכא מעטים שלא יקיצו, הרבים לחיי עולם והמעטים לתרפות ולדראון עולם: ונראה ממה שאמר הפתוב מישיני אדמת עפר ולא אמר רבים מן המתים יחיו, נתן אי זו סבה לתחה"מ שלא יהיה דבר זר כ"כ, הוא כי מתחלת יצירת אדם הראשון יש הכנה לתחה"מ ממה שפתוב ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן וישח אחת מצלעותיו וגו', כי הצלע אין בה חיות דבר שהנשמה תלויה בו וכ"ש בהיות האדם ישן כי כל איבריו בטלים ג"כ, ואז לקח הצלע שהיתה כמעט מתה והחיה אותה ובנאה להיות לו אשה, ונהרי הוא פדמות תחיית המתים כמ"ש, ולזה אמר מישיני אדמת עפר כי מה שיחיו הרבים הוא בסבת שהם נחשבים פיישנים כמו שהיה אדם הראשון כשלקחו הצלע ממנו ובנאה לו לאשה שהיה הוא נוצר מאדמת עפר כמו שפתוב ביצירתו עפר מן האדמה: רב אשי אמר מהכא ואתה לך לקח ותנוח ותעמוד לגורלה לקח הימין, ענגו ההליכה לקח היא כי תחה"מ היא בסוף ימות עולם, יש מי שיחיה אחר ה' אלפים שנה וכמה מאות מן השנים כמו אדם הראשון והזוכים לתחייה מאותם שמתו בסוף אלף הראשון ובתחלת השני, ויש מהם לכמה מאות מן השנים לבד והם אותם שמתו בסוף אלף החמישי ובתחלת הששי, באופן שיש מי שישאר מת ד' אלפים שנה ויותר ויש שיקום לק' שנים או פחות, ואין בזה עול בבחוקו ית', כי מי שזכה להמצא בתחלת העולם יהיה תחייתו בסופו, ומי שלא זכה להמצא אלא בסופו יזכה לתחייה בסופו והוא קרוב לזמן מיתתו, ולכן נאמר לדניאל ואתה לקח כי הוא היה אחר שלשה אלפים וכמה מאות מן השנים וכבר היה בתצי האחרון של העולם והוא הקץ, דשיתא אלפי שני הוי עלמא, ואמר ותעמוד לגורלה לקח הימין, כי דרף הסברא המתים תחלה יחיו תחלה בזמן התחייה פסדר והוא הגורל, ובפירוש תהלים פתוב ע"ד הקבלה על דבקה לעפר נפשי חייני כדברך, כי סדר התחייה תהיה בסדר אותיות האלפ"א בית"א, מי שישמו מתחיל באל"ף יחיה תחלה, וא"כ אדם הראשון יהיה ראשון, וכן אברהם ראשון לאבות.

והאפשר כי בכל דור שיקום יהיה סדר זה, אבל לא יקדים דור לדור הקודם לו: אמר רבי יאשיה מאי דכתיב שאול ועוצר רחם וגו' מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא, ענגו הכנסת הרחם הוא הנרע אשר אין בו חיות, וכמו כן הכנסה לשאול הוא המת, כמו שפניסת הרחם היא סבת היציאה וולד נוצר, כן פניסת השאול הוא סבת יציאה משם בתחייה, כי בהצטער הגוף כמה מן השנים בקבורה ינקה לתחייה, וקלא ק"ו ומה רחם שמכניסין בו בחשאי פלומר שלא היה בנרע חיות מעולם מוציאיין ממנו בחיות ובקולי קולות, שאול שמכניסין בו בקולי קולות שבוכין עליו שהיה חי אינו דין שמוציאיין ממנו בקולי קולות בחיות ובתקיעת שופר גדול, זהו על דרף מאי דלא הנה הנה מאי דהנה לא כ"ש: תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותם אינם חוזרים לעפרן שנאמר והיה הנשאר בציון וגו'.

בהיות התחייה נס גמור ומפתח שלא נמסר בידי אדם אלא בידי ית', א"כ יהיו החיים בתחייה פדמות אדם הראשון שהיה יציר כפיו ית' והיה ראוי לחיות לעולם אלא מפני שחטא ביום שנוצר נגזרה עליו מיתה ביומו של הקב"ה שהוא אלף שנה, ואלו הצדיקים שעתיד הקב"ה להחיותם הם כמו יצירי כפיו ולא יחטאו ולכן לא יחזרו לעפרן: פרוק ששה וחמשים ומפני שעיקר זה נחבירו הקודם לו והוא ביאת המשיח הם קצרי יד הראיות המוכרחות כמו שקדם בשניהם, צריף אני להאריך יותר בראיות אחר שהבאתי

ראיות שח"ק אחת לאחת, נוסף ונביא ראיות מעורבות משלשתם, ונקדים פי בריאת העולם הנה תכליתו נתינת התורה, ולא הוכנו לקבלה עד יציאת מצרים כמו שנזכר במקום אחר, וא"כ כל באי עולם בכ"ו דורות שמבריאת עולם עד יציאת מצרים שנתקנים העולם בתסודו ית', למה לא יזכו לקיום התורה ומצותיה הצדיקים שבעשרה דורות שמאדם ועד נח ושמנוח עד אברהם, ואפילו האבות שקיימו התורה לא קיימוה כי אם בארץ ישראל ובלתי מצוונים ועושים, ולמה לא יהיו מצוונים ועושים גם הם ובני יעקב שהם שבטי יה ותשלום השבעים נפש הבאים מצרימה ובניהם ובני בניהם עד זמן נתינת התורה, וזו היא ראיה שיהיו ויקיימו כל המצות: וכן ראיה ממשה ואהרן וכל דור המדבר אשר לא נכנסו לארץ ולא יכלו לקיים מצות התורה התלויות בארץ, ואם לא היו זוכים לתחייה היו אותן המצות שנתנו אליהם כמו בטלות אצלם: וכן מאותם שנכנסו לארץ ומתו תוך י"ד שנים שפכשו וחלקו שלא נתחייבו בתרומות ומעשרות ולא זכו לקיימן: וכן כל אותם שמתו קודם שנבנית בית עולמים שבנה שלמה, שלא זכו לקיים מצות בגן בית הבחירה ומצות התלויות בה: וכן כל אותם שנולדו ומתו בגלות בכל אחר בית שני שהיו בחו"ל ולא זכו לכל מה שכתוב למעלה וגם לא לכל המצות התלויות בארץ, כל אלו ראוי ומחוייב שיזכו לתחייה כדי שיוכלו לקיים כל המצות הפתובים בתורה, כי התורה ניתנה לכל ישראל וכולם זוכים בכח התורה ומצותיה בשנה, לא שיהיו אלו חייבים בקצת המצות ואלו ברובן ואלו בכלם, שהרי כתיב (דברים ד) וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, וכתיב (שם ל"ג) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, שנראה כי כל התורה ניתנה לכל ישראל הם ובניהם ובני בניהם עד עולם שנה בשנה: וכן נוכל להביא ראיה לתחייה מחלום אשר חלם יעקב כשיצא מבאר שבע, כי לא ראינו את אברהם ויצחק שיחלמו אלא השגתם היתה במראה הנבואה וכ"ש יעקב שהיה שלם שבאבות, ואצלי שתי טענות בזה, האחת בהנחת הקדמה א' שום נביא מתנבא פי אם בהיותו כבר נשוי אדם שלם, כדכתיב זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם, כי אז נפשו שלימה עם נפש האשה הנאצלת מנפשו בזיווג ראשון ונקיה ג"כ מהרהור הלב, וכמו שראינו האבות אברהם ויצחק, כי אחר שכתוב ויקח אברהם ונחזר להם נשים וגו' כתיב ויאמר ה' אל אברהם לך לך וגו', ולא מצינו לו דבור מהא' ית' קודם שנשא את שרה, כי גם שנעשה לו גם הצלתו מאור פשדים הנה כעשיית נסים לשאר הצדיקים שאינם נביאים, וכן יצחק אחר נישואי רבקה נראה אליו ה' ואמר לו תרד מצרימה, וכן משרע"ה אחר נישואי צפורה נראה אליו ית' במראה הסנה, וכן יראה שהיה בנביאים אחרים ושמאל שהיה נער בהנבואה בנבואת יעוד בני עלי אפטר שהיה מן י"ג שנה ולמעלה והיה נשוי.

נהרי בניו שהיו שופטים על ישראל ומסתמא היו בני ארבעים שנה והוא לא חיה כי אם נ"ב שנה, וא"כ יעקב אבינו ע"ה שלא היה נשוי עדיין לא נגלה אליו ה' במראה הנבואה, ולהיותו שלם באת עליו הנבואה אפי' שהיה פנוי אלא שהיתה בחלום לסבה הנזכר: הטענה השנייה היא על מה שהבאנו ראיה לתחיית המתים מחלום זה של יעקב, כי כתיב בו ויחלום והנה סולם וגו', וכתיב אח"כ וייקץ יעקב משנתו, וידוע כי השינה היא חלק מיתה וכמו שאמר אהד מששים במיתה, וההקצה מן השינה הוא רמז להקצת תחיית המתים כמ"ש יחיו מתיה וגו' הקיצו ורגנו שוכני עפר וגו', וענין החלום שחלם בשינה

זו הוא מורה ג"כ לתחנית המתים כמו שאמר ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, יורה על השגחת האל ית' בזה העולם במעשה האנשים, ואותם שהם כמו מלאכים והם הצדיקים עולה נשמתו למעלה אחר מעשיהם הטובים שקדמו לעלות דרך הסולם, כמו שפתיב (ישעיה נח) והלה לפניך צדקה וגו', וחוזרים ויורדים דרך הסולם לזמן התחייה, ואמר לו ג"כ הארץ אשר אתה שוכב עליה לה אתננה ולזרעה, ונתינתה ליעקב אינו אלא בזמן התחייה, ורמז לו ג"כ כי התחייה אינה אלא בארץ ישראל, וכמו שאמרו שקפל כל א"י תחתיו פשאר לו הארץ אשר אתה שוכב עליה לה אתננה, והוא בזמן התחייה כי הצדיקים שבח"ל אינם חיים אלא ע"י גלגול מחילות לא"י, כי ע"ז הוא שהשביע יעקב את יוסף בנו שישאאהו ממצרים ויקברוהו בקברות אבותיו כדי שלא יצטער בגלגול מחילות הנרמז לו בחלום זה, ולכן נתגלה לו ענין תחנית המתים בענין הזה ולא לאבותיו כי הם מתו בא"י ונקברו בה ובה יקומו לזמן התחייה, אבל יעקב שמת בחו"ל אם לא היה נרמז לו פאן ענין תחנית המתים בא"י לא היה משתדל ומשביע את יוסף בנו שישאאהו משם לקברי אבותיו: פרק שבועה וחמשים ואחר שהארקנו בכל מיני הראיות בתחייה, נבאר אופן התחייה ואיכותה, איך תהיה למתים אשר מתו מקרוב ועדיין בשרם על עצמותם, ולעצמות היבשות, ולרקב העצמות, ולאותם שהיה גופם פדומן על פני האדמה ונדקדקו ונתפזרו עצמותם, ולנשרפים שלא נשאר בהם לא בשר ולא עצם, ונקח ראיה לקצת אלו העניינים ממתי יחזקאל אם היה כפשוטו פדברי חז"ל, וגם לאותם שפירשו שהיה משל יהיה סדר התחייה העתידה כפי מה שהמשילו בה, והוא מאמר הנביא על הבקעה מלאה עצמות אמר והנה יבשות מאד, ירצה שלא היה בהם ליחות כלל ולא היו מוכנים שיעלה עליהם גידים ובשר מלמעלה, ואמר לו ית' התחייה העצמות האלה, אם בדרך הטבע יוכלו ליחות ולהתרפא מיבשותם ולחזור ללחותם העצמות האלה שהם יבשות כ"כ, ויהיה לשון התחייה כמו ויתנו על השחין ניחי, השיב הנביא ה' אלהים אתה ידעת בדרך הטבע אין להם רפואה אבל מצד היות ה' אלהים כמ"ש ביצירת אדה"ר ויצר ה' אלהים את האדם אתה ידעת אופן חיותם ובריאותם בדרך נס, והשיב לו האל ית' כי תחייה זו היא חזרת כל אדם שמת למה שהיה קודם מבלי שינוי, ואינה ביצירת אדה"ר שהיתה יצירתו תחלת בריאה מה שלא היה, וזה לא יתכן להיות כי אם על ידו יתברך, אבל החזרת האדם למה שהיה בו בתחלה יתכן להיות ע"י אדם נביא פיוקאל, וכמו שראינו אליהו הנביא ואלישע תלמידו שהחיו מתים, ולכן אמר לו ית' הנביא על העצמות האלה נאמר אליהם העצמות היבשות אע"פ שבדרך טבע אין לכם חיות ובריאות, שמעו דבר ה', בשמיעתכם דבר ה' ורצונו וקפצו תחיו, כי גם שאין להעצמות הכנה לשמיעה, הנה השמעת דברו וקפצו שתחיו תהיה סבה פועלת אתכם לתחייה, דומה למה שפתיב בפריאה תוצא הארץ נפש חיה, ישרצו המים וגו', כי הוא יצוה ויבראו, וכן בענין תחייה זו כי החזרת הדבר למה שהיה הוא נקל מן היצירה מתחלה, ולכן יספיק בדיבור הנביא בשם ה', ואמר הנה אני מביא בכם ריח וחיותם והוא ענין בריאותם כמו שפתיבנו, והנה בכלל העצמות היא הגלגולת שבה המוח וחוליות אשר בתוכן חוט השדרה הנמשך מן המוח, וכן שאר העצמות אשר יש בהן מוח כולם הם יסוד הגוף וקיומו, אם מצד העצמות עצמם אשר הם חזקים וקשים ומעמידים את האדם על עמדו, ואם מצד המוח אשר בהם

כי עם היותו רך ולח הוא מעמיד את העצמות ומקינמם, ואלו העצמות היו יבשות שלא נשאר בהם לחות מוח כלל, והיו יבשות גם פן בגוף ועצם העצמות שהיו כמו חלולים ומנוקבים ומרוקבים מצד הינובש, ולכן אמר והנה יבשות מאד, יבשות שלא נשאר בהם לחות מוח כלל, מאד שנתניבושו הרבה מאד בעצמותן, ולכך הנה צריה שיבוא בהן רוח להחיותם לבריאותם בעצמותם ובמוח שלהם, כי המוח שבראש תוף הגלגולת והנמשך ממנו בהיות בו פח שקלי להשפיל בכל הדברים הנה צריה רוח ה' להחיותו ולהבריאו, ונהו אמרו פה אמר ה' אלהים לעצמות האלה הנה אני מביא בכם רוח וחיותם.

ואפשר לומר כי הבאת רוח זה הוא מה שנאמר אח"כ ויהי קול והנה רעש, כי ע"י הקול והרעש הנה ג"כ רוחו אשר קיבץ והקריב עצם אל עצמו, וירצה באמרו עצם אל עצמו, כל עצם ועצם שבגוף אל עצם הגלגולת אשר הוא עיקר וממנו נמשך מוח וכח לשאר העצמות, ואח"כ אמר ונתתי עליכם גידים והעליתי עליכם בשר, נראה כי המוח שבבעצם גלגולת הראש ושפשאר העצמות כבר עלה בחיות העצמות ובריאותם, ולא הוצרך להעלות אלא הגידים והבשר והעור, ועל זה אמר ותקרובו עצמות עצם אל עצמו, כי מפיח המוח אשר בא ע"י הרוח בעצמות הגלגולת לשאר העצמות נתקרובו העצמות: והנה רצה האל יתב' שתהיה תחייה זו על ידי דיבור נביא שאמר הנביא על העצמות האלה וגו' פה אמר ה' לעצמות וגו', ונבאתי כאשר צויתי ויהי קול וגו', ויאמר אלי הנביא אל הרוח הנבא בן אדם וגו', כי אם הנה מחיה אותם בלא הודעה לנביא הנה אפשר לומר כי מעצמם חיו קרוב לדרך הטבע פזרע היבש פחרס הנופל ונטמן באדמה ועם היותו מעופש צץ וינצא לימים מתחת הארץ, ולכן אמר העצמות היבשות שמעו דבר ה', להודיע כי העצמות ההם לא נכנס בהם שום לחלוחית מצד היותם בקרקע לשיצו מעיר כעשב הארץ, או פזרע הנופל בארץ וחוזר וצומח, אלא היו יבשים וכמו שאמר למעלה והנה יבשות מאד.

ואמר שמעו דבר ה', כי ע"י שמיעת דבר ה' שהנה רצונו יתב' להחיותם יהיו חיים לא בדרך הטבע או קרוב לו: עוד רמז לו במה שאמר הנביא בן אדם, כי הנה אפשר שיחשוב הנביא כי מצד גזירת המזלות נהיה הדבר הזה פי מזל כוכב אלו שמתו ונקברו בתוף בקצה זו חייב בשעה זו שנהפך עליהם הגלגל לטובה שיחיו ויקומו על רגליהם ברגע שהורה הגלגל לא יקדם ולא יאחר, ולכן אמר לו האל יתב' הנבא בן אדם ואמרת וגו', כי הדבר תלוי בנבואתך ודיבורך באיזו שעה שתרצה להנבאות עליהם גזרתי אומר שיחיו על ידך, ולכך אמר הוא ונבאתי כאשר צויתי, כלו' בשעה שרציתי להנבאות ולומר להם אמרתי העצמות היבשות שמעו דבר ה' כאשר צויתי שאומר כף בשעה שארצה, ואז הנה קול מיד בשעה שנבאתי והנה רעש וגו', ובזה נודע וניכר כי דבר ה' הוא, ואמר ותקרובו עצמות וגו', וראיתי מיד כי כבר היו הגידים עליהם ובשר עלה הפל יחד באותה שעה מבילתי קדימת צמיחה או ליחות בעצמות ולא בעלית הבשר וקרימת העור, ואמר ורוח אין בהם, מפני מה שנא' לו מקודם וקרמתי עליכם עור ונתתי בכם רוח וחיותם, שהנה נראה כי מיד שיעלה הבשר והעור יהיה נתינת הרוח בהם, ולכן ראה הנביא ותמה על כי לא הנה בהם רוח כמו שנאמר לו, ולכן אמר ורוח אין בהם כמו שנאמר לי וכמו שהתנבאתי כאשר צויתי שיעלה הבשר והעור יהיה נתינת הרוח בהם, ולכן ראה הנביא ותמה אמר לו ותברך הנבא אל הרוח וגו', הפנונה כי גם שנאמר לו הפל ביחד יש הפרש, כי

יצירת כל הגוף על העצמות היבשות נוצר מיד בדיבור הנביא מאת האל יתב', אבל נתינת הרוח אינה פריאת הרוח ולא יצירתה, פי הרוח היא הנשמה שנוחצבה מימי עולם מתחת פסא הפבוד והיתה כבר בגוף האדם וחונרת אליו בעת התחיה, הנה צריך דיבור בפני עצמו לשפתחור לגוף ולא שתבוא מעצמה פיצירת הגוף שהיה נראה שהיתה נוצרה פיצירת הגוף, ולכן נאמר אליו הנבא אל הרוח שהיא הנשמה הקדומה שהיתה בהם מאז, ולשון הנבא זה יהיה מקור ולא ציווי, כלו' צריך להתנבאות על הרוח פעם א' כמו שנבאת, ועוד שנית הנבא בן אדם ואמרת אל הרוח פי הנשמה ששכנה כבר בגוף אדם א' ונצטערה בו להכניעו בעשיית המצות לא תחזר מרצונה לגוף בדיבור א', אלא תכין עצמה לקיים דיבורו פשיוסיה שנית לצוות אליה, להראות פי על פרחיה היא חיה בגוף, וזהו שאמר הנביא ורוח אין בהם פלומר הרוח לא הגיע עדיין אליהם ובתוכם אבל הנה מוכן לבוא, והכנה זו היתה שיצאה מעולם הנשמות לעולם הזה ועמדה בקצה ד' רוחות העולם הזה, ועל זה אמר ואמרת אל הרוח, פי בהיותו בעולם הנשמות לא היתה השגה לנביא לדבר אליה לנוכח, ועתה שיצאה משם אל עולם זה ישיג לדבר אליה לנוכח, וכמו שאמר ואמרת אל הרוח פה אמר ה' מד' רוחות העולם שאת עומדת בהן וכמו שנאמר בואי משם ופחי וגו', וענין הביאה מד' רוחות העולם ולא מרוח אחת, מפני שפמו שנתנה גוף אלו העצמות יבשות בבת א' פי פולם היו שנים בצדקות ולא יקדם ולא יאחר איש מחבירו וכמ"ש ותקרבו עצמות וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה על פולם בבת א', פן תחיייתם תהיה בבת אחת, ואם היו באות הנשמות פולן מרוח א' ד"מ ממזרח הנה קודם על הסתם תחייית המזרחיות מן המערביות וכן משאר הרוחות, ובבואן מד' רוחות הית' התחיה שנה בבת א' לגופות העומדות במזרח ובשאר הרוחות, פי הנשמות המזרחיות יהיו נגד הגופות המזרחיות וכן בשאר הרוחות וקדימת תחייית המתים הגופים המזרחיים החיצונים מהפנימיים אליהם וכן בשאר הרוחות, אינה קדימה משם פי פולם בצד א', ויהיה סדר תחיייתם בד' מצרנים דפלגי לארעא בקרנזול פנה: \$ ציור בפספס הנקודות הם הגופים העומדים בפקעה המרובעת, ומפל ד' רוחות תבאנה הנשמות לגופים שכנגדם בבת אחת.

ולא גזר האל ית' שתעלינה למעלה באויר פל נשמה נגד גופה ותנדנה בבת אחת משם פולנה לגופים, מפני שהיה צורך שתבאנה מלמטה מארבע רוחות העולם קרובות לארץ עד שתגענה לבקעת מקום הגופים כדי שתתנהגנה להתקרב לחומר הארץ, ויהיה קרוב יותר להפנס ברצונם לחומר הגוף אשר כבר הוכן מקודם לכל א' מהן, ואמר והנבאתי פאשר צנני ותבוא בהם הרוח ויחיו ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד פי גם שהיו חיל גדול בא לכולן הרוח ויעמדו רגליהם פולם בבת אחת, ואחר זה אמר לו האל ית' העצמות האלה שחיו הם ראיה ואות לכל בני ישראל הנפוצים בארצות, פי מצד הגלות והשיעבוד הם מחשיבים עצמם פעצמות יבשות ושאבד' תקנותם לכן הנבא אליהם וגו' הנה אני פותח את קברותיכם וגו', אשר אתם חושבים פי אתם כמו המתים הנתונים בקברות, אני אעלה אתכם מקברותיכם לא"י ונתתי ריחי בכם, והיא החכמה הימירה אורא דארעא המספמת: או יהיה ענין העצמות האלה כל בית ישראל המה, פי כל ישראל שגלו באותו זמן לבבל היו חושבים שפמיתתם וקבורתם שם לא יהיה להם עוד תחיה, פי עיקר תחייית המתים בא"י, וכיון שהם גלו ממנה יחשבו פי לא תהיה להם תקומת

התחזיקה, ולכן אמר הנביא הנה אני פותח את קברותיכם, והוא פתיחת הארץ בגלגול מחילות עד א"י, ונתינת הרוח בהם בא"י, כמו שפיתוב אחר פה ונתי רוחי בכם וחייתם והנחתי אתכם על אדמתכם, וזהו בתחזית המתים לכלל האומה בזמן התחזיקה, אבל תחזיקה זו אם הייתה בפועל לא במראה לא עלו בגלגול מחילות לא"י, מצד פי כל ישראל היו גולים אז בבבל והיא הייתה כא"י להם, כמו שאמרו חז"ל (קידושין ע"א) פל הארצות עיפה לבבל: ונלמוד מזה לאותם שמתו מקרוב בזמן התחזיקה ובשרם על עצמותם אלא שהיא פחופה או יבשה, שנקל זאת בעיני ה' לרפא הבשר והעור ולחיותם ולהשיב נפשותם אל גופם כבראשונה, וכל שכן לדור התחזיקה שיצאה נשמתם ומיד תשוב אליהן כעין מה שהיה בנתינת התורה, וגם שמתו זקנים ולא היה בטבעם לחיות יותר או בזמן התחזיקה אותם שמתו מחולי אברים שהנשמה תלויה בהם והם כעין טריפה, כמו שבעצמות היבשות יעלה הבשר ויקרם עליהם עור מלמעלה כן באלו ישוב הגוף לטבעו וישוב לימי עלומיו, כמו שהיה בימי הבחורות, שיוכלו לחיות זמן ארוך ויתרפאו האברים אשר הנשמה תלויה בהם, לשחול בהם הנפש החיונית ועליה שאר הנפשות ואותם שנאכלה בשרם ושיבשו עצמותם ושינרקבו ושינשרפו ושהיו דומן על פני האדמה לא קצרה יד ה' להושיעם להחליץ עצמותם לקבץ רקב עצמותם ועפר שריפתם שיתזרזר גופם למה שהיה, כמו שעשה במתי יחזקאל שפיתוב ותקרבו עצמות עצם אל עצמו, וקרוב הוא אצלו ית' לקרב המרוחק בקצה הארץ פקרוב הקרוב והגיעו אל הקרוב אליו: פרק שמנה וחמשים היות התחזיקה בא"י ולא בח"ל, יתבאר גם כן מראיות שח"ק, שכל, חוש, קבלה, אם מן הקבלה ת"ן כ"ח תורה נביאים כתובים חכמים.

אם מן התורה ראיות שהביאו חכמים לתחזיקה מן התורה, מי שהביא ממה שפיתוב ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן, יתבאר שפיתוב שנוהג בו תרומה והוא א"י יתנה תחזית המתים, ומי שהביא מלתת להם את ארץ כנען, תחזיתם היא בה שהיא נתונה לה, ומי שהביא מן וקם העם הזה וננה, הרי היו בא"י, ומי שהביא מאשר נשבע לאבותיכם לתת להם, והרי הם בארץ הנתונה להם וכתוב על הארץ, פי בה תהיה תחזיתם.

ואם מן הנביאים, ממה שהביאו מיחיו מתיך והם מתי א"י המתחסים לו ית' פי היא ארץ אשר עיני ה' בה. מן הפתובים, מי שהביא מדובב שפתי ישנים שנעות ומתנוודות שפתי ישני אדמת עפר מפלל שיחיו, והם בא"י דכתיב הולך לדודי ואינו נקרא דוד אלא בא"י, שהיא חלקו ונתלתו וישראל הם חלקו ונתלתו.

ואם מדברי חכמים מאי דלא הנה הנה מאי דהנה לא כ"ש, בא"י והוא אדם הראשון. וק"ו מן היוצר של מים ומפלי זכוכית וכו', וממה שאמרו בסוף פתובות צדיקים שבח"ל אינם חיים אלא ע"י גלגול מחילות שנעשים להם בקרקע ועומדים על רגליהם והולכים במחילות עד ארץ ישראל ושם מבצבצים ויוצאים: וטעם היות התחזיקה בא"י ולא בח"ל, מצד השכל, פי בזמן התחזיקה יתנה בטל קנשי יצר הרע כמדריגת קנשי האבן מן הבשר, כמו שאמר הנביא בענין התחזיקה והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר, עכ"פ ישאר איזה חלק מן היצר הרע פדמות אה"ר קודם שחטא ואכל מן העץ אשר צנה לבלתי אכול ממנו, שאל"כ לא נשאר מקום שיהיה לו שפר על עשותו הטוב והישר בעיני אלהים ואדם, פי יהיה פאחד מן המלאכים אם יהיה בלי יצר פלל, ולהיות האדם

בזמן התחנייה על מנג זה צריף שלא תחזור הנשמה לגוף כי אם בא"י, וקעצמות שבח"ל אחר קרימת הבשר והעור יתגלגלו על ידי מחילות עד א"י ושם תשוב הנשמה אל גופה כדי שלא תטמא ותדבק בה שום סיג מטיונוף וטומאת ח"ל מהשרים החיצונים השולטים בה, כי התזרת הנשמה לגוף היא כמו שעת הלידה, וכמו שיש הפרש בגרים פי הנולדים ונוצרים בקדושה קדושה מיתוספת עליהם לענן הדין יותר מן הנולדים שלא בקדושה, כן בתחנייה אם היו חיים בח"ל היו נחשבים כאילו נולדו שלא בקדושה, והחיים בארץ ישראל קדושה יתירה מיתוספת בהם, דמיון מה שאמרו חז"ל (פתובות ק"י) הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה: ולסבה זו נוצר אדם הראשון עפר מן האדמה שנאמר עליה מנבח אדמה והיא במקדש המקודש, כדי שיהיה חימרו נכון ומזומן למצנת השם כמו שהיה קודם אוכלו מעץ הדעת טוב ורע, וכן נפח האל ית' בו נשמת חיים במקום שהוא אשר שכינתו שורה שם לעולם ולא זזה מפנתל מערבית, ומקודם היה המקום שהוא מוכן לקה, וענן נפיתת בו רוח החיים כעין תחנייה על גוף שלם מפל וכל לא חסר לו אלא נשמה אחר שיצרו, והוא כענן שריית שכינה על הנביאים שאינה שורה אלא בא"י, אשר אלהותו יתב' נרשם בה יותר מבמקומות אחרים והוא דורש אותה תמיד ועיניו בה מראשית השנה שנברא העולם ויצר אדם ונפח בו נשמה, עד אחרית שנת התחנייה אשר נפח מרוחו הקדום להחיות מתי עפר בא"י, והבאים על ידי גלגול מחילות, וכמו שאמר הכתוב כענן התחנייה של מתי יחזקאל מארבע רוחות בנאי הרוח ופחי בהרוגים וגו', אלו הד' רוחות הם רוחות א"י כי לא הונכרו ד' רוחות בתורה כי אם על א"י, נאמר לאברהם בהיותו בא"י שא נא עיניך וגו' צפונה ונגבה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לה אתננה וגו' והיא א"י, והזכיר עליה ארבע רוחות, וביעלב נאמר הארץ אשר אתה שוכב עליה שקיפל תחתיו כל א"י לה אתננה וגו' ופרצת ימה וקדמה וגו', והם ד' רוחות א"י שיפרוץ מהם לכל העולם, וכן בתחומי א"י הונכרו ד' רוחות, והיה לכם פאת נגב, והיו תוצאותיו הימה, זה היה לכם גבול צפון, והתאוויתם לכם לגבול קדמה, וכן במגרשי ערי הלויים כתיב ומדונתם מחוץ לעיר את פאת קדמה ואת פאת נגב ואת פאת ים ואת פאת צפון, ובמשה כתיב עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כל א"י הסוכבים אותו ד' רוחות אלו, וכן כתוב ים ונדרום ירשעה, ואם כן כשאמר הכתוב מד' רוחות בנאי הרוח ופחי בהרוגים האלו הם ד' רוחות א"י, כי הנשמות תרדנה שם בא"י ומד' רוחותיו תפחנה כל א' בגופה להחיותה, וכאילו הגשמות אינן יוצאות ממצרי א"י אלא שתאצלנה משם הרוח בגופות ע"י הפחה מבלי הפסק מא"י, וזה היה בתחנייה ההיא לצורך שעה אבל התחנייה העתידה לא תהיה אלא בא"י, כי לא תצאנה הנשמות הקדושות ערומות מבלי גוף אל ח"ל: וראיה מצד החוש, יצירת גופו של אדם הראשון שלם, כמו שכתוב וייצר ה' אלהים את האדם, ואח"כ נפח בו נשמה כעין תחנייה בא"י מקום מנבח אדמה, ועקידת יצחק במקום שהוא כפי הקבלה שהיה כעין תחנייה בשעת העקידה, וכן הצרפית וכן השונמית בא"י, והאיש אשר נגע בעצמות אלישע ויחי וילך על רגליו, ותחנית מתי יחזקאל היתה צורך שעה וכמו שכתבנו למעלה: פרוק תשעה וחמשים יש לנו עסק בנסטרות ממנו בענן תחנית המתים, אם נוכל לגלות טפח וישאר טפחים מכוסה במה שיהיה לעתיד, ונהיה נכללים באיזה חכם הרואה את הנולד, והוא תחנית המתים שהיא כעין נולד, לחקור על התחנייה בתכריכיהם אם

יספיקו להם לעולם כמו שהספיקו ולא בלו שלמות דור המדבר עליהם, או יצטרכו לעשות בגדים חדשים, בפרט הנערים שמתו קודם שיגדלו כל מה שהיו ראויים להגדיל אם יגדלו הם ותכריכיהם עמם כדור המדבר, או יקומו בתכריכיהם ויגדלו בקומה לאחר שנת תחניתם ויצטרכו לעשות להם מלבושים חדשים לפי מדתם: עוד באכילה ושתייה אם יצטרכו לאכול בשר בין הערבים ובבקר ישבעו לחם כדור המדבר, או יספיק להם אכילת סעודה א' לכמה ימים כמו למ' יום שהספיק למרע"ה ואלהיו: עוד אם יהיה איזה שינוי בזמן התחניה פשינת האנשים בכל לילה או בהולדה: עוד אם יצטרכו לאננות או למשא ומתן: עוד אם יהיו ביניהם צדיקים ורשעים עניים ועשירים או מכובדים ומבוזים: עוד בענין לימוד וקיום התורה ומצוותיה אם יהיה איזה שינוי: עוד בענין התפלות והברכות ג"כ אם יהיה איזה שינוי: עוד בצמיחת הנרעים והתבואות אם יהיה איזה שינוי לטובה בקרקעות שיהיו הפירות של כל העולם כעין מה שהיו בא"י בזמן הבית או לא: עוד אם יזכרו מה שעבר עליהם בעולם הנשמות, ואם ילמדו שם ויגדלו וישגו בחכמת התורה, יותר ממה שהשיגו בזה העולם, אם יזכרו אותו או ישפח מהם בשעת התחניה כשתשוב הנשמה לחומר הגוף: על כל הדברים האלה וכיוצא בהן ראוי לדבר אם אפשר שיתברר קצת מכל א' מהן מדברי התורה והנביאים והפסוקים ומדברי חז"ל ולית"ן כ"ח מהן: והנה רבינו סעדיה גאון ז"ל דיבר בכיוצא בזה בס' האמונות שלו שער ז' ועשה בזה עשר שאלות, וממנו נראה וכן נעשה, וקודם אאריך אינה דבר בבני אור תשובות שאלותיו ואח"כ אחזור לברר מה שיהיה אפשר בשאלותיו: השאלה הראשונה כתב רבינו סעדיה ז"ל אם ישאל שואל מי ומי יחיו מן האומה בעת הישועה או לא: ואומר כל צדיק ובעל תשובה, פי מי שימות מבלי תשובה הוא מן הענושים, וכן ראוי בשפל פי כבר הבטיח הבורא את השב שיקבלהו, בכתובים רבים, וכבר התחייבו כל אלה היעודים לכל שב מדברי רבותינו, אחר שמנו מיני החטא ושמום ארבעה מעלות, עבר אדם על מצוות עשה ועשה תשובה, ואח"כ על מצוות לא תעשה, ואח"כ פרייתות ומיתות ב"ד, ואח"כ מי שנתחלל בו שם שמים, ואמרו אח"כ או יכול שפירה לו מיתתו ת"ל הנה אני פותח את קברותיכם, והנה נתחייבה תחיית המתים לכל שב, ואני אומר פי מעט הם מבני עמנו שמתו מבלי תשובה, עד כאן: וגם פי דבריו אין צריכין חיזוק נת"ן כ"ח ולב להבין אותם ולסעד"ם מן התורה, (דברים ל"ב) ראו עתה פי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה וגו', באמרו ראו עתה ידבר עם כל האומה ולא להם לבדם יעד התחיה פי אם גם כן לדורות הקודמים, אדם מתושלח נח שם ועבר, והאבות והצדיקים שהיו בדורות ההם ואחריהם השבטים ראובן שמעון לוי וגו' ונרעם הישרים שנולדו ומתו במצרים, והיוצאים והם דור המדבר, ומפני שאלו העתידים ליכנס לארץ ולקיים מצוות שבה היו בספנה יותר לחטוא ברוב המצוות המוטלות עליהם ואולי ע"י זה לא יזכו לתחיה בעת הישועה, לזה אמר ראו עתה פי אני אני הוא אני הוא המחיה לדורות הראשונים ואני אחיה לדורות שהם עתה והעתידים, פי גם שיחטאו ששיחזרו בתשובה אני אחיים, ולזה אמר אני אמית ואחיה לשון עתיד ולא אמר אמית ומחיה כמו שאמרת חנה ה' אמית ומחיה, הפונה על כל הדורות מבריאת העולם הצדיקים מהם ובעלי התשובה ועד סוף העולם, וכן רמז במה שאמר אמית ואחיה וממית ומחיה ולא אמר אני מחיה מתים כמו שאמר הכתוב יחיו מתיה, לומר פי אפי' שהם

חגיבים מיתה וממית אותם על חטאם יחיה אותם כיון שישבו בתשובה, וכן נראה ממה שאמר מוריד שאול ויעל, גם ליורדי שאול וגיהנם אחר שיצרכו פצור הפסך יזכו לגן עדן, אדא וכן יזכו לתחייה: ואפשר לומר כי מה שפפל ואמר מוריד שאול ויעל, אם שאול הוא הקבר כי לא לבד ממית ומחיה למי שלא נקבר עדיין כבו הצרפית וכן השונמית, אלא גם את מי שהורד לשאול ונקבר זה כמה אלפי שנים יעלהו מן השאול ויחיהו, וכן אמר הנביא יחיו מתי, הם אותם שימצאו חיים בעת התחייה וימותו ויחיו מיד, נבלתי קומון אותם שמתו ולא ניתנו לקבורה, כמו שאמר הפתוב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים וגו', הקיצו ורננו שוכני עפר על הנקברים מאלפי שנים, נראה מכל זה כי התחייה יחיה לכל ישראל הישרים והשבים בתשובה.

וכן בתחיית מתי יחזקאל פתיב ואוציא אתכם מקברותיכם עמי, והם כל ישראל, וכמו שאמר העצמות האלה כל בית ישראל המה והם טובים ובעלי תשובה, ודניאל אמר ורבים מישיגי אדמת עפר יקיצו, וגם כי לפעמים המועטים נקראים רבים כמו שפתוב רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו כי מסתמא מועטים היו ונקראים רבים מג' ולמעלה כמו ימים רבים בלא עת נדתה, וכתוב רבים יחלו פני נדיב ואינם רוב העולם אלא מועטים ונקראים רבים שהם מג' או מי' ולמעלה, ועכ"ז מה שפתוב דניאל ורבים מישיגי אדמת עפר נכללו כל ישראל הצדיקים ובעלי התשובה בכלל הרבים, ומה שאמר רשב"י ראיתי בני עליה והם מועטים אם אלף הם אני ובני וכו' ואם ב' הם אני ובני הם, זהו בני עליה הזוכים למעלה גדולה מזיו זוהר השכינה, והשאר שהם צדיקים ובעלי תשובה גם כי לא ישיגו למעלה זו של בני עליה הם בני גן עדן ועוה"ב כמו ששינונו כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, וכל שיש לו חלק לעוה"ב הוא זוכה לתחייה, ומה שאמר דניאל ורבים, הם כל ישראל שבכל הדורות הצדיקים ובעלי תשובה, ואע"פ שנתברכו ישראל ופרו ורבו בכל הדורות יותר מאומה אחרת אפ"י הכי הם מועטים פנגד כל האומות, והפתוב אמר כי אתם המעט מפל העמים ואיתא בדרש ה' מעט מפל העמים שהיו ס"ה משפחות, הרי הם מועטים מפל העמים בכלל, ונהרי ארץ ישראל אע"פ שהיתה טובה ורחבה היתה מכילה אותם והאומות ממלאים כל הישוב, ופ"י הפתוב ורבים מישיגי אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ודראון עולם, ישיגי אדמת הם צדיקי ישראל ובעלי תשובה עפר הם החוטאים כי עפר הם ואל עפר ישובו, אלה לחיי עולם והם הישרים ואלה לחרפות והם העפר, כי כולם יחיו והטובים ישארו בחיים והרשעים יראו ויבשו ויחזרו לעפרם: פתב רבינו סעדיה ז"ל והשאלה הב' הימותו אחר כן, ואשיב כי לא ימותו אבל מעתיקים אותם מימות המשיח אל נעימות העוה"ב, ובזה אמרו רבותינו מתי שעתיד הקב"ה להחיותם שוב אינם חוזרים לעפרם ע"כ: וכן נראה מן הפתוב אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ודראון עולם כמו שעולם האחרון הוא לעולם נעד שהם פלים ונאבדים, כן עולם הראשון הוא שיהיו חיים לעולם נעד ולא לעולמו של יובל: פתב רבינו סעדיה ז"ל והג' התפיל אותם הארץ, ואמר שמעת שיצאה אומתנו בבני העולם אלפים ומאתים שנה ועוד, יהיו כמו ל"ב דור כל דור ק"כ רבבות אנשים ונשים ע"ד הקירוב, ואם נאמר כולם שנים וכולם יחיו אין ממלאים מן הארץ כ"א חלק מק"נ חלקי על שנים לכל אחד יותר מארבע אמות למקומו ולזריעתו ולדרכיו ולבהמותיו, וזולת זה כי כל אנשי הדורות יהיו מאה ועשרים רבבות כל"ב דור, על הקירוב יחיה הפל

שִׁלְשֵׁת אֲלָפֵי רֶבֶבָה וַח' מֵאוֹת וְאַרְבַּעִים רֶבֶבָה, וְכֹאֲשֶׁר נִגְזַר לָהֶם מִן הָאָרֶץ מֵאֲתֵימַם פְּרֻסָּה עַל מֵאֲתֵימַם אֲשֶׁר הֵם חֵלֶק מִמָּאָה וְחֲמִשִּׁים מִן הָאָרֶץ וְנִמְדָּד אֹתָם אֲמוֹת בְּכָל פְּרֻסָּה ג' מִיֵּלִין וְכָל מִיֵּל ד' אֲלָפִים אִמָּה וְכָל אִמָּה אֲשֶׁר הִיא אֲמֵתִים וְחֲצִי וְשְׁלִישׁ, יִהְיֶה לְכָל אָדָם רוֹחֵב בְּמִקְוָמוֹ רפ"ח אֲמוֹת וְאֵיזָה דָּבָר יֵשׁ בְּזֶה שְׂיִתְבַּלְבְּלוּ בּוֹ הַחֲכָמִים ע"כ: וְאֶאֱרִיךְ לְשׁוֹנוֹ כְּדִי שְׂיִתְבָּאָר שְׁמַעַת שְׂיִצְאָה אֲנִי מִתְּנִי אֲלָפִים וּמֵאֲתֵימַם שְׁנָה וְעוֹד, הוּא מִיֵּצִיאַת מְצָרִים שְׁנַת ב"א תמ"ח עַד דּוֹרוֹ שְׁהִיָּה בְּשַׁנַּת ד' אֲלָפִים וּת"ר וְכִמָּה שְׁנַיִם יוֹתֵר הֵם כְּמוֹ נ"ב דוֹר, שְׁבַעִים שְׁנָה כָּל דוֹר, ל"ב פְּעֻמִּים ע' הֵם ב' אֲלָפִים וּר"מ, כָּל דוֹר אֲנָשִׁים וְנָשִׁים מָאָה וְעֶשְׂרִים רֶבֶבָה פְּפָלִים כִּיּוֹצְאֵי מְצָרִים שְׁהִיּוּ ס' רַבּוּא אֲנָשִׁים וּמִסְתַּמָּא הִיּוּ כ"כ נָשִׁים, וְאִם תֹּאמַר שְׁפָל ל"ב דוֹרוֹת הִיּוּ שְׁנַיִם ק"כ רֶבֶבָה וְלֹא מֵתוּ מֵהֶם קוֹדֵם שְׂיִפְנֹסוּ לְכָלֵל הַמְסָפָר בֶּן כ' כְּמוֹ שְׁהִיּוּ יוֹצְאֵי מְצָרִים אֵין מְמַלְאִים מִן הָאָרֶץ כ"א חֵלֶק מִק"נ וְכוּ', וְכָל אֲנָשִׁי הַדּוֹרוֹת הַל"ב כָּל דוֹר ק"כ רֶבֶבָה יַעֲלוּ ל"ב פְּעֻמִּים ק"כ הֵם ג' אֲלָפִים וּתת"מ רֶבֶבָה, וְכֹאֲשֶׁר נִקְצָוּב לָהֶם מִן הָאָרֶץ מֵאֲתֵימַם פְּרֻסָּה עַל מֵאֲתֵימַם אֲשֶׁר הֵם חֵלֶק מִק"נ מִן הָאָרֶץ שְׁהִיא מָאָה וְחֲמִשִּׁים פַּעַם מֵאֲתֵימַם פְּרֻסָּה וְהֵם שְׁלִישִׁים אֶלְף פְּרֻסָּה עַל שְׁלִישִׁים אֶלְף וְכָל פְּרֻסָּה ג' מִיֵּלִים הֵם תְּשַׁעִים אֶלְף מִיֵּל עַל תְּשַׁעִים אֶלְף, כָּל מִיֵּל ד' אֲלָפִים אִמָּה בְּאִמָּה כּוֹשִׁית שְׁפָל אִמָּה אֲמֵתִים וְחֲצִי וְשְׁלִישׁ מֵאֵלּוּ הָאֲמוֹת שֶׁל זֶה הַדּוֹר, כֵּן פְּתַב בְּסִפְרָא אַחַר בְּעִנְיֵן הָאִמָּה, וְהִמָּאֲתֵימַם פְּרֻסָּה עַל מֵאֲתֵימַם יִהְיֶה שֵׁשׁ מֵאוֹת מִיֵּלִין עַל ו' מֵאוֹת כָּל מִיֵּל ד' אֲלָפִים אִמָּה מִהָאֲמוֹת הַנִּזְכָּר כָּל מָאָה מִיֵּלִין אַרְבַּע מֵאוֹת אֶלְף אֲמוֹת ו' פְּעֻמִּים הֵם ב' אֲלָפֵי אֲלָפִים אִמָּה וּד' מֵאוֹת אֲלָפִים עַל ב' אֲלָפֵי אֲלָפִים וּד' מֵאוֹת אֲלָפִים לִק"כ רֶבֶבָה שְׁהֵם אֶלְף אֲלָפִים וּמֵאֲתֵימַם אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, יִגִּיעַ לְכָל אֶחָד כ' אֲמוֹת בְּאִנְוָךְ ב' אֲלָפֵי אֲלָפִים וּד' מֵאוֹת.

וְלָמָּה שְׁפַתְבַּ הַגָּאוֹן שְׂיִגִיעַ לְכָל אֶחָד רפ"ח נִרְאָה שֶׁצ"ל רפ"ג וְהוּא כְּשִׂיגִיעַ לְכָל אֶחָד ק' אִמָּה כּוֹשִׁית אֲשֶׁר כָּל אִמָּה מֵהֵן אֲמֵתִים וְחֲצִי וְשְׁלִישׁ, יִהְיֶה ק' אַחֲרֵימַם הַחֲמִשִּׁים שְׁהוּא הַחֲצִי וּל"ג שְׁהֵם שְׁלִישׁ ק' הֵם רפ"ג אֲמוֹת שְׁלֵנוּ, אֲבָל הַגְּעַת ק' לְכָל א' שְׁהֵם רפ"ח לֹא יִדְעָתִי, וְגַם עַל הֵיּוֹת מֵאֲתֵימַם פְּרֻסָּה עַל מֵאֲתֵימַם חֵלֶק א' מִק"נ מִן הָאָרֶץ לְבַד יֵשׁ קוֹשִׁי, כִּי כְּפִי זֶה יִהְיֶה כָּל הָעוֹלָם שְׁלִישִׁים אֶלְף פְּרֻסָּה עַל ל' אֶלְף שְׁהֵם תְּשַׁעִים אֶלְף מִיֵּל עַל צ' כְּמוֹ שְׁפַתְבְּנוּ לְמַעְלָה, וּבְסִפְרָא צוֹרֵת הָאָרֶץ כְּתוּב כִּי שְׁטַח הָאָרֶץ קל"ב אֲלָפֵי אֲלָפִים וּת"ר אֶלְף מִיֵּל.

וּלְפַמ"ש הַגָּאוֹן כִּי מֵאֲתֵימַם פְּרֻסָּה עַל מֵאֲתֵימַם פְּרֻסָּה הֵם חֵלֶק א' מִק"נ מִן הָאָרֶץ יִהְיֶה שְׁטַח הַמֵּאֲתֵימַם פְּרֻסָּה עַל מֵאֲתֵימַם מ' אֶלְף פְּרֻסָּה עַל פְּרֻסָּה שְׁהֵם ק"כ אֶלְף מִיֵּל עַל מִיֵּל, וְכִשְׁנִכְפֹּל מ' אֶלְף מִיֵּל מִן הַמֵּאֲתֵימַם פְּרֻסָּה עַל מֵאֲתֵימַם שְׁהֵם מ' אֶלְף פְּרֻסָּה עַל פְּרֻסָּה יִגִיעַ מִיֵּל אֶחָד לְכָל עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם מִן הַק"כ רֶבֶבּוֹת בְּנֵי אָדָם שְׁהֵם אֶלְף אֲלָפִים וּר' אֲלָפִים, עֲשָׂרָה אֶלְף מִיֵּל לְכָל מָאָה אֲלָפִים, אֶלְף מִיֵּל לְכָל עֲשָׂרָה אֲלָפִים אִישׁ, מָאָה לְכָל אֶלְף אֲנָשִׁים, מִיֵּל לְכָל עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים, וְהִמִּיל ד' אֲלָפִים אִמָּה יִגִיעַ לְכָל א' אַרְבַּע מֵאוֹת אִמָּה שְׁהֵם יוֹתֵר מִמָּה שְׁפַתְבַּ הַגָּאוֹן, וְאִם הֵם אֲמֵת כּוֹשִׁי מֵאֵלּוּ אֲמוֹת שְׁלֵנוּ לְכָל א' אֶלְף וּמָאָה וּל"ג וְשְׁלִישׁ וְאִם נִיֵּתֵן לְכָל אִישׁ רס"ו אֲמוֹת שְׁהוּא כְּמֵלֵא עֵינָיו בְּשַׁבְּעַת אֲלָפִים אִמָּה יְכִילוּ ד' אֲלָפִים אִמָּה שְׁהוּא מִיֵּל לִי"ד אֲנָשִׁים, וּבְאֲמוֹת שְׁלֵנוּ יְכִילוּ אַרְבַּעִים אֲנָשִׁים בְּקִירוֹב, בְּאִנְוָן שְׂיִכִּילוּ חֲמִשִּׁים פְּרֻסָּאוֹת לְכָל הַל"ב דוֹרוֹת שְׁהֵם ק"כ רֶבֶבָה לְפִי דְרָךְ חֲשָׁבוֹן הַגָּאוֹן ז"ל: אֲבָל אִם נִחְשָׁוּב בְּדְרָךְ אַחַר יִתְרַבָּה מְנַן הַקָּמִים בְּתַתְּיָהּ יוֹתֵר וְיוֹתֵר,

והוא כי מהיות יעקב אבינו בן פ"ד שנה שהוליד עד שיירד למצרים שהיה בן ק"ל שנה
היו מ"ו שנה ועד שיצאו למצרים ר"י כמנזן רד"ו הם רנ"ו שנה, א' היה יעקב וברנ"ו
שנה יצאו ממנו ששים רבוא וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים, א' מה' או א' מנ'
או א' מת"ק, וא"כ כל אחד מישראל הנקללים בס' רבוא יפרה ויכרה ברנ"ו שנים ס'
רבוא כל אחד מהס' רבוא ויהיו ס' רבוא פעמים ס' רבוא והם ת"ר פעמים ס' רבוא שהם
ששה ושלשים אלף רבוא, וברנ"ו שנים אחרים כל אחד מהל"ו אלף רבוא יהיה ס' רבוא,
וכן בכל רנ"ו שנים כל א' ס' רבוא יהיו כחול הים אשר לא ימד ולא יספר, ואין תימה
בהפלגת ריבוי זה כיון שהוקטחו האבות שירבה האל זרעם כחול וכעפר וככוכבים, וגם
כי במצרים פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד מפני שהיו מענים אותם כמו שאה"כ
וכאשר יענו אותם כן ירבה וכן יפרוץ, הריבוי היה עם אותם שמתו בימי האפילה כי לא
יצאו אלא חמשים אחד מה' או א' מחמשים או א' מחמש מאות, אבל הס' רבוא עצמו
אפי' בדרך הטבע ובברכת האבות חול ועפר וכוכבים היו עולים ברנ"ו שנים לס' רבוא,
גם כי לא היו מענים אותם, וא"כ גם אחר שיצאו למצרים כל אחד מהם יהיה לגוי גדול
והם ס' רבוא ברנ"ו שנים כמו יעקב אבינו, ומלבד אלו הששים רבוא שיצאו למצרים
היו ל' רבוא מן יום אחד ועד בן עשרים שנה, כיון שמן כ' ועד בן ס' היו ששים רבוא,
וכן מן ששים עד גבורות שיצאו למצרים שהם פ' יהיו ל' רבוא הם ק"כ רבוא, ועם
הששים הם ר"מ רבוא כפ"ל ממ"ש הגאון ז"ל.

ועל פי ריבוי החשבון שכתבתי יהיו כפלים מכל הפלגת הריבוי בל"ב דורות שכתב
הגאון עד זמנו שהיה ארבעת אלפים ות"ר וכמה שנים יותר, ומזמנו עד זמנו זה שהם
השכ"ח, נתוספו עשרה דורות מע' שנה כל דור והם מ"ב דורות, רוח ה' ידבר בם
להחיותם, ה' ב"ם סיני בקדש, וא"כ הפלגת ריבוי ישראל בכל אלו הדורות לא יכילם
כל העולם כ"א בהחזקת מועט בהרחבתו את המרוקה.

, וכמו שאמר הנביא הרחיבי מקום אהלך והוא ריושלים מקום בית המקדש שהוא כמו
אנהל מועד ויריעות משכנותיה שהם כל תחומי א"י שיתרחבו ולא יספיקו להמון הרב
שיחיו, עד שיפרצו ימין ושמאל, כמו שאומר כי ימין ושמאל תפרוץ עד כל תחומי ח"ל
כמו שאמר וזרעה גוים יירש, ולא יספיק זה ג"כ כ"א בערים נשמות שלא היו שוכנים
בהם שישבו בזמן התחיה, ואמר ימין על צד דרום אשר אין בו יישוב מצד החום
והקור השורר בו בעתות השנה, ושמאל על צד צפון שיש בו יישוב ס"ו מעלות מקו
השנה לצד צפון אשר בהם נקללים הז' אקלימים, ומקו השנה לצד הדרום שהוא תצי
העולם אשר אין בו יישוב כלל מצד חום וקור בעתות השנה יתיישב בזמן ההוא, ויתמוג
מן החום והקור שיוכלו להתישב בו, וכן בצד צפון אסר הס"ו מעלות שאין בו יישוב
מצד הקור יתמוג ויתישב להכיל המון הרב שבתחיה, ולא הזכיר מזרח ומערב כי הס"ו
מעלות הם באנרף ממזרח למערב ק"פ מעלות, ומה שכתוב בימי שאול בבזק ויהיו בני
ישראל שלש מאות אלף ואיש יהודה שלשים אלף, הם אותם שבאו אליו כששלח בכל
גבול ישראל אשר איננו יוצא אחרי שאול ואחרי שמואל פה יעשה לבקרו, אבל לא מנה
כל ישראל, וכן כשהלך להלחם בעמלק אמה"כ וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים
מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את איש יהודה, הם אותם שנתאספו אז במלחמת עמלק
לא כולם שהרי במלחמה ראשונה היו יותר ולא נתמעטו בשנה א' או בשנתיים, וכן

כַּשְׁפָּר דָּוֵד אֶת הָעַם וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל ח' מֵאוֹת אֶלֶף וְאִישׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת אֶלֶף, הֵם הָיוּ
אֲנָשֵׁי חֵיל וְשׁוֹלְף חֶרֶב וְאוֹלֵי הַיּוֹ כָּל אֶחָד א' מֵאֶלֶף אוֹ יוֹתֵר, וְכֵן בִּימֵי שְׁאוּל לֹא הָיוּ כָּל
יִשְׂרָאֵל מְלֻמְדֵי חֶרֶב כְּמוֹ שְׁפֹתוֹב וַיִּרְדּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים לְלִטּוֹשׁ וּגּוֹ' וְהָיָה בַּיּוֹם
מִלְחָמָה וְלֹא נִמְצָא חֶרֶב וְחַנִּית בְּיַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר אֶת שְׁאוּל וּגּוֹ', וְאִם כֵּן לֹא נִמְנוּ אֶלָּא
אוֹתָם שְׁנַתֵּן הָאֵל בְּלִבָּם לְצִאת לְמִלְחָמָה, וּבִימֵי דָוִד אָמַר חוֹשֵׁי לְאַבְשָׁלוֹם כִּי יַעֲצָתִי אָסַף
יֵאֲסֹף עָלֶיךָ כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בָּאֵר שְׁבַע כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל הַיָּם לְרוֹב, וְזֶה הָיָה דְרָךְ גְּנוּזָמָא
כְּמוֹ שְׁנֵאמַר בְּגִדְעוֹן וְלִגְמִלְיָהֶם אֵין מְסַפֵּר כַּחוֹל וּגּוֹ', וְכֵן בְּמִלְחָמָה יְהוֹשֻׁעַ עִם הַמְּלָכִים
עִם רַב כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם לְרוֹב, וְהוּא דְרָךְ גְּנוּזָמָא לְהַגְדִּיל הַנֶּסֶם שְׁנֵצְחוּם יִשְׂרָאֵל,
אֲבָל מָה שְׁנֵצְפָר בִּימֵי שְׁלֹמֹה יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל הַיָּם, אֵינּוּ גְנוּזָמָא אֶלָּא לְהוֹרוֹת
כִּי נִתְקַיְּמָה הַבְּטָחַת הָאֲבוֹת וְלֹא הוֹבְטָחוּ בְּדְרָךְ גְּנוּזָמָא, שְׁהָרִי פִּירֵשׁ בְּבִרְכַּת וְהָיָה זֶרְעֵךָ
כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת עֲפַר הָאָרֶץ גַּם זֶרְעֵךָ יִמָּנֶה, כִּי בְרִיבּוּי אֵינּוּ
גְנוּזָמָא אֶלָּא בְּפִנְעַל שְׁלֹא יוּכַל לִמְנוֹת שְׁלֹא יְהִיָּה לָהֶם מְסַפֵּר, וְאִם הֵם אֲלֵפֵי אֲלֵפִים רַבּוּא
עַד יֵינּוּ יֵשׁ לָהֶם מְסַפֵּר, וְהַגְּנוּזָמָא הִיא כִּי אֵי אֲפֹשֶׁר שְׁיִהְיוּ מִמֶּשׁ כַּעֲפַר הָאָרֶץ שְׁהָרִי כָּל אֶחָד
מֵהֶם מְכִיל וְדוֹרֵס כְּמָה עֲפָר מִן הָאָרֶץ, אֲבָל מָה שְׁאֵין לָהֶם מְסַפֵּר אֵינּוּ גְנוּזָמָא אֲדַרְבָּא
מִפְּרֵשׁ שְׁיִהְיָה רִיבּוּיִים בְּפִנְעַל שְׁלֹא יְהִיָּה אֲפֹשֶׁר לִמְנוֹת וְאֵינּוּ גְנוּזָמָא, וְכִמוֹ שְׁאָמַר הוֹשֻׁעַ
הַנְּבִיא וְהָיוּ מְסַפֵּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסְפֵּר, הָרִי שְׁפִירֵשׁ כִּי דְמִיּוֹן
הַרִיבּוּי שְׁיִהְיָה כַּחוֹל הַיָּם שֶׁאֵ"א לִמְנוֹת וְלֹא לְמוֹד אוֹתוֹ, כִּי גַם שְׁפִנְלוֹם הָיוּ מְוַגְבְּלִים בֵּא"י
וְעַבְרַת הַיִּרְדֵּן, מִצַּד רִיבּוּיִים הֵם חוֹזְרִים וּמִתְעַרְבִים כְּשִׁימְנוּ קִצְתָם וְיִבּוּאוּ לִמְנוֹת קִצְתָם
מִצַּד הַרִיבּוּי, וְנִרְאֶה לִי כִּי בְּכַרְט מְזֻמֵּן שְׁלֹמֹה וְאֵילֶךְ לֹא הָיָה מְנַיֵן לְיִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שְׁפֹתוֹב
בְּיָמָיו יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל הַיָּם וּגּוֹ', כִּי מֵאֵז נִתְקַיְּמוּ הַהַבְּטָחוֹת שֶׁל הָאֲבוֹת
יוֹתֵר, וְלֹא מְצִינוּ מֵאֵז וְהִלָּא שְׁנֵמְנוּ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵרְאָה שְׁלֹא הָיָה לָהֶם מְנַיֵן, וּמָה שְׁשָׁלַח
רַבְשָׁקָה לְחִזְקִיָּה וְעַתָּה הִתְעַרְבַּ נָא אֶת אֲדוֹנָי אֶת מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְאֶתְנֶה לָּךְ אֲלֵפִים סוּסִים אִם
תּוּכַל וּגּוֹ, הָיָה עַל שְׁכָל יִשְׂרָאֵל בִּימֵי חִזְקִיָּהוּ הָיוּ בְּעֵלֵי תוֹרָה וְלֹא הָיָה נִעְרָה שְׁלֹא הָיְתָה
יּוֹדַעַת דִּינֵי טוֹמָאָה וְטִהָרָה כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ חז"ל, לְכֵן לֹא הָיָה מִי שְׁיַדַּע לְרַפְּנוֹב עַל סוּס, וּמ"ש
בְּגִלוֹת יְהוֹיָכִין עֲשֶׂרֶת אֲלֵפִים גּוֹלָה הֵם זולת דלת עם הָאָרֶץ דָּלִים וְעַנְיִים אֲבָל רַבִּים הָיוּ,
וְגַם הַעֲשֶׂרֶת אֲלֵפִים הָיוּ שָׁרִים וְגִבּוֹרֵי חֵיל, וּמְצִינוּ בְּבֵית שְׁנֵי בְּסוּפָה בִּימֵי אֲגָרִיפֵס אַחַר
שְׁמִתוֹ כְּמָה אֲלֵפִים וּרְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל בְּמִלְחָמַת הַיּוֹנִים וּמִלְחָמוֹת אַחֲרוֹת רְצָה אֲגָרִיפֵס
לִידַע מְנַיֵן יִשְׂרָאֵל וְנִמְצָאוּ כְּלִיּוֹת בְּפִסְחָא א' כְּפִלִּים כְּפִיּוּצָאֵי מְצָרִים, וְכוּלָּאֵי א' הָיָה מְפֹסֵחַ
שְׁנֵמְנוּ עָלָיו מִי אֲנָשִׁים וְלִמְעֵלָה חוּץ מִהַטְּמָאִים לְנַפֵּשׁ וְאוֹתָם שְׁהָיוּ בְּדְרָךְ רַחוּקָה וְחוּץ
מִי שְׁבָטִים שְׁלֹא הָיָה לָהֶם מְסַפֵּר, יוֹצֵא מִכָּל זֶה שְׁבַתְחִיית הַמַּתִּים יִצְטָרֵךְ כָּל הָעוֹלָם
לְהַכִּילָם, וְאוֹתָם שְׁנִקְבְּרוּ ח"ל אַחַר שְׁיִתְגַּלְגְּלוּ וְיִחְיוּ בֵּא"י יִחְזְרוּ לְלֶכֶת לַח"ל לְמִקּוֹם
מוֹשְׁבָם אוֹ יִתְרַחֲבוּ א"י שְׁתַּכִּיל אוֹתָם, וְהָאֵל ית' יוֹדַע הָאֲמַת: כְּתַב הַגָּאוֹן ז"ל וְהַד' אִם
יִפְרִיּוּם אֲנָשֵׁי בֵּיתָם וּקְרוּבֵיהֶם מִן הַחַיִּים, וְאוֹמַר כִּי הַנְּבִיאִים וְהַרְוּעִים וְהַנְּסִיכִים
כְּשִׁמְתְחִיב שְׁיִכִּירוּם בְּנֵי אָדָם יִתְחַיֵּיב לְעֹנְמַת זֶה שְׁיִכִּירוּ קִצְתָם אֶת קִצְתָם, וְשְׁיִחְזְבוּר כָּל
אָדָם אֵל שְׁבָטוֹ כַּאֲשֶׁר הוּא מְבוֹאֵר בְּסִידוֹר הַשְּׁבָטִים בִּס' יִחְזַקְאֵל וְזוּלָתוֹ ע"כ.

וְהִרְאָה מִס' יִחְזַקְאֵל הִיא מְמָה שְׁהַנְּזַכְרוּ שֵׁם בְּסוּף יִחְזַקְאֵל גְּבוּלֵי כָּל הַשְּׁבָטִים הַעֲתִידִים
כָּל גְּבוּל יְהִיָּה נִיכָר לְשְׁבָטוֹ, אֲשֶׁר נִרְאֶה כִּי כָּל בְּנֵי שְׁבָטוֹ אַחַר שְׁיִקוּמוּ בְּתַחֲיָיָה יְהִיוּ לַפֶּת
א' וְשְׁבָט א' נִיכָרִים זֶה לְזֶה, וְכִיּוֹן שְׁכָל א' יִחְזְבוּר אֵל שְׁבָטוֹ יִכִּירוּ קִצְתָם אֶת קִצְתָם לְאָב

ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות ושאר קרוביהם, וע"י הפרה זו ניכר פי התחיייה היא הנפש עצמה שנופרדה מאותו הגוף שתשוב לאותו הגוף ולא נפש חדשה, כי כבר פלו אז כמו שאמרו אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, ואם התחיייה היא לנפשות שנופרדו מגופן שתשובנה לגופן עצמן ולא נפש אחרת לגוף אחר כדמות גלגול, ואם בתחיייה היתה הנפש נכנסת בגוף של אחר שלא נוצרה בו היתה היא כמוכרחת להתנהג ע"פ מדותיו שהתנהג עם הנפש הראשונה, אבל כשתשוב הנפש לגוף עצמו ששכנה בו ינפך הגוף ימי עלומיו בראשונה עם נפשו וימשך אחר עצת הנפש לקרוא בשם ה' ולעבדו שכם אחד, ובזה תכיר הנפש גופה שעמדה בו בכמה שנים ויפיר הגוף הנפש אשר שכנה בו, וכמו שהגוף והנפש ניפרים זה לזה כן מפירים את קרוביהם ואת חבריהם שהיו מפירים אותם בחייהם, וכמו כן יזכרו כל מה שעבר עליהם בעוה"ז ומה שעבר עליהם בעולם הנשמות מן השכר שקבלו בג"ע על מעשיהם הטובים, ומה שנוענשו קצתם בעונשי גיהנם על עונותיהם וצפצפיו ועלו לג"ע על מעשיהם הטובים, ובזה ייטיבו דרכם ויהיו מוכנים לעשות טובה יותר ויותר ממה שיהיו להם הכנה לעשות רע, וכן יזכרו כל אחד מה שהיה יודע בעוה"ז בין בחכמת אומנות בין בחכמת השכל והתורה, ובזה יבדלו אז האנשים במעלתם בחכמה, כפי מה שנתחכם בעוה"ז איש א' יותר מחבירו, כן יהיה מוכן וישיג אז כפי ערך מה שהשיג קודם, ומי שלא השיג כלל בעוה"ז לא ישיג בתחיייה כ"א כפי ההכנה היתירה שיש לגוף הזה עתה ממה שהיתה לו בתחלה, והוא דבר מועט, וכן לענין המעשה הטוב כפי מה שהרבה יותר גוף זה בעולם הזה מחבירו כן יהיה מוכן בזמן התחיייה יותר: כתב הגאון וה"ה מי שימות מהם והוא סומא או מבוטל מאיבריו או בשאר הפגעים או המומים מה יהיה עניינו, ואומר שיחיה תחלה במום שהוא עד שיפירוהו בני אדם שהוא הוא ואח"כ ירפאהו הבורא ותהיה אות גמורה, כמו שאמרו רבותינו עומדים במומם ואח"כ מתרפאין, ועל כן הקדים אני אמית ואחיה למחצתי ואני ארפא, ואמר אז תפקחנה עיני עורים וגו' ע"כ: יש מומין שאינו מתנפר האדם בהם שאינם בגלוי ואפי' הסומא או מבוטל ניכר הוא בצורתו בהסתכלות טוב, אלא מפני שברוב השנים האדם משתנה מנערו לבחורות לזקנה ולשיבה, וכ"ש בשינוי המית' וכליית האיברי וחזרתם לעלות על העצמות בפשר מלמעלה, גם שיהיה מן החומר עצמו אשר היה בו מתחלה והחלקים שנופרדו ממנו לכל ד' היסודות שחזרו עתה אליו ממש כבתחלה, עם כל זה אפשר שיהיה בו איזה שינוי בצורת פניו ומראהו, כ"א יתיר אדם כלי בדיל ויחזור ויעשהו כלי כמו שהיה בתחלה בדפוס עצמו ישנה באיזה דבר מועט ופנים חדשות באו לכאן, וגם כי באומנתו של האל ית' לא יבצר ממנו מזמה להחיותו בצורתו כבתחלה ממש, כיון שקודם מותו היו בו שינויים הרבה מנער לבחור מזקנה לשיבה מי שראה אותו בזמן היותו בחור לא יכירהו בתחיייה אם מת זקן וכן בכל שאר השינויים, ולכן רצה האל ית' להחיות את כל אחד בצורתו ותבניתו שהיה בזמן מיתתו, ואם יתנפר לשום אדם על שראהו קודם מיתה בחור, מומו יוכיח עליו כי הוא הוא ואחר כן ירפאהו הבורא, וכיון שיהיה ניכר קודם שיתרפא אף לאחר כן יהיה ניכר.

וכן רוב האנשים שהם בלא מום יהיו ניפרים אף לאותם שלא ראו אלא בבחורותם באמצעות אותם אשר הפירוים בשעת מיתתם, וכן האנשים שהם מדור אחד יהיו ניפרים לדורות שלפניהם ושל אחריהם באמצעות בני דורותם שיפירוים ויעידו כי הם האנשים

הנקובים בשמות כמו שתאמר שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם, וכל הנביאים והחסידים והצדיקים אשר בכל דורות ושאר בני אדם פולם יפירו את אביהם ואבי אביהם עד אברהם אבינו עד אדם הראשון, ואת בני בניהם עד דור אחרון המספרים תהלות ה' שישפכו לזמן התחייה, ועל ידי עדות זה יפירו שלשלת אבותם עד אדם הראשון שהיה יציר כפיו של הקב"ה.

והוא והאבות יפירו את כל בני בניהם עד זמן התחייה ואז יאמתו הפל חידוש העולם ושאר העיקרים בראותם כל הדורות חיים עם אדם הראשון, אשר יגיד הוא להם כי לא נולד מזכר ונקבה אלא שהאל ית' יצרו בכפיו, וכן כל בני הדורות יעידון יגידון פולם כאחד כי הוא אחד ושמו אחד בספור והגדת הנסים והנפלאות אשר ראו בעיניהם מיציאת מצרים עד דור האחרון, ולא ישאר שום ספק בלב שום אדם בעיקרי התורה ושרשיה, כי יאמינו מה שישנפר להם מהמין האנשים אבותם אשר בכל דור ודור, מוספם סיפורם למה שקבלנו מאבותינו מכל הדברים, ובזה תמלא הארץ דעה את ה' פמים לים מכסים: ורפואת המומים אחר קימתם בהם יורה על הטבת מזגם בתחייה, כי המומים בפרט הנולדים עם האדם הם מורים על רוע מזג האדם כפי המום שהוא וכפי מקומו כי מעלת האדם בתקמה ובמעשים נגמרה בהיותו בצלם אלהים כמו שהיה אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה אשר בצלמו ברא אותו ובזה השיג חכמת אלהים הוא ויוצאי יריכו, ומי שנולד במומו יש בו חסרון שאינו שלם בצלם אלהים, ובזמן התחייה יוסר מומו וישאר שלם בצלם אלהים ויהיה מוכן לתקמה ולמעשים טובים, והיה ראוי שיהיה בלא אותו המום אלא כדי שישנפר לכל שהוא הוא, וגם להראות לו זכות כ"א חטא קודם שמת אי זה חטא יותר מבני גילו אולי היו ביניהם חטאים מתניחסים אל המום שהוא והיה פמנכרח עליהם ויש לו בזה אי זה התנצלות, ובראותם אותו מכיריו בשעת התחייה עם המום שהוא ושתרפא אח"כ ממנו ידונו כי מצד המום חטא קודם אי זה חטא יותר ועתה יהיה מנוקה ובלתי מוכן למה שחטא קודם: וההפך זה את זה היא מוכרחת שיפיר איש את אביו ואת אמו ויכבדם, ואת אחיו ואת בנו ואת אחותו ואת בתו להבדל מקרובותיו ומשאר העריות, וללמד את בנו תורה ולהתאסף יחד בנחלת ה' כל בני המשפחות אצל בני שבטם ונשיאיהם נשיא השבט בן יעקב בראשם, והאבות בראש פולם, כי כן הנובטחו כמו שפתוב וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ פנעון לכם לא נאמר אלא להם, ונשיא כל שבט יהיה נשיא שבטו שנים עשר שבטי בני יעקב, כי להם נאה הנשיאות כי כל שבט הוא אב לכל בני שבטו והאבות על פולם, וכמו שיפירו כל בני התחייה את כל שבט ושבט אבותם, וגם את האבות שהם מפלל ז' רועים וח' נסיכי אדם, יפירו גם הם את כל בני בניהם בני השבטים עד סוף כל הדורות, ויגמלו חסד להם אשר זכו בעולם הזה בתורה ומעשים טובים וזכו לתחייה ובזכותם חיו האבות, כי אם הם לא היו זוכים לתחייה למה יחיו האבות בלא בנים, והרי נאמר פי לה ולזרעה אתם את כל הארצות האל ואין נקרא זרע כי אם יעקב ובניו: פתב הגאון והששית אם יאכלון וישתון וישאו נשים ואומר כן, כמו שפן הצרפית אשר החייהו הבורא ע"י אליהו וכן השונמית ע"י אלישע אכלו ושתו, ויתכן שנשא נשים, ע"כ ואין כל כך ראה מאלו שחיו תוף כ"ד שעות לפרידת נפשם ושבו וחיו ע"י אדם אל מה שהיו קודם, כי לא התעדנו ולא נתעלו נפשותן במעט שעות לשיוכלו לעמוד בלא אכילה ושתיה בשוכן אל גופותן, אבל בזמן

התחזיקה ע"י האל ית' הנה אפֿשר כי בעלוי הנפֿשות שנתעלו בגן עדן ובעולם העליון יספיק להן להעמיד את גופן ולקיימו בלי אכילה ושתיה, כי גם הגוף אשר קרבו עצם אל עצמו במאמר האל ית' ונקרם עליהם בֿשר ועלה גידים יֿהיה מוכן להתקיים פֿאחד הגרמים השמימיים בנפש הנאצלת עליהם, ועכ"ז נאמר שהם יכולין לאכול ולשתות פרצונם ולא תדירית, אלא מהם מג' ימים לג', מהם מז' לז', ומהם מארבעים לארבעים כמשה רבינו שעמד מ' יום בלא אכילה ושתיה, פֿל אחד כפי המדרגה שהשיג בזה העולם בזכוּת גופו לעבודת האל ית' במצנות עשה ובמצנות לא תעשה, כפי ערך זה יֿהיה גוף פֿל אחד מהם יותר נָה מתבירו ויֿהיה נזון לעצמו במעלת נפשו וגופו כמו שנזכר כֿמה ימים לפי זכות פֿל אחד, ואולי כי גם המזונות גם כי יֿהיו מצמחים ותבואת הארץ יֿהיו באותו הזמן זפים ונקיים מפֿל סיג ולא יֿהיה בהם שום רוע מנג להחליא את האדם או להעבות מזגו, אלא יֿהיו מאכלים דקים דומים וקרובים למזג המן ונזין ומקיימים את גוף האדם בסעודה אחת לכמה ימים, כי גם כי המן יֿהיה צריך לאכול ממנו פעמיים בכל יום הנה זה ליוצאי מצרים אשר זכרו את הדגה שהיו אוכלים במצרים חנם, אבל לקמים בתחזיה כפי מה שביארנו גם כי לא יֿהיה המזון זן כמו המן ממש אלא קרוב לו יספיק מעט ממנו לכמה ימים כמו שנזכר: אבל לא ימלט מהיותם אוכלים ושותים פרצונם לימים כמו שנזכר, כי סוף סוף הם גוף וצריכים מזון תמורת מעט הניחף מהם, אפילו לנפש שנתעלית בגן עדן השוכנת עתה בגוף הזה שחיה במאמר האל ית', כי הגלגלים ואע"פ שהם גשם אינם מד' יסודות אלא גשם חמישי נָה ודק ואין בהם שום התכה לשיצטרכו למזון, אפילו שיהיה מזון יותר דק מן המן שהיה מן השמים, וגם מצד נפש הגלגל המעמידה ומקיימת את הגלגל במאמר האל ית', ומצד כי הגשם של הגלגל הוא פֿלו גשם אחד ספירי אין בו שינוי קצתו מקצתו אלא בגוף האדם שהוא מחובר מבשר גידים ונעצמות ורמ"ח איברים פֿל אחד בפני עצמו, ולכן נפש הגלגל היא מתפשטת בכל גשם הגלגל שנה בשנה ואין לה מקום מיוחד בגשם הגלגל, כי אין מעלה בקצתו יותר מקצתו, ובזה פֿל גשם הגלגל הוא מתקיים בנפשו ונפשו בו, אבל נפש האדם אפילו הנה גופו נָה בתכלית הוא מחובר מאיברים הרבה ומג' מינים ואין לה משכן כי אם באבר החשוב יותר מצד עצמו ומצד מקומו והוא בלב, וממנו ימשך למוח ויתפשטו פחותיו לכל האיברים, ולכן יצטרף אי זה מזון תמורת מה שניתף באיברים אשר אין משכנו בהם: ויתכן כי בתחזיה יום או ימים יעמדו בלי מזון ויתקיימו בקיבול הנפש הבאה בגוף זכה ומעודנה מעולם העליון, ואחר כך תצטרף לאי זה מזון דק ונָה קצת זמן, ויסתפק בו פֿדוגמת ימי היניקה לולד הנזון מחלב אמו ואח"כ יעמק למזונות אשר יֿהיה בימים ההם זפים מפֿל סיג כמו שנזכר למעלה מימים לימים, ויתהלך לפני ה' באורח החיים ויֿהיו עיניו נגד ה' תמיד יזכה ולא יחטא, כי יוכל לכבוש את יצרו אשר יֿהיה פֿחוט השערה בימים ההם בגדר הבשר אל האבן, ויזדכך גופו מיום אל יום עד סוף ימיו הארוכים ולא יצטרף אלא למיעוט מזון, עד אשר ישלים עצמו לגמרי בדעותיו הטובות ויזדכך גופו ויבטל מצרכי הגוף ויעתק אל עולם הבא אשר אין בו אכילה ושתיה פֿלל, כמו שנזכר בתשובת השאלה השביעית הבאה אחרי זאת: כתב הגאון ז"ל והשביעית איך יעתיקו אל העוה"ב אשר אין בו לא אכילה ולא בעילה וכבר נהגו בם בעוה"ז ויחיו, ואומר כמו שנהג משה רבינו ע"ה בהאכילה והשתיה והבעילה ועמד בלעדיהם ארבעים יום בהר

סיני ג' פְּעָמִים וְחָיָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה עַד כְּאֵן: אֵת זֶה כָּתַב הַגָּאוֹן עַל סִבְרָתוֹ בַּתְּשׁוּבָה שֶׁאֵלֶּה הַשְּׁנִית שֶׁלֹּא יָמוּתוּ בְּנֵי הַתַּחֲזִיקָה, כְּאֶמְרָם וְ"ל מֵתִים שֶׁעָתִיד הַקֹּב"ה לְהַחְיֹת אֵינָם חוֹזְרִים לַעֲפָרָם, וְגַם כִּי שֶׁקוּל מִשָּׁה פְּנִיגָד כֹּל יִשְׂרָאֵל וְאִם הוּא עֲמַד בְּהָר מ' יוֹם בְּלֹא אֲכִילָה וְשִׁתְיָה מִי כְּמוֹהוּ נֶאֱדָר בַּקְּדוּשַׁת הַגּוֹף, עַכ"ז בְּזִמְנֵי הַתַּחֲזִיקָה שֶׁיִּתְבַּטֵּל רֹב יֵצֵה"ר מִכָּל הָאֲנָשִׁים הַקָּמִים בַּתַּחֲזִיקָה כֹּל אֶחָד מֵהֶם יוּכַל לְזַכֵּךְ גּוֹפוֹ, עַד שֶׁבְּאַחֲרִית יָמָיו יַעֲתִק אֶל עוֹה"ב וַיַּעֲמֹד בְּלִי אֲכִילָה וְשִׁתְיָה וְשָׂאָר צָרָכֵי הַגּוֹף: כְּתַב הַגָּאוֹן וְהַשְּׁמִינִית פִּינּוֹן שֶׁהַחַיִּים בִּימֵי הַיְשׁוּעָה הֵם מְנוּחָחִים לְכַחֲרָתָם בַּעֲבוּדָה שֶׁמֵּא יִבְחָרוּ בְּמָרִי וְלֹא יִהְיוּ בַּעוֹלָם הַגְּמוּל, אֲשִׁיב בְּזֶה שֶׁמְשִׁיבִים כֹּל עֲמָנוּ הַמּוֹן הַמְּאֻמִּינִים בְּעִנְיַן הַצְּדִיקִים בַּעוֹה"ב פִּינּוֹן שֶׁהֵם בּוֹחֲרִים בַּעֲבוּדָה וְלֹא בְּמָרִי שֶׁמֵּא יִבְחָרוּ בְּמָרִי, וְאוֹמְרִים כִּי הַיּוֹדֵעַ מַה שִׁיְהִיָּה לְקוֹדֵם שִׁיְהִיָּה וְלֹא הַבְּטִיחַ לַצְּדִיקִים בַּעוֹה"ב בְּגִמּוּל הַמַּתְמִיד אֲלֵא לְדַעְתּוֹ שֶׁהֵם בּוֹחֲרִים בַּעֲבוּדָה וְלֹא בְּמָרִי.

כֵּן אוֹמֵר אַחַר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ מַה שִׁיְהִיָּה לֹא הַבְּטִיחַ תַּחֲזִיקֵי הַמֵּתִים לַצְּדִיקֵי יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּדַּע כִּי בִּימֹת הַמְּשִׁיחַ יִבְחָרוּ הַעֲבוּדָה לֹא בְּמָרִי: הַשְּׁאֵלָה הִיא כִּי גַם בְּיִלּוּדִים בַּעוֹה"ז אָנוּ רוֹאִים בְּנֵי עֲלִיָּה וְהֵם מוֹעֲטִים וּבָרָא הָאֵל ית' ג"ע וְגִיְהִיָּם וְהוּא קְרוֹב שֶׁיִּבְחָרוּ בְּמָרִי מִמָּה שֶׁיִּבְחָרוּ בַּעֲבוּדָה, עַכ"ז לֹא הַבְּטִיחַ הָאֵל יתְבַּרְךָ גְּמוּל ג"ע לַצְּדִיקִים אֲלֵא לְדַעְתּוֹ שֶׁיְהִי רַבִּים שֶׁיִּבְחָרוּ בַּעֲבוּדָה וְלֹא בְּמָרִי, כְּמוֹ שֶׁהִשְׁבִּיבוּ הַמּוֹן הַמְּאֻמִּינִים, וְכֵן בַּתַּחֲזִיקָה קִצְתָּם יִבְחָרוּ בְּמָרִי, אַחַר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ מַה שִׁיְהִיָּה לֹא הַבְּטִיחַ תַּחֲזִיקֵי הַמֵּתִים לַצְּדִיקֵי יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּדַּע כִּי בִּימֹת הַמְּשִׁיחַ שֶׁנִּיחַתָּנוּ מוֹפְתִים בְּשָׂמִים וּבְאַרְצֵי וְשִׁקּוּמוֹ בַּתַּחֲזִיקָה בְּרָצוֹן הָאֵל ית', שֶׁיִּבְחָרוּ בַּעֲבוּדָה וְלֹא בְּמָרִי: כְּתַב הַגָּאוֹן וְהַתְּשִׁיעִית אִם יֵשׁ לָהֶם עַל הַעֲבוּדָה הַהִיא אֲשֶׁר בִּימֹת הַמְּשִׁיחַ גְּמוּל, וְאוֹמֵר כֵּן, כְּאֲשֶׁר לַצְּדִיקִים בַּעוֹה"ז גְּמוּל עַל עֲבוּדָתָם כֵּן יִהְיֶה לְאֲנָשֵׁי יְמֹת הַמְּשִׁיחַ גְּמוּל עַל עֲבוּדָתָם, שֶׁלֹּא יִתְּכֵן שֶׁתִּהְיֶה הַעֲבוּדָה שֶׁאֵין עִמָּה גְּמוּל, וְכֵּן אֲשֶׁר יֵשׁ שֶׁם לַצְּדִיקִים תּוֹסֶפֶת עַל מַה שֶׁרְאוּ לְזַכּוֹתָם הַקּוֹדְמִים כֵּן מַה שֶׁיַּעֲשׂוּ בִּימֹת הַמְּשִׁיחַ תּוֹסֶפֶת עַל מַה שֶׁרְאוּ לְזַכּוֹתָם הַקּוֹדְמוֹת: תְּשׁוּבָה שֶׁאֵלֶּה זֶה הִיא כִּי בִּימֹת הַתַּחֲזִיקָה וְהַמְּשִׁיחַ שֶׁיְהִיָּה יִשְׂרָאֵל מְשֻׁפָּעִים בְּטוֹבוֹת הַעוֹה"ז, אִם יִסְפִּיקוּ הַטּוֹבוֹת הָהֵם לְגִמּוּל מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים שֶׁיַּעֲשׂוּ אֲז, נֹאמֵר כִּי כְּאֲשֶׁר יֵשׁ לַצְּדִיקִים בַּעוֹה"ז גְּמוּל וְהוּא פָּרִי מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים בְּדָבָרִים שֶׁאֵדָם עוֹשֶׂה אוֹתָם אוֹכֵל פִּירוֹמִיָּה בַּעוֹה"ז וְהַקֵּרֶן קִיָּמָה לוֹ לַעוֹה"ב, כֵּן יִהְיֶה לְאֲנָשִׁים לִימֹת הַמְּשִׁיחַ גְּמוּל בַּעוֹה"ב מְלַבֵּד הַגְּמוּל מִהַטּוֹבוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בַּעוֹה"ז, וְכֵּן שֶׁבִּיאָרְתִּי, וְכֵּן אֲשֶׁר יֵשׁ בַּעוֹה"ב תּוֹסֶפֶת עַל מַה שֶׁרְאוּ לְזַכּוֹתָם הַקּוֹדְמִים בַּעוֹה"ז, כֵּן מַה שֶׁיַּעֲשׂוּ אֲנָשֵׁי יְמֹת הַמְּשִׁיחַ יִהְיֶה לָהֶם תּוֹסֶפֶת עַל מַה שֶׁרְאוּ לְזַכּוֹתָם הַקּוֹדְמִים בַּעוֹה"ז: כְּתַב הַגָּאוֹן וְהַשְּׁאֵלָה הִנֵּה עַל הָעַם אֲשֶׁר בָּאָה הַיְשׁוּעָה בְּחַיֵּיהֶם מַה יִּהְיֶה מַעֲנִיָּנָם וְכֵן הַיְלּוּדִים בְּזִמְנֵי הַיְשׁוּעָה, וְאֲשִׁיב בַּעֲבוּר שֶׁהַכּוֹב לֹא דִּיבַר בְּזֶה וְלֹא רַבּוֹתֵינוּ לֹא קִבְּלוּ בְּזֶה קִבְּלָה נִחְלָקוּ בְּזֶה עַל ג' דְּרָכִים, יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁאֵין מֵתִים כָּלֵל וְנִתְּלָה בְּאוֹמְרוֹ בְּלַע הַמְּנוֹת לְנֻצָּח, וַיֵּשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר יָמוּתוּ וַיְחִיּוּ כְּדִי לְהַשְׁתּוֹת עִם הַחַיִּים הָהֵם, וַיֵּשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר יְחִיּוּ שְׁנַיִם רַבּוֹת וַיָּמוּתוּ וְלֹא יִחִיּוּ עַד הַעוֹה"ב, וְלִבֵּי הָאֱלֹהִים יִישִׁיר נּוֹטָה אֶל זֶה הַמְּאָמֵר הַג', מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מְצֵאתִי תַּחֲזִיקֵי הַמֵּתִים הַנּוֹבְטָה בִּימֵי הַיְשׁוּעָה אֲלֵא לְמִי שֶׁהִנֵּה בְּגִלוֹת, וְלֹא רְאִיתִי עַל זֶה לְהוֹסִיף דְּבָר מְלִבֵּי, כ"ש שֶׁהַעֲזִילָה בַּתַּחֲזִיקֵי הַמֵּתִים אֲשֶׁר מָתוּ בְּגִלוֹת הוּא שֶׁלֹּא תִּמְנַע מֵהֶם זֹאת הַיְשׁוּעָה הַגְּדוּלָּה, אֲבָל מִי שֶׁרָאָה אוֹתָהּ מִן הַחַיִּים וְהַיְשָׁרִים כְּכֹר הַגִּיעַ לְחֻפְצוֹ, אִךְ יְמִיָּהם יִהְיוּ אַרְנוֹכִים כְּמוֹ ת' וְת"ק שְׁנָה, עַד שֶׁיִּהְיֶה

המת בן מאתים בדור ההוא כמי שמת בדור הזה בן עשרים כמו שאמר פי הנער בן ק' שנה ימות והחוטא בן ק' שנה יקולל, ומי שחטא על בני אדם והוא בן ק' שנה יקולל, ויהיו הימים כימי הבניינים והנטועים כמו שאמר לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל כי כימי העץ ימי עמי: וכאשר עמדתי על הדברים רצייתם בלבי לאמונה וכתבתים על ספר להיות לבני ישראל לבטחון, והוא שראיתי שהאומה תתיישב בהם בעבור שבועה דברים, מפני שתחית המתים אות גדולה מאותות הבורא הנגלות, ובבטחון בהיותה תוספת בהאמין ביכולתו וכי כל הנביאים מתקבצים בה, והנה אנחנו היום מתאנים לראות אחד מהם כ"ש פולם, וכל המלכים הצדיקים והחכמים הגדולים מתקבצים בה עוד אשר אנחנו נכספים לראות אחד מהם, ושקרובי כל אחד מהם אשר התאבל עליהם ודאג להם יחברם, ויראה הבן אביו והאח אחיו והאזהב אזהבו והחכם תלמידו ושאר הקרובים, והרבה דברי הנפש אשר הנפשות תלויות בהן יגלו לנו כשיחיו ויספרו לנו מה שעבר ומה שהיה מאיכות ענין מותם ושכרם וקימם, ושכל דורות בני ישראל אשר הם פרבבות אשר הקדמתי זכרם יבואו יחד ויהיה לקבוצם ההוד וההדר הגדול, ושיהא סבת תחייתו להאמין בעוה"ב יותר, כמו שיתקיים זה היעוד יתקיימו כל יעודי העוה"ב ונקנה אותם על דרך הבחינה, כמו שאמר (ישעיה כ"ה ביום ההוא הנה אלהינו זה וגו' ויושיענו ומה נכבד מועד יתקבצו בו כל אלו הטובות הגדולות ואלה הטובות חייבו אותו לקיים אמתתו ולהועיל ולהיישיר בו, ובקשתי שאזכה להיות מן הרואים בחיות ובחיות גמול על היחוד, וית' האל הנאמן ביעודיו וישפח אמן, עכ"ל: גטיית לב הגאון אל המאמר הג' הוא הנכון מן הטעם שכתב הוא ו"ל, ועל היעוד שיהיה יהיו ארנפים כמו ת' או ת"ק בין הנמצאים חיים בזמן הישועה בין לנולדים אח"כ, כי הנמצאים בזמן הישועה גם כי נולדו קודם בזמן הגלות אשר יהיה קצרים, בשמחת הישועה ומנוחת הגופים והנפשות בזמן ההוא יאריכו ימים וישבו לימי עלומיהם ותתענג בדשן נפשם, וכ"ש הנולדים אח"כ בזמן הישועה כי בטרם נוצרו בבטן אמן נודעו ונתניעוד עליהם שיחיו שנים ארנפים ובטרם יצאו מרחם אמן הוקדשו גופם ונפשם לעבודת ה' במנוחת זמן הישועה, ובזה יחיו שנים ארנפים וימותו אח"כ ואחריתם תהיה לחיי העוה"ב, כי כל זה הזמן לא ימשך כי אם עד סוף אלף הששי אשר אנחנו בגלותנו קרובים לשליש האלף הנזכר.

ואם תרצה לומר כי הנמצאים חיים בזמן הישועה והתחייה ימותו ויחיו, לא ימנע או ימותו מיד בזמן התחייה ויחיו מיד, או ימותו אח"כ בזמן בוא קץ כל אחד מהם ואח"כ יחיו מיד או לאחר זמן, אם ימותו מיד ויחיו מיד למה ימותו בלא עתם, וגם שיחיו מיד למה יסבלו צער המיתה לחיות, טוב להם שלא ימותו ונשארים חיים באריכות ימים כמו שנזכר למעלה, ואם ימותו בבוא עתם, אם האל ית' עתיד להחיותם מיד למה יסבלו צער מיתה טוב להם שלא ימותו והאל ית' יאריך ימיהם בזמן הישועה כמו שנזכר, ואם יחיו אח"כ לזמן מוגבל א"כ תהיה התחייה בכמה זמנים, זמן התחייה הכולל לכל ישראל הנמצאים מתים בתחייה אחר ביאת הישועה, וזמן תחייה למתים שימותו לכל אחד תחייה זמן מוגבל אחר מיתת כל אחד ואחד, וזה בטל שנאמר שיתחדש גם התחייה לכל אחד ואחד לזמן מוגבל אחר מיתתו, וכן הילודים בזמן הישועה אחר תחיית המתים למה ימותו בעתם ויחזרו לחיות, טוב להם שיחיו חיים ארנפים כאותם שיקומו בתחי' וילדברי מי

שָׁאֵמַר כִּי יָמוּתוּ וַיִּחְיוּ כְּדִי לְהַשְׁתַּוֹּת עִם הַחַיִּים, נֹאמַר כִּי צִוְּרָה הַמִּיתָה לְחַיִּים, הוּא כִּי כִּי הַמֵּתִים שִׁחְיוּ יִזְכְּרוּ מַה שֶׁעָבַר עַל נַפְשׁוֹתָם מִהַעֲוֹנָשׁ וְהַשְׂכָּר בְּעוֹלָם הַנְּשֻׁמוֹת וַיִּהְיוּ מוֹכְנִים לַעֲשׂוֹת טוֹבָה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָיוּ מוֹכְנִים קִנְדָם מִיתָתָם, וְכֵן יִהְיוּ הֵם, וְנִשְׁלְמוּ דְבָרֵי הַגָּאוֹן ז"ל וּפְירוּשָׁם בְּעִנְיָן זֶה: פָּרַק שְׂשִׁים וְאַתְחִיל בְּשִׂאלוֹתַי וְהֵם דְּבָרֵי הַשְּׁפָל מִבִּי"ט לְאַרְצִי, וְלֹאֲשֶׁר יוֹצְאִים מִמֶּנָּה עַל יְדֵי הַתְּחִינָה הַעֲתִידָה בְּתַכְרִיכֵיהֶם, אִם יִסְפִּיקוּ לָהֶם לְעוֹלָם, לָהֶם לְעוֹלָם, אִם יִגְדְּלוּ עִמָּהֶם כְּמִדְתָּם וַיִּסְפִּיקוּ לָהֶם לְעוֹלָם, וְאִינוּ מִן הַתְּיָמָה כִּי כְּמוֹ שֶׁנִּתְקַיְּמוּ וְכְמוֹ שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ הַתְּכָרִיכִים וְהָיוּ כְּמוֹ שֶׁהָיוּ קִנְדָם בְּשַׁעַת הַקְּבוּרָה מִכַּפָּה אֲלָפִים מִן הַשְּׂנִיִּים לִישְׁנֵי אֲדַמַת עֶפֶר הָאֲבוֹת וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד עוֹלָם, גַּם כִּי בָלוּ וַנִּרְקְבוּ הַתְּכָרִיכִים חָזְרוּ לְקִדְמוּתָם כְּמוֹ שֶׁחָזְרוּ הַגּוֹפּוֹת לְקִדְמוּתָם, כֵּן תִּתְמִיד חִידוּשָׁם עִתָּה לְכַמָּה מֵאוֹת הַשְּׂנִיִּים שִׁחְיוּ עַד סוֹף אֶלְף הַשְּׂשִׁי לֹא יָבִלוּ שְׁלֵמוֹתֵיהֶם מֵעֲלִיהֶם, וְגַם יִגְדְּלוּ שְׁלֵמוֹת הַקְּטָנִים כְּמוֹ שֶׁיִּגְדְּלוּ הֵם, דְּוָגַמַת דוֹר הַמְּדַבֵּר דְּכַתִּיב שְׁמֵלְתָהּ לֹא בָלְתָה מֵעֲלֶיהָ וְגו': וְגַם יֵשׁ סְבָרָא לָזֶה כִּי בִּהְיוֹת הַחַיִּים לְבוֹשִׁים לְעוֹלָם בְּלִבוּשֵׁי תְּכָרִיכֵיהֶם, יִהְיֶה לָהֶם לְאוֹת עַל גּוֹפָם עַל מַה שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶם בְּאוֹתוֹ הָעוֹלָם מִהַשְׂכָּר וְהַעֲוֹנָשׁ שֶׁלֹּא יִחְטְאוּ עוֹד וַיִּזְכּוּ בְּכָל מַעֲשֵׂיהֶם, וּבְשִׁבְתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים כְּמוֹ שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ לָהֶם בְּשִׁבְתוֹת נְשֻׁמָה יִתִּירָה וַיִּתִּירָה יוֹתֵר בְּאוֹתוֹ זְמַן, כֵּן יִתְחַדֵּשׁ גִּיהוּץ וְצִיְהוּב בְּלִבוּשֵׁים בְּשִׁבְתוֹת לְכַבוֹד הַשְּׁבֵת, וְאוּלַי גַּם בְּיָמִים טוֹבִים יִתְחַדֵּשׁ ג"כ נֶפֶשׁ יִתִּירָה וְגִיהוּץ בְּלִבוּשֵׁים בְּעֶרְףָה מַה שֶׁהִיָּתָה מִתְחַדֵּשׁת נֶפֶשׁ יִתִּירָה בְּשִׁבְתוֹת קִנְדָם הַתְּחִינָה, וְכֵן בְּלִבוּשֵׁים דְּוָגַמַת דוֹר הַמְּדַבֵּר שֶׁהָיוּ הַמְּלֹאכִים מְגַהֲצִים לְבוּשֵׂיהֶם וּמְסַתְּמָא מְשֻׁבָּת לְשֻׁבָּת וּבְיָמִים טוֹבִים הָיוּ מִתְּגַהֲצִים .,

הַמְּלִבוּשֵׁים לְדוֹר הַמְּדַבֵּר: וְעַל הַשִּׂאלָה הַב' אִם תִּהְיֶה אֲכִילָה וְשִׁתְיָה לְהַחַיִּים כְּמוֹ שֶׁהִיָּתָה מִקִּנְדָם אוֹ כְּדוֹר הַמְּדַבֵּר וּכְיוּצָא בּו', אוֹמֵר כִּי תִהְיֶה אֲכִילָתָם כְּעֵין אֲכִילַת אָדָם הִרְאִישׁוֹן שֶׁהִיָּתָה יִצִּיר כְּפִיו שֶׁל הַקַּב"ה, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ הֵם גַּם כֵּן כְּעֵין יִצִּירַת אָדָם הִרְאִישׁוֹן שֶׁנּוֹצָר עֶפֶר מִן הָאֲדָמָה, וְהֵם יִשְׁנֵי עֶפֶר שִׁתְיָהוּ גּוֹפָם בְּמֵאֵמֶר ה' מֵאוֹתוֹ הָעֶפֶר שֶׁנַּעֲשָׂה מִרְקָבוֹן גּוֹפָם, וַיִּתְהוּוּ הַעֲצָמוֹת וַיִּתְקַרְבוּן עֲצָם אֶל עֲצָמוֹ וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם בְּשֶׁר וְגִידִין מִלְמַעְלָה כְּמֵתִים שֶׁהָיָה יְחֻזְקָאֵל, כֵּן לְעִנְיָן הָאֲכִילָה יִהְיוּ כְּאָדָם הִרְאִישׁוֹן שֶׁנֹּאמַר לוֹ מִכָּל עֵץ הִגֵּן אֲכַל תֹּאכַל, וְהֵם פִּירוֹת ג"ע מֵאֲכָל רוּחְנֵי יוֹתֵר מִן הַמֶּן שֶׁהִיָּתָה לָחֵם אֲבִירִים שֶׁל מְלֹאכֵי הַשְּׁרַת, וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא יִחְטְאוּ יִהְיוּ רְאוּיִים לְאֲכֹל מַה שֶׁהִיָּתָה אוֹכַל אָדָם הִרְאִישׁוֹן אוֹ מִן אוֹ כְּיוּצָא בּוֹ כֵּינֵן שֶׁהֵם כְּיִצִּירֵי כְּפִיו שֶׁל הַקַּב"ה כְּאָדָם הִרְאִישׁוֹן כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר: וְלְעִנְיָן אִם יִסְפִּיק לָהֶם סְעוּדָה לְכָל יוֹם אוֹ לְכַמָּה יָמִים, נִרְאֶה לִּי כִּי לֹא יִצְטָרְכוּ לְמֵאֲכָל אוֹ לְמִשְׁתָּה פְּעֻמִּים בְּכָל יוֹם כְּמוֹתֵנוּ אֲנַחְנוּ הַנּוֹלָדִים מְזָכָר וּנְקַבָּה, וּמִשְׁנוֹלֵד הַיָּלֵד מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָטָן הַכְּמוֹת וְגַם בְּאִיכוֹת אֵין לוֹ כ"כ חַיִּוֹת כִּי קָטָן שֶׁבְּמִקְרָיִם יִמִּיתֵנוּ, הוּא צָרִיף בְּכָל עַת מְזוֹן לְפִי מִיעוֹט חַיִּוֹתוֹ, וְשִׁיְהִיָּה דֵק כְּמוֹ הַחֶלֶב הַמְּזוּנָק מִמֵּאֲכָל אִמּוֹ עַד גְּמֻלָּה אוֹתוֹ כְּשִׁיְהִיָּה כְּכֵן ב' שְׂנִיִּים וְאַח"כּ תִּרְגִּיל אוֹתוֹ בְּמֵאֲכָלִים קְלֵי הָעֶפֶל לְפִי רַפּוֹת מְזוּגוֹ וְלֹא יִסְפִּיק לוֹ פְּעֻמִּים בְּכָל יוֹם אֲלָא כַּמָּה פְּעֻמִּים, כִּי לֹא יוֹכֵל בְּטֵנוֹ בְּבַת אַחַת לְעַפְל מֵאֲכָל כְּדִי יוֹם אַחַד אֲלָא לְפִי שַׁעַה קָמָא קָמָא בְּטִיל וּמִתְעַפֵּל, עַד אֲשֶׁר יִגְדֵל וַיִּרְגִּיל עֲצָמוֹ לְאֲכֹל סְעוּדָה אַחַת הַמְּסַפְקַת לִי"ב שַׁעוֹת, וְכְמוֹ שֶׁאֵמַר הַפְּתוּב בְּעֶרְב תֹּאכְלוּ בְּשֶׁר וּבְכַקֵּר תִּשְׁבְּעוּ לָחֵם וְגו', כִּי בְּעֶרְב שִׁישְׁכַּב הָאָדָם עַל מִטָּתוֹ וַיִּשֵׁן יַעֲפֵל הַבְּשֶׁר אֲשֶׁר הִיא צָרִיכָה לְבִישׁוּל וְעִיפוּל הַרְבֵּה, וְהִיא זָנָה אֶת הָאָדָם יוֹתֵר מִן הַלָּחֵם לְהִיּוֹתָהּ דְּבָר מִן הַחַיִּים כִּי אֲבָר מִחֻזִּיק אֲבָר, וְחַיִּוֹת הַבְּשֶׁר מִחֻזִּיק חַיִּוֹת הָאָדָם יוֹתֵר מִן הַלָּחֵם שֶׁאִינוּ אֲלָא דְּבָר צוּמָח וְלֹא חַי: אֲבָל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִחְיוּ בַּתְּחִינָת

המתים בדמותם וצלמם אשר היו בזמן מיתתם לא יצטרכו לאכול מיד פילד הנולד קטן ממעי אמו, ועוד להיותו כיציר כפיו של הקב"ה יתנה גופו זה ונקי מתעצם בידיעת ה' אשר יצרו בבת אחת, ויסתפק בכמות מעט מן המזון הזה לפי טבעו ומגו, כי יש מן הבע"ח מי שיוכל לעמוד בלא מאכל ומשקה עד י"ב יום, וכמו שאמרו פ' חלק שאמר לו שם בן נח לאליעזר עבד אברהם על האריה בתיבה אריה אישתי ונתיה שאחיותו חמה ולא הנה חושש לדרוס משאר בהמות, דאמר רב לא בציר משייתא ולא טפי מי"ב זיינא אישתי אין לה חמה קלה שלא תהא חמימותו יכולה לזונו ששית ימים שלא ימות בלא מאכל, ואין לה חמה יכולה לזון יותר מי"ב יום בלא מאכל ומשקה.

ובאנשים מצאנו משה ואליהו שחיו מ' יום בלא מאכל ומשקה, אלא שאליהו נאמר לו קום אכול כי רב ממך הדרך וילך בכת האכילה ארבעים יום וגו', ומשה רע"ה בלי תוספת אכילה ביום שעלה בהר משאר ימים עמד בלא אכילה ארבעים יום וארבעים לילה ג' פעמים רצופות בג' סעודות מסודרות בלי תוספת עומרי מן עמד ק"כ יום, ועם כל זה נראה גדול מה שאמר באליהו לפי הטבע ממה שזאמר מ כי אליהו נתייגע בהליכתו בדרך כמו שאמר לו קום אכול כי רב ממך הדרך, וסיפק עצמו בהליכתו בלי שום אכילה בכת האכילה ההיא, עם היותו שוכן בארץ בכת גופו וקומרו, ומרע"ה לא כן הנה כי אם כשעלה שמימה נזדכך קומרו והנה כאחד מן המלאכים באותם הימים בלי אכילה, כמו המלאכים שבאו לאברהם להיותם בעולם הזה נראו בעלי גשם ונראו פאוכלים: ואפשר כי אלו המ' יום שיוכל האדם כמשרע"ה ואליהו לעמוד בלי אכילה ושתייה הם כנגד ארבעים יום של יצירת הנולד, שבאלו הימים שהוא הולך ונוצר בהם אינו צריך מזון כי לא נשלמו איבריו עד תשלום הארבעים יום, וא"כ בזה הנה הכנה באדם כשישתלם ויזדכך גופו שיוכל לעמוד בלי אכילה ושתייה ארבעים יום, כי עיקר האכילה והשתייה היא להעמיד שיתוף הנפש עם הגוף, ובארבעים יום של יצירת הנולד עדיין לא נשתלם שיתופם עד שיגמר להיות נוצר ואינם צריכים אכילה, ומצאנו בתורה כי העינוי הוא לנפש ביום הנום כמו שאמר הפתוב תענו את נפשותיכם וענייתם את נפשותיכם, כי העינוי ממניעת אכילה היא לנפש כי העמדתה וקיומה בגוף היא ע"י האכילה, ולכן חייבתנו התורה בג' סעודות בשבת מצד נפש היתירה בשבת ואין מספקת לה ב' סעודות ביום כמנהג שאר הימים, וצריכה סעודה ג' לכבוד עונג שבת על הנפש היתירה, ובתחילה תהיה להם נפש יתירה והיא שלמות כל נפש שנשלמה ונתעצמה באור פני מלך חיים, ובעצמותה ושלימותה תזון ותפרנס הגוף שלא יצטרך לאכול ולשתות בכל יום כמו שהנה רגיל קודם בהיותה בגוף שנפרדה ממנו, כי גם בגוף הזה הנוצר מפת הגוף הראשון יתנה זה ונקי יותר ממה שהנה, וכמו שיתרפא גוף מי שהנה פסח או עור או חרון או שרוע פן יזדכך כל הגוף ויתנה לו בריאות ועצמות יותר לשלא יצטרך כ"כ מאכל כמו שהנה צריך קודם בהיותו זה ונקי מצדו ומצד שלמות הנפש שנוזקה בו כמו שזכר, וגם כי בהתבטל אז יצר הרע בערה שיש מן האבן לבשר, כמ"ש (יחזקאל ל"ו) ונהסירותי את לב האבן וגו' ונתתי לכם לב בשר לא יתנה לו מעורר על דברים הגשמיים אשר מהם היא האכילה והשתייה, כמ"ש על יצר הרע (תהלים ע"ח) רוח הולך ולא ישוב, וכן (שם ק"ג) כי רוח עברה בו ואיננו ולא יפירונו עוד מקומו, כי כן דרשוהו חז"ל על יצר הרע כי הוא הבל ורעות רוח, ויתבטל באופן שלא יתנה לו לאדם אז בתחילה שום מסטין

ומעורר אותו על הדברים הגשמיים אשר מכללם היא האכילה והשתיה הנהוגה בכל יום, ולא תצטרף אלא לפרקים להחזיק קיום וחיבור הנפש הזפה עם הגוף הזך כמו שזנפר, וכמו שכתבנו בשאלה הו' של הגאון ז"ל: ובענין השנינה וההולדה, אומר כי השנינה לא תתבטל אם מצד המאכל כי גם שיהיה זך ונקי לא ימלט מהעלות אינה עשן במוח להוליד קצת ש ואם מצד מנוחת הגוף בכלל ובפרט האיקרי' המיוחדים למלאכה והחושים צריכים מנוחה, כי כמו שילאה האדם להיותו עומד על עומדו זמן רב או מהלך או יושב או עושה מלאכה והוא משתנה מזה לזה, פן ילאה מהיותו משתמש בחושיו תמיד בראיה בשמע בהרחה, ויצטרף להיות ישן כדי שינוחו החושים ויחזרו אח"כ לאיתנם, וגם בשנינה ההיא באותם הימים יוכנו פולם מילדותם להשיג מקריגת הנבואה אשר תחילתה היא בתלום וכמ"ש (יואל ד') והיה ביום ההוא וגו' בניכם תלומות יחלמוון בחוריקם חזיונות יראון, ויהיה זה מצד כי החלומות יהיו צודקים אז יותר בהיות השנינה ההיא נמשכת מצד המאכל הדק והזך, וכן ההולדה תהיה במחשבה טהורה וזכה מזרע זך ונקי משום סיג מצד המאכל הזך לשיהיו הנולדים מוכנים למעלות המדות והשכליות: ועל שאלת המשא והמתן והאומניות אם יצטרף בזמן התחיה, נאמר כי הכרח אלו הדברים הוא לקיום הנהגת העולם ופרנסת האנשים וכל מיני צרכם, פי האדם צריך למלבוש ולבית ותשמישי הבית ואכילה ושתיה והכנה כל אלו הדברים הוא בפלים מפלים שונים אשר לא יוכל כל איש להכין לעצמו כל הצריך לו ולביתו, לזרוע ולנטוע ולקצור וללקוט עד שיאפה הפת לאכול ולגזוז צאנו ולנפץ ולארוג מלבוש ולחצוב אבנים ולבנות לו בית, כי אין כל אדם מוכן בתולדתו ומגו לכל אלו המלאכות אלא קצתם מוכנים למלאכה או אומנות הזאת וקצתם לאחרת וצריכים פולם אלו לאלו, האורג לבנאי והבנאי לאורג וכל מיני האומניות צריכין אלו לאלו, ואשר אינם בקיאים ולא מוכנים לשום מלאכה או אומנות הם צריכים לכל האומניות ג' ואין להם דרך להשיגם כ"א ע"י הפסוף והזהב וכל זה לא יושג כ"א ע"י עמל וטורח, וכפשט הפתוב (איוב ה') פי אדם לעמל יולד, ואם ישיגו בלי עמל וטורח בכספם וזהבם, וכן אמר בן זומא פי אה"ר הנצרך לעשות כל המלאכות הצריכות לפת לאכול ושאר הדברים והוא משכים ומוצא הפל מוכן לפניו, ולזה צריך המשא והמתן לבני אדם לבקש כל א' צרכיו למאכלו ולדירתו ולכלי תשמישו, ויש מהם זוכים שאחרים טורחים בעדם כמו האבות לבנים בחייהם ובמותם משאירים להם ברכה דרך ירושה מסודרת מן התורה, ובה תלויים הרבה מצות מן התורה במה שבין אדם לחבירו: ולכן אני אומר כי לא יתבטל המשא ומתן מכל וכל בזמן התחיה ולא האומניות והמלאכות, פי בבטיולם יקרה בטיול להרבה דינים מדיני התורה, וכמו שאמר הקב"ה למלאכים אשר היו חפצים שלקחם תנתן התורה, תורה מה פתיב בזה וכו' יצר הרע יש ביניכם פלום קנאה יש ביניכם פלום מיתה יש בכם, וכיוצא בדברים אלו שאין למלאכים עסק בהם ותורתנו התמימה היא מורשה לקהלת יעקב כי לא תתבטל לעולם לא פלליה ולא פרטיה כמו שכתוב לא תוסיפו ולא תגרעו ממנה גם בתחיה, ויש רמז לזה במורשה לקהלת יעקב, פי הירוששה אינה דרך פלל בזמן א' פי דור הולך ודור בא ונדבר ההונה הוא קצתם נולדים וקצתם מתים אין יום בלי הניה והפסד, ומורשה קהלת יעקב שהוא לכלל פל ישראל הוא רמז לתחי' המתים לכלל פל ישראל שאז תהיה התורה דרך ירושה להם, פי עד עתה היו חפשים מן המצות כמ"ש

(תהלים פ"ח) במתים חפשי ועתה חוזרים ויורשים אותה קהלת יעקב, אשר נתבשר ונתנבא לתחייה שאמר ונשאתני ממצרים שאין מתי חו"ל חיים כ"א ע"י גלגול מחילות: ואם פן בזמן התחייה יצטרכו ג"כ למשא ומתן ומלאכות ואומניות, ויהיו צריכים לכל משפטי התורה כי המאכלי אע"פ שיהיו דקים וזכים מןשפעים מאתו ית' עכ"ז יצטרכו לאיזו מלאכה ואומנות קלה, וגם המלבושים אפילו שישפיקו להם תכריכים כמ"ש למעלה, יצטרכו מלבושים חדשים לנולדים שיולדו אח"כ וגם להם יצטרכו כלי בית ותשמישים הצריכים לכל אדם למנוחת גופו כשלקח מטה כסא ומנורה, אלא שיהיה מעט העסק והמלאכות כמו שיש מן האנשים בכל הדורות שאין להם עסק בשום משא ומתן ובשום מלאכה והם טיילים בכל יום, פן יהיו באותו זמן לכלל האנשים ברוב זמנם והמלאכות והאומניות יהיו שלימות וקנימות בלי רמיה, תתקיים בגן הבתים עד תשלום אף הששי, והמלבושים וכלי תשמישי הבית יספיקו כל אחד מהם לכל א' מבני אדם כל מי חיהם, פי תולדות כל הדברים תהיה שלימה וקנימת, וכן המלאכות והאומניות הנעשות מהם תהיה שלימה וקנימת ויסתפקו כל העולם בכדי צרכם לבד בין במלבושים בין בכלי תשמישם בין במאכל ומשתה להם לאכול ובגד א' ללבוש, באופן שימעטו בעסק ויעסקו בתורה אפי' בעלי המלאכה והאומנות, ורובם לא יצטרכו לעשות מלאכה ואומנות ותמלא הארץ לדעת את ה' פמים יכסו על ים, ולא ירדפו אחר העושר והכבוד פי כל א' יקרא עשיר בהיותו שמח בחלקו, ועכ"ז יהיו ביניהם עשירים מב' סיבות, הא' שירשו האבות מן הבנים הנמצאים בחיים בזמן התחייה חילוף מה שירשו הבנים מהם, וכן אבות אלו מהם ואבות אבותיהם מאלו האבות שהם ביניהם וכולם יהיו פשוטפים בכל מה שיהיה להם, וכן ישלשל הענין למעלה עד זמן פניסתם לארץ וחילוקה בגורל שישוב כל אחד לנחלתו ואחונתו ותרחב א"י עדשתכיל את כולה מפאי הארץ עד זמן התחייה, וכמ"ש (ישעיה נ"ד) הרחיבי מקום אהלך וגו' פי ימין ושמאל תפרוצי, וכל אחד יתפרנס מחלקו בארץ במעט עמל ויגיעה, הזרעים בדמעה ברנה יקצורו, וכמאמר רב יהודה שור כשהוא מהלך מהלך ובוכה וכשהוא חוזר אוכל חזיו מן התלם, וכ"ש מאכל בנ"א שיתברך יותר מן השמים ומן הארץ, וכל א' בחלקו ימצא לכסף ומקנים לזהב יזוקו, וכן כל הדברים הצריכים כפי הקנת המקום פי הכסף והזהב לא יהיה נחשב ונצרך אחר היות לאדם אז מעלת ההסתפקות, ויהיה מצוי להם לחם לאכול ובגד ללבוש וכל שאר הדברים במעט עמל כמו שנזכר, ועכ"ז לא ישתנו ויהיו מהם עשירים שיזדמן להם בחלק ארצם כסף וזהב מה שלא יזדמן לאחרים כ"כ, והאבות והשבטים יהיה להם חלק בראש בכל הדברים, וכן בגיהם הטובים עד באי הארץ לכולם תכיל הארץ.

כל א' ישב לבטח לא יצטרף למפור משלו ולא לקנות משל אחרים, מעשיהם יועילו ובפועל ידם יצליחו, וכמו שאמר הנביא (ישעיה ס"ה) לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל וגו' לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה פי זרע ברוכי ה' המה, פלומר בהיותם ברוכי ה' תשרה ברכה במעשה ידיהם שתהיה מלאכתם קנימת ותדירה להם, וגם יהיו ביניהם מכובדים ומבוזים, המכובדים ביחסם ככהן הקודם ללוי ולישראל לכל דבר שבקדושה ולוי לישראל וישראל החכם ובעל מעשה למי שאינו כ"כ חכם ובעל מעשה כמוהו, פי גם שיתבטל יצה"ר מגדר אבן לבשר עכ"ז יתחלפו האנשים בפחות ויתר בכמות ואיכות החכמה והמעשה כפי הקנת הנפשות, פי גם שפולן נחצבו מתחת כסא הכבוד יש להן

מעלה זו על זו פענן המלאכים שהם מתחלפים בקדושתן זה על זה ומקבלין זה מזה, וכמו כן הכנת הנפשות מצד שני במה שיהיו בזה העולם מי שהיה חכם ובעל מעשה בזה יש לו הכנה יתירה בזמן תחיית המתים, להגדיל ולהאדיר התורה והמעשה יותר ממי שלא היה כן וכן כפי הכנת הגופים אשר הוכנעו בחייהם לעול התורה והמעשים, ואותם שהיו בלתי מוכנים בזה העולם ומשוללים מתורה ומע"ט, פיון ששבו באחריתם וזכו לתחייה תהיה להם יותר הכנה עתה להשיג מה שלא השיגו בחייהם, וגם הגופים אשר לא הונגהו קודם במע"ט יוכנו עתה בהתקרבתם אל עצמו עד השלמת גופו כמאמר ה', שתהיה יצירתם פעין יצירת אדם הראשון כמו שכתבנו למעלה, כי כמו שיחיו ויקומו על רגליהם במומם אשר היה בגופם קודם כדי שינוכרו שהם הם עצמם שמתו וחי ויתרפאו מיד, כמו כן תועיל רפואה זו להם לשיחיו מוכנים לעבודת השם, כי המומים אשר בגוף האדם מתולדתו מורים על חסרון האיש שהוא במדותיו ותכונותיו, כי לא לחנם היתה תולדת הטבע חסרה בו משאר האנשים ובתחייה ישתלמו נפשותם וגופם לעבודת ה' יתב', אבל לא ישתוו בחכמה ומעשים עם אותם שחכמו וצדקו בעוה"ז, אבל כולם יהיו אגודה אחת לקרוא בשם ה' ולעבדו שכם אחד כי יראו בעצמם שחיו אז כמאמר ה' כי לא היו פילד הנולד מבטן אמו שינוק שדי אמו והוא הולך וגדל ואינו זוכר היאך או איזה זמן נוצר, או בן מי הוא אם לא יודיעו לו ואחר שרואה הוא בעצמו הנולדים מבטן ויונקים שדי אמם ויודעים מי אביהם אז יודעים למפרע כי כן היה תולדתם, כי זוכרים שהיו קטנים בבית אביהם וגדלו, אבל אלו שיחיו בזמן התחייה ידעו מיד שנוצרו קטן וגדול כל א' בקומתו וצביונו שהיה בבת אחת, ויזכור כי כמו שהיה כבר בעוה"ז הנה עתה ושהוא היה שמת ונקבר והתחייה עתה האל יתב' בדמותו בצלמו כמו מי ששוכב על מטתו וישן כל הלילה, כי הוא זוכר ששכב בלילה במטה ההיא ובבקר הקיץ משנתו וזוכר כל מה שעבר עליו קודם השינה, וכן יזכרו בני התחייה כל מה שעבר עליהם בעוה"ז כמו הישן כי השינה היא אחת מששים במיתה, וכן יזכרו כל מה שעבר עליהם בעולם הנשמות עונש ושכר וכל מה שראו וידע שם כמו שזכר הישן כל מה שחלם בשינת הלילה: ופענן לימוד וקיום התורה ומצוותיה אם יהיה בזה שום שינוי בזמן התחייה, נאמר כי לימוד התורה תהיה על אחד מג' אופנים או שלשתם יחד, האופן הא' הוא כי הנולד בזה העולם הוא כעיר פרא אדם יולד, כי הנשמה שחצובה מתחת פסא הפכוד כשניתנה בגוף הנולד פרח ממנה כל מה שהיתה יודעת ומשגת שם, כמו שיצא מן האור אל תוך החושף שאינו רואה כלל, וגם אין הנשמה זוכרת מה שראה באורה אשר באת ממנה להיות האורה והיא רוחנית ולא גשמית, ובהיות הנשמה תוך הגוף הגשמי אינה יכולה לצייר ולזכור האורה שראתה והשיגה בהיותה שם, ואינו כדמיון האדם שהיה באור ונכנס בתוך החושף שזוכר ומצייר האור שראה והדברים שראו מתוך האור, כי היה אור מושג בהיותו הוא איש בעל גשם וגם עתה הוא בעל גשם, והנשמה בעוה"ז כמו שגזפר אינה יכולה לזכור האור ולא הדברים שראתה או שהשיגה באור ההוא העליון הרוחני, בהיותה היא עתה שקועה תוך הגוף הגשמי למטה בעולם התחתון: אבל הנשמה שתחזור בזמן התחייה לגוף שגזפרה ממנו תזכור ותדע שהיתה כבר בגוף זה, וכל מה שעבר עליה בעוה"ז קודם שנתפרדה מן הגוף, כמו הישן שזוכר כשניעור כל מה שידע קודם והשיגה היא אחת מס' במיתה, וכמו שגזפר למעלה,

וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַגָּאוֹן ר"ס ו"ל בְּשֵׁאלָה הַד' שֶׁיִּפְרֹו קִצְתָם אֶת קִצְתָם וְלִכְּוֹן יִפְרֹו מֵעַבְדֵיהֶם וְכָל מַה שֶׁקָּרָה לָהֶם בְּזֶה הָעוֹלָם קוֹדֵם הַפְּרָדָם מִמֶּנּוּ, וּבְכָלֵל זֶה יִזְכְּרוּ כָּל מַה שֶׁלְּמָדוּ בַתּוֹרָה בַּעוֹה"ז, כִּי גַם שֶׁעָבַר עָלֵיהֶן כַּמָּה אֲלָפִים מִן הַשָּׁנִים לֹא תִפְּוֹל בְּהֵן שִׁכְחָה כִּי אֵין שִׁכְחָה לִפְנֵי הַנְּשָׁמוֹת שֶׁנִּחְצְבוּ מִתַּחַת כֶּסֶא כְּבוֹדוֹ, וְהַשִּׁכְחָה אֵינָה מְצוּיָה אֲלָא בְּחַוִּישִׁים הַגִּשְׁמִיִּים לֹא בַנְּשָׁמוֹת, וְאֲדָרְבָּה תִזְכְּרוּנָה כָּל מַה שֶׁלְּמָדוּ בְּכָל זְמַן הַיּוֹתֵן בַּגּוֹף אַע"פ שֶׁנִּשְׁפַּח מֵהֶם קִצְתָ, כִּי הַשִּׁכְחָה מְצוּיָה בְּחַוִּישִׁים וּבַפְּרָט בְּחַוִּישֵׁי הַזְּקֵנִים, וְעַם כָּל זֶה בְּשַׁעַת הַפְּרָדָן מִן הַגּוֹף תִזְכְּרוּנָה כָּל מַה שֶׁלְּמָדוּ וְכָל מַה שֶׁעָבַר עָלֵיהֶן בְּהַיּוֹתֵן בַּגּוֹף כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב (תְּהִלִּים ק"ד) תְּוֹסֵף רוּחָם יִגְנְעוּן, וְהַתּוֹסֵפָה בְּשַׁעַת הַגְּיוּעָה הִיא זְכִירָה כָּל מַה שֶׁשִּׁכְּחוּ בְּהַיּוֹתֵן בַּגּוֹף בְּהַסְתַּלְקָן מִן הַגּוֹף וְהַחַוִּישִׁים הַגּוֹרְמִים הַשִּׁכְחָה: וּכְמוֹ שֶׁזוֹכְרוֹת הַנְּשָׁמוֹת בְּצִאֲתָם מִן הַגּוֹף כָּל מַה שֶׁעָבַר עָלֵיהֶן בְּהַיּוֹתֵן בַּגּוֹפִים, וְזוֹכְרוֹת נְשָׁמוֹת הַצְּדִיקִים כִּי עַל מַה שֶׁצְּדָקוּ בַּעוֹה"ז הִיָּה לָהֶן שֶׁכָּר טוֹב בַּג'ע, וְנְשָׁמוֹת הַתּוֹעִים כִּי עַל מַה שֶׁהִרְשִׁיעוּ בַּעוֹה"ז הִיָּה לָהֶם הָעוֹנֵשׁ בְּגִיהָנָם, כִּן כְּשֶׁתְּשׁוּבָנָה אֶל גּוֹפָן בְּזְמַן הַתְּחִיָּה תִזְכְּרוּנָה כָּל מַה שֶׁעָבַר עָלֵיהֶן וְכָל מַה שֶׁלְּמָדוּ קוֹדֵם הַפְּרָדָן מִן הַגּוֹף בַּעוֹה"ז, כִּי הוּא יוֹתֵר קְרוֹב לַנְּשָׁמוֹת שֶׁשָּׁבוּ אֶל הַגּוֹפּוֹת לְזִכְרוֹן מַה שֶׁעָבַר עָלֵיהֶן בְּהַיּוֹתֵן בַּגּוֹפּוֹת הָהֵם, מִמָּה שֶׁתִּזְכְּרוּנָה כְּשֶׁהֵן בַּעוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת מַה שֶׁעָבַר עָלֵיהֶן בַּעוֹה"ז וְעַכ"ז הֵן זוֹכְרוֹת כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר, וְאַחַר שֶׁזוֹכְרוֹת מַה שֶׁלְּמָדוּ בַּעוֹה"ז כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר כָּל אֶחָד יִשְׁמַע וְיִחַפֵּם וְיוֹסִיף לְקַח הַשְּׂגָה יִתִּירָה כָּל אֶחָד כְּפִי הַכְּנֵת מַה שֶׁיִּדַּע קוֹדֵם, וְכִן בְּעַלֵי הָאֲוִמָּנוֹת וְהַמְּלָאכּוֹת יִזְכְּרוּ מַה שֶׁיִּדַּעוּ כְּכָר וְיוֹסִיפוּ בִּידִיעָה מִכַּח הַנְּפֶשׁ הַחֲכָמָה וְיִהְיֶה אֲוִמָּנוֹת וְיִמְלָאכְתּוּ בִּיּוֹשֵׁר וּבְלִי רַמְיָה: הָאֲוִפֵן הַב' מִן הַלִּמּוּד בְּזְמַן הַתְּחִיָּה, הוּא, כִּי גַם שֶׁלֹּא יִזְכְּרוּ מַה שֶׁלְּמָדוּ בְּזֶה הָעוֹלָם יִהְיֶה נֶקֶל לָהֶם לְלַמּוֹד מַה שֶׁכְּבָר לְמָדוּ בְּזֶה הָעוֹלָם, כִּי הָאֵדָם שֶׁלְּמָד עֲנִין וְשִׁכְחוּ יִהְיֶה נֶקֶל עָלָיו לְחַזֵּר לְלִמּוּדוֹ, מִצּוֹרֵף לְזֶה יִהְיֶה נֶקֶל לְלַמּוֹד בְּזְמַן הַתְּחִיָּה אִפִּי מִי שֶׁלֹּא לָמַד בְּזֶה הָעוֹלָם, כִּי כָּל אֶחָד יָקוּם בַּתְּחִיָּה בְּקוֹמָתוֹ וְצָבִיוֹנוֹ כְּמוֹ הַזְּמַן שֶׁמַּת בּוֹ וְיִקְבֵּל כָּל מַה שֶׁלְּמָדוּ אוֹתוֹ בְּפַעַם א' ב' אוֹ ד' עַל הָרֹב כְּדַכְתִּיב אֲזִי רָאָה וְיִסְפְּרָה וְגו', לְהַיּוֹתוֹ גְּדוֹל בְּשָׁנִים וּבַעַל שֶׁכָּל, כִּי גַם בַּעוֹה"ז מַה שֶׁלּוּמָד יִלְד א' מִחֲמַשׁ שָׁנִים עַד עֶשֶׂר אוֹ י"ג, לוּמָד הַגְּדוֹל בְּמַעַט זְמַן בְּחִפְזוֹ וְהַתְּמַדוֹ וְרוּחָב שֶׁכָּלוּ מִשָּׂא"כ בְּנַעַר שֶׁחֲסָרִים מִמֶּנּוּ הַשְּׁלִשָּׁה, בְּהַיּוֹתוֹ נַעַר שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ וְאֵינוֹ מִתְמַיֵד וְאֵין לוֹ עֲדִיָּין שֶׁכָּל לְקַבֵּל מַה שֶׁיּוֹכֵל לְקַבֵּל הָאֵדָם הַגְּדוֹל בְּשָׁנִים, גַּם הַקְּטָנִים שֶׁיִּחְיוּ יִהְיוּ קְלֵי הַלִּמּוּד מִמָּה שֶׁהָיוּ בַּעוֹה"ז, כִּי לֹא יִהְיֶה לָהֶן גַּעְגּוּעִין עַל אָב וְאִם, כִּי גַם כִּי יוֹלְדֵיהֶם שֶׁיִּחְיוּ יִפְרֹוּם הֵם לֹא יִפְרֹו אֶת יוֹלְדֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ מְפִירִים אוֹתָם בְּזֶה הָעוֹלָם בְּזְמַן שֶׁמַּתוּ בְּהַיּוֹתָם קְטָנֵי קְטָנִים, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַבְּעָלִי מוֹמִים יָקוּמוּ בְּמוֹמָם וְיִתְרַפְּאוּ כִּן הַקְּטָנִים וְהַתִּינוּקוֹת יוֹנְקֵי שְׂדֵי אֲמָם יָקוּמוּ כְּמוֹ שֶׁהָיוּ בְּזְמַן שֶׁמַּתוּ, שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִים לְלַכֵּת עַל רַגְלֵיהֶם וְלֹא לְאַכּוֹל אִם לֹא יֶאֱכִילוּם וְלִלְבּוֹשׁ אִם לֹא יִלְבִּישׁוּם, וּמִיָּד יִתְחַזְּקוּ וְיַעֲמְדוּ עַל עַמְדָם וְלֹא יִצְטָרְכוּ לְהַיּוֹת יוֹנְקֵי שְׂדֵים וְלֹא לְמִי שֶׁיִּסְפִּיק צָרְכָם וְתִגְדֵּל כַּחַם וְשִׁכְלָם וְיִהְיֶה נֶקֶל לָהֶם גַּם כִּן הַלִּמּוּד: הָאֲוִפֵן הַג' כִּי תִהְיֶה יִצִּירְתָם כְּעֵין יִצִּירַת אֵדָם הַרְאִשׁוֹן שֶׁהָיָה יִצִּיר כְּפִיו בְּלִי אָב וְאִם, וּבְהַיּוֹת גּוֹפּוֹ יִצִּיר כְּפִיו וְנִשְׁמָתוֹ גְּפוּחָה בְּאִפּוֹ מִמֶּנּוּ יֵת' הִיָּתָה בּוֹ חֲכָמָה נְפִלְאָה בַּיּוֹם הַהוּא יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָיָה בּוֹ אַח"כ, שֶׁנִּתְמַעַט חֲכָמָתוֹ אַחַר שֶׁחֲטָא וְנִתְגַּרַשׁ מִגֵּן עֲדוֹן, הִיָּפֵף הָאֲנָשִׁים הַנוֹלְדִים מֵאִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהוֹלְכִים וְגִדְלִים וְחֲכָמָתָם וְשִׁכְלָם גְּדֻלָּה עִמָּהֶם וּבִישִׁישִׁים חֲכָמָה, וְכִן אֲנָשֵׁי הַתְּחִיָּה יִהְיוּ כְּמוֹ יִצִּיר כְּפִיו שֶׁהוּא יִצִּירָה שֶׁיִּקְרַב עִצָּם אֶל עִצָּמוֹ עַד שֶׁיִּקְרָם עָלֵיהֶם עוֹר וּבִשָּׁר מְלַמְעָלָה וְיִזְרוֹק בָּהֶם

נשמותם כמו אם נפחם באפם וכמו שפיתוב (יחזקאל ל"ז) ונתתי רוחי בכם וחייתם, ובזה יקומו בתחמה נפלאה כל א' בערך הכנתו והשגתו שהיה לו בעוה"ז, כיונה ונבבוקק שחיו על ידי אליהו ואלישע הנביאים ונזרקה בם קצת נבואתם, וכ"ש אלו שהיו על יד האל ית' כי מפתח תחנית המתים לא נמסרה לב"ו, ואמר הפתוב (יואל ד') אשפוך רוחי על כל בשר, ואמר על זה וידעו כי אני ה', כי בשפיכת רוחו עליהם והיא התחניה ידעו ונשיגו כי אני ה', והיא ההשגה האמתית וכמו שפיתוב (תהלים צ"ב) אשגבהו כי ידע שמי, ועל זה הוא שאין מתי חוצה לארץ חיים כי אם על ידי גלגול מחילות לארץ ישראל, כי התחניה תהיה בא"י כדי שהיה להם הכנה יותר דאורא דארעא דישראל מחכים, דמיון אדם הראשון שנוצר במקום המזבח ומעפרה ובזה היתה לו הכנה לקבל התחמה הנפלאה אשר היתה בו, וכן יהיו בני התחניה כל אחד לפי מדרגת ההכנה אשר היה לזה יותר מזה בהיותם בעוה"ז: ועדיין צריף ביאור על למידת התורה בדקדוקיה ופירושיה אשר הם הלכה מסיני פה אל פה, והיא תורה שצוה לנו משה מורשה לקהלת יעקב, אם לא יזכרוה בני התחניה וגם הדור שהיה בחיים אז ימותו ויחיו, א"כ תפסוק ח"ו השתלשלות קבלת התורה והפתוב אומר (דברים ל') כי לא תשכח מפי זרעו, וע"ז נאמר כי אותם שהיו חיים אז בזמן התחניה וימותו ויחיו, תהיה תחניתם מיד שימותו, לא יספדו ולא יקברו ולא ישתנה גופם ממה שהיה כי מיד יחיו ולא יספיקו נשמתן לעלות למעלה ליתן דין וחשבון עד שתשונבה אל גופן, כדמות מקבלי התורה בשמעם אנכי ולא יהיה לה אשר יצאה נשמתם וחזרה אליהם מיד כמו שהוא מקובל אצלנו, כן תהיה תחנית הנמצאים חיים בזמן התחניה, וכמו שפשיצאה נשמתם וחזרה אליהם לא שכחו כל מה שידעו קודם מעניינים שקרה להם במצרים והנפלאות שנעשו להם ביציאתם משם ושאר הדברים וכמו שאמרו זכרנו את הדגה וגו', כן יהיה ענין תחנית הנמצאים בזמן התחניה שימותו ויחיו מיד כדמות התעלפות, כמו בן בנו של ריב"ל דאיתנח ואמר שראה שם עליונים למטה ותחתונים למעלה, כן יהיו אלו שיחיו מיד שימותו ויזכרו כל מה שעבר עליהם כמו מי שקם מן שנתו, והתחמים שימצאו באותו הדור ילמדו חקמת התורה לאותם שנקברו זה כפה שנים, וגם ימצאו ספרי התורה ונביאים וכתובים אשר יהיו באותו הזמן ומהם ילמדו תורה שבכתב ותורה שבעל פה, כפי מה שהוא רמוז בה כפי שלמדו החכמים שבדור ההוא, ואליהו ז"ל ימצא בפרסום בזמן ההוא אשר הוא "תשבי יתריץ" קושיות ונהיות, והוא ישיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם בכל הדברים ובפרט בקבלת התורה ובכל העניינים שהיו נסתרים בעוה"ז הפל יתגלה על ידי אליהו הנביא, כי שאר הנביאים והשופטים והחכמים אשר היו בדורות העוברים וגם האבות והשבטים וממשה רבינו ע"ה עד ימי התחניה פשיחיו לא ידעו מענייני העוה"ז ממה שקרה אחרי מותם, כי היו בג"ע התחתון והעליון מובדלים מענייני העוה"ז הגשמי, אבל אליהו ז"ל אשר חיה מימות משה רבינו עד ימי יהורם ידע כל מה שהיה בימיו, ואחר הסתלקותו בגוף נפש נזדבד גופו כאחד מן הגרמים השמימיים או יותר, והכינו האל יתברך להמצא בעת צרת ישראל להצילם על ידו ובזכותו בכל הדורות אשר הם צריכים לו, ומתגלה ג"כ לחכמי ישראל לגלות להם סודות התורה כפי הכנת כל דור ודור, מלבד מה שמקובל אצלנו היותו מצוי במצות ברית מילה אשר קנא עליה ואנחנו מכינים בפועל כסא לכבודו, ולא לבד בדברים אלו אלא גם בענייני העולם הנסתרים

ומכוסים מבני אדם באמרום יהא מונח עד שיבא אליהו, הוא משיג כל דברי העוה"ז ואין נסתר מחכמתו, וזה מפני אריכות ימיו בנבואה ונתדמה למרע"ה בכמה דברים שאמרו ו"ל, והשגות אלו לא ניתנו אפילו למרע"ה כיון שגפרד נפשו מגופו אינו יכול להשיג עניני העוה"ז, ואפי' המלאכים אינם משיגים בעניני העוה"ז אלא במה שהם שלוחים מאתו ית' לעשות בעולם ואין מלאך אחד עושה שתי שליחות, אבל אליהו ו"ל קיימו האל ית' בגוף זה ונפש דקה ובהר בו האל יתב' משאר נביאים שידע בו איזו הכנה טובה יותר מאחרים להשגות אלו, והוא נעלם ממנו וגלוי לו ית', ובהיות הדבר פן הוא מוכן לדעת כל הדברים העליונים המתחדשים בעולם העליון, מצד דקות נפשו וידיעת כל הדברים ההויים בעוה"ז מצד זכות גופו, כי עם היותו דק וזה יש בו מעט מן הפמות והאיכות הגשמי בלתי נרגש בענינים ובתנועות שהוא מעופף בעולם קרוב לאחד מן המלאכים העליונים, ובזמן התחיה גם כן הוא חי על הדרך שביארנו והיה לו פעין תחיה שיתגשם ויתעבה מעט זכות גופו להיותו נראה לכל בני הגאולה והתחיה, ולהיותו מתמיד ויושב עמם ומתנהג בהנהגותם כמו שיתנהגו האבות והנביאים ומרע"ה בראשם בזמן ההוא, ובידיעת כל דברי העוה"ז הנספרים ישיג יותר מכולם לסבת אריכות ימיו בעוה"ז עד הסתלקותו ועלותו בסערה השמימה, ומאז עד זמן הגאולה והתחיה שהוא משוטט בעוה"ז בין הצדיקים והחסידים והצלת ישראל מצרותיהם על ידו כמו שזכר, כי בזה הוא משיג בכל דור ודור לדעת כל עניני העולם השפל לברר וללבן כל הדברים שנסתפקו בהם חכמי הדורות ושאר הדברים הנספרים ממנו, ובה תגמר לימוד התורה בבירור על ידו בלי שום ספק, כי אפילו משה רבינו שניתנה התורה על ידו אינו יכול לברר ספיקות התורה אף כי הם ברורות אצלו, לסבת שגפרדה נשמתו מגופו, ועתה החיהו האל ית' ודיבורו יהיה כמדבר מן השמים והכתוב אמר לא בשמים היא ואין משגיחין בבת קול, כי התורה היא כבר מורשה לקהלת יעקב פה אל פה מחכמים יודעים את התורה לחכמים המקבלים אותה, כמו שהיתה שלשלת הקבלה ממשה ליהושע ויהושע לזקנים וכו', ומה שנקבל מאליהו ו"ל הוא כדמות זה שהוא היה לעולם קיים בגוף ונפש בגופו, ולו נאה בירור ספיקות התורה וסודותיה, ולא נצטרף לקבלה פעם אחרת מן השמים כמו שזכר, וכמו שאמרו במס' בתרא שבעה קפלו את העולם, מתושלח ראה אדם, שם ראה מתושלח, יעקב ראה שם, עמרם ראה יעקב.

אחיה השילוני ראה עמרם, אליהו ראה אחיה ועודנו בחיים, ודרך רמז היו שבעה שקפלו את העולם פנגד שבעת ימי בראשית ואליהו שביעי פנגד יום שביעי שהוא קדוש וכנגד שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב פנגד אליהו השביעי לאדם בקיפול, יהיה פנחס או זולתו, ולמ"ד פנחס זה אליהו הוא ג"כ שביעי ליעקב אבינו ע"ה השלם בבניו כולם קדושים, יעקב לוי קהת עמרם אהרן אלעזר פנחס שביעי קדוש, ואלף השביעי חרוב שלא יהיו מנהגו כשיתא אלפי שני עם היותו נמנה בכלל זמן העולם ובשם זמן, כמו אליהו שהוא חי ונראה בעוה"ז והוא כמלאך בעולם העליון, וענין הקיפול הוא להורות על חידוש העולם שהגיד אדם למתושלח כי היה יציר כפיו של הקב"ה, שמצא עצמו נברא ונוצר בצביונו ובקומתו ושכלו בשעה אחת, וידע כי כל מה שנברא נברא בששת הימים ההם, והיה לו חכמה לקרוא שמות לכל נבראים כפי טבע כל אחד ואחד, שהפיר טבע כל אחד מהנבראים בהיותם נבראים כמוהו שלא על ידי זכר ונקבה, כי ידע מחצב

המקום אשר נברא כל אחד מהם כי לא זזו ממקום שנוצרו ממנו עד שנברא אדם וקרא להם שמות פנין שפנולם לא נבראו אלא לצרכו וכבודו, וכמו שאמרו על הצמחים וכל שיח השדה וגו' כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין וגו' מלמד שיצאו דשאים ועמדו בפתח האדמה עד שבא אדם הראשון וביקש רחמים וכו', וכל זה וכיוצא בו ממה שיהשיג וידע אדם הראשון בענין חידוש העולם הפל הגיד למתושלח שראהו ש"מ שנים, ומתושלח הגיד לנח ולשם בנו שראהו שם קרוב למאה שנה, ושם הגיד הפל ליעקב שראהו נ' שנים, ויעקב הגיד לעמרם שראהו קצת שנים פחות מ"ז שנה שחיה יעקב במצרים מפני שלא נולד עדיין כשירדו למצרים, ועמרם הגיד לאחיה השילוני שראהו שנים לא נודע מניינם, וכן אחיה לא היה שנים לא נודע מניינם, ואם פנחס הוא אליהו לא נולד בחיי עמרם זקנו של אביו, ואחיה ראהו כפי הקבלה וראה את פנחס מקודם שיצאו מצרים כי שניהם היו מיוצאי מצרים וראו זה את זה עד סוף שנת מלכות ירבעם יותר מתק"ן שנה: שבועה הנה עדי ה' הנה משוטטים בכל הארץ מתחילת בריאת העולם ועד סופו עד מפי עד כל אחד מוריש לזרעו חקמת חידוש יסוד הארץ ותכונת פוננות השמים וכל צבאם אשר ברא וחידיש, כי בזה תתייחס אמיתת נתינת תורתו בסניי וקיום מצותיו לעד עד תשלום אלף הששי, ואלף השביעי יהיה דמיון יום השבת שאין בו שום מלאכה ולא שום עסק משא ומתן ולא הולדה ולא מיתה לא אכילה ולא שתיה, אלא כל באי עולם בשמא אלפי שני ישלימו אז לקבל שכרן כל אחד כפי מדרגתו והנה מזו השכינה וישיגו מציאות ה', וכמו שפיתוב (ישעיה כ"ה) ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו, וכתוב (שם ג') ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, והוא אלף השביעי, ואח"כ יחליף ויחדש עולם כרצונו ית', ואלהיו אם הוא פנחס הוא עד נאמן ושלם על נתינת התורה שהוא הנה מיוצאי מצרים שהוזכר בבני הלוי שיצאו מצרים שאמר הכתוב ואלעזר בן אהרן וגו' ותלד לו את פנחס, ואהרן הנה בן פ"ג שיצאו מצרים, ואפשר שאלעזר הנה בן שבעים אם הוליד כמו שהיו מולידים אז בני ח' או י' שנים, ופנחס אפשר ג"כ שהנה בן ששים שנה אז, אבל אפילו שנאמר שלא נולד פנחס אלא מעט ימים קודם יציאת מצרים אפילו הכי זכה בקבלת התורה במעמד הר סיני, כי עם היותו ילד קטן השיג ושמע קול אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה, גם כי מן הפיתוב נראה שהנה כבר ידוע ומפורסם ונודע בישראל שמו כמו שפיתוב ותלד לו את פנחס הידוע ומפורסם והשלים הפיתוב אלה ראשי אבות הלויים וגו' והוא מהראשים, ואפילו הנה קטן שיצאו מצרים כשהרג את זמרי וקנא לאלהיו הנה לפחות קרוב לארבעים שנה בן ל' לח, שהנה זה בשנת ל"ח או ט"ל שנה ליציאת מצרים, וכל אלו מ' שנה הנה לומד מפי משה מפי הגבורה וכמו שאמר כהן מקובלני משה הבועל ארמית קנאים פוגעים בו, וא"כ הוא עד פשר שלישי בראשון על קבלת התורה מעשרת הדברות עד סופה, שהנה רואה שמרע"ה הנה נכנס לאהל מועד והנה הענין שוכן עליו והנה אומר לישראל מה ששמע מפי הגבורה בפירטי המצות וקדווקן והיא תורה שבעל פה, ועודנו חי נכסה ונגלה בכל דור ודור לצדיקים הזוכים לכהן, ואין לו רשות עתה להודיע ולגלות לזוכים לראותו הדברים שנסתפקו בהם החכמים הראשונים בדיני התורה והדברים הנסתרים מהם בכל דור, כי לא בשמים היא, וג"כ אם הנה מגלה אולי היו אומרים עליו שגילה מה שלא הנה והנה נופל בזה מחלוקת בין החכמים, שנה הנה אומר לי אומר כהן וזה הנה אומר הפכו, אבל

בזמן התחזיקה שיתגלה בפרסום בפני כל הדורות אשר יזכו בתחזיקה, יהיו דברים בפרסום בפני כל דורות ישראל בבירור הספיקות שנפלו בדיני התורה, וכל הדברים אשר היו נסתרים מעין כל עד עתה, יהיו גלויים אז על ידו, כי כל דור ודור מהקמים בתחזיקה ישאלו ממנו מה שנסתפק בדורו בדיני התורה, ודברים אחרים מה שלא נסתפק בדור אחר, ואפילו מה שנא' עליו יהא מונח עד שיבא אליהו ו"ל, אם יהיה קנים יברר הוא למי שיהיה, ואם לא יהיה מונח ינפה או יחייב לזכאי או לחייב: פרק אחד וששים ראוי לחקור בזמן המשית והתחזיקה בעניני סדור התפלות אשר נתפלל אז, באיזה אופן יהיו, אחר שנהיה בני חורין בא"י איך נתפלל ושביר עול גוים מעל צנארינו ותולכנו קוממיות לארצנו וכו', ואחר תחזית המתים ג"כ איך נאמר בשבת אפס בלטה גואלנו לימות המשית ומי דומה לה מושיענו לתחזית המתים, אחר שגאלנו ונהיינו, וכן בתפלת י"ח תקע בשופר גדול לחרותנו וכו', השיבה שופטינו כבראשונה וכו', אחר שנתקע כבר בשופר גדול ושבנו שופטינו כבראשונה, וכן ברפת האפיקורסים לא תקנה אלא ר"ג ובית דינו כשראה שיהיו אז אפיקורסים מצירים לישראל ויתרבו בכל הדורות, ובזמן הגאולה והתחזיקה אין שטן ואין פגע רע, ואחר שכינת השכינה בתוך ירושלים וישכון פסא דוד בתוכה וצמיחת קרן לדוד, לא נצטרף להתפלל תשכון בתוך ירושלים עירך וכו', את צמח דוד עבדך וכו', וכן ברפת רצה והשב העבודה לדביר ביתך וכו', ותחזיקה עינינו בשופר לציון וכו') היא ברכה ותפלה שאינה צריכה, וכן תפלות מוספין של שבתות ור"ה ויו"ט שאנו מתפללים שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו וכו', וכיוצא בזה: ובהיות פי אנשי כנסת הגדולה בתחלת בית שני תקנו כל נוסח התפלות והברכות קשה יותר, כי איך תקנו והשב את העבודה לדביר ביתך ותעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו ושמ נעשה לפניך את קרבנות חובתינו, וכבר היו מקריבים בכל יום הקרבנות הראוים לו, כי שבירת עול הגוים מעל צנארים עדיין היו צריכים להתפלל כה בבית שני, כי ברשות מלכות הגוים בנו ב"ה ולא היו יכולים לקחת קוממיות בא"י מפני הקמים עליהם בבגין המקדש, וגם אח"כ בכל הזמנים שקמו עליהם מלכי יון להחריב בהמ"ק ולבטל הקרבנות, וגם היו צריכים אז להתפלל על ימות המשית ותחזית המתים, כי היו יודעים כי בית שני היה לו זמן קצוב ושיחרב בעונותינו ונהיה בגלות עד יבא משיח ויחיה מתינו, אשר זהו סוף שתא אלפי וחד חרוב, והיו מתפללים ג"כ תקע בשופר גדול לחרותנו, כי לא היתה גאולתם וחריתם שלימה פי עדיין היו ישראל מפוזרים בין הגוים בבבל ובשאר ארצות, וגם לא היו יכולים לשפוט כבראשונה בבית ראשון, והיו צריכין ג"כ לברכת האפיקורסים שאז בבית שני קמו האפיקורסים לחלוק על החכמים הפרושים, וגם בבית שני חסרו ה' דברים כמו שדרשו על ואכבד חסר ה"א אשר מכללם שכינה וארון ושאר הדברים, והיו יכולים להתפלל תשכון בתוך ירושלים עירך כאשר דברת, וגם על פסא דוד כי לא היה מלך בתחלה בבית שני, וכשמלכו בני חשמונאי לא העמידו מלך מבית דוד וזאת היתה חטאתם כי כבדה עד שפלו בני חשמונאי, והיו צריכים להתפלל על צמיחת קרן דוד, אבל אחר ביאת המשית ובגין בהמ"ק מן השמים איך נתפלל אלו התפלות: ואני חושב כי לא כל נוסח הברכות והתפלות תקנו אנשי כנסת הגדולה, שהרי ברפת המזון אמרו חז"ל משה רבינו תיקן ברפת הון, יהושע תיקן ברפת הארץ, ודוד ושלמה תקנו ברפת בונה ירושלים, ולא לבד ענין הברכה של הון והארץ

ובונה ירושלים אלא הגוסס עצמו כמו שהיא סדורה אצלנו אפשר שתקנו, כי אין שום מלה באלו הברכות בפרט בהן והארץ שלא תיאמר בזמן משה עצמו ובזמן יהושע, ואפ' מימי האבות היו יכולים לומר ברפת הן את העולם כולו בטובו כחן בחסד וברחמים נוהגים להם לכל בשר כי לעולם חסדו וכו' ואל יחסר לנו מזון וכו', כי הוא זן ומפרנס לכל פאמור פותח את ידו ומשביע וכו' בא"י הן את הכל.

וגם כי יש בברכה זו ב' פסוקים מתהלים נוהגים להם לכל וגו' ופותח את ידו וגו', לא נעלם ממרע"ה דבר מכל מה שנאמר בנבואה וברוח הקדש, כי הכל נכלל בתורת משה, וכאמרם ליפא מידי דכתיב בנביאים וכתובים דלא רמיזא באורייתא מנא הא מלתא דאמור חז"ל דכתיב ואברהם היו יתיה וגו', וכן נראה מגוסס הברכה שאנחנו אומרים בחסד וברחמים נוהגים להם לכל בשר, שנראה שהוא סגנון הברכה שאינו פתוב פאמור נוהגים להם וגו', כי לא היה עדיין מסודר ספר תהלים, ולשון אותו הפסוק היה שגור בפי משה וסדרו בברכת הן, וידע כי אח"כ דוד המלך ע"ה יסדר אותו בספרו כמו שסדר המזמורים המניחסים לבני לרח ולתכמים האחרים הקודמים לו, וכמו שאמרו ע"י עשרה זקנים תקן דוד ספר תהלים ומשה גדול מכולם שאמר תפלה למשה והנמשכים עם מזמור זה, ופסוקים אלו ג"כ שסדר בברכת הן היו על שמו אלא שסדרם דוד ע"ה במזמורים, וגם פסוק פותח את ידו יתיה דברי סידור מרע"ה, וגם פי אנחנו אומרים בו פאמור אפשר כי אח"כ הוסיפו פאמור בתהלים, ובימי משה עד דוד לא היו אומרים פאמור, ואם כן אינו מן התורה שנמצאו פסוקים בגוסס ברכות שקדמו לזמן חיבור הנביאים או הכתובים אשר נכללו בהם אותם הפסוקים, כי משה רבינו ידע הכל והבאים אחריו קבלו ממנו, ואפ' מימות אברהם אבינו ע"ה היו יכולים לומר כל גוסס ברכה זו שהוא נטע אש"ל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה', וכמ"ש שאברהם אבינו קיים כל התורה ואפילו עירובי תבשילין, ובכלל כל התורה הזאת הוא ידיעת אלו הפסוקים ואחרים שבספרי הנביאים והכתובים, וכמו שיידע הוא ובניו כל התורה כולה ידע גם כן מה שבנביאים ובכתובים הנכללים בה, וכבר אמרו חז"ל על יעקב אבינו שביקש לגלות הקץ ונסתלקה שכינה ממנו אמר שמה יש פסול בכך ונענו כולם ביחד ואמרו שמע ישראל אתה אבינו ישראל כי אנחנו מאמינים כי ה' אלהינו ה' אחד, אז ענה הוא בשכמל"ו, הנה שהיה מקובל ושגור בפייהם מפי אביהם עד אברהם אבינו ע"ה פסוק שכתוב במשנה תורה שמע ישראל וגו', וא"כ אינו מן התורה שיידע משה רבינו הפסוקים שלאחריו בנביאים וכתובים, ונתתיחסה ברפת הן למרע"ה גם כי אברהם אבינו ע"ה היה יכול לתקנה, מפני כי עד זמן משה רבינו נתקיים העולם בחסדו ית' וטובו כמו שאמרו הגי כ"ו כי לעולם חסדו כנגד כ"ו דורות שנתקיים העולם בחסדו, ומשניתנה התורה העולם מתקיים בזכות התורה כשמתקיימים אותה, וכמו שכתוב (דברים ו) והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וגו', ונתתי מטר ארצכם וגו', השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו', ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה וגו', כי בקיום התורה יתקיים העולם ובביטולה יתבטל ח"ו אחר שפבר ניתנה תורה, ולכן היה צריך מרע"ה לתת הודאות לאל ית' יותר על מזון שזן את כל העולם כולו בזכות התורה, בטובו הגדול שהיא התורה שנקראת טוב כי לקח טוב, ובעוד שלא חסר לנו טוב זה לא יחסר לנו מזון תמיד לעולם ועד, ובזמן אברהם אבינו ע"ה היה מקיים העול הבחסדו טובים ורעים, כי עדיין לא ניתנה

תורה לשיהיו נענשים על ביטולה, ושמעתי מפי מקובל אחד כי יש כ"ו תיבות בברכת
הזן כי חברה מרע"ה שידע סוד שם המפורש,, ונוסחה היא פה, בא"י אמ"ה האל הזן
את העולם פולו בטובו בחסד נותן לחם לכל בשר כל"ח בא"י הזן את הפל, וגם פיו
מרע"ה בתיקון ברכה זו שהיו ישראל אז גיוזנים מן המן היורד בכל יום מן השמים
ומשם בארה, וראה כי בפטירתו יפסק המן והבאר ויצטרכו למזונות מן השמים ומן
הארץ, ויהושע תיקן ברכת הארץ כי גם ברכת הארץ צריכה לברכת הזן, כי עיקר ברכת
הזן היא בארץ, כמו שפתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר
נתן לך, והיא המברכת מכל הארצות, ארץ טובה נחלי מים וגו' עיני ה' אלהיך בה
מראשית השנה וגו', וממנה תתפשט ברכה לכל העולם, כמו שפתיב (איוב ה') הנותן
מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות, ומפני כי כל העולם נכלל בכללה ומן שפע
ממנה אנחנו חייבים לברך ברכה זו בכל הארצות, כי היא חובת הגוף, והתחיל בתיקונה,
נודה לך ה' אלהינו על שהנחת לאבותינו ולא אמר לנו, כי גם לדורות הבאים תיקנה,
ואפשר שפיו גם אל האבות כי להם ניתנה הארץ להנחיל אותה לבניהם, וחזתם בה על
הארץ ועל המזון, כי מא"י ימשך מזון לכל חי, ויש בה מ"ה תיבות בנוסח הקדום כנגד
השם במילואו ונוסחה פה, נודה לך ה' אלהינו על שהנחת לאבותינו ארץ חמדה טובה
ורחבה ברית ותורה וחסים ומזון על הפל ה' אלהינו אנו מודים לך ומברכים את שמך
פתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך בא"י על
הארץ ועל המזון, כל זה הנוסח היה יכול ליאמר בזמן יהושע, וברכת בונה ירושלים
הנוצרה כי עיקר מזון הארץ תלוי בירושלים ובבנין בהמ"ק וכי מציון תצא תורה ודבר
ה' מירושלים ומהר הקדש ומשם תתפשט לא"י ולח"ל, ובנוסח הברכה יש ס"ה תיבות
כשם אדני, וזה נוסחה, רחם ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים משפן כבודך
ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו אבינו רענו זוננו הריוחנו הרנוח לנו ה'
אלהינו מהרה מכל צרותינו ואל תצריכנו ה' אלהינו עוד לידי מתנת ב"ו ולא לידי
הלואתם אלא לידך הטובה המלאה והרחבה לא גבוש בעוה"ז ולא נכלם לעוה"ב ומלכות
בית דוד מהרה תחזירנה למקומה בא"י בונה ירושלים, כל זאת הברכה היתה ראוייה
ליאמר בזמן דוד ושלמה, ומה שאמר ומלכות בית דוד מהרה תחזירנה למקומה אפשר
שיסדו ברה"ק שראו שימלך ירבעם על עשרת השבטים כנבואת אחיה השילוני והנה
עתיד לחזור אליהם לסוף ל"ו שנה, או אפשר שאמר זה על זמן המשיח, שידעו שתחבר
הבית בראשונה ובשניה כמו שהוא רמוז בתורה ביאת המשיח באלף הששי: ונחזור
לענין הברכות והתפלות אשר תקנו אנשי כנסת הגדולה, כי גם הברכות של ק"ש ערב
ובקר אפשר שנתקנו בימי מרע"ה, יוצר אור ובורא חשך וגו' בא"י יוצר המאורות,
אהבת עולם וכו' ושובור עול הגוים מעל צוארנו, שבור עולם שלא ישלטו עלינו ותולכנו
קוממיות לארצנו על זמן הגאולה דכתיב ואולף אתכם קוממיות בא"י הבוחר בעמו
ישראל וגו', אמת ויציב, וכן הברכות של ק"ש בערב, כולם אפשר תיקונו בזמן בהמ"ק,
וכן הברכות של מצות אקב"ו להניח תפילין או להתעטף בציצית, וכן שאר הברכות של
שחר וברוך שאמר וישתבח, וכן תפלות של שבת אפשר היה ג"כ נאמרות בזמן המקדש
מזמן מרע"ה, אבל קצת הברכות של חול ותפלות המועדים והמוספים צ"ל כי יהיה
שינוי בנוסח שלהם בזמן הגואל והתחיה, כמו ושובור עול הגוים נאמר נודה לך על

ששברת עול הגוים וכו', ואתה מוליכנו קוממיות בארצנו, ובשבת אפס בלתה לימות המשיח כלומר שאתה הוא שגאלת אותנו בימי המשיח, וכן מי דומה לה מושיענו שהושעתנו בתחיית המתים, ובברכת תקע בשופר גדול נאמר נודה לה ה' אלהינו על שתקעת בשופר גדול לחרותנו ונשאת נס וכו' וקבצתנו יחד מארבע פנפות וכו', נודה לה על שהשבת שופטנו כבראשונה והסרת ממנו יגון ואנחה ומלכת עלינו, נודה לה על שלא היתה תקנה לרשעים וכו', תשפון בתוך ירושלים עירך לעולם פאשר דברת וכסא דוד עבדה לעולם וכו' ובניינה תהיה בגן עולם בא"י בונה ירושלים, נודה לה על שהצמת צמח דוד וקרנו הרמות וכו', רצה ה' אלהינו וכו' והשבות העבודה בדביר ביתה, ותחזינה עינינו לעולם שיבתה בציון, ובתפלות המועדים, ומפני חטאינו גלינו מארצנו וכו' ולא היינו יכולים לעלות וכו' מלה רחמן ששבת ורחמת עלינו ועל מקדשך וכו' ובנית אותו והגדלת כבודו וגלית כבוד מלכותך וגו', והופעת וקרבת פזורינו והבאתנו לציון וכו', יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שעכשו שהעלינו ונטעתנו שנעשה לעולם קרבנות חובתינו: נמצא כי כל הברכות ונוסח התפלות יהיו קיימים, זולת מעט הצרכות מעט תיקון, וכן היו מעולם מזמן מרע"ה כמו שסידר הוא ברכת הן, ויהושע ברכת הארץ ודוד ושלמה בונה ירושלים, לא תקצר ידם מלסדר ברכות המצות, כי כשהניחו תפילין משם ואהרן וכל ישראל במדבר לא הניחום בלא ברכה, כמו שהיו מברכין על התורה הנלקח מפ' כי שם ה' אקרא כמ"ש הרמב"ן ז"ל, כי גם שהרמב"ן ז"ל לא מנה אותה מצוה בכלל תרי"ג מצות, היא נכללת בכלל מצות ת"ת, וכמו שמברכין על התורה שהיא א' מתרי"ג כן יברכו על כל מצוה ומצוה כמו שאנו מברכין, וכמו כן התפלות שתקנום כנגד אבות מאז היו חובה למשה ולישראל כשנצטוו על התפלה ועבדתם את ה', ולעבדו בכל לבבכם, ולא עצר מהם כח לסדר י"ח ברכות, ומה ששנו במגילה ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תקנו י"ח ברכות על הסדר, אפשר כי סדרים זה אחר זה אע"פ שכל אחת בפני עצמה היתה סדורה כבר, והביא בשבלי הלקט מן האגדה מאי על הסדר על סדר עולם שכתב מצונו י"ח ברכות של תפלה לעולם היו מתקנות זה אחר זה, כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה פללים ותקנום כסדרן, כשניצל אברהם מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו מגן אברהם, כשנצטקד יצחק אמרו מחיה המתים, כשפגע יעקב בשערי רחמים והקדיש שמו אמרו האל הקדוש, כשלימד גבריאל את יוסף שבעים לשון אמרו חונן הדעת וכו', כמ"ש שם, הרי שייחסו חתימת י"ח ברכות לאבות הראשונים ובניהם ע"י המלאכים, וא"כ מאז היו מתפללים כל י"ח ברכות כעין מה שאנו מתפללים אותם ג' ראשונות וג' אחרונות ואמצעיות, כנגד י"ח חוליות שהיו בהם ג"כ, וכנגד כמה דברים של י"ח שדרשו בהם כי לא נופלים היו ממנו, ולא טובים וצדיקים אנו מאבותינו שנהלל ונשבח לה יותר מהם, ואנשי כנסת הגדולה תקנום וסדרים מלה במלה כמו שאנו אמרים אותם היום כדי שיהיה שגורה בפיהם הכל עלגים ובעלי לשון צחה, כי מקודם היו פולם בעלי לשון צחה וכל אחד היה אומר הי"ח ברכות על הסדר פתיחתו וסתימתו, כי אמצעיתו כל אחד היה אומר כפי צחות לשונו וכפי הזמן, וכן הברכות של המצות היו אמרים אותם כמו שאנו אמרים, כשהיו מתעטפים בציצית במדבר היו מברכים, והמאמים וחסמים איש נשיאי עדה קריאי מועד וגו' שנתעטפו בטליתות שפולן תכלת ברכו והיתה ברכה לבטלה, שלא הטילו בהם ציצית שהיו אמרים

שאינם חייבים הטליתות שפולם תכלת, וכן בכל המצות שהיו עושים במדבר היו מברכים, ואפ"ל ברכות של שחר היו מברכים, כי למה לא יודו לה' על כל דבר ודבר שאנחנו נותנים לו הודאה בשכבנו ובקומנו, פוקח עורים זוקף פפופים מתיר אסורים וכו', וכן שאר ברכות של הודאות היו אומרים אותן בעתם בין בסגנון זה שאנו אומרים בין בסגנון אחר, אלא שאפשר שבדורות הראשונים היו רובם דבקים בעבודת ה' וכל אחד מהם מגמת פניו ולבו הנה שנה להודות לה' על כל פרט ופרט ממה שהנה הנה להם בכל יום כל א' פפי צחות לשונו, ואנחנו צריכים שיזכירנו חז"ל ע"ה בכל דבר של הודאה לאל יתברך שנודה לו, וסדרו לנו עניינים פדי שלא נשפח, כי אין אנחנו זהירים בכבוד ה' ואהבתו ויראתו על פנינו כל היום כמו שהיו רובם זהירים בזמנים הקודמים, ואין מזהירים לגזקרים: ולא לבד במה שהוא מן התורה אלא גם בתקנות וסיגים שתקנו הנביאים היו זהירים יותר ממנו, וכמו קריאת התורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי ובר"ח ובמועדים שהוא תיקון מרע"ה, והיו שואלים ודורשים בענייניו של יום, ואם פן היו מתקבצים בכל ימים אלו בבתי פנסיות לקרות בתורה ברבים ומסתמא שם היו מתפללים בכל יום והיו אומרים קדיש וקדושה, כי מן הדברים הצריכים עשרה הוא קריאת התורה והיו אומרים קדיש על קריאתה, ואפילו בזמן מרע"ה היו יכולים לומר יתגדל ויתקדש שמיה רבא, פלומר שם י"ה יהיה רבא בכל העולם, כי פתיב פי יד על פס ית מלחמה לה' בעמלק וגו', כי עד זמן המשים תקנים שהיה הכפא שלם והשם שלם, וכמו שאמרו על הפתוב פי בחר ה' בציון אז יהיה או"ה למושב לו, והוא האל"ף של פסא החסרה בפס ו"ה של י"ה החסר בפס י"ה, וכן הקדושה של יוצר שמקדישים המלאכים, וקדושה של תפלה שאנו מקדישים כמו המלאכים היו אומרים אותה מקדם ואפילו בימי משה, ויותר היה נאה להם לאמרה ממה שהוא נאה לנו, שהיו יודעים מפי מרע"ה נועם שיח סוד שרפי קדש שהיו משלשים לו קדושה והיו אומרים ק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, כי מה שפתיב בנביאים וכתובים רמוז בתורה כמו שכתבנו למעלה, ועד השתא גמרא גמירי לה עד דאתא ישעיה ואסמכיה אקרא, כמו שאומרים בגמרא על פיוצא בזה, ולמה תקצר לשונם מלהלל ולקדש שמו כמונו ויותר ממנו, אם אנו בני איש הראשונים הם מלאכים, והיו יודעים להתפלל יותר ממנו, וכמה הלכתא גברונתא אנו לומדים מתפלת חנה, וכל שפן מן האנשים החסידים שהיו מתפללים אז ערב ובקר וצהרים ובכל עתי צרתם, כי מסתמא בתי פנסיות היו להם בכל עיר ועיר להתקבץ בשבת ובשני ובה' לקרוא בתורה ברבים פתקנת משה רבינו, ובהם היו מתפללים ערב ובקר וצהרים, שהרי בירושלים בזמן שני היו בתי פנסיות פמנין מלאת"י, וכנגדן בתי מדרשות, וכל שפן בזמן בית ראשון שהיו יותר, וכן בכל ערי ישראל היו רבים וכמ"ש והשמותי את מקדשיכם, כי לא לבד על בהמ"ק נאמר אלא על כל בתי פנסיות אפ"ל בח"ל שהם מקדש מעט: והנכון כי בזמן היתר הפמות להקריב קרבנות נדבה, המקום שנתקדש לבמה והקריבו בו היו מתפללים שם והנה נשאר המקום שהוא מקודש והיו בונים בית הפנסת לרבים, וכשנבנה בית עולמים שנאסר הפמות היו מתפללים ג"כ באותם המקומות, והיו משלמים בשפתותם תפלות ותהלות לאל במקום הפרים והפכשים שנקרבו שם, ועכ"ז יהיה יתר שאת ומעלה בתפלות ותהלות לאל בזמן התחנה ממה שהיה קודם אפילו בזמן הגאולה ובזמן הבית, כי אז היו צריכים להתפלל

על ביאת המשיח בקץ הימין ועל תחיית המתים כמו שפיתחנו, ואחר הגאולה והתחייה לא יצטרכו לשום דבר אלא להודות לאל יתב' על מה שעבר ולהללו על ההנה, וכמו שפיתוב למעלה כי בהסרת לב האבן מבשרם והיות להם לב בשר יהיה גופם זה ודק נכון לעבודת ה', כעין יצירה ראשונה שהיה אדה"ר יציר כפיו של הקב"ה, ולכן יהיה מזונם זה ונקי קרוב למן שיירדה מן השמים, כי גם חומרי הקרקעות ישתנו לטובה ולברכה בדגן תירוש ויצהר ושאר הפירות וצמח האדמה באיכותם וזכותם, כעין צורה האנשים זכי המזג היושבים עליה, כי כל מה שאירע מן הרעות והגליות היו בסבת הנחש הוא יצר הרע מקללת אדם וחוה על טבעם ומזגם הרע, וכמו שיתקן ענין האנשים ויהפך להם הקללה לברכה פן יהפך קללת שונאמר בה וקוץ ודרדר תצמיח לה לברכה, שתצמיח פירות וצמחים זפים הראויים למזג האנשים זכי המזג שיהיו זמן התחייה וכמ"ש הכ' (יחזקאל ל"ו) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא, כי הענפים מנינים על הפירות משרב ושמש, וכמו שאמרו חז"ל אלמלא עלייא לא איתקיימו אתפליא, ולכן אמר שיתנו ענפים להגין על הפירות שיהיו זפים ונקיים ראויים לשלוח מהם מנחה ומשאת, כמ"ש ופריכם תשאו (לשון משאת) לעמי ישראל, פלומר שהם עתה עמי זפים בגופם ובנפשם כי קרבו לבוא אליו ית' ממה שהיו רחוקים ממנו במזגם וטבעם, ועתה יתקרבו בתשובה לבוא, גם ירמוז כי קרבו עצם אל עצמו לבוא בגלגול מחילות לא"י ותשובה שם הנפשות לגופיהם: פרק שנים וששים מצאנו חיות האדם נקרא במקרא שלשה שמות נפש רוח נשמה, ומפי סופרים ורוב חכמי הקבלה הן ג', וסדר מעלתן נפש רוח נשמה, ורוב מה שיכונה בו חיות האדם הוא בשם נפש, כי מצאנו בתורה לשון שם נפש יותר ממאתים פעמים, ובנביאים יותר מר"ס, ובכתובים יותר מבנביאים, ולשון שם רוח המורה על חיות האדם לא נמצא בתורה כי אם מועט, אשר בו רוח חיים ב' פעמים, ונשמת רוח חיים, אל אלהי הרוחות לכל בשר, וכל שאר לשון רוח לא נאמר אלא על הרצון וכיוצא בו או על הנבואה או על פאות העולם, וכן בנביאים וכתובים לא יעלו לעשרה פעמים מה שונאמר רוח על רוח חיות האדם, לשון נשמה לא נזכר בתורה כי אם ג' פעמים, נשמת חיים, נשמת רוח חיים, לא תחיה כל נשמה, ובנביאים וכתובים כמו כ' פעמים כל לשון נשמה: ושלשה שמות אלו נשתתפו ג"כ לחיות בעלי חיים, כמו נפש חיה שזנפר בפרשת בראשית כמה פעמים על ב"ח, וכן ומפה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש, ובנביאים לא נמצא כי אם והכלבים עזי נפש, וכל נפש חיה בסוף יחזקאל, ובכתובים יודע צדיק נפש בהמתו, וכן שם רוח נשמתו לאדם ולב"ח יחד, לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים, מפל בשר אשר בו רוח חיים, כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, ובקהלת רוח האדם ורוח הבהמה, לא נמצא שם רוח על ב"ח ביחוד כי אם פאן ורוח הבהמה, וגם זה על פי הזכיר רוח האדם קודם, ושם נשמה לא הוזכר בב"ח כי אם פעם אחת כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, וגם זה בשתוף האנשים, כי ג' פעמים שזנפר נשמה ביהושע אינו נכלל ב"ח בהם: ועל זה נאמר כי עיקר חיות וקיום האדם הוא בנפש, ושני לה הרוח, ואחריה הנשמה, ושלשתן נזכרות ביחוד על האדם, כי אפילו הנפש הזנפר בב"ח אינה נקראת נפש אלא בשתוף השם לערה נפש האדם, כי נפש הבהמה כתוב יצירתה מן היסודות התחתונים, כמ"ש ישרצו המים שרץ נפש חיה, תוצא הארץ נפש חיה, ונפש האדם כתוב בה ויפח באפיו נשמת

חיים, ויהי האדם לנפש חיה, פי נשמת האדם היא מנפחת ה' אלהים באפיו וממנה נהייתה באדם לנפש חיה, פלומר נפש שיש בה חיות מלמעלה לא פנפש הב"ח שהיא מלמטה בארץ, וכמו שתרגם אוניקלוס לרוח ממללא, ונפש חיה של ב"ח תרגם נפש חיתא, וירמוז ג"כ פי הנפש היא הזוכה לתחייה כמו שנבאר בעז"ה: וכן החיים והמות הם דברים בנפש יותר מברוח ונשמה, כמו שפתוב וחייה נפשי בגללה, להחיות את נפשי, בצאת נפשה כי מתה, לא נכנו נפש, המבקשים את נפשה, נפש תחת נפש, ונכרתה הנפש והיא כמה פעמים, כפר נפשו, לנפש לא יטמא, על כל נפשות מת, כל טמא נפש, פי יפה כל נפש, כל הורג נפש אדם, והרבה פיוצא בזה בתורה נביאים וכתובים מייחס הפתוב החיים והמות לנפש, וכן ברוח בשמשון ותשב רוחו ויחי, ובאיש מצרי שמצא שאול ותשב רוחו אליו, רוחו ונשמתו אליו יאסוף, תצא רוחו ישוב לאדמתו, והרוח תשוב אל האלהים, ובעצמות יחזקאל כמה פעמים תחיה ברוח, וכן בנשמה נשמת רוח חיים באפיו מפל אשר בחרבה מתו, לא תחיה כל נשמה, כל הנשמה החרים, ביהושע, לא נותר כל נשמה, לא תשאירו כל נשמה.

ובמלכים לא השאיר כל נשמה לירבעם, עד אשר לא נותר בו נשמה בבו הצרפית, באיוב ונשמתו אליו יאסף ונשמה לא נשארה בי בדינאל, ואינו נמצא לשון הפאה והריגה פי אם בנפש, שהחיות תלוי בה, כמו חיות של ב"ח שהוא תלוי בנפש שלהם, פי רוח אין בהם וגם לא נשמה, ומה שהוזכר בהם רוח ונשמה הוא בשתוף האדם כמו שהבאתי למעלה, ורוח שהוזכר על הבהמה לבדה כבר פירש והבדיל בין רוח האדם שאמר בה העולה היא למעלה וברוח הבהמה אמר הינרדת היא למטה לארץ, כמו שפתוב ביצירה בנפש חיה תוצא הארץ נפש חיה, וגם כל לשון נפש שגזפר בב"ח הוא סמוך ליצירת נפש הב"ח, שפתוב בהן ישרצו המים שרץ נפש חיה, ותוצא הארץ נפש חיה, וכל לשון נפש הנזכר באדם הוא סמוך לנפש חיה האמור באדם שנמשך מהפחת ה' אלהים באפו של אדם הראשון נשמת רוח חיים.

הכלל פי עיקר חיות האדם בנפש העולה למעלה מנפש הבהמה, ומותר האדם מן הבהמה ג"כ רוח ונשמה אשר אינם בכלל הב"ח, ולהיות הנפש עיקר בגוף האדם יותר מרוח ונשמה, נתייחס האדם בחייו בשם נפש, כמ"ש הנפש אשר עשו בחרן, כל נפש בניו ובנותיו, שש עשרה נפש, כל נפש י"ד כל נפש שבעה, כל נפש ששים ושש, שבעים נפש, במקסת נפשות, מספר נפשותיכם, וברוב מקומות אלו מזכיר נפש לכלול אנשים ונשים כמו שפתוב כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש, ובכלל השבעים נפש יש נקבות ג"כ, וגם פי בענין י"ד ושבעה אין בכללם נשים, הזכיר בהם נפש כמו שהזכיר באחרים, ובנשי מדין פתוב נפש כמה פעמים: וכן להיות הנפש עיקר בחיות האדם ויש לה מעלה רבה על נפש הבהמה, נתייחס אליה עשיית המצות ואזהרות ועונשן ושכרון, כמו שפתוב בכל לבבך ובכל נפשך, בכל לבבכם ובכל נפשכם, כמה פעמים בתורה ובנביאים וכתובים, ובאזהרות נפש פי תחטא, נפש פי תמעול, כל נפש אשר תאכל וגו', אל תשקצו את נפשותיכם, ובעונש העובר פתוב כמה פעמים ונכרתה הנפש ההיא, והאבדתי את הנפש ההיא, הפרת תפרת הנפש וגו' וכיוצא באלו, ומכלל עונש הלאו אתה שומע שפר הן שהיא עשיית המצות, וכתוב ג"כ (ש"א כ"ה) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים וגו' (תהלים כ"ה) נפשו בטוב תלין, (שם ל"ד) בה' תתהלל נפשי, (שם קט"ז) שובי

נפשי למנוחייכי, (ישעיה נ"ה) ותתענג בדשן נפשכם וכינצא באלו, ולא לבד בעשיית מצות המעשיות נצטוית הנפש אלא גם במצות שכליות אהבת ה' בכל לב ובכל נפש, בה חסיה נפשי, והתפלה היא מיוחדת לנפש פדכתוב ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, ברכי נפשי את ה' פמה פעמים, הללי נפשי את ה', נפשי להודות את שמך, וברוח לא נמצא בו תפלה כי אם בהיותו במערה תפלה וגו' אשפוך לפניו שחי וגו' בהתעטף עלי רוחי, ובנשמה לא נמצא בכל המקרא אלא כל הנשמה תהלל יה הללויה, וג' חלקי התפלה שהם סידור שבח ושאלת צרכיו ונתינת הודאה הנכללים בתפלה, ושאלת צרכיו היא המיוחדת לנפש וסידור שבח והילול מיוחד לנשמה, פדכתוב כל הנשמה תהלל יה הללויה, ונתינת הודאה ברוח פדכתוב (ישעיה כ"ו) אף רוחי בקרבי אשחרך: ובהיות המצות והאזהרות ושכרם ועונשם עיקרם בנפש, אם פן התחיה עיקרה היא על הנפש, כמו שפתוב נפש חיה בפעם הראשון שנזכרה הנפש, להורות שהיא עתידה להיות חיה בסוף לזמן התחיה, ואמרו חכמינו ז"ל מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר הכרת תפלת הנפש שהיא עונה בה, הכרת תפלת בעוה"ז עונה בה לאימת לאו לעוה"ב, הנה שלסבת כי הנפש עונה בה שלא חזר בתשובה בהיותו בחיים אינה זוכה לתחיית המתים בימי הישועה, ואם חזר בתשובה אפילו היה מעון פרת החמור תזכה לתחיה, וכן מצאנו בתחיית בן הצרפית על ידי אליהו שקרא אל ה' ואמר תשב נא נפש היגד הנה על קרבו וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש היגד על קרבו ויחי, וישלם אליהו לאשה טובה מדה פנגד מדה, שהיא כלפלה אותו להחיות את נפשו וכמו שאמר לו האל ית' הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלפלה והוא החיה את בנה, ובכלל הכלכול היה כל מה שהיה צריך לתיקון המאכל שלחן מטה פסא ומנורה בעליה אשר ישב שם, כי מקודם היה מצטער אליהו בנחל פדי שיהיה בצער בשכבו ובקומו בלי פר וקסת, ותיקון המאכל אפשר שהעורבים היו מביאים אותו מתוקן כמו שהלחם היה אפוי הבשר היתה ג"כ צלי או מבושל, וכמו שאמרו חז"ל כי משלחן אחאב היו מביאים לו, לא אמרו מבית אחאב אלא משלחנו פלומר מבושל או צלוי, כי לא היה לו שם בית תבשיל לבשל כי גם פלי לשתות מים לא היה לו כמו שדייק הכתוב ומן הנחל ישטה, פלומר מן הנחל עצמו בלי שום פלי, ועל פן אמר לכלכלה על כל הדברים שהיה צריך, וכשבא אל פתח העיר ראה אשה והפיר במלבושיה ובמה שהיתה מקוששת עצים כי היתה אלמנה, ורצה לנסות אם היתה זאת האלמנה אותה שנאמר עליה שנצטוית לכלכלו, ולכן אמר לזאת קחי נא לי מעט מים כי היה צמא על שהנחל נתיבש, ואמר בכלי על שעד עתה לא היה שותה בכלי אלא בידיו או שהיה מלקק בלשונו פשלים מאות אנשים של גדעון, וכשראה שהיתה הולכת, חשב כי זאת היא האשה האלמנה כי הראה פועל נדיבות שהלכה לקחת מים יותר מרבקה בענין זה, שרבקה שהיתה על העין ממש, ולכן אמר אליעזר והנה הנצרה אשר אנמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שמה וגם גמליה אשקה היא האשה וגו', כ"א הוא היה אומר לה הטי נא כדך ואשתה והיתה משקה אותו ולא לגמליו לא היתה בזה שום הוראה שהיתה בת גומלת חסדים, מפני שהיתה על העין והיה נקל להשקותו, אבל זאת האשה שלא הוזכר שהיתה על העין והיתה הולכת להביא לו מים היתה הוראה שהיתה גומלת חסדים וידע כי היא האשה שנאמר לו, ולכן אמר לה וקחי נא לי פת לחם בידך, והיא ג"כ הרגישה כי על ידי זה האיש תתפרנס היא ובנה, ואמרה חי ה' אליה אם יש לי

מעוג וגו' נאכלנוהו ומתנו, כי פוננתה לומר לו שישגיח בעדה ובעד בנה כי לא היה להם כ"א מלא כף קמח ומעט שמן וגו' נאכלנוהו ומתנו, לומר פשנאכל, אותו אין לנו תקנה על לחם אחר אלא שנמות, או שהפליגה להמעט בכף קמח שהוא שאפילו שיאכלו אותו היא ובנה לא היה בו ספוק להיותם חיים ונזונים בו שעה אחת בלי מאכל אחר אלא אחר אכילתם אותו מיד יהיו מתים, ונהו הציווי שאמר האל יתברך הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלה, שנתן בלבה שתשיב אמריה לו כמושהשיבה, ועל זה השיב לה אליהו אל תיראי וגו', שנתאמת כי זאת היא האשה אשר הונחם ה' לכלכלו והיא ובנה יתפלכלו עמו, ולכן אמר לה אף עשי לי משם עוגה קטנה בראשונה, ומפני שנתנה שיעור לקמח שאמרה מלא כף קמח ואין הברכה שורה על דבר המדוד, לזה אמר לה עשי לי משם עוגה קטנה ולא יהיה נודע שיעור המותר ממלא הכף ואז תחול בו הברכה שתעשי לה ולבנה, כי היא אמרה כי לא יספיק לה ולבנה אלא שימותו מיד אחר האכילה, ועתה בדיבור הנביא יספיק לשלשתם ליום אחד לפחות וזאת היא ברכה אחת, וכדי שיספיק לימים אמר כי כה אמר ה' אלהי ישראל כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר עד יום תת ה' גשם וגו', והיכן אמר זה האל ית' כמו שאמר לו הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלה, וראה שהקרה השם לפניו אשה אלמנה זו שאמרה לו כי לא היה לה אלא כד הקמח ההוא נאכלנוהו ומתנו, ונדע כי על זאת אמר שתכלכל אותו בכד הקמח ההוא.

ואמר על כד הקמח לא תכלה לומר שיתמעט ממה שהיה מלא כף, אבל לא תכלה בכל יום שיקחו ממנו ישאר קצת ממלא כף שהיה בכד, ובשמן אמר לא תחסר שגראה שלא יחסר משיעור המועט שהיה בצפחת, כי גם שיקחו ממנו בכל יום לעולם לא יחסר ממה שהוא עתה, והסבה היא כי במלא כף הקמח שהיה בו שיעור קודם גם כי אח"כ נשאר כל השיעור בעשיית עוגה קטנה לו, אפילו הכי יחסר מן השיעור של מלא כף אבל לא תכלה, ובשמן שאותו המועט לא היה משוער מקודם לא יחסר ממנו כלל אלא ישאר בו כל מה שהיה בצפחת, גם שיתפקו ממנו בכל יום, ונאמר ותלך ותעשה כדבר אליהו עוגה קטנה לו ביום ההוא ואח"כ לא היה קפידא אפילו שתעשה לה בראשונה, ולזה פתוב ותאכל היא קודם והוא אח"כ ובייתה ימים הבאים, ואמר כד הקמח לא תלתה ואמר כדבר ה' ולא אמר כדבר אליהו, מפני שה' אמר לאליהו הנה צויתי שם אשה אלמנה וגו' כמ"ש למעלה.

ויהי אחרי הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית, עד עתה לא נקראת בעלת הבית שהיתה הולכת כל היום לבקש מחיה ופרנסה לה ולבנה, עתה שכד הקמח לא תלתה וגו' היתה בעלת הבית כל כבודה בת מלך פנימה, והיה חליו חזק מאד וכו' ועלה בדעתה כי אולי מצד המאכל של כד הקמח שהיה שלא בדרך הטבע חלה בנה חולי זה החזק, או שחשבה כי בדרך חכמה עשה זה ועל זה היה מזיק לו, וכמו שהיו.

מהרהרים קצת מישראל והיו אומרים על המן לחם הקלוקל על זה אמרה לאליהו מה לי ולך איש האלהים כלומר מה זה שאמרת לי והוצאת לי ולך ולבנה תעשי וגו' שתשבת אליה פמוה אני ובני בריאים כל זמן הנס של כד הקמח ונראה שבאת אלי להזכיר את עוני, כי על חסד ברכה זו שעשה האל ית' נתמעטו זכיותי ונזכר עוני שימות בני ויהי הוא פאילו אתה המתה אותו, ואמר לה תני לי את בנה, לא אמר הבני את בנה אלא תנהו

לי פלומר הוא בני ויהיה במדרגתי, פמו שאמרו ז"ל שיהיה זה יונה בן אמתי פי זכה להיות נביא על שזרר עליו אליהו ג' פעמים עד ששבה נפשו אליו, ואמר תשוב נא נפש הילד ולא תחיה את הילד, פי אע"פ שיהיה מת פינן שלא עברו עליו כ"ד שעות מזמן שמת עדיין נפשו לא עלתה למעלה אלא שיהיה מסתופפת על הגוף והיה קרוב להשיבה אליו, ולכן אמר תשוב נא נפש הילד על קרבו, פלומר היא חוץ ממנו אלא שהיא קרובה ומסתופפת עליו תשוב נא בתוכו ובקרבו, וישמע אלהים בקול אליהו ותשוב, מפני שאמר ב' פעמים על אליהו שקרא אל ה' אמר ששמע אלהים בקול אליהו במה שקרא לו על תשוב נא נפש הילד ונרצה לו לא על מה שקרא אל ה' קודם ואמר הגם על האלמנה הרעות להמית את בנה, שהיה נחשב לו דיבור זה פאשם ולא דקדק עמו ה' פי על מה שנצטער בצער האשה דיבר ואמר לה ראי חי בנה, לא אמר לה ראי חיה בנה אלא חי בנה פלומר חי היה והיה כמו מתעלף פינן שעדיין נפשו היתה מסתופפת עליו וקרובה לשוב אליו כמ"ש ומפני שהיא נסתפקה קצת בענין ברפת הפד והצפחת עתה שראה ענין תחיית בנה ותאמתה בדעתה פי גם ברפת הפד והצפחת היה מאת השם, ולכן אמר עתה זה ידעתי פלומר מזה שעשית עתה להחיות הבן, פי איש אלהים אתה ודבר ה' שדברת על הפד והצפחת שנתכלכלתי על ידם בפיה אמת.

הכלל פי המיתה והתחייה היא לנפש: וכן מציינו בטומאת פהנים על מה שאה"כ לנפש לא יטמא בעמיו ועל כל נפשות מת לא יבא, שלא אמר לאיש מת לא יטמא, ואמר בנזיר על נפש מת לא יבא, ובמקום אחר אמר הפתוב פי יפה כל נפש אדם לא אמר פי יפה אדם, נראה פי כמו שיש נפש לאדם בחייו יש לו לאחר מיתה, והוא השארת הנפש.

וגם על שהנפש עתידה לחזור אל גוף המת, ומכאן רמז לתחיית המתים מן התורה והוא לנפש כמו שנזכר, וכפי פשטי הפתובים ודברי חז"ל והסברא נפש האדם אחת היא, וכמו שכתוב חי ה' אשר עשה לנו את הנפש הזאת בצדקהו, אלא שנקראת גם בשם רוח ונשמה רוח על דרך (תהלים ק"ד) עושה מלאכיו רוחות, (ש"ב כג) רוח ה' דבר פי, ונשמה ע"ש (איוב לב) ונשמת שדי תבינם, להורות פי נפש האדם היא אצולה מלמעלה, וארז"ל ה' שמות נקראו לה רוח נפש נשמה חיה יחידה, נראה פי הנפש אחת היא, אבל חכמי הקבלה השיגו פי מלבד הנפש יש רוח בפני עצמו ונשמה בפני עצמה, וגם פי השגת יד כל חכמי לב קצרה במהות הנפש וכל שכן ברוח ונשמה שלא הוספם בפי כל מציאותם באדם, עם כל זה נאמר פי הדרך הנכון להסביר מציאותם, הוא, פי כמו שהנפש הבאה מלמעלה אם יחטא איש תתעבה הנפש ותתעפר מזכותה, פן אם יזכה בחכמה ויראת חטא תתדקדק ותזכר ותזהיר יותר ממה שיהיה קודם, ובהגיע זכונן וזוהר זה למדרגה פפלים ויותר ממה שיהיה קודם, אז יחול על זכונן הזוהר שהוא שם רוח, ובהזדככה יותר ויותר ממה שנזכר יחול על זכונן וזוהר שהוא שם נשמה, דמיון נר של שענה דק בראשו והולך ומתעבה, פי אורו בחחילתו לא פאורו באמצעיתו ואורו באמצעיתו לא פאורו בסופו, פי כל עוד שהולך ודולק מאיר יותר מצד עובי הפתילה והשענה, פן הנפש היא מתעלה ומזהרת בלימוד התורה ובקיום מצוותיה, והרוח נקנה בקיום המצוות אחר שהורגל וקיבל עליו לקיים עוד כשיבואו לידו, והנשמה נקנית אחר זה בלימוד התורה בהשיגו להיותו לומד ומלמד ודורש משפט ומקיר צדק וכיוצא בזה: ולדרך פשטי הפתובים ודברי חז"ל והסברא, פי נפש האדם אחת היא אלא שהיא חלוקה פפי פענולותיה

בגוף האדם, א"כ המיתה והתחייה אינם אלא בנפש וכמ"ש למעלה, וכמו שמונח בתורה
בנביאים וכתובים להזכיר הנפש כמו ת"ש פ'עמים רובם בענין חיות האדם ומיתתו
וצרותיו וטובותיו והיות לה דבקות באל ית' לברכו ולהללו, הכל מיוחס לנפש ולא לרוח
ונשמה אלא שנקראת הנפש במקומות מועטים רוח או נשמה כמ"ש למעלה, ועצמות
האדם היא בנפשו, וכמו שזנפר נפש בשם ית' בירמיה ועמוס, נשבע ה' צבאות בנפשו,
נשבע ה' בנפשו, ותרגם יונתן במימריה, ורד"ק פירש בעצמו כמו בי נשבעתי, ורש"י
פירש מדעת וכוננה, הכלל כי היא עצמות ומהות האדם ולה נאה להזכיר התחייה כמ"ש
בתחית בן הצרפתי: ומה שפתוב בתחיית מתי יחזקאל הנני מביא בכם רוח וחייתם,
וכמה פ'עמים נזכר שם בהם רוח ונכרתה הנפש וזכרונה מפיו בתחייה זו, נאמר כי רבי
אליעזר ורבי יהושע שאמרו עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו, הזכיר בהם רוח כי
לא חזר הנפש אל גופם, אלא לפי שעה חיו ברוח שבא מארבע רוחות ונפחה בהם והיה
בהם רוח חיוני לעמוד על רגליהם ולומר שירה לבד, ומיד חזרו לעפרם שלא היה כבוד
לנפש שתשוב אל הגוף לפי שעה, וכמו שזנפר באיש שהיו קוברים אותו וראו הגדוד
והשליכוהו בקבר אלישע וחייה וקם על רגליו, וארז"ל ולביתו לא הלך כי לא הזכיר
ששבה נפשו אליו לפי שעה אלא שזכנס בו רוח חיוני לפי שעה, ולרבי אליעזר בנו של
רבי יוסי הגלילי שאמר שעלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים, ורבי יהודה בן בתירא
שאמר אני מבני בניהם ואלו תפילין שהניח לי אבי אבא, נאמר כי מחלוקתם היה על כי
חיו בח"ל, ואין תחייה אלא בארץ ישראל, ולכן אמר רבי אליעזר כי מיד מתו כי לא היה
להם חיות בח"ל, ור"א בר"י מודה שאין תחיית המתים בח"ל ואין תחייה אלא בא"י,
ולכן אמר כי מיד עלו לא"י שאל"כ היו מתים, ומה שחיו בחוזה לארץ היה מפני שלא
היו יכולים להתגלגל העצמות משם לארץ ישראל דרך הרים וגבעות לעין כל, כי
העצמות היו מפורזות בבקעה כמ"ש והיא מלאה עצמות, שהיו בלי קבורה כמו שפתוב
ופחי בהרוגים האלה, ואמרו חז"ל שהיו מבני אפרים שמונו את הקץ וטעו ונהרגו אנשי
גת, וכמ"ש בדברי הימים, ואותם שנקברו ח"ל ועתידים לחיות אין להם תחייה אלא
בא"י שילכו דרך גלגול מחילות שיעשו להם, כי מה שפתוב אח"כ הנני פותח את
קברותיכם הוא לעתיד כמו שפירשו המפרשים ז"ל, ומפני שחיו בחוזה לארץ לא היתה
תחייה זו ראויה להתקיים ימים ושנים, ועל זה אמר רבי אליעזר ברבי יוסי שהוצרכו
לעלות אל א"י, כדי שיהיה להם איזה חיות, ועכ"ז לא התמיד אלא שהוצרכו מיד לישא
נשים ולהוליד בנים כדי שלא תהיה תקומתם למפלת מיתה מיד עד שיפרו, אבל מיד
תוף זמן מועט מתו כי לא היתה תחייתם שלימה, ולכן לא הזכיר בתחייתם נפש אלא
רוח שהוא כמו רוח חיוני לבד, שאל"כ למה הזכיר שזשאו נשים וכו' היה מספיק שאמר
שעלו לא"י וחייו, אלא פוננת הענין הוא שלא חיו אלא בכדי שיולידו, וגם רבי יהודה בן
בתירא אמר שהיה מבני בניהם, כי גם שהם מתו מיד בניהם קמו תחתם, וכן יורה מה
שאמרו שם שמואל ורבי ירמיה ורבי יצחק בן נפחא שהיו אנשים אלו חטאים בנפשותם
שלא היו מאמינים בתחייה קודם מותם, או שלא היה להם לחלוחית של מצנה או שחפאו
את ההיכל כולו שקצים וכו', שזנראה שלא היו ראויים לחיות אלא כדי להורות לכל
ישראל שהיו בגלות שהיו אומרים אבדה תקוננו, שהיו בטוחים שחיו כמו שחיו אלו
שמתו זה כמה שנים, ומפני שלא היו ראויים חזרו לעפרם כמו שזנפר, אבל התחייה

הַעֲתִידָה תִּהְיֶה שְׁלִימָה בְּשִׁלְיֹמוֹת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר נִשְׁלְמָה בְּעוֹלָם הַזֶּה: פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה וְשִׁשִּׁים
יֵשׁ לְשֵׁאוֹל בְּעֵנָן הַקְּרִבּוֹת תְּמִידִים וּמוֹסְפִים הַכְּתוּבִים בְּפִרְשַׁת פִּינְחָס כְּמָה שְׁאֵלוֹת.

אָחַד, הַתְּמִידִים בְּכָל יוֹם כְּבֹשׁ בְּבִקְרָה וְכָבֵשׁ בְּעֶרְבַּ וְהַמוֹסְפִים כֹּלְמִם בְּבִקְרָה בְּבֵת אַחַת. ב',
תְּמִידִים בְּבִקְרָה אָחַד וּמוֹסְפִים בְּשַׁבַּת וְשְׁנַיִם תּוֹסֶפֶת גְּדוֹל מִן הָעֵינָקָר.

ג', מוֹסֵף שַׁבַּת ב' כְּבֹשִׁים וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ ב' פָּרִים וְאֵיל אָחַד וּזו' כְּבֹשִׁים וְשִׁעִיר חֲטָאת אָחַד.
ד', מוֹסֵף שַׁבַּת ב' כְּבֹשִׁים וּמוֹסֵף רֹאשׁ חֹדֶשׁ וּפְסַח וְעֶזְרַת שְׁוִים, וְלָמָּה לֹא נִתּוֹסְפוּ מוֹסְפֵי
יוֹם טוֹב שֶׁהֵם אֲסוּרִים בְּכָל מְלֶאכֶת עֲבוּדָה עַל מוֹסְפֵי ר"ח ר"ה וּכְפּוֹר.

ה' וְשְׁמִינֵי חֹג עֶזְרַת לְמָה נִגְרַע פֶּר אָחַד מִמוֹסְפֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ. ו' בְּסוֹכּוֹת אֵילִים וְשְׁנַיִם
וְרִבּוּי פָּרִים וּמִתְמַעֲטִים וְהוֹלְכִים מִיּוֹם אֶל יוֹם לז' בְּיוֹם אַחֲרוֹן, ז' לְמָה בְּשַׁבַּת לֹא יֵשׁ
שִׁעִיר חֲטָאת כְּמוֹ בְּר"ח וּבְכָל הַמוֹעֲדִים: וְאֲשִׁיב פִּי גַם שֶׁבְּקִרְבָּנוֹת בְּכִלְיוֹתָם וּפְרִטָן
וְאֵיכּוֹתָן יֵשׁ בָּהֶם סוּד ע"ד הַנִּסְתָּר מִמֶּנּוּ, גַּם לְפִי הַשֶּׁכֶל יִחְוִיב לְתַת אִיזָה טַעַם, אַחַר
שֶׁהַסְּפִיקוֹת לְפִי הַשֶּׁכֶל בְּכִמוֹ אֵלּוּ הַשְּׁאֵלוֹת לֹא יִתְכַּן לְהַגִּיחַ סְפִיקוֹת גְּלוּיִים לְדַבְּרִים
נִסְתָּרִים, כִּי תוֹרַתְנוֹ הַקְּדוּשָׁה הִיא תְּמִימָה ע"ד הַנִּסְתָּר וְע"ד הַשֶּׁכֶל כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב תּוֹרַת ה'
תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ שֶׁהִיא מִיִּשְׁרָת אֶת נֶפֶשׁ וְשֶׁכֶל הָאָדָם בְּתַת טַעַם גַּם בְּדַרְךָ הַשֶּׁכֶל
לְסְפִיקוֹת הַנוֹפְלִים בָּהֶם: וְלִכֵּן אוֹמֵר כִּי תְּפִלוֹת בְּמָקוֹם תְּמִידִים תִּקְנוּם, וְכִמוֹ כֵּן מוֹסְפֵי
הַתְּפִלוֹת בְּמָקוֹם מוֹסְפֵי הַקְּרִבּוֹת וְזִמְנָם שְׁנֵה בְּתְּפִלוֹת וּבְקִרְבָּנוֹת, וְכֵן טַעַמָּם שְׁנֵה כִּי
כְּוֹנֵת הַקְּרִבּוֹן לְהִתְקַרֵּב אֶל הָאֱלֹהִים, וְלְהוֹרוֹת כִּי אֵין שְׁלִיט בְּעוֹלָם כִּי אִם הוּא, וְעֵנָן
הַתְּקַרְבוֹתוֹ אֶל הָאֱלֹהִים הוּא בְּהִיוֹתוֹ מְפִיר כִּי הוּא בְּרָא הָעוֹלָם וְהוּא אֲדוֹן עָלָיו וּמְקַרֵּב
לְפָנָיו מְוַבְחָר הַב"ח שֶׁבְּרָא הוּא בְּעוֹלָם, כִּי מִמֶּנּוּ הִפֵּל וּמִיָּדוֹ אָנוּ נוֹתְנִים לוֹ כְּדֵי שְׁנֵהֲנֶה
רְאוּיִים שִׁיגְמוֹל הוּא עִמָּנוּ חֶסֶד, שְׁנֵהֲנֶה קְרוֹבִים אֵלָיו שִׁישְׁגִּיחַ עָלֵינוּ לְטוֹבָה וְיִשְׁלִים כֹּל
צָרְכֵינוּ, כִּי כְּמוֹ דוֹרוֹן אָחַד שְׁנוֹתָן הָעֶבֶד לְמִלְךָ זוֹכֵה בּוֹ מִן הַמֶּלֶךְ ק' פְּעָמִים יוֹתֵר מִמָּה
שֶׁשְׁנֵה הַדוֹרוֹן, כֵּן הַקְּרִבּוֹן שֶׁאֲנַחְנוּ מְקַרֵּבִים לְפָנָיו ה' חֲטָאת בַּת דִּנְקָא שֶׁהִיא מְעַה אַחַת
מְכַפֶּרֶת עַל שׁוֹגֵג שֶׁל פֶּרֶת, כ"ש כְּשֶׁהוּא מְקַרֵּב עוֹלָה בֶּן שְׁנֵה עַל הַרְהוּר הַלֵּב לְבַד דָּרָךְ
נִדְבָה שֶׁמְעַלָּה עָלָיו הָאֵל ית' כְּאֵילוֹ הַקְּרִיב עֲצָמוֹ לְכַבּוֹדוֹ, וְכֵן הַתְּפִלָּה לְאֵל ית' הִיא עַל
כְּוֹנֵה זוֹ, לְהוֹרוֹת כִּי אֵין בְּעוֹלָם מִי שִׁיּוּכַל לְהַסְפִּיק צָרְכֵי הָאָדָם וְהַצִּלְתוֹ מִמְּקַרִּים הַהוּיִים
כִּי אִם הוּא ית', וּבְזֶה מִתְקַרֵּב בְּתְּפִלוֹתוֹ אֶל הָאֱלֹהִים שֶׁהוּא מְמַשְׁרְתֵּנוּ וּמִן הַקְּרוֹבִים אֵלָיו:
וְעַל כֵּן הִיָּה זְמַן הַקְּרִבַּת הַקְּרִבּוֹת הַתְּמִידִים וְהַמוֹסְפִים וְזִמְנֵן הַתְּפִלוֹת שְׁוִים בְּקָר וְצִהָרִים
בְּפָנוֹת הַשָּׁמַשׁ לְמִזְרַח וּלְמַעְרָב, כִּי בְּשִׁנּוּי הַזְּמַנִּים יִתְהוּוּ מִיְּקַרֵּי הָעוֹלָם וּפְגָעָיו, לִכֵּן אָנוּ
צָרִיכִים לְהַקְדִּים לְאֵל ית' קְרִבּוֹן אוֹ תְּפִלָּה שִׁישְׁגִּיחַ מֵהֶם, וְכִמוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ מִתְּפִלְלִים בְּכָל
יוֹם בְּבִקְרָה שֶׁמְצִילָנוּ סִיּוֹם וּבְכָל יוֹם וְיוֹם וְכו', וְכִמוֹ שֶׁאֲמָרוּ עַל הַתְּמִידִי צִדֵּק יִלִּין בָּהֶם
מְעוֹלָם לֹא לָן אָדָם בִּירוּשָׁלַיִם וּבִידוֹ עוֹן וְכו': וְעַם כָּל זֶה יֵשׁ כְּמָה הַבְּדִלִים בֵּין הַקְּרִבּוֹת
וּבֵין הַתְּפִלוֹת, הַקְּרִבּוֹת בְּמָקוֹם מִיּוֹחַד וְהַתְּפִלוֹת בְּכָל מָקוֹם, הַקְּרִבּוֹת יֵשׁ בָּהֶם חֲסָרוֹן
כִּיס, הַקְּרִבּוֹת ע"י פְּהִנָּים, הַקְּרִבּוֹת בְּפָנָיו הַבֵּית, הַקְּרִבּוֹת בְּמַעֲשֵׂה, הַקְּרִבּוֹת מִמִּינִים
שְׁוִים מִב"ח וּמִינֵי צְמָחִים וְסָמִים, וְהַתְּפִלוֹת הַכֹּל בְּדִבּוּר, הַקְּרִבּוֹת שְׁמוֹת מְוַחֲלָקִים
לְעוֹלָה לְמַנְחָה לְחֲטָאת וּלְאֲשָׁם וּלְמִילּוּאִים וּלְזִבַּח הַשְּׁלָמִים וּבְכִלְמֵם תּוֹדָה, וְהַתְּפִלוֹת הַכֹּל
שֵׁם תְּפִלָּה, עֲמִידָה מוֹסֵף נְעִילָה שֶׁהֵם כְּנֶגֶד תְּמִידִים וּמוֹסְפִים, וְרוּב אֵלּוּ הַהַבְּדִלִים הֵם
מְעַלָּה בְּתְּפִלָּה שֶׁהִיא נִשְׁמַעַת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וּבְלִי חֲסָרוֹן כִּיס וּבְלִי מַעֲשֵׂה וּבְלִי

אֲמַצְעִי, וְלִכּוֹן אָמַר הַמְשׁוֹרֵר ע"ה (תהלים נ"א) ה' שְׁפַתִי תִפְתַּח וּגּוֹ' כִּי לֹא תִחַפְּזֵנִי זָבַח
וְאֶתְנֶנָּה וּגּוֹ' הִזְיָה לוֹ לֹמַר ה' שְׁפַתִי יִשְׁבַּחְוָהּ וּפִי יִגִּיד תְּהַלְתָּהּ, וְאִם רָצָה לֹמַר כִּי פִתַּח
שְׁפַתִּי יִהְיֶה שְׁפִיו יִגִּיד תְּהַלְתּוֹ הִזְיָה לוֹ לֹמַר ה' שְׁפַתִי אֶפְתַּח וּפִי יִגִּיד וּגּוֹ', וְנִרְאָה כִּי
הַפְּנוּנָה הַיָּא עַל כִּי אֵין אָדָם רִשְׁאֵי כְּשִׁיקוּם מִמִּטְתּוֹ לְדַבֵּר שׁוּם דְּבָר שֶׁל חוּל עַד שְׁיִקְדִים
בְּהִלּוּל הָאֵל יִתְב', וְכִמוֹ שְׁאָמְרוּ חַו"ל כִּד מִיְתַעַר מִשְׁנֵתִיָּה לִימָא אֱלֹהֵי נְשָׁמָה וְכוּ', וְכִמוֹ
שֶׁהוּא אֶסוּר לַעֲשׂוֹת שׁוּם מְלָאכָה אוֹ צְנוּרָה חוּל אֶפְיָלוֹ הַשְּׁכָמָה לְבֵית חֲבִירוֹ קוֹנְדָם תְּפִלָּה,
וּמִפְּנֵי שְׁהַרְגָל לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם עַל הָרֹב הֵם דְּבָרֵי חוּלִין לְכֹן מַחְלָה פְּנֵי אֵל שֶׁהוּא יִתְב'
יִפְתַּח שְׁפַתִּי כְּדִי שְׁיִהְיֶה מוֹכֵן בְּפִתְחוֹ לְדַבֵּר בְּשְׁפַתִּי שְׁפִיו יִגִּיד תְּהַלְתּוֹ, שְׁאִם הוּא יִפְתַּח
שְׁפַתִּי מֵאֲלִיו יוֹתֵר קְרוֹב יִהְיֶה לְדַבֵּר בְּסֵ דְבָרֵי חוּל מִדְּבָרֵי קוֹדֶשׁ: עוֹד נֹאמַר כִּי אֵין אָדָם
רִשְׁאֵי לְהַרְבוֹת בְּהִלּוּלֵי הָאֵל יִת' וְכִמוֹ שְׁאָמַר לְהַהוּא דְנִחִית קַמִּי דְרַב חִינְנָא וְכוּ'
סִימְתִינְהוּ לְכוּלְהוּ שְׁבַחְיָה דְמָרָה, וְע"כ אָמַר ה' שְׁפַתִי תִפְתַּח אֶתְהַ תִּפְתַּח שְׁפַתִּי לְשִׁאגִיד
בְּפִי תְהַלְתָּהּ וְלֹא אֲנֹמַר אֱלָא מַה שְׁתִּשִּׁים בְּפִי, כִּי בְּזַבְחִים כָּלֵל לֹא תִחַפְּזֵנִי אֶפְיָלוֹ זָבַח אֶחָד
וְעוֹלָה אַחַת לֹא תִרְצָה, וְהַסְבָּה כִּי אֵינְהָ רוּצָה שְׁיִתְנוּ לָהּ דְּבָר שְׁיִשׁ בּוֹ חֶסְרוֹן כִּיס כִּי מִמָּה
הַכֵּל וּגּוֹ', וְהַזָּבַח שְׁאֶתְהָ רוּצָה הוּא רוּחַ נְשִׁבְרָה שֶׁהוּא כְּזוֹבַח עֲצָמוֹ, וְהַעוֹלָה שֶׁהִיא בָּאָה
עַל מַחְשְׁבוֹת הַעוֹלוֹת עַל הַלֵּב מִצַּד הַיָּצָר אֵינְהָ רוּצָה אֱלָא לֵב הַנְּשַׁבֵּר וְנִדְכָה, וְזֶהוּ בְּזַבְחִים
וְעוֹלוֹת שְׁאֵינָם בָּאִים עַל חֶטָּא בְּפוּעֵל, אֲבָל כְּשִׁחוּטָא הָאָדָם הַטִּיב הָאֵל יִתְבָּרַךְ עִמּוֹ
שְׁיִתְפַּכֵּר בְּקִרְבֵּן חֲטָאת אוֹ אֲשָׁם, וְאֵינּוּ רוּצָה לְהַטְרִיחַ לְאָדָם עוֹד בְּזָבַח וְעוֹלָה, וְכִשְׁיִיטִיב
ה' בְּרִצּוֹנוֹ אֶת צִיּוֹן כְּלוֹ' אֶפְיָלוֹ שְׁלֹא יִהְיוּ רְאוּיִים יִשְׂרָאֵל כְּשִׁיגִיעַ זְמַן הַגָּאֻלָּה שְׁיִיטִיב ה'
אֶת צִיּוֹן בְּרִצּוֹנוֹ וַיִּבְנוּ חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם אַז יִהְיֶה בְּהִיפּוֹ שְׁלֹא יִבִּיאוּ חֲטָאוֹת נְאֻשְׁמוֹת אֱלָא
יִחַפְּזֵנִי בְּזַבְחֵי צֶדֶק בְּלֹא חֶטָּא, עוֹלָה וְכִלִּיל כְּלוֹ' עוֹלָה שְׁמַתְחַלְתָּהּ הִיא כְּלוֹלָה פְּלִיל שְׁכִילָה
הַמְבִיא אוֹתָם כָּל הַמַּחְשְׁבוֹת הַרְעוֹת וְאֵז יַעֲלוּ עַל מִזְבְּחֵהּ פְּרִים שֶׁל מוֹסָפִים, בְּכָל הַמוֹעֲדִים
פֶּר וּפְרִים, בְּקִצְתָם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּפְסַח וְעֶצְרַת וּפְרֵי הַחֶג, וְלֹא יִצְטָרַךְ שְׁעִיר עֲזִים לְחֲטָאת:
וְנִחְזוֹר לַעֲנֵן הַשְּׁאֵלוֹת וְאֹמַר כִּי הַתְּמִידִים שֶׁהֵם בְּכָל יוֹם בְּפִקֵּר וּבְעָרְב הֵם לְהִגִּין עַל מַה
שְׁיִאָרַע לְאָדָם בְּשִׁנוּי הַזְּמַנִּים בְּיוֹם אֶחָד מִן הַבִּקֵּר עַד הָעָרְב וּמִעָרְב עַד בִּקֵּר וְהֵם כְּמוֹ
חוֹבָה, וּמוֹסָפִים הֵם בָּאִים בְּשַׁבַּת וּבְרִגְלִים וְהֵם כְּמוֹ דוֹרוֹן, וְלִכּוֹן בָּאִים בְּבַת אַחַת,
וּמוֹסָף שֶׁל שַׁבַּת אֵינּוּ אֱלָא כְּפֵל מִמָּה שֶׁהוּא בְּחוּל ב' כְּבָשִׂים רְמֵז לְמַה שְׁאֵנּוּ נִיזוֹנִים
פְּעַמִּים בְּכָל יוֹם עָרְב וּבִנְקֵר מֵאֲתוֹ יִתְבָּרַךְ וְכִמוֹ שְׁבַשְׁבַּת יֵשׁ לָנוּ לְחֵם מִשְׁנָה לְסַעוּדָה
שְׁלִישִׁית כֵּן הַמוֹסָף הִיא בְּיוֹם שַׁבַּת מִשְׁנָה עַל אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ יוֹם יוֹם, וְהֵם קִרְבִּים בְּשִׁלֵּשׁ
פְּעָמִים כְּמוֹ ג' סַעוּדוֹת, וְעֶשְׂרִית הָאֵיפָה סוּלַת לְכָל אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים כְּמוֹ הָעוֹמֵר לְכָל
אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עֶשְׂרִית הָאֵיפָה הוּא, וּמִפְּנֵי חִלּוּל שַׁבַּת לֹא הִרְבּוּ בְּקִרְבֵּן אֱלָא כְּדִי
הַתְּמִידִים כְּמוֹ שְׁנַזְכֵּר וְכִמוֹ הַג' סַעוּדוֹת, וּבְר"ח וּבִיו"ט שְׁאֵנְכֵל נֶפֶשׁ מוֹתֵר בְּהֵם הַוֹתֵר
לְהִיּוֹת הַמוֹסָף מְרוּבָה, וְכֵן בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים לְהִיּוֹתוֹ יוֹם כְּפָרָה אַע"פ שְׁיִשׁ כְּרַת בְּמִלְאכָה,
וְכֵן כְּשִׁחֲלִים יָמִים אֵלוֹ בְּשַׁבַּת לֹא יִתְעַכְּבוּ מִלְּהַקְרִיב קִרְבָּנוֹת הַזְּמַנִּים כִּינּוֹן שֶׁהֵם בָּאִים עַל
הַיָּמִים טוֹבִים אֲשֶׁר אֵנְכֵל נֶפֶשׁ מוֹתֵר בְּהֵם: עוֹד אֲנִי אוֹמֵר כִּי יָמֵי הַחוּל וְשַׁבַּת הֵם קְבוּעִים
לְעוֹלָם לֹא יִתְחַלְף יוֹם בְּיוֹם, וַיּוֹם שַׁבַּת לְעוֹלָם הוּא שְׁבִיעִי לְיוֹם רִאשׁוֹן, וְכִמוֹ שֶׁהֵן תְּמִידִים
וּקְבוּעִים כֵּן קִרְבָּנוֹתֵיהֶם כְּנִגְדָם אֶחָד אֶחָד בְּבִקֵּר וּבְעָרְב וְכִמוֹ שְׁכַתְּבֵנוּ לְמַעֲלָה, וּבְיוֹם
שַׁבַּת מִשְׁנָה ג"כ, אֲבָל ר"ח הֵם מְקוֹדְשִׁים ע"פ ב"ד וְהֵם נִדְחִים מִיּוֹם לְיוֹם בְּחוּל וְלִפְעָמִים
בְּיוֹם שַׁבַּת וְכֵן הַמוֹעֲדִים נִגְרָרִים אַחַר רִאשֵׁי הַדְּשִׁים נִדְחִים בְּכָל שָׁנָה ר"ח וּמוֹעֲדִים מִיּוֹם

ליום או לימים בכל שבועת ימי בראשית, ולכן בכל ראשי חודשים ובמועדים נתרבו הפגשים שבועה שבועת ימי בראשית אשר בהם חלים ר"ח ומועדים לפעמים ביום זה ולפעמים ביום זה, מלבד כבשי התמידים שבכל יום ג"כ בראשי חודשים ובמועדים, וגם פי המועדים נתוסף בהם איסור מלאכת עבודה מה שלא היה בר"ח לא נתוספו בהם קרבנות יותר מר"ח פיון שרבו קרבנותיהם נמשך להם מר"ח כמו שזכר, אלא שבימי סוכות שהוקפלו בד' מצות מלבד היותו יום טוב, סוכה וד' מינים כל ז' הימים הוקפלו ג"כ הכבשים י"ד כל יום, והפרים שבועים פגוד ארבעה מינים שהם ז', לולב אחד אתרוג אחד הדס ג' בדים ערבה ב' בדים, ז"פ ז' הם מ"ט וז' ימי סוכות וי"ד סעודות שבהם הם שבועים, ולא נתחלקו לעשרה עשרה כל יום אלא שיהיו מתמעטים והולכים כל יום מפני שהם ג"כ פגוד ע' אומות: וגם פי בימי הפסח יש בו מצות הרבה פסח מצה ומרור ואיסור אכילת חמץ, לא הגיעו מצות אלו לכלל זמן הקרבנות בימי הפסח, כי מצות הפסח עצמו שחיטתו והקרבת אימוריו בערב פסח בין הערבים ואכילתו על מצות ומרורים בלילה ואין חיוב מצות מצה אלא בליל חמשה עשר כדכתיב בערב תאכלו מצות, ואיסור אכילת חמץ כל שבועה אינה מצוה בפועל לשיתנספו קרבנות עליה אלא אזהרה: ובהיות יום שבת קדש קבוע שביעי לימי בראשית נאסר בכל מלאכה ויש בו חיוב חטאת או פרת או סקילה, מה שאינו חייב במועדים ואפילו בי"ה להיותם ימים נדחים מיום ליום בשבועת ימי בראשית נגררים אחר קיבוע ראשי חודשים, ולכן הותר ביו"ט מלאכת אונקל נפש וביה"כ להיות יום צום לכפרה לא הוצרכו להתירה: ובזה ניתן טעם ג"כ לשעיר חטאת של ר"ח ושל יו"ט ויוה"כ שנוצטוו באלו הימים ולא ביום שבת, כי יום שבת להיותו קבוע כמו שזכר לא הותר בו חלול שבת לפהגים בעבודת קרבנות יחידים כ"א קרבנות ציבור התמידים וב' כבשי שבת שהם מוספים לשבת שהם פפרה על כל ישראל דרוך פלל, כמ"ש (ישעיה א) צדק ילין בה מעולם לא לן אדם מישראל ובידו עון פיצד וכו', ושעיר חטאת אינו פפרה לכלל ישראל אלא על טומאת מקדש וקדשיו למי שאין לו ידיעה, וזה אינו פולל אלא למועטים שבישראל שאירע להם טומאה זו: ונצטרף לזה טעם שני בתת טעם ג"כ לכל אלו שעירי החטאת שהיה מספיק שיהיו באים בר"ח ומר"ח לר"ח הנה מתפפר מי שהיה עליו עון זה מטומאת מקדש וקדשיו בלא ידיעה שאם הנה לו ידיעה הנה צריך להביא קרבן בפני עצמו ולמה הוצרכו במועדים וביה"כ, וגם במועדים אם הנה איזה טעם להביאם הנה מספיק ביום אחד ראשון של מועד או אחרון להביא שעיר חטאת אחד ולא בכל הימים: ולזה אומר פי שעיר חטאת זה מיוחד בטומאת מקדש וקדשיו לא לחטאים אחרים אפילו שאין להם ידיעה, וכמו שלמדו חכמים ז"ל בפ"א של שבועות, והטעם לזריזות טהרת הקודש דכולי עלמא בדילי מיניה צריך לייחד לו פפרה אפילו ללא ידיעה, ומפני שאין לו ידיעה אם נטמא וכל שכן ביום שנטמא רצה האל יתב' לתת לו פפרה שהוא היודע תעלומות שנטמא ואכל קודש או נכנס למקדש בטומאה, והוא יתב' ידע ג"כ ביום שנטמא, ורצה שיתפפר כל אחד ביום שחטא להודעת החטא שחטא בטומאה ומחפש לחפש, אותם שנטמאו ד"מ ביום ראשון אם החפש הבא עליו יהיה ביום שהוא יתפפר בו בשעיר חטאת ואם לא יהיה ראש חודש ביום שהוא לא יתפפר עד יבוא ר"ח ביום שנטמא בו, וכן יהיה סובב מר"ח לר"ח שיתפפר בו כל אחד ביום שנטמא בו, ובין כל ר"ח ור"ח יהיו כמה בני אדם שחטאו בטומאה זו ולא יתפפרו

בָּהֶם אִם יוֹם חֲטָאתָם לֹא יִהְיֶה מְכַנָּן לִימֵי רֵאשׁ חֲנֻדָּשׁ, וְלִכֵּן רָצָה הָאֵל ית' ג"כ שְׂיֻבָּא שְׁעִיר חֲטָאת זֶה לְכָל יְמֵי הַמוֹעֲדִים בַּפָּרֶט פֶּסַח וְסוּפּוֹת הַכוֹלָלִים כָּל שְׁבַעֲת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, כִּי לֹא יִמְלֹט שׁוֹם אֶחָד מֵהַחֻטָּאִים מִהֵיחֻתוֹ מִכּוֹפֵר בְּיוֹם אֲשֶׁר חֲטָא בּוֹ זֶה בְּיוֹמוֹ וְזֶה בְּיוֹמוֹ, וְגַם שְׂיִהְיֶה הַמוֹעֵד קָרוֹב לְרֵאשׁ חֲנֻדָּשׁ כְּמוֹ הַעֲצָרֶת יִכַּפֵּר עַל מִי שְׂאִירָע לוֹ חֲטָא טְוִמְאָה בְּחֻדָּשׁ אִירָיּוֹם רֵאשׁוֹן ד"מ וְהִיָּה רֵאשׁ חֻדָּשׁ סִינָן יוֹם שְׁלִישִׁי וְלֹא יִתְפַּכֵּר בּוֹ וְיִחַוֵּל יוֹם עֲצָרֶת בְּיוֹם רֵאשׁוֹן וְיִתְפַּכֵּר בְּשְׁעִיר חֲטָאת שְׁלַעֲרָת, וְלִכֵּן הִנְצַרְכוּ כָּל שְׁעִירֵי חֲטָאת שְׁלַ רֵאשׁ חֲנֻדָּשׁ וְשְׁלַ מוֹעֲדִים כְּמוֹ שְׁנַזְכֵּר, וְלֹא הִנְצַרְכוּ בְּשַׁבָּת כִּי יוֹם שַׁבָּת עֲצוּמוֹ וְקִבְיַעוּתוֹ הוּא קוֹדֶשׁ וְאִין קִדְוָשׁוֹ נִדְחָת וְלֹא נִגְרַעָה בְּחֲטָא טְוִמְאָת מִקִּדְוָשׁ וְקִדְוָשׁוֹ שְׁלַא הִיָּה לוֹ יְדִיעָה, אֲבָל יְמֵי הַמוֹעֲדִים שְׁרוּבָם הֵם חָלִים בִּימֵי הַחֹל הִיָּה בָּהֶם אִיזָה גְרַעוֹן קִדְוָשָׁה אִם לֹא הִיָּו נְטָהֲרִים וּמִתְכַּפְּרִים בָּהֶם אוֹתָם שְׂאִירָע לָהֶם חֲטָא טְוִמְאָת קוֹדֶשׁ, וְכִמוֹ שְׂאִמְרוּ (ר"ה ט"ז) חֲטָא אֲדָם לְטָהָר עֲצוּמוֹ בְּרַגְלָא וְלֹא אִמְרוּ בְּשַׁבָּת, כִּי בְּעֲצָם קִדְוָשׁוֹ וְיוֹמוֹ לֹא יִקָּל וְלֹא יִגְרַע בְּקִדְוָשׁוֹ שׁוֹם דְּבָר שְׁלַ טְוִמְאָה, וּבְחֻדָּשִׁים שְׂאִין בָּהֶם מוֹעֵד גַּם כִּי יִאָּרַע לוֹ טְוִמְאָת מִקִּדְוָשׁוֹ וְקִדְוָשׁוֹ בְּתַחֲלַת הַחֲנֻדָּשׁ תּוֹלִים לוֹ וְיִהְיֶה לוֹ הַגְּנָה מִסּוּרִים עַד יָבוֹא יוֹם כְּפָרְתָם כִּינּוֹן שְׁלַא הִיָּתָה הַטְוִמְאָה יְדוּעָה לוֹ, וְיֵשׁ סְמוּךְ לָזֶה מִטְּמֵאֵי מִתִּים שְׁנַדְחִים עַד שְׁלֵשִׁים יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לְאִירָיּוֹם שְׁלַא יַעֲנִשׁוּ עַל זֶה: וְעַל מַה שְׁנַגְרַע פֶּר אֶחָד בַּר"ה וְכַפּוֹר וּשְׂמִינֵי חַג עֲצָרֶת וְנִיתוּסַף אֵיל אֶחָד בְּחַג הַסּוּפּוֹת נִאָּמַר כִּי בְּשְׂמִינֵי עֲצָרֶת כְּכָר נִתְנוּ חֲכָמִים ז"ל טַעַם אִמְרַהּ הַקַּב"ה בְּנִי כָּל יְמֵי חַג וְכו': וְיֵשׁ קוֹנֵי בְּזָה כִּי גַם בַּר"ה הוּא פֶּר אֶחָד אֵיל אֶחָד, אֲבָל אֶפְשָׁר כִּי טַעַם זֶה לֹא נִיתָן אֶלָּא לְעַרְבֵי שְׁבַעֲתֵים פְּרִים שְׁהַקְרִיבוּ בִּימֵי חַג כְּנֻגַד שְׁבַעֲתֵים אֲנָמוֹת, וְעַתָּה בְּיוֹם זֶה הִיָּה יָכוֹל הַקַּב"ה לֹאמַר אֲנִי וְאַתֶּם וְגו' בְּשְׂנֵי פְרִים כְּמוֹ רֵאשׁ חֲנֻדָּשׁ וּפֶסַח וְעֲצָרֶת, וְא"כ צָרִיף טַעַם לְכַוֵּן ר"ה וְיוֹה"כ וּשְׂמִינֵי חַג עֲצָרֶת עַל פֶּר אֶחָד וּבְסוּפּוֹת ב' אֵילִים: וְנִתְחִיל קוֹדֶם בְּתַת אִיזָה טַעַם לְקַרְבָּנוֹת דְּרָף כָּלָל, וְהוּא כִּי רָצָה הַקַּב"ה לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל שְׂיַעֲשׂוּ נַחַת רִיחַ לְפָנָיו כְּדִי שְׂיִהְיוּ רֵאשׁוֹנִים לְהַשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם טוֹבָה וּבְרָכָה בְּדִין וּבְמִשְׁפָּט בְּלִי שְׂיִצְטָרְכוּ לְחֶסֶד וְרַחֲמִים, ע"ד מַה שְׂאִמְרוּ (ר"ה ט"ז) אִמְרוּ לְפָנָי מַלְכֵיחוֹת זְכָרוֹנוֹת שׁוֹפְרוֹת וְכו' נִסְכוּ לְפָנָי מִיָּם בְּחַג כְּדִי שְׂיִתְבָּרְכוּ לְכֶם וְכו', וְכֵן עֲנִין הַקַּרְבָּנוֹת הֵם שְׂאִנְחָנוּ מְכִינִים לְפָנָיו הַקַּרְבָּן כְּדִי שְׂיִהְיֶה רִיחַ נִיחֻחַ לְפָנָיו, כְּמוֹ שְׁהָאָדָם אַחַר שְׂאוּכָל וְשׁוֹנָה יֵשׁ לוֹ נַחַת רִיחַ, כֵּן הוּא ית' יֵשׁ לוֹ נַחַת רִיחַ בְּמַה שְׂאִנְחָנוּ מִקְרִיבִים לְפָנָיו מִמַּה שְׁהוּא שְׁלוֹ כְּדִי שְׁהוּא ית' יְזוֹן וְיִפְרִינֵס אוֹתָנוּ בְּעוֹה"ז לְעַבְדוּתוֹ ית', וְכִמוֹ שְׁנֵא' עַל עוֹלוֹת שְׁהַעֲלָה נַח וְיִרַח ה' אֶת רִיחַ הַנִּיחֻחַ וְיִאָּמַר לֹא אוֹסִיף וְגו' עוֹד כָּל יְמֵי הָאָרְץ זָרַע וְקָצִיר וְגו' וְיִוֹם וְלִלְלָה לֹא יִשְׁבְּנוּ, מְלַהֲכִין מְזוֹן לְאָדָם, וְיִבְרָךְ אֱלֹהִים וְגו' וְיִאָּמַר פְּרוּ וּרְבוּ וְגו' וְכָל רִמָּשׁ וְגו' לְכֶם יִהְיֶה לְאֶכְלָה כְּיִרְק עֵשֶׂב נִתְתִי לְכֶם אֶת כָּל, וְלִכֵּן צָוָה עַל הַתְּמִידִים בְּכָל יוֹם בְּקָר וְעָרַב כְּמוֹ שְׁהָאָדָם סוֹעֵד בְּקָר וְעָרַב ג' סְעוּדוֹת בְּכָל יוֹם, כֵּן נִקְרִיב הַתְּמִידִים, שְׁבַזְכוֹת מַה שְׂאִנְחָנוּ מִקְרִיבִים לְפָנָי ה' בְּקָר וְעָרַב נִהְיֶה מְוַשְׁגָּחִים מֵאִתּוֹ ית' בְּצִוְרֵי מְזוֹנוֹתֵינוּ, וְלֹא רָצָה לְהַכְבִּיד עַל יִשְׂרָאֵל בְּפְרִים וְאֵילִים וְחֶסֶעַל מְמוֹנָם שְׁלַ יִשְׂרָאֵל בְּדְבַר הַתְּדִיר בְּכָל יוֹם בְּשְׂנֵי כְּבָשִׂים, וְלֹא יִסְפִּיק קָרְבָּן יוֹם אֶחָד לִיָּמִים אֶחָדִים כִּי אֵינָם כָּל הַיָּמִים יָמִים אֶחָדִים אֶלָּא שְׂיֵשׁ בָּהֶם שְׂנִינֵי וְחִלּוּף בְּמִשְׁלַת הַכּוֹכְבִים חוֹק וְזִמָּן נָתַן לָהֶם הָאֵל ית' שְׁלַא יִשְׁנוּ אֶת תְּפִקִּדָם בְּשַׁבְּתָאֵי צְדָק מֵאִדָּם חֲמָה מְגָה כּוֹכָב לְבָנָה בְּיָמִים, וְחַל"ם כְּצַנ"ש בְּלִילוֹת, וְלִכֵּן אִמְרוּ עָבַר יוֹמוֹ כְּטַל קָרְבָּנוּ כִּי לֹא יִשְׁמַשׁ יוֹם לְיוֹם שְׂאִצְלוּ, כִּי עַל זֶה הִיָּה שְׁבַעֲת יְמֵי בְּרֵאשִׁית כִּי כָּל אֶחָד יֵשׁ

לו מזל בפני עצמו וחוזרים חלילה בכל שבוע, וענן זה אע"פ שהוא ידוע לחכמים אינו דבר גלוי ונראה לעין כל אלא עולם פמנהגו נוהג בכל יום בזריחת שמש והערבו, אבל ביום שבת יש בו דבר מסוים וגלוי יותר היותו יום שבת כמ"ש מה היום מימים נהר סמבטיון יוכיח ובעל אוב יוכיח, וכן המן במדבר שלא היה יורד לישראל ביום שבת ולכן נתעלה משאר הימים במוספים בכדי התמידים, ובראשי חדשים נגלה ומפורסם יותר לכל העולם השינוי שיש בהם יותר משאר הימים על שמתחדשת הירח בהם, ולכן נתעלה יותר בקרבנות מג' מיני בהמה טהורה שור פבש או עז, כי בדבר שאינו תדיר אלא משלשים לשלשים יום אין עניות במקום עצירות ואין צבור עני, וביאו מן הגדול שבשלשית מינים פרים בני בקר שנים, והכבשים ז' כשבעת הימים שמקריבים בבקר ז' תמידים, ואיל אחד אע"פ שהוא ממין כבשים הוא המנובחר וגדול במינו, כי הכבש הוא בן שנה והאיל הוא בן י"ג חדש, וכיון שנעשה איל בל' יום יקרב כל ל' יום, ושעיר שהוא מין עז לחטאת, כי אחד מספיק לכל חטא כשאר הקרבנות הבאים על חטא, וכשנמנה מוספין אלו י"א ומנחתם ונספיקהם ט"ו ג' עשרונים לפר וב' לאיל ועשרון לכבש ושני כבשים תמידים של היום עצמו ומנחתם ונספיקהם ד' עולים ל' כמנין ימי החדש, כי גם שהמנחות והנסכים הם טפלים לקרבן הרי המנחות במקום אחר באים בפני עצמן כמו קרבן בהמה או עוף, כדכתיב ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' סלת יהיה קרבנו אבל השמן והיין טפילה למנחה ואינם באים בפני עצמן בנדבה ולכן אינם נכנסים במנין והם נכללים במנחות כמו שכתבתי: ובהיות חודש ניסן ראשון לחדשי השנה שבעת ימי הפסח הנמנים מראש החדש, יהיו בהם קרבנות כמנין הקרבנות של ראש החדש, וכן עצרת שאנו סופרים ממחרת השבת נ' יום מניינם וקביעותם מימי הפסח וכן הקרבנות שלו יהיו כמו קרבנות של פסח, ובר"ח תשרי שהוא ר"ה כדי שלא יתחלף קרבן ר"ח בקרבן ר"ה אם היו שנים נחסר במין הראשון, והחשוב משאר המינים אחד מהם ונשאר פר אחד ואיל ז' כבשים ושעיר חטאת אחד וכיון שהקרבנות של ר"ה היו מחוסרים פר אחד מקרבנות ר"ח נמשך פן ליוה"כ ולשמיני חג עצרת שכל אחד מהם הוא יום אחד כמו ר"ה, ובסופות שהם ז' ימים בחודש שנברא בו העולם היו הקרבנות פרים שבעים כנגד ע' אומות והכבשים כפלים משאר המוספים שהם צ"ח לסלק מישראל צ"ח תוכחות שבמשנה תורה: ואפשר לומר עוד על חסרון אלו הפרים בג' ימים אלו, כי הוא רמז על המעט ג' אומות אחרות אשר לא נכללו בשבעים אומות של ג' ב"נ, והן אומת ישמעאל ואומת עשו ואומת עמון ומואב כי נחשבות אומה אחת להיותם מאב אחד ושתי בנותיו, כי מנח ועד אברהם כל העולם נכלל בשבעים אומות שהם משלשה בני נח, י"ד מיפת, ול' מחם, כי גמרו שצאמר עליו וכוש ילד את גמרו אינה אומה בפני עצמה אלא מאחד מבני כוש שכתוב למעלה ובני כוש סבא וחזילה וגו', ולהיותו ראשון לגבורה נתייחס לכוש אבי אביו וגו', וכ"ו משם הם ע', בכולם נאמר ללשונותם למשפחותם לגוייהם וכתוב אח"כ ומאלה נפרדו הגוים בארץ אחר המבול, וישמעאל נקרא אומה כי בבניו פתיב י"ב גשיאים לאומותם, ולכבוד ישמעאל בן אברהם לא נפרד כל אחד לאומה אלא גשיאים מיוחדים לישמעאל בן אברהם, וכן תולדות עשו הוא אדום כולם נכללו באומה אחת ולא נקראו אלא אלופים וכולם היו מתייחסים לעשו להיותו בן יצחק בן אברהם, וכתוב ושני לאומים ממעיו: נפרדו ולאום מלאום יאמץ, כי אינו נחשב אלא אומה אחת

כְּאוֹמֵת יַעֲקֹב כִּי כָּל י"ב בְּנָיו הֵם גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ מִינוּחָסִים לַיִשְׂרָאֵל אַבְיָהֶם, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ לַעֲשׂוֹ פְּבוּד יוֹתֵר מִיַּעֲקֹב שְׂיִחְשְׁבוּ בְּנָיו כָּל אֶחָד אֲנָמָה אַחַת אֲדַרְבָּה הוּא הַקָּטָן שְׂפָכָל הָאֲנָמוֹת הוּא קָטָן מְאֹד מֵאֲחֵיו יַעֲקֹב שְׂלֵקַח מִמֶּנּוּ הַבְּכוֹרָה, וְקָטָן מִכָּל הַגּוֹיִם כִּי הוּא הָאֲחֵרוֹן שְׂיִצָּא לַהֲיוֹת אֲנָמָה בְּעוֹלָם, כִּי קוֹנֵדִים הָיוּ שְׂבָעִים אֲנָמוֹת בְּנֵי נָח וְאֶחָד כ"פ עֲמוֹן וּמוֹאָב וְאֶחָד כ"פ יִשְׁמַעֵאל וְאֶחָד כ"פ יַעֲקֹב וְעֵשׂוֹ, וְלָכֵן אִמָּה ל"כ (עוֹבְדֵיָהּ א') הִנֵּה קָטָן נִתְתִּיף בְּגוֹיִם בְּזוּי אֶתְּהָ מְאֹד, כִּי אִם לֹא הָיָה מוֹכֵר הַבְּכוֹרָה לֹא הָיָה הוּא הָאֲחֵרוֹן שְׂפָאֲנָמוֹת אֲלֵא יַעֲקֹב, וְאֶחָד שְׂמֹכֵר הַבְּכוֹרָה נַעֲשֶׂה קָטָן בְּכָל הָאֲנָמוֹת כִּי הוּא הָאֲחֵרוֹן שְׂפָכָנָל, וּבְזוּי הוּא מְאֹד בְּבַחֲרֵיתוֹ הֵרַע לַעֲשׂוֹת לְבָזוֹת אֶת הַבְּכוֹר' פְּדֻכְתִּיב וַיִּבְזֵ עֲשׂוֹ אֶת הַבְּכוֹרָה, וְלַהֲיוֹתוֹ קָטָן בְּגוֹיִם: נִחְזָר לַעֲנִין כִּי עַל אֱלוֹי הַשְּׁלֵשָׁה אֲנָמוֹת יִשְׁמַעֵאל וְעֵשׂוֹ וּבְנֵי לוֹט הָיָה הַמְּעַטֵּת הַפָּרִים, מִמָּה שְׂהָיוּ בְּכָל רֵאשֵׁי הַחֲדָשִׁים ב' פָּרִים, נִתְמַעַט פֶּר אֶחָד בַּר"ה וּבִיּוֹה"כ וּבְשִׁמְנֵי חֹג עֲצָרָת, וְהָיָה הַמְּעַטֵּת הָאֲנָמוֹת בְּשֵׁם פָּרִים כִּי כֹן נִקְרָאוּ הָאֲנָמוֹת הַנִּל' פְּדֻכְתִּיב (תְּהִלִּים כ"ב) סְבִיבֵי פָּרִים רַבִּים עַל שְׁהֵם עֲזִים כְּשׂוֹר פֶּר מִקְרִין מִפָּרִיס, וַיִּשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ צֹאן (יִחְזַקְאֵל ל"ד) וְאֶתֵן צֹאנֵי וְגו' כִּי הֵם קִטְנֵי מִיְנֵי הַבְּהֵמוֹת וְהֵם נוֹחִים וְנִכְנָעִים לַעֲבֹד עֲבוֹדַת הַשָּׁ"י מֵהָ שְׂאִין אוֹמוֹת אֱלוֹי עוֹשִׂים, וְע"ז דָּרְשׁוּ רָאֵה וַיִּתֵּר גּוֹיִם: וְעַנֵּן תוֹסֶפֶת הַשְּׁנֵי אֵילִים בְּכָל יוֹם בְּיַמֵּי הַסּוּפּוֹת בְּמִקּוֹם אֵיל א' בַּר"ח וּבְמוֹעֲדִים הָיָה לַהֲוֹרוֹת עַל תוֹסֶפֶת מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל, כִּי כְמוֹ שֶׁהָע' אֲנָמוֹת נִתְמַעַטוּ בְּפָרֵי הַחֹג כֹּן יִרְבֶּה וְכֹן יִפְרֹץ אֲנָמָה הַיִּשְׂרָאֵלִית הַנִּקְרָאִים בְּנֵי אֵילִים פְּדֻכְתִּיב הָבּוּ לַה' בְּנֵי אֵילִים, וְהָיָה הַתוֹסֶפֶת כְּפָלִים בְּכָל יוֹם תְּמִיד: וְאִם נִמְנָה כָּל קַרְבָּנוֹת צְבוּר בְּכָל שָׁנָה וְהֵם פָּרִים קט"ו, שְׂעִירִים ל"ג, אֵילִים ל"ז, כְּבָשִׂים אֶלֶף ק"ג, כָּלֶלֶם אַרְפ"ח וְסִימֵן אֲשֶׁר שָׁתָה אַפְר"ח יֵה אֵל מִזְבַּחֲוֹתֵיָהּ וְגו' פָּרִים קט"ו שְׂעִירִים ל"ג אֵילִים ל"ז כְּבָשִׂים אֶלֶף ק"ג הֵם אֶלֶף רַפ"ח: פָּרֵק אַרְבָּעָה וְשָׂשִׁים (חֲתִימַת הַמַּאֲמָר) תוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ, עֲדוּת ה' נְאֻמָּה מִחֲכִימַת פֶּתִי, פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמְחֵי לֵב, מְצַנֵּת ה' בְּרָה מְאִירַת עֵינָיִם, יִרְאֵת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לַעַד, מְשֻׁפְּטֵי ה' אֶמֶת צְדָקוֹ יִחְדָּיו: כְּתַב הַרְמַב"ן ז"ל בְּהַקְדַּמַּת פִּירוּשׁ הַתּוֹרָה כִּי יֵשׁ לָנוּ בְּקַבְלָהּ כִּי כָּל הַתּוֹרָה מְבֹרָאשִׁית עַד לַעֲיָנֵי כָּל יִשְׂרָאֵל מִפִּי הַגְּבוּרָה, הַקַּב"ה אוֹמֵר לַמֶּשֶׁה וְהוּא כּוֹתֵב עַל הַסֵּפֶר בְּדָיו וְכו', וְנִרְאֶה כִּי מִקּוֹנֵדִים בְּרִיאַת הָעוֹלָם אֶלְפִים שָׁנָה הֵיטָה סְדוּרָה לַפְּנֵי כָּהֵן: וַיֵּשׁ לְסַפֵּק בְּזֶה כִּי גַם כִּי כָּל הַסְּפּוּרִים שְׂפָתוֹרָה כְּמוֹ אֱלוֹפֵי עֲשׂוֹ וּשְׂעִיר וְהַמְּלָכִים וְכִינְצָא בְּאֱלוֹי נִרְאִים שְׁהֵם דְּבָרֵי חוֹל, י"ל כִּי יֵשׁ בָּהֶם סוּד כִּינֹן שְׂנֵאֲמָרוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה לַמַּרְע"ה, אֲבָל מֵהָ שְׂפָתוֹב בַּתּוֹרָה בְּשֵׁם אוֹמְרָם כְּמוֹ מֵהָ שְׂאֲמַר הַנְּחָשׁ לַאֲשֶׁה וּתְשׁוּבָתָהּ לוֹ, וְאִמִּירַת קִיֵּן לַהֲבֵל וּלְמֶדֶד לְנִשְׁיוֹ, וְאִמִּירַת דוֹר הַפְּלָגָה אִישׁ אֶל אֲחִיו, וְאִמִּירַת מְלֶדֶד סְדוּם וְאִנְשֵׁי סְדוּם לְלוֹט אִיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּאוּ אֵלָיָהּ הַלְלִיָּהּ הוֹצִיאָם אֵלֵינוּ וְנִדְעָה אֲנָתֵם, וּתְשׁוּבַת לוֹט אֵלֵיהֶם הִנֵּה נָא לִי שְׂתֵי בָנוֹת וְגו', וְכִינְצָא בְּאִמִּירוֹת אֱלוֹי הַרְבֵּה שְׂפָתוֹבִים בַּתּוֹרָה מִפִּי אֲנָשִׁים בְּנֵי בְּלֵי שֵׁם, כְּנֶלֶם דְּבָרֵי חוֹל הֵם וְקִצְתָם דְּבָרֵי נְבִלוֹת וְאִין שׁוּם קְדוּשָׁה חֲלָה בָּהֶם, וְאִיֵּד נְאֻמַּר שְׂנֵאֲמָרוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה וְקוֹנֵדִים בְּרִיאַת הָעוֹלָם מֵהָ שְׂרָאִינוּ אֶחָד כ"פ בַּתּוֹרָה שְׁנֵא' מִפִּי אֲנָשִׁים קִצְתָם רִיקִים, וְשִׁיֵּהָ קְדוּשַׁת אֲמִירוֹת אֱלוֹי כְּקְדוּשַׁת אֲנָכִי ה', וְשִׁיֵּהָ הַחֲסָרוֹן וְהִתְרוֹן וְהַדְּבוּק פּוֹסֵל בָּהֶם בַּס"ת, וְאִנְחָנוּ לֹא נִדַע אִם אֲמָרוּם אוֹמְרָם בְּחֲסָרוֹן וְיִתְרוֹן אוֹ בְּלַעֲגֵי שְׂפָה וְלִשׁוֹן אַחֲרַת בְּלַתִּי לְשׁוֹנָנוּ הַקְּדוּשׁ אֲמָרוּם: וְלִישׁוֹב סִפְקָ זֶה הָאֲרוּךְ וְכוֹלֵל בְּכָל חֲמֻשָׁה חֲנֻמְשֵׁי תוֹרָה נִקְדָּם הַקְּדָמָה, כִּי סְפּוּרֵי תוֹרָתָנוּ הַתְּמִימָה אֵינָם כְּסְפּוּרֵי דְבָרֵי הִימָיִם שֶׁל הָאֲנָמוֹת, כִּי גַם שְׁרוּב מְסַפְרֵיהֶם מְשַׁתְּדָלִים לְסַפֵּר

דברי אמת אי אפשר שלא יטו בקצת מן האמת בפרט בספורים שקדמו לזמנם ולא ידעו
אמתתם כי אם ע"פ השמועה, הוא קרוב לטעות מפה אל פה במהות העניינים או בסדרן
או בשינוי המלות שנאמרו, וספורי תורתנו התמימה אינם פן אלא כולם מכוונים
ואמתיים בלי שום שינוי פשאר מצות התורה שלא יפול בהם שינוי ולא גרעון ותוספת,
ונה א"א אלא מפי הגבורה, כי אפי' מרע"ה אמלא מפי הגבורה מאין ידע מה שאמר
הנחש לחנה ומה שהשיבה היא לו ומ"ש אנשי סדום ללוט ומה שהשיב הוא אליהם,, כי
אפי' שנאמר שהיה מקובל משה רבינו פה אל פה מעמרם ועמרם מקהת ולוי עד אברהם
ממה שאמרו סדום ללוט ותשובתו אליהם ועד אדם הראשון ממ"ש הנחש לאשה
ותשובתה ומ"ש למך לנשיו, עדיין יש ספק ממה נתאמת אברהם בלבו בדברי לוט
שאמרו לו אנשי סדום איה האנשים אשר באו וגו' ותשובתו אליהם ושפא שינה באיזה
דבר, ומי יאמר שראה אברהם עוד את לוט אחר שלקחהו בכלל רכוש סדום ועמורה
והשיב הוא את כל הרכוש וגם את לוט בן אחיו ורכושו השיב וגם את הנשים וגו',
וכשאמר לו מלך סדום תן לי הנפש והרכוש קח לך אמר לו אם מחוט ועד שרוף נעל
וגו' וחר לו וביתו עם מלך סדום כמו שראינו שנמצא שם בעת ההפכה ולא
ראהו עוד לשיספר לו מ"ש לו אנשי סדום ומה שהוא השיב להם, ואפי' שנאמר שראהו
אח"כ וסיפר לו מה שאירע לו או כתב לו בכתב מה שאירע לו עם אנשי סדום, וגמלהו
חסד על פי בזכותו ניצול, מה צורך הנה לצוות על אלו הדברים שיאמרו לדורות, אפי'
היה קים לו בגויה שלא היה משנה ממה שאירע לו, וכן מה שאירע לחנה עם הנחש בג"ע
ומה שאירע למך עם נשיו, מי היה המצווה שיאמר לו לדורות, ואולם אחד מן העשרה
דורות עד נח או מעשרה דורות שמנח ועד אברהם שינה בדברים שעברו בין הנחש
והאשה ולא היה יכול משה רבינו לכתוב קבלת דברים אלו מפה אל פה וכינצא בהם כי
אם מפי הגבורה שיודע העתידות באמתות וכמ"ש עדות ה' נאמנה, כי כל מה שנכתב
בתורה מספורים אלו שהם כעין עדות אין בהם שום ספק כי הם מפי השם ברוך הוא:
וגם כל זה הספק במקומו עומד למה הוצרך האל ית' לכתוב דברים של חול פאלו בתורה,
אע"פ שידע כי לעתיד בבריאת העולם יאמרו מ"ש בה, כמה דברים אחרים נאמרו מפי
כל בני הדורות מאדם עד מרע"ה ולא נכתבו בתורה, ואפי' נמצא להם איזה צורך ליכתב
מה קדושה יש בהם אחר שנאמרו בפועל מפי אנשים שלא פונוו באמירתם אלא פשט
והקנת אותם הדברים שהם דברי חול וקצתם דברי גבלות, ומה קדושה חלה עליהם
שיהיו שנים בקדושתם וכתובתם בס"ת למצות התורה ולעשרת הדברות: וכדי להקל
מעט משא ספק זה הארוך בכמה אמירות שנכתבו בתורה קודם הוייתם ושהם דברי חיל,
גם הסיפורים שנכתבו בתורה מה שלא היה ולא נברא עדיין, הוא דבר מתמיה, ולזה
אומר כי מה שהוא מקובל אצלנו כי התורה קדמה לעולם אלפים שנה, זהו עשרת
הדברים שניתנו למשה ביום מתן תורה, כי הם הנקראים תורה סתם כי בהם
נכללים כל תרי"ג מצות ובקבלתם הרי הוא כמו שקיבלו כל התורה כולה הנכללת בהם,
וכן נראה מפשטי המאמרים שאמרו על זה בריך רחמנא דיהב אוזנין תליתאי ביום
תליתאי ע"י תליתאי בירח תליתאי, נראה כי נתינת עשרת הדברות היא נתינת התורה,
וכן מ"ש מלמד שפכה עליהם החר כגיגית אם אתם מקבלים את התורה מוטב וכו', וכן
פשעלה משה למרום וכו' אמרו לפניו חמדה גנוזה מששת ימי בראשית תתקע"ד דורות

קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אֶתָּה מְבַקֵּשׁ לִיתְּנָהּ וְכוּ', וְאָמַר לוֹ הַקֶּב"ה הַחֲזוֹר לָהֶם תְּשׁוּבָה וְכוּ', אָמַר רַב־ש"ע תּוֹרָה שְׁנַתֶּתָּ לִי מֵהַ כְּתִיב בָּהּ אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים, אָמַר לָהֶם לְמִצְרַיִם יִרְדְּתֶם לְפָרְעָה נִשְׁתַּעַבְדֶתֶם תּוֹרָה מֵהַ תְּהֵא לָכֶם, שׁוֹב מֵהַ כְּתִיב בָּהּ לֹא יִהְיֶה לָּךְ אֱלֹהִים אַחֲרַיִם בֵּין עַמִּים אַתֶּם שְׂרֹוִים הָעוֹבְדִים ע"ז וְכוּ', זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת מְלֹאכָה אַתֶּם עוֹשִׂים, לֹא תֵשֵׂא מִשָּׂא וּמִתֵּן יֵשׁ בֵּינֵיכֶם וְכוּ', כִּבְד כִּבּוֹד אָב וְאִם יֵשׁ לָכֶם, לֹא תִרְצַח לֹא תִנְאַף לֹא תִגְנוֹב קִנְיָה יֵשׁ בֵּינֵיכֶם יֵצֵה"ר יֵשׁ לָכֶם, מִיָּד הוֹדוּ לוֹ לַהֲקַב"ה ה' אֲדוֹנֵינוּ מֵהַ אֲדִיר שְׁמֵהּ בְּכָל הָאָרֶץ וְאִילוֹ תְּנָה הוֹדָה עַל הַשְּׁמִים לֹא קֹאֲמַר, הָרִי שֶׁהִתְמַדָּה הַגְּבוּרָה מִקוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם הִיא עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת לְבַד וְעַל זֶה הַשִּׁיב תּוֹרָה שְׁאֵתָה נֹתֵן לִי מֵהַ כְּתִיב בָּהּ אֲנֹכִי לֹא יִהְיֶה לָּךְ שַׁבָּת לֹא תֵשֵׂא כִּבּוֹד אָב וְאִם לֹא תִרְצַח וְגו', וְכֵן מ"ש בָּא שְׁטֵן וְאָמַר לְפָנָיו רַב־ש"ע תּוֹרָה הֵיכֵן הִיא נִתְּתִיהָ לְאָרֶץ וְכוּ', נִרְאֶה כִּי בְּנִתְּנֵת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת הֵיטָה הַתּוֹרָה נִתּוּנָה בְּאָרֶץ כִּי הִיא הֵיטָה הַתּוֹרָה שְׁהֵיטָה בְּשָׂמִים מִקוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְעַלֶּיהָ הַשְּׁטֵן הַשְּׁטֵן, כִּי שְׂאָר הַמִּצְוֹת עֲדִינָן לֹא נִתְּנוּ לַמֶּשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה שִׁיאֲמַר לְיִשְׂרָאֵל אֲלֵא אַח"כ הָיוּ אוֹמְרִים לוֹ וְהוּא הֵיךְ מְלַמֵּד לְיִשְׂרָאֵל, גַּם הַסִּפּוּרִים לֹא נִאֲמְרוּ לַמֶּשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲלֵא אַחַר שֶׁהָיוּ וְעָבְרוּ, וְכִמוֹ שֶׁפְּתוּב וְאֵל מִשֶּׁה אָמַר עֲלֶה אֵל ה' וְגו' וְכַתּוּב רַש"י ז"ל פְּרָשָׁה זוֹ מְקוֹמָהּ קוֹדֶם עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת בַּד' בְּסִינַי וְיִבּוֹא מִשֶּׁה וְיִסְפַּר בּוֹ בַּיּוֹם אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' מִצְוֹת פְּרִישָׁה וְהַגְּבָלָה, וְאֶת כָּל הַמְשַׁפְּטִים ז' מִצְוֹת שֶׁנִּצְטְוּ בְּנֵי נֹחַ וְשַׁבָּת וְכִבּוֹד אָב וְאִם וּפְרָה אֲדוֹמָה וְדִינָיִם שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ בְּמֶרְה, וְיִכְתּוּב מִשֶּׁה מְבַרְאֵשִׁית וְעַד מִתֵּן תּוֹרָה ע"כ.

כִּי כָּל מֵהַ שְׁאִירַע מְבַרְאֵת עוֹלָם עַד עֵתָה מֵהַ שֶׁנִּבְרָא בְּכָל יוֹם וַיִּצְרַת אָדָם וְחֲנוּה וּמֵהַ שְׁאִירַע עִם הַנְּחָשׁ הַפֶּל כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב מְבַרְאֵשִׁית עַד מִתֵּן תּוֹרָה נִאֲמַר לַמֶּשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה וְהוּא כּוֹתֵב עַל סֵפֶר בְּדִיו: נִמְצָא כִּי כָּל מֵהַ שֶׁפְּתוּב בַּתּוֹרָה מִן הַדְּבָרִים שְׁאִירַעוּ בְּבְרִיאַת עוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא נִכְתְּבוּ אֲלֵא אַחַר שֶׁהָיוּ בְּפוֹעֵל, כִּי אִיךְ יִהְיֶה כְּתוּב לְפָנָיו אֲלֵפִים שְׁנָה קוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם בְּרִיאֵשִׁית בְּרֵא אֱלֹהִים וְעֲדִינָן לֹא נִבְרָא, וְחֲטָא אָדָם וְחֲנוּה וְנִחָשׁ וְעוֹנָשׁ וְעֲדִינָן לֹא נִבְרָאוּ לֹא יְפוֹן לְגַד עֵינָיו לְכַתּוּב דְּבַר דְּמִיחֲזִי פְּשָׁקְרָא, אַע"פ שֶׁכָּל הַעֲתִידוֹת גְּלוּיּוֹת לְפָנָיו וְהֵיךְ יוֹדַע שְׁאִירַע כֶּה כְּמוֹ שֶׁהֵיךְ כּוֹתֵב, לֹא כְּתָבָם עַד שֶׁהָיוּ וְעַד שֶׁנִּאֲמְרוּ בְּפוֹעֵל, לְלַמֵּד לָנוּ שֶׁלֹּא נִקְדִּים פ"ה לַעֲיָן, וְגַם מִשֶּׁה ע"ה לֹא כְּתָבָם מִעֲצָמוֹ בְּקַבְּלָתוֹ אוֹתָהּ מִפֵּה אֵל פֶּה עַד אֲבָרְהָם וְעַד נֹחַ וְאָדָם הִרְאִשׁוֹן, כִּי לֹא יִסְמְךָ עַל קַבְּלָתוֹ מִכְּמָה דּוֹרוֹת שְׁמָא שִׁינָה אֶחָד מֵהֶם, וְאַפְּלִי נִתְּאֲמַת לוֹ בְּבִירוֹר לֹא הֵיךְ כּוֹתֵב בַּתּוֹרָה דְּבָרִים שֶׁלֹּא נִצְטְוּהוּ כ"ש דְּבָרִים שֶׁל חוֹל, אֲלֵא וְדָאִי הַפֶּל מִפִּי הַגְּבוּרָה אַחַר שֶׁהֵיךְ כָּל דְּבַר וְאַחַר שֶׁנִּאֲמַר כָּל דְּבַר בְּפוֹעֵל נִכְתֵּב, וּמֵהַ שְׁאִירַעוּ שֶׁהַתּוֹרָה נִבְרָאת אֲלֵפִים שְׁנָה קוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם הוּא עַל עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת כִּי בָּם נִכְלְלוּ כָּל תְּרִי"ג מִצְוֹת כְּמוֹ שֶׁכַּתּוּב רַש"י ב'פ' מְשַׁפְּטִים, וּמִשֶּׁה כְּתֵב מִפִּי הַגְּבוּרָה מְבַרְאֵשִׁית עַד מִתֵּן תּוֹרָה, וְהַתּוֹרָה עֲצָמָה עֵיקְרָה שֶׁהִיא עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת לְבַד הוּא שֶׁבָּאוּ כְּתוּבִים עַל הַלּוּחֹת וּמִשֶּׁם הַעֲתִיקָם מִשֶּׁה עַל סֵפֶר אַחַר שֶׁכַּתּוּב מְבַרְאֵשִׁית עַד עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, וּמִשֶּׁם וְהִלָּא הֵיךְ מְדַבֵּר אֵל מִשֶּׁה בְּאוֹהֶל מוֹעֵד, כְּמוֹ שֶׁכַּתּוּב וּמִשֶּׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל וְהֵיךְ כְּצֵאת מִשֶּׁה וְגו' וְדַבֵּר ה' אֵל מִשֶּׁה פָּנִים וְגו', וְכַתִּיב אַחַר כֶּה וַיֹּאמֶר ה' אֵל מִשֶּׁה כְּתֵב לָךְ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְהוּא כָּל מֵהַ שֶׁנִּאֲמַר לוֹ אַחַר מִתֵּן תּוֹרָה כַּמ"ש שֶׁמֶר לָךְ אֶת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוָה וְיִהִי שֵׁם עִם ה' אֲרַבְעִים יוֹם וְגו' וְיִכְתּוּב וְגו' עַל הַלּוּחֹת וְגו', וְיִהִי בְּרִדַת מִשֶּׁה מִן הָהָר פְּשִׁיבִיא לּוּחֹת אַחֲרוֹנוֹת בִּיּוֹה"כ

וַיֵּרָא אֶהָרֶן וְכָל זַקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְהָיָה קֶרֶן וְגו' וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֲלֵיהֶם שְׁלִיחוֹתוֹ שֶׁל מְקוֹם, וְלִשׁוֹן הַנֶּהָר הוּא כָּל הַעֲנָנִי הַזֶּה, וְאֵח"כ נִגְשׂוּ אַחַר שְׁלֹמֹד לְזַקְנִים חוֹזֵר וּמְלַמֵּד הַפְּרָשָׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וְכוּתֵב כָּל מַה שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַגְּבוּרָה בְּסִינֵי וּמְדַבֵּר סִינֵי וּבְעֵרְבוֹת מוֹאָב עַד לַעֲיִנֵי כָּל יִשְׂרָאֵל: וּבְזֶה הוֹקֵל מְעַט כּוֹבֵד מִשָּׂא הַסֶּפֶק לָמָּה נִכְתָּב בַּתּוֹרָה כָּל מַה שֶׁאִינוֹ מִצְנָה מִתְרַנֵּ"ג מִצְוֹת, כִּי לֹא נִכְתְּבוּ מֵאֵז אֶלָּא אַח"כ שֶׁנִּזְנְנוּ י' הַדְּבָרוֹת צִוְּהַ"י לַמֵּרַע"ה יִכְתֹּב מִפִּי כָּל מַה שֶׁנֶּרְאָה לוֹ יתב' הֵיזוּת סִיּוּעַ וְחִיזוּק לְאַמוּנַת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא עֲשֻׂרַת הַדְּבָרוֹת וְתִשְׁלוּם תְּרַנֵּ"ג מִצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בָּהֶם, וַיֵּשׁ בָּהֶם טוֹב טַעַם וְדַעַת בְּכָל מַה שֶׁנִּכְתָּב בְּסִפּוּרִים אֵלּוּ כְּמוֹ שֶׁפָּתְחוּ רַז"ל בַּמְדָּרֵשׁ וְכִמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר: אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְתַת טַעַם לְכָל אֵלּוּ הָאֲמִירוֹת שֶׁנֶּאֱמָרוּ בַּתּוֹרָה בְּשֵׁם אוֹמְרָם, אֲשֶׁר יֵשׁ מֵהֶם אֲמִירוֹת שֶׁלֹּא נִתְפָּוּן בָּם הָאוֹמֵר אֶלָּא מַה שֶׁמּוֹרָה פֶּשֶׁטָן לְבַד וְהֵם דְּבָרֵי חוֹל מִפִּי חוֹל וְהַדְּיוּט וְלֹא יִתְכַּן שֶׁיִּחּוֹל בָּהֶם קַדְוִשָׁה פְּקֻדְנוּשַׁת הַתּוֹרָה: וְעַל זֶה נֶאֱמַר, כִּי לֹא לְבַד כִּיִּנּוּן הָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּנִתְיַנַּת הַתּוֹרָה לְהִיִּישִׁירֵנוּ בְּמִצְוֹתָיו לְשִׁנּוּכָה לַעוֹה"ב, אֶלָּא ג"כ לְהוֹרוֹת לָנוּ הַנְּהַגְתּוֹ ית' בְּבְרִיאַת הָעוֹלָם בְּחֻכְמָה נִפְלְאָה, וְכִמוֹ שֶׁהוּא מִתְנַהֵג עִם בְּרִיּוֹתָיו בְּיִוָּשֵׁר וְחֻסָּד וְרַחֲמִים וּמִשְׁגִּיחַ בָּהֶם הַשְּׂגָחָה גְּמוּרָה לְגַמּוֹל חֻסָּד לְטוֹבָתָם וּלְהַפְרַע מִן הַרְשָׁעִים, אֲשֶׁר כָּל פְּרָטֵי עַנְיָנִים אֵלּוּ נִלְמַד מִסִּיפּוּרֵי הַתּוֹרָה וְהֵם מְחִזְקֵי מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְתוֹמְכֵיהֶם בְּתַתָּם אֲמוּנָה שְׁלִימָה בְּלֵב הָעוֹבְדִים לְאֵל ית', לְהַחֲזִיק בְּאַמוּנָתָם הַיְשָׁרָה הַנִּלְמַדַּת מִסִּפּוּרֵי הַתּוֹרָה בְּבְרִיאַת הָעוֹלָם, וּבְמַה שֶׁקָּרָה בּוֹ אַחַר כָּךְ עַד זְמַן נִתְיַנַּת הַתּוֹרָה בְּהַשְׁגָּחַתּוֹ ית' עַל עוֹלָמוֹ, וְכֵן נִלְמַד מֵהֶם ג"כ מִדּוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּבְנוֹר לוֹ הָאֲדָם, כִּי לֹא לְבַד בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת יִשְׁתַּלֵּם הָאֲדָם כִּי אִם ג"כ בְּמַדּוֹת הַטּוֹבוֹת וְהַיְשָׁרוֹת הַנִּלְמַדוֹת מִן הַתּוֹרָה וְסִפּוּרֵיהֶּ, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ קַדְוִשָׁה בַּתּוֹרָה בְּמִצְוֹתֶיהָ וְחֻקּוֹתֶיהָ, כֵּן יֵשׁ קַדְוִשָׁה בָּהֶם בְּסִפּוּרֵים שֶׁנִּלְמַדִּים מֵהֶם מַעֲלוֹת הָאֵל ית' וְהַנְּהַגְתּוֹ בְּבְרִיאוֹתָיו בְּהַשְׁגָּחַתּוֹ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה, וְגַם בְּמַדּוֹת וְהַנְּהַגוֹת הַטּוֹבוֹת הַנִּלְמַדוֹת מִמֶּנָּה יֵשׁ בָּהֶן קַדְוִשָׁה, כִּי הֵן סִבָּה לְהַבִּיא אֶת הָאֲדָם לְקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, כְּמֵאֵמֶר הַתַּנָּא אִם אֵין דְּרָךְ אֶרֶץ אֵין תּוֹרָה.

וְתַמְצָא בְּכָל פְּסוּקֵי הַתּוֹרָה שֶׁהֵן כְּמוֹ סִפּוּר מְדַרְשִׁים לַחַז"ל בְּגִמְרָא וּבְמְדָרְשִׁים, שֶׁיֵּשׁ בְּכָל פְּסוּקֵי תוֹעֵלַת אֲמוּנָה אוֹ מְדָה טוֹבָה, מְלַבֵּד מְדָרֵשׁ הַנְּעַלְם וְסוּדוֹת נִפְלְאִים שֶׁנֶּרְמְזוּ בְּסִפּוּרִים: וְנִחְזוֹר אֶל פְּרָטֵי הָאֲמִירוֹת אֲשֶׁר בְּמֵאֵמֶר פֶּשֶׁטָן הֵן דְּרָךְ חוֹל, וְאִם כִּי הַיּוֹם יִקְדְּשׁוּ בְּכָל מַה שֶׁיֵּאֱמַר עֲלֵיהֶם.

וְהָיָה הַמֵּאֵמֶר הָרִאשׁוֹן מִפִּי הַדְּיוּט הוּא מֵאֵמֶר הַנְּחַשׁ לְאִשָּׁה אִם כִּי אָמַר אֱלֹהִים, נִלְמַד מִמֶּנּוּ אֵין טוֹעֲנִין לְמַסִּית וְכָל הַמוֹסִיף גּוֹרַע, וְגַם דְּרָךְ כָּלֵל נִכְתָּב עֲנִינַת הַנְּחַשׁ וְהַאֲשָׁה לְהוֹרוֹת כִּי עוֹלָם חֻסָּד יִבְנֶה, כִּי מִיּוֹם רִאשׁוֹן חֻטָּא אָדָם שֶׁעֵבֵר עַל מַה שֶׁצִּוְּנָה בּוֹ בְּיּוֹם וְעַם כָּל זֶה הָעֵבֵר הָאֵל ית' חֻטָּאתוֹ וְלֹא מֵת בְּיּוֹם הַהוּא, וְלִהְיוֹת שֶׁשְׁלֹשְׁתָּם נִחַשׁ וְאָדָם וְחִנָּה בְּרִיאוֹת רִאשׁוֹנוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ בְּעוֹלָם ע"י ית' נִעֲנְשׁוּ הֵם וְגַם כָּל הַיּוֹצֵא מֵהֶם, הַנְּחַשׁ עַל גְּחוּנָה תַלְפָּה וְעָפָר וְגו' לֹא לְבַד הוּא אֶלָּא כָּל הַנְּחַשִׁים הַנּוֹלְדִים מִמֶּנּוּ עַד סוֹף הָעוֹלָם, וְכֵן עוֹנְשֵׁי חִנָּה וְאָדָם נִמְשָׁכָה קַלְלָתָם בְּעֵצָבוֹן תְּלִדֵי בְּנֵים וְגו', אֲרוּרָה הָאֲדָמָה וְגו' בְּעֵצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה, בְּזַעַת אִפְּךָ תֹּאכַל לֶחֶם, לְנָשִׁים הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ שֶׁתִּלְדְּנָה בְּעֵצָבוֹן וְגו' לְאִנְשֵׁים וְלְנָשִׁים שֶׁבָּאוֹת מִמֶּנּוּ ג"כ שֶׁבְּעֵצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה וְקוֹץ וְדַרְדַּר וְגו', כִּי הַנָּשִׁים חָל עֲלֵיהֶם חוֹב קַלְלַת חִנָּה וְחוֹב קַלְלַת אָדָם כִּי מִשְׁנִיָּהֶם נּוֹצְרוּ, וְלִהְיוֹת חֻטָּא זֶה עֲצוּם כִּי הוֹנְהַר מִפִּי הָאֵל ית' וְבוֹ בְּיּוֹם עָבַר עָלָיו, נִכְלְלוּ דוֹרוֹתָיו אֲנָשִׁים וְנָשִׁים בְּקַלְלוֹתָיו, מַה שֶׁאֵין דְּרָךְ הָאֵל

יתב' לפקוד עון אבות על בנים כשאינם אווזים מעשה אבות, וחוה מפני שהיא עצמה לא הוזהרה על זה ועיקר עונשה היה על שהקטיאה את בעלה לא חלו קללותיה על הנשים הפשרות, כמ"ש חז"ל נשים צדקניות לא היו בפתקה של חוה, וגם כי הנחש אינו בן שחר ועונש עכ"ז נענש כמו שהעניש הקב"ה לבהמה שנכשל בה שום אדם ואמר ואת הבהמה תהרגו שלא יאמרו עליה פלוני נכשל על ידה וכן היה נענש נחש שנשתנה ממה שנוצר קודם שנענש על גחונה וגו', ונהרי אינו כמו שהיה קודם ולא יאמרו עתה על הנחש זה שאדם הראשון נכשל על ידו שאינו בדמותו ובצלמו של ראשון, וכיון שהסכים האל ית' לכתוב ענין זה בתורה ונאמר מפיו ית' אל משה רבינו שיכתוב זה הענין שנלמדים ממנו כמה עניינים, נתקדש ג"כ מפי האל ית' שהוציא הדברים מפיו ית' ומשה כותב על ספר בדיו, וכן ויאמר קין אל הבל אחיו יש בו מדרשים, וראה האל יתב' להעלות על ספר ענין הריגת קין להבל שנמשך מענין הקרבנות שהקריבו לה' וכיון שנאמר מפיו ית' למשה שיכתוב חלה עליו קדושה, וכן דברי למד לנשיו יש מדרש וחידיוש באמירתו ותשובתו לו, ונתקדשו אלו הפתובים באמירתו לו יתב', וכן ענין דור המבול וסדום ועמורה הנצרה ליכתב בתורה, ללמד כי לא לחנם נמחה כל היקום אלא בחטאתם, ודור הפלגה הפיצם האל יתב' על אשר יזמו לעשות ונהפכו הערים על זעקתם הבאה אליו, והכל אזהרה לדורות הבאים שלא יעשו כמעשיהם, עם מה שיש תועלות בפשטי הפתובים ומה שנדרש בהם ונתחדשו באמירתו יתברך למשה שיכתבם מפיו כמו שנזכר: ואם תסתכל תמצא ותראה כי רוב מדרשי חז"ל הם על ספר בראשית שכולו ספורים ועל ספר ואלה שמות שרבו ספורים, והמדרשות שבשאר הספרים רובם הם על מיעוט הספורים שבהם ולא על הדינים, וכן בספר הזוהר רוב הסודות שנתגלו בו הם על פתובי הספורים, המורה כי לא לפשט הפתובים כמשמעם נכתבו כי אם גם כן למדרשים ולסודות הנרמזים בהם, וכן שמות הקודש היוצאים מפסוקים דועים רובם בספורים, כמו שם בן מ"ב היוצא מבראשית עד בי"ת של ובהו, ושם של ע"ב מג' פסוקים ניסע ויבא ויט, ופסוקים מסוגלים להמלט מצרות ויוצאים מהם שמות דועים כמו ואת האנשים אשר פתח הבית וגו', ויאמר אליהם ישראל אביהם, אשר כל זה מורה כי יש קדושה רבה בכל הספורים והאמירות אפי' שנאמרו בפועל קצתם מפני הדיוטות ידע האל ית' כי היה צורך בעניינים ההם לכותבם בתורה ושם בפיהם תיבות ומלות שיש בהם רמזים, והם לא ידעו אלא ענין האמירה לבד במה שהיתה פוננתם לבד, ואפשר ג"כ כי הם אמרום בלשון אחר או תיבות אחרות והאל ית' שמר פוננתם באמיר' וסידר בתורה תיבות אחרות באמירה ההיא אשר יש בהם רמזים וסודות: ומפני שגדלנו על אמונה שכל התורה כולה מבראשית עד לעיני כל ישראל היתה גנוזה וברואה מקודם בריאת העולם, וכן יש בידינו קבלה של אמת כמ"ש הרמב"ן ז"ל כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, שהתיבות מתחלקות לתיבות אחרות, ועל זה ס"ת שחסר או הוסיף אות אחת אפילו שמשמעות התיבה במקומה הוא פסול, וכתב עוד שנראה שהתורה הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה כענין הנה היתה כתובה רצופה בלי הפסק תיבות, והנה אפשר קריאתה ע"ד השמות וקריאתה ג"כ על קריאתנו התורה והמצוה, וניתנה למשה רבינו דרך קריאת המצוה ונמסר לו על פה קריאתה בשמום וכו', כפי השימוש לבעלי הקבלה, שנראה מכל זה שהתורה שנבראת אלפים שנה קודם בריאת העולם היא

מבִּרְאשִׁית עַד לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל, וְכֵן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב לְשׁוֹן תּוֹרָה, בְּתוֹרָה וּנְבִיאִים וּכְתוּבִים שְׁמִשְׁמַעַם מִבְּרֵאשִׁית עַד לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ וַיְהִי כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לְכַתּוֹב אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר עַד תְּנַמֵּם, לְקַוֵּם אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשָׁמַתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה', שְׁמִשְׁמַעוֹת תּוֹרָה זוֹ הוּא לְעֵינֵי עַל כָּל הַתּוֹרָה מֵרֵאשִׁית וְעַד סוֹף וְכֵן כָּל הַנְּבִיאִים שֶׁהִזְכִּירוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה הוּא עַל כָּל הַתּוֹרָה, וְכֵן בְּפָתוּבִים: וְעַל זֶה אֲנִי חוֹזֵר לְעֵינֵי עַל קַבְּלַתְנוּ זֹאת שֶׁפְּנִיָּה הִיְתָה בְּרוּאָה מִקֹּדֶם, וְכָל הַרְאִיּוֹת שֶׁהִבְאֵנוּ לְמַעֲלָה עַל כִּי הִמְשַׁמְעוֹת הוּא עַל עֲשֵׂרֵת הַדְּבָרוֹת הוּא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְּנָנוּ אֲזַי בְּמַעֲמַד כָּל יִשְׂרָאֵל אֲלֵא עֲשֵׂרֵת הַדְּבָרוֹת, וְשָׂאֵר הַתּוֹרָה הַכְּתוּבָה לְפָנָיו מֵאֲזַי הִיא אוֹמֵר וּמְלַמֵּד לְמֹשֶׁה, וְאַחֲכַי בְּסוֹף הַעֲתִיקָה פְּנִיָּה מִפִּי הַגְּבוּרָה כְּמוֹ שֶׁהִיְתָה כְּתוּבָה מִקֹּדֶם לְפָנָיו, וְעַל כִּי הַתּוֹרָה פְּנִיָּה הִיא נִכְלָלָת בִּי הַדְּבָרוֹת נִקְרְאוּ הֵם עַל שֵׁם תּוֹרָה סֵתֶם: וְעַם כ"ז יִתְיַשֵּׁב הַסֵּפֶק כְּעֵין מִה שֶׁנִּתְיַשֵּׁב בְּאֶמְרָנוּ כִּי הַתּוֹרָה שֶׁנִּבְרְאָת קוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם לֹא הִיְתָה אֲלֵא י' דְּבָרוֹת שֶׁמֵּהֶם נִשְׁתַּלְּשָׁה כָּל הַתּוֹרָה פְּנִיָּה, וְנֹאמַר כִּי כִּשְׁנֵיבְרֵאשִׁית עַד לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל אֲלֵפִים שְׁנֵה קוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם, יָדַע הָאֵל כִּי הִנָּחַשׁ שֶׁיִּבְרָא לְסוֹף אֲלֵפִים שְׁנֵה יֹאמַר לְחֻזָּה מִה שְׁאָמַר, וְלִמְדוּ לְנַשְׂיו מ"ש, וְדוֹר הַפְּלִגָּה וְאַנְשֵׁי סְדוּם וְאַבְיִמְלֵךְ וְכָל כִּינְצֵא בְּאֵלוֹ הָאֱמִירוֹת רָאָה הַש"י מִקֹּדֶם שֶׁיִּאֱמָרוּ וְשִׁישׁ תּוֹעֵלָת לְהִזְכִּירָם בְּתוֹרָה כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב לְמַעֲלָה, כִּי הוּא שֵׁם הַדְּבָר בְּפִיָּהם וְהֵם לֹא יָדְעוּ אֲנֵא פֶשֶׁט הַדְּבָרִים שְׁאָמְרוּ, אֲבָל יֵשׁ בְּהֵם תּוֹעֵלוֹת לְפִי מִה שֶׁחֲשַׁב הָאֵל ית', מְלִבַּד הַסּוּדוֹת שֶׁל שְׁמוֹת הַהוֹי"ה, וְכ"ש בְּסִפּוּרֵי הַתּוֹרָה שֶׁרָאָה הָאֵל ית' מִה שֶׁיִּקְרָה מִבְּרִיאַת הָעוֹלָם עַד נְתִיבַת הַתּוֹרָה וּמֵאֲזַי כְּתוּבָה בְּתוֹרָה מִפְּנֵי שֶׁיָּדַע הוּא שֶׁהִי בּוֹ תּוֹעֵלָת לִיסוּד הַתּוֹרָה וְהַמְדוֹת הַטּוֹבוֹת הָאֲנֻשִׁים לְלַמּוֹד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם מִצְוֵתֶיהָ, מְלִבַּד סוּדוֹת וְסִגּוּלוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּהֵם מִצַּד הַשְּׁמוֹת הַקְּדוּשִׁים כְּמוֹ שֶׁנִּזְכָּר: וְאֵל כ"ז פִּינּוֹן דַּהֲע"ה בְּאֵלוֹ הַפְּסוּקִים שֶׁפְּתַח בְּהֵם: תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ, כִּי הִזְכִּיר שֵׁם הַהוֹי"ה שֶׁשָׁה פְּעָמִים עַל כָּלּוֹת הַתּוֹרָה וּפְרָטִים, כִּי הִיא מֵהַש"י מִקֹּדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם הַנִּבְרָא בּוֹ יָמִים, כְּדָכְתִּיב (מִשְׁלִי ח') ה' קִנְנִי רֵאשִׁית דְּרַכּוֹ קֹדֶם מִפְּעֻלָּיו מֵאֲזַי, וְשִׁבַּח אֶת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא תְּמִימָה שְׁאִין בָּהּ גְּרַעוֹן וְלֹא תוֹסֶפֶת, כִּי הַתּוֹסֶפֶת הוּא גְּרַעוֹן בְּחֻקָּה, שֶׁנִּבְרָאָה שְׁאֵם לֹא הָיוּ מוֹסִיפִים הַתּוֹסֶפֶת הִיא לֹא הִיְתָה שְׁלִימָה, וּמִפְּנֵי שֶׁהִיא שְׁלִימָה וְתְּמִימָה אִמַּר שֶׁהִיא מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ, כִּי הַנֶּפֶשׁ אִין בָּהּ גְּרַעוֹן וְלֹא תוֹסֶפֶת כְּמוֹ הַגּוֹף שֶׁנִּבְרָא לְפָעָמִים בְּגְרַעוֹן אֲבָר וְלְפָעָמִים בְּתוֹסֶפֶת אֲבָר, וְאַחַר הַבְּרִיאָה גַם כֵּן יֵאָרַע לְפָעָמִים בְּגוֹף גְּרַעוֹן אוֹ תוֹסֶפֶת, מִה שְׁאִין כֵּן בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם שֶׁנִּבְרָאָה שְׁלִימָה וְתְּמִימָה, וְכֵן הִיא עוֹמֶדֶת בְּגוֹף כְּמוֹ שֶׁנִּבְרָאָה, וְכֵן יֵשׁ לָהּ הַשְּׂאֵרוֹת לְחֻזָּר אֵל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ חֻצְבָּה, וְזֶהוּ הַנִּרְאָה בְּאוֹמְרוֹ מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ שֶׁהַתּוֹרָה מְשִׁיבָה אֶת הַנֶּפֶשׁ אֵל מְקוֹמָהּ בְּהִיּוֹתָהּ דוּמָה לָהּ כַּמ"ש לְעֵיל, וְאָמַר, עֲדוֹת ה' נִאֲמָנָה מִחֻכְמַת פְּתִי, כִּי הַעֲדוּיֹת הַכְּתוּבִים בְּתוֹרָה מֵהָאֵל יתב' בְּסִפּוּרִים שֶׁהִזְכִּיר בְּתוֹרָה פְּנִיָּה הֵם אֱמִתִּים וְנִאֲמָנִים, וּמִפְּנֵי שְׁאָמַר שֶׁהַמַּע"ה פְּתִי יֵאֱמִין לְכָל דְּבָר אִם אֱמַת אִם לֹא, אִמַּר כִּי הַעֲדוּיֹת מִן הַדְּבָרִים הַכְּתוּבִים בְּתוֹרָה הֵם אֱמִתִּים שֶׁהֵם מִחֻכְמַת הַפְּתִי הַמֵּאֱמִין לְכָל דְּבָר, וּבְעֲדוּיֹת הַתּוֹרָה הָאֱמִתִּים יִתְחַכֵּם שֶׁלֹּא יֵאֱמִין כִּי אִם הָאֱמַת: פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָיִם מְשֻׁמְחֵי לֵב, לְשׁוֹן פְּקוּדִים עַל הַמְּצוֹת לֹא נִזְכָּר בְּתוֹרָה כִּי אִם תּוֹרָה וּמְצוֹת חֻקִּים וּמְשֻׁפְּטִים וְעֲדוֹת, וּבְהֵם נִכְלָל כָּל פְּרָטֵי מְצוֹת הַתּוֹרָה, וְדַהֲמַע"ה חִידוּשׁ מְלָה זֹאת בְּמְצוֹת כ"ה פְּעָמִים, בְּיוֹשֵׁר בְּשִׁמְרָה בְּנִצְיָרָה בְּאַהֲבָה וְכַדוּמָה לָהֶם וְלֹא נוֹדַע עַל אֵיזָה מְצוֹת הוּא רֹמֵז, וְרֵאשִׁית בְּאֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהִזְכִּיר פְּקוּדִים שְׁאָמַר (תְּהִלִּים קי"ט) אֶתָּה

צוית פקודיך לשמור מאד ודקדקתי בפסוקי התורה באיזה מקום הפקיד על הפקודים לשמור מאד, ומצאתי הפתוב שאמר השמר בנגע צרעת לשמור מאד ולעשות, וחשבתי כי על ענין הנגעים חידש דהמע"ה מלת פקודי על קצת מצות, אלא שאינו צודק בהן לומר שהן משמחי לב, גם שלא נקראו מצות נגעים פקודים, ודקדקתי עוד ומצאתי מ"ש על מעמד הר סיני (דברים ד') ונשמרתם מאד לנפשותיכם וגו', וכתוב גם כן למעלה מזה רק השמר לה ושמור נפשך מאד וגו', שאפשר שלא הכתובים רמז דהמע"ה באומר אתה צוית פקודיך לשמור מאד, והיא שמירת עשרת הדברות ושלא ראו שום תמונה ביום דבר וגו', כי אלו הפקודים ישירים ומשמחי לב הם, ישירים כי צדיק וישיר הוא, ומשמחי לב כי הפונים אחרי אלהים אחרים הם בעצבת לב, כשקוראים לא יענום ויקללו במלכם ובאלהיהם, אבל יראי ה' ואוהבי שמו הם שמחים וטובי לב כי טרם יקראו הם הוא יענם, וקראם דהמע"ה פקודים לשלשון זה אזהרה יותר מלשון צווי להיותם מורים על צווי י' הדברות, ומפני שהיה הוא מלה רצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה בלשון המורה חונק יותר מלשון צווי: מצות ה' ברה מאירת עינים, כל עשה ולא תעשה שפלה תר"ג נקראים מצות, אלא שיש מהם שעם היותם מצות נקראים ג"כ חקים לאיזה סוד וטעם שאינו ברור לכל, והנהנהנו להאמין אע"פ שלא יהיו קרובים כל כך לשפלו, וכן יש מהם נקראים ג"כ משפטים, כי אותם המצות יש בהן ענין משפט ובמשפט יפול הפרש בין הסברות, והנהנהנו על המשפט המקובל בתורתנו הקדושה כי הוא הישר והטוב, בדכתיב (שם) כי מי גוי גדול וגו' אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת וגו', ויש מצות שנקראים ג"כ עדות, ובעדות יפול גם כן איזה ספק לבלתי מאמינים, ולכן הנהנהנו עליו בלשון עדות שהוא אמת, וכמ"ש עדות ה' נאמנה, וכן הפקודים הם המצות אלא שיש להזהר בהן יותר כמו שכתבתי, אבל המצוה שאין בה חק ומשפט היא פשוטה וברה בלי שום פקפוק, והיא מאירת עינים להבין ולהשכיל ולהאמין שאר המצות שיש בהן חק ומשפט וכיוצא בהם: יראת ה' טהורה עומדת לעד, הוא רמז לדברים המסורים ללב שכתוב בהן ויראת מאלהיה, כי למי שפרמה או מאנה האדם אינו יודע ואינו מפיר חבירו באונאתו ואינו תובע ממנו דבר, אבל האל יתברך שיודע הדברים המסורים ללב הוא עתיד לנקום ממנו מאריה אפיה וגבי דיליה, וזהו שאמר עומדת לעד: משפטי ה' אמת צדקו יחדו, מלת אמת לא תפול אלא על מציאות דבר אם הוא כך אמת אם לאו שקר, אבל במשפטים לא יפול בהם אלא מלת צדק או עול כמו שכתוב משפטים צדיקים, וכתוב לא תעשו עול במשפט, וא"כ מה שכתוב משפטי ה' אמת, הכוונה כי המשפטים בפרט דיני ממונות אין לה מקצוע גדול בתורה כמותם, כי אין קץ לדברים שיקרו בין האנשים, ובתורה אינם פתובים אלא פללים ברמז וצריכים רובם לתורה שבע"פ, ועל זה יסתפקו בהם וגם כי כל חכם יכול לדון מפי הסברא קרוב לשכל ויכוין אל האמת, וכענין שהמע"ה שביקש לדון בלי עדים, ולכן אמר משפטי ה' אמת, כי לא יסתפק אם הם מצוה או הם בדין מחקמים ע"פ הסברא, כי אמת הוא שהם מאת השי"ת מקובלים כמו שהם מסיני, וזהו משפטי ה' אמת, ואמר צדקו יחדו כי אחר שהוא אמת שהם מן ה' הם צודקים יחדו, כי כל הדינים יש להם יחס ועיקר אלו עם אלו על פי העיקרים היעודים בתורה, כי הדינים הבדויים על פי הסברא כל אחד יש לו יסוד או עיקר בפני עצמו כפי חילוק הסברות, מה שאין כן

בְּמִשְׁפָּטֵי ה' שָׁהָם מֵצִדּוֹ וְהֵם צוֹדְקִים בְּיַחַד, כְּנֶלֶם הוֹלְכִים וְנִמְשָׁכִים עַל עֵקָרִים יְדוּעִים
מִן־סִפְמִים עַל פִּי הַקְּבָלָה, אִין בִּינֵיהֶם הַפּוּדָה וְקוֹנְשֵׁי מִזָּה לָזֶה כָּלֵל: תָּם וְנִשְׁלָם